This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

LIBRARY OF THE
Leland Stanford Junior University

875.15
J066

M. TULLII CICERONIS

OPERA

QUAE SUPERSUNT OMNIA.

VOLUMEN TERTIUM

EPISTOLAS CONTINENS.

M. TULLII CICERONIS

OPERA

QUAE SUPERSUNT OMNIA

EX RECENSIONE

IO. CASP. ORELLII.

EDITIO ALTERA EMENDATIOR.

CURAVERUNT

IO. CASP. ORELLIUS ET IO. GEORG. BAITERUS

PROFESSORES TURICENSES.

VOLUMEN TERTIUM.

TURICI

SUMPTIBUS AC TYPIS ORELLII, FÜSSLINI ET SOCIORUM.

LONDINII, WILLIAMS & NORGATE. AMSTELODAMI, IO. MÜLLER.

M. DCCC. XLV.

LIBRARY
OF THE
LELAND STANFORD JUNIOR
UNIVERSITY.

A 4716

HISTORIA CRITICA
EPISTOLARUM CICERONIS
AD FAMILIARES.

Gravi de quaestione ac difficillima explicatu denuo libere dicere aggredior, quamquam a Politiano et Victorio ita ad liquidum iam perducta videri poterat, ut si posteriores Tullii Epistolarum editores sapientissimis eorum monitis obtemperassent neque in diversam viam ingressi nimium tribuissent suis codicibus, perpauca sane mihi fuissent accuratius enucleanda; sed, quod maius est, nuper amico meo, Wundero, patrocinium aliorum Cdd., imprimis Palatini sexti, Hittorpiani atque Erfurtensis, speciosis utique rationibus adversus me suscipere placuit; isque a magni nominis philologis, mihi qui aliquando assenserant, suam opinionem nunc probari testatur; ex qua tamen iudiciorum discrepantia nunquam fore, ut vel minimum animorum discidium oriatur, equidem promitto ac spondeo. Certis argumentis ubi convincar, ipse errasse me ultro ac libenter fatebor. Nunc vero mei ex animi sententia, sine ulla tamen cupiditate, demonstraturus sum in recensendis Ciceronis Epistolis ad Familiares, praeter unam palimpsesti Taurinensis paginam, unicam esse auctoritatem Cd. Medicei Sec. XI. Plut. XLIX. Cd. IX., quippe cum omnes, qui ubique sunt, post Petrarchae demum tempora ex uno illo fluxerint, aut ex ipso descripti, aut, qui maior est numerus, ex aliis eiusdem apographis ducti. Quae quidem res tantum abest, ut docta dumtaxat curiositas in ea extricanda versari debeat, ut omnis ex ea pendeat via ac ratio criticae disciplinae, quam in emendandis his epistolis secutus sum primus post Victorium; longe alia autem, ut postea significabimus, ii necessario usi sunt utenturque, qui alteram amplexantur sententiam, videlicet minimum duas diversas Cdd. familias esse agnoscendas. Sed tota res altius repetenda est.

Minus cum tractaretur in Grammaticorum scholis Ciceronis Epistolarum haec quoque συναγωγή, quam scripta rhetorica, orationes complures, libri de Officiis ceteraque opuscula philosopha minora; cum praeterea, quemadmodum e fragmento palimpsesti Taurinensis demonstravit Peyron (*Fragmm. Cic.* p. 179.), earundem exstaret compendium aliquod rhetoricum sive delectus locorum communium, quorum in conscribendis epistolis scholasticis maximus esset usus, quod genus iam praeiverat schola Frontoniana *); minus utique incitabantur librarii ad integrum volumen describendum. Hinc facile intelligimus, cur v. c. neque in antiquissimo Catalogo Bibliothecae Monasterii S. Galli, qui, antequam Poggius eam despoliasset, conscriptus videtur nuperque a me examinatus est, nec in Catalogo Cdd. Mss. Coenobii Bobiensis Sec. X. apud Muratorium (*Antiqq. Ital. Vol.* III. *Diss.* 43. p. 817—823.), nec in simili enumeratione librorum, «*quos Desiderius fieri fecit*», in Monasterio Casinensi circiter annum 1085. in *Chron. S. Monast. Casin.* apud Murat. *Rer. Ital. Scriptt.* Tom. IV. p. 473. **); neque in Brevi librorum, qui sunt in coenobio Sindleozes-Auua facto anno VIII. Hludovici Imperatoris, in Neugart *Episcop. Const.* T. I. p. 536., neque in Catalogis Codicum monasterii Benedictoburani circa a. Chr. 1250. et altero Ecclesiae S. Stephani apud Pez *Thes. Anecd.* Vol. III. p. 614., neque inter Codices Bambergenses Ciceronis Epistolae memorentur. Duo tamen, sed utrius συναγωγῆς, ignoramus, Epp. Cdd. exstabant per Gallias Seculo IX.; ut apparet ex Servati Lupi (p. Chr. 806—862.) *Ep.* *69. p. 112. Ed. Antverp.*: «*Tullianas*, inquit, *epistolas*, *quas misisti*, *cum nostris conferri faciam*, *ut ex utrisque*, *si possit fieri*, *veritas exsculpatur. Tu autem huic nostro cursori Tullium in Arato trade*, *ut ex eo*, *quem me impetraturum credo*, *quae deesse illi Egil noster aperuit*, *suppleantur.*»

Tum inter Wibaldi, Abbatis Stabulensis et Corbeiensis, Epistolas (Martène et Durand *Vett. Script. ampl. Coll.* II. p. 392.) haec legitur Ep. 205.: *R.* (sic) *ad Wibaldum abbatem. - Domino suo venerabili Corbeiensi abbati R. bene valere et felicem esse. Quamvis Tullii libros habere desideres*, *scio tamen te Christianum esse*, *non*

---

*) Fronto p. 160. *Ed. Rom.*: «*Memini me excerpsisse ex Ciceronis epistolis ea duntaxat*, *quibus inesset aliqua de eloquentia vel philosophia vel de re publica disputatio*; *praeterea*, *si quid eleganti aut verbo notabili* (f. *eleganter aut v. n.* vel: *eleganti verbo aut notabili*) *dictum videretur*, *excerpsi.*» Mos eiusmodi excerpta conficiendi in causa fortasse fuit, cur tot perirent Tullianarum epistolarum volumina.

**) v. c. p. 474. — *Dialogum aliud. Dialogum de Vita S. Benedicti. Hilarius Mysteriorum et Ymnorum. Sedulium de Evangeliis. Iuvencum de Evangeliis. Medicinalis. Psalterium. Cresconium de bellis Libicis. Versus Aratoris*, *Pauli et Caroli*, *Versus Paulini.* Ciceronem de natura Deorum. *Instituta Iustiniani. Novellam eius. Terentium. Oratium cum Geometria. Ovidium Fastorum. Senecam. Virgilium cum Egogla Theodori. Donatum.* (Omnia sic.)

Ciceronianum. Transis enim et in aliena castra non tamquam transfuga, sed tamquam explorator. Libros igitur, qui apud nos sunt, Tullii de re agraria et Philippica et Epistolas eius vobis transmisissemus; sed non est consuetudinis apud nos, ut sine bonis monimentis aliqui alicui concedantur. Mittite igitur nobis A. Gellium Noctium Atticarum et Origenem super Cantica canticorum. Nostros autem, quos nunc adduximus de Francia, si qui vobis placent, vobis mittemus. Ep. seq. Wibaldus R. «praeposito Hildenesheimensi» inter alia haec respondet: *Fercula Ciceronis nec inter praecipua nec in prima mensa iam habemus; sed si quando meliori cibo satiatis aliquid libet, sic ea sumimus, sicut secundis mensis apponi solent bellaria.* In Epistola praepositi illius Hildenesheimensis sane perquam memorabilis est mentio Tulliani scripti de re agraria. Supereratne igitur re vera circiter a. M. CL. Hildenesheimii Xenophontis Oeconomicus a Cicerone in Latinum conversus, an R. ille Catonem Varronemve cum Cicerone confudit?

Maximopere autem memorabilis est locus Breviarii Codicum monasterii S. Nazarii in Laurissa seu Lareshamensis ad Rhenum in Maii *Spicilegio Rom.* V. p. 190.: «13. Marci Tullii Ciceronis de officiis. 14. Epistolarum Ciceronis lib. XVI. in uno codice. 15. Epistolae Ciceronis in quaternionibus. 16. Item Epistolae Ciceronis diversae. 17. Item Ciceronis Epistolarum libri IIII. in uno codice.» Unum praeterea vestigium repperi in Catalogo Codd. Bibliothecae Fuldensis. Lipsiae 1812. p. 84.: «25. Epistolae Cic.» (sic dumtaxat.) Sed cum hic index confectus sit inter annos 1500—1550., utique fieri potuit, ut Codex Epistolarum Ciceronis Bibliothecae illi inferretur demum Seculo XV., quo ubique iam divulgatae erant.

Praeter codicum autem Indices et Epistolographos codicum mentionem facientes, in duobus mediae, quam dicunt, aetatis scriptoribus Sec. XII. prope aequalibus, Ioanne Saresberiensi atque Petro Blesensi, tenuia quaedam Epp. Ciceronis vestigia inveni.

Primo igitur memorabimus locos tres Ioannis Saresberiensis, neque e Quintiliano neque e Macrobio desumptos. Scilicet in Epistolis ed. Masson in *Magna biblioth. patrum. Coloniae* 1622. Tom. 15. Ep. 179. pag. 558.: «*Ciceronem in Epistola ad Marcellum scripsisse memini, quia sapientis iudicio refert plurimum cum* (leg. *cui*) *quis obligetur et honesti viri gravatur animus, quotiens eum aut rei familiaris angustia aut articulus temporis illi constituit debitorem, quem ratio honestatis et morum titulus coli prohibet et amari.*» Respexit sane ad Fam. 15, 11, 2: *Nam magni interest, cui debeas.* Ep. 184. p. 563.: «*Indulgeamus - - Praelatis ecclesiarum, non vestratibus, sed nostratibus, dico, qui quod C. Cassio Cicero in epistola ad eundem Cassium improperat, iam a multo tempore virtuti et officio suo nuntium remiserunt, nec cum eis agant*

delenitti divitiis et illecebris voluptatum.» Cfr. ad Fam. 15, 16, 3: *Quare si iam biennium aut triennium est, cum virtuti nuntium remisisti delenitus illecebris voluptatis, in integro res nobis erit.* — Ep. 181. p. 559.: «*Licet autem omnino sileas, te tamen, ut Cicero in epistola ad Tironem de amico scribit, utique et in omnibus habeo excusatum, ponens, si quando distuleris ab officio, tibi opportunitatem defuisse, non animum.*» Haec quo referantur, nondum explorare licuit. Proxime quidem accedunt verba Marci filii ad Tironem Famil. 16, 21, 7.: *Excusationem angustiarum tui temporis accipio; scio enim, quam soleas esse occupatus.* — Concedendum igitur videtur habuisse Saresberiensem Epistolas ad familiares, quamquam priores duo loci eiusmodi sunt, ut ex eclogario γνωμῶν aliquo desumi potuerint, tertius autem prorsus incertus ac dubiae fidei. Alia contra tria, quae videntur eiusdem Ioannis testimonia, pro talibus minime haberi debent. Sunt autem haec: *Policratici Lib.* 3. *c.* 14. p. 201. *Ed. Lugd. Bat. 1639.*: «*Sed et in epistola ad C. Cassium violatorem dictatoris mordacius scripsit:* Vellem Idibus Martiis me ad coenam invitasses; profecto reliquiarum nihil fuisset: nunc me reliquiae vestrae exercent.» *Lib. 8. c. 12. p. 593.*: «*Ceterum histriones non inter turpes habitos, Cicero auctor est, qui sicut Furius Albinus refert, Roscio et Aesopo familiariter usus est, adeo quidem, ut res rationesque eorum sua sollertia tueretur. Quod cum ex aliis multis, tum ex epistolis eius declaratur* cet.» Eiusdem *Metalog. Lib. 1. c. 21. p. 777.*: «*Ad laudem suam referendum putant quidam nostrorum, quod sine grammatica garriant: eamque credunt inutilem et palam culpant, gloriantes se ei operam non dedisse. At M. Tullius non oderat filium, a quo, in epistolis sicut apparet, grammaticam instantissime exigebat.*» Iam primus locus desumptus est e Macrobii *Saturnal.* 2, 4. p. 289. *Vulp.*; alter ex eodem *Lib.* 2, 10. p. 309.; tertius denique e Quintiliano 1, 7, 34. Falluntur enim, qui vulgo narrant Quintilianum demum a Poggio repertum esse in Monasterio S. Galli*), cum praeter Ioannem, Wibaldus**) in Ep. 147. (Martène et Durand *Vett. Scriptt. ampl. Coll.* II. p. 338.): «*Oportet oratorem et vinci et vincere, ut noverit se et suos et scuto protegere et gladio ferire. Lege Quintilianum de institutione oratoria, qui ab utero matris susceptum infantem limare incipit et formare in oratoris perfecti substantiam.*»

Quid, quod etiam Petrus Blesensis, qui circiter a. 1160. floruit,

---

*) Magna etiamnunc in controversia versatur, utrum Cd. a Poggio inventus idem sit cum Florentino optimo, an is ipse potius, qui a. MDCCXII. tristi belli civilis iure e Monasterio illo ablatus, Turici nunc asservatur.

**) Ὡς ἐν παρέργῳ noto Wibaldum in libro de amicitia Christiana *(Ibid. p. 967.)* ex Laelio nonnulla transscribere haud esse dedignatum.

haec scripsit: «*Quintilianus, qui grammaticam tradit et tradendam asserit, tantis eam attollit praeconiis, ut publice protestetur sine illa scientiae nomen non posse subsistere.*» (Epist. 101. in Magna Bibl. Patr. Coloniae 1618. Tom. XII. P. 2. p. 784.) Frequenter is quidem testimoniis Terentii, Virgilii, Horatii, Ovidii, Persii, Iuvenalis, Statii, Martialis, Claudiani, Iustini, aliorum utitur, hac veluti excusatione praemissa: «*Quodsi causa publicae eruditionis aliqua de libris gentilium fuerint interserta, vobis in fastidium non vertantur. Nam et David de diademate Melchom idoli Ammonitarum sibi diadema composuit et Paulus Apostolus ad improperium Galatarum quandoque versus Homericos eleganter aptavit.*» (Ep. I. Ibid. p. 701.)

Verum etiam Bartholomaeus de S. Concordio, et Petrarcha saepenumero afferunt locos Quintilianeos, e laceris tamen ac mancis, ut hic queritur, Codd. repetitos. Felici igitur suo reperto integravit Poggius Quintilianum, non primus in lucem produxit. Atque idem clare testatur Leonardus Brunus Arretinus in Libri 3. Ep. 5. (*Ed. Mehus. Florentiae* 1741. p. 112.) Poggio haec scribens: *Quintilianus prius lacer atque discerptus cuncta membra sua per te recuperabit.*

Sed a Quintiliano propter quaedam vestigia Tulliana ad Petrum Blesensem revertamur necesse est. Iam quod habet Ep. 120. (p. 787.): *Iocandum est de archidiaconatu istius, sicut Vatinium unius diei consulem Cicero in libro Tusculanarum legitur delusisse. Magnum, inquit, ostentum anno Vatinii factum est, quod illo consule nec bruma nec ver nec aestas nec auctumnus fuit. Quaerenti deinde Vatinio, quare ad eum Cicero non venisset: respondit, Volui in consulatu tuo venire, sed nox me comprehendit:* editor Io. Busaeus adscripsit: *Macrob. L. 2. Saturn. C. 2.* (potius C. 3. p. 353. Zeun.) et: *Cicero l. 8. Ep. ad Curionem.* (est ad Fam. 7, 30, 1. notus locus de Caninio Rebilo, diali consule), id certissimum est Petrum sua non e Ciceronis epistola, sed e Macrobio desumpsisse. Memoriae autem errore et quae excerpsimus et quae affert ead. pag. extrema e Macrobii Saturn. 2, 4. p. 361. ad Tusculanas refert. Tum locus Ep. 101. p. 784.: *M. Tullius, sicut ex eius epistolis frequentibus patet, ad artem grammaticam filium, quem tenerrime diligebat, diligenter invitat:*» petitus est vel rursus ex Quintiliano 1, 7, 34. vel per manus ei traditus a magistro Ioanne Saresberiensi. Deinde his Ep. 81. (p. 766.): *Anaxagoras, cum post longa tempora studiorum in patriam rediisset propriasque possessiones ex longa absentia sua invenisset desertas, Non essem, inquit, salvus, nisi istae periissent. Verbum Socratis fuisse dicitur: neminem studiosum fieri, nisi se mediocriter pauperem opinetur:* editor adscripsit, «*Val. Max. Lib. 8. C. 7. Cic. Paeto.*» sed in Epp. ad Paetum Lib. 9. 15—26. nihil eiusmodi est. Denique Ep. 59.

(p. 748.): *Iulius Caesar, primus et potentissimus imperator, cum iniquissime ferret calvitium ac deficientem capillum a cervice revocaret ad frontem, ab irato milite dictum est ei, Facilius est, Caesar, te calvum non esse quam me in acie aliquid egisse timidius, quod et imperator gratanter admisit:* Busaeus annotavit: *Lege Ioan. Saresb. Policrat. Lib. 3. C. 14. Cic. in Ep. ad Octavium:* at vero in his Pseudociceronis nugis nulla huius dicti mentio fit. Quae igitur diximus de tribus posterioribus locis Ioannis Saresberiensis, quadrant etiam in eius discipulum, Petrum Blesensem.

Praeterea satis multos mediae aetatis scriptores pervestigavi anquirens, si quidpiam ex Ciceronis Epistolis reperirem; sed semper frustra. Nihil enim mihi se obtulit in Salomonis, Episcopi Constantiensis, sive, ut quidam contendunt, Isonis potius *Glossario*; tum in posterioribus mediae aetatis scriptoribus, v. c. Petro Abaelardo, Thoma Aquinate, Thomae Capuani (1239) *Dictatore Epistolarum* in Hahnii *Collect. Monum. Brunsv. 1724. Vol. 1. p. 279.:* in Ioannis de Balbis s. de Ianua *Catholico*, Albertani de Albertanis, Iudicis Brixiani, *Opusculis moralibus (Firenze 1610. 4.)*, Guittonis Arretini, Fratris gaudentis, *Epistolis* a Bottario editis *(Romae 1745.)*, Brunetti Latini *Thesauro (Vinegia 1533.* — verbi causa, *Lib. 8.* c. 17. *della salutatione delle lettre mandate* (sic) facile Tullianarum Epp. mentionem iniicere is poterat:) Bartholomaei de S. Concordio, praeclaro Italici sermonis auctore *(Ammaestramenti degli antichi. Firenze 1661.)*, ubi saepenumero afferuntur loci ex Rhetorica vetere ac nova, ex Orationibus, libris de Oratore, Tusculanis, libris item de officiis, de senectute, de amicitia et Paradoxis excerpti: nec Dantem Aligerium, summum poëtam et scriptorem, cuius praesertim *Convivium* complectitur vel significat saltem, quae tunc nota erant mortalibus, ne eum quidem, inquam, Tullii Epistolas nosse satis compertum habeo. Verum, quod magis etiam demiremur necesse est, ipse Bellovacensis ille Vincentius, cuius incredibilem diligentiam fugerat vix ullus scriptor antiquus ea aetate e tenebris iam productus, quique ex omnibus, in quos inciderat, eclogas inseruit vastissimis suis voluminibus, nullam omnino sententiam, nullum exemplum e Cic. Epp. desumpsit; immo cum scripta eius enumerat, harum nulla mentione facta satis indicat eas sibi prorsus incognitas fuisse. Ita autem Vincentius *Speculi historialis Lib. 7. c. 6. fol. m. 2. Ed. Norimb. 1483.: «Scripsit autem Cicero de officiis L. III. De amicitia librum unum. De senectute librum I. De oratore Lib. I.* (sic). *De paradoxis L. I. Philippicarum Lib. I. Rhetoricorum L. II. Tusculanarum quaestionum L. V. Orationum Libros XII. Invectivarum Libros VI. De legibus L. III. De fine boni et mali Libros V. De natura deorum L. III. De divinatione L. II. De fato Librum unum. De creatione mundi L. I. Dialogorum ad*

Hortensium Lib. I. De partitione orationis Lib. I. De Academicis Lib. I. Hunc Vincentii indicem nullo verbo addito suum fecit Adam Clericus Fr. Guidonis de Turre Episcopi Claromontani apud Mehus: *Vita Ambr. Traversarii Vol. I. p. CCXII.* Sed longe minorem librorum numerum recenset doctissimus, ut illis temporibus, Canonicus et Cantor Turicensis, Rodolphi Habsburgensis amicus, Conradus de Mure (1273.) in *Repertorio vocabulorum exquisitorum* Basileae *s. a. fol. 152. a.*: «*Tullius Marcus Cicero filius fabri summus rhetoricus, et, ut dicit Lucanus,* Romani maximus auctor eloquii. *Nullus in versificatura. Multos libros* (tam) *in consulatu quam extra consulatum composuit stilo prosaico et eleganti; quorum haec sunt nomina: Tullius de officiis. Tullius rhetoricorum. Tullius de amicitia. Tullius de senectute. Tullius de paradoxis; librum etiam, qui dicitur Philippica.*»

Addo nunc alium huiuscemodi indicem: Gualterus Burley sive Burleigh († 1337.) in *Vita omnium philosophorum et poëtarum cum auctoritatibus et sententiis aureis eorumdem annexis. In monte divi Hadriani apud Sanctum Claudium in aedibus Radulphi Laliseau* s. a. 4°. Cap. 94: «*Scripsit Tullius egregios libros plurimos sub titulis infra scriptis: De Officiis libros tres. De amicitia l. I. De senectute l. I. De oratore l. IIII.* (sic). *De paradoxis l. I. Philippicarum l. I. Rhetoricorum l. IV. Tusculanarum librum unum. Orationum l. XII. Invectivarum l. VI. De legibus l. VI.* (sic). *De fine boni et mali l. V. De natura deorum l. III. De divinatione l. II. De fato l. I. De creatione mundi l. I. De partitione orationis l. I. Dialogorum ad Hortensium l. I. De Academicis l. I. De re publica l. VI. De agricultura l. I. De iustitia et iure naturae l. I. Topicorum I. Verrinarum, id est, gestorum contra Verrem l. I. Invectivarum contra Salustium l. I. Invectivarum contra Catilinam et sunt orationes quattuor. De consiliis duos. De rebus militaribus unum. De synonymis unum. De gloria humana librum unum. De consolatione librum unum. De laude Catonis librum unum. De responsis haruspicum unum. De prognosticis unum. Item scripsit epistolas multas.*»

Eundem hunc indicem paucis mutatis et quibusdam omissis, nec Bruto neque Oratore addito, repetiit Albertus de Eyb in Margarita philosophica. *Romae M. CCCC.* LXXV. Fol. Fol. 206. a. Quo in Burleyi indice quae de Xenophontis Oeconomico a Cicerone in Latinum converso, de consiliis suis, de gloria, de laude Catonis, de consolatione affert, ea ex ipsius Ciceronis lectione videntur petita. Liber de rebus militaribus est Pseudomodestus. Quod ad Synonyma pertinet, variae talium συναγωγαί per mediam aetatem tribuebantur Ciceroni, sed referendae sunt ad Grammaticos Seculi, ut puto, quinti vel sexti. — Minime autem pigebit de tota hac re contulisse, quae

Niebuhrius dixit in *Cic. Fragmm.* p. 36. Ex omnibus his testimoniis satis, ut opinor, constat, per Italiam, per Gallias, per Germaniam aeque ignotas inde a Sec. X. usque ad medium fere Sec. XIV. fuisse Cic. Epp.; id quod vix fieri potuisset, si plures etiamtunc superfuissent Codices, unde nunc repetunt originem trium quattuorve parem ac similem in modum interpolatorum, qui hoc quidem nomine propriam familiam constituent, non tamen ideo, quod primitus ab alio fonte manarint. Sed cur, quaeso, diutius his et talibus testimoniis de Epp. Cic. oblivioni traditis undecunque conquirendis immoremur, tot locis cum Petrarcha testetur eas a se esse inventas? quorum praecipuos partim ex *Opp. omnium Ed. Basil.* 1581. *fol.*, partim ex *Epistolarum* Ed. Lugdunensi rarissima anni 1601. excerpemus. I. *de Reb. fam. 3, 18.* p. 108. *Lugd.*: «*De Ciceronis epistolis Senecae prius quam oculis credidi meis.*» i. e. apud Senecam dumtaxat Cic. Epp. mentionem fieri vidi, ante quam eas ipse repperissem. II. *Rerum memor. Lib. I. Opp.* p. 396.: «*Mihi quidem vix unquam peregrinatio longior suscepta est, ubi non incognitos Ciceronis ne dicam libros, sed inaudita librorum nomina compererim.*» III. *Ad Vir. illustr.* p. 661. *Lugd.*: «*M. T. Ciceroni. Epistolas tuas diu multumque perquisitas atque, ubi minime rebar, inventas avidissime perlegi* cet. *Apud superos ad dexteram Athesis ripam in colonia Veronensium Transpadanae Italiae XVI. Kalend. Quintiles: anno ab ortu Dei illius, quem tu non noveras*, MCCC.XLV.» Corrupta quaedam in his restitui e Cdd. apud Mehus *Vita Ambr. Trav.* p. CCXIV. (Cdd. habent praeterea *in civitate Veronae.*) IV. *De rebus fam. L. 12. Ep. 10.* p. 440. *Lugd.* «*Est mihi volumen Epistolarum eius* (Ciceronis) *ingens, quod ipse olim manu propria, quia exemplar scriptoribus nuperrimum* (sic) *erat, scripsi, adversa tunc valetudine, sed corporis incommodum et laborem operis magnus amor et delectatio et habendi cupiditas vincebant.*» Vocabulum *nuperrimum* sane corruptum est; emendo: *quia exemplar scriptoribus non permittendum erat.* V. Alios locos, ubi Cic. Epp. vel laudat vel imitatur, reperies in *Ed. Lugd.* p. 243. 290. 294. 328. VI. Alii habent dubitationis aliquid, facile tamen solvendae v. c.: a) in *Praefat. Epp. de rebus fam. a. 3. b. Lugd.*: «*Epicurus -- epistolas suas duobus aut tribus inscripsit, Idomeneo, Polyaeno et Metrodoro. Totidem paene suas Cicero Bruto, Attico et Ciceronibus suis, fratri scilicet ac filio.*» An tum non reppererat nisi Epp. ad Brutum, Atticum, Q. Fratrem, nondum autem noverat Epp. ad Familiares? Certe quod de filio dicit, ad quem scripserit Cicero, uti supra Ioannem Saresberiensem fecisse vidimus, e Quintiliano I, 7, 34. desumere poterat*). b) *Senil.* L. 15, 1. *de libris Cice-*

*) Huic quidem divinationi repugnare videtur subscriptio Cod. Vratislaviensis E.

ronis: in qua Epistola p. 948. *Bas.* uno verbo tangit Cic. Epistolas. Consulto fortasse rem elevavit, ne is, cui scribebat, Epp. Tullianarum volumina extorqueret vel invito. c) Alibi rursus, videlicet in libro *de Rep. optime administranda ad Franciscum Carrariensem, principem Patavinum: Opp.* p. 372. *Bas.* ita de Cic. Epp. loqui videtur, quasi omnium manibus tererentur: «*Lege illius epistolas ad Q. fratrem. Omnia ibi de Caesare honorifice dicuntur atque amice: eiusdem ad Atticum epistolas percurre: prima ibi ambigua, ultima quaeque odiosa videbis et infamia.*» Ibid. p. 373.: «*Sensi quantum epistola una, clara illa quidem et quae claro lecta esset ingenio, M. scilicet Bruti ad M. T. Ciceronem, tibi animum accenderit* (ad) *virtutem, ut diu vix aliud loqui posses.*» Quidni tamen Franciscus ille Cic. Epistolas a Petrarcha ipso acceperit?

Poterat argumentum adversus nos desumi ex Iulii Celsi, qui dicitur, *vita Caesaris ed. Schneideri.* p. 215.: «*Mihi autem sat, ne dicam valde, rerum talium curioso venere ad manus aliquot Caesaris ipsius epistolae:*» collata Praef. Schneideri p. XXII. Nunc vero cum liquido demonstrarit clarissimus editor hanc ipsam Caesaris vitam a Petrarcha compositam esse, profecto non est, cur miremur afferri in ea Caesaris epistolas ex libris ad Atticum.

Iam post repertas a Petrarcha Epp. nullus est fere scriptor Sec. XIV. et XV., qui non eas memoret atque imitetur; v. c. ut in re manifesta unum saltem afferam exemplum praeter Gulielmum Capellum de Auletta (1421.) in scholio ad Lucani Lib. 7, 706. (p. 578. Weber.) Linus Colucius Salutatus (a. 1330—1406.) in *Epp. ed. Mehus* p. 98.*). Quid? quod ex eiusdem Salutati epistola nondum edita XXIII. in Cod. chart. in 4. N. 1238. March. Gabrielis Riccardii constat, eductas a Petrarcha fuisse Cic. Epp. e latebris non tam Vercellensis (ut refert Flavius Blondus *Ital. illustr.* Bas. 1531. p. 346.) quam Veronensis ecclesiae (v. Bandinii *Catal. Bibl. Laur. Vol.* 2. *p. 466.*); unde probabile fit, Cic. Epp. delituisse in eadem Bibliotheca Capitulari Veronensi, cui nostra aetas debuit imprimis Gaium. Ex Bandinii autem testimonio illa in Epistola Salutatus verba fecit de Epistolis ad Familiares. Vellem ipsa verba attulisset. Ipsum illum

---

in Passowii *Museo critico* I. p. XV., ex qua Ciceronis Epistolae ad Familiares «tantum non omnes» scriptae essent a. 1347. At merus videtur error esse pro a. 1447. Hoc ut aliquando ad liquidum exploretur, valde aveo.

*) Hac occasione oblata describam memorabilem de Ennio locum *Epp. Lini Colucii Salutati ed. Rigacci* T. 2. p. 79.: «*Domino Mantuano.: - - - Velim autem dignetur Benignitas tua, si quos habueris poëtas extra communes istos, vel historicos, vel morales, qui discurrunt per omnium manus, ut scire possim, quo desumendis exemplis valeam providere. Et quia mihi magna cum certitudine relatum est apud te esse Ennium, antiquissimum poëtarum Latinorum, dignetur tuae sublimitatis humanitas, si sic est, illum mihi exemplandi gratia commodare; libenter enim aliquid illius exoticae Latinitatis aspiciam.*»

autem Codicem a Petrarcha Veronae, ut videtur, inventum etiamnunc Florentiae exstare docet Bandinius l. l. p. 468.: «Cd. membranaceus Ms. in 4. Sec. XI. formae quadratae, quantivis pretii, constans quaternionibus XXXIII., ut ex numerica nota Romana ad finem singulorum apposita eruitur, et in fine ultimi praeterea notatur n. 309., ab H. Lagomarsinio diligentissime collatus die 21. Octobr. 1740. et num. 9. designatus. Constat foliis scriptis 270. In Catalogo Montfauc. sub num. VIII.» — p. 465.: «Exemplar omnium vetustissimum et quo tamquam archetypo usus est Franciscus Petrarcha ad illud exscribendum, quod innuimus paullo ante sub num. VII. Heic singulis libris, primo excepto, praefiguntur nomina eorum, ad quos mittuntur Epistolae, sive Epistolarum inscriptiones, et quidem charactere grandiori exaratae. Graeca verba suis sunt locis apposita charactere item quadrato. Ad calcem p. 118. b. legitur manu Angeli Politiani: *require signum hoc * ad finem octavae paginae:* qua quidem adnotatione indicatur transpositio illa Epistolarum Libri VIII., quam animadvertimus in Cdd. superioribus ac praecipue in Cd. I. et IV. Quae autem paginarum inversio in Epistolis huiusce libri ob bibliopolae incuriam contigisse indicatur ab A. Politiano in suis *Miscell.* c. 25., ea in praesens nulla est, sed omnia recte progrediuntur cet.»

Verba Politiani l. l. haec sunt: «*Nactus sum Cic. Epp. familiarium volumen antiquissimum, - - tum ex eo ipso alterum descriptum, sicuti quidam putant, F. Petrarchae manu. Descriptum autem ex ipso liquet multis argumentis, quae nunc omiserim: sed hic posterior, quem dixi, codex, ita est ab indiligente bibliopola conglutinatus, uti una transposita paginarum decuria contra quam notata sit numeris deprehendatur. Est autem liber in publica gentis Mediceae bibliotheca. De hoc itaque uno, quantum coniiciam, cuncti plane quotquot exstant adhuc Epp. earundem Cdd. ceu de fonte capiteque manarunt, inque omnibus praeposterus et perversus lectionis ordo, qui mihi nunc loco restituendus quasique instaurandus* cet.» — Victorii autem locos de Cd. Mediceo satis diligenter collegit Bandinius l. l., quibus unum dumtaxat addere libet e Curis tertiis, nemini paene visis*), ne ipsi quidem Bandinio, qui Victorii vitam tam diligenter enarravit: *pag. 5.*: «*Cum ita in optimo libro legatur, quem reliqui etiam, inde nati, sequuntur* cet.» Hieronymum autem Lagomarsinium eâdem fuisse sententiâ vix est quod moneamus (v. Seebode *Archiv* II. 3. p. 450.).

Quod ad Cd. Med. ipsum attinet, sane confitendum est, eum ex optimo ἀρχετύπῳ fideliter descriptum esse, ita ut Tullii ipsius verba, exceptis, uti fit etiam in praestantissimis Mss., locis aliquot inextri-

*) Semel quidem Florentinam postremam i. e. alteram Victorii memorat ad *Lib.* 5. *Ep.* 15. Lambinus; parum tamen ei videtur tribuisse: alioquin enim multo plura ex eadem emendasset.

cabilibus prorsusque desperatis satis integra ab eo servata esse videantur nec ullis fere interpolationibus deturpata. Stultitia quidem seculorum obscurissimorum decimi atque undecimi in eo potissimum cernitur, quod per priores praesertim libros in modum satis ridiculum explicatae sunt notae nominum propriorum ac similium, velut ubi ex TRIBUNO PLEBI librarius fecit *tyrannum Publium Lentulum*, ut in Livii antiquissimis Fragmm. Einsiedl. N. 348. Sec. IX. constanter fere *Claudius* est pro praenominis nota *C.*, ut Velleii Ms. et Ed. princeps 2, 15, 2. *Pompeio Rutilio* pro *P. Rutilio*. Longe melior tamen est omnis Med. lectio, quam verbi causa Quintiliani Turicensis. Novum autem et diligentissimum examen cum ipso codice institutum merentur correctiones a secunda manu tum inter versus, tum ad marginem adscriptae. Insunt in iis praeclara multa et unice recta; sed glossemata etiam atque interpolationes. Cuinam deberentur, cum adhuc ignoraremus, neque certi quidquam e Bandinio colligi posset, per litteras ea de re interrogavi V. Cl. de Furia, isque rescripsit, denuo inspecto codice, pro certo sese comperisse, partim Petrarchae ipsius esse, partim Politiani, non vero, quod ex quibusdam indiciis apud Bandinium suspicatus eram, Colucii Salutati *). Eadem opera petieram, ut suam mihi sententiam aperiret de Cd. VII. Plutei XLIX., id est, de exemplo ab ipso Petrarcha e Cd. Med. antiquiore N. IX. descripto (Bandini l. l. p. 464.). In eius autem Cd. VII. correctionibus del Furia tres manus distinxit, unam Petrarchae, alteram Colucii, tertiam rursus Politiani. Operae igitur pretium erit denuo conferre Cd. VII. sive Petrarchae ἀπόγραφον; vix enim aliter fieri potuit quam ut summus poëta in scribendo recte quaedam emendarit, alia, cum correctorem egisse se crederet, perverterit, invitus quoque, ut fit, errores interdum commiserit; immo hoc ipsum, errasse Petrarcham, discimus ex Victorii *Castigatt. prior. ad Lib. 9, 16.* sive p. 102. *Ed. Lugd. 1560.* Ex eiusmodi igitur collatione antiquissimi post Mediceum Codicis, quam instituendam curare ego non potui, demonstrari poterit aliquando, quid ex illorum trium virorum correctionibus ac tentamentis fluxerit in alios; veri simile cum sit

*) Primum animum adverterat Cd. Med. Plut. XLIX. N. XV. Bandini l. l. p. 470. Sed quae ibi afferuntur Colucii Salutati correctiones Epp. ad Fam., non sunt nisi supplementa vocabulorum aliquot a negligente librario omissorum restitutorumque ex integra Cd. Med. antiquiss. scriptura. Longe vero speciosius est, quod legitur in Bibl. Gaddianae Plut. LXXXX. Cd. LXXIV. apud Bandinium *Vol.* III. p. 660. ad *Lib.* 8. *Ep.* 13., ubi Victoriana prima et Ernestiana *aetate iam sunt decursa* habent: «de causa (ut re vera habet Md. antiquiss.) *erat in exemplari*, *et Colucius correxit* decussa *vel* detonsa.» Iam recte Victorius in altera Ed., et Benedictus dederunt *decussa*: sed tamen in mea quidem collatione Cd. Medicei notatur dumtaxat: *decursa* Vict.] *de causa* Md. — nulla addita correctione a sec. manu. Iam falsam lectionem Mediceam *de causa* servant apud Benedictum Dresd. I. III. V. Torgav.; Dresd. II. vero cum Palatino I. habent ipsas Colucii coniecturas: *aetate iam sunt decussa vel detonsa.*

multos rursus ex hoc esse descriptos; et, quod longe maius est, tunc demum cognoscemus, quid Petrarcha legerit in rasuris aliquot Medicei antiquissimi, fortasse a Colucio aut Politiano factis. Id tamen ante omnia tenendum est, quaecunque Cd. Md. IX. habet a secunda manu, vel necessarias correctiones esse manifestorum errorum, vel coniecturas partim veras, partim falsas, neutiquam varias lectiones ex alio codice fortasse antiquiore vel diversae saltem originis depromptas; id quod in singulis facile demonstrari posset ab eo, cui codicem ipsum oculis usurpare ac diligenter omnia investigare concessum esset.

Iam id velim attendas, omnes prorsus Cdd., quorum aetas a viris huius artis *diplomaticae* peritis, accuratius est definita, esse Seculi vel XIV. vel plerumque XV., trium igitur seculorum intervallo a Mediceo separatos. Huius generis pro certo novi omnes Cdd. Florentinos praeter nostrum (v. *Bandinium*), Ambrosianos (v. *Mati Cic. Ambros.*), Panormitanum et Agrigentinum, teste amico Goettlingio; Rossianos, alterum N. CXXIX., alterum N. CLII. scriptum *pro Serenissimo et excellentissimo Ducali Domino* (sic) *Veneto. die 18 mensis Septembris 1423.* Dresdenses et Guelpherbytanos (v. *Eberti utriusque Bibliothecae catalogos*), Vratislavienses (v. *Wachlerum*), Cizensem (v. *Daehne*), Taurinenses, Regios Parisienses, teste meo amico, Carolo Benedicto Hase V. Cl.; Basileensem membranaceum et S. Gallensem mancum, chartaceum, quem utrumque ipse examinavi; idem de Manutianis, Gebhardianis, Graevianis, Scaelsiano, Torgaviensi, Oxoniensibus ac vel ipso Erfurtensi nemo negare audebit. Omnino autem, ex quo Cdd. antiquitas melius diiudicari coepta est, nemo adhuc exortus esse videtur, qui gloriaretur a se tractatum esse Cd. antiquiorem seculo XIV., praeter Victorium, cui aditus patebat ad ipsum Mediceum. At vero ad Vaticanam bibliothecam me amandabunt; audio: sed illum saltem Vaticanum, cuius excerpta dumtaxat habemus apud Gebhardum, interpolatis illis, qui deceperunt iamdudum criticorum plerosque atque etiamnunc decipiunt, adnumerandum esse iam vidit acutissimus Bengelius veramque eius sententiam pluribus locis confirmavit Benedictus (*Praef. p. XXV.*). Utrumque autem rectissime iudicasse, testis ego quoque sum incorruptus, eo magis etiam, quod, vere dicam, sperabam fore, ut propter ipsum hunc Cd. in tam illustri Bibliotheca custoditum, opinio, quam animo conceperam, tandem deponenda esset. Sed vicit veritas. Etenim Vaticanum e Mediceo fluxisse magno cum aliis argumento est *Lib. 1. Ep. 7. §. 8.*, ubi is quoque habet *laudi dignitatique simulque quod video:* exaratus est igitur, antequam mala manus in rasura Med. exarasset v. *praefuisti*, vel ex alio descriptus, qui eam rasuram nondum expletam in Med. invenisset, vel consulto ab eius scriptore neglecta est correctio, ut fecit in omnibus

fere Oxoniensis ψ. Epp. ad Atticum. Id praeterea notandum, saepe fateri Criticos, v. c. Graevium de optimo suo, de Dresdensi primo Benedictum, antiquissimos quosque Cdd. in omnibus fere simillimos esse Medicei, ac propter hoc ipsum meliores ceteris: recentiores autem et vulgatos eo quoque nomine agnosci, quod longius recedant a lectionibus Md., quatenus eas noverant e Victorii partim Curis primis et secundis, partim priore eiusdem editione: si quidem posteriore, tertiis Curis instructa nemo post Lambinum est usus.

Ceterum diligentissima cautio adhibenda est, ne in uno alterove Codice admodum recenti decipi nos patiamur artificiosa scripturae Seculorum X. XI. XII. similitudine, quam Itali Sec. XV. cupide affectabant. Qua de re memorabile exstat testimonium in Leonardi Bruni Arretini Epistola X. (*Epp. ed. Mehus*, Florentiae 1741. T. I. p. 44.): *Cum Bartholomaeus* (episcopus) *Cremonensis volumen habeat praeclare scriptum orationum Ciceronis, cupit, ut singulorum capita librorum splendore litterarum illuminentur. Tu ergo in ea re diligentiam tuam adhibebis dabisque operam, ut non auro nec murice, sed vetusto more hae litterae fiant. Nam inaurare vel hic potuisset, si huiusce rei cupiditas ipsum haberet. Verum haec spernit et antiquitati deditus est. Quare facies, ut tibi videbitur utque existimabis amatori antiquitatis potissimum gratificari.* (M.CCCC.VII.) Fraudis autem huius scripturae antiquitatem assimulandi erant periti artifices praesertim scriptores librarii Florentini ac Mediolanenses.

Adversus ea, quae adhuc prolata sunt, duo dumtaxat novi argumenta contraria Ernestii et Wunderi. Nam Lambinus quidem in *Adnotatt. ad Epp. Fam.* quinque Cdd. suos, tres Memmianos, Clericanum et Huraltinum, nusquam, quod sciam, Mediceo antiquiores esse contendit, contra quam factum ab eo videbimus in Epp. ad Atticum, et recte quidem, quod attinet ad Tornaesianum. Nec vero id magno opere nos commovebit, ubi Criticus aliquis Seculi XVI. antiquissimos codices a se inspectos iactat, cuius generis unum saltem afferam exemplum ex M. Casalis Epistola ad Petrum Victorium (*Cl. Italor. et Germanor. Epp. ad P. Vict. Vol. II. p. 213.*): «Amabo te, considera in Ep. ad Appium Claudium, cui principium est *Pluribus verbis, cum ego cognoscere non possem, nisi cum ad hiemem me ex Cilicia recepissem, ex Cilicia* legendum censeas, an *ex Asia;* quod scriptum in vetustissimo codice olim Cortonae, cum ibi docerem, notavi.» Scimus videlicet, illis temporibus omnino nihil frequentius fuisse, quam ut *vetustissimae*, ut aiebant, *litterae* codices vocarentur membranacei paene omnes, ii quoque, qui paullo ante inventam typographiam essent exarati. — Ernestius vero in *Praef.:* «*Codex meus*, inquit, *ceteris antiquior est, seculi, ut videtur, decimi aut undecimi:*» qua quidem de re dubitarat iam Benedictus;

ego autem hunc pessimae sane notae librum Italicum esse longe recentiorem partim perspexi ex nova eius collatione diligentissime instituta a Meyero meo; partim compertum habeo ex testimonio Virorum doctorum Lipsiensium, qui precibus meis benigne obsecuti, accuratius nuper eundem cum inspexissent, seculo summum XIV. exaratum iudicarunt. Alterum iam argumentum Wunderi est, litteris mecum communicatum *). «Ex eo, inquit, quod, me quoque haud negante, Cd. Mediceus omnium est antiquissimus, neutiquam rite colliges, e Mediceo (eiusque apographis) ceteros omnes descriptos esse.» Similitudinem autem quam affert, Cd. Bavaricum Plancianae item omnibus anteire aetate, neque tamen e Bavarico descriptum esse recentiorem Erfurtensem, nihil sane moror. Etenim quod verissimum esse potest in uno aliquo scripto, v. c. in Oratione illa, id ad aliud scriptum generis prorsus diversi longeque alio modo nobis conservatum quonam tandem iure coniectando tantummodo, certo testimonio nullo allato, transferetur? Singula potius scripta vel diversorum scriptorum vel etiam eiusdem scriptoris per se semper sunt spectanda. Nec vero illud post Politianum Victoriumque unquam asseverare ausus essem, nisi tot aliunde accessissent rationes, satis copiose iamiam expositae, aliaeque, quas mox allaturus sum; quibuscum insuper antiquitas Cd. Medicei cum reliquorum recentissima aetate comparata permultum sane valere debet ad nostram sententiam stabiliendam. Profecto in nullo alio Tullii scripto idem atque in his Epp. fieri potest, ut certum aliquem indicemus codicem, etiamnunc alicubi conservatum, e quo ceteri manarint; codicibus multis inter se comparatis familias tres quattuorve codicum constituere licet in libris omnium maxime pervulgatis, etsi utilissimam hanc ad disciplinam criticam observationem, nulla plane disiunctione inter diversi generis libros facta, nuper quoque imperitus aliquis iudex litterarius elevare conatus est. Certiores disciplinae leges qui sequuntur licentiamque omnem detestantur, longe aliter nunc iudicant. Nam defectûs foliorum aliquot, interdum paucorum etiam verborum indicio aliisque signis satis manifestis usi affirmamus haud dubie ex uno dumtaxat Cd. ad nostram usque aetatem propagatos esse v. c. libros de Natura Deorum, de Divinatione, de Fato, de Legibus, Academica, Timaeum, Aratea; at quia desunt et testimonia certiora de codicibus eorum librorum primum repertis,

*) En ipsius amici verba: «*Aber auch Ihr Grund, auf den Sie sehr bauen, hat wenig Gehalt. Sie meinen* (estne haec opinio dumtaxat, an *res facta*, ut ait Cicero, extraque controversiam posita?) *nämlich der Mediceus sei der älteste von allen. Das gebe ich Ihnen recht gerne zu. Nimmermehr folgt aber daraus, dass er der Urcodex sei. Ich kann Ihnen einen ganz gleichen Fall angeben. Der Baiersche Codex, der die Planciana enthält, ist der älteste von allen, welche uns diese Rede aufbewahrt haben, natürlich mit Ausnahme des Ambros. Palimpsestes. Dennoch ist er der Urcodex nimmermehr. Weder der jüngere Erfurter, noch irgend ein anderer ist aus ihm abgeschrieben, wie ich in den Prolegom. zur Planciana schlagend bewiesen habe.*»

et, quod gravius etiam est, codices ipsos ceteris manifesto antiquiores haud novimus, quorum e lectione reliquorum tota varietas explicari queat, ad talem provocare eumque reliquis posthabitis unice sequi nec possumus neque debemus. Aliter aliis in libris rursus res se habet: scimus verbi causa, quatenus id sciri potest, hunc vel illum codicem omnium esse vetustissimum; scimus eundem praestare omnibus lectionis integritate; sed talis tantaque est diversitas in reliquis recentioribus, ut ex illo uno nullo alio pacto oriri potuerit nisi fortasse ex eius generis interpolatione consulto instituta, qua inquinati sunt Cdd. Silesiaci librorum de Natura Deorum, a quibus decipi se passus est Heindorfius; quod tamen genus et rarum admodum est nec diu fallere solet Criticos. Sic optime novi omnium antiquissimos esse Tusculanarum et Catonis Regium, Philippicarum Vaticanum, librorum de Officiis fortasse Bernensem *a*. Sec. IX., librorum de Inventione S. Gallensem nuper a me examinatum, itidem Sec. IX. Hos igitur imprimis sequor, non unice tamen; nec unquam in mentem mihi veniet affirmare singulos istos libros singulorum Cdd. dumtaxat supra nominatorum ope nobis servatos esse. Contra si vidissem in quempiam et librorum illorum et Cdd. convenire id, quod tot ex testimoniis cum extraneis, tum internis video congruere in Codice Mediceo Epp. ad Fam., hodie quoque in illis etiam Ciceronis scriptis recensendis eadem atque in Epp. uterer via ac ratione, veritati, non opinioni alicui praeiudicatae obtemperaturus. Sed ad alia nunc argumenta progredimur, quae ex ipsius Cd. Med. conformatione variisque erroribus, potissimum autem ex eius lectione ipsa cum ceteris Cdd. comparata desumenda sunt. I.) Iamiam vidimus e Politiani testimonio, quae confusio Epistolarum Libri VIII. orta sit ex negligentia non librarii ipsius, sed, quod probe notandum, glutinatoris tantummodo, qui folia huius codicis a librario recte exarata, praepostero ordine collocarat, etsi nunc, Bandinio teste, suum in locum facili opera reposita sunt. Hoc igitur casu commissum in uno hoc codice neutiquam referri potest ad eius aliorumque etiam fortasse exemplar: nec si Cdd. reliqui, vel saltem pars eorum ex alio praeter Md. codice manassent, eodem vitio unquam deformati essent. At nunc videat mihi aliquis Politiani verba, atque imprimis diligentem ea de re disputationem Benedicti T. I. p. 654. seqq., cui hic saltem fides tribuenda est: unde patet plerosque Cdd. accuratius nobis notos, eos scilicet, qui habent Librum VIII.: — multi enim librarii v. c. Lipsiensis, Basileensis aliique praesertim recentiores hunc librum omiserunt — sed eos, inquam, qui habent, vel eandem prorsus cum Md. sequi confusionem, vel, cum ipsis quoque librariis animadversa esset, frustra tamen eam componere conatos novas turbas effecisse: quia scilicet sine ope Cd. ipsius Md. folia mire a glutinatore transposita rectum in ordinem redigi nequibant. De paucis autem illis, qui ab

hoc vitio immunes sunt, velut quattuor Medicei *Plut.* XLIX. N. V. X., qui fuit Laurentii Medicei, correctus igitur in hoc ab eius amico, Politiano, tum XI. XIII., sane tenendum erit librarios recentissimos quosque aut ex ipso illo Politiani praecepto, quod refert Bandinius, verum ordinem restituisse — nam exarabantur Cdd. etiam Latini vel post inventam typographiam usque ad annum circiter M. D.; uti novimus Cd. Meermannianum harum Epp. Sec. XVI., Iustinum Gothae asservatum anni M.CCCC.XCIV., Taciti Germaniam Cod. Turic. cet. — aut, id quod nimis difficile non erat, ipsos eandem in correctionem incidisse accuratius inspectis notis quaternionum Cd. Medicei; plerique enim in ipsa Florentina urbe scripti videntur. Nemo autem sanus eos ipsos Codices, qui omittunt Lib. VIII., ex alio fonte fluxisse contendet; cum nimis manifestum sit tales tantummodo ab iis et exaratos et expetitos esse, qui Seculo XV. vel falsae elegantiae studio, vel parsimonia quadam, ut fit, spreta ambigua Caelii Latinitate contenti essent unius Ciceronis epistolis. Qui autem nimis infirmo isto argumento abuti volet, is porro demonstrare debebit, v. c. Lipsiensem ac Basileensem, utrumque peioris notae Mss., ceteris in libris propriam aliquam et suam monstrare indolem, meliorem fortasse in multis ea, quam prae se fert Mediceus. II.) Victoriana ratio insuper eo confirmatur, quod ex Indicibus Epp. Codici Mediceo et ex eo Dresdensi primo praemissis novimus, post Epistolam 13. Libri undecimi, culpa ut videtur, librarii, unam excidisse, Decimi Bruti, cuius initium erat *Parmenses miserrimos.* Iam eam ipsam ob causam, quod a librario Mediceo est omissa, eadem epistola nullo reperitur in Cd. Ii autem, quos ex alio archetypo ductos dicunt, cur tandem eam nobis non servarunt? III.) Ubicunque duae pluresve Epistolae in Cd. Mediceo propter titulos iam in eius exemplari omissos continuantur, ita ut propter unius cuiusque diversum argumentum ab editoribus demum separatae suisque titulis instructae sint, Codices ceteri mira contumacia easdem coniungunt. Complura eius perversitatis per totum volumen exstant exempla; nullum tamen illustrius magisque in oculis positum, quam id, quod habemus Lib. XII. Ep. 22. seqq., de quo exemplo confer adnotatt. nostras, Victorii Editionem alteram anni 1558. p. 377. seqq., Benedictum, qui in talibus sperni nequit, nisi accurate refutetur, T. II. p. 350. Cur, quaeso, Codices ceteri in continuandis Epistolis diversis aeque errant ac Mediceus? Hanc scilicet unam propter rationem, quod ex eodem omnes pendent.

Quamquam, ut ad omnes ictus excipiendos satis paratus sum, praevideo exorituros, qui praefracte negent haec duo argumenta quidquam ponderis habere. Dicent enim fuisse Cdd. antiquissimos, e quibus D. Bruti epistola nescio quot ante secula exciderit, in quibusque confusae sint Epp. illae L. XII., 22. seqq. aliaeque complures; hinc autem facillime explicari, cur ii quoque

Cdd., qui aliam a Mediceo originem habeant, iisdem prorsus erroribus sint obnoxii eademque careant Decimi Epistola Parmensium sortem deplorante. Sed id velim probe animadvertas, eos, qui ita fortasse me refutaturi sint, hoc dumtaxat allaturos, fieri potuisse, ut alicubi aliquove tempore fuerit eveneritve, ipsis quod placet, quae ratio est infinita latissimeque patet, nec serio redargui potest; nunquam vero iidem certo aliquo testimonio utentur certoque codice in medium posito Victorianam sententiam destruent; ego autem, quae mea est fortuna veritati hic saltem coniuncta, rem factam ubique indico atque huic innitor, haec tria argumenta cum primis illis artissime iungens idque semper meo iure postulans, ut ex tribus his primum ante omnia refellatur, illud dico a misero glutinatore petitum: quod omnium est validissimum et in quo, miro sane casu, stultitia verum adiuvit. Quae quidem singula singulatim si proponerentur, ita ut nullum a ceteris acciperent adiumentum nec vicissim sese munirent admirabilique prorsus conspiratione rursus congruerent etiam cum argumentis historicis, ut ita dicam, antea expositis, infirmiora fortasse videri poterant: sed ita inter se connexa atque continuata fortuitum casum prorsus excludunt satisque demonstrant, haec omnia simplicissime et ex ipsa rerum natura ita explicari, si faciamus cum Politiano, Victorio, Lagomarsinio, qui soli ante me Cd. Mediceum penitus noverunt: contra, qui unum fortasse alterumve infirmare conabitur, infelici quodam fato haerebit semper in omnium consensu nulla prorsus arte dissolvendo. IV.) Iam, quod longe maximum est, omnis varietas ceterorum Codicum ex lectione Med. potest explicari et certa ad capita referri; qua tamen in re necessario servandae sunt hae cautiones atque exceptiones:

1) Meri, quos dicunt, calami errores perversaeque singularum vocum scripturae contra nos afferri nequeunt; id autem genus frequentissimum erit apud imperitissimum quemque librariorum. Huc porro referemus diversas formas declinationum et coniugationum, maxime in contractionibus *nuntiaverunt*, *nuntiarunt* cet., in quibus arbitratu suo utebantur librarii, ut in diversis scripturis eiusdem vocabuli, *coelum*, *caelum*, *coena*, *caena*, *cena*, *pulcher*, *pulcer* cet. — Arbitrii autem nulla omnino ratio reddi potest.

2) Ordo vocabulorum a Md. interdum discrepans ortus est vel ex librariorum et dictantium negligentia atque temeritate, vel quod saepe hic usu venit, e pravo studio elegantiorem, quemadmodum putabant, numerosiorem, magis solitum substituendi illi, quem Cd. Med. praebebat. Quo in genere crebro peccatum est ab Italis praesertim Sec. XV., qui nimis teretes habebant aures; quique, quae in orationibus v. c. ceterisque Cic. libris magna cum cura elaboratis recte se habent, ad epistolarum quoque stilum sua natura solutiorem transferre gestiebant.

3) Omissionum magna pars nonnisi incuriae librariorum tribuenda est, praesertim in iis, quibus omissis, sensus tamen constabat; aliae autem ibi inveniuntur, ubi corrupti quid erat re vera aut corruptum videbatur; tunc eadem arte, qua hodie quoque solent uti saepe in locis desperatis Critici nonnulli, librarii doctiores delebant, quae suspecta videbantur. Sunt item loci aliquot, sed admodum pauci, ubi necessario aliquid delendum erat, v. c. falsae repetitiones eiusdem vocabuli, geminationes perversae, similia. Talia deleta esse in Cdd. multis cur, quaeso, miremur?

4) Additamentorum item duplex est genus; aliquoties enim vocabulum aliquod prorsus necessarium excidit e Mediceo facili opera restituendum ab eo, qui Latine sciret: neutiquam igitur de Victorianae sententiae veritate dubitabimus, ubi a Codice uno alterove particulas imprimis praeberi videmus, quas negligenter omisit librarius Mediceus: alterum autem genus est supplementorum minime necessariorum, glossematum scilicet in adiiciendis singulis vocabulis, atque interpolationum tria quattuorve vocabula prave inculcantium.

5) Reliquae autem immutationes, quae ad istorum generum nullum referri possunt, merae coniecturae sunt existimandae. Pertinet huc aliquando, sed perraro, immutatus epistolarum ordo; veluti cum Ambros. 13. et Rec. apud Bentivolium Vol. II. p. 315. Libri 14. Ep. 4. praemittunt ceteris Epp., quas ad suos scripsit Cicero. Harum autem varium genus esse perspexi: nam coniecturâ emendare tentabant aut recta et integra nec tamen satis intellecta, frustra ergo et prave; aut immutarunt corrupta; quibus coniecturis aut verum ipsum restituerunt, aut probabiliter eà in re versati sunt, ita ut meliora nondum sint excogitata; aut denique prorsus improbabilia ac praepostera depravatis substituerunt, ita ut pro uno errore duos nunc pluresve habeamus.

6) Ultimum genus, procul nunc amotum hac mea cura, illud erat, ubi Cdd. post Ernestium accuratius collati, ab eius recensione cum levioribus in rebus, tum in ordine maxime vocabulorum differebant, nec tamen ante Cd. Mediceum denuo excussum sciri poterat, Cdd. illos cum ipso archetypo Mediceo consentire contra recentiores Edd. — Quae cum verissima sint et ex diutina comparatione Cd. Medicei cum cetera lectionis varietate repetita, exemplis tamen firmari debent: nam ut integrum volumen conscribam, in quo omnem omnium codicum adhuc repertam varietatem persequar, id certe nemo a me postulabit. Id autem h. l. imprimis convenire iudicavi, si sumerem Cd. Erfurtensis, de quo maxima controversia mihi movetur, integram varietatem ad Epistolas tres priores Libri XV. enotatam demonstraremque in singulis, ad quod generum supra memoratorum quaeque lectio pertineret. Acrius ubi urgebor ab adversariorum quopiam, idem faciam in lectione omnium Cdd. plures per epistolas

comparanda ac diiudicanda. Cfr. Wunderi *Var. Lectt.* p. 129. Lib. XV. Ep. 1. 1. Si vos (Ernestii lectio:)] *SV* Erfurtensis. Sic ipse Md. Refertur igitur ad N. 6. — 2. Euphratem] *Eufraten* N. 1. — 3. a M.] *an* N. 1. — 11. 12. Commageni] *cum magenti* N. 1. — 12. nuntiarunt] *nunciaverunt* N. 1. — 14. regi] *rei* N. 1. — 15. afferretur] *afferetur* N. 1. — 18. Tarcondimoto] *tiarcondi moto* N. 1. — 20. Pacorum Orodi] *pacorem cordi* N. 1. (*parcorem* (sic) ipse Md.) — p. 451. — 1. ab] *ab ab* N. 1. — Phylarcho] *philarto* N. 1. — 3. eisdem] *hisdem* N. 1. (*isdem* Md.) — 5. rerum] om. N. 3. — 7. mansuetudinem] *consuetudinem.* Est ipsius Md. lectio.; *mansuetudinem* ex necessaria legimus nunc Ferrarii emendatione. — 8. amiciores] *amicictores* N. 1. — 10. ii] om. N. 3. — 11. is] om. N. 3. — 15. quas] om. N. 3. — 16. ego] om. N. 3. — magno opere] *magnopere* N. 1. — 18. Nos] *vos* N. 1. — 19. quibus praesidiis] *praesidiis quibus* N. 2. e pravo fortasse elegantiae studio. — 20. ego] om. N. 3. — 27. amittendae] *admittendae* N. 1. — hae] *heae* N. 1. — quibus] *quae* N. 1. — 30. est] *si* N. 1. Scil. Md. habet *nullast:* hinc corruptela lit. *st* in *si.* — 31. hoc] om. N. 3. — permisissetis] *permisistis.* Est scriptura ipsius Md. — p. 452. 1. delectum] *delictum* N. 1. — noluit] *noluerit;* scriptura Md. — 3. iuvare] *tutare* N. 1. — 5. Deiotari] *theotari* N. 1. — 8. nec] *ne* N. 1. — 9. ne] om. N. 3.

Ep. 2. p. 452. 1. Sext.] *Sextus* N. 1. — 2. venissem, neque] *venissetque* N. 1. — 6. pertinerent] *pervenirent* N. 1. — Quae] *quaeque;* referri potest ad N. 4., nisi simplex est error scribentis N. 1. — 8. illato] *inlato;* scriptura Md. — 9. afferrentur] *afferentur* N. 1. — iter mihi faciendum] Sic cum Edd. Erfurt. Md. vero: *iter mihi ad faciendum.* Pertinet hoc ad N. 3. genus omissionum recte factarum; sed adeo facilium, ut cuivis ea ratione emendandi utendum esset non prorsus stupido. — 12. irrumpere] *inrumpere;* scriptura Md. — 14. eam, quae] *eum, quem* N. 1. — p. 453. 10. Philoromaeum] *philorhomeum; rh* habet etiam Md. — incolumitatem] *et incolomitatem* N. 1.; item N. 4.: *et* falso inculcatum. — 17. cum] *qm* cum lineola. Pertinet ad N. 6. Scil. *quoniam*, quod h. l. rectum est, in Md. constanter scribitur *quo* cum lin. Librarius Erfurt. in ceteris locis diligenter a Wundero enumeratis, in quibus ego Cd. Medicei auctoritatem secutus sum, *qm* cum lin. exhibuisse censendus est, cum ea scriptura plerumque obtineat in Epp. in eo adhuc superstitibus. — ipsius] om. N. 3. — incolumitas] *incolomitas* N. 1. — 19. essem] *essent* N. 1. — 21. ei] *et* N. 1. — 28. dixissem] *dixissem et tamen adolescentem essem* N. 4. Foeda interpolatio, de qua postea fusius erit disputandum. — 30. admonitu] *admonitum* N. 1. — 32. Ariarathe] *ariathate* N. 1. — 33. esse delata] *delata* N. 3. — p. 454. 2. complures] *compluris;* scriptura Md. — 3. quae] *qui* N. 1. —

5. me quoque] *quoque me.* Recte h. l. Md. Vb. *quae me is quoque audiente dicebat;* in hoc imperiti cum haererent, transposuerunt vocabula partim, ut habet Erf., partim cum Ern. ac plerisque Edd. Est igitur N. 2. — 9. 10. conservandum] *conservandam* N. 1. — 10. patris] *in patris* scriptura Md. falsa. — atque avi iudicio probatos] Sic sane Erf. pro manca Md. scriptura *atque iudicio probato;* in qua *avi* propter similes ductus litt. *ue iu* periit: sed facile, immo necessarium erat supplementum: N. 4. — 12. patris eius] Sic etiam Erf. pro falsa scriptura Md. *patri eius.* Necessaria et facillima emendatio: N. 5. — 14. senatus consulto] *senatus consilio;* ipsa Md. falsissima scriptura: huiusmodi autem errores, qui in se spectati levissimi utique videntur, magnum ad nostram sententiam firmandam pondus habent. — 18. mihi rex] *rex mihi* N. 2. — 19. posse se] *posse* N. 1. — 26. cum] *qui.* Haec lectio, quae placet Wundero, orta est e male intellecto compendio Md. *quo* cum lin. pro *quoniam.* — nossent] *novissent* N. 1. — 28. Ciliciam] *siciliam* N. 1. — 29. Cappadocia] *capadocia* N. 1. (Statim: *discerem* pro *discederem* Cd. Med., errore tam manifesto, ut is in omnibus fere Cdd. emendatus sit. N. 5.) — 30. paene] *poena* N. 1. — p. 455. quemque] *quem et.* Nisi ex mero est arbitrio, referendum erit ad N. 5., ut sic scripserit librarius propter sequens *et cuius.* — 3. liberarit] *liberaret* scriptura item Md. — 4. putavi ut intelligeretis] E necessaria est emendatione iam in Dresd. 4. et 5. E Mediceo excidit *ut* propter literas praecedentes *ui.* Ecce idem *ut* abest ab Erf. et plerisque. — 6. Ariobarzane] *ariobarhane* N. 1. — 7. videor] *videntur* N. 1. Error natus e v. praeced. *signa.* — 8. 9. diligentiamque] om. — 9. salutem] *salutem diligentiamque.* Utraque haec est ipsius Md. lectio.

Ep. 3. p. 455. 1. Commageno] *cum mageno* N. 1. — 4. Euphratem] *eufraten* N. 1. — 6. manu venisse] *venisse manu* N. 3., qui ordo elegantior videbatur Italis. — 7. in Cappadociam] *in capadociam* N. 1. Ceterum correctus est hic facilis Md. error: *in Cappadocia.* — 8. nostra] *mea* N. 1. Sic saepe, quae eiusdem significationis videbantur, permiscuerunt librarii. — 11. et exist.] *exist.* N. 3. — 13. navibus] om., quia supervacaneum videbatur N. 3. — In Erf. correctus est perspicuus error Md. *habuit se iam*, quem tamen servant Cdd. a Benedicto collati. Pertinet hoc ad N. 5. — 16. huiusmodi] *eiusmodi.* Est scriptura Md. — 17. tenere vix] *vix tenere* N. 3. Ordinem magis solitum praetulit. Deinde Erf. contra Md., sed male, etsi recepit Ern., *possimus* pro *possumus.* Denique idem foedum errorem Md. *ut - - tenemus*, quem multi Cdd. servant, correxit in *teneamus:* nisi potius e Nonio legendum *tueamur.* Possum persequi, eodem sane eventu, hanc plurimorum errorum, paucarum correctionum recensionem; sed nimis putidus est labor; quocirca in his tribus Epp. subsistam. Plerique iam mecum sentientes

fatebuntur casu vix fieri potuisse, ut tantus exsisteret consensus in omnibus paene, ea si excipias, quae ad N. 1. rettulimus, peccata nimirum librarii indocti; tantus, inquam, vel per has tres epistolas consensus in erroribus eius generis, qui Medicei Cd. proprii videri debent, neutiquam propagati e vetustissimis: veluti *consilio* pro *consulto*, omissum v. *ut*, ac similia. Nihilominus erunt fortasse, qui praeposteri glutinatoris et omnium, quae supra diximus, obliti acriter contendant, omnia ista referri posse, immo debere ad archetypa antiquiora. His non habeo quid respondeam: si quidem haec ipsa non demonstrantes, id dumtaxat, ut praediximus, quod fieri potuerit, urgebunt. Unum adhuc video prolatum argumentum, quod satis speciosum multi arbitrantur, non is solus, qui docte et acute id excogitavit, Wunderus meus *Var. Lectt.* p. XCIV.: «Spero fore, inquit, ut vera dixisse reperiar, qui partem Codicum ex alio (*a Md.*) ortos fonte esse contendo. Erfurtensis autem et Palatinus sextus et Hittorpianus, quos ex eodem cum Erfurtensi fonte fluxisse iudico, num originem duxerint ex illo codice Laurentiano, seculo XI. scripto, fortasse facillime certissimeque potest diiudicari. Hi enim Codices Libro XV. Ep. 2. p. 453. ed. Ern. locum, qui nunc omnibus in editionibus sic scriptus legitur:

Cum ego ei gratulatus essem idque me gaudere dixissem cohortatus, ut recordaretur casum illum interitus paterni et vigilanter se tueretur atque admonitu senatus consuleret saluti suae; tum a me discessit in oppidum Cybistra.

quattuor verbis auctum habent ita:

Cum ego ei gratulatus essem idque me gaudere dixissem, *et* tamen adolescentem essem *cohortatus*, *ut recordaretur* cet.

Verba igitur *et tamen adolescentem essem* si non sunt in codice Laurentiano, vix ullus relinquitur dubitandi locus, quin hi tres codices ex alio sint fonte deducti. Non esse in codice Laur., ex Victorii editione, in qua non esse dicuntur, colligi posset, si Victorium, qui codicem illum usurpavit, officium suum diligentissime esse exsecutum sciremus. Ceterum denuo nequeo satis editores mirari, qui, cum verba illa in textum recipere recusarint, necesse est insiticia iudicaverint, quae sunt ipsissima Ciceronis verba. Qui enim credibile est, ullum interpretem, si quid addendum hic putasset, nomen *adolescentis* fuisse positurum, et non ipsum *Ariobarzanis*, de quo agitur, nomen aut pronomen *eum*? Accedit, quod mira esset coniunctio verborum *gaudere dixissem* et *cohortatus*, quae cum sibi manifesto opponantur, debebant etiam particula oppositiva seiungi. Postremo in promptu est videre, qui factum sit, ut librarii verba illa omitterent. Etenim ab extremis litteris verbi *dixissem* aberravit oculus librarii ad extremas verbi *essem*, ideoque verba *et tamen adolescentem essem* incuria omisit.»

Haec ille. Absunt sane verba in controversia posita a Md. et Victorii Ed. utraque. Habent autem ex Edd. mihi notis Cratandrina, Coloniensis memorata Bengelio et Bengeliana. Post Cratandrum ea rursus eiecit ante Victorium Hervagius; Ascensii autem neutra editio ea exhibet. Ego vero in his semper agnovi Grammatici alicuius Itali Sec. XIV. vel XV. interpolationem, per illum Cdd. aliquot recentiorum numerum, ut fit, propagatam. Interpolator autem perinde ac Wunderus oppositionem aliquam requirebat inter verba *gaudere dixissem* et *cohortatus*, qua tamen opus haud est, si quidem cum ipsa gratulatione gaudiique testimonio, urbane, ut decebat Ciceronem cum rege colloquentem, mixta erat cohortatio: quae arrogans fuisset et rusticana, eam si seiunxisset a gratulatione. Praeterea fieri potest, ut interpolator veritus sit, sine ulla tamen causa, ne in sincera lectione Cd. Md. v. *cohortatus* significatione passiva accipiendum esset sic: «*Ariobarzanes a me cohortatus discessit*,» e Catonis, non Tullii consuetudine: uti simili prorsus ratione Livianum illud: I, 8, 3.: *eum secutum numerum putant* a nonnullis corruptum est in *sumptum*. Is igitur, quo vel adesset, quam desiderabat, oppositio, vel quo tolleretur, qui videbatur, soloecismus, illa inculcavit, languida satis vel propter ipsam iuncturam factam per vv. *et tamen*, cum sane longe melius fuisset vel *simul cohortatus*, vel *atque eodem tempore cohortatus*; inepta autem propter ipsum delectum verbi *adolescentem* contemptim paene de eodem usurpatum, quem ubique perquam honorifice *regem* nuncupat. Hoc autem vocabulo absurdo sane usus est grammaticus ille, non proprio *Ariobarzanis*, non pronomine, non alio denique, quia nec nomen proprium locum habere poterat post praecedentia *Atque ille primo*, nec pronomen iterari post *ego et* elegans ratio videbatur; callide igitur et tamen stulte praetulit appellativum *adolescentem*. Cfr. omnino *Lib. 2.* Ep. 17, §. 7. Reprehensione praeterea digna sunt propter falsam collocationem istius vocabuli *adolescentem*, cum saltem dicendum fuisset: *Cum ego adolescenti gratulatus essem -- et tamen eum essem cohortatus*. Postremo merito offendimus in ingrata repetitione v. *essem* in epistola tam elaborata. Quattuor igitur vitiis laborat istud quattuor verborum emblema, propter quae tot ac tam manifesta vitia merito a plerisque Editoribus reiectum est.

Sane de toto hoc genere idem valet, quod de quodam Verrinarum Codice dicit Leonardus Brunus Arretinus in Ep. 13. (*Epp. ed. Mehus* T. I. p. 49.): *Mitto tibi orationes Ciceronis in Verrem recte quidem scriptas, sed, ut videbis, male emendatas. Qui enim corrigere voluit, eas plane corrupit.*

Sed alibi quoque eiusdemmodi interpolationes habent Cd. Hittorpianus imprimis et Dresd. tertius; eiusdemque generis, ab Italis videlicet recentioribus suo arbitratu talibus pannis ornati, fuisse

videtur etiam Erfurtensis, qui tamen, tamquam alter Proteus, in his teneri non potest, cum vix septima Epp. pars in eo supersit. Restat igitur semper effugium aliquod latebram eius, quod in eo scriptum esse potuerit, quaesituris. Nec vero ita hoc quisquam, quaeso, accipiat, quasi ego dedita opera aut nescio qua stolida cupiditate ductus auctoritati Cd. Erfurtensis in aliis Ciceronis scriptis vel minimum detrahere coner. Circumspectum sane et verissimum iudicium de ceterorum librorum, quos complectitur, forma ac lectione tulit Wunderus: unde scimus eum in aliis optimum esse, in aliis minus praestantem; id quod necessario usu venire debuit in eiusmodi Codicibus, quorum scribis id propositum esset, ut σῶμα*) aliquod efficerent *Tullianum* quam maxime perfectum atque absolutum. Arripienda igitur erant exemplaria, quae ubique reperiri poterant, ita, ut ea in re fortuna plerumque dominaretur; unde pessima saepe consociata sunt et mediocribus et bonis et optimis, nullo certo delectu instituto. Quod quidem συναγωγῶν genus, nisi omnia me fallunt, exortum est paullo ante inventam typographiam, cum antiquissimi quique Cdd. singula dumtaxat scripta, vel simillima quaeque duo triave amplexentur. Habemus autem huiusmodi praeter Erfurtensem Oxoniensem ψ. 1. β. anni 1447.; eiusdemque formulae erant Memmiani illi Lambini, de quibus Vir summus haec refert in Lucretio suo: *Lutetiae 1570. Praef. pag. 16.: «mihi - - iam pridem tria vetustissima* (ut is scilicet iudicabat ex illius aetatis more) *atque emendatissima omnium M. Tullii operum exemplaria ultro detulisti.* Tales ergo Cdd. in Orationibus egregii esse possunt omnique laude digni, in Epistolis interpolati et erroribus referti, ut est Erfurtensis. Iam circumspiciamus similem aliquam interpolationem in Epp. ad Familiares. Nec vero diu erit quaerenda. Etenim illustre profecto eius rei exemplum praebet *Lib.* XI. *Ep. 13.*, ubi, cum D. Brutus scripsisset: *Hirtium perisse nesciebam; Caesari non credebam*, nescio quo amplificandi furore instincti Hittorp. et Dresd. 3. ita dederunt: *Hirtium perisse nesciebam;* Aquilam perisse nesciebam; *Caesari non credebam:* idque iam Graevio probatum receperunt Weiske, Benedictus, Schuetzius in Ed. mai., Luenemannus. Iam si *Aquilae* mentionem facere voluisset Brutus, aliter sane verba constituisset, nec tam puerili et frigida repetitione usus esset: sed, ut opinor, Hirtius sufficiebat. Similia autem emblemata saepenumero attingemus in adnotatione critica v. c. I, 7, 8. I, 9, 11. I, 9. 23. cet. Nec minus memorabiles habemus in reliquis duabus συναγωγαῖς; veluti *ad Q. Fr. 1, 4.* in fine *ne cessaris* scripserat Cicero. Sed simili audacia ac nostro in loco Cdd. haud pauci: *ne cessaris me*

---

*) Sic Cic. *ad Attic.* 9, 1., *corpus* ad Fam. 5, 12, 4., *corpus omnis Romani iuris* Liv. 3, 34.

certiorem facere, ut accurram; quae, si, ceteris Cdd. casu deperditis, Cdd. isti interpolati soli nobis servati essent, nemo non haberet pro Ciceronianis. Etenim et sententia ipsa et verba per se spectata non maiorem habent offensionem, quam nostra verba controversa. Item *ad Attic.* II, 11, 12. *ut sine mora curentur* Cicero; Iunius autem e duobus Cdd.: *ut sine mora, quae ad me pertinent, curentur;* hoc quidem loco magno errore, nec tamen facile sine melioribus Cdd. detegendo; quamquam fortasse Bentleius aliquis interpolationem, etsi casu quodam in omnibus Cdd. repertam, suo iure induxisset. *Ad Attic.* 16, 15, 3.: *sed tu, cum legeris, existimabis.* Ad quae verba egregia est annotatio Malaspinae *(fol. 273. b. Ed. Ven. 1563.):* «Faërni liber post haec verba annexa habet etiam illa: *quantum homo iste nos diligat.* Et paullo infra, post *adhibere medicinam: Quid enim tam est, quod ego vel auxilio vel consilio prodesse possim?* De quibus quid dicam aliud, nisi ea videri mihi Gasparrinum redolere, qui libris supplere consueverat ex suo?» — Egregie, inquam; etiam quia indicavit satis probabiliter omnium harum interpolationum patrem, scil. Gasparrinum Barzizam sive, ut alii volunt, *Barzizium* (ego Conradum Gesnerum sequor) Bergomatem, nobilem Grammaticum Sec. XV., etsi alii complures eiusdem seculi Grammatici eandem viam et rationem sequebantur. Sed fac omnes Cdd. nobis notos eandem lectionem exhibere utroque in loco ac Faërnianum, qui codex saepenumero tamquam κειμήλιον laudatur a criticis inde a Malaspina et Ursino, quis, quaeso, in suspicionem vocare, nedum delere ausus esset ista verba *quantum homo iste nos diligat,* et tam egregiam clausulam atque, in epistola praesertim, vere Tullianam, nisi reiiceretur a testibus minus corruptis: *Quid enim tam est, quod ego vel auxilio, vel consilio prodesse possim?* audacter et temere, ut nos omnes, qui nostro iure codicum auctoritati plurimum tribuendum esse arbitramur, uno consensu exclamassemus. Eadem autem prorsus ratio est quattuor verborum tres inter amicos controversorum. Quamquam in his omnibus id praevideo fore, ut dicant manifestas interpolationes, iamdudum ab omnibus agnitas e tenebris (ubi me quoque consentiente merito latebant) a me praepostere proferri. Ego vero unum illud identidem repeto, melioribus Cdd. nisi usi essent editores, hodie quoque eadem ista in Tullianis haberemus. Sed quid Topica nuper mihi retractanti usu venerit, narrabo. Habebam Cdd. duos Sangallenses, alterum Sec. X., alterum Sec. XI. a me collatos, tertii Einsiedlensis mirifice cum Sangallensibus conspirantis, in quibusdam etiam melioris, accuratissimam collationem, Erfurtensem hoc in opusculo perbonum a Wundero, quo nemo fere diligentior est, in *Lectt. Cicc.* excussum; cum iisdem maioribus in rebus conveniebat Oxoniensibus B. ϱ. et Gryphiani excerptis apud Io. Mich. Brutum. Omnium autem horum septem Cdd.

mirabilis cum inter se erat consensio, tum cum Georgii Vallae praestantissima Editione Veneta 1492. fol. contra Vitebergensem, diligenter nunc a Beiero collatum, contra duos Oxonn. U. ψ. et Edd. vulgatas inde ab Aldina 1514. et Ascensiana altera; quae quidem res manifesto erat argumento Cdd. quoque Italicos aliquos in rebus gravioribus conspirare cum Helveticis tribus atque Erfurtensi, quippe cum et Oxonienses essent Italicae originis, non Britannicae, et ex Italicis sane suam lectionem duxisset Valla. Iam vero praestantiorum ope aliquot gloss. a nemine adhuc animadversa detecta sunt, velut §. 44.: *Crassus in Curiana causa exemplis plurimis usus est, agens de eo, qui testamento sic heredem instituisset, ut, si filius natus esset in decem mensibus isque mortuus prius, quam in suam tutelam venisset, secundus heres hereditatem obtineret*; ubi nunc sic legendum est: *Crassus - - usus est, qui testamento sic heredes instituti, si filius natus - - venisset, hereditatem obtinuissent.* §. 53. delenda sunt verba *qui etiam ab adiunctis longe diversus est*, a nemine adhuc impugnata; §. 61. delenda *securibus Caesa cecidisset abiegna ad terram trabes.* Item §. 87. *quos supra diximus.* Sed, quod omnium maxime memorabile est, §. 54. Schuetzio acutissima coniectura verba *et his alia negatio rursus adiungitur* delenti nemo facile credidisset, nisi nunc demum constaret eadem abesse ab Einsiedlensi, Sangallensibus duobus, Erfurtensi atque Oxoniensibus; quorum duorum consensum sua cum coniectura ignorabat Schuetzius, uti apparet ex eius Annotatione. Desunt item Editioni Vallae et Ascensianae primae.

Verum haec quidem aliena dicent et longe arcessita. Sint sane aliena; dummodo luculenta praebeant exempla et interpolationum apud Tullium, et difficultatis, quae iis agnoscendis plerumque obstat; unde fit, ut verba interpolata a Criticis per complurium seculorum cursum possint pro Tullianis haberi, subtili interdum ratiocinatione defendi, uti statim videbimus; nihilominus autem sint reiicienda propter praestantiorum Cdd. consensum, quemadmodum quattuor illa verba, de quibus agitur, propter Medicei testimonium.

At vero haec cum inchoata etiamtunc communicassem cum amicissimo Bardili, simul rogans, ut is suam de loco controverso sententiam mihi aperiret, benigne haec mihi rescripsit: *Ich muss Ihnen aufrichtig gestehen, dass ich gegen Ihre Bemerkungen manche Einwendung zu machen habe. 1) Für das* perfectum significatione passiva *konnte wohl niemand das* cohortatus *nehmen und mit* discessit *verbinden wollen, weil vor diesem Verbum* tum a me *steht. Dieses* tum *erlaubt es nicht* cohortatus *mit den letzten Worten der Periode zu verbinden. 2) Die Verbindung* et tamen *finde ich dem Zusammenhange ganz gemäss. «Ich wünschte ihm Glück und bezeugte ihm meine Freude darüber; a b e r d o c h, u n d d o c h ermahnte ich*

ihn» u. s. w. Wiewohl Cicero seine Freude ausdrückt, so glaubte er doch, den Ariobarzanes nicht zu sicher sein lassen zu dürfen, und fügte also seinem Glückwunsch die Ermahnung bei u. s. w. 3) *Eben darum finde ich auch das* adolescentem *ganz an seiner Stelle und glaube nicht, dass hätte geschrieben werden müssen:* Cum ego adolescenti gratulatus essem et tamen *eum* essem cohortatus. *Der junge König konnte sich zu leicht falschen Hoffnungen hergeben, der Jüngling die Sache zu leicht nehmen und darum glaubte Cicero ihn warnen zu müssen.* 4) *Die Wiederholung des* essem *macht mir an dieser Stelle keinen Anstoss. Mehr Wiederholungen finden sich überall bei Cicero, und gerade hier musste wohl das* essem *wiederholt werden, da ein Zwischensatz mit einem andern Verbum vorangeht, und der mit* et tamen *beginnende Satz der eben gemachten Aeusserung entgegengestellt wird. Mein Endurtheil über die Stelle ist also: Cicero konnte die in Frage stehenden Worte allerdings selbst geschrieben haben, aber er musste sie nicht geschrieben haben. Die etwas lose Verbindung in der gewöhnlichen Lesart:* Cum ego ei gratulatus essem idque -- dixissem cohortatus, *konnte allerdings einen Abschreiber veranlassen, die fraglichen vier Worte einzuschieben, wiewohl das Wort* adolescentem *eher dem Cicero selbst, als einem* librarius *gleichsieht, wie auch Wunder annimmt. Sind jene vier Worte im Texte, so gestehe ich, dass er mir besser gefällt; darum aber wage ich doch nicht zu behaupten, dass sie von Cicero selbst herrühren müssen, und nicht später hinzugefügt werden konnten. Doch hat mich die Stelle in meiner frühern Ansicht wankend gemacht, und wenn sich noch mehrere ähnliche Erscheinungen im Texte der Briefe fänden, so würde ich Wunder beitreten. In die* Cratandrina *sind die Worte ohne Zweifel aus dem* Palatinus 6. *gekommen: denn in der Vorrede dieser Ausgabe wird gesagt, dass bei ihr auch Pfälzer Codd. gebraucht worden seien. Die* Coloniensis, *welche nach Bengel ebenfalls die vier Worte hat, ist vielleicht die von Panzer VI. 425. 713. erwähnte:* Cic. epp. ad Famil. cum Christoph. Hegendorphini annotatt. marginall. Colon. per Ioann. Gymnicum 1533, 8., *welcher Cratander's Text zu Grunde liegen mag.* — Ego quidem ab omni hac in re cupiditate longe remotus, ipse valida iam adversariis arma tradidi, quibus contra me utantur. Nihilominus in meo de loco interpolato iudicio etiamnunc persevero; nec his meis argumentis ipsis prorsus diffidens et ceterorum conspiratione fretus. Singulas singulorum locorum interpolationes ego quoque, easque audacissimas ab Italis factas agnosco: familiam autem Gallicam aut Germanicam nemo demonstrabit, quoniam quidem eo res semper recidet, ut ex altera parte habeamus unum Mediceum cum eius ἐκτύποις fidelioribus, ex altera foede interpolatos, familiae nomine vix ac ne vix quidem

dignos; verae enim Codicum familiae in iis dumtaxat libris constitui et possunt et debent, qui iam inde a Seculo IX. ex diversis exemplaribus longe antiquioribus descripti ad nos pervenerunt. Rectissime igitur Creuzerus, qui adhuc diversi plane generis libros edidit, in *Praefat. ad Legg.* p. IX.: «*In his quidem libris*, inquit, *nec eos viros doctos audiendos existimo*, *qui* codicum, *quorum copia suppetit*, familias *crepant*, *et in iis dirimendis diiudicandisque nescio quid salutis versari opinantur.*» Id tamen nec ipse ille V. Cl. negabit consulto interpolatos esse v. c. Cdd. Silesiacos librorum *de Natura Deorum*. Longe aliter acriculus eius censor Lipsiensis, homo mihi prorsus ignotus (*Literaturzeitung* 1829. p. 320.: «*Creuzer spricht ein wahres Wort gegen das einmal modisch gewordene Ordnen der Handschriften unter Familien* cet.») ea, quae tantummodo valent de scriptis adhuc a Creuzero editis, propter summam totius rei ignorationem de omnibus libris Tullianis affirmari posse admodum prave opinatus, pristinam editorum temeritatem, qua ex diversissimae originis atque indolis Codicibus lectionem suam fortuito componebant, sui similibus denuo commendavit. Quid enim perversius fieri potest, quam ubi v. c. in *Oratore* lectiones Cdd. mutilorum mirumque in modum interpolatorum, ac rarissime, ut fit in talibus, veritatis vestigia servantium, Veteris Caroli Stephani, Palatt. 1. et 2., Gu. 3. Schuetzii et Erlangensis nunc demum mihi cogniti ex Beieri collatione inedita, permisceas cum iis, quas praebent Codices integri, in plerisque sinceri, in aliis minus certe inquinati, imprimis Vitebergensis atque Einsiedlensis, tum etiam Dresdensis et Monacensis? Simile autem discrimen familiarum adeo manifestum esse, ut stolidus dumtaxat aut malevolus obtrectator id addubitare possit, ego demonstravi in aliquot Orationibus, in Catone, in libris de Officiis, in Topicis, in Epistolis ad Atticum; demonstravit optimus criticus Madvig in Verrinis. Sed eadem invidia aliquando mota est Griesbachio ab iniquis suis ac movebitur fortasse clarissimis Editoribus *Corporis Iuris civilis*, Schradero, Clossio, Tafelio, qui in immenso numero Cdd. Institutionum Iustiniani quinque iam familias distinxerunt. Verum de hac gravissima quaestione, ex qua pendet ratio totius criticae disciplinae in Tullianis scriptis exercendae, alibi fusius disputabimus: nunc verbo monuisse sufficiebat hominem illum festinatâ operâ abusum esse ad impugnandam rem certam ac manifestam.

Quodsi vera sunt, quae adhuc disputavi, necessario harum Epistolarum editor in omnibus quam maxime poterit sequetur Cd. Mediceum; imprimis nihil mutandum est in vocabulorum ordine, neque in his certe epistolis ullum locum habent accentus illi Goerenziani; Mediceis contenti simus necesse est. Vellem quidem mihi concessum esset editionem curare, quae singulos litterarum Md. apices fideliter exprimeret: sed hoc fieri nequit nisi ab eo, qui Cd. ipsum in corrigendis

etiam typothetarum primis periculis continuo ante oculos habeat. Tale si exemplar haberemus, facilius utique postea res administrari posset ab omnibus, qui in Epp. verbis rectius constituendis vellent elaborare. Nunc autem ut res se habet, eodem fere modo id negotium tractandum erit, quo usus est Ruhnkenius in Velleio Paterculo, qua de re in celebratissima illa praefatione luculenter disseruit: hic videlicet missos faciemus errores Cdd. reliquorum, quorum nulla propria est auctoritas, itemque Edd. antiquarum; sed quod boni inest in quibuslibet huius generis subsidiis, id coniecturae loco habebimus, eoque libenter, si rectis argumentis firmari potest, ad emendandam Md. scripturam utemur: simili modo ad partes vocabimus quidquid probabiliter excogitarunt Victorius, Manutius ceterique interpretes. Immo eo faciliores etiam aures praebebimus coniectoribus, quod, ut in Velleio, versamur in scripto ab uno dumtaxat Cd. servato, cum in aliis multorum Cdd. diversam originem aperte prae se ferentium consensus a novando deterrere soleat prudentiores: neque tamen propterea licentiam unquam commendabo. *Est modus in rebus*, ut ait ille, *sunt certi denique fines;* quos, quoniam a natura descripti non sunt, subtili iudicio ipse criticus debebit terminare. Iam hanc unice veram viam omnium editorum unus ingressus est Victorius, cuius propterea maxima adhuc sunt merita in hanc Epp. συναγωγήν. Antiquissimae scilicet editiones, quarum duas studiose contuli, alteram Neapolitanam M.CCCC.LXXIV., alteram incognitam, aliquoties quidem contra posteriores Md. lectionem servant incorruptam; tot autem vitiis atque erroribus obsitae sunt, tot iam interpolationibus deturpatae, ut eandem prorsus contextus condicionem atque formam prae se ferant, qualis est in quovis Cdd. vulgarium. Sublata sunt vitia nimis aperta in Ed. Aldina 1512.*) et in Cratandrina; sed

---

*) Priorem anni 1502., quae longe rarissima est, non vidi. At hac rarior etiam Aldinae repetitio, editio Iuntina anni 1510., cuius nitidissimum exemplar felici quodam casu nunc nactus sum, cum in Indice Editionum a. 1836. p. 284. dubitassem, utrum exstaret necne. Nemo enim praeter Maittaire T. V. P. I. p. 286. eam viderat, ne Bandinius quidem, qui propterea in Iuntar. Typogr. Annal. II. p. 38. indicem dumtaxat, non, ut in iis editionibus, quae ei praesto erant, semper fecit, integram praefationem cum lectoribus communicare potuit; quapropter eam hic exhibemus:

M. T. C. EPISTOLARVM FAMILIARIVM ‖ VOLVMINA STVDIOSIS PRO‖DEVNT LIMATIO‖RA

Florentiae excusum opera et impensis Philippi Giun‖tae florentini, Anno à Virginis Nuntio ‖ Quingentesimo decimo supra ‖ Mille, Mense Sep‖tembri. 8. — Folia sunt CCLXIX. non numerata, ut in Aldina anni 1502.

* * *

Laur. Romuleus Io. Baptistae Nasio Moecenati *(sic)* suo Salutem.

Ego in hac tua peregrinatione multa tibi cum grata, tum iucunda fuisse, foreque arbitror suaviss. Nasi. Nam praeter ea, quibus plurimum homines oblectantur, nova scilicet in dies videre, varias adire regiones, loca, urbesque visere

adauctus etiam est temerariarum interpolationum pravarumque coniecturarum numerus. Hunc deplorabilem Epp. statum perspiciens magnus ille criticus Florentinus iam M.D.XXXVI. emendavit vulgatam lectionem partim e coniectura, modesta tamen semper et circumspecta, partim e margine Cratandrina, quae etsi non ex limpidissimo Md. fonte hausta, interdum tamen verum praebet; maxime autem e Md. ipso veras lectiones reposuit, sed timidius etiamtunc, quam par erat, atque ita ut ordinem praesertim verborum a vero exemplari aberrantem relinqueret intactum. Secundis curis, haud tamen repetitis epistolis, Castigationes suas auxit atque limavit *) anno M.D.XLI., tertias autem M.D.LVIII. alteri Epistolarum editioni subiunxit.

In hac igitur religiosissime secutus est Mediceum, in ordine maxime verborum, ita ut paucissimis locis, immo vix bis terve per

---

et, quae saepe mortales admirati sunt, mores, ritusque gentium inspectare, ut Pythagoram, Platonem et id genus alios philosophanteis viros fecisse legimus. Etiam et illud haud abs te posthaberi certo scio, quin cotidie et leges aliquid, et in istud sacratiss. memoriae tuae Palladium recondas, ut id acervatum longa rerum serie, mox et tibi promas huberrime *(sic)* et posteritati studio dones. Itaq; dum patria procul, Galliis Albionéq; peragratis, ad ultimae Hesperiae fines relligionis *(sic)* ergo proficisceris, non ab re me fecisse iudicavi, siquidem munusculum ad te darem è mediis divitiis Ro. orationis eprromptum *(sic)*, quod inter equitandum, cumq; a votis tibi est ocium, prae manibus (ut semper soles) habeas in Enchiridion, quodq; à nobis nuper excusum ac caeteris castigatius tibi nuncupavimus in pignus officii, et amoris erga te mei.

Vale, et salve, teq;, ubi vota persolveris, ad reditum para. O beatum et vere iucundum diem, in quo de literis, de vita, de moribus, unà cum Musa nostra Panthica nobis συμφιλολογεῖν posse dabitur. Vale iterum, Ohe et praesidium, et dulce decus meum.

De Laurentio Romuleo Florentino vide Bandinium *Ann.* I. p. 129. II. p. 25. et 33.

Vides in tota hac Epistola, excepto vano illo Enchiridii ceteris castigatioris promisso, prorsus nihil inesse de subsidiis, quae Romuleus suam ad curam adhibuerit, nihil de eo, quod praestare saltem conatus sit. Sed huius item generis pleraeque sunt criticorum sive certe correctorum Iuntinorum praefationes, inanibus fere nugis refertae. Videlicet illustrium illorum typographorum vel mercenarii erant vel familiares, qui talia, ut fautoribus gratificarentur, tenui et levi opera componebant. Nec sane celebrata vel saltem nota nomina in eorum numero comparent, nisi quod tres clariores critici inter eos eminent, Frater Io. Iucundus Veronensis, insignis architectus atque Vitruvii editor, Bernardus Philomathes Pisanus, cui debemus egregiam illam Appuleii editionem Iuntinam a. 1522., multo praestantiorem et Iuntina priore a. 1512. et Aldina a 1521.; tum posteriore tempore Petrus Victorius.

*) Bandinius in Indice operum Victorii p. XCI. hanc memorat editionem: *Posteriores* Petri Victorii *Castigationes in Epistolas, quas vocant familiares:* apud Seb. Gryphium. Lugduni MDXLI. 8. Ego utor utrarumque editione Lugdunensi ap. Io. Frellonium 1560. 8. Primae ac secundae repetitae sunt in Graeviana; tertias omissas etiam a Frellonio, quamquam biennio ante Florentiae apud Torrentinum editas, nemo unquam repetivit, etsi dignissimas, quae omnium manibus tererentur. Id quoque aveo doceri, ubi nunc lateant Marquardi Gudii observationes, de quibus Herelius *in den Briefen angesehener Gelehrten an den Dr. Bahrdt* Vol. I. p. 125. haec habet: «*Reiske hatte mir* Marq. Gudius *Anmerkungen über* Petrus Victorius *Noten über den* Cicero *angeboten.*»

totum volumen mihi adversus illam restituendus fuerit, cum persaepe in hoc emendanda esset recensio Ernestiana. Expressit Victorius in plerisque ipsam Md. scripturam, veluti *hi* et *his* pro *ii* et *iis*, *relicum*, *mercules*, *vementer*, *dest*, *desse*, *bonast*, *benest*, ac similia; locos desperatos fideliter exhibuit, quemadmodum leguntur in Md.; alios, qui sanari posse videbantur, correxit vel proprio Marte, vel ex Manutii aliorumque correctorum sententiis sibi probatis. Ac nisi magno opere fallor, non tam priorem suam editionem denuo correxit ad exemplar Mediceum, quam Manutianam aliquam a se emendatam typothetis exprimendam tradidit, unde, ut fit, remanserunt Manutii aliquot errores. In hanc quidem recognitionis partem plurimum laboris nobis insumendum erat: haud raro enim Md. lectio minime indigebat correctione, sed interpretatione dumtaxat, quo veritas eius perspiceretur; alibi ex corrupta Md. scriptura nunc demum cognita, alia, atque adhuc factum esset, ratione inita depromi recta lectio poterat: ut vel hoc nomine emendatior sit haec nostra editio, quam ipsa Victoriana altera, multumque lucrifactum sit in nova Cd. collatione. Accedebant praeterea, quae postea Lambinus, Graevius posterioresque editores ad vere emendandum Epp. contextum attulerunt, suis e coniecturis magis, quam e Cdd. Sed nihil omnino eius quod aderat spernendum videbatur, ut nunc fit a multis. Quamquam ceteri omnes longe alia via ac ratione utendum esse sibi persuaserant, ex omnibus cum Cdd. tum Editionibus antiquioribus assumentes quaecunque placebant, numeratis saepe Cdd., non ponderatis, quae reprehensio maxime cadit in Benedictum, qui praeterea, ut mihi testatus est Wunderus, perquam negligenter Cdd. suos contulit; adeo ut eius testimonia haud raro suspecta esse debeant. Ita autem versati sunt in his Epp. iam Manutius ac Lambinus, quibus permultum debent Epistolae, plus etiam debuissent, si Victorium pressioribus vestigiis sequi voluissent; sed tacita quaedam aemulatio utrumque ab eo videtur demovisse, unde factum est, ut obiter tantummodo praestantissimam Victorianam alteram memoraret Lambinus, immo, si recte vidi, semel dumtaxat. Tum qui adornavit pessimam illam Repetitionem Lambinianam, ex qua tamen in plerisque post Gruterum conformatus est paullatim contextus vulgatus, id est, Ernestianus; is igitur, quem potissimum secutus sit auctorem, prorsus me fugit. Neque vero satis explicare queo, cur haud raro contextus vulgatus cum Mediceo faciat non solum contra Cratandrinam*), sed etiam contra Victorianam primam, Manutianas, et Lambinianam sinceram anni M.D.LXVI. Gebhardus autem tum e Cdd. suis vulgaribus,

*) Sic, exempli gratia, per unam *Ep.* 1. *Lib.* 3. Cratandrina in his recedit ab ordine verborum Md. nostroque: §. 1. *ille tibi omnia*] omnia ille tibi *Crat.* — §. 2. *minus fuit notus*] minus notus fuit. — *factus est*] est factus. — *valde sim*] sim valde. — *curari a me*] a me curari. §. 3. *agit gratias*] gratias agit.

tum, quod praestabat, ex Rob. Stephaniana, paucissimis in locis abeunte a Victoriana prima, contextum repetitionis Lambinianae emendavit; inde Graevius, cuius multa sunt praeclara inventa; ceteri deinceps. Sed qui vel omnium maxime gloriabatur restitutam esse sua opera veram Ciceronis manum, Martyni-Laguna, is vero imprimis in eo peccavit, quod Cdd. suis et Edd. antiquis nimium quantum tribuit, itaque saepissime corrupit potius has Epistolas quam emendavit. Nihilominus dolendum est, commentarios, quos in eas composuerat, absolutos non esse; nam in paucis illis paginis, quae exstant, multa eius nomine digna repperi, magnam diligentiam in ratione non optima sum admiratus.

Sed eorum quoque, quibus persuadere non potero e Cd. Mediceo reliquos omnes manasse, nemo certe infitiabitur, eundem ut antiquissimum, ita omnium longe praestantissimum esse. Hi igitur in eo nunc acquiescant, quod quantum fieri poterat haec mea recensio illud exemplar exprimit; ipsi autem, ut volent, postea eam emendent coniecturis, corrumpant interpolentque ex Cdd. suorum et Edd. Sec. XV. colluvie.

* * *

Iam in hac altera Editione accuratius, quam in priore fieri potuit, de Manutii, optimi etiamnunc interpretis, meritis in Ciceronis Epistolas criticis tractem necesse est, duce praesertim Christ. Gottl. Richtero in *Praef. ad Paulli Manutii Commentarium in M. Tullii Ciceronis Epp. ad diversos.* Vol. II. p. V., correctis nonnullis atque additis:

«Instaurata patris officina, quae aliquot annos neglecta iacuerat, primae *) ex eius officina Ciceronis Epistolae ad Familiares a. M. D. XXXIII. prodierunt laeto quasi auspicio, fore aliquando, ut huic librorum Ciceronianorum parti praecipuam operam navaret. Postea, remotis omnibus impedimentis, omni cura atque cogitatione in litterarum studia incubuit veterumque scriptorum, et in his praecipue Ciceronis libros emendare atque a corruptelarum vitiis, quibus etiamtunc laborabant, purgare indefesso studio elaboravit. Quod quidem ut

*) Correxit hunc Apostoli Zenonis errorem Renouard *Annales de l'imprimerie des Alde éd.* III. p. 428. docens primum librum, qui ex instaurata officina Aldina mense Martio a. M. D. XXXIII. prodierit, fuisse Ciceronis libros oratorios, cum Epistolae editae sint demum mense Octobri. In praefatione autem huius editionis, quam ego nunquam vidi, eodem Renouardo teste, duodecim libris manuscriptis se usum esse dicit. Eodem pertinent, quae leguntur in Manutii Epistola ad Anianum Burgonium missa, in Manutii Epistolarum quidem editionem Aldinam M. D. LXXX. haud recepta, sed servata in *Illustrium et clarorum virorum Epp.*, *collegit S. A. Gabbema. Harlingae.* M. DC. LXIX. p. 66: *Ciceronis Epistolarum, quas familiares appellant, quinque libri iam erant confecti. Quae ubi primum erunt absolutae, dabo me recognoscendis iis, quas sunt ad Atticum inscriptas. Locos emendatos habeo supra bis mille et exemplaria vetustissima quattuor expecto.* (M. D. XXXIII.)

eo feliciore successu perageret, instituto eruendorum inspiciendorumque codicum antiquorum causa itinere litterario, et Romam se contulit et omnes Italiae regiones, in quibus essent bibliothecae his copiis instructae eoque nomine celebres, magnis sumptibus peragravit. Redux ex itinere, in mediocri quidem valetudine, quam studiorum intemperantia continuisque laboribus valde infirmaverat, sed magna animi contentione Ciceronis emendationem aggreditur, huicque uni rei addictus, intra breve spatium opera eius in lucem edit Venetiis a. M.D. XL.*). Quo quidem tempore scholia in Epistolas ad Familiares conscripsit, quibus et locos difficiliores explanavit et castigationum in iisdem factarum rationem reddidit. Reliquis autem libris nihil interpretationis adtexuit. Hoc recensendi libros Ciceronianos munere perfunctus rursus Romam indagandorum veterum librorum gratia proficiscitur. Finita profectione commentarios in Epistolas ad Atticum, ad Q. Fratrem et Brutum conscribendis atque perpoliendis intentus, quadriennio commentarium in Epistolas ad Atticum absolutum edidit a. M.D.XLVII.**). Circiter a. M.D.LIII. Romam rursus, ut veteres libris inspiceret, migravit. Iam animum etiam ad explanandas Ciceronis Orationes convertit et tamquam operis universi, quod multo labore perficiendum erat, imaginem a. M.D.LVI. commentarium in Orationem pro Sestio edidit. A. M.D.LVII., quem iam aliquot abhinc annis adornaverat, commentarium in Epistolas ad Brutum et ad Q. Fratrem publicae luci exposuit. Et cum sequente anno Aldus filius, praeeunte patre, Epistolas ad Familiares legere inciperet, ut faciliorem earum intelligentiam illi redderet, eas, brevibus scholiis margini additis, formulis suis descripsit***). Ab eo inde tempore de integris commentariis in has Epistolas elaborandis serio cogitare coepit. Cuius rei initium fecit a. M.D.LX., quo ad M. Antonium Muretum Lib. V. Epist. 19. ita scribit: *Ego nunc, quod acceptum divinae benignitati refero, quodque tibi puto fore iucundissimum, valetudine utor satis commoda, oculis quidem optimis, quod aliquot annis non contigit. Itaque, cum otium non ferrem (scis enim me quiescere non posse), commentarios in reliquas Ciceronis Epistolas coepi texere; et, ut initia sunt, prorsus industria non* οἴχεται. *Absolvi, ut mihi quidem videtur, maiorem partem, id est, tres primos libros*

---

*) Hoc quidem anno Epp. familiares et ad Atticum cet., item Orationes, sequente scripta philosopha, libros rhetoricos demum M. D. XLVI., quo etiam cetera omnia Ciceronis scripta repetiit.

**) Hoc anno, non, ut tradit Richterus, sequente, quo rursus dedit Epistolas ad Atticum cet., prodiit Commentarius repetitus a. M. D. LIII. et M. D. LVII.

***) Error hic subest; nam a. M.D.LVIII. nulla prodiit Manutiana Epistolarum ad Fam. editio. Verum intellige de hac Editione: *M. Tullii Ciceronis Epistolae familiares. Pauli Manutii adnotationes brevissimae, in margine adscriptae, quae commentarii loco esse possint, et ad eloquentiam artemque scribendi multum afferant. Eiusdem Manutii Scholia. Venetiis, Aldus*, M. D. LX. 8.

et, extra ordinem, octavum: in quibus, ut dixi iam, nisi me communis φιλαυτία *decipit, non videtur opera male collocata.* Haec dum agebat, a. M.D.LXI. a Pio IV., pontifice maximo, ad emendandos imprimendosque sacros patrumque libros lauto stipendio Romam evocatur. Interea tamen, quidquid temporis reliquis occupationibus quasi suffurari poterat, absolvendis commentariis impendit somnoque detraxit, ut doctis hominibus, qui opus illud avidissime exspectabant, quanto ocius satisfaceret. Quod quidem Roma IV. Kal. Dec. M.D.LXII. ad Marium Nizolium Lib. VI. Epist. 16. scripsit his verbis: *Commentarios meos in Epistolas Ciceronis, quae Familiares vocantur, cum a me exspectari video, augeri mihi animos ad scribendum sentio; et, quamquam tu non instes, admoveri tamen videor, ut absolvam. Sed hoc nec sine otio fieri potest et Romae otium optare eius est, qui Romam ipsam ignoret aut qui, quod accidat universis, in eo sibi praecipuam condicionem sperare solus audeat. Sed quia cessamus inviti et quia, quod fuit in opere difficilius, id transactum iam est, enitemur, ut reliqua diu non desiderentur. Angustiae temporis obstabunt: at detrahere aliquid somno et conferre ad elucubrandum licebit.* Interim, dum varia impedimenta absolvendo commentario obiiciebantur, Ciceronis opera rursus typis suis impressit librisque philosophis scholia adiecit*). Quamquam vero omnem curam diligentiamque adhibuit, ut coeptum opus et iam dudum a viris doctis valde expetitum aliquando perficeret, tantum tamen otii nancisci non potuit. Qua de re in litteris ad Horatium Cardanetum datis IV. Non. Ian. M.D.LXVI. Lib. VII. Epist. 10. sic queritur: *Commentarios meos in familiares, ut vocant, Ciceronis Epistolas requiris: si esset otium, propediem absolutos darem. Sed ita saepe nescio quo fato divellor a libris, ut interdum mihi Roma displiceat et agrestem solitudinem urbanae celebritati libenter anteponam.* In tanta igitur operis mora quotidie aliquid vel addebat vel mutabat, ut, quam faciebant homines Manutiani commentarii cupidi in tempore iacturam, eam illis accuratiore elaboratione sarciret, ut scribit ad Augustinum Angelelium IV. Non. Sept. M.D.LXVII. Lib. IX. Epist. 8. Superatis tandem omnibus difficultatibus, cum neque occupationum multitudine neque valetudinis imbecillitate neque incommodorum domesticorum sollicitudine avelli se a proposito arcerique pateretur, a. M.D.LXIX. commentarium ad umbilicum perductum amico describendum dedit, teste ipso Lib. IX. Epist. 14. Cum ita fama percrebruisset Manutium commentario suo ultimam manum imposuisse, omnes, qui tam praeclari operis, quale ab exquisita Ma-

*) Scriptis ad philosophiam pertinentibus scholia adiecerat iam a. M. D. XLVI. et M. D. LVI. Sed in Editionibus a. M. D. LX. et M. D. LXII., quas significare videtur Richterus, eadem aucta comparent.

nutii doctrina exspectandum erat, ingenti cupiditate tenebantur, convicio prope editionem eius efflagitabant, ut ipse debere se studiosis diutius vix posse fateretur Lib. XI. Epist. 9. Sed eo vivo ac spirante typis non fuit descriptus. Quo quidem intra decennium absoluto, curam suam diligentiamque extendit ad Orationes, quibus illustrandis ab a. M.D.LXXI. usque ad a. M.D.LXXIII. assiduam operam dedit. Sed praeter commentarium in Orationem pro Archia a. M.D.LXXII. publicatum*), nihil huius operis vivus evulgavit. Absolvisse autem integrum in omnes orationes commentarium, exceptis duabus pro Ligario et Deiotaro, Manutius ipse scribit ad Camillum Palaeottum XII. Kal. Mart. M.D.LXXIII. Lib. XII. Epist. 4. Postea vero in has quod reliquum erat commentarii adiecit. His tot tantisque laboribus confectis ac plane absolutis, Ciceronis interpres diligentissimus et omnino bonis litteris summum decus atque ornamentum VIII. Idus April. M.D.LXXIV. morte eripitur.»

Primum autem totus Manutii Commentarius in Epistolas ad familiares editus est in magna illa operum Ciceronianorum editione, quam Venetiis ab a. M.D.LXXVIII. usque ad a. M.D.LXXXIII. decem partibus forma maiore curavit Aldus filius**), quarum sexta iam a. M.D.LXXIX. vulgata Epistolae ad familiares continentur***).

---

*) *Romae apud Iosephum de Angelis* M. D. LXXII. 4. Sed Renouard p. 214. affert etiam: *M. Tullii Ciceronis Orationes in M. Antonium*, *cum commentariis P. Manutii. Venetiis.* M. D. LXXII. 8.; non tamen hanc editionem, ut solet, paginarum numero indicato, accuratius describit, ita ut ea fortasse non exstet nisi in Catalogo aliquo Aldino neque unquam prodierit.

**) Quem nos alibi propter Aldum avum vocare solemus nepotem. Notum est autem, quot quantisque erroribus referta sit ultima haec Aldina editio, adeo, ut summa cautione in ea adhibenda opus sit. Attamen apud nos rarior est. Equidem enim eam demum post priorem meam absolutam satis magno pretio ex Italia nactus sum.

***) In Manutii Epistolis a Renouardo editis (*Lettere di Paolo Manuzio copiate sugli autografi esistenti nella biblioteca Ambrosiana. Parigi* 1834. 8.) nihil reperitur, quod ad Tullianarum χρίσιν pertineat, nisi hic locus in epistola a Petro Angelico ad Manutium missa p. 374.: *Il padrone delle Epistole familiari di Cicerone, scritte a penna, le quali mandai a V. S., m' ha già parecchie volte ricercato con instanzia ch' io gliele faccia riavere. Pisa il dì 27 di Febbrajo* 1567., quibus ex verbis colligitur Paullum illo etiam tempore earum Codices tractasse. Corpus autem Epistolarum Italicarum (*Lettere volgari di M. Paolo Manutio, divise in quattro libri. In Venetia*, M. D. LX. 8.) nancisci non potui.

HISTORIA CRITICA

EPISTOLARUM

AD ATTICUM, AD Q. FRATREM ET AD BRUTUM.

Hae Tullianarum et in Brutinis Pseudo-Tullianarum epistolarum συναγωγαὶ antiquitus iam iunctae, id quod e Codicibus constat, per diuturnum tempus cum delituissent, a Petrarcha primum in lucem productae sunt: priores enim mediae aetatis scriptores, quod sciam, nullam omnino earum mentionem fecerunt: ille compluribus locis. Imprimis autem memorabiles hi sunt: Famil. Epist. Lib. 9, Ep. 3. pag. 328. Ed. Lugd. 1601.: *Haec et his similia cum saepe pro quotidiani moris excusatione dixissem, forte accidit, ut in epistolas Ciceronis inciderem, librum magnum multaeque varietatis atque huiuscemodi familiaribus placidum refectumque* (lege: *plenum refertumque*) *colloquiis. Ibi excusationem similem legi, et delectatus sum nescio qua vel ingenii,* (*quod optare sic* [fortasse: *licet*], *sperare utinam liceret!*) *vel ipsarum rerum sola similitudine me dixisse, quod tanto ante magnus ille vir dixerat, cum adhuc, deum testor, ab illo dictum esse nescirem, et secum in quodam loco, ut ait idem, in eadem incidisse vestigia; quod ut clarius fiat, ipsa Ciceronis verba subiiciam, qui ad Atticum scribens* (Lib. 8. Ep. 14. §. 2.) *cum saepissime variasset, adiecit et quasi ad se ipsum:* Totiesne igitur, *inquit,* sententiam mutas? *et respondet, ut dixi,* Ego tecum, *inquit*, tamquam mecum loquor. Quis autem est, tanta quidem de re, quin varie secum ipse disputet? *Atque huic rationi ille aliam accumulans:* Simul et elicere cupio sententiam tuam, *ait;* si manet, ut firmior sim; si mutata est, ut tibi assentiar. *Quod ultimum me non tangit* cet. Ipse vero Petrarcha testatur Ciceronis epistolas a se descriptas esse Lib. 12, 10. pag. 440. Lugdun. (v. supra Hist. crit. Epp. ad Fam.): laudat praeterea Epp. ad Atticum Lib. 8. Ep. 7. pag. 294. Lugd. — De vita soli-

taria Lib. 2, 8, 2. Opp. p. 281.; imitatur Epp. ad Q. fratrem Lib. 8. Ep. 7. pag. 290. Lugd. et Epp. Pseudo-Bruti Lib. 7. Ep. 7. pag. 243. Lugd.

Quod cum constet, vix fidem meretur Vespasianus Florentinus in Poggii Vita (Maii *Spicil.* I. p. 549.): *Pure a Costanza* (cioè a Sangallo) *trovaronsi le pistole di Tullio ad Attico, delle quali non ho notizia.* Ipsam rem cum dubitatione ab eo narrari vides.

Deperdito autem iamdudum *ἀρχετύπῳ* a Petrarcha reperto, exstat etiamnunc eius *ἀπόγραφον*, cuius varietatem, a V. C. Del Furia diligenter enotatam, integram exhibemus. Haec autem de eo refert Bandinius *Catal. Codd. Latin. Bibl. Medic.* Tom. II. pag. 474.:

M. T. EPISTOLAE AD ATTIC. MANV FRANC. PETRARCHAE EXARATAE. (Plut. XLIX. Cod. XVIII.)

I. pag. 1. M. Tullii Ciceronis Epistolarum ad M. Brutum Liber singularis Epist. 1. inc. *Cicero Bruto salutem. L. Clodius tribunus plebis designatus* cet. Epist. XVIII. et ultima des. *quaeque ad te pertinere arbitrer. VI. K. Sextiles.* Tum subiicitur: *Ad Brutum Epistolarum Liber I. explicit. Incipit ad Q. Fratrem.*

II. pag. 14. Eiusdem ad Quintum Fratrem Epistolarum Libri III. Primus inc. *Marcus Q. Fratri salutem. Etsi non dubitabam* etc. Tertius des. *mi suavissime et optime frater:* ut in Edd.

III. pag. 47. Eiusdem Epistola ad Octavianum. Inc. *Si per tuas legiones* cet. Des. *simul fugere decrevi*, ut in Editionibus. Haec tamen Epistola non est Ciceronis, sed declamatoris alicuius.

IV. pag. 49. Eiusdem Epistolarum ad Atticum Libri XVI., ut in Editt. Heic tamen Liber XVI. desinit in verbis: *quae de Caesaris actis interposita sunt non serventur magnam* . . . . quae pertinent ad Epistolam inscriptam *L. Planco Pr. desig.*

Graeca verba suis locis sunt exarata charactere quadrato, eademque ad oram libri repetita occurrunt charactere minori, et cum interpretatione Latina, et quidem ab eadem manu, quam item in Codice VII. animadvertimus, quaeque est *Coluccii Pierii de Stignano*, ut se in calce ultimae paginae subcribit; post cuius subscriptionem subiungitur: *Donatus Acciaiolus emit a Donato Arretino Leonardi filio.* Eiusdem certe manus, qua Coluccii subscriptio facta est, videntur esse pleraque marginibus totius voluminis ad indicis memorabilium rerum modum commissa, ut item lectionum varietates, quae frequenter occurrunt.

Hic Codex post Petrarchae obitum vario fatorum discrimine iactatus fuit, ut etiam notat Cl. Mehus in cit. Praef. pag. 215. et in Proleg. ad librum Italicum *Ragionamento di Lapo da Castiglionchio* pag. 16. Pervenit enim primitus ad Coluccium Pierium Salutatum, Florentinorum ea aetate Cancellarium; tum ad Leonar-

dum Arretinum, Salutati discipulum; deinde ad Donatum Leonardi filium; tandem ad Donatum Accialolum delatus est. Hae autem demigrationes constant ex notula ad calcem Codicis iam relata. Petrarchae tamen manum non agnovit Politianus, qui eo usus est Codice. Capite enim suorum Miscellan. LIII. haec habet: *In Codice autem, quem fuisse aiunt Francisci Petrarchae primitus, certe Colucciі Salutati dein fuit, et post hunc Leonardi Arretini, mox et Donati Acciaioli, virorum suae cuiusque aetatis eruditissimorum, sic adhuc exstat* cet. Acciaiolo exstincto, Petrarchae exemplum nactus est ignobilis quidam Grammaticus, e cuius manu receptum fuit a Barptolomaeo Cavalcante. Rem narrat Vir Cl. Petrus Victorius in Epistolar. Lib. I. Ep. 5. *Barptolomaeo Cavalcanti* inscripta. *Cum enim* (Victorii verba sunt) *domi tuae antiquum illud ab Angelo Politiano laudatum illarum Epistolarum exemplar vidissem, quod disparem sortem ab ea, quam ille ei tributam dicit, multos sane annos expertum fuerat, (eripueras enim tu illud e manibus ignobilis Grammatici, apud quem diu latuerat) a te sumpsi illud, et summa cura, quae in eo a vulgari lectione discrepabant, notavi; ex quo tempore, cum eam iam, quae a me capi poterat, utilitatem ab eo accepissem, et nonnihil quoque illud suae dignitatis ac nominis per me recepisset, cito pristinam fortunam recuperavit; in manus enim clarissimorum et doctissimorum virorum, postquam a me exiit, pervenit* cet. Quamobrem a Cavalcante Codicem accepit Victorius. Neuter tamen Petrarchae sensit calamum, qui postero tempore a Victorio cognitus est. Ait enim sequenti aetate Lib. VII. Epp. pag. 165.: *Quia autem liber hic non penitus mihi cognitus tunc fuit, cum fidelitatem eius perspexi, neque etiam Angelo Politiano, qui ipsum Cap. LIII. suorum Miscellaneorum valde laudavit, et de fato quodam ipsius diligenter loquutus est, volo de origine illius quaedam praedicare. Fuisse igitur Politianus narrat quattuor suae cuiusque aetatis eruditissimorum virorum, etsi de primo, qui Franciscus Petrarcha fuit, non plane ipsi constitit, qui tamen, ut postea inventum est a me, non solum ipsum possedit, verum etiam sua manu scripsit, expressum e veteri exemplari, quod ille repperit, cum diu multumque, ut in Epistola quadam sua* (Ep. I. ad Viros illustr. p. 661. edit. Lugd.) *narrat, Epistolas has Ciceronis conquisisset; quae ante id tempus in tenebris latebant.* Adde alterum Victorii locum ad Aristotelis Rhetoricam pag. 692., quem in Adversaria sua coniecerat Cl. Ant. Magliabechius Cl. IX. Cod. 13. chart. in fol. pag. 18. tergo. *Nisi mendum est,* inquit Victorius, *apud Ciceronem in primo libro Epistolarum ad Atticum, quod non puto, cum in fidelissimo exemplari ita legatur, et unde omnes, qui excusi postea sunt, fluxere. Inventum autem cunctarum, quae nunc exstant, Marci*

Tullii Epistolarum volumen fuit studio et diligentia Francisci Petrarchae, viri optimi et summi suo in genere poëtae, ubi minime, ut narrat, putasset, cum multas prius Bibliothecas frustra scrutatus esset. Servatur autem modo, quem ipse inde sua manu diligenter descripsit, in Medicea Bibliotheca. Mediceae scilicet Bibliothecae dicaverat idem ille Victorius, Cosmi I. Magni Etruscorum Ducis incepta prosequens, recepto iam a Benedicto Accolto, cui Ferrariam miserat, exemplo. *Dilexi enim ego quoque*, Victorii verba sunt Lib. VII. Epist. pag. 165., *vehementer, cum primum ipsum nactus sum, librum hunc, ac quotidie magis perspecta eius bonitate multisque testimoniis confirmata diligo, qui etiam amor me impulit, ut ipsum collocarem in pulcherrima ac copiosissima totius orbis Bibliotheca. Ita namque ille magis ab omni periculo vacuus erit, quam si in privata domo custodiretur, et in claro illustrique loco positus ante oculos, non solum meos, verum etiam studiosorum omnium manebit.* Interiit vetustissimum exemplar, ex quo exemplum suum expresserat Petrarcha, ut ipse Victorius queritur loco mox cit.: *Utinam*, inquiens, *inveniretur exemplar, unde has ad Atticum descripsit Petrarcha, ut exstat illud, quo usus est in describendis alteris illis, quae Familiares appellantur, de cuius libri antiquitate, omni veneratione digna, magnifice multa vereque alio loco praedicavi!* cet.

Io. Georgius Graevius in Praef. ad lectorem Epistolarum Libris ad Atticum cum notis varior. praemissa, Amstelaed. sumptibus Blaviorum et Henrici Wetstenii MDCLXXXIV. 8. T. II. haec habet: *Ipsum Ciceronis contextum maxime composui ad Petri Victorii, cui Cicero prae ceteris salutem debet, editionem postremam, quae Florentiae prodiit apud Iunctas* MDLXXI. 8.

Codex chartaceus Ms. in 4. Saec. XIV. cum summariis in margine, notulis et correctionibus quibusdam, magno quidem pretio aestimandus, in quo nulla tamen Lagomarsinianae collationis nota comparet. Constat foliis scriptis 225. —

Ex eodem Bandinio haec quoque exscribenda videbantur:

M. T. EPISTOLAE AD ATTICVM.

Adde etiam: Ad alios. (Cod. XXIV.)

«M. Tullii Ciceronis Epistolarum ad M. Brutum Liber unus, ad Q. Fratrem Libri III., ad Octavianum Epistola unica, et ad Atticum Libri XVI. Codex Poggii manu exaratus, in cuius calce legitur: *M. Tullii Ciceronis Epistolarum ad Atticum Liber XVI. explicit. Liber Poggii Secretarii apostolici;* tum additum alia manu: *olim fuit; sed nunc Domini Benedicti Martinozi equitis aurati est in praesens.* Tandem adscribitur distichon:

Quod me sprevisti, teneros culpavimus annos,
Spero cognosces tempore Dominicum.

Pleraque Graeca verba suis locis redduntur cum interpretatione aut interlineari, aut marginali. Adsunt variae lectiones ac summaria quaedam in margine. Tam hic Codex, quam superior, probe sestertiorum notam perscriptam exhibent sic H̶S̶: quod alii plerique ferme neglexerunt, qui, ut item excusorum plurimi, adspirationis notam H, adscripto S, sive alias ad arbitrium confictas notas sestertium numum significantes, minus commode invexerunt.

Codex membranac. Ms. in 4. Saec. XV. nitidissimus cum initialibus librorum auratis et coloratis, et stemmate familiae cuiusdam in principio, ab Hier. Lagomarsinio collatus die 9. Sept. 1741. et numero 39. designatus. Constat foliis scriptis 200.»

De hoc ἀπογράφῳ Poggius ipse Epp. Lib. 2, 22. (*Ed. de Tonellis. Florentiae* 1832. I. p. 149.): Nicolao suo. - - *Praeterea opus est mihi epistolis Ciceronis ad Atticum manu mea scriptis, quas habet Cosmus* (Medices) *noster; nam scriptor illas scribit satis mendosas propter exemplar; cursim corrigam illas, si hunc habuero Cosmi librum; itaque illum nobis trade: roga Cosmum verbis meis, ut librum paullum mihi commodet, quem ei incolumem restituam.* (A. 1425.) In Poggii Epistolis nuper primum editis ab Angelo Maio in *Spicilegio Rom.* X. pagg. 225—372. nihil repperi, quod ad Ciceronis historiam criticam pertineret *).

Memorato praeter Mediceum primarium etiam Poggiano, qui post Malaspinam, qui eo usus est, imprimis dignus nova collatione videtur, eos recensebimus, quibus usos esse viros doctos constat.

Ante omnes deploramus eius interitum, de quo haec refert Leonardus Brunus Arretinus Epistolarum Lib. 3. Ep. 13. Vol. 1. p. 88. Ed. Mehus. Florentiae 1741: Leonardus Nicolao S. *In hac ipsa hora, cum tibi scribere pararem, litterae tuae mihi redditae*

*) In toto hoc συντάγματι una imprimis lectu digna est cura Vespasiani Florentini, Italorum illustrium vitas complexa. Quae quoniam a paucis, ut opinor, meorum lectorum inspicietur, multorum contra Germanorum intersit rescisсere aliquid de Enoc Asculano, cui Taciti Germaniam ac Dialogum, item Suetonii de viris illustribus libellum debemus, ut ex Ioviani Pontani narratione a Trossio edita constat, eius vitam hic exscribemus. Vol. I. p. 664.: *Enoche d'Ascoli. Enoche fu d'Ascoli, ed avendo dato opera alle lettere latine, venne in Firenze dove si' leggeva in ogni facoltà, ed istette in casa di Bardi per ripetitore. Fu maraviglioso grammatico, perchè in quello consumò assai tempo. Sendo papa Nicola nel suo pontificato, e desiderando di trovare libri che non fussino in Italia, per questo mandò Enoche in Germania con brevi apostolici a tutti i luoghi de' religiosi ch' eglino mostrassino tutte le librarie che avessino, sotto pena di scomunicazione a quegli che non le mostrassino. Cercò parte della Germania; donde egli si procedesse non lo so; trovò poche degne cose di memoria. Trovò Porfirione sopra tutte l' opere di Orazio ed Apicio de caenis dieci libri. Istimo che procedesse per non avere universale notizia di tutti gli scrittori, e quegli ch' erano e quegli che non si trovano. Sendo stato uomo dotto, mi è paruto metterlo nel numero degli altri. — «Di Enoche d'Ascoli veggasi la lettera 5. del lib. 7. di Ambrogio camaldolese, ed il Fabroni nella vita di Cosimo de' Medici p. 136.»* Mai.

fuerunt. Primo igitur dicam, quod dicturus eram, deinde tuis respondebo. Bartholomaeus Cremonensis mihi hodie affirmavit se Ciceronis epistolas ex vetustissima littera reperisse. Contempsi primo; mox cum magis magisque asseveraret, confestim domum eius visendi studio me corripui; quo in loco mihi ostenditur volumen antiquissimum sane ac venerandum. Sed dum avide evolvo ac singula scrutor, invenio epistolas ad Brutum et ad Quintum fratrem, eas videlicet ipsas, quas habemus, et septem dumtaxat ad Atticum libros. Fuit id minus quam optarem; sed tamen, opinor, aliquantulum inerit lucri ad nostras emendandas *). *Illud satis constat, quas antea habuimus, ex eo volumine non fuisse transcriptas, cum ibi non plures quam septem ad Atticum libri, nos vero, ut opinor quattuordecim* (sic: fortasse e librarii errore XIV. pro XVI.) *habemus.* Huius Codicis unum praeterea, sed pertenue inveni vestigium apud Mehus in Vita Ambrosii Traversarii p. LXXXV. ex Amhrosii *Epp.* Lib. VI. Ep. 7.: «*Nicolaus* (i. e. Nicolaus Nicolus) *noster ad te* (Franciscum Barbarum Venetum) *misit Ciceronis Epistolas ad Atticum, quas te accepisse iam existimo.* Id autem prorsus ignoramus, utrum Criticus aliquis codice illo antiquissimo aliquando ad emendanda apographa Codicis a Petrarcha reperti usus sit necne.

Andreas Cratander in Praef. Opp. Cic. Vol. I. pag. 4.: Imprimis usus sum codicibus haud mediocriter vetustis: - - - inter quos non paucos neque poenitendos nobis communicavit Io. Sichardus, veterum monimentorum conservator diligentissimus. Unde factum est, ut coeptum negotium principio difficillimum, paullo minori negotio confecerim: quod libenter et ingenue et fatemur et cognoscimus (*sic*) amicisque acceptum ferimus; multas enim inde mendas sustulimus, quae priores editiones occuparant: atque id ante omnia in Epistolis ad Atticum.»

Hervagius in Praef. Ed. prioris: «Variarum lectionum cumulum congessimus: - - fecimus hoc maxime in Epistolis ad Atticum. - - Misit autem ad nos ex Patavio Vigilius Zuichemus, Phrysius, silvam quandam variae lectionis in eas epistolas, ex qua nos non dubitavimus nonnulla, quae nobis γνήσια sunt visa, veluti postliminio redeuntia in textum recipere.»

Seb. Corradus in Praefat. Epp. ad Att. fol. 36. Ed. Venetae

---

*) De corruptelis harum Epp. iam cito animadversis cfr. eundem scriptorem Lib. 8., Ep. 4. Vol. 2. p. 115.: *Neque enim Ciceroni imputamus, quod epistolae eius ad Atticum multis in locis librariorum vitio ita scriptae sunt, ut stare verba non possint.* Item Io. Andream Episcopum Aleriensem in dedicatione Ed. Romanae 1469.: *Ecce emisimus difficillimum Epp. ad Att. opus et multis in partibus, quod notis secretioribus et inter paucissimos cognitis scriptae sunt litterae, non satis intellectum, in paucitate praesertim exemplariorum* (sic), *quae aut non sunt apud liberales eroganda aut ab invidis communi hominum odio occultantur.*

M. D. XLIIII.: «Videmus nullum esse librum, in quo tam librarii quam interpretes minus operae et studii posuerint: semper tamen excipio Andream Cratandrum, P. Victorium et Paullum Manutium, qui pro virili laborarunt, ut librum nobis hunc quam emendatissimum traderent: quod illi, quae fuit illorum diligentia, essent assecuti, si plures libros manu scriptos habuissent, sed cum duo tantummodo huiuscemodi libri, qui auctoritatis aliquid habeant, hodie reperiantur, alter in Italia apud Petrum ipsum Victorium, qui F. Petrarchae fuisse dicitur: alter in Germania, quem Beatus Rhenanus legit et Cratander videtur secutus, et hi quoque, ut apparet, dimidiati et corrupti, ex his difficile esset vel potius plane *ἀδύνατον* ita omnia restituere, ut nihil desiderares. Quare nobis et ea, quae illi in medium protulere, accuratius consideranda fuere et libri cum novi tum veteres ad unum omnes legendi. - - - Mitto nunc, quot libri manu illi quidem, sed male scripti et paene lacerati nobis vel Venetiis vel Bononiae vel alibi fuerint legendi cet.» — Nullam quidem mentionem Cratander iniicit Rhenani, sed, ut vidisti, Sichardi.

Aliquoties praedicatur a Mureto «satis vetus liber Sirleti Cardinalis» (*Var. Lectt.* Lib. 10, 14. Lib. 14, 8.); sed quas inde profert perpaucas lectiones eae quoque eius generis sunt, ut nihil nos cogat cogitare de diversa huius libri origine a Mediceo. Singularia tamen habebat Graeca nonnulla. (Cfr. Ed. nostrae prioris pag. 37. et p. 339.) Idem nobis videtur de codicibus Manutii: nam Bessarionis, quem maxime solet commendare, liber easdem fere ubique ei praebuit lectiones, quas e Mediceo eiusque Apographis prolatas novimus adversus lectiones Editionum partim corruptarum partim interpolatarum ante Victorianas e Mediceo potissimum emendatas. Raro autem cum Manutius, interpretationi potius intentus, libros suos appellet, ad Malaspinam statim transeamus necesse est. Is igitur haec de suis Cdd. narrat:

«Undecim habuimus, ex quibus quinque cum vulgata Manutii atque etiam Victorii editione diligentissime conferentes, a carceribus, ut dici solet, ad calcem usque percurrimus: nempe Faërni duos: quorum unum, Romanum exemplar appellare soleo, quod sub id tempus Romae impressum fuerit, quo haec typis excudendi ars divinitus est inventa: alterum Faërni ipsius nomine, valde probum et antiquum, quos ambos apud eos esse arbitror, qui librorum ipsius fuerunt heredes; Guidonis Lolgii item duos: unum manu Poggii Florentini (ita enim in fine libri legitur) descriptum, ab editione Victorii, sive Graeca sive Latina spectes, non magnopere diversum: alterum recentiorem, quem librum Lolgii ubique, ut illum Poggii voco; quos qui volet (ea est hominis humanitas) arbitratu suo poterit inspicere. Quintum e Bibliotheca Dominici Grimani Cardinalis accepi, quam vir ille clarus et magnus, in nostris aedibus Antonianis Venetiis exae-

dificavit, omniumque librorum copia et varietate instruxit atque ornavit: quae nemini clausa est invisere volenti. Hos ergo quinque in potestate habui, totosque cum totis syllabatim fastidioseque contuli: reliquos sex, quod nihilo meliores comperiebam, prout res tulit, consului potius aliquando, quam legi: in quibus tres fuerunt doctissimi viri Bernardini Maffei Cardinalis, quos penes heredes reperiri licet: unus Cardinalis mei*), qui post obitum illius, cum reliqua optimorum librorum bibliotheca, in manum venit clarissimi imperatoris et fortissimi hominis Petri Strozae, non minus Latinis Graecisque litteris, quam animi magnitudine, qua ceteros superavit, praecellentis: quam omnem Bibliothecam audio Philippum filium cum reliqua cum pecuniarum tum virtutum paternarum hereditate crevisse. Reliqui duo libri, alter apud Octavium Pantagathum erat, cuius ille mihi copiam, quotiescunque volui, ultro fecit: quem tamen aiebat fuisse eruditissimi viri et innocentissimi episcopi, Antonii Augustini, de quo vere hoc tempore affirmare possumus, quod suo de Q. Scaevola dixisse Crassum M. Tullius scribit: esse illum iuris peritorum eloquentissimum, et eloquentium iuris peritissimum: alter in nostris aedibus Divi Servatoris Bononiae, in locuplete et ornatissima Bibliotheca; quem ego eâ praeteriens, aliquot in locis, ut fit, nullo ordine attigi. His ergo omnibus usus sum: quos ego, quorum in manu essent, significare volui, ut, si cui fides nostra in suspicionem veniret, is haberet unde eam posset deponere. Nos certe ut a culpae conscientia absumus, ita omni suspicione mendacii carere volumus. Emendationum vero et suspicionum inscripsimus, ne eodem loco videremur habere et quae ex ingenio et quae ex vetustis libris restituta sunt.»

Lambinus autem de suis Codd. haec refert in Annotatt. Curis secundis ex editione Sanctandreana M.D.LXXX. 8. pag. 4002.: «Quae in his ad Atticum epistolis emendata sunt, omnia fere P. Victorio, Paullo Manutio, Seb. Corrado, Adr. Turnebo, Leon. Malaspinae, et codicibus Memmianis, Huraltino et Turnesiano accepta referenda sunt.» — Ibid. I. 1. *qui et negavit et iuravit morbum*] «sic legendum et ita scriptum est in codice Turnesiano antiquissimo.» — pag. 4004.: «Liber manuscr. Turnesianus et is, quem mihi commodato dedit I. Huraltinus Boetallerius et quos a Memmio accepi cet.» — pag. 4005.: «*proxime Pompeium sedebam*] Sic restitui ex Diomede. Quin sic habebat et codex Turnesianus; sed correctoris seu potius corruptoris manus locum inquinavit et depravavit.» — p. 4008.: «Turnesiani auctoritatem plurimi facio.» — p. 4010.: «Turnesianus P. Victorii codice longe et antiquior et melior est.» — p. 4013.: «Turnesianum omnibus antepono.» — p. 4016.: «Non potui tot librorum et Italicorum et nostratium, Memmianorum

*) Nicolaus Rodulfus, Cardinalis, patronus fuerat Malaspinae.

dico, et Huraltini et Turnesiani consensum negligere.» Vides iam a Lambino distingui Cdd. Italicos et Gallicanos. — p. 4092.: «Victorii codicibus nostros longe antepono, maxime Turnesianum.» — p. 4095. ad Libri 14. Ep. 23.: «*et quidem (portenti simile) sine tuis literis*] Sic habet plane scriptum codex Turnes.; quod eo adscripsi, ut etiam ex hoc loco huius codicis bonitas appareat, cum significare videatur P. Victorius, hunc locum in suis codicibus non esse integrum, utpote qui eius emendationem Germanis tribuat neque de suis codicibus ullum verbum faciat.» — p. 4098. Lib. 15. Ep. 9.: «*existimatis*] Cod. Turnesianus habet *existimavit:* mendose, opinor. Interdum codices antiqui vel optimi menda continent magna et manifesta *).» — Huraltini Codicis nusquam propriam auctoritatem affert nec ullum locum ex eo solo sanat; contentus, et raro quidem, eius consensum aut cum Turnesiano aut cum Memmianis aut cum utrisque memorasse. Quod cur ita factum sit, statim colliges ex iudicio, quod de eodem codice fecit Bosius. In Epistolis autem ad Q. fratrem nunquam quidquam e propriis Codd. profert, adeo, ut hae afuisse videantur certe a Turnesiano: in monito Pseudo-Brutinis praemisso Memmianorum dumtaxat mentionem iniicit, nihil tamen ex iisdem corrigens.

SIMEO BOSIUS **)

Lectori.

«Usus sum in his epistolis emendandis tribus exemplaribus manuscriptis; quorum duo antiquissima erant et optima, Tornaesianum, ex cuius fide pleraque integritati suae restituit Lambinus, quae erant antea valde depravata: et Decurtatum, quod ipse ante annos quindecim a gregario quodam milite cum aliis aliquot libris calamo exaratis comparavi, ex bibliothecae cuiusdam sacrae direptione, tamquam e periculosissimo naufragio, servatum. Id autem plurimis in locis emendatius scriptum repperi quam Tornaesianum. Quamquam erant in eo multa lacera, deerantque alicubi integrae paginae, totique ultimi duo libri; qua de caussa codicem eum Scidas aut Decurtatum appellare soleo. Tertium mihi praebuit ornatissimus doctissimusque vir Erricus Memmius, secretioris consilii Regii consiliarius,

---

*) Insunt tamen etiam in *Turnesiano* (sic Lamb., Bosius autem semper *Tornaesianum* nominat:) manifesta interpolationis vestigia: veluti Lib. 16, 11. §. 3. *O TITE*, is habet *Librum meum illum O TITE.*

**) Prima eius editio longe rarissima, quam nunc demum nactus sum, haec est: *M. Tullii Ciceronis Epistolae ad T. Pomponium Atticum. Ex fide vetustissimorum codicum emendatae, studio et opera Simeonis Bosii, praetoris Lemovicensis. Eiusdem animadversiones, ad amplissimum virum Philippum Huraltum Chivernium, Galliae procancellarium. Ratiasti Lemovicum* (Limoges) *apud Hugonem Barboum. M. D. XXC.* 8. Per commentarium in Librum primum contuli Repetitionem Plantinianam a. 1585., cui inscriptum est: *Editio ab emendatione ipsius auctoris ultima:* sed prorsus nihil additum aut mutatum repperi, ita, ut hoc quoque unum sit ex solitis illis typographorum Sec. XVI. mendaciis, quibus emptores allicere conabantur.

qui eum a clarissimo viro I. Huralto Boetallerio utendum acceperat, ut eius mihi copiam faceret: quo libro usum etiam Lambinum video. Sed is, ut non tam vetus erat quam superiores illi duo, ita scripturae integritate multum illis cedebat. Adiutus sum praeterea codice quodam excuso Lugduni, qui olim fuerat Petri Cruselli, medici apud nostrates celeberrimi; ad cuius libri oras doctus ille vir varias lectiones appinxerat, a se, ut ipse dicebat, diligentissime et summa fide e vetustissimo et castigatissimo libro Novioduni descriptas. Horum igitur librorum fretus auxilio, infinitas propemodum maculas ex his epistolis abstersi, et, quantum in me fuit, lumen obscuris multis locis attuli. Sed de toto hoc studio, opera industriaque nostra iudicium penes lectorem esto.»

Ex praefatione FRANCISCI IUNII:

«Cum ante quadriennium exemplaria quattuor manuscripta minime contemnenda ex instructissima Bibliotheca Principis illustrissimi Electoris Palatini in manus meas incidissent, et calamitates seculi huius desperati nostri cum calamitatibus illius conferrem, visum est hos libros percurrere atque recensere, et observatis iis, quae tum ab aliis viris doctissimis, tum a Lambino Bosioque dicta sunt, vetera certo iudicio ex manuscriptorum illorum fide restituere, et obscura brevibus notis explicare; intactis alienis, ne aut actum agere aut iniqui esse in alienos labores diceremur.»

Ex praefatione GRAEVII:

«(Benignitati Iacobi Gronovii lector acceptas feret) — veteris codicis Anglicani, quem, cum adolescens beatam illam insulam perlustraret, in Balliolensi collegio reconditum et ignotum invenit et cum Michaëlis Bruti editione Lugdunensi composuit, varias lectiones. Hic est codex Balliolensis, quem toties laudo et qui mihi plurimum profuit in his litteris perpoliendis. Ei accesserunt excerpta codicis Academiae Iuliae, quem Helmstadiensem appello; quemque - - Lucas Langermannus, cum ibi ad capessendum ingenii cultum primo aetatis vere degeret, cum editis contulit.»

Posterior hic codex nunc Guelpherbyti asservatur. Ebert *Catal.* p. 53.:

— Epistolae ad Atticum.

«Membr. in fol. Sec. XV. Olim Laur. Beheim, tum Bilib. Pirkheimeri, denique Ph. Melanchthonis, qui eum a. 1537. dono dedit Bernardo Frisio. (*Helmst. 305.*)».

Lallemandus excerpta nonnulla dedit, sed perpauca, e Cdd. Regiis duobus, ut videtur, cum Opp. Vol. 13. p. 486. haec habeat: «v. *pecuniam* abest ab omnibus Mss., etiam utroque Regio. ibid. p. 503.: «e Regiis codicibus alter.» p. 504. «Regii Codices uterque.» Nihil tamen maioris alicuius momenti, quod aliunde notum non

esset, ex iis protulit, et, quae novitatis speciem habent, interpolatoribus manifesto debentur; adeo, ut Decurtatum atque Tornaesianum inter Regios non latere vel ex illis Lallemandi excerptis satis compertum haberem. Nihilominus ea de re scripsi Ferdinando Hauthalio, doctissimo amico: qui, qua est in me benevolentia et liberalitate, haec mecum de Cdd. Regiis communicavit:

«Inter quinque Codd. Regios in Catalogo publici iuris facto memoratos is, qui insignitus est N. 8534., ne ab Hasio V. C. quidem potuit reperiri. Reliquos quattuor hos inspexi:

I) Cod. A. N. 8533. splendidissimum, pictum, folio max. membranac. Vol. duobus. (primum habet folia 179. alterum folia 228.) Scriptura est rotunda Longobardica Sec. XV. Vocabula Graeca rubro colore exarata sunt. Est autem hic omnium horum Cdd. longe praestantissimus.

II) Cod. C. N. 8537. membranac. 4º. fol. 300. «*Codex D. Antonii Faure:* scriptura rotunda Longobardica; exaratus a *Redolfo* (sic) *Iohanne de Misolis de Ferraria* (sic) A. MCCCCXV. Quod ad contextum pertinet, simillimus est hic antecedentis atque eiusdem familiae.

III) Cod. B. N. 8536. membr. fol. foliorum 208. Sec. XV.

IV) Cod. D. N. 8538. membr. fol. foliorum 129. literis Gothicis scriptus *per Fr. Benedictum de Vtino ordinis Servorum sctae M'. anno dni 1419. die XXa Octobr.*

Hi duo posteriores originem trahunt e Codice prorsus a prioribus I. II. diverso, et in plerisque rebus maioris momenti, quin etiam in scribendi ratione, inter se conspirant; ita tamen ut in Cod. D. reperiantur vestigia recensionis variis e libris permixtae.»

Speciminis causa amicus accuratissime contulit Lib. 9. Ep. 1.; in qua tamen forte fortuna nullae a Bosio optimorum suorum Cdd. memorantur lectiones. Nihilominus omnia, quae Hauthalius inde enotavit, hic exhibebo: *Cicero Attico Sal.* Cdd. A C. — *Marci ad actiquum* (sic) *epistola vrima* D. A Cod. B. inscriptio omnino abest. §. 1. quum] — *cum* Omnes. — Brundisii] — *Brundusii* ACB. — *Brundusi* D. — ut scirem iam quid] BCD. — *ut scirem quid iam* A. (sic etiam Balliol.) — profectus erat Cnaeus: haec] — *Cn.* C. *Gneius* D. — om. vv. *erat Cnaeus* B. — nihil] — *nichil* D. — rumoris quidem. Nam erat] ACD. — *rumoris quidem erat* B. — *κενόσπουδα*] AC. cum hac glossa a pr. manu: «*novae curae plena.*» — *KENOCΠOC ΔA* BD. — sciantur] — *sciatur* A. — §. 2. ad Pompeium, et, si sunt, qua] — *ad Pompeium sunt qua* B. — quandove] — *quandoque* A. sed a pr. manu correctum. — ituri sint] A. — *ituri sunt* BCD. — refertam] — *referctam* C. — optimatium] — *optimatum* AC. — *optimatum* D. sed correctum a pr. manu: *optumatium* (sic) — Sosium] — *Sotium* BD. — Cnaeus] — *GN.* B. — *CN.* ACD. — se ius dicere]

— *se quid ius d.* B. sed v. *quid* lin. subterducta. — hinc] — *huic* B. — *huc* AC. — vadunt] — *vndunt* (sic) D. — *venerint* B. — §. 3. morabamur] — *mirabamur* B., sed correctum a pr. manu. — qua maxime] — *quam m.* ABD. — ἀνακάντητον] — ἀνακάντικον BD. — ἀνακαύτἰκον (sic) AC. uterque cum glossa a pr. m. «*velox.*» — lictoribus] — *littoribus* D. — cunctationem] — *cuntationem* C. *statoe'* cum lin. D. — *contentionem* B. — multaque in me et severe] — *multaque mihi esse uere* ACD. — *multamque mihi esse uere* B. — conviviis] — *conuitiis* AD. — *comitiis* C. — cives simus] — *c. sumus* C. — improborum] — omittunt BD. — Italiae] — *ytaliae* D. — Lucceii] A. — *Luccei* D. — *Lucei* BD. — ac Theophani] — *ac theofani* A. — *et th.* D. — persequamur] ACD. — *prosequamur* B. — §. 4. honeste] — *hoeste* cum lin. AD. — *hoste* B. — et eodem] BD. — *in eodem* AC. — Faustus proquaestor: ego] *faustus pro quo ego* BD. — *faustus propeq' ego* AC. — utrumvis] — *utrumq' vis* B. — accedet] — *accesserit* ABCD. — irascetur] BCD. — *irasceretur* A. — maneat. Dabimus hoc] — *maneat dabimus. Hoc* B. — causa, quae acta timide] — *causa quae timide acta* B. — *ca* (cum lin.) *q* (cum lin.) *uide actata* D. — Uni, uni] — omittunt alterum *uni* BD. — Epirum] — *epirrum* B. — *epyrum* A. — scire sane velim] — *scire sane vellim* (sic) D. — *sane scire velim* B. — Sed, ut praediximus, in his nihil fere inest, quod non e Medicei ipsius eiusque marginis lectionibus explicari possit praeter leves aliquot vocabulorum traiectiones, *timide acta*, *sane scire* cet.

Excerpta nonnulla Codicis olim Comburgensis*), nunc Stuttgardensis, Wormatiae anno M.CCCC.III. exarati dedit F. D. Graeter in Ciceronis Epp. a Wielandio in Germanicum sermonem conversis, Vol. VI. et VII. Cfr. Seebode *Archiv* I. p. 683.

Magnam dubitationem nonnullis iniecerunt ea, quae Io. Hervagii nomine praescripto leguntur in Ed. Hervagianae alterius sive Camerarianae Vol. III. (ut est certe in exemplari Bibliothecae publicae Turicensis) post Victorii *Castigationes* pag. 126. ante *Varias Lectiones:*

IOANNES HERVAGIUS LECTORI.

«Desudatum est a viris aliquot eruditis dicendique facultate non vulgariter instructis, in M. Tullio Cicerone Latini eloquii principe atque parente emaculando restituendoque: quippe operae pretium se facturos existimaverunt, si cum linguam omnium fere disciplinarum interpretem, tum humanitatem (unde etiam politior haec litteratura nomen sortita est), quae in Marco Tullio vim suam omnem propemodum exeruit, studiosissime excolerent ac latissime etiam propagarent. Id ipsum cum nulli non fecerint, quod certis argumentis licet

---

*) *Unter den klassischen Handschriften des ehemaligen Ritterstifts Comburg.* GRAETER.

assequi, sine exemplaris alicuius emendatioris, ut quisque opinabatur, praesidio, inter quos et Andreae Naugerio, patricio Veneto, et Petro Victorio, homini in hoc genere litterarum non inexercitato, haud postrema laus debetur, etiamsi horum foeturae fuerint postremae: consilio doctorum et prudentium virorum in hoc usi, ab Ioachimo Camerario vetere necessitudine nobis iuncto, qui superiores editiones componeret cum Italica, Naugerii et Victorii auspiciis emissa, non admodum difficulter impetravimus. Hoc igitur praestitum, sed ita religiose, ut expungere quippiam aut leviter immutare, nedum receptas doctissimis hominibus lectiones in totum reiicere, nefas esse duxerimus. Itaque neque veteri nostrae editioni hac ubique conformata, penitus insistimus: neque ullam aliam solam in omnibus amplectimur: cum et nos manuscriptis exemplaribus usi simus, et alios nostram editionem non perspexisse cuivis conferenti liquido satis innotescat. Qua ratione inducti diversas lectiones totius huiusce operis ordine certo ac numeris cum paginarum tum versuum distinctas, seorsim expressimus, ut sicubi inter legendum haereas, inde repetas tuis auribus sonantius mentique significantius, si quidem varie locus iste recenseatur. In epistolis ad Atticum quoniam exemplaria plus quam alibi dissidebant, maior etiam adhibita cura, ut nihil omnino, quod usquam vel in Bernardini vel Victorii codice legeretur, omitteremus, ut Victorianam aut Bernardinam lectionem, si quando a nostra dissentit, nostrae integrum sit, si magis placeat, e regione adscribere. Bene vale. Datum Basileae Kalendis Martiis. M.D.XL.»

Hervagii scilicet verba eam interpretationem admittunt, ut significent una cum Victorii Codicis lectionibus exhiberi etiam alias Codicis nescio cuius Bernardini; unde magni sane intererat, ut accuratius examinaretur, utrum reconditi aliquid et ab editoribus adhuc neglecti in illa συναγωγῇ Var. Lectt. Hervagiana lateret necne. Quo examine instituto, id repperi, de quo facile omnes, qui et Victorianam et Hervagianam inspicient editionem, ipsi se convincere poterunt, videlicet prorsus nihil eâ contineri nisi diversitatem editionis Victorianae primae a contextu Camerariano; ideoque nullum esse eius usum criticum aut propriam auctoritatem. Verba igitur Hervagii sic accipienda: «*Bernardini* sive *Victorii codice*, id est editione; *Victorianam* sive (non *aut*) *Bernardinam lectionem*. Sed quisnam, quaeso, *Bernardinus* iste? Amicus cogitabat de ignobili illo Grammatico, de quo haec Victorius in dedicatione Epp. ad Fam. missa ad Barthol. Cavalcantem Ed. Neapol. Epp. Vol. 4. p. 428.: «A primo ex occasione quadam tibi nota coepi summo studio Epp. ad Atticum scriptas ad meum et amicorum usum mendis purgare. Cum enim domi tuae antiquum illud ab Angelo Politiano laudatum illarum epistolarum exemplar vidissem (quod disparem sortem ab ea, quam ille ei tributam dicit, multos sane annos expertum fuerat: eripueras enim tu illud

e manibus *ignobilis Grammatici*, apud quem diu latuerat, sumpsi illud cet.» Sed, ut verum fatear, vix credibile videtur ab Hervagio vel etiam Camerario mentionem nominatim factam esse ludimagistri, cuius nomen Victorius ipse dedignatus erat proferre, et, quod maius est, in verbis Hervagii codicem quem dicit, non librum manu scriptum, sed typis expressum significare vidimus. Quocirca eam in coniecturam, ut mihi videtur, admodum probabilem incidi, levi utique errore ab Hervagio confusum esse Bernardum Iuntam, Italis *Messer Bernardino*, etiamtunc viventem — etenim vita excessit demum circiter annum M.D.L. — cum Luca Antonio Iunta, e cuius officina prodiit Victorii editio, mortuo iam circa annum M.D.XXXVII., id est, septennio ante Hervagii curam publici iuris factam. Verba igitur illa ambigua nihil aliud significare videntur nisi: «quod in Iuntina sive Victorii editione legeretur.»

Inter codices epistolarum Ciceronis ab Haenelio in Catalogis memoratos ulteriore examine digni videntur:

pag. 92. Bourges. N. 212. Ciceronis Epistolae *beau ms. incomplet.* Sec. XII. (??) membr. 8.

» 481. Tours. Ciceronis epistolae; Sec. XIV. membr. fol.

» 482. Ibid. Cic. Quaestt. Acadd. cet. Epistolae ad familiares Sec. XII. (??) membr. 4. (*provient de S. Gratien.*)

» 892. Middlehill. Ciceronis epistolae transcriptae ex exemplari antiquissimo; literae Fabricii cos. et Pyrrhi Regis. Sec. XV. membr. fol.

» 941. Escorial. I. Q. 9. Epp. ad Atticum. Sec. XIV. membr. fol. Ibid. I. Q. 11. Epp. ad Atticum. Sec. XIII. membr. fol. (ex bibliotheca Chiffletii).

De hoc mox dicendum erit.

Quod autem duo hic memorantur Cdd. Epp. ad Familiares (nam has complecti videtur etiam primus ille, Avaricensis) uterque Sec. XII., nondum valet ad convellendam meam sententiam de omnibus nunc exstantibus ex uno Mediceo Sec. XI. ortis: etenim uterque ut accuratius inspiciatur eorumque aetas ex artis legibus definiatur necesse est, antequam meae opinionis adversariis manus dem. Omnino parum veri simile est iam Sec. XII. a quoquam coniuncta esse Tullii scripta philosopha et epistolas, ut factum est in Turonensi illo altero. Eiusmodi enim codices longe recentiores esse experientia didici: nec facile progrediuntur ultra Sec. XIV. ultima decennia. Ac fortasse, ut saepe, (id quod supra iam tetigimus) hic quoque antiquiori artificiose assimulata scriptura indicum confectores decepit.

Nec vero nos conturbet, quod in Eberti *Bibl. Guelf. Cdd. Gr. et Lat.* p. 53. legimus:

N. 232. Ciceronis epistolae ad Brutum.

«Sunt Ep. 1—17., quae in editis libris exstant, et praeterea

Ciceronis Epist. ad Quintum fr. (Lib. 1. Ep. 3. ad Q. fr.) Subscriptum est: *Expliciunt quot potuerunt inveniri epistolae Tulii* (sic) *per M. Ni. de Muglio vatem egregium.* Chart. in 4. *anno milleno centeno terque tricesimo atque nonageno* exaratus. (11. Ms. Aug. 4.)»

Cum enim sit codex chartaceus, cuius generis omnium antiquissimus adhuc notus, sed perquam dubiae fidei, est Terentius, Salustius et Vegetius Parisiis scriptus anno M.CC.XCVII. (Ebert *zur Handschriftenkunde* p. 28.), vulgo autem vix ulli reperiantur ante Sec. XV. (Trombelli *Arte di conoscere l'età de' codici: sec. Ediz.* Bologna 1778. p. 44.), apparet verba illa ambigua *milleno centeno terque tricesimo atque nonageno* neutiquam sic esse interpretanda: $1100 + 3 \times 30 + 90 = 1280$.; verum ita $1000 + 100 \times 3 + 30 + 90 = 1420$.; casu autem evenisse, ut Ni. de Muglio, de cuius vita ac scriptis, quamquam multis libris consultis, nihil adhuc investigare potui, in tam mancum exemplar incideret neque aliud integrius nancisceretur. Praeterea per mihi mirum accidit scriptorem istum, si tamen ab ipsius manu illa est subscriptio, semet ipsum nominasse *vatem egregium:* quamquam talia haud prorsus insolita sunt illam per aetatem. Nihilominus vellem accuratius inspiceretur codex iste Guelferbytanus.

Quodsi iam de auctoritate et praestantia Codicum adhuc notorum sine ulla cupiditate iudicare volumus, id ultro fateamur necesse est, in Epistolis ad Atticum primas deferendas esse Decurtato Bosii, secundas collationi Crusellinianae, tertias codici Tornaesiano Lambini ac Bosii. Etenim primus ille adeo saepe solus servavit lectiones manifesto veras, nec minus crebro levioribus quam ceteri erroribus inquinatus certissimam corrigendi viam demonstravit, ut, si integram eius lectionem haberemus nec solum ea, quae Bosio ex eo enotare placuit, longe emendatiores, quam nunc fieri potest, exhibere liceret has epistolas, praesertim in ordine verborum, ad quem minus quam par erat attendit Lemovicensis criticus. Proximum ab eo locum semper mihi obtinere visa sunt excerpta Crusellinìana: e Tornaesiano autem iam ante Bosium permultum profecit Lambinus (in Curis secundis) rectissimo utique usus iudicio, cum eum praeferret Mediceo. Haec igitur erit familia Gallicana longe melior Italicâ. Verum iniquo nescio quo fato accidit, ut posteritati eriperentur praeclara haec emendandi subsidia atque, ut opinor, iam per turbas civiles Sec. XVI.*) post Bosium aut prorsus interierunt, aut detrusi sunt isti Codices Gallicani in latebras, ubi etiamnunc pulvere obsiti iacent. Ego nihil intentatum reliqui, quo unum alterumve eius generis librum e tenebris

*) Iisdem his turbis civilibus debemus conservationem Codd. Bongarsii et ex parte P. et F. Danielium in Bibliotheca Bernensi. Cfr. de illa vel Regiorum Cdd. distractione *Scaligerana* pag. 162.

eruerem; sed frustra. Alius post me utinam sit felicior! Unam eamque pertenuem spem repono in Codice Escorialensi I. Q. 11. Sec. XIII. e bibliotheca Chiffletii (in Haenelii *Catal.* pag. 941.), ubi aliquando a Germano aliquo philologo inspici poterit.

Verum, ut nunc res se habet, reiecti sumus ad familiam Italicam; in qua agmen ducit *ἀπόγραφον* Petrarchae: eaque vel praecipua dos est meae editionis, quod accuratissimam eius collationem a V. C. Del Furia institutam nactus adhibui ad has epistolas emendandas.

Iam, cum nunc demum accuratius excussus sit Cod. Mediceus primarius atque compositus cum Gallicanis illis, pro certo affirmamus, non, ut e Cod. Mediceo N. IX. Plutei XLIX. Cdd. Epp. ad Fam., sic ex hoc quoque Cd. ceteros omnes Epp. ad Atticum ductos esse. Etenim praeter innumerabilia argumenta e lectionibus Gallicanae familiae petitis, obstant maxime defectus maiores duo, et imprimis ille, qui in ipso fine Lib. XVI. Ep. 16, 8. reperitur; ubi miro utique casu vel Balliolensis et Oxon. ψ. (nisi unus idemque est) habent, quae in Mediceo et Oxoniensi Q. desunt. Alter autem defectus nunc saltem est in Lib. I. Ep. 18, 1. Nec desunt minores defectus, veluti cum Lib. 13, 9, 1. exciderunt verba: *Dolabella*, *quibus verbis secum egissem*, *exposuit. Commodum enim egeram diligentissime*, *quae.* Cfr. etiam Lib. 13, 14, 1.

Triplex autem est tota ratio et indoles Cod. Medicei, optimi sane inter omnes, qui nunc exstant, atque ideo, ubi testimonia expressa de Gallicanorum lectionibus nos deficiunt, unice sequendi, maxime in ordine verborum, de quo vix unquam dedita opera ex illis monuerunt Cratander, Lambinus, Bosius, quibus solis illo genere utendi fuit facultas.

Distinguemus igitur in Mediceo contextum ipsum, varias lectiones singulis versiculis superscriptas et emendationes margini adscriptas. Iam quod ad contextum ipsum (hoc ut vocabulo paene necessario utamur) attinet, id extra controversiam positum est, quam plurimis in locis vitiosissimum esse et mancum, rarius utique, sed tamen aliquando, interpolatum; minime vero ab ipso codicis scriptore, sed cum eiusmodi additamenta haberet iam *ἀρχέτυπον*.

Verum enim vero unde tam incredibilis vitiositas? Voluitne Petrarcha etiam in apertissimis mendis exprimere codicem a se repertum? an dormitavit ipse? an denique, quod saepe mihi in mentem venit, quamvis strenue obluctarer suspicioni vix atque vix depellendae, aut Petrarcha ipse famulo alicui simillimae scripturae assuefacto totum hoc negotium demandavit, aut alius homo indoctus, sed callide Petrarchae scripturam imitatus, hunc codicem e Petrarchaeo descripsit? Nam chartaceus est: idque omnino mirum mihi accidit, illa aetate circa annum M.CCC.L., in tantae dignitatis opere, Petrarcham, hominem omnibus in rebus elegantissimum neque adeo pau-

perem, charta, non membranis usum esse. Sed haec omnis dubitatio etiamsi ipsum codicem diutius tractare alicui liceret, vix unquam tolli poterit.

Iam vero correctiones, utique Victorio ipso multo antiquiores, qua de re conferantur quae notavi ad Attic. 8, 3, 3. (Nota 14. Ed. prioris.), duplicis sunt generis; aliae superscriptae ipsis Ciceronis verbis, aliae in margine adscriptae. Has quidem omnes coniecturae tribuo, et quidem plerumque ineptae, maxime in Graecis; earumque duplex omnino est ratio: etenim partim petitae sunt e codice proxime ad Tornaesianum accedente, maxime in supplementis vocabulorum omissorum, quae sane nulla ope humana, congruenter cum Codd. Gallicanis, sine codicibus excogitari potuissent, partim, ut marginis lectiones, coniecturae debentur. Quo in genere posteriore etsi permulti commissi sunt errores, id tamen fatendum est, maiorem partem earum emendationum, quas debemus utrique Victorii curae, desumptas esse ex his ipsis Cod. Medicei correctionibus singulos inter versiculos scriptis. Quomodocunque autem de Mediceo iudicabimus, id nunquam obliviscamur necesse est, in Epistolis ad Q. Fratrem et in Pseudobrutinis hunc unicum esse, qui veram habeat auctoritatem ad constituendam totam earum lectionem. Etenim nec Lambinus quidquam e Codd. Gallicanis, ad illas attulit et Bosius prorsus intactas reliquit. Hae igitur nunc demum, nactus cum essem Cod. Med. collationem, accuratius tractari poterant. Iam ad codices, qui quocunque tandem modo e Mediceo originem traxerunt, quique propter eam ipsam causam nullam propriam habent auctoritatem, praeter eam — si tamen auctoritas rite nuncupari potest —, quam coniecturae aut felici aut pravae Viri alicuius docti Sec. XV. tribuere solemus, ad hos igitur codices secundarios refero omnes Manutii, Faërni, Malaspinae, Huraltinum, Palatinos Iunii, Graevianum utrumque, Regios, Oxonienses duos, Stuttgardensem, Bentivolianos.

Balliolensis Graevii codex paene in omnibus conspirat cum Oxon. ψ. nec tamen idem esse potest, si verum est, quod Graevius tradit, in eo codice ad Attic. 4, 15, 6. legi: *habebo. In Andromacha tamen maior fuit quam Astyanax:* cum haec omnia exciderint e Cd. ψ. Differt item Ball. a Cd. ψ. in loco corrupto Lib. 5, 3. in fine, et alibi haud raro. Universam tamen lectionem si spectes, utique est simillima. Codex autem Oxon. Q., si recte collatus est, variat ubique inter Cd. Medicei primam et secundam manum, ita tamen, ut, cum Cd. ψ. primam saepius referat, Q. potius secundam sequatur; sed praeterea aliquot exhibet lectiones, quae Criticorum, imprimis Manutii, tum etiam Victorii, Faërni, Malaspinae coniecturis ex ipsorum testimoniis vulgo tribuuntur (cfr. pag. 191. Ed. meae prioris), ut saepenumero in mentem mihi venerit, annon a Viro docto Sec. XVI. exaratus sit, qui in lectione constituenda interdum iudicia aequalium

suorum sit secutus. Nullae omnino in eo comparent vel certissimae lectiones familiae Gallicanae solius; neque ullas proprias praebet emendationes, unde ex eo vel uno in loco volgata lectio corrigi a me potuisset. Nihil autem vetat, quo minus suspicemur vel lucelli vel propriae curiositatis causa ab otioso aliquo Italo etiam circiter anno M.D.L. ex Mediceo multis cum emendationibus fuisse descriptum posteaque Oxonium translatum. Oxonienses autem (Ed. Ox. Vol. I. p. 9.) mire sic aetatem eius definierunt: «P. Codex membr. non adeo antiquus. Q. Codex membr. eiusdem seculi.» Cd. ψ. circa annum 1445. Florentiae exaratus est.

Ad Codices vero et vitiosis lectionibus refertos et interpolationibus quam maxime inquinatos referendos vidi Palatinos Iunii*), Stuttgardensem Graeteri, Landianum Bentivolii. Qua occasione oblata, cum viderimus in Epistolis ad familiares criticos aliquot propter manifestas interpolationes ab iis haud satis perspectas codicibus ab Italis, qui omnia sibi licere putabant, exaratis sine ulla causa tribuisse originem a Mediceo diversam, hic quoque ex multis eius generis nonnulla exempla afferre iuvat. Lib. 4, 16, 10. *Locus ille animi nostri, stomachus ubi habitabat olim, concalluit. Privata modo et domestica nos delectant.* Hic vitiosa scriptura *concaluit* causae fuit, cur homo semidoctus suppleret in A. C. *concaluit; ut digerat multa cruda facilius. Privata* cet. — Lib. 11, 17, 3. Cicero scripsit *De* HS X., *ut scribis, faciam.* Corruptâ vel haud intellectâ nota HS, inde factum est in Ascensianis et Cratandrina: — *de his rebus, quas mihi notas esse voluisti, ut scribis, faciam.* — Lib. 11, 25, 1. *Facile assentior tuis litteris quibus exponis pluribus verbis nullum* te habere *consilium, quo a te possim iuvari:* ubi verba *te habere* omissa a Md. et ψ. sunt suspectissima, etiam propter vv. *a te.* — Lib. 15, 3, 1. *Sed si ista parvi: quin et maiora contemnimus:* lectio haec est Cod. Medicei; quam sic emendandam esse vidi: *Sed st! Ista parvi: quin* cet.; nam de *et* pro *etiam* etiam apud Ciceronem iam securi sumus. Scilicet eadem prorsus ratio est ad Famil. 16, 24, 2., ubi ab omnibus nunc agnoscitur: *Sed st! litteras tuas exspecto;* illic autem Mediceus prorsus ut hic habet *sed si.* Iam vide interpolationem Iens. A. C. sine dubio e codice aliquo petitam: *sed si ista parvipendimus, certe et maiora contemnimus.* — Lib. 15, 4, 3. cum in verbis, ut mihi videtur, sanissimis: *Ille enim* (Caesar semel occisus) *nunquam revertisset: nos* (igitur, si firmiores fuissemus animosque collegissemus, ut homines liberos decebat, securos iam de Caesaris

---

*) *M. T. C. Epp. ad Atticum libri XVI. Eiusdem Epp. ad Q. Fr. Incerti auctoris Ep. ad Octavianum: non est enim Ciceronis. T. Pomponii Attici vita per Cornelium Nepotem. Ex Dionysii Lambini emendatione et recognitione nova Francisci Iunii Biturigis: cuius etiam notae accesserunt nunc primum editae. Ex Typographeio Hieronymi Commelini. M. D. XCIIII. 8.*

interfecti reversione) *timor confirmare eius acta non coëgisset* — his inquam in verbis, cum haud nimis promptum esset verum perspicere, ita interpolarunt Cdd. Ursini et Iunii: *ille enim si vixisset, nunquam nos timore confirmare eius acta coëgisset;* sententiâ prorsus absurdâ. — De interpolationibus Lib. 16, 15, 3. cfr., quae excerpsi e Malaspina pag. 422. Ed. meae prioris. Omnes autem istae interpolationes (consulto toties hoc vocabulo utor) simillimae sunt eius, quae tantopere nos torsit in Epp. ad Famil. Lib. 15. Ep. 2. cfr. Histor. crit. Epp. ad Fam. p. XXV. Verum in Curtio quoque ante Zumptium et, quod paene incredibile est, post Zumptium quoque, in Iustino ante Duebnerum, Critici etiam huius aetatis saepe decipi se passi sunt a Grammaticis Italis, qui in Latinis scriptoribus arbitratu suo refingendis omnia audebant atque interdum tali cum dexteritate eo in scelere (ut atrociore vocabulo utamur) perpetrando versati sunt, ut hodieque defensores nacti, viros ceteroqui doctissimos nobis, qui antiquae codicum veritati unice studemus, adversarios suscitent.

Quod ad editiones harum Epistolarum attinet, praemissis Ernestii iudiciis nos quae observare nobis visi sumus subtexemus.

«Et in textu quidem, inquit, constituendo non contigere nobis librorum scriptorum praesidia: sunt enim omnino exempla harum epistolarum scripta rariora multo, quam ceterorum librorum; cuius paucitatis causa sine dubio in illa ipsa est, quam diximus, difficultate intelligendi et lectorum raritate. Sed hoc maiori et iustiori copia exemplorum editorum formulis typographicis nobis suppeditavit. Usus enim sum exemplis primis, Romano *Sweinhemii* et *Pannartii*, et Veneto *Iensoni;* tum altero Romano sine loci et anni nota, *Bartholomaei Saliceti Bononiensis* et *Ludovici Regii Corneliensis*, in qua est repetitio editionis factae per *Eucharium Silber*, alias *Frank;* item Aldino primo a. 1513, et ceteris, quae inter opera universa Ciceronis prodiere; praeter Mediolanensem, in cuius editionis exemplo meo desunt epistolae. Sed eo me tamen usum puto, per editionem operum Ciceronis Ascensii primam, quam e Mediolanensi ductam esse in aliis librorum Ciceronianorum partibus repperi, ut in recensione operum universorum dixi: ut tamen eos recentiorum, qui in his epistolis laborarunt, libros non negligerem.

Iensonus utrum e libro scripto suum textum an e Romano duxerit, non sustineo pronuntiare. Non tamen illud mihi vero dissimile videtur, adeo multis locis ab Romano exemplo dissentit: imprimisque me movet hoc, quod Graeca non habet, quae sunt in Romano, non ille profecto omissurus, si eam modo repetiisset, leviter correctam ab eo, qui suae editioni praeesset: et repperi loca, in quibus manifestum est, eum textum qui confecit, editionem Romanam non habuisse, v. not. nostram ad V, 1. item Malaspinae ad illum locum. Ceterum ille

textus *Iensonianus* factus est basis editionum sequentium, Mediolanensis, Ascensianae, Aldinae cet. Victorium repperi ab eo multis locis discessisse. In editione Cratandri interim in margine repperi lectiones Romanas, receptas deinde in ed. Hervagiana, quasdam et a P. Manutio. De Victorio idem fere observavi, quod in Epp. ad Diversos. Plures ille correctiones vulgati tum textus vel tacite e Romana sumpsit, vel sub nomine exemplaris veteris, e quo saepe sumpsisse se dicit; nisi vero, ut ante conieci, id ipsum exemplar fuit, e quo Romana exempla ducta sunt: quamquam interdum plures libros veteres correctionis auctores facit, ut XII, 10. I, 19. in σόλοικα. Quicquid sit, pleraeque istae correctiones bonae sunt: unde Romani exempli bonitas intelligi potest: quo magis miraremur, recentiores editores illud non adhibuisse, nisi sciremus, nimis rara esse illius editionis exempla, et si quae sint, latere. Nos quidem feliciores superioribus editoribus fuimus, qui et huius et aliorum exemplorum Romanorum compotes facti sumus, huius quidem liberalitate ill. *Duvii.* Ceterum cum plures alii viri doctissimi in textu harum epistolarum emendando per coniecturas laborarint, tamen raro illi felices satis in eo fuere, suntque pleraeque, ut Malaspinae, Bosii, Tunstalli, duriores; ut etiam saepe miratus sim, quare in illis in textum recipiendis tam facilis etiam Gruterus fuerit; cuius facilitatem nos nec in illis, nec in his Tunstallinis imitati sumus. Nos quidem in recensione nostra sine libris antiquis nihil correximus, nisi forte interdum, ut in aliis partibus Ciceronianorum librorum, manifesta vitia, quae relinqui in textu iniurium sit in Ciceronis elegantiam. Unum restat, de quo dicendum videtur. In editione Iensoniana repperimus duas epistolas in fine, quas nulla alia editio habet: altera Ciceronis ad Atticum, brevissima illa, duobus constans versiculis; in qua scribit repperisse se epistolam Attici, ubi non quaesierit, eamque se cupidissime legisse: altera est Attici ad Ciceronem; quae habet gravem obiurgationem, ob studium eius in ornando Caesare Octaviano, similem ei, quae est in epistola 4. Bruti ad Ciceronem, atque etiam acerbiorem. Eas epistolas omisi cum aliis editoribus: nam prima illa non est tanti; alteram vero non dubito spuriam iudicare, vel hoc uno motus, quod in ea Octavianus vocatur *Augustus;* quod nomen ille Cicerone vivo non habuit, ut norunt omnes. Ac fortasse hoc ipsum fecit, ut viri docti eam epistolam repudiarent, nec repeti et ceteris epistolis addi sinerent.»

Iam cum in altera hac Editione consuluerim utramque principem et Romanam et Iensonianam, deprehendi ab Ed. Romana magis exprimi Cod. Mediceum ipsum, qualis est a prima manu, ab Iensoniana vero saepius eiusdem correctiones vel ipsis versibus superscriptas vel in margine collocatas. Iensonianam potissimum refert Ascensiana prima. Quod autem Ernestius dicit de duabus epistolis subditivis a se in sola Iensoniana repertas, sub vero Petrarchae nomine exstant cum in

Ascensiana secunda fol. CI., tum in Cratandrina pag. 111., tum in ipsius Petrarchae Epistolis Ed. Lugdun. 1601. pag. 661.

Aldinam primam anni 1513. saepe iam interpolatam atque pro arbitratu V. D. correctam singulis fere litteris exprimit Iuntina anni insequentis. Eadem autem Aldina fundus est Ascensianae secundae passim ab editoribus Parisiensibus rursus e coniectura correctae.

Hanc Ascensianam studiose emendavit Cratandor, cuius opera praestantissima ego demum aliquanto diligentius usus sum quam priores. Statim enim perspexi permagnam esse eius auctoritatem ideo, quod correcta est e Codice aliquo simillimo sane Tornaesiani. (cfr. Lib. 10, 16, 4. *me velle postridie* solus Tornaes. dicitur addere *convenire*, sed sic etiam Margo Crat.; Lib. 16, 14, 3. soli Cratander et Lamb. [hic probabiliter e Torn.] addunt *imperatoris officium* cet.) Tria igitur veluti elementa distingui possunt in hac editione, primum dico peccata et errores, qui haeserunt ex Ascensiana, alterum novas lectiones e Cd. illo Gallicanae familiae, quem consuluit Editor, in ipsam verborum seriem receptas vel etiam ad marginem, e qua tantopere profecit iam Victorius, reiectas: tertium critici ipsius interpolationes atque coniecturas, quas a Codicis lectionibus distinguere utique difficillimum est. Verum persuasum mihi est, longe maiorem partem eorum, quae Lambinus et Bosius e familia Gallicana non protulerunt, sed quae praebet Cratander ab Ascensianis diversa, e Codice potius quam ex ingenio desumpta esse.

In altera hac Editione excussi etiam Ascensianam tertiam, cuius hic est index:

M. T. Ciceronis Epistolae ad T. Pomp. Atticum et ad M. Brutum cum commentariis Io. Baptistae Pii Bononiensis, per quem ab infinitis detersae sunt mendis. Cumque Iodoci Badii Ascensii in easdem adnotationibus: praemisso insignium indice.

Venundantur ipsi Ascensio et Ioanni Roigny Parisiis in via ad divum Iacobum cum gratia et privilegio. In fine:

Sub prelo Ascensiano ad X. Calen. Octob. Anno M. D. XXXI. fol.

Ex Iod. Badii Ascensii praefatione:

«Danaesius non solum has, sed etiam reliquas Cic. Epp., quarum commentarios propediem emittendos in manibus nunc habeo, ita reposuit ac mendis detersit, ut nitidiores et castigatiores exierint nunquam. Neque epistolas tantum, verum et alia eiusdem Cic. opera, praecipue orationes, sic ad vetera recognovit acrique iudicio reposuit exemplaria restitutis interdum ad unam orationem plus minus ducentis versibus, ut iam primum viri docti lectione videri possint non indigna.»

Mense Decembri a. 1832. diligenter excussi hanc Ascensianam tertiam, et quaecunque memorabilia viderentur excerpsi. Pius nominatim Iani Lamolae Bononiensis antiquissimum codicem memorat huius meae Editionis p. 428 et 433., item Codicem ab Andronico

emendatum p. 455.; interdum, quae afferuntur e Codice Ursini, manifesto sunt Pii. Praeterea haud paucae lectiones Ed. Victorianae primae et Marginis Repetitionum Lambb., quarum origo ante me latuerat, itidem a Pio repetendae sunt. Aliquot emendationes lectionum anteriorum etiamnunc ab omnibus retentae, merae sunt Pii coniecturae; audaciores vero plerasque et perversas eliminavit rursus Victorius: nihilominus ad viginti repperi cum in eius contextu, tum in commentario, quae aut verae sunt omnino aut dignae, quae ab editoribus memorentur. Nec vero in eo falsus sum, quod iam in priore Editione censueram Hervagianam ad hanc potissimum esse conformatam. Ascensii quidem nullae fere sunt partes in hac Ed. anni 1531., nisi quod refutavit aliquot Pii coniecturas, alias, sed paucas, ipse excogitavit. Quid Danaesio debeatur, nusquam apparet. Id autem certum est, nec Pium, neque Ascensium, neque Danaesium usum esse Codd. familiae Gallicanae.

Iam vero cum Hervagiana 1534. saepenumero deserens Cratandrum vel ad Asc. sec. lectionem redeat, vel inanibus coniecturis potius, ut videtur, quam Codicum ope priorum vulneribus mederi studeat, praeterquam quod ante oculos habuit Ascensianam tertiam, nonnulla recepisse videtur e Codd. Italicis, utique interpolatis, quorum lectiones acceperat a Viglio Zuichemo. Omnino longe minor huius Editionis est auctoritas, quam Cratandrinae.

Multum in emendandis Epistolis ad Atticum iam ante Victorium elaboravit Benedictus Accoltus: de cuius cura haec tradit Io. Franc. Ziffius in Epistola ad Victorium missa: (*Clar. Ital. et German. Epp. ad P. Victorium* Vol. I. p. 1.) «Thomas Iuncta, qui in purgandis bonis auctoribus, quos imprimendos curat, sibi ipsi nunquam satisfacit, post novissimam Epistolarum ad Atticum tuo nomine editam impressionem, nactus earundem Epistolarum volumen, accurate per reverendissimum Benedictum Accoltum, Ravennae Cardinalem, castigatum, me impulit, ut, quae in eo diversa a tua lectione reperirem, volumini, quod una cum his litteris ad te misi, adscriberem: quod ea lege suscepi, ut non iudicio, sed calamo laborarem, tantumque abest, ut mutatum aliquid de tua lectione velim, ut de ea re cogitare, nedum iudicare noluerim. Suscepta namque illius codicis, non perpetua singularum Epistolarum lectione, sed sola linearum adfectarum cum isto tuo collatione, quod non responderet, apposui. Tuum nunc erit et singula perpendere et congrua, si qua erunt, approbare, idque ut commodius praestare possis, noveris, illum castigatum codicem Aldinae impressionis esse anno MDXXI. excusae; et castigationes in eo appositas fere omnes aut vetusti codicis aut P. literae nota esse praemunitas; et ne te hactenus suscepti laboris poeniteat, etiam illud scito, me multo plura in eo correcta, quae tuae lectioni sunt congrua, invenisse, quam quae nunc isti volumini per

me sint adscripta. Iucunde igitur itaque hoc extremum munus obeas, ut quas Thomas includere enchiridiis meditatur exiguo hoc tuo labore purgatissime prodeant. -- Nonis Iun. MDXXXVII. Venetiis.»

Quod ad Victorium ipsum attinet, sane is iam in prima editione permulta emendavit e Mediceo, nonnullis tamen etiam aperte vitiosis eodem ex fonte ascitis: longe emendatior autem priore editione est altera anni MDLXXI., in qua tacite — nullae enim additae sunt annotationes — recepit haud paucas etiam Manutii et Malaspinae lectiones: Lambino, quo tamen iam per quinquennium uti poterat, prorsus posthabito. E collatione autem Cod. Medicei nunc compertum habemus, ipsum illum Codicem intelligendum esse, ubi Victorius antiqui sui libri mentionem facit, neutiquam editionem vel Iensonianam vel Romanam, ut immerito suspicatus est Ernestius ad Attic. 8, 11, p. 765. Ed. mai. Quomodo Accolti varietate in altera editione usus sit, nusquam apparet. De dubitationibus autem nonnullis, quae moveri poterunt adversus Victorii fidem, consule quae disputavi pag. 189. Ed. meae prioris.

Seb. Corradi in criticis nullae propemodum sunt partes: raro is coniecturis indulget: immo in his ipsis, quae ei solent tribui, pleraeque depromptae sunt e Margine Cratandrina: et, ut hic, Manutius quoque interpretem potius egit quam criticum. De Malaspinae meritis in iis praesertim, quae ab eo correcta sunt corrigique potuerunt e libris vulgaribus, cuiusmodi omnes fuerunt, qui ei praesto erant, equidem benignius iudicandum censeo, quam factum video et a Lambino et ab Ernestio, nisi ii de solis illius coniecturis asperiorem sententiam tulerunt. Ceterum Malaspinae emendationes, in quibus fortasse propter nescio quam simultatem raro Victorii mentionem iniicit, referuntur ad lectionem Manutianam.

Lambinus in permultis, ubi vel a Cratandri vel a Manutii recensione recedit, lectiones Cdd. Malaspinae eiusdemque coniecturas recepit: nimis neglexit Victorium, in quem aliquoties acrius invehitur. Videlicet hi tres praestantissimi illius temporis Ciceronis interpretes mutua inter se omnes aemulatione ac prope inimicitia concitati erant, quae quidem concertatio criticae Tullianae sane obfuit, nullus eorum cum duorum aemulorum bona vellet agnoscere. Haud raro in ordine verborum abit et a Cratandro et a Manutio, ubi tamen, deperdito nunc Cd. Tornaesiano, definiri nequit, utrum aurium iudicium dumtaxat, an Cd. illum secutus sit.

Magni momenti ad criticam harum Epp. tractationem sunt Lambini Curae secundae partim in adnotationibus Repetitionum Lambb. partim in earundem margine reperiendae et praetermissae a Kleinio in libro ceteroquin utilissimo, quo priores summi critici emendationes Tullianas complexus est. Habet interdum Margo illa lectiones nec Lambino in Annotatt. neque Bosio memoratas, sed manifesto

itidem petitas e Cod. familiae Gallicanae, videlicet, ut opinor, e Tornaesiano (exempli causa *sumptorum* pro *scriptorum* Lib. 12, 18, 1.), quapropter hanc marginem integram meis inserui annotationibus ad Editionem priorem.

Egregie postea meritus est de his Epp. Bosius afferendis optimorum Cdd. lectionibus; quas utinam integras dedisset! Sic factum est, ut in verborum ordine constituendo, quod ad universum corpus attinet, pendeamus etiamnunc a solo Mediceo, quoniam is solus penitus est notus. Vix autem aliter fieri poterat, quam ut saepe ab hoc abirent Codd. illi Gallicani. Pleraeque autem ipsius Bosii coniecturae longius sunt petitae, contortae, saepeque toti Ciceronis consuetudini prorsus repugnant. — Iunii autem iudicia omnia fere prava sunt, et quod ad sententias et quod ad verba spectat. Nimium praeterea tribuit codicibus suis misere interpolatis. In Graevio id maxime laudandum duco, quod haud paucas coniecturas a Bosio excogitatas et a Grutero nimis patienter retentas, rursus amovit: sed, contra suam professionem, negligentissime usus est Victoriana altera.

* * *

Ingeniose Theodorus Mommsen in Bergk et Caesar Zeitschrift 1844. p. 605. sic restituit verum ordinem Epistolarum ad Q. Fratrem Lib. 2., quo invento nos ideo uti non potuimus, quia iam a. 1842. totum Epp. volumen ab operis typographicis absolutum erat.

Folia archetypi: recte disposita	Folia archetypi: male disposita	AD QUINTUM FRATREM L. II.	Series Epistolarum: ex nostra dispositione	Series Epistolarum: ex Orelliana.
		quid senatus sentiret, se intelligere. Dixit		
1. 2.	3. 4.	Milo. Coepit dimittere	Ep. 1. contin.	Ep. 1. contin.
		NON OCCVPATIONE *)	Ep. 2.	Ep. 2.
		quid cupiant, omnes vident. Creditores vero regis	. .	. .
3. 4.	1. 2.	SCRIPSI AD TE	Ep. 3.	Ep. 3.
		In eo multo sumus superiores ipsius	. .	. .
5. 6.	5. 6.	copiis. Sed magna manus ex Piceno et Gallia	. .	. .
		SESTIVS NOSTER	Ep. 4.	Ep. 4.
		habentur religiosi. Ceterum confectum Latiar erat	. .	. .
7. 8.	9. 10.	Ἀμφιλαφίαν autem illam, quam tu soles dicere	. .	Ep. 6. pars altera
		DEDERAM AD TE	Ep. 5.	Ep. 5.
		praesentem ad pedes unius cuiusque iacentem	. .	. .
9. 10.	7. 8.	Exiturus a. d. VIII. Id. Apr. sponsalia Crassipedi praebui . . .	. .	Ep. 6. pars prior
		A. d. II. Id. Apr. ante lucem hanc epistolam	. .	Ep. 7.
		O LITTERAS	Ep. 6.	Ep. 8.
		PLACITVRVM TIBI	Ep. 7.	Ep. 9.
		Sin minus, ad nostrum Iovem revertamur	. .	. .
		A. d. III. Id. Febr. SCtum est factum de ambitu	. .	. .

*) Litterae maiusculae initia Epistolarum indicant.

NOTARUM EXPLICATIO.

IN EPISTOLIS AD FAMILIARES:

M = Codex Mediceus Sec. XI. Plut. XLIX. Cd. IX. collatus a Francisco del Furia.

Zel. = Zeladae Codex apud Bentivolium.

A = Editio antiquissima, cuius locus et annus propter defectum ultimi folii in exemplari Bibliothecae Universitatis Turicensis definiri non potuit.

N = Editio Neapolitana M. CCCC. LXXIIII. die septima mensis Augusti. Per Arnoldum de Bruxella.

V = Victoriana utraque.

Va = Victoriana prior, Venetiis M. D. XXXVI.

Vb = Victoriana posterior. Laurentius Torrentinus excudebat Florentiae. M. D. LVIII.

E = Ernestius.

B = Benedictus.

IN EPISTOLIS AD Q. FRATREM:

M = Codex Mediceus Plut. XLIX. Cd. XVIII. a Francisco del Furia collatus.

ψ et Q = Codices Oxonienses ita notati.

R = Editio Romana princeps M. CCCC. LXX.

I = Editio Iensoniana item princeps M. CCCC. LXX. Utriusque damus integram lectionem, omissis dumtaxat manifestis operarum erroribus.

IN Q. CICERONIS DE PETIT. CONS. LIBELLO:

D = Codex Erfurtensis in Wunderi Variis Lectionibus p. 139.

T = Codex Oxoniensis ita notatus.

Bon. vel B = Editio Bononiensis M. CCCC. XCIX.

C = Editio Cratandrina.

IN EPISTOLIS AD ATTICUM:

X = Codex Crusellinus Bosii.

Y = Codex decurtatus sive Scidae Bosii.

Z = Codex Tornaesianus Lambini et Bosii.

M = Codex Mediceus Plut. XLIX. Cod. XVIII. a Francisco del Furia collatus.

R = Romana princeps.

I = Iensoniana item princeps, ut supra.

Vb = Victoriana altera. Florentiae M. D. LXXI. (In Epistolis Pseudociceronis et Pseudobruti recurrunt eaedem notae M, R, I, Vb.)

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD

FAMILIARES

LIBRI XVI.

LIBER I.

AD P. LENTULUM.

I. (*A. U. C.* 698. *Varron.*)

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. Ego omni officio ac potius pietate erga te ceteris satisfacio omnibus, mihi ipse nunquam satisfacio. Tanta enim magnitudo est tuorum erga me meritorum, ut, quoniam tu, nisi perfecta re de me, non conquiesti, ego, quia non idem in tua causa èfficio, vitam mihi esse acerbam putem. In causa haec sunt. Ammonius, regis legatus, aperte pecunia nos oppugnat. Res agitur per eosdem creditores, per quos, cum tu aderas, agebatur. Regis causa si qui sunt qui velint, qui pauci sunt, omnes rem ad Pompeium deferri volunt. Senatus religionis calumniam non religione, sed malevolentia et illius regiae largitionis invidia comprobat. 2. Pompeium et hortari et orare et iam liberius accusare et monere, ut magnam infamiam fugiat, non desistimus. Sed plane nec precibus nostris nec admonitionibus relinquit locum. Nam cum in sermone quotidiano, tum in senatu palam sic egit causam tuam, ut neque eloquentia maiore quisquam nec gravitate nec studio nec contentione agere potuerit, cum summa testificatione tuorum in se officiorum et amoris erga te sui. Marcellinum tibi esse iratum scis. Is, hac regia causa excepta, ceteris in rebus se acerrimum tui defensorem fore ostendit. Quod dat, accipimus: quod instituit referre de religione et saepe iam rettulit, ab eo deduci non potest. 3. Res ante Idus acta sic est (nam haec Idibus mane scripsi): Hortensii et mea et Luculli sententia cedit religioni de exercitu, — teneri enim res aliter non potest, — sed ex illo senatus consulto, quod te referente factum est, tibi decernit, ut regem reducas, quod commodo rei publicae facere possis; ut exercitum religio tollat, te auctorem senatus retineat. Crassus tres legatos decernit, nec excludit Pompeium; censet enim etiam ex iis, qui cum imperio sint: Bibulus tres legatos, ex iis, qui privati sunt. Huic assentiuntur reliqui consulares praeter Servilium, qui omnino reduci negat oportere, et Vol-

---

4. *ipse* M: *ipsi* E. — 5. *quoniam* B: *qui* M, *quia* E. — *nisi perfecta re, de me non* E. — 6. *ego quia* M: *ego* E. — 7. *Hammonius* M. — 9. *ugebatur regis causa. Si* M. — 12. *et iam*] *etiam* Lambinus. — 16. *nec gravitate* M: *neque gravitate* E. — 18. *tibi*] *regi* Critici apud Corradum. Cfr. Hermann *Schulztg.* 1829. p. 732. — 25. *deducas* M. — *commodo rei publicae facere* Romana: *commodo rem facere* M, *commode facere* E. Cfr. ad Fam. 3, 5, 4. Ep. Bruti et Cic. 5. — 26. et 28. *tris* M. — 27. et 28. *iis*] *his* M. — 28. *Bibulus* M: *M. Bibulus* E. — *legatos* M: *legatos decernit* E. — *sunt* M: *sint* E.

catium, qui, Lupo referente, Pompeio decernit, et Afranium, qui assentitur Volcatio. Quae res auget suspicionem Pompeii voluntatis, animadvertebatur Pompeii familiares assentiri Volcatio. Laboratur vehementer; inclinata res est. Libonis et Hypsaei non obscura concursatio et contentio omniumque Pompeii familiarium studium in eam opinionem rem adduxerunt, ut Pompeius cupere videatur: cui qui nolunt, iidem tibi, quod eum ornasti, non sunt amici. 4. Nos in causa auctoritatem eo minorem habemus, quod tibi debemus. Gratiam autem nostram exstinguit hominum suspicio, quod Pompeio se gratificari putant. Ut in rebus multo ante, quam profectus es, ab ipso rege et ab intimis ac domesticis Pompeii clam exulceratis, deinde palam a consularibus exagitatis et in summam invidiam adductis, ita versamur. Nostram fidem omnes, amorem tui absentis praesentes tui cognoscent. Si esset in iis fides, in quibus summa esse debebat, non laboraremus.

II. (A. U. C. 698.*)*

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. Idibus Ianuariis in senatu nihil est confectum, propterea quod dies magna ex parte consumptus est altercatione Lentuli consulis et Caninii tribuni pl. Eo die nos quoque multa verba fecimus maximeque visi sumus senatum commemoratione tuae voluntatis erga illum ordinem permovere. Itaque postridie placuit, ut breviter sententias diceremus. Videbatur enim reconciliata nobis voluntas esse senatus: quod cum dicendo, tum singulis appellandis rogandisque perspexeram. Itaque cum sententia prima Bibuli pronuntiata esset, ut tres legati regem reducerent; secunda Hortensii, ut tu sine exercitu reduceres; tertia Volcatii, ut Pompeius reduceret: postulatum est, ut Bibuli sententia divideretur. Quatenus de religione dicebat, cui rei iam obsisti non poterat, Bibulo assensum est; de tribus legatis frequentes ierunt in alia omnia. 2. Proxima erat Hortensii sententia, cum Lupus, tribunus pl., quod ipse de Pompeio rettulisset, intendere coepit, ante se oportere discessionem facere quam consules. Eius orationi vehementer ab omnibus reclamatum est; erat enim et iniqua et nova. Consules neque concedebant neque valde repugnabant, diem consumi volebant; id quod est factum. Perspiciebant enim in Hortensii sententiam multis partibus plures ituros, quamquam aperte Volcatio assentirentur. Multi rogabantur, atque id ipsum consulibus invitis; nam ei Bibuli sententiam valere cupierunt. 3. Haec controversia usque ad noctem ducta, senatus dimissus; et ego

---

3. *familiaris* M. — *assentiri* Cratandrina: *assentire* ME. — *Volcatio. Quae res - - - voluntatis, animadvertebatur* Baiterus: *Volcatio: quae res - - - voluntatis, nam advertebatur* M, et sic, sed: *nam advertebantur* E, *Volcatio: quae res - - - voluntatis, nam animadvertebatur* Lambinus. Cf. Orat. §. 129. Philipp. 13. §. 32. — 6. *volunt* M. — *idem* M. — 7. Fort. *in hac causa*. Or. — 13. *praesentes tui* M: *praesentisque, tui* E. — *iis*] *his* M. — 14. *laboraremus* M: *laboraremus. Vale* E, et sic plerumque. — 19. *caninii tirannii publio lentulo. eo die* M. — 21. *permovere* Lambinus (in margine): *removere* M, *commovere* E. — 22. *esse senatus* M: *senatus esse* E. — *cum* M: *tum* E. — 27. *cui rei* Guelferbytanus quartus: *cuique rei* ME, *cui quidem rei* Lambinus. — 28. *frequenter si erunt* M. — 29. *lupus tirannus publio lentulo quod* M. — 30. *contendere* Repett. Lambinianae. — 32. *et iniqua* M: *iniqua* E. — 33. *quod est*] *est quod* M. — 36. *ei* M: *ii* E. — *cupiebant* Ernestius. — 37. *Haec* M: *Hac*, duobus membris, E. Fort. *Hac controversia - - - dimissus est. Ego* cet. Bait.

eo die casu apud Pompeium coenavi nactusque tempus hoc magis idoneum quam unquam antea, quod post tuum discessum is dies honestissimus nobis fuerat in senatu, ita sum cum illo locutus, ut mihi viderer animum hominis ab omni alia cogitatione ad tuam dignitatem tuendam traducere. Quem ego ipsum cum audio, prorsus eum libero omni suspicione cupiditatis; cum autem eius familiares omnium ordinum video, perspicio, id quod iam omnibus est apertum, totam rem istam iam pridem a certis hominibus, non invito rege ipso consiliariisque eius, esse corruptam. 4. Haec scripsi a. d. XVI. Kal. Febr. ante lucem. Eo die senatus erat futurus. Nos in senatu, quemadmodum spero, dignitatem nostram, ut potest in tanta hominum perfidia et iniquitate, retinebimus. Quod ad popularem rationem attinet, hoc videmur esse consecuti, ut ne quid agi cum populo aut salvis auspiciis aut salvis legibus aut denique sine vi possit. De his rebus pridie, quam haec scripsi, senatus auctoritas gravissima intercessit; cui cum Cato et Caninius intercessissent, tamen est perscripta. Eam ad te missam esse arbitror. De ceteris rebus, quidquid erit actum, scribam ad te, et, ut quam rectissime agatur, omni mea cura, opera, diligentia, gratia providebo.

III. (*A. U. C.* 698.)

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. A. Trebonio, qui in tua provincia magna negotia et ampla et expedita habet, multos annos utor valde familiariter. Is cum antea semper et suo splendore et nostra ceterorumque amicorum commendatione gratiosissimus in provincia fuit, tum hoc tempore propter tuum in me amorem nostramque necessitudinem vehementer confidit his meis litteris se apud te gratiosum fore. 2. Quae ne spes eum fallat, vehementer rogo te commendoque tibi eius omnia negotia, libertos, procuratores, familiam, in primisque ut, quae T. Ampius de eius re decrevit, ea comprobes omnibusque rebus eum ita tractes, ut intelligat meam commendationem non vulgarem fuisse.

IV. (*A. U. C.* 698.)

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. A. D. XVI. Kal. Febr. cum in senatu pulcherrime staremus, quod iam illam sententiam Bibuli de tribus legatis pridie eius diei fregeramus unumque certamen esset relictum, sententia Volcatii, res ab adversariis nostris extracta est variis calumniis. Causam enim frequenti senatu, non magna varietate, magna[que] invidia eorum, qui a te causam regiam alio traferebant, obtinebamus. Eo die acerbum habuimus Curionem, Bibulum multo iustiorem, paene etiam amicum. Caninius et Cato negarunt se legem ullam ante comitia esse laturos. Senatus haberi ante Kalendas Febr. per legem Pupiam — id quod scis — non potest, neque mense Febr. toto nisi perfectis aut reiectis legationibus. 2. Haec tamen opinio est populi Romani, a tuis invidis atque obtrecta-

---

17. *agatur, omni mea* Vb: *agatur omnia mea* M, *agantur omnia, mea* E. — 24. *gratissimus* M. — 27. *liberos* M. — 28. *quae tampius de* M. — 37. *non magna varietate* M: *in magna varietate* E. — *magna invidia* Lambinus: *magnaque invidia* ME. — 38. *traferebant* M: *transferebant* E.

toribus nomen inductum fictae religionis, non tam ut te impedirent, quam ut ne quis propter exercitus cupiditatem Alexandream vellet ire. Dignitatis autem tuae nemo est quin existimet habitam esse rationem ab senatu. Nemo est enim, qui nesciat, quo minus discessio fieret per adversarios tuos esse factum: qui nunc populi nomine, re autem vera sceleratissimo latrocinio, si quae conabuntur agere, satis mihi provisum est, ut ne quid salvis auspiciis aut legibus aut etiam sine vi agere possint. 3. Ego neque de meo studio neque de nonnullorum iniuria scribendum mihi esse arbitror. Quid enim aut me ostentem? — qui, si vitam pro tua dignitate profundam, nullam partem videar meritorum tuorum assecutus: — aut de aliorum iniuriis querar? — quod sine summo dolore facere non possum. Ego tibi a vi, hac praesertim imbecillitate magistratuum, praestare nihil possum: vi excepta, possum confirmare, te et senatus et populi Romani summo studio amplitudinem tuam retenturum.

V. a. (A. U. C. 698.*)*

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. Tametsi mihi nihil fuit optatius, quam ut primum abs te ipso, deinde a ceteris omnibus quam gratissimus erga te esse cognoscerer, tamen afficior summo dolore eiusmodi tempora post tuam profectionem consecuta esse, ut et meam et ceterorum erga te fidem et benevolentiam absens experirere. Te videre et sentire eandem fidem esse hominum in tua dignitate, quam ego in mea salute sum expertus, ex tuis litteris intellexi. 2. Nos cum maxime consilio, studio, labore, gratia de causa regia niteremur, subito exorta est nefaria Catonis promulgatio, quae nostra studia impediret et animos a minore cura ad summum timorem traduceret. Sed tamen in eiusmodi perturbatione rerum quamquam omnia sunt metuenda, nihil magis quam perfidiam timemus: et Catoni quidem, quoquo modo se res habet, profecto resistemus. 3. De Alexandrina re causaque regia tantum habeo polliceri, me tibi absenti tuisque praesentibus cumulate satisfacturum. Sed vereor, ne aut eripiatur [causa regia] nobis aut deseratur; quorum utrum minus velim, non facile possum existimare. Sed, si res coget, est quiddam tertium, quod neque Selicio nec mihi displicebat: ut neque iacere regem pateremur nec nobis repugnantibus ad eum deferri, ad quem prope iam delatum existimatur. A nobis agentur omnia diligenter, ut neque, si quid obtineri poterit, non contendamus, nec, si quid non obtinuerimus, repulsi esse videamur. 4. Tuae sapientiae magnitudinisque animi est omnem amplitudinem et dignitatem tuam in virtute atque in rebus gestis tuis atque in tua gravitate positam existimare: si quid ex iis rebus, quas tibi fortuna largita est, nonnullorum hominum perfidia detraxerit, id maiori illis fraudi

2. *Alexandream* M: *Alexandriam* E. — 3. *qui* M. — 6. *satis mihi provisum* e codd. Martyni-Laguna: *satis improvisum* M, *satis provisum* E. — 7. *aut etiam* M: *aut iam* E. — *possent* M. — 10. *meritorum tuorum* M: *tuorum meritorum* E. — 13. *vi*] *ut* M. — 22. *in meam salutem* Codices multi. Cfr. Hand Tursell. III. p. 315. — 26. *eiusmodi* M: *huiusmodi* E. — 28. *habet* M: *habeat* E. — *resistemus* cod. Cizensis: *resistimus* ME. — 30. *eripiatur causa regia nobis* M: *eripiatur nobis* cum Manutio E. — 33. *regem*] *rem* Martyni-Laguna. — 34. *delatus* Zel. A. Bentivoglius, *delata* Guelferb. quartus. — 35. *ut neque* M: *ut nec* E. — 39. *iis*] *his* M.

quam tibi futurum. A me nullum tempus praetermittitur de tuis rebus et agendi et cogitandi. Utor ad omnia Q. Selicio: neque enim prudentiorem quemquam ex tuis neque fide maiore esse iudico neque amantiorem tui.

V. b. (*A. U. C.* 698.)

(M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.)

1. Hic quae agantur quaeque acta sint, ea te et litteris multorum et nuntiis cognosse arbitror: quae autem posita sunt in coniectura quaeque videntur fore, ea puto tibi a me scribi oportere. Posteaquam Pompeius et apud populum a. d. IIX. Idus Febr., cum pro Milone diceret, clamore convicioque iactatus est, in senatuque a Catone aspere et acerbe nimium magno silentio est accusatus, visus est mihi vehementer esse perturbatus. Itaque Alexandrina causa, quae nobis adhuc integra est — nihil enim tibi detraxit senatus nisi id, quod per eandem religionem dari alteri non potest — videtur ab illo plane esse deposita. 2. Nunc id speramus idque molimur, ut rex, cum intelligat sese, quod cogitabat, ut a Pompeio reducatur, assequi non posse et, nisi per te sit restitutus, desertum se atque abiectum fore, proficiscatur ad te; quod sine ulla dubitatione, si Pompeius paullum modo ostenderit sibi placere, faciet. Sed nosti hominis tarditatem et taciturnitatem. Nos tamen nihil, quod ad eam rem pertineat, praetermittimus. Ceteris iniuriis, quae propositae sunt a Catone, facile, ut spero, resistemus. Amicum ex consularibus neminem tibi esse video praeter Hortensium et Lucullum: ceteri sunt partim obscurius iniqui, partim non dissimulanter irati. Tu fac animo forti magnoque sis speresque fore, ut fracto impetu levissimi hominis tuam pristinam dignitatem et gloriam consequare.

VI. (*A. U. C.* 698.)

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. Quae gerantur, accipies ex Pollione, qui omnibus negotiis non interfuit solum, sed praefuit. Me in summo dolore, quem in tuis rebus capio, maxime scilicet consolatur spes, quod valde suspicor fore, ut infringatur hominum improbitas et consiliis tuorum amicorum et ipsa die, quae debilitat cogitationes et inimicorum et proditorum tuorum. 2. Facile secundo loco me consolatur recordatio meorum temporum, quorum imaginem video in rebus tuis. Nam etsi minore in re violatur tua dignitas quam mea afflicta est, tamen est tanta similitudo, ut sperem te mihi ignoscere, si ea non timuerim, quae ne tu quidem unquam timenda duxisti. Sed praesta te eum, qui mihi a teneris, ut Graeci dicunt, unguiculis es cognitus. Illustrabit, mihi crede, tuam amplitudinem hominum iniuria. A me omnia summa in te studia officiaque exspecta: non fallam opinionem tuam.

---

2. *Utor* M: *utorque* E. — 3. *maiorem* M. — 6. Sic Lallemandius. Continuant hanc epistolam cum superiore ME. — 8. *cognosse* M: *cognoscere* E. — 9. *videntur* M: *mihi videntur* E. — 10. *et apud* M: *apud* E. — *at octavo Idus februarias quom* M. — 11. *iactus* M. — 12. *nimium*] *omnium* cum Manutio Lambinus. — 16. *rex cum* M: *cum rex* E. — *sese* M: *sese id* E. — 21. *praetermittemus* E. – 33. *proditorum tuorum* M: *proditorum* E. — 36. *mea afflicta* M: *mea salus afflicta* E. — *est* Cod. Vat. Va: *sit* ME.

VII. (A U. C. 698.*)*

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. Legi tuas litteras, quibus ad me scribis gratum tibi esse, quod crebro certior per me fias de omnibus rebus et meam erga te benevolentiam facile perspicias: quorum alterum mihi, ut te plurimum diligam, facere necesse est, si volo is esse, quem tu me esse voluisti; alterum facio libenter, ut, quoniam intervallo locorum et temporum diiuncti sumus, per litteras tecum quam saepissime colloquar. Quod si rarius fiet, quam tu exspectabis, id erit causae, quod non eius generis meae litterae sunt, ut eas audeam temere committere. Quoties mihi certorum hominum potestas erit, quibus recte dem, non praetermittam. 2. Quod scire vis, qua quisque in te fide sit et voluntate, difficile dictu est de singulis. Unum illud audeo, quod antea tibi saepe significavi, nunc quoque re perspecta et cognita scribere: vehementer quosdam homines, et eos maxime, qui te et maxime debuerunt et plurimum iuvare potuerunt, invidisse dignitati tuae, simillimamque in re dissimili tui temporis nunc et nostri quondam fuisse rationem: ut, quos tu rei publicae causa laeseras, palam te oppugnarent; quorum auctoritatem, dignitatem voluntatemque defenderas, non tam immemores essent virtutis tuae quam laudis inimici. Quo quidem tempore, ut perscripsi ad te antea, cognovi Hortensium percupidum tui, studiosum Lucullum, ex magistratibus autem L. Racilium et fide et animo singulari. Nam nostra propugnatio ac defensio dignitatis tuae propter magnitudinem beneficii tui fortasse plerisque officii maiorem auctoritatem habere videatur quam sententiae. 3. Praeterea quidem de consularibus nemini possum aut studii erga te aut officii aut amici animi esse testis. Etenim Pompeium, qui mecum saepissime non solum a me provocatus, sed etiam sua sponte de te communicare solet, scis temporibus illis non saepe in senatu fuisse. Cui quidem litterae tuae, quas proxime miseras, quod facile intellexerim, periucundae fuerunt. Mihi quidem humanitas tua vel summa potius sapientia non iucunda solum, sed etiam admirabilis visa est. Virum enim excellentem et tibi tua praestanti in eum liberalitate devinctum, nonnihil suspicantem propter aliquorum opinionem suae cupiditatis te ab se abalienatum, illa epistola retinuisti. Qui mihi cum semper tuae laudi favere visus est, etiam ipso suspiciosissimo tempore Caniniano, tum vero lectis tuis litteris perspectus est a me toto animo de te ac de tuis ornamentis et commodis cogitare. 4. Quare ea, quae scribam, sic habeto, me cum illo re saepe communicata de illius ad te sententia atque auctoritate scribere: Quoniam senatus consultum nullum exstat, quo reductio regis Alexandrini tibi adempta sit, eaque, quae de ea scripta est, auctoritas, cui scis intercessum esse, ut ne quis omnino regem reduceret, tantam vim habet, ut magis iratorum hominum studium quam constantis senatus consilium esse videatur, te perspicere posse, qui Ciliciam Cyprumque teneas, quid efficere et quid consequi possis, et, si res

7. *diiuncti* M: *disiuncti* E. — 10. *quotiens* M. — 19. *immemores* Codd. tres Gruteri: *memores* ME. — 27. *a* om. M. — 30. *fuerint* M. — 33. *te*] *tuae* pr. M. — 37. *sic*] *si* M. — 40. *sit*] *sint* M.

facultatem habitura videatur, ut Alexandream atque Aegyptum tenere possis, esse et tuae et nostri imperii dignitatis, Ptolemaide aut aliquo propinquo loco rege collocato te cum classe atque exercitu proficisci Alexandream, ut, eam cum pace praesidiisque firmaris, Ptolemaeus redeat in regnum: ita fore, ut et per te restituatur, quemadmodum senatus initio censuit, et sine multitudine reducatur, quemadmodum homines religiosi Sibyllae placere dixerunt. 5. Sed haec sententia sic et illi et nobis probabatur, ut ex eventu homines de tuo consilio existimaturos videremus: si cecidisset, ut volumus et optamus, omnes te et sapienter et fortiter, sin aliquid esset offensum, eosdem illos et cupide et temere fecisse dicturos. Quare quid assequi possis, non tam facile est nobis, quam tibi, cuius prope in conspectu Aegyptus est, iudicare. Nos quidem hoc sentimus: si exploratum tibi sit posse te illius regni potiri, non esse cunctandum; si dubium sit, non esse conandum. Illud tibi affirmo, si rem istam ex sententia gesseris, fore, ut absens a multis, cum redieris, ab omnibus collaudere. Offensionem esse periculosam propter interpositam auctoritatem religionemque video. Sed ego te, ut ad certam laudem adhortor, sic a dimicatione deterreo redeoque ad illud, quod initio scripsi, totius facti tui iudicium non tam ex consilio tuo quam ex eventu homines esse facturos. 6. Quodsi haec ratio rei gerendae periculosa tibi esse videbitur, placebat illud, ut, si rex amicis tuis, qui per provinciam atque imperium tuum pecunias ei credidissent, fidem suam praestitisset, et auxiliis eum tuis et copiis adiuvares; eam esse naturam et regionem provinciae tuae, ut illius reditum vel adiuvando confirmares vel negligendo impedires. In hac ratione quid res, quid causa, quid tempus ferat, tu facillime optimeque perspicies: quid nobis placuisset, ex me potissimum putavi te scire oportere. 7. Quod mihi de nostro statu, de Milonis familiaritate, de levitate et imbecillitate Clodii gratularis, minime miramur te tuis ut egregium artificem praeclaris operibus laetari; quamquam est incredibilis hominum perversitas — graviore enim verbo uti non libet — qui nos, quos favendo in communi causa retinere potuerunt, invidendo abalienarunt; quorum malevolentissimis obtrectationibus nos scito de vetere illa nostra diuturnaque sententia prope iam esse depulsos, non nos quidem ut nostrae dignitatis simus obliti, sed ut habeamus rationem aliquando etiam salutis. Poterat utrumque praeclare, si esset fides, si gravitas in hominibus consularibus; sed tanta est in plerisque levitas, ut eos non tam constantia in re publica nostra delectet, quam splendor offendat. 8. Quod eo liberius ad te scribo, quia non solum temporibus his, quae per te sum adeptus, sed iam olim nascenti prope nostrae laudi dignitatique favisti; simulque quod

---

1. et 4. *Alexandream* M: *Alexandriam* E. — 2. *alico* M. — 4. *eam quom* M: *cum eam* E. — 5. *ut et per* M: *ut per* E. — 8. *evento* M. Cfr. Att. 3, 8, 4. Sed mox vers. 20. *eventu.* — 14. *si*] *sin* Aldina. — *dubium sit* M: *dubium* E. — 22. *imperium tuum pecunias* Va: *imperii tui provincias* ME. — 23. *praestetisset* M. — 24. *regionem*] *rationem* Lambinus e codd. — 25. *neglegendo* M. — 30. *graviore* M: *graviori* E. — 38. *liberius* M: *libentius* E. — 39. *quia* Scholiasta Bobiensis (p. 115. ed. Rom.): *qui* ME. — *his* Schol. Bob. M: *iis* E. — 39. *sed iam* Schol. Bob. et Vb: *sed etiam* ME. — 40. *laudi dignitatique favisti* Schol. Bob.: *laudi dignitatique praefuisti* sed postremo vocabulo a rc. manu in rasura posito) M, *laudi*, *dignitati virtutique praefuisti* E. — *simulque* pr. M: *simul* (corr. M.) E.

video, non, ut antehac putabam, novitati esse invisum meae: in te enim, homine omnium nobilissimo, similia invidorum vitia perspexi; quem tamen illi esse in principibus facile sunt passi, evolare altius certe noluerunt. Gaudeo tuam dissimilem fuisse fortunam; multum enim interest, utrum laus imminuatur an salus deseratur. Me meae tamen ne nimis poeniteret, tua virtute perfectum est. Curasti enim, ut plus additum ad memoriam nominis nostri, quam demptum de fortuna videretur. 9. Te vero emoneo cum beneficiis tuis, tum amore incitatus meo, ut omnem gloriam, ad quam a pueritia inflammatus fuisti, omni cura atque industria consequare, magnitudinemque animi tui, quam ego semper sum admiratus semperque amavi, ne unquam inflectas cuiusquam iniuria. Magna est hominum opinio de te, magna commendatio liberalitatis, magna memoria consulatus tui. Haec profecto vides quanto expressiora quantoque illustriora futura sint, cum aliquantum ex provincia atque ex imperio laudis accesserit. Quamquam te ita gerere volo, quae per exercitum atque imperium gerenda sunt, ut haec multo ante meditere, huc te pares, haec cogites, ad haec te exerceas sentiasque — id quod quia semper sperasti, non dubito quin adeptus intelligas — te facillime posse obtinere summum atque altissimum gradum civitatis. Quae quidem mea cohortatio ne tibi inanis aut sine causa suscepta videatur, illa me ratio movit, ut te ex nostris eventis communibus admonendum putarem, ut considerares, in omni reliqua vita quibus crederes, quos caveres. 10. Quod scribis te velle scire, qui sit rei publicae status, summa dissensio est, sed contentio dispar. Nam qui plus opibus, armis, potentia valent, profecisse tantum mihi videntur stultitia et inconstantia adversariorum, ut etiam auctoritate iam plus valerent. Itaque perpaucis adversantibus omnia, quae ne per populum quidem sine seditione se assequi arbitrabantur, per senatum consecuti sunt; nam et stipendium Caesari decretum est et decem legati et, ne lege Sempronia succederetur, facile perfectum est. Quod eo ad te brevius scribo, quia me status hic rei publicae non delectat: scribo tamen, ut te admoneam, quod ipse, litteris omnibus a pueritia deditus, experiendo tamen magis quam discendo cognovi, tu tuis rebus integris discas neque salutis nostrae rationem habendam nobis esse sine dignitate neque dignitatis sine salute. 11. Quod mihi de filia et de Crassipede gratularis, agnosco humanitatem tuam, speroque et opto nobis hanc coniunctionem voluptati fore. Lentulum eximia spe summae virtutis adolescentem cum ceteris artibus, quibus studuisti semper ipse, tum in primis imitatione tui fac erudias; nulla enim erit hac praestantior disciplina: quem nos, et quia tuus et quia te dignus est filius et quia nos diligit semperque dilexit, in primis amamus carumque habemus.

---

3. *tamen etsi* Codd. in marg. Repp. Lamb. Cfr. Hermannum *Schulztg.* 1829. p. 732. — 8. *emoneo* M: *moneo* E. — *beneficentiis* M. — 27. *se assequi* M: *se posse assequi* E. — 29. *ne ei lege* Lambinus. — 30. *quod eo* V cum corr. M: *quod ego* pr. M, *quod* E. — 32. *litteris optumis* Excerpta Cuevae. Malim *litteris communibus*. cfr. de Orat. 2 §. 72. Or. — 33. *tu*] Fort. *tu ut*. Or. — *tuis rebus* M: *rebus tuis* E. — 37. *Lentulum* M: *Lentulum nostrum* E. Malim *Lentulum tuum*, absorpto v. *tuum* a litt. *tulum*. Or. — *eximia spe*, *summae virtutis* E.

VIII. (A. U. C. 699.*)*

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. De omnibus rebus, quae ad te pertinent, quid actum, quid constitutum sit, quid Pompeius susceperit, optime ex M. Plaetorio cognosces, qui non solum interfuit his rebus, sed etiam praefuit neque ullum officium erga te hominis amantissimi, prudentissimi, diligentissimi praetermisit. Ex eodem de toto statu rerum communium cognosces; quae quales sint, non facile est scribere. Sunt quidem certe in amicorum nostrorum potestate, atque ita, ut nullam mutationem unquam hac hominum aetate habitura res esse videatur. 2. Ego quidem, ut debeo et ut tute mihi praecepisti et ut me pietas utilitasque cogit, me ad eius rationes adiungo, quem tu in meis rationibus tibi esse adiungendum putasti. Sed te non praeterit, quam sit difficile sensum in re publica praesertim rectum et confirmatum deponere. Verumtamen ipse me conformo ad eius voluntatem, a quo honeste dissentire non possum; neque id facio, ut forsitan quibusdam videar, simulatione; tantum enim animi inductio et mehercule amor erga Pompeium apud me valet, ut, quae illi utilia sunt et quae ille vult, ea mihi omnia iam et recta et vera videantur. Neque, ut ego arbitror, errarent ne adversarii quidem eius, si, cum pares esse non possent, pugnare desisterent. 3. Me quidem etiam illa res consolatur, quod ego is sum, cui vel maxime concedant omnes, ut vel ea defendam, quae Pompeius velit, vel taceam, vel etiam, id quod mihi maxime lubet, ad nostra me studia referam litterarum; quod profecto faciam, si mihi per eiusdem amicitiam licebit. Quae enim proposita fuerant nobis, cum et honoribus amplissimis et laboribus maximis perfuncti essemus, dignitas in sententiis dicendis, libertas in re publica capessenda, ea sublata tota; sed nec mihi magis quam omnibus. Nam aut assentiendum est nulla cum gravitate paucis, aut frustra dissentiendum. 4. Haec ego ad te ob eam causam maxime scribo, ut iam de tua quoque ratione meditere. Commutata tota ratio est senatus, iudiciorum, rei totius publicae. Otium nobis exoptandum est; quod ii, qui potiuntur rerum, praestaturi videntur, si quidam homines patientius eorum potentiam ferre potuerint. Dignitatem quidem illam consularem fortis et constantis senatoris nihil est quod cogitemus; amissa culpâ est eorum, qui a senatu et ordinem coniunctissimum et hominem clarissimum abalienarunt. 5. Sed ut ad ea, quae coniunctiora rebus tuis sunt, revertar: Pompeium tibi valde amicum esse cognovi et eo tu consule, quantum ego perspicio, omnia, quae voles, obtinebis; quibus in rebus me sibi ille affixum habebit neque a me ulla res, quae ad te pertineat, negligetur. Neque enim verebor, ne sim ei molestus, cui iucundum erit etiam propter se ipsum, cum me esse gratum videbit. 6. Tu velim tibi ita persuadeas, nullam rem esse minimam, quae ad te pertineat,

---

4. *ex M. Plaetorio* Schützius: *ex emplaetorio* M, *ex Emplatorio* E. — 9. *hac*] *haec* M. — 11. *dietas* pr. M, *dignitas* corr. M. — 14. *confirmo* M. — 15. *a quo* E: *quo* M. Fort. *cum quo*. Or. — 16. *videor* Vb. Cfr. Hand Tursell. II. p. 716. — 20. *possint* Martyni-Laguna. — *destiterent* M. — 23. *nostra me*] *nostram* M. — 27. Fort. *ea sunt sublata*. Or. — 34. *culpa est* M: *est culpa* E. — 36. *abalienarunt* M: *abalienaverunt* E. — 37. *et eo* M: *eo* E. — 41. *se ipsum*, *cum* Graevius: *te ipsum quam* M, *id ipsum quod* E. — 42. *minimam*] *vel minimam* Lambinus, *maximam minimam* Ernestius.

quae mihi non carior sit quam meae res omnes. Idque cum sentiam, sedulitate mihimet ipse satisfacere possum, re quidem ipsa ideo mihi non satisfacio, quod nullam partem tuorum meritorum non modo referenda sed ne cogitanda quidem gratia consequi possum. 7. Rem te valde bene gessisse rumor erat. Exspectabantur litterae tuae, de quibus eramus iam cum Pompeio locuti: quae si erunt allatae, nostrum studium exstabit in conveniendis magistratibus et senatoribus; ceteraque, quae ad te pertinebunt, cum etiam plus contenderimus, quam possumus, minus tamen faciemus, quam debemus.

IX. (A. U. C. 700.)

M. CICERO S. D. P. LENTULO IMPERATORI.

1. Periucundae mihi fuerunt litterae tuae, quibus intellexi te perspicere meam in te pietatem: quid enim dicam benevolentiam, cum illud ipsum gravissimum et sanctissimum nomen pietatis levius mihi meritis erga me tuis esse videatur? Quod autem tibi grata mea erga te studia scribis esse, facis tu quidem abundantia quadam amoris, ut etiam grata sint ea, quae praetermitti sine nefario scelere non possunt. Tibi autem multo notior atque illustrior meus in te animus esset, si hoc tempore omni, quo diiuncti fuimus, et una et Romae fuissemus. 2. Nam in eo ipso, quod te ostendis esse facturum quodque et in primis potes et ego a te vehementer exspecto, in sententiis senatoriis et in omni actione atque administratione rei publicae floruissemus — de qua ostendam equidem paullo post, qui sit meus sensus et status, et rescribam tibi ad ea, quae quaeris: sed certe et ego te auctore amicissimo ac sapientissimo et tu me consiliario fortasse non imperitissimo, fideli quidem et benevolo certe, usus esses: — quamquam tua quidem causa te esse imperatorem provinciamque bene gestis rebus cum exercitu victore obtinere, ut debeo, laetor: — sed certe qui tibi ex me fructus debentur, eos uberiores et praesentiores praesens capere potuisses. In eis vero ulciscendis, quos tibi partim inimicos esse intelligis propter tuam propugnationem salutis meae, partim invidere propter illius actionis amplitudinem et gloriam, mirificum me tibi comitem praebuissem: quamquam ille perennis inimicus amicorum suorum, qui tuis maximis beneficiis ornatus in te potissimum fractam illam et debilitatam vim suam contulit, nostram vicem ultus est ipse sese. Ea est enim conatus, quibus patefactis nullam sibi in posterum non modo dignitatis sed ne libertatis quidem partem reliquit. 3. Te autem etsi mallem in meis rebus expertum quam etiam in tuis, tamen in molestia gaudeo eam fidem cognosse hominum non ita magna mercede, quam ego maximo dolore cognoram. De qua ratione tota iam videtur mihi exponendi tempus dari, ut tibi rescribam ad ea, quae quaeris. 4. Certiorem te per litteras scribis esse factum me cum Caesare et cum Appio esse in gratia, teque id non reprendere adscri-

---

1. *idque cumque sentiam sedulitate mihi me ipsum satisfacere non possim* M. — 2. *ipsi* A et Beier Offic. 1. p. 64. — 4. *gratia*] *in gratia* Cratandrina. Cfr. Hand Turs. III. p. 287. — 7. *ceteraque* M : *cetera* E. vid. Hand Tursell. II. p. 40. — 8. *pertinebant* M. — 19. *diiuncti* M : *disiuncti* E. — 24. *ac* M : *et* E. — 29. *praestantiores* codd. Regii. — 35. *Ea est enim* pr. M : *Est enim ea* (corr. M) E. — 42. *reprendere* M : *reprehendere* E.

bis. Vatinium autem scire te velle ostendis quibus rebus adductus defenderim et laudarim. Quod tibi ut planius exponam, altius paullo rationem consiliorum meorum repetam necesse est. Ego me, Lentule, initio rerum atque actionum tuarum non solum meis sed etiam rei publicae restitutum putabam, et, quoniam tibi incredibilem quendam amorem et omnia in te ipsum summa ac singularia studia deberem, rei publicae, quae te in me restituendo multum adiuvisset, eum certe me animum merito ipsius debere arbitrabar, quem antea tantummodo communi officio civium, non alicui erga me singulari beneficio debitum praestitissem. Hac me mente fuisse et senatus ex me te consule audivit et tu in nostris sermonibus collocutionibusque ipse vidisti. 5. Etsi iam primis temporibus illis multis rebus meus offendebatur animus, cum te agente de reliqua nostra dignitate aut occulta nonnullorum odia aut obscura in me studia cernebam. Nam neque de monumentis meis ab iis adiutus es, a quibus debuisti, neque de vi nefaria, qua cum fratre eram domo expulsus, neque hercule in iis ipsis rebus, quae quamquam erant mihi propter rei familiaris naufragia necessariae, tamen a me minimi putabantur, in meis damnis ex auctoritate senatus sarciendis eam voluntatem, quam exspectaram, praestiterunt. Quae cum viderem — neque erant obscura — non tamen tam acerba mihi haec accidebant, quam erant illa grata, quae fecerant. 6. Itaque quamquam et Pompeio plurimum, te quidem ipso praedicatore ac teste, debebam et eum non solum beneficio, sed amore etiam et perpetuo quodam iudicio meo diligebam, tamen non reputans, quid ille vellet, in omnibus meis sententiis de re publica pristinis permanebam. 7. Ego sedente Cn. Pompeio, cum, ut laudaret P. Sestium, introisset in urbem dixissetque testis Vatinius me fortuna et felicitate C. Caesaris commotum illi amicum esse coepisse, dixi me eam Bibuli fortunam, quam ille afflictam putaret, omnium triumphis victoriisque anteferre; dixique eodem teste, alio loco, eosdem esse, qui Bibulum exire domo prohibuissent et qui me coëgissent: tota vero interrogatio mea nihil habuit nisi reprehensionem illius tribunatus; in qua omnia dicta sunt libertate animoque maximo de vi, de auspiciis, de donatione regnorum. 8. Neque vero hac in causa modo, sed constanter saepe in senatu. Quin etiam Marcellino et Philippo consulibus Nonis Aprilibus mihi est senatus assensus, ut de agro Campano frequenti senatu Idibus Maiis referretur. Num potui magis in arcem illius causae invadere aut magis oblivisci temporum meorum, meminisse actionum? Hac a me sententia dicta magnus animorum motus est factus cum eorum, quorum oportuit, tum illorum etiam, quorum nunquam putaram. 9. Nam hoc senatus consulto in meam sententiam facto Pompeius, cum mihi nihil ostendisset se esse offensum, in Sardiniam et in Africam profectus est eoque itinere Lucam ad Caesarem venit. Ibi multa de mea sententia questus est Caesar, quippe qui etiam Ravennae Crassum ante vidisset ab eoque in me esset incensus. Sane moleste Pompeium id ferre constabat; quod ego, cum audissem ex aliis,

---

9. *alicui* Orellius: *aliquo* (i. e. *aliquoi*) ME. — 14. *iis*] *his* M. — 19. *neque erant* M: *neque enim erant* E. — 20. *quam*] *cum* pr. M. — 25. *Sestium* M: *Sextium* E. — 27. *me M. Bibuli* Codd. aliquot. Fort. *me eam M. Bibuli*. Or. — 31. *qua* auctore Manutio Vb: *quo* ME. — 33. *constanter ac saepe* Martyni-Laguna. — 38. *motus est factus* M: *factus est motus* E. — 39. *putarem* pr. M.

maxime ex meo fratre cognovi. Quem cum in Sardinia Pompeius paucis post diebus, quam Luca discesserat, convenisset: „Te, inquit, ipsum cupio; nihil opportunius potuit accidere: nisi cum Marco fratre diligenter egeris, dependendum tibi est, quod mihi pro illo spopondisti." Quid multa? questus est graviter; sua merita commemoravit; quid egisset saepissime de actis Caesaris cum ipso meo fratre quidque sibi is de me recepisset, in memoriam redegit; seque, quae de mea salute egisset, voluntate Caesaris egisse ipsum meum fratrem testatus est; cuius causam dignitatemque mihi ut commendaret, rogavit, ut eam ne oppugnarem, si nollem aut non possem tueri. 10. Haec cum ad me frater pertulisset et cum tamen Pompeius ad me cum mandatis Vibullium misisset, ut integrum mihi de causa Campana ad suum reditum reservarem, collegi ipse me et cum ipsa quasi re publica collocutus sum, ut mihi tam multa pro se perpesso atque perfuncto concederet, ut officium meum memoremque in benemeritos animum fidemque fratris mei praestarem, eumque, quem bonum civem semper habuisset, bonum virum esse pateretur. In illis autem meis actionibus sententiisque omnibus, quae Pompeium videbantur offendere, certorum hominum, quos iam debes suspicari, sermones referebantur ad me; qui cum illa sentirent in re publica, quae ego agebam, semperque sensissent, me tamen non satisfacere Pompeio Caesaremque inimicissimum mihi futurum gaudere se aiebant. Erat hoc mihi dolendum: sed multo illud magis, quod inimicum meum — meum autem? immo vero legum, iudiciorum, otii, patriae, bonorum omnium — sic amplexabantur, sic in manibus habebant, sic fovebant, sic me praesente osculabantur, non illi quidem ut mihi stomachum facerent, quem ego funditus perdidi, sed certe ut facere se arbitrarentur. Hic ego, quantum humano consilio efficere potui, circumspectis rebus meis omnibus rationibusque subductis, summam feci cogitationum mearum omnium, quam tibi, si potero, breviter exponam. 11. Ego, si ab improbis et perditis civibus rem publicam teneri viderem, sicut et meis temporibus scimus et nonnullis aliis accidisse, non modo praemiis, quae apud me minimum valent, sed ne periculis quidem compulsus ullis, quibus tamen moventur etiam fortissimi viri, ad eorum causam me adiungerem, ne si summa quidem eorum in me merita constarent. Cum autem in re publica Cn. Pompeius princeps esset, vir is, qui hanc potentiam et gloriam maximis in rem publicam meritis praestantissimisque rebus gestis esset consecutus cuiusque ego dignitatis ab adolescentia fautor, in praetura autem et in consulatu adiutor etiam exstitissem; cumque idem auctoritate et sententia per se, consiliis et studiis tecum, me adiuvisset meumque inimicum unum in civitate haberet inimicum, non putavi famam inconstantiae mihi pertimescendam, si quibusdam in sententiis paullum me immutassem meamque voluntatem ad summi viri de meque optime meriti dignitatem aggregassem. 12. In hac sententia complectendus erat mihi Caesar, ut vides, in coniuncta et causa et dignitate. Hic multum valuit cum vetus amicitia, quam tu non ignoras mihi et Quinto fratri cum Caesare fuisse,

---

11. *cum tamen* M : *cum ante tamen* E. Fort. *cum item*. Or. Malim *cum tandem*. Bait. — 15. *animumque fidemque* M. — 19. *afferebantur* Martyni-Laguna. Malim *deferebantur* vel *perferebantur*, ut §. 20. Or. — 31. *accidisse* M : *accidisse accepimus* E.

tum humanitas eius ac liberalitas brevi tempore et litteris et officiis perspecta nobis et cognita. Vehementer etiam res ipsa publica me movit, quae mihi videbatur contentionem, praesertim maximis rebus a Caesare gestis, cum illis viris nolle fieri et, ne fieret, vehementer recusare. Gravissime autem me in hanc mentem impulit et Pompeii fides, quam de me Caesari dederat, et fratris mei, quam Pompeio. Erant praeterea haec animadvertenda in civitate, quae sunt apud Platonem nostrum scripta divinitus: „quales in re publica principes essent, tales reliquos solere esse cives." Tenebam memoria nobis consulibus ea fundamenta iacta ex Kalendis Ianuariis confirmandi senatus, ut neminem mirari oporteret, Nonis Decembribus tantum vel animi fuisse in illo ordine vel auctoritatis. Idemque memineram nobis privatis usque ad Caesarem et Bibulum consules, cum sententiae nostrae magnum in senatu pondus haberent, unum fere sensum fuisse bonorum omnium. 13. Postea, cum tu Hispaniam citeriorem cum imperio obtineres neque res publica consules haberet, sed mercatores provinciarum et seditionum servos ac ministros, iecit quidam casus caput meum quasi certaminis causa in mediam contentionem dissensionemque civilem. Quo in discrimine cum mirifica senatus, incredibilis Italiae totius, singularis omnium bonorum consensio in me tuendo exstitisset, non dicam, quid acciderit — multorum est enim et varia culpa — tantum dicam brevi, non mihi exercitum sed duces defuisse. In quo, ut iam sit in iis culpa, qui me non defenderunt, non minor est in iis, qui reliquerunt; et, si accusandi sunt, si qui pertimuerunt, magis etiam reprehendendi, si qui se timere simularunt. Illud quidem certe nostrum consilium iure laudandum est, qui meos cives et a me conservatos et me servare cupientes, spoliatos ducibus servis armatis obiici noluerim declararique maluerim, quanta vis esse potuisset in consensu bonorum, si iis pro me stante pugnare licuisset, cum afflictum excitare potuissent. Quorum quidem animum tu non perspexisti solum, cum de me ageres, sed etiam confirmasti atque tenuisti. 14. Qua in causa — non modo non negabo, sed etiam semper et meminero et praedicabo libenter — usus es quibusdam nobilissimis hominibus fortioribus in me restituendo, quam fuerant iidem in tenendo; qua in sententia si constare voluissent, suam auctoritatem simul cum salute mea recuperassent. Recreatis enim bonis viris consulatu tuo et constantissimis atque optimis actionibus tuis excitatis, Cn. Pompeio praesertim ad causam adiuncto, cum etiam Caesar rebus maximis gestis singularibus ornatus et novis honoribus ac iudiciis senatus ad auctoritatem eius ordinis adiungeretur, nulli improbo civi locus ad rem publicam violandam esse potuisset. 15. Sed attende, quaeso, quae sint consecuta. Primum illa furia muliebrium religionum, qui non pluris fecerat Bonam Deam quam tres sorores, impunitatem est illorum sententiis assecutus, qui cum tribunus

---

11. *Decembribus* M: *Decembris* E. — 18. *mirifica - - consensio* Neapolitana: *mirifica - - consensus* M, *mirificus - - consensus* E. — 22. et 23. *iis*] *his* M. — 25. *qui*] *quod* Va. — 28. *si iis - - pugnare licuisset* auctore Victorio E: *si hi - - pugna reliquissent* M, *si hi - - pugnare voluissent* Ambr. 15. — 33. *quam*] *cum* pr. M. — *tuendo* Graevius, *retinendo* auctore Ernestio Martyni-Laguna. — 40. *sint* M: *sunt* E. — *illa furia* auctore Bandinello VE: *illa furta* M, *ille fur* Lambinus in marg. 1584. — 42. *cum tirannus publio lentulus poenas* M.

plebis poenas a seditioso civi per bonos viros iudicio persequi vellet, exemplum praeclarissimum in posterum vindicandae seditionis de re publica sustulerunt: iidemque postea, non meum monumentum, — non enim illae manubiae meae, sed operis locatio mea fuerat — monumentum vero senatus, hostili nomine et cruentis inustum litteris esse passi sunt. Qui me homines quod salvum esse voluerunt, est mihi gratissimum; sed vellem non solum salutis meae, quemadmodum medici, sed, ut aliptae, etiam virium et coloris rationem habere voluissent: nunc, ut Apelles Veneris caput et summa pectoris politissima arte perfecit, reliquam partem corporis inchoatam reliquit, sic quidam homines in capite meo solum elaborarunt, reliquum corpus imperfectum ac rude reliquerunt. 16. In quo ego spem fefelli non modo invidorum, sed etiam inimicorum meorum: qui de uno acerrimo et fortissimo viro meoque iudicio omnium magnitudine animi et constantia praestantissimo Q. Metello L. F. quondam falsam opinionem acceperunt; quem post reditum dictitant fracto animo et demisso fuisse: [est vero probandum,] qui et summa voluntate cesserit et egregia animi alacritate afuerit neque sane redire curarit, eum ob id ipsum fractum fuisse, in quo cum omnes homines tum M. illum Scaurum singularem virum constantia et gravitate superasset! Sed, quod de illo acceperant aut etiam suspicabantur, de me idem cogitabant, abiectiore animo me futurum, cum res publica maiorem etiam mihi animum, quam unquam habuissem, daret, cum declarasset se non potuisse me uno civi carere; cumque Metellum unius tribuni plebis rogatio, me universa res publica, duce senatu, comitante Italia, promulgantibus octo tribunis, referente consule, comitiis centuriatis, cunctis ordinibus, hominibus incumbentibus, omnibus denique suis viribus reciperavisset. 17. Neque vero ego mihi postea quidquam assumpsi neque hodie assumo, quod quemquam malevolentissimum iure possit offendere: tantum enitor, ut neque amicis neque etiam alienioribus opera, consilio, labore desim. Hic meae vitae cursus offendit eos fortasse, qui splendorem et speciem huius vitae intuentur, sollicitudinem autem et laborem perspicere non possunt. Illud vero non obscure queruntur in meis sententiis, quibus ornem Caesarem, quasi desciscere me a pristina causa. Ego autem cum illa sequor, quae paullo ante proposui, tum hoc non in postremis, de quo coeperam exponere. Non offendes eundem bonorum sensum, Lentule, quem reliquisti: qui confirmatus consulatu nostro, nonnunquam postea interruptus, afflictus ante te consulem, recreatus abs te, totus est nunc ab iis, a quibus tuendus fuerat, derelictus; idque non solum fronte atque vultu, quibus simulatio facillime sustinetur, declarant ei, qui tum nostro illo statu optimates nominabantur, sed etiam sententia saepe iam tabellaque docuerunt. 18. Itaque tota iam sapientium civium, qualem me et esse et numerari volo, et sententia et voluntas mutata esse debet. Id enim iubet idem ille Plato, quem ego vehementer auctorem sequor ·

· 15. *acceperunt* M: *acceperant* E. — 16. Vv. *est vero probandum* vel corrupta vel subditicia videntur. Or. — 17. *curaret* M. — 22. *cum* Va: *quem* M, *quae* (cum Vb) E. — 24. *promulgantibus octo tribunis* Schützius: *promulgantibus omnibus* ME. — 26. *reciperavisset* M: *recuperasset* E. — 33. *desciscere me* Schützius: *desciscerem* M, *descissem* E. — *a* om. M. — 36. *nonnunquam* cum Victorio E: *numquam* M. — 38. *iis*] *his* M. — *idque* M: *idemque* E. — 39. *ei* M: *ii* E. — 40. *sententia* Manutius: *sensu* ME.

„tantum contendere in re publica, quantum probare tuis civibus possis; vim neque parenti nec patriae afferre oportere." Atque hanc quidem ille causam sibi ait non attingendae rei publicae fuisse, quod — cum offendisset populum Atheniensem prope iam desipientem senectute cumque eum nec persuadendo nec cogendo regi posse vidisset — cum persuaderi posse diffideret, cogi fas esse non arbitraretur. Mea ratio fuit alia, quod, neque desipiente populo nec integra re mihi ad consulendum, capesseremne rem publicam, implicatus tenebar. Sed laetatus tamen sum, quod mihi liceret in eadem causa et mihi utilia et cuivis bono recta defendere. Huc accessit commemoranda quaedam et divina Caesaris in me fratremque meum liberalitas: qui mihi, quascunque res gereret, tuendus esset; nunc in tanta felicitate tantisque victoriis, etiamsi in nos non is esset, qui est, tamen ornandus videretur. Sic enim te existimare velim: cum a vobis meae salutis auctoribus discesserim, neminem esse, cuius officiis me tam esse devinctum non solum confitear, sed etiam gaudeam. 19. Quod quoniam tibi exposui, facilia sunt ea, quae a me de Vatinio et de Crasso requiris. Nam de Appio quod scribis sicuti de Caesare te non reprehendere, gaudeo tibi consilium probari meum. De Vatinio autem, primum reditus intercesserat in gratiam per Pompeium, statim ut ille praetor est factus; cum quidem ego eius petitionem gravissimis in senatu sententiis oppugnassem, neque tam illius laedendi causa, quam defendendi atque ornandi Catonis. Post autem Caesaris, ut illum defenderem, mira contentio est consecuta. Cur autem laudarim, peto a te, ut id a me neve in hoc reo neve in aliis requiras, ne tibi ego idem reponam, cum veneris: tametsi possum vel absenti; recordare enim, quibus laudationem ex ultimis terris miseris. Nec hoc pertimueris; nam a me ipso laudantur et laudabuntur iidem. Sed tamen defendendi Vatinii fuit etiam ille stimulus, de quo in iudicio, cum illum defenderem, dixi me facere quiddam, quod in Eunucho parasitus suaderet militi:

Ubi nominabit Phaedriam, tu Pamphilam
Continuo. Si quando illa dicet, Phaedriam in-
tromittamus comissatum; tu, Pamphilam
Cantatum provocemus: si laudabit haec
Illius formam; tu huius contra; denique
Par pro pari referto, quod eam mordeat.

Sic petivi a iudicibus, ut, quoniam quidam nobiles homines et de me optime meriti nimis amarent inimicum meum meque inspectante saepe eum in senatu modo severe seducerent, modo familiariter atque hilare amplexarentur, quoniamque illi haberent suum Publium, darent mihi ipsi alium Publium, in quo possem illorum animos mediocriter lacessitus leviter repungere. Neque solum dixi, sed etiam saepe facio, diis hominibusque approbantibus. 20. Habes de Vatinio, cognosce de Crasso. Ego, cum mihi cum illo magna iam gratia esset, quod eius omnes gravissimas iniurias communis concordiae causa voluntaria quadam oblivione

2. *nec patriae* M: *neque patriae* E. — *afferre* M: *afferri* E (e cod. Guelf.), *offerre* Cod. Lips. — 7. *nec* M: *neque* E. — 18. *tibi consilium* M: *consilium tibi* E. — 24. *neque - - neque* Ernestius. — 29. *quiddam*] *idem* Lambinus. — 35. *Par pro pari* (M) B: *Par pari* E.

contriveram, repentinam eius defensionem Gabinii, quem proximis superioribus diebus acerrime oppugnasset, tamen, si sine ulla mea contumelia suscepisset, tulissem: sed, cum me disputantem non lacessentem laesisset, exarsi non solum praesenti, credo, iracundia — nam ea tam vehemens fortasse non fuisset — sed, cum inclusum illud odium multarum eius in me iniuriarum, quod ego effudisse me omne arbitrabar, residuum tamen insciente me fuisset, omne repente apparuit. Quo quidem tempore ipso quidam homines, et iidem illi, quos saepe significatione appello, cum se maximum fructum cepisse dicerent ex libertate mea meque tum denique sibi esse visum rei publicae, qualis fuissem, restitutum, cumque ea contentio mihi magnum etiam foris fructum tulisset, gaudere se dicebant mihi et illum inimicum et eos, qui in eadem causa essent, nunquam amicos futuros. Quorum iniqui sermones cum ad me per homines honestissimos perferrentur cumque Pompeius ita contendisset, ut nihil unquam magis, ut cum Crasso redirem in gratiam, Caesarque per litteras maxima se molestia ex illa contentione affectum ostenderet: habui non temporum solum rationem meorum, sed etiam naturae, Crassusque, ut quasi testata populo Romano esset nostra gratia, paene a meis laribus in provinciam est profectus. Nam, cum mihi condixisset, coenavit apud me in mei generi Crassipedis hortis. Quamobrem eius causam, quod te scribis audisse, magna illius commendatione susceptam, defendi in senatu, sicut mea fides postulabat. 21. Accepisti, quibus rebus adductus quamque rem causamque defenderim, quique meus in re publica sit pro mea parte capessenda status. De quo sic velim statuas, me haec eadem sensurum fuisse, si mihi integra omnia ac libera fuissent. Nam neque pugnandum arbitrarer contra tantas opes neque delendum, etiamsi id fieri posset, summorum civium principatum nec permanendum in una sententia, conversis rebus ac bonorum voluntatibus mutatis, sed temporibus assentiendum. Nunquam enim praestantibus in re publica gubernanda viris laudata est in una sententia perpetua permansio, sed, ut in navigando tempestati obsequi artis est, etiamsi portum tenere non queas: cum vero id possis mutata velificatione assequi, stultum est eum tenere cum periculo cursum, quem ceperis, potius quam eo commutato quo velis tamen pervenire: sic, cum omnibus nobis in administranda re publica propositum esse debeat id, quod a me saepissime dictum est, cum dignitate otium, non idem semper dicere, sed idem semper spectare debemus. Quamobrem, ut paullo ante posui, si essent omnia mihi solutissima, tamen in re publica non alius essem atque nunc sum. Cum vero in hunc sensum et alliciar beneficiis hominum et compellar iniuriis, facile patior ea me de re publica sentire ac dicere, quae maxime cum mihi tum etiam rei publicae rationibus putem conducere. Apertius autem haec ago ac saepius, quod et Quintus, frater meus, legatus est Caesaris, et nullum meum minimum dictum, non modo factum, pro Caesare intercessit, quod ille non ita illustri gratia exceperit, ut ego eum mihi

---

7. *fugisset* M. — 8. *significatione* Orellius: *significationeque* pr. M, *nutu significationeque* (cum corr. rc. M) E. — 19. *me* om. pr. M. — 27. *nec* corr. M: *neque* E, om. pr. M. — 28. *mutatis* M: *immutatis* E. — 33. *coeperis* M. — 34. *tamen* M: *tandem* E. — 41. *mihi tum*] *multum* pr. M, *mihi multum* corr. rc. M. — 42. *ago*] *ego* Cod. Guelf. Heindorf ad Horat. Sat. p. 206.

devinctum putarem. Itaque eius omni et gratia, quae summa est, et opibus, quas intelligis esse maximas, sic fruor ut meis. Nec mihi aliter potuisse videor hominum perditorum de me consilia frangere, nisi cum praesidiis iis, quae semper habui, nunc etiam potentium benevolentiam coniunxissem. 22. His ego consiliis, si te praesentem habuissem, ut opinio mea fert, essem usus eisdem. Novi enim temperantiam et moderationem naturae tuae; novi animum cum mihi amicissimum, tum nulla in ceteros malevolentia suffusum, contraque cum magnum et excelsum, tum etiam apertum et simplicem. Vidi ego quosdam in te tales, quales tu eosdem in me videre potuisti. Quae me moverunt, movissent eadem te profecto. Sed, quocunque tempore mihi potestas praesentis tui fuerit, tu eris omnium moderator consiliorum meorum; tibi erit eidem, cui salus mea fuit, etiam dignitas curae. Me quidem certe tuarum actionum, sententiarum, voluntatum, rerum denique omnium socium comitemque habebis; neque mihi in omni vita res tam erit ulla proposita, quam ut quotidie vehementius te de me optime meritum esse laetere. 23. Quod rogas, ut mea tibi scripta mittam, quae post discessum tuum scripserim, sunt orationes quaedam, quas Menocrito dabo, neque ita multae; ne pertimescas. Scripsi etiam — nam etiam ab orationibus diiungo me fere referoque ad mansuetiores Musas, quae me maxime sicut iam a prima adolescentia delectarunt — scripsi igitur Aristotelio more, quemadmodum quidem volui, tres libros in disputatione ac dialogo de Oratore, quos arbitror Lentulo tuo fore non inutiles. Abhorrent enim a communibus praeceptis, atque omnem antiquorum et Aristoteliam et Isocratiam rationem oratoriam complectuntur. Scripsi etiam versibus tres libros de temporibus meis, quos iam pridem ad te misissem, si esse edendos putassem — sunt enim testes et erunt sempiterni meritorum erga me tuorum meaeque pietatis —; sed quia verebar non eos, qui se laesos arbitrarentur (etenim id feci parce et molliter), sed eos, quos erat infinitum bene de me meritos omnes nominare. Quos tamen ipsos libros, si quem, cui recte committam, invenero, curabo ad te perferendos. Atque istam quidem partem vitae consuetudinisque nostrae totam ad te defero. Quantum litteris, quantum studiis, veteribus nostris delectationibus, consequi poterimus, id omne ad arbitrium tuum, qui haec semper amasti, libentissime conferemus. 24. Quae ad me de tuis rebus domesticis scribis quaeque mihi commendas, ea tantae mihi curae sunt, ut me nolim admoneri, rogari vero sine magno dolore vix possim. Quod de Quinti fratris negotio scribis te priore aestate, quod morbo impeditus in Ciliciam non transieris, conficere non potuisse, nunc autem omnia facturum, ut conficias: id scito esse eiusmodi, ut frater meus vere existimet, adiuncto isto fundo patrimonium fore suum per te constitutum. Tu me

5. *his ego meis consiliis* Cod. Santenii, ad Terentian. p. 279. — 7. *cum* M: *tum* E. — 9. *tum*] *tunc* M. — 18. *Menecrati* auctore Manutio Mart. Lag. — 19. *nam etiam* M: *nam* E. Fort. *nam me iam ab orationibus diiungo fere.* Or. — *me* ante *fere* om. pr. M. — 21. *delectarunt* M: *delectant* E. — *Aristotelio* M: *Aristoteleo* E. — 22. *in disputatione ac dialogo* del. Mart. Lag. — 24. *atque* Vb: *ab* pr. M, *ac* Va, *et* E cum corr. M. — *Aristoteliam et Isocratiam* M: *Aristoteleam et Isocrateam* E. — 28. *quia* auctore I. F. Gronovio del. Mart. Lag. — 34. *ad* om. pr. M. — 36. *tantae*] *et ante* pr. M, *ut et ante* corr. M. — *sint* pr. M. — 37. *possim* M: *possum* E.

de tuis rebus omnibus et de Lentuli tui nostrique studiis et exercitationibus velim quam familiarissime certiorem et quam saepissime facias, existimesque neminem cuiquam neque cariorem neque iucundiorem unquam fuisse quam te mihi, idque me, non modo ut tu sentias, sed ut omnes gentes, etiam ut posteritas omnis intelligat, esse facturum. 25. Appius in sermonibus antea dictitabat, postea dixit etiam in senatu palam, sese, si licitum esset legem curiatam ferre, sortiturum esse cum collega provinciam; si curiata lex non esset, se paraturum cum collega tibique successurum; legem curiatam consuli ferri opus esse, necesse non esse; se, quoniam ex senatus consulto provinciam haberet, lege Cornelia imperium habiturum, quoad in urbem introisset. Ego, quid ad te tuorum quisque necessariorum scribat, nescio; varias esse opiniones intelligo. Sunt, qui putent posse te non decedere, quod sine lege curiata tibi succedatur; sunt etiam, qui, si decedas, a te relinqui posse, qui provinciae praesit. Mihi non tam de iure certum est — quamquam ne id quidem valde dubium est — quam illud ad tuam summam amplitudinem, dignitatem, libertatem, qua te scio libentissime frui solere, pertinere, te sine ulla mora provinciam successori concedere, praesertim cum sine suspicione tuae cupiditatis non possis illius cupiditatem refutare. Ego utrumque meum puto esse, et quid sentiam, ostendere, et quod feceris, defendere. 26. Scripta iam epistola superiore accepi tuas litteras de publicanis, quibus aequitatem tuam non potui non probare; facilitate quidem vellem consequi potuisses, ne eius ordinis, quem semper ornasti, rem aut voluntatem offenderes. Equidem non desinam tua decreta defendere; sed nosti consuetudinem hominum; scis, quam graviter inimici ipsi illi Q. Scaevolae fuerint. Tibi tamen sum auctor, ut, si quibus rebus possis, eum tibi ordinem aut reconcilies aut mitiges. Id etsi difficile est, tamen mihi videtur esse prudentiae tuae.

X. (A. U. C. 700.)

M. CICERO S. D. L. VALERIO IURISCONSULTO.

. . . cur enim tibi hoc non gratificer, nescio; praesertim cum his temporibus audacia pro sapientia liceat uti. Lentulo nostro egi per litteras tuo nomine gratias diligenter. Sed tu velim desinas iam nostris litteris uti et nos aliquando revisas et ibi malis esse, ubi aliquo numero sis, quam istic, ubi solus sapere videare. Quamquam qui istinc nunc veniunt, partim te superbum esse dicunt, quod nihil respondeas; partim contumeliosum, quod male respondeas. Sed iam cupio tecum coram iocari. Quare fac, ut quam primum venias neque in Apuliam tuam accedas, ut possimus salvum venisse gaudere. Nam illo si veneris, tamquam Ulixes cognosces tuorum neminem.

---

7. *cum collega* om. E, quasi cum cod. Lips., cui tamen non desunt. — 9. *legem* BE: *legemque* M. — *ferri* auctore Ernestio om. Mart. Lag. — 11. *quod* M. — 13. *putant* M. — 17. *libertatem* M: *liberalitatem* E. Cfr. §. 2. — 22. *quibus*] *in quibus* auctore Ernestio Schuetzius in edit. mai. — *facilitate* N: *felicitate* ME. — 23. *quidem*] *a quid* M. — 30. *Lentulo Valerio* M. — 35. *isti nunc* pr. M, *istim nunc* Vb. Cfr. Lib. 7, 16, 3. Hand Turs. III. p. 212. *nunc* om. E. — 37. *respondeas* del. Mart. Lag. — 40. *Ulixes* M: *Ulysses* E. — Mirum ni scripserit Tullius: *cognoscere a tuorum nemine*. Or.

LIBER II.

AD C. CURIONEM ET CETEROS.

I. (A. U. C. 701.*)*

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

1. Quamquam me nomine negligentiae suspectum tibi esse doleo, tamen non tam mihi molestum fuit accusari abs te officium meum, quam iucundum requiri; praesertim cum, in quo accusabar, culpa vacarem, in quo autem desiderare te significabas meas litteras, prae te ferres perspectum mihi quidem sed tamen dulcem et optatum amorem tuum. Equidem neminem praetermisi, quem quidem ad te perventurum putarem, cui litteras non dederim. Etenim quis est tam in scribendo impiger, quam ego? A te vero bis terve summum et eas perbreves accepi. Quare, si iniquus es in me iudex, condemnabo eodem ego te crimine; sin me id facere noles, te mihi aequum praebere debebis. Sed de litteris hactenus; non enim vereor, ne non scribendo te expleam, praesertim si in eo genere studium meum non aspernabere. 2. Ego te afuisse tamdiu a nobis et dolui, quod carui fructu iucundissimae consuetudinis; et laetor, quod absens omnia cum maxima dignitate es consecutus quodque in omnibus tuis rebus meis optatis fortuna respondit. Breve est, quod me tibi praecipere meus incredibilis in te amor cogit. Tanta est exspectatio vel animi vel ingenii tui, ut ego te obsecrare obtestarique non dubitem, sic ad nos conformatus revertare, ut, quam exspectationem tui concitasti, hanc sustinere ac tueri possis. Et, quoniam meam tuorum erga me meritorum memoriam nulla unquam delebit oblivio, te rogo, ut memineris, quantaecunque tibi accessiones fient et fortunae et dignitatis, eas te non potuisse consequi, nisi meis puer olim fidelissimis atque amantissimis consiliis paruisses. Quare hoc animo in nos esse debebis, ut aetas nostra iam ingravescens in amore atque in adolescentia tua conquiescat.

II. (A. U. C. 701.*)*

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

Gravi teste privatus sum amoris summi erga te mei, patre tuo, clarissimo viro: qui cum suis laudibus, tum vero te filio superasset omnium fortunam, si ei contigisset, ut te ante videret, quam a vita discederet. Sed spero nostram amicitiam non egere testibus. Tibi patrimonium dii fortunent. Me certe habebis, cui et carus aeque sis et iucundus ac fuisti patri.

---

5. *cum*] *quam* pr. M, *quod* corr. M. — 9. *in* om. M. Cfr. Hand Turs. III. p. 276. — 15. *consuetudinis*] *consuetudinis tuae* Lambinus. — 20. *confirmatus* corr. M. — 22. *ulla* pr. M. — 23. *fiant* Mart. Lag. — 24. *nisi* om. M. Fort. *ni*, absorptum a praecedentibus litteris *ui*. Bait. — 32. *e vita decederet* Cratander. — 34. *dei* M.

III. (*A. U. C.* 701.)

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

1. Rupae studium non defuit declarandorum munerum tuo nomine; sed nec mihi placuit nec cuiquam tuorum quidquam te absente fieri, quod tibi, cum venisses, non esset integrum. Equidem quid sentiam, aut scribam ad te postea pluribus aut, ne ad ea meditere, imparatum te offendam coramque contra istam rationem, meam dicam, ut aut te ad meam sententiam adducam aut certe testatum apud animum tuum relinquam, quid senserim; ut, si quando — quod nolim — displicere tibi tuum consilium coeperit, possis meum recordari. Brevi tamen sic habeto, in eum statum temporum tuum reditum incidere, ut iis bonis, quae tibi natura, studio, fortuna data sunt, facilius omnia, quae sunt amplissima in re publica, consequi possis, quam muneribus: quorum neque facultatem quisquam admiratur — est enim copiarum, non virtutis —, neque quisquam est, quin satietate iam defessus sit. 2. Sed aliter, atque ostenderam, facio, qui ingrediar ad explicandam rationem sententiae meae. Quare omnem hanc disputationem in adventum tuum differo. Summam scito tui exspectationem esse eaque a te exspectari, quae a summa virtute summoque ingenio exspectanda sunt: ad quae si es, ut debes, paratus — quod ita esse confido —, plurimis maximisque muneribus et nos amicos et cives tuos universos et rem publicam afficies. Illud cognosces profecto, mihi te neque cariorem neque iucundiorem esse quemquam.

IV. (*A. U. C.* 701.)

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

1. Epistolarum genera multa esse non ignoras, sed unum illud certissimum, cuius causa inventa res ipsa est, ut certiores faceremus absentes, si quid esset, quod eos scire aut nostra aut ipsorum interesset. Huius generis litteras a me profecto non exspectas. Tuarum enim rerum domesticos habes et scriptores et nuntios. In meis autem rebus nihil est sane novi. Reliqua sunt epistolarum genera duo, quae me magno opere delectant: unum familiare et iocosum, alterum severum et grave. Utro me minus deceat uti, non intelligo. Iocerne tecum per litteras? Civem mehercule non puto esse, qui temporibus his ridere possit. An gravius aliquid scribam? Quid est, quod possit graviter a Cicerone scribi ad Curionem, nisi de re publica? Atque in hoc genere haec mea causa est, ut neque ea, quae sentio, nec quae non sentio velim scribere. 2. Quamobrem, quoniam mihi nullum scribendi argumentum relictum est, utar ea clausula, qua soleo, teque ad studium summae laudis cohor-

---

3. *Rupae*] *nempe* corr. M in rasura. — 5. *quid* om. pr. M. — 6. *ea* V: *eam* ME. — 8. *ad* Orellius: *aut* pr. M, *in* E cum corr. M. Cfr. Hand Turs. I. p. 111. — 10. *tuum consilium* M: *consilium tuum* E. — 11. *iis*] *his* M. — 16. *facio facio qui* M. Fort. *facio, hac via qui.* Or. — 18. *Summam scito tui exspectationem* Baiterus (coll. ep. 1, 2): *summa scito in exspectatione* pr. M, *summa scito in exspectatione te* E cum corr. M. Fort. *Summa scito omnes in exspectatione.* Or. — 26. *certissimum*] Fort. *creberrimum.* Or. — 28. *quid*] *quod* M. — 29. *Huius*] *in huius* M. Fort. *Tu huius.* Or. — *exspectas* M: *expetis* E. — 30. *domesticos* Ursinus: *domesticarum* ME. Cfr. ad Fam. 2, 7, 3. — 37. *neque ea quae sentio, nec quae non sentio* Ernestius: *neque ea quae nunc sentio* M, *neque ea, quae non sentio* E. Malim *neque ea, quae sentio, neque ea, quae non sentio.* Bait.

tabor. Est enim tibi gravis adversaria constituta et parata, incredibilis quaedam exspectatio: quam tu una re facillime vinces, si hoc statueris, quarum laudum gloriam adamaris, quibus artibus eae laudes comparantur, in iis [esse] elaborandum. In hanc sententiam scriberem plura, nisi te tua sponte satis incitatum esse confiderem; et hoc, quidquid attigi, non feci inflammandi tui causa, sed testificandi amoris mei.

V. (A. U. C. 701.)

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

1. Haec negotia quomodo se habeant, ne epistola quidem narrare audeo. Tibi, etsi, ubicunque es, ut scripsi ad te ante, in eadem es navi, tamen, quod abes, gratulor, vel quia non vides ea, quae nos, vel quod excelso et illustri loco sita est laus tua in plurimorum et sociorum et civium conspectu: quae ad nos nec obscuro nec vario sermone, sed et clarissima et una omnium voce perfertur. 2. Unum illud nescio, gratulerne tibi an timeam, quod mirabilis est exspectatio reditus tui: non quo verear, ne tua virtus opinioni hominum non respondeat; sed mehercule ne, cum veneris, non habeas iam, quod cures: ita sunt omnia debilitata et iam prope exstincta. Sed haec ipsa nescio rectene sint litteris commissa. Quare cetera cognosces ex aliis. Tu tamen, sive habes aliquam spem de re publica sive desperas, ea para, meditare, cogita, quae esse in eo civi ac viro debent, qui sit rem publicam afflictam et oppressam miseris temporibus ac perditis moribus in veterem dignitatem et libertatem vindicaturus.

VI. (A. U. C. 701.)

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

1. Nondum erat auditum te ad Italiam adventare, cum Sex. Villium, Milonis mei familiarem, cum his ad te litteris misi. Sed tamen cum appropinquare tuus adventus putaretur et te iam ex Asia Romam versus profectum esse constaret, magnitudo rei fecit, ut non vereremur, ne nimis cito mitteremus, cum has quam primum ad te perferri litteras magno opere vellemus. Ego, si mea in te essent officia solum, Curio, tanta, quanta magis a te ipso praedicari quam a me ponderari solent, verecundius a te, si quae magna res mihi petenda esset, contenderem. Grave est enim homini pudenti petere aliquid magnum ab eo, de quo se bene meritum putet, ne id, quod petat, exigere magis quam rogare et in mercedis potius quam beneficii loco numerare videatur. 2. Sed quia tua in me vel nota omnibus vel ipsa novitate meorum temporum clarissima et maxima beneficia exstiterunt estque animi ingenui, cui multum debeas, eidem plurimum velle debere: non dubitavi id a te per litteras petere, quod mihi omnium esset maximum maximeque necessarium. Neque enim sum veritus, ne sustinere tua in me vel innumera-

---

3. *laudum*] *laude* pr. M. — 4. *esse* om. M. — *elaborandum* corr. M: *laborandum* E cum pr. M. — 10. *audeo tibi. Etsi* M. — *ante* M: *antea* E. — 12. *sita sit* M ex *sitast*. Emendavit Ernestius. — 14. *et una* his ponit M. 18. *et iam prope* Va: *iam prope* pr. M, *iam prope et* E cum corr. M, Cfr. Hand Turs. III. p. 136. — 23. *et* M: *ac* E. — 30. *perferre* M. — 32. *ac tanta* Rostius. Facilius excidit *et* quam *ac*. Bait. — 33. *quae magnae* pr. M, *qua magna* E cum corr. M.

bilia non possem, cum praesertim confiderem nullam esse gratiam tantam, quam non vel capere animus meus in accipiendo vel in remunerando cumulare atque illustrare posset. 3. Ego omnia mea studia, omnem operam, curam, industriam, cogitationem, mentem denique omnem in Milonis consulatu fixi et locavi statuique in eo me non officii solum fructum sed etiam pietatis laudem debere quaerere. Neque vero cuiquam salutem ac fortunas suas tantae curae fuisse unquam puto, quantae mihi sit honos eius, in quo omnia mea posita esse decrevi. Huic te unum tanto adiumento esse, si volueris, posse intelligo, ut nihil sit praeterea nobis requirendum. Habemus haec omnia: bonorum studium conciliatum ex tribunatu propter nostram, ut spero te intelligere, causam; vulgi ac multitudinis propter magnificentiam munerum liberalitatemque naturae; iuventutis et gratiosorum in suffragiis studia propter ipsius excellentem in eo genere vel gratiam vel diligentiam; nostram suffragationem, si minus potentem, at probatam tamen et iustam et debitam et propterea fortasse etiam gratiosam. 4. Dux nobis et auctor opus est et eorum ventorum, quos proposui, moderator quidam et quasi gubernator: qui si ex omnibus unus optandus esset, quem tecum conferre possemus, non haberemus. Quamobrem, si me memorem, si gratum, si bonum virum vel ex hoc ipso, quod tam vehementer de Milone laborem, existimare potes; si dignum denique tuis beneficiis iudicas: hoc a te peto, ut subvenias huic meae sollicitudini et huic meae laudi vel — ut verius dicam — prope saluti tuum studium dices. De ipso T. Annio tantum tibi polliceor te maioris animi, gravitatis, constantiae, benevolentiae erga te, si complecti hominem volueris, habiturum esse neminem. Mihi vero tantum decoris, tantum dignitatis adiunxeris, ut eundem te facile agnoscam fuisse in laude mea, qui fueris in salute. 5. Ego, ni te videre scirem, cum ad te scriberem, quantum officii sustinerem, quanto opere mihi esset in hac petitione Milonis omni non modo contentione, sed etiam dimicatione elaborandum, plura scriberem. Nunc tibi omnem rem atque causam meque totum commendo atque trado. Unum hoc sic habeto: si a te hanc rem impetraro, me paene plus tibi quam ipsi Miloni debiturum; non enim mihi tam mea salus cara fuit, in qua praecipue sum ab illo adiutus, quam pietas erit in referenda gratia iucunda. Eam autem unius tuo studio me assequi posse confido.

VII. (*A. U. C.* 703.)

M. CICERO PROCOS. S. D. C. CURIONI TRIB. PL.

1. Sera gratulatio reprehendi non solet, praesertim si nulla negligentia praetermissa est: longe enim absum, audio sero. Sed tibi et gratulor et, ut sempiternae laudi tibi sit iste tribunatus, exopto teque hortor, ut omnia gubernes et moderere prudentia tua, ne te auferant aliorum consilia. Nemo est, qui tibi sapientius suadere possit te ipso; nun-

---

1. *gratiam tantam* pr. M: *gratiam* E cum corr. M. — 3. *cumulare atque illustrare* corr. M: *cumulando atque illustrare* pr. M, *cumulandoque illustrare* E. — 7. *quanti* M. — 8. *sit*] *est* mg. Cratandrinae. — 22. *et* Dresd. quartus: *ut* ME. Cfr. ep. 7, 1. — 24. *benevolentiae* Aldus: *benevolentiaeque* ME. — 28. *scriberem* M: *haec scriberem* E. — 29. *quantoque opere* mg. Crat. — 35. *unius tuo* pr. M: *unius tui* E cum corr. M, *tuo unius* Valla. I. Fr. Gronov. ad Plauti Pseudol. 1, 1, 4. — 41. *et*] *ut* M.

quam labere, si te audies. Non scribo hoc temere; cui scribam, video; novi animum, novi consilium tuum; non vereor, ne quid timide, ne quid stulte facias, si ea defendes, quae ipse recta esse senties. 2. Quod in id rei publicae tempus non incideris, sed veneris — iudicio enim tuo, non casu in ipsum discrimen rerum contulisti tribunatum tuum —, profecto vides, quanta vis in re publica temporum sit, quanta varietas rerum, quam incerti exitus, quam flexibiles hominum voluntates; quid insidiarum, quid vanitatis in vita, non dubito quin cogites. Sed, amabo te, cura et cogita — nihil novi, sed illud idem, quod initio scripsi: tecum loquere, te adhibe in consilium, te audi, tibi obtempera; alteri qui melius consilium dare possit quam tu, non facile inveniri potest; tibi vero ipsi certe nemo melius dabit. Dii immortales! cur ego non adsum vel spectator laudum tuarum vel particeps vel socius vel minister consiliorum? Tametsi hoc minime tibi deest, sed tamen efficeret magnitudo et vis amoris mei, consilio te ut possem iuvare. 3. Scribam ad te plura alias: paucis enim diebus eram missurus domesticos tabellarios: ut, quoniam sane feliciter et ex mea sententia rem publicam gessimus, unis litteris totius aestatis res gestas ad senatum perscriberem. De sacerdotio tuo quantam curam adhibuerim, quamquam difficili in re atque causa, cognosces ex iis litteris, quas Thrasoni, liberto tuo, dedi. 4. Te, mi Curio, pro tua incredibili in me benevolentia meaque item in te singulari rogo atque oro, ne patiare quidquam mihi ad hanc provincialem molestiam temporis prorogari. Praesens tecum egi, cum te tribunum pl. isto anno fore non putarem, itemque petivi saepe per litteras; sed tum quasi a senatore nobilissimo, [tum] adolescente etiam gratiosissimo, nunc a tribuno pl. et a Curione tribuno: non ut decernatur aliquid novi — quod solet esse difficilius —, sed ut ne quid novi decernatur; ut et senati consultum et leges defendas eaque mihi condicio maneat, qua profectus sum. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

VIII. (A. U. C. 703.)

M. CICERO PROCOS. S. D. M. CAELIO.

1. Quid? tu me hoc tibi mandasse existimas, ut mihi gladiatorum compositiones, ut vadimonia dilata et Chresti compilationem mitteres et ea, quae nobis, cum Romae sumus, narrare nemo audeat? Vide, quantum tibi meo iudicio tribuam! nec mehercule iniuria: πολιτικώτερον enim te adhuc neminem cognovi. Ne illa quidem curo mihi scribas, quae maximis in rebus rei publicae geruntur quotidie, nisi quid ad me ipsum pertinebit. Scribent alii; multi nuntiabant; perferet multa etiam ipse rumor. Quare ego nec praeterita nec praesentia abs te, sed ut ab homine longe in posterum prospiciente futura exspecto, ut, ex tuis

---

4. *in id* om. pr. M. — 9. *cogita*] *cogitationi* pr. M, *cogitatio* corr. M. — 10. *loquere et te* M. — *alter* M. — 11. *consilium dare* M: *dare consilium* E. — 12. *ego apsum* M. — 14. *Tametsi* A: *iam etsi* ME. Fort. *tametsi in hoc minime tibi dees*. Or. — 15. *et* om. pr. M. — 17. *rem publicam* M: *rem* E. — 20. *iis*] *his* M. — *Thrasoni* M: *Tharasóni* E. — 24. *saepe* M: *saepius* E. — 25. *tum adolescente etiam* M: *tum adolescente* E. — 28. *ut et* M: *et ut* E. — *senati* pr. M: *senatus* E cum corr. M.

litteris cum formam rei publicae viderim, quale aedificium futurum sit, scire possim. 2. Neque tamen adhuc habeo, quod te accusem; neque enim fuit, quod tu plus providere posses, quam quivis nostrûm in primisque ego, qui cum Pompeio complures dies nullis in aliis nisi de re publica sermonibus versatus sum; quae nec possunt scribi nec scribenda sunt. Tantum habeto, civem egregium esse Pompeium et ad omnia, quae providenda sunt in re publica, et animo et consilio paratum.

Quare da te homini; complectetur, mihi crede.

Iam iidem illi et boni et mali cives videntur, qui nobis videri solent. 3. Ego cum Athenis decem ipsos dies fuissem, multumque mecum Gallus noster Caninius, proficiscebar inde pridie Nonas Quintiles, cum hoc ad te litterarum dedi. Tibi cum omnia mea commendatissima esse cupio, tum nihil magis quam ne tempus nobis provinciae prorogetur: in eo mihi sunt omnia. Quod quando et quomodo et per quos agendum sit, tu optime constitues.

IX. (*A. U. C.* 703.)

M. CICERO PROCOS. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR. DES.

1. Primum tibi, ut debeo, gratulor laetorque cum praesenti, tum etiam sperata tua dignitate, serius, non negligentia mea, sed ignoratione rerum omnium: in iis enim sum locis, quo et propter longinquitatem et propter latrocinia tardissime omnia perferuntur. Et cum gratulor, tum vero, quibus verbis tibi gratias agam, non reperio, quod ita factus sis, ut dederis nobis, quemadmodum scripseras ad me, quem semper ridere possemus. Itaque cum primum audivi, ego ille ipse factus sum — scis quem dicam — egique omnes illos adolescentes, quos ille actitat. 2. Difficile est loqui. Te autem contemplans absentem [et] quasi tecum coram loquerer:

Non edepol, quantam egeris rem neque quantum facinus feceris.

Quod quia praeter opinionem mihi acciderat, referebam me ad illud:

Incredibile hoc factu obiicitur.

Repente vero *incessi omnibus laetitiis* . . . In quo cum obiurgarer, quod nimio gaudio paene desiperem, ita me defendebam:

Ego voluptatem animi nimiam . . .

Quid quaeris? dum illum rideo, paene sum factus ille. 3. Sed haec pluribus multaque alia et de te et ad te, cum primum ero aliquid nactus otii. Te vero, mi Rufe, diligo, quem mihi fortuna dedit amplificatorem dignitatis meae, ultorem non modo inimicorum, sed etiam invidorum meorum; ut eos partim scelerum suorum, partim etiam ineptiarum poeniteret.

---

8. Prosam orationem continuat Ernestius. — *Quamobrem* Santenius ad Terentianum p. 280. — *complectetur te* Graevius. Est fortasse Lucilii versiculus. Or. — 9. *idem* M. — 20. *iis* Mart. Laguna: *his* ME. — 23. *factum sit* Aldus. — 26. *actitat* Lambinus (in mg. Repett.): *iactitat* ME. — *et* auctore Ernestio om. Mart. Lag. — 28. *rem egeris* Mart. Lag., *egeris rem, quantum* Luenemann. — 31. *incessi omnibus laetitiis* tamquam Ciceronis verba exhibet E. — *laetitiis laetus* Mart. Lag. Cfr. de Finn. 2, 4. — 33. *animi*] *homini* M. — 35. *cum*] *quam* M. — 36. *nactus otii* M: *otii nactus* E.

X. *(A. U. C.* 703.*)*

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR. DES.

1. Tu vide, quam ad me litterae non perferantur. Non enim possum adduci, ut abs te, postea quam aedilis es factus, nullas putem datas, praesertim cum esset tanta res tantae gratulationis; de te, quia quod sperabam; de Hillo — balbus enim sum —, quod non putaram. Atqui sic habeto, nullam me epistolam accepisse tuam post comitia ista praeclara, quae me laetitia extulerunt: ex quo vereor, ne idem eveniat in meas litteras. Equidem nunquam domum misi unam epistolam, quin esset ad te altera; nec mihi est te iucundius quidquam nec carius. Sed — balbi non sumus — ad rem redeamus. 2. Ut optasti, ita est. Velles enim, ais, tantum modo ut haberem negotii, quod esset ad laureolam satis: Parthos times, quia diffidis copiis nostris. Ergo ita accidit. Nam Parthico bello nuntiato, locorum quibusdam angustiis et natura montium fretus ad Amanum exercitum adduxi satis probe ornatum auxiliis et quadam auctoritate apud eos, qui me non norant, nominis nostri. Multum est enim in his locis: „Hicine est ille, qui urbem? quem senatus?" nosti cetera. Cum venissem ad Amanum, qui mons mihi cum Bibulo communis est, divisus aquarum divortiis, Cassius noster, quod mihi magnae voluptati fuit, feliciter ab Antiochea hostem reiecerat; Bibulus provinciam acceperat. 3. Interea cum meis copiis omnibus vexavi Amanienses, hostes sempiternos. Multi occisi, capti; reliqui dissipati; castella munita improviso adventu capta et incensa. Ita victoria iusta imperator appellatus apud Issum — quo in loco, saepe ut ex te audivi, Clitarchus tibi narravit Dareum ab Alexandro esse superatum — abduxi exercitum ad infestissimam Ciliciae partem. Ibi quintum et vigesimum iam diem aggeribus, vineis, turribus oppugnabam oppidum munitissimum, Pindenissum, tantis opibus tantoque negotio, ut mihi ad summam gloriam nihil desit nisi nomen oppidi: quod si, ut spero, cepero, tum vero litteras publice mittam. 4. Haec ad te in praesenti scripsi, ut sperares te assequi id, quod optasses. Sed, ut redeam ad Parthos, haec aestas habuit hunc exitum satis felicem; ea, quae sequitur, magno est in timore. Quare, mi Rufe, vigila: primum ut mihi succedatur; sin id erit, ut scribis et ut ego arbitror, spissius, illud, quod facile est, ne quid mihi temporis prorogetur. De re publica, ex tuis litteris, ut antea tibi scripsi, cum praesentia, tum etiam futura magis exspecto. Quare, ut ad me omnia quam diligentissime perscribas, te vehementer rogo.

XI. *(A. U. C.* 704.*)*

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR.

1. Putaresne unquam accidere posse, ut mihi verba deessent, neque solum ista vestra oratoria, sed haec etiam levia nostratia? Desunt autem

---

6. *de Hillo* Lambinus: *de nihilo* M, *dein Hillo* E. — 9. *in meis litteris* Mart. Lag. — 19. *divertiis* M. — 20. *Antiochea* M: *Antiochia* E. — 25. *Dareum* M: *Darium* E. — 26. *abduxi* M: *adduxi* E. — *infectissimam* M. — *quintum et vigesimum* M: *quintum vicesimum* E. — 28. *operibus* corr. M. — 31. *sperares* Orellius: *speras* pr. M, *speres* E cum corr. M. Cfr. Hand Turs. III. p. 289. — 36. *litteris* om. E.

propter hanc causam, quod mirifice sum sollicitus, quidnam de provinciis decernatur. Mirum me desiderium tenet urbis, incredibile meorum atque in primis tui, satietas autem provinciae; vel quia videmur eam famam consecuti, ut non tam accessio quaerenda, quam fortuna metuenda sit; vel quia totum negotium non est dignum viribus nostris, qui maiora onera in re publica sustinere et possim et soleam; vel quia belli magni timor impendet, quod videmur effugere, si ad constitutam diem decedemus. 2. De pantheris, per eos, qui venari solent, agitur mandatu meo diligenter; sed mira paucitas est, et eas, quae sunt, valde aiunt queri, quod nihil cuiquam insidiarum in mea provincia nisi sibi fiat; itaque constituisse dicuntur in Cariam ex nostra provincia decedere. Sed tamen sedulo fit, et in primis a Patisco. Quidquid erit, tibi erit; sed quid esset, plane nesciebamus. Mihi mehercule magnae curae est aedilitas tua: ipse dies me admonebat; scripsi enim haec ipsis Megalensibus. Tu velim ad me de omni rei publicae statu quam diligentissime perscribas: ea enim certissima putabo, quae ex te cognoro.

XII. (A. U. C. 704.)

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR.

1. Sollicitus equidem eram de rebus urbanis; ita tumultuosae contiones, ita molestae Quinquatrus afferebantur: nam citeriora nondum audiebamus. Sed tamen nihil me magis sollicitabat, quam in his molestiis non me, si quae ridenda essent, ridere tecum: sunt enim multa; sed ea non audeo scribere. Illud moleste fero, nihil me adhuc his de rebus habere tuarum litterarum. Quare etsi, cum tu haec leges, ego iam annuum munus confecero, tamen obviae mihi velim sint tuae litterae, quae me erudiant de omni re publica, ne hospes plane veniam. Hoc melius quam tu facere nemo potest. 2. Diogenes tuus, homo modestus, a me cum Philone Pessinunte discessit. Iter habebant ad Adiatorigem: quamquam omnia nec benigna nec copiosa cognorant. Urbem, urbem, mi Rufe, cole et in ista luce vive. Omnis peregrinatio — quod ego ab adolescentia iudicavi — obscura et sordida iis, quorum industria Romae potest illustris esse. Quod cum probe scirem, utinam in sententia permansissem! Cum una mehercule ambulatiuncula atque uno sermone nostro omnes fructus provinciae non confero. 3. Spero me integritatis laudem consecutum. Non erat minor ex contemnenda, quam est ex conservata provincia. Spem triumphi? inquis. Satis gloriose triumpharem. Non essem quidem tamdiu in desiderio rerum mihi carissimarum. Sed, ut spero, propediem te videbo. Tu mihi obviam mitte epistolas te dignas.

XIII. (A. U. C. 704.)

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR.

1. Raras tuas quidem — fortasse enim non perferuntur — sed suaves accipio litteras: vel quas proxime acceperam, quam prudentes! quam

---

4. *tam*] *iam* M. — 8. *mandatu meo* Lambinus: *mandatum eo* M, *mandato meo* E. Cfr. pro Sulla §. 65. — 12. *Patischo* M. Fort. *Patisio*, ut est apud Script. Belli Alex. c. 34. Or. — 25. *tuae litterae* M: *litterae tuae* E. — 28. *Pessinunta* Mart. Lag. — *ad Adiatorigem* Taurellus: *adiatoregem* M, *ad Deiotarum regem* E. — 31. *sordida* M: *sordida est* E. — 35. *quam est ex* M: *quam ex* E. — 36. *spes* corr. M. — *triumpharem. Non* M: *triumpharem, si non* E. — 42. *prudentes* Lambinus: *prudentis* M (in quo est accusativi forma) E.

multi et officii et consilii! Etsi omnia sic constitueram mihi agenda, ut tu admonebas, tamen confirmantur nostra consilia, cum sentimus prudentibus fideliterque suadentibus idem videri. 2. Ego Appium — ut saepe tecum locutus sum — valde diligo meque ab eo diligi statim coeptum esse, ut simultatem deposuimus, sensi. Nam et honorificus in me consul fuit et suavis amicus et studiosus studiorum etiam meorum. Mea vero officia ei non defuisse, tu es testis, cui iam κωμικὸς μάρτυς, ut opinor, accedit Phania; et mehercule etiam pluris eum feci, quod te amari ab eo sensi. Iam me Pompeii totum esse scis; Brutum a me amari intelligis. Quid est causae, cur mihi non in optatis sit complecti hominem florentem aetate, opibus, honoribus, ingenio, liberis, propinquis, affinibus, amicis; collegam meum praesertim et in ipsa collegii laude et scientia studiosum mei? Haec eo pluribus scripsi, quod nonnihil significabant tuae litterae subdubitare, qua essem erga illum voluntate. Credo te audisse aliquid: falsum est, mihi crede, si quid audisti. Genus institutorum et rationum mearum dissimilitudinem nonnullam habet cum illius administratione provinciae. Ex eo quidam suspicati fortasse sunt, animorum contentione, non opinionum dissensione, me ab eo discrepare. Nihil autem feci unquam neque dixi, quod contra illius existimationem esse vellem. Post hoc negotium autem et temeritatem nostri Dolabellae deprecatorem me pro illius periculo praebeo. 3. Erat in eadem epistola „veternus civitatis." Gaudebam sane et congelasse nostrum amicum laetabar otio. Extrema pagella pupugit me tuo chirographo. Quid ais? Caesarem nunc defendit Curio? quis hoc putaret praeter me? Nam, ita vivam, putavi. Dii immortales! quam ego risum nostrum desidero! Mihi erat in animo, quoniam iurisdictionem confeceram, civitates locupletaram, publicanis etiam superioris lustri reliqua sine sociorum ulla querela conservaram, privatis, summis, infimis fueram iucundus, proficisci in Ciliciam Nonis Maiis, et, cum prima aestiva attigissem militemque collocassem, decedere ex S. C. Cupio te aedilem videre miroque desiderio me urbs afficit et omnes mei tuque in primis.

XIV. (A. U. C. 704.)

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR.

M. Fabio, viro optimo et homine doctissimo, familiarissime utor mirificeque eum diligo cum propter summum ingenium eius summamque doctrinam, tum propter singularem modestiam. Eius negotium sic velim suscipias, ut si esset res mea. Novi ego vos magnos patronos: hominem occidat oportet, qui vestra opera uti velit; sed in hoc homine nullam accipio excusationem. Omnia relinques, si me amabis, cum tua opera Fabius uti volet. Ego res Romanas vehementer exspecto et desidero, in primisque, quid agas, scire cupio; nam iamdiu propter hiemis magnitudinem nihil novi ad nos afferebatur.

---

5. *simultatem ... de ... posuimus* (cum rasura) M. — 7. *cui iam* (i. e. *quoi iam*) Mart. Laguna: *quoniam* ME. — 8. *accedit* Lambinus: *accidit* M, *occidit* E. — 13. *nonnihil* Victorius: *nihil* M, *mihi* E cum mg. M. — 14. *subdubitare* M: *subdubitare te* E. Cfr. Cortium. — 22. *veteranus* M. — 23. *laetabor* M. — 24. *nunc*] *non* M. — *quis*] *qui* M. — 26. *locupletar in publicanis* M. — 27. *superioribus* M. — 28. *conservatam* M. — 29. *Maiis* M: *Maii* E. — *primum* Manutius. — *militemque collocassem* Orellius: *militaremque conlocarem* M, *militaremque rem collocassem* E. — 34. *M.* om. E. — *Fabio*] An *Fadio* (Gallo)? Or.

XV. *(A. U. C.* 704.*)*

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR.

1. Non potuit accuratius agi nec prudentius, quam est actum a te cum Curione de supplicatione; et hercule confecta res ex sententia mea est, cum celeritate, tum quod is, qui erat iratus, competitor tuus et idem meus, assensus est ei, qui ornavit res nostras divinis laudibus. Quare scito me sperare ea, quae sequuntur; ad quae tu te para. 2. Dolabellam a te gaudeo primum laudari, deinde etiam amari. Nam ea, quae speras Tulliae meae prudentia temperari posse, scio, cui tuae epistolae respondeant. Quid si meam legas, quam ego tum ex tuis litteris misi ad Appium? Sed quid agas? Sic vivitur. Quod actum est, dii approbent. Spero fore iucundum generum nobis; multumque in eo tua nos humanitas adiuvabit. 3. Res publica me valde sollicitat. Faveo Curioni; Caesarem honestum esse cupio; pro Pompeio emori possum: sed tamen ipsa re publica nihil mihi est carius; in qua tu non valde te iactas; districtus enim mihi videris esse, quod et bonus civis et bonus amicus es. 4. Ego de provincia decedens quaestorem Caelium praeposui provinciae. „Puerum?" inquis. At quaestorem; at nobilem adolescentem; at omnium fere exemplo; neque erat superiore honore usus, quem praeficerem. Pomptinius multo ante discesserat; a Quinto fratre impetrari non poterat; quem tamen si reliquissem, dicerent iniqui non me plane post annum, ut senatus voluisset, de provincia decessisse, quoniam alterum me reliquissem. Fortasse etiam illud adderent, senatum eos voluisse provinciis praeesse, qui antea non praefuissent; fratrem meum triennium Asiae praefuisse. Denique nunc sollicitus non sum; si fratrem reliquissem, omnia timerem. Postremo non tam mea sponte, quam potentissimorum duorum exemplo, qui omnes Cassios Antoniosque complexi sunt, nobilem adolescentem non tam allicere volui, quam alienare nolui. Hoc tu meum consilium laudes necesse est; mutari enim non potest. 5. De Ocella parum ad me plane scripseras et in actis non erat. Tuae res gestae ita notae sunt, ut trans montem Taurum etiam de Matrinio sit auditum. Ego, nisi quid me Etesiae morabuntur, celeriter, ut spero, vos videbo.

XVI. *(A. U. C.* 705.*)*

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO.

1. Magno dolore me affecissent tuae litterae, nisi iam et ratio ipsa depulisset omnes molestias et diuturna desperatione rerum obduruisset animus ad dolorem novum. Sed tamen, quare acciderit, ut ex meis superioribus litteris id suspicarere, quod scribis, nescio. Quid enim in illis fuit praeter querelam temporum, quae non meum animum magis

---

3. *est actum* M: *actum est* E. — 4. *hercule* M: *mehercule* E. — 6. *est*] *sed* pr. M. — 11. *di* M. — 14. *Caesarem*] *emori Caesarem* Ernestii operae. — 18. *inquis* M: *inquies* E. — 19. *exemplum* corr. M. — *usus*] *ullus* corr. rc. M, *superior honore ullus* mg. Repett. Lamb. — 20. *Pomptinius* Mart. Laguna: *Pomptinus* pr. M, *Pomtinus* E cum corr. M. — *imperari* M. — 27. *omnes*] *iuvenes* mg. Repett. Lamb., probante Orellio. — 38. *nobilem* Ernestius: *hominem* M. — 29. *non* om. pr. M. — 39. *in illis fuit* M: *fuit in illis* E. — 40. *meum animum* M: *animum meum* E.

sollicitum haberent quam tuum? Nam non eam cognovi aciem ingenii tui, quod ipse videam, te id ut non putem videre. Illud miror, adduci potuisse te, qui me penitus nosse deberes, ut existimares aut me tam improvidum, qui ab excitata fortuna ad inclinatam et prope iacentem desciscerem, aut tam inconstantem, ut collectam gratiam florentissimi hominis effunderem a meque ipse deficerem et, quod initio semperque fugi, civili bello interessem. 2. Quod est igitur meum „triste consilium?" ut discederem fortasse in aliquas solitudines? Nosti enim non modo stomachi mei, cuius tu similem quondam habebas, sed etiam oculorum in hominum insolentium indignitate fastidium. Accedit etiam molesta haec pompa lictorum meorum nomenque imperii, quo appellor. Eo si onere carerem, quamvis parvis Italiae latebris contentus essem. Sed incurrit haec nostra laurus non solum in oculos, sed iam etiam in voculas malevolorum. Quod cum ita esset, nil tamen unquam de profectione nisi vobis approbantibus cogitavi. Sed mea praediola tibi nota sunt; in his mihi necesse est esse, ne amicis molestus sim. Quod autem in maritimis sum, facillime moveo nonnullis suspicionem velle me navigare: quod tamen fortasse non nollem, si possem ad otium. Nam ad bellum quidem qui convenit? praesertim contra eum, cui spero me satisfecisse, ab eo, cui iam satisfieri nullo modo potest? 3. Deinde sententiam meam tu facillime perspicere potuisti iam ab illo tempore, cum in Cumanum mihi obviam venisti. Non enim te celavi sermonem T. Ampii; vidisti, quam abhorrerem ab urbe relinquendâ. Cum audissem, nonne tibi affirmavi quidvis me potius perpessurum, quam ex Italia ad bellum civile me exiturum? Quid ergo accidit, cur consilium mutarem? Nonne omnia potius, ut in sententia permanerem? Credas hoc mihi velim, quod puto te existimare, me ex his miseriis nihil aliud quaerere, nisi ut homines aliquando intelligant me nihil maluisse quam pacem, ea desperata nihil tam fugisse quam arma civilia. Huius me constantiae puto fore ut nunquam poeniteat. Etenim memini in hoc genere gloriari solitum esse familiarem nostrum Q. Hortensium, quod nunquam bello civili interfuisset. Hoc nostra laus erit illustrior, quod illi tribuebatur ignaviae; de nobis id existimari posse non arbitror. 4. Nec me ista terrent, quae mihi a te ad timorem fidelissime atque amantissime proponuntur. Nulla est enim acerbitas, quae non omnibus hac orbis terrarum perturbatione impendere videatur; quam quidem ego a re publica meis privatis et domesticis incommodis libentissime vel istis ipsis, quae tu me mones ut caveam, redemissem. 5. Filio meo, quem tibi carum esse gaudeo, si erit ulla res publica, satis amplum patrimonium relinquam in memoria nominis mei. Sin autem nulla erit, nihil accidet ei separatim a reliquis civibus. Nam quod rogas, ut respiciam generum meum, adolescentem optimum mihique carissimum, an dubitas, qui scias, quanti cum illum tum vero Tulliam meam faciam, quin ea me cura vehementissime sollicitet? et eo

1. *haberent* B: *haberet* ME. — 3. *existimares aut me tam* M: *me existimares aut tam* E. — 17. *sum, facillime moveo* corr. M: *facillime sum, moveo* E cum pr. M. — 20. *iam* Mart. Laguna: *tam* M, *tamen* E. — 23. An *Cum audisses* vel potius *eum cum audisses*? Or. Fort. *relinquenda*, *cum* (eum) *audissem*. *Nonne* cet. Bait.— 24. *civile me* M: *civile* E. — 33. *existimare* M. — 34. *fidissime* M. — 39. *relinquam memoriam* Cratander. — 42. *qui* Orellius: *quin* M, *cum* E.

magis, quod in communibus miseriis hac tamen oblectabar specula, Dolabellam meum vel potius nostrum fore ab iis molestiis, quas liberalitate sua contraxerat, liberum. Velim quaeras, quos ille dies sustinuerit, in urbe dum fuit; quam acerbos sibi, quam mihimet ipsi socero non honestos. 6. Itaque neque ego hunc Hispaniensem casum exspecto, de quo mihi exploratum est ita esse, ut tu scribis, neque quidquam astute cogito. Si quando erit civitas, erit profecto nobis locus; sin autem non erit, in easdem solitudines tu ipse, ut arbitror, venies, in quibus nos consedisse audies. Sed ego fortasse vaticinor et haec omnia meliores habebunt exitus. Recordor enim desperationes eorum, qui senes erant adolescente me: eos ego fortasse nunc imitor et utor aetatis vitio. Velim ita sit. Sed tamen! . . . 7. Togam praetextam texi Oppio puto te audisse. Nam Curtius noster dibaphum cogitat; sed eum infector moratur. Hoc adspersi, ut scires me tamen in stomacho solere ridere. De Dolabella, quod scripsi, suadeo videas, tamquam si tua res agatur. Extremum illud erit: nos nihil turbulenter, nihil temere faciemus. Te tamen oramus, quibuscunque erimus in terris, ut nos liberosque nostros ita tueare, ut amicitia nostra et tua fides postulabit.

XVII. *(A. U. C.* 704.*)*

M. CICERO IMP. S. D. †CANINIO SALUSTIO PROQUAEST.

1. [Binas] litteras a te mihi stator tuus reddidit Tarsi a. d. XVI. Kalend. Sextiles. His ego ordine, ut videris velle, respondebo. De successore meo nihil audivi nec quemquam fore arbitror. Quin ad diem decedam, nulla causa est, praesertim sublato metu Parthico. Commoraturum me nusquam sane arbitror; Rhodum Ciceronum causa puerorum accessurum puto; neque id tamen certum. Ad urbem volo quam primum venire; sed tamen iter meum rei publicae et rerum urbanarum ratio gubernabit. Successor tuus non potest ita maturare ullo modo, ut tu me in Asia possis convenire. 2. De rationibus referendis, non erat incommodum te nullas referre, quam tibi scribis a Bibulo fieri potestatem; sed id vix mihi videris per legem Iuliam facere posse, quam Bibulus certa quadam ratione non servat, tibi magno opere servandam censeo. 3. Quod scribis, Apamea praesidium deduci non oportuisse, videbam item ceteros existimare, molesteque ferebam de ea re minus commodos sermones malevolorum fuisse. Parthi transierint necne, praeter te video dubitare neminem. Itaque omnia praesidia, quae magna et firma paraveram, commotus hominum non dubio sermone dimisi. 4. Rationes mei quaestoris nec verum fuit me tibi mittere nec tum erant confectae; eas nos Apameae deponere cogitabamus. De praeda mea, praeter quaestores urbanos, id est, populum Romanum, teruncium nec attigit nec tacturus est quisquam. Laodiceae me praedes accepturum arbi-

2. *iis*] *his* M. — *liberalitate* M: *libertate* E. — 4. *mihimet ipsi* Orellius: *mihi fuit ipsi* M, *mihi ipsi* E. — 5. *neque* M: *nec* E. — 12. *Sed tamen! . . . Togam* Rutilius: *Sed tamen togam* E. — 14. *De Dolabella* A: *dolabella* pr. M, *Dolabellae* E cum corr. M. — 20. *canini salustio* M, *C. Salustio* Vb probante Orellio, *C. Annio Salustiano* Huschke. — 21. *Binas litteras* Mart. Laguna: *litteras* ME. — 23. *nec*] *ne* M. — 26. Fort. *accessurum me puto.* Or. — 30. *nullas* Mart. Laguna: *nullam* ME. — 34. *item* M: *idem* E. — 38. *tum* N: *tamen* ME.

tror omnis pecuniae publicae, ut et mihi et populo cautum sit sine vecturae periculo. Quod scribis ad me de drachmis CCCIↃↃↃ., nihil est, quod in isto genere cuiquam possim commodare. Omnis enim pecunia ita tractatur, ut praeda, a praefectis; quae autem mihi attributa est, a quaestore curatur. 5. Quod quaeris, quid existimem de legionibus, quae decretae sunt in Syriam, antea dubitabam, venturaene essent; nunc mihi non est dubium, quin, si antea auditum erit otium esse in Syria, venturae non sint. Marium quidem successorem tarde video esse venturum, propterea quod senatus ita decrevit, ut cum legionibus iret. Uni epistolae respondi; venio ad alteram. 6. Petis a me, ut Bibulo te quam diligentissime commendem: in quo mihi voluntas non deest; sed locus esse videtur tecum expostulandi: solus enim tu ex omnibus, qui cum Bibulo sunt, certiorem me nunquam fecisti, quam valde Bibuli voluntas a me sine causa abhorreret. Permulti enim ad me detulerunt, cum magnus Antiocheae metus esset et magna spes in me atque in exercitu meo, solitum dicere quidvis se perpeti malle quam videri eguisse auxilio meo: quod ego officio quaestorio te adductum reticere de praetore tuo non moleste ferebam; quamquam, quemadmodum tractarere, audiebam. Ille autem, cum ad Thermum de Parthico bello scriberet, ad me litteram nunquam misit, ad quem intelligebat eius belli periculum pertinere. Tantum de auguratu filii sui scripsit ad me; in quo ego misericordia commotus et quod semper amicissimus Bibulo fui, dedi operam, ut ei quam humanissime scriberem. 7. Ille si in omnes est malevolus — quod nunquam existimavi —, minus offendor in me; sin autem a me est alienior, nihil tibi meae litterae proderunt. Nam ad senatum quas Bibulus litteras misit, in iis, quod mihi cum illo erat commune, sibi soli attribuit; se ait curasse, ut cum quaestu populi pecunia permutaretur; quod autem meum erat proprium, ut alariis Transpadanis uti negarem, id etiam populo se remisisse scribit; quod vero illius erat solius, id mecum communicat: „Equitibus auxiliariis, inquit, cum amplius frumenti postularemus." Illud vero pusilli animi et ipsa malevolentia ieiuni atque inanis, quod Ariobarzanem, quia senatus per me regem appellavit mihique commendavit, iste in litteris non regem sed regis Ariobarzanis filium appellat. Hoc animo qui sunt, deteriores fiunt rogati. Sed tibi morem gessi; litteras ad eum scripsi, quas cum acceperis, facies quod voles.

XVIII. (*A. U. C.* 704.)

M. CICERO IMP. S. D. Q. THERMO PROPRAET.

1. Officium meum erga Rhodonem ceteraque mea studia, quae tibi ac tuis praestiti, tibi homini gratissimo grata esse vehementer gaudeo; mihique scito in dies maiori curae esse dignitatem tuam, quae quidem a te ipso integritate et clementia tua sic amplificata est, ut nihil addi posse videatur. 2. Sed mihi magis magisque quotidie de rationibus tuis

---

1. *sine*] *de* auctore Ernestio Mart. Lag. — 2. *drachum* M. — 5. *curetur* M. — 8. *tarde* M: *tandem* E. — 10. *Petis a me* M: *Petis* E. — 14. *cum*] *quam* pr. M. — 23. *quam*] *qui* pr. M. — *rescriberem* Lambinus. — *si in omnes* Baiterus: *si omnis* M, *si omnibus* E. Cfr. ad Att. 7, 2, 7. — 26. *iis*] *his* M. — 28. *uti me negarem* Lambinus. — 30. *supplementi* Cod. Ursini. — 31. *et in ipsa* Schuetzius. — 34. *Hoc - - - rogati* tamquam versiculum exhibuit E. — 39. *tuis*] *studiis* pr. M.

cogitanti placet illud meum consilium, quod initio Aristoni nostro, ut ad me venit, ostendi; graves te suscepturum inimicitias, si adolescens potens et nobilis a te ignominia affectus esset. Et hercule sine dubio erit ignominia; habes enim neminem honoris gradu superiorem. Ille autem, ut omittam nobilitatem, hoc ipso vincit viros optimos hominesque innocentissimos, legatos tuos, quod et quaestor est et quaestor tuus. Nocere tibi iratum neminem posse perspicio; sed tamen tres fratres summo loco natos, promptos, non indisertos, te nolo habere iratos, iure praesertim; quos video deinceps tribunos pl. per triennium fore. 3. Tempora autem rei publicae qualia futura sint, quis scit? Mihi quidem turbulenta videntur fore. Cur ego te velim incidere in terrores tribunicios, praesertim cum sine cuiusquam reprehensione quaestoriis legatis quaestorem possis anteferre? Qui si dignum se maioribus suis praebuerit, ut spero et opto, tua laus ex aliqua parte fuerit; sin quid offenderit, sibi totum, nihil tibi offenderit. Quae mihi veniebant in mentem, quae ad te pertinere arbitrabar, quod in Ciliciam proficiscebar, existimavi me ad te oportere scribere. Tu quod egeris, id velim dii approbent. Sed, si me audies, vitabis inimicitias et posteritatis otio consules.

XIX. (A. U. C. 704.)

M. TULLIUS M. F. M. N. CICERO IMP. S. D. C. CAELIO L. F. C. N. CALDO QUAEST.

1. Cum optatissimum nuntium accepissem te mihi quaestorem obtigisse, eo iucundiorem mihi eam sortem sperabam fore, quo diutius in provincia mecum fuisses. Magni enim videbatur interesse ad eam necessitudinem, quam nobis sors tribuisset, consuetudinem quoque accedere. Postea cum mihi nihil neque a te ipso neque ab ullo alio de adventu tuo scriberetur, verebar, ne id ita caderet — quod etiam nunc vereor —, ne ante, quam tu in provinciam venisses, ego de provincia decederem. Accepi autem a te missas litteras in Cilicia, cum essem in castris, a. d. x. Kal. Quintiles, scriptas humanissime, quibus facile et officium et ingenium tuum perspici posset; sed neque unde nec quo die datae essent aut quo tempore te exspectarem, significabant; nec is, qui attulerat, a te acceperat, ut ex eo scirem, quo ex loco aut quo tempore essent datae. 2. Quae cum essent incerta, existimavi tamen faciundum esse, ut ad te statores meos et lictores cum litteris mitterem; quas si satis opportuno tempore accepisti, gratissimum mihi feceris, si ad me in Ciliciam quam primum veneris. Nam quod ad me Curius, consobrinus tuus, mihi, ut scis, maxime necessarius; quod item C. Vergilius, propinquus tuus, familiarissimus noster, de te accuratissime scripsit, valet id quidem apud me multum, sicuti debet hominum amicissimorum diligens commendatio; sed tuae litterae de tua praesertim dignitate et de nostra coniunctione maximi sunt apud me ponderis. Mihi

3. *hercule* M: *hercle* E. — 12. *quaestoris* M. — 16. Fort. *cum* (= quom) *in Ciliciam proficiscebare*. Or. — 20. *Marcus tullius marcellus f.* . . . (rasura) *cicero imperator salutem dicit console coelio lentuli filio gneus caldoque cum optassimum nuntium accipissem* M. — 25. *fors* M. — *accidere* M. — 26. *Postea*, *cum* Manutius: *Posteaquam* ME. — 31. *nec* M: *neque* E. — 32. *aut quo* N: *at q* pr. M, *at quo* corr. M, *atque quo* E. — 33. *aut* M: *et* E. — 35. *faciundum esse* M: *esse faciundum* E. — 37. *ad* om. M. — 38. *consul virgilius* M, *C. Virgilius* E.

quaestor optatior obtingere nemo potuit. Quamobrem quaecunque a me ornamenta in te proficiscentur * *, ut omnes intelligant a me habitam esse rationem tuae maiorumque tuorum dignitatis. Sed id facilius consequar, si ad me in Ciliciam veneris; quod ego et mea et rei publicae et maxime tua interesse arbitror.

LIBER III.

AD APPIUM CLAUDIUM PULCHRUM.

I. *(A. U. C.* 702.*)*

CICERO APPIO IMP. S. D.

1. Si ipsa res publica tibi narrare posset, quomodo sese haberet, non facilius ex ea cognoscere posses, quam ex liberto tuo Phania; ita est homo non modo prudens, verum etiam, quod iuvet, curiosus. Quapropter ille tibi omnia explanabit; id enim mihi et ad brevitatem est aptius et ad reliquas res providentius. De mea autem benevolentia erga te, etsi potes ex eodem Phania cognoscere, tamen videntur etiam aliquae meae partes. Sic enim tibi persuade, carissimum te mihi esse cum propter multas suavitates ingenii, officii, humanitatis tuae, tum quod ex tuis litteris et ex multorum sermonibus intelligo omnia, quae a me profecta sunt in te, tibi accidisse gratissima. Quod cum ita sit, perficiam profecto, ut longi temporis usuram, qua caruimus intermissa nostra consuetudine, et gratia et crebritate et magnitudine officiorum meorum sarciam; idque me, quoniam tu ita vis, puto non invita Minerva esse facturum: quam quidem ego, si forte de tuis sumpsero, non solum *Παλλάδα*, sed etiam *Ἀππιάδα* nominabo. 2. Cilix libertus tuus antea mihi minus fuit notus; sed, ut mihi reddidit a te litteras plenas et amoris et officii, mirifice ipse suo sermone subsecutus est humanitatem litterarum tuarum. Iucunda mihi eius oratio fuit, cum de animo tuo, de sermonibus, quos de me haberes quotidie, mihi narraret. Quid quaeris? Biduo factus est mihi familiaris, ita tamen, ut Phaniam valde sim desideraturus; quem cum Romam remittes, quod, ut putabamus, celeriter eras facturus, omnibus ei de rebus, quas agi, quas curari a me voles, mandata des velim. 3. L. Valerium, iureconsultum, valde tibi commendo; sed ita etiam, si non est iure consultus. Melius enim ei cavere volo, quam ipse aliis solet. Valde hominem diligo; est ex meis domesticis atque intimis familiaribus. Omnino tibi agit gratias; sed idem scribit meas litteras maximum apud te pondus habituras. Id eum ne fallat, te etiam atque etiam rogo.

---

2. *in* Manutius: *ad* ME. — Defectus signum om. E; *elaborabo* supplet mg. M. Fort. *in te poterunt, proficiscentur*. Cfr. mox p. 36. v. 11. Bait. — 10. *quod iuet* M. Fort. *quoad iuvet*, i. e. ita, ut molestus non fiat. Or. (*quod vidi* Codd. Regii.) — 11. *enim mihi* om. E. — 22. *Παλλάδα* M: *Pallada* E. — *Appiada* ME. — 28. *putamus* Ernestii typotheta. — 30. *Lentulum Valerium* M. — 31. *iure consultus* Orelius: *iureconsultus* ME. — 35. *te* om. M.

II. *(A. U. C.* 703.*)*

M. CICERO PROCOS. S. D. APPIO PULCHRO IMP.

1. Cum et contra voluntatem meam et praeter opinionem accidisset, ut mihi cum imperio in provinciam proficisci necesse esset, in multis et variis molestiis cogitationibusque meis haec una consolatio occurrebat, quod neque tibi amicior, quam ego sum, quisquam posset succedere neque ego ab ullo provinciam accipere, qui mallet eam quam maxime mihi aptam explicatamque tradere. Quodsi tu quoque eandem de mea voluntate erga te spem habes, ea te profecto nunquam fallet. A te maximo opere pro nostra summa coniunctione tuaque singulari humanitate etiam atque etiam quaeso et peto, ut, quibuscunque rebus poteris — poteris autem plurimis — prospicias et consulas rationibus meis. 2. Vides ex senatusconsulto provinciam esse habendam. Si eam, quoad eius facere potueris, quam expeditissimam mihi tradideris, facilior erit mihi quasi decursus mei temporis. Quid in eo genere efficere possis, tui consilii est; ego te, quod tibi veniet in mentem mea interesse, valde rogo. Pluribus verbis ad te scriberem, si aut tua humanitas longiorem orationem exspectaret aut id fieri nostra amicitia pateretur aut res verba desideraret ac non pro se ipsa loqueretur. Hoc velim tibi persuadeas, si rationibus meis provisum a te esse intellexero, magnam te ex eo et perpetuam voluptatem esse capturum.

III. *(A. U. C.* 703.*)*

CICERO S. D. AP. PULCHRO.

1. A. d. XI. Kalendas Iunias Brundisium cum venissem, Q. Fabius, legatus tuus, mihi praesto fuit eaque me ex tuis mandatis monuit, quae non mihi, ad quem pertinebant, sed universo senatui venerant in mentem, praesidio firmiore opus esse ad istam provinciam. Censebant enim omnes fere, ut in Italia supplementum meis et Bibuli legionibus scriberetur. Id cum Sulpicius consul passurum se negaret, multa nos quidem questi sumus; sed tantus consensus senatus fuit, ut mature proficisceremur, parendum ut fuerit; itaque fecimus. Nunc, quod a te petii litteris iis, quas Romae tabellariis tuis dedi, velim tibi curae sit, ut, quae successori coniunctissimo et amicissimo commodare potest is, qui provinciam tradit, ut ea pro nostra consociatissima voluntate cura ac diligentia tua complectare: ut omnes intelligant nec me benevolentiori cuiquam succedere nec te amiciori potuisse provinciam tradere. 2. Ex iis litteris, quarum ad me exemplum misisti, quas in senatu recitari voluisti, sic intellexeram, permultos a te milites esse dimissos; sed mihi Fabius idem demonstravit, te id cogitasse facere, sed, cum ipse a te discederet, integrum militum numerum fuisse. Id si ita est, pergratum mihi feceris, si istas exiguas copias, quas habuisti, quam minime imminueris; qua de re senatusconsulta, quae facta sunt, ad te missa esse

---

7. *quam maxime mihi* M: *mihi quam maxime* E. — 9. *At te* M, *Abs te* Benedictus. — 12. *et* om. E. — 13. *quoad*] *quod* M. — 14. *potueris* M: *poteris* E. — 20. *a te* om. E. — 24. *Fabianus* M, *Fabius Vergilianus* Bengel. — 26. *non mihi* M: *non modo mihi* E. — 34. *ut* om. E. — 39. *eidem . . . . . demonstravit* (cum rasura) M. — *te id* M: *id te* E. — 41. *quam minimum* Aldus. Cfr. Hand Turs. III. p. 614.

arbitror. Equidem pro eo, quanti te facio, quidquid feceris, approbabo; sed te quoque confido ea facturum, quae mihi intelliges maxime esse accommodata. Ego C. Pomptinium legatum meum Brundisii exspectabam, eumque ante Kalendas Iunias Brundisium venturum arbitrabar. Qui cum venerit, quae primum navigandi nobis facultas data erit, utemur.

IV. (A. U. C. 703.*)*

CICERO S. D. AP. PULCHRO.

1. Pridie Nonas Iunias, cum essem Brundisii, litteras tuas accepi, quibus erat scriptum te L. Clodio mandasse, quae illum mecum loqui velles. Eum sane exspectabam, ut ea, quae a te afferret, quam primum cognoscerem. Meum studium erga te et officium, tametsi multis iam rebus spero tibi esse cognitum, tamen in iis maxime declarabo, quibus plurimum significare potuero tuam mihi existimationem et dignitatem carissimam esse. Mihi et Q. Fabius Vergilianus et C. Flaccus L. F. et diligentissime M. Octavius Cn. F. demonstravit me a te plurimi fieri; quod egomet multis argumentis iam antea iudicaram maximeque illo Libro Augurali, quem ad me amantissime scriptum, suavissimum misisti. 2. Mea in te omnia summa necessitudinis officia constabunt. Nam cum te ipsum, ex quo tempore tu me diligere coepisti, quotidie pluris feci, tum accesserunt etiam coniunctiones necessariorum tuorum. Duo enim duarum aetatum plurimi facio, Cn. Pompeium, filiae tuae socerum, et M. Brutum, generum tuum; collegiique coniunctio, praesertim tam honorifice a te approbata, non mediocre vinculum mihi quidem attulisse videtur ad voluntates nostras copulandas. Sed et, si Clodium convenero, ex illius sermone ad te scribam plura et ipse operam dabo, te ut quam primum videam. Quod scribis tibi manendi causam eam fuisse, ut me convenires, id mihi, ne mentiar, est gratum.

V. (A. U. C. 703.*)*

CICERO S. D. AP. PULCHRO.

1. Tralles veni a. d. VI. Kalendas Sextiles. Ibi mihi praesto fuit L. Lucilius cum litteris mandatisque tuis; quo quidem hominem neminem potuisti nec mihi amiciorem nec, ut arbitror, ad ea cognoscenda, quae scire volebam, aptiorem prudentioremve mittere. Ego autem et tuas litteras legi libenter et audivi Lucilium diligenter. Nunc, quoniam et tu ita sentis, — scribis enim, quae de nostris officiis ego ad te scripserim, etsi tibi iucunda fuerint, tamen, quoniam ex alto repetita sint, non necessaria te putasse — et re vera, confirmata amicitia et perspecta fide, commemoratio officiorum supervacanea est —, eam partem orationis praetermittam; tibi tamen agam, ut debeo, gratias. Animadverti enim et didici ex tuis litteris te omnibus in rebus habuisse rationem, ut mihi consuleres praestitueresque et praeparares quodammodo

---

3. *Ego C. Pomptinium* Orellius: *ego consul pomitinum* M, *Ego C. Pomtinum* E. — 4. *arbitrabor* pr. M, *arbitror* corr. M. — 9. *te Lentulo Clodio* M. — 13. *potuero* M: *potero* E. — 14. *et consul flaccus* M. — 15. *Cn. F.*] *gneus felix* M. — 22. *et meum Brutum* M. — 24. *Set si* Vb. — 27. *est gratum* M: *gratum est* E. — 31. *hominem* M: *homine* E. Cfr. Lib. 13, 55, 1. — 35. *de* om. M. — 38. *supervacanea* M: *supervacua* E. — 41. *praestitueresque* Orellius: *restitueresque* ME.

omnia, quo mea ratio facilior et solutior esse posset. 2. Hoc tuum officium cum mihi gratissimum esse ducam, sequitur illud, ut te existimare velim mihi magnae curae fore atque esse iam, primum ut ipse tu tuique omnes, deinde ut etiam reliqui scire possint me tibi esse amicissimum. Quod quibus adhuc non satis est perspectum, ii mihi nolle magis nos hoc animo esse quam non intelligere videntur. Sed profecto intelligent; neque enim obscuris personis nec parvis in causis res agetur. Sed haec fieri melius quam dici aut scribi volo. 3. Quod itinerum meorum ratio te nonnullam in dubitationem videtur adducere, visurusne me sis in provincia, ea res sic se habet: Brundisii cum loquerer cum Phania liberto tuo, veni in eum sermonem, ut dicerem me libenter ad eam partem provinciae primum esse venturum, quo te maxime velle arbitrarer. Tunc mihi ille dixit, quod classe tu velles decedere, per fore accommodatum tibi, si ad illam maritimam partem provinciae navibus accessissem. Dixi me esse facturum; itaque fecissem, nisi mihi L. Clodius noster Corcyrae dixisset minime id esse faciendum: te Laodiceae fore ad meum adventum. Erat id mihi multo brevius multoque commodius, cum praesertim te ita malle arbitrarer. 4. Tua ratio postea est commutata. Nunc, quid fieri possit, tu facillime statues; ego tibi meum consilium exponam. Pridie Kalendas Sextiles puto me Laodiceae fore; perpaucos dies, dum pecunia accipitur, quae mihi ex publica permutatione debetur, commorabor. Deinde iter faciam ad exercitum, ut circiter Idus Sextiles putem me ad Iconium fore. Sed si quid nunc me fallit in scribendo — procul enim aberam ab re ipsa et a locis —, simul ac progredi coepero, quam celerrime potero et quam creberrimis litteris faciam, ut tibi nota sit omnis ratio dierum atque itinerum meorum. Oneris tibi imponere nec audeo quidquam nec debeo. Sed, quod commodo tuo fieri possit, utriusque nostrûm magni interest, [ut te videam ante] quam decedas. Quam facultatem si quis casus eripuerit, mea tamen in te omnia officia constabunt non secus ac si te vidissem. Tibi de nostris rebus nihil sum ante mandaturus per litteras, quam desperaro coram me tecum agere posse. 5. Quod te a Scaevola petisse dicis, ut, dum tu abesses, ante adventum meum provinciae praeesset; eum ego Ephesi vidi fuitque mecum familiariter triduum illud, quod ego Ephesi commoratus sum, nec ex eo quidquam audivi, quod sibi a te mandatum diceret. Ac sane vellem potuisset obsequi voluntati tuae; non enim arbitror noluisse.

VI. (*A. U. C.* 703.)

M. CICERO S. D. AP. PULCHRO.

1. Cum meum factum cum tuo comparo, etsi non magis mihi faveo in nostra amicitia tuenda quam tibi, tamen multo magis meo facto delector quam tuo. Ego enim Brundisii quaesivi ex Phania — cuius mihi

2. *ducam* mg. Repett. Lamb.: *dicam* ME. — 5. *perscriptum* M. — 10. *sic sic habet* pr. M, *sic habet* corr. M. — 13. *arbitraretur* Mart. Laguna, coll. Ep. 6, 1. — 14. *per* M: *et per* E. — *si ad Sidam m. p. p. navibus* Vb, *si ad Sidam navibus* Schuetzius. — 15. *nisi mi lucilius clodius* M. — 20. *Pridie* N: *propter* M (ex male explicata nota *PR*. cfr. p. 40, 11), *prope* E. — 21. *per paucos* M, *ibi perpaucos* E. — 25. *celerrimis* M. — 27. *commodo tuo*] *quomodo tuo* M, *tuo commodo* E. — 28. *magni in te quam decedam* M. — 32. *petisse* M: *petiisse* E. — 35. *Ac sane* Orellius: *an sane* M, *Sane* E. — 36. *potuissembsqui* M, *potuisse eum obsequi* Mart. Lag.

videbar et fidelitatem erga te perspexisse et nosse locum, quem apud te is teneret —, quam in partem provinciae maxime putaret te velle ut in succedendo primum venirem. Cum ille mihi respondisset, nihil me tibi gratius facere posse quam si ad Sidam navigassem; etsi minus dignitatis habebat ille adventus et ad multas res mihi minus erat aptus, tamen ita me dixi esse facturum. 2. Idem ego cum L. Clodium Corcyrae convenissem, hominem ita tibi coniunctum, ut mihi, cum illo cum loquerer, tecum loqui viderer; dixi ei me ita facturum esse, ut in eam partem, quam Phania rogasset, primum venirem. Tunc ille, mihi cum gratias egisset, magno opere a me petivit, ut Laodiceam protinus irem; te in prima provincia velle esse, ut quam primum decederes; quin, nisi ego successor essem, quem tu cuperes videre, te antea, quam tibi successum esset, decessurum fuisse: quod quidem erat consentaneum cum iis litteris, quas ego Romae acceperam, ex quibus perspexisse mihi videbar, quam festinares decedere. Respondi Clodio me ita esse facturum ac multo quidem libentius quam si illud esset faciendum, quod promiseram Phaniae. Itaque et consilium mutavi et ad te statim mea manu scriptas litteras misi, quas quidem ex tuis litteris intellexi satis maturo ad te esse perlatas. 3. Hoc ego meo facto valde delector; nihil enim potuit fieri amantius. Considera nunc vicissim tuum. Non modo ibi non fuisti, ubi me quam primum videre posses, sed eo discessisti, quo ego te ne persequi quidem possem triginta diebus, qui tibi ad decedendum lege, ut opinor, Cornelia constituti essent: ut tuum factum iis, qui, quo animo inter nos simus, ignorent, alieni hominis, ut lenissime dicam, et fugientis congressum, meum vero coniunctissimi et amicissimi esse videatur. 4. Ac mihi tamen ante, quam in provinciam veni, redditae sunt a te litterae; quibus etsi te Tarsum proficisci demonstrabas, tamen mihi non dubiam spem mei conveniendi afferebas: cum interea, credo equidem, malevoli homines — late enim patet hoc vitium et est in multis —, sed tamen probabilem materiem nacti sermonis, ignari meae constantiae, conabantur alienare a te voluntatem meam; qui te forum Tarsi agere, statuere multa, decernere, iudicare dicerent, cum posses iam suspicari tibi esse successum: quae ne ab iis quidem fieri solerent, qui brevi tempore sibi succedi putarent. 5. Horum ego sermone non movebar, quin etiam, credas mihi velim, si quid tu ageres, levari me putabam molestia, et ex annua provincia, quae mihi longa videtur, prope iam undecim mensium provinciam factam esse gaudebam, si absenti mihi unius mensis labor detractus esset. Illud, vere dicam, me movet, in tanta militum paucitate abesse tres cohortes, quae sint plenissimae, nec me scire ubi sint. Molestissime autem fero, quod, te ubi visurus sim, nescio; eoque ad te tardius scripsi, quod quotidie te ipsum exspectabam: cum interea ne litteras quidem ullas accepi, quae me docerent, quid ageres aut ubi te visurus essem. Itaque virum for-

---

6. *dixi esse* N: *dixisse* M, *dixi* E. — *cum lentulum Clodium* M. — 11. *decedes* M. — 22. *ad cedendum* M. — 23. *iis*, *qui* Orellius: *qui* ME. — 24. *ignorent* M: *ignorant* E. — *lenissime* Mart. Laguna: *levissime* ME. — 26. *videbatur* M. — *veni* M: *venirem* E. — 29. *et est enim in multis* M. Fort. *et inest in multis.* Or. — 30. *materiem* M: *materiam* E. — 37. *videretur* Cratander. — *mensuum* M. — 39. *tris cortis* M. — 42. *unas* Lambinus. — *quae de me* M. — 43. *visurum* M.

tem mihique in primis probatum, Antonium, praefectum evocatorum, misi ad te, cui, si tibi videretur, cohortes traderes, ut, dum tempus anni esset idoneum, aliquid negotii gerere possem. In quo, tuo consilio ut me sperarem esse usurum, et amicitia nostra et litterae tuae fecerant; quod ne nunc quidem despero. Sed plane, quando aut ubi te visurus sim, nisi ad me scripseris, ne suspicari quidem possum. 6. Ego, ut me tibi amicissimum esse et aequi et iniqui intelligant, curabo: de tuo in me animo iniquis secus existimandi videris nonnihil loci dedisse; id si correxeris, mihi valde gratum erit. Et, ut habere rationem possis, quo loco me salva lege Cornelia convenias, ego in provinciam veni pridie Kalendas Sextiles; iter in Ciliciam facio per Cappadociam; castra movi ab Iconio pridie Kalendas Septembres. Nunc tu et ex diebus et ex ratione itineris, si putabis me esse conveniendum, constitues, quo loco id commodissime fieri possit et quo die.

VII. (*A. U. C.* 704.)

CICERO S. D. AP. PULCHRO.

1. Pluribus verbis ad te scribam, cum plus otii nactus ero. Haec scripsi subito, cum Bruti pueri Laodiceae me convenissent et se Romam properare dixissent. Itaque nullas iis praeterquam ad te et ad Brutum dedi litteras. 2. Legati Appiani mihi volumen a te plenum querelae iniquissimae reddiderunt, quod eorum aedificationem litteris meis impedissem. Eadem autem epistola petebas, ut eos quam primum, ne in hiemem inciderent, ad facultatem aedificandi liberarem; et simul peracute querebare, quod eos tributa exigere vetarem prius quam ego re cognita permisissem: genus enim quoddam fuisse impediendi, cum ego cognoscere non possem, nisi cum ad hiemem me ex Cilicia recepissem. 3. Ad omnia accipe, et cognosce aequitatem expostulationis tuae. Primum, cum ad me aditum esset ab iis, qui dicerent a se intolerabilia tributa exigi: quid habuit iniquitatis me scribere, ne facerent ante quam ego rem causamque cognossem? Non poteram, credo, ante hiemem; sic enim scribis. Quasi vero ad cognoscendum ego ad illos, non illi ad me venire debuerint. Tam longe? inquis. Quid? cum dabas iis litteras, per quas mecum agebas, ne eos impedirem, quo minus ante hiemem aedificarent, non eos ad me venturos arbitrabare? Tametsi id quidem fecerunt ridicule; quas enim litteras afferebant, ut opus aestate facere possent, eas mihi post brumam reddiderunt. Sed scito et multo plures esse, qui de tributis recusent, quam qui exigi velint; et me tamen, quod te velle existimem, esse facturum. De Appianis hactenus. 4. A Pausania, Lentuli liberto, accenso meo, audivi, cum diceret, te secum esse questum, quod tibi obviam non prodissem. Scilicet contempsi te, nec potest fieri me quidquam superbius! Cum puer tuus ad me secunda fere vigilia venisset isque te ante lucem Iconium mihi venturum nuntiasset, incertumque, utra via, cum essent duae: altera Varronem, tuum familiarissimum, altera Q. Leptam, praefectum fabrûm meum, tibi obviam misi. Mandavi utrique eorum, ut ante ad me excurrerent, ut

---

1. *Antonium* corruptum videtur v. c. ex *A. Nonium*. Or. — 2. *videtur* pr. M. — 18. *laudiceas* M. — 26. *possem* om. M. — 44. *alteraque Leptam* B.

tibi obviam prodire possem. Currens Lepta venit mihique nuntiavit te iam castra praetergressum esse. Confestim Iconium veni. Cetera iam tibi nota sunt. An ego tibi obviam non prodirem? primum Appio Claudio? deinde imperatori? deinde more maiorum? deinde, quod caput est, amico? cum in isto genere multo etiam ambitiosius facere soleam, quam honos meus et dignitas postulat. Sed haec hactenus. 5. Illud idem Pausania dicebat te dixisse: „Quidni? Appius Lentulo, Lentulus Appio processit obviam, Cicero Appio noluit?" Quaeso, etiamne tu has ineptias, homo — mea sententia — summa prudentia, multa etiam doctrina, plurimo rerum usu, addo urbanitatem, quae est virtus, ut Stoici rectissime putant, ullam Appietatem aut Lentulitatem valere apud me plus quam ornamenta virtutis existimas? Cum ea consecutus nondum eram, quae sunt hominum opinionibus amplissima, tamen ista vestra nomina nunquam sum admiratus; viros eos, qui ea vobis reliquissent, magnos arbitrabar. Postea vero quam ita et cepi et gessi maxima imperia, ut mihi nihil neque ad honorem neque ad gloriam acquirendum putarem, superiorem quidem nunquam, sed parem vobis me speravi esse factum. Nec mehercule aliter vidi existimare vel Cn. Pompeium, quem omnibus, qui unquam fuerunt, vel P. Lentulum, quem mihi ipsi antepono. Tu si aliter existimas, nihil errabis, si paullo diligentius, ut, quid sit *εὐγένεια*, quid sit nobilitas, intelligas, Athenodorus, Sandonis filius, quid de his rebus dicat, attenderis. 6. Sed, ut ad rem redeam, me tibi non amicum modo, verum etiam amicissimum existimes velim. Profecto omnibus officiis meis efficiam, ut ita esse vere possis iudicare. Tu autem si id agis, ut minus mea causa, dum ego absum, debere videaris, quam ego tua laborarim, libero te ista cura:

— — πάρ' ἔμοιγε καὶ ἄλλοι
οἵ κέ με τιμήσουσι, μάλιστα δὲ μητίετα Ζεύς.

Si autem natura es *φιλαίτιος*, illud non perficies, quo minus tua causa velim; hoc assequere, ut, quam in partem tu accipias, minus laborem. Haec ad te scripsi liberius, fretus conscientia officii mei benevolentiaeque, quam a me certo iudicio susceptam, quoad tu voles, conservabo.

VIII. (A. U. C. 703.)
CICERO S. D. AP. PULCHRO.

1. Etsi, quantum ex tuis litteris intelligere potui, videbam, te hanc epistolam, cum ad urbem esses, esse lecturum, refrigerato iam levissimo sermone hominum provincialium, tamen, cum tu tam multis verbis ad me de improborum oratione scripsisses, faciendum mihi putavi, ut tuis litteris brevi responderem. 2. Sed prima duo capita epistolae tuae tacita mihi quodammodo relinquenda sunt; nihil enim habent,

---

3. *primum apud Claudio* M. — 4. *denique, quod* auctore Ernestio Schuetzius. — 5. *amico, cum* V: *amico* M, *amico, praesertim cum* E. — *multa* Sch. — 7. *Pausania* M: *Pausanias* E. — *Quid?* Lambinus. Fort. *Quid? si.* Or. — 10. *urbanitate* V. — *ut*] *et* M. — 13. *erat* M. — 14. *eos* M: *esse* E. — 19. *vel publio lentulum* M. — 20. *ut, quid sit ἐξοχή, quid sit ευγενεια, intelligas* Ascens. pr. Lamb. — 24. *officiis meis* M: *meis officiis* E. — 25. *absum* N: *absim* ME. — 27. *παρ εμου* M. — 29. *Sin* Mart. Lag. — 35. *Etsi*] *ut si* M.

quod definitum sit aut certum, nisi me vultu, taciturnitate significasse tibi non esse amicum, idque pro tribunali, cum aliquid ageretur, et nonnullis in conviviis intelligi potuisse. Hoc totum nihil esse possum intelligere; sed cum sit nihil, ne quid dicatur quidem intelligo. Illud quidem scio meos multos et illustres et ex superiore et ex aequo loco sermones habitos cum tua summa laude et cum magna sollicitudine significationis nostrae familiaritatis ad te vere potuisse deferri. Nam, quod ad legatos attinet, quid a me fieri potuit aut elegantius aut iustius, quam ut sumptus egentissimarum civitatum minuerem sine ulla imminutione dignitatis tuae, praesertim ipsis civitatibus postulantibus? Nam mihi totum genus legationum tuo nomine proficiscentium notum non erat. Apameae cum essem, multarum civitatum principes ad me detulerunt sumptus decerni legatis nimis magnos, cum solvendo civitates non essent. 3. Hic ego multa simul cogitavi. Primum te hominem non solum sapientem verum etiam, ut nunc loquimur, urbanum non arbitrabar genere isto legationum delectari; idque me arbitror Synnadis pro tribunali multis verbis disputavisse: primum, Appium Claudium senatui populoque Romano, non Midaeënsium testimonio — in ea enim civitate mentio facta est —, sed sua sponte esse laudatum; deinde me ita vidisse accidere multis, ut eorum causa legationes Romam venirent, sed his legationibus non meminisse me ullum tempus laudandi aut locum dari; studia mihi eorum placere, quod in te bene merito grati essent; consilium totum videri minime necessarium. Si autem vellent declarare in eo officium suum, laudaturum me, si qui suo sumptu functus esset officio; concessurum, si legitimo; non permissurum, si infinito. Quid enim reprehendi potest, nisi quod addis visum esse quibusdam edictum meum quasi consulto ad istas legationes impediendas esse accommodatum? Iam non tantam mihi videntur iniuriam facere ii, qui haec disputant, quam si cuius aures ad hanc disputationem patent. 4. Romae composui edictum; nihil addidi nisi quod publicani me rogarunt, cum Samum ad me venissent, ut de tuo edicto totidem verbis transferrem in meum. Diligentissime scriptum caput est, quod pertinet ad minuendos sumptus civitatum: quo in capite sunt quaedam nova, salutaria civitatibus, quibus ego magno opere delector; hoc vero, ex quo suspicio nata est me exquisisse aliquid, in quo te offenderem, tralaticium est. Neque enim eram tam desipiens, ut privatae rei causa legari putarem, qui et tibi non privato et pro re non privata sua, sed publica, non in privato, sed in publico orbis terrae consilio, id est, in senatu, ut gratias agerent, mittebantur. Neque cum edixi, ne quis iniussu meo proficisceretur, exclusi eos, qui me in castra et qui trans Taurum persequi non possent.

---

1. *definitum* M: *aut definitum* E. — *vultu et taciturnitate* Lambinus. — 4. *quid*] Fort. *qui*. Or. — 6. *sollicitudine significationis* B: *sollicitudine significatione* (aliquantum eraso v. *sollicitudine*) M, *significatione* E. — 15. *nunc*] *num* M. — 17. *primum apud clodium* M. — 18. *Midaeënsium* Rubenius: *mideacsum* M, *Myndensium* E. — *in ea*] *de ea* Lambinus. — 19. *ita* Mart. Laguna: *ista* ME. — *accidere multis* M: *multis accidere* E. — 21. *meminisse me* Orellius: *meminissem* M, *meminisse* E. — 22. *merito*] Cfr. Hand Turs. III. p. 292. — 23. *Sin* B. — 25. Fort. *Quid in me* vel *Quid ergo in me*. Or. — 28. *tantam* Orellius: *tantum* M, *tam* E. — *ii, qui* Aldus: *hi qui* M, *si qui* E. — 29. *putent* M. — 35. *tralaticium* M: *translaticium* E. — 38. *id est, in senatu* seclusit E.

Nam id est maxime in tuis litteris irridendum: quid enim erat, quod me persequerentur in castra Taurumve transirent, cum ego Laodicea usque ad Iconium iter ita fecerim, ut me omnium illarum dioecesium, quae cis Taurum sunt, omniumque earum civitatum magistratus legationesque convenirent? 5. Nisi forte postea coeperunt legare quam ego Taurum transgressus sum; quod certe non ita est. Cum enim Laodiceae, cum Apameae, cum Synnadis, cum Philomelii, cum Iconii essem, quibus in oppidis omnibus commoratus sum, omnes iam istius generis legationes erant constitutae. Atque hoc tamen te scire volo me de isto sumptu legationum aut minuendo aut remittendo decrevisse nihil nisi quod principes civitatum a me postulassent, ne in venditionem tributorum et illam acerbissimam exactionem, quam tu non ignoras, capitum atque ostiorum inducerentur sumptus minime necessarii. Ego autem, cum hoc suscepissem, non solum iustitia sed etiam misericordia adductus, ut levarem miseriis perditas civitates et perditas maxime per magistratus suos, non potui in illo sumptu non necessario negligens esse. Tu, si istiusmodi sermones ad te delati de me sunt, non debuisti credere; si autem hoc genere delectaris, ut, quae tibi in mentem veniant, aliis attribuas, genus sermonis inducis in amicitiam minime liberale. Ego, si in provincia de tua fama detrahere unquam cogitassem, non † generum tuum libertum Brundisii neque ad praefectum fabrûm Corcyrae, quem in locum me venire velles, rettulissem. Quare potes doctissimis hominibus auctoribus, quorum sunt de amicitia gerenda praeclarissime scripti libri, genus hoc totum orationis tollere: „disputabant; ego contra disserebam: dicebant; ego negabam." 6. An mihi de te nihil esse dictum unquam putas? ne hoc quidem, quod, cum me Laodiceam venire voluisses, Taurum ipse transisti? quod iisdem diebus meus conventus erat Apameae, Synnadis, Philomelii, tuus Tarsi? Non dicam plura, ne, in quo te obiurgem, id ipsum videar imitari. Illud dicam ut sentio: si ista, quae alios loqui dicis, ipse sentis, tua summa culpa est; sin autem alii tecum haec loquuntur, tua tamen, quod audis, culpa nonnulla est. Mea ratio in tota amicitia nostra constans et gravis reperietur. Quod si qui me astutiorem fingit, quid potest esse callidius quam, cum te absentem semper defenderim, cum praesertim mihi usu venturum non arbitrarer, ut ego quoque a te absens defendendus essem, nunc committere me, ut tu iure optimo me absentem deserere posses? 7. Unum genus excipio sermonis, in quo persaepe aliquid dicitur, quod te putem non nolle dici; si aut legatorum tuorum cuipiam aut praefectorum aut tribunorum mil. male dicitur: quod tamen ipsum non mehercule adhuc accidit me audiente, ut aut gravius diceretur aut in plures, quam mecum Corcyrae

---

1. *ridendum* Manutius. — 3. *diocensium* M. — 6. *cumpameae cum synadeis* M. — 7. *Philomelii* Orellius: *Philomeli* ME. — 11. *a me*] *mane* M, *maxime* Mart. Lag. — 16. *Tu, si* Orellius: *tu* M, *tu cum* E. Coniecturam confirmavit postea Bentivolii Cod. Zel. B. — 20. *de tua fama detrahere* M: *detrahere de tua fama* E. — *non generum tuum libertum Brundisii* M: *non ad generum tuum Lentulum neque ad libertum tuum Brundisii* E, *non ad generum tuum Romae neque ad libertum Brundisii* Vb, *non ad generum tuum Tarenti neque l. t. Brundisii* Bengelius rursusque Borghesius. — 23. *sint* Ernestii operae. — 26. *me*] *meam* M. — 28. *Synnadae* M. — 35. *a te absens* M: *absens a te* E. — *committere me* Apparatus Bengelii: *committerem* ME. — 37. *non nolle* Lambinus: *nolle* ME. — 38. *quipiam* M. — 40. *in plures*] *impurius* B.

Clodius est locutus, cum in eo genere maxime quereretur te aliorum improbitate minus felicem fuisse. Hos ego sermones, quod et multi sunt et tuam existimationem, ut ego sentio, non offendunt, lacessivi numquam, sed non valde repressi. Si quis est, qui neminem bona fide in gratiam putet redire posse, non nostram is perfidiam coarguit, sed indicat suam, simulque non de me is peius quam de te existimat. Sin autem quem mea instituta in provincia non delectant et quadam dissimilitudine institutorum meorum ac tuorum laedi se putat, cum uterque nostrûm recte fecerit, sed non idem uterque secutus sit: hunc ego amicum habere non curo. 8. Liberalitas tua, ut hominis nobilissimi, latius in provincia patuit: nostra si angustior — etsi de tua prolixa beneficaque natura limavit aliquid posterior annus propter quandam tristitiam temporum —, non debent mirari homines, cum et natura semper ad largiendum ex alieno fuerim restrictior et temporibus, quibus alii moventur, iisdem ego movear:

me esse acerbum sibi, ut sim dulcis mihi.

9. De rebus urbanis quod me certiorem fecisti, cum per se mihi gratum fuit, tum quod significasti tibi omnia mea mandata curae fore. In quibus unum illud te praecipue rogo, ut cures, ne quid mihi ad hoc negotii aut oneris accedat aut temporis, Hortensiumque nostrum collegam et familiarem roges, ut, si unquam mea causa quidquam aut sensit aut fecit, de hac quoque sententia bima decedat, qua mihi nihil potest esse inimicius. 10. De nostris rebus quod scire vis: Tarso Nonis Octobribus Amanum versus profecti sumus. Haec scripsi postridie eius diei, cum castra haberem in agro Mopsuhestiae. Si quid egero, scribam ad te, neque domum unquam ad me litteras mittam, quin adiungam eas, quas tibi reddi velim. De Parthis quod quaeris, fuisse nullos puto. Arabes qui fuerunt, admixto Parthico ornatu, dicuntur omnes revertisse. Hostem esse in Syria negant ullum. Tu velim ad me quam saepissime et de tuis rebus scribas et de meis et de omni rei publicae statu; de quo sum sollicitus eo magis, quod ex tuis litteris cognovi Pompeium nostrum in Hispaniam iturum.

IX. (A. U. C. 704.)

CICERO AP. PULCHRO S.

1. Vix tandem legi litteras dignas Appio Claudio, plenas humanitatis, officii, diligentiae. Adspectus videlicet urbis tibi tuam pristinam urbanitatem reddidit. Nam quas ex itinere ante quam ex Asia egressus es ad me litteras misisti, unas de legatis a me prohibitis proficisci, alteras de Appianorum aedificatione impedita, legi perinvitus. Itaque conscientia meae constantis erga te voluntatis rescripsi tibi subiratus. Iis vero litteris lectis, quas Philotimo liberto meo dedisti, cognovi intellexique in provincia multos fuisse, qui nos, quo animo inter nos sumus,

---

5. *posses* pr. M. — *comarguit* M. — 10. *homines* M. — 11. *potuit* M. — *angustior est* Lambinus. — 12. *limavitabit* M. — 22. *qua* M: *quia* E. — 25. *Moshestiae* M. — *sisiquid* M. — 26. *ad me* M: *ad meos* E. — 28. *admixto*] Fort. *adscito*. Or. — 31. *quod*] *ut quod* (littera *d* puncto notata) M. — 35. *Claudio* Mart. Laguna: *Clodio* ME. — 38. *es*] *esses* cod. Lips. probante Ernestio. — 39. *appiorum* M. — 40. *mea* M.

esse nollent; ad urbem vero ut accesseris vel potius ut primum tuos videris, cognosse te ex iis, qua in te absentem fide, qua in omnibus officiis tuendis erga te observantia et constantia fuissem. Itaque quanti illud me aestimare putas, quod est in tuis litteris scriptum: „si quid inciderit, quod ad meam dignitatem pertineat, etsi vix fieri possit, tamen te parem mihi gratiam relaturum." Tu vero facile facies: nihil est enim, quod studio et benevolentia vel amore potius effici non possit. 2. Ego, etsi et ipse ita iudicabam et fiebam crebro a meis per litteras certior, tamen maximam laetitiam cepi ex tuis litteris de spe minime dubia et plane explorata triumphi tui: neque vero ob eam causam, quo ipse facilius consequerer — nam id quidem ἐπικούρειον est —, sed mehercule, quod tua dignitas atque amplitudo mihi est ipsa cara per se. Quare quoniam plures tu habes quam ceteri, quos scias in hanc provinciam proficisci, quod te adeunt fere omnes, si quid velis: gratissimum mihi feceris, si ad me, simul atque adeptus eris, quod et tu confidis et ego opto, litteras miseris. Longi subsellii, ut noster Pompeius appellat, iudicatio et mora si quem tibi item unum alterumve diem abstulerit, — quid enim potest amplius? — tua tamen dignitas suum locum obtinebit. Sed, si me diligis, si a me diligi vis, ad me litteras, ut quam primum laetitia afficiar, mittito. 3. Et velim, reliquum quod est promissi ac muneris tui, mihi persolvas. Cum ipsam cognitionem iuris augurii consequi cupio, tum mehercule tuis incredibiliter studiis erga me muneribusque delector. Quod autem a me tale quiddam desideras, sane mihi considerandum est, quonam te remunerer potissimum genere: nam profecto non est meum, qui in scribendo — ut soles admirari —, tantum industriae ponam, committere, ut negligens in scribendo fuisse videar; praesertim cum id non modo negligentis sed etiam ingrati animi crimen futurum sit. Verum haec videbimus. 4. Illud, quod polliceris, velim pro tua fide diligentiaque et pro nostra non instituta sed iam inveterata amicitia cures enitare, ut supplicatio nobis quam honorificentissime quam primumque decernatur. Omnino serius misi litteras quam vellem; in quo cum difficultas navigandi fuit odiosa, tum in ipsum discessum senatus incidisse credo meas litteras. Sed id feci adductus auctoritate et consilio tuo; idque a me recte factum puto, quod non statim, ut appellatus imperator sim, sed aliis rebus additis aestivisque confectis litteras miserim. Haec igitur tibi erunt curae, quemadmodum ostendis, meque totum et mea et meos commendatos habebis.

X. *(A. U. C.* 704.*)*
CICERO AP. PULCHRO S.

1. Cum est ad nos allatum de temeritate eorum, qui tibi negotium facesserent, etsi graviter primo nuntio commotus sum, quod nihil tam praeter opinionem meam accidere potuit: tamen, ut me collegi, cetera mihi facillima videbantur, quod et in te ipso maximam spem et in tuis magnam habebam, multaque mihi veniebant in mentem, quamobrem istum laborem tibi etiam honori putarem fore. Illud plane moleste tuli,

5. *posset* M. — 22. *tunc* M. — 26. *in scribendo* Lambinus: *scribendo* ME. Cf. Lib. 2, 1, 1. — 33. *meas litteras* M: *litteras meas* E. — 35. *sum* Bentivolius.

quod certissimum et iustissimum triumphum hoc invidorum consilio esse tibi ereptum videbam. Quod tu si tanti facies, quanti ego semper iudicavi faciendum esse, facies sapienter et ages victor ex inimicorum dolore triumphum iustissimum. Ego enim plane video fore nervis, opibus, sapientia tua, vehementer ut inimicos tuos poeniteat intemperantiae suae. De me tibi sic contestans omnes deos promitto atque confirmo, me pro tua dignitate — ita malo enim dicere, quam pro salute —, in hac provincia, cui tu praefuisti, rogando deprecatoris, laborando propinqui, auctoritate cari hominis, ut spero, apud civitates, gravitate imperatoris suscepturum officia atque partes. Omnia volo a me et postules et exspectes: vincam meis officiis cogitationes tuas. 2. Q. Servilius perbreves mihi a te litteras reddidit, quae mihi tamen nimis longae visae sunt; iniuriam enim mihi fieri putabam, cum rogabar. Nollem accidisset tempus, in quo perspicere posses, quanti te, quanti Pompeium, quem unum ex omnibus facio, ut debeo, plurimi, quanti Brutum facerem; quamquam in consuetudine quotidiana perspexisses, sicuti perspicies: sed, quoniam accidit, si quid a me praetermissum erit, commissum facinus et admissum dedecus confitebor. 3. Pomptinius, qui a te tractatus est praestanti ac singulari fide, cuius tui beneficii sum ego testis, praestat tibi memoriam benevolentiamque, quam debet; qui, cum maximis suis rebus coactus a me invitissimo decessisset, tamen, ut vidit interesse tua, conscendens iam navem Epheso Laodiceam revertit. Talia te cum studia videam habiturum esse innumerabilia, plane dubitare non possum, quin tibi amplitudo ista sollicitudo futura sit. Si vero efficis, ut censores creentur, et si ita gesseris censuram, ut et debes et potes: non tibi solum, sed tuis omnibus video in perpetuum summo te praesidio futurum. Illud pugna et enitere, ne quid nobis temporis prorogetur; ut, cum hic tibi satisfecerimus, istic quoque nostram in te benevolentiam navare possimus. 4. Quae de hominum atque ordinum omnium erga te studiis scribis ad me, minime mihi miranda et maxime iucunda acciderunt; eademque ad me perscripta sunt a familiaribus meis. Itaque capio magnam voluptatem, cum tibi, cuius mihi amicitia non solum ampla sed etiam iucunda est, ea tribui, quae debeantur; tum vero remanere etiam nunc in civitate nostra studia prope omnium consensu erga fortes et industrios viros: quae mihi ipsi una semper tributa merces est laborum et vigiliarum mearum. 5. Illud vero mihi permirum accidit, tantam temeritatem fuisse in eo adolescente, cuius ego salutem duobus capitis iudiciis summa contentione defendi, ut tuis' inimicitiis suscipiendis oblivisceretur patroni omnium fortunarum ac rationum suarum; praesertim cum tu omnibus vel ornamentis vel praesidiis redundares, ipsi, ut lenissime dicam, multa deessent. Cuius sermo stultus et puerilis erat iam ante ad me a M. Caelio, familiari nostro, perscriptus; de quo item ser-

---

3. *victor et ex* M. — 6. *tibi contestans* Martyni-Laguna. — 7. *dignitate, ita malo* Orellius: *dignitate, malo* ME, *dignitate, sic malo* Martyni-Laguna. — 10. *et spectes* M. — 16. *sicuti* M: *sicut* E. — 18. *Pomptinius* Graevius: *Pomitinus* M, *Pomtinus* E. — 20. *suis rebus* M: *rebus suis* E. — 24. *amplitudini* Lambinus. — *efficis* M: *effeceris* E. — *ut censor creeris* Lambinus. — 32. *solum etiam ampla* M. — 39. *patroni*] *pro* M. — 40. *ipsi ut* Orellius: *ut* M, *illi ut* E. — *lenissime* Martyni-Laguna: *levissime* ME. — 41. *erit* Ernestii typotheta. — 42. *ante* M: *antea* E.

mone multa scripta sunt abs te. Ego autem citius cum eo, qui tuas inimicitias suscepisset, veterem coniunctionem diremissem, quam novam conciliassem; neque enim de meo erga te studio dubitare debes, neque id est obscurum cuiquam in provincia nec Romae fuit. 6. Sed tamen significatur in tuis litteris suspicio quaedam et dubitatio tua, de qua alienum tempus est mihi tecum expostulandi, purgandi autem mei necessarium. Ubi enim ego cuiquam legationi fui impedimento, quo minus Romam ad laudem tuam mitteretur? aut in quo potui, si te palam odissem, minus quod tibi obesset, facere? si clam, magis aperte inimicus esse? Quodsi esssem ea perfidia, qua sunt ii, qui in nos haec conferunt, tamen ea stultitia certe non fuissem, ut aut in obscuro odio apertas inimicitias, aut, in quo tibi nihil nocerem, summam ostenderem voluntatem nocendi. Ad me adire quosdam memini, nimirum ex Epicteto, qui dicerent nimis magnos sumptus legatis decerni: quibus ego non tam imperavi quam censui sumptus legatis quam maxime ad legem Corneliam decernendos. Atque in eo ipso me non perseverasse testes sunt rationes civitatum, in quibus, quantum quaeque voluit, legatis tuis datum induxit. 7. Te autem quibus mendaciis homines levissimi onerarunt! non modo sublatos sumptus, sed etiam a procuratoribus eorum, qui iam profecti essent, repetitos et ablatos; eamque causam multis omnino non eundi fuisse. Quererer tecum atque expostularem, ni, ut supra scripsi, purgare me tibi hoc tuo tempore quam accusare te mallem idque putarem esse rectius. Itaque nihil de te, quod credideris; de me, quamobrem non debueris credere, pauca dicam. Nam si me virum bonum, si dignum iis studiis eaque doctrina, cui me a pueritia dedi, si satis magni animi, non minimi consilii in maximis rebus perspectum habes: nihil in me non modo perfidiosum et insidiosum et fallax in amicitia, sed ne humile quidem aut ieiunum debes agnoscere. 8. Sin autem me astutum et occultum lubet fingere: quid est, quod minus cadere in eiusmodi naturam possit, quam aut florentissimi hominis aspernari benevolentiam aut eius existimationem oppugnare in provincia, cuius laudem domi defenderis; aut in ea re animum ostendere inimicum, in qua nihil obsis; aut id eligere ad perfidiam, quod ad indicandum odium apertissimum sit, ad nocendum levissimum? Quid erat autem, cur ego in te tam implacabilis essem, cum te ex fratre meo ne tunc quidem, cum tibi prope necesse esset eas agere partes, inimicum mihi fuisse cognossem? Cum vero reditum nostrum in gratiam uterque expetisset, quid in consulatu tuo frustra mecum egisti, quod me aut facere aut sentire voluisses? Quid mihi mandasti, cum te Puteolis prosequerer, in quo non exspectationem tuam diligentia mea vicerim? 9. Quodsi id est maxime astuti, omnia ad suam utilitatem referre, quid mihi tandem erat utilius, quid commodis meis aptius, quam hominis nobilissimi atque honoratissimi coniunctio: cuius opes, ingenium, liberi, affines, propinqui, mihi magno vel ornamento vel praesidio esse possent? Quae tamen ego

---

5. *suscipio quedam* M. — 9. *si clam - - esse*] *sic iam - - essem* M. — 10. *ea*] *ex* M. — *ii*] *hi* M. — 13. *nimirum ex Epicteto* om. B, seclusit E. — 20. *repertitos* M. — 23. *credideris: de me, quamobrem* Martyni-Laguna: *credideris de me; quamobrem* E. — 25. *iis* Cratander: *his* ME. — 29. *lubet* B: *iubet* M: *iuvat* E. — 39. An *Puteolos?* Or. — 40. *vicerit* malebat Ernestius.

omnia in expetenda amicitia tua non astutia quadam sed aliqua potius sapientia secutus sum. Quid? illa vincula, quibus quidem libentissime adstringor, quanta sunt! studiorum similitudo, suavitas consuetudinis, delectatio vitae atque victus, sermonis societas, litterae interiores. Atque haec domestica. Quid illa tandem popularia? reditus illustris in gratiam, in quo ne per imprudentiam quidem errari potest sine suspicione perfidiae; amplissimi sacerdotii collegium, in quo non modo amicitiam violari apud maiores nostros fas non erat, sed ne cooptari quidem sacerdotem licebat, qui cuiquam ex collegio esset inimicus. 10. Quae ut omittam tam multa atque tanta, quis unquam tanti quemquam fecit aut facere potuit aut debuit, quanti ego Cn. Pompeium, socerum tuae filiae? Etenim si merita valent: patriam, liberos, salutem, dignitatem, memet ipsum mihi per illum restitutum puto; si consuetudinis iucunditas: quae fuit unquam amicitia consularium in nostra civitate coniunctior? si illa amoris atque officii signa: quid mihi ille non commisit? quid non mecum communicavit? quid de se in senatu, cum ipse abesset, per quemquam agi maluit? quibus ille me rebus non ornatissimum voluit amplissime? qua denique ille facilitate, qua humanitate tulit contentionem meam pro Milone, adversantem interdum actionibus suis? quo studio providit, ne quae me illius temporis invidia attingeret, cum me consilio, cum auctoritate, cum armis denique texit suis? Quibus quidem temporibus haec in eo gravitas, haec animi altitudo fuit, non modo ut Phrygi alicui aut Lycaoni, quod tu in legatis fecisti, sed ne summorum quidem hominum malevolis de me sermonibus crederet. Huius igitur filius cum sit gener tuus cumque praeter hanc coniunctionem affinitatis, quam sis Cn. Pompeio carus quamque iucundus, intelligam: quo tandem animo in te esse debeo? cum praesertim eas ad me is litteras miserit, quibus, etiam si tibi, cui sum amicissimus, hostis essem, placarer tamen totumque me ad eius viri ita de me meriti voluntatem nutumque converterem. 11. Sed haec hactenus; pluribus enim etiam fortasse verbis, quam necesse fuit, scripta sunt. Nunc ea, quae a me perfecta quaeque instituta sint, cognosce. -

Atque haec agimus et agemus magis pro dignitate quam pro periculo tuo. Te enim, ut spero, propediem censorem audiemus: cuius magistratus officia, quae sunt maximi animi summique consilii, tibi diligentius et accuratius quam haec, quae nos de te agimus, cogitanda esse censeo.

XI. *(A. U. C.* 704.)

CICERO AP. PULCHRO, UT SPERO, CENSORI S. D.

1. Cum essem in castris ad fluvium Pyramum redditae mihi sunt uno tempore a te epistolae duae, quas ad me Q. Servilius Tarso miserat. Earum in altera dies erat adscripta Nonarum Aprilium; in altera, quae mihi recentior videbatur, dies non erat. Respondebo igitur superiori prius, in qua scribis ad me de absolutione maiestatis. De qua etsi

8. *nec optari* M. — 13. *restiturum* M. — 17. *ornatum* Cratander. Fort. *ornatum esse*. Or. — 19. *adversantem* M: *adversante* E. Fort. *adversante me*. Or. — *quo*] *quod* M. — 20. *cum auctoritate* M: *tum auctoritate* E. — 26. *intellegebam* M. — 31. *quae me profecta* M. — *sint* M: *sunt* E. — 32. *cognosce*.] Post hanc vocem non pauca desiderantur. — 40. *Q.*] *que* M. — 41. Fort. *adscriptus*. Bait.

permultum ante certior factus eram litteris, nuntiis, fama denique ipsa — nihil enim fuit clarius; non quo quisquam aliter putasset, sed nihil de insignibus ad laudem viris obscure nuntiari solet —, tamen eadem illa laetiora fecerunt mihi tuae litterae, non solum quia planius loquebantur et uberius quam vulgi sermo, sed etiam quia magis videbar tibi gratulari, cum de te ex te ipso audiebam. 2. Complexus igitur sum cogitatione te absentem; epistolam vero osculatus, etiam ipse mihi gratulatus sum. Quae enim a cuncto populo, a senatu, a iudicibus ingenio, industriae, virtuti tribuuntur — mihi ipse assentor fortasse, cum ea esse in me fingo —, mihi quoque ipsi tribui puto. Nec tam gloriosum exitum tui iudicii exstitisse, sed tam pravam inimicorum tuorum mentem fuisse mirabar. De ambitu vero quid interest, inquies, an de maiestate? Ad rem nihil; alterum enim non attigisti, alteram auxisti; verumtamen est maiestas, etsi Sulla voluit, ne in quemvis impune declamari liceret: ambitus vero ita apertam vim habet, ut aut accusetur improbe aut defendatur. Qui enim facta et non facta largitio ignorari potest? Tuorum autem honorum cursus cui suspectus unquam fuit? Me miserum, qui non affuerim! quos ego risus excitassem! 3. Sed de maiestatis iudicio duo mihi illa ex tuis litteris iucundissima fuerunt: unum, quod te ab ipsa re publica defensum scribis; quae quidem etiam in summa bonorum et fortium civium copia tueri tales viros deberet, nunc vero eo magis, quod tanta penuria est in omni vel honoris vel aetatis gradu, ut tam orba civitas tales tutores complecti debeat: alterum, quod Pompeii et Bruti fidem benevolentiamque mirifice laudas. Laetor virtute et officio cum tuorum necessariorum, meorum amicissimorum, tum alterius omnium seclorum et gentium principis, alterius iampridem iuventutis, celeriter, ut spero, civitatis. De mercenariis testibus a suis civitatibus notandis, nisi iam factum aliquid est per Flaccum, fiet a me, cum per Asiam decedam. 4. Nunc ad alteram epistolam venio. Quod ad me quasi formam communium temporum et totius rei publicae misisti expressam, prudentia litterarum tuarum valde mihi est grata. Video enim et pericula leviora, quam timebam, et maiora praesidia, si quidem, ut scribis, omnes vires civitatis se ad Pompeii ductum applicaverunt, tuumque simul promptum animum et alacrem perspexi ad defendendam rem publicam, mirificamque cepi voluptatem ex hac tua diligentia, quod in summis tuis occupationibus mihi tamen rei publicae statum per te notum esse voluisti. Nam augurales libros ad commune utriusque nostrûm otium serva; ego enim, a te cum tua promissa per litteras flagitabam, ad urbem te otiosissimum esse arbitrabar. Nunc tamen, ut ipse polliceris, pro auguralibus libris orationes tuas confectas omnes exspectabo. 4. Tullius, cui mandata ad me dedisti, non convenerat me; nec erat iam quisquam mecum tuorum

---

1. *permulto* Lambinus. Cfr. Hand Turs. III. p. 669. — *ante*] *a te* M. — 2. *alter* M. — 3. *obscura nuntiare* M. — 8. *a* ante *cuncto* om. M. — 9. *tribuuntur*, *quia mihi* M. — *assentior* M. — 14. *etsi* M: *ut* E. — *declamari* M: *declamare* E. Variorum coniecturae sic componendae videntur: *Verum tamen ea est maiestas (et sic Sulla voluit)*, *ut in quemvis inpune declamari liceat*. Or. — 16. *Qui*] *quod* M. — *facta et non* M: *facta aut non* E. — 20. *rei publice* M. — 21. *eos magis quod tu ante penuria* M. — 22. *honoris*] *oneris* M. — 24. *laudat* M. — 25. *cum*] *quam* pr. M. — 26. *seclorum* M: *saeculorum* E. — 29. *communium tempus eorum et* M. — 36. *per te*] *perite* M. — 40. Fort. *collectas*. Or. — *Tullius*] *dicit tullius* M. Fort. *D. Tullius*. Or.

praeter omnes meos, qui sunt omnes tui. Stomachosiores meas litteras quas dicas esse, non intelligo. Bis ad te scripsi, me purgans diligenter, te leniter accusans in eo, quod de me cito credidisses: quod genus querelae mihi quidem videbatur esse amici; sin tibi displicet, non utar eo posthac. Sed si, ut scribis, eae litterae non fuerunt disertae, scito meas non fuisse. Ut enim Aristarchus Homeri versum negat, quem non probat, sic tu — libet enim mihi iocari —, quod disertum non erit, ne putaris meum. Vale, et in censura — si iam es censor, ut spero — de proavo multum cogitato tuo.

XII. (A. U. C. 704.)

CICERO AP. PULCHRO S.

1. Gratulabor tibi prius — ita enim rerum ordo postulat —, deinde ad me convertar. Ego vero vehementer gratulor de iudicio ambitus: neque id, quod nemini dubium fuit, absolutum esse te, sed illud, quod, quo melior civis, quo vir clarior, quo fortior amicus es, quoque plura virtutis, industriae ornamenta in te sunt, eo mirandum est magis nullam ne in tabellae quidem latebra fuisse absconditam malevolentiam, quae te impugnare auderet. Non horum temporum, non horum hominum atque morum negotium! Nihil iam sum pridem admiratus magis. 2. De me autem, suscipe paullisper meas partes et eum te esse finge, qui sum ego; si facile inveneris quid dicas, noli ignoscere haesitationi meae. Ego vero velim mihi Tulliaeque meae, sicut tu amicissime et suavissime optas, prospere evenire ea, quae me insciente facta sunt a meis: sed ita cecidisse, ut agerentur eo tempore — spero omnino cum aliqua felicitate et opto —, verumtamen plus me in hac spe tua sapientia et humanitas consolatur quam opportunitas temporis. Itaque, quemadmodum expediam exitum huius institutae orationis, non reperio. Neque enim tristius dicere quidquam debeo ea de re, quam tu ipse ominibus optimis prosequeris, neque non me tamen mordet aliquid. In quo unum non vereor, ne tu parum perspicias ea, quae gesta sint, ab aliis esse gesta, quibus ego ita mandaram, ut, cum tam longe afuturus essem, ad me ne referrent, agerent quod probassent. 3. In hoc autem mihi illud occurrit: „Quid tu igitur, si affuisses?" Rem probassem; de tempore, nihil te invito, nihil sine consilio egissem tuo. Vides sudare me iamdudum laborantem, quomodo ea tuear, quae mihi tuenda sunt, et te non offendam. Leva me igitur hoc onere; nunquam enim mihi videor tractasse causam difficiliorem. Sic habeto tamen: nisi iam tunc omnia negotia cum summa tua dignitate diligentissime confecissem, tametsi nihil videbatur ad meum erga te pristinum studium addi posse, tamen hac mihi affinitate nuntiata non maiore equidem studio, sed acrius, apertius, significantius dignitatem tuam defendissem. 4. Decedenti mihi, et iam imperio annuo terminato, ante diem III. Nonas Sextiles, cum ad Sidam

---

3. *leniter* Codices aliquot: *leviter* ME. — 5. *eae* Vb: *hae* ME. — *desertae* M. — 7. *desertum* M. — 8. *es*] *est* M. — 16. *virtutis*, *industriae* M: *virtutis et industriae* E. — *nulla* M. — 21. *quid* M: *quod* E. — 28. *omnibus* M. — 29. *unum non vereor* M: *unum vereor* E. — 30. *quae* om. M. — *sint* M: *sunt* E. — *ab illis* Neap. Lamb. — 34. *suadere* M. — 36. *levam igitur* M. — 37. *iam nunc* Cortius. Cfr. Hand Turs. III. p. 122. — 41. *decedendi* M.

navi accederem et mecum Q. Servilius esset, litterae a meis sunt redditae. Dixi statim Servilio — etenim videbatur esse commotus —, ut omnia a me maiora exspectaret. Quid multa? benevolentior tibi quam fui nihilo sum factus, diligentior ad declarandam benevolentiam multo. Nam, ut vetus nostra simultas antea stimulabat me, ut caverem, ne cui suspicionem ficte reconciliatae gratiae darem, sic affinitas nova curam mihi affert cavendi, ne quid de summo meo erga te amore detractum esse videatur.

XIII. (A. U. C. 704.*)*

CICERO AP. PULCHRO S.

1. Quasi divinarem tali in officio fore mihi aliquando expetendum studium tuum, sic, cum de tuis rebus gestis agebatur, inserviebam honori tuo. Dicam tamen vere: plus quam acceperas reddidisti. Quis enim ad me non perscripsit te non solum auctoritate orationis, sententia tua, quibus ego a tali viro contentus eram, sed etiam opera, consilio, domum veniendo, conveniendis meis, nullum onus officii cuiquam reliquum fecisse? Haec mihi ampliora multo sunt quam illa ipsa, propter quae haec laborantur. Insignia enim virtutis multi etiam sine virtute assecuti sunt: talium virorum tanta studia assequi sola virtus potest. 2. Itaque mihi propono fructum amicitiae nostrae ipsam amicitiam, qua nihil est uberius, praesertim in iis studiis, quibus uterque nostrûm devinctus est. Nam tibi me profiteor et in re publica socium, de qua idem sentimus, et in quotidiana vita coniunctum, quam his artibus studiisque colimus. Vellem ita fortuna tulisset, ut, quanti ego omnes tuos facio, tanti tu meos facere posses: quod tamen ipsum, nescio qua permotus animi divinatione, non despero. Sed hoc nihil ad te; nostrum est onus. Illud velim sic habeas, quod intelliges hac re novata additum potius aliquid ad meum erga te studium, cui nihil videbatur addi posse, quam quidquam esse detractum. Cum haec scribebam, censorem iam te esse sperabam. Eo brevior est epistola et ut adversus magistrum morum modestior.

---

2. *commutus* M. — 3. *expectarent* M. — 4. *nilo* M. — 5. *simulabat* M. — 6. *novam* M, *nova novam* Bengelius. — 16. *onus* M: *munus* E. — 21. *deditus* N. — 23. *coniunctum, quam his artibus studiisque colimus* (e codd.) Bengelius: *coniunctum cum his artibus studiisque colimus* M, *coniunctum iis artibus studiisque, quae colimus* E. — 24. *velim* M. — *tulisset, ut quanti ego o. t. facio, tanti tu meos* N: *tulisset unquanti ego o. t. facio uti tu meos* M, *tulisset, quanti ego o. t. facio, uti tu meos* E. — 26. *non spero* pr. M. — 28. *cui*] *quo* (i. e. *quoi*) M. — 29. *iam te* M: *te iam* E. — 30. *est epistola* M: *est haec epistola* E.

LIBER IV.

AD SER. SULPICIUM ET CETEROS.

I. (A. U. C. 705.*)*

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

1. C. Trebatius, familiaris meus, ad me scripsit te ex se quaesisse, quibus in locis essem molesteque te ferre, quod me propter valetudinem tuam, cum ad urbem accessissem, non vidisses; et hoc tempore velle te mecum, si propius accessissem, de officio utriusque nostrûm communicare. Utinam, Servi, salvis rebus — sic enim est dicendum — colloqui potuissemus inter nos! profecto aliquid opis occidenti rei publicae tulissemus. Cognoram enim iam absens te haec mala multo ante providentem defensorem pacis et in consulatu tuo et post consulatum fuisse. Ego autem, cum consilium tuum probarem et idem ipse sentirem, nihil proficiebam. Sero enim veneram; solus eram; rudis esse videbar in causa; incideram in hominum pugnandi cupidorum insanias. Nunc, quoniam nihil iam videmur opitulari posse rei publicae, si quid est, in quo nobismet ipsis consulere possimus, non ut aliquid ex pristino statu nostro retineamus, sed ut quam honestissime lugeamus, nemo est omnium, quicum potius mihi quam tecum communicandum putem. Nec enim clarissimorum virorum, quorum similes esse debemus, exempla neque doctissimorum, quos semper coluisti, praecepta te fugiunt. Atque ipse antea ad te scripsissem te frustra in senatum sive potius in conventum senatorum esse venturum, ni veritus essem, ne eius animum offenderem, qui a me, ut te imitarer, petebat. Cui quidem ego, me cum rogaret, ut adessem in senatu, eadem omnia, quae a te de pace et de Hispaniis dicta sunt, ostendi me esse dicturum. 2. Res vides quo modo se habeat; orbem terrarum imperiis distributis ardere bello; urbem sine legibus, sine iudiciis, sine iure, sine fide relictam direptioni et incendiis. Itaque mihi venire in mentem nihil potest, non modo quid sperem, sed vix iam quid audeam optare. Sin autem tibi, homini prudentissimo, videtur utile esse nos colloqui; quamquam longius etiam cogitabam ab urbe discedere — cuius iam etiam nomen invitus audio —, tamen propius accedam; Trebatioque mandavi, ut, si quid tu eum velles ad me mittere, ne recusaret; idque ut facias, velim; aut, si quem tuorum fidelium voles, ad me mittas, ne aut tibi exire ex urbe necesse sit aut mihi accedere. Ego tantum tibi tribuo, quantum mihi fortasse arrogo: ut exploratum habeam, quidquid nos de communi sententia statuerimus, id omnes homines probaturos. Vale.

---

2. *Servilio suspicio* M. – 2. *Contrebatius* M. — *se quaesese quibus* M. — 6. *proprius* M. — 8. *inter nostro profecto* M. — 12. *essi* M. — 14. *videmur* Cratander: *videbimur* ME. — 22. *ego mecum me rogaret* M. — 24. *habeat* M: *habeant* E. — 27 et 28. *quid - - quid*] *quod - - quod* Ambros. 13. — 34. *quantum*] *tantum* Bengelius. — 35. *nos communis in sententias* pr. M, *nos communi sententia* corr. M. — 36. Fort. *omnes bonos*. Cfr. Lib. 5, 2, 8. Or.

II. (*A. U. C.* 705.)

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

1. A. d. III. Kal. Maias cum essem in Cumano, accepi tuas litteras; quibus lectis cognovi non satis prudenter fecisse Philotimum, qui, cum abs te mandata haberet, ut scribis, de omnibus rebus, ipse ad me non venisset, litteras tuas misisset; quas intellexi breviores fuisse, quod eum perlaturum putasses. Sed tamen, postquam tuas litteras legi, Postumia tua me convenit et Servius noster. His placuit, ut tu in Cumanum venires; quod etiam mecum, ut ad te scriberem, egerunt. 2. Quod meum consilium exquiris, id est tale, ut capere facilius ipse possim quam alteri dare. Quid enim est, quod audeam suadere tibi, homini summa auctoritate summaque prudentia? Si, quid rectissimum sit, quaerimus, perspicuum est; si, quid maxime expediat, obscurum: sin ii sumus, qui profecto esse debemus, ut nihil arbitremur expedire nisi quod rectum honestumque sit, non potest esse dubium, quid faciendum nobis sit. 3. Quod existimas meam causam coniunctam esse cum tua, certe similis in utroque nostrûm, cum optime sentiremus, error fuit. Nam omnia utriusque consilia ad concordiam spectaverunt; qua cum ipsi Caesari nihil esset utilius, gratiam quoque nos inire ab eo defendenda pace arbitrabamur. Quantum nos fefellerit et quem in locum res deducta sit, vides. Neque solum ea perspicis, quae geruntur quaeque iam gesta sunt, sed etiam qui cursus rerum, qui exitus futurus sit. Ergo aut probare oportet ea, quae fiunt, aut interesse, etiamsi non probes: quorum altera mihi turpis, altera etiam periculosa ratio videtur. 4. Restat, ut discedendum putem. In quo reliqua videtur esse deliberatio, quod consilium in discessu, quae loca sequamur. Omnino cum miserior res nunquam accidit, tum ne deliberatio quidem difficilior; nihil enim constitui potest, quod non incurrat in magnam aliquam difficultatem. Tu, si videbitur, ita censeo facias, ut, si habes iam statutum, quid tibi agendum putes, in quo non sit coniunctum consilium tuum cum meo, supersedeas hoc labore itineris; sin autem est, quod mecum communicare velis, ego te exspectabo. Tu, quod tuo commodo fiat, quam primum velim venias, sicut intellexi et Servio et Postumiae placere. Vale.

III. (*A. U. C.* 708.)

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

1. Vehementer te esse sollicitum et in communibus miseriis praecipuo quodam dolore angi multi ad nos quotidie deferunt. Quod quamquam minime miror et meum quodammodo agnosco, doleo tamen te sapientia praeditum prope singulari non tuis bonis delectari potius quam alienis malis laborare. Me quidem, etsi nemini concedo, qui maiorem ex pernicie et peste rei publicae molestiam traxerit, tamen multa iam consolantur maximeque conscientia consiliorum meorum. Multo enim ante tamquam ex aliqua specula prospexi tempestatem futuram, neque

---

2. *Servilio suspicio* M. — 6. Fort. *venisset*, *set litteras*. Or. — 7. *tuas litteras* M: *litteras tuas* E. — 9. *meum*] *mecum* M. — 10. *caperes* M. — 18. *qua cum*] *quamqum* pr. M, *qua qum* corr. M. — 19. *gratia* M. — 22. *futurus si te rogo aut* M. — 23. *quarum* B. — 27. *tunc* M. — 29. *statum* M.

id solum mea sponte, sed multo etiam magis monente et denuntiante te. Etsi enim afui magnam partem consulatus tui, tamen et absens cognoscebam, quae esset tua in hoc pestifero bello cavendo et praedicendo sententia, et ipse affui primis temporibus tui consulatus, cum accuratissime monuisti senatum, collectis omnibus bellis civilibus, ut et illa timerent, quae meminissent, et scirent, cum superiores nullo tali exemplo antea in re publica cognito tam crudeles fuissent, quicunque postea rem publicam oppressisset armis, multo intolerabiliorem futurum. Nam, quod exemplo fit, id etiam iure fieri putant; sed aliquid atque adeo multa addunt et afferunt de suo. 2. Quare meminisse debes eos, qui auctoritatem et consilium tuum non sint secuti, sua stultitia occidisse, cum tua prudentia salvi esse potuissent. Dices: „Quid me ista res consolatur in tantis tenebris et quasi parietinis rei publicae?" Est omnino vix consolabilis dolor: tanta est omnium rerum amissio et desperatio recuperandi: sed tamen et Caesar ipse ita de te iudicat et omnes cives sic existimant, quasi lumen aliquod exstinctis ceteris elucere sanctitatem et prudentiam et dignitatem tuam. Haec tibi ad levandas molestias magna esse debent. Quod autem a tuis abes, id eo levius ferendum est, quod eodem tempore a multis et magnis molestiis abes; quas ad te omnes perscriberem, nisi vererer, ne ea cognosceres absens, quae quia non vides mihi videris meliore esse condicione quam nos, qui videmus. 3. Hactenus existimo nostram consolationem recte adhibitam esse, quoad certior ab homine amicissimo fieres iis de rebus, quibus levari possent molestiae tuae. Reliqua sunt in te ipso neque mihi ignota nec minima solatia, ut quidem ego sentio, multo maxima: quae ego experiens quotidie sic probo, ut ea mihi salutem afferre videantur. Te autem ab initio aetatis memoria teneo summe omnium doctrinarum studiosum fuisse omniaque, quae a sapientissimis ad bene vivendum tradita essent, summo studio curaque didicisse. Quae quidem vel optimis rebus et usui et delectationi esse possent; his vero temporibus habemus aliud nihil, in quo acquiescamus. Nihil faciam insolenter, neque te tali vel scientia vel natura praeditum hortabor, ut ad eas te referas artes, quibus a primis temporibus aetatis studium tuum dedisti. 4. Tantum dicam, quod te spero approbaturum, me, postea quam illi arti, cui studueram, nihil esse loci neque in curia neque in foro viderim, omnem meam curam atque operam ad philosophiam contulisse. Tuae scientiae excellenti ac singulari non multo plus quam nostrae relictum est loci. Quare non equidem te moneo; sed mihi ita persuasi, te quoque in iisdem versari rebus, quae etiamsi minus prodessent, animum tamen a sollicitudine abducerent. Servius quidem tuus in omnibus ingenuis artibus in primisque in hac, in qua ego me scripsi acquiescere, ita versatur, ut excellat; a me vero sic diligitur, ut tibi uni concedam, praeterea nemini; mihique ab eo gratia refertur: in quo ille existimat, quod facile appareat, cum me colat et observet, tibi quoque in eo se facere gratissimum.

2. *consultus* M. — 9. *sed*] *et* Lambinus. — 11. *sint* M: *sunt* E. — 12. *quid mesta res* M. — 16. *sic*] *si* M. — 21. *melior* M. — 24. *flere si his de* M. — 25. *ut*] *aut* M, *et ut* Cratander. Malim *sed ut*. Bait. — 34. *dedidisti* Ambr. 7. — 36. *viderem* M. — 41. *ingeniis* M. — *in hac* M: *hac* E. — 42. *expellat* M.

IV. (*A. U. C.* 707.)

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

1. Accipio excusationem tuam, qua usus es, cur saepius ad me litteras uno exemplo dedisses; sed accipio ex ea parte, quatenus aut negligentia aut improbitate eorum, qui epistolas accipiant, fieri scribis, ne ad nos perferantur: illam partem excusationis, qua te scribis orationis paupertate — sic enim appellas — iisdem verbis epistolas saepius mittere, nec nosco nec probo. Et ego ipse, quem tu per iocum — sic enim accipio — divitias orationis habere dicis, me non esse verborum admodum inopem agnosco: *εἰρωνεύεσθαι* enim non necesse est: sed tamen idem — nec hoc *εἰρωνευόμενος* — facile cedo tuorum scriptorum subtilitati et elegantiae. 2. Consilium tuum, quo te usum scribis hoc Achaicum negotium non recusavisse, cum semper probavissem, tum multo magis probavi lectis tuis proximis litteris. Omnes enim causae, quas commemoras, iustissimae sunt tuaque et auctoritate et prudentia dignissimae. Quod aliter cecidisse rem existimas atque opinatus sis, id tibi nullo modo assentior. Sed quia tanta perturbatio et confusio est rerum, ita perculsa et prostrata foedissimo bello iacent omnia, ut is cuique locus, ubi ipse sit, et sibi quisque miserrimus esse videatur, propterea et tui consilii poenitet te et nos, qui domi sumus, tibi beati videmur; at contra nobis non tu quidem vacuus molestiis, sed prae nobis beatus. Atque hoc ipso melior est tua quam nostra condicio, quod tu, quid doleat, scribere audes, nos ne id quidem tuto possumus: nec id victoris vitio, quo nihil moderatius, sed ipsius victoriae, quae civilibus bellis semper est insolens. 3. Uno te vicimus, quod de Marcelli, collegae tui, salute paullo ante quam tu cognovimus; etiam mehercule, quod, quemadmodum ea res ageretur, vidimus. Nam sic fac existimes: post has miserias, id est, postquam armis disceptari coeptum sit de iure publico, nihil esse actum aliud cum dignitate. Nam et ipse Caesar accusata acerbitate Marcelli — sic enim appellabat — laudataque honorificentissime et aequitate tua et prudentia, repente praeter spem dixit, „se senatui roganti de Marcello ne hominis quidem causa negaturum." Fecerat autem hoc senatus, ut, cum a L. Pisone mentio esset facta de Marcello et cum C. Marcellus se ad Caesaris pedes abiecisset, cunctus consurgeret et ad Caesarem supplex accederet. Noli quaerere: ita mihi pulcher hic dies visus est, ut speciem aliquam viderer videre quasi reviviscentis rei publicae. 4. Itaque cum omnes ante me rogati gratias Caesari egissent praeter Volcatium — is enim, si eo loco esset, negavit, se facturum fuisse —, ego rogatus mutavi meum consilium. Nam statueram, non mehercule inertia sed desiderio pristinae dignitatis, in perpetuum tacere. Fregit hoc meum consilium et Caesaris magnitudo animi et senatus officium. Itaque pluribus verbis egi Caesari gratias; meque metuo ne etiam in ceteris rebus honesto otio privarim, quod erat unum solatium in malis. Sed tamen, quoniam effugi eius offensionem, qui

15. *et prudentia et dignissime* M. — 19. *et* Luenemann: *ut* ME. — 20. *consilii poenitet te* M: *te consilii poenitet* E. — 24. *quo*] *quod* M. — 25. *vincimus* auctore Ernestio Martyni-Laguna, et sic Ambros. tres. — 26. *etiamercle* M. — 28. *sit* M: *est* E. — 32. *neominus* pr. M, *ne ominis* Vb cum corr. M. — 36. *videre viderer* Vb, ut Lib. 9. ep. 15. — 44. *Sed tamen - - studiis serviam* attulit Gellius 12, 13.

fortasse arbitraretur me hanc rem publicam non putare, si perpetuo tacerem: modice hoc faciam aut etiam intra modum, ut et illius voluntati et meis studiis serviam. Nam, etsi a prima aetate me omnis ars et doctrina liberalis et maxime philosophia delectavit, tamen hoc studium quotidie ingravescit, credo et aetatis maturitate ad prudentiam et his temporum vitiis, ut nulla res alia levare animum molestiis possit. 5. A quo studio te abduci negotiis intelligo ex tuis litteris; sed tamen aliquid iam noctes te adiuvabunt. Servius tuus vel potius noster summa me observantia colit: cuius ego cum omni probitate summaque virtute, tum studiis doctrinaque delector. Is mecum saepe de tua mansione aut decessione communicat. Adhuc in hac sum sententia, nihil ut faciamus nisi quod maxime Caesar velle videatur. Res sunt eiusmodi, ut, si Romae sis, nihil [te] praeter tuos delectare possit. De reliquis, nihil melius ipso est; ceteri et cetera eiusmodi, ut, si alterum utrum necesse sit, audire ea malis quam videre. Hoc nostrum consilium nobis minime iucundum est, qui te videre cupimus; sed consulimus tibi.

V. (A. U. C. 709.*)*

SERVIUS CICERONI S.

1. Posteaquam mihi renuntiatum est de obitu Tulliae, filiae tuae, sane quam pro eo ac debui graviter molesteque tuli communemque eam calamitatem existimavi; qui, si istic affuissem, neque tibi defuissem coramque meum dolorem tibi declarassem. Etsi genus hoc consolationis miserum atque acerbum est, propterea quia, per quos ea confieri debet propinquos ac familiares, ii ipsi pari molestia afficiuntur neque sine lacrimis multis id conari possunt, uti magis ipsi videantur aliorum consolatione indigere quam aliis posse suum officium praestare; tamen quae in praesentia in mentem mihi venerunt, decrevi brevi ad te perscribere: non quo ea te fugere existimem, sed quod forsitan dolore impeditus minus ea perspicias. 2. Quid est, quod tanto opere te commoveat tuus dolor intestinus? Cogita, quemadmodum adhuc fortuna nobiscum egerit: ea nobis erepta esse, quae hominibus non minus quam liberi cara esse debent, patriam, honestatem, dignitatem, honores omnes. Hoc uno incommodo addito quid ad dolorem adiungi potuit? aut qui non in illis rebus exercitatus animus callere iam debet atque omnia minoris existimare? 3. An illius vicem, credo, doles? Quoties in eam cogitationem necesse est et tu veneris et nos saepe incidimus, hisce temporibus non pessime cum iis esse actum, quibus sine dolore licitum est mortem cum vita commutare? Quid autem fuit, quod illam hoc tempore ad vivendum magno opere invitare posset? quae res? quae spes? quod animi solatium? Ut cum aliquo adolescente primario coniuncta aetatem gereret? Licitum est tibi, credo, pro tua dignitate ex hac iuventute generum deligere, cuius fidei liberos tuos te tuto committere putares! An ut ea

---

9. *tunc* M. — 13. *nihil te - delectare* Lambinus: *nihil - delectare* M, *nihil - delectare te* E. Cfr. Cortium. — 23. *mirum* M. — 24. *propinqui* auctore Ernestio Martyni-Laguna. — *ii ipsi* Orellius: *itipsi* M, *ipsi* E. — 34. *existimare* M: *aestimare* E. — 35. *At* auctore Manutio Lambinus. Cfr. Hand Turs. I. p. 344. — *cedo* unus cod. Regius. Cfr. Hand Turs. II. p. 14. — 38. *illa - videndum* (sed priore *d* punctis notata) M. — 42. *deligere* M: *diligere* E.

liberos ex sese pareret, quos cum florentes videret, laetaretur? qui rem a parente traditam per se tenere possent? honores ordinatim petituri essent? in re publica, in amicorum negotiis libertate sua uti? Quid horum fuit, quod non prius quam datum est ademptum sit? At vero malum est liberos amittere. Malum: nisi hoc peius sit, haec sufferre et perpeti. 4. Quae res mihi non mediocrem consolationem attulit, volo tibi commemorare, si forte eadem res tibi dolorem minuere possit. Ex Asia rediens, cum ab Aegina Megaram versus navigarem, coepi regiones circumcirca prospicere. Post me erat Aegina, ante me Megara; dextra Piraeeus, sinistra Corinthus: quae oppida quodam tempore florentissima fuerunt, nunc prostrata et diruta ante oculos iacent. Coepi egomet mecum sic cogitare: Hem! nos homunculi indignamur, si quis nostrûm interiit aut occisus est, quorum vita brevior esse debet, cum uno loco tot oppidûm cadavera proiecta iacent? Visne tu te, Servi, cohibere et meminisse hominem te esse natum? Crede mihi, cogitatione ea non mediocriter sum confirmatus. Hoc idem, si tibi videtur, fac ante oculos tibi proponas. Modo uno tempore tot viri clarissimi interierunt; de imperio populi Romani tanta deminutio facta est; omnes provinciae conquassatae sunt: in unius mulierculae animula si iactura facta est, tanto opere commoveris? quae si hoc tempore non diem suum obisset, paucis post annis tamen ei moriendum fuit, quoniam homo nata fuerat. 5. Etiam tu ab hisce rebus animum ac cogitationem tuam avoca atque ea potius reminiscere, quae digna tua persona sunt: illam, quamdiu ei opus fuerit, vixisse; una cum re publica fuisse: te, patrem suum, praetorem, consulem, augurem vidisse; adolescentibus primariis nuptam fuisse; omnibus bonis prope perfunctam esse; cum res publica occideret, vita excessisse. Quid est, quod tu aut illa cum fortuna hoc nomine queri possitis? Denique noli te oblivisci Ciceronem esse et eum, qui aliis consueris praecipere et dare consilium; neque imitare malos medicos, qui in alienis morbis profitentur tenere se medicinae scientiam, ipsi se curare non possunt; sed potius, quae aliis tute praecipere soles, ea tute tibi subiice atque apud animum propone. 6. Nullus dolor est, quem non longinquitas temporis minuat ac molliat. Hoc te exspectare tempus tibi turpe est, ac non ei rei sapientia tua te occurrere. Quodsi qui etiam inferis sensus est, qui illius in te amor fuit pietasque in omnes suos, hoc certe illa te facere non vult. Da hoc illi mortuae; da ceteris amicis ac familiaribus, qui tuo dolore maerent; da patriae, ut, si qua in re opus sit, opera et consilio tuo uti possit. Denique, quoniam in eam fortunam devenimus, ut etiam huic rei nobis serviendum sit, noli committere, ut quisquam te putet non tam filiam quam rei publicae tempora et aliorum victoriam lugere. Plura me ad te de hac re scribere pudet, ne videar prudentiae tuae diffidere: quare, si hoc unum proposuero, finem faciam scribendi. Vidimus aliquoties secundam pulcherrime te ferre fortunam magnamque ex ea re te laudem apisci: fac aliquando intelligamus adver-

1. *pararet* M. — 3. *essent in re publica? in* E. — *uti* M: *uterentur* E, *usi* Martyni-Laguna. — 4. *est* M: *esset* E. — 5. *hoc peius* M: *peius* E. — 7. *dolorem minuere* M: *minuere dolorem* E. — 9. *ante me Megara* Orellius: *ante menegare* M, *ante Megara* E. — 14. *iacent* M: *iaceant* E. — 17. *carissimi* M. — 18. *populi Romani* Orellius: *propter* M, *praeterea* E. — 24. *fuisse*] *floruisse* Sch. — 32. *subiace* M. — 44. *adipisci* B.

sam quoque te aeque ferre posse neque id malus, quam debeat, tibi onus videri; ne ex omnibus virtutibus haec una tibi videatur deesse. Quod ad me attinet, cum te tranquilliorem animo esse cognoro, de iis rebus, quae hic geruntur, quemadmodumque se provincia habeat, certiorem faciam. Vale.

VI. (A. U. C. 709.*)*

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

1. Ego vero, Servi, vellem, ut scribis, in meo gravissimo casu affuisses. Quantum enim praesens me adiuvare potueris et consolando et prope aeque dolendo, facile ex eo intelligo, quod litteris lectis aliquantum acquievi. Nam et ea scripsisti, quae levare luctum possent, et in me consolando non mediocrem ipse animi dolorem adhibuisti. Servius tamen tuus omnibus officiis, quae illi tempori tribui potuerunt, declaravit et quanti ipse me faceret et quam suum talem erga me animum tibi gratum putaret fore; cuius officia iucundiora licet saepe mihi fuerint, nunquam tamen gratiora. Me autem non oratio tua solum et societas paene aegritudinis, sed etiam auctoritas consolatur. Turpe enim esse existimo me non ita ferre casum meum, ut tu, tali sapientia praeditus, ferendum putas. Sed opprimor interdum et vix resisto dolori, quod ea me solatia deficiunt, quae ceteris, quorum mihi exempla propono, simili in fortuna non defuerunt. Nam et Q. Maximus, qui filium consularem, clarum virum et magnis rebus gestis, amisit, et L. Paullus, qui duo septem diebus, et vester Gallus et M. Cato, qui summo ingenio, summa virtute filium perdidit, iis temporibus fuerunt, ut eorum luctum ipsorum dignitas consolaretur ea, quam ex re publica consequebantur. 2. Mihi autem amissis ornamentis iis, quae ipse commemoras quaeque eram maximis laboribus adeptus, unum manebat illud solatium, quod ereptum est. Non amicorum negotiis, non rei publicae procuratione impediebantur cogitationes meae; nihil in foro agere libebat; adspicere curiam non poteram; existimabam, id quod erat, omnes me et industriae meae fructus et fortunae perdidisse. Sed, cum cogitarem haec mihi tecum et cum quibusdam esse communia, et cum frangerem iam ipse me, cogerem[que] illa ferre toleranter: habebam quo confugerem, ubi conquiescerem, cuius in sermone et suavitate omnes curas doloresque deponerem. Nunc autem hoc tam gravi vulnere etiam illa, quae consanuisse videbantur, recrudescunt. Non enim, ut tum me a re publica maestum domus excipiebat, quae levaret, sic nunc domo maerens ad rem publicam confugere possum, ut in eius bonis acquiescam. Itaque et domo absum et foro, quod nec eum dolorem, quem a re publica capio, domus iam consolari potest nec domesticum res publica. 3. Quo magis te exspecto teque videre quam primum cupio. Maior mihi levatio afferri nulla potest quam coniunctio consuetudinis sermonumque nostrorum:

---

1. *aeque*] Cf. Hand Turs. I. p. 197. — 3. *tranquilliore* Martyni-Laguna cum Repett. Lamb. — *iis*] *his* M, ut solet. — 7. *SER.*] *Servilio* M. — 12. *ipsi* M. — 15. *licet - - fuerint* Martyni-Laguna: *scilicet - - fuerint* M, *scilicet - - fuerunt* E. — 20. *solatia ad deficiunt* M. — 25. *luctum*] *lum* M. — 33. *que* om. M, quare seclusimus. Poterat etiam suppleri *ac cogerem.* Or. — 39. *a*] *e* Lambinus. — 41. *mihi vatio mihi adferre* M, *mihi allevatio afferri* Martyni-Laguna.

quamquam sperabam tuum adventum — sic enim audiebam — appropinquare. Ego autem cum multis de causis te exopto quam primum videre, tum etiam, ut ante commentemur inter nos, qua ratione nobis traducendum sit hoc tempus, quod est totum ad unius voluntatem accommodandum et prudentis et liberalis et — ut perspexisse videor — nec a me alieni et tibi amicissimi. Quod cum ita sit, magnae tamen est deliberationis, quae ratio sit ineunda nobis, non agendi aliquid, sed illius concessu et beneficio quiescendi.

VII. (A. U. C. 708.)

M. CICERO S. D. M. MARCELLO.

1. Etsi eo te adhuc consilio usum intelligo, ut id reprehendere non audeam, non quin ab eo ipse dissentiam, sed quod ea te sapientia esse iudicem, ut meum consilium non anteponam tuo: tamen et amicitiae nostrae vetustas et tua summa erga me benevolentia, quae mihi iam a pueritia tua cognita est, me hortata est, ut ea scriberem ad te, quae et saluti tuae conducere arbitrarer et non aliena esse ducerem a dignitate. 2. Ego eum te esse, qui horum malorum initia multo ante videris, consulatum magnificentissime atque optime gesseris, praeclare memini; sed idem etiam illa vidi, neque te consilium civilis belli ita gerendi nec copias Cn. Pompeii nec genus exercitus probare semperque summe diffidere: qua in sententia me quoque fuisse memoria tenere te arbitror. Itaque neque tu multum interfuisti rebus gerendis et ego id semper egi, ne interessem. Non enim iis rebus pugnabamus, quibus valere poteramus, consilio, auctoritate, causa, quae erant in nobis superiora, sed lacertis et viribus, quibus pares non eramus. Victi sumus igitur, aut, si vinci dignitas non potest, fracti certe et abiecti. In quo tuum consilium nemo potest non maxime laudare, quod cum spe vincendi simul abiecisti certandi etiam cupiditatem ostendistique sapientem et bonum civem initia belli civilis invitum suscipere, extrema libenter non persequi. 3. Qui non idem consilium, quod tu, secuti sunt, eos video in duo genera esse distractos. Aut enim renovare bellum conati sunt, hique se in Africam contulerunt; aut, quemadmodum nos, victori sese crediderunt. Medium quoddam tuum consilium fuit, qui hoc fortasse humilis animi duceres, illud pertinacis. Fateor a plerisque vel dicam ab omnibus sapiens tuum consilium, a multis etiam magni ac fortis animi iudicatum. Sed habet ista ratio, ut mihi quidem videtur, quendam modum; praesertim cum tibi nihil deesse arbitrer ad tuas fortunas omnes obtinendas praeter voluntatem. Sic enim intellexi, nihil aliud esse, quod dubitationem afferret ei, penes quem est potestas, nisi quod vereretur, ne tu illud beneficium omnino non putares. De quo quid sentiam, nihil attinet dicere, cum appareat, ipse quid fecerim. 4. Sed tametsi iam ita constituisses, ut abesse perpetuo malles quam ea, quae nolles, videre: tamen id cogitare deberes, ubicunque esses, te fore in eius ipsius, quem

1. *quamquam*] *et iamiam* Martyni-Laguna. — 6. *a* om. M. — *tamen est* M: *est tamen* E. — 15. *quae ut saluti* M. — 17. *maiorum* M. — 19. *nec copias* M: *neque copias* E. — 32. *iique* Benedictus. — *victores esse crediderunt* M, *victori sese tradiderunt* Martyni-Laguna. — 41. *tametsi iam* Ernestius: *tamen, si* ME. — 42. *ut esse perpetuo* M.

fugeres, potestate. Qui si facile passurus esset te carentem patria et fortunis tuis quiete et libere vivere, cogitandum tibi tamen esset Romaene et domi tuae, cuicuimodi res esset, an Mytilenis aut Rhodi malles vivere. Sed cum ita late pateat eius potestas, quem veremur, ut terrarum orbem complexa sit, nonne mavis sine periculo tuae domi esse quam cum periculo alienae? Equidem, etiamsi oppetenda mors esset, domi atque in patria mallem quam in externis atque alienis locis. Hoc idem omnes, qui te diligunt, sentiunt: quorum est magna pro tuis maximis clarissimisque virtutibus multitudo. 5. Habemus etiam rationem rei familiaris tuae, quam dissipari nolumus. Nam etsi nullam potest accipere iniuriam, quae futura perpetua sit, propterea, quod neque is, qui tenet rem publicam, patietur neque ipsa res publica; tamen impetum praedonum in tuas fortunas fieri nolo. Hi autem qui essent, auderem scribere, nisi te intelligere confiderem. 6. Hic te unius sollicitudines, unius etiam multae et assiduae lacrimae C. Marcelli, fratris optimi, deprecantur: nos cura et dolore proximi sumus, precibus tardiores, quod ius adeundi, cum ipsi deprecatione eguerimus, non habemus. Gratia tantum possumus, quantum victi; sed tamen consilio, studio Marcello non desumus. A tuis reliquis non adhibemur; ad omnia parati sumus.

VIII. (*A. U. C.* 708.)

M. CICERO S. D. M. MARCELLO.

1. Neque monere te audeo praestanti prudentia virum nec confirmare maximi animi hominem unumque fortissimum, consolari vero nullo modo. Nam si ea, quae acciderunt, ita fers, ut audio, gratulari magis virtuti debeo quam consolari dolorem tuum; sin te tanta mala rei publicae frangunt, non ita abundo ingenio, ut te consoler, cum ipse me non possim. Reliquum est igitur, ut tibi me in omni re eum praebeam praestemque et ad omnia, quae tui velint, ita sim praesto, ut me non solum omnia debere tua causa, sed ea quoque, etiam quae non possim, putem. 2. Illud tamen vel tu me monuisse vel censuisse puta vel propter benevolentiam tacere non potuisse, ut, quod ego facio, tu quoque animum inducas, si sit aliqua res publica, in ea te esse oportere iudicio hominum reque principem, necessitate cedentem tempori: sin autem nulla sit, hunc tamen aptissimum esse etiam ad exsulandum locum. Si enim libertatem sequimur, qui locus hoc dominatu vacat? sin qualemcunque locum, quae est domestica sede iucundior? Sed mihi crede, etiam is, qui omnia tenet, favet ingeniis: nobilitatem vero et dignitates hominum, quantum ei res et ipsius causa concedit, amplectitur. Sed plura quam statueram. Redeo ergo ad unum illud, me tuum esse, fore cum tuis, si modo erunt tui, si minus, me certe in omnibus rebus satis nostrae coniunctioni amorique facturum. Vale.

---

3. *cuicuimodi* mg. Repett. Lamb. et Gronovius: *cuiusmodi* ME. — *Mytilenis* M: *Mitylenis* E. — *vivere*] *videre* M. — 5. *tuae domi* M: *domi tuae* E. — 10. *potes* Va. — 28. *et* Lambinus: *ut* ME. — *sim* M: *adsim* E. — 29. *tua causa, sed causa quoque* M, *tua causa, quae possim, sed ea quoque* Martyni-Laguna cum Vb. in qua est *possum*. — 30. *tamen vultu me* M. — 32. *hominum*] *omnium* Lambinus. — 39. *ego* M.

IX. *(A. U. C.* 708.)

M. CICERO S. D. M. MARCELLO.

1. Etsi perpaucis ante diebus dederam Q. Mucio litteras ad te pluribus verbis scriptas, quibus declaraveram, quo te animo censerem esse oportere et quid tibi faciendum arbitrarer: tamen, cum Theophilus, libertus tuus, proficisceretur, cuius ego fidem erga te benevolentiamque perspexeram, sine meis litteris eum ad te venire nolui. Iisdem igitur te rebus etiam atque etiam hortor, quibus superioribus litteris hortatus sum, ut in ea re publica, quaecunque est, quam primum velis esse. Multa videbis fortasse, quae nolis, non plura tamen, quam audis quotidie. Non est porro tuum uno sensu solum oculorum moveri: cum idem illud auribus percipias, quod etiam maius videri solet, minus laborare. 2. At tibi ipsi dicendum erit aliquid, quod non sentias, aut faciendum, quod non probes. Primum tempori cedere, id est, necessitati parere, semper sapientis est habitum; deinde non habet, ut nunc quidem est, id vitii res. Dicere fortasse, quae sentias, non licet; tacere plane licet. Omnia enim delata ad unum sunt. Is utitur consilio ne suorum quidem, sed suo. Quod non multo secus fieret, si is rem publicam teneret, quem secuti sumus. An, qui in bello, cum omnium nostrûm coniunctum esset periculum, suo et certorum hominum minime prudentium consilio uteretur, eum magis communem censemus in victoria futurum fuisse, quam incertis in rebus fuisset? et, qui nec te consule tuum sapientissimum consilium secutus esset, nec fratre tuo consulatum ex auctoritate tua gerente vobis auctoribus uti voluerit, nunc omnia tenentem nostras sententias desideraturum censes fuisse? 3. Omnia sunt misera in bellis civilibus; quae maiores nostri ne semel quidem, nostra aetas saepe iam sensit: sed miserius nihil quam ipsa victoria; quae, etiamsi ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores impotentioresque reddit; ut, etiamsi natura tales non sint, necessitate esse cogantur: multa enim victori eorum arbitrio, per quos vicit, etiam invito facienda sunt. An tu non videbas mecum simul, quam illa crudelis esset futura victoria? Igitur tunc quoque careres patria, ne, quae nolles, videres? „Non, inquies: ego enim ipse tenerem opes et dignitatem meam." At erat tuae virtutis in minimis tuas res ponere, de re publica vehementius laborare. Deinde, qui finis istius consilii est? Nam adhuc et factum tuum probatur et, ut in tali re, etiam fortuna laudatur: factum, quod et initium belli necessario secutus sis et extrema sapienter persequi nolueris; fortuna, quod honesto otio tenueris et statum et famam dignitatis tuae. Nunc vero nec locus tibi ullus dulcior esse debet patria, nec eam diligere minus debes, quod deformior est, sed misereri potius nec eam multis claris viris orbatam privare etiam adspectu tuo. 4. Denique, si fuit magni animi non isse supplicem victori, vide ne superbi sit aspernari eiusdem liberalitatem, et, si sapientis est carere patria, duri non desiderare, et, si re

---

8. *te rebus*] *de rebus* M, *te de rebus* Lambinus. Fort. *te rationibus*. Or. — 19. *esset* B: *esse* ME. — 20. *suo et certorum* pr. M: *suo cerneret*, *ceterorum* E cum corr. M. — 22. *in rebus* M: *rebus* E. — 24. *nunc*] *hunc* Martyni-Laguna. — 30. *An tu*] *ante* M. — 31. *quam*] *cum* Ernestii operae. — 32. *careres patria* M: *patria careres* E. — 42. *esse supplicem* B. Fort. *isse supplicatum*. Or. — 43. *si* ante *sapientis* om. M. — 43. *non*] *ne* Ernestii operae.

publica non possis frui, stultum est nolle privata. Caput illud est, ut, si ista vita tibi commodior esse videatur, cogitandum tamen sit, ne tutior non sit. Magna gladiorum est licentia, sed in externis locis minor etiam ad facinus verecundia. Mihi salus tua tantae curae est, ut Marcello, fratri tuo, aut par aut certe proximus sim. Tuum est consulere temporibus et incolumitati et vitae et fortunis tuis.

X. *(A. U. C.* 709.)

CICERO MARCELLO S.

1. Etsi nihil erat novi, quod ad te scriberem, magisque litteras tuas iam exspectare incipiebam vel te potius ipsum, tamen, cum Theophilus proficisceretur, non potui nihil ei litterarum dare. Cura igitur, ut quam primum venias; venies enim, mihi crede, exspectatus, neque solum nobis, id est, tuis, sed prorsus omnibus. Venit enim mihi in mentem subvereri interdum, ne te delectet tarda decessio. 2. Quodsi nullum haberes sensum nisi oculorum, prorsus tibi ignoscerem, si quosdam nolles videre; sed, cum leviora non multo essent, quae audirentur, quam quae viderentur, suspicarer autem multum interesse rei familiaris tuae te quam primum venire, atque id in omnes partes valeret, putavi ea de re te esse admonendum. Sed, quoniam, quid mihi placeret, ostendi, reliqua tu pro tua prudentia considerabis. Me tamen velim, quod ad tempus te exspectemus, certiorem facias.

XI. *(A. U. C.* 708.)

MARCELLUS CICERONI S.

1. Plurimum valuisse apud me tuam semper auctoritatem cum in omni re tum in hoc maxime negotio potes existimare. Cum mihi C. Marcellus, frater amantissimus mei, non solum consilium daret, sed precibus quoque me obsecraret, non prius mihi persuadere potuit, quam tuis est effectum litteris, ut uterer vestro potissimum consilio. Res quemadmodum sit acta, vestrae litterae mihi declarant. Gratulatio tua etsi est mihi probatissima, quod ab optimo fit animo, tamen hoc mihi multo iucundius est et gratius, quod in summa paucitate amicorum, propinquorum ac necessariorum, qui vere meae saluti faverent, te cupidissimum mei singularemque mihi benevolentiam praestitisse cognovi. 2. Reliqua sunt eiusmodi, quibus ego, quoniam haec erant tempora, facile et aequo animo carebam; hoc vero eiusmodi esse statuo, ut sine talium virorum et amicorum benevolentia neque in adversa neque in secunda fortuna quisquam vivere possit. Itaque in hoc ego mihi gratulor. Tu vero ut intelligas homini amicissimo te tribuisse officium, re tibi praestabo.

XII. *(A. U. C.* 709.)

SERVIUS CICERONI S. D.

1. Etsi scio non iucundissimum me nuntium vobis allaturum, tamen, quoniam casus et natura in nobis dominatur, visum est faciendum, quo-

1. *stultum*, *nolle* I. M. Heusingerus, *stulti*, *nolle* Martyni-Laguna. — *illud est* M: *est illud* E. — 9. *erat* om. M. — 18. *atque id in* Orellius: *atque in* M, *idque in* VE. — 19. *quod* M. — 24. *Plurimam* pr. M. — 25. *mihi consul Marcellus* M. — 40. *Ciceronis pluribus verbis etsi* M, in quibus latere videtur: *S. D.* — *S. V. B. E. V.* Or. — 41. *me nuntium* M: *nuntium me* E. — 42. *natura*] *fortuna* mg. Repetitt. Lamb. — *nobis*] *bonis* M.

quo modo res se haberet, vos certiores facere. A. d. x. Kal. Iun. cum ab Epidauro Piraeeum navi advectus essem, ibi Marcellum, collegam nostrum, conveni eumque diem ibi consumpsi, ut cum eo essem. Postero die cum ab eo digressus essem eo consilio, ut ab Athenis in Boeotiam irem reliquamque iurisdictionem absolverem, ille, ut aiebat, supra Maleam in Italiam versus navigaturus erat. 2. Post diem tertium eius diei, cum ab Athenis proficisci in animo haberem, circiter hora decima noctis P. Postumius, familiaris eius, ad me venit et mihi nuntiavit M. Marcellum, collegam nostrum, post coenae tempus a P. Magio Cilone, familiare eius, pugione percussum esse et duo vulnera accepisse, unum in stomacho, alterum in capite secundum aurem; sperare tamen eum vivere posse; Magium se ipsum interfecisse; postea se a Marcello ad me missum esse, qui haec nuntiaret et rogaret, uti medicos. Coëgi et e vestigio eo sum profectus prima luce. Cum non longe a Piraeeo abessem, puer Acidini obviam mihi venit cum codicillis, in quibus erat scriptum, paullo ante lucem Marcellum diem suum obisse. Ita vir clarissimus ab homine deterrimo acerbissima morte est affectus; et cui inimici propter dignitatem pepercerant, inventus est amicus, qui ei mortem offerret. 3. Ego tamen ad tabernaculum eius perrexi. Inveni duos libertos et pauculos servos; reliquos aiebant profugisse metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset. Coactus sum in eadem illa lectica, qua ipse delatus eram, meisque lecticariis in urbem eum referre; ibique pro ea copia, quae Athenis erat, funus ei satis amplum faciendum curavi. Ab Atheniensibus, locum sepulturae intra urbem ut darent, impetrare non potui, quod religione se impediri dicerent; neque tamen id antea cuiquam concesserant. Quod proximum fuit, uti in quo vellemus gymnasio eum sepeliremus, nobis permiserunt. Nos in nobilissimo orbis terrarum gymnasio Academiae locum delegimus ibique eum combussimus, posteaque curavimus, ut eidem Athenienses in eodem loco monumentum ei marmoreum faciendum locarent. Ita, quae nostra officia fuerunt, pro collegio et pro propinquitate et vivo et mortuo omnia ei praestitimus. Vale. D. pr. Kal. Iun. Athenis.

XIII. (A. U. C. 708.*)*

M. CICERO S. D. P. FIGULO.

1. Quaerenti mihi iamdiu, quid ad te potissimum scriberem, non modo certa res nulla, sed ne genus quidem litterarum usitatum veniebat in mentem. Unam enim partem et consuetudinem earum epistolarum, quibus secundis rebus uti solebamus, tempus eripuerat perfeceratque fortuna, ne quid tale scribere possem aut omnino cogitare. Relinqueba-

---

1. *ut vos certiores facerem* Martyni-Laguna. Vitium latere videtur in v. *faciendum*. Bait. Est sermo familiaris Servii, non Ciceronis. Or. — 2. Fort. *M. Marcellum*. Or. — 3. *postero diem ab* M. — 4. *ab Athenis* seclusit E. — 5. *ut aiebat* Martyni-Laguna: *utiebat* M, *uti aiebat* E. — *supra Maleam* Lambinus: *supra Maias* M, *supra Maleas* E, *ὑπὲρ Μαλέας* Victorius. — *in* om. A, Manutius, Lambinus. Cfr. Hand Turs. III. p. 309. — 6. *Post diem tertium eius* Va: *postridiem tertium eius* M, *Postridie eius* E. — 7. *Sp. Postumius* Martyni-Laguna. — 9. *a P.*] *apud* M. — *Chilone* Cratander. — 13. *uti medicos coegi* M: *uti medicos cogerem. Coëgi* E. — 17. *deterromodacerbis suma* M, *teterrimo acerbissima* mg. Crat. — 18. *qui ei* M: *qui* E. — 19. *offerret* M: *afferret* E. — 20. *agebant* M. — 22. *dilatus* M. — 23. *quae*] *quo* M. — 28. *orbi* M. — 29. *eidem* M: *iidem* E. — 31. *et pro propinquitate* M: *et propinquitate* E.

tur triste quoddam et miserum et his temporibus consentaneum genus litterarum; id quoque deficiebat me, in quo debebat esse aut promissio auxilii alicuius aut consolatio doloris tui. Quid pollicerer, non erat: ipse enim pari fortuna abiectus aliorum opibus casus meos sustentabam, saepiusque mihi veniebat in mentem queri, quod ita viverem, quam gaudere, quod viverem. 2. Quamquam enim nulla me ipsum privatim pepulit insignis iniuria nec mihi quidquam tali tempore in mentem venit optare, quod non ultro mihi Caesar detulerit: tamen nihilominus eis conficior curis, ut ipsum, quod maneam in vita, peccare me existimem. Careo enim cum familiarissimis multis, quos aut mors eripuit nobis aut distraxit fuga, tum omnibus amicis, quorum benevolentiam nobis conciliarat per me quondam te socio defensa res publica, versorque in eorum naufragiis et bonorum direptionibus; nec audio solum, quod ipsum esset miserum, sed etiam id ipse video, quo nihil est acerbius, eorum fortunas dissipari, quibus nos olim adiutoribus illud incendium exstinximus; et, in qua urbe modo gratia, auctoritate, gloria floruimus, in ea nunc his quidem omnibus caremus. Obtinemus ipsius Caesaris summam erga nos humanitatem; sed ea plus non potest quam vis et mutatio omnium rerum atque temporum. 3. Itaque orbus iis rebus omnibus, quibus et natura me et voluntas et consuetudo assuefecerat, cum ceteris, ut quidem videor, tum mihi ipse displiceo. Natus enim ad agendum semper aliquid dignum viro, nunc non modo agendi rationem nullam habeo, sed ne cogitandi quidem; et, qui antea aut obscuris hominibus aut etiam sontibus opitulari poteram, nunc P. Nigidio, uni omnium doctissimo et sanctissimo et maxima quondam gratia et mihi certe amicissimo, ne benigne quidem polliceri possum. Ergo hoc ereptum est litterarum genus. 4. Reliquum est, ut consoler et afferam rationes, quibus te a molestiis coner abducere. At ea quidem facultas vel tui vel alterius consolandi in te summa est, si unquam in ullo fuit. Itaque eam partem, quae ab exquisita quadam ratione et doctrina proficiscitur, non attingam; tibi totam relinquam. Quid sit forti et sapienti homine dignum, quid gravitas, quid altitudo animi, quid acta tua vita, quid studia, quid artes, quibus a pueritia floruisti, a te flagitent, tu videbis. Ego, quod intelligere et sentire, quia sum Romae et quia curo attendoque, possum, id tibi affirmo: te in istis molestiis, in quibus es hoc tempore, non diutius futurum; in iis autem, in quibus etiam nos sumus, fortasse semper fore. 5. Videor mihi perspicere primum ipsius animum, qui plurimum potest, propensum ad salutem tuam. Non scribo hoc temere. Quo minus familiaris sum, hoc sum ad investigandum curiosior. Quo facilius, quibus est iratior, respondere tristius possit, hoc est adhuc tardior ad te molestia liberandum. Familiares vero eius, et ii quidem, qui illi iucundissimi sunt, mirabiliter de te et loquuntur et sentiunt. Accedit eodem vulgi voluntas vel potius consensus omnium. Etiam illa, quae minimum nunc quidem potest, sed possit necesse est, res publica,

---

3. *Quid* M: *Quod* E. — 4. *adiectus* M. — 7. *perculit* Lambinus. — 9. *ut hoc ipsum* Vb. Cfr. Hand ad Wopk. p. 391. — 14. *etiam id ipse video* Orellius: *etiam de ipsum video* M, *etiam video* E. — 17. *his* M: *iis* E. — 18. *quamvis est mutatio* M. — 25. *gratia et mihi* M: *gratia, mihi* E. — 26. *possim* M. — 27. *ut te consoler* Lambinus. — 37. *video* M. — 44. *neresset respublira* M.

quascunque vires habebit, ab iis ipsis, quibus tenetur, de te propediem, mihi crede, impetrabit. 6. Redeo igitur ad id, ut iam tibi etiam pollicear aliquid, quod primo omiseram. Nam et complectar eius familiarissimos, qui me admodum diligunt multumque mecum sunt, et in ipsius consuetudinem, quam adhuc meus pudor mihi clausit, insinuabo et certe omnes vias persequar, quibus putabo ad id, quod volumus, pervenire posse. In hoc toto genere plura faciam, quam scribere audeo; ceteraque, quae tibi a multis prompta esse certo scio, a me sunt paratissima; nihil in re familiari mea est, quod ego meum malim esse quam tuum. Hac de re et de hoc genere toto hoc scribo parcius, quod te, id quod ipse confido, sperare malo te esse usurum tuis. 7. Extremum illud est, ut te orem et obsecrem, animo ut maximo sis nec ea solum memineris, quae ab aliis magnis viris accepisti, sed illa etiam, quae ipse ingenio studioque peperisti. Quae si colliges, et sperabis omnia optime et quae accident, qualiacunque erunt, sapienter feres. Sed haec tu melius vel optime omnium. Ego, quae pertinere ad te intelligam, studiosissime omnia diligentissimeque curabo tuorumque tristissimo meo tempore meritorum erga me memoriam conservabo.

XIV. (*A. U. C.* 708.)

M. CICERO S. D. CN. PLANCIO.

1. Binas a te accepi litteras, Corcyra datas: quarum alteris mihi gratulabare, quod audisses me meam pristinam dignitatem obtinere; alteris dicebas te velle, quae egissem, bene et feliciter evenire. Ego autem, si dignitas est bene de re publica sentire et bonis viris probare quod sentias, obtineo dignitatem meam; sin autem in eo dignitas est, si, quod sentias, aut re efficere possis aut denique libera oratione defendere, ne vestigium quidem ullum est reliquum nobis dignitatis, agiturque praeclare, si nosmet ipsos regere possumus; ut ea, quae partim iam adsunt, partim impendent, moderate feramus: quod est difficile in eiusmodi bello, cuius exitus ex altera parte caedem ostentat, ex altera servitutem. 2. Quo in periculo nonnihil me consolatur, cum recordor haec me tum vidisse, cum secundas etiam res nostras, non modo adversas, pertimescebam videbamque, quanto periculo de iure publico disceptaretur armis. Quibus si ii vicissent, ad quos ego pacis spe, non belli cupiditate adductus accesseram, tamen intelligebam, et iratorum hominum et cupidorum et insolentium quam crudelis esset futura victoria; sin autem victi essent, quantus interitus esset futurus civium partim amplissimorum, partim etiam optimorum, qui me haec praedicentem atque optime consulentem saluti suae malebant nimium timidum quam satis prudentem existimari. 3. Quod autem mihi de eo, quod egerim, gratularis, te ita velle certo scio; sed ego tam misero tempore nihil novi consilii cepissem, nisi in reditu meo nihilo meliores res domesticas quam rem publicam offendissem. Quibus enim pro meis immortalibus beneficiis carissima mea salus et meae for-

1. *a quibus* Ambros. duo. Cfr. Hand ad Wopk. p. 7. — 3. *complector* B. — 6. *perveniri* Lambinus. — 7. *ceteraque*, *quae* M: *cetera*, *quae* E. — 11. *malo te esse* M: *malo*, *esse* E. — 12. *orem*] *ortem* M. — *sis*] *si* M. — 21. *Corcyra* Martyni-Laguna: *Corcyrae* ME. — 22. *gratulabere* M. — 34. *ii vicissent* Lambinus: *hi vicissent* M, *vicissent ii* E.

tunae esse debebant, cum propter eorum scelus nihil mihi intra meos parietes tutum, nihil insidiis vacuum viderem, novarum me necessitudinum fidelitate contra veterum perfidiam muniendum putavi. Sed de nostris rebus satis vel etiam nimium multa. 4. De tuis velim ut eo sis animo, quo debes esse, id est, ut ne quid tibi praecipue timendum putes. Si enim status erit aliquis civitatis, quicunque erit, te omnium periculorum video expertem fore; nam alteros tibi iam placatos esse intelligo, alteros nunquam iratos fuisse. De mea autem in te voluntate sic velim iudices, me, quibuscunque rebus opus esse intelligam, quamquam videam, qui sim hoc tempore et quid possim, opera tamen et consilio, studio quidem certe rei, famae, saluti tuae praesto futurum. Tu velim et quid agas et quid acturum te putes, facias me quam diligentissime certiorem.

XV. (*A. U. C.* 708.)

M. CICERO S. D. CN. PLANCIO.

1. Accepi perbreves tuas litteras, quibus id, quod scire cupiebam, cognoscere non potui, cognovi autem id, quod mihi dubium non fuit. Nam quam fortiter ferres communes miserias, non intellexi; quam me amares, facile perspexi: sed hoc scieram; illud si scissem, ad id meas litteras accommodavissem. 2. Sed tamen etsi antea scripsi, quae existimavi scribi oportere, tamen hoc tempore breviter commonendum putavi, ne quo periculo te proprio existimares esse; in magno omnes, sed tamen in communi sumus. Quare non debes aut propriam fortunam et praecipuam postulare aut communem recusare. Quapropter eo animo simus inter nos, quo semper fuimus. Quod de te sperare, de me praestare possum.

LIBER V.

AD Q. METELLUM ET CETEROS.

I. (*A. U. C.* 692.)

Q. METELLUS Q. F. CELER PROCOS. S. D. M. TULLIO CICERONI.

1. Si vales, bene est. Existimaram pro mutuo inter nos animo et pro reconciliata gratia nec absentem me ludibrio laesum iri nec Metellum fratrem ob dictum capite ac fortunis per te oppugnatum iri. Quem si parum pudor ipsius defendebat, debebat vel familiae nostrae dignitas vel meum studium erga vos remque publicam satis sublevare. Nunc video illum circumventum, me desertum, a quibus minime conveniebat. 2. Itaque in luctu et squalore sum, qui provinciae, qui exercitui prae-

---

4. *satis vel etiam* M: *satis*, *etiam* E. — 10. *quis* M. — 17. *Nam quem* M. — 18. *scieram* M: *sciebam* E. — 20. *tempore te breviter* Lambinus. — 21. *in periculo* (Ambros. 12.) Lambinus, probante Handio Turs. III. p. 255. — 22. *fortunam aut praecipuam* M. — 29. *nec absentem me* Orellius: *nec absente* M, *nec absentem* E, *nec me absentem* Martyni-Laguna.

sum, qui bellum gero. Quae quoniam nec ratione nec maiorum nostrorum clementia administrastis, non erit mirandum, si vos poenitebit. Te tam mobili in me meosque esse animo non sperabam. Me interea nec domesticus dolor nec cuiusquam iniuria a re publica abducet.

II. (*A. U. C.* 692.)

M. TULLIUS M. F. CICERO Q. METELLO Q. F. CELERI PROCOS. S. D.

1. Si tu exercitusque valetis, bene est. Scribis ad me te existimasse, „pro mutuo inter nos animo et pro reconciliata gratia nunquam te a me ludibrio laesum iri." Quod cuiusmodi sit, satis intelligere non possum, sed tamen suspicor ad te esse allatum me, in senatu cum disputarem, permultos esse, qui rem publicam a me conservatam dolerent, dixisse, a te propinquos tuos, quibus negare non potuisses, impetrasse, ut ea, quae statuisses tibi in senatu de mea laude esse dicenda, reticeres. Quod cum dicerem, illud adiunxi: mihi tecum ita dispertitum officium fuisse in rei publicae salute retinenda, ut ego urbem a domesticis insidiis et ab intestino scelere, tu Italiam et ab armatis hostibus et ab occulta coniuratione defenderes; atque hanc nostram tanti et tam praeclari muneris societatem a tuis propinquis labefactatam, qui, cum tu a me rebus amplissimis atque honorificentissimis ornatus esses, timuissent, ne quae mihi pars abs te voluntatis mutuae tribueretur. 2. Hoc in sermone cum a me exponeretur, quae mea exspectatio fuisset orationis tuae quantoque in errore versatus essem, visa est oratio non iniucunda et mediocris quidam est risus consecutus, non in te, sed magis in errorem meum et quod me abs te cupisse laudari aperte atque ingenue confitebar. Iam hoc non potest in te non honorifice esse dictum, me in clarissimis meis atque amplissimis rebus tamen aliquod testimonium tuae vocis habere voluisse. 3. Quod autem ita scribis, „pro mutuo inter nos animo", quid tu existimes esse in amicitia mutuum, nescio; equidem hoc arbitror, cum par voluntas accipitur et redditur. Ego, si hoc dicam, me tua causa praetermisisse provinciam, tibi ipse levior videar esse; meae enim rationes ita tulerunt atque eius mei consilii maiorem in dies singulos fructum voluptatemque capio. Illud dico, me, ut primum in contione provinciam deposuerim, statim, quemadmodum eam tibi traderem, cogitare coepisse. Nihil dico de sortitione vestra; tantum te suspicari volo nihil in ea re per collegam meum me insciente esse factum. Recordare cetera: quam cito senatum illo die facta sortitione coëgerim; quam multa de te verba fecerim, cum tu ipse mihi dixisti orationem meam non solum in te honorificam, sed etiam in collegas tuos contumeliosam fuisse. 4. Iam illud senatus consultum, quod eo die factum est, ea perscriptione est, ut, dum id exstabit, officium meum in te obscurum esse non possit. Postea vero quam profectus es, velim recordere, quae ego de te in senatu egerim, quae in contionibus dixerim, quas ad te litteras miserim. Quae cum omnia collegeris, tu

2. *paenitebit etammobili* M. — 21. *ne quae* V: *neque* M, *ne qua* E. — 23. *narratio* Martyni-Laguna. — 24. *quidam et risus* M. — 31. *ipsi* Ambros. 15. — *lenior* M. — 41. *perscriptione* Ambros. 15: *praescriptione* ME. — 44. *tum ipse malebat* Lambinus.

ipse velim iudices, satisne videatur his omnibus rebus tuus adventus, cum proxime Romam venisti, mutue respondisse. 5. Quod scribis de reconciliata nostra gratia, non intelligo, cur reconciliatam esse dicas, quae nunquam imminuta est. 6. Quod scribis, „non oportuisse Metellum fratrem tuum ob dictum a me oppugnari", primum hoc velim existimes, animum mihi istum tuum vehementer probari et fraternam plenam humanitatis ac pietatis voluntatem; deinde, si qua ego in re fratri tuo rei publicae causa restiterim, ut mihi ignoscas: tam enim sum amicus rei publicae, quam qui maxime. Si vero meam salutem contra illius impetum in me crudelissimum defenderim, satis habeas nihil me etiam tecum de tui fratris iniuria conqueri. Quem ego cum comperissem omnem sui tribunatus conatum in meam perniciem parare atque meditari, egi cum Claudia, uxore tua, et cum vestra sorore Mucia, cuius erga me studium pro Cn. Pompeii necessitudine multis in rebus perspexeram, ut eum ab illa iniuria deterrerent. 7. Atque ille, quod te audisse certo scio, pridie Kal. Ianuarias, qua iniuria nemo unquam in infimo magistratu improbissimus civis affectus est, ea me consulem affecit, cum rem publicam conservassem, atque abeuntem magistratu contionis habendae potestate privavit: cuius iniuria mihi tamen honori summo fuit. Nam, cum ille mihi nihil, nisi ut iurarem, permitteret, magna voce iuravi verissimum pulcherrimumque ius iurandum, quod populus item magna voce me vere iurasse iuravit. 8. Hac accepta tam insigni iniuria, tamen illo ipso die misi ad Metellum communes amicos, qui agerent cum eo, ut de illa mente desisteret; quibus ille respondit sibi non esse integrum; etenim paullo ante in contione dixerat ei, qui in alios animadvertisset indicta causa, dicendi ipsi potestatem fieri non oportere. Hominem gravem et civem egregium! qui, qua poena senatus consensu bonorum omnium eos affecerat, qui urbem incendere et magistratus ac senatum trucidare, bellum maximum conflare voluissent, eadem dignum iudicaret eum, qui curiam caede, urbem incendiis, Italiam bello liberasset. Itaque ego Metello, fratri tuo, praesenti restiti. Nam in senatu Kal. Ian. sic cum eo de re publica disputavi, ut sentiret sibi cum viro forti et constanti esse pugnandum. A. d. tertium Non. Januar. cum agere coepisset, tertio quoque verbo orationis suae me appellabat, mihi minabatur; neque illi quidquam deliberatius fuit quam me, quacunque ratione posset, non iudicio neque disceptatione, sed vi atque impressione, evertere. Huius ego temeritati si virtute atque animo non restitissem, quis esset, qui me in consulatu non casu potius existimaret quam consilio fortem fuisse? 9. Haec si tu Metellum cogitare de me nescisti, debes existimare te maximis de rebus a fratre esse celatum; sin autem aliquid impertivit tibi sui consilii, lenis a te et facilis existimari debeo, qui nihil tecum de his ipsis rebus expostulem. Et, si intelligis, non me dicto Metelli, ut scribis, sed consilio eius animoque in me inimicissimo esse commotum, cognosce nunc humanitatem meam, si humanitas ap-

---

3. *gratia* om. M. — 15. *audisse certo, pridie* M, *audisse credo, pridie* B. — 16. *infimo* Orellius: *animo* M, *aliquo* E; *minimo* malebat Lambinus. — 21. *item* N: *idem* ME. — 25. *quin alios animum advertisset* M. — 26. *adiciendi* M. — 27. *civem egrium* M. — 35. *quisquam* M. — *quicunque* M. — 42. *intelligit* M.

pellanda est in acerbissima iniuria remissio animi ac dissolutio. Nulla est a me unquam sententia dicta in fratrem tuum; quotiescunque aliquid est actum, sedens iis assensi, qui mihi lenissime sentire visi sunt. Addam illud etiam, quod iam ego curare non debui, sed tamen fieri non moleste tuli atque etiam, ut ita fieret, pro mea parte adiuvi, ut senati consulto meus inimicus, quia tuus frater erat, sublevaretur. 10. Quare non ego oppugnavi fratrem tuum, sed fratri tuo repugnavi; nec in te, ut scribis, animo fui mobili, sed ita stabili, ut in mea erga te voluntate etiam desertus ab officiis tuis permanerem. Atque hoc ipso tempore tibi paene minitanti nobis per litteras hoc rescribo atque respondeo: ego dolori tuo non solum ignosco, sed summam etiam laudem tribuo; meus enim me sensus, quanta vis fraterni sit amoris, admonet. A te peto, ut tu quoque aequum te iudicem dolori meo praebeas: si acerbe, si crudeliter, si sine causa sum a tuis oppugnatus, ut statuas mihi non modo non cedendum, sed etiam tuo atque exercitus tui auxilio in eiusmodi causa utendum fuisse. Ego te mihi semper amicum esse volui; me ut tibi amicissimum esse intelligeres, laboravi. Maneo in voluntate et, quoad voles tu, permanebo, citiusque amore tui fratrem tuum odisse desinam, quam illius odio quidquam de nostra benevolentia detraham.

III. *(A. U. C.* 698.*)*

Q. METELLUS NEPOS S. D. M. CICERONI.

1. Hominis importunissimi contumeliae, quibus crebris contionibus me onerat, tuis erga me officiis leniuntur et, ut sunt leves ab eiusmodi homine, a me despiciuntur; libenterque commutata persona te mihi fratris loco esse duco. 2. De illo, ne meminisse quidem volo, tametsi bis eum invitum servavi. De meis rebus, ne vobis multitudine litterarum molestior essem, ad Lollium perscripsi, de rationibus provinciae quid vellem fieri, ut is vos doceret et commonefaceret. Si poteris, velim pristinam tuam erga me voluntatem conserves.

IV. *(A. U. C.* 697.*)*

M. CICERO S. D. Q. METELLO COS.

1. Litterae Quinti fratris et T. Pomponii, necessarii mei, tantum spei dederant, ut in te non minus auxilii quam in tuo collega mihi constitutum fuerit. Itaque ad te litteras statim misi, per quas, ut fortuna postulabat, et gratias tibi egi et de reliquo tempore auxilium petii. Postea mihi non tam meorum litterae quam sermones eorum, qui hac iter faciebant, animum tuum immutatum significabant: quae res fecit, ut tibi litteris obstrepere non auderem. 2. Nunc mihi Quintus frater meus mitissimam tuam orationem, quam in senatu habuisses, perscripsit, qua inductus ad te scribere sum conatus et abs te, quantum tua fert voluntas, peto quaesoque, ut tuos mecum serves potius quam propter arrogantem crudelitatem tuorum me oppugnes. Tu, tuas inimicitias

1. *animo* M. — 3. *addam illud* M: *addam et illud* E. Cfr. Zumpt ad Verr. p. 99. Hand Turs. II. p. 523. — 5. *mea*] *me* M. — *senati consulto* M: *senatus consulto* E. — 16. *ut est dum* M. — 26. *multitudinem* M. — 34. *ad te litteras* M: *litteras ad te* E. — 38. *mihique frater* M. — 42. *arrogantiam et crudelitatem* Lambinus.

ut rei publicae donares, te vicisti; alienas ut contra rem publicam confirmes, adduceris? Quodsi mihi tua clementia opem tuleris, omnibus in rebus me fore in tua potestate tibi confirmo; sin mihi neque magistratum neque senatum neque populum auxiliari propter eam vim, quae me cum re publica vicit, licuerit, vide, ne, cum velis revocare tempus omnium reservandorum, cum, qui servetur, non erit, non possis.

V. (*A. U. C.* 693.)

M. CICERO S. D. C. ANTONIO M. F. IMP.

1. Etsi statueram nullas ad te litteras mittere nisi commendaticias — non quo eas intelligerem satis apud te valere, sed ne iis, qui me rogarent, aliquid de nostra coniunctione imminutum esse ostenderem —, tamen, cum T. Pomponius, homo omnium meorum in te studiorum et officiorum maxime conscius, tui cupidus, nostri amantissimus, ad te proficisceretur, aliquid mihi scribendum putavi, praesertim cum aliter ipsi Pomponio satisfacere non possem. 2. Ego si abs te summa officia desiderem, mirum nemini videri debeat. Omnia enim a me in te profecta sunt, quae ad tuum commodum, quae ad honorem, quae ad dignitatem pertinerent. Pro his rebus nullam mihi abs te relatam esse gratiam, tu es optimus testis; contra etiam esse aliquid abs te profectum ex multis audivi. Nam „comperisse" me non audeo dicere, ne forte id ipsum verbum ponam, quod abs te aiunt falso in me solere conferri. Sed ea, quae ad me delata sunt, malo te ex Pomponio, cui non minus molesta fuerunt, quam ex meis litteris cognoscere. Meus in te animus quam singulari officio fuerit, et senatus et populus Romanus testis est; tu quam gratus erga me fueris, ipse existimare potes; quantum mihi debeas, ceteri existimant. 3. Ego quae tua causa antea feci, voluntate sum adductus posteaque constantia. Sed reliqua, mihi crede, multo maius meum studium maioremque gravitatem et laborem desiderant. Quae ego si non profundere ac perdere videbor, omnibus meis viribus sustinebo; sin autem ingrata esse sentiam, non committam, ut tibi ipse insanire videar. Ea quae sint et cuiusmodi, poteris ex Pomponio cognoscere. Atque ipsum tibi Pomponium ita commendo, ut, quamquam ipsius causa confido te facturum esse omnia, tamen abs te hoc petam, ut, si quid in te residet amoris erga me, id omne in Pomponii negotio ostendas. Hoc mihi nihil gratius facere potes.

VI. (*A. U. C.* 692.)

M. CICERO S. D. P. SESTIO L. F. PROC.

1. Cum ad me Decius, libertus tuus, venisset egissetque mecum, ut operam darem, ne tibi hoc tempore succederetur, quamquam illum hominem frugi et tibi amicum existimabam, tamen, quod memoria tenebam, cuiusmodi ad me litteras antea misisses, non satis credidi homini

---

3. *sin*] *si* M. — *magistratus* e codd. Martyni-Laguna. — 16. *enim* . . *me* (littera erasa) M. — 18. *his* M: *iis* E. — 21. *falso*] *salse* Martyni-Laguna. — 26. *existiment* N. — 28. *meum*] *mecum* M. — 29. *desierant* M. — 31. *ipsi* Cod. Recalcatus apud Bentivolium. — 37. *Sestio* M: *Sextio* E. — 38. *libertus tuus* ex antiqua coniectura Martyni-Laguna: *librarius* ME.

† prudenti, tam valde esse mutatam voluntatem tuam. Sed posteaquam et Cornelia tua Terentiam convenit et ego cum Q. Cornelio locutus sum, adhibui diligentiam, quotiescunque senatus fuit, ut adessem, plurimumque in eo negotii habui, ut Q. Fufium, tribunum plebis, et ceteros, ad quos tu scripseras, cogerem mihi potius credere quam tuis litteris. Omnino res tota in mensem Ianuarium reiecta erat, sed facile obtinebatur. 2. Ego tua gratulatione commotus, quod ad me pridem scripseras velle te bene evenire, quod de Crasso domum emissem, emi eam ipsam domum HS. XXXV. aliquanto post tuam gratulationem. Itaque nunc me scito tantum habere aeris alieni, ut cupiam coniurare, si quisquam recipiat; sed partim odio inducti me excludunt et aperte vindicem coniurationis oderunt, partim non credunt et a me insidias metuunt, nec putant ei nummos deesse posse, qui ex obsidione feneratores exemerit. Omnino semissibus magna copia est. Ego autem meis rebus gestis hoc sum assecutus, ut bonum nomen existimer. 3. Domum tuam atque aedificationem omnem perspexi et vehementer probavi. Antonium, etsi eius in me officia omnes desiderant, tamen in senatu gravissime ac diligentissime defendi senatumque vehementer oratione mea atque auctoritate commovi. Tu ad me velim litteras crebrius mittas.

VII. (A. U. C. 692.*)*

M. TULLIUS M. F. CICERO S. D. CN. POMPEIO CN. F. MAGNO IMPERATORI.

1. S. T. E. Q. V. B. E. Ex litteris tuis, quas publice misisti, cepi una cum omnibus incredibilem voluptatem; tantam enim spem otii ostendisti, quantam ego semper omnibus te uno fretus pollicebar. Sed hoc scito, tuos veteres hostes, novos amicos, vehementer litteris perculsos atque ex magna spe deturbatos iacere. 2. Ad me autem litteras, quas misisti, quamquam exignam significationem tuae erga me voluntatis habebant, tamen mihi scito iucundas fuisse; nulla enim re tam laetari soleo quam meorum officiorum conscientia, quibus si quando non mutue respondetur, apud me plus officii residere facillime patior. Illud non dubito, quin, si te mea summa erga te studia parum mihi adiunxerint, res publica nos inter nos conciliatura coniuncturaque sit. 3. Ac, ne ignores, quid ego in tuis litteris desiderarim, scribam aperte, sicut et mea natura et nostra amicitia postulat. Res eas gessi, quarum aliquam in tuis litteris et nostrae necessitudinis et rei publicae causa gratulationem exspectavi: quam ego abs te praetermissam esse arbitror, quod vererere, ne cuius animum offenderes. Sed scito, ea, quae nos pro salute patriae gessimus, orbis terrae iudicio ac testimonio comprobari.

---

1. *prudenti* seclusit E. Sententia requirit verbum huiusce fere significationis «*contendenti*, *affirmanti*, *asseveranti*», nec tamen *prodenti* aut *profitenti* satis placet. OR. — 2. *cumque Cornelio* M. — 4. *utque fufium* M. — 5. *mihi potius* M: *potius mihi* E. — 8. *bene venire* M. — 9. *domum* HS. *XXXV*. Martyni-Laguna: *domum* . . . . . *XXXV* (cum lacuna) M, *domum quinquies tricies* E. — 11. *et*] *ea* M. — 13. *exemerit. Omnino semissibus* auctore Herm. Barbaro E: *exemerit. omni semissibus* M, *exemerit omni. Semissibus* Cratander. — 21. *Gn. pompeio gn.* M. — 23. *S. T. E. Q. V. B. E.* M: *S. T. E. Q. V. B. E. E. V.* E. — 25. *quantam*] *quam* M. — 26. *litteris his* vel *tuis* malebat Ernestius, *tuis litteris* Martyni-Laguna. Fort. *illis*. OR. — 33. *conciliatur* M. — 38. *verere* M.

Quae, cum veneris, tanto consilio tantaque animi magnitudine a me gesta esse cognosces, ut tibi multo maiori, quam Africanus fuit, tamen non multo minorem quam Laelium facile et in re publica et in amicitia adiunctum esse patiare.

VIII. (*A. U. C.* 700.)

M. CICERO M. LICINIO P. F. CRASSO.

1. Quantum meum studium exstiterit dignitatis tuae vel tuendae vel etiam augendae, non dubito, quin ad te omnes tui scripserint. Non enim fuit aut mediocre aut obscurum aut eiusmodi, quod silentio posset praeteriri. Nam et cum consulibus et cum multis consularibus tanta contentione decertavi, quanta nunquam antea ulla in causa, suscepique mihi perpetuam propugnationem pro omnibus ornamentis tuis, veterique nostrae necessitudini iamdiu debitum, sed multa varietate temporum interruptum, officium cumulate reddidi. 2. Neque mehercule unquam mihi tui aut colendi aut ornandi voluntas defuit; sed quaedam pestes hominum laude aliena dolentium et te nonnunquam a me alienarunt et me aliquando immutarunt tibi. Sed exstitit tempus optatum mihi magis quam speratum, ut florentissimis tuis rebus mea perspici posset et memoria nostrae voluntatis et amicitiae fides. Sum enim consecutus non modo ut domus tua tota, sed ut cuncta civitas me tibi amicissimum esse cognosceret. Itaque et praestantissima omnium feminarum, uxor tua, et eximia pietate, virtute, gratia tui Crassi meis consiliis, monitis, studiis actionibusque nituntur, et senatus populusque Romanus intelligit tibi absenti nihil esse tam promptum aut tam paratum quam in omnibus rebus, quae ad te pertineant, operam, curam, diligentiam, auctoritatem meam. 3. Quae sint acta quaeque agantur, domesticorum tibi litteris declarari puto. De me sic existimes ac tibi persuadeas vehementer velim, non me repentina aliqua voluntate aut fortuito ad tuam amplitudinem meis officiis amplectendam incidisse, sed, ut primum forum attigerim, spectasse semper, ut tibi possem quam maxime esse coniunctus. Quo quidem ex tempore memoria teneo neque meam tibi observantiam neque mihi tuam summam benevolentiam ac liberalitatem defuisse. Si quae inciderunt non tam re quam suspicione violata, ea, cum fuerint et falsa et inania, sint evulsa ex omni memoria vitaque nostra. Is enim tu vir es et eum me esse cupio, ut, quoniam in eadem rei publicae tempora incidimus, coniunctionem amicitiamque nostram utrique nostrûm laudi sperem fore. 4. Quamobrem tu, quantum tuo iudicio tribuendum esse nobis putes, statues ipse et, ut spero, statues ex nostra dignitate; ego vero tibi profiteor atque polliceor eximium et singulare meum studium in omni genere officii, quod ad honestatem et gloriam tuam spectet. In quo, etiamsi multi mecum contendent, tamen cum reliquis omnibus, tum Crassis tuis iudicibus, omnes facile superabo: quos quidem ego ambo unice diligo,

---

2. *maiore* M. — *tamen*] *me* Codd. Ambrosiani. — 3. *minore* M. — 7. *Quantum ad meum* M. An *Quantum adhuc meum?* Or. — 16. *dolentium hominum et* M. — 18. *posset*] *potest* M. — 22. *existimia* M. — 23. *utuntur* Martyni-Laguna. — 28. *aut*] *ac* N, probante Beiero ad Offic. I. p. 224. Cfr. Hand Turs. II. p. 744. — 32. *inciderunt* B: *interciderunt* ME.

sed, in Marcum benevolentiâ pari, hoc magis sum Publio deditus, quod me, quamquam a pueritia sua semper, tamen hoc tempore maxime sicut alterum parentem et observat et diligit. 5. Has litteras velim existimes foederis habituras esse vim, non epistolae, meque ea, quae tibi promitto ac recipio, sanctissime esse observaturum diligentissimeque esse facturum. Quae a me suscepta defensio est te absente dignitatis tuae, in ea iam ego non solum amicitiae nostrae, sed etiam constantiae meae causa permanebo. Quamobrem satis esse hoc tempore arbitratus sum hoc ad te scribere: me, si quid ipse intelligerem aut ad voluntatem aut ad commodum aut ad amplitudinem tuam pertinere, mea sponte id esse facturum; sin autem quidpiam aut a te essem admonitus aut a tuis, effecturum, ut intelligeres nihil neque te scripsisse neque quemquam tuorum frustra ad me detulisse. Quamobrem velim ita et ipse ad me scribas de omnibus minimis, maximis, mediocribus rebus, ut ad hominem amicissimum; et tuis praecipias, ut opera, consilio, auctoritate, gratia mea sic utantur in omnibus, publicis, privatis, forensibus, domesticis, tuis, amicorum, hospitum, clientium tuorum negotiis, ut, quoad eius fieri possit, praesentiae tuae desiderium meo labore minuatur.

IX. (A. U. C. 709.)

VATINIUS IMP. CICERONI SUO S.

1. S. V. B. E. E. V. Si tuam consuetudinem in patrociniis tuendis servas, P. Vatinius cliens advenit, qui pro se causam dicier vult. Non, puto, repudiabis in honore, quem in periculo recepisti. Ego autem quem potius adoptem aut invocem, quam illum, quo defendente vincere didici? An verear, ne, qui potentissimorum hominum conspirationem neglexerit pro mea salute, is pro honore meo pusillorum ac malevolorum obtrectationes et invidias non prosternat atque obterat? Quare, si me, sicut soles, amas, suscipe meme totum, atque hoc, quidquid est oneris ac muneris, pro mea dignitate tibi tuendum ac sustinendum puta. Scis meam fortunam nescio quomodo facile obtrectatores invenire, non meo quidem mehercules merito: sed quanti id refert, si tamen fato nescio quo accidit? Si qui forte fuerit, qui nostrae dignitati obesse velit, peto a te, ut tuam consuetudinem et liberalitatem in me absente defendendo mihi praestes. Litteras ad senatum de rebus nostris gestis, quo exemplo miseram, infra tibi perscripsi. 2. Dicitur mihi tuus servus anagnostes fugitivus cum Vardaeis esse; de quo tu mihi nihil mandasti, ego tamen, terra marique ut conquireretur, praemandavi, et profecto tibi illum reperiam, nisi si in Dalmatiam aufugerit, et inde tamen aliquando eruam. Tu nos fac ames. Vale. A. d. V. Idus Quintiles, ex castris, Narona.

---

1. *in Marcum benevolentiâ pari* Orellius: *in Marco benevolentiam pari* M, *in Marco benivolentia impari* E. — 5. *esse facturum* M: *facturum* E. — 9. *hoc adscribere* Martyni-Laguna. — 14. *mediocribus* M: *mediocribusque* E. — 17. *quoad*] *quod* M. — 22. *ad te venit* Repet. Lamb. — 28. *meme* M: *me* E. — 29. *subtinendum* M. — 32. *si qui* M: *si quis* E. — 34. *quo*] *quod* M. — 36. *fugitivis* Ernestii operae.

X. a. (A. U. C. 709.*)*

VATINIUS CICERONI SUO S.

1. S. V. B. E. E. Q. V. De Dionysio tuo adhuc nihil extrico, et eo minus, quod me frigus Dalmaticum, quod illinc eiecit, etiam hic refrigeravit. Sed tamen non desistam, quin illum aliquando eruam. Sed tamen omnia mi dura imperas. De Catilio nescio quid ad me scripsisti deprecationis diligentissimae. Apage te cum nostro Sex. Servilio; nam mehercule ego quoque illum amo. Sed huiuscemodi vos clientes, huiusmodi causas recipitis? hominem unum omnium crudelissimum, qui tot ingenuos, matresfamilias, cives Romanos occidit, arripuit, disperdidit, regiones vastavit? Simius, non semissis homo, contra me arma tulit, et eum bello cepi. 2. Sed tamen, mi Cicero, quid facere possum? Omnia mehercule cupio, quae tu mi imperas; meam animadversionem et supplicium, quo usurus eram in eum, quem cepissem, remitto tibi et condono. Quid illis respondere possum, qui sua bona direpta, naves expugnatas, fratres, liberos, parentes occisos, † actiones expostulant? Si mehercules Appii os haberem, in cuius locum suffectus sum, tamen hoc sustinere non possem. Quid ergo est? Faciam omnia sedulo, quae te sciam velle. Defenditur a Q. Volusio, tuo discipulo: si forte ea res poterit adversarios fugare; in eo maxima spes est. 3. Nos, si quid erit istic opus, defendes. Caesar adhuc mi iniuriam facit; de meis supplicationibus et rebus gestis Dalmaticis adhuc non refert, quasi vero non iustissimi triumphi in Dalmatia res gesserim! Nam si hoc exspectandum est, dum totum bellum conficiam: viginti oppida sunt Dalmatiae antiqua; quae ipsi sibi adsciverunt amplius sexaginta; haec nisi omnia expugno, si mihi supplicationes non decernuntur, longe alia condicione ego sum ac ceteri imperatores.

X. b.

Ego post supplicationes mihi decretas in Dalmatiam profectus sum; sex oppida vi oppugnando cepi . . . . † unum hoc, quod erat maximum, quater a me iam captum. Quattuor enim turres et quattuor muros cepi et arcem eorum totam, ex qua me nives, frigora, imbres detruserunt; indigneque, mi Cicero, oppidum captum et bellum confectum relinquere sum coactus. Quare te rogo, si opus erit, ad Caesarem meam causam agas meque tibi in omnes partes defendendum putes, hoc existimans, neminem te tui amantiorem habere. Vale. Data Nonis Decembribus, Narona.

XI. (A. U. C. 709.*)*

M. CICERO VATINIO IMP. S.

1. Grata tibi mea esse officia non miror; cognovi enim te gratissimum omnium, idque nunquam destiti praedicare; nec enim tu mihi

---

6. *tamen* M: *tu* E. — *mi* M: *mihi* E. — *de C. Atilio* Dresd. sec. — 8. *quoque illum* M: *illum quoque* E. — *huiuscemodi* M: *huiusmodi* E. — 10. *abripuit* Vb. — *disperdidit*, *tot regiones* Lambinus. — 16. *actiones* M: *actione* E. Fort. *occisos a Catilio expostulant* (scil. mecum). Or. — 17. *mercules*, ut solet, M. — *effectus* M. — 21. *mi* M: *mihi* E. — 25. *ipsi* M: *ipsa* E. — 30. Defectus signa om. E, *cepi . . . . . Ulicinium; hoc* (« Desunt nomina quinque oppidorum. ») Martyni-Laguna. — 33. *confectum* M: *iam confectum* E. — 34. *ad Caesarem*] Cfr. Hand Turs. I. p. 94.

habuisti modo gratiam, verum etiam cumulatissime rettulisti. Quamobrem reliquis tuis rebus omnibus pari me studio erga te et eadem voluntate cognosces. 2. Quod mihi feminam primariam, Pompeiam, uxorem tuam, commendas, cum Sura nostro statim tuis litteris lectis locutus sum, ut ei meis verbis diceret, ut, quidquid opus esset, mihi denuntiaret; me omnia, quae ea vellet, summo studio curaque facturum: itaque faciam eamque, si opus esse videbitur, ipse conveniam. Tu tamen ei velim scribas, ut nullam rem neque tam magnam neque tam parvam putet, quae mihi aut difficilis aut parum me digna videatur. Omnia, quae in tuis rebus agam, et non laboriosa mihi et honesta videbuntur. 3. De Dionysio, si me amas, confice. Quamcunque ei fidem dederis, praestabo. Si vero improbus fuerit, ut est, duces eum captivum in triumpho. Dalmatis dii male faciant, qui tibi molesti sunt! Sed, ut scribis, brevi capientur et illustrabunt res tuas gestas; semper enim habiti sunt bellicosi.

XII. *(A. U. C.* 698.*)*

M. CICERO S. D. L. LUCCEIO Q. F.

1. Coram me tecum eadem haec agere saepe conantem deterruit pudor quidam paene subrusticus; quae nunc expromam absens audacius: epistola enim non erubescit. Ardeo cupiditate incredibili neque, ut ego arbitror, reprehendenda, nomen ut nostrum scriptis illustretur et celebretur tuis. Quod etsi mihi saepe ostendis te esse facturum, tamen ignoscas velim huic festinationi meae. Genus enim scriptorum tuorum etsi erat semper a me vehementer exspectatum, tamen vicit opinionem meam meque ita vel cepit vel incendit, ut cuperem quam celerrime res nostras monumentis commendari tuis. Neque enim me solum commemoratio posteritatis ad spem quandam immortalitatis rapit, sed etiam illa cupiditas, ut vel auctoritate testimonii tui vel indicio benevolentiae vel suavitate ingenii vivi perfruamur. 2. Neque tamen, haec cum scribebam, eram nescius, quantis oneribus premerere susceptarum rerum et iam institutarum; sed quia videbam Italici belli et civilis historiam iam a te paene esse perfectam, dixeras autem mihi te reliquas res ordiri, deesse mihi nolui, quin te admonerem, ut cogitares, coniunctene malles cum reliquis rebus nostra contexere, an, ut multi Graeci fecerunt, Callisthenes † Troicum bellum, Timaeus Pyrrhi, Polybius Numantinum, qui omnes a perpetuis suis historiis ea, quae dixi, bella separaverunt, tu quoque item civilem coniurationem ab hostilibus externisque bellis seiungere. Equidem ad nostram laudem non multum video interesse; sed ad properationem meam quiddam interest non te expectare, dum ad locum venias, ac statim causam illam totam et tempus arripere. Et simul, si uno in argumento unaque in persona mens tua tota versabitur, cerno iam animo, quanto omnia uberiora atque ornatiora futura sint.

---

2. *in reliquis* Martyni-Laguna. Cfr. Hand Turs. III. p. 352. — 5. *ut et meis* M. — 6. *quae vellet* auctore Ernestio (et Ambr. 6.) Schützius. — 12. *captivum* seclusit E. — 22. *ostendisti te* malebat Ernestius. — 35. *Troicum*] Leg. *Crisaicum*. Cfr. Athenaeus XIII. 560 C. Or. — 38. *seiungeres* M. — *equidem ut nostram* M. — 40. *dum*] *donec* Iuntina et Cratandrina, probante Handio Turs. II. p. 293.

Neque tamen ignoro, quam impudenter faciam, qui primum tibi tantum oneris imponam — potest enim mihi denegare occupatio tua —, deinde etiam, ut ornes me, postulem. Quid, si illa tibi non tanto opere videntur ornanda? 3. Sed tamen, qui semel verecundiae fines transierit, eum bene et naviter oportet esse impudentem. Itaque te plane etiam atque etiam rogo, ut et ornes ea vehementius etiam quam fortasse sentis, et in eo leges historiae negligas, gratiamque illam, de qua suavissime quodam in prooemio scripsisti, a qua te flecti non magis potuisse demonstras quam Herculem Xenophontium illum a voluptate, eam, si me tibi vehementius commendabit, ne aspernere amorique nostro plusculum etiam, quam concedet veritas, largiare. Quodsi te adducemus, ut hoc suscipias, erit, ut mihi persuadeo, materies digna facultate et copia tua. 4. A principio enim coniurationis usque ad reditum nostrum videtur mihi modicum quoddam corpus confici posse: in quo et illa poteris uti civilium commutationum scientia vel in explicandis causis rerum novarum vel in remediis incommodorum, cum et reprehendes ea, quae vituperanda duces, et, quae placebunt, exponendis rationibus comprobabis, et, si liberius, ut consuesti, agendum putabis, multorum in nos perfidiam, insidias, proditionem notabis. Multam etiam casus nostri varietatem tibi in scribendo suppeditabunt plenam cuiusdam voluptatis, quae vehementer animos hominum in legendo tuo scripto retinere possit. Nihil est enim aptius ad delectationem lectoris quam temporum varietates fortunaeque vicissitudines: quae etsi nobis optabiles in experiendo non fuerunt, in legendo tamen erunt iucundae; habet enim praeteriti doloris secura recordatio delectationem. 5. Ceteris vero nulla perfunctis propria molestia, casus autem alienos sine ullo dolore intuentibus, etiam ipsa misericordia est iucunda. Quem enim nostrùm ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miseratione delectat? qui tum denique sibi avelli iubet spiculum, posteaquam ei percontanti dictum est clipeum esse salvum, ut etiam in vulneris dolore aequo animo cum laude moreretur. Cuius studium in legendo non erectum Themistocli fuga redituque retinetur? Etenim ordo ipse annalium mediocriter nos retinet quasi enumeratione fastorum; at viri saepe excellentis ancipites variique casus habent admirationem, exspectationem, laetitiam, molestiam, spem, timorem: si vero exitu notabili concluduntur, expletur animus iucundissima lectionis voluptate. 6. Quo mihi acciderit optatius, si in hac sententia fueris, ut a continentibus tuis scriptis, in quibus perpetuam rerum gestarum historiam complecteris, secernas hanc quasi fabulam rerum eventorumque nostrorum; habet enim varios actus multasque actiones et consiliorum et temporum. Ac non vereor, ne assentatiuncula quadam aucupari tuam gratiam videar, cum hoc demonstrem, me a te potissimum ornari celebrarique velle. Neque enim tu is es, qui, qui sis, nescias, et qui non eos magis, qui te non admirentur, invidos, quam eos,

5. Fort. *bene naviter*. Or. — 8. *flecti* V: *effecti* M, *affici* E. — *demonstrans* M. — 9. *eam* M: *ea* E, om. B. — 11. *concedet* M: *concedat* E. — 19. *varietatem tibi* M: *tibi varietatem* E. — 21. *in legendo tuo scripto retinere* Orellius: *in legem dote scripto retinere* M, *in legendo scripto retinere* B, *in legendo tenere* E. — 35. *iucundissimae* Vb. — 39. *actus mutationesque* Madvigius. — 41. *cum*] *quam* M. — 42. *es quid sis* M, *es. qui. quid sis* Cratander.

qui laudent, assentatores arbitrere. Neque autem ego sum ita demens, ut me sempiternae gloriae per eum commendari velim, qui non ipse quoque in me commendando propriam ingenii gloriam consequatur. 7. Neque enim Alexander ille gratiae causa ab Apelle potissimum pingi et a Lysippo fingi volebat, sed quod illorum artem cum ipsis tum etiam sibi gloriae fore putabat. Atque illi artifices corporis simulacra ignotis nota faciebant: quae vel si nulla sint, nihilo sint tamen obscuriores clari viri. Nec minus est Spartiates Agesilaus ille perhibendus, qui neque pictam neque fictam imaginem suam passus est esse, quam qui in eo genere laborarunt: unus enim Xenophontis libellus in eo rege laudando facile omnes imagines omnium statuasque superavit. Atque hoc praestantius mihi fuerit et ad laetitiam animi et ad memoriae dignitatem, si in tua scripta pervenero, quam si in ceterorum, quod non ingenium mihi solum suppeditatum fuerit tuum, sicut Timoleonti a Timaeo aut ab Herodoto Themistocli, sed etiam auctoritas clarissimi et spectatissimi viri et in rei publicae maximis gravissimisque causis cogniti atque in primis probati: ut mihi non solum praeconium, quod, cum in Sigeum venisset, Alexander ab Homero Achilli tributum esse dixit, sed etiam grave testimonium impertitum clari hominis magnique videatur. Placet enim Hector ille mihi Naevianus, qui non tantum „laudari" se laetatur, sed addit etiam, „a laudato viro." 8. Quod si a te non impetro, hoc est, si quae te res impedierit — neque enim fas esse arbitror quidquam me rogantem abs te non impetrare —, cogar fortasse facere, quod nonnulli saepe reprehendunt: scribam ipse de me, multorum tamen exemplo et clarorum virorum. Sed, quod te non fugit, haec sunt in hoc genere vitia: et verecundius ipsi de sese scribant necesse est, si quid est laudandum, et praetereant, si quid reprehendendum est. Accedit etiam, ut minor sit fides, minor auctoritas, multi denique reprehendant et dicant verecundiores esse praecones ludorum gymnicorum, qui cum ceteris coronas imposuerint victoribus eorumque nomina magna voce pronuntiarint, cum ipsi ante ludorum missionem corona donentur, alium praeconem adhibeant, ne sua voce se ipsi victores esse praedicent. 9. Haec nos vitare cupimus et, si recipis causam nostram, vitabimus; idque ut facias, rogamus. Ac ne forte mirere, cur, cum mihi saepe ostenderis te accuratissime nostrorum temporum consilia atque eventus litteris mandaturum, a te id nunc tanto opere et tam multis verbis petamus: illa nos cupiditas incendit, de qua initio scripsi, festinationis, quod alacres animo sumus; ut et ceteri viventibus nobis ex libris tuis nos cognoscant et nosmet ipsi vivi gloriola nostra perfruamur. 10. His de rebus quid acturus sis, si tibi non est molestum, rescribas mihi velim. Si enim suscipis causam, conficiam commentarios rerum omnium; sin autem differs me in tempus aliud, coram tecum loquar. Tu interea non cessabis et ea, quae habes instituta, perpolies nosque diliges.

---

8. *probandus* mg. Repetitt. Lamb. — 9. *fictam tam imaginem* M. — 22. *arbitror qui cum me* M. — 24. *reprehendunt* M: *reprehenderunt* E. — 26. *si quod est* M. — 32. *se ipsi* M: *ipsi se* E. — 38. *libris* M: *litteris* E.

XIII. (A. U. C. 709.)

M. CICERO S. D. L. LUCCEIO Q. F.

1. Quamquam ipsa consolatio litterarum tuarum mihi gratissima est — declarat enim summam benevolentiam coniunctam pari prudentia —, tamen illum fructum ex iis litteris vel maximum cepi, quod te praeclare res humanas contemnentem et optime contra fortunam paratum armatumque cognovi: quam quidem laudem sapientiae statuo esse maximam, non aliunde pendere nec extrinsecus aut bene aut male vivendi suspensas habere rationes. 2. Quae cogitatio cum mihi non omnino excidisset — etenim penitus insederat —, vi tamen tempestatum et concursu calamitatum erat aliquantum labefactata atque convulsa; cui te opitulari et video et id fecisse etiam proximis litteris multumque profecisse sentio. Itaque hoc saepius dicendum tibique non significandum solum sed etiam declarandum arbitror, nihil mihi esse potuisse tuis litteris gratius. 3. Ad consolandum autem cum illa valent, quae eleganter copioseque collegisti, tum nihil plus quam quod firmitudinem gravitatemque animi tui perspexi; quam non imitari turpissimum existimo. Itaque hoc etiam fortiorem me puto quam te ipsum, praeceptorem fortitudinis, quod tu mihi videre spem nonnullam habere haec aliquando futura meliora. Casus enim gladiatorii similitudinesque eae, tum rationes in ea disputatione a te collectae vetabant me rei publicae penitus diffidere. Itaque alterum minus mirum, fortiorem te esse, cum aliquid speres, alterum mirum, spe ulla teneri. Quid est enim non ita affectum, ut id non deletum exstinctumque esse fateare? Circumspice omnia membra rei publicae, quae notissima sunt tibi: nullum reperies profecto, quod non fractum debilitatumve sit. Quae persequerer, si aut melius ea viderem, quam tu vides, aut commemorare possem sine dolore: quamquam tuis monitis praeceptisque omnis est abiiciendus dolor. 4. Ergo et domestica feremus, ut censes, et publica paullo etiam fortius fortasse quam tu ipse, qui praecipis. Te enim aliqua spes consolatur, ut scribis: nos erimus etiam in omnium desperatione fortes, ut tu tamen idem et hortaris et praecipis. Das enim mihi iucundas recordationes conscientiae nostrae rerumque earum, quas te in primis auctore gessimus. Praestitimus enim patriae non minus certe quam debuimus, plus profecto quam est ab animo cuiusquam aut consilio hominis postulatum. 5. Ignosces mihi de me ipso aliquid praedicanti; quarum enim tu rerum cogitatione nos levare aegritudine voluisti, earum etiam commemoratione lenimur. Itaque, ut mones, quantum potero me ab omnibus molestiis et angoribus abducam transferamque animum ad ea, quibus secundae res ornantur, adversae adiuvantur; tecumque et ero tantum quantum patietur utriusque aetas et valetudo, et, si esse una minus poterimus quam volemus, animorum tamen coniunctione iisdemque studiis ita fruemur, ut nunquam non una esse videamur.

---

5. *iis*] *his* M. — 17. *Atque hoc* Cod. Ursini. — 21. *vetabunt* M. — 28. *monimentis* Ernestii typotheta. — 30. *aliqua spes* M: *spes aliqua* E. — *nos erimus* M: *nos autem erimus* E. — 31. *omnibus* M, *omni* N, *omnium rerum* mg. Repett. Lamb. — 35. Fort. *cuiusquam unquam aut.* Or. — *postulatum* M: *postulandum* E. — 37. *levari* Martyni-Laguna. — *aegritudine* seclusit E. — 41. *unanimus* M. — *volemus* M: *volumus* E. — 42. *iisdemque* M: *iisdem* E.

XIV. (A. U. C. 709.)

L. LUCCEIUS Q. F. S. D. M. TULLIO M. F.

1. Si vales, bene est: ego valeo, sicut soleo, paullulo tamen etiam deterius quam soleo. Te requisivi saepius, ut viderem: Romae quia postea non fuisti quam decesserat, miratus sum; quod item nunc miror. Non habeo certum, quae te res hinc maxime retrahat. Si solitudine delectare, cum scribas et aliquid agas eorum, quorum consuesti, gaudeo neque reprehendo tuum consilium; nam nihil isto potest esse iucundius non modo miseris his temporibus et luctuosis, sed etiam tranquillis et optatis, praesertim vel animo defatigato tuo, qui nunc requietem quaerat ex magnis occupationibus, vel erudito, qui semper aliquid ex se promat, quod alios delectet, ipsum laudibus illustret. 2. Sin autem, sicut hinc discesseras, lacrimis ac tristitiae te tradidisti, doleo, quia doles et angere; non possum te non, si concedis, quod sentimus, ut liberius dicamus, accusare. Quid enim? tu solus aperta non videbis, qui propter acumen occultissima perspicis? tu non intelliges te querelis quotidianis nihil proficere? non intelliges duplicari sollicitudines, quas levare tua te prudentia postulat? 3. Quodsi non possimus aliquid proficere suadendo, gratia contendimus et rogando, si quid nostra causa vis, ut istis te molestiis laxes et ad convictum nostrum redeas [et] ad consuetudinem vel nostram communem vel tuam solius ac propriam. Cupio non obtundere te, si non delectare nostro studio; cupio deterrere, ne permaneas in incepto. Nunc duae res istae contrariae me conturbant, ex quibus aut in altera mihi velim, si potes, obtemperes aut in altera non offendas.

XV. (A. U. C. 709.)

M. CICERO S. D. L. LUCCEIO Q. F.

1. Omnis amor tuus ex omnibus partibus se ostendit in iis litteris, quas a te proxime accepi, non ille quidem mihi ignotus, sed tamen gratus et optatus: dicerem „iucundus", nisi id verbum in omne tempus perdidissem. Neque ob eam unam causam, quam tu suspicaris et in qua me lenissimis et amantissimis verbis utens re graviter accusas, sed quod, illius tanti vulneris quae remedia esse debebant, ea nulla sunt. 2. Quid enim? ad amicosne confugiam? Quam multi sunt? Habuimus enim fere communes, quorum alii occiderunt, alii nescio quo pacto obduruerunt. Tecum vivere possem equidem et maxime vellem: vetustas, amor, consuetudo, studia paria; quod vinclum quasi deest nostrae coniunctionis? Possumusne igitur esse una? Nec mehercule intelligo, quid impediat; sed certe adhuc non fuimus, cum essemus vicini in Tusculano, in Pu-

---

3. *ego valeo* B: *valeo* ME. — 5. *decesserat* (Tullia) Orellius: *discesserat* M, *discesseras* E, *a me discesserat* corr. M. — 10. *nunc*] *non* M. — *requirem* M, *requiem* B. — 12. *te ipsum* B. — *sicut hinc discesseras* N (in qua est *hic*) et Martyni-Laguna: *sicut hinc dicas seras* M, *sicut hic dum eras* E. — 17. *quas levare* Beierus: *qua se levare* M, *quas elevare* E. — 18. *tua te* M: *te*, *tua* E. — *possimus* M: *possumus* E. — 20. *redeas . . . . ad* M, *redeas et ad* E. Fort. *redeas*, *redeas ad*. Or. — 23. *incepto. Nunc* Martyni-Laguna: *incepto*, *cum* ME. — *conturbant* M: *conturbent* E. — 27. *iis* Martyni-Laguna: *his* ME. — 34. *obduerunt* M. — 35. *posse equidem* Martyni-Laguna. Fort. *posse me equidem maxime*. Or. — 36. *quod vinclum quasidest (quasi deest) n. coniunctionis* M: *quod quasi vinclum est n. coniunctionis* E, *quod vinclum, quaeso, deest nostrae coniunctioni?* Rostius.

teolano: nam quid dicam in urbe? in qua, cum forum commune sit, vicinitas non requiritur. 3. Sed casu nescio quo in ea tempora nostra aetas incidit, ut, cum maxime florere nos oporteret, tum vivere etiam puderet. Quod enim esse poterat mihi perfugium spoliato et domesticis et forensibus ornamentis atque solatiis? Litterae, credo, quibus utor assidue: quid enim aliud facere possum? Sed nescio quomodo, ipsae illae excludere me a portu et perfugio videntur et quasi exprobrare, quod in ea vita maneam, in qua nihil insit nisi propagatio miserrimi temporis. 4. Hic tu ea me abesse urbe miraris, in qua domus nihil delectare possit, summum sit odium temporum, hominum, fori, curiae? Itaque sic litteris utor, in quibus consumo omne tempus, non ut ab iis medicinam perpetuam, sed ut exiguam oblivionem doloris petam. 5. Quod si id egissemus ego atque tu, quod ne in mentem quidem nobis veniebat propter quotidianos metus, ut omne tempus una fuissemus, neque me valetudo tua offenderet neque te maeror meus. Quod quantum fieri poterit consequamur. Quid enim est utrique nostrûm aptius? Propediem te igitur videbo.

XVI. (A. U. C. 706.?*)*

M. CICERO S. D. TITIO.

1. Etsi unus ex omnibus minime sum ad te consolandum accommodatus, quod tantum ex tuis molestiis cepi doloris, ut consolatione ipse egerem: tamen, cum longius a summi luctus acerbitate meus abesset dolor quam tuus, statui nostrae necessitudinis esse meaeque in te benevolentiae non tacere tanto in tuo maerore tamdiu, sed adhibere aliquam modicam consolationem, quae levare dolorem tuum posset, si minus sanare potuisset. 2. Est autem consolatio pervulgata quidem illa maxime, quam semper in ore atque in animo habere debemus, homines nos ut esse meminerimus, ea lege natos, ut omnibus telis fortunae proposita sit vita nostra, neque esse recusandum, quo minus ea, qua nati sumus, condicione vivamus, neve tam graviter eos casus feramus, quos nullo consilio vitare possimus, eventisque aliorum memoria repetendis nihil accidisse novi nobis cogitemus. 3. Neque hae neque ceterae consolationes, quae sunt a sapientissimis viris usurpatae memoriaeque litteris proditae, tantum videntur proficere debere, quantum status ipse nostrae civitatis et haec perturbatio temporum perditorum; cum beatissimi sint, qui liberos non susceperunt, minus autem miseri, qui his temporibus amiserunt, quam si eosdem bona aut denique aliqua re publica perdidissent. 4. Quod si tuum te desiderium movet aut si tuarum rerum cogitatione maeres, non facile exhauriri tibi istum dolorem posse universum puto; sin illa te res cruciat, quae magis amoris est, ut eorum, qui occiderunt, miserias lugeas: ut ea non dicam, quae saepissime et legi et audivi, nihil mali esse in morte, in qua si resideat sensus,

---

1. *nam quod dicam* M. — 4. *esse poterat mihi* M: *mihi poterat esse* E. — 9. *hic tuae abesse* M. — 11. *iis* Martyni-Laguna: *his* E. — 12. *oblivionem doloris* M: *doloris oblivionem* E. — 14. *metus, ut omne* Rostius: *metus, omne* ME. — 24. *sed hibere* M. — 28. *proposi vita* M. — 30. *eo casu* M. — 32. *novi nobis* M: *nobis novi* E. — 33. *memoriaeque et litteris* Cratander. — 35. *perturbatio* M: *probatio* Codd. aliq. et N, (volebant *propagatio*, ut Ep. superiore §. 3 extr. Or.), *prolatio* E. — 38. *si duarum cogitatione* M. — 42. *morte et quasi* M.

immortalitas illa potius quam mors ducenda sit; sin sit amissus, nulla videri miseria debeat, quae non sentiatur: hoc tamen non dubitans confirmare possum, ea misceri, parari, impendere rei publicae, quae qui reliquerit, nullo modo mihi quidem deceptus esse videatur. Quid est enim iam non modo pudori, probitati, virtuti, rectis studiis, bonis artibus, sed omnino libertati ac saluti loci? Non mehercule quemquam audivi hoc gravissimo et pestilentissimo anno adolescentulum aut puerum mortuum, qui mihi non a diis immortalibus ereptus ex his miseriis atque ex iniquissima condicione vitae videretur. 5. Quare, si tibi unum hoc detrahi potest, ne quid iis, quos amasti, mali putes contigisse, permultum erit ex maerore tuo deminutum. Relinquetur enim simplex illa iam cura doloris tui, quae non cum illis communicabitur, sed ad te ipsum proprie referetur; in qua non est iam gravitatis et sapientiae tuae, quam tu a puero praestitisti, ferre immoderatius casum incommodorum tuorum, qui sit ab eorum, quos dilexeris, miseria maloque seiunctus. Etenim cum semper te et privatis in rebus et publicis praestitisti, tuenda tibi ut sit gravitas et constantiae serviendum. Nam, quod allatura est ipsa diuturnitas, quae maximos luctus vetustate tollit, id nos praecipere consilio prudentiaque debemus. 6. Etenim si nulla fuit unquam liberis amissis tam imbecillo mulier animo, quae non aliquando lugendi modum fecerit, certe nos, quod est dies allatura, id consilio ante ferre debemus neque exspectare temporis medicinam, quam repraesentare ratione possimus. His ego litteris si quid profecissem, existimabam optandum quiddam me esse assecutum; sin minus forte valuissent, officio tamen esse functurum benevolentissimi atque amicissimi; quem me tibi et fuisse semper existimes velim et futurum esse confidas.

XVII. (A. U. C. 704.?)

M. CICERO S. D. P. SESTIO P. F.

1. Non oblivione amicitiae nostrae neque intermissione consuetudinis meae superioribus temporibus ad te nullas litteras misi, sed quod priora tempora in ruinis rei publicae nostrisque iacuerunt, posteriora autem me a scribendo tuis iniustissimis atque acerbissimis incommodis retardarunt. Cum vero et intervallum iam satis longum fuisset et tuam virtutem animique magnitudinem diligentius essem mecum recordatus, non putavi esse alienum institutis meis haec ad te scribere. 2. Ego te, P. Sesti, et primis temporibus illis, quibus in invidiam absens et in crimen vocabare, defendi, et, cum in tui familiarissimi iudicio ac periculo tuum crimen coniungeretur, ut potui accuratissime te tuamque causam tutatus sum; et proxime, recenti adventu meo, cum rem aliter institutam offendissem, ac mihi placuisset, si affuissem: tamen nulla re saluti tuae defui. Cumque eo tempore invidia annonae inimici non solum tui, verum etiam amicorum tuorum, iniquitas totius iudicii multaque alia rei pu-

---

5. *recti si studiis* M. — 7. *gravissimo et pestilentissimo* M: *gravissimo, pestilentissimo* E. — 13. *referretur* M. — *et* M: *ac* E. — 18. *praeripere* M. — 19. *fuit umquam* M: *umquam fuit* E. — *liberis*] *si liberis* M. — 25. *functurum* M: *functum* E, probante Baitero. Fort. *functum viri b. a. a.* OR. — 28. *Sestio* M: *Sextio* E. — 38. *crimen* seclusit E. — 40. *tamen nulla in re* Cratander. *in* excidit potius inter *tamen* et *nulla*. OR.

blicae vitia plus quam causa ipsa veritasque valuissent, Publio tuo neque opera neque consilio neque labore neque gratia neque testimonio defui. 3. Quamobrem omnibus officiis amicitiae diligenter a me sancteque servatis ne hoc quidem praetermittendum esse duxi, te ut hortarer rogaremque, ut et hominem te et virum esse meminisses, id est, ut et communem incertumque casum, quem neque vitare quisquam nostrûm nec praestare ullo pacto potest, sapienter ferres et dolori fortiter ac fortunae resisteres, cogitaresque et in nostra civitate et in ceteris, quae rerum potitae sunt, multis fortissimis atque optimis viris iniustis iudiciis tales casus incidisse. Illud utinam ne vere scriberem, ea te re publica carere, in qua neminem prudentem hominem res ulla delectet! 4. De tuo autem filio, vereor, ne, si nihil ad te scripserim, debitum eius virtuti videar testimonium non dedisse, sin autem omnia, quae sentio, perscripserim, ne refricem meis litteris desiderium ac dolorem tuum. Sed tamen prudentissime facies, si illius pietatem, virtutem, industriam, ubicunque eris, tuam esse, tecum esse duces; nec enim minus nostra sunt, quae animo complectimur, quam quae oculis intuemur. 5. Quamobrem et illius eximia virtus summusque in te amor magnae tibi consolationi debet esse, et nos ceterique, qui te non ex fortuna sed ex virtute tua pendimus semperque pendemus, et maximae animi tui conscientia, cum tibi nihil merito accidisse reputabis et illud adiunges, homines sapientes turpitudine, non casu, et delicto suo, non aliorum iniuria commoveri. Ego et memoria nostrae veteris amicitiae et virtute atque observantia filii tui monitus nullo loco deero neque ad consolandam neque ad levandam fortunam tuam. Tu si quid ad me forte scripseris, perficiam, ne te frustra scripsisse arbitrere.

XVIII. (*A. U. C.* 702.)

M. CICERO S. D. T. FADIO.

1. Etsi egomet, qui te consolari cupio, consolandus ipse sum, propterea quod nullam rem gravius iamdiu tuli quam incommodum tuum: tamen te magno opere non hortor solum, sed etiam pro amore nostro rogo atque oro, te colligas virumque praebeas et, qua condicione omnes homines et quibus temporibus nati simus, cogites. Plus tibi virtus tua dedit quam fortuna abstulit, propterea quod adeptus es, quod non multi homines novi, amisisti, quae plurimi homines nobilissimi. Ea denique videtur condicio impendere legum, iudiciorum, temporum, ut optime actum cum eo videatur esse, qui quam levissima poena ab hac re publica discesserit. 2. Tu vero, qui et fortunas et liberos habeas et nos ceterosque necessitudine et benevolentia tecum coniunctissimos, cumque magnam facultatem sis habiturus nobiscum et cum omnibus tuis vivendi, et cum unum sit iudicium ex tam multis, quod reprehendatur, ut quod una sententia eaque dubia potentiae alicuius condonatum existimetur:

---

4. *dixi* M. — 5. *ut et c.* M: *ut c.* E. — 10. *neve scriberem* M. — 11. *defectet* M. — 13. *cepisse* M. — 14. *nefefrigem* M. — 20. *maximae* Martyni-Laguna: *maxime* ME. — *amici* M. — *conscientia* V: *conscientiae* ME. — 21. *et illud* M: *si et illud* E. — 24. *consolandam - levandam* M: *consolandum - levandum* E. — 30. *gravius tuli iamdiu tuli quam* M. — 33. *notati* M. — 40. *sis*] *si* M. — 41. *unum tuum sit* auctore Ernestio Martyni-Laguna. — *ut*] *et* Martyni-Laguna. — 42. *potentia* M.

omnibus his de causis debes istam molestiam quam lenissime ferre. Meus animus erit in te liberosque tuos semper, quem tu esse vis et qui esse debet.

XIX. (*A. U. C.* 705.)

CICERO RUFO.

1. Etsi mihi nunquam dubium fuit, quin tibi essem carissimus, tamen quotidie magis id perspicio, exstatque id, quod mihi ostenderas quibusdam litteris, hoc te studiosiorem in me colendo fore, quam in provincia fuisses — etsi meo iudicio nihil ad tuum provinciale officium addi potest —, quo liberius iudicium esse posset tuum. Itaque me et superiores litterae tuae admodum delectaverunt, quibus et exspectatum meum adventum abs te amanter videbam et, cum aliter res cecidisset ac putasses, te meo consilio magno opere esse laetatum, et his proximis litteris magnum cepi fructum et iudicii et officii tui: iudicii, quod intelligo te, id quod omnes fortes ac boni viri facere debent, nihil putare utile esse nisi quod rectum honestumque sit; officii, quod te mecum, quodcunque cepissem consilii, polliceris fore: quo neque mihi gratius neque, ut ego arbitror, tibi honestius esse quidquam potest. 2. Mihi consilium captum iamdiu est: de quo ad te, non quo celandus esses, nihil scripsi antea, sed quia communicatio consilii tali tempore quasi quaedam admonitio videtur esse officii vel potius efflagitatio ad coëundam societatem vel periculi vel laboris. Cum vero ea tua sit voluntas, humanitas, benevolentia erga me, libenter amplector talem animum, sed ita — non enim dimittam pudorem in rogando meum —, si feceris id, quod ostendis, magnam habebo gratiam; si non feceris, ignoscam, et alterum timori, alterum mihi te negare non potuisse arbitrabor. Est enim res profecto maxima. Quid rectum sit, apparet; quid expediat, obscurum est: ita tamen, ut, si nos ii simus, qui esse debemus, id est, studio digni ac litteris nostris, dubitare non possimus, quin ea maxime conducant, quae sunt rectissima. Quare tu, si simul placebit, statim ad me venies. † Sin idem placebit atque eodem, nec continuo poterit, omnia tibi ut nota sint, faciam. Quidquid statueris, te mihi amicum, sin id, quod opto, etiam amicissimum iudicabo.

XX. (*A. U. C.* 705.)

CICERO RUFO.

1. Quoquo modo potuissem, te convenissem, si eo, quo constitueras, venire voluisses. Quare etsi mei commodi causa commovere me noluisti, tamen ita existimes velim me antelaturum fuisse, si ad me misisses, voluntatem tuam commodo meo. Ad ea, quae scripsisti, commodius equidem possem de singulis ad te rebus scribere, si M. Tullius, scriba meus, adesset: a quo mihi exploratum est, in rationibus dumtaxat referendis — de ceteris rebus affirmare non possum — nihil eum

---

1. *levissime* B. — 13. *et ex his* Martyni-Laguna. — 25. *habere* M. — 27. *Quid*] *quod* M. — 28. *nos ii*] *nosti* M. — *simus* M: *sumus* E. — 29. *ac* M: *et* E. — 30. *tu*, *simul* A. — 32. *poterit* M: *poteris* E. — 36. *Quoquo* Repet. Lamb.: *Quo* ME. — 37. *mei* M: *tui* E. — 38. *si admeminissem* M. — 41. *a* M: *de* E. Cfr. Hand Turs. I. p. 57.

fecisse scientem, quod esset contra aut rem aut existimationem tuam; dein, si rationum referendarum ius vetus et mos antiquus maneret, me relaturum rationes, nisi tecum pro coniunctione nostrae necessitudinis contulissem confecissemque, non fuisse. 2. Quod igitur fecissem ad urbem, si consuetudo pristina maneret, id, quoniam lege Iulia relinquere rationes in provincia necesse erat easdemque totidem verbis referre ad aerarium, feci in provincia. Neque ita feci, ut te ad meum arbitrium adducerem, sed tribui tibi tantum, quantum me tribuisse nunquam me poenitebit: totum enim scribam meum, quem tibi video nunc esse suspectum, tibi tradidi; tu ei M. Mindium, fratrem tuum, adiunxisti. Rationes confectae me absente sunt tecum, ad quas ego nihil adhibui praeter lectionem. Ita accepi librum a meo servo scriba, ut eundem acceperim a fratre tuo. Si honos is fuit, maiorem tibi habere non potui; si fides, maiorem tibi habui quam paene ipsi mihi; si providendum fuit, ne quid aliter, ac tibi et honestum et utile esset, referretur, non habui, cui potius id negotii darem, quam * * † darem. Illud quidem certe factum est, quod lex iubebat, ut apud duas civitates, Laodicensem et Apameensem, quae nobis maxime videbantur, quoniam ita necesse erat, rationes confectas collatas deponeremus. Itaque huic loco primum respondeo, me, quamquam iustis de causis rationes deferre properarim, tamen te exspectaturum fuisse, nisi in provincia relictas rationes pro relatis haberem, quamobrem . . . . 3. De Volusio quod scribis, non est id rationum: docuerunt enim me periti homines, in his cum omnium peritissimus, tum mihi amicissimus, C. Camillus, ad Volusium traferri nomen a Valerio non potuisse, praedes Valerianos teneri. Neque id erat HS. xxx., ut scribis, sed HS. xix. Erat enim curata nobis pecunia Valerii mancipis nomine, ex qua reliquum quod erat, in rationibus rettuli. 4. Sed sic me et liberalitatis fructu privas et diligentiae et, quod minime tamen laboro, mediocris etiam prudentiae: liberalitatis, quod mavis scribae mei beneficio quam meo legatum meum praefectumque Q. Leptam maxima calamitate levatos, cum praesertim non deberent esse obligati; diligentiae, quod existimas de tanto officio meo, tanto etiam periculo, nec scisse me quidquam nec cogitavisse, scribam, quidquid voluisset, cum id mihi ne recitavisset quidem, rettulisse; prudentiae, cum rem a me non insipienter excogitatam, ne cogitatam quidem putas. Nam et Volusii liberandi meum fuit consilium, et, ut multa tam gravis Valerianis praedibus ipsique T. Mario depelleretur, a me inita ratio est; quam quidem omnes non solum probant, sed etiam laudant,

---

4. *Quid* M. — 5. *quoniam* M: *quum* E. — 6. *deferre* Martyni-Laguna. — 8. *nunquam me* M: *nunquam* E. — 9. *totum*] *Tullium* mg. Repetitt. Lamb. — 16. *negotii darem, quam . . . . darem* M: *negotii darem* E. Fort. *negotii darem, quam cui mandaram.* Or. — 17. *certum* M. — 18. *maxime* Vb: *maximae* ME. — *quoniam*] *quom* M. — 19. *confectas collatas* Orellius: *confectas consolatas* M, *confectas et consolidatas* E. (*confectas collatasque* mg. Repett. Lamb.). — 20. *referre* I. F. Gronovius. — 22. *relatis* cum Lambino E: *latis* M, *collatis* Bentiv. 18. — *haberem, quamobrem . . . . De Volusio* Orellius: *haberem. Quamobrem de Volusio* ME, *haberem. De Volusio* Lambinus. Excidit potius *detuli* ante litteras *de volu.* Or. — 24. *traferri* M: *transferri* E. — 25. *praedes* M: *sed praedes* E. — 26. *curata nobis* M: *nobis curata* E. — 31. *Q. Leptam* om. N, Manutius, Lambinus, Martyni-Laguna. — 34. *prudentiae, quod rem* Lambinus. — 35. *ne cogitatam* om. M. Vetus est supplementum.

et, si verum scire vis, hoc uni scribae meo intellexi non nimium placere. 5. Sed ego putavi esse viri boni, cum populus suum servaret, consulere fortunis tot vel amicorum vel civium. † Nam de Lucceio est ita actum, ut auctore Cn. Pompeio ista pecunia in fano poneretur: id ego agnovi meo iussu esse factum: qua pecunia Pompeius est usus, ut ea, quam tu deposueras, Sestius. Sed haec ad te nihil intelligo pertinere. Illud me non animadvertisse moleste ferrem, ut adscriberem te in fano pecuniam iussu meo deposuisse, nisi ista pecunia gravissimis esset certissimisque monumentis testata, cui data, quo senatus consulto, quibus tuis, quibus meis litteris P. Sestio tradita esset. Quae cum viderem tot vestigiis impressa, ut in iis errari non posset, non adscripsi id, quod tua nihil referebat. Ego tamen adscripsisse mallem, quoniam id te video desiderare. 6. Sicut scribis tibi id esse referendum, idem ipse sentio, neque in eo quidquam a meis rationibus discrepabunt tuae. Addes enim tu, meo iussu: quod ego quidem non addidi; nec causa est, cur negem, nec, si causa esset et tu nolles, negarem. Nam de HS. nongentis milibus certe ita relatum est, ut tu sive frater tuus referri voluit. Sed, si quid est, quoniam † de logeo parum † gravisum est, quod ego in rationibus referendis etiam nunc corrigere possim: de eo mihi, quoniam senatus consulto non sum usus, quid per leges liceat, considerandum est. Te certe in pecunia exacta ita efferre ex meis rationibus relatis non oportuit, nisi quid me fallit; sunt enim alii peritiores. Illud cave dubites, quin ego omnia faciam, quae interesse tua aut etiam velle te existimem, si ullo modo facere possim. 7. Quod scribis de beneficiis, scito a me et tribunos militares et praefectos et contubernales dumtaxat meos delatos esse. In quo quidem me ratio fefellit: liberum enim mihi tempus ad eos deferendos existimabam dari; postea certior sum factus triginta diebus deferri necesse esse, quibus rationes rettulissem. Sane moleste tuli non illa beneficia tuae potius ambitioni reservata esse quam meae, qui ambitione nihil uterer. De centurionibus tamen et de tribunorum militarium contubernalibus res est in integro: genus enim horum beneficiorum definitum lege non erat. 8. Reliquum est de HS. centum milibus, de quibus memini mihi a te Myrina litteras esse allatas, non mei errati, sed tui: in quo peccatum videbatur esse, si modo erat, fratris tui et Tullii. Sed cum id corrigi non posset, quod iam depositis rationibus ex provincia decessissemus, credo me quidem tibi pro animi mei voluntate proque ea spe facultatum, quam tum habebamus, quam humanissime potuerim, rescripsisse. Sed neque tum me humanitate litterarum mearum obligatum puto neque me tuam hodie epistolam de HS. centum sic accepisse, ut ii accipiunt, quibus

---

3. *Lucceio*] *logeo* Lambinus, *lucello* Scaliger. — 4. *actore* M. — 6. *ut tua quam* M. — *Sestius* M: *Sextius* E. Sic infra. — 7. *animadvertissem* M. — 11. *iis* Orellius: *his* ME. — 12. *quoniam* M: *quum* E. — 13. *item* Lambinus. — 15. *ego qui non* M. — 16. *si causa esset* M: *si esset* E. — 17. *nunc gentis* M. — 18. *quoniam* M: *cum* E. — *logaeo* (sic) M: *logio* E. — *gravisum* M: *gratiosum* E, *gratum visum* Corradus. Malim *grave visum*. Or. — 19. *deferendis* Martyni-Laguna. — 20. *quoniam* Orellius: *cum* (M)E. — 21. *pecuniae exactae* M. — *efferre* M: *referre* E. — 26. *me ratio* M: *ratio me* E. — 28. *rationibus* Ernestii operae. — 36. *decessissemus* Cratander: *decessemus* Vb, *decessimus* M, *decesseramus* E. — 39. *humanitatem* M. — *putabo* Martyni-Laguna. — *neque me* M: *neque* E. — 40. *hi* M.

epistolae per haec tempora molestae sunt. 9. Simul illud cogitare debes, me omnem pecuniam, quae ad me salvis legibus pervenisset, Ephesi apud publicanos deposuisse; id fuisse HS. xxii., eam omnem pecuniam Pompeium abstulisse. Quod ego sive aequo animo sive iniquo fero, tu de HS. centum aequo animo ferre debes et existimare eo minus ad te vel de tuis cibariis vel de mea liberalitate pervenisse. Quod si mihi expensa ista HS. centum tulisses, tamen, quae tua est suavitas quique in me amor, nolles a me hoc tempore aestimationem accipere; nam, numeratum si cuperem, non erat. Sed haec iocatum me putato, ut ego te existimo. Ego tamen, cum Tullius rure redierit, mittam eum ad te, si quid ad rem putabis pertinere. Hanc epistolam cur non scindi velim, causa nulla est. Vale.

XXI. *(A. U. C.* 708.*)*

M. CICERO S. D. L. MESCINIO.

1. Gratae mihi tuae litterae fuerunt, ex quibus intellexi, quod etiam sine litteris arbitrabar, te summa cupiditate affectum esse videndi mei. Quod ego ita libenter accipio, ut tamen tibi non concedam; nam tecum esse, ita mihi omnino omnia, quae opto, contingant, ut vehementer velim! Etenim cum esset maior et virorum et civium bonorum et iucundorum hominum et amantium mei copia, tamen erat nemo, quicum essem libentius quam tecum, et pauci, quibuscum essem aeque libenter; hoc vero tempore, cum alii interierint, alii absint, alii mutati voluntate sint, unum medius fidius tecum diem libentius posuerim quam hoc omne tempus cum plerisque eorum, quibuscum vivo necessario. Noli enim existimare mihi non solitudinem iucundiorem esse, qua tamen ipsa uti non licet, quam sermones eorum, qui frequentant domum meam, excepto uno aut summum altero. 2. Itaque utor eodem perfugio, quo tibi utendum censeo, litterulis nostris, praeterea conscientia etiam consiliorum meorum. Ego enim is sum, quemadmodum tu facillime potes existimare, qui nihil unquam mea potius quam meorum civium causa fecerim; cui nisi invidisset is, quem tu nunquam amasti — me enim amabas —, et ipse beatus esset et omnes boni. Ego sum, qui nullius vim plus valere volui quam honestum otium; idemque, cum illa ipsa arma, quae semper timueram, plus posse sensi quam illum consensum bonorum, quem ego idem effeceram, quavis tuta condicione pacem accipere malui quam viribus cum valentiore pugnare. Sed et haec et multa alia coram brevi tempore licebit. 3. Neque me tamen ulla res alia Romae tenet nisi exspectatio rerum Africanarum; videtur enim mihi res in propinquum adducta discrimen. Puto autem mea nonnihil interesse; quamquam id ipsum, quid intersit, non sane intelligo, verumtamen, quidquid illinc nuntiatum sit, non longe abesse a consiliis amicorum. Est enim res iam in eum locum adducta, ut, quamquam multum intersit inter eorum causas, qui dimicant, tamen inter victorias non multum interfuturum putem. Sed plane animus, qui dubiis rebus forsitan fuerit

---

3. *xxii* M: *xxii millia* E. — 9. *haec* M: *hoc* E. — *locatum* M. — 16. *vivendi* Ernestii typotheta. — 18. *mihi omnino omnia* Orellius: *mihi communia omnia* M, *mihi commoda omnia* Cod. Borrom., *mihi omnia* E. — 19. *Etenim* Lambinus: *Ut enim* ME. — 25. *non solitudinem* M: *solitudinem non* E. — 35. *tota* M.

infirmior, desperatis confirmatus est multum: quem etiam tuae superiores litterae confirmarunt, quibus intellexi, quam fortiter iniuriam ferres; iuvitque me tibi cum summam humanitatem, tum etiam tuas litteras profuisse. Verum enim scribam: teneriore mihi animo videbare, sicut omnes fere, qui vita ingenua in beata civitate et in libera viximus. 4. Sed, ut illa secunda moderate tulimus, sic hanc non solum adversam sed funditus eversam fortunam fortiter ferre debemus; ut hoc saltem in maximis malis boni consequamur, ut mortem, quam etiam beati contemnere debebamus, propterea quod nullum sensum esset habitura, nunc sic affecti non modo contemnere debeamus, sed etiam optare. 5. Tu, si me diligis, fruere isto otio tibique persuade praeter culpam ac peccatum, qua semper caruisti et carebis, homini accidere nihil posse, quod sit horribile aut pertimescendum. Ego, si videbitur recte fieri posse, ad te veniam brevi; si quid acciderit, ut mutandum consilium sit, te certiorem faciam statim. Tu ita fac cupidus mei videndi sis, ut istinc te ne moveas tam infirma valetudine, nisi ex me prius quaesieris per litteras, quid te velim facere. Me velim, ut facis, diligas valetudinique tuae et tranquillitati animi servias.

LIBER VI.

AD A. TORQUATUM ET CETEROS.

I. (A. U. C. 709.*)*

M. CICERO S. D. A. TORQUATO.

1. Etsi ea perturbatio est omnium rerum, ut suae quemque fortunae maxime poeniteat nemoque sit, quin ubivis quam ibi, ubi est, esse malit, tamen mihi dubium non est, quin hoc tempore bono viro Romae esse miserrimum sit. Nam etsi, quocunque in loco quisquis est, idem est ei sensus et eadem acerbitas ex interitu rerum et publicarum et suarum, tamen oculi augent dolorem, qui ea, quae ceteri audiunt, intueri coguntur nec avertere a miseriis cogitationem sinunt. Quare etsi multarum rerum desiderio te angi necesse est, tamen illo dolore, quo maxime te confici audio, quod Romae non sis, animum tuum libera. Etsi enim cum magna molestia tuos tuaque desideras, tamen illa quidem, quae requiris, suum statum tenent nec melius, si tu adesses, tenerent nec sunt ullo in proprio periculo. Nec debes tu, cum de tuis cogitas, aut praecipuam aliquam fortunam postulare aut communem recusare. 2. De te autem ipso, Torquate, est tuum sic agitare animo, ut non adhibeas in consilium cogitationum tuarum desperationem aut

---

2. *iuvitque*] *luitque* M. — 4. *fere, qui*] *fereque* M. — 5. An *vitam ingenuam*? Or. — *et in libera* M: *et libera* E. — 6. *si . . hanc* M. — 8. *debebamus* Manutius: *debeamus* ME. — 12. *honorabile* M. — 15. *te*] *tu* M. — 22. *quam ibi, ubi* M: *quam ubi* E. — 24. *quisque* Repett. Lamb. Cfr. Ep. 4, 3.

timorem. Nec enim is, qui in te adhuc iniustior, quam tua dignitas postulabat, fuit, non magna signa dedit animi erga te mitigati. Nec tamen is ipse, a quo salus petitur, habet explicatam aut exploratam rationem salutis suae. Cumque omnium bellorum exitus incerti sint, ab altera victoria tibi periculum nullum esse perspicio, quod quidem seiunctum sit ab omnium interitu; ab altera te ipsum nunquam timuisse certo scio. 3. Reliquum est, ut te id ipsum, quod ego quasi consolationis loco pono, maxime excruciet, commune periculum rei publicae: cuius tanti mali, quamvis docti viri multa dicant, tamen vereor, ne consolatio nulla possit vera reperiri praeter illam, quae tanta est, quantum in cuiusque animo roboris est atque nervorum. Si enim bene sentire recteque facere satis est ad bene beateque vivendum, vereor, ne eum, qui se optimorum consiliorum conscientia sustentare possit, miserum esse nefas sit dicere. Nec enim nos arbitror victoriae praemiis ductos patriam olim et liberos et fortunas reliquisse; sed quoddam nobis officium iustum et pium et debitum rei publicae nostraeque dignitati videbamur sequi; nec, cum id faciebamus, tam eramus amentes, ut explorata nobis esset victoria. 4. Quare si id evenit, quod ingredientibus nobis in causam propositum fuit accidere posse, non debemus ita cadere animis, quasi aliquid evenerit, quod fieri posse nunquam putarimus. Simus igitur ea mente, quam ratio et veritas praescribit, ut nihil in vita nobis praestandum praeter culpam putemus; eaque cum careamus, omnia humana placate et moderate feramus. Atque haec eo pertinet oratio, ut perditis rebus omnibus tamen ipsa virtus se sustentare posse videatur. Sed si est spes aliqua rebus communibus, ea tu, quicunque status est futurus, carere non debes. 5. Atque haec mihi scribenti veniebat in mentem me esse eum, cuius tu desperationem accusare solitus esses quemque auctoritate tua cunctantem et diffidentem excitare. Quo quidem tempore non ego causam nostram, sed consilium improbabam. Sero enim nos iis armis adversari videbam, quae multo ante confirmata per nosmet ipsos erant, dolebamque pilis et gladiis, non consiliis neque auctoritatibus nostris de iure publico disceptari. Neque ego ea, quae facta sunt, fore cum dicebam, divinabam futura, sed, quod et fieri posse et exitiosum fore, si evenisset, videbam, id ne accideret, timebam, praesertim cum, si mihi alterum utrum de eventu atque exitu rerum promittendum esset, id futurum, quod evenit, exploratius possem promittere. Iis enim rebus praestabamus, quae non prodeunt in aciem; usu autem armorum et militum robore inferiores eramus. Sed tu illum animum nunc adhibe, quaeso, quo me tum esse oportere censebas. 6. Haec eo scripsi, quod mihi Philargyrus tuus omnia de te requirenti fidelissimo animo, ut mihi quidem visus est, narravit, te interdum sollicitum solere esse vehementius. Quod facere non debes nec dubitare, quin aut aliqua re publica sis futurus, qui esse debes, aut perdita non afflictiore condicione quam ceteri. Hoc vero tempus, quo exanimati omnes et suspensi sumus, hoc moderatiore animo ferre debes, quod et in urbe ea es, ubi nata

5. *iunctum* M. — 7. *lono* M. — 9. *ulla* B. — 16. *videbatur. sed qui nec* M. — 17. *tamen* M. An *tam tamen*? Or. — 25. *aliqua e* (i. e. *aliquae*, antique) *rebus* M. — 26. *veniebant* M. — 27. *esse eum* M: *eum esse* E. — 30. *his* M. — 35. *alterum utrum* M: *alterutrum* E. — 36. *His* M. — 43. *sis*] *si sis* M.

et alta est ratio ac moderatio vitae, et habes Ser. Sulpicium, quem semper unice dilexisti, qui te profecto et benevolentia et sapientia consolatur, cuius si essemus et auctoritatem et consilium secuti, togati potius potentiam quam armati victoriam subissemus. 7. Sed haec longiora fortasse fuerunt, quam necesse fuit; illa, quae maiora sunt, brevius exponam. Ego habeo, cui plus quam tibi debeam, neminem; quibus tantum debebam, quantum tu intelligis, eos huius mihi belli casus eripuit. Qui sim autem hoc tempore, intelligo. Sed quia nemo est tam afflictus, quin, si nihil aliud studeat nisi id, quod agit, possit navare aliquid et efficere, omne meum consilium, operam, studium certe velim existimes tibi tuisque liberis esse debitum.

II. (A. U. C. 709.*)*

M. CICERO S. D. A. TORQUATO.

1. Peto a te, ne me putes oblivione tui rarius ad te scribere, quam solebam, sed aut gravitate valetudinis, qua tamen iam paullum videor levari, aut quod absim ab urbe, ut, qui ad te proficiscatur, scire non possim. Quare velim ita statutum habeas, me tui memoriam cum summa benevolentia tenere tuasque omnes res non minori mihi curae quam meas esse. 2. Quod maiore in varietate versata est adhuc tua causa, quam homines aut volebant aut opinabantur, mihi crede, non est pro malis temporum quod moleste feras. Necesse est enim aut armis urgeri rem publicam sempiternis aut his positis recreari aliquando aut funditus interire. Si arma valebunt, nec eos, a quibus reciperis, vereri debes nec eos, quos adivisti; si armis aut condicione positis aut defatigatione abiectis aut victoria detractis civitas respiraverit, et dignitate tua frui tibi et fortunis licebit; sin omnino interierint omnia fueritque is exitus, quem vir prudentissimus, M. Antonius, iam tum timebat, cum tantum instare malorum suspicabatur, misera est illa quidem consolatio, tali praesertim civi et viro, sed tamen necessaria, nihil esse praecipue cuiquam dolendum in eo, quod accidat universis. 3. Quae vis insit in his paucis verbis — plura enim committenda epistolae non erant —, si attendes, quod facis, profecto etiam sine meis litteris intelliges te aliquid habere, quod speres, nihil, quod aut hoc aut aliquo rei publicae statu timeas; omnia si interierint, cum superstitem te esse rei publicae ne si liceat quidem velis, ferendam esse fortunam, praesertim quae absit a culpa. Sed haec hactenus. Tu velim scribas ad me, quid agas et ubi futurus sis, ut, aut quo scribam aut quo veniam, scire possim.

III. (A. U. C. 709.*)*

M. CICERO S. D. A. TORQUATO.

1. Superioribus litteris benevolentia magis adductus, quam quo res ita postularet, fui longior. Neque enim confirmatione nostra egebat virtus tua neque erat ea mea causa atque fortuna, ut, cui ipsi omnia deessent, alterum confirmarem. 2. Hoc item tempore brevior esse debeo.

7. *huius mihi* M : *mihi huius* E. — 9. *quin* V : *qui* ME. — *possit* M : *non possit* E. — 16. *proficiscatur* M : *proficiscantur* E. — 23. *receperis* M. — 24. *adivisti* M : *adiuvisti* E. — 25. *dignitate tua* M : *dignitate* E.

Sive enim nihil tum opus fuit tam multis verbis, nihilo magis nunc opus est; sive tum opus fuit, illud satis est, praesertim cum accesserit nihil novi. Nam etsi quotidie aliquid audimus earum rerum, quas ad te perferri existimo, summa tamen eadem est et idem exitus: quem ego tam video animo, quam ea, quae oculis cernimus, nec vero quidquam video, quod non idem te videre certo scio. Nam etsi, quem exitum acies habitura sit, divinare nemo potest, tamen et belli exitum video et, si id minus, hoc quidem certe, cum sit necesse alterum utrum vincere, qualis futura sit vel haec vel illa victoria. 3. Idque cum optime perspexi, tale video, nihil ut mali videatur futurum, si id vel ante acciderit, quod vel maximum ad timorem proponitur. Ita enim vivere, ut tum sit vivendum, miserrimum est; mori autem nemo sapiens miserum duxit, ne beato quidem. Sed in ea es urbe, in qua haec vel plura et ornatiora parietes ipsi loqui posse videantur. 4. Ego tibi hoc confirmo, etsi levis est consolatio ex miseriis aliorum, nihilo te nunc maiore in discrimine esse quam quemvis aut eorum, qui discesserint [aut eorum, qui remanserint]; alteri dimicant, alteri victorem timent. Sed haec consolatio levis est; illa gravior, qua te uti spero, ego certe utor; nec enim, dum ero, angar ulla re, cum omni vacem culpa, et, si non ero, sensu omnino carebo. Sed rursus γλαῦκ' εἰς 'Αϑήνας, qui ad te haec. Mihi tu, tui, tua omnia maximae curae sunt et, dum vivam, erunt. Vale.

IV. (A. U. C. 709.)

M. CICERO S. D. A. TORQUATO.

1. Novi, quod ad te scriberem, nihil erat, et tamen, si quid esset, sciebam te a tuis certiorem fieri solere. De futuris autem rebus etsi semper difficile est dicere, tamen interdum coniectura possis propius accedere, cum est res eiusmodi, cuius exitus provideri possit. Nunc tantum videmur intelligere non diuturnum bellum, etsi id ipsum nonnullis videmur secus. Equidem cum haec scribebam, aliquid iam actum putabam: non quo - - sed quid? difficilis erat coniectura. Nam cum omnis belli Mars communis et cum semper incerti exitus proeliorum sunt, tum hoc tempore ita magnae utrinque copiae, ita paratae ad depugnandum esse dicuntur, ut, utercunque vicerit, non sit mirum futurum. Illa in dies singulos magis magisque opinio hominum confirmatur, etiamsi inter causas armorum aliquantum intersit, tamen inter victorias non multum interfuturum. Alteros propemodum iam sumus experti; de altero, nemo est, quin cogitet, quam sit metuendus iratus victor armatus. 2. Hoc loco si videor augere dolorem tuum, quem consolando

6. *sciam* Lambinus. — 8. *alterum utrum* M: *alterutrum* E. — 12. *tum* M: *non* E. — 13. *duxit* Cratander: *dixit* ME. — 16. *aut eorum, qui remanserint* om. M. Antiquum hoc supplementum habet iam Ed. 1471. (*quemvis eorum, qui discesserunt; alteri* mg. Repett. Lamb.). — 18. *te ut spero* M. — 21. *maximae* M: *maxime* E. — 25. *quod*] *quid* M. — *tamenetsi* Martyni-Laguna. — 28. *praevideri* mg. Cratandrinae. — 30. *videmur* M: *videtur* Vb (quod malim; *videmur* enim ortum ex superiore versu. BAIT.), *videatur* E. — 31. *non quo - - sed quid? difficilis erat coniectura* Orellius: *non quo sed quod difficilis erat coniectura* M (in mg. lacunae signum), *non quo ego certo scirem, sed quod haud difficilis erat coniectura* E. — 33. *sunt* M: *sint* E. — 38. *quam*] *cum* M.

levare debeam, fateor me communium malorum consolationem nullam invenire praeter illam, quae tamen, si possis eam suscipere, maxima est quaque ego quotidie magis utor: conscientiam rectae voluntatis maximam consolationem esse rerum incommodarum nec esse ullum magnum malum praeter culpam. A qua quoniam tantum absumus, ut etiam optime senserimus, eventusque magis nostri consilii quam consilium reprehendatur, et quoniam praestitimus, quod debuimus, moderate, quod evenit, feramus. Sed hoc mihi tamen non sumo, ut te consoler de communibus miseriis, quae ad consolandum maioris ingenii et ad ferendum singularis virtutis indigent. Illud cuivis facile est docere, cur praecipue tu dolere nihil debeas. Eius enim, qui tardior in te levando fuit, quam fore putaramus, non est mihi dubia de tua salute sententia; de illis autem non arbitror te exspectare quid sentiam. 3. Reliquum est, ut te angat, quod absis a tuis tamdiu. Res molesta, praesertim ab iis pueris, quibus nihil potest esse festivius. Sed, ut ad te scripsi antea, tempus est huiusmodi, ut suam quisque condicionem miserrimam putet, et, ubi quisque sit, ibi esse minime velit. Equidem, nos quod Romae sumus, miserrimum esse duco, non solum quod in malis omnibus acerbius est videre quam audire, sed etiam quod ad omnes casus subitorum periculorum magis obiecti sumus, quam si abessemus; etsi me ipsum, consolatorem tuum, non tantum litterae, quibus semper studui, quantum longinquitas temporis mitigavit. 4. Quanto fuerim dolore, meministi. In quo prima illa consolatio est, vidisse me plus quam ceteros, cum cupiebam quamvis iniqua condicione pacem. Quod etsi casu, non divinatione mea factum est, tamen in hac inani prudentiae laude delector. Deinde, quod mihi ad consolationem commune tecum est, si iam vocer ad exitum vitae, non ab ea re publica avellar, qua carendum esse doleam, praesertim cum id sine ullo sensu futurum sit. Adiuvat etiam aetas et acta iam vita, quae cum cursu suo bene confecto delectatur, tum vetat in eo vim timere, quo nos iam natura ipsa paene perduxerit. Postremo is vir vel etiam ii viri hoc bello occiderunt, ut impudentia videatur eandem fortunam, si res cogat, recusare. Equidem mihi omnia propono, nec ullum est tantum malum, quod non putem impendere. Sed cum plus in metuendo mali sit quam in ipso illo, quod timetur, desino, praesertim cum id impendeat, in quo non modo dolor nullus, verum finis etiam doloris futurus sit. Sed haec satis multa, vel plura potius, quam necesse fuit; facit autem non loquacitas mea, sed benevolentia longiores epistolas. 5. Servium discessisse Athenis moleste tuli; non enim dubito, quin magnae tibi levationi solitus sit esse quotidianus congressus et sermo cum familiarissimi hominis, tum optimi et prudentissimi viri. Tu velim te, ut debes et soles, tua virtute sustentes. Ego, quae te velle quaeque ad te et ad tuos pertinere arbitrabor, omnia stu-

1. *debebam* B. — 5 et 7. *quoniam* M: *quum* E. — 8. An *tantum* (τοσοῦτον)? Or. — 12. *putaramus* Lambinus: *putaremus* ME. — *illis* M: *aliis* E. — 13. *exispectare* M. — 14. *his* M. — 16. *eiusmodi* Cratander. — 17. *velim* M. — 22. *fuerim in dolore* Lambinus. — 23. *plus*] *prius* M. — 25. *tamen hac* Cratander. — 28. *adiuvat iam aetas* M. — 31. *hi* M. — 35. *id impendeat* M: *impendeat* E. — 41. *te* M: *tete* E.

diose diligenterque curabo: quae cum faciam, benevolentiam tuam erga me imitabor, merita non assequar. Vale.

V. (A. U. C. 708.*)*

M. CICERO S. D. A. CAECINAE.

1. Quotiescunque filium tuum video — video autem fere quotidie —, polliceor ei studium quidem meum et operam sine ulla exceptione aut laboris aut occupationis aut temporis, gratiam autem atque auctoritatem cum hac exceptione, quantum valeam quantumque possim. Liber tuus et lectus est et legitur a me diligenter et custoditur diligentissime. Res et fortunae tuae mihi maximae curae sunt; quae quidem quotidie faciliores mihi et meliores videntur, multisque video magnae esse curae, quorum de studio et de sua spe filium ad te perscripsisse certo scio. 2. Iis autem de rebus, quas coniectura consequi possumus, non mihi sumo, ut plus ipse prospiciam, quam te videre atque intelligere mihi persuaserim; sed tamen, quia fieri potest, ut tu ea perturbatiore animo cogites, puto esse meum, quid sentiam, exponere. Ea natura rerum est et is temporum cursus, ut non possit ista aut tibi aut ceteris fortuna esse diuturna, neque haerere in tam bona causa et in tam bonis civibus tam acerba iniuria. 3. † Quare ad eam spem, quam extra ordinem de te ipso habemus, non solum propter dignitatem et virtutem tuam — haec enim ornamenta sunt tibi etiam cum aliis communia —, accedunt tua praecipua, propter eximium ingenium summamque † virtutem, cui mehercules hic, cuius in potestate sumus, multum tribuit. Itaque ne punctum quidem temporis in ista fortuna fuisses, nisi eo ipso bono tuo, quo delectatur, se violatum putasset: quod ipsum lenitur quotidie, significaturque nobis ab iis, qui simul cum eo vivunt, tibi hanc ipsam opinionem ingenii apud illum plurimum profuturam. 4. Quapropter primum fac animo forti atque magno sis; ita enim natus, ita educatus, ita doctus es, ita etiam cognitus, ut tibi id faciendum sit, deinde spem quoque habeas firmissimam propter eas causas, quas scripsi. A me vero tibi omnia liberisque tuis paratissima esse confidas velim; id enim et vetustas nostri amoris et mea consuetudo in meos et tua multa erga me officia postulant.

VI. (A. U. C. 708.*)*

M. CICERO S. D. A. CAECINAE.

1. Vereor, ne desideres officium meum; quod tibi pro nostra et meritorum multorum et studiorum parium coniunctione deesse non debet:

---

5. *tuum vidi* pr. M. — 13. *Iis* Martyni-Laguna: *His* ME. — 19. Prorsus falsum enthymema inest in v. *Quare*, natum ut opinor ex v. *iniuria*, fortasse etiam *haerere*, ex *Atque* vel *At vero;* tum inter *ra* et *or* excidit *rerum*. Alterum *virtutem* ex mero est errore (*doctrinam* verum esse facile largior, certe probabilius quam *eruditionem*), neque anquirendum videtur vocabulum, quod litteris propius accedat ad *virtutem*; hoc tamen cum corruptelae nota servandum. Aliquando putabam delenda esse verba *extra ordinem*, utpote quibus nescio qui in margine primum significarit verba *haec - - - communia* extra ordinem, in parenthesi, posita esse. Or. — 23. *virtutem* M: *doctrinam* cum Zel. A et Lambino E, *eruditionem* I. Fr. Gronovius. Poterant etiam substituere *litteraturam* ex Philipp. 2, 45. Or. — 26. *his* M. — 26. *vivum* M. — 27. *illum* M: *ipsum* E. — 29. *educatus* M: *eductus* E. — 36. *Non vereor* mg. Repett. Lamb. — 37. *studiorum parium* Vb: *studiorum partum* M, *studiorum et partium* E.

sed tamen vereor, ne litterarum a me officium requiras; quas tibi et iam pridem et saepe misissem, nisi quotidie melius exspectans gratulationem quam confirmationem animi tui complecti litteris maluissem. Nunc, ut spero, brevi gratulabimur; itaque in aliud tempus id argumentum epistolae differo. 2. His autem litteris animum tuum, quem minime imbecillum esse et audio et spero, etsi non sapientissimi at amicissimi hominis auctoritate confirmandum etiam atque etiam puto: nec iis quidem verbis, quibus te consoler ut afflictum et iam omni spe salutis orbatum, sed ut eum, de cuius incolumitate non plus dubitem quam te memini dubitare de mea. Nam cum me ex re publica expulissent ii, qui illam cadere posse stante me non putarant, memini me ex multis hospitibus, qui ad me ex Asia, in qua tu eras, venerant, audire te de glorioso et celeri reditu meo confirmare. 3. Si te ratio quaedam Etruscae disciplinae, quam a patre, nobilissimo atque optimo viro, acceperas, non fefellit, ne nos quidem nostra divinatio fallet: quam cum sapientissimorum virorum monumentis atque praeceptis plurimoque, ut tu scis, doctrinae studio, tum magno etiam usu tractandae rei publicae magnaque nostrorum temporum varietate consecuti sumus. 4. Cui quidem divinationi hoc plus confidimus, quod ea nos nihil in his tam obscuris rebus tamque perturbatis unquam omnino fefellit. Dicerem, quae ante futura dixissem, ni vererer, ne ex eventis fingere viderer. Sed tamen plurimi sunt testes me et initio, ne coniungeret se cum Caesare, monuisse Pompeium, et postea, ne seiungeret: coniunctione frangi senatus opes, diiunctione civile bellum excitari videbam. Atque utebar familiarissime Caesare, Pompeium faciebam plurimi; sed erat meum consilium cum fidele Pompeio, tum salutare utrique. 5. Quae praeterea providerim, praetereo. Nolo enim hunc de me optime meritum existimare ea me suasisse Pompeio, quibus ille si paruisset, esset hic quidem clarus in toga et princeps, sed tantas opes, quantas nunc habet, non haberet. Eundum in Hispaniam censui: quod si fecisset, civile bellum nullum omnino fuisset. Rationem haberi absentis non tam pugnavi ut liceret, quam ut, quoniam ipso consule pugnante populus iusserat, haberetur. Causa orta belli est. Quid ego praetermisi aut monitorum aut querelarum! cum vel iniquissimam pacem iustissimo bello anteferrem. 6. Victa est auctoritas mea, non tam a Pompeio — nam is movebatur — quam ab iis, qui duce Pompeio freti peropportunam et rebus domesticis et cupiditatibus suis illius belli victoriam fore putabant. Susceptum bellum est quiescente me; depulsum ex Italia manente me, quoad potui. Sed valuit apud me plus pudor meus quam timor; veritus sum deesse Pompeii saluti, cum ille aliquando non defuisset meae. Itaque vel officio vel fama bonorum vel pudore victus, ut in fabulis Amphiaraus, sic ego prudens et sciens „ad pestem ante oculos positam" sum profectus. Quo in bello nihil adversi accidit non praedicente me. 7. Quare quoniam, ut augures et astrologi solent, ego quoque augur publicus ex meis superiori-

2. *et se demisissem* M. — 4. *id*] *in* M. — 6. *imbecillum* M: *imbecillem* E. — 8. *his* M. — 11. *putarant* Lambinus: *putarunt* ME, *putarent* Ambros. 2. — 13. *quaedam iratuscae* M. — 23. Malim *ne se seiungeret*. Bait. — 24. *diiunctione* M: *disiunctione* E. — 30. *quid* M. — 32. *quoniam* M: *quando* E. — 36. *his* M. — 43. *quoniam* M: *quum* E.

bus praedictis constitui apud te auctoritatem augurii et divinationis meae, debebit habere fidem nostra praedictio. Non igitur ex alitis involatu nec e cantu sinistro oscinis, ut in nostra disciplina est, nec ex tripudiis sollistimis aut soniviis tibi auguror, sed habeo alia signa, quae observem; quae etsi non sunt certiora illis, minus tamen habent vel obscuritatis vel erroris. 8. Notantur autem mihi ad divinandum signa duplici quadam via: quarum alteram duco e Caesare ipso, alteram e temporum civilium natura atque ratione. In Caesare haec sunt: mitis clemensque natura, qualis exprimitur praeclaro illo libro QUERELARUM tuarum. Accedit, quod mirifice ingeniis excellentibus, quale est tuum, delectatur. Praeterea cedit multorum iustis et officio incensis, non inanibus aut ambitiosis, voluntatibus, in quo vehementer eum consentiens Etruria movebit. 9. Cur haec igitur adhuc parum profecerunt? Quia non putat se sustinere causas posse multorum, si tibi, cui iustius videtur irasci posse, concesserit. Quae est igitur, inquies, spes ab irato? Eodem fonte se hausturum intelligit laudes suas, e quo sit leviter adspersus. Postremo homo valde est acutus et multum providens; intelligit te, hominem in parte Italiae minime contemnenda facile omnium nobilissimum et in communi re publica cuivis summorum tuae aetatis vel ingenio vel gratia vel fama populi Romani parem, non posse prohiberi re publica diutius. Nolet hoc temporis potius esse aliquando beneficium quam iam suum. 10. Dixi de Caesare; nunc dicam de temporum rerumque natura. Nemo est tam inimicus ei causae, quam Pompeius animatus melius quam paratus susceperat, qui nos malos cives dicere aut homines improbos audeat. In quo admirari soleo gravitatem et iustitiam et sapientiam Caesaris; nunquam nisi honorificentissime Pompeium appellat. — At in eius persona multa fecit asperius. — Armorum ista et victoriae sunt facta, non Caesaris. At nos quemadmodum est complexus! Cassium sibi legavit; Brutum Galliae praefecit, Sulpicium Graeciae; Marcellum, cui maxime succensebat, cum summa illius dignitate restituit. 11. Quo igitur haec spectant? Rerum hoc natura et civilium temporum non patietur: nec manens nec mutata ratio feret primum, ut non in causa pari eadem sit et condicio et fortuna omnium; deinde, ut in eam civitatem boni viri et boni cives nulla ignominia notati non revertantur, in quam tot nefariorum scelerum condemnati reverterunt. 12. Habes augurium meum, quo, si quid addubitarem, non potius uterer quam illa consolatione, qua facile fortem virum sustentarem: te, si explorata victoria arma sumpsisses pro re publica — ita enim tum putabas —, non nimis esse laudandum; sin propter incertos exitus eventusque bellorum posse accidere, ut vinceremur, putasses, non debere te ad secundam fortunam bene paratum fuisse, adversam ferre nullo modo [te] posse. Disputarem etiam, quanto solatio tibi conscientia tui facti, quantae delectationi in rebus adversis litterae esse deberent. Commemorarem non solum veterum sed horum etiam recentium vel ducum vel comitum tuorum gravissimos casus; etiam externos multos claros viros nominarem: levat enim dolorem communis

2. *volatu* B. — 7. *e Caesare* M: *a Caesare* E. — 16. *intellegest laudes* M. — 20. *prohibere* M. — 26. *persona* M: *personam* E. — 32. *muta* M. — 41. *te posse* M: *posse* E. — 42. *quantae* M: *quantaeve* E.

quasi legis et humanae condicionis recordatio. 13. Exponerem etiam, quemadmodum hic et quanta in turba quantaque in confusione rerum omnium viveremus; necesse est enim minore desiderio perdita re publica carere quam bona. Sed hoc genere nihil opus est. Incolumem te cito, ut spero, vel potius, ut perspicio, videbimus. Interea tibi absenti et huic, qui adest, imagini animi et corporis tui, constantissimo atque optimo filio tuo, studium, officium, operam, laborem meum iampridem et pollicitus sum et detuli; nunc hoc amplius, quod me amicissime quotidie magis Caesar amplectitur; familiares quidem eius, sicuti neminem. Apud quem quidquid valebo vel auctoritate vel gratia, valebo tibi. Tu cura, ut cum firmitudine te animi, tum etiam spe optima sustentes.

VII. (A. U. C. 708.*)*

CAECINA CICERONI PLUR. SAL.

1. Quod tibi non tam celeriter liber est redditus, ignosce timori nostro et miserere temporis. Filius, ut audio, pertimuit, neque iniuria, si liber exisset — quoniam non tam interest, quo animo scribatur, quam quo accipiatur —, ne ea res inepte mihi noceret, cum praesertim adhuc stili poenas dem. Qua quidem in re singulari sum fato; nam cum mendum scripturae litura tollatur, stultitia fama multetur, meus error exilio corrigitur, cuius summa criminis est, quod armatus adversario male dixi. 2. Nemo nostrûm est, ut opinor, quin vota Victoriae suae fecerit; nemo, quin etiam cum de alia re immolaret, tamen eo quidem ipso tempore, ut quam primum Caesar superaretur, optarit. Hoc si non cogitat, omnibus rebus felix est; si scit et persuasus est, quid irascitur ei, qui aliquid scripsit contra suam voluntatem, cum ignorit omnibus, qui multa deos venerati sint contra eius salutem? 3. Sed ut eodem revertar, causa haec fuit timoris. Scripsi de te parce mediusfidius et timide, non revocans me ipse, sed paene refugiens. Genus autem hoc scripturae non modo liberum sed incitatum atque elatum esse debere quis ignorat? Solutum existimatur esse alteri male dicere — tamen cavendum est, ne in petulantiam incidas —; impeditum, se ipsum laudare, ne vitium arrogantiae subsequatur; solum vero liberum, alterum laudare, de quo quidquid detrahas, necesse est aut infirmitati aut invidiae assignetur. Ac nescio, an tibi gratius opportuniusque acciderit; nam quod praeclare facere non poteram, primum erat, non attingere; secundum beneficium, quam parcissime facere. Sed tamen ego quidem me sustinui; multa minui, multa sustuli, complura ne posui quidem. Quemadmodum igitur, scalarum gradus si alios tollas, alios incidas, nonnullos male haerentes relinquas, ruinae periculum struas, non ascensum pares: sic tot malis tum vinctum tum fractum studium scribendi quid dignum auribus aut probabile potest afferre? 4. Cum vero ad ipsius Caesaris nomen veni, toto corpore contremisco, non poenae metu, sed illius iudicii: totum enim Caesarem non novi. Quem putas animum

---

17. *quoniam* M: *quando* E. — 18. *inepto* Martyni-Laguna. — 19. *nam commendum scripturae littera tollatur* M. — 24. *optaret* M. — 30. *latum* M. — 37. *beneficium* seclusit E. Sed h. l. est *καθόρθωμα*. — 41. *tum vinctum* M: *cum vinctum* E. — 43. *contremesco* M.

esse, ubi secum loquitur?: „hoc probabit:" „hoc verbum suspiciosum est." „Quid, si hoc muto?" „At vereor, ne peius sit." — Age vero, laudo aliquem: „num offendo?" „Cum porro offendam?" „Quid? si non vult?" „Armati stilum persequitur: victi et nondum restituti quid faciet?" Auges etiam tu mihi timorem, qui in Oratore tuo caves tibi per Brutum et ad excusationem socium quaeris. Ubi hoc omnium patronus facis, quid me, veterem tuum, nunc omnium clientem sentire oportet? In hac igitur calumnia timoris et caecae suspicionis tormento, cum plurima ad alieni sensus coniecturam, non ad suum iudicium scribantur, quam difficile sit evadere, si minus expertus es, quod te ad omnia summum atque excellens ingenium armavit, nos sentimus. Sed tamen ego filio dixeram, librum tibi legeret et auferret, aut ea condicione daret, si reciperes te correcturum, hoc est, si totum alium faceres. 5. De Asiatico itinere, quamquam summa necessitas premebat, ut imperasti, feci. Te pro me quid horter? vides tempus venisse, quo necesse sit de nobis constitui. Nihil est, mi Cicero, quod filium meum exspectes. Adolescens est; omnia excogitare vel studio vel aetate vel metu non potest. Totum negotium tu sustineas oportet; in te mihi omnis spes est. Tu pro tua prudentia, quibus rebus gaudeat, quibus capiatur Caesar, tenes; a te omnia proficiscantur et per te ad exitum perducantur necesse est; apud ipsum multum, apud eius omnes plurimum potes. 6. Unum tibi si persuaseris, non hoc esse tui muneris, si quid rogatus fueris, ut facias — quamquam id magnum et amplum est —, sed totum tuum esse onus, perficies: nisi forte aut in miseria nimis stulte aut in amicitia nimis impudenter tibi onus impono. Sed utrique rei excusationem tuae vitae consuetudo dat: nam quod ita consuesti pro amicis laborare, non iam sic sperant abs te, sed etiam sic imperant tibi familiares. Quod ad librum attinet, quem tibi filius dabit, peto a te, ne exeat, aut ita corrigas, ne mihi noceat.

VIII. (A. U. C. 708.*)*

CICERO CAECINAE.

1. Cum esset mecum Largus, homo tui studiosus, locutus Kalendas Ianuarias tibi praefinitas esse, quod omnibus rebus perspexeram, quae Balbus et Oppius absente Caesare egissent, ea solere illi rata esse, egi vehementer cum iis, ut hoc mihi darent, tibi in Sicilia, quoad vellemus, esse uti liceret. Qui mihi consuessent aut libenter polliceri, si quid esset eiusmodi, quod eorum animos non offenderet, aut etiam negare et afferre rationem, cur negarent, huic meae rogationi * * potius non continuo responderunt; eodem die tamen ad me reverterunt; mihi hoc dederunt, ut esses in Sicilia, quoad velles; se praestaturos nihil ex eo te offensionis habiturum. Quoniam, quid tibi permittatur, cognosti,

---

1. *loquetur* corr. M ab eadem manu. — 3. *offendam*, *quid*, *si* E. — 7. *facit* M, quod malim. Ad secundam enim personam aegre desidero pronomen. Bait. — *sentire* seclusit E. — 14. *summa me necessitas* Lambinus. — 21. *apud*] *ad* M. — 24. *opus* Martyni-Laguna. — *aut inimicitia* M. — 35. *iis* Orellius: *his* ME. — *quoad*] *quod* M. — 38. Defectus signum om. ME. *meae rogationi aut* (l. *vel*) *flagitationi potius* Schützius, *meae actioni seu* (l. *vel*) *rogationi potius* N. Cfr. Ep. 10, 1. — 40. *ut esse singuli a quo advelles* M. — 41. *Quoniam* M: *Quando* E.

quid mihi placeat, puto te scire oportere. 2. Actis his rebus litterae a te mihi redditae sunt, quibus a me consilium petis, quid sim tibi auctor: in Siciliane subsidas, an ut ad reliquias Asiaticae negotiationis proficiscare. Haec tua deliberatio non mihi convenire visa est cum oratione Largi. Ille enim mecum, quasi tibi non liceret in Sicilia diutius commorari, ita locutus erat; tu autem, quasi concessum sit, ita deliberas. Sed ego, sive hoc sive illud est, in Sicilia censeo commorandum. Propinquitas locorum vel ad impetrandum adiuvat crebris litteris et nuntiis, vel ad reditus celeritatem, re aut impetrata, quod spero, aut aliqua ratione confecta. Quamobrem censeo magno opere commorandum. 3. T. Furfanio Postumo, familiari meo, legatisque eius, item meis familiaribus, diligentissime te commendabo, cum venerint; erant enim omnes Mutinae. Viri sunt optimi et tui similium studiosi et mei necessarii. Quae mihi venient in mentem, quae ad te pertinere arbitrabor, ea mea sponte faciam; si quid ignorabo, de eo admonitus omnium studia vincam. Ego etsi coram de te cum Furfanio ita loquar, ut tibi litteris meis ad eum nihil opus sit, tamen, quoniam tuis placuit te habere meas litteras, quas ei redderes, morem iis gessi. Earum litterarum exemplum infra scriptum est.

IX. (*A. U. C.* 708.)

M. CICERO FURFANIO PROCOS. S.

1. Cum A. Caecina tanta mihi familiaritas consuetudoque semper fuit, ut nulla maior esse possit. Nam et patre eius, claro homine et forti viro, plurimum usi sumus, et hunc a puero, quod et spem magnam mihi afferebat summae probitatis summaeque eloquentiae et vivebat mecum coniunctissime non solum officiis amicitiae sed etiam studiis communibus, sic semper dilexi, nullo ut cum homine coniunctius viverem. 2. Nihil attinet me plura scribere; quam mihi necesse sit eius salutem et fortunas quibuscunque rebus possim tueri, vides. Reliquum est, ut, cum cognorim pluribus rebus, quid tu et de bonorum fortuna et de rei publicae calamitatibus sentias, nihil a te petam, nisi ut ad eam voluntatem, quam tua sponte erga Caecinam habiturus es, tantus cumulus accedat commendatione mea, quanti me a te fieri intelligo. Hoc mihi gratius facere nihil potes.

X. (*A. U. C.* 709.)

M. CICERO TREBIANO S.

1. Ego, quanti te faciam semperque fecerim quantique me a te fieri intellexerim, sum mihi ipse testis. Nam et consilium tuum — vel casus potius — diutius in armis civilibus commorandi semper mihi magno dolori fuit, et hic eventus, quod tardius, quam est aequum et quam

3. *an ut* M: *an* E. — 8. *adiuvat* M: *adiuvabit* E. — 9. *impetrata aut quod* M. — 11. 16. 21. *Furfanio* Vb: *Furfano* ME. — 18. *iis* N: *his* ME. — 24. *usi* om. M. — 27. *nullo ut* Cod. Taurinensis antiquissimus Peyronis: *ut nonnullo* M, *ut non ullo* E. — 28. *necesse est* M. — 29. *vides*] *utdes* M. — 31. *sentias* Taurinensis: *sentires* ME. — 32. *es* Taurinensis: *esses* ME. — 36. *Trebonio* Taur., *Trebanio* Ursinus. — 37. *quantique* Taurinensis: *quanti* ME.

ego vellem, reciperas fortunam et dignitatem tuam, mihi non minori curae est, quam tibi semper fuerunt casus mei. Itaque et Postumuleno et Sestio et saepissime Attico nostro proximeque Theudae, liberto tuo, totum me patefeci et haec his singulis saepe dixi, quacunque re possem, me tibi et liberis tuis satisfacere cupere; idque tu ad tuos velim scribas, haec quidem certe, quae in potestate mea sunt, ut operam, consilium, rem, fidem meam sibi ad omnes res paratam putent. 2. Si auctoritate et gratia tantum possem, quantum in ea re publica, de qua ita meritus sum, posse deberem, tu quoque is esses, qui fuisti, cum omni gradu amplissimo dignissimus, tum certe ordinis tui facile princeps. Sed quoniam eodem tempore eademque de causa nostrûm uterque cecidit, tibi et illa polliceor, quae supra scripsi, quae sunt adhuc mea, et ea, quae praeterea videor mihi ex aliqua parte retinere tamquam ex reliquiis pristinae dignitatis. Neque enim ipse Caesar, ut multis rebus intelligere potui, est alienus a nobis, et omnes fere familiarissimi eius casu devincti magnis meis veteribus officiis me diligenter observant et colunt. Itaque si qui mihi erit aditus de tuis fortunis, id est, de tua incolumitate, in qua sunt omnia, agendi — quod quidem quotidie magis ex eorum sermonibus adducor ut sperem —, agam per me ipse et moliar. 3. Singula persequi non est necesse; universum studium meum et benevolentiam ad te defero. Sed magni mea interest hoc tuos omnes scire, quod tuis litteris fieri potest, ut intelligant, omnia Ciceronis patere Trebiano. Hoc eo pertinet, ut nihil existiment esse tam difficile, quod non pro te mihi susceptum iucundum sit futurum.

4. Antea misissem ad te litteras, si genus scribendi invenirem; tali enim tempore aut consolari amicorum est aut polliceri. Consolatione non utebar, quod ex multis audiebam, quam fortiter sapienterque ferres iniuriam temporum quamque te vehementer consolaretur conscientia factorum et consiliorum tuorum. Quod quidem si facis, magnum fructum studiorum optimorum capis, in quibus te semper scio esse versatum, idque ut facias, etiam atque etiam te hortor. 5. Simul et illud tibi, homini peritissimo rerum et exemplorum et omnis vetustatis, ne ipse quidem rudis, sed in studio minus fortasse, quam vellem, [et] in rebus atque usu plus etiam, quam vellem, versatus spondeo, tibi istam acerbitatem et iniuriam non diuturne fore. Nam et ipse, qui plurimum potest, quotidie mihi delabi ad aequitatem et ad rerum naturam videtur, et ipsa causa ea est, ut iam simul cum re publica, quae in perpetuum iacere non potest, necessario revivescat atque recreetur; quotidieque aliquid fit lenius et liberalius, quam timebamus. Quae quoniam in temporum inclinationibus saepe parvis posita sunt, omnia momenta observabimus neque ullum praetermittemus tui iuvandi et levandi locum. 6. Itaque illud alterum, quod dixi, litterarum genus quotidie mihi, ut

1. *reciperas* Taur. et M: *recuperas* E. — 3. *Sestio* M : *Sextio* E. — 4. *partefeci* M. — *et haec his singulis* M: *et haec iis singulis* Schützius, *et iis singulis* E. — 7. *paratam* M: *parata* E. — *Si*] *Itaque si* Taur. — 14. *reliquis* M. — 16. *casu*] *quasi* Cod. Regius. (*casu* delendum censuit Heumannus, quasi ortum e gloss. *Caes*(aris)ad v. *eius*.) — 25. Novae epistolae initium hic faciunt Manutius, Victorius, Lambinus, Martyni-Laguna. — 33. *et* M: *at* E. (*et* suspectum Orellio.) — 35. *diuturne* M: *diuturnam* E, *diuturniorem* Ambros. 13. ex Ep. 13, 15. — 38. *revivescat* M: *reviviscat* E. — 39. *levius* M. — 40. *observavimus* M.

spero, fiet proclivius, ut etiam polliceri possim; id re quam verbis faciam libentius. Tu velim existimes et plures te amicos habere, quam qui in isto casu sint ac fuerint, quantum quidem ego intelligere potuerim, et me concedere eorum nemini. Fortem fac animum habeas et magnum, quod est in uno te: quae sunt in fortuna, temporibus regentur et consiliis nostris providebuntur.

XI. *(A. U. C.* 706.*)*

M. CICERO S. D. TREBIANO.

1. Dolabellam antea tantummodo diligebam; obligatus ei nihil eram — nec enim acciderat mihi opus esse —, et ille mihi debebat, quod non defueram eius periculis. Nunc tanto sum devinctus eius beneficio, quod et antea in re et hoc tempore in salute tua cumulatissime mihi satisfecit, ut nemini plus debeam. Qua in re tibi gratulor ita vehementer, ut te quoque mihi gratulari quam gratias agere malim; alterum omnino non desidero, alterum vere facere poteris. 2. Quod reliquum est, quoniam tibi virtus et dignitas tua reditum ad tuos aperuit, est tuae sapientiae magnitudinisque animi, quid amiseris, oblivisci, quid reciperaris, cogitare. Vives cum tuis, vives nobiscum; plus acquisisti dignitatis quam amisisti rei familiaris: quae ipsa tum esset iucundior, si ulla res esset publica. Vestorius, noster familiaris, ad me scripsit te mihi maximas gratias agere. Haec praedicatio tua mihi valde grata est eaque te uti facile patior, cum apud alios, tum mehercule apud Syronem, nostrum amicum. Quae enim facimus, ea prudentissimo cuique maxime probata esse volumus. Te cupio videre quam primum.

XII. *(A. U. C.* 708.*)*

CICERO AMPIO SAL. PLUR.

1. Gratulor tibi, mi Balbe, vereque gratulor nec sum tam stultus, ut te usura falsi gaudii frui velim, deinde frangi repente atque ita cadere, ut nulla res te ad aequitatem animi possit postea extollere. Egi tuam causam apertius, quam mea tempora ferebant. Vincebatur enim fortuna ipsa debilitatae gratiae nostrae tui caritate et meo perpetuo erga te amore culto a te diligentissime. Omnia promissa confirmata, certa et rata sunt, quae ad reditum et ad salutem tuam pertinent. Vidi, cognovi, interfui. 2. Etenim omnes Caesaris familiares satis opportune habeo implicatos consuetudine et benevolentia sic, ut, cum ab illo discesserint, me habeant proximum. Hoc Pansa, Hirtius, Balbus, Oppius, Matius, Postumius plane ita faciunt, ut me unice diligant. Quod si mihi per me efficiendum fuisset, non me poeniteret pro ratione temporum ita esse molitum. Sed nihil est a me inservitum temporis causa; veteres mihi necessitudines cum his omnibus intercedunt, quibuscum ego agere de te non destiti. Principem tamen habuimus Pansam, tui studiosissimum, mei cupidum, qui valeret apud illum non minus auctoritate quam gratia. Cimber autem Tillius mihi plane satisfecit. Valent tamen apud

16. *quoniam* M: *quando* E. — 18. *reciperaris* M: *recuperaris* E. — 19. *tum*] *tamen* Lambinus. — 29. *te ad aequitatem* M: *ad aequitatem te* E. — 38. *per me* M: *pro me* E. — 43. *autem illius* M. — *tamen*] *enim* mg. Repett. Lamb.

Caesarem non tam ambitiosae rogationes quam necessariae: quam quia Cimber habebat, plus valuit, quam pro ullo alio valere potuisset. 3. Diploma statim non est datum, quod mirifica est improbitas in quibusdam, qui tulissent acerbius veniam tibi dari, quam illi appellant tubam belli civilis, multaque ita dicunt, quasi non gaudeant id bellum incidisse. Quare visum est occultius agendum neque ullo modo divulgandum de te iam esse perfectum. Sed id erit perbrevi, nec dubito, quin legente te has litteras confecta iam res futura sit. Pansa quidem mihi, gravis homo et certus, non solum confirmavit, verum etiam recepit perceleriter se ablaturum diploma. Mihi tamen placuit haec ad te perscribi; minus enim te firmum sermo Eppuleiae tuae lacrimaeque Ampiae declarabant, quam significant tuae litterae. Atque illae arbitrabantur, cum a te abessent ipsae, multo in graviore te cura futurum. Quare magno opere e re putavi angoris et doloris tui levandi causa pro certis ad te ea, quae essent certa, perscribi. 4. Scis me antea sic solitum esse scribere ad te, magis ut consolarer fortem virum atque sapientem, quam ut exploratam spem salutis ostenderem, nisi eam, quam ab ipsa re publica, cum hic ardor restinctus esset, sperari oportere censerem. Recordare tuas litteras, quibus et magnum animum mihi semper ostendisti et ad omnes casus ferendos constantem ac paratum: quod ego non mirabar, cum recordarer te et a primis temporibus aetatis in re publica esse versatum et tuos magistratus in ipsa discrimina incidisse salutis fortunarumque communium, et in hoc ipsum bellum esse ingressum, non solum, ut victor beatus, sed etiam ut, si ita accidisset, victus sapiens esses. 5. Deinde, cum studium tuum consumas in virorum fortium factis memoriae prodendis, considerare debes nihil tibi esse committendum, quamobrem eorum, quos laudas, te non simillimum praebeas. Sed haec oratio magis esset apta ad illa tempora, quae iam effugisti; nunc vero tantum te para ad haec nobiscum ferenda, quibus ego si quam medicinam invenirem, tibi quoque eandem traderem. Sed est unum perfugium doctrina ac litterae, quibus semper usi sumus: quae secundis rebus delectationem modo habere videbantur, nunc vero etiam salutem. Sed, ut ad initium revertar, cave dubites, quin omnia de salute ac reditu tuo perfecta sint.

XIII. *(A. U. C.* 708.*)*

CICERO LIGARIO.

1. Etsi tali tuo tempore me aut consolandi aut iuvandi tui causa scribere ad te aliquid pro nostra amicitia oportebat, tamen adhuc id non feceram, quia neque lenire videbar oratione neque levare posse dolorem tuum. Postea vero quam magnam spem habere coepi fore, ut te brevi tempore incolumem haberemus, facere non potui, quin tibi et sententiam et voluntatem declararem meam. 2. Primum igitur scribam — quod intelligo et perspicio —, non fore in te Caesarem durio-

1. *quam quia* M: *quas quia* E. — 4. *quem* Cratander. — 11. *declarabunt* M. — 12. *cum*] Fort. *quoniam*. Or. — 13. *Quare*] *quam* M. — *opere e re putavi* Gulielmius: *opere putavi* ME. — 15. *perscribi* M: *perscribi oportere* E. — 16. *exploratam* M: *exploratae* E. — 17. *nisi eam, quam* M: *nisi quam* E. — 23. *ut victor* M: *uti victor* E. — 24. *victus ut sapiens* M. — 39. *fecerim* M.

rem; nam et res eum quotidie et dies et opinio hominum et, ut mihi videtur, etiam sua natura mitiorem facit; idque cum de reliquis sentio, tum de te etiam audio ex familiarissimis eius, quibus ego ex eo tempore, quo primum ex Africa nuntius venit, supplicare una cum fratribus tuis non destiti. Quorum quidem et virtute et pietate et amor in te singularis et assidua et perpetua cura salutis tuae tantum proficit, ut nihil sit, quod non ipsum Caesarem tributurum existimem. 3. Sed si tardius fit quam volumus, magnis occupationibus eius, a quo omnia petuntur, aditus ad eum difficiliores fuerunt, et simul Africanae causae iratior diutius velle videtur eos habere sollicitos, a quibus se putat diuturnioribus esse molestiis conflictatum. Sed hoc ipsum intelligimus eum quotidie remissius et placatius ferre. Quare mihi crede et memoriae manda me tibi id affirmasse te in istis molestiis diutius non futurum. 4. Quoniam, quid sentirem, exposui, quid velim tua causa, re potius declarabo quam oratione. Et, si tantum possem, quantum in ea re publica, de qua ita sum meritus, ut tu existimas, posse debebam, ne tu quidem in istis incommodis esses; eadem enim causa opes meas fregit, quae tuam salutem in discrimen adduxit. Sed tamen, quidquid imago veteris meae dignitatis, quidquid reliquiae gratiae valebunt, studium, consilium, opera, gratia, fides mea nullo loco deerit tuis optimis fratribus. 5. Tu fac habeas fortem animum, quem semper habuisti: primum ob eas causas, quas scripsi; deinde, quod ea de re publica semper voluisti atque sensisti, ut non modo nunc secunda sperare debeas, sed etiam, si omnia adversa essent, tamen conscientiâ et factorum et consiliorum tuorum, quaecunque acciderent, fortissimo et maximo animo ferre deberes.

XIV. *(A. U. C.* 707.*)*

CICERO LIGARIO.

1. Me scito omnem meum laborem, omnem operam, curam, studium in tua salute consumere; nam cum te semper maxime dilexi, tum fratrum tuorum, quos aeque atque te summa benevolentia sum complexus, singularis pietas amorque fraternus nullum me patitur officii erga te studiique munus aut tempus praetermittere. Sed quae faciam fecerimque pro te, ex illorum te litteris quam ex meis malo cognoscere. Quid autem sperem aut confidam et exploratum habeam de salute tua, id tibi a me declarari volo. Nam si quisquam est timidus in magnis periculosisque rebus semperque magis adversos rerum exitus metuens quam sperans secundos, is ego sum; et, si hoc vitium est, eo me non carere confiteor. 2. Ego idem tamen cum a. d. v. Kal. intercalares priores rogatu fratrum tuorum venissem mane ad Caesarem atque omnem adeundi et conveniendi illius indignitatem et molestiam pertulissem; cum fratres et propinqui tui iacerent ad pedes et ego essem locutus, quae

---

5. *virtute èt pietate* M: *virtus et pietas* E. — 6. *profecit* Martyni-Laguna. (Fort. *Quorum quidem et virtute et pietate et amore in te singulari assidua et perpetua cura salutis tuae tantum profecit.* Or.) — 10. *putant* M. — 13. *Quoniam* M: *Quando* E. — 14. *vellem* M. — *declarabo quam oratione* M: *quam oratione declarabo* E. — 17. *commodis* M. — 22. *de* om. M. — *non modo nunc secunda* Lambinus: *non modo cum secunda* M, *non modo secunda* E. — 28. *omnem meum* M: *omnem* E. — 35. *quisquam* M: *quis* E. — 37. *vitiumst* M. — 39. *atque ad omnem* M. Fort. *atque adeo omnem.* Or.

causa, quae tuum tempus postulabat, non solum ex oratione Caesaris, quae sane mollis et liberalis fuit, sed etiam ex oculis et vultu, ex multis praeterea signis, quae facilius perspicere potui quam scribere, hac opinione discessi, ut mihi tua salus dubia non esset. 3. Quamobrem fac animo magno fortique sis, et, si turbidissima sapienter ferebas, tranquilliora laete feras. Ego tamen tuis rebus sic adero ut difficillimis, neque Caesari solum sed etiam amicis eius omnibus, quos mihi amicissimos esse cognovi, pro te, sicut adhuc feci, libentissime supplicabo.

XV. (*A. U. C.* 710.)

CICERO BASILO S.

Tibi gratulor; mihi gaudeo; te amo; tua tueor; a te amari et quid agas quidque agatur, certior fieri volo.

XVI. (*A. U. C.* 710.)

BITHYNICUS CICERONI S.

Si mihi tecum non et multae et iustae causae amicitiae privatim essent, repeterem initia amicitiae ex parentibus nostris; quod faciendum iis existimo, qui paternam amicitiam nullis ipsi officiis prosecuti sunt. Itaque contentus ero nostra ipsorum amicitia, cuius fiducia peto a te, ut absentem me, quibuscunque in rebus opus fuerit, tueare, si nullum officium tuum apud me intermoriturum existimas.

XVII. (*A. U. C.* 710.)

CICERO BITHYNICO.

1. Cum ceterarum rerum causa cupio esse aliquando rem publicam constitutam, tum velim mihi credas accedere id etiam, quo magis expetam, promissum tuum, quo in litteris uteris. Scribis enim, si ita sit, te mecum esse victurum. 2. Gratissima mihi tua voluntas est, facisque nihil alienum necessitudine nostra iudiciisque patris tui de me, summi viri. Nam sic habeto, beneficiorum magnitudine eos, qui temporibus valuerunt, ut valeant, coniunctiores tecum esse quam me, necessitudine neminem. Quamobrem grata mihi est et memoria tua nostrae coniunctionis et eius etiam augendae voluntas.

XVIII. (*A. U. C.* 709.)

CICERO LEPTAE.

1. Simul accepi a Seleuco tuo litteras, statim quaesivi e Balbo per codicillos, quid esset in lege. Rescripsit eos, qui facerent praeconium, vetari esse in decurionibus; qui fecissent, non vetari. Quare bono animo sint et tui et mei familiares; neque enim erat ferendum, cum, qui hodie haruspicinam facerent, in senatum Romae legerentur, eos, qui aliquando praeconium fecissent, in municipiis decuriones esse non licere.

---

3. *hac opinione* Codd. aliquot apud Bentivolium: *hanc opinionem* M, *hanc in opinionem* E. — 10. *Basilio* M. — 17. *his* M. — *ipsis* M. — 19. Fort. *tuearis*, *nullum - - - existimans*. Bait. — 29. *valuerunt*, *ut valeant* M: *valuerunt* (deletis *ut valeant*) E, *valuerunt aut valent* Ed. Mediol. et Schütziuss. — 34. *Simul ac accepi* M, *Simul atque accepi* Vb, *Simul ut accepi* Cratander. — 38. *senatum* Lambinus: *senatu* ME.

2. De Hispaniis novi nihil. Magnum tamen exercitum Pompeium habere constat; nam Caesar ipse ad nos misit exemplum Paciaeci litterarum, in quo erat, illas undecim esse legiones. Scripserat etiam Messala Q. Salasso P. Curtium fratrem eius iussu Pompeii inspectante exercitu interfectum, quod consensisset cum Hispanis quibusdam, si in oppidum nescio quod Pompeius rei frumentariae causa venisset, eum comprehendere ad Caesaremque deducere. 3. De tuo negotio, quod sponsor es pro Pompeio, si Galba consponsor tuus redierit, homo in re familiari non parum diligens, non desinam cum illo communicare, si quid expediri possit: quod videbatur mihi ille confidere. 4. Oratorem meum tanto opere a te probari vehementer gaudeo. Mihi quidem sic persuadeo, me, quidquid habuerim iudicii de dicendo, in illum librum contulisse. Qui si est talis, qualem tibi videri scribis, ego quoque aliquid sum; sin aliter, non recuso, quin, quantum de illo libro, tantundem de mei iudicii fama detrahatur. Leptam nostrum cupio delectari iam talibus scriptis; etsi abest maturitas aetatis, iam tamen personare aures eius huiusmodi vocibus non est inutile. 5. Me Romae tenuit omnino Tulliae meae partus. Sed cum ea, quemadmodum spero, satis firma sit, teneor tamen, dum a Dolabellae procuratoribus exigam primam pensionem; et mehercule non tam sum peregrinator iam, quam solebam. Aedificia mea me delectabant et otium. Domus est, quae nulli mearum villarum cedat, otium omni desertissima regione maius. Itaque ne litterae quidem meae impediuntur, in quibus sine ulla interpellatione versor. Quare, ut arbitror, prius hic te nos quam istic tu nos videbis. Lepta suavissimus ediscat Hesiodum et habeat in ore,

Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα.

XIX. (A. U. C. 709.)

CICERO LEPTAE.

1. Maculam officio functum esse gaudeo. Eius Falernum mihi semper idoneum visum est deversorio: si modo tecti satis est ad comitatum nostrum recipiendum; ceteroqui mihi locus non displicet. Nec ea re Petrinum tuum deseram; nam et villa et amoenitas illa commorationis est, non deversorii. 2. De curatione aliqua munerum regiorum cum Oppio locutus sum; nam Balbum, posteaquam tu es profectus, non vidi; tantis pedum doloribus afficitur, ut se conveniri nolit. Omnino de tota re, ut mihi videris, sapientius faceres, si non curares. Quod enim eo labore assequi vis, nullo modo assequere: tanta est enim intimorum multitudo, ut ex iis aliquis potius effluat, quam novo sit aditus, praesertim qui nihil afferat praeter operam, in qua ille se dedisse beneficium putabit — si modo ipsum sciet —, non accepisse. Sed tamen aliquid videbimus, in quo sit species; aliter quidem non modo non ap-

---

2. *vos* M. — 3. *illas* M: *illi* V, *ipsas* E. — 7. *tuo negotio* M: *negotio tuo* E. — 16. *iam inpersonare* M, *tamen* (om. *iam*) *personare* V. Cfr. Offic. 3. §. 5. Horat. Epp. 1, 1, 7. Hand Turs. II. p. 79. — 20. *delectant* B. — 21. Exciditne *Nunc* ante *domus?* Or. — 21. *mearum villarum* M: *villarum mearum* E. — 33. *regiorum* M: *regionum* E. — 36. *videris* M: *videtur* M. — 38. *his* M. — *potius*] *citius* malebat Ernestius. — 40. *ipsum* M: *id ipsum* E. — 41. *spes* B.

petendum sed etiam fugiendum puto. Ego me Asturae diutius arbitror commoraturum, quoad ille quandoque veniat.

XX. (A. U. C. 709.*)*

CICERO THORANIO SAL.

1. Dederam triduo ante pueris Cn. Plancii litteras ad te; eo nunc ero brevior teque, ut antea consolabar, hoc tempore monebo. Nihil puto tibi esse utilius quam ibidem opperiri, quoad scire possis, quid tibi agendum sit. Nam praeter navigationis longae et hiemalis et minime portuosae periculum, quod vitaveris, ne illud quidem non quantivis, subito, cum certi aliquid audieris, te istinc posse proficisci. Nihil est praeterea, cur adventibus te offerre gestias. Multa praeterea metuo, quae cum Cilone nostro communicavi. 2. Quid multa? Loco opportuniore in his malis nullo esse potuisti, ex quo te, quocunque opus erit, facillime et expeditissime conferas. Quodsi recipiet ille se, ad tempus aderis. Sin — quoniam multa accidere possunt — aliqua res eum vel impediet vel morabitur, tu ibi eris, ubi omnia scire possis. Hoc mihi prorsus valde placet. 3. De reliquo, ut te saepe per litteras hortatus sum, ita velim tibi persuadeas, te in hac causa nihil habere, quod tibi timendum sit, praeter communem casum civitatis: qui etsi est gravissimus, tamen ita viximus et id aetatis iam sumus, ut omnia, quae non nostra culpa nobis accidant, fortiter ferre debeamus. Hic tui omnes valent summaque pietate te desiderant et diligunt et colunt. Tu cura ut valeas et te istinc ne temere commoveas.

XXI. (A. U. C. 709.*)*

CICERO THORANIO.

1. Etsi, cum haec ad te scribebam, aut appropinquare exitus huius calamitosissimi belli aut iam aliquid actum et confectum videbatur, tamen quotidie commemorabam te unum in tanto exercitu mihi fuisse assensorem et me tibi solosque nos vidisse, quantum esset in eo bello mali, in quo spe pacis exclusa ipsa victoria futura esset acerbissima, quae aut interitum allatura esset, si victus esses, aut, si vicisses, servitutem. Itaque ego, quem tum fortes illi viri et sapientes, Domitii et Lentuli, timidum esse dicebant — eram plane; timebam enim, ne evenirent ea, quae acciderunt —, idem nunc nihil timeo et ad omnem eventum paratus sum. Cum aliquid videbatur caveri posse, tum id negligi dolebam; nunc vero eversis omnibus rebus, cum consilio profici nihil possit, una ratio videtur, quidquid evenerit, ferre moderate, praesertim cum omnium rerum mors sit extremum et mihi sim conscius me, quoad licuerit, dignitati rei publicae consuluisse et hac amissa salutem retinere noluisse. 2. Haec scripsi, non ut de me ipse dicerem, sed ut tu, qui coniunctissima fuisti mecum et sententia et voluntate, eadem cogitares. Magna enim consolatio est, cum recordare, etiam si secus acciderit, te

1. *'adturae* M. — 4 et 25. *Thoranio* Orellius (vid. Onomasticon s. h. v.): *Toranio* ME. — 9. *quamvis* M. — 11. *adventibus* M: *advenientibus* E. — 12. *Chilone* mg. Cratandrinae. — 14. *confeceras* M. — 15. *aliquae* M. — 22. *Tu cura* M: *Tu et cura* E. — 30. *quo*] *eo* M. — 39. *hac missa* M. — 40. *noluisse* mg. Cratandrinae: *voluisse* ME. — 42. *recordere* Lambinus.

tamen recte vereque sensisse. Atque utinam liceat aliquando aliquo rei publicae statu nos frui inter nosque conferre sollicitudines nostras, quas pertulimus tum, cum timidi putabamur, quia dicebamus ea futura, quae facta sunt. 3. De tuis rebus nihil esse, quod timeas, praeter universae rei publicae interitum, tibi confirmo; de me autem sic velim iudices, quantum ego possim, me tibi, saluti tuae liberisque tuis summo cum studio praesto semper futurum.

XXII. (*A. U. C.* 708.)

CICERO DOMITIO.

1. Non ea res me deterruit, quo minus, posteaquam in Italiam venisti, litteras ad te mitterem, quod tu ad me nullas miseras, sed quia nec quid tibi pollicerer ipse egens rebus omnibus, nec quid suaderem, cum mihimet ipsi consilium deesset, nec quid consolationis afferrem in tantis malis, reperiebam. Haec quamquam nihilo meliora sunt, nunc etiam atque etiam multo desperatiora, tamen inanes esse meas litteras quam nullas malui. 2. Ego, si te intelligerem plus conatum esse suscipere rei publicae causa muneris, quam quantum praestare potuisses, tamen, quibuscunque rebus possem, ad eam condicionem te vivendi, quae daretur quaeque esset, hortarer. Sed cum consilii tui bene fortiterque suscepti eum tibi finem statueris, quem ipsa fortuna terminum nostrarum contentionum esse voluisset; oro obtestorque te pro vetere nostra coniunctione ac necessitudine proque summa mea in te benevolentia et tua in me pari, te ut nobis, parenti, coniugi tuisque omnibus, quibus es fuistique semper carissimus, salvum conserves; incolumitati tuae tuorumque, qui ex te pendent, consulas; quae didicisti quaeque ab adolescentia pulcherrime a sapientissimis viris tradita memoriâ et scientiâ comprehendisti, iis hoc tempore utare; quos coniunctos summa benevolentia plurimisque officiis amisisti, eorum desiderium, si non aequo animo, at forti feras. 3. Ego, quid possim, nescio vel potius me parum posse sentio; illud tamen tibi polliceor, me, quaecunque saluti dignitatique tuae conducere arbitrabor, tanto studio esse facturum, quanto semper tu et studio et officio in meis rebus fuisti. Hanc meam voluntatem ad matrem tuam, optimam feminam tuique amantissimam, detuli. Si quid ad me scripseris, ita faciam, ut te velle intellexero. Sin autem tu minus scripseris, ego tamen omnia, quae tibi utilia esse arbitrabor, summo studio diligenterque curabo. Vale.

4. *esse*] *est* M. — 13. *desse* M. — 14. *sunt nunc*, *atque etiam multo* Lambinus in mg. Repet. — 17. *potuisses* M: *posses* E. — 19. *quique* M. — 25. *qui e pendent* M. — 27. *his* M.

LIBER VII.

AD M. MARIUM ET CETEROS.

I. *(A. U. C.* 699.*)*

M. CICERO S. D. M. MARIO.

1. Si te dolor aliqui corporis aut infirmitas valetudinis tuae tenuit, quo minus ad ludos venires, fortunae magis tribuo quam sapientiae tuae; sin haec, quae ceteri mirantur, contemnenda duxisti et, cum per valetudinem posses, venire tamen noluisti, utrumque laetor, et sine dolore corporis te fuisse et animo valuisse, cum ea, quae sine causa mirantur alii, neglexeris; modo ut tibi constiterit fructus otii tui, quo quidem tibi perfrui mirifice licuit, cum esses in ista amoenitate paene solus relictus. Neque tamen dubito, quin tu ex illo cubiculo tuo, ex quo tibi Stabianum perforasti et patefecisti Misenum, per eos dies matutina tempora lectiunculis consumpseris, cum illi interea, qui te istic reliquerunt, spectarent communes mimos semisomni. Reliquas vero partes diei tu consumebas iis delectationibus, quas tibi ipse ad arbitrium tuum compararas; nobis autem erant ea perpetienda, quae [scilicet] Sp. Maecius probavisset. 2. Omnino, si quaeris, ludi apparatissimi, sed non tui stomachi; coniecturam enim facio de meo. Nam primum honoris causa in scenam redierant ii, quos ego honoris causa de scena decesse arbitrabar. Deliciae vero tuae, noster Aesopus, eiusmodi fuit, ut ei desinere per omnes homines liceret. Is iurare cum coepisset, vox eum defecit in illo loco: *Si sciens fallo.* Quid tibi ego alia narrem? nosti enim reliquos ludos. Quid? ne id quidem leporis habuerunt, quod solent mediocres ludi; apparatus enim spectatio tollebat omnem hilaritatem, quo quidem apparatu non dubito, quin animo aequissimo carueris. Quid enim delectationis habent sexcenti muli in Clytaemnestra? aut in Equo Troiano craterarum tria milia? aut armatùra varia peditatus et equitatus in aliqua pugna? quae popularem admirationem habuerunt, delectationem tibi nullam attulissent. 3. Quodsi tu per eos dies operam dedisti Protogeni tuo, dummodo is tibi quidvis potius quam orationes meas legerit, nae tu haud paullo plus quam quisquam nostrûm delectationis habuisti. Non enim te puto Graecos aut Oscos ludos desiderasse, praesertim cum Oscos ludos vel in senatu vestro spectare possis, Grae-

---

3. *aliqui* M: *aliquis* E. — 11. *Misenum* Lambinus: *senum* M, *Seianum* E. — 12. *reliquerunt* M: *reliquerant* E. — 13. *communes*] Fort. *omnes*. Cfr. Wunder V. L. Pr. p. XVI. Mox Ep. 5, 1. *communibus* pro *omnibus* B et Cratander. Item Ep. 33, 2. Codd. aliquot *omnibus* pro *communibus*. Or. — 14. *iis* N: *his* ME. — *ipsi* M. — 15. *scilicet* ab Ambrr. 3. 6. 13. 15. omissum seclusit Orellius: *quae scilicet P.* (sic) *Maecius* M. — 18. *hi* M. — *decesse* M: *decessisse* E. — 22. *Quid? ne id* M: *qui ne id* E, *quid, quod ne id* Lambinus. Fort. *Nosti enim. Reliquos ludos quid* (tibi narrem)? *Ne id q. l. h.* Or. — 26. *creterrarum* M, *cetrarum* Graevius. — 31. *desiderasse* M: *desiderare* E. — 32. *vestro* M: *nostro* E.

eos ita non ames, ut ne ad villam quidem tuam via Graeca ire soleas. Nam quid ego te athletas putem desiderare, qui gladiatores contempseris? in quibus ipse Pompeius confitetur se et operam et oleum perdidisse. Reliquae sunt venationes binae per dies quinque, magnificae — nemo negat —, sed quae potest homini esse polito delectatio, cum aut homo imbecillus a valentissima bestia laniatur aut praeclara bestia venabulo transverberatur? Quae tamen, si videnda sunt, saepe vidisti; neque nos, qui haec spectamus, quidquam novi vidimus. Extremus elephantorum dies fuit, in quo admiratio magna vulgi atque turbae, delectatio nulla exstitit. Quin etiam misericordia quaedam consecuta est atque opinio eiusmodi, esse quandam illi beluae cum genere humano societatem. 4. His ego tamen diebus, ludis scenicis, ne forte videar tibi non modo beatus, sed liber omnino fuisse, dirupi me paene in iudicio Galli Caninii, familiaris tui. Quodsi tam facilem populum haberem, quam Aesopus habuit, libenter mehercule artem desinerem tecumque et cum similibus nostri viverem. Nam me cum antea taedebat, cum et aetas et ambitio me hortabatur et licebat denique, quem nolebam, non defendere, tum vero hoc tempore vita nulla est. Neque enim fructum ullum laboris exspecto, et cogor nonnunquam homines non optime de me meritos rogatu eorum, qui bene meriti sunt, defendere. 5. Itaque quaero causas omnes aliquando vivendi arbitratu meo, teque et istam rationem otii tui et laudo vehementer et probo, quodque nos minus intervisis, hoc fero animo aequiore, quod, si Romae esses, tamen neque nos lepore tuo neque te — si qui est in me — meo frui liceret propter molestissimas occupationes meas; quibus si me relaxaro — nam, ut plane exsolvam, non postulo —, te ipsum, qui multos annos nihil aliud commentaris, docebo profecto, quid sit humaniter vivere. Tu modo istam imbecillitatem valetudinis tuae sustenta et tuere, ut facis, ut nostras villas obire et mecum simul lecticula concursare possis. 6. Haec ad te pluribus verbis scripsi quam soleo, non otii abundantia sed amoris erga te, quod me quadam epistola subinvitaras, si memoria tenes, ut ad te aliquid eiusmodi scriberem, quo minus te praetermisisse ludos poeniteret. Quod si assecutus sum, gaudeo; sin minus, hoc me tamen consolor, quod posthac ad ludos venies nosque vises neque in epistolis relinques meis spem aliquam delectationis tuae.

II. (A. U. C. 702.*)*

M. CICERO S. D. M. MARIO.

1. Mandatum tuum curabo diligenter. Sed homo acutus ei mandasti potissimum, cui expediret illud venire quam plurimo. Sed eo vidisti multum, quod praefinisti, quo ne pluris emerem. Quodsi mihi permisisses, qui meus amor in te est, confecissem cum coheredibus; nunc,

---

8. *spectamus* M: *spectavimus* E. — 10. *consecutast* M. — 13. *dirrupi me paene* M, *dirupi paene me* Lambinus. — 17. *hortabatur* M: *hortabantur* E. — 18. *nullast* M. — *laboris exspecto* Vb: *laboris exispecto* (litterae *is* punctis notatae sunt) M (cfr. Lib. 6, 4, 2. ubi item *exispectare* pro *exspectare* habet M. Bait.), *laboris ex his exspecto* E, *laboris ex his peto* Codd. Bas. Lips. Ambrr. omnes praeter 13. 15. Zel. B. Ed. Rom. Cratander. — 26. *postulo et ipsum quid* M. — *commentares* M. — 27. *Tu modo* M: *Tu mihi modo* E. — 31. *eiusmodi* M: *huiusmodi* E. — 33. *consolabor* B. — 39. *dotissimum qui* M.

quoniam tuum pretium novi, inlicitatorem potius ponam, quam illud minoris veneat. Sed de ioco satis est. 2. Tuum negotium agam, sicuti debeo, diligenter. De Bursa, te gaudere certo scio; sed nimis verecunde mihi gratularis. Putas enim, ut scribis, propter hominis sordes minus me magnam illam laetitiam putare. Credas mihi velim magis me iudicio hoc quam morte inimici laetatum. Primum enim iudicio malo quam gladio, deinde gloria potius amici quam calamitate. In primisque me delectavit tantum studium bonorum in me exstitisse contra incredibilem contentionem clarissimi et potentissimi viri. 3. Postremo — vix veri simile fortasse videatur — oderam multo peius hunc quam illum ipsum Clodium. Illum enim oppugnaram, hunc defenderam. Et ille, cum omnis res publica in meo capite discrimen esset habitura, magnum quiddam spectavit, nec sua sponte, sed eorum auxilio, qui me stante stare non poterant; hic simiolus animi causa me, in quem inveheretur, delegerat persuaseratque nonnullis invidis meis se in me emissarium semper fore. Quamobrem valde iubeo gaudere te; magna res gesta est. Nunquam ulli fortiores cives fuerunt, quam qui ausi sunt eum contra tantas opes eius, a quo ipsi lecti iudices erant, condemnare. Quod fecissent nunquam, nisi iis dolori meus fuisset dolor. 4. Nos hic in multitudine et celebritate iudiciorum et novis legibus ita distinemur, ut quotidie vota faciamus, ne intercaletur, ut quam primum te videre possimus.

III. (*A. U. C.* 708.)

M. CICERO S. D. M. MARIO.

1. Persaepe mihi cogitanti de communibus miseriis, in quibus tot annos versamur et ut video versabimur, solet in mentem venire illius temporis, quo proxime fuimus una; quin etiam ipsum diem memoria teneo. Nam a. d. III. Idus Maias, Lentulo et Marcello consulibus, cum in Pompeianum vesperi venissem, tu mihi sollicito animo praesto fuisti. Sollicitum autem te habebat cogitatio cum officii, tum etiam periculi mei. Si manerem in Italia, verebare, ne officio deessem; si proficiscerer ad bellum, periculum te meum commovebat. Quo tempore vidisti profecto me quoque ita conturbatum, ut non explicarem, quid esset optimum factu. Pudori tamen malui famaeque cedere quam salutis meae rationem ducere. 2. Cuius me mei facti poenituit non tam propter periculum meum quam propter vitia multa, quae ibi offendi, quo veneram. Primum neque magnas copias neque bellicosas; deinde, extra ducem paucosque praeterea — de principibus loquor —, reliqui primum in ipso bello rapaces, deinde in oratione ita crudeles, ut ipsam victoriam horrerem; maximum autem aes alienum amplissimorum virorum. Quid quaeris? Nihil boni praeter causam. Quae cum vidissem, desperans victoriam primum coepi suadere pacem, cuius fueram semper auctor; deinde, cum ab ea sententia Pompeius valde abhorreret, sua-

---

1. *quoniam* M: *quum* E. — *inlicitatorem* M: *licitatorem* E. Cfr. Heusingerus ad Offic. 3, 15, 6. — 12. *aditura* e codice Lambinus. — 14. *mei in* M. — 15. *invidiis* M. — 19. *his* M. — *in multitudine* M: *multitudine* E. — 20. *crebritate* malebat Lambinus. Cfr. Ernestius ad Tac. Ann. 16, 29. — 30. *cum* M: *tum* E. — 31. *sin proficiscerer* Lambinus.

dere institui, ut bellum duceret. Hoc interdum probabat et in ea sententia videbatur fore et fuisset fortasse, nisi quadam ex pugna coepisset suis militibus confidere. Ex eo tempore vir ille summus nullus imperator fuit. Signa, tirone et collecticio exercitu, cum legionibus robustissimis contulit; victus turpissime amissis etiam castris solus fugit. 3. Hunc ego mihi belli finem feci, nec putavi, cum integri pares non fuissemus, fractos superiores fore. Discessi ab eo bello, in quo aut in acie cadendum fuit aut in aliquas insidias incidendum aut deveniendum in victoris manus aut ad Iubam confugiendum aut capiendus tamquam exsilio locus aut consciscenda mors voluntaria. Certe nihil fuit praeterea, si te victori nolles aut non auderes committere. Ex omnibus autem iis, quae dixi, incommodis nihil tolerabilius exsilio, praesertim innocenti, ubi nulla adiuncta est turpitudo; addo etiam, cum ea urbe careas, in qua nihil sit, quod videre possis sine dolore. Ego cum meis — si quidquam nunc cuiusquam est — etiam in meis esse malui. Quae acciderunt, omnia dixi futura. 4. Veni domum, non quo optima vivendi condicio esset, sed tamen, si esset aliqua forma rei publicae, tamquam in patria ut essem, si nulla, tamquam in exsilio. Mortem mihi cur consciscerem, causa non visa est; cur optarem, multae causae. Vetus est enim: „Ubi non sis qui fueris, non esse cur velis vivere." Sed tamen vacare culpa magnum est solatium, praesertim cum habeam duas res, quibus me sustentem, optimarum artium scientiam et maximarum rerum gloriam; quarum altera mihi vivo nunquam eripietur, altera ne mortuo quidem. 5. Haec ad te scripsi verbosius et tibi molestus fui, quod te cum mei, tum rei publicae cognovi amantissimum. Notum tibi omne meum consilium esse volui, ut primum scires me nunquam voluisse plus quemquam posse quam universam rem publicam; postea autem quam alicuius culpa tantum valeret unus, ut obsisti non posset, me voluisse pacem; amisso exercitu et eo duce, in quo spes fuerat uno, me voluisse etiam reliquis omnibus; postquam non potuerim, mihi ipsi finem fecisse belli; nunc autem, si haec civitas est, civem esse me; si non, exsulem esse non incommodiore loco, quam si Rhodum me aut Mytilenas contulissem. 6. Haec tecum coram malueram; sed quia longius fiebat, volui per litteras eadem, ut haberes, quid diceres, si quando in vituperatores meos incidisses. Sunt enim, qui, cum meus interitus nihil fuerit rei publicae profuturus, criminis loco putent esse, quod vivam. Quibus ego certo scio non videri satis multos perisse: qui, si me audissent, quamvis iniqua pace, honeste tamen viverent; armis enim inferiores, non causa fuissent. Habes epistolam verbosiorem fortasse, quam velles. Quod tibi ita videri putabo, nisi mihi longiorem remiseris. Ego, si, quae volo, expediero, brevi tempore te, ut spero, videbo.

IV. (A. U. C. 708.*)*

M. CICERO S. D. M. MARIO.

A. d. IX. Kal. in Cumanum veni cum Libone tuo vel nostro potius; in Pompeianum statim cogito, sed faciam ante te certiorem. Te cum

6. *mihi belli* M: *belli mihi* E. — 10. *conscidenda* M. — 12. *his* M. — 19. *non* M: *nulla* E. — *visast* M. — *multae causae* M: *multae* (om. *causae*) E. — 32. *Rhodum me aut* Cod. Guelferbytanus: *Rhodum aut* ME. — 34. *quid* M: *quod* E.

semper valere cupio, tum certe, dum hic sumus. Vides enim, quanto post una futuri sumus. Quare, si quod constitutum cum podagra habes, fac ut in alium diem differas. Cura igitur, ut valeas, et me hoc biduo aut triduo exspecta.

V. (A. U. C. 700.)

CICERO CAESARI IMP. S. D.

1. Vide, quam mihi persuaserim te me esse alterum non modo in iis rebus, quae ad me ipsum, sed etiam in iis, quae ad meos pertinent. C. Trebatium cogitaram, quocunque exirem, mecum ducere, ut eum meis omnibus studiis, beneficiis quam ornatissimum domum reducerem. Sed posteaquam et Pompeii commoratio diuturnior erat, quam putaram, et mea quaedam tibi non ignota dubitatio aut impedire profectionem meam videbatur aut certe tardare, vide, quid mihi sumpserim. Coepi velle ea Trebatium exspectare a te, quae sperasset a me, neque mehercule minus ei prolixe de tua voluntate promisi, quam eram solitus de mea polliceri. 2. Casus vero mirificus quidam intervenit quasi vel testis opinionis meae vel sponsor humanitatis tuae. Nam cum de hoc ipso Trebatio cum Balbo nostro loquerer accuratius domi meae, litterae mihi dantur a te, quibus in extremis scriptum erat: „M. Orfium, quem mihi commendas, vel regem Galliae faciam, vel hunc † Leptae delega, si vis. Tu ad me alium mitte, quem ornem." Sustulimus manus et ego et Balbus: tanta fuit opportunitas, ut illud nescio quod non fortuitum, sed divinum videretur. Mitto igitur ad te Trebatium atque ita mitto, ut initio mea sponte, post autem invitatu tuo mittendum duxerim. 3. Hunc, mi Caesar, sic velim omni tua comitate complectare, ut omnia, quae per me possis adduci, ut in meos conferre velis, in unum hunc conferas. De quo tibi homine haec spondeo, non illo vetere verbo meo, quod, cum ad te de Milone scripsissem, iure lusisti, sed more Romano, quo modo homines non inepti loquuntur: probiorem hominem, meliorem virum, pudentiorem esse neminem. Accedit etiam — quod familiam ducit — in iure civili singularis memoria, summa scientia. Huic ego neque tribunatum neque praefecturam neque ullius beneficii certum nomen peto; benevolentiam tuam et liberalitatem peto, neque impedio, quo minus, si tibi ita placuerit, etiam hisce eum ornes gloriolae insignibus: totum denique hominem tibi ita trado de manu, ut aiunt, in manum tuam istam et victoria et fide praestantem. Simus enim putidiusculi, quam per te vix licet; verum, ut video, licebit. Cura, ut valeas, et me, ut amas, ama.

---

2. *sumus* M: *simus* E. — 7. *me esse alterum* M: *esse alterum me* E. — 8. *iis rebus* N: *his rebus* ME. — *in his quae* M. — 10. *beneficiisque* B, *et beneficiis* Lambinus. — 19. *m. itfiuium* M, *M. Furium* Cratander, *M. Rufum* Schültzius. — 20. *vel Leptae legatum* Cratander, *vel Leptide legatum* Rutgersius, *vel hunc Leptae delegabo* Wieland. — 21. *delega. Si vis tu, ad me* cum Repett. Lamb. E. — 31. *familiam ducit in iure civili, singularis memoria* E. — 36. *impudentiusculi* mg. Repett. Lamb. et Forcellinius in h. v. (Factum hoc ex Ed. Iens. et Min. *pudentiusculi.*) — 37. *quam* M: *quamquam* Ernestius. Cfr. Schelleri Observ. p. 169.

VI. (A. U. C. 700.)

CICERO S. D. TREBATIO.

1. In omnibus meis epistolis, quas ad Caesarem aut ad Balbum mitto, legitima quaedam est accessio commendationis tuae, nec ea vulgaris, sed cum aliquo insigni indicio meae erga te benevolentiae. Tu modo ineptias istas et desideria urbis et urbanitatis depone, et, quo consilio profectus es, id assiduitate et virtute consequere. Hoc tibi tam ignoscemus nos amici, quam ignoverunt Medeae,

Quae Corinthum arcem altam habebant, matronae opulentae, optimates:

quibus illa manibus gypsatissimis persuasit, ne sibi vitio illae verterent, quod abesset a patria; nam

Multi suam rem bene gessere et publicam patria procul:
Multi, qui domi aetatem agerent, propterea sunt improbati.

Quo in numero tu certe fuisses, nisi te extrusissemus. 2. Sed plura scribemus alias. Tu, qui ceteris cavere didicisti, in Britannia ne ab essedariis decipiaris, caveto, et, quoniam Medeam coepi agere, illud semper memento:

Qui ipse sibi sapiens prodesse non quit, nequidquam sapit.

Cura ut valeas.

VII. (A. U. C. 700.)

CICERO TREBATIO.

1. Ego te commendare non desisto, sed, quid proficiam, ex te scire cupio. Spem maximam habeo in Balbo, ad quem de te diligentissime et saepissime scribo. Illud soleo mirari, non me toties accipere tuas litteras, quoties a Quinto mihi fratre afferantur. In Britannia nihil esse audio neque auri neque argenti. Id si ita est, essedum aliquod capias suadeo et ad nos quam primum recurras. 2. Sin autem sine Britannia tamen assequi, quod volumus, possumus, perfice, ut sis in familiaribus Caesaris. Multum te in eo frater adiuvabit meus, multum Balbus, sed, mihi crede, tuus pudor et labor plurimum. Imperatorem liberalissimum, aetatem opportunissimam, commendationem certe singularem! ut tibi unum timendum sit, ne ipse tibi defuisse videare.

VIII. (A. U. C. 700.)

CICERO TREBATIO.

1. Scripsit ad me Caesar perhumaniter nondum te sibi satis esse familiarem propter occupationes suas, sed certe fore. Cui quidem ego rescripsi, quam mihi gratum esset futurum, si quam plurimum in te studii, officii, liberalitatis suae contulisset. Sed ex tuis litteris cognovi praeproperam quandam festinationem tuam, et simul sum admiratus, cur tribunatus commoda, dempto praesertim labore militiae, contem-

9. *Corinthi* Lambinus. — 16. *quoniam* M: *quando* E. — *coepi agere* M: *agere coepi* E. — 26. *itast* M. — 27. *capias suadeo* M: *suadeo capias* E. — 31. *singularem* M: *singularem habes* E. — 36. *certe* M: *certo* E. Cfr. Hand Turs. II. p. 22. — 37. Fort. *quam mihi gratum esse futurum*. Or. — 39. *praep. quandam festinationem* M: *praep. festinationem* (om. *quandam*) E.

pseris. 2. Querar cum Vacerra et Manilio; nam Cornelio nihil audeo dicere, cuius tu periculo stultus es, quoniam te ab eo sapere didicisse profiteris. Quin tu urges istam occasionem et facultatem, qua melior nunquam reperietur! Quod scribis de illo Preciano iureconsulto, ego te ei non desino commendare; scribit enim ipse mihi te sibi gratias agere debere. De eo quid sit, cura, ut sciam. Ego vestras Britannicas litteras exspecto.

IX. *(A. U. C.* 700.*)*

CICERO TREBATIO.

1. Iam diu ignoro, quid agas; nihil enim scribis, neque ego ad te his duobus mensibus scripseram. Quod cum Quinto fratre meo non eras, quo mitterem aut cui darem, nesciebam. Cupio scire quid agas et ubi sis hiematurus. Equidem velim cum Caesare, sed ad eum propter eius occupationem nihil sum ausus scribere ; ad Balbum tamen scripsi. 2. Tu tibi deesse noli. Serius potius ad nos, dum plenior. Quod huc properes, nihil est, praesertim Battara mortuo. Sed tibi consilium non deest. Quid constitueris, cupio scire. 3. Cn. Octavius est an Cn. Cornelius quidam, tuus familiaris, summo genere natus, terrae filius; is me, quia scit tuum familiarem esse, crebro ad coenam invitat. Adhuc non potuit perducere; sed mihi tamen gratum est.

X. *(A. U. C.* 701.*)*

M. CICERO S. D. TREBATIO.

1. Legi tuas litteras, ex quibus intellexi te Caesari nostro valde iureconsultum videri. Est quod gaudeas te in ista loca venisse, ubi aliquid sapere viderere. Quodsi in Britanniam quoque profectus esses, profecto nemo in illa tanta insula peritior te fuisset. Verumtamen — rideamus licet; sum enim a te invitatus — subinvideo tibi, ultro te etiam arcessitum ab eo, ad quem ceteri, non propter superbiam eius, sed propter occupationem, adspirare non possunt. 2. Sed tu in ista epistola nihil mihi scripsisti de tuis rebus, quae mehercule mihi non minori curae sunt quam meae. Valde metuo, ne frigeas in hibernis; quamobrem camino luculento utendum censeo — idem Mucio et Manilio placebat —, praesertim qui sagis non abundares. Quamquam vos nunc istic satis calere audio ; quo quidem nuntio valde mehercule de te timueram. Sed tu in re militari multo es cautior quam in advocationibus, qui neque in Oceano natare volueris, studiosissimus homo natandi, neque spectare essedarios, quem antea ne andabatam quidem defraudare poteramus. Sed iam satis iocati sumus. 3. Ego de te ad Caesarem quam diligenter scripserim, tute scis; quam saepe, ego. Sed mehercule iam intermiseram, ne viderer liberalissimi hominis meique amantissimi volun-

---

2. *quoniam* M: *quum* E. — 6. *Britannicas litteras* M: *litteras Britannicas* E. — 11. *quod* M: *quia* E. — 14. V. *occupationes* in M omissum ex vetere supplemento habent Ambrr. omnes, alii, E. Praetuli *occupationem* ex Ep. 10, 1. Or. – 15. *scripsit utibi desse* M, *scripsi. Tu deesse tibi* E. — 16. *Quid* M. — *Vacerra* Cratander. — 17. *dest* M. — *Cn. Octavius est an Cn. Cornelius quidam* M (nisi quod habet *quidem*): *Cn. Octavius an Cn. Cornelius quidam est* E. — 25. *aspere* M. — 27. *te* ante *etiam* om. M. — 28. *accersitum* M. — 37. *andabata* Gesnerus in Thesauro.

tati erga me diffidere. Sed tamen iis litteris, quas proxime dedi, putavi esse hominem commonendum. Id feci. Quid profecerim, facias me velim certiorem et simul de toto statu tuo consiliisque omnibus. Scire enim cupio, quid agas, quid exspectes, quam longum istum tuum discessum a nobis futurum putes. 4. Sic enim tibi persuadeas velim, unum mihi esse solatium, quare facilius possim pati te esse sine nobis, si tibi esse id emolumento sciam; sin autem id non est, nihil duobus nobis est stultius: me, qui te non Romam attraham; te, qui non huc advoles. Una mehercule nostra vel severa vel iocosa congressio pluris erit quam non modo hostes, sed etiam fratres nostri Haedui. Quare omnibus de rebus fac ut quam primum sciam.

Aut consolando aut consilio aut re iuvero.

XI. (A. U. C. 701.*)*

CICERO TREBATIO.

1. Nisi ante Roma profectus esses, nunc eam certe relinqueres. Quis enim tot interregnis iureconsultum desiderat? Ego omnibus, unde petitur, hoc consilii dederim, ut a singulis interregibus binas advocationes postulent. Satisne tibi videor abs te ius civile didicisse? 2. Sed heus tu, quid agis? ecquid fit? Video enim te iam iocari per litteras. Haec signa meliora sunt quam in meo Tusculano. Sed quid sit, scire cupio. Consuli quidem te a Caesare scribis; sed ego tibi ab illo consuli mallem. Quod si aut fit aut futurum putas, perfer istam militiam et permane; ego enim desiderium tui spe tuorum commodorum consolabor; sin autem ista sunt inaniora, recipe te ad nos. Nam aut erit hic aliquid aliquando, aut, si minus, una mehercule collocutio nostra pluris erit quam omnes Samarobrivae. Denique, si cito te rettuleris, sermo nullus erit; si diutius frustra abfueris, non modo Laberium, sed etiam sodalem nostrum Valerium pertimesco. Mira enim persona induci potest Britannici iureconsulti. 3. Haec ego non rideo, quamvis tu rideas; sed de re severissima tecum, ut soleo, iocor. Remoto ioco, tibi hoc amicissimo animo praecipio, ut, si istic mea commendatione tuam dignitatem obtinebis, perferas nostri desiderium, honestatem et facultates tuas augeas; sin autem ista frigebunt, recipias te ad nos. Omnia tamen, quae vis, et tua virtute profecto et nostro summo erga te studio consequere.

XII. (A. U. C. 701.*)*

CICERO TREBATIO.

1. Mirabar, quid esset, quod tu mihi litteras mittere intermisisses. Indicavit mihi Pansa meus Epicureum te esse factum. O castra praeclara! Quid tu fecisses, si te Tarentum et non Samarobrivam misissem? Iam tum mihi non placebas, cum idem intuebare, quod † Zeius fami-

---

1. *iis* N: *his* ME. — 3. *statu tuo*] *statuo* M. — 6. *possem* M. — 10. *Haedui* M: *Aedui* E. — 12. Versiculum non agnovit E. Terent. Heautont. 1, 1, 34. — *aut rei vere* M. — 24. *recipite ad* M. — 26. *si cito te*] *scitote* pr. M. — 27. *sin diutius* Lambinus. — 41. *tuebare* Lambinus. — *quod Zeius* M: *quod et Titius* E, *quod Seius* Victorius.

liaris meus. 2. Sed quonam modo ius civile defendes, cum omnia tua causa facias, non civium? Ubi porro illa erit formula fiduciae, VT INTER BONOS BENE AGIER OPORTET. Quis enim est, qui facit nihil nisi sua causa? Quod ius statues COMMVNI DIVIDVNDO, cum commune nihil possit esse apud eos, qui omnia voluptate sua metiuntur? Quomodo autem tibi placebit IOVEM LAPIDEM iurare, cum scias, Iovem iratum esse nemini posse? Quid fiet porro populo Ulubrano, si tu statueris, πολιτεύεσθαι non oportere? Quare si plane a nobis deficis, moleste fero; sin Pansae assentari commodum est, ignosco. Modo scribe aliquando ad nos, quid agas et a nobis quid fieri aut curari velis.

XIII. *(A. U. C.* 701.*)*

M. CICERO S. D. TREBATIO.

1. Adeone me iniustum esse existimasti, ut tibi irascerer, quod parum mihi constans et nimium cupidus decedendi viderere ob eamque causam me arbitrarere litteras ad te iamdiu non misisse? Mihi perturbatio animi tui, quam primis litteris perspiciebam, molestiam attulit. Neque alia ulla fuit causa intermissionis epistolarum, nisi quod, ubi esses, plane nesciebam. Hic tu me etiam insimulas nec satisfactionem meam accipis. Audi, Testa mi: utrum superbiorem te pecunia facit, an quod te imperator consulit? Moriar, ni, quae tua gloria est, puto te malle a Caesare consuli quam inaurari. Si vero utrumque est, quis te feret praeter me, qui omnia ferre possum? 2. Sed, ut ad rem redeam, te istic invitum non esse vehementer gaudeo, et, ut illud erat molestum, sic hoc est iucundum. Tantum metuo, ne artificium tuum tibi parum prosit. Nam, ut audio, istic

Non ex iure manum consertum, sed mage ferro
Rem repetunt.

Et tu soles ad vim faciundam adhiberi? neque est, quod illam exceptionem in interdicto pertimescas: QVO TV PRIOR VI HOMINIBVS ARMATIS NON VENERIS; scio enim, te non esse procacem in lacessendo. Sed, ut ego quoque te aliquid admoneam de vestris cautionibus: Treviros vites censeo; audio capitales esse; mallem auro, aere, argento essent. Sed alias iocabimur. Tu ad me de istis rebus omnibus scribas velim quam diligentissime. D. IIII. Non. Mart.

XIV. *(A. U. C.* 701.*)*

CICERO TREBATIO.

1. Chrysippus Vettius, Cyri architecti libertus, fecit, ut te non immemorem putarem mei; salutem enim verbis tuis mihi nuntiarat. Valde iam lautus es, qui gravere litteras ad me dare, homini praesertim prope domestico. Quodsi scribere oblitus es, minus multi iam te advocato

2. *facies* cod. Lips. — 3. Fort. *Quis enim* (bene aget), *qui facit* cet. OR. — 7. *fiet porro* M: *porro fiet* E. — *si tu* M: *si* E. — 9. *est*] *et* M. — 16. *proximis* mg. Repett. Lamb. — 25. *ut audio* M: *ita audio* E. — 26. *mage* Lambinus: *magis* ME. — 28. Fort. *Set tu soles - - adhiberi*. OR. — 29. *QVO* Beierus: *QVOD* ME. Cfr. Huschkii Anal. litt. p. 152. — 30. *NON* seclusit E. — 31. *vestris* M: *nostris* E. Cfr. mox Ep. 18, 1. — *trevires* M. — 32. *argento*, *aere* B, Ambrr. 6. 14., N. — 34. *D.* M: *A. d.* E.

causa cadent; si nostri oblitus es, dabo operam, ut istuc veniam ante quam plane ex animo tuo effluo; sin aestivorum timor te debilitat, aliquid excogita, ut fecisti de Britannia. 2. Illud quidem perlibenter audivi ex eodem Chrysippo, te esse Caesari familiarem. Sed mehercule mallem, id quod erat aequius, de tuis rebus ex tuis litteris quam saepissime cognoscerem. Quod certe ita fieret, si tu maluisses benevolentiae quam litium iura perdiscere. Sed haec iocati sumus et tuo more et nonnihil etiam nostro. Te valde amamus nosque a te amari cum volumus, tum etiam confidimus.

XV. *(A. U. C. 701.)*
CICERO TREBATIO.

1. Quam sint morosi, qui amant, vel ex hoc intelligi potest: moleste ferebam antea te invitum istic esse; pungit me rursus, quod scribis esse te istic libenter; neque enim mea commendatione te non delectari facile patiebar et nunc angor quidquam tibi sine me esse iucundum. Sed hoc tamen malo ferre nos desiderium quam te non ea, quae spero, consequi. 2. Quod vero in C. Matii, suavissimi doctissimique hominis, familiaritatem venisti, non dici potest, quam valde gaudeam; qui fac ut te quam maxime diligat. Mihi crede, nihil ex ista provincia potes, quod iucundius sit, deportare. Cura, ut valeas.

XVI. *(A. U. C. 700.)*
M. CICERO S. D. TREBATIO.

1. In Equo Troiano scis esse in extremo, *sero sapiunt.* Tu tamen, mi vetule, non sero. Primas illas rabiosulas sat fatuas dedisti; deinde, quod in Britannia non nimis φιλοθέωρον te praebuisti, plane non reprehendo: nunc vero in hibernis intectus mihi videris; itaque te commovere non curas.

Usquequaque sapere oportet: id erit telum acerrimum.

2. Ego si foris coenitarem, Cn. Octavio, familiari tuo, non defuissem; cui tamen dixi, cum me aliquoties invitaret: „Oro te, quis tu es?" Sed mehercules, extra iocum, homo bellus est; vellem eum tecum abduxisses. 3. Quid agatis et ecquid in Italiam venturi sitis hac hieme, fac plane sciam. Balbus mihi confirmavit te divitem futurum. Id utrum Romano more locutus sit, bene nummatum te futurum, an, quomodo Stoici dicunt, „omnes esse divites, qui caelo et terra frui possint," postea videro. Qui istinc veniunt, superbiam tuam accusant, quod negent te percontantibus respondere. Sed tamen est quod gaudeas. Constat enim inter omnes neminem te uno Samarobrivae iuris peritiorem esse.

---

1. *causae* M. — *si* M: *sin* E. — 6. *cognoscerem* M: *cognoscere* E. Fort. *cognoscere me.* Or. — 17. *Quod* Codd. Ambrosiani: *quam* M, *Quum* E. — 24. *Primum illas* Ambr. 14. — 25. *nimis*] *minus* M. Emendavit Politianus. — *philoteorum* M. — 26. *intectus* Schützius: *iniectus* ME. — 32. *agatis*, *ecquid* Lambinus. Cfr. Hand Turs. II. p. 353. — 36. *video* M. — 37. *negant* Ambr. 6.

XVII. (A. U. C. 700.*)*
CICERO TREBATIO S. D.

1. Ex tuis litteris et Quinto fratri gratias egi et te aliquando collaudare possum, quod iam videris certa aliqua in sententia constitisse. Nam primorum mensium litteris tuis vehementer commovebar, quod mihi interdum — pace tua dixerim — levis in urbis urbanitatisque desiderio, interdum piger, interdum timidus in labore militari, saepe autem etiam, quod a te alienissimum est, subimpudens videbare. Tamquam enim syngrapham ad imperatorem, non epistolam attulisses, sic pecunia ablata domum redire properabas, nec tibi in mentem veniebat eos ipsos, qui cum syngraphis venissent Alexandream, nummum adhuc nullum auferre potuisse. 2. Ego, si mei commodi rationem ducerem, te mecum esse maxime vellem; non enim mediocri afficiebar vel voluptate ex consuetudine nostra vel utilitate ex consilio atque opera tua. Sed cum te ex adolescentia tua in amicitiam et fidem meam contulisses, semper te non modo tuendum mihi, sed etiam augendum atque ornandum putavi. Itaque, quoad opinatus sum me in provinciam exiturum, quae ad te ultro attulerim, meminisse te credo. Posteaquam ea mutata ratio est, cum viderem me a Caesare honorificentissime tractari et unice diligi hominisque liberalitatem incredibilem et singularem fidem nossem, sic ei te commendavi et tradidi, ut gravissime diligentissimeque potui. Quod ille ita et accepit et mihi saepe litteris significavit et tibi et verbis et re ostendit mea commendatione sese valde esse commotum. Hunc tu virum nactus, si me aut sapere aliquid aut velle tua causa putas, ne dimiseris, et si quae te forte res aliquando offenderit, cum ille aut occupatione aut difficultate tardior tibi erit visus, perferto et ultima exspectato, quae ego tibi iucunda et honesta praestabo. 3. Pluribus te hortari non debeo: tantum moneo neque amicitiae confirmandae clarissimi ac liberalissimi viri neque uberioris provinciae neque aetatis magis idoneum tempus, si hoc amiseris, te esse ullum unquam reperturum. „Hoc," quemadmodum vos scribere soletis in vestris libris, „IDEM Q. CORNELIO VIDEBATVR." In Britanniam te profectum non esse gaudeo, quod et labore caruisti et ego te de rebus illis non audiam. Ubi sis hibernaturus et qua spe aut condicione, perscribas ad me velim.

XVIII. (A. U. C. 701.*)*
CICERO TREBATIO S.

1. Accepi a te aliquot epistolas uno tempore, quas tu diversis temporibus dederas: in quibus me cetera delectarunt; significabant enim te istam militiam iam firmo animo ferre et esse fortem virum et constantem. Quae ego paullisper in te ita desideravi, non imbecillitate animi tui, sed magis, ut desiderio nostri te aestuare putarem. Quare perge, ut coepisti; forti animo istam tolera militiam; multa, mihi crede, asse-

---

6. *dixeram* M. — 8. *alienissimus et subimpudens* M. — 11. *Alexandream* M: *Alexandriam* E. — *ullum* M. — 15. *tuam* M. — 18. *detulerim* Lambinus. — *ea* M: *mea* E. — 22. *ita et accepit* M: *ita accepit* E. — 25. *si*, vetus supplementum, om. M. Fort. *dimiseris : si* cet. Or. — *quae* M: *qua* E. — 26. *expectatio* M. — 27. *tibi iucunda* M: *tibi et iucunda* E.

quere; ego enim renovabo commendationem, sed tempore. Sic habeto, non tibi maiori esse curae, ut iste tuus a me discessus quam fructuosissimus tibi sit, quam mihi. Itaque, quoniam vestrae cautiones infirmae sunt, Graeculam tibi misi cautionem chirographi mei. Tu me velim de ratione Gallici belli certiorem facias; ego enim ignavissimo cuique maximam fidem habeo. 2. Sed, ut ad epistolas tuas redeam, cetera belle; illud miror: quis solet eodem exemplo plures dare, qui sua manu scribit? Nam quod in palimpsesto, laudo equidem parsimoniam. Sed miror, quid in illa chartula fuerit, quod delere malueris quam haec scribere, nisi forte tuas formulas. Non enim puto te meas epistolas delere, ut reponas tuas. An hoc significas, nihil fieri, frigere te, ne chartam quidem tibi suppeditare? Iam ista tua culpa est, qui verecundiam tecum extuleris et non hic nobiscum reliqueris. 3. Ego te Balbo, cum ad vos proficiscetur, more Romano commendabo. Tu, si intervallum longius erit mearum litterarum, ne sis admiratus; eram enim abfuturus mense Aprili. Has litteras scripsi in Pomptino, cum ad villam M. Aemilii Philemonis devertissem, ex qua iam audieram fremitum clientium meorum, quos quidem tu mihi conciliasti. Nam Ulubris honoris mei causa vim maximam ranunculorum se commosse constabat. Cura ut valeas. VI. Idus April. de Pomptino. 4. Epistolam tuam, quam accepi ab L. Arruntio, conscidi innocentem; nihil enim habebat, quod non vel in contione recte legi posset. Sed et Arruntius ita te mandasse aiebat et tu adscripseras. Verum illud esto. Nihil te ad me postea scripsisse demiror, praesertim tam novis rebus.

XIX. *(A. U. C.* 710.*)*

CICERO TREBATIO S.

Vide, quanti apud me sis; etsi iure id quidem: non enim te amore vinco. Verumtamen quod praesenti tibi prope subnegaram, non tribueram certe, id absenti debere non potui. Itaque, ut primum Velia navigare coepi, institui Topica Aristotelea conscribere, ab ipsa urbe commonitus amantissima tui. Eum librum tibi misi Rhegio, scriptum quam planissime res illa scribi potuit. Sin tibi quaedam videbuntur obscuriora, cogitare debebis nullam artem litteris sine interprete et sine aliqua exercitatione percipi posse. Non longe abieris: num ius civile vestrum ex libris cognosci potest? qui quamquam plurimi sunt, doctorem tamen nonnunquam desiderant. Quamquam tu si attente leges, si saepius, per te omnia consequere, ut certe intelligas. Ut vero etiam ipsi tibi loci proposita quaestione occurrant, exercitatione consequere. In qua quidem nos te continebimus, si et salvi redierimus et salva ista offenderimus. V. Kal. Sextil. Rhegio.

---

2. *disc. tam fructuosissimus* M. — 3. *quoniam* M: *quando* E. — *causationes* M. — 9. *quam haec scribere* seclusit E. (*quam haec non scribere* Codex apud Victorium, *quam exscribere* Manutius, *quam haec exscribere* Canterus.) — 16. *M. Aemilii* Asconius (p. 38. ed. Bait.): *Metrilii* ME. — 19. *sej sed* M. — 21. *innocenter* M. — 28. *subnegaram - - tribueram* Ambrr. duo: *subnegarem - - tribuerem* ME. — 29. *absentem* M. — 31. *amisi* M. — 32. *plenissime* M. Emendatum in Ambr. 14. et a Vb. — 35. *tamen nonnunquam* Lambinus: *tamen unumque* M, *tamen unum quem* E.

XX. (A. U. C. 710.)

CICERO TREBATIO S.

1. Amabilior mihi Velia fuit, quod te ab ea sensi amari. Sed quid ego dicam te, quem quis non amat? Rufio, mediusfidius, tuus ita desiderabatur, ut si esset unus e nobis. Sed te ego non reprehendo, qui illum ad aedificationem tuam traduxeris. Quamquam enim Velia non est vilior quam Lupercal, tamen istuc malo quam haec omnia. Tu, si me audies, quem soles, has paternas possessiones tenebis — nescio quid enim Velienses verebantur —, neque Haletem, nobilem amnem, relinques nec Papirianam domum deseres: quamquam illa quidem habet lotum, a quo etiam advenae teneri solent; quem tamen si excideris, multum prospexeris. 2. Sed in primis opportunum videtur, his praesertim temporibus, habere perfugium, primum eorum urbem, quibus carus sis, deinde tuam domum tuosque agros; eaque remoto, salubri, amoeno loco; idque etiam mea interesse, mi Trebati, arbitror. Sed valebis meaque negotia videbis meque dis iuvantibus ante brumam exspectabis. 3. Ego a Sex. Fadio, Niconis discipulo, librum abstuli *Νίκωνος περὶ πολυφαγίας*. O medicum suavem meque docilem ad hanc disciplinam! Sed Bassus noster me de hoc libro celavit; te quidem non videtur. Ventus increbrescit. Cura ut valeas. XIII. Kal. Sextil. Velia.

XXI. (A. U. C. 710.)

CICERO TREBATIO S. D.

Silii causam te docui. Is postea fuit apud me. Cum ei dicerem tibi videri sponsionem illam nos sine periculo facere posse, SI BONORVM TVRPILIAE POSSESSIONEM Q. CAEPIO PRAETOR EX EDICTO SVO MIHI DEDIT, negare aiebat Servium tabulas testamenti esse eas, quas instituisset is, qui factionem testamenti non habuerit; hoc idem Ofilium dicere; tecum se locutum negabat, meque rogavit, ut se et causam suam tibi commendarem. Nec vir melior, mi Testa, nec mihi amicior P. Silio quisquam est, te tamen excepto. Gratissimum mihi igitur feceris, si ad eum ultro veneris eique pollicitus eris; sed, si me amas, quam primum. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

XXII. (Anno incerto.)

CICERO TREBATIO S.

Illuseras heri inter scyphos, quod dixeram controversiam esse, possetne heres, quod furtum antea factum esset, furti recte agere. Itaque, etsi domum bene potus seroque redieram, tamen id caput, ubi haec controversia est, notavi et descriptum tibi misi, ut scires id, quod tu neminem sensisse dicebas, Sex. Aelium, M'. Manilium, M. Brutum sensisse. Ego tamen Scaevolae et Testae assentior.

---

5. *te ego* M: *ego te* E. — 9. *Heletem* Vb, *Halethem* E. — 17. *νείκωνος* M. — 19. *increbrescit* M: *increbescit* E. — 25. *videris* M. — *SI* M: *NI* E. Cfr. Huschke Studien. Bresl. 1830. I. p. 1 seqq. — 27. *DEDIT* M: *DEDERIT* E. — 28. *Ofilium*] *Officium* M. Cfr. Digest. 1, 2, 44. — 31. *mihi igitur* M: *igitur mihi* E. — 40. *M. Manilium* M.

XXIII. (Anno incerto.)

CICERO S. D. M. FADIO GALLO.

1. Tantum quod ex Arpinati veneram, cum mihi a te litterae redditae sunt; ab eodemque accepi Avianii litteras, in quibus hoc inerat liberalissimum, nomina se facturum, cum venisset, qua ego vellem die. Fac, quaeso, qui ego sum, esse te: estne aut tui pudoris aut nostri, primum rogare de die, deinde plus annua postulare? Sed essent, mi Galle, omnia facilia, si et ea mercatus esses, quae ego desiderabam, et ad eam summam, quam volueram. Ac tamen ista ipsa, quae te emisse scribis, non solum rata mihi erunt sed etiam grata; plane enim intelligo te non modo studio sed etiam amore usum, quae te delectarint, hominem, ut ego semper iudicavi, in omni iudicio elegantissimum, quae me digna putaris, coëmisse. 2. Sed velim maneat Damasippus in sententia; prorsus enim ex istis emptionibus nullam desidero. Tu autem ignarus instituti mei, quanti ego genus omnino signorum omnium non aestimo, tanti ista quattuor aut quinque sumpsisti. Bacchas istas cum Musis Metelli comparas. Quid simile? Primum ipsas ego Musas nunquam tanti putassem, atque id fecissem Musis omnibus approbantibus, sed tamen erat aptum bibliothecae studiisque nostris congruens. Bacchis vero ubi est apud me locus? — At pulchellae sunt. — Novi optime et saepe vidi. Nominatim tibi signa mihi nota mandassem, si probassem. Ea enim signa ego emere soleo, quae ad similitudinem gymnasiorum exornent mihi in palaestra locum. Martis vero signum quo mihi pacis auctori? Gaudeo nullum Saturni signum fuisse; haec enim duo signa putarem mihi aes alienum attulisse. Mercurii mallem aliquod fuisset: facilius, puto, cum Avianio transigere possemus. 3. Quod tibi destinaras τραπεζοφόρον, si te delectat, habebis; sin autem sententiam mutasti, ego habebo scilicet. Ista quidem summa nae ego multo libentius emerim deversorium Tarracinae, ne semper hospiti molestus sim. Omnino liberti mei video esse culpam, cui plane res certas mandaram; itemque Iunii, quem puto tibi notum esse, Avianii familiarem. Exhedria quaedam mihi nova sunt instituta in porticula Tusculani. Ea volebam tabellis ornare; etenim, si quid generis istiusmodi me delectat, pictura delectat. Sed tamen, si ista mihi sunt habenda, certiorem velim me facias, ubi sint, quando arcessantur, quo genere vecturae. Si enim Damasippus in sententia non manebit, aliquem Pseudodamasippum vel cum iactura reperiemus. 4. Quod ad me de domo scribis iterum, iam id ego proficiscens mandabam meae Tulliae; ea enim ipsa hora acceperam tuas litteras. Egeram etiam cum tuo Nicia, quod is utitur, ut scis, familiariter Cassio. Ut redii autem, prius quam tuas legi has proximas litteras, quaesivi de mea Tullia, quid egisset. Per Liciniam se egisse dicebat; sed opinor Cassium uti non ita multum sorore; eam porro negare se audere, cum vir abesset — est enim profectus in Hispaniam †Dexius —, illo et ab-

---

2. *Fadio* Pighius: *Fabio* ME. — 4. *Avianii* M: *Aviani* E. — 7. *postularent* M. — 9. *Ac tamen* M: *Attamen* E. — 12. Fort. *quia me*. Or. — 16. *sumpsisse* M. — 19. *erant* M. Fort. *erant ἄγαλμα aptum*. Or. — 25. *facilius* Victorius: *felicius* ME. — 26. *trapezephoron* M, *trapezophoron* E. — 27. *habeo* M. — Fort. *habebo: licet ista* cet. Bait. — 31. *exhadria* M. — 37. *mandabam* M: *mandaram* E. — 42. *sororem* M. — 43. *Decimus* Lambinus. (Sane latet hic corruptela.)

sente et insciente migrare. Est mihi gratissimum tanti a te aestimatam consuetudinem vitae victusque nostri: primum, ut eam domum sumeres, ut non modo prope me sed plane mecum habitare posses; deinde ut migrare tanto opere festines. Sed ne vivam, si tibi concedo, ut eius rei tu cupidior sis, quam ego sum. Itaque omnia experiar. Video enim, quid mea intersit, quid utriusque nostrûm. Si quid egero, faciam ut scias. Tu et ad omnia rescribes et quando te exspectem, facies me, si tibi videtur, certiorem.

XXIV. (*A. U. C.* 709.)

CICERO S. D. M. FADIO GALLO.

1. Amoris quidem tui, quoquo me verti, vestigia, vel proxime de Tigellio. Sensi enim ex litteris tuis valde te laborasse. Amo igitur voluntatem. Sed pauca de re. Cipius, opinor, olim „Non omnibus dormio": sic ego non omnibus, mi Galle, servio. Etsi quae est haec servitus? Olim, cum regnare existimabamur, non tam ab ullis quam hoc tempore observor a familiarissimis Caesaris omnibus praeter istum. Id ego in lucris pono, non ferre hominem pestilentiorem patria sua; eumque addictum iam tum puto esse Calvi Licinii Hipponacteo praeconio. 2. At vide, quid succenseat. Phameae causam receperam, ipsius quidem causa; erat enim mihi sane familiaris. Is ad me venit dixitque iudicem sibi operam dare constituisse eo ipso die, quo de P. Sestio in consilium iri necesse erat. Respondi, nullo modo me facere posse; quem vellet alium diem si sumpsisset, me ei non defuturum. Ille autem, qui sciret se nepotem bellum tibicinem habere et sat bonum unctorem, discessit a me, ut mi videbatur, iratior. Habes Sardos venales, alium alio nequiorem. Cognosti meam causam et istius salaconis iniquitatem. Catonem tuum mihi mitte; cupio enim legere. Me adhuc non legisse turpe utrique nostrûm est.

XXV. (*A. U. C.* 709.)

CICERO S. D. M. FADIO GALLO.

1. Quod epistolam conscissam doles, noli laborare, salva est: domo petes, cum libebit. Quod autem me mones, valde gratum est; idque ut semper facias, rogo. Videris enim mihi vereri, ne, nisi istum habuerimus, rideamus γέλωτα σαρδάνιον. Sed heus tu, manum de tabula; magister adest citius quam putaramus. Vereor, ne in catomum Catoninos. 2. Mi Galle, cave putes quidquam melius quam epistolae tuae partem ab eo loco: „cetera labuntur." Secreto hoc audi, tecum habeto, ne Apellae quidem, liberto tuo, dixeris: praeter duo nos loquitur isto modo nemo; bene malene, videro; sed, quidquid est, nostrum est.

---

1. *aestimatum* M. — 4. *festines* M: *festinares* E. — 6. *faciamus scias* M. — 7. *facias* pr. M. — 8. *videbitur* Ambr. 13. — 10. *Fadio* Pighius: *Fabio* ME. — 11. *verto* malebat Ernestius. — 13. *re* M: *te* E. — *Cipius* Festus (p. 533. Lind.): *Citius* M, *Capius* E. — 21. *Sestio* V: *Sentio* M, *Sextio* E. — 23. *quem vellet* Ambrr. tres: *quem vellem* M, *quum vellet* E. (*quem vellent a. d. si sumpsissent* Wunderus.) — 24. *cantorem* Manutius. Cfr. Victorii V. L. 37, 1. — 25. *mi* M: *mihi* E. — 30. *Fadio* Pighius: *Fabio* ME. — 31. *est domi, petes* corr. M. — 33. *ne, nisi* Victorius: *nisi* M, *ne, si* E. — 34. *σαρδάνιον* M: *σαρδόνιον* E. — 35. *catomum* M: *Catonium* E. Cfr. A. Gellium 16, 7. Schol. Iuven. p. 65 Cr.

Urge igitur nec transversum unguem — quod aiunt — a stilo; is enim est dicendi opifex. Atque equidem aliquantum iam etiam noctis assumo.

XXVI. (*A. U. C.* 697.)

CICERO S. D. GALLO.

1. Cum decimum iam diem graviter ex intestinis laborarem neque iis, qui mea opera uti volebant, me probarem non valere, quia febrim non haberem, fugi in Tusculanum, cum quidem biduum ita ieiunus fuissem, ut ne aquam quidem gustarem. Itaque confectus languore et fame magis tuum officium desideravi, quam a te requiri putavi meum. Ego autem cum omnes morbos reformido, tum quo Epicurum tuum Stoici male accipiunt, quia dicat *στραγγουρικὰ καὶ δυσεντερικὰ πάθη* sibi molesta esse, quorum alterum morbum edacitatis esse putant, alterum etiam turpioris intemperantiae. Sane *δυσεντερίαν* pertimueram. Sed visa est mihi vel loci mutatio vel animi etiam relaxatio vel ipsa fortasse iam senescentis morbi remissio profuisse. 2. Attamen, ne mirere, unde hoc acciderit quomodove commiserim: lex sumptuaria, quae videtur *λιτότητα* attulisse, ea mihi fraudi fuit. Nam, dum volunt isti lauti terra nata, quae lege excepta sunt, in honorem adducere, fungos, helvellas, herbas omnes ita condiunt, ut nihil possit esse suavius. In eas cum incidissem in coena augurali apud Lentulum, tanta me *διάῤῥοια* arripuit, ut hodie primum videatur coepisse consistere. Ita ego, qui me ostreis et muraenis facile abstinebam, a bèta et a malva deceptus sum. Posthac igitur erimus cautiores. Tu tamen, cum audisses ab Anicio — vidit enim me nauseantem —, non modo mittendi causam iustam habuisti sed etiam visendi. Ego hic cogito commorari, quoad me reficiam, nam et vires et corpus amisi. Sed, si morbum depulero, facile, ut spero, illa revocabo.

XXVII. (*A. U. C.* 708.)

M. CICERO S. D. GALLO.

1. Miror, cur me accuses, cum tibi id facere non liceat. Quodsi liceret, tamen non debebas. „Ego enim te in consulatu observaram:" et ais fore, ut te Caesar restituat. Multa tu quidem dicis, sed tibi nemo credit. Tribunatum plebei dicis te mea causa petisse. Utinam semper esses tribunus! intercessorem non quaereres. Negas me audere, quod sentiam, dicere: quasi tibi, cum impudenter me rogares, parum fortiter responderim. 2. Haec tibi scripsi, ut isto ipso in genere, in quo aliquid posse vis, te nihil esse cognosceres. Quodsi humaniter mecum questus esses, libenter tibi me et facile purgassem; non enim ingrata mihi sunt, quae fecisti, sed quae scripsisti, molesta. Me autem, propter quem ceteri liberi sunt, tibi liberum non visum demiror; nam si falsa fuerunt, quae tu ad me, ut ais, detulisti, quid tibi ego debeo? si vera, tu es optimus testis, quid mihi populus Romanus debeat.

---

9. *a* M: *abs* E. — 10. *tum quo* Manutius: *tum quod* ME, *tum in quo* Repett. Lamb. — 11. *στραγγουρικὰ* Orellius: *γγουριxα* M, *δυσουρικὰ* E. — 15. *ac tamen* M. — 16. Fort. *videbatur*. Or. — *λειοτητα*. M. — 18. *heluellas* E. — 20. *διαγργα* M. — 29. *Gallo* M: *M. Fabio Gallo* E. — 33. *tribunum* M. — 42. *sin* Lambinus. — *quid* om. M.

XXVIII. *(A. U. C.* 708.*)*

M. CICERO S. D. CURIO.

1. Memini, cum mihi desipere videbare, quod cum istis potius viveres quam nobiscum; erat enim multo domicilium huius urbis — cum quidem haec urbs — aptius humanitati et suavitati tuae quam tota Peloponnesus, nedum Patrae: nunc contra et vidisse mihi multum videris, cum prope desperatis his rebus te in Graeciam contulisti, et hoc tempore non solum sapiens, qui hinc absis, sed etiam beatus. Quamquam, quis, qui aliquid sapiat, nunc esse beatus potest? 2. Sed, quod tu, cui licebat, pedibus es consecutus, ut ibi esses, *ubi nec Pelopidarum* — nosti cetera —, nos idem propemodum consequimur alia ratione. Cum enim salutationi nos dedimus amicorum — quae fit hoc etiam frequentius quam solebat, quod quasi avem albam videntur bene sentientem civem videre —, abdo me in bibliothecam. Itaque opera efficio tanta, quanta fortasse tu senties; intellexi enim ex tuo sermone quodam, cum meam maestitiam et desperationem accusares domi tuae, dicere te ex meis libris animum meum desiderare. 3. Sed mehercule et tum rem publicam lugebam, quae non solum suis erga me, sed etiam meis erga se beneficiis erat mihi carior, et hoc tempore, quamquam me non ratio solum consolatur, quae plurimum debet valere, sed etiam dies, quae stultis quoque mederi solet, tamen doleo ita rem communem esse dilapsam, ut ne spes quidem melius aliquando fore relinquatur. Nec vero nunc quidem culpa in eo est, in cuius potestate omnia sunt — nisi forte id ipsum esse non debuit —, sed alia casu, alia etiam nostra culpa sic acciderunt, ut de praeteritis non sit querendum. Reliquam spem nullam video; quare ad prima redeo: sapienter haec reliquisti, si consilio; feliciter, si casu.

XXIX. *(A. U. C.* 709.*)*

CURIUS M. CICERONI SUO S.

1. S. V. B. Sum enim χρήσει μὲν tuus, κτήσει δὲ Attici nostri; ergo fructus est tuus, mancipium illius: quod quidem si inter senes coëmptionales venale proscripserit, egerit non multum. At illa nostra praedicatio quanti est, nos, quod simus, quod habeamus, quod homines existimemur, id omne abs te habere! Quare, Cicero mi, persevera constanter nos conservare et Sulpicii successori nos de meliore nota commenda, quo facilius tuis praeceptis obtemperare possimus teque ad ver lubentes videre et nostra refigere deportareque tuto possimus. 2. Sed, amice magne, noli hanc epistolam Attico ostendere; sine eum errare et putare me virum bonum esse nec solere duo parietes de eadem fidelia dealbare. Ergo, patrone mi, bene vale Tironemque meum saluta nostris verbis. Data a. d. . . . Kal. Novembr.

---

13. *alvam* M. — 17. *dicere* auctore Graevio om. E. — 18. *suis erga me* om. M. — 19. An *mihi me carior?* Or. — 20. *debet valeret* M. — 24. *etiam in nostra* M. — 25. *de* om. M. — 30. *S. V. B. Sum* M: *Si vales, bene est: sum* E. — 31. *si*] *nisi* malebat Ernestius. — *senes* et *venale* seclusit E. — 32. *comptionalis* M. — *priscripserit* M. — 33. *quantist* M. — 36. *possimus* h. l. del. Lambinus. — 37. *defigere* M. — 38. *sine*] *si* M. — 41. *a. d. . . . Kal.*] *a. d. K.* M, *a. d.* IIII. *Kal.* ex vetere supplemento E.

XXX. (A. U. C. 710.*)*

CICERO CURIO S. D.

1. Ego vero iam te nec hortor nec rogo, ut domum redeas; quin hinc ipse evolare cupio et aliquo pervenire, „*ubi nec Pelopidarum nomen nec facta audiam.*" Incredibile est, quam turpiter mihi facere videar, qui his rebus intersim. Nae tu videris multo ante providisse, quid impenderet tum, cum hinc profugisti. Quamquam haec etiam auditu acerba sunt, tamen audire tolerabilius est quam videre. In campo certe non fuisti, cum H. II. comitiis quaestoriis institutis sella Q. Maximi, quem illi consulem esse dicebant, posita esset, quo mortuo nuntiato sella sublata est. Ille autem, qui comitiis tributis esset auspicatus, centuriata habuit; consulem H. VII. renuntiavit, qui usque ad Kalendas Ian. esset, quae erant futurae mane postridie. Ita Caninio consule scito neminem prandisse. Nihil tamen eo consule mali factum est; fuit enim mirificâ vigilantiâ, qui suo toto consulatu somnum non viderit. 2. Haec tibi ridicula videntur — non enim ades —; quae si videres, lacrimas non teneres. Quid, si cetera scribam? Sunt enim innumerabilia generis eiusdem, quae quidem ego non ferrem, nisi me in philosophiae portum contulissem et nisi haberem socium studiorum meorum Atticum nostrum; cuius quoniam proprium te esse scribis mancipio et nexo, meum autem usu et fructu, contentus isto sum. Id enim est cuiusque proprium, quo quisque fruitur atque utitur. Sed haec alias pluribus. 3. Acilius, qui in Graeciam cum legionibus missus est, maximo meo beneficio est; bis enim est a me iudicio capitis rebus salvis defensus, et est homo non ingratus meque vehementer observat. Ad eum de te diligentissime scripsi eamque epistolam cum hac epistola coniunxi, quam ille quomodo acceperit et quid tibi pollicitus sit, velim ad me scribas.

XXXI. (A. U. C. 710.*)*

CICERO CURIO S. D.

1. Facile perspexi ex tuis litteris, quod semper studui, et me a te plurimi fieri et te intelligere, quam mihi carus esses. Quod quoniam uterque nostrûm consecutus est, reliquum est, ut officiis certemus inter nos, quibus aequo animo vel vincam te vel vincar abs te. Acilio non fuisse necesse meas dari litteras facile patior. 2. Sulpicii tibi operam intelligo ex tuis litteris non multum opus fuisse propter tuas res ita contractas, ut, quemadmodum scribis, nec caput nec pedes. Equidem vellem, uti pedes haberent, ut aliquando redires. Vides enim exaruisse iam veterem urbanitatem, ut Pomponius noster suo iure possit dicere, „nisi nos pauci retineamus gloriam antiquam Atticam." Ergo is tibi, nos ei succedimus. Veni igitur, quaeso, ne tamen semen urbanitatis una cum re publica intereat.

---

4. *hic* M. — 11. *sublatast* (ut solet) M. — 16. *qui si* M. — 20. *quoniam* M: *quum* E. — *nexo* M: *nexu* E. — *meo* M. — 21. *istorum. Id* M. — 23. Fort. *in maximo.* Bait. — 26. *epistola* om. E. — 32. *quoniam* M: *quum* E. — 5. *operam* M: *opera* E.

XXXII. (A. U. C. 703.)

M. CICERO S. D. VOLUMNIO.

1. Quod sine praenomine familiariter, ut debebas, ad me epistolam misisti, primum addubitavi, num a Volumnio senatore esset, quocum mihi est magnus usus; deinde *εὐτραπελία* litterarum fecit, ut intelligerem tuas esse. Quibus in litteris omnia mihi periucunda fuerunt praeter illud, quod parum diligenter possessio salinarum mearum a te procuratore defenditur. Ais enim, ut ego discesserim, omnia omnium dicta, in his etiam Sestiana, in me conferri. Quid? tu id pateris? non defendis? non resistis? Equidem sperabam ita notata me reliquisse genera dictorum meorum, ut cognosci sua sponte possent. 2. Sed quoniam tanta faex est in urbe, ut nihil tam sit *ἀκύθηρον*, quod non alicui venustum esse videatur, pugna, si me amas, nisi acuta *ἀμφιβολία*, nisi elegans *ὑπερβολή*, nisi *παράγραμμα* bellum, nisi ridiculum *παρὰ προσδοκίαν*, nisi cetera, quae sunt a me in secundo libro de Oratore per Antonii personam disputata de ridiculis, *ἔντεχνα* et arguta apparebunt, ut sacramento contendas mea non esse. Nam de iudiciis quod quereris, multo laboro minus. Trahantur per me pedibus omnes rei; sit vel Selius tam eloquens, ut possit probare se liberum: non laboro. Urbanitatis possessionem, amabo, quibusvis interdictis defendamus; in qua te unum metuo, contemno ceteros. Derideri te putas? Nunc demum intelligo te sapere. 3. Sed mehercules extra iocum: valde mihi tuae litterae facetae elegantesque visae sunt. Illa, quamvis ridicula essent, sicut erant, mihi tamen risum non moverunt. Cupio enim nostrum illum amicum in tribunatu quam plurimum habere gravitatis; idque cum ipsius causa — est mihi, ut scis, in amoribus —, tum mehercule etiam rei publicae; quam quidem, quamvis in me ingrata sit, amare non desinam. Tu, mi Volumni, quoniam et instituisti et mihi vides esse gratum, scribe ad me quam saepissime de rebus urbanis, de re publica. Iucundus est mihi sermo litterarum tuarum. Praeterea Dolabellam, quem ego perspicio et iudico cupidissimum esse atque amantissimum mei, cohortare et confirma et redde plane meum. Non mehercule, quo quidquam desit; sed quia valde cupio, non videor nimium laborare.

XXXIII. (A. U. C. 708.)

M. CICERO S. D. VOLUMNIO.

1. Quod declamationibus nostris cares, damni nihil facis. Quod Hirtio invideres, nisi eum amares, non erat causa invidendi; nisi forte ipsius eloquentiae magis, quam, quod me audiret, invideres. Nos enim plane, mi suavissime Volumni, aut nihil sumus aut nobis quidem ipsis displicemus, gregalibus illis, quibus te plaudente vigebamus, amissis: ut etiam, si quando aliquid dignum nostro nomine emisimus, ingemiscamus, quod haec *pinnigero, non armigero in corpore tela exercean-*

---

4. *abdubitari* M. — 5. *εὐτραπελία* M. — 9. *Sestiana* E. — *nonne defendis* M., *non me defendis* Benedictus. — 11. *meorum ita ut* M. — *quoniam* M: *quando* E. — 22. *mercules* M. — 25. *idque* Manutius: *id* ME. — 28. *quoniam et instituisti* M: *quando instituisti* E. — 33. *An valde ei cupio?* Or. — 39. *mihi* M.

tur, ut ait Philoctetes apud Accium, *abiecta gloria*. 2. Sed tamen omnia mihi erunt, si tu veneris, hilariora; quamquam venies, ut ipse intelligis, in maximarum quasi concursum occupationum, quas si, ut volumus, exceperimus, ego vero multam salutem et foro dicam et curiae, vivamque tecum multum et cum communibus nostris amatoribus. Nam et Cassius tuus et Dolabella noster, vel potius uterque noster, studiis iisdem tenentur et meis aequissimis utuntur auribus. Opus est huc limatulo et polito tuo iudicio et illis interioribus litteris [meis], quibus saepe verecundiorem me in loquendo facis. Mihi enim iudicatum est, si modo hoc Caesar aut patietur aut volet, deponere illam iam personam, in qua me saepe illi ipsi probavi, ac me totum in litteras abdere tecumque et cum ceteris earum studiosis honestissimo otio perfrui. Tu vellem ne veritus esses, ne † pluribus legerem tuas litteras, si mihi — quemadmodum scribis — longiores forte misisses; ac velim posthac sic statuas, tuas mihi litteras longissimas quasque gratissimas fore.

LIBER VIII.

M. CAELII EPISTOLAE AD M. TULLIUM CICERONEM.

I. (A. U. C. 703.*)*

CAELIUS CICERONI S.

1. Quod tibi decedens pollicitus sum me omnes res urbanas diligentissime tibi perscripturum, data opera paravi, qui sic omnia persequeretur, ut verear, ne tibi nimium arguta haec sedulitas videatur. Tametsi tu scio quam sis curiosus et quam omnibus peregrinantibus gratum sit minimarum quoque rerum, quae domi gerantur, fieri certiores, tamen in hoc te deprecor, ne meum hoc officium arrogantiae condemnes, quod hunc laborem alteri delegavi: non quin mihi suavissimum sit et occupato et ad litteras scribendas, ut tu nosti, pigerrimo tuae memoriae dare operam; sed ipsum volumen, quod tibi misi, facile, ut ego arbitror, me excusat. Nescio cuius otii esset non modo perscribere haec,

---

1. *abiecta gloria* Ciceroni, non Accio, tribuit E. — 2. *venies* Iunta: *venis* ME. — 8. *litteris eis quibus* Lambinus, *litteris quibus* (om. *meis*) E. — 13. *ne pluribus* M: *ne perinvitus* E. Fort. *ne per librarios*. Opponitur Topic. 1: *ut eos* (libros) *per te ipse legeres*. Or. — 18. *decedens* M: *decedenti* E, *discedens* I. Fr. Gronovius. — 25. *et ad*] *ut ad* M. — 27. *excusabit* malebat Ernestius. — *quoius* M.

sed omnino animadvertere; omnia enim sunt ibi senatus consulta, edicta, fabulae, rumores: quod exemplum si forte minus te delectarit, ne molestiam tibi cum impensa mea exhibeam, fac me certiorem. 2. Si quid in re publica maius actum erit, quod isti operarii minus commode persequi possint, et quemadmodum actum sit et quae existimatio secuta quaeque de eo spes sit, diligenter tibi perscribemus. Ut nunc est, nulla magno opere exspectatio est. Nam et illi rumores de comitiis Transpadanorum Cumarum tenus caluerunt; Romam cum venissem, ne tenuissimam quidem auditionem de ea re accepi. Praeterea Marcellus, quod adhuc nihil rettulit de successione provinciarum Galliarum et in Kalendas Iunias, ut mihi ipse dixit, eam distulit relationem, sanequam eos sermones expressit, qui de eo tum fuerant, cum Romae nos essemus. 3. Tu si Pompeium, ut volebas, offendisti, qui tibi visus sit et quam orationem habuerit tecum quamque ostenderit voluntatem — solet enim aliud sentire et loqui neque tantum valere ingenio, ut non appareat, quid cupiat —, fac mihi perscribas. 4. Quod ad Caesarem, crebri et non belli de eo rumores, sed susurratores dumtaxat, veniunt; alius equitem perdidisse, quod, opinor, certe factum est; alius septimam legionem vapulasse, ipsum apud Bellovacos circumsederi interclusum ab reliquo exercitu: neque adhuc certi quidquam est, neque haec incerta tamen vulgo iactantur, sed inter paucos, quos tu nosti, palam secreto narrantur; at Domitius, cum manus ad os apposuit. Te a. d. IX. Kal. Iunias subrostrani — quod illorum capiti sit! — dissiparant perisse: unde in urbe ac foro toto maximus rumor fuit te a Q. Pompeio in itinere occisum. Ego, qui scirem, Q. Pompeium Baulis embaeneticam facere et usque eo, ut ego misererer eius esuriei, non sum commotus et hoc mendacio, si qua pericula tibi impenderent, ut defungeremur, optavi. Plancus quidem tuus Ravennae est, et magno congiario donatus a Caesare nec beatus nec bene instructus est. Tui politici libri omnibus † vigens.

II. (A. U. C. 703.*)*

CAELIUS CICERONI S.

1. Certe, inquam, absolutus est; me in re praesenti pronuntiatum est, et quidem omnibus ordinibus, sed singulis in uno quoque ordine sententiis. Vide modo, inquis. Non, mehercules: nihil unquam enim tam praeter opinionem, tam quod videretur omnibus indignum, accidit. Quid ego, cum pro amicitia validissime faverem ei et me iam ad dolendum praeparassem, postquam factum est, obstipui et mihi visus sum

---

1. *dictae* M. — 3. *ex ea hibea* M. — 8. *tenuissem* M. — 9. *accipi* M. — 10. *provinciarum* seclusit E. — 12. *repressit* Manutius. Malim *pressit*. Or. — *fuerant* M: *fuerunt* E. — *nos*] *non* pr. M. — 14. *ostenderet* M. — 15. *appareat ut quid* M. — 18. *fictum* Henr. Stephanus. — 19. *beluacos*-M. — 23. *Iunii* E. — *sint* M. — *perisse: unde in urbe* Orellius: *perisse ur de urbe* M, *periisse: ita ut de urbe* E. Malim *perisse: unde urbe*. Cf. p. Rosc. Am. §. 24. Verr. 5. §. 93. Bait. — 24. *fuit* M: *fuerit* E. — *te a Q.*] *atque* M. — 25. *ἐμετικὴν* I. Fr. Gronovius, *emeticam* Schützius, *pineticam* Benedictus. — 26. *esurire* M. — 27. *impenderet vide fungeremur* M. — 30. *vigens* M: *vigent* E. — An *omnibus virtutibus vigent*? Or. — 33. *me in re praesenti* Gronovius: *me repraesentante* M, *me praesente* E, quod malim. Bait. — 34. *sed* Manutius: (*set* Vb), *et* ME, quod malim. Bait. — 35. *unquam enim* M: *enim unquam* E. — 38. *obstipui* M: *obstupui* E.

captus esse. Quid alios putas? Clamoribus scilicet maximis iudices corripuerunt et ostenderunt plane esse, quod ferri non posset. Itaque relictus lege Licinia maiore esse periculo videtur. Accessit huc, quod postridie eius absolutionem in theatrum Curionis Hortensius introiit, puto ut suum gaudium gauderemus. Hic tibi

Strepitus, fremitus, clamor tonitruum et rudentum sibilus.

Hoc magis animadversum est, quod intactus a sibilo pervenerat Hortensius ad senectutem; sed tum ita bene, ut in totam vitam cuivis satis esset et poeniteret eum iam vicisse. 2. De re publica quod tibi scribam, nihil habeo. Marcelli impetus resederunt, non inertia, sed, ut mihi videbatur, consilio. De comitiis consularibus incertissima est existimatio. Ego incidi in competitorem nobilem et nobilem agentem; nam M. Octavius Cn. F. et C. Hirrus mecum petit. Hoc ideo scripsi, quod scio te acriter propter Hirrum nuntium nostrorum comitiorum exspectaturum. Tu tamen simul ac me designatum audieris, ut tibi curae sit, quod ad pantheras attinet, rogo. Syngrapham Sittianam tibi commendo. Commentarium rerum urbanarum primum dedi L. Castrinio Paeto, secundum ei, qui has litteras tibi dedit.

III. (A. U. C. 703.)
CAELIUS CICERONI S.

1. Estne? vici? et tibi saepe, quod negaras discedens curaturum tibi, litteras mitto? Est, si quidem perferuntur, quas do. Atque hoc ego diligentius facio, quod cum otiosus sum, plane, ubi delectem otiolum meum, non habeo. Tu cum Romae eras, hoc mihi certum et iucundissimum vacanti negotium erat, tecum id otii tempus consumere; idque non mediocriter desidero, ut mihi non modo solus esse, sed Romae te profecto solitudo videatur facta; et qui — quae mea neglegentia est — multos saepe dies ad te, cum hic eras, non accedebam, nunc cotidie non esse te, ad quem cursitem, discrucior. Maxime vero, ut te dies noctesque quaeram, competitor Hirrus curat. Quomodo illum putas auguratus tuum competitorem dolere et dissimulare me certiorem quam se candidatum? de quo ut, quem optas, quam primum nuntium accipias, tua mehercule magis quam mea causa cupio. Nam mea, si fio, forsitan cum locupletiore referam: sed hoc usque eo suave est, ut, si acciderit, tota vita risus nobis deesse non possit. Sed tanti? Sed, mehercules, non multum M. Octavius eorum odia, quae Hirrum premunt, quae permulta sunt, sublevat. 2. Quod ad Philotimi liberti officium et bona Milonis attinet, dedimus operam ut et Philotimum quam

[illegible]

honestissime Miloni absenti eiusque necessariis satisfaceret, et secundum eius fidem et sedulitatem existimatio tua conservaretur. 3. Illud nunc a te peto, si eris, ut spero, otiosus, aliquod ad nos, ut intelligamus nos tibi curae esse, σύνταγμα conscribas. Qui tibi istuc, inquis, in mentem venit, homini non inepto? Aliquid ex tam multis tuis monumentis exstare, quod nostrae amicitiae memoriam posteris quoque prodat. Cuiusmodi velim, puto, quaeris. Tu citius, qui omnem nosti disciplinam, quod maxime convenit, excogitabis. Genere tamen, quod et ad nos pertineat et διδασκαλίαν quandam, ut versetur inter manus, habeat.

IV. *(A. U. C.* 703.*)*

CAELIUS CICERONI S. D.

1. Invideo tibi: tam multa quotidie, quae mirere, istuc perferuntur. Primum illud, absolutum Messalam; deinde eundem condemnatum; C. Marcellum consulem factum; M. Calidium ab repulsa postulatum a Galliis duobus; P. Dolabellam quindecimvirum factum. Hoc tibi non invideo, caruisse te pulcherrimo spectaculo et Lentuli Cruris repulsi vultum non vidisse. At qua spe, quam certa opinione descenderat! quam ipso diffidente Dolabella! Et, hercules, nisi nostri equites acutius vidissent, paene concedente adversario superasset. 2. Illud te non arbitror miratum, Servium, designatum tribunum plebi, condemnatum, in cuius locum C. Curio petiit. Sanequam incutit multis, qui eum facilitatemque eius non norunt, magnum metum; sed, ut spero et volo et ut se fert ipse, bonos et senatum malet; totus, ut nunc est, hoc scaturit. Huius autem voluntatis initium et causa est, quod eum non mediocriter Caesar, qui solet infimorum hominum amicitiam sibi qualibet impensa adiungere, valde contempsit. Qua in re mihi videtur illud perquam venuste cecidisse, quod a reliquis quoque usque eo est animadversum, ut Curio, qui nihil consilio facit, ratione et insidiis usus videretur in evitandis iis consiliis, qui se intenderant adversarios in eius tribunatum: Laelios et Antonios et id genus valentes dico. 3. Has ego tibi litteras eo maiore misi intervallo, quod comitiorum dilationes occupatiorem me habebant et exspectare in dies exitum cogebant, ut confectis omnibus te facerem certiorem. Ad Kalendas Sextiles usque exspectavi. Praetoriis morae quaedam inciderunt. Mea porro comitia quem eventum sint habitura, nescio; opinionem quidem, quod ad Hirrum attinet, incredibilem aedilium pl. comitiis nacta sunt. Nam M. Caelium Vinicianum mentio illla fatua, quam deriseramus olim, et promulgatio de dictatore subito

---

3. *aliquid* M. — 4. *quid tibi* M. — 5. *Aliquod* Lambinus. — 7. *prodat, velim. Cuiusmodi puto, quaeris* Manutius. — 8. *quod* M: *quid* E. — *convenit* M: *conveniat* E. Fort. *conveniet*. Or. — 9. *ad* om. M. — 13. *invideo etibi* M. — *mirer* M. — *istoc* M. — 15. *Calidium* Corradus: *Claudium* ME. — *ab repulsa* corr. M: *a prepulsa* pr. M, *a repulsa* E. — 16. *Galliis* Wetzelius: *Gallis* ME. — 19. *nisi nostrisque* (littera *s* puncto notata) *acutius* M. — 21. *Servium*] *serva eum* M. — *in cuius locum* Orellius: *cuius in locum* Marklandus, *cuius locum* ME. — 24. *hic senaturit* Lambinus. — 25. *Huius autem* M: *Huius* E. — *causam* (sed littera *m* puncto notata) M. — 26. *amicitiam* M: *amicitias* E. — 30. *evit. iis consiliis* M: *evit. eorum consiliis* auctore Manutio E, *evitandis consiliis* Graevius. — 31. *Lollios* Manutius. (Alibi *Laelii* confunduntur cum *Aeliis*. Cfr. de Or. 1, 62, 265. Or.) — 34. *facere* M. — 37. *vicinianum* M. — 38. *deseramus* M.

deiecit et deiectum magno clamore insecuta est. Inde Hirrum cuncti iam non faciendum flagitare. Spero te celeriter et de nobis, quod sperasti, et de illo, quod vix sperare ausus es, auditurum. 4. De re publica iam novi quidquam exspectare desieramus; sed cum senatus habitus esset ad Apollinis a. d. XI. Kalend. Sext. et referretur de stipendio Cn. Pompeii, mentio facta est de legione ea, quam expensam tulit C. Caesari Pompeius, quo numero esset, quoad peteretur. Cum Pompeius „esse in Gallia", coactus est dicere Pompeius „se legionem abducturum, sed non statim sub mentionem et convicium obtrectatorum"; inde interrogatus est de successione C. Caesaris, de qua, hoc est, de provinciis, placitum est, ut quam primum ad urbem reverteretur Cn. Pompeius, ut coram eo de successione provinciarum ageretur. Nam Ariminum ad exercitum Pompeius erat iturus, et statim iit. Puto Idib. Sextil. de ea re actum iri. Profecto aut transigetur aliquid, aut turpiter intercedetur. Nam in disputando coniecit illam vocem Cn. Pompeius: „Omnes oportere senatui dicto audientes esse." Ego tamen sic nihil exspecto, quomodo Paullum, consulem designatum, primum sententiam dicentem. 5. Saepius te admoneo de syngrapha Sittiana; cupio enim te intelligere eam rem ad me valde pertinere. Item de pantheris, ut Cibyratas arcessas curesque, ut mi vehantur. Praeterea nuntiatum nobis et pro certo iam habetur, regem Alexandrinum mortuum. Quid mihi suadeas, quomodo regnum illud se habeat, quis procuret, diligenter mihi perscribas. K. Sext.

V. (A. U. C. 703.*)*

CAELIUS CICERONI S.

1. Qua tu cura sis, quod ad pacem provinciae tuae finitimarumque regionum attinet, nescio; ego quidem vehementer animi pendeo. Nam si hoc † more moderari possemus, ut pro viribus copiarum tuarum belli quoque exsisteret magnitudo et, quantum gloriae triumphoque opus esset, assequeremur, periculosam et gravem illam dimicationem evitaremus, nihil tam esset optandum. Nunc si Parthus movet aliquid, scio non mediocrem fore contentionem. Tuus porro exercitus vix unum saltum tueri potest. Hanc autem nemo ducit rationem, sed omnia desiderantur ab eo — tamquam nihil denegatum sit ei, quo minus quam paratissimus esset —, qui publico negotio praepositus est. 2. Accedit huc, quod successionem futuram propter Galliarum controversiam non video. Tametsi hac de re puto te constitutum, quid facturus esses, habere, tamen, quo maturius constitueres, cum hunc eventum providebam, visum est, ut te facerem certiorem. Nosti enim haec tralaticia: de Galliis constituetur; erit, qui intercedat; deinde alius exsistet, qui, nisi libere liceat

2. *iam non* Vb: *an non* ME. — 3. *es*] *est* M. — 7. *quoad peteretur* Le Clerc: *quo adpeteretur* ME. — *cum Pompeius esse in Gallia coactus est* M: *Cum ex Gallia, coactus esset* E. — 9. *obtrectaturum* M. — 10. *interrogatus est de* Lambinus: *interrogatus de* ME. — *hoc est, de provinciis* seclusit E. — 13. *iit*] An *ibit*? Or. — 14. *factum* M. — *transigeretur - - intercederetur* M. — 15. *pompeio* M. — 19. *ciburatas accersas* M. — 20. *ut mi vehantur* M: *ut mihi venentur* E. — 21. *Quid*] *quidem* M. — 28. *hoc more moderari* M: *hoc moderari* E, *hoc modo rem moderari* Bengelius — *ut*] *et* M. — 30. *periculosam* M: *periculosamque* E. — 38. *visus est* M. — 39. *Galliis* Manutius: *Gallis* ME.

de omnibus provinciis decernere senatui, reliquas impediat. Sic multum ac diu ludetur, atque ita diu, ut plus biennium in his tricis moretur. 3. Si quid novi de re publica, quod tibi scriberem, haberem, usus essem mea consuetudine, ut diligenter, et quid actum esset et quid ex eo futurum sperarem, perscriberem. Sane tamquam in quodam incili iam omnia adhaeserunt. Marcellus idem illud de provinciis urget, neque adhuc frequentem senatum is efficere potuit. Hoc si praeterito anno Curio tribunus et eadem actio de provinciis † introivit, ut quam facile nunc sit omnia impedire et quam hoc Caesari, qui sua causa rem publicam non curent, † superet, non te fallit.

VI. *(A. U. C.* 704.*)*

CAELIUS CICERONI S.

1. Non dubito, quin perlatum ad te sit, Appium a Dolabella reum factum: sanequam non ea, quam existimaveram, invidia. Neque enim stulte Appius: qui, simul atque Dolabella accessit ad tribunal, introierat in urbem triumphique postulationem abiecerat. Quo facto rettudit sermones paratiorque visus est, quam speraverat accusator. Is nunc in te maximam spem habet. Scio tibi eum non esse odio. Quam velis eum obligare, in tua manu est; cum quo si simultas tibi non fuisset, liberius tibi de tota re esset. Nunc, si ad illam summam veritatem legitimum ius exegeris, cavendum tibi erit, ne parum simpliciter et candide posuisse inimicitias videaris. In hanc partem porro tutum tibi erit, si quid volueris, gratificari; nemo enim necessitudine et amicitia te deterritum ab officio dicet. Illud mihi occurrit, quod inter postulationem et nominis delationem uxor a Dolabella discessit. 2. Quid mihi discedens mandaris, memini; quid ego tibi scripserim, te non arbitror oblitum. Non est iam tempus plura narrandi. Unum illud monere te possum: si res tibi non displicebit, tamen hoc tempore nihil de tua voluntate ostendas et exspectes, quemadmodum exeat ex hac causa; denique invidiosum tibi sit, si emanarit; porro, si significatio ulla intercesserit, clarius, quam deceat aut expediat, fiat. Neque ille tacere eam rem poterit, quae suae spei tam opportuna acciderit quaeque in negotio conficiendo tanto illustrior erit; cum praesertim is sit, qui, si perniciosum sciret esse loqui de hac re, vix tamen se contineret. 3. Pompeius dicitur valde pro Appio laborare, ut etiam putent alterum utrum de filiis ad te missurum. Hic nos omnes absolvimus; et hercules consaepta omnia, foeda et inhonesta sunt. Consules autem habemus summa diligentia; adhuc senatus consultum nisi de feriis Latinis nullum facere potuerunt. Curioni nostro tribunatus conglaciat. 4. Sed dici

---

2. *moreretur* M, *moremur* malebat Ernestius. — 3. *habere* M. — 5. *in quodam in cilicia iam* M. — 6. *urget et neque* M. — 7. *senatum is* Orellius: *senatis* M, *senatum* E. — *Hoc si praeterito anno* N: *Hoc sic praeterito anno* M, *Quodsi anno praeterito* E. — 8. *introivit ut quam* M: *introivit: quam* E, *introibit; quam* Vb, *introierit, quam* Romana. — 10. *curent* M: *curet* E. — 13. *quin*] *quid* M. — 14. *qua* Lambinus. — 16. *factor etulit* M. — 18. *velim* M. — 19. *si simultas* Cod. Graevii: *simultas* M, *simultas si* E. — 20. *res esset* M. — *severitatem* N. — 22. *candidi* M. — 25. *uxorea dobella* M. — 30. *denique* M: *ne qua* E. Cfr. Hand Turs. II. p. 267. — *si significatio ulla* Orellius: *significatio ulla* M, *significatio ulla si* E. — *intercessit* M. — 33. *is*] *ius* M. — 35. *alterum utrum* M: *alterutrum* E. — 36 *hercules* M: *hercule* E. — 37. *consaepta* M: *confecta* E. — *foeda*] *fodera* M.

non potest, quomodo hic omnia iaceant. Nisi ego cum tabernariis et aquariis pugnarem, veternus civitatem occupasset. Si Parthi vos nihil calfaciunt, nos hic frigore frigescimus. Tamen, quoquo modo hic omnia iaceant, potuit sine Parthis. Bibulus in Amano nescio quid cohorticularum amisit. Hoc sic nuntiatum est. 5. Quod tibi supra scripsi Curionem valde frigere, iam calet; nam ferventissime concerpitur. Levissime enim, quia de intercalando non obtinuerat, transfugit ad populum et pro Caesare loqui coepit, legemque viariam, non dissimilem agrariae Rulli, et alimentariam, qua iubet aediles metiri, iactavit. Hoc nondum fecerat, cum priorem partem epistolae scripsi. Amabo te, si quid, quod opus fuerit, Appio facies, ponito me in gratia. De Dolabella integrum tibi reserves, suadeo; et huic rei, de qua loquor, et dignitati tuae aequitatisque opinioni hoc ita facere expedit. Turpe tibi erit pantheras Graecas me non habere.

VII. (A. U. C. 704.)

CAELIUS CICERONI S.

1. Quam cito tu istinc decedere cupias, nescio; ego quidem eo magis, quo adhuc felicius res gessisti. Dum istic eris, de belli Parthici periculo cruciabor, ne hunc risum meum metus aliqui perturbet. Breviores has litteras properanti publicanorum tabellario subito dedi; tuo liberto pluribus verbis scriptas pridie dederam. 2. Res autem novae nullae sane acciderunt, nisi haec vis tibi scribi, quae certe vis: Cornificius adolescens Orestillae filiam sibi despondit. Paulla Valeria, soror Triarii, divortium sine causa, quo die vir e provincia venturus erat, fecit. Nuptura est D. Bruto: nondum rettuleras? Multa in hoc genere incredibilia te absente acciderunt. Servius Ocella nemini persuasisset se moechum esse, nisi triduo bis deprehensus esset. Quaeres, ubi? ubi hercules ego minime vellem. Relinquo tibi, quod ab aliis quaeras. Neque enim displicet mihi imperatorem singulos percontari, cum qua sit aliqui deprehensus.

VIII. (A. U. C. 703.)

M. CAELIUS M. CICERONI S. D.

1. Etsi de re publica quae tibi scribam habeo, tamen nihil, quod magis gavisurum te putem, habeo quam hoc. Scito C. Sempronium Rufum, Rufum, mel ac delicias tuas, calumniam maximo plausu tulisse. Quaeris, an causa? M. Tuccium, accusatorem suum, post ludos Romanos reum lege Plotia de vi fecit, hoc consilio, quod videbat, si extraordinarius reus nemo accessisset, sibi hoc anno causam esse dicendam. Dubium porro illi non erat, quid futurum esset. Nemini hoc deferre

1. *iaciant* M. — 2. *vos*] *nos* Ernestii operae. — 3. *calficiunt* M. — *hic*] *nihil* M. — *rigescimus* Gulielmius. — 5. An *huc sic*? Or. — 6. *calent* M. — 9. *qua* Le Clerc: *quas* M, *quae* E. — 11. Fort. *me ei in*. Or. — *gratiam* Cratander. Cfr. Hand Turs. III. p. 307. — 13. *opinione* M. — 18. *res* M: *rem* E. — 19. et 30. *aliqui* M: *aliquis* E. — 23. *adolescentior est illae filium* M. — 25. *retuleras* M: *retulerat* E. (*rescieras* N, *mundum retulerat* Pantagathus.) — 26. *sevius* M. — 27. *quaeres ubi hercules* M. — 28. *nollem* Ursinus. — *relino* M. — 36. *quaeris an causa* M: *Quaeris, qua in causa* E. Fort. *Cur? quaeris. Animi causa*. Or. — 39. *differre* M.

munusculum maluit quam suo accusatori. Itaque sine ullo subscriptore descendit et Tuccium reum fecit. At ego, simul atque audivi, invocatus ad subsellia rei occurro; surgo, neque verbum de re facio; totum Sempronium usque eo perago, ut Vestorium quoque interponam et illam fabulam narrem, quemadmodum tibi pro beneficio dederit, si quod iniuriis suis esset, ut Vestorius teneret. 2. Haec quoque magna nunc contentio forum tenet. M. Servilius, postquam, ut coeperat, omnibus in rebus turbarat nec, quod non venderet cuiquam, reliquerat maximaeque nobis traditus erat invidiae, neque Laterensis praetor, postulante Pausania, nobis patronis, QVO EA PECVNIA PERVENISSET, recipere voluit, quod Pilius, necessarius Attici nostri, de repetundis eum postulavit: magna illico fama surrexit et de damnatione ferventer loqui est coeptum. Quo vento proiicitur Appius minor, ut indicet de pecunia, ex bonis patriis pervenisse ad Servilium, praevaricationisque causa diceret depositum HS. LXXXI. Admiraris amentiam: immo si actionem stultissimasque de se, nefarias de patriis confessiones audisses? 3. Mittit in consilium eosdem illos, qui lites aestimarant iudices. Cum aequo numero sententiae fuissent, Laterensis leges ignorans pronuntiavit, quid singuli ordines iudicassent, et ad extremum, ut solent, NON REDIGAM. Postquam discessit et pro absoluto Servilius haberi coeptus est legisque unum et centesimum caput legit, in quo ita erat: QVOD EORVM IVDICVM MAIOR PARS IVDICARIT, ID IVS RATVMQVE ESTO: in tabulas absolutum non rettulit, ordinum iudicia perscripsit; postulante rursus Appio cum L. Lollio transegit et se relaturum dixit. Sic nunc neque absolutus neque damnatus Servilius de repetundis saucius Pilio tradetur. Nam de divinatione Appius, cum calumniam iurasset, contendere ausus non est Pilioque cessit; et ipse de pecuniis repetundis a Serviliis est postulatus et praeterea de vi reus a quodam suo emissario, Sex. Tettio, factus. Recte hoc par habet. 4. Quod ad rem publicam pertinet, omnino multis diebus exspectatione Galliarum actum nihil est. Aliquando tamen, saepe re dilata et graviter acta et plane perspecta Cn. Pompeii voluntate in eam partem, ut eum decedere post Kalendas Martias placeret, senatus consultum, quod tibi misi, factum est auctoritatesque perscriptae.

5. *S. C. Auctoritas. Pridie Kal. Octobr. in aede Apollinis scrib. affuerunt L. Domitius Cn. F. Fab. Ahenobarbus, Q. Caecilius Q. F. Fab. Metellus Pius Scipio, L. Villius L. F. Pom. Annalis, C. Septimius T. F. Qui-*

---

2. *tuncium* M. — 3. *accurro* Romana. — 5. *si quod* M: *si quid* E. — 6. *teneret* M: *teneretur* E. (*si quid iuris sui esset, ut Vestorius teneret* Vb.) — 8. *venderet cuiquam* (*quoi quam* M), *reliquerat* Vb: *venderet, cuiquam reliquerat* E, *venderet, quidquam reliquerat* Manutius. — *maximaeque* Graevius: *maximeque* ME. — 9. *praetore* M. — *expostulante* Romana. — 13. *indicet de pecunia, ex* Orellius: *inpicet depecuniam ex* M, *indicet, pecuniam ex* E. — 14. *patriis* Orellius: *patris* ME. — *pervenis* M. — *causam* M. — 15. HS. *CCCIↃↃↃ* Manutius. — *si actionem stultissimasque de se, nefarias de patriis* Orellius: *si actionem stultissimas qui de se nefarias de patris* M, *si actiones stultissimas, quid? si nefarias patris* E. — 18. *quid* M: *quod* E. — 19. *solet* Romana. — 20. *coeptus est legisque* Lambinus: *coetus legesque* M, *coeptus legisque* E. — 22. *idus iuratumque* M. — 23. *postulanter usus appio* M. — 24. *transegisset relaturum* M. — 25. *repetendis* M. — 28. *suo emissario, Sex. Tettio, factus* Amicus Manutii: *suo emissa rustetio factus* M, *emissario suo, Titio, factus est* E. — 33. *praescriptae* Manutius. — 34. *Auctoritates* Manutius. — 35. *Fab. - Fab.* Orellius: *Fabius - Fabius* M, om. E. — 36. *Villius*] *iulius* M. — *Pom.* M: *Pomt.* E (bis).

rina, C. Lucceius C. F. Pup. Hirrus, C. Scribonius C. F. Pop. Curio, L. Atteius L. F. An. Capito, M. Eppius M. F. Terentina. Quod M. Marcellus consul V. F. de provinciis consularibus, D. E. R. I. C., uti L. Paullus, C. Marcellus COSS., cum magistratum inissent, ex a. d. Kal. Mart., quae in suo magistratu futurae essent, de consularibus provinciis ad senatum referrent, neve quid prius ex a. d. Kal. Mart. ad senatum referrent; neve quid coniunctim de ea re referretur a consulibus, utique eius rei causa per dies comitiales senatum haberent, S. Q. C. facerent: et, cum de ea re ad senatum referretur a COSS., qui eorum in CCC. iudicibus essent, † sex adducere liceret. Si quid de ea re ad populum plebemve lato opus esset, uti Ser. Sulpicius, M. Marcellus COSS., praetores tribunique pl., quibus eorum videretur, ad populum plebemve ferrent: quod ii non tulissent, uti, quicunque deinceps essent, ad populum plebemve ferrent. I. N.

6. Prid. Kal. Octob. in aede Apollinis scrib. affuerunt L. Domitius Cn. F. Fab. Ahenobarbus, Q. Metellus Q. F. Fab. Pius Scipio, L. Villius L. F. Pom. Annalis, C. Septimius T. F. Quirina, C. Scribonius C. F. Pop. Curio, L. Atteius L. F. An. Capito, M. Eppius M. F. Terentina. Quod M. Marcellus COS. V. F. de provinciis, D. E. R. I. C. senatum existimare neminem eorum, qui potestatem habent intercedendi, impediendi, moram afferre oportere, quo minus de R. P. P. R. Q. ad senatum referri senatique consultum fieri possit: qui impedierit, prohibuerit, eum senatum existimare contra rem publicam fecisse. Si quis huic S. C. intercessisset, senatui placere auctoritatem perscribi et de ea re ad senatum populumque referri. Huic S. C. intercessit C. Caelius, L. Vinicius, P. Cornelius, C. Vibius Pansa, [tribuni pl.].

7. Item senatui placere de militibus, qui in exercitu C. Caesaris sunt: qui eorum stipendia emerita aut causas, quibus de causis missi fieri debeant, habeant, ad hunc ordinem referri, ut eorum ratio habeatur causaeque cognoscantur. Si quis huic S. C. intercessisset, senatui placere auctoritatem perscribi et de ea re ad hunc ordinem referri. Huic S. C. intercessit C. Caelius, C. Pansa, tribuni pl.

---

2. *Eppius* M (§. 6): *Oppius* M (h. l.) E. — *Terentina*] *Ter. Sal.* M. — 4. *ex a. d. Kal.* Manutius: *a. d. ex x. Kal.* M, *a. d. x. Kal.* E. — 6. *ex a. d. Kal.* Lambinus: *ex Kal.* M, *ex Kalendis* E. — *ad senatum referrent* om. E. — 7. *quid*] *quis* M. — *referrentur a consiliis* M. — 8. *haberes sane tumque cons. faceret* M. — 9. *referrentur a consiliis* M. — *qui eorum* M: *eorum qui* E. — *ccc.*] Fort. *ccclx.* Or. — Fort. *essent, eos ex iudicio abducere.* Or. — 10. *quid de ea* N: *quid ea* ME. — *plebemve* M: *ad plebemve* E. — 11. *ut* M. — 12. *ferrent* Vb: *referrent* ME. — Fort. *quodsi ii.* Or. — 13. *I. N.* Ambrr. tres: *i. u.* M, *L. V.* E. — 14. *scripta adfuerunt* M. — 15. *Cn. F. Fab. Ahenobarbus* Orellius: *cn. fab. athenobarbus* M, *Cn. F. Ahenobarbus* E. — *Q. Metellus Q. F. Fab. Pius Scipio* M: *Q. Caecilius Q. F. Metellus Pius Scipio* E. Malim *Q. Caecilius Q. F. Fab. Metellus Pius Scipio.* cf. §. 5. Bait. — *Villius*] *iulius* M. — 16. *Pop.*] *Pom.* M. — 17. *atilius* M. — *Eppius* M: *Oppius* E. — 18. *V. F.*] *ut* M. — 19. *habent* M: *habeant* E. — 20. *de R. P. P. R. Q. ad* Orellius (coll. Varrone L. L. 6, 9. p. 263. Speng.): *de repub. Q. P. ad* M, *de repub. ad* E. — 21. *posse* M. Fort. *posset.* Or. — *eum*] *tum* M. — 22. *existimari* M. — *intercessisset* Dresd. 1. cum Torgaviensi: *intercesserit* (M)E. — 24. *referre* M. — *C.* ante *Caelius* om. M. — *vicinius* M. — 25. *tribuni pl.* add. Orellius. (Ceterum haec *Huic S. C. - - - tribuni pl.*, item v. 30. et p. 134, 12., ex Actis senatus petita sunt, ut supra v. 13. *Intercessit nemo*, neutiquam Caelio tribuenda, quod fecit E. Or.) — 26. *sunt* M: *sint* E. — 28. *referre* M. — 29. *intercessisset* M: *intercesserit* E. — 30. *re*] *republica* M. — *ad hunc ordinem* Zel. A. Min. Vb: *adhuc ordinem* M, *ad senatum populumque* E. — 31. *C.* ante *Caelius* om. M. — *tribunus pl.* M.

8. *Itemque senatui placere in Ciliciam provinciam, in octo reliquas provincias, quas praetorii pro praetore obtinerent, eos, qui praetores fuerunt neque in provinciam cum imperio fuerunt, quos eorum ex S. C. cum imperio in provincias pro praetore mitti oporteret, eos sortito in provincias mitti placere: si ex eo numero, quos ex S. C. in provincias ire oporteret, ad numerum non essent, qui in eas provincias proficiscerentur: tum uti quodque collegium primum praetorum fuisset neque in provincias profecti essent, ita sorte in provinciam proficiscerentur: si ii ad numerum non essent, tunc deinceps proximi cuiusque collegii, qui praetores fuissent neque in provincias profecti essent, in sortem coicerentur, quoad is numerus effectus esset, quem ad numerum in provincias mitti oporteret. Si quis huic S. C. intercessisset, auctoritas perscriberetur. Huic S. C. intercessit C. Caelius, C. Pansa, tribuni pl.*

9. Illa praeterea Cn. Pompeii sunt animadversa, quae maxime confidentiam attulerunt hominibus, ut diceret se ante Kalend. Mart. non posse sine iniuria de provinciis Caesaris statuere, post Kal. Mart. se non dubitaturum. Cum interrogaretur, si qui tum intercederent, dixit hoc nihil interesse, utrum C. Caesar senatui dicto audiens futurus non esset, an pararet, qui senatum decernere non pateretur. „Quid, si, inquit alius, et consul esse et exercitum habere volet?" At ille quam clementer: „Quid, si filius meus fustem mihi impingere volet?" His vocibus, ut existimarent homines Pompeio cum Caesare esse negotium, effecit. Itaque iam, ut video, alteram utram ad condicionem descendere vult Caesar, ut aut maneat neque hoc anno sua ratio habeatur, aut, si designari poterit, decedat. 10. Curio se contra eum totum parat; quid assequi possit, nescio. Illud video, bene sentientem, etsi nihil effecerit, cadere non posse. Me tractat liberaliter Curio et mihi suo munere negotium imposuit. Nam si mihi non dedisset eas, quae ad ludos ei advectae erant Africanae, potuit supersedere. Nunc, quoniam dare necesse est, velim tibi curae sit, quod a te semper petii, ut aliquid istinc bestiarum habeamus; Sittianamque syngrapham tibi commendo. Libertum Philonem istuc misi et Diogenem Graecum, quibus mandata et litteras ad te dedi. Eos tibi et rem, de qua misi, velim curae habeas. Nam, quam vehementer ad me pertineat, in iis, quas tibi illi reddent, litteris descripsi.

IX. (A. U. C. 703.)

CAELIUS CICERONI S.

1. Sic tu, inquis, Hirrum tractasti? Immo, si scias, quam facile, quam ne contentionis quidem minimae fuerit, pudeat te ausum illum unquam esse incedere tamquam tuum competitorem. Post repulsam vero risus facit; civem bonum ludit et contra Caesarem sententias dicit;

---

2. et 4. *pro praetoribus* Gronovius. — 3. *provinciam* M: *provincia* E. — 4. *oportere* M. — 5. *ex* ante *S. C.* om. M. — 8. *provinciam* M: *provincias* E. — 10. *coicerentur* M: *coniicerentur* E. — 13. *tribunus plebis* M. — 19. *paterentur* N. — 20. *inquis* M. — 23. *efficit* M. — *alteram utram* M: *alterutram* E. — 24. *sui* Aldus. — 29. *advecti* M. — *supersedere* M: *supersederi* E. — *quoniam* M: *quando* E. — 32. *istoc* M. — *Graecum* auctore Weiskio del. Schützius.

exspectationem corripit; Curionem prorsus curionem non mediocriter † obiurgatus: hac repulsa se mutavit. Praeterea qui nunquam in foro apparuerit, non multum in iudiciis versatus sit, agit causas liberales, sed raro post meridiem. 2. De provinciis, quod tibi scripseram Idibus Sextil. actum iri, interpellat iudicium Marcelli, consulis designati. In Kal. res reiecta est; ne frequentiam quidem efficere potuerant. Has litteras a. d. IV. Non. Septembr. dedi, cum ad eam diem ne profligatum quidem quidquam erat. Ut video, causa haec integra in proximum annum transferetur, et, quantum divino, relinquendum tibi erit, qui provinciam obtineat. Nam non expeditur successio, quoniam Galliae, quae habent intercessorem, in eandem condicionem quam ceterae provinciae vocantur. Hoc mihi non est dubium; quo tibi magis scripsi, ut ad hunc eventum te parares. 3. Fere litteris omnibus tibi de pantheris scripsi. Turpe tibi erit Patiscum Curioni decem pantheras misisse, te non multis partibus plures: quas ipsas Curio mihi et alias Africanas decem donavit, ne putes illum tantum praedia rustica dare scire. Tu, si modo memoria tenueris, et Cibyratas arcessieris itemque in Pamphyliam litteras miseris — nam ibi plures capi aiunt —, quod voles efficies. Hoc vehementius laboro nunc, quod seorsus a collega puto mihi omnia paranda. Amabo te, impera tibi hoc. Curare soles libenter, ut ego maiorem partem nihil curare. In hoc negotio nulla tua nisi loquendi cura est, hoc est, imperandi et mandandi. Nam, simulatque erunt captae, qui alant eas et deportent, habes eos, quos ad Sittianam syngrapham misi. Puto etiam, si ullam spem mihi litteris ostenderis, me isto missurum alios. 4. M. Feridium, equitem Romanum, amici mei filium, bonum et strenuum adolescentem, qui ad suum negotium istuc venit, tibi commendo, et te rogo, ut eum in tuorum numero habeas. Agros, quos fructuarios habent civitates, vult tuo beneficio, quod tibi facile et honestum factu est, immunes esse; gratos et bonos viros tibi obligaris. 5. Nolo te putare Favonium a columnariis praeteritum; optimus quisque eum non fecit. † Pompeius tuus aperte Caesarem et provinciam tenere cum exercitu et consulem. Ipse tamen hanc sententiam dixit, nullum hoc tempore senatus consultum faciendum; Scipio hanc, ut Kalend. Martiis de provinciis Galliis, neu quid coniunctim referretur. Contristavit haec sententia Balbum Cornelium; et scio eum que-

---

1. *Curionem prorsus curionem non* M: *Curionem prorsus non* E. — 2. *obiurgatus: hac* M: *obiurgat, hac* E, *obiurgat: totus hac* Luenemann. — 3. *causam liberalis* M. — 5. *in Kal. res reiecta est; ne* Orellius: *in Kal. reiecta est ne* M, *in Kalend. reiecta re, ne* E. — 6. *potuerant* M: *potuerunt* E. — 8. *causam* M. — 9. *relinquendum* M: *relinquendus* E. — 10. *quoniam* M: *quum* E. — 11. *in quam* Bentivolius. — 13. *pararis* M. — 14. *patischum curione* M. — 16. *donare* I. F. Gronovius. — 17. *teneres* M. — 19. *seorsus* M: *seorsum* E. — 20. *impera tibi hoc curare soles* M: *impera tibi hoc curae. Soles* E. — 22. *et mandandi* secl. E. — 26. *istoc* M. Cfr. Hand Turs. III. p. 216. — 28. *civitates*] *Cibyratae* mg. Repett. Lamb. — Fort. *quoad.* Or. — 30. *praeteritum* M: *praeteritum esse* E. — 31. *aperte Caesarem* M: *aperte Caesarem vetat* E, *aperte non vult Caesarem* Lambinus. Fort. *aperte aegre fert Caesarem* vel (abiecto *aperte*) simpliciter *aegre fert Caesarem.* Or. — 32. *exercitus* M. — *consulem. Ipse tamen* Orellius: *consul ipse tamen* M, *consules esse. Tamen* E. — 34. *de provinciis Galliis* secl. E. — 35. *baldum* pr. M.

stum esse cum Scipione. Calidius in defensione sua fuit disertissimus, in accusatione satis frigidus.

X. *(A. U. C.* 703.*)*

CAELIUS CICERONI S.

1. Sanequam litteris C. Cassii et Deiotari sumus commoti. Nam Cassius cis Euphraten copias Parthorum esse scripsit; Deiotarus, profectas per Commagenem in provinciam nostram. Ego quidem praecipuum metum, quod ad te attinebat, habui, qui scirem, quam paratus ab exercitu esses, ne quod hic tumultus dignitati tuae periculum afferret. Nam de vita, si paratior ab exercitu esses, timuissem; nunc haec exiguitas copiarum recessum, non dimicationem mihi tuam praesagiebat. Hoc quomodo acciperent homines, quam probabilis necessitas futura esset, vereor etiamnunc; neque prius desinam formidare, quam tetigisse te Italiam audiero. 2. Sed de Parthorum transitu nuntii varios sermones excitarunt. Alius enim, Pompeium mittendum; alius, ab urbe Pompeium non removendum; alius, Caesarem cum suo exercitu; alius, consules; nemo tamen, ex senatus consulto privatos. Consules autem, quia verentur, ne illud senatus consultum fiat, ut paludati exeant et contumeliose praeter eos ad alium res transferatur, omnino senatum haberi nolunt, usque eo, ut parum diligentes in re publica videantur; sed honeste, sive negligentia sive inertia est sive ille, quem proposui, metus, latet sub hac temperantiae existimatione nolle provinciam. A te litterae non venerunt, et, nisi Deiotari subsecutae essent, in eam opinionem Cassius veniebat, quae diripuisset ipse, ut viderentur ab hoste vastata, finxisse bellum et Arabas in provinciam immisisse eosque Parthos esse senatui renuntiasse. Quare tibi suadeo, quicunque est istic status rerum, diligenter et caute perscribas, ne aut velificatus alicui dicaris aut aliquid, quod referret scire, reticuisse. 3. Nunc exitus est anni; nam ego has litteras a. d. XIIII. Kal. Decembr. scripsi. Plane nihil video ante Kal. Ianuar. agi posse. Nosti Marcellum, quam tardus et parum efficax sit, itemque Servius quam cunctator. Cuiusmodi putas hos esse, aut quam id, quod nolint, conficere posse, qui, quae cupiunt, tamen ita frigide agunt, ut nolle existimentur? Novis magistratibus autem, si Parthicum bellum erit, haec causa primos menses occupabit. Sin autem aut non erit istic bellum, aut tantum erit, ut vos aut successores parvis additis copiis sustinere possint, Curionem video se dupliciter iactaturum: primum, ut aliquid Caesari adimat; inde ut aliquid Pompeio tribuat, quodvis quamlibet tenue munusculum. Paullus porro non humane de provincia loquitur. Huius cupiditati occursurus est Furnius noster; plures suspicari non

1. *Calidius* M: *Canidius* E. — 5. *Cassii*] *Caesaris* M. — 7. *commaginem* M. — 8. *quam imparatus* malebat Lambinus, *quam parum paratus* Ernestius. — 9. *dignitatis* M. — 10. *timuisset* M. — 17. Fort. *ex senatu privatos*. Or. — 18. *plaudati* M. — *et* M: *aut* E. — 22. *latet* M: *latent* E. — 24. *veniebat* Ambr. 13: *veniat* M (ut Ep. 11, 1. *eripiantur* pro *eripiebantur*), *venerat* E. — 26. *renunciasset* M. — 28. *referretur sciret reticuisset* M. — 32. *hos* M: *hoc* E. — *quam* M: *qui* E. — 33. *aiunt* M. — 35. *autem aut non* N: *aut sit aut non* M, *autem non* E. — *aut tantum*] *autem tum* M. — 38. *quodvis* Cratander: *quidvis* ME.

possum. 4. Haec novi; alia, quae possunt accidere, non cerno. Multa tempus afferet; praeparata multa † rescio; sed intra fines hos, quaecunque acciderint, vertentur. Illud addo: [ad] actiones C. Curionis de agro Campano; de quo negant Caesarem laborare, sed Pompeium valde nolle, ne vacuus advenienti Caesari pateat. 5. Quod ad tuum decessum attinet, illud tibi non possum polliceri, me curaturum, ut tibi succedatur; illud certe praestabo, ne amplius prorogetur. Tui consilii est, si tempus, si senatus coget, si honeste a nobis recusari non poterit, velisne perseverare; mei officii est meminisse, qua obtestatione decedens mihi, ne paterer fieri, mandaris.

XI. (A. U. C. 704.)

CAELIUS CICERONI S.

1. Non diu, sed acriter nos tuae supplicationes torserunt; incideramus enim in difficilem nodum. Nam Curio tui cupidissimus, cui omnibus rationibus comitiales eripiebantur, negabat se ullo modo pati posse decerni supplicationes, ne quod furore Paulli adeptus esset boni, sua culpa videretur amisisse et praevaricator causae publicae existimaretur. Itaque ad pactionem descendimus, et confirmarunt consules se his supplicationibus in hunc annum non usuros. Plane, quod utrisque consulibus gratias agas, est; Paullo magis certe. Nam Marcellus sic respondit ei, se spem in istis supplicationibus non habere; Paullus, se omnino in hunc annum non edicturum. 2. Renuntiatum nobis erat Hirrum diutius dicturum: prendimus eum; non modo non fecit, sed, cum de hostiis ageretur et posset rem impedire, si, ut numeraretur, postularet, tacuit. Tantum Catoni assensus est, qui de te locutus honorifice, non decrerat supplicationes. Tertius ad hos Favonius accessit. Quare pro cuiusque natura et instituto gratiae sunt agendae: his, quod tantum voluntatem ostenderunt; pro sententia, cum impedire possent, non pugnarunt; Curioni vero, quod de suarum actionum cursu tua causa deflexit. Nam Furnius et Lentulus, ut debuerunt, quasi eorum res esset, una nobiscum circumierunt et laborarunt. Balbi quoque Cornelii operam et sedulitatem laudare possum. Nam cum Curione vehementer locutus est, et eum, si aliter fecisset, iniuriam Caesari facturum dixit, tum eius fidem in suspicionem adduxit. Decrerant, qui inique transigi volebant, Domitii, Scipiones: quibus hac re ad intercessionem evocandam interpellantibus venustissime Curio respondit se eo libentius non intercedere, quod quosdam, qui decernerent, videret confici nolle. 3. Quod ad rem publicam attinet, in unam causam omnis contentio coniecta est, de pro-

---

1. *occidere* M. — 2. *afferet* Vb: *afferre et* ME. — *rescio* M: *scio* E. Fort. *multa R. P. (rei publicae) scio*. Or. — 3. *verterentur* M. — *ad* del. Lambinus, secl. Orellius. — 7. *illuc* M. — 9. *mei*] *me* M. — 15. *eripiantur negabant* M. — 16. *quid* M. — *ademptus* M, *ademptum* Codd. aliquot. — 18. *cons. esse his* M. — 21. *ei se spem* Lambinus: *ei spem* M, *se spem* E. — 23. *hostiis* M: *hostibus* E. — 24. *possit* M. — *numeraretur* M: *numerarentur* E. — 25. *qui de te locutus* Graevius: *qui et locutus* M, *qui et de te locutus* E. — 27. *tantum* M: *tantam* E. — 33. *tum*] *cum* M. — 34. *Decrerant, qui inique transigi* Orellius: *Non deerant quidem' qui neque transigi* Va, *Deserant qui inique transigi* Vb, *Decrerant quidem, qui neque transigi* E. (De M non satis constat.)

vinciis; in quam adhuc incubuisse cum senatu Pompeius videtur, ut Caesar Id. Novembr. decedat. Curio omnia potius subire constituit quam id pati; ceteras suas abiecit actiones. Nostri porro, quos tu bene nosti, ad extremum certamen rem deducere non audent. Scena rei totius haec: Pompeius, tamquam Caesarem non impugnet, sed, quod illi aequum putet, constituat, ait Curionem quaerere discordias. Valde autem non vult et plane timet Caesarem consulem designari prius, quam exercitum et provinciam tradiderit. Accipitur satis male a Curione, et totus eius secundus consulatus exagitatur. Hoc tibi dico: si omnibus rebus prement Curionem, Caesar defendetur; intercessorem si — quod videntur — reformidabunt, Caesar, quoad volet, manebit. 4. Quam quisque sententiam dixerit, in commentario est rerum urbanarum: ex quo tu, quae digna sunt, selige; multa transi, imprimis ludorum explosiones et funerum et ineptiarum ceterarum; plura habet utilia. Denique malo in hanc partem errare, ut, quae non desideres, audias, quam quidquam, quod opus est, praetermittatur. Tibi curae fuisse de Sittiano negotio, gaudeo. Sed, quoniam suspicaris, minus certa fide eos tibi visos, tamquam procurator, sic agas, rogo.

XII. (A. U. C. 704.*)*

CAELIUS CICERONI S.

1. Pudet me tibi confiteri et queri de Appii, hominis ingratissimi, iniuriis, qui me odisse, quia magna mihi debebat beneficia, coepit, et, cum homo avarus, ut ea solveret, sibi imperare non posset, occultum bellum mihi indixit, ita occultum tamen, ut multi mihi renuntiarent et ipse facile animadverterem male cum de me cogitare. Posteaquam vero comperi eum collegium tentasse, deinde aperte cum quibusdam locutum; cum L. Domitio, ut nunc est, mihi inimicissimo homine, deliberare; velle hoc munusculum deferre Cn. Pompeio: ipsum ut prenderem et ab eo deprecarer iniuriam, quem vitam mihi debere putaram, impetrare a me non potui. 2. Quid ergo est? Tamen quasi † aliquod amicis, qui testes erant meorum in illum meritorum, locutus sum; posteaquam illum ne cui satisfaceret quidem me dignum habere sensi, malui collegae eius, homini alienissimo mihi et propter amicitiam tuam non aequissimo, me obligare quam illius simiae vultum subire. Id postquam resciit, excanduit et me causam inimicitiarum quaerere clamitavit, ut, si mihi in pecunia minus satisfecisset, per hanc speciem simultatis eum consectarer. Postea non destitit arcessere Polam Servium, accusatorem, inire cum Domitio consilia. 3. Quibus cum parum procederet, ut ulla

---

1. *adhuc est incubuisse* M. — 2. *idus. nov.* M. — 4. *audeant* M. — 9. *consul* M. — 10. *intercessorem si* M: *si intercessorem* E. — *viderunt* M. — 11. *reformidabunt* N: *reformidarunt* M, *reformidarint* E. — 14. *utilia*] *ut illa* M, *inutilia* N, *futilia* Weiske. — 15. *desideres* M: *desideras* E. — 17. *quoniam* M: *quum* E. — *suspicor* et mox *sis* pro *sic* malebat Ernestius. — *eos*] *meos* Billerbeckius. — 18. *agas*] *agros* M. — 23. *ut*] *et* pr. M. — 28. *ut* om. M. — 29. *iniuriamque vitam* M. — *putaram* M: *putarem* E. — 30. *tamen quasi aliquod amicis* M: *Tum quidem cum aliquot amicis* E, *Tamen, quasi aliquid, amicis* Manutius. Videtur aliquid excidisse, veluti: *Tamen quasi aliud agens aliquot cum amicis* cet. Or. — 32. *quoi* M. — 35. *rescit* M. — *excanduit* N: *scanduit* M, *incanduit* E. — *causa* M. — 37. *accersere* M. — *palam* M.

lege mihi ponerent accusatorem, compellari ea lege me voluerunt, qua dicere non poterant: insolentissimi homines summis Circensibus ludis meis postulandum me lege Scantinia curant. Vix hoc erat Pola elocutus, cum ego Appium censorem eadem lege postulavi. Quod melius caderet, nihil vidi. Nam sic est a populo et non infimo quoque approbatum, ut maiorem Appio dolorem fama quam postulatio attulerit. Praeterea coepi sacellum, in domo quod est, ab eo petere. 4. Conturbat me mora servi huius, qui tibi litteras attulit. Nam acceptis prioribus litteris amplius quadraginta mansit. Quid tibi scribam, nescio. Scis Domitio [comitiorum] diem timori esse. Te exspecto valde et quam primum videre cupio. A te peto, ut meas iniurias proinde doleas, ut me existimas et dolere et ulcisci tuas solere.

XIII. (A. U. C. 704.*)*
CAELIUS CICERONI S.

1. Gratulor tibi affinitate viri mediusfidius optimi; nam hoc ego de illo existimo. Cetera porro, quibus adhuc ille sibi parum utilis fuit, et aetate iam sunt decussa, et consuetudine atque auctoritate tua, pudore Tulliae, si qua restabunt, confido celeriter sublatum iri. Non est enim pugnax in vitiis neque hebes ad id, quod melius sit, intelligendum. Deinde — quod maximum est — ego illum valde amo. 2. Voles, Cicero, Curionem nostrum lautum intercessionis de provinciis exitum habuisse. Nam cum de intercessione referretur, quae relatio fiebat ex senatus consulto, primaque M. Marcelli sententia pronuntiata esset, qui agendum cum tribunis pl. censebat, frequens senatus in alia omnia iit. Stomacho est [scilicet Pompeius] Magnus nunc ita languenti, ut vix id, quod sibi placeat, reperiat. Transierant illuc, ut ratio esset eius habenda, qui neque exercitum neque provincias traderet. Quemadmodum hoc Pompeius laturus sit, cum cognoscat, quidnam rei publicae futurum sit, si * * * aut non curet, vos senes divites videritis. Q. Hortensius, cum has litteras scripsi, animam agebat.

XIV. (A. U. C. 704.*)*
CAELIUS CICERONI S.

1. Tanti non fuit Arsacen capere, Seleuceam expugnare, ut earum rerum, quae hic gestae sunt, spectaculo careres. Nunquam tibi oculi doluissent, si in repulsa Domitii vultum vidisses. Magna illa comitia

---

1. *poneret* M. — *compellari in ea* M. — 2. *insolentissime* M. — 3. *polae locutus* M. — 8. *me*] *ne* M. — 9. *quadraginta dies* Ambr. 14. a sec. m. Praestet *D. (dies) quadraginta.* Or. — 10. *Domitio comitiorum diem* Weiskius: *Domitio diem* ME. — *timori esse. Te exspecto* Va: *tumorae est exspecto* M, *timori esse. Exspecto te* E. — 11. *proinde* M: *perinde* E. — 12. *tuas sorore* M. — 15. *affinitatem* Lambinus. — 17. *decussa* Colucius Salutatus: *de causa* M, *decursa* E. — *pudore* M: *et pudore* E. — 19. *habes* M et Ernestii operae. — 20. *Voles, Cicero, Curionem* M: *Velles C. Curionem* E. — 21. *intercessiones* M. — *exitium* M. — 22. *de* om. M. — 24. *tribunus* M. — 25. *Stomacho est*] *Stomachus* M. — *scilicet Pompeius* auctore Manutio secl. Orellius. — 26. *placeant* M. — *ut ratione eius habenda qui exercitum* M. — 27. *traderet* Vb: *tradere* M, *tradere vellet* E. — 28. *laturus iste cum cognoscam* M. — 29. *futurus* M. — *si aut non possit aut non curet* E, *si non curet* Pantagathus. Fort. *si curet aut non curet*, vel *si curet aut non*, simplici transpositione. Or. — 33. *Seleuceam* M: *Seleuciam* E.

fuerunt et plane studia ex partium sensu apparuerunt; perpauci necessitudinem secuti officium praestiterunt. Itaque mihi est Domitius inimicissimus, ut ne familiarem quidem suum quemquam tam oderit quam me, atque eo magis, quod per iniuriam sibi putat ereptum, cuius ego auctor fuerim. Nunc furit tam gavisos homines suum dolorem, † unumque me studiosiorem Antonii. Nam Cn. Saturninum adolescentem ipse Cn. Domitius reum fecit, sanequam superiore a vita invidiosum: quod iudicium nunc in exspectatione est, etiam in bona spe, post Sex. Peducaei absolutionem. 2. De summa re publica saepe tibi scripsi, me annum pacem non videre, et quo propius ea contentio, quam fieri necesse est, accedit, eo clarius id periculum apparet. Propositum hoc est, de quo, qui rerum potiuntur, sunt dimicaturi, quod Cn. Pompeius constituit non pati C. Caesarem consulem aliter fieri, nisi exercitum et provincias tradiderit; Caesari autem persuasum est se salvum esse non posse, si ab exercitu recesserit. Fert illam tamen condicionem, ut ambo exercitus tradant. Sic illi amores et invidiosa coniunctio non ad occultam recidit obtrectationem, sed ad bellum se erupit; neque, mearum rerum quid consilii capiam, reperio: quod non dubito, quin te quoque haec deliberatio sit perturbatura. Nam mihi cum hominibus his et gratia et necessitudo est; cum causam illam, non homines odi. 3. Illud te non arbitror fugere, quin homines in dissensione domestica debeant, quamdiu civiliter sine armis certetur, honestiorem sequi partem; ubi ad bellum et castra ventum sit, firmiorem, et id melius statuere, quod tutius sit. In hac discordia video Cn. Pompeium senatum quique res iudicant secum habiturum; ad Caesarem omnes, qui cum timore aut mala spe vivant, accessuros; exercitum conferendum non esse omnino. Modo satis spatii sit ad considerandas utriusque copias et eligendam partem. 4. Prope oblitus sum, quod maxime fuit scribendum. Scis Appium censorem hic ostenta facere? de signis et tabulis, de agri modo, de aere alieno acerrime agere? Persuasum est ei censuram lomentum aut nitrum esse. Errare mihi videtur; nam sordes eluere vult, venas sibi omnes et viscera aperit. Curre, per deos atque homines! et quam primum haec risum veni: legis Scantiniae iudicium apud Drusum fieri, Appium de tabulis et signis agere. Crede mihi, est properandum. Curio noster sapienter id, quod remisit de stipendio Pompeii, fecisse existimatur. Ad summam, quaeris, quid putem futurum. Si alteruter eorum ad Par-

---

3. *ut*] *aut* M. — 4. *quoius* M. — 5. *fuerit* M. — *unumque nove studiosorem antonianam Cn. Saturninum* M. Fort. *dolorem ad unumque omnes studiosiores Antonii. Nam* cet. Or. — 7. *superior ea vita* M. — 8. *nunc in exspectatione est, etiam* Vb: *non exspectationem inest etiam* M, *nunc in exspectatione, inest etiam* E. — 9. Fort. *me annum* unum *pacem*. Or. — 10. *et quod propius* M. — 12. *gaius caesar* M. — 14. *possem ab* M. — 16. *Siciliam mores et vidiosa* M. — *recidit* Vb: *recedit* ME. — 17. *erupit* M: *erumpit* E. — *quid consilii* N: *quod consilii* M, *quod consilium* E. — 18. *sic perturbatur* M. — 19. *necessitudo est: cum* Orellius: *necessitudinem cum* M, *necessitudo est: tum* E. — 20. *illam unde homines* M. — 21. An *quin omnes*? Or. — *sine armis* secl. E. — 22. *cernetur* M. — 24. *Cn.*] *acneium* M. — 26. *esse omnino. Modo satis spatii sit* auctore Ascensio, ut narrat, Weiske: *esse omnino satis pati sit* M, *esse. Omnino satis spatii sit* E. cf. Hand Turs. III. p. 641. 27. *utriusque copias*] *utrisque copias et eligendas utrisque copias* M. — *et eligendam* M: *et ad eligendam* E. — 28. *quo* M. — 29. *agris* M. — 31. *nam dum sordes* Lambinus. — *eluere*] *ei vere* M. — 36. *quod* M. — *alter ut eorum* M.

thicum bellum non eat, video magnas impendere discordias, quas ferrum et vis iudicabit. Uterque et animo et copiis est paratus. Si sine tuo periculo fieri posset, magnum et iucundum tibi Fortuna spectaculum parabat.

XV. (A U. C. 705.*)*

CAELIUS CICERONI S.

1. Ecquando tu hominem ineptiorem quam tuum Cn. Pompeium vidisti, qui tantas turbas, qui tam nugax esset, commorit? Ecquem autem Caesare nostro acriorem in rebus gerendis, eodem in victoria temperatiorem aut legisti aut audisti? Quid est? non tibi nostri milites, qui durissimis et frigidissimis locis, teterrima hieme, bellum ambulando confecerunt, malis orbiculatis esse pasti videntur? Quid iam? inquis. Gloriose omnia. Si scias, quam sollicitus sum, tum hanc meam gloriam, quae ad me nihil pertinet, derideas. Quae tibi exponere nisi coram non possum; idque celeriter fore spero. Nam me, cum expulisset ex Italia Pompeium, constituit ad urbem vocare: id quod iam existimo confectum, nisi si maluit Pompeius Brundisii circumsederi. 2. Peream, si minima causa est properandi isto mihi, quod te videre et omnia intima conferre discupio. Habeo autem quam multa. Hui vereor, quod solet fieri, ne, cum te videro, omnia obliviscar. Sed tamen quodnam ob scelus iter mihi necessarium retro ad Alpes versus incidit? Ideo, quod Intimelii in armis sunt, neque de magna causa. Belliehus, verna Demetrii, qui ibi cum praesidio erat, Domitium quendam, nobilem illic, Caesaris hospitem, a contraria factione nummis acceptis, comprehendit et strangulavit. Civitas ad arma iit; eo nunc cum cohortibus mihi per nives eundum est. Usquequaque, inquis, se Domitii male dant. Vellem quidem Venere prognatus tantum animi habuisset in vestro Domitio, quantum Psecade natus in hoc habuit. Ciceroni F. S. D.

XVI. (A. U. C. 705.*)*

CAELIUS CICERONI S.

1. Exanimatus tuis litteris, quibus te nihil nisi triste cogitare ostendisti neque id quid esset perscripsisti neque non tamen, quale esset, quod cogitares, aperuisti, has ad te illico litteras scripsi. Per fortunas tuas, Cicero, per liberos oro, obsecro, ne quid gravius de salute et in-

---

2. *Uterque et animo* M: *Uterque animo* E. — 3. *suo* M. — 8. *quid tantas* M. — *quum tam* malebat Ernestius. — *nugaces commorit* Romana. — 10. *non* Ambr. 15: *nunc* ME. — 12. *videntur* M: *videantur* E. — 13. *sum* M: *sim* E. — 17. *circumsedere* M. — 18. *properando* M. — 20. *sed tum quam ob* M, *sed tamen quantum ob* Benedictus. — 22. *Ideo* Lambinus: *adeo* ME. cfr. Hand Turs. I. p. 155. — *intimidi* M. — 23. *qui*] *que* M. — 24. *illi* M. Cfr. Hand Turs. III. p. 204. — 25. *eo nunc cum cohortibus* Vb: *eo num cohortibus* M, *eo cum quattuor cohortibus* E. — 26. *inquis* M: *inquies* E. — *se Domitii male dant* Graevius: *se domitii mali dant* M, *Domitii male dant* E. — 27. *venerem propugnatus* M. — *habuisse* M. — 28. *quantum ipse cadenatus* M. — 29. Alterum exemplum harum litterarum est ad Att. 10, 9. — 31. *Exanimatus* ad Att. 10, 9, 1: *Exanimatus sum* ME. — 32. *perscripsi* M. — *non enim qualis esset quod cognita res* M. — 33. *ad te illico* M: *illico ad te* E. — Fort. *Per te fortunas*. Or. — 34. *liberos te oro et obsecro* ad Att. 10, 9, 1.

columitate tua consulas. Nam deos hominesque amicitiamque nostram testificor me tibi praedixisse neque temere monuisse, sed postquam Caesarem convenerim sententiamque eius, qualis futura esset partâ victoriâ, cognoverim, te certiorem fecisse. Si existimas eandem rationem fore Caesari in dimittendis adversariis et condicionibus ferendis, erras. Nihil nisi atrox et saevum cogitat atque etiam loquitur. Iratus senatui exiit; his intercessionibus plane incitatus est; non mehercule erit deprecationi locus. 2. Quare si tibi tu, si filius unicus, si domus, si spes tuae reliquae tibi carae sunt; si aliquid apud te nos, si vir optimus, gener tuus, valet: quorum fortunam non debes velle conturbare, ut eam causam, in cuius victoria salus nostra est, odisse aut relinquere cogamur aut impiam cupiditatem contra salutem tuam habeamus. Denique illud cogita: quod offensae fuerit in ista cunctatione, te subisse; nunc te contra victorem facere, quem dubiis rebus laedere noluisti, et ad eos fugatos accedere, quos resistentes sequi nolueris, summae stultitiae est. Vide, ne, dum pudet te parum optimatem esse, parum diligenter, quid optimum sit, eligas. 3. Quod si totum tibi persuadere non possum, saltem, dum, quid de Hispaniis agamus, scitur, exspecta; quas tibi nuntio adventu Caesaris fore nostras. Quam isti spem habeant amissis Hispaniis, nescio. Quod porro tuum consilium sit ad desperatos accedere, non mediusfidius reperio. 4. Hoc, quod tu non dicendo mihi significasti, Caesar audierat ac, simulatque Have mihi dixit, statim, quid de te audisset, exposuit. Negavi me scire; sed tamen ab eo petii, ut ad te litteras mitteret, quibus maxime ad remanendum commoveri posses. Me secum in Hispaniam ducit. Nam, nisi ita faceret, ego prius, quam ad urbem accederem, ubicunque esses, ad te percurrissem et hoc a te praesens contendissem atque omni vi te retinuissem. 5. Etiam atque etiam, Cicero, cogita, ne te tuosque omnes funditus evertas; nec te sciens prudensque eo demittas, unde exitum vides nullum esse. Quodsi te aut voces optimatium commovent aut nonnullorum hominum insolentiam et iactationem ferre non potes, eligas censeo aliquod oppidum vacuum a bello, dum haec decernuntur, quae iam erunt confecta. Id si feceris, et ego te sapienter fecisse iudicabo et Caesarem non offendes.

XVII. (A. U. C. 706.)

CAELIUS CICERONI S.

1. Ergo me potius in Hispania fuisse tum quam Formiis, cum tu profectus es ad Pompeium! Quodutinam † aut Appius Claudius in

---

2. *me tibi praedixisse* ad Att. 10, 9, 1: *me tibi praedixi* M, *ne neque temere tibi praedixisse* E. — *caesare* M. — 3. *fuerat esset partha victa victoria* M. — 7. *exilit* M. — *mehercule* om. M. — *depraecatio* M. — 10. *valemus* ad Att. 10, 9, 2. — *fortunam* M: *fortunas* E. — 11. *quoius* M. — 14. *quem*] *quam* M. — 15. *quod resistentis* M. — 16. *parum ad optatim esse* M. — 23. *negavit* M. — *scire: tamen* ad Att. 10, 9, 4. — 27. *vi te*] *vitae* M. — 28. *nec* ad Att. 10, 9, 5: *ne* ME. — 31. *potest* M. — 32. *decernuntur - - - feceris* ad Att. 10, 9, 5: *decernuntur quae tam erunt confeceris* M, *decernuntur quae cum tu feceris.* E. — 37. *fuisset umquam formis quam tu* M. — 38. *aut* M: *ut* E. (*quod utinam aut non Ap. Claudius in ista parte* aut non in hac *C. Curio* Vb.)

ista parte C. Curio, cuius amicitia me paullatim in hanc perditam causam imposuit; nam mihi sentio bonam mentem iracundia et amore ablatam. Tu, tu porro, cum ad te proficiscens Arimino noctu venissem, dum mihi pacis mandata das ad Caesarem et mirificum civem agis, amici officium neglexisti neque me consuluisti. Neque haec dico, quod diffidam huic causae; sed, crede mihi, perire satius est quam hos videre. 2. Quodsi timor vestrae crudelitatis non esset, eiecti iam pridem hinc essemus. Nam hic nunc praeter feneratores paucos nec homo nec ordo quisquam est nisi Pompeianus. Equidem iam effeci, ut maxime plebs et, qui antea noster fuit, populus vester esset. Cur hoc, inquis? Immo reliqua exspectate; vos invitos vincere coëgero. Geram alterum me Catonem. Vos dormitis, nec [haec] adhuc mihi videmini intelligere, qua nos pateamus et qua simus imbecilli. Atque hoc nullius praemii spe faciam, sed, quod apud me plurimum solet valere, doloris atque indignitatis causa. Quid istic facitis? Proelium exspectatis, quod firmissimum habet? Vestras copias non novi; nostri valde depugnare et facile algere et esurire consuerunt. Vale.

LIBER IX.

AD M. TERENTIUM VARRONEM ET CETEROS.

I. (A. U. C. 708.*)*

CICERO M. VARRONI S.

1. Ex iis litteris, quas Atticus a te missas mihi legit, quid ageres et ubi esses, cognovi; quando autem te visuri essemus, nihil sane ex iisdem litteris potui suspicari. In spem tamen venio appropinquare tuum adventum: qui mihi utinam solatio sit! Etsi tot tantisque rebus urgemur, nullam ut levationem quisquam non stultissimus sperare debeat; sed tamen aut tu potes me aut ego te fortasse aliqua re iuvare. 2. Scito enim me, posteaquam in urbem venerim, redisse cum veteribus amicis, id est, cum libris nostris, in gratiam; etsi non idcirco eorum usum dimiseram, quod iis succenserem, sed quod eorum me suppude-

---

1. *quoius* M. — *perditam*] *portam* M. — 3. *tu tu porro* M: *Tum tu porro* E. Fort. *Tute porro.* Or. — *Arimino noctu* Benedictus: *arimini noctu* M, *noctu Ariminum* E. — *venissent* M. — 5. *me* M: *mihi* E. — 8. *hinc* M. — 9. *nisi est pompeianus* M. — *effici* M. — *plebs*] *pies* M. — 11. *reliquas* M. — *exspectate* Orellius: *exspectant* M, *exspecta* E. — *Geram* add. Orellius. — *alterum me* I. Fr. Gronovius: *aruntanum me* M, *Irritavi in me* E. — 12. *nec haec adhuc* M: *nec adhuc* E. Scrib. *neque adhuc.* Bait. — *qua - - qua* M: *quam - - quam* E. — 15. *quod firmissimum habet* Orellius: *quod firmissimum haec* M, *quod firmissimum est* E, *quo firmissimus est* I. Fr. Gronovius. — 20. *iis* N: *his* ME. — 24. *nullam ut levationem* nos: *nullam allevationem* M, *ut nullam allevationem* E. Cfr. Lib. 4, 6, 3. et 6, 4, 5. de Finn. 1, 12. §. 40. — 27. *id est*, *cum libris* secl. E.

bat. Videbar enim mihi, cum me in res turbulentissimas infidelissimis sociis demisissem, praeceptis illorum non satis paruisse. Ignoscunt mihi, revocant in consuetudinem pristinam, teque, quod in eo permanseris, sapientiorem quam me dicunt fuisse. Quamobrem, quoniam placatis iis utor, videor sperare debere, si te viderim, et ea, quae premant, et ea, quae impendeant, me facile transiturum. Quamobrem sive in Tusculano sive in Cumano ad te placebit sive, quod minime velim, Romae, dummodo simul simus, perficiam profecto, ut id utrique nostrûm commodissimum esse videatur.

II. (*A. U. C.* 708.)

CICERO VARRONI.

1. Caninius idem tuus et idem noster, cum ad me pervesperi venisset et se postridie mane ad te iturum esse dixisset, dixi ei me daturum aliquid; mane ut peteret, rogavi. Conscripsi epistolam noctu; nec ille ad me rediit; oblitum credidi. Ac tamen eam ipsam tibi epistolam misissem per meos, nisi audissem ex eodem postridie te mane e Tusculano exiturum. At tibi repente paucis post diebus, cum minime exspectarem, venit ad me Caninius mane; proficisci ad te statim dixit. Etsi erat ἕωλος illa epistola, praesertim tantis postea novis rebus allatis, tamen perire lucubrationem meam nolui et eam ipsam Caninio dedi; sed cum eo ut cum homine docto et tui amantissimo locutus ea sum, quae pertulisse illum ad te existimo. 2. Tibi autem idem consilii do, quod mihimet ipsi: ut vitemus oculos hominum, si linguas minus facile possimus. Qui enim victoria se efferunt, quasi victos nos intuentur; qui autem victos nostros moleste ferunt, nos dolent vivere. Quaeres fortasse, cur, cum haec in urbe sint, non absim, quemadmodum tu. Tu enim ipse, qui et me et alios prudentia vincis, omnia, credo, vidisti, nihil te omnino fefellit. Quis est tam lynceus, qui in tantis tenebris nihil offendat, nusquam incurrat? 3. Ac mihi quidem iam pridem venit in mentem bellum esse aliquo exire, ut ea, quae agebantur hic quaeque dicebantur, nec viderem nec audirem. Sed calumniabar ipse; putabam, qui obviam mihi venisset, ut cuique commodum esset, suspicaturum aut dicturum, etiam si non suspicaretur: „Hic aut metuit et ea re fugit; aut aliquid cogitat et habet navem paratam." Denique levissime qui suspicaretur et qui fortasse me optime novisset, putaret me idcirco discedere, quod quosdam homines oculi mei ferre non possunt. Haec ego suspicans adhuc Romae maneo; et tamen λεληϑότως consuetudo diuturna callum iam obduxit stomacho meo. 4. Habes rationem mei consilii. Tibi igitur hoc censeo: latendum tantisper ibidem,

---

1. *videbam* M. — *infidelissimas* M. — 2. *demissum* M. — 3. *ea* Lambinus cum Cdd. aliq. — 4. *quoniam* M: *quando* E. — 5. *iis* M: *his* E. — *et aeque p. et aequae* M. — 9. *videatur* Cratander: *dividetur* M, *diiudicetur* E, *iudicetur* Benedictus. — 12. *idem tuus et* Cratander: *idem et* M, *tuus idem et* E. — 13. *iterum* M. — 14. *aliquid; mane ut* Schützius: *aliquid mane; ut* E. — 15. *Ac tamen* M: *Attamen* E. — 17. *a tibi* M. — *exispectarem* M. — 21. *eo et cum* M. — *tui* om. M. — 22. *tibi ante me consilii* M. — 23. *linguis* M. — 26. *cur, cum*] *circum* M. — *sunt* M. — 28. *qui in tantis* M: *qui tantis* E. — 32. *ipse me* Ambr. 14. a sec. m. — 36. *possunt* M: *possent* E. — 38. *diurna calumniam obduxit* M.

dum effervescit haec gratulatio et simul dum audiamus, quemadmodum negotium confectum sit; confectum enim esse existimo. Magni autem intererit, qui fuerit victoris animus, qui exitus rerum; quamquam quo me coniectura ducat, habeo, sed exspecto tamen. 5. Te vero nolo, nisi ipse rumor iam raucus erit factus, ad Baias venire. Erit enim nobis honestius, etiam cum hinc discesserimus, videri venisse in illa loca ploratum potius quam natatum. Sed haec tu melius: modo nobis stet illud, una vivere in studiis nostris, a quibus antea delectationem modo petebamus, nunc vero etiam salutem; non deesse, si quis adhibere volet, non modo ut architectos, verum etiam ut fabros, ad aedificandam rem publicam, et potius libenter accurrere; si nemo utetur opera, tamen et scribere et legere *πολιτείας*, et, si minus in curia atque in foro, at in litteris et libris, ut doctissimi veteres fecerunt, navare rem publicam et de moribus ac legibus quaerere. Mihi haec videntur. Tu, quid sis acturus et quid tibi placeat, pergratum erit, si ad me scripseris.

III. (*A. U. C.* 708.)

CICERO VARRONI.

1. Etsi, quid scriberem, non habebam, tamen Caninio ad te eunti non potui nihil dare. Quid ergo potissimum scribam? Quod velle te puto, cito me ad te esse venturum. Etsi vide, quaeso, satisne rectum sit, nos hoc tanto incendio civitatis in istis locis esse. Dabimus sermonem iis, qui nesciunt nobis, quocunque in loco simus, eundem cultum, eundem victum esse. Quid refert? tamen in sermonem incidemus, Valde id, credo, laborandum est, ne, cum omnes in omni genere et scelerum et flagitiorum volutentur, nostra nobiscum aut inter nos cessatio vituperetur. 2. Ego vero neglecta barbarorum inscitia persequar te; quamvis enim sint haec misera, quae sunt miserrima, tamen artes nostrae nescio quo modo nunc uberiores fructus ferre videntur, quam olim ferebant, sive quia nulla nunc in re alia acquiescimus, sive quod gravitas morbi facit, ut medicinae egeamus, eaque nunc appareat, cuius vim non sentiebamus, cum valebamus. Sed quid ego nunc haec ad te, cuius domi nascuntur, *γλαῦκ' εἰς 'Αϑήνας*? Nihil scilicet, nisi ut rescriberes aliquid, me exspectares. Sic igitur facies.

IV. (*A. U. C.* 708.)

CICERO VARRONI.

Περὶ δυνατῶν me scito *κατὰ Διόδωρον κρίνειν*. Quapropter, si venturus es, scito necesse esse te venire; sin autem non es, *τῶν ἀδυνάτων* est te venire. Nunc vide, utra te *κρίσις* magis delectet, *Χρυσιππεία*ne, an haec, quam noster Diodotus non concoquebat. Sed de his etiam rebus, otiosi cum erimus, loquemur; hoc etiam *κατὰ Χρύ-*

1. *effervescit* M: *defervescit* Graevius, *defervescat* E. Cfr. Hand Turs. II. p. 321. — 3. *interit* M. — 7. *quam* om. M. — 11. *patius* M. — *sin* N. — 13. *gravare* M. — 15. *facturus* Lambinus. — 19. *quid* M: *quod* E. — *Caninio*] *animo* M. — 22. *nos*] *non* M. — 27. *persequar te* e Codd. aliq. Benedictus: *persequare* M, *te persequar* E. — 28. *sint haec* M: *haec sint* E. — 29. *nostras* M. — 30. *increalia* M. — 31. *medicina* Vb. — 38. *est αδυνατων* M. — 39. *chrysippias haec* M.

σιπκον δυνατὸν est. De Coctio mihi gratum est; nam id etiam Attico mandaram. Tu si minus ad nos, nos accurremus ad te. Si hortum in bibliotheca habes, deerit nihil.

V. (A. U. C. 708.*)*

CICERO VARRONI.

1. Mihi vero ad Nonas bene maturum videtur fore, neque solum propter rei publicae sed etiam propter anni tempus. Quare istum diem probo; itaque eundem ipse sequar. 2. Consilii nostri, ne si eos quidem, qui id secuti non sunt, non poeniteret, nobis poenitendum putarem. Secuti enim sumus non spem sed officium; reliquimus autem non officium sed desperationem. Ita verecundiores fuimus quam qui se domo non commoverunt, saniores quam qui amissis opibus domum non reverterunt. Sed nihil minus fero quam severitatem otiosorum, et, quoquo modo se res habet, magis illos vereor, qui in bello occiderunt, quam hos curo, quibus non satisfacimus, quia vivimus. 3. Mihi si spatium fuerit in Tusculanum ante Nonas veniendi, istic te videbo, si minus, persequar in Cumanum et ante te certiorem faciam, ut lavatio parata sit.

VI. (A. U. C. 708.*)*

CICERO VARRONI.

1. Caninius noster me tuis verbis admonuit, ut scriberem ad te, si quid esset, quod putarem te scire oportere. Est igitur adventus [Caesaris scilicet] in exspectatione, neque tu id ignoras. Sed tamen, cum ille scripsisset, ut opinor, se in Alsiense venturum, scripserunt ad eum sui, ne id faceret; multos ei molestos fore ipsumque multis; Ostiae videri commodius eum exire posse. Id ego non intelligebam quid interesset. Sed tamen Hirtius mihi dixit et se ad eum et Balbum et Oppium scripsisse, ut ita faceret, homines, ut cognovi, amantes tui. 2. Hoc ego idcirco nosse te volui, ut scires, hospitium tibi ubi parares, vel potius ut utrobique; quid enim ille facturus sit, incertum est: et simul ostentavi tibi me istis esse familiarem et consiliis eorum interesse. Quod ego cur nolim, nihil video. Non enim est idem, ferre, si quid ferendum est, et probare, si quid non probandum est. Etsi, quid non probem, equidem iam nescio, praeter initia rerum; nam haec in voluntate fuerunt. Vidi enim — nam tu aberas — nostros amicos cupere bellum; hunc autem non tam cupere quam non timere; — ergo haec consilii fuerunt, reliqua necessaria — vincere autem aut hos aut illos necesse esse. 3. Scio te semper mecum in luctu fuisse, cum videremus, quam illud ingens malum alterius utrius exercitus et ducum interitu: tum vero extremum malorum omnium esse civilis belli victoriam;

---

1. *Cocceio* Corradus. — 2. *ad nos, nos accurremus* V: *ad nos, accurremus* ME. — 7. *istum diem* M: *diem istum* E. — 8. *sequatur* M. — 10. *locuti* M. — 13. *quam si veritatem otio solum* M. — 14. *haberet* M. — *illo* M. — 16. *si* M: *sin* E. — 21. *Caesaris scilicet* non seclusit E. — 24. *optiae* M. — 29. *ut utrobique* Schütziu s: *utar ubique* M, *ubi utrique* E. — 30. *tibi* del. Lambinus. An *ibi*? Or. — 32. *non probandum* M: *probandum non* E. — 33. *probem, equidem iam nescio* Lambinus (sed om. *iam*): *probem quidem iam scio* M, *probem? quid enim iam scio* E. — 37. *viderimus* M. — 38. *quam*] *cum* Lambinus.

quam quidem ego etiam illorum timebam, ad quos veneramus. Crudeliter enim otiosis minabantur, eratque iis et tua invisa voluntas et mea oratio. Nunc vero, si essent nostri potiti, valde intemperantes fuissent; erant enim nobis perirati, quasi quidquam de nostra salute decrevissemus, quod non idem illis censuissemus; aut quasi utilius rei publicae fuerit eos etiam ad bestiarum auxilium confugere quam vel emori vel cum spe, si non optima, at aliqua tamen vivere. 4. At in perturbata re publica vivimus. Quis negat? Sed hoc viderint ii, qui nulla sibi subsidia ad omnes vitae status paraverunt. Huc enim ut venirem, superior longius, quam volui, fluxit oratio. Cum enim te semper magnum hominem duxi, tum, quod his tempestatibus es prope solus in portu fructusque doctrinae percipis eos, qui maximi sunt, ut ea consideres eaque tractes, quorum et usus et delectatio est omnibus istorum et actis et voluptatibus anteponenda. Equidem hos tuos Tusculanenses dies instar esse vitae puto, libenterque omnibus omnes opes concesserim, ut mihi liceat vi nulla interpellante isto modo vivere. 5. Quod nos quoque imitamur, ut possumus, et in nostris studiis libentissime conquiescimus. Quis enim hoc non dederit nobis, ut, cum opera nostra patria sive non possit uti sive nolit, ad eam vitam revertamur, quam multi docti homines, fortasse non recte, sed tamen multi etiam rei publicae praeponendam putaverunt? Quae igitur studia magnorum hominum sententiâ vacationem habent † eandem publici muneris, iis concedente re publica cur non abutamur? 6. Sed plus facio, quam Caninius mandavit. Is enim si quid ego scirem rogarat, quod tu nescires; ego tibi ea narro, quae tu melius scis quam ipse, qui narro. Faciam ergo illud, quod rogatus sum, ut eorum, quae temporis huius sint, quae † tua audiero, ne quid ignores.

VII. (*A. U. C.* 708.)

CICERO VARRONI.

1. Coenabam apud Seium, cum utrique nostrûm redditae sunt a te litterae. Mihi vero iam maturum videtur. Nam, quod antea [te] calumniatus sum, indicabo malitiam meam. Volebam prope alicubi esse te, si quid bonae salutis, *σύν τε δύ᾽ ἐρχομένω*. Nunc, quoniam confecta sunt omnia, dubitandum non est, quin equis viris. Nam, ut audivi de L. Caesare F., mecum ipse:

— — *quid hic mihi faciet patri?*

Itaque non desino apud istos, qui nunc dominantur, coenitare. Quid faciam? Tempori serviendum est. 2. Sed ridicula missa, praesertim cum sit nihil, quod rideamus.

---

2. *otiosis si minabantur* M. Fort. *otiosis ii minabantur.* Or. — 6. *quam velle mori vel* M. — 9. *status*] *casus* Gulielmius. — 11. *duxerim quod* M. — 14. *anteponendae quidem* M. — 15. *vitae*] *victoriae* mg. Repett. Lamb. — 22. *eandem* M: *etiam* E, *quandam* Gebhardus. Fort. *navandi.* Or. — 23. *Caninius*] *animus* M. — *mandavit. iure enim* M. Fort. *mandavit. Cur, quaeris? Is enim.* Or. — 24. *scire* M. — 26. *quae tua* M: *quaeve* E. Fort. *quae tuta.* Or. — 31. *te* ante *calumniatus* om. E. — 32. *esse te, si* Aldus: *esset si* M, *esse, si* E. — 33. *quoniam* M: *quum* E. — 36. *qui* M.

Africa terribili tremit horrida terra tumultu.

Itaque nullum est *ἀποπροηγμένον*, quod non verear. Sed quod quaeris quando, qua, quo, nihil adhuc scimus. Istuc ipsum de Baiis, nonnulli dubitant, an per Sardiniam veniat. Illud enim adhuc praedium suum non inspexit; nec ullum habet deterius, sed tamen non contemnit. Ego omnino magis arbitror per Siciliam; vel iam sciemus; adventat enim Dolabella. Eum puto magistrum fore.

Πολλοὶ μαθηταὶ κρείττονες διδασκάλων.

Sed tamen, si sciam, quid tu constitueris, meum consilium accommodabo potissimum ad tuum. Quare exspecto tuas litteras.

VIII. (*A. U. C.* 709.)

CICERO VARRONI.

1. Etsi munus flagitare, quamvis quis ostenderit, ne populus quidem solet nisi concitatus, tamen ego exspectatione promissi tui moveor, ut admoneam te, non ut flagitem. Misi autem ad te quattuor admonitores non nimis verecundos. Nosti enim profecto os [eius] adolescentioris Academiae. Ex ea igitur media excitatos misi, qui metuo ne te forte flagitent; ego autem mandavi, ut rogarent. Exspectabam omnino iamdiu meque sustinebam, ne ad te prius ipse quid scriberem, quam aliquid accepissem, ut possem te remunerari quam simillimo munere. Sed, cum tu tardius faceres, id est, ut ego interpretor, diligentius, teneri non potui, quin coniunctionem studiorum amorisque nostri quo possem litterarum genere declararem. Feci igitur sermonem inter nos habitum in Cumano, cum esset una Pomponius. Tibi dedi partes Antiochinas, quas a te probari intellexisse mihi videbar; mihi sumpsi Philonis. Puto fore, ut, cum legeris, mirere nos id locutos esse inter nos, quod nunquam locuti sumus. Sed nosti morem dialogorum. 2. Posthaec autem, mi Varro, quam plurima, si videtur, et de nobis inter nos: sero fortasse; sed superiorum temporum Fortuna rei publicae causam sustineat: haec ipsi praestare debemus. Atque utinam quietis temporibus atque aliquo, si non bono, at saltem certo statu civitatis, haec inter nos studia exercere possemus! Quamquam tum quidem vel aliae quaepiam rationes honestas nobis et curas et actiones darent; nunc autem quid est, sine his cur vivere velimus? Mihi vero cum his ipsis vix, his autem detractis ne vix quidem. Sed haec coram et saepius. Migrationem et emptionem feliciter evenire volo tuumque in ea re consilium probo. Cura ut valeas.

IX. (*A. U. C.* 706.)

DOLABELLA S. D. CICERONI.

1. S. V. G. V. et Tullia nostra recte V. Terentia minus belle habuit, sed certum scio iam convaluisse eam. Praeterea rectissime sunt apud

---

3. *scimus*] *sosmus* M. — 7. *ei me puto* Cod. Ursini. — 9. *quod* M. — 13. *ostenderet* M. — 14. *sui* M. — 16. *eius* del. E. (*huius* malebat Lambinus.) — 17. *academicae* M. — 24. *essem* M. — 25. *philionis* M. — 28. *videbitur* N. — *nobis et inter* Manutius. — 32. *tum quidem tum vel* M.

te omnia. Etsi nullo tempore in suspicionem tibi debui venire partium causa potius quam tua tibi suadere, ut te aut cum Caesare nobiscumque coniungeres aut certe in otium referres, praecipue nunc iam inclinata victoria ne possum quidem in ullam aliam incidere opinionem nisi in eam, in qua scilicet tibi suadere videar, quod pie tacere non possum. Tu autem, mi Cicero, sic haec accipies, ut, sive probabuntur tibi sive non probabuntur, ab optimo certe animo ac deditissimo tibi et cogitata et scripta esse iudices. 2. Animadvertis Cn. Pompeium nec nominis sui nec rerum gestarum gloria neque etiam regum ac nationum clientelis, quas ostentare crebro solebat, esse tutum, et hoc etiam, quod infimo cuique contigit, illi non posse contingere, ut honeste effugere possit, pulso Italia, amissis Hispaniis, capto exercitu veterano, circumvallato nunc denique; quod nescio an nulli unquam nostro acciderit imperatori. Quamobrem, quid aut ille sperare possit aut tu, animum adverte pro tua prudentia; sic enim facillime quod tibi utilissimum erit consilii capies. Illud autem te peto, ut, si iam ille evitaverit hoc periculum et se abdiderit in classem, tu tuis rebus consulas et aliquando tibi potius quam cuivis sis amicus. Satisfactum est iam a te vel officio vel familiaritati, satisfactum etiam partibus et ei rei publicae, quam tu probabas. 3. Reliquum est, ut ubi nunc est res publica, ibi simus potius quam, dum illam veterem sequimur, simus in nulla. Quare velim, mi iucundissime Cicero, si forte Pompeius pulsus his quoque locis rursus alias regiones petere cogatur, ut tu te vel Athenas vel in quamvis quietam recipias civitatem. Quod si eris facturus, velim mihi scribas, ut ego, si ullo modo potero, ad te advolem. Quaecunque de tua dignitate ab imperatore erunt impetranda, qua est humanitate Caesar, facillimum erit ab eo tibi ipsi impetrare; et meas tamen preces apud eum non minimum auctoritatis habituras puto. Erit tuae quoque fidei et humanitatis curare, ut is tabellarius, quem ad te misi, reverti possit ad me et a te mihi litteras referat.

X. (*A. U. C.* 709.)

M. CICERO S. D. P. DOLABELLAE.

1. Non sum ausus Salvio nostro nihil ad te litterarum dare; nec mehercule habebam, quid scriberem, nisi te a me mirabiliter amari; de quo etiam nihil scribente me te non dubitare certo scio. Omnino mihi magis litterae sunt exspectandae a te quam a me tibi. Nihil enim Romae geritur, quod te putem scire curare; nisi forte scire vis me inter Niciam nostrum et Vidium iudicem esse. Profert alter, opinor, duobus versiculis expensum Niciae; alter Aristarchus hos *ὀβελίζει*. Ego tamquam criticus antiquus iudicaturus sum, utrum sint *τοῦ ποιητοῦ* an *παρεμβεβλημένοι*. 2. Puto te nunc dicere: „Oblitusne es igitur fungo-

5. *scilicet te tibi* M. Fort. *scilicet id tibi*. Or. — *possim* M. — 9. *gloriam* M. — 13. *ulli* Cratander. Cfr. Hand Turs. I. p. 322. — 20. *est*, *ut*, *ubi* Dresd. 2: *est*, *ubi* ME. — 21. *sequimur* Lambinus: *sequamur* ME. — 22. *rusus* M. — 27. *ipsum* Schütziu. — 34. *quid* M: *quod* E. — 36. *expetendae* Suetonius Gramm. cap. 14. — 38. *opinor* cum Suetonio M: *ut opinor* E. — 41. *Puto te nunc* Aldus: *Puto nunc* ME.

rum illorum, quos apud Niciam? et ingentium †cularum cum sophia septimae? Quid ergo? tu adeo mihi excussam severitatem veterem putas, ut ne in foro quidem reliquiae pristinae frontis appareant? Sed tamen suavissimum συμβιωτὴν nostrum praestabo integellum; nec committam, ut, si ego eum condemnaro, tu restituas, ne habeat Bursa Plancus, apud quem litteras discat. 3. Sed quid ago? cum mihi sit incertum, tranquillone sis animo, an ut in bello in aliqua maiuscula cura negotiove versere, labor longius. Cum igitur mihi erit exploratum te libenter esse risurum, scribam ad te pluribus. Te tamen hoc scire volo, vehementer populum sollicitum fuisse de P. Sullae morte, antequam certum scierit. Nunc quaerere desierunt, quomodo perierit; satis putant se scire, quod sciunt. Ego ceteroqui animo aequo fero; unum vereor, ne hasta Caesaris refrixerit.

XI. *(A. U. C.* 709.*)*

CICERO DOLABELLAE S.

1. Vel meo ipsius interitu mallem litteras meas desiderares quam eo casu, quo sum gravissime afflictus; quem ferrem certe moderatius, si te haberem. Nam et oratio tua prudens et amor erga me singularis multum levaret. Sed quoniam brevi tempore, ut opinio nostra est, te sum visurus, ita me affectum offendes, ut multum a te possim iuvari; non quo ita sim fractus, ut aut hominem me esse oblitus sim aut fortunae succumbendum putem; sed tamen hilaritas illa nostra et suavitas, quae te praeter ceteros delectabat, erepta mihi omnis est. Firmitatem tamen et constantiam, si modo fuit aliquando in nobis, eandem cognosces, quam reliquisti. 2. Quod scribis proelia te mea causa sustinere, non tam id laboro, ut, si qui mihi obtrectent, a te refutentur, quam intelligi cupio, quod certe intelligitur, me a te amari. Quod ut facias, te etiam atque etiam rogo ignoscasque brevitati litterarum mearum; nam et celeriter una futuros nos arbitror et nondum satis confirmatus sum ad scribendum.

XII. *(A. U. C.* 709.*)*

CICERO DOLABELLAE.

1. Gratulor Baiis nostris, siquidem, ut scribis, salubres repente factae sunt; nisi forte te amant et tibi assentantur et tamdiu, dum tu ades, sunt oblitae sui. Quod quidem si ita est, minime miror caelum etiam et terras vim suam, si tibi ita conveniat, dimittere. 2. Oratiunculam pro Deiotaro, quam requirebas, habebam mecum, quod non putaram. Itaque eam tibi misi; quam velim sic legas, ut causam tenuem et inopem nec scriptione magno opere dignam. Sed ego hospiti veteri et amico munusculum mittere volui levidense crasso filo, cuiusmodi ipsius

---

1. *cularum* M: *squillarum* E, *cochlearum* Codd. aliquot, *culinarum* Aldus, *gallinarum* Lambinus. — *cum sophia septimae* M: *cum Sophia Septimiae* E, *cum sepia Septimiae* I. Fr. Gronovius. — 3. *quidem* abest a M. Fort. *nec in foro*. Cf. Tusc. 1, 26, 65. Acad. 1, 2, 7. Bait. — 11. *sciret* A. Augustinus. — 12. *cetera qui* corr. rc. M. Cfr. Hand Turs. II. p. 44. — 17. *eo*] *ego* M. — 19. *multum me levaret* Rutilius. — 20. *possum* pr. M. — 27. *intellegetur* Vb. — 29. *sum* abest a M. — 35. *abes* M. — 40. *volui* abest a M. — *levipense* malebat Victorius, *levi penso* Burmannus. Cfr. Isid. Origg. 19, 22. Vide tamen, ne mirum istud vocabulum ortum sit ex *volui* iam corrupto Ciceroque scripserit *mittere volui denso et crasso filo*. Or.

solent esse munera. Tu velim animo sapienti fortique sis, ut tua moderatio et gravitas aliorum infamet iniuriam.

XIII. *(A. U. C.* 709.*)*

CICERO DOLABELLAE S.

1. C. Subernius Calenus et meus est familiaris et Leptae nostri familiarissimi pernecessarius. Is cum vitandi belli causa profectus esset in Hispaniam cum M. Varrone ante bellum, ut in ea provincia esset, in qua nemo nostrûm post Afranium superatum bellum ullum fore putarat, incidit in ea ipsa mala, quae summo studio vitaverat. Oppressus est enim bello repentino; quod bellum commotum a Scapula ita postea confirmatum est a Pompeio, ut nulla ratione ab illa miseria se eripere posset. 2. Eadem causa fere est M. Planii Heredis, qui est item Calenus, Leptae nostri familiarissimus. Hosce igitur ambo tibi sic commendo, ut maiore cura, studio, sollicitudine animi commendare non possim. Volo ipsorum causa; meque in eo vehementer et amicitia movet et humanitas. Lepta vero cum ita laboret, ut eius fortunae videantur in discrimen venire, non possum ego non aut proxime atque ille aut etiam aeque laborare. Quapropter, etsi saepe expertus sum, quantum me amares, tamen sic velim tibi persuadeas, id me in hac re maxime iudicaturum. 3. Peto igitur a te vel, si pateris, oro, ut homines miseros et fortuna, quam vitare nemo potest, magis quam culpa calamitosos conserves incolumes, velisque per te me hoc muneris cum ipsis amicis hominibus, tum municipio Caleno, quocum mihi magna necessitudo est, tum Leptae, quem omnibus antepono, dare. 4. Quod dicturus sum, puto equidem non valde ad rem pertinere, sed tamen nihil obest dicere. Res familiaris alteri eorum valde exigua est, alteri vix equestris. Quapropter quoniam iis Caesar vitam sua liberalitate concessit nec est, quod iis praeterea magno opere possit adimi, reditum, si me tantum amas, quantum certe amas, hominibus confice. In quo nihil est praeter viam longam; quam idcirco non fugiunt, ut et vivant cum suis et moriantur domi. Quod ut enitare contendasque vel potius ut perficias — posse enim te mihi persuasi —, vehementer te etiam atque etiam rogo.

XIV. *(A. U. C.* 710.*)*

CICERO DOLABELLAE CONSULI SUO S.

1. Etsi contentus eram, mi Dolabella, tua gloria satisque ex ea magnam laetitiam voluptatemque capiebam, tamen non possum non confiteri cumulari me maximo gaudio, quod vulgo hominum opinio socium me adscribat tuis laudibus. Neminem conveni — convenio autem quotidie plurimos; sunt enim permulti optimi viri, qui valetudinis causa in haec loca veniant, praeterea ex municipiis frequentes necessarii mei —, quin omnes, cum te summis laudibus ad caelum extulerunt, mihi con-

5. *Subernius* M: *Suberinus* E. — 8. *putare* M. — 11. *ab illa miseria se* M: *se ab illa miseria* E. — 17. *proxime aut etiam aeque atque ille laborare* malebat Ernestius. — 23. *tum*] *cum* M. — 27. *quoniam* M: *quando* E. — *iis* Orellius: *his* ME. — 35. Alterum exemplum huius epistolae est ad Att. 14, 17. — 41. *in haec loca conveniant* Aldus, *in his locis conveniant* ad Att. 14, 17 A, 1. — 42. *quin*] *qui* M.

tinuo maximas gratias agant. Negant enim se dubitare, quin tu meis praeceptis et consiliis obtemperans praestantissimum te civem et singularem consulem praebeas. 2. Quibus ego quamquam verissime possum respondere te, quae facias, tuo iudicio et tua sponte facere nec cuiusquam egere consilio, tamen neque plane assentior, ne imminuam tuam laudem, si omnis a meis consiliis profecta videatur, neque valde nego — sum enim avidior etiam quam satis est gloriae —; et tamen non alienum est dignitate tua, quod ipsi Agamemnoni, regum regi, fuit honestum, habere aliquem in consiliis capiundis Nestorem; mihi vero gloriosum te iuvenem consulem florere laudibus quasi alumnum disciplinae meae. 3. L. quidem Caesar, cum ad eum aegrotum Neapolim venissem, quamquam erat oppressus totius corporis doloribus, tamen ante, quam me plane salutavit, „O mi Cicero, inquit, gratulor tibi, cum tantum vales apud Dolabellam, quantum si ego apud sororis filium valerem, iam salvi esse possemus. Dolabellae vero tuo et gratulor et gratias ago; quem quidem post te consulem solum possumus vere consulem dicere." Deinde multa de facto ac de re gesta; tum nihil magnificentius, nihil praeclarius actum unquam, nihil rei publicae salutarius. Atque haec una vox omnium est. 4. A te autem peto, ut me hanc quasi falsam hereditatem alienae gloriae sinas cernere meque aliqua ex parte in societatem tuarum laudum venire patiare. Quamquam, mi Dolabella — haec enim iocatus sum —, libentius omnes meas, si modo sunt aliquae meae, laudes ad te transfuderim, quam aliquam partem exhauserim ex tuis. Nam cum te semper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuisti, tum his tuis factis sic incensus sum, ut nihil unquam in amore fuerit ardentius. Nihil est enim, mihi crede, virtute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius. 5. Semper amavi, ut scis, M. Brutum propter eius summum ingenium, suavissimos mores, singularem probitatem atque constantiam. Tamen Idibus Martiis tantum accessit ad amorem, ut mirarer locum fuisse augendi in eo, quod mihi iampridem cumulatum etiam videbatur. Quis erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? Tantum accessit, ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexisse. 6. Quare quid est, quod ego te horter, ut dignitati et gloriae servias? Proponam tibi claros viros, quod facere solent, qui hortantur? Neminem habeo clariorem quam te ipsum; te imitere oportet, tecum ipse certes. Ne licet quidem tibi iam tantis rebus gestis non tui similem esse. 7. Quod cum ita sit, hortatio non est necessaria, gratulatione magis utendum est. Contigit enim tibi, quod haud scio an nemini, ut summa severitas animadversionis non modo non invidiosa sed etiam popularis esset et cum bonis omnibus tum infimo cuique gratissima. Hoc si tibi fortuna quadam contigisset, gratularer felicitati tuae; sed contigit magnitudine cum animi tum etiam ingenii atque consilii. Legi enim contionem tuam. Nihil illa sapientius; ita pedetentim et gradatim tum accessus a te ad causam facti tum recessus, ut res ipsa maturitatem tibi animadvertendi omnium concessu

7. *et tamen non alienum est* ad Att. 14, 17 A, 2: *et tamen non alienum* M, *est tamen non alienum* E. — 13. *salutaverit* corr. M, *salutaverat* malebat Schützius. 14. *iam*] *tam* M. — 15. *tuo ei gratulor* M. — 22. *locutus* M. — 25. *amorem* M. — 30. *cumulatum esse videbatur* Aldus. — 34. *proponas* M.

daret. 8. Liberasti igitur et urbem periculo et civitatem metu, neque solum ad tempus maximam utilitatem attulisti sed etiam ad exemplum. Quo facto intelligere debes in te positam esse rem publicam tibique non modo tuendos sed etiam ornandos esse illos viros, a quibus initium libertatis profectum est. Sed his de rebus coram plura propediem, ut spero. Tu quoniam rem publicam nosque conservas, fac ut diligentissime te ipsum, mi Dolabella, custodias.

XV. (*A. U. C.* 708.)

CICERO PAETO S.

1. Duabus tuis epistolis respondebo: uni, quam quatriduo ante acceperam a Zetho; alteri, quam attulerat Phileros tabellarius. Ex prioribus tuis litteris intellexi pergratam tibi [esse curam meam valetudinis tuae animumque erga te meum, quem tibi] perspectum esse gaudeo. Sed, mihi crede, non perinde, ut est reapse, ex litteris perspicere potuisti. Nam, cum a satis multis — non enim possum aliter dicere — et coli me videam et diligi, nemo est illorum omnium mihi te iucundior. Nam quod me amas, quod id et iampridem et constanter facis, est id quidem magnum atque haud scio an maximum, sed tibi commune cum multis; quod tu ipse tam amandus es tamque dulcis tamque in omni genere iucundus, id est proprie tuum. 2. Accedunt non Attici, sed salsiores quam illi Atticorum, Romani veteres atque urbani sales. Ego autem — existimes licet, quod lubet — mirifice capior facetiis, maxime nostratibus, praesertim cum eas videam primum oblitas Latio tum, cum in urbem nostram est infusa peregrinitas, nunc vero etiam braccatis et transalpinis nationibus, ut nullum veteris leporis vestigium appareat. Itaque, te cum video, omnes mihi Granios, omnes Lucilios, — vere ut dicam — Crassos quoque et Laelios videre videor. Moriar, si praeter te quemquam reliquum habeo, in quo possim imaginem antiquae et vernaculae festivitatis agnoscere. Ad hos lepores cum amor erga me tantus accedat, miraris me tanta perturbatione valetudinis tuae tam graviter exanimatum fuisse? 3. Quod autem altera epistola purgas te non dissuasorem mihi emptionis Neapolitanae fuisse, sed auctorem moderationis urbanae, neque ego aliter accepi; intellexi tamen idem, quod his intelligo litteris, non existimasse te mihi licere, id quod ego arbitrabar, res has non omnino quidem sed magnam partem relinquere. Catulum mihi narras et illa tempora. Quid simile? ne mi quidem ipsi tunc placebat diutius abesse ab rei publicae custodia. Sedebamus enim in puppi et clavum tenebamus; nunc autem vix est in sentina locus. 4. An minus multa senatus consulta futura putas, si ego sim Neapoli? Romae cum sum et urgeo forum, senatus consulta scribuntur apud amatorem tuum,

---

2. *exemplum. Quo facto intelligere* ad Att. 14, 17 A, 8: *exemplum facto intelligere* M, *exemplum facti. Intelligere* E. — 6. *quoniam* M: *quando* E. — 10. *quatriduo* corr. M: *quadriduo* pr. M, *triduo* E. — 13. *tibi* [*esse - - - tibi*] *perspectum* Orellius, partim cum Cratandro et Lambino: *tibi perspectum* M, *tibi esse curam meam valetudinis tuae, quam tibi perspectam* cum Guelf. sec. E. Cfr. Hand Turs. II. p. 67. — 14. *reabse* pr. M, *re absens* corr. M. — 22. *quidlubet* M. — 27. Fort. *Aelios*. Or. — 29. *Ad*] *at* M. — 32. *moderationis* M: *commorationis* auctore Manutio E.

familiarem meum. Et quidem cum in mentem venit, ponor ad scribendum; et ante audio senatus consultum in Armeniam et Syriam esse perlatum, quod in meam sententiam factum esse dicatur, quam omnino mentionem ullam de ea re esse factam. Atque hoc nolim me iocari putes; nam mihi scito iam a regibus ultimis allatas esse litteras, quibus mihi gratias agant, quod se mea sententia reges appellaverim; quos ego non modo reges appellatos, sed omnino natos nesciebam. 5. Quid ergo est? Tamen, quamdiu hic erit noster hic praefectus moribus, parebo auctoritati tuae; cum vero aberit, ad fungos me tuos conferam. Domum si habebo, in denos dies singulos sumptuariae legis dies conferam. Sin autem minus invenero, quod placeat, decrevi habitare apud te; scio enim me nihil tibi gratius facere posse. Domum Sullanam desperabam iam, ut tibi proxime scripsi; sed tamen non abieci. Tu velim, ut scribis, cum fabris eam perspicias. Si enim nihil est in parietibus aut in tecto vitii, cetera mihi probabuntur.

XVI. (A. U. C. 708.*)*

CICERO PAPIRIO PAETO S.

1. Delectarunt me tuae litterae, in quibus primum amavi amorem tuum, qui te ad scribendum incitavit verentem, ne Silius suo nuntio aliquid mihi sollicitudinis attulisset; de quo et tu mihi antea scripseras, bis quidem eodem exemplo, facile ut intelligerem te esse commotum; et ego tibi accurate rescripseram, ut quoquo modo in tali re atque tempore aut liberarem te ista cura aut certe levarem. 2. Sed quoniam proximis quoque litteris ostendis, quantae tibi curae sit ea res, sic, mi Paete, habeto: quidquid arte fieri potuerit — non enim iam satis est consilio pugnare; artificium quoddam excogitandum est —, sed tamen quidquid elaborari aut effici potuerit ad istorum benevolentiam conciliandum et colligendum, summo studio me consecutum esse, nec frustra, ut arbitror; sic enim color, sic observor ab omnibus iis, qui a Caesare diliguntur, ut ab iis me amari putem. Nam etsi non facile diiudicatur amor verus et fictus, nisi aliquod incidat eiusmodi tempus, ut, quasi aurum igni, sic benevolentia fidelis periculo aliquo perspici possit, cetera sunt signa communia, sed ego uno utor argumento, quamobrem me ex animo vereque arbitrer diligi, quia et nostra fortuna ea est et illorum, ut simulandi causa non sit. 3. De illo autem, quem penes est omnis potestas, nihil video, quod timeam; nisi quod omnia sunt incerta, cum a iure discessum est; nec praestari quidquam potest, quale futurum sit, quod positum est in alterius voluntate, ne dicam libidine. Sed tamen eius ipsius nulla re a me offensus est animus. Est enim adhibita in ea re ipsa summa a nobis moderatio. Ut enim olim arbitrabar esse meum libere loqui, cuius opera esset in civitate libertas, sic ea nunc

1. *conor ad scribendum* corr. M, *ponor adfuisse scribendo* auctore Manutio Lambinus et Schützius. Cfr. Hand Turs. I. p. 117. — 9. *cum*] *quam* M. — 19. *te ad*] *ad te* Ernestii operae. — 22. *ut quomodo* M. — 23. *quoniam* M: *quum* E. — 25. *potuerit* Cratander: *poterit* ME. — 27. *conciliandum et colligendum* M: *conciliandam et colligendam* E. — 29. *iis* M: *his* E. — *a* om. M. — 30. *iis* Orellius: *his* ME. — *Tametsi* Madvigius et Bentivolius. Cfr. Hand Turs. II. p. 603. — 31. *incidit* Vb. — 38. *sit ia, quod* mg. Repett. Lamb.

amissa nihil loqui, quod offendat aut illius aut eorum, qui ab illo diliguntur, voluntatem. Effugere autem si velim nonnullorum acute aut facete dictorum famam, fama ingenii mihi est abiicienda; quod si [id] possem, non recusarem. 4. Sed tamen ipse Caesar habet peracre iudicium; et, ut Servius, frater tuus, quem litteratissimum fuisse iudico, facile diceret, „hic versus Plauti non est, hic est", quod tritas aures haberet notandis generibus poëtarum et consuetudine legendi, sic audio Caesarem, cum volumina iam confecerit ἀποφθεγμάτων, si quod afferatur ad eum pro meo, quod meum non sit, reiicere solere; quod eo nunc magis facit, quia vivunt mecum fere quotidie illius familiares. Incidunt autem in sermone vario multa, quae fortasse illis cum dixi nec illitterata nec insulsa esse videantur. Haec ad illum cum reliquis actis perferuntur; ita enim ipse mandavit. Sic fit, ut, si quid praeterea de me audiat, non audiendum putet. Quamobrem Oenomao tuo nihil utor; etsi posuisti loco versus Accianos. 5. Sed quae est invidia? aut quid mihi nunc invideri potest? Verum fac esse omnia. Sic video philosophis placuisse iis, qui mihi soli videntur vim virtutis tenere, nihil esse sapientis praestare nisi culpam; qua mihi videor dupliciter carere, et quod ea senserim, quae rectissima fuerunt, et quod, cum viderem praesidii non satis esse ad ea obtinenda, viribus certandum cum valentioribus non putarim. Ergo in officio boni civis certe non sum reprehendendus. Reliquum est, ne quid stulte, ne quid temere dicam aut faciam contra potentes; id quoque puto esse sapientis. Cetera vero, quid quisque me dixisse dicat aut quomodo ille accipiat aut qua fide mecum vivant ii, qui me assidue colunt et observant, praestare non possum. 6. Ita fit, ut et consiliorum superiorum conscientia et praesentis temporis moderatione me consoler, et illam Accii similitudinem non [modo] iam ad invidiam, sed ad fortunam transferam, quam existimo levem et imbecillam ab animo firmo et gravi tamquam fluctum a saxo frangi oportere. Etenim cum plena sint monumenta Graecorum, quemadmodum sapientissimi viri regna tulerint vel Athenis vel Syracusis; cum servientibus suis civitatibus fuerint ipsi quodammodo liberi, ego me non putem tueri meum statum sic posse, ut neque offendam animum cuiusquam nec frangam dignitatem meam? 7. Nunc venio ad iocationes tuas, quoniam tu secundum Oenomaum Accii, non, ut olim solebat, Atellanam, sed, ut nunc fit, mimum introduxisti. Quem tu mihi †popillium, quem denarium narras? quam tyrotarichi patinam? Facilitate mea ista ferebantur antea; nunc mutata res est. Hirtium ego et Dolabellam dicendi discipulos habeo, coenandi magistros. Puto enim te audisse, si forte ad vos omnia perferuntur, illos [apud me declamitare, me] apud eos coenitare. Tu autem, quod mihi bonam copiam eiures; nihil est; tum enim, cum rem habebas,

2. *velim* M: *vellem* E. — 3. *dictorum famam, fama* Va: *dictorum fama* M, *dictorum offensionem, fama* E. — *est* M: *esset* E. — *id* om. E, secl. Orellius. — 14. *denomao* M. — 17. *his* M. — *viam* H. Stephanus. — 19. *et quod cum* Ambr. 15: *et qui cum* M, *et quia, cum* E. — 22. *dicam ut faciam* M. — 27. *modo* ante nos secl. E. — 28. *imbecillam ab* M: *imbecillam et ab* E. — 34. *quoniam* M: *quum* E. — 35. *Atellanam* A. Augustinus: *Atellanum* ME. — 36. *popillium* M: *Popilium* E, *pompilum* Rutilius, *polypum* Corradus. — *denarium*] *thynnarium* Rutilius, *thynnum* Schützius. — 37. *patina* M. — 40. *apud me declamitare, me* absunt a M.

quaesticulus te faciebat attentiorem: nunc, cum tam aequo animo bona perdas, non eo sis consilio, ut, cum me hospitio recipias, aestimationem te aliquam putes accipere; etiam haec levior est plaga ab amico quam a debitore. 8. Nec tamen eas coenas quaero, ut magnae reliquiae fiant; quod erit, magnificum sit et lautum. Memini te mihi Phameae coenam narrare: temperius fiat, cetera eodem modo. Quodsi perseveras me ad matris tuae coenam revocare, feram id quoque. Volo enim videre animum, qui mihi audeat ista, quae scribis, apponere aut etiam polypum Miniani Iovis similem. Mihi crede, non audebis. Ante meum adventum fama ad te de mea nova lautitia veniet; eam extimesces. Neque est, quod in promulside spei ponas aliquid, quam totam sustuli. Solebam enim antea debilitari oleis et lucanicis tuis. 9. Sed quid haec loquimur? liceat modo isto venire. Tu vero — volo enim abstergere animi tui metum — ad tyrotarichum antiquum redi. Ego tibi unum sumptum afferam, quod balneum calfacias oportebit: cetera more nostro; superiora illa lusimus. 10. De villa Seliciana et curasti diligenter et scripsisti facetissime. Itaque puto me praetermissurum. Salis enim satis est, sannionum parum. Vale.

XVII. (A. U. C. 708.*)*

CICERO L. PAPIRIO PAETO.

1. Non tu homo ridiculus es, qui, cum Balbus noster apud te fuerit, ex me quaeras, quid de istis municipiis et agris futurum putem? quasi aut ego quidquam sciam, quod iste nesciat, aut, si quid aliquando scio, non ex isto soleam scire. Immo vero, si me amas, tu fac, ut sciam, quid de nobis futurum sit; habuisti enim in tua potestate, ex quo vel ex sobrio vel certe ex ebrio scire posses. Sed ego ista, mi Paete, non quaero: primum quia de lucro prope iam quadriennium vivimus, si aut hoc lucrum est aut haec vita superstitem rei publicae vivere; deinde, quod scire quoque mihi videor, quid futurum sit. Fiet enim quodcunque volent, qui valebunt; valebunt autem semper arma. Satis igitur nobis esse debet, quidquid conceditur; hoc si qui pati non potuit, mori debuit. 2. Veientem quidem agrum et Capenatem metiuntur; hoc non longe abest a Tusculano. Nihil tamen timeo: fruor, dum licet; opto, ut semper liceat. Si id minus contigerit, tamen, quoniam ego vir fortis idemque philosophus vivere pulcherrimum duxi, non possum eum non diligere, cuius beneficio id consecutus sum. Qui si cupiat esse rem publicam, qualem fortasse et ille vult et omnes optare debemus, quid faciat tamen non habet; ita se cum multis colligavit. 3. Sed longius progredior; scribo enim ad te. Hoc tamen scito, non modo me, qui consiliis non intersum, sed ne ipsum quidem principem scire, quid futurum sit. Nos enim illi servimus; ipse temporibus: ita nec ille, quid tempora postulatura sint, nec nos, quid ille cogitet, scire possumus. Haec tibi antea non rescripsi, non quo cessator esse solerem,

---

1. *quaesticulus* Orellius: *quaesticulis* ME. — *faciebat* M: *faciebam* E. — 3. *et iam* Repett. Lamb. Fort. *et tamen.* Or. — 4. *ut*] *ubi* malebat Ernestius. — 9. *miniati* Lambinus. — 12. *delibitari* M. — *oleis*] *hillis* Heinsius. — 18. *sannonum* M. 21. *Non*] *Nae* I. F. Gronovius. — 34. *quoniam* M: *quando* E. — 35. *idem quod* M.

praesertim in litteris, sed cum explorati nihil haberem, nec tibi sollicitudinem ex dubitatione mea nec spem ex affirmatione afferre volui. Illud tamen adscribam, quod est verissimum, me his temporibus adhuc de isto periculo nihil audisse. Tu tamen pro tua sapientia debebis optare optima, cogitare difficillima, ferre quaecunque erunt.

XVIII. (A. U. C. 708.*)*

CICERO S. D. L. PAPIRIO PAETO.

1. Cum essem otiosus in Tusculano, propterea quod discipulos obviam miseram, ut eâdem me quam maxime conciliarent familiari suo, accepi tuas litteras plenissimas suavitatis, ex quibus intellexi probari tibi meum consilium, quod, ut Dionysius tyrannus, cum Syracusis pulsus esset, Corinthi dicitur ludum aperuisse, sic ego sublatis iudiciis, amisso regno forensi, ludum quasi habere coeperim. 2. Quid quaeris? me quoque delectat consilium; multa enim consequor: primum, id quod maxime nunc opus est, munio me ad haec tempora. Id cuiusmodi sit, nescio; tantum video, nullius adhuc consilium me huic anteponere, nisi forte mori melius fuit: in lectulo, fateor, sed non accidit; in acie non fui. Ceteri quidem, Pompeius, Lentulus tuus, Scipio, Afranius foede perierunt. — At Cato praeclare. — Iam istuc quidem, cum volemus, licebit; demus modo operam, ne tam necesse nobis sit quam illi fuit; id quod agimus. Ergo hoc primum. 3. Sequitur illud: ipse melior fio; primum valetudine, quam intermissis exercitationibus amiseram; deinde ipsa illa, si qua fuit in me, facultas orationis, nisi me ad has exercitationes rettulissem, exaruisset. Extremum illud est, quod tu nescio an primum putes: plures iam pavones confeci quam tu pullos columbinos. Tu istic te Hateriano iure delectas; ego me hic Hirtiano. Veni igitur, si vir es, et disce a me *προλεγομένας*, quas quaeris: etsi sus Minervam. 4. Sed quoniam, ut video, aestimationes tuas vendere non potes neque ollam denariorum implere, Romam tibi remigrandum est. Satius est hic cruditate quam istic fame. Video te bona perdidisse; spero idem istuc familiares tuos. Actum igitur de te est, nisi provides. Potes mulo isto, quem tibi reliquum dicis esse, quoniam cantherium comedisti, Romam pervehi. Sella tibi erit in ludo tamquam hypodidascalo proxima; eam pulvinus sequetur.

XIX. (A. U. C. 708.*)*

CICERO S. D. L. PAPIRIO PAETO.

1. Tamen a malitia non discedis? Tenuiculo apparatu significas Balbum fuisse contentum. Hoc videris dicere, cum reges tam sint continentes, multo magis consulares esse oportere. Nescis me ab illo omnia expiscatum; recta enim a porta domum meam venit: neque hoc admi-

---

8. *praeterea* M. — 9. *eadem* M: *iidem* E. — 11. *pulsus* M: *expulsus* E. — 16. *consilium* Dresd. tertius: *consilio* M, *consilia* E. — 26. *Hateriano* Vb: *Atheriano* ME. — *delectas* Orellius: *delectat* M, *delectato* E. — 27. *disce a me* Beugelius: *disceam* M, *disce iam* E. — *προλεγομένας*. *Quas ? quaeris*. *Etsi sus Minervam* Seghezzius. — 28. *quoniam* Orellius: *quomodo* M, *quando* E. — *ut* abest a M. — 29. *remigandum* M. — 31. *factum* M. — 32. *quoniam* M: *quum* E. — 37. *a* om. M. — *tenuculo* M. — 40. *enim* M: *eum* E. — *venit* Schütziius: *venisse* ME.

ror, quod non suam potius; sed illud, quod non ad suam. Ego autem tribus primis verbis, Quid noster Paetus? At ille adiurans, nusquam se unquam libentius. 2. Hoc si verbis assecutus es, aures ad te afferam non minus elegantes; sin autem opsonio, peto a te, ne pluris esse balbos quam disertos putes. Me quotidie aliud ex alio impedit. Sed, si me expediero, ut in ista loca venire possim, non committam, ut te sero a me certiorem factum putes.

XX. *(A. U. C.* 708.*)*
CICERO PAETO.

1. Dupliciter delectatus sum tuis litteris, et quod ipse risi et quod te intellexi iam posse ridere. Me autem a te, ut scurram velitem, malis oneratum esse, non moleste tuli. Illud doleo, in ista loca venire me, ut constitueram, non potuisse; habuisses enim non hospitem, sed contubernalem. At quem virum! Non eum, quem tu es solitus promulside conficere. Integram famem ad ovum affero; itaque usque ad assum vitulinum opera perducitur. Illa mea, quae solebas antea laudare, „o hominem facilem! o hospitem non gravem!" abierunt. Nunc omnem nostram de re publica curam, cogitationem de dicenda in senatu sententia, commentationem causarum abiecimus. In Epicuri nos adversarii nostri castra coniecimus; nec tamen ad hanc insolentiam, sed ad illam tuam lautitiam, veterem dico, cum in sumptum habebas; etsi nunquam plura praedia habuisti. 2. Proinde te para: cum homine et edaci tibi res est et qui iam aliquid intelligat; ὀψιμαθεῖς autem homines scis quam insolentes sint. Dediscendae tibi sunt sportellae et artolagani tui. Nos iam † ex artis tantum habemus, ut Verrium tuum et Camillum — qua munditia homines! qua elegantia! — vocare saepius audeamus. Sed vide audaciam. Etiam Hirtio coenam dedi sine pavone; tamen in ea coena cocus meus praeter ius fervens nihil potuit imitari. 3. Haec igitur est nunc vita nostra: mane salutamus domi et bonos viros multos sed tristes, et hos laetos victores; qui me quidem perofficiose et peramanter observant. Ubi salutatio defluxit, litteris me involvo, aut scribo aut lego. Veniunt etiam, qui me audiunt quasi doctum hominem, quia paullo sum quam ipsi doctior. Inde corpori omne tempus datur. Patriam eluxi iam et gravius et diutius quam ulla mater unicum filium. Sed cura, si me amas, ut valeas, ne ego te iacente bona tua comedim. Statui enim tibi ne aegroto quidem parcere.

XXI. *(Anno incerto.)*
CICERO PAETO S.

1. Ain tandem? insanire tibi videris, quod imitere verborum meorum, ut scribis, fulmina? Tum insanires, si consequi non posses; cum vero etiam vincas, me prius irrideas quam te oportet. Quare nihil tibi

---

1. *non suam* M: *non ad tuam* E. — *ad suum* (i. e. Caesarem) Benedictus. — 2. *tribus primis* M: *primis tribus* E. — 3. *se eum quam* M. — 16. *quae*] *quam* M. — 17. *Nunc* Cratander: *Non* M, *Nam* E. — 20. *coiecimus* M. — 24. *artolagyni* M. — 25. *iam ex artis* M: *iam artis* E. An *ex artibus*, i. e. τέχναις culinariis? Or. — 27. *sine pavone tamen: in ea* Graevius. — 28. An *nihil non potuit imitari*? Or. — 32. *audiunt* M: *audiant* E.

opus est illud a Trabea, sed potius ἀπότευγμα meum. Verumtamen quid tibi ego in epistolis videor? nonne plebeio sermone agere tecum? Nec enim semper eodem modo. Quid enim simile habet epistola aut iudicio aut contioni? Quin ipsa iudicia non solemus omnia tractare uno modo. Privatas causas, et eas tenues, agimus subtilius; capitis aut famae scilicet ornatius: epistolas vero quotidianis verbis texere solemus. 2. Sed tamen, mi Paete, qui tibi venit in mentem negare Papirium quemquam unquam nisi plebeium fuisse? Fuerunt enim patricii minorum gentium, quorum princeps L. Papirius Mugillanus, qui censor cum L. Sempronio Atratino fuit, cum antea consul cum eodem fuisset, annis post Romam conditam CCCXII. Sed tum Papisii dicebamini. Post hunc XIII. fuerunt sella curuli ante L. Papirium Crassum, qui primum Papisius est vocari desitus. Is dictator cum L. Papirio Cursore, magistro equitum, factus est annis post Romam conditam CCCCXV., et quadriennio post consul cum K. Duilio. Hunc secutus est Cursor, homo valde honoratus; deinde L. Maso, aedilicius; inde multi Masones: quorum quidem tu omnium patriciorum imagines habeas volo. 3. Deinde Carbones et Turdi insequuntur. Hi plebeii fuerunt; quos contemnas censeo. Nam praeter hunc C. Carbonem, quem Damasippus occidit, civis e re publica Carbonum nemo fuit. Cognovimus Cn. Carbonem et eius fratrem scurram: quid his improbius? De hoc amico meo, Rubriae filio, nihil dico. Tres illi fratres fuerunt, C. Cn. M. Carbones. Marcus P. Flacco accusante condemnatus, fur magnus, ex Sicilia; Caius accusante L. Crasso cantharidas sumpsisse dicitur; is et tribunus pl. seditiosus et P. Africano vim attulisse existimatus est. Hoc vero, qui Lilybaei a Pompeio nostro est interfectus, improbior nemo meo iudicio fuit. Iam pater eius accusatus a M. Antonio sutorio atramento absolutus putatur. Quare ad patres censeo revertare; plebeii quam fuerint importuni, vides.

XXII. (Anno incerto.)

CICERO PAETO.

1. Amo verecundiam, vel potius libertatem loquendi. Atqui hoc Zenoni placuit, homini mehercule acuto, etsi Academiae nostrae cum eo magna rixa est. Sed, ut dico, placet Stoicis, suo quamque rem nomine appellare. Sic enim disserunt: Nihil esse obscoenum, nihil turpe dictu; nam, si quod sit in obscoenitate flagitium, id aut in re esse aut in verbo; nihil esse tertium. In re non est. Itaque non modo in comoediis res ipsa narratur, — ut ille in Demiurgo:

Modo forte —

nosti canticum; meministi Roscium —

ita me destituit nudum —

totus est sermo verbis tectus, re impudentior, — sed etiam in tragoediis: quid est enim illud?

---

5. *tenuis* pr. M, *tenuius* corr. M. — 9 et 10. *censor* - - - *consul* auctore Manutio E: *consul* - - - *censor* M. — 12. *papiius* M. — 15. *K. Duilio* Fasti Consulares: *C. Duillo* M, *C. Duillio* E. — 16. *Maso* Schützius: *Masso* ME. — 17. *deinde acarbones et turdi insequenter* M. — 22. *fuerunt* M: *fuere* E. — 31. *vel*] *alii* Manutius. — 37. *in Demiurgo modo (forte nosti canticum - - - nudum) totus* E.

— *Quae mulier una* —

quid, inquam, est?

— *usurpat*[*o*] *duplex cubile.*

Quid?

— — *huius* †*Ferei* —

— — *hic cubile inire est ausus.* —

Quid est?

Virginem me quondam invitam per vim violat Iuppiter.

Bene violat: atqui idem significat, sed alterum nemo tulisset. 2. Vides igitur, cum eadem res sit, quia verba non sint, nihil videri turpe. Ergo in re non est: multo minus in verbis. Si enim quod verbo significatur, id turpe non est, verbum, quod significat, turpe esse non potest. Anum appellas alieno nomine: cur non suo potius? Si turpe est, ne alieno quidem; si non est, suo potius. Caudam antiqui penem vocabant, ex quo est propter similitudinem penicillus. At hodie penis est in obscoenis. At vero Piso ille Frugi in Annalibus suis queritur, *adolescentes peni deditos esse.* Quod tu in epistola appellas suo nomine, ille tectius penem. Sed quia multi, factum est tam obscoenum quam id verbum, quo tu usus es. Quid, quod vulgo dicitur, Cum nos te voluimus convenire, num obscoenum est? Memini, in senatu disertum consularem ita eloqui: *Hanc culpam maiorem, an illam dicam?* potuit obscoenius? Non, inquis; non enim ita sensit. Non ergo in verbo est; docui autem in re non esse: nusquam igitur est. 3. Liberis dare operam quam honeste dicitur! etiam patres rogant filios: eius operae nomen non audent dicere. Socratem fidibus docuit nobilissimus fidicen. Is Connus vocitatus est. Num id obsoenum putas? Cum loquimur terni, nihil flagitii dicimus; at cum bini, obscoenum est. Graecis quidem, inquies. Nihil est ergo in verbo; quoniam et ego Graece scio et tamen tibi dico, bini: idque tu facis, quasi ego Graece, non Latine, dixerim. Ruta et menta, recte utrumque. Volo mentam pusillam ita appellare, ut rutulam: non licet. Bella tectoriola: dic ergo etiam pavimenta isto modo; non potes. Viden igitur nihil esse nisi ineptias? turpitudinem nec in verbo esse nec in re; itaque nusquam esse. 4. Igitur in verbis honestis obscoena ponimus. Quid enim? non honestum verbum est divisio? At inest obscoenum, cui respondet intercapedo. Num haec ergo obscoena sunt? Nos autem ridicule, si dicimus, ille patrem strangulavit, honorem non praefamur, sin de Aurelia aliquid aut Lollia, honos praefandus est. Et quidem iam non etiam obscoena verba pro obscoenis sunt? Batuit, inquit, impudenter;

3. *usurpat*[*o*] *duplex cubile* Nobbe: *usurpato duplex cubile* M, *usurpata duplex cubile*, quasi essent Tullii verba E. (*usurpet* mg. Cratandrinae, *usurparat* Graevius.) — 5. *Ferei* M: *Pheraei* E. — 8. *violat Iuppiter. Bene violat: atqui* M: *violat. Iuppiter bone, violat? atqui* E. — 13. *cur suo potius* Va, neque ex M varietas notata est. Hinc *cur? Suo potius* Bengelius. — 14. *penem* corr. M, qui quid pr. habuerit non liquet. — 21. *culpam* M: *pulpam* E. — 28. *quoniam* M: *quando* E. — 31. Fort. *Belle*. Or. — 34. *Igitur*] *Ergo* N. — 35. *divisior* M. — *intercapedonum. haec* M. — 38. *non etiam* M: *etiam non* (sine interrogatione) E. —

depsit multo impudentius. Atqui neutrum est obscoenum. Stultorum plena sunt omnia. Testes verbum honestissimum in iudicio; alio loco non nimis. At honesti colei Lanuvini; Cliternini non honesti. Quid? ipsa res modo honesta, modo turpis. Suppedit, flagitium est: iam erit nudus in balneo, non reprehendes. 5. Habes scholam Stoicam, ὁ σοφὸς εὐθυρρημονήσει. Quam multa ex uno verbo tuo! Te adversus me omnia audere gratum est. Ego servo et servabo — sic enim assuevi — Platonis verecundiam. Itaque tectis verbis ea ad te scripsi, qnae apertissimis agunt Stoici. Sed illi etiam crepitus aiunt aeque liberos ac ructus esse oportere. Honorem igitur Kalendis Mart. Tu me diliges et valebis.

XXIII. (A. U. C. 708.)

CICERO PAETO.

Heri veni in Cumanum, cras ad te fortasse. Sed cum certum sciam, faciam te paullo ante certiorem. Etsi M. Caeparius, cum mihi in silva Gallinaria obviam venisset quaesissemque, quid ageres, dixit te in lecto esse, quod ex pedibus laborares. Tuli scilicet moleste, ut debui; sed tamen constitui ad te venire, ut et viderem te et viserem et coenarem etiam. Non enim arbitror cocum etiam te arthriticum habere. Exspecta igitur hospitem cum minime edacem, tum inimicum coenis sumptuosis.

XXIV. (A. U. C. 711.)

CICERO PAETO S. D.

1. Rufum istum, amicum tuum, de quo iterum iam ad me scribis, adiuvarem, quantum possem, etiam si ab eo laesus essem, cum te tanto opere viderem eius causa laborare; cum vero et ex tuis litteris et ex illius ad me missis intelligam et iudicem magnae curae ei salutem meam fuisse, non possum ei non amicus esse; neque solum tua commendatione, quae apud me, ut debet, valet plurimum, sed etiam voluntate ac iudicio meo. Volo enim te scire, mi Paete, initium mihi suspicionis et cautionis et diligentiae fuisse litteras tuas; quibus litteris congruentes fuerunt aliae postea multorum. Nam et Aquini et Fabrateriae consilia sunt inita de me, quae te video inaudisse; et, quasi divinarent, quam iis molestus essem futurus, nihil aliud egerunt, nisi me ut opprimerent. Quod ego non suspicans incautior fuissem, nisi a te admonitus essem. Quamobrem iste tuus amicus apud me commendatione non eget. Utinam ea fortuna rei publicae sit, ut ille me quam gratissimum possit cognoscere! Sed haec hactenus. 2. Te ad coenas itare desisse moleste fero; magna enim te delectatione et voluptate privasti. Deinde etiam vereor — licet enim verum dicere —, ne nescio quid illud, quod solebas, dediscas et obliviscare, coenulas facere. Nam si tum, cum habebas, quos imitarere, non multum proficiebas, quid nunc te facturum putem? Spurinna quidem, cum ei rem demonstrassem et vitam tuam superiorem exposuissem, magnum periculum summae rei publicae demonstrabat, nisi ad

---

1. *dempsit* M. — *Stultorum pl. s. omnia* seclusit E. — 3. *colii* M. — 4. *suppendet* M. — 6. *εὐθυρρήμων εσει* M. — 14. *Caeparius* Vb: *Ceparius* ME. — 31. *iis* Dresd. secundus: *his* ME. — 34. *commendatione non eget* M: *non eget commendatione* E. — 35. *me quam*] *meum* M. — 40. *futurum* malebat Ernestius.

superiorem consuetudinem tum, cum Favonius flaret, revertisses; hoc tempore ferri posse, si forte tu frigus ferre non posses. 3. Sed mehercule, mi Paete, extra iocum moneo te, quod pertinere ad beate vivendum arbitror, ut cum viris bonis, iucundis, amantibus tui vivas. Nihil est aptius vitae, nihil ad beate vivendum accommodatius. Nec id ad voluptatem refero, sed ad communitatem vitae atque victus remissionemque animorum, quae maxime sermone efficitur familiari, qui est in conviviis dulcissimus, ut sapientius nostri quam Graeci: illi *συμπόσια* aut *σύνδειπνα*, id est, compotationes aut concoenationes; nos c o n v i v i a, quod tum maxime simul vivitur. Vides, ut te philosophando revocare coner ad coenas? Cura, ut valeas; id foris coenitando facillime consequere. 4. Sed cave, si me amas, existimes me, quod iocosius scribam, abiecisse curam rei publicae. Sic tibi, mi Paete, persuade, me dies et noctes nihil aliud agere, nihil curare, nisi ut mei cives salvi liberique sint. Nullum locum praetermitto monendi, agendi, providendi; hoc denique animo sum, ut, si in hac cura atque administratione vita mihi ponenda sit, praeclare actum mecum putem. Etiam atque etiam vale.

XXV. (A. U. C. 704.)

CICERO IMP. PAETO.

1. Summum me ducem litterae tuae reddiderunt; plane nesciebam te tam peritum esse rei militaris. Pyrrhi te libros et Cineae video lectitasse. Itaque obtemperare cogito praeceptis tuis; hoc amplius, navicularum habere aliquid in ora maritima: contra equitem Parthum negant ullam armaturam meliorem inveniri posse. Sed quid ludimus? nescis, quo cum imperatore tibi negotium sit. *Παιδείαν Κύρου*, quam contriveram legendo, totam in hoc imperio explicavi. 2. Sed iocabimur alias coram, ut spero, brevi tempore. Nunc ades ad imperandum vel ad parendum potius, sic enim antiqui loquebantur. Cum M. Fadio, quod scire te arbitror, mihi summus usus est, valdeque eum diligo cum propter summam probitatem eius ac singularem modestiam, tum quod in iis controversiis, quas habeo cum tuis combibonibus Epicureis, optima opera eius uti soleo. 3. Is cum ad me Laodiceam venisset mecumque ego eum esse vellem, repente percussus est atrocissimis litteris, in quibus scriptum erat fundum Herculanensem a Q. Fadio, fratre, proscriptum esse, qui fundus cum eo communis esset. Id M. Fadius pergraviter tulit existimavitque fratrem suum, hominem non sapientem, impulsu inimicorum suorum eo progressum esse. Nunc, si me amas, mi Paete, negotium totum suscipe; molestia Fadium libera. Auctoritate tua nobis opus est et consilio et etiam gratia. Noli pati litigare fratres et iudiciis turpibus conflictari. Matonem et Pollionem inimicos habet Fadius. Quid multa? non mehercule tam perscribere possum, quam mihi

---

3. *locum* M. — 4. *nihil est aptius* M: *nihil aptius* E. — 8. *symposia aut syndipna* M. — 9. *id est - - - concoenationes* auctoribus Lambino et Ruhnkenio del. Schützius; om. etiam Ambr. 15. — 20. *reddiderunt* M: *reddidere* E. — 26. *contrieram* M. — 28. *Fadio* Orellius: *Fabio* ME. item v. 34. 35. 38. 40. et p. 163. v. 1. — 31. *iis* N: *his* ME. — 33. *perculsus* Wopkens. — 38. *molestia* M: *et molestia* E. — 39. *et etiam*] Cfr. Hand Turs. II. p. 528. — 40. *Mathonem* Cratander. Cfr. Oratoris §. 160.

gratum feceris, si otiosum Fadium reddideris. Id ille in te positum esse putat mihique persuadet.

XXVI. (*A. U. C.* 607.)

CICERO PAETO S. D.

1. Accubueram hora nona, cum ad te harum exemplum in codicillis exaravi. Dices, ubi? Apud Volumnium Eutrapelum, et quidem supra me Atticus, infra Verrius, familiares tui. Miraris tam exhilaratam esse servitutem nostram? Quid ergo faciam? Te consulo, qui philosophum audis. Angar? excruciemne me? Quid assequar? Deinde quem ad finem? Vivas, inquis, in litteris. An quidquam me aliud agere censes? aut possem vivere, nisi in litteris viverem? Sed est earum etiam non satietas, sed quidam modus. A quibus cum discessi, etsi minimum mihi est in coena — quod tu unum ζήτημα Dioni philosopho posuisti —, tamen quid potius faciam, priusquam me dormitum conferam, non reperio. 2. Audi reliqua. Infra Eutrapelum Cytheris accubuit. In eo igitur, inquis, convivio Cicero ille,

Quem adspectabant, cuius ob os Graii ora obvertebant sua: —?

Non, mehercule, suspicatus sum illam affore; sed tamen ne Aristippus quidem ille Socraticus erubuit, cum esset obiectum, habere eum Laida. „Habeo, inquit, non habeor a Laide." Graece hoc melius; tu, si voles, interpretabere. Me vero nihil istorum ne iuvenem quidem movit unquam; ne nunc senem. Convivio delector; ibi loquor, quod in solum, ut dicitur, et gemitum in risus maximos transfero. 3. An tu id melius, qui etiam in philosophum irriseris? cum ille, si quis quid quaereret, dixisset, coenam te quaerere a mane dixeris? Ille baro te putabat quaesiturum, unum caelum esset, an innumerabilia. Quid ad te? At hercule coena numquid ad te? ibi praesertim. 4. Sic igitur vivitur: quotidie aliquid legitur aut scribitur; dein, ne amicis nihil tribuamus, epulamur una non modo non contra legem, si ulla nunc lex est, sed etiam intra legem et quidem aliquanto. Quare nihil est, quod adventum nostrum extimescas. Non multi cibi hospitem accipies, multi ioci.

---

8. *severitatem* e codd. aliq. Manutius. Vb. — 17. *aspectabam* M. — *grai lora* M. — 18. *tamen ne Aristippus* Cratander: *tamen Aristippus* ME. — 19. *erubuit* M: *non erubuit* E. — 20. *a Laide* del. Lambinus. — 23. *et gemitum et in* M, *et gemitum etiam in* duo Codd. Manutii. — 24. *etiam philosophum* Codd. aliquot. — *et, cum ille* auctore Ernestio Schützius. — *si quis quidquid* M. — 26. *coena non* «*quid ad te*" e codd. Bentivolius, *coena nimium quantum ad te* Schützius. — 27. *ibi*] *tibi* M. — 31. *accipies, sed multi* Lambinus. — *loci* M.

LIBER X.

AD L. PLANCUM ET CETEROS.

I. (A. U. C. 710.)

CICERO PLANCO.

1. Et afui proficiscens in Graeciam, et posteaquam de meo cursu rei publicae sum voce revocatus, nunquam per M. Antonium quietus fui; cuius tanta est, non insolentia — nam id quidem vulgare vitium est —, sed immanitas, non modo ut vocem, sed ne vultum quidem liberum possit ferre cuiusquam. Itaque mihi maximae curae est, non de mea quidem vita, cui satisfeci vel aetate vel factis vel — si quid etiam hoc ad rem pertinet — gloria; sed me patria sollicitat in primisque, mi Plance, exspectatio consulatus tui, quae ita longa est, ut optandum sit, ut possimus ad id tempus rei publicae spiritum ducere. Quae potest enim spes esse in ea re publica, in qua hominis impotentissimi atque intemperantissimi armis oppressa sunt omnia? et in qua nec senatus nec populus vim habet ullam? nec leges ullae sunt nec iudicia, nec omnino simulacrum aliquod ac vestigium civitatis? 2. Sed quoniam acta omnia mitti ad te arbitrabar, nihil erat, quod singulis de rebus scriberem. Illud autem erat amoris mei, quem a tua pueritia susceptum non servavi solum, sed etiam auxi, monere te atque hortari, ut in rem publicam omni cogitatione curaque incumberes. Quae si ad tuum tempus perducitur, facilis gubernatio est; ut perducatur autem, magnae cum diligentiae est, tum etiam fortunae. 3. Sed et te aliquanto ante, ut spero, habebimus, et, praeterquam quod rei publicae consulere debemus, tamen tuae dignitati ita favemus, ut omne nostrum consilium, studium, officium, operam, laborem, diligentiam ad amplitudinem tuam conferamus. Ita facillime et rei publicae, quae mihi carissima est, et amicitiae nostrae, quam sanctissime nobis colendam puto, me intelligo satisfacturum. 4. Furnium nostrum tanti a te fieri, quantum ipsius humanitas et dignitas postulat, nec miror et gaudeo; teque hoc existimare volo, quidquid in eum iudicii officiique contuleris, id ita me accipere, ut in me ipsum te putem contulisse.

II. (A. U. C. 710.)

CICERO PLANCO S.

1. Meum studium honori tuo pro necessitudine nostra non defuisset, si aut tuto in senatum aut honeste venire potuissem. Sed nec sine periculo quisquam libere de re publica sentiens versari potest in summa impunitate gladiorum nec, nostrae dignitatis videtur esse ibi senten-

3. *meo*] *medio* Codd. aliquot. — 7. *maxime* M. — *de* del. Lambinus. — 9. *mi*] *me* M. — 12. *impudentissimi* Cratander. — 13. *intemperantissimi* M: *intemperatissimi* E. — 15. *quoniam* M: *quando* E.

tiam de re publica dicere, ubi me et melius et propius audiant armati quam senatores. 2. Quapropter in privatis rebus nullum neque officium neque studium meum desiderabis; ne in publicis quidem, si quid erit, in quo me interesse necesse sit, unquam deero, ne cum periculo quidem meo, dignitati tuae. In iis autem rebus, quae nihilominus, ut ego absim, confici poterunt, peto a te, ut me rationem habere velis et salutis et dignitatis meae.

III. (A. U. C. 710.)

CICERO PLANCO S.

1. Cum ipsum Furnium per se vidi libentissime, tum hoc libentius, quod illum audiens te videbar audire. Nam et in re militari virtutem et in administranda provincia iustitiam et in omni genere prudentiam mihi tuam exposuit et praeterea mihi non ignotam in consuetudine et familiaritate suavitatem tuam adiunxit, praeterea summam erga se liberalitatem. Quae omnia mihi iucunda, hoc extremum etiam gratum fuit. 2. Ego, Plance, necessitudinem constitutam habui cum domo vestra ante aliquanto quam tu natus es, amorem autem erga te ab ineunte pueritia tua; confirmata iam aetate, familiaritatem cum studio meo, tum iudicio tuo constitutam. His de causis mirabiliter faveo dignitati tuae, quam mihi tecum statuo debere esse communem. Omnia summa consecutus es, virtute duce, comite fortuna; eaque es adeptus adolescens, multis invidentibus, quos ingenio industriaque fregisti. Nunc me amantissimum tui, nemini concedentem, qui tibi vetustate necessitudinis potior possit esse, si audies, omnem tibi reliquae vitae dignitatem ex optimo rei publicae statu acquires. 3. Scis profecto — nihil enim te fugere potuit — fuisse quoddam tempus, cum homines existimarent te nimis servire temporibus; quod ego quoque existimarem, te si ea, quae patiebare, probare etiam arbitrarer. Sed cum intelligerem, quid sentires, te arbitrabar videre, quid posses. Nunc alia ratio est: omnium rerum tuum iudicium est idque liberum. Consul es designatus, optima aetate, summa eloquentia, maxima orbitate rei publicae virorum talium. Incumbe, per deos immortales! in eam curam et cogitationem, quae tibi summam dignitatem et gloriam afferat. Unus autem est, hoc praesertim tempore, per tot annos re publica devexata, rei publicae bene gerundae cursus ad gloriam. 4. Haec amore magis impulsus scribenda ad te putavi, quam quo te arbitrarer monitis et praeceptis egere. Sciebam enim ex iisdem te haec haurire fontibus, ex quibus ipse hauseram. Quare modum faciam. Nunc tantum significandum putavi, ut potius amorem tibi ostenderem meum, quam ostentarem prudentiam. Interea, quae ad dignitatem tuam pertinere arbitrabor, studiose diligenterque curabo.

---

2. *neque*] *aeque* M. — 4. *necessit* M. — 6. *poterunt* Dresd. tertius: *potest* M, *possunt* E. — 13. *et mihi* auctore Ernestio Schützius. Fort. *et praesertim mihi*. Or. — 14. *summa* M. — 17. *es* M: *esses* E. — 19. *constitutam* cum Codd. aliquot del. Bengelius. Fort. in eo latet simile aliquod vocabulum, veluti *consociatam*. Or. — 20. *debere esse communem* Vb: *habere esse communem* M, *habere communem* E. — 29. *ratio est omnium rerum: tuum iudicium* Victorius. — 34. *divexata* Repett. Lamb. — *rei publicae bene gerundae* M: *re publica bene gerenda* E. — 36. *te arbitrarer* M: *arbitrarer te* E.

IV. (*A. U. C.* 710.)

PLANCUS CICERONI.

1. Gratissimae mihi tuae litterae fuerunt, quas ex Furnii sermone te scripsisse animadverti. Ego autem praeteriti temporis excusationem affero, quod te profectum audieram; nec multo ante redisse scii, quam ex epistola tua cognovi. Nullum enim in te officium, ne minimum quidem, sine maxima culpa videor posse praeterire; in quo tuendo habeo causas plurimas vel paternae necessitudinis vel meae a pueritia observantiae vel tui erga me mutui amoris. 2. Quare, mi Cicero, quod mea tuaque patitur aetas, persuade tibi te unum esse, in quo ego colendo patriam mihi constituerim sanctitatem. Omnia igitur tua consilia mihi non magis prudentiae plena, quae summa est, videntur, quam fidelitatis, quam ego ex mea conscientia metior. Quare si aut aliter sentirem, certe admonitio tua me reprimere aut, si dubitarem, hortatio impellere posset, ut id sequerer, quod tu optimum putares. Nunc vero quid est, quod me in aliam partem trahere possit? Quaecunque in me bona sunt aut fortunae beneficio tributa aut meo labore parta, etsi a te propter amorem carius sunt aestimata, tamen vel inimicissimi iudicio tanta sunt, ut praeter bonam famam nihil desiderare videantur. 3. Quare hoc unum tibi persuade, quantum viribus eniti, consilio providere, auctoritate monere potuero, hoc omne rei publicae semper futurum. Non est ignotus mihi sensus tuus; neque, si facultas optabilis mihi quidem tui praesentis esset, unquam a tuis consiliis discreparem; nec nunc committam, ut ullum meum factum reprehendere iure possis. 4. Sum in exspectatione omnium rerum, quid in Gallia citeriore, quid in urbe mense Ianuario geratur, ut sciam. Interim maximam hic sollicitudinem curamque sustineo, ne inter aliena vitia hae gentes nostra mala suam putent occasionem. Quod si proinde, ut ipse mereor, mihi successerit, certe et tibi, cui maxime cupio, et omnibus viris bonis satisfaciam. Fac valeas meque mutuo diligas.

V. (*A. U. C.* 711.)

CICERO PLANCO S.

1. Binas a te accepi litteras eodem exemplo; quod ipsum argumento mihi fuit diligentiae tuae. Intellexi enim te laborare, ut ad me mihi exspectatissimae litterae perferrentur. Ex quibus cepi fructum duplicem mihique in comparatione difficilem ad iudicandum, amoremne erga me tuum, an animum in rem publicam pluris aestimandum putarem. Est omnino patriae caritas meo quidem iudicio maxima; sed amor voluntatisque coniunctio plus certe habet suavitatis. Itaque commemoratio tua paternae necessitudinis benevolentiaeque eius, quam erga me a pueritia contulisses, ceterarumque rerum, quae ad eam sententiam pertinebant, incredibilem mihi laetitiam attulerunt. 2. Rursus declaratio animi tui, quem haberes de re publica quemque habiturus esses, mihi erat iucundissima: eoque maior erat haec laetitia, quod ad illa superiora

5. *scii* Baiterus: *sciis* M, *scivi* E. — 21. *movere* pr. M. Sed cf. Lib. IX. Ep. 24. §. 4. — *potuero* M: *potero* E. — 23. *omittam* M. — 26. *ut sciam* secl. E. — 28. *perinde* Ambrr. tres. — 30. *multo* M. — 37. *rep.* M. — 42. *attulerat* Lambinus.

accedebat. Itaque te non hortor solum, mi Plance, sed plane etiam oro, quod feci iis litteris, quibus tu humanissime respondisti, ut tota mente omnique animi impetu in rem publicam incumbas. Nihil est, quod tibi maiori fructui gloriaeque esse possit; nec quidquam ex omnibus rebus humanis est praeclarius aut praestantius quam de re publica bene mereri. 3. Adhuc enim — patitur tua summa humanitas et sapientia me, quod sentiam, libere dicere — fortuna suffragante videris res maximas consecutus; quod quamquam sine virtute non potuisses, tamen ex maxima parte ea, quae es adeptus, fortunae temporibusque tribuuntur: his temporibus difficillimis rei publicae quidquid subveneris, id erit totum et proprium tuum. Incredibile est omnium civium, latronibus exceptis, odium in Antonium; magna spes in te et in tuo exercitu, magna exspectatio. Cuius, per deos! gratiae gloriaeque cave tempus amittas. Sic moneo, ut filium; sic faveo, ut mihi; sic hortor, ut et pro patria et amicissimum.

VI. (A. U. C. 711.)

CICERO PLANCO.

1. Quae locutus est Furnius noster de animo tuo in rem publicam, ea gratissima fuerunt senatui populoque Romano probatissima; quae autem recitatae litterae sunt in senatu, nequaquam consentire cum Furnii oratione visae sunt. Pacis enim auctor eras, cum collega tuus, vir clarissimus, a foedissimis latronibus obsideretur; qui aut positis armis pacem petere debent, aut, si pugnantes eam postulant, victoria pax, non pactione parienda est. Sed de pace litterae vel Lepidi vel tuae quam in partem acceptae sint, ex viro optimo, fratre tuo, et ex C. Furnio poteris cognoscere. 2. Me autem impulit tui caritas, ut, quamquam nec tibi ipsi consilium deesset et fratris Furniique benevolentia fidelisque prudentia tibi praesto esset futura, vellem tamen meae quoque auctoritatis pro plurimis nostris necessitudinibus praeceptum ad te aliquod pervenire. Crede igitur mihi, Plance, omnes, quos adhuc gradus dignitatis consecutus sis — es autem adeptus amplissimos —, eos honorum vocabula habituros, non dignitatis insignia, nisi te cum libertate populi Romani et cum senatus auctoritate coniunxeris. Seiunge te, quaeso, aliquando ab iis, cum quibus te non tuum iudicium, sed temporum vincla coniunxerunt. 3. Complures in perturbatione rei publicae consules dicti, quorum nemo consularis habitus, nisi qui animo exstitit in rem publicam consulari. Talem igitur te esse oportet, qui primum te ab impiorum civium tui dissimillimorum societate seiungas; deinde te senatui bonisque omnibus auctorem, principem, ducem praebeas; postremo, ut pacem esse iudices non in armis positis, sed in abiecto armorum et servitutis metu. Haec si et ages et senties, tum eris non

2. *iis* N: *his* ME. — 3. *rep.* M. — 6. Sic distinximus auctore Victorio: *Adhuc enim patitur - - dicere. Fortuna* E. — 11. *proprium* M: *proprie* auctore Lambino E. — 22. *aut possit eis armis* M. — 30. *mihi*, *mi Plance* Lambinus. — 32. *tecum libertatem* M. — 34. *iis*] *his* M. — 37. *consulari* cum Codd. aliq. Cratander: *consularis* ME. — 39. *te* Manutius: *et* ME.

modo consul et consularis, sed magnus etiam consul et consularis. Sin aliter, tum in istis amplissimis nominibus honorum non modo dignitas nulla erit, sed erit summa deformitas. Haec impulsus benevolentia scripsi paullo severius; quae tu in experiendo ea ratione, quae te digna est, vera esse cognosces. D. XIII. Kal. Apriles.

VII. (*A. U. C.* 711.)

PLANCUS CICERONI.

1. Plura tibi de meis consiliis scriberem rationemque omnium rerum redderem verbosius, quo magis iudicares omnia me rei publicae praestitisse, quae et tua exhortatione excepi et mea affirmatione tibi recepi — non minus enim a te probari quam diligi semper volui; nec te magis in culpa defensorem mihi paravi, quam praedicatorem meritorum meorum esse volui —; sed breviorem me duae res faciunt: una, quod publicis litteris omnia sum persecutus; altera, quod M. Varisidium, equitem Romanum, familiarem meum, ipsum ad te transire iussi, ex quo omnia cognoscere posses. 2. Non mediusfidius mediocri dolore afficiebar, cum alii occupare possessionem laudis viderentur; sed usque mihi temperavi, dum perducerem eo rem, ut dignum aliquid et consulatu meo et vestra exspectatione efficerem. Quod spero, si me fortuna non fefellerit, me consecuturum; ut maximo praesidio rei publicae nos fuisse et nunc sentiant homines et in posterum memoria teneant. A te peto, ut dignitati meae suffrageris et, quarum rerum spe ad laudem me vocasti, harum fructu in reliquum facias alacriorem. Non minus posse te quam velle exploratum mihi est. Fac valeas meque mutuo diligas.

VIII. (*A. U. C.* 711.)

PLANCUS IMP. COS. DES. S. D. COSS. PRAET. TRIB. PL. S. P. PL. Q. R.

1. Si cui forte videor diutius et hominum exspectationem et spem rei publicae de mea voluntate tenuisse suspensam, huic prius excusandum me esse arbitror quam de insequenti officio quidquam ulli pollicendum. Non enim praeteritam culpam videri volo redemisse, sed optimae mentis cogitata iampridem maturo tempore enuntiare. 2. Non me praeteribat in tanta sollicitudine hominum et tam perturbato statu civitatis fructuosissimam esse professionem bonae voluntatis, magnosque honores ex ea re complures consecutos videbam. Sed, cum in eum casum me fortuna demisisset, ut aut celeriter pollicendo magna in spe ad proficiendum impedimenta opponerem, aut, si in eo mihi temperavissem, maiores occasiones ad opitulandum haberem, expeditius iter communis salutis quam meae laudis esse volui. Nam quis in ea fortuna, quae mea est, et ab ea vita, quam in me cognitam hominibus arbitror, et cum ea spe, quam in manibus habeo, aut sordidum quidquam pati

1. *etiam consul* M : *etiam et consul* E. — 2. *tum* Manutius: *tu* M, *tua* E. — 3. *sed etiam summa* malebat Ernestius. — 4. *tu in experiendo ea* Manutius : *tu in experiendo in ea* M, *tu experiendo in ea* E. — 36. *magna in spe ad* M: *magna mihi ipse* auctore Rutilio E. Fort. *magna in spe magna ad.* Or. — 39. *salutis*] *satis* M. — 40. *omnibus* A.

aut perniciosum concupiscere potest? 3. Sed aliquantum nobis temporis et magni labores et multae impensae opus fuerunt, ut quae rei publicae bonisque omnibus polliceremur, exitu praestaremus neque ad auxilium patriae nudi cum bona voluntate sed cum facultatibus accederemus. Confirmandus erat exercitus nobis, magnis saepe praemiis sollicitatus, ut ab re publica potius moderata quam ab uno infinita speraret; confirmandae complures civitates, quae superiore anno largitionibus concessionibusque praemiorum erant obligatae, ut et illa vana putarent et eadem a melioribus auctoribus petenda existimarent; alliciendae etiam voluntates reliquorum, qui finitimis provinciis exercitibusque praefuerunt, ut potius cum pluribus societatem defendendae libertatis iniremus, quam cum paucioribus funestam orbi terrarum victoriam partiremur. 4. Muniendi vero nosmet ipsi fuimus aucto exercitu auxiliisque multiplicatis, ut, cum praeferremus sensus aperte, tum, etiam invitis quibusdam, sciri, quid defensuri essemus, non esset periculosum. Ita nunquam diffitebor multa me, ut ad effectum horum consiliorum pervenirem, et simulasse invitum et dissimulasse cum dolore, quod praematura denuntiatio boni civis imparati quam periculosa esset, ex casu collegae videbam. 5. Quo nomine etiam C. Furnio legato, viro forti atque strenuo, plura etiam verbo quam scriptura mandata dedimus, ut et tectius ad vos perferrentur et nos essemus tutiores; quibusque rebus et communem salutem muniri et nos armari conveniret, praecepimus. Ex quo intelligi potest curam rei publicae summae defendundae iampridem apud nos excubare. 6. Nunc, cum deûm benignitate ab omni re sumus paratiores, non solum bene sperare de nobis homines sed explorate iudicare volumus. Legiones habeo quinque sub signis et sua fide virtuteque rei publicae coniunctissimas et nostra liberalitate nobis obsequentes; provinciam omnium civitatium consensu paratissimam et summa contentione ad officia certantem; equitatus auxiliorumque tantas copias, quantas hae gentes ad defendendam suam salutem libertatemque conficere possunt. Ipse ita sum animo paratus vel provinciam tueri vel ire, quo res publica vocet, vel tradere exercitum, auxilia provinciamque, ut vel omnem impetum belli in me convertere non recusem, si modo meo casu aut confirmare patriae salutem aut periculum possim morari. 7. Haec si iam expeditis omnibus rebus tranquilloque statu civitatis polliceor, in damno meae laudis rei publicae commodo laetabor; sin ad societatem integerrimorum et maximorum periculorum accedam, consilia mea aequis iudicibus ab obtrectatione invidorum defendenda commendo. Mihi quidem ipsi fructus meritorum meorum in rei publicae incolumitate satis magnus est paratus. Eos vero, qui meam auctoritatem et multo magis vestram fidem secuti nec ulla spe decipi nec ullo metu terreri potuerunt, ut commendatos vobis habeatis, petendum videtur.

---

2. *laboris* M. — 9. *eliciendae* M. — 14. *invictis* M. — 23. *summe* M. — 28. *civitatum* E. — 31. *paratus vel* M: *paratus ut vel* E. — 32. *ut vel* M: *vel* E. — 37. *accedam ad consilia* M. — 40. *paratos* M.

IX. (*A. U. C.* 710.)

PLANCUS CICERONI S.

1. Nihil me tibi temere aut te ceteris de me frustra recepisse laetor. Certe hoc maius habes testimonium amoris mei, quo maturius tibi quam ceteris consilia mea volui esse nota. In dies vero meritorum meorum fieri accessiones pervidere te spero; cogniturum magis recipio. 2. Quod ad me attinet, mi Cicero — ita ab imminentibus malis res publica me adiuvante liberetur! — sic honores praemiaque vestra suspicio, conferenda certe cum immortalitate, ut sine his nihil de meo studio perseverantiaque sim remissurus. Nisi in multitudine optimorum civium impetus animi mei fuerit singularis et opera praecipua, nihil ad meam dignitatem accedere volo suffragatione vestra. 3. Concupisco autem nihil mihi — contra quod ipse pugno —; et temporis et rei te moderatorem facile patior esse. Nihil aut sero aut exigue a patria civi tributum potest videri. Exercitum a. d. VI. Kal. Maias Rhodanum traieci, magnis itineribus. Vienna equites mille via breviore praemisi. Ipse, si ab Lepido non impediar, celeritate satisfaciam; si autem itineri meo se opposuerit, ad temous consilium capiam. Copias adduco et numero et genere et fidelitate nrmissimas. Te, ut diligas me, si mutuo te facturum scis, rogo. Vale.

X. (*A. U. C.* 711.)

CICERO PLANCO.

1. Etsi satis ex Furnio nostro cognoram, quae tua voluntas, quod consilium de re publica esset, tamen, tuis litteris lectis, liquidius de toto sensu tuo iudicavi. Quamobrem, quamquam in uno proelio omnis fortuna rei publicae disceptat — quod quidem, cum haec legeres, iam decretum arbitrabar fore —, tamen ipsa fama, quae de tua voluntate percrebruit, magnam es laudem consecutus. Itaque si consulem Romae habuissemus, declaratum esset ab senatu cum tuis magnis honoribus, quam gratus esset conatus et apparatus tuus. Cuius rei non modo non praeteriit tempus, sed ne maturum quidem etiamnunc meo quidem iudicio fuit. Is enim denique honos mihi videri solet, qui non propter spem futuri beneficii sed propter magna merita claris viris defertur et datur. 2. Quare, sit modo aliqua res publica, in qua honos elucere possit, omnibus, mihi crede, amplissimis honoribus abundabis. Is autem, qui vere appellari potest honos, non invitamentum ad tempus sed perpetuae virtutis est praemium. Quamobrem, mi Plance, incumbe toto pectore ad laudem; subveni patriae; opitulare collegae; omnium gentium consensum et incredibilem conspirationem adiuva. Me tuorum consiliorum adiutorem, dignitatis fautorem, omnibus in rebus tibi amicissimum fidelissimumque cognosces. Ad eas enim causas, quibus inter nos amore sumus, officiis, vetustate coniuncti, patriae caritas accessit, eaque effecit, ut tuam vitam anteferrem meae. III. Kalendas Apriles.

---

3. *de* om. M. — 6. *pervidere* M: *praevidere* E. — 13. *contraque ipse* Cod. Regius. Vb. — *et temporis*] *sed et temporis* N. — 15. *traieci. Magnis itineribus Viennam* Codd. aliquot. Vb. — 16. *via*] *ut a* M. — 17. *sin autem* Cratander. — *in itineri* M, *in itinere* Codd. aliquot. Vb. — *opposierit* M. — 28. *percrebuit* M. — 42. *ea quae effecit* pr. M.

XI. *(A. U. C.* 711.*)*

PLANCUS CICERONI.

1. Immortales ago tibi gratias agamque dum vivam; nam relaturum me affirmare non possum. Tantis enim tuis officiis non videor mi respondere posse; nisi forte, ut tu gravissime disertissimeque scripsisti, ita sensurus es, ut me referre gratiam putes, cum memoria tenebo. Si de filii tui dignitate esset actum, amabilius certe nihil facere potuisses. Primae tuae sententiae infinitis cum muneribus, posteriores ad tempus arbitriumque amicorum meorum compositae, oratio assidua et perpetua de me, iurgia cum obtrectatoribus propter me notissima mihi sunt; non mediocris adhibenda mihi est cura, ut rei publicae me civem dignum tuis laudibus praestem, in amicitia tua memorem atque gratum. Quod reliquum est, tuum munus tuere et me, si, quem esse voluisti, eum exitu rebusque cognoscis, defende ac suscipe. Cum Rhodanum copias traiecissem fratremque cum tribus milibus equitum praemisissem, ipse iter ad Mutinam dirigerem, in itinere de proelio facto Brutoque et Mutina obsidione liberatis audivi. Animadverti nullum alium receptum Antonium reliquiasque, quae cum eo essent, habere nisi in his partibus, duasque ei spes esse propositas, unam Lepidi ipsius, alteram exercitus. Quod quaedam pars exercitus non minus furiosa est, quam qui cum Antonio fuerunt, equitatum revocavi; ipse in Allobrogibus constiti, ut proinde ad omnia paratus essem ac res me moneret. Si nudus huc se Antonius confert, facile mi videor per me sustinere posse remque publicam ex vestra sententia administrare, quamvis ab exercitu Lepidi recipiatur; si vero copiarum aliquid secum adducet et si decima legio veterana, quae nostra opera revocata cum reliquis est, ad eundem furorem redierit, tamen, ne quid detrimenti fiat, dabitur opera a me, idque me praestaturum spero, dum istinc copiae traiiciantur coniunctaeque nobiscum facilius perditos opprimant. 3. Hoc tibi spondeo, mi Cicero, neque animum nec diligentiam mihi defuturam. Cupio mehercules nullam residuam sollicitudinem esse; sed si fuerit, nec animo nec benevolentiae nec patientiae cuiusquam pro vobis cedam. Do quidem ego operam, ut etiam Lepidum ad huius rei societatem incitem, omniaque ei obsequia polliceor, si modo rem publicam respicere volet. Utor in hac re adiutoribus interpretibusque fratre meo et Laterense et Furnio nostro. Non me impedient privatae offensiones, quo minus pro rei publicae salute etiam cum inimicissimo consentiam. Quodsi nihil profecero, nihilominus maximo sum animo et maiore fortasse cum mea gloria vobis satisfaciam. Fac valeas meque mutuo diligas.

XII. *(A. U. C.* 711.*)*

CICERO PLANCO.

1. Etsi rei publicae causa maxime gaudere debeo tantum ei te praesidii, tantum opis attulisse extremis paene temporibus, tamen ita te

4. *mi* M: *mihi* E. — 9. *oratio assidua et perpetua de me*, *iurgia* M: *oratio de me assidua*, *et perpetua iurgia* E. — 15. *cum tria millia* M. — 21. *constituti* M. — 22. *res me moneret* M: *res moneret* E. — 23. *huc*] *hoc* M. — *confert* M: *conferet* E. — 35. *furtio* M.

victorem complectar re publica recuperata, ut magnam partem mihi laetitiae tua dignitas affert, quam et esse iam et futuram amplissimam intelligo. Cave enim putes ullas unquam litteras gratiores quam tuas in senatu esse recitatas. Idque contigit cum meritorum tuorum in rem publicam eximia quadam magnitudine, tum verborum sententiarumque gravitate. Quod mihi quidem minime novum, qui et te nossem et tuarum litterarum ad me missarum promissa meminissem et haberem a Furnio nostro tua penitus consilia cognita: sed senatui maiora visa sunt, quam erant exspectata; non quo unquam de tua voluntate dubitasset, sed nec quantum facere posses, nec quoad progredi velles, exploratum satis habebat. 2. Itaque cum a. d. VII. Idus Apriles mane mihi tuas litteras M. Varisidius reddidisset easque legissem, incredibili gaudio sum elatus; cumque magna multitudo optimorum virorum et civium me de domo deduceret, feci continuo omnes participes meae voluptatis. Interim ad me venit Munatius noster, ut consuerat; at ego ei litteras tuas, nihildum enim sciebat. Nam ad me primum Varisidius, idque sibi a te mandatum esse dicebat. Paullo post idem mihi Munatius eas litteras legendas dedit, quas ipsi miseras, et eas, quas publice. 3. Placuit nobis, ut statim ad Cornutum praetorem urbanum litteras deferremus, qui, quod consules aberant, consulare munus sustinebat more maiorum. Senatus est continuo convocatus frequensque convenit propter famam atque exspectationem tuarum litterarum. Recitatis litteris oblata religio Cornuto est pullariorum admonitu, non satis diligenter eum auspiciis operam dedisse; idque a nostro collegio comprobatum est. Itaque res dilata est in posterum. Eo autem die magna mihi pro tua dignitate contentio cum Servilio; qui cum gratia effecisset, ut sua sententia prima pronuntiaretur, frequens eum senatus reliquit et in alia omnia discessit; meaeque sententiae, quae secunda pronuntiata erat, cum frequenter assentiretur senatus, rogatu Servilii P. Titius intercessit. 4. Res in posterum dilata. Venit paratus Servilius, Iovi ipsi iniquus, cuius in templo res agebatur. Hunc quemadmodum fregerim quantaque contentione Titium intercessorem abiecerim, ex aliorum te litteris malo cognoscere. Unum hoc ex meis: senatus gravior, constantior, amicior tuis laudibus esse non potuit, quam tum fuit; nec vero tibi senatus amicior quam cuncta civitas. Mirabiliter enim populus Romanus universus et omnium generum ordinumque consensus ad liberandam rem publicam conspiravit. 5. Perge igitur, ut agis, nomenque tuum commenda immortalitati: atque haec omnia, quae habent speciem gloriae, collecta inanissimis splendoris insignibus, contemne; brevia, fugacia, caduca existima. Verum decus in virtute positum est, quae maxime illustratur magnis in rem publicam meritis. Eam facultatem habes maximam; quam quoniam complexus tenes, perfice, ut ne minus res publica tibi quam tu rei publicae de-

2. *affert* M: *afferat* E. — 3. *gratiores* Manutius: *graviores* ME. — 9. *spectata* M. — 10. *quoad*] *quod* M, *quo* N. — 13. *me de domo* M: *me domo* E. — 15. *venit T. Munatius* Schützius. — *at*] *et* Cratander. — 16. *tibi a se* M. — 33. *potuit quantum fuit* M. — 37. *facis* Lambinus. — 38. *collecta inanissimis* M: *collectam inanibus* E, *collectam ex inanissimis* Lambinus. — 39. *fugatia* (in rasura *ia*) M, *fucata* Vb. — *caduca existimaverim. decus* M. — 41. *quoniam* M: *quando* E. — *complexus tenes* Orellius (coll. pro Fonteio §. 36): *complexus es*, *tene* M (sed *es* et *e* finalis ex correctione in rasura) E, *complexus es et tenes* Vb.

beas. Me tuae dignitatis non modo fautorem sed etiam amplificatorem cognosces. Id cum rei publicae, quae mihi vita est mea carior, tum nostrae necessitudini debere me iudico. Atque in his curis, quas contuli ad dignitatem tuam, cepi magnam voluptatem, quod bene cognitam mihi T. Munatii prudentiam et fidem magis etiam perspexi in eius incredibili erga te benevolentia et diligentia. III. Idus Apriles.

XIII. (A. U. C. 711.)

CICERO PLANCO.

1. Ut primum potestas data est augendae dignitatis tuae, nihil praetermisi in te ornando, quod positum esset aut in praemio virtutis aut in honore verborum. Id ex ipso senatus consulto poteris cognoscere; ita enim est perscriptum, ut a me de scripto dicta sententia est, quam senatus frequens secutus est summo studio magnoque consensu. 2. Ego quamquam ex tuis litteris, quas mihi misisti, perspexeram te magis iudicio bonorum quam insignibus gloriae delectari, tamen considerandum nobis existimavi, etiamsi tu nihil postulares, quantum tibi a re publica deberetur. Tu contexes extrema cum primis. Qui enim M. Antonium oppresserit, is bellum confecerit. Itaque Homerus non Aiacem nec Achillem sed Ulixem appellavit πτολίπορθον. Vale.

XIV. (A. U. C. 711.)

CICERO PLANCO S.

1. O gratam famam biduo ante victoriam de subsidio tuo, de studio, de celeritate, de copiis! Atque etiam hostibus fusis spes omnis est in te. Fugisse enim ex proelio Mutinensi dicuntur notissimi latronum duces. Est autem non minus gratum extrema delere quam prima depellere. 2. Equidem exspectabam iam tuas litteras idque cum multis; sperabamque etiam Lepidum rei publicae temporibus admonitum tecum et cum re publica esse facturum. In illam igitur curam incumbe, mi Plance, ut ne quae scintilla teterrimi belli relinquatur. Quod si erit factum, et rem publicam divino beneficio affeceris et ipse aeternam gloriam consequere. D. III. Non. Mai.

XV. (A. U. C. 711.)

PLANCUS CICERONI.

1. His litteris scriptis, quae postea accidissent scire te ad rem publicam putavi pertinere. Sedulitas mea, ut spero, et mihi et rei publicae tulit fructum. Namque assiduis internuntiis cum Lepido egi, ut, omissa omni contentione reconciliataque voluntate nostra, communi consilio rei publicae succurreret; se, liberos urbemque pluris quam unum perditum abiectumque latronem putaret; obsequioque meo, si ita

---

9. *primum mihi potestas* Codd. aliquot. Vb. — 10. *est* M. — 15. *considerandum nobis* M : *considerandum* E. — 19. *Ulixem* M : *Ulyssem* E. — *ptoliportion* M. — 23. *Atqui* Vb. — 24. *est in te* M : *in te est* E. — 26. *spectabam* M. — 27. *rep. temporibus* M. — *tecum et cum re p. esse facturum* Orellius : *tecum et reip. esse facturum* M, *tecum rei publicae satis esse facturum* E. — 29. *ne quae* pr. M : *neque* corr. M, *ne qua* E.

faceret, ad omnes res abuteretur. 2. Profeci itaque per Laterensem internuntium; fidem mihi dedit se Antonium, si prohibere provincia sua non potuisset, bello persecuturum; me, ut venirem copiasque coniungerem, rogavit, eoque magis, quod et Antonius ab equitatu firmus esse dicebatur et Lepidus ne mediocrem quidem equitatum habebat. Nam etiam ex paucitate eius non multis ante diebus decem, qui optimi fuerant, ad me transierunt. Quibus rebus ego cognitis cunctatus non sum; in cursu bonorum consiliorum Lepidum adiuvandum putavi. 3. Adventus meus quid profecturus esset, vidi; vel quod equitatu meo persequi atque opprimere equitatum eius possem, vel quod exercitus Lepidi eam partem, quae corrupta est et ab re publica alienata, et corrigere et coërcere praesentia mei exercitus possem. Itaque in Isara, flumine maximo, quod in finibus est Allobrogum, ponte uno die facto, exercitum a. d. IIII. Idus Maias traduxi. Cum vero mihi nuntiatum esset L. Antonium praemissum cum equitibus et cohortibus ad Forum Iulii venisse, fratrem cum equitum quattuor milibus, ut occurreret ei, misi a. d. V. Idus Maias; ipse maximis itineribus cum quattuor legionibus expeditis et reliquo equitatu subsequar. 4. Si nos mediocris modo fortuna rei publicae adiuverit, et audaciae perditorum et nostrae sollicitudinis hic finem reperiemus. Quod si latro, praecognito nostro adventu, rursus in Italiam se recipere coeperit, Bruti erit officium occurrere ei; cui scio nec consilium nec animum defuturum. Ego tamen, si id acciderit, fratrem cum equitatu mittam, qui sequatur, Italiam a vastatione defendat. Fac valeas meque mutuo diligas.

XVI. (A. U. C. 711.)

CICERO PLANCO.

1. Nihil post hominum memoriam gloriosius, nihil gratius, ne tempore quidem ipso opportunius accidere vidi quam tuas, Plance, litteras. Redditae sunt enim frequenti senatu Cornuto, cum is frigidas sane et inconstantes recitasset litteras Lepidi. Sub eas statim recitatae sunt tuae, non sine magnis quidem clamoribus. Cum rebus enim ipsis essent et studiis beneficiisque in rem publicam gratissimae, tum erant gravissimis verbis ac sententiis. Flagitare senatus instituit Cornutum, ut referret statim de tuis litteris. Ille se considerare velle. Cum ei magnum convicium fieret cuncto a senatu, quinque tribuni plebi rettulerunt. Servilius rogatus rem distulit; ego eam sententiam dixi, cui sunt assensi ad unum. Ea quae fuerit, ex senatus consulto cognosces. 2. Tu, quamquam consilio non eges vel abundas potius, tamen hoc animo esse debes, ut nihil huc reiicias neve in rebus tam subitis tamque angustis a senatu consilium petendum putes. Ipse tibi sis senatus; quocunque te ratio rei publicae ducet, sequare. Cures, ut ante factum aliquod a te egregium audiamus, quam futurum putarimus. Illud tibi promitto, quidquid erit

---

1. *Profecique per* auctore Ernestio Schützius, *Profeci utique per* Hand Turs. III. p. 510. — 9. *quid*] *qui* M. — Post *equitatu meo* videtur excidisse *Antonium*. Or. — 14. *Maii* E. item v. 17. — 15. *Forum*] *eorum* M. — 16. *a. d. III. Idus* Ambr. 13. — 23. *Italiamque* Dresd. tertius. — 30. *sint* M. — 32. *rep.* M. — 33. *ac* M: *et* E. — 35. *plebi* M: *plebei* E. — 39. *huic* M. — *subditis* M. — 42. *erit a te* M: *a te erit* E.

a te factum, id senatum non modo ut fideliter sed etiam ut sapienter factum comprobaturum.

XVII. (A. U. C. 711.*)*
PLANCUS CICERONI.

1. Antonius Id. Maiis ad Forum Iulii cum primis copiis venit. Ventidius bidui spatio abest ab eo. Lepidus ad Forum Voconii castra habet, qui locus a Foro Iulii quattuor et viginti milia passuum abest; ibique me exspectare constituit, quemadmodum ipse mihi scripsit. Quodsi omnia mihi integra et ipse et fortuna servarit, recipio vobis celeriter me negotium ex sententia confecturum. **2.** Fratrem meum assiduis laboribus concursationibusque confectum graviter se habuisse antea tibi scripsi; sed tamen cum primum posse ingredi coepit, non magis sibi quam rei publicae se convaluisse existimans, ad omnia pericula princeps esse non recusabat. Sed ego eum non solum hortatus sum, verum etiam coëgi isto proficisci, quod et illa valetudine magis conficere se quam me iuvare posset in castris, et quod acerbissimo interitu consulum rem publicam nudatam tali cive praetore in urbanis officiis indigere existimabam. Quod si qui vestrûm non probabit, mihi prudentiam in consilio defuisse sciat, non illi erga patriam fidelitatem. **3.** Lepidus tamen, quod ego desiderabam, fecit, ut Apellam ad me mitteret, quo obside fide illius et societatis in re publica administranda uterer. Studium mihi suum L. Gellius † de tribus fratribus Segaviano probavit, quo ego interprete novissime ad Lepidum sum usus. Amicum eum rei publicae cognosse videor, libenterque ei sum testimonio et omnibus ero, qui bene merentur. Fac valeas meque mutuo diligas dignitatemque meam, si mereor, tuearis, sicut adhuc singulari cum benevolentia fecisti.

XVIII. (A. U. C. 711.*)*
PLANCUS CICERONI.

1. Quid in animo habuerim, cum Laevus Nervaque discesserunt a me, et ex litteris, quas eis dedi, et ex ipsis cognoscere potuisti, qui omnibus rebus consiliisque meis interfuerunt. Accidit mihi, quod homini pudenti et cupido satisfaciendi rei publicae bonisque omnibus accidere solet, ut consilium sequerer periculosum magis, dum me probarem, quam tutum, quod habere posset obtrectationem. **2.** Itaque post discessum legatorum, cum binis continuis litteris et Lepidus me, ut venirem, rogaret, et Laterensis multo etiam magis prope implorans obtestaretur, non ullam rem aliam extimescens quam eandem, quae mihi quoque facit timorem, varietatem atque infidelitatem exercitus eius, non dubitandum putavi, quin succurrerem meque communi periculo offerrem. Sciebam enim — et cautius illud erat consilium exspectare me ad Isaram, dum Brutus traiiceret exercitum, et cum collega consentiente, sicut milites

---

5. *Maii* E. — 6. *Vocontium* Strothius. — 7. *passus* M. — 14. *recusabat* M: *recusavit* E. — 16. *iuvare*] *tuare* M, *tueri* Codd. aliquot. — 19. *sciam* M. — 20. *quod obside* M. — 22. Fort. *L. Gellius D. F. Fab. Segovia* vel *Segovianus*. Or. — *Segaviano* M: *Sexto Gaviano* E. — 26. *singula* M. — 30. *ei* M. — 36. *multos* M. — 38. *eius*] *es* M. — 40. *et* M : *etsi* E. — 41. *sicut milites faciunt* in Ambr. 15. omissa secl. E.

faciunt, hostibus obviam ire —, tamen, si quid Lepidus bene sentiens detrimenti cepisset, hoc omne assignatum iri aut pertinaciae meae aut timori videbam, si aut hominem offensum mihi, coniunctum cum re publica, non sublevassem aut ipse a certamine belli tam necessarii me removissem. 3. Itaque potius periclitari volui, si possem mea praesentia et Lepidum tueri et exercitum facere meliorem, quam nimis cautus videri. Sollicitiorem certe hominem, non suis contractis, neminem puto fuisse. Nam quae res nullam habebat dubitationem, si exercitus Lepidi absit, ea nunc magnam affert sollicitudinem magnumque habet casum. Mihi enim si contigisset, ut prior occurrerem Antonio, non mehercules horam constitisset: tantum ego et mihi confido et sic perculsas illius copias Ventidiique mulionis castra despicio. Sed non possum non exhorrescere, si quid intra cutem subest vulneris, quod prius nocere potest, quam sciri curarique possit. Sed certe, nisi uno loco me tenerem, magnum periculum ipse Lepidus, magnum ea pars exercitus adiret, quae bene de re publica sentit. Magnam etiam perditi hostes accessionem sibi fecissent, si quas copias a Lepido abstraxissent. Quae si adventus meus represserit, agam gratias fortunae constantiaeque meae, quae ad hanc experientiam excitavit. 4. Itaque a. d. XII. Kalend. Iun. ab Isara castra movi; pontem tamen, quem in Isara feceram, castellis duobus ad capita positis, reliqui praesidiaque ibi firma posui, ut venienti Bruto exercituique eius sine mora transitus esset paratus. Ipse, ut spero, diebus octo, quibus has litteras dabam, cum Lepidi copiis me coniungam.

XIX. (A. U. C. 711.*)*

CICERO PLANCO.

1. Quamquam gratiarum actionem a te non desiderabam, cum te re ipsa atque animo scirem esse gratissimum, tamen — fatendum est enim — fuit ea mihi periucunda. Sic enim vidi, quasi ea, quae oculis cernuntur, me a te amari. Dices, quid antea? Semper equidem; sed nunquam illustrius. Litterae tuae mirabiliter gratae sunt senatui, cum rebus ipsis, quae erant gravissimae et maximae, fortissimi animi summique consilii, tum etiam gravitate sententiarum atque verborum. 2. Sed, mi Plance, incumbe, ut belli extrema perficias; in hoc erit summa et gratia et gloria. Cupio omnia rei publicae causa; sed, mehercules, in ea conservanda iam defetigatus non multo plus patriae faveo quam tuae gloriae; cuius maximam facultatem tibi dii immortales, ut spero, dedere; quam complectere, obsecro. Qui enim Antonium oppresserit, is hoc bellum teterrimum periculosissimumque confecerit.

---

5. *posset* M. — 6. *qua* M. — 8. *namque res* M. — *habebat* M: *habeat* E cum Ambr. 15. — 11. *et sic perculsas* M: *et perculsas* E. — 13. *vulneris* M: *ulceris* auctore Puteano E. — 14. *si uno loco me tenerem* auctore Manutio Schützius, *nisi uno loco metaremur* Rutilius. Cf. Ep. 23. §. 1.—18. *quae me ad h. e. excitavit* Manutius. Malim *quae ad h. e. me excitavit*. Or. — 31. *sunt* M: *fuerunt* E. — 32. *maxime* M. — 36. *defetigatus* M: *defatigatus* E. — 37. Leg. *dederunt*. Or.

XX. *(A. U. C.* 711.*)*

CICERO PLANCO.

1. Ita erant omnia, quae istinc afferebantur, incerta, ut, quid ad te scriberem, non occurreret. Modo enim, quae vellemus, de Lepido, modo contra nuntiabantur. De te tamen fama constans nec decipi posse nec vinci; quorum alterius fortuna partem habet quandam, alterum proprium est prudentiae tuae. 2. Sed accepi litteras a collega tuo, datas Idibus Maiis, in quibus erat te ad se scripsisse a Lepido non recipi Antonium: quod erit certius, si tu ad nos idem scripseris; sed minus audes fortasse propter inanem laetitiam litterarum superiorum. Verum, ut errare, mi Plance, potuisti — quis enim id effugerit? —, sic decipi te non potuisse quis non videt? Nunc vero etiam iam erroris causa sublata est. Culpa enim illa „bis ad eundem" vulgari reprehensa proverbio est. Sin, ut scripsisti ad collegam, ita se res habet, omni cura liberati sumus; nec tamen erimus prius, quam ita esse tu nos feceris certiores. 3. Mea quidem, ut ad te saepius scripsi, haec sententia est: qui reliquias huius belli oppresserit, eum totius belli confectorem fore; quem te et opto esse et confido futurum. Studia mea erga te, quibus certe nulla esse maiora potuerunt, tibi tam grata esse quam ego putavi fore, minime miror vehementerque laetor. Quae quidem tu, si recte istic erit, maiora et graviora cognosces. IIII. Kalendas Iunias.

XXI. *(A. U. C.* 711.*)*

PLANCUS CICERONI.

1. Puderet me inconstantiae mearum litterarum, si non haec ex aliena levitate penderent. Omnia feci, quare Lepido coniuncto ad rem publicam defendendam minore sollicitudine vestra perditis resisterem. Omnia ei et petenti recepi et ultro pollicitus sum; scripsique tibi biduo ante confidere me bono Lepido esse usurum communique consilio bellum administraturum. Credidi chirographis eius, affirmationi praesentis Laterensis, qui tum apud me erat reconciliaremque me Lepido fidemque haberem orabat. Non licuit diutius bene de eo sperare. Illud certe cavi et cavebo, ne mea credulitate rei publicae summa fallatur. 2. Cum Isaram flumen, uno die ponte effecto, exercitum traduxissem, pro magnitudine rei celeritatem adhibens, quod petierat per litteras ipse, ut maturarem venire, praesto mihi fuit stator eius cum litteris, quibus, ne venirem, denuntiabat: se posse per se conficere negotium; interea ad Isaram exspectarem. Indicabo temerarium meum consilium tibi: nihilominus ire decreram, existimans eum socium gloriae vitare. Putabam posse me nec de laude ieiuni hominis delibare quidquam et subesse tamen propinquis locis, ut, si durius aliquid esset, succurrere celeriter possem. 3. Ego non malus homo hoc suspicabar. At Laterensis, vir sanctissimus, suo chirographo mittit mihi litteras meisque,

3. *istim* Vb. (De M. non constat.) — 5. Fort. *nec te decipi.* Bait. — 8. *te adscripsisse* M. — *recepi* M. — 11. *errarem id Plance voluisti* M. — 12. *etiam erroris* Manutius. Cfr. Hand Turs. III. p. 139. — 21. *IIII.* M: *Quarto* E. — 32. *res publica summa* Lambinus. — 37. *spectarem* M. — 39. *deliberare* M. — 42. *meisque* M: *in eisque* E.

desperans de se, de exercitu, de Lepidi fide, querensque se destitutum; in quibus aperte denuntiat: videam, ne fallar; suam fidem solutam esse; rei publicae ne desim. Exemplar eius chirographi Titio misi. Ipsa chirographa omnia, et quibus credidi et ea, quibus fidem non habendam putavi, Laevo Cispio dabo perferenda, qui omnibus iis interfuit rebus. 4. Accessit eo, ut milites eius, cum Lepidus contionaretur, improbi per se, corrupti etiam per eos, qui praesunt, Canidios Rufrenosque et ceteros, quos, cum opus erit, scietis, conclamarint viri boni pacem se velle neque esse cum ullis pugnaturos, duobus iam consulibus singularibus occisis, tot civibus pro patria amissis, hostibus denique omnibus iudicatis bonisque publicatis: neque hoc aut vindicarat Lepidus aut sanarat. 5. Huc me venire et duobus exercitibus coniunctis obiicere exercitum fidelissimum, auxilia maxima, principes Galliae, provinciam cunctam summae dementiae et temeritatis esse vidi, mihique, si ita oppressus essem remque publicam mecum prodidissem, mortuo non modo honorem, sed misericordiam quoque defuturum. Itaque rediturus sum nec tanta munera perditis hominibus dari posse sinam. 6. Exercitum locis habeam opportunis, provinciam tuear, etiamsi ille exercitus descierit, omniaque integra servem, dabo operam, quoad exercitus huc summittatis parique felicitate rem publicam hic vindicetis. Nec depugnare, si occasio tulerit, nec obsideri, si necesse fuerit, nec mori, si casus inciderit, pro vobis paratior fuit quisquam. Quare hortor te, mi Cicero, exercitum huc traiiciendum quam primum cures et matures prius, quam hostes magis corroborentur et nostri perturbentur. In quo si celeritas erit adhibita, res publica in possessione victoriae, deletis sceleratis, permanebit. Fac valeas meque diligas. 7. Fratrem meum tibi, fortissimum civem et ad omnia paratissimum, excusem litteris? qui ex labore in febriculam incidit assiduam et satis molestam. Cum primum poterit, istuc recurrere non dubitabit, ne quo loco rei publicae desit. Meam dignitatem commendatam habeas, rogo. Concupiscere me nihil oportet; habeo te et amantissimum mei et, quod optavi, summae auctoritatis. Tu videris, quantum et quando tuum munus apud me velis esse. Tantum te rogo, in Hirtii locum me subdas et ad tuum amorem et ad meam observantiam.

XXII. (A. U. C. 711.*)*
CICERO PLANCO.

1. In te et in collega omnis spes est, dis approbantibus. Concordiâ vestrâ, quae senatui declarata litteris vestris est, mirifice et senatus et cuncta civitas delectata est. 2. Quod ad me scripseras de re agraria, si consultus senatus esset, ut quisque honorificentissimam de te sententiam dixisset, eam secutus essem; qui certe ego fuissem. Sed

---

2. *in quibus aperte* M: *aperte* E. — 3. Fort. *Tito*, fratri. Or. — 5. *iis* M: *his* E. — 8. *conclamarunt* M. — 10. *singularibus*] *singularibus viris* Lambinus, del. cum Cod. Hittorp. Schütziua. — 11. *omnibus*] Fort. *bonis omnibus*. Or. — 12. *Hoc* h. l. et infra bis M. Cfr. Hand Turs. III. p. 96. — 15. *perdidissem* Ambrr. quinque. — 16. *defuturum* M: *defuturam* E. Cfr. Ep. 24, 1. — 18. *exercitum* M: *ut exercitum* E. — *habebo* corr. M. — 27. *excuse* pr. M, *excuses* corr. M. — 41. *dixisset, qui eam secutus esset, certe* Graevius.

propter tarditatem sententiarum moramque rerum cum ea, quae consulebantur, ad exitum non pervenirent, commodissimum mihi Plancoque fratri visum est uti eo, quod ne nostro arbitratu componeretur, quis fuerit impedimento, arbitror te ex Planci litteris cognovisse. 3. Sed sive in senatus consulto sive in ceteris rebus desideras aliquid, sic tibi persuade, tantam esse apud omnes bonos tui caritatem, ut nullum genus amplissimae dignitatis excogitari possit, quod tibi non paratum sit. Litteras tuas vehementer exspecto, et quidem tales, quales maxime opto. Vale.

XXIII. (A. U. C. 711.*)*

PLANCUS CICERONI.

1. Nunquam mehercules, mi Cicero, me poenitebit maxima pericula pro patria subire, dum, si quid acciderit mihi, a reprehensione temeritatis absim. Confiterer imprudentia me lapsum, si unquam Lepido ex animo credidissem. Credulitas enim error est magis quam culpa; et quidem in optimi cuiusque mentem facillime irrepit. Sed ego non hoc vitio paene sum deceptus; Lepidum enim pulchre noram. Quid ergo est? Pudor me, qui in bello maxime est periculosus, hunc casum coëgit subire. Nam, nisi uno loco essem, verebar, ne cui obtrectatorum viderer et nimium pertinaciter Lepido offensus et mea patientia etiam alere bellum. 2. Itaque copias prope in conspectum Lepidi Antoniique adduxi quadragintaque milium passuum spatio relicto consedi eo consilio, ut vel celeriter accedere vel salutariter recipere me possem. Adiunxi haec in loco eligendo, flumen oppositum ut haberem, in quo mora transitus esset; Vocontii sub manu ut essent, per quorum loca fideliter mihi pateret iter. Lepidus, desperato adventu meo, quem non mediocriter captabat, se cum Antonio coniunxit a. d. IIII. Kal. Iunias, eodemque die ad me castra moverunt; viginti milia passuum cum abessent, res mihi nuntiata est. 3. Dedi operam deûm benignitate, ut et celeriter me reciperem et hic discessus nihil fugae simile haberet, non miles ullus, non eques, non quidquam impedimentorum amitteretur aut ab illis ferventibus latronibus interciperetur. Itaque pridie Nonas Iunias omnes copias Isaram traieci pontesque, quos feceram, interrupi, ut spatium ad colligendum se homines haberent et ego me interea cum collega coniungerem, quem triduo, cum has dabam litteras, exspectabam. 4. Laterensis nostri et fidem et animum singularem in rem publicam semper fatebor. Sed certe nimia eius indulgentia in Lepidum ad haec pericula perspicienda fecit eum minus sagacem. Qui quidem cum in fraudem se deductum videret, manus, quas iustius in Lepidi perniciem armasset, sibi afferre conatus est. In quo casu tamen interpellatus et adhuc vivit et dicitur victurus. Sed tamen de hoc parum mihi certum est. 5. Magno cum dolore parricidarum elapsus sum iis; veniebant enim eodem furore in me, quo in patriam, incitati. Iracun-

3. *uti eo*] Excidisse censent *senatus consulto* De Franciscis et Schültzius. Fort. *uti S. C. quod.* Or. — 19. *cogit* M. — *nisi* Manutius: *si* ME. — 23. *salutari* M. — 30. *celeriter a me* M. — 32. *furentibus* Codd. aliquot. — 33. *ut et spatium* Codd. aliquot. — 34. *ad*] *et* M. — 36. *rep.* M. — 41. *parum mihi* M: *mihi parum* E. — 42. *Ego magno* Ambr. 15.

dias autem harum rerum recentes habebant: quod Lepidum castigare non destiteram, ut exstingueret bellum; quod colloquia facta improbabam; quod legatos fide Lepidi missos ad me in conspectum venire vetueram; quod C. Catium Vestinum, tribunum mil., missum ab Antonio ad eum cum litteris exceperam. In quo hanc capio voluptatem, quod certe, quo magis me petiverunt, tanto maiorem iis frustratio dolorem attulit. 6. Tu, mi Cicero, quod adhuc fecisti, idem praesta, ut vigilanter nervoseque nos, qui stamus in acie, subornes. Veniat Caesar cum copiis, quas habet firmissimas, aut, si ipsum aliqua res impedit, exercitus mittatur; cuius ipsius magnum periculum agitur. Quidquid aliquando futurum fuit in castris perditorum contra patriam, huc omne iam convenit. Pro urbis vero salute cur non omnibus facultatibus, quas habemus, utamur? Quodsi vos istic non defueritis, profecto, quod ad me attinet, omnibus rebus abunde rei publicae satisfaciam. 7. Te quidem, mi Cicero, in dies mehercules habeo cariorem sollicitudinesque meas quotidie magis tua merita exacuunt, ne quid aut ex amore aut ex iudicio tuo perdam. Opto ut mihi liceat iam praesenti pietate meorum officiorum tua beneficia tibi facere iucundiora. VIII. Idus Iun. Cularone, ex finibus Allobrogum.

XXIV. *(A. U. C.* 711.*)*

PLANCUS IMP. COS. DES. S. D. CICERONI.

1. Facere non possum, quin in singulas res meritaque tua tibi gratias agam. Sed mehercules facio cum pudore. Neque enim tanta necessitudo, quantam tu mihi tecum esse voluisti, desiderare videtur gratiarum actionem, neque ego lubenter pro maximis tuis beneficiis tam vili munere defungor orationis, et malo praesens observantia, indulgentia, assiduitate memorem me tibi probare. Quodsi mihi vita contigerit, omnes gratas amicitias atque etiam pias propinquitates in tua observantia, indulgentia, assiduitate vincam. Amor enim tuus ac iudicium de me utrum mihi plus dignitatis in perpetuum an voluptatis quotidie sit allaturus, non facile dixerim. 2. De militum commodis fuit tibi curae; quos ego non potentiae meae causa — nihil enim me non salutariter cogitare scio — ornari volui a senatu; sed primum, quod ita meritos iudicabam; deinde, quod ad omnes casus coniunctiores rei publicae esse volebam; novissime, ut ab omni omnium sollicitatione aversos eos tales vobis praestare possem, quales adhuc fuerunt. 3. Nos adhuc hic omnia integra sustinuimus. Quod consilium nostrum, etsi, quanta sit aviditas hominum non sine causa †talis victoriae scio, tamen vobis probari spero. Non enim, si quid in his exercitibus sit offensum, magna sub-

3. *Lepidi dimissos* M. — *vetuerat* M. — 5. *eum* Codd. aliquot: *me* ME. — *exceperam numeroque hostium habueram* Cratander. — 6. *iis* M: *his* E. — 10. *periculum agitur* M: *agitur periculum* E. — 11. *huc* Orellius: *hoc* ME. — 18. *Cularone* Sirmondus: *Cuiarone* M, *Civarone* E, «quod defendit Bouge Lib. III. c. 7. Hist. Provinciae, ut sit castrum Sabaudiae ad Isaram, volgo *Civron.*» Bentivolius. — 22. *meraque* M. — 23. *mehercules* M: *mehercule* E. — 26 et 29. *diligentia* Lambinus. — 28. *in tua*] *mea in te* Lambinus. Malim *in tui* (cum Cod. Gud.) *observantia vincam*, deletis h. l. *indulgentia*, *assiduitate*. Or. — 33. *scis* Nodellius et Weiskius. — 38. *talis victoriae*] Sententia haec requiritur: «aviditas celeris ac plenae victoriae, qua Antonius prorsus opprimatur.» Or.

sidia res publica habet expedita, quibus subito impetu ac latrocinio parricidarum resistat. Copias vero nostras notas tibi esse arbitror. In castris meis legiones sunt veteranae tres, tironum vel luculentissima ex omnibus una; in castris Bruti una veterana legio, altera bima, octo tironum. Ita universus exercitus numero amplissimus est, firmitate exiguus. Quantum autem in acie tironi sit committendum, nimium saepe expertum habemus. 4. Ad hoc robur nostrorum exercituum sive Africanus exercitus, qui est veteranus, sive Caesaris accessisset, aequo animo summam rem publicam in discrimen deduceremus. Aliquanto autem propius esse quod Caesarem videbamus, nihil destiti eum litteris hortari, neque ille intermisit affirmare se sine mora venire; cum interim aversum illum ab hac cogitatione ad alia consilia video se contulisse. Ego tamen ad eum Furnium nostrum cum mandatis litterisque misi, si quid forte proficere posset. 5. Scis tu, mi Cicero, quod ad Caesaris amorem attinet, societatem mihi esse tecum: vel quod in familiaritate Caesaris, vivo illo, iam tueri eum et diligere fuit mihi necesse; vel quod ipse, quoad ego nosse potui, moderatissimi atque humanissimi fuit sensus; vel quod ex tam insigni amicitia mea atque Caesaris hunc filii loco et illius et vestro iudicio substitutum non proinde habere turpe mihi videtur. 6. Sed, quidquid tibi scribo, dolenter mehercule magis quam inimice facio. Quod vivit Antonius hodie, quod Lepidus una est, quod exercitus habent non contemnendos, quod sperant, quod audent, omne Caesari acceptum referre possunt. Neque ego superiora repetam; sed ex eo tempore, quo ipse mihi professus est se venire, si venire voluisset, aut oppressum iam bellum esset aut in aversissimam illis Hispaniam cum detrimento eorum maximo extrusum. Quae mens eum, aut quorum consilia, a tanta gloria, sibi vero etiam necessaria ac salutari, avocarit et ad cogitationem consulatus bimestris summo cum terrore hominum et insulsa cum efflagitatione transtulerit, exputare non possum. 7. Multum in hac re mihi videntur necessarii eius et rei publicae et ipsius causa proficere posse; plurimum, ut puto, tu quoque, cuius ille tanta merita habet, quanta nemo praeter me; nunquam enim obliviscar maxima ac plurima me tibi debere. De his rebus ut exigeret cum eo, Furnio mandavi. Quodsi, quantam debeo, habuero apud eum auctoritatem, plurimum ipsum iuvero. 8. Nos interea duriore condicione bellum sustinemus, quod neque expeditissimam dimicationem putamus neque tamen refugiendo commissuri sumus, ut maius detrimentum res publica accipere possit. Quodsi aut Caesar se respexerit aut Africanae legiones celeriter venerint, securos vos ab hac parte reddemus. Tu, ut instituisti, me diligas rogo proprieque tuum esse tibi persuadeas. v. Kal. Sext. ex castris.

---

10. *quod Caesarem videbamus, nihil destiti* Strothius: *quod ad Caesarem attinet, videbamus. Nihil destiti* ME. — 19. *proinde* M: *perinde* E. — 25. *aversissimam illis* Vb: *aversissimam illi* M, *adversissimam illi* E. — 26. *etrusum* M, *detrusum* Vb. — 27. *a* om. M. — 28. *avocarit - - - transtulerit* M: *avocarint - - - transtulerint* E. — 34. *quantum* M. — 40. *propriumque* Codd. aliquot. Cf. Lib. 9. Ep. 15. et Lib. 10. Ep. 5. — 41. *Sext.* secl. E.

XXV. (A. U. C. 711.)

CICERO S. D. FURNIO.

1. Si interest, id quod homines arbitrantur, rei publicae te, ut instituisti atque fecisti, navare operam rebusque maximis, quae ad exstinguendas reliquias belli pertinent, interesse, nihil videris melius neque laudabilius neque honestius facere posse istamque operam tuam, navitatem, animum in rem publicam celeritati praeturae anteponendam censeo. Nolo enim te ignorare, quantam laudem consecutus sis; mihi crede, proximam Planco, idque ipsius Planci testimonio, praeterea fama scientiaque omnium. 2. Quamobrem si quid operis tibi etiamnunc restat, id maximo opere censeo persequendum. Quid enim honestius? aut quid honesto anteponendum? Sin autem satisfactum rei publicae putas, celeriter ad comitia, quoniam mature futura sunt, veniendum censeo; dummodo ne quid haec ambitiosa festinatio †aliquid imminuat eius gloriae, quam consecuti sumus. Multi clarissimi viri, cum rei publicae darent operam, annum petitionis suae non obierunt. Quod eo facilius nobis est, quod non est annus hic tibi destinatus, ut, si aedilis fuisses, post biennium tuus annus esset. Nunc nihil praetermittere videbere usitati et quasi legitimi temporis ad petendum. Video autem Planco consule, etsi etiam sine eo rationes expeditas haberes, tamen splendidiorem petitionem tuam, si modo ista ex sententia confecta essent. 3. Omnino plura me scribere, cum tuum tantum consilium iudiciumque sit, non ita necesse arbitrabar; sed tamen sententiam meam tibi ignotam esse nolebam; cuius est haec summa, ut omnia te metiri dignitate malim quam ambitione, maioremque fructum ponere in perpetuitate laudis quam in celeritate praeturae. Haec eadem locutus sum domi meae, adhibito Quinto, fratre meo, et Caecina et Calvisio, studiosissimis tui, cum Dardanus, libertus tuus, interesset. Omnibus probari videbatur oratio mea; sed tu optime iudicabis.

XXVI. (A. U. C. 711.)

M. CICERO S. D. C. FURNIO.

1. Lectis tuis litteris, quibus declarabas aut omittendos Narbonenses aut cum periculo dimicandum, illud magis timui; quod vitatum non moleste fero. Quod de Planci et Bruti concordia scribis, in eo vel maximam spem pono victoriae. De Gallorum studio nos aliquando cognoscemus, ut scribis, cuius id opera maxime excitatum sit. Sed iam, mihi crede, cognovimus. Itaque iucundissimis tuis litteris stomachatus sum in extremo. Scribis enim, si in Sextilem comitia, cito te; sin iam confecta, citius, ne diutius cum periculo fatuus sis. 2. O mi Furni, quam tu tuam causam non nosti, qui alienas tam facile discas! Tu nunc candidatum te putas et id cogitas, ut aut ad comitia curras

7. *nativitatem* M. — 10. *sententiaque* Ambrr. tres. Fort. *conscientiaque*. Or. — 11. *persequundum* M. — 13. *quoniam* M: *quando* E. — 14. *aliquid imminuat* M: *imminuat* E. Fort. *ne quid - - aliquando imminuat*. Or. — 23. *non ita necesse arbitrabar* M: *arbitrabar non ita necesse* E. — 33. *quod*] *hoc* Rostius. — 40. *tuam causam* M: *causam tuam* E.

aut, si iam confecta, domi tuae sis, ne cum maximo periculo, ut scribis, stultissimus sis? Non arbitror te ita sentire; omnes enim tuos ad laudem impetus novi. Quodsi, ut scribis, ita sentis, non magis te quam de te iudicium reprehendo meum. Te adipiscendi magistratus levissimi et divulgatissimi, si ita adipiscare ut plerique, praepropera festinatio abducet a tantis laudibus, quibus te omnes in caelum iure et vere ferunt? Scilicet id agitur, utrum hac petitione an proxima praetor fias, non ut ita de re publica mereare, omni honore ut dignissimus iudicere. 3. Utrum nescis, quam alte ascenderis? an pro nihilo id putas? Si nescis, tibi ignosco; nos in culpa sumus: sin intelligis, ulla tibi est praetura vel officio, quod pauci, vel gloria, quam omnes sequuntur, dulcior? Hac de re et ego et Calvisius, homo magni iudicii tuique amantissimus, te accusamus quotidie. Comitia tamen, quoniam ex iis pendes, quantum facere possumus, quod multis de causis rei publicae arbitramur conducere, in Ianuarium mensem protrudimus. Vince igitur et vale.

XXVII. (A. U. C. 711.)

CICERO LEPIDO S.

1. Quod mihi pro summa erga te benevolentia magnae curae est, ut quam amplissima dignitate sis, moleste tuli te senatui gratias non egisse, cum esses ab eo ordine ornatus summis honoribus. Pacis inter cives conciliandae te cupidum esse laetor. Eam si a servitute seiungis, consules et rei publicae et dignitati tuae; sin ista pax perditum hominem in possessionem impotentissimi dominatus restitutura est, hoc animo scito omnes sanos, ut mortem servituti anteponant. 2. Itaque sapientius, meo quidem iudicio, facies, si te in istam pacificationem non interpones, quae neque senatui neque populo nec cuiquam bono probatur. Sed haec audies ex aliis aut certior fies litteris. Tu pro tua prudentia, quid optimum factu sit, videbis.

XXVIII. (A. U. C. 711.)

CICERO TREBONIO S.

1. Quam vellem ad illas pulcherrimas epulas me Idibus Martiis invitasses! Reliquiarum nihil haberemus. At nunc cum iis tantum negotii est, ut vestrum illud divinum in rem publicam beneficium nonnullam habeat querelam. Quod vero a te, viro optimo, seductus est tuoque beneficio adhuc vivit haec pestis, interdum, quod mihi vix fas est, tibi subirascor. Mihi enim negotii plus reliquisti uni quam praeter me omnibus. Ut enim primum post Antonii foedissimum discessum senatus haberi libere potuit, ad illum animum meum reverti pristinum, quem tu cum civi acerrimo, patre tuo, in ore et amore semper habuisti. 2. Nam cum senatum a. d. XIII. Kalendas Ianuarias tribuni plebi vocavissent deque alia re referrent, totam rem publicam sum complexus egique

1. *tuae sicne maximo* pr. M, *tuae sine maximo* corr. M. (*cum* est in margine.) — 8. *iudicare* M. — 13. *quoniam* M: *quando* E. — *iis* M: *his* E. — 15. Fort. *Vince igitur te et vale.* Or. — 18. *pro mea summa* Manutius. Malim *pro summa mea.* Or. — 21. *seiungis* M: *seiunges* E. — 24. *omnes* M: *esse omnes* E. — 26. *interponeres* M. — 32. *iis* M: *his* E. — 3. *divinum rep.* M.

acerrime senatumque iam languentem et defessum ad pristinam virtutem consuetudinemque revocavi magis animi quam ingenii viribus. Hic dies meaque contentio atque actio spem primum populo Romano attulit libertatis reciperandae. Nec vero ipse postea tempus ullum intermisi de re publica non cogitandi solum sed etiam agendi. 3. Quodnisi res urbanas actaque omnia ad te perferri arbitrarer, ipse perscriberem, quamquam eram maximis occupationibus impeditus. Sed illa cognosces ex aliis; a me pauca, et ea summatim. Habemus fortem senatum, consulares partim timidos partim male sentientes. Magnum damnum factum est in Servio. L. Caesar optime sentit; sed, quod avunculus est, non acerrimas dicit sententias. Consules egregii; praeclarus D. Brutus; egregius puer Caesar, de quo spero equidem reliqua. Hoc vero certum habeto, nisi ille veteranos celeriter conscripsisset legionesque duae de exercitu Antonii ad eius se auctoritatem contulissent atque is oppositus esset terror Antonio, nihil Antonium sceleris, nihil crudelitatis praeteriturum fuisse. Haec tibi, etsi audita esse arbitrabar, volui tamen notiora esse. Plura scribam, si plus otii habuero.

XXIX. (Anno incerto.)

CICERO APPIO.

De meo studio erga salutem et incolumitatem tuam credo te cognosse ex litteris tuorum, quibus me cumulatissime satisfecisse certo scio; nec iis concedo, quamquam sunt singulari in te benevolentia, ut te salvum malint quam ego. Illi mihi necesse est concedant, ut tibi plus quam ipsi hoc tempore prodesse possim; quod quidem nec destiti facere nec desistam, et iam in maxima re feci et fundamenta ieci salutis tuae. Tu fac bono animo magnoque sis meque tibi nulla re defuturum esse confidas. Pridie Nonas Quinctiles.

XXX. (A. U. C. 711.)

GALBA CICERONI S.

1. A. d. XVII. Kalend. Maias, quo die Pansa in castris Hirtii erat futurus, cum quo ego eram — nam ei obviam processeram milia passuum centum, quo maturius veniret —, Antonius legiones eduxit duas, secundam et quintam tricesimam et cohortes praetorias duas, unam suam, alteram Silani, et evocatorum partem. Ita obviam venit nobis, quod nos quattuor legiones tironum habere solum arbitrabatur. Sed noctu, quo tutius venire in castra possemus, legionem Martiam, cui ego praeesse solebam, et duas cohortes praetorias miserat Hirtius nobis. 2. Cum equites Antonii apparuissent, contineri neque legio Martia neque cohortes praetoriae potuerunt; quas sequi coepimus coacti, quoniam retinere eas non potueramus. Antonius ad Forum Gallorum suas copias contine-

11. *egregius puer* M : *puer egregius* E. — 14. *is*] *his* corr. M. — 19. *Appio* M: *Ampio* E, *Ampio Balbo* Aldus. Cf. Lib. 11. Ep. 22. — 20. *te*] *et* M. — 22. *iis* M : *his* E. — 26. *bono animo magno animoque sis* M. — *nulla in re* Lambinus. Malim *in nulla re*. Bait. — 30. *A. d.* XVII. *Kalend.* Vb : XVII. *Kalend.* ME. — *Maii* E. — 31. *ei*] *et* M. — 33. *tricensimam* Vb, *trigesimam* E. — 34. *et* om. M. — 36. *possuissemus* M. — 39. *quoniam retinere eas non potueramus* M: *quando eas retinere non poteramus* E.

bat neque sciri volebat se legiones habere; tantum equitatum et levem armaturam ostendebat. Posteaquam vidit se invito legionem ire Pansa, sequi se duas legiones iussit tironum. Posteaquam angustias paludis et silvarum transiimus, acies est instructa a nobis duodecim cohortium. 3. Nondum venerant legiones duae; repente Antonius in aciem suas copias de vico produxit et sine mora concurrit. Primo ita pugnatum est, ut acrius non posset ex utraque parte pugnari; etsi dexterius cornu, in quo ego eram cum Martiae legionis cohortibus octo, impetu primo fugaverat legionem XXXV. Antonii, ut amplius passus* ultra aciem, quo loco steterat, processerit. Itaque cum equites nostrum cornu circumire vellent, recipere me coepi et levem armaturam opponere Maurorum equitibus, ne aversos nostros aggrederentur. Interim video me esse inter Antonianos Antoniumque post me esse aliquanto. Repente equum immisi ad eam legionem tironum, quae veniebat ex castris scuto reiecto. Antoniani me insequi; nostri pila coicere velle. Ita nescio quo fato sum servatus, quod sum cito a nostris cognitus. 4. In ipsa Aemilia, ubi cohors Caesaris praetoria erat, diu pugnatum est. Cornu sinisterius, quod erat infirmius, ubi Martiae legionis duae cohortes erant et cohors praetoria, pedem referre coeperunt, quod ab equitatu circumibantur, quo vel plurimum valet Antonius. Cum omnes se recepissent nostri ordines, recipere me novissimus coepi ad castra. Antonius tamquam victor castra putavit se posse capere. Quo cum venit, complures ibi amisit nec egit quidquam. Audita re Hirtius cum cohortibus viginti veteranis redeunti Antonio in sua castra occurrit copiasque eius omnes delevit fugavitque eodem loco, ubi erat pugnatum, ad Forum Gallorum. Antonius cum equitibus hora noctis quarta se in castra sua ad Mutinam recepit. 5. Hirtius in ea castra rediit, unde Pansa exierat, ubi duas legiones reliquerat, quae ab Antonio erant oppugnatae. Sic partem maiorem suarum copiarum Antonius amisit veteranarum. Nec id tamen sine aliqua iactura cohortium praetoriarum nostrarum et legionis Martiae fieri potuit. Aquilae duae, signa sexaginta sunt relata Antonii. Res bene gesta est. A. d. XII. Kalendas Maias, ex castris.

XXXI. (A. U. C. 711.)

C. ASINIUS POLLIO CICERONI S. D.

1. Minime mirum tibi debet videri nihil me scripsisse de re publica, posteaquam itum est ad arma. Nam saltus Castulonensis, qui semper tenuit nostros tabellarios, etsi nunc frequentioribus latrociniis infestior factus est, tamen nequaquam tanta in mora est, quanta qui locis omnibus dispositi ab utraque parte scrutantur tabellarios et retinent. Itaque nisi nave perlatae litterae essent, omnino nescirem, quid istic fieret. Nunc vero nactus occasionem posteaquam navigari coeptum est, cupidis-

---

4. *transiimus* Va: *transimus* M, *transivimus* E. — 5. *cum repente* Manutius. — 8. *ego eram* M: *eram* E. — 9. *passus*] Excidit numerus. — 10. *circumire* M: *circuire* E. — 15. *coicere* M: *coniicere* E. — 19. *circumibantur* M: *circuibantur* E. — 23. *ibi amici sit* M. — 25. *fugavitque eodem* Codd. aliquot: *fugavit, eodemque* ME. — 27. *redit* M. — 30. *praetoriarum* Codd. aliquot: *praetorianarum* ME. — 32. *XII.*] *XVI.* Manutius. — *Maias* M: *Maii* E.

sime et quam creberrime potero scribam ad te. 2. Ne movear eius sermonibus, quem tametsi nemo est, qui videre velit, tamen nequaquam proinde ac dignus est oderunt homines, periculum non est; adeo est enim invisus mihi, ut nihil non acerbum putem, quod commune cum illo sit. Natura autem mea et studia trahunt me ad pacis et libertatis cupiditatem. Itaque illud initium civilis belli saepe deflevi. Cum vero non liceret mihi nullius partis esse, quia utrobique magnos inimicos habebam, ea castra fugi, in quibus plane tutum me ab insidiis inimici sciebam non futurum; compulsus eo, quo minime volebam, ne in extremis essem, plane pericula non dubitanter adii. 3. Caesarem vero, quod me in tanta fortuna modo cognitum vetustissimorum familiarium loco habuit, dilexi summa cum pietate et fide. Quae mea sententia gerere mihi licuit, ita feci, ut optimus quisque maxime probarit. Quod iussus sum, eo tempore atque ita feci, ut appareret invito imperatum esse. Cuius facti iniustissima invidia erudire me potuit, quam iucunda libertas et quam misera sub dominatione vita esset. Ita, si id agitur, ut rursus in potestate omnia unius sint, quicunque is est, ei me profiteor inimicum. Nec periculum est ullum, quod pro libertate aut refugiam aut deprecer. 4. Sed consules neque senatus consulto neque litteris suis praeceperant mihi, quid facerem. Unas enim post Idus Martias demum a Pansa litteras accepi, in quibus hortatur me, ut senatui scribam me et exercitum in potestate eius futurum. Quod, cum Lepidus contionaretur atque omnibus scriberet se consentire cum Antonio, maxime contrarium fuit. Nam quibus commeatibus invito illo per illius provinciam legiones ducerem? aut, si cetera transissem, num etiam Alpes poteram transvolare, quae praesidio illius tenentur? Adde huc, quod perferri litterae nulla condicione potuerunt; sexcentis enim locis excutiuntur, deinde etiam retinentur ab Lepido tabellarii. 5. Illud me Cordubae pro contione dixisse nemo vocabit in dubium, provinciam me nulli, nisi qui ab senatu missus venisset, traditurum. Nam de legione tricesima tradenda quantas contentiones habuerim quid ego scribam? qua tradita quanto pro re publica infirmior futurus fuerim, quis ignorat? Hac enim legione noli acrius aut pugnacius quidquam putare esse. Quare eum me existima esse, qui primum pacis cupidissimus sim — omnes enim cives plane studeo esse salvos —, deinde qui et me et rem publicam vindicare in libertatem paratus sim. 6. Quod familiarem meum tuorum numero habes, opinione tua mihi gratius est. Invideo illi tamen, quod ambulat et iocatur tecum. Quaeres, quanti aestimem? Si unquam licuerit vivere in otio, experieris; nullum enim vestigium abs te discessurus sum. Illud vehementer admiror, non scripsisse te mihi, manendo in provincia an ducendo exercitum in Italiam rei publicae magis satisfacere possim. Ego quidem, etsi mihi tutius ac minus laboriosum est

1. *moveare* M. — 3. *perinde* Cratander. — 7. *utrubique* M. — 19. *litteris suis* M: *litteris* E. — 28. *ab* M: *a* E. — 29. *nemo*] *ne* M. — 30. *tradituram* M. — *tricensima* M, *trigesima* E. — 31. *contentiones habuerim* Orellius: *contiones habuerim* M, *habuerim contentiones* E. — 33. *putare esse* M: *putare* E. — 36. *in tuorum* Lambinus. — 38. *Quae res* M, *Quas res* N. Fort. *Quaeres, quanti id aestimem.* Or. — 39. *discessurus* M: *recessurus* E. — 41. *provincia* Vb: *provinciam* M, *provinciane* E.

manere, tamen, quia video tali tempore multo magis legionibus opus esse quam provinciis, quae praesertim reciperari nullo negotio possunt, constitui, ut nunc est, cum exercitu proficisci. Deinde ex litteris, quas Pansae misi, cognosces omnia; nam tibi earum exemplar misi. XVII. Kal. April. Corduba.

XXXII. (A. U. C. 711.*)*

C. ASINIUS POLLIO CICERONI.

1. Balbus quaestor magna numerata pecunia, magno pondere auri, maiore argenti coacto de publicis exactionibus, ne stipendio quidem militibus reddito, duxit se a Gadibus et triduum tempestate retentus ad Calpem Kal. Iuniis traiecit sese in regnum Bogudis, plane bene peculiatus. His rumoribus utrum Gades referatur an Romam — ad singulos enim nuntios turpissime consilia mutat —, nondum scio. 2. Sed praeter furta et rapinas et virgis caesos socios, haec quoque fecit — ut ipse gloriari solet, eadem, quae C. Caesar —: ludis, quos Gadibus fecit, Herennium Gallum, histrionem, summo ludorum die anulo aureo donatum, in XIIII. sessum deduxit — tot enim fecerat ordines equestris loci —; quattuorviratum sibi prorogavit; comitia biennii biduo habuit, hoc est, renuntiavit, quos ei visum est; exsules reduxit, non horum temporum, sed illorum, quibus a seditiosis senatus trucidatus aut expulsus est, Sex. Varo proconsule. 3. Illa vero iam ne Caesaris quidem exemplo, quod ludis praetextam de suo itinere ad L. Lentulum procos. sollicitandum posuit. Et quidem cum ageretur, flevit, memoria rerum gestarum commotus. Gladiatoribus autem, Fadium quendam, militem Pompeianum, quia, cum depressus in ludum bis gratis depugnasset, auctorari sese nolebat et ad populum confugerat, primum Gallos equites immisit in populum — coniecti enim lapides sunt in eum, cum arriperetur Fadius —; deinde abstractum defodit in ludo et vivum combussit; cum quidem pransus, nudis pedibus, tunica soluta, manibus ad tergum reiectis, inambularet et illi misero quiritanti, C. R. NATVS SVM, responderet: „Abi nunc, populi fidem implora." Bestiis vero cives Romanos, in iis circulatorem quendam auctionum, notissimum hominem Hispali, quia deformis erat, obiecit. Cum huiuscemodi portento res mihi fuit. Sed de illo plura coram. 4. Nunc, quod praestat, quid me velitis facere, constituite. Tres legiones firmas habeo, quarum unam, duodetricesimam, cum ad se initio belli arcessisset Antonius hac pollicitatione, quo die in castra venisset, denarios quingenos singulis militibus daturum, in victoria vero eadem praemia, quae suis legionibus — quorum quis ullam finem aut modum futurum putabit? —, incitatissimam retinui, aegre mehercules; nec retinuissem, si uno loco habuissem, utpote cum singulae quaedam cohortes seditionem fecerint. Reliquas quoque legiones non destitit litteris atque infinitis pollicitationibus incitare.

---

3. *proficisci inde. Ex* malebat Ernestius. — 5. *Corduba* M: *Cordubae* E. — 11. *Calpem* M: *Calpen* E. — *bogutis* M. — 22. Malim *praetextatam* hic et §. 5. Or. — 26. *auctorari* Romana: *auctore* ME. — 27. *coniecti* Cratander: *conlecti* M, *collecti* E. — *arriperetur* M: *abriperetur* E. — 32. *in iis* M: *etiam in his* E. — *circumlatorem* M. — 37. *denarios se quinquagenos* Lambinus. — 39. *ullum* N. — *putabit* Gulielmius: *putavit* ME. — 40. *utpute* pr. M, *ut puta* corr. M.

Nec vero minus Lepidus ursit me et suis et Antonii litteris, ut legionem tricesimam mitterem sibi. 5. Itaque quem exercitum neque vendere ullis praemiis volui nec eorum periculorum metu, quae, victoribus illis, portendebantur, deminuere, debetis existimare retentum et conservatum rei publicae esse, atque ita credere, quodcunque imperassetis, facturum fuisse, si, quod iussistis, feci. Nam et provinciam in otio et exercitum in mea potestate tenui; finibus meae provinciae nusquam excessi; militem non modo legionarium, sed ne auxiliarium quidem ullum quoquam misi, et, si quos equites decedentes nactus sum, supplicio affeci. Quarum rerum fructum satis magnum re publica salva tulisse me putabo. Sed res publica si me satis novisset et maior pars senatus, maiores ex me fructus tulisset. Epistolam, quam Balbo, cum etiamnunc in provincia esset, scripsi, legendam tibi misi; etiam praetextam, si voles legere, Gallum Cornelium, familiarem meum, poscito. VI. Idus Iunias, Corduba.

XXXIII. (A. U. C. 711.*)*

POLLIO CICERONI S. P.

1. S. V. B. E. E. Q. V. Quo tardius certior fierem de proeliis apud Mutinam factis, Lepidus effecit, qui meos tabellarios novem dies retinuit; tametsi tantam calamitatem rei publicae quam tardissime audire optandum est, sed illis, qui prodesse nihil possunt neque mederi. Atque utinam eodem senatus consulto, quo Plancum et Lepidum in Italiam arcessistis, me quoque iussissetis venire! profecto non accepisset res publica hoc vulnus. Quo si qui laetantur in praesentia, quia videntur et duces et veterani Caesaris partium interisse, tamen postmodo necesse est doleant, cum vastitatem Italiae respexerint. Nam et robur et suboles militum interiit, si quidem, quae nuntiantur, ulla ex parte vera sunt. 2. Neque ego non videbam, quanto usui rei publicae essem futurus, si ad Lepidum venissem; omnem enim cunctationem eius discussissem, praesertim adiutore Planco. Sed scribenti ad me eiusmodi litteras, quas leges, et contionibus videlicet, quas Narbone habuisse dicitur, similes, palparer necesse erat, si vellem commeatus per provinciam eius iter faciens habere. Praeterea verebar, ne, si ante, quam ego incepta perficerem, proelium confectum esset, pium consilium meum raperent in contrariam partem obtrectatores mei, propter amicitiam, quae mihi cum Antonio, non maior tamen, quam Planco fuit. 3. Itaque a Gadibus mense Aprili binis tabellariis in duas naves impositis, et tibi et consulibus et Octaviano scripsi, ut me faceretis certiorem, quonam modo plurimum possem prodesse rei publicae. Sed, ut rationem ineo, quo die proelium Pansa commisit, eodem a Gadibus naves profectae sunt; nulla enim post hiemem fuit ante eam diem navigatio. Et hercules longe remotus ab omni suspicione futuri civilis tumultus, penitus in Lusitania

---

4. *deminuere* M: *diminuere* E. — *existumare* M. — 5. Fort. *facturum me fuisse*. Or. — 6. *sicut*, *quod non iussistis*, *feci* I. F. Gronovius. — 9. Fort. *discedentes*. Cf. Epist. 34. §. 1 et 2. Or. — 25. *et duces*] *ut duces* M. — *postmodo* pr. M: *postmodum* E cum corr. M. — 31. *et contionibus* M: *concionibus* E. — 32. *palparer* Vb: *palmarer* M, *palparer plane* E. — 34. *consilium meum* M: *meum consilium* E. — 37. *binos tabellarios* corr. M. — *navis* M. — *imposui* (una littera abrasa) M. — 41. Malim *eum*. Bait.

legiones in hibernis collocaram. Ita porro festinavit uterque confligere, tamquam nihil peius timerent quam ne sine maximo rei publicae detrimento bellum componeretur. Sed, si properandum fuit, nihil non summi ducis consilio gessisse Hirtium video. 4. Nunc haec mihi scribuntur ex Gallia Lepidi et nuntiantur: Pansae exercitum concisum esse; Pansam ex vulneribus mortuum; eodem proelio Martiam legionem interisse et L. Fabatum et C. Peducaeum et D. Carfulenum; Hirtino autem proelio et quartam legionem et omnes peraeque Antonii caesas, item Hirtii; quartam vero, cum castra quoque Antonii cepisset, a quinta legione concisam esse; ibi Hirtium quoque perisse et Pontium Aquilam; dici etiam Octavianum cecidisse — quae si, quod dii prohibeant! vera sunt, non mediocriter doleo —; Antonium turpiter Mutinae obsessionem reliquisse, sed habere equitum **, legiones sub signis armatas tres et P. Bagienni unam, inermes bene multos; Ventidium quoque se cum legione septima, octava, nona coniunxisse; si nihil in Lepido spei sit, descensurum ad extrema et non modo nationes sed etiam servitia concitaturum; Parmam direptam; L. Antonium Alpes occupasse. 5. Quae si vera sunt, nemini nostrûm cessandum est nec exspectandum, quid decernat senatus. Res enim cogit huic tanto incendio succurrere omnes, qui aut imperium aut nomen denique populi Romani salvum volunt esse. Brutum enim cohortes XVII. et duas non frequentes tironum legiones, quas conscripserat Antonius, habere audio. Neque tamen dubito, quin omnes, qui supersint de Hirtii exercitu, confluant ad eum. Nam in delectu non multum spei puto esse; praesertim cum nihil sit periculosius quam spatium confirmandi sese Antonio dari. Anni autem tempus libertatem maiorem mihi dat, propterea quia frumenta aut in agris aut in villis sunt. Itaque proximis litteris consilium meum expedietur; nam neque deesse neque superesse rei publicae volo. Maxime tamen doleo adeo et longo et infesto itinere ad me veniri, ut die quadragesimo post aut ultra etiam, quam facta sunt, omnia nuntientur.

XXXIV. (A. U. C. 711.)

LEPIDUS IMP. ITER. PONT. MAX. S. D. M. TULLIO CICERONI.

1. S. V. B. E. E. V. Cum audissem Antonium cum suis copiis, praemisso L. Antonio cum parte equitatus, in provinciam meam venire, cum exercitu meo ab confluente †ab Rhodano castra movi ac contra eos venire institui. Itaque continuis itineribus ad Forum Voconii veni et ultra castra ad flumen Argenteum contra Antonianos feci. P. Ventidius suas legiones tres coniunxit cum eo et ultra me castra posuit; habebat antea legionem quintam et ex reliquis legionibus magnam multitudinem, sed inermorum. Equitatum habet magnum; nam omnis ex proelio integer discessit, ita ut sint amplius †equitum **. Itaque ad me complures

---

1. *uterque cos. confligere* Bentivolius. — 7. *Hirtino* M: *Hirtiano* E. — 13. *EQVITVMVM* (i. e. *equitum quinque milia*) Manutius, Bengelius, Madvigius. — *et pupilli bagienni* M. — 17. *dereptam* M. — 23. *dilectu* M. — 29. *quadragensimo* M. — 35. *ab confluente ab Rhodano* M: *ab confluente Rhodano* E. Fort. *ab confluente ad Rhodanum.* Cf. Inscriptt. Lat. N. 660 et 4018. Or. — 36. *Voconii* Epist. 17. §. 1: *Vocontium* ME. In litteris adiecticiis latet, ni fallor, dies. Or. — 37. *Antonios* M. — 39. *quintam* M: *secundam* E. — *et*] *ut* M. — 41. *discessit* M: *decessit* E. — *equitum milia quinque. Ad me* Madvigius.

milites et equites ab eo transierunt et in dies singulos eius copiae minuuntur. 2. Silanus et Culleo ab eo discesserunt. Nos etsi graviter ab iis laesi eramus, quod contra nostram voluntatem ad Antonium ierant, tamen nostrae humanitatis et necessitudinis causa eorum salutis rationem habuimus; nec tamen eorum opera utimur neque in castris habemus neque ulli negotio praefecimus. Quod ad bellum hoc attinet, nec senatui nec rei publicae deerimus. Quae postea egerimus, faciam te certiorem.

* * *

1. Etsi omni tempore summa studia officii mutuo inter nos certatim constiterunt pro nostra inter nos familiaritate et proinde diligenter ab utroque conservata sunt, tamen non dubito, in tanto et tam repentino motu rei publicae quin nonnulla de me falsis rumoribus a meis obtrectatoribus me indigna ad te delata sint, quae tuum animum magno opere moverent pro tuo amore in rem publicam. Ea te moderate accepisse neque temere credendum iudicasse a meis procuratoribus certior sum factus; quae mihi, ut debent, gratissima sunt. Memini enim et illa superiora, quae abs tua voluntate profecta sunt ad meam dignitatem augendam et ornandam, quae perpetuo animo meo fixa manebunt. 2. Abs te, mi Cicero, magno opere peto, si meam vitam, † studium diligentissime. superioribus temporibus in re publica administranda, quae Lepido digna sunt, perspecta habes, ut paria aut eo ampliora reliquo tempore exspectes et proinde tua auctoritate me tuendum existimes, quo tibi plura tuo merito debeo. Vale. D. XI. Kalendas Iunias, ex castris, ex Ponte Argenteo.

XXXV. (A. U. C. 711.*)*

LEPIDUS IMP. ITER. PONT. MAX. S. D. S. P. PL. Q. R.

1. S. V. liberique vestri V. B. E. E. Q. V. Deos hominesque testor, patres conscripti, qua mente et quo animo semper in rem publicam fuerim et quam nihil antiquius communi salute ac libertate iudicarim; quod vobis brevi probassem, nisi mihi fortuna proprium consilium extorsisset. Nam exercitus cunctus consuetudinem suam in civibus conservandis communique pace, seditione facta, retinuit meque tantae multitudinis civium Romanorum salutis atque incolumitatis causam suscipere ut vere dicam, coëgit. 2. In qua re ego vos, patres conscripti, oro atque obsecro, ut, privatis offensionibus omissis, summae rei publicae consulatis, neve misericordiam nostram exercitusque nostri in civili dissensione sceleris loco ponatis. Quodsi salutis omnium ac dignitatis rationem habueritis, melius et vobis et rei publicae consuletis. Data III. Kal. Iun. a Ponte Argenteo.

---

3. *iis* M: *his* E. — 8. Novae epistolae initium hinc fecimus cum Victoriana altera. — 11. *motu reip.* M: *reipublicae motu* E. — 13. *moverent* M: *moverunt* E. Fort. *moverint*. Or. — 18. *studium* M: *et studium* E. (*vitam*, *studium*, *diligentiam* Lambinus. Fort. e syllabis *sume* Lambinianae lectioni addendum *summam*. Or.) — 30. *consuetudine suu* M. — *observandis* M, *servandis* mg. Repett. Lamb. — 38. *Kal. Iun. a* Vb: *Kal. a* ME.

LIBER XI.

AD D. BRUTUM ET CETEROS.

I. (A. U. C. 710.)

D. BRUTUS BRUTO SUO ET CASSIO S.

1. Quo in statu simus, cognoscite. Heri vesperi apud me Hirtius fuit; qua mente esset Antonius, demonstravit, pessima scilicet et infidelissima. Nam se neque mihi provinciam dare posse aiebat neque arbitrari tuto in urbe esse quemquam nostrûm; adeo esse militum concitatos animos et plebis. Quod utrumque esse falsum puto vos animadvertere, atque illud esse verum, quod Hirtius demonstrabat, timere eum, ne, si mediocre auxilium dignitatis nostrae habuissemus, nullae partes iis in re publica relinquerentur. 2. Cum in his angustiis versarer, placitum est mihi, ut postularem legationem liberam mihi reliquisque nostris, ut aliqua causa proficiscendi honesta quaereretur. Haec se impetraturum pollicitus est, nec tamen impetraturum confido; tanta est hominum insolentia et nostri insectatio. Ac si dederint, quod petimus, tamen paullo post futurum puto, ut hostes iudicemur aut aqua et igni nobis interdicatur. 3. Quid ergo est, inquis, tui consilii? Dandus est locus fortunae; cedendum ex Italia, migrandum Rhodum aut aliquo terrarum arbitror. Si melior casus fuerit, revertemur Romam; si mediocris, in exsilio vivemus; si pessimus, ad novissima auxilia descendemus. 4. Succurret fortasse hoc loco alicui vestrûm, cur novissimum tempus exspectemus potius, quam nunc aliquid moliamur? Quia ubi consistamus non habemus praeter Sex. Pompeium et Bassum Caecilium, qui mihi videntur hoc nuntio de Caesare allato firmiores futuri. Satis tempore ad eos accedemus, ubi, quid valeant, scierimus. Pro Cassio et te, si quid me velitis recipere, recipiam. Postulat enim hoc Hirtius, ut faciam. 5. Rogo vos, quam primum mihi rescribatis — nam non dubito, quin his de rebus ante horam quartam Hirtius certiorem me sit facturus —; quem in locum convenire possimùs, quo me velitis venire, rescribite. 6. Post novissimum Hirtii sermonem, placitum est mihi postulare, ut liceret nobis esse Romae publico praesidio: quod illos nobis concessuros non puto; magnam enim invidiam iis faciemus. Nihil tamen non postulandum putavi, quod aequum esse statuerem.

---

10. *iis*] *his* M, *sibi* Lambinus. — 12. *Hoc* Ambrr. tres. Quidni *hanc*? Bait. — 15. *igni nobis interdicatur* M: *igni interdicamur* E. — 19. *discendemus* M. — 22. *caelium* M. — 23. *tempori* Romana. — 27. *de his* Vb. — 31. *invidiam*] *umquam* M, qui *invidiam* ab alia manu habet in margine. — *faceremus* Palat. primus.

II. (A. U. C. 710.)

BRUTUS ET CASSIUS PRAETT. M. ANTONIO COS.

1. De tua fide et benevolentia in nos nisi persuasum esset nobis, non conscripsissemus haec tibi; quae profecto, quoniam istum animum habes, in optimam partem accipies. Scribitur nobis magnam veteranorum multitudinem Romam convenisse iam et ad Kalendas Iunias futuram multo maiorem. De te si dubitemus aut vereamur, simus nostri dissimiles. Sed certe, cum ipsi in tua potestate fuerimus tuoque adducti consilio dimiserimus ex municipiis nostros necessarios, neque solum edicto sed etiam litteris id fecerimus, digni sumus, quos habeas tui consilii participes, in ea praesertim re, quae ad nos pertinet. 2. Quare petimus a te, facias nos certiores tuae voluntatis in nos; putesne nos tutos fore in tanta frequentia militum veteranorum, quos etiam de reponenda ara cogitare audimus; quod velle et probare vix quisquam posse videtur, qui nos salvos et honestos velit. Nos ab initio spectasse otium nec quidquam aliud libertate communi quaesisse exitus declarat. Fallere nemo nos potest nisi tu; quod certe abest ab tua virtute et fide; sed alius nemo facultatem habet decipiendi nos; tibi enim uni credidimus et credituri sumus. 3. Maximo timore de nobis afficiuntur amici nostri; quibus etsi tua fides explorata est, tamen illud in mentem venit, multitudinem veteranorum facilius impelli ab aliis quo libet quam a te retineri posse. Rescribas nobis ad omnia rogamus. Nam illud valde leve est ac nugatorium, ea re denuntiatum esse veteranis, quod de commodis eorum mense Iunio laturus esses. Quem enim impedimento futurum putas, cum de nobis certum sit nos quieturos? Non debemus cuiquam videri nimium cupidi vitae, cum accidere nobis nihil possit sine pernicie et confusione omnium rerum.

III. (A. U. C. 710.)

BRUTUS ET CASSIUS PRAETT. S. D. ANTONIO COS.

1. S. V. B. E. Litteras tuas legimus simillimas edicti tui, contumeliosas, minaces, minime dignas, quae a te nobis mitterentur. Nos, Antoni, te nulla lacessiimus iniuria neque miraturum credidimus, si praetores et ea dignitate homines aliquid edicto postulassemus a consule. Quodsi indignaris ausos esse id facere, concede nobis, ut doleamus ne hoc quidem abs te Bruto et Cassio tribui. 2. Nam de delectibus habitis et pecuniis imperatis, exercitibus sollicitatis et nuntiis trans mare missis quod te questum esse negas, nos quidem tibi credimus optimo animo te fecisse; sed tamen neque agnoscimus quidquam eorum et te miramur, cum haec reticueris, non potuisse continere iracundiam tuam, quin nobis de morte Caesaris obiiceres. 3. Illud vero quemadmodum ferendum sit, tute cogita: non licere praetoribus concordiae ac libertatis causa per edictum de suo iure decedere, quin consul arma minetur. Quorum

3. *nobis conscripsissemus* M, *nobis, non scripsissemus* Codd. aliquot, quod malim. Bait. — 4. *quoniam* M: *quum* E. — 14. *velle te probare* M. — 16. *aliud a libertate* Ambr. 13. Cf. Hand Turs. I. p. 42. — 17. *ab* M: *a* E. — 19. *timore de nobis* M: *de nobis timore* E. — 21. *ab aliis quolibet* pr. M: *ab alio quolibet* E cum corr. M. — 32. *lacessimus* M. — 35. *de dilectibus* M. — 40. *ferundum* M. — 42. *decidere* Graevius.

fiducia nihil est, quod nos terreas; neque enim decet aut convenit nobis periculo ulli submittere animum nostrum neque est Antonio postulandum, ut iis imperet, quorum opera liber est. Nos si alia hortarentur, ut bellum civile suscitare vellemus, litterae tuae nihil proficerent. Nulla enim minantis auctoritas apud liberos est. Sed pulchre intelligis non posse nos quoquam impelli; et fortassis ea re minaciter agis, ut iudicium nostrum metus videatur. 4. Nos in hac sententia sumus, ut te cupiamus in libera re publica magnum atque honestum esse; vocemus te ad nullas inimicitias, sed tamen pluris nostram libertatem quam tuam amicitiam aestimemus. Tu etiam atque etiam vide, quid suscipias, quid sustinere possis; neque, quam diu vixerit Caesar, sed quam non diu regnarit, fac cogites. Deos quaesumus, consilia tua rei publicae salutaria sint ac tibi; si minus, ut, salva atque honesta re publica, tibi quam minimum noceant, optamus. Pridie Nonas Sext.

IV. (A. U. C. 710.*)*

D. BRUTUS IMP. COS. DESIG. S. D. CICERONI.

1. Si de tua in me voluntate dubitarem, multis a te verbis peterem, ut dignitatem meam tuerere, sed profecto est ita, ut mihi persuasi, me tibi esse curae. Progressus sum ad Inalpinos cum exercitu, non tam nomen imperatorium captans quam cupiens militibus satisfacere firmosque eos ad tuendas nostras res efficere. 2. Quod mihi videor consecutus; nam et liberalitatem nostram et animum sunt experti. Cum omnium bellicosissimis bellum gessi; multa castella cepi, multa vastavi. Non sine causa ad senatum litteras misi. Adiuva nos tua sententia; quod cum facies, ex magna parte communi commodo inservieris.

V. (A. U. C. 710.*)*

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

1. Lupus familiaris noster cum a te venisset cumque Romae quosdam dies commoraretur, ego eram in iis locis, in quibus maxime tuto me esse arbitrabar. Eo factum est, ut ad te Lupus sine meis litteris rediret, cum tamen curasset tuas ad me perferendas. Romam autem veni a. d. v. Idus Decembres, nec habui quidquam antiquius, quam ut Pansam statim convenirem; ex quo ea de te cognovi, quae maxime optabam. Quare hortatione tu quidem non eges, si ne in illa quidem re, quae a te gesta est post hominum memoriam maxima, hortatorem desiderasti. 2. Illud tamen breviter significandum videtur, populum Romanum omnia a te exspectare atque in te aliquando reciperandae libertatis omnem spem ponere. Tu, si dies noctesque memineris, quod te facere certo scio, quantam rem gesseris, non obliviscere profecto, quantae tibi etiamnunc gerendae sint. Si enim iste provinciam nactus erit, cui quidem ego semper amicus fui ante, quam illum intellexi non modo aperte sed etiam libenter cum re publica bellum gerere, spem reliquam nullam video salutis. 3. Quamobrem te obsecro iisdem precibus, quibus

---

3. *his* M. — 12. *quaesimus* Vb. — *sin* Lambinus. — 25. *facies* M : *feceris* E. — 29. *his* M. — *tuto me* M : *me tuto* E. — 34. *ortabam* pr. M, *ortabar* corr. M. — *in illa quidem re* M : *illa quidem in re* E. — 40. *provincia* M.

S. P. Q. R., ut in perpetuum rem publicam dominatu regio liberes, ut principiis consentiant exitus. Tuum est hoc munus, tuae partes; a te hoc civitas vel omnes potius gentes non exspectant solum, sed etiam postulant. Quamquam, cum hortatione non egeas, ut supra scripsi, non utar ea pluribus verbis; faciam illud, quod meum est, ut tibi omnia mea officia, studia, curas, cogitationes pollicear, quae ad tuam laudem et gloriam pertinebunt. Quamobrem velim tibi ita persuadeas, me cum rei publicae causa, quae mihi vita mea est carior, tum quod tibi ipsi faveam tuamque dignitatem amplificari velim, tuis optimis consiliis, amplitudini, gloriae nullo loco defuturum.

VI. *(A. U. C.* 710.*)*

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

1. Lupus noster cum Romam sexto die Mutina venisset, postridie me mane convenit tuaque mihi mandata diligentissime exposuit et litteras reddidit. Quod mihi tuam dignitatem commendas, eodem tempore existimo te mihi meam dignitatem commendare, quam mehercule non habeo tua cariorem. Quare mihi gratissimum facies, si exploratum habebis tuis laudibus nullo loco nec consilium nec studium meum defuturum. 2. Cum tribuni plebis edixissent, senatus adesset a. d. XIII. Kal. Ian., haberentque in animo de praesidio consulum designatorum referre, quamquam statueram in senatum ante Kal. Ian. non venire, tamen cum eo die ipso edictum tuum propositum esset, nefas esse duxi aut ita haberi senatum, ut de tuis divinis in rem publicam meritis sileretur — quod factum esset, nisi ego venissem —, aut, etiam si quid de te honorifice diceretur, me non adesse. 3. Itaque in senatum veni mane. Quod cum esset animadversum, frequentissimi senatores convenerunt. Quae de te in senatu egerim, quae in contione maxima dixerim, aliorum te litteris malo cognoscere. Illud tibi persuadeas velim, me omnia, quae ad tuam dignitatem augendam pertinebunt, quae est per se amplissima, summo semper studio suscepturum et defensurum; quod quamquam intelligo me cum multis esse facturum, tamen appetam huius rei principatum.

VII. *(A. U. C.* 710.*)*

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

1. Cum adhibuisset domi meae Lupus me et Libonem et Servium, consobrinum tuum, quae mea fuerit sententia, cognosse te ex M. Seio arbitror, qui nostro sermoni interfuit. Reliqua, quamquam statim Seium Graeceius est subsecutus, tamen ex Graeceio poteris cognoscere. 2. Caput autem est hoc, quod te diligentissime percipere et meminisse volam, ut ne in libertate et salute populi Romani conservanda auctoritatem senatus exspectes nondum liberi, ne et tuum factum condemnes — nullo enim publico consilio rem publicam liberavisti; quo etiam est res illa

---

2. *consentiat* Cod. Lips. — 7. *cum* M: *tum* E. — 8. *ipsi* Ambr. 6: *ipse* ME. — 9. *velim me tuis* M. — 14. *tuaque* M: *tua* E. — 16. *dignitatem* seclusit E. — 19. *ut senatus* Lambinus. — 39. *volam* M: *velim* E. — 42. *liberavisti* M: *liberasti* E.

maior et clarior —, et adolescentem vel puerum potius Caesarem iudices temere fecisse, qui tantam causam publicam privato consilio susceperit; denique homines rusticos, sed fortissimos viros civesque optimos, dementes fuisse iudices, primum milites veteranos, commilitones tuos, deinde legionem Martiam, legionem quartam, quae suum consulem hostem iudicaverunt seque ad salutem rei publicae defendendam contulerunt. Voluntas senatus pro auctoritate haberi debet, cum auctoritas impeditur metu. 3. Postremo suscepta tibi causa iam bis est, ut non sit integrum: primum Idibus Martiis, deinde proxime, exercitu novo et copiis comparatis. Quamobrem ad omnia ita paratus, ita animatus debes esse, non ut nihil facias nisi iussus, sed ut ea geras, quae ab omnibus summa cum admiratione laudentur.

VIII. (A. U. C. 711.*)*

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

1. Eo tempore Polla tua misit, ut ad te, si quid vellem, darem litterarum, cum, quid scriberem, non habebam. Omnia enim erant suspensa propter exspectationem legatorum; qui quid egissent, nihildum nuntiabatur. Haec tamen scribenda existimavi: primum, S. P. Q. R. de te laborare non solum salutis suae causa, sed etiam dignitatis tuae. Admirabilis enim est quaedam tui nominis caritas amorque in te singularis omnium civium. Ita enim sperant atque confidunt, ut antea rege, sic hoc tempore regno te rem publicam liberaturum. 2. Romae delectus habetur totaque Italia, si hic delectus appellandus est, cum ultro se offerunt omnes; tantus ardor animos hominum occupavit desiderio libertatis odioque diutinae servitutis. De reliquis rebus a te iam exspectare litteras debemus, quid ipse agas, quid noster Hirtius, quid Caesar meus; quos spero brevi tempore societate victoriae tecum copulatos fore. Reliquum est, ut de me id scribam, quod te ex tuorum litteris et spero et malo cognoscere: me neque deesse ulla in re neque unquam defuturum dignitati tuae.

IX. (A. U. C. 711.*)*

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

1. Pansa amisso quantum detrimenti res publica acceperit, non te praeterit. Nunc auctoritate et prudentia tua prospicias oportet, ne inimici nostri, consulibus sublatis, sperent se convalescere posse. Ego, ne consistere possit in Italia Antonius, dabo operam. Sequar eum confestim. Utrumque me praestaturum spero, ne aut Ventidius elabatur aut Antonius in Italia moretur. In primis rogo te, ad hominem ventosissimum, Lepidum, mittas, ne bellum nobis redintegrare possit, Antonio sibi coniuncto. Nam de Pollione Asinio puto te perspicere, quid facturus sit. Multae et bonae et firmae sunt legiones Lepidi et Asinii. 2. Neque haec idcirco tibi scribo, quod te non eadem animadvertere

---

10. *paratus, ita animatus* mg. Repett. Lamb.: *paratus sit animatus* pr. M, *paratus et animatus* corr. M, *paratus seu animatus* E. — 16. *quid* M: *quod* E. — 17. *qui quid*] *quidquid* M. — 23. *dilectus* (bis) M. — 24. *animos hominum occupavit* M: *occupavit animos hominum* E. — 37. *elaboratur* M. — 42. *animadvertere* M: *advertere* E.

sciam, sed quod mihi persuasissimum est Lepidum recte facturum nunquam, si forte vobis id de hoc dubium est. Plancum quoque confirmetis oro, quem spero pulso Antonio rei publicae non defuturum. Si se Alpes Antonius traiecerit, constitui praesidium in Alpibus collocare et te de omni re facere certiorem. III. Kal. Maias, ex castris, Regii.

X. (A. U. C. 711.*)*

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

1. Non mihi rem publicam plus debere arbitror quam me tibi. Gratiorem me esse in te posse, quam isti perversi sint in me, exploratum habes; † sit an hoc tempore is videantur dici causa, mallem tuum iudicium, quam ex altera parte omnium istorum. Tu enim aperto sensu et vero iudicas de nobis; quod isti ne faciant, summa malevolentia et livore impediuntur. Interpellent me, quo minus honoratus sim, dum ne interpellent, quo minus res publica a me commode administrari possit. Quae quanto sit in periculo, quam potero brevissime exponam. 2. Primum omnium, quantam perturbationem rerum urbanarum afferat obitus consulum quantamque cupiditatem hominibus iniiciat vacuitas, non te fugit. Satis me multa scripsisse, quae litteris commendari possint, arbitror; scio enim, cui scribam. 3. Revertor nunc ad Antonium, qui ex fuga cum parvulam manum peditum haberet inermium, ergastula solvendo omneque genus hominum arripiendo satis magnum numerum videtur effecisse. Huc accessit manus Ventidii, quae trans Apenninum itinere facto difficillimo ad Vada pervenit atque ibi se cum Antonio coniunxit. Est numerus veteranorum et armatorum satis frequens cum Ventidio. 4. Consilia Antonii haec sint necesse est: aut ad Lepidum ut se conferat, si recipitur; aut Apennino Alpibusque se teneat et decursionibus per equites, quos habet multos, vastet ea loca, in quae incurrerit; aut rursus se in Etruriam referat, quod ea pars Italiae sine exercitu est. Quodsi me Caesar audisset atque Apenninum transisset, in tantas angustias Antonium compulissem, ut inopia potius quam ferro conficeretur. Sed neque Caesari imperari potest nec Caesar exercitui suo; quod utrumque pessimum est. Cum haec talia sint, quo minus, quod ad me pertinebit, homines interpellent, ut supra scripsi, non impedio; haec quemadmodum explicari possint, aut, a te cum explicabuntur, ne impediantur, timeo. 5. Alere iam milites non possum. Cum ad rem publicam liberandam accessi, HS. mihi fuit pecuniae quadringenties amplius. Tantum abest, ut meae rei familiaris liberum sit quidquam, ut omnes iam meos amicos aere alieno obstrinxerim. Septem numero nunc legiones alo; qua difficultate, tu arbitrare. Non, si

---

1. *est*] *et* M. — 2. *vobis id* M: *vobis* E. — 5. Malim *Regio*. Or. — 10. *habes; sit an hoc tempore is videantur dici causa mallem tuum* M: *si tamen haec temporis videantur dici causa, malle me tuum* Vb, *si tamen hoc temporis videatur dici causa, malle me tuum* E. Excidisse nonnulla videntur ante verba *sit*, *an hoc temporis videatur dici causa, malle me tuum.* Or. — 11. *aperto* Orellius: *acertu* M, *a certo* E. Cf. Hand. Turs. I. p. 29. — 13. *leviore* Ernestii operae. — 17. *vacua civitas* Madvigius. Fort. *iniiciat R. P. vacuitas*. Or. — 18. *commentari* M. — 20. *peditum* M: *militum* E. — 28. *rusus* M. — 36. *fuit pecuniae* M: *fuit* E. — 38. *Septem numero nunc legiones* Orellius: *Septem numerum nunc legionum* M, *Septenum numerum* [*nunc*] *legionum* E.

Varronis thesauros haberem, subsistere sumptui possem. Cum primum de Antonio exploratum habuero, faciam te certiorem. Tu me amabis ita, si hoc idem me in te facere senseris. III. Non. Maias, ex castris, Dertona.

XI. (A. U. C. 711.)

D. BRUTUS IMP. COS. DES. S. D. M. CICERONI.

1. Eodem exemplo a te mi litterae redditae sunt, quo pueri mei attulerunt. Tantum me tibi debere existimo, quantum persolvere difficile est. Scripsi tibi, quae hic gererentur. In itinere est Antonius; ad Lepidum proficiscitur; ne de Planco quidem spem adhuc abiecit, ut ex libellis eius animadverti, qui in me inciderunt; in quibus quos ad Asinium, quos ad Lepidum, quos ad Plancum mitteret, scribebat. Ego tamen non habui ambiguum et statim ad Plancum misi; et biduo ab Allobrogibus et totius Galliae legatos exspecto, quos confirmatos domum remittam. 2. Tu, quae istic opus erunt administrari, prospicies, ut ex tua voluntate reique publicae commodo fiant. Malevolentiae hominum in me, si poteris, occurres; si non potueris, hoc consolabere, quod me de statu meo nullis contumeliis deterrere possunt. Pridie Nonas Maias, ex castris, finibus Statiellensium.

XII. (A. U. C. 711.)

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DES.

1. Tres uno die a te accepi epistolas: unam brevem, quam Flacco Volumnio dederas; duas pleniores, quarum alteram tabellarius T. Vibii attulit, alteram ad me misit Lupus. Ex tuis litteris et ex Graeceii oratione non modo non restinctum bellum sed etiam inflammatum videtur. Non dubito autem, pro tua singulari prudentia quin perspicias, si aliquid firmitatis nactus sit Antonius, omnia tua illa praeclara in rem publicam merita ad nihilum esse ventura. Ita enim Romam erat nuntiatum, ita persuasum omnibus, cum paucis inermis, perterritis metu, fracto animo fugisse Antonium. 2. Qui si ita se habet, ut, quemadmodum audiebam de Graeceio, confligi cum eo sine periculo non possit, non ille mihi fugisse a Mutina videtur, sed locum belli gerendi mutasse. Itaque homines alii facti sunt; nonnulli etiam queruntur, quod persecuti non sitis; opprimi potuisse, si celeritas adhibita esset, existimant. Omnino est hoc populi maximeque nostri, in eo potissimum abuti libertate, per quem eam consecutus sit. Sed tamen providendum est, ne quae iusta querela esse possit. Res se sic habet: is bellum confecerit, qui Antonium oppresserit. Hoc quam vim habeat, te existimare malo quam me apertius scribere.

---

1. *si baronis* (Antonii) *thesauros* Manutius. — 3. *Maias* M : *Maii* E. — 4. *derthoma* M. — 12 et 13. *plancium* M. — 17. *hoc te consolabere* Manutius. — 24. *ut ex graecei* M. — 27. *sua* M. — 29. *inermis* M : *inermibus* E. — 36. *ne quae* M: *ne qua* E.

XIII. (*A. U. C.* 711.)

D. BRUTUS IMP. COS. DES. S. D. M. CICERONI.

1. Iam non ago tibi gratias; cui enim re vix referre possum, huic verbis non patitur res satisfieri. Attendere te volo, quae in manibus sunt. Qua enim prudentia es, nihil te fugiet, si meas litteras diligenter legeris. Sequi confestim Antonium his de causis, Cicero, non potui: eram sine equitibus, sine iumentis; Hirtium perisse nesciebam; Caesari non credebam prius, quam convenissem et collocutus essem. Hic dies hoc modo abiit. 2. Postero die mane a Pansa sum arcessitus Bononiam. Cum in itinere essem, nuntiatum mihi est eum mortuum esse. Recurri ad meas copiolas; sic enim vere eas appellare possum: sunt extenuatissimae et inopia omnium rerum pessime acceptae. Biduo me Antonius antecessit, itinera multo maiora fugiens quam ego sequens. Ille enim iit passim, ego ordinatim. Quacunque iit, ergastula solvit, homines arripuit, constitit nusquam prius, quam ad Vada venit. Quem locum volo tibi esse notum. Iacet inter Apenninum et Alpes, impeditissimus ad iter faciendum. 3. Cum abessem ab eo milia passuum triginta et se iam Ventidius coniunxisset, contio eius ad me est allata, in qua petere coepit a militibus, ut se trans Alpes sequerentur; sibi cum M. Lepido convenire. Succlamatum est, et frequenter a militibus Ventidianis — nam suos valde quam paucos habet —, sibi aut in Italia pereundum esse aut vincendum; et orare coeperunt, ut Pollentiam iter facerent. Cum sustinere eos non posset, in posterum diem iter suum contulit. 4. Hac re mihi nuntiata, statim quinque cohortes Pollentiam praemisi meumque iter eo contuli. Hora ante praesidium meum Pollentiam venit quam Trebellius cum equitibus. Sane quam sum gavisus; in hoc enim victoriam puto consistere. In spem venerant, quod neque Planci quattuor legiones omnibus suis copiis pares arbitrabantur neque ex Italia tam celeriter exercitum traiici posse credebant. Quos ipsi adhuc satis arroganter Allobroges equitatusque omnis, qui eo praemissus erat a nobis, sustinebant, nostroque adventu sustineri facilius posse confidimus. Tamen, si quo etiam casu Isaram se traiecerint, ne quod detrimentum rei publicae iniungant, summa a nobis dabitur opera. 5. Vos magnum animum optimamque spem de summa re publica habere volumus, cum et nos et exercitus nostros singulari concordia coniunctos ad omnia pro vobis videatis paratos. Sed tamen nihil de diligentia remittere debetis dareque operam, ut quam paratissimi et ab exercitu reliquisque rebus pro vestra salute contra sceleratissimam conspirationem hostium confligamus; qui quidem eas copias, quas diu simulatione rei publicae comparabant, subito ad patriae periculum converterunt.

XIII. a. (*A. U. C.* 711.)

D. BRUTUS COS. DESIG. M. CICERONI S. D.

Parmenses miserrimos * *.

---

7. *nesciebam*, *Aquilam perisse nesciebam*, *Caesari* Dresd. tertius. — 9. *accersitus* M. — 13. *itinera fecit multo maiora* Codd. aliquot, *itinere multo maiore* Manutius. — 30. *abroganter allobriges* M. — 37. *paratissimi ab* Guelferb. primus. Cf. Hand Turs. II. p. 528. — 40. *comparabunt* M. — 43. Fragmentum hoc praebuit Index Codicis M, om. E.

XIV. (A. U. C. 711.)

M. CICERO D. BRUTO COS. DESIG. S. D.

1. Mirabiliter, mi Brute, laetor, mea consilia measque sententias a te probari de decemviris, de ornando adolescente. Sed quid refert? Mihi crede, homini non glorioso: plane iam, Brute, frigeo; ὄργανον enim erat meum senatus; id iam est dissolutum. Tantam spem attulerat exploratae victoriae tua praeclara Mutinâ eruptio, fuga Antonii conciso exercitu, ut omnium animi relaxati sint meaeque illae vehementes contentiones tamquam σκιαμαχίαι esse videantur. 2. Sed, ut ad rem redeam, legionem Martiam et quartam negant, qui illas norunt, ulla condicione ad te posse perduci. Pecuniae, quam desideras, ratio potest haberi eaque habebitur. De Bruto arcessendo Caesareque ad Italiae praesidium tenendo valde tibi assentior. Sed, ut scribis, habes obtrectatores; quos equidem facillime sustineo; sed impediunt tamen. Ex Africa legiones exspectantur. 3. Sed bellum istuc renatum mirantur homines. Nihil tam praeter spem unquam. Nam die tuo natali victoria nuntiata, in multa secula videbamus rem publicam liberatam. Novi timores retexunt superiora. Scripsisti autem ad me iis, quas Idibus Maiis dedisti, modo te accepisse a Planco litteras non recipi Antonium a Lepido. Id si ita est, omnia faciliora; sin aliter, magnum negotium, cuius exitum non extimesco; tuae partes sunt. Ego plus, quam feci, facere non possum. Te tamen, id quod spero, omnium maximum et clarissimum videre cupio.

XV. (A. U. C. 711.)

M. CICERO D. BRUTO COS. DES. S. D.

1. Etsi mihi tuae litterae iucundissimae sunt, tamen iucundius fuit, quod in summa occupatione tua Planco collegae mandasti, ut te mihi per litteras excusaret; quod fecit ille diligenter. Mihi autem nihil amabilius officio tuo et diligentia. Coniunctio tua cum collega concordiaque vestra, quae litteris communibus declarata est, S. P. Q. R. gratissima accidit. 2. Quod superest, perge, mi Brute, et iam non cum aliis sed tecum ipse certa. Plura scribere non debeo, praesertim ad te, quo magistro brevitatis uti cogito. Litteras tuas vehementer exspecto et quidem tales, quales maxime opto.

XVI. (A. U. C. 710.)

M. CICERO D. BRUTO COS. DES. S. D.

1. Permagni interest, quo tibi haec tempore epistola reddita sit: utrum cum sollicitudinis aliquid haberes, an cum ab omni molestia vacuus esses. Itaque ei praecepi, quem ad te misi, ut tempus observaret epistolae tibi reddendae. Nam, quemadmodum coram qui ad nos

---

6. *iam est* M: *est iam* E. — 8. «Aut *essent* scribendum et *viderentur*, aut ante *attulerunt*." Ern. Exciderunt potius nonnulla post v. *exercitu* in hanc sententiam: «quantus nunc timor insecutus est, ut" cet. Or. — 13. *valde*] *unde* M. — *habe* M. — 15. *istuc* M: *istic* E. — 17. *Hi novi* e Codd. Lallemandius. Malim *Novi hi* vel *Nunc novi*. Or. — 19. *recepi* M. — *Antonium a Lepido* M: *a Lepido Antonium* E. — 20. *ne extimescamus* N, *ne extimescam* Cratander. — 31. *ipso* Schützius.

intempestive adeunt, molesti saepe sunt, sic epistolae offendunt non loco redditae. Si autem, ut spero, nihil te perturbat, nihil impedit, et ille, cui mandavi, satis scite et commode tempus ad te cepit adeundi, confido me, quod velim, facile a te impetraturum. 2. L. Lamia praeturam petit. Hoc ego utor uno omnium plurimum. Magna vetustas, magna consuetudo intercedit; quodque plurimum valet, nihil mihi eius est familiaritate iucundius. Magno praeterea beneficio eius magnoque merito sum obligatus. Nam Clodianis temporibus, cum equestris ordinis princeps esset proque mea salute acerrime propugnaret, a Gabinio consule relegatus est: quod ante id tempus civi Romano Romae contigit nemini. Hoc cum populus Romanus meminit, me ipsum non meminisse turpissimum est. 3. Quapropter persuade tibi, mi Brute, me petere praeturam. Quamquam enim Lamia summo splendore, summa gratia est, magnificentissimo munere aedilicio, tamen, quasi ea ita non essent, ego suscepi totum negotium. Nunc, si me tanti facis, quanti certe facis, quoniam equitum centurias tenes, in quis regnas, mitte ad Lupum nostrum, ut is nobis eas centurias conficiat. Non tenebo te pluribus; ponam in extremo quod sentio: nihil est, Brute, cum omnia a te exspectem, quod mihi gratius facere possis.

XVII. (A. U. C. 710.*)*

M. CICERO D. BRUTO S. D.

1. Lamia uno omnium familiarissime utor. Magna eius in me, non dico officia, sed merita, eaque sunt populo Romano notissima. Is magnificentissimo munere aedilitatis perfunctus petit praeturam; omnesque intelligunt nec dignitatem ei deesse nec gratiam. Sed is ambitus excitari videtur, ut ego omnia pertimescam totamque petitionem Lamiae mihi sustinendam putem. 2. In ea re quantum me possis adiuvare, facile perspicio; nec vero, quantum mea causa velis, dubito. Velim igitur, mi Brute, tibi persuadeas nihil me maiore studio a te petere, nihil te mihi gratius facere posse, quam si omnibus tuis opibus, omni studio Lamiam in petitione iuveris; quod ut facias, vehementer te rogo.

XVIII. (A. U. C. 711.*)*

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

1. Etsi ex mandatis, quae Galbae Volumnioque ad senatum dedisti, quid timendum putares, suspicabamur, tamen timidiora mandata videbantur, quam erat dignum tua populique Romani victoria. Senatus autem, mi Brute, fortis est et habet fortes duces. Itaque moleste ferebat se a te, quem omnium, quicunque fuissent, fortissimum iudicaret, timidum atque ignavum iudicari. 2. Etenim cum, te incluso, spem maximam omnes habuissent in tua virtute florente Antonio, quis erat, qui quidquam timeret profligato illo, te liberato? Nec vero Lepidum timebamus.

---

10. *Romano Romae* M: *Romano* E. — 11. *meminit* M: *meminerit* E. — 16. *quoniam* M: *quando* E. — *quis* M: *queis* E. — 25. *is*] *iis* M. — *excitari* Repett. Lamb.: *excitare* M, *extare* E. — 27. *quantum tu me* malebat Ernestius. — 30. *nihil me tibi gratius* M. — 31. *Lamiam*] *iam iam* M. — 35. *timendum putares* M: *timendum suspicandumque putares* E.

Quis enim esset, qui illum tam furiosum arbitraretur, ut, qui in maximo bello pacem velle se dixisset, is in optatissima pace bellum rei publicae indiceret? Nec dubito, quin tu plus provideas. 3. Sed tamen tam recenti gratulatione, quam tuo nomine ad omnia deorum templa fecimus, renovatio timoris magnam molestiam afferebat. Quare velim equidem, id quod spero, ut plane abiectus et fractus sit Antonius; sin aliquid virium forte collegerit, sentiet nec senatui consilium nec populo Romano virtutem deesse nec rei publicae te vivo imperatorem. XIIII. Kal. Iun.

XIX. *(A. U. C.* 711.*)*

D. BRUTUS IMP. COS. DES. S. D. M. CICERONI.

1. Ad senatum quas litteras misi, velim prius perlegas et, si qua tibi videbuntur, commutes. Necessario me scripsisse ipse animadvertes; nam cum putarem quartam et Martiam legiones mecum futuras, ut Druso Paulloque placuerat vobis assentientibus, minus de reliquis rebus laborandum existimavi. Nunc vero, cum sim cum tironibus egentissimis, valde et meam et vestram vicem timeam necesse est. 2. Vicetini me et M. Brutum praecipue observant. His ne quam patiare iniuriam fieri in senatu vernarum causa, a te peto. Causam habent optimam, officium in rem publicam summum, genus hominum adversariorum seditiosum et inertissimum. XII. Kal. Iun., Vercellis.

XX. *(A. U. C.* 711.*)*

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

1. Quod pro me non facio, id pro te facere amor meus in te tuaque officia cogunt, ut timeam. Saepe enim mihi cum esset dictum neque a me contemptum, novissime Labeo Segulius, homo sibi simillimus, narrat mihi apud Caesarem se fuisse multumque sermonem de te habitum esse; ipsum Caesarem nihil sane de te questum nisi dictum quod diceret te dixisse, „laudandum adolescentem, ornandum, tollendum"; se non esse commissurum, ut tolli possit. Hoc ego Labeonem credo illi rettulisse aut finxisse dictum, non ab adolescente prolatum. Veteranos vero pessime loqui volebat Labeo me credere et tibi ab iis instare periculum; maximeque indignari, quod in decemviris neque Caesar neque ego habiti essemus atque omnia ad vestrum arbitrium essent collata. 2. Haec cum audissem et iam in itinere essem, committendum nondum putavi, prius ut Alpes transgrederer, quam, quid istic ageretur, scirem. Nam de tuo periculo, crede mihi, iactatione verborum et denuntiatione periculi sperare eos, te pertimefacto, adolescente impulso, posse magna consequi praemia, et totam istam cantilenam ex hoc pendere, ut quam plurimum lucri faciant. Neque tamen non te cautum esse volo et insidias vitantem; nihil enim tua mihi vita potest esse iucundius neque carius. 3. Illud vide, ne timendo magis timere cogare, et, quibus rebus potest occurri veteranis, occurras: primum, quod desiderant de decem-

8. *XIIII.* M: *XIII.* E. — 20. *rep.* M. — 21. *incertissimum* Codd. aliquot. — 24. *amor meus in te* M: *meus in te amor* E. — 26. *sivi* M, *sui* Codd. aliquot. — 27. *narrat* M: *narravit* E. — 28. *dictum* secl. E. — 35. *nondum* M: *non* E.

viris, facias; deinde de praemiis, si tibi videtur, agros eorum militum, qui cum Antonio veterani fuerunt, iis dandos censeas ab utrisque nobis; de nummis, lente ac ratione habita pecuniae; senatum de ea re constituturum. Quattuor legionibus iis, quibus agros dandos censuistis, video facultatem fore ex agris † Silani et agro Campano; aequaliter aut sorte agros legionibus assignari puto oportere. 4. Haec me tibi scribere non prudentia mea hortatur, sed amor in te et cupiditas otii, quod sine te consistere non pótest. Ego, nisi valde necesse fuerit, ex Italia non excedam. Legiones armo, paro; spero me non pessimum exercitum habiturum ad omnes casus et impetus hominum. De exercitu, quem Pansa habuit, legionem mihi Caesar non remittit. Ad has litteras statim mihi rescribe tuorumque aliquem mitte, si quid reconditum magis erit meque scire opus esse putaris. VIII. Kal. Iun., Eporedia.

XXI. (A. U. C. 711.*)*

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

1. Dei isti Segulio male faciant, homini nequissimo omnium, qui sunt, qui fuerunt, qui futuri sunt! Quid? tu illum tecum solum aut cum Caesare? qui neminem praetermiserit, quicum loqui potuerit, cui non eadem ista dixerit. Te tamen, mi Brute, sic amo, ut debeo, quod istud quidquid esset nugarum me scire voluisti. Signum enim magnum amoris dedisti. 2. Nam quod idem Segulius, veteranos queri, quod tu et Caesar in decemviris non essetis, utinam ne ego quidem essem! Quid enim molestius? Sed tamen, cum ego sensissem de iis, qui exercitus haberent, sententiam ferri oportere, iidem illi, qui solent, reclamarunt. Itaque excepti etiam estis, me vehementer repugnante. Quocirca Segulium negligamus, qui res novas quaerit: non quo veterem comederit — nullam enim habuit —, sed hanc ipsam recentem novam devoravit. 3. Quod autem scribis te, quod pro te ipso non facias, id pro me, ut de me timeas aliquid, omni te, vir optime mihique carissime Brute, de me metu libero. Ego enim, quae provideri poterunt, non fallar in iis; quae cautionem non habebunt, de iis non ita valde laboro. Sim enim impudens, si plus postulem, quam homini a rerum natura tribui potest. 4. Quod mihi praecipis, ut caveam, ne timendo magis timere cogar, et sapienter et amicissime praecipis. Sed velim tibi persuadeas, cum te constet excellere hoc genere virtutis, ut nunquam extimescas, nunquam perturbere, me huic tuae virtuti proxime accedere. Quamobrem nec metuam quidquam et cavebo omnia. Sed vide, ne tua iam, mi Brute, culpa futura sit, si ego quidquam timeam; tuis enim opibus et consulatu tuo, etiam si timidi essemus, tamen omnem timorem abiiceermus; praesertim cum persuasum omnibus esset mihique maxime, a te nos unice diligi. 5. Consiliis tuis, quae scribis de quattuor

---

2. *iis* N: *his* ME. — *utrisque nostrum* Manutius, *utroque nostrum* Lambinus. — 4. *his* M. — 5. *Silani* M: *Sullanis* E ex antiqua correctione. (*Stellati et Campano* Schützius.) — 8. *non* om. M. — 13. *opus esse* M: *opus* E. — 16. *Dei* M: *Dii* E. — 24. *sententiam ferri* h. l. prorsus ἄκυρον. Fort. *S. C. fieri* secundum morem Cod. M compendia scripturae perverse interpretandi. Or. — 31. *in his* M. — *de iis* N: *de his* ME. — 32. *sime enim* M. — 37. *nec* M: *neque* E. — *metum* M.

legionibus deque agris assignandis ab utrisque vestrûm, vehementer assentior. Itaque, cum quidam de collegis nostris agrariam curationem ligurrirent, disturbavi rem totamque vobis integram reservavi. Si quid erit occultius et, ut scribis, reconditum, meorum aliquem mittam, quo fidelius ad te litterae perferantur. Pridie Nonas Iunias.

XXII. *(A. U. C.* 711.*)*

M. CICERO S. D. D. BRUTO.

1. Cum Appio Claudio C. F. summa mihi necessitudo est multis eius officiis et meis mutuis constituta. Peto a te maiorem in modum vel humanitatis tuae vel mea causa, ut eum auctoritate tua, quae plurimum valet, conservatum velis. Volo te, cum fortissimus vir cognitus sis, etiam clementissimum existimari. Magno tibi erit ornamento nobilissimum adolescentem beneficio tuo esse salvum. Cuius quidem causa hoc melior debet esse, quod pietate adductus propter patris restitutionem se cum Antonio coniunxit. 2. Quare etsi minus veram causam habebis, tamen vel probabilem aliquam poteris inducere. Nutus tuus potest hominem summo loco natum, summo ingenio, summa virtute, officiosissimum praeterea et gratissimum, incolumem in civitate retinere. Quod ut facias, ita a te peto, ut maiore studio magisve ex animo petere non possim.

XXIII. *(A. U. C.* 711.*)*

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

1. Nos hic valemus recte et, quo melius valeamus, operam dabimus. Lepidus commode nobis sentire videtur. Omni timore deposito debemus libere rei publicae consulere. Quodsi omnia essent aliena, tamen tribus tantis exercitibus, propriis rei publicae, valentibus, magnum animum habere debebas, quem et semper habuisti et nunc fortuna adiuvante augere potes. 2. Quae tibi superioribus litteris mea manu scripsi, terrendi tui causa homines loquuntur. Si frenum momorderis, peream, si te omnes, quot sunt, conantem loqui ferre poterunt. Ego, tibi ut antea scripsi, dum mihi a te litterae veniant, in Italia morabor. IIX. Kal. Iun., Eporedia.

XXIV. *(A. U. C.* 711.*)*

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

1. Narro tibi: antea subirascebar brevitati tuarum litterarum; nunc mihi loquax esse videor; te igitur imitabor. Quam multa quam paucis! Te recte valere operamque dare, ut quotidie melius; Lepidum commode sentire; tribus exercitibus quidvis nos oportere confidere. Si timidus essem, tamen ista epistola mi omnem metum abstersisses. Sed, ut mones, frenum momordi; etenim qui te incluso omnem spem habuerim in te, quid nunc putas? Cupio iam vigiliam meam, Brute, tibi tradere, sed ita, ut ne desim constantiae meae. 2. Quod scribis in Italia

---

3. *nobis* M. — 5. *Iunias* M: *Iunii* E. — 16. *nutuus potest* M. — 24. *commode nobis* Vb: *commode de nobis* ME. Sed cf. Ep. 24. §. 1. — 30. *quotquot sunt* Cratander. — *poterint* M. — 39. *mi* M: *mihi* E.

te moraturum, dum tibi litterae meae veniant, si per hostem licet, non erraris; multa enim Romae: sin adventu tuo bellum confici potest, nihil sit antiquius. Pecunia expeditissima quae erat, tibi decreta est. Habes amantissimum Servium; nos non desumus. IIX. Idus Iunias.

XXV. (A. U. C. 711.*)*

M. CICERO S. D. D. BRUTO.

1. Exspectanti mihi tuas quotidie litteras Lupus noster subito denuntiavit, ut ad te scriberem, si quid vellem. Ego autem, etsi, quid scriberem, non habebam — acta enim ad te mitti sciebam, inanem autem sermonem litterarum tibi iniucundum esse audiebam —, brevitatem secutus sum te magistro. Scito igitur in te et in collega spem omnem esse. 2. De Bruto autem nihil adhuc certi; quem ego, quemadmodum praecipis, privatis litteris ad bellum commune vocare non desino. Qui utinam iam adesset! intestinum urbis malum, quod est non mediocre, minus timeremus. Sed quid ago? non imitor λακωνισμὸν tuum; altera iam pagella procedit. Vince et vale. XIV. Kal. Quinctiles.

XXVI. (A. U. C. 711.*)*

D. BRUTUS. S. D. M. CICERONI.

In maximo meo dolore hoc solatio utor, quod intelligunt homines non sine causa me timuisse ista, quae acciderunt. Deliberent, utrum traiiciant legiones ex Africa necne et ex Sardinia, et Brutum arcessant necne, et mihi stipendium dent an decernant. Ad senatum litteras misi. Crede mihi, nisi ista omnia ita fiunt, quemadmodum scribo, magnum nos omnes adituros periculum. Rogo te, videte, quibus hominibus negotium detis, qui ad me legiones adducant. Et fide opus est et celeritate. III. Non. Iun. ex castris.

XXVII. (A. U. C. 710.*)*

M. CICERO MATIO S.

1. Nondum satis constitui molestiaene plus an voluptatis attulerit mihi Trebatius noster, homo cum plenus officii, tum utriusque nostrûm amantissimus. Nam cum in Tusculanum vesperi venissem, postridie ille ad me, nondum satis firmo corpore cum esset, mane venit. Quem cum obiurgarem, quod parum valetudini parceret, tum ille, nihil sibi longius fuisse, quam ut me videret. Numquidnam, inquam, novi? Detulit ad me querelam tuam, de qua prius, quam respondeo, pauca proponam. 2. Quantum memoria repetere praeterita possum, nemo est mihi te amicus antiquior. Sed vetustas habet aliquid commune cum multis; amor non habet. Dilexi te, quo die cognovi, meque a te diligi iudicavi. Tuus deinde discessus, isque diuturnus, ambitio nostra et vitae dissimilitudo non est passa voluntates nostras consuetudine conglutinari. Tuum tamen erga me animum agnovi multis annis ante bellum civile, cum Caesar esset in Gallia. Quod enim vehementer mihi utile

---

8. *quid scrib.* M: *quod scrib.* E. — 19. *In* om. M — 21. *ex Sardinia* *** Schützius, *necne*, *et ex Macedonia Brutum* Strothius. — 22. *an decernant* M: *an non decernant* E. — 23. *fiunt* M: *fiant* E. — 35. *proponam* M: *praeponam* E.

esse putabas nec inutile ipsi Caesari, perfecisti, ut ille me diligeret, coleret, haberet in suis. Multa praetereo, quae temporibus illis inter nos familiarissime dicta, scripta, communicata sint; graviora enim consecuta sunt. 3. Et initio belli civilis cum Brundisium versus ires ad Caesarem, venisti ad me in Formianum. Primum hoc ipsum quanti, praesertim temporibus illis! Deinde oblitum me putas consilii, sermonis, humanitatis tuae? quibus rebus interesse memini Trebatium. Nec vero sum oblitus litterarum tuarum, quas ad me misisti, cum Caesari obviam venisses in agro, ut arbitror, Trebulano. 4. Secutum illud tempus est, cum me ad Pompeium proficisci sive pudor meus coëgit sive officium sive fortuna. Quod officium tuum, quod studium vel in absentem me vel in praesentes meos defuit? quem porro omnes mei et mihi et sibi te amiciorem iudicaverunt? Veni Brundisium. Oblitumne me putas, qua celeritate, ut primum audieris, ad me Tarento advolaris? quae tua fuerit assessio, oratio, confirmatio animi mei fracti communium miseriarum metu? 5. Tandem aliquando Romae esse coepimus. Quid defuit nostrae familiaritati? In maximis rebus quonam modo gererem me adversus Caesarem, usus tuo consilio sum. In reliquis officiis cui tu tribuisti, excepto Caesare, praeter me, ut domum ventitares horasque multas saepe suavissimo sermone consumeres? tum, cum etiam, si meministi, ut haec φιλοσοφούμενα scriberem, tu me impulisti. Post Caesaris reditum, quid tibi maiori curae fuit, quam ut essem ego illi quam familiarissimus? quod effeceras. 6. Quorsum igitur haec oratio longior, quam putaram? Quia sum admiratus te, qui haec nosse deberes, quidquam a me commissum, quod esset alienum nostra amicitia, credidisse. Nam praeter haec, quae commemoravi, quae testata sunt et illustria, habeo multa occultiora, quae vix verbis exsequi possum. Omnia me tua delectant, sed maxime maxima cum fides in amicitia, consilium, gravitas, constantia, tum lepos, humanitas, litterae. Quapropter redeo nunc ad querelam. 7. Ego te suffragium tulisse in illa lege primum non credidi; deinde, si credidissem, nunquam id sine aliqua iusta causa existimarem te fecisse. Dignitas tua facit, ut animadvertatur, quidquid facias; malevolentia autem hominum, ut nonnulla durius, quam a te facta sint, proferantur. Ea tu si non audis, quid dicam, nescio; equidem, si quando audio, tam defendo, quam me scio a te contra iniquos meos solere defendi. Defensio autem est duplex: alia sunt, quae liquido negare soleam, ut de isto ipso suffragio; alia, quae defendam a te pie fieri et humane, ut de curatione ludorum. 8. Sed te, hominem doctissimum, non fugit, si Caesar rex fuerit — quod mihi quidem videtur —, in utramque partem de tuo officio disputari posse; vel in eam, qua ego soleo uti, laudandam esse fidem et humanitatem tuam, qui amicum etiam mortuum diligas; vel in eam, qua nonnulli utuntur, libertatem patriae vitae amici anteponendam. Ex his sermonibus utinam essent delatae ad te disputationes meae! Illa vero

3. *sint* M: *sunt* E. — 4. Fort. *Etenim initio*. Or. — 9. *venissem* Vb. — 14. *avolaris* M. — 17. *gererem me* M: *me gererem* E. — 27. *multa* Codd. aliquot: *multo* ME. — 28. *maxima* auctore Ernestio del. Schützius. — 37. *quae a liquido* M. — 41. *soleo uti* M: *uti soleo* E.

duo, quae maxima sunt laudum tuarum, quis aut libentius quam ego commemorat aut saepius? te et non suscipiendi belli civilis gravissimum auctorem fuisse et moderandae victoriae; in quo, qui mihi non assentiretur, inveni neminem. Quare habeo gratiam Trebatio, familiari nostro, qui mihi dedit causam harum litterarum: quibus nisi credideris, me omnis officii et humanitatis expertem iudicaris; quo nec mihi gravius quidquam potest esse nec te alienius.

XXVIII. (A. U. C. 710.*)*

MATIUS CICERONI S. D.

1. Magnam voluptatem ex tuis litteris cepi, quod, quam speraram atque optaram, habere te de me opinionem cognovi. De qua etsi non dubitabam, tamen, quia maximi aestimabam, ut incorrupta maneret, laborabam. Conscius autem mihi eram nihil a me commissum esse, quod boni cuiusquam offenderet animum. Eo minus credebam plurimis atque optimis artibus ornato tibi temere quidquam persuaderi potuisse, praesertim in quem mea propensa et perpetua fuisset atque esset benevolentia. Quod quoniam, ut volui, scio esse, respondebo criminibus, quibus tu pro me, ut par erat tua singulari bonitate et amicitia nostra, saepe restitisti. 2. Nota enim mihi sunt, quae in me post Caesaris mortem contulerint. Vitio mihi dant, quod mortem hominis necessarii graviter fero atque eum, quem dilexi, perisse indignor. Aiunt enim patriam amicitiae praeponendam esse, proinde ac si iam vicerint obitum eius rei publicae fuisse utilem. Sed non agam astute. Fateor me ad istum gradum sapientiae non pervenisse. Neque enim Caesarem in dissensione civili sum secutus, sed amicum, quamquam re offendebar, tamen non deserui; neque bellum unquam civile aut etiam causam dissensionis probavi, quam etiam nascentem exstingui summe studui. Itaque in victoria hominis necessarii neque honoris neque pecuniae dulcedine sum captus; quibus praemiis reliqui, minus apud eum quam ego cum possent, immoderate sunt abusi. Atque etiam res familiaris mea lege Caesaris deminuta est, cuius beneficio plerique, qui Caesaris morte laetantur, remanserunt in civitate. Civibus victis ut parceretur, aeque ac pro mea salute laboravi. 3. Possum igitur, qui omnes voluerim incolumes, eum, a quo id impetratum est, perisse non indignari? cum praesertim iidem homines illi et invidiae et exitio fuerint. Plecteris ergo, inquiunt, quoniam factum nostrum improbare audes. O superbiam inauditam, alios in facinore gloriari, aliis ne dolere quidem impunite licere! At haec etiam servis semper libera fuerunt, timerent, gauderent, dolerent suo potius quam alterius arbitrio; quae nunc, ut quidem isti dictitant libertatis auctores, metu nobis extorquere conantur. Sed nihil agunt. 4. Nullius unquam periculi terroribus ab officio aut ab humanitate desciscam; nunquam enim honestam mortem fugiendam, saepe etiam oppetendam putavi. Sed quid mihi succensent, si id

6. *exper* M. — 7. *te* M: *a te* E. — 10. *quam*] *cum* M. — 17. *quoniam* M: *quando* E. — 22. *patriae amicitiam praeponendam* M, *patriae amicitiam postponendam* I. Fr. Gronovius. — *vicerit* M. — 36. *quoniam* M: *quum* E. — *audies* pr. M. — 37. *impune* Cod. Lips. — 38. Fort. *fuerunt*, *ut timerent*. Bait.

opto, ut poeniteat eos sui facti? Cupio enim Caesaris mortem omnibus esse acerbam. At debeo pro civili parte rem publicam velle salvam. Id quidem me cupere, nisi et ante acta vita et reliqua mea spes tacente me probat, dicendo vincere non postulo. 5. Quare maiorem in modum te rogo, ut rem potiorem oratione ducas, mihique, si sentis expedire recte fieri, credas nullam communionem cum improbis esse posse. An, quod adolescens praestiti, cum etiam errare cum excusatione possem, id nunc, aetate praecipitata, commutem ac me ipse retexam? Non faciam, neque, quod displiceat, committam, praeterquam quod hominis mihi coniunctissimi ac viri amplissimi doleo gravem casum. Quodsi aliter essem animatus, nunquam, quod facerem, negarem, ne et in peccando improbus et in dissimulando timidus ac vanus existimarer. 6. At ludos, quos Caesaris victoriae Caesar adolescens fecit, curavi. At id ad privatum officium, non ad statum rei publicae pertinet. Quod tamen munus et hominis amicissimi memoriae atque honoribus praestare etiam mortui debui, et optimae spei adolescenti ac dignissimo Caesare petenti negare non potui. 7. Veni etiam consulis Antonii domum saepe salutandi causa; ad quem qui me parum patriae amantem esse existimant rogandi quidem aliquid aut auferendi causa frequentes ventitare reperies. Sed quae haec est arrogantia, quod Caesar nunquam interpellavit, quin, quibus vellem atque etiam quos ipse non diligebat, tamen iis uterer, eos, qui mihi amicum eripuerunt, carpendo me efficere conari, ne, quos velim, diligam? 8. Sed non vereor, ne aut meae vitae modestia parum valitura sit in posterum contra falsos rumores, aut ne etiam ii, qui me non amant propter meam in Caesarem constantiam, non malint mei quam sui similes amicos habere. Mihi quidem si optata contingent, quod reliquum est vitae, in otio Rhodi degam; sin casus aliquis interpellarit, ita ero Romae, ut recte fieri semper cupiam. Trebatio nostro magnas ago gratias, quod tuum erga me animum simplicem atque amicum aperuit, et quod eum, quem semper lubenter dilexi, quo magis iure colere atque observare deberem, fecit. Bene vale et me dilige.

XXIX. (A. U. C. 710.)

CICERO OPPIO S. D.

1. Dubitanti mihi — quod scit Atticus noster — de hoc toto consilio profectionis, quod in utramque partem in mentem multa veniebant, magnum pondus accessit ad tollendam dubitationem iudicium et consilium tuum. Nam et scripsisti aperte, quid tibi videretur, et Atticus ad me sermonem tuum pertulit. Semper iudicavi in te et in capiendo consilio prudentiam summam esse et in dando fidem, maximeque sum expertus, cum initio civilis belli per litteras te consuluissem, quid mihi faciendum esse censeres, eundumne ad Pompeium an manendum in Italia. Suasisti, ut consulerem dignitati meae; ex quo, quid sentires, intellexi et sum admiratus fidem tuam et in consilio dando religionem,

2. *virili* quidam ap. Lambinum. — 17. *repetenti* M. — 18. *famantem* M. — 22. *his* M. — 23. *aut*] *ad* M. — 25. *hi* M. — 27. *contingent* M: *contingant* Ernestius. — 34. *OPPIO* M: *APPIO* E.

quod, cum aliud malle amicissimum tuum putares, antiquius tibi officium meum quam illius voluntas fuit. 2. Equidem et ante hoc tempus te dilexi et semper me a te diligi sensi. Et cum abessem atque in magnis periculis essem, et me absentem et meos praesentes a te cultos et defensos esse memini; et post meum reditum, quam familiariter mecum vixeris, quaeque ego de te et senserim et praedicarim, omnes, qui solent haec animadvertere, testes habemus. Gravissimum vero iudicium de mea fide et constantia fecisti, cum post mortem Caesaris totum te ad amicitiam meam contulisti. Quod tuum iudicium nisi mea summa benevolentia erga te omnibusque meritis comprobaro, ipse me hominem non putabo. 3. Tu, mi Oppi, conservabis amorem tuum — etsi more magis hoc quidem scribo, quam quo te admonendum putem —, meaque omnia tuebere: quae tibi ne ignota essent, Attico mandavi; a me autem cum paullum otii nacti erimus, uberiores litteras exspectato. Da operam, ut valeas; hoc mihi gratius facere nihil potes.

LIBER XII.

AD C. CASSIUM ET CETEROS.

I. (A. U. C. 710.)

CICERO CASSIO S.

1. Finem nullam facio, mihi crede, Cassi, de te et de Bruto nostro, id est, de tota re publica cogitandi, cuius omnis spes in vobis est et in D. Bruto. Quam quidem iam habeo ipse meliorem, re publica a Dolabella meo praeclarissime gesta. Manabat enim illud malum urbanum et ita corroborabatur quotidie, ut ego quidem et urbi et otio diffiderem urbano. Sed ita compressa res est, ut mihi videamur omne iam ad tempus ab illo dumtaxat sordidissimo periculo tuti futuri. Reliqua magna sunt ac multa; sed posita omnia in vobis. Quamquam primum quidque explicemus. Nam, ut adhuc quidem actum est, non regno sed rege liberati videmur; interfecto enim rege regios omnes nutus tuemur. Neque vero id solum, sed etiam, quae ipse ille, si viveret, non faceret, ea nos quasi cogitata ab illo probamus. Nec eius quidem rei finem video. Tabulae figuntur; immunitates dantur; pecuniae maximae describuntur, exsules reducuntur; senatus consulta falsa referuntur: ut tantummodo odium illud hominis impuri et servitutis dolor depulsus esse videatur, res publica iaceat in iis perturbationibus, in quas eam ille coniecit. 2. Haec omnia vobis sunt expedienda, nec hoc cogitandum,

---

8. *et de constantia* M. — *totum*] *et totum* M. — 11. *Oppi* M: *Appi* E. — 18. *nullum* N. — 23. *compressa res* Ernestius: *compressa* M, *compressum* E. — 24. *tute* M. — 30. *discribuntur* M. — 31. Fort. *deferuntur*. Cf. Ep. 29. §. 2. Philipp. V. c. 4. §. 12. Or. — 33. *iis* N: *his* ME.

satis iam habere rem publicam a vobis. Habet illa quidem tantum, quantum nunquam mihi in mentem venit optare; sed contenta non est, et pro magnitudine et animi et beneficii vestri a vobis magna desiderat. Adhuc ulta suas iniurias est per vos interitu tyranni; nihil amplius. Ornamenta vero sua quae reciperavit? an quod ei mortuo paret, quem vivum ferre non poterat? cuius aera refigere debebamus, eius etiam chirographa defendimus? — At enim ita decrevimus. — Fecimus id quidem temporibus cedentes, quae valent in re publica plurimum; sed immoderate quidam et ingrate nostra facilitate abutuntur. Verum haec propediem et multa alia coram. Interim velim sic tibi persuadeas, mihi cum rei publicae, quam semper habui carissimam, tum amoris nostri causa maximae curae esse tuam dignitatem. Da operam, ut valeas. Vale.

II. (*A. U. C.* 710.)

CICERO CASSIO S.

1. Vehementer laetor tibi probari sententiam et orationem meam; qua si saepius uti liceret, nihil esset negotii libertatem et rem publicam reciperare. Sed homo amens et perditus multoque nequior quam ille ipse, quem tu nequissimum occisum esse dixisti, caedis initium quaerit; nullamque aliam ob causam me auctorem fuisse Caesaris interficiendi criminatur, nisi ut in me veterani incitentur. Quod ego periculum non extimesco; modo vestri facti gloriam cum mea laude communicet. Ita nec Pisoni, qui in eum primus invectus est nullo assentiente, nec mihi, qui idem tricesimo post die feci, nec P. Servilio, qui me est consecutus, tuto in senatum venire licet. Caedem enim gladiator quaerit eiusque initium a. d. xiii. Kalend. Octobr. a me se facturum putavit; ad quem paratus venerat, cum in villa Metelli complures dies commentatus esset. Quae autem in lustris et in vino commentatio potuit esse? Itaque omnibus est visus, ut ad te antea scripsi, vomere suo more, non dicere. 2. Quare, quod scribis te confidere auctoritate et eloquentia nostra aliquid profici posse, nonnihil, ut in tantis malis, est profectum. Intelligit enim populus Romanus tres esse consulares, qui, quia, quae de re publica bene senserint, libere locuti sunt, tuto in senatum venire non possint. Nec est praeterea quod quidquam exspectes. Tuus enim necessarius affinitate nova delectatur. Itaque iam non est studiosus ludorum, infinitoque fratris tui plausu dirumpitur. Alter item affinis novis commentariis Caesaris delenitus est. Sed haec tolerabilia: illud non ferendum, quod est, qui vestro anno filium suum consulem futurum putet ob eamque causam se huic latroni deservire prae se ferat. 3. Nam L. Cotta familiaris meus fatali quadam desperatione, ut ait, minus in senatum venit. L. Caesar, optimus et fortissimus civis, valetudine impeditur. Ser. Sulpicius et summa auctoritate et optime sentiens non adest. Reliquos exceptis designatis — ignosce mihi, sed non numero consulares. Habes auctores consilii publici: qui nume-

10. *Interim velim* M: *Interim* E. — 20. *ut inter me* M. — 23. *tricensimo* M. — 26. *ad quem* M: *at quam* E. — 28. *vomere svomere* M. — 32. *quae* om. M. — *sunt* M: *sint* E. — 35. *dirrumpitur* M. — 36. *delenitus* M: *delinitus* E. — 43. *sed* M: *si* E.

rus etiam bonis rebus exiguus esset, quid censes perditis? Quare spes est omnis in vobis; qui si idcirco abestis, ut sitis in tuto, ne in vobis quidem. Sin aliquid dignum vestra gloria cogitatis, velim salvis nobis; sin id minus, res tamen publica per vos brevi tempore ius suum reciperabit. Ego tuis neque desum neque deero; qui sive ad me referent sive non referent, mea tibi tamen benevolentia fidesque praestabitur. Vale.

III. (*A. U. C.* 710.)

CICERO CASSIO S.

1. Auget tuus amicus furorem in dies: primum in statua, quam posuit in Rostris, inscripsit PARENTI OPTIME MERITO, ut non modo sicarii sed iam etiam parricidae iudicemini, quid dico, iudicemini? iudicemur potius; vestri enim pulcherrimi facti ille furiosus me principem dicit fuisse. Utinam quidem fuissem! molestus nobis non esset. Sed hoc vestrum est; quod quoniam praeteriit, utinam haberem quid vobis darem consilii! Sed ne mihi quidem ipsi reperio, quid faciendum sit. Quid enim est, quod contra vim sine vi fieri possit? Consilium omne autem hoc est illorum, ut mortem Caesaris persequantur. Itaque a. d. VI. Non. Octobr. productus in contionem a Cannutio, turpissime ille quidem discessit, sed tamen ea dixit de conservatoribus patriae, quae dici deberent de proditoribus; de me quidem non dubitanter, quin omnia de meo consilio et vos fecissetis et Cannutius faceret. Cetera cuiusmodi sint, ex hoc iudica, quod legato tuo viaticum eripuerunt. Quid eos interpretari putas, cum hoc faciunt? Ad hostem scilicet portari. O rem miseram! dominum ferre non potuimus; conservo servimus. Et tamen, me quidem favente magis quam sperante, etiamnunc residet spes in virtute tua. Sed ubi sunt copiae? De reliquo malo te ipsum tecum loqui quam nostra dicta cognoscere. Vale.

IV. (*A. U. C.* 710.)

CICERO CASSIO S.

1. Vellem Idibus Martiis me ad coenam invitasses: reliquiarum nihil fuisset. Nunc me reliquiae vestrae exercent, et quidem praeter ceteros me: quamquam egregios consules habemus, sed turpissimos consulares; senatum fortem, sed infimo quemque honore fortissimum. Populo vero nihil fortius, nihil melius, Italiaque universa. Nihil autem foedius Philippo et Pisone, legatis, nihil flagitiosius; qui cum essent missi, ut Antonio ex senatus sententia certas res denuntiarent, cum ille earum rerum nulli paruisset, ultro ab illo ad nos intolerabilia postulata rettulerunt. Itaque ad nos concurritur, factique iam in re salutari populares sumus. 2. Sed tu quid ageres, quid acturus, ubi denique esses, nesciebam. Fama nuntiabat te esse in Syria; auctor erat nemo. De

---

5. *dero* M. — *referent sive non referent* Orellius: *referent* M, *referent sive non* E. — 6. *tamen in benivolentia* M. — 11. *parricidae* M: *patricidae* E. — 14. *quoniam* M: *quum* E. — 18. *Cannutio* M: *Canutio* E. item v. 21. — 26. *tecum loqui* M: *loqui tecum* E. — 30. *Mart. his me* M. — 36. *denuntiarent* I. Fr. Gronovius: *nuntiarent* ME, *renuntiarent* Vb. — 40. *esse in Syria* (ut Ep. 5. §. 1.) M: *isse in Syriam* (ut Ep. 14. §. 6.) B, *esse in Syriam* E. Cf. Hand. Turs. III. p. 347.

Bruto, quo propius est, eo firmiora videntur esse, quae nuntiantur. Dolabella valde vituperabatur ab hominibus non insulsis, quod tibi tam cito succederet, cum tu vixdum triginta dies in Syria fuisses. Itaque constabat eum recipi in Syriam non oportere. Summa laus et tua et Bruti est, quod exercitum praeter spem existimamini comparasse. Scriberem plura, si rem causamque nossem. Nunc quae scribo, scribo ex opinione hominum atque fama. Tuas litteras avide exspecto. Vale.

V. (A. U. C. 710.)

CICERO CASSIO S.

1. Hiemem credo adhuc prohibuisse, quo minus de te certum haberemus, quid ageres maximeque ubi esses. Loquebantur omnes tamen — credo, quod volebant — in Syria te esse, habere copias. Id autem eo facilius credebatur, quia simile veri videbatur. Brutus quidem noster egregiam laudem est consecutus. Res enim tantas gessit tamque inopinatas, ut eae cum per se gratae essent, tum ornatiores propter celeritatem. Quodsi tu ea tenes, quae putamus, magnis subsidiis fulta res publica est; a prima enim ora Graeciae usque ad Aegyptum optimorum civium imperiis muniti erimus et copiis. 2. Quamquam, nisi me fallebat, res se sic habebat, ut totius belli omne discrimen in D. Bruto positum videretur; qui si, ut sperabamus, erupisset Mutina, nihil belli reliqui fore videbatur. Parvis omnino iam copiis obsidebatur, quod magno praesidio Bononiam tenebat Antonius. Erat autem Claternae noster Hirtius, ad Forum Cornelium Caesar, uterque cum firmo exercitu; magnasque Romae Pansa copias ex delectu Italiae comparat. Hiems adhuc rem geri prohibuerat. Hirtius nihil nisi considerate, ut mihi crebris litteris significat, acturus videbatur. Praeter Bononiam, Regium Lepidi, Parmam, totam Galliam tenebamus studiosissimam rei publicae. Tuos etiam clientes Transpadanos mirifice coniunctos cum causa habebamus. Erat firmissimus senatus, exceptis consularibus, ex quibus unus L. Caesar firmus est et rectus. 3. Ser. Sulpicii morte magnum praesidium amisimus. Reliqui partim inertes, partim improbi; nonnulli invident eorum laudi, quos in re publica probari vident. Populi vero Romani totiusque Italiae mira consensio est. Haec erant fere, quae tibi nota esse vellem. Nunc autem opto, ut ab istis Orientis partibus virtutis tuae lumen eluceat. Vale.

VI. (A. U. C. 710.)

CICERO CASSIO S.

1. Qui status rerum fuerit tum, cum has litteras dedi, scire poteris ex C. Titio Strabone, viro bono et optime de re publica sentiente; nam quid dicam, cupidissimo tui, qui domo et fortunis relictis ad te potissimum profectus sit? Itaque eum tibi ne commendo quidem; adventus ipsius ad te satis eum commendabit. 2. Tu velim sic existimes

---

13. *veri* Orellius: *vere* pr. M, *vero* E cum corr. M. — 15. *tum gratiores* Cratander. — 21. *reliqui* M: *reliquum* BE. — 24. *dilectu* M. — *comparat* M: *comparabat* Ernestius. — 39. *Titio* Manutius: *Tidio* ME. Conf. Lib. XIII. Ep. 14. §. 1.

tibique persuadeas, omne perfugium bonorum in te et Bruto esse positum, si, quod nolim, adversi quid evenerit. Res, cum haec scribebam, erat in extremum adducta discrimen; Brutus enim Mutinae vix iam sustinebat: qui si conservatus erit, vicimus; sin — quod di omen avertant! — omnis omnium cursus est ad vos. Proinde fac animum tantum habeas tantumque apparatum, quanto opus est ad universam rem publicam reciperandam. Vale.

VII. (*A. U. C.* 710.)

CICERO CASSIO S.

1. Quanto studio dignitatem tuam et in senatu et ad populum defenderim, ex tuis te malo quam ex me cognoscere: quae mea sententia in senatu facile valuisset, nisi Pansa vehementer obstitisset. Ea sententia dicta productus sum in contionem a tribuno pl. M. Servilio. Dixi de te, quae potui, tanta contentione, quantum forum est, tanto clamore consensuque populi, ut nihil unquam simile viderim. Id velim mihi ignoscas, quod invita socru tua fecerim. Mulier timida verebatur, ne Pansae animus offenderetur. In contione quidem Pansa dixit matrem quoque tuam et fratrem illam a me sententiam noluisse dici. Sed me haec non movebant; alia malebam. Favebam et rei publicae, cui semper favi, et dignitati ac gloriae tuae. 2. Quod autem et in senatu pluribus verbis disserui et dixi in contione, in eo velim fidem meam liberes; promisi enim et prope confirmavi te non exspectasse nec exspectaturum decreta nostra, sed te ipsum tuo more rem publicam defensurum. Et, quamquam nihildum audieramus nec ubi esses nec quas copias haberes, tamen sic statuebam, omnes, quae in istis partibus essent opes copiaeque, tuas esse, per teque Asiam provinciam confidebam iam rei publicae reciperatam. Tu fac in augenda gloria te ipsum vincas. Vale.

VIII. (*A. U. C.* 711.)

CICERO CASSIO S.

1. Scelus affinis tui Lepidi summamque levitatem et inconstantiam ex actis, quae ad te mitti certo scio, cognosse te arbitror. Itaque nos confecto bello, ut arbitrabamur, renovatum bellum gerimus, spemque omnem in D. Bruto et Planco habemus; si verum quaeris, in te et in meo Bruto non solum ad praesens perfugium, si, quod nolim, adversi quid acciderit, sed etiam ad confirmationem perpetuae libertatis. 2. Nos hic de Dolabella audiebamus, quae vellemus, sed certos auctores non habebamus. Te quidem magnum hominem et praesenti iudicio et reliqui temporis exspectatione scito esse. Hoc tibi proposito fac ut ad summa contendas. Nihil est tantum, quod non populus Romanus a te perfici atque obtineri posse iudicet. Vale.

---

4. *di* M: *dii* E. — 5. *cursus erit ad* malebat Ernestius. — 13. *ad trib. pl.* M. — 18. *Sed me haec* M: *Sed haec* E. — 19. Fort. *alia movebant.* Cf. pro Sestio c. 18. §. 40. Or. — 21. *et* ante *dixi* om. M. — 27. *ipsum* M: *ipse* Ernestius. Cf. Ep. 13. §. 1. — 34. *in M. Bruto* I. Fr. Gronovius.

IX. *(A. U. C.* 711.*)*

CICERO CASSIO S.

1. Brevitas tuarum litterarum me quoque breviorem in scribendo facit; et, vere ut dicam, non satis occurrit, quid scribam. Nostras enim res in actis perferri ad te certo scio; tuas autem ignoramus. Tamquam enim clausa sit Asia, sic nihil perfertur ad nos praeter rumores de oppresso Dolabella, satis illos quidem constantes, sed adhuc sine auctore. 2. Nos, confectum bellum cum putaremus, repente a Lepido tuo in summam sollicitudinem sumus adducti. Itaque tibi persuade maximam rei publicae spem in te et in tuis copiis esse. Firmos omnino exercitus habemus; sed tamen, ut omnia, ut spero, prospere procedant, multum interest te venire. Exigua enim spes est rei publicae, nam nullam non libet dicere; sed, quaecunque est, ea despondetur anno consulatus tui. Vale.

X. *(A. U. C.* 711.*)*

CICERO CASSIO S.

1. Lepidus, tuus affinis, meus familiaris, pridie Kal. Quinctiles sententiis omnibus hostis a senatu iudicatus est ceterique, qui una cum illo a re publica defecerunt; quibus tamen ad sanitatem redeundi ante Kal. Septembr. potestas facta est. Fortis sane senatus, sed maxime spe subsidii tui. Bellum quidem, cum haec scribebam, sane magnum erat scelere et levitate Lepidi. Nos de Dolabella quotidie, quae volumus, audimus; sed adhuc sine capite, sine auctore, rumore nuntio. 2. Quod cum ita esset, tamen litteris tuis, quas Nonis Maiis ex castris datas acceperamus, ita persuasum erat civitati, ut illum iam oppressum omnes arbitrarentur, te autem in Italiam venire cum exercitu: ut, si haec ex sententia confecta essent, consilio atque auctoritate tua; sin quid forte titubatum, ut fit in bello, exercitu tuo niteremur. Quem quidem ego exercitum quibuscunque potuero rebus ornabo; cuius rei tum tempus erit, cum, quid opis rei publicae laturus is exercitus sit aut quid iam tulerit, notum esse coeperit. Nam adhuc tantum conatus audiuntur, optimi illi quidem et praeclarissimi, sed gesta res exspectatur; quam quidem aut iam esse aliquam aut appropinquare confido. 3. Tua virtute et magnitudine animi nihil est nobilius. Itaque optamus, ut quam primum te in Italia videamus. Rem publicam nos habere arbitrabimur, si vos habebimus. Praeclare viceramus, nisi spoliatum, inermem, fugientem Lepidus recepisset Antonium. Itaque nunquam tanto odio civitati Antonius fuit, quanto est Lepidus. Ille enim ex turbulenta re publica, hic ex pace et victoria bellum excitavit. Huic oppositos consules designatos habemus; in quibus est magna illa quidem spes, sed anceps cura propter incertos exitus proeliorum. 4. Persuade tibi igitur, in te et in Bruto tuo esse omnia; vos exspectari, Brutum quidem iam iamque. Quodsi, ut spero, victis hostibus nostris veneritis, tamen auctoritate

---

2. *CASSIO*] *attico* M. — 4. *quod* Aldus. — 8. *cum*] *quam* M. — 9. *sumus adducti* M: *adducti sumus* E. — *tibi persuade* M: *persuade tibi* E. — 20. *maxime spe* M: *maxima spes* E. — 24. *Maii* E. — 29. *potuero* M: *potero* E. — *rebus*] *quibus rebus* M. — 34. *et* om. M.

vestra res publica exsurget et in aliquo statu tolerabili consistet. Sunt enim permulta, quibus erit medendum, etiam si res publica satis esse videbitur sceleribus hostium liberata. Vale.

XI. (A. U. C. 711.)

C. CASSIUS PROCOS. S. D. M. CICERONI.

1. S. V. B. E. E. Q. V. In Syriam me profectum esse scito ad L. Murcum et Q. Crispum, imperatores. Viri fortes optimique cives, posteaquam audierunt, quae Romae gererentur, exercitus mihi tradiderunt, ipsique mecum una fortissimo animo rem publicam administrant. Item legionem, quam Q. Caecilius Bassus habuit, ad me venisse scito; quattuorque legiones, quas A. Allienus ex Aegypto eduxit, traditas ab eo mihi esse scito. 2. Nunc te cohortatione non puto indigere, ut nos absentes remque publicam, quantum est in te, defendas. Scire te volo, firma praesidia vobis senatuique non deesse, ut optima spe et maximo animo rem publicam défendas. Reliqua tecum aget L. Carteius, familiaris meus. Vale. Data Nonis Martiis, ex castris Taricheis.

XII. (A. U. C. 711.)

CASSIUS PROCOS. S. D. M. CICERONI SUO.

1. S. V. B. E. E. Q. V. Legi tuas litteras, in quibus mirificum tuum erga me amorem recognovi. Videbaris enim non solum favere nobis — id quod et nostra et rei publicae causa semper fecisti — sed etiam gravem curam suscepisse vehementerque esse de nobis sollicitus. Itaque, quod te primum existimare putabam, nos oppressa re publica quiescere non posse; deinde, cum suspicarere nos moliri, quod te sollicitum esse et de salute nostra et de rerum eventu putabam: simul ac legiones accepi, quas A. Allienus eduxerat ex Aegypto, scripsi ad te tabellariosque complures Romam misi. Scripsi etiam ad senatum litteras, quas reddi vetui prius, quam tibi recitatae essent; si forte mei obtemperare mihi voluerint. Quodsi litterae perlatae non sunt, non dubito, quin Dolabella, qui nefarie Trebonio occiso Asiam occupavit, tabellarios meos deprenderit litterasque interceperit. 2. Exercitus omnes, qui in Syria fuerunt, teneo. Habui paullulum morae, dum promissa militibus persolvo. Nunc iam sum expeditus. A te peto, ut dignitatem meam commendatam tibi habeas, si me intelligis nullum neque periculum neque laborem patriae denegasse; si contra importunissimos latrones arma cepi te hortante et auctore; si non solum exercitus ad rem publicam libertatemque defendendam comparavi, sed etiam crudelissimis tyrannis eripui; quos si occupasset Dolabella, non solum adventu sed etiam opinione et exspectatione exercitus sui Antonium confirmasset. 3. Quas ob res milites tuere, si eos mirifice de re publica meritos esse animadvertis; et effice, ne quem poeniteat rem publicam quam spem praedae et rapinarum sequi maluisse. Item Murci et Crispi imperato-

10. *quamque caecilius* M. — 14. *senatuique desse* M. Fort. *senatuique adesse.* Bait. — 21. *nostra et* corr. M: *nostrae* pr. M, *nostri et* E. — 29. *litterae* om. B. — 31. *deprenderit* M: *deprehenderit* E. — 32. *fuerunt* M: *fuere* E. — *pollulum more* M. — 36. *exercitu* M, *exercitum* Vb.

rum dignitatem, quantum est in te, tuere. Nam Bassus misere noluit mihi legionem tradere. Quodnisi milites invito eo legatos ad me misissent, clausam Apameam tenuisset, quoad vi esset expugnata. Haec a te peto non solum rei publicae, quae tibi semper fuit carissima, sed etiam amicitiae nostrae nomine, quam confido apud te plurimum posse. 4. Crede mihi hunc exercitum, quem habeo, senatus atque optimi cuiusque esse maximeque tuum; de cuius voluntate assidue audiendo mirifice te diligit carumque habet. Qui si intellexerit commoda sua curae tibi esse, debere etiam se tibi omnia putabit. 5. Litteris scriptis audivi Dolabellam in Ciliciam venisse cum suis copiis. Proficiscar in Ciliciam. Quid egerim, celeriter ut scias, dabo operam. Ac velim, ut meremur de re publica, sic felices simus. Fac valeas meque ames. Nonis Maiis, ex castris.

XIII. (A. U. C. 711.)

C. CASSIUS Q. S. D. M. CICERONI.

1. S. V. B. E. V. Cum rei publicae vel salute vel victoria gaudemus, tum instauratione tuarum laudum, quod maximus consularis maximum consulem te ipse vicisti, et laetamur et mirari satis non possumus. Fatale nescio quid tuae virtuti datum, id quod saepe iam experti sumus. Est enim tua toga omnium armis felicior; quae nunc quoque nobis paene victam rem publicam ex manibus hostium eripuit ac reddidit. Nunc ergo vivemus liberi; nunc te, omnium maxime civis et mihi carissime — id quod maximis rei publicae tenebris comperisti —, nunc te habebimus testem nostri et in te et in coniunctissimam tibi rem publicam amoris; et, quae saepe pollicitus es te et taciturum, dum serviremus, et dicturum de me tum, cum mihi profutura essent, nunc illa non ego quidem dici tanto opere desiderabo quam sentiri a te ipso. Neque enim omnium iudicio malim me a te commendari, quam ipse tuo iudicio digne ac mereor commendatus esse; ut haec novissima nostra facta non subita nec convenientia, sed similia illis cogitationibus, quarum tu testis es, fuisse iudices meque ad optimam spem patriae non minimum tibi ipsi producendum putes. 2. Sunt tibi, M. Tulli, liberi propinquique digni quidem te et merito tibi carissimi; esse etiam debent in re publica proxime hos cari, qui studiorum tuorum sunt aemuli, quorum esse cupio tibi copiam: sed tamen non maxima me turba puto excludi, quo minus tibi vacet me excipere et ad omnia, quae velis et probes, producere. Animum tibi nostrum fortasse probavimus; ingenium diutina servitus certe, qualecunque est, minus tamen, quam erat, passa est videri. 3. Nos ex ora maritima Asiae provinciae et ex insulis quas potuimus naves deduximus; delectum remigum, magna contumacia civitatium, tamen satis celeriter habuimus; secuti sumus classem

---

12. *Maii* E. — 15. *Q.* om. E. — 18. *possimus* M. — 19. *id quod* M: *idque* E. — 23. *maximis* cum Graevio E: *maxime* M. — 26. *servis eremus* M, *servi essemus* B. — 29. *ipsi* malebat Ernestius. — *ac mereor* suspecta Ernestio et Graetero. Sed cfr. Hand Turs. I. p. 472. — 30. *convenientia* M: *inconvenientia* E. '(*disconvenientia* duo Codd. Manutii.) — 35. *maximam e turba* M. — 37. *probavimus* cum Manutio E: *probabimus* M. — 40. *dilectum* ME. — 41. *civitatium* M: *civitatum* E.

Dolabellae, cui Lucilius praeerat; qui spem saepe transitionis praebendo neque unquam non decedendo novissime Corycum se contulit et clauso portu se tenere coepit. Nos, illa relicta, quod et in castra pervenire satius esse putabamus et sequebatur classis altera, quam anno priore in Bithynia Tillius Cimber compararat, cui Turullius quaestor praeerat, Cyprum petivimus. Ibi quae cognovimus, scribere ad vos quam celerrime voluimus. 4. Dolabellam ut Tarsenses, pessimi socii, ita Laodiceni multo amentiores ultro arcessierunt; ex quibus utrisque civitatibus, Graecorum militum numero, speciem exercitus effecit. Castra habet ante oppidum Laodiceam posita et partem muri demolitus est et castra oppido coniunxit. Cassius noster cum decem legionibus et cohortibus viginti auxiliariis et quattuor milium equitatu a milibus passuum viginti castra habet posita Πάλτῳ, et existimat se sine proelio posse vincere. Nam iam ternis tetradrachmis triticum apud Dolabellam est. Nisi quid navibus Laodicenorum supportarit, cito fame pereat, necesse est; ne supportare possit, et Cassii classis bene magna, cui praeest Sextilius Rufus, et tres, quas nos adduximus, ego, Turullius, Patiscus, facile praestabunt. Te volo bene sperare, et rem publicam, ut vos istic expedistis, ita pro nostra parte celeriter nobis expediri posse confidere. Vale. Data Idibus Iun. Cypro, a Crommyu-acride.

XIV. (A. U. C. 711.*)*

LENTULUS CICERONI SUO S. P. D.

1. Cum Brutum nostrum convenissem eumque tardius in Asiam venturum animadverterem, in Asiam redii, ut reliquias mei laboris colligerem et pecuniam quam primum Romam mitterem. Interim cognovi in Lycia esse classem Dolabellae ampliusque centum naves onerarias, in quas exercitus eius imponi posset, idque Dolabellam ea mente comparasse, ut, si Syriae spes eum frustrata esset, conscenderet in naves et Italiam peteret seque cum Antoniis et reliquis latronibus coniungeret. Cuius rei tanto in timore fui, ut, omnibus rebus relictis, cum paucioribus et minoribus navibus ad illas ire conatus sim. 2. Quae res, si a Rhodiis non essem interpellatus, fortasse tota sublata esset; tamen magna ex parte profligata est, quoniam quidem classis dissipata est adventus nostri timore; milites ducesque effugerunt, onerariae omnes ad unam a nobis sunt exceptae. Certe — quod maxime timui — videor esse consecutus, ut non possit Dolabella in Italiam pervenire nec suis sociis firmatis durius vobis efficere negotium. 3. Rhodii nos et rem publicam quam valde desperaverint, ex litteris, quas publice misi, cognosces. Et quidem multo parcius scripsi; mirari noli: mira est eorum amentia. Nec meae

---

1. Fort. *L. Figulus*. Conf. Appiani B. C. IV. 60. Or. — 2. *recedendo* I. Fr. Gronovius. Fort. *deludendo*. Or. — 4. *quam*] *qui* M. — 5. *cui* om. M. — *Turullius* M: *Turulius* E. item v. 17. — 9. Excidisse videtur numerus ante *numero*. Or. — 14. *tetrachmis* M. — 16. *posset* M. — 18. *Te volo* N: *Et volo* M, *Et volo vos* E. — 19. *celeriter iter* M, *celeriter item* Iac. Gronovius. — *nobis* M: *vobis* E. — 20. *acromamyacride* M. — 33. *quoniam* M: *cum* E. — *est* M: *esset* Ernestius. — 35. *videor esse consecutus* M: *videor consecutus* E. — 36. *suis sociis* M: *sociis suis* E. — 39. *Nec meae* Vb: *nec me meae* E, *nec me me* B, *nec in me* duo libri Manutii. (De M non satis constat.)

ullae privatim iniuriae unquam; malus animus eorum in nostra salute, cupiditas partium aliarum, perseverantia in contemptione optimi cuiusque ferenda mihi non fuit. Nec tamen omnes perditos esse puto; sed iidem illi, qui tum fugientem patrem meum, qui L. Lentulum, qui Pompeium, qui ceteros viros clarissimos non receperunt, iidem tamquam aliquo fato et nunc aut magistratum gerunt aut eos, qui sunt in magistratu, in sua habent potestate. Itaque eadem superbia in pravitate utuntur. Quorum improbitatem aliquando retundi et non pati impunitate augeri non solum utile est rei publicae nostrae sed etiam necessarium. 4. De nostra dignitate velim tibi ut semper curae sit et, quocunque tempore occasionem habueris, et in senatu et ceteris rebus laudi nostrae suffragere. Quoniam consulibus decreta est Asia et permissum est iis, ut, dum ipsi venirent, darent negotium, qui Asiam obtineant, rogo te, petas ab iis, ut hanc dignitatem potissimum nobis tribuant et mihi dent negotium, ut Asiam obtineam, dum ipsorum alteruter venit. Nam, quod huc properent in magistratu venire aut exercitum mittere, causam non habent. Dolabella enim in Syria est, et — ut tu divina tua mente prospexisti et praedicasti — dum isti veniunt, Cassius eum opprimet. Exclusus enim ab Antiochea Dolabella et in oppugnando male acceptus, nulla alia confisus urbe, Laodiceam, quae est in Syria ad mare, se contulit. Ibi spero celeriter eum poenas daturum; nam neque, quo refugiat, habet, neque diutius ibi poterit tantum exercitum Cassii sustinere. Spero etiam confectum esse iam et oppressum Dolabellam. 5. Quare non puto Pansam et Hirtium in consulatu properaturos in provincias exire, sed Romae acturos consulatum. Itaque, si ab iis petieris, ut interea nobis procurationem Asiae dent, spero te posse impetrare. Praeterea mihi promiserunt Pansa et Hirtius coram et absenti mihi scripserunt, Verrioque nostro Pansa affirmavit se daturum operam, ne in suo consulatu mihi succedatur. Ego porro non mediusfidius cupiditate provinciae produci longius spatium mihi volo; nam mihi fuit ista provincia plena laboris, periculi, detrimenti; quae ego ne frustra subierim neve prius, quam reliquias meae diligentiae consequar, decedere cogar, valde laboro. Nam, si potuissem, quam exegeram pecuniam, universam mittere, postularem, ut mihi succederetur; nunc, quod Cassio dedi, quod Trebonii morte amisimus, quod etiam crudelitate Dolabellae aut perfidia eorum, qui fidem mihi reique publicae non praestiterunt, id consequi et reficere volo; quod aliter non potest fieri, nisi spatium habuero. Id, ut per te consequar, velim, ut solet, tibi curae sit. 6. Ego me de re publica puto esse meritum, ut non provinciae istius beneficium exspectare debeam, sed tantum, quantum Cassius et Bruti, non solum illius facti

---

1. *iniuriae*] In mg. M. ab alia manu additum est *moverunt*. — *nostra salute* M: *nostram salutem* E. — 9. *putati* M (sed litterae *ut* punctis notatae), *pari* Bengelius. — 12. *et ceteris* M: *et in ceteris* E. — *Quoniam* M: *Quando* E. — 13. et 14. *his* M. — 16. *venit* M: *venerit* Ernestius. Conf. Hand Turs. II. p. 321. — *hoc* M. — 18. *praedixisti* Lambinus. — 19. *veniunt* M: *veniant* Ernestius. — 20. *confessus* M. — 24. *Dolabellam* del. Lambinus. — 26. *iis* N: *his* ME. — 29. *opera* M. — 33. *reliquiae* M. — 37. *fidem mihi* M: *mihi fidem* E. — 38. *nisi si spatium* malebat Ernestius.

periculique societate sed etiam huius temporis studio et virtute. Primus enim ego leges Antonias fregi; primus equitatum Dolabellae ad rem publicam traduxi Cassioque tradidi; primus delectus habui pro salute omnium contra coniurationem sceleratissimam; solus Cassio et rei publicae Syriam exercitusque, qui ibi erant, coniunxi. Nam, nisi ego tantam pecuniam tantaque praesidia et tam celeriter Cassio dedissem, ne ausus quidem esset ire in Syriam, et nunc non minora pericula rei publicae a Dolabella instarent quam ab Antonio. 7. Atque haec omnia is feci, qui sodalis et familiarissimus Dolabellae eram, coniunctissimus sanguine Antoniis, provinciam quoque illorum beneficio habebam, sed πατρίδα ἐμὴν μᾶλλον φιλῶν omnibus meis bellum primus indixi. Haec etsi adhuc non magno opere mihi tulisse fructum animadverto, tamen non despero nec defetigabor permanere non solum in studio libertatis sed etiam in labore et periculis. Attamen si etiam aliqua gloria iusta et merita provocabimur senatus et optimi cuiusque officiis, maiore cum auctoritate apud ceteros erimus et eo plus prodesse rei publicae poterimus. 8. Filium tuum, ad Brutum cum veni, videre non potui, ideo quod iam in hiberna cum equitibus erat profectus; sed mediusfidius ea esse eum opinione et tua et ipsius et in primis mea causa gaudeo. Fratris enim loco mihi est, qui ex te natus teque dignus est. Vale. D. IIII. Kal. Iun., Pergae.

XV. (*A. U. C.* 711.)

P. LENTULUS P. F. PROQ. PROPR. S. D. COS. PR. TR. PL. SENATUI, POPULO PLEBIQUE R.

1. S. V. L. V. V. B. E. V. Scelere Dolabellae oppressa Asia, in proximam provinciam Macedoniam praesidiaque rei publicae, quae M. Brutus V. C. tenebat, me contuli et id egi, ut, per quos celerrime possent, Asia provincia vectigaliaque in vestram potestatem redigerentur. Quod cum pertimuisset Dolabella, vastata provincia, correptis vectigalibus, praecipue civibus Romanis omnibus crudelissime denudatis ac divenditis, celeriusque Asia excessisset, quam eo praesidium adduci potuisset, diutius morari aut exspectare praesidium non necesse habui et quam primum ad meum officium revertendum mihi esse existimavi, ut et reliqua vectigalia exigerem et quam deposui pecuniam colligerem, quidquid ex ea correptum esset aut quorum id culpa accidisset, cognoscerem quam primum et vos de omni re facerem certiores. 2. Interim cum per insulas in Asiam naviganti mihi nuntiatum esset classem Dolabellae in Lycia esse Rhodiosque naves complures instructas et paratas in aqua habere, cum iis navibus, quas aut mecum adduxeram aut comparaverat Patiscus proq., homo mihi cum familiaritate tum etiam sensibus in re publica coniunctissimus, Rhodum reverti, confisus auctoritate vestra senatusque consulto, quo hostem Dolabellam iudicaratis, foedere quo-

---

11. *induxi* M. — 13. *defetigabor* M: *defatigabor* E. — 20. *IIII. Non. Iun.* Strothius. — 21. Fort. *Perga*. Or. — 25. *S. V. L. V. V. B. E. V.* M: *Si valetis liberique V. V. B. E. V.* E, *S. V. L. Q. V. V. B. E. E. Q. V.* Lambinus. — 28. *possent* M: *posset* E. — 29. *et vastata - - - celerius Asia* Manutius, Lambinus, Madvigius I. p. 137. — 30. *ac divexatis* Lambinus. — 39. *iis* N: *his* ME. — 40. *proq. (pro quaestore)* M: *proquaestor* E.

que, quod cum iis, M. Marcello, Ser. Sulpicio coss. renovatum erat; quo iuraverant Rhodii eosdem hostes se habituros, quos S. P. Q. R. Quae res nos vehementer fefellit. Tantum enim afuit, ut illorum praesidio nostram firmaremus classem, ut etiam a Rhodiis urbe, portu, statione, quae extra urbem est, commeatu, aqua denique prohiberentur nostri milites, nos vix ipsi singulis cum navigiolis reciperemur. Quam indignitatem deminutionemque maiestatis non solum iuris nostri sed etiam imperii populi[que] Romani idcirco tulimus, quod interceptis litteris cognoramus Dolabellam, si desperasset de Syria Aegyptoque, quod necesse erat fieri, in naves cum omnibus suis latronibus atque omni pecunia conscendere esse paratum Italiamque petere; idcirco etiam naves onerarias, quarum minor nulla erat duûm milium amphorûm, contractas in Lycia a classe eius obsideri. 3. Huius rei timore, patres conscripti, percitus, iniurias perpeti et cum contumelia etiam nostra omnia prius experiri malui. Itaque ad illorum voluntatem introductus in urbem et in senatum eorum, quam diligentissime potui, causam rei publicae egi, periculumque omne, quod instaret, si ille latro cum suis omnibus naves conscendisset, exposui. Rhodios autem tanta in pravitate animadverti, ut omnes firmiores putarent quam bonos; ut hanc concordiam et conspirationem omnium ordinum ad defendendam libertatem propense non crederent esse factam; ut patientiam senatus et optimi cuiusque manere etiamnunc confiderent nec potuisse audere quemquam Dolabellam hostem iudicare; ut denique omnia, quae improbi fingebant, magis vera existimarent quam quae vere facta erant et a nobis docebantur. 4. Qua mente etiam ante nostrum adventum post Trebonii indignissimam caedem ceteraque tot tamque nefaria facinora binae profectae erant ad Dolabellam legationes eorum, et quidem novo exemplo, contra leges ipsorum, prohibentibus iis, qui tum magistratus gerebant. Haec, sive timore — ut dictitant — de agris, quos in continenti habent, sive furore, sive † patientia paucorum, qui et antea pari contumelia viros clarissimos affecerant et nunc maximos magistratus gerentes nullo exemplo neque nostra ex parte, neque nostro praesentium, neque imminenti Italiae urbique nostrae periculo, si ille parricida cum suis latronibus, navibus, ex Asia Syriaque expulsus, Italiam petisset, mederi cum facile possent, voluerunt. 5. Nonnullis etiam ipsi magistratus veniebant in suspicionem detinuisse nos et demorati esse, dum classis Dolabellae certior fieret de adventu nostro. Quam suspicionem consecutae res aliquot auxerunt; maxime quod subito ex Lycia Sex. Marius et C. Titius, legati Dolabellae, a classe discesserunt navique longa profugerunt onerariis relictis, in quibus colligendis non minimum temporis laborisque consumpserant. Itaque cum ab Rhodo

1. *iis* Aldus: *his* ME. — *coss.* om. M. — 3. *abfuit* E. — 7. *deminutionemque maiestatis non solum iuris nostri sed etiam imperii populique Romani* M: *diminutionemque, non solum iuris nostri, sed etiam maiestatis imperiique populi Romani* E. (*que* secl. Orellius.) — 9. *aegyptioque* M. — 17. *suis omnibus* M: *omnibus suis* E. — 18. *tanta pravitate* B et cod. Lips., *tanta importunitate* Dresdd. 1. 2. — 27. *his* M. — 28. *timorem* M. — 29. *patientia* M: *potentia* cum Egnatio E, *impotentia* Ascens. pr. quod probat Orellius. — 31. *nostra* M: *vestro* cum I. F. Gronovio E. — 32. *praesentium* M: *praesenti* Ernestius. — 34. *voluerunt* duo codd. Manutii, cod. Magdeb. et Cratander: *noluerunt* ME. — 35. *demoratos* Guelferb. pr. — 40. *consumpserunt* M.

cum iis, quas habueramus, navibus in Lyciam venissemus, naves onerarias recepimus dominisque restituimus; iidemque, quod maxime verebamur, ne posset Dolabella cum suis latronibus in Italiam venire, timere desiimus, classem fugientem persecuti sumus usque Sidam, quae extrema regio est provinciae meae. 6. Ibi cognovi partem navium Dolabellae diffugisse, reliquas Syriam Cyprumque petisse. Quibus disiectis, cum scirem C. Cassii, singularis civis et ducis, classem maximam fore praesto in Syria, ad meum officium reverti; daboque operam, ut meum studium, diligentiam vobis, patres conscripti, reique publicae praestem; pecuniamque quam maximam potero et quam celerrime cogam omnibusque rationibus ad vos mittam. Si percurrero provinciam et cognovero, qui nobis et rei publicae fidem praestiterunt in conservanda pecunia a me deposita, quique scelere ultro deferentes pecuniam publicam hoc munere societatem facinorum cum Dolabella inierunt, faciam vos certiores. De quibus, si vobis videbitur, si, ut meriti sunt, graviter constitueritis nosque vestra auctoritate firmaveritis, facilius et reliqua exigere vectigalia et exacta servare poterimus. Interea quo commodius vectigalia tueri provinciamque ab iniuria defendere possim, praesidium voluntarium necessariumque comparavi. 7. His litteris scriptis milites circiter XXX., quos Dolabella ex Asia conscripserat, e Syria fugientes in Pamphyliam venerunt. Ii nuntiarunt Dolabellam Antiocheam, quae in Syria est, venisse; non receptum conatum esse aliquoties vi introire; repulsum semper esse cum magno suo detrimento, itaque centum circiter amissis, aegris relictis, noctu Antiochea profugisse Laodiceam versus; ea nocte omnes fere Asiaticos milites ab eo discessisse, ex his ad octingentos Antiocheam redisse et se iis tradidisse, qui a Cassio relicti urbi illi praeerant; ceteros per Amanum in Ciliciam descendisse, quo ex numero se quoque esse dicebant; Cassium autem cum suis omnibus copiis nuntiatum esse quatridui iter Laodicea afuisse tum, cum Dolabella eo tenderet. Quamobrem opinione celerius confido sceleratissimum latronem poenas daturum. IIII. Nonas Iunias, Pergae.

XVI. (*A. U. C.* 710.)

TREBONIUS CICERONI S.

1. S. V. B. Athenas veni a. d. XI. Kal. Iun. atque ibi, quod maxime optabam, vidi filium tuum, deditum optimis studiis summaque modestiae fama. Qua ex re quantam voluptatem ceperim, scire potes etiam me tacente. Non enim nescis, quanti te faciam et quam pro nostro veterrimo verissimoque amore omnibus tuis etiam minimis commodis, non modo tanto bono gaudeam. Noli putare, mi Cicero, me hoc auribus tuis dare: nihil adolescente tuo atque adeo nostro — nihil enim mihi a te potest esse seiunctum — aut amabilius omnibus iis, qui Athe-

1. *iis* om. M. — 2. *idemque* M. — 6. *cum iscirem* M. — 8. *studium et diligentiam* Dresd. tertius. — 11. *rationibus* M: *cum rationibus* E. — 13. *scelerate* Lambinus. — 18. *voluntarium necessariumque* M: *necessarium voluntariumque* E. — 20. *e*] *et* M. — 21. *Ii* N: *Hi* ME. — 24. *laodicheam* M. — 25. *ex iis* N. — 26. *redisse* M: *rediisse* E. — *his* M. — 27. *per manum* M. — 29. *afuisse* M: *abfuisse* E. Sic ubique. — 31. Fort. *Perga*. Or. — 34. *S. V. B.* M: *S. V. B. E.* E. — 38. *etiam*] *et tam* M. — 41. *his* M.

nis sunt, est aut studiosius earum artium, quas tu maxime amas, hoc est, optimarum. Itaque tibi, quod vere facere possum, lubenter quoque gratulor nec minus etiam nobis, quod eum, quem necesse erat diligere, qualiscunque esset, talem habemus, ut lubenter quoque diligamus. 2. Qui cum mihi in sermone iniecisset se velle Asiam visere, non modo invitatus sed etiam rogatus est a me, ut id potissimum nobis obtinentibus provinciam faceret. Cui nos et caritate et amore tuum officium praestaturos non debes dubitare. Illud quoque erit nobis curae, ut Cratippus una cum eo sit, ne putes, in Asia feriatum illum ab iis studiis, in quae tua cohortatione incitatur, futurum. Nam illum paratum, ut video, et ingressum pleno gradu cohortari non intermittemus, quo in dies longius discendo exercendoque se procedat. 3. Vos quid ageretis in re publica, cum has litteras dabam, non sciebam. Audiebam quaedam turbulenta, quae scilicet cupio esse falsa, ut aliquando otiosa libertate fruamur; quod vel minime mihi adhuc contigit. Ego tamen nactus in navigatione nostra pusillum laxamenti concinnavi tibi munusculum ex instituto meo, et dictum cum magno nostro honore a te dictum conclusi et tibi infra subscripsi. In quibus versiculis si tibi quibusdam verbis εὐθυῤῥημονέστερος videbor, turpitudo personae eius, in quam liberius invehimur, nos vindicabit. Ignosces etiam iracundiae nostrae, quae iusta est in eiusmodi et homines et cives. Deinde, qui magis hoc Lucilio licuerit assumere libertatis quam nobis? cum, etiamsi odio pari fuerit in eos, quos laesit, tamen certe non magis dignos habuerit, in quos tanta libertate verborum incurreret. 4. Tu, sicut mihi pollicitus es, adiunges me quam primum ad tuos sermones. Namque illud non dubito, quin, si quid de interitu Caesaris scribas, non patiaris me minimam partem et rei et amoris tui ferre. Vale et matrem meosque tibi commendatos habe. D. VIII. Kalendas Iunias, Athenis.

XVII. (A. U. C. 709.)

CICERO S. D. CORNIFICIO COLLEGAE.

1. Grata mihi vehementer est memoria nostri tua, quam significasti litteris; quam ut conserves, non quo de tua constantia dubitem, sed quia mos est ita rogandi, rogo. Ex Syria nobis tumultuosiora quaedam nuntiata sunt; quae, quia tibi sunt propiora quam nobis, tua me causa magis movent quam mea. Romae summum otium est, sed ita, ut malis salubre aliquod et honestum negotium. Quod spero fore; video id curae esse Caesari. 2. Me scito, dum tu absis, quasi occasionem quandam et licentiam nactum scribere audacius; et cetera quidem fortasse, quae etiam tu concederes; sed proxime scripsi de optimo genere dicendi, in quo saepe suspicatus sum te ab iudicio nostro, sic scilicet, ut doctum hominem ab non indocto, paullulum dissidere. Huic tu libro maxime velim ex animo, si minus, gratiae causa suffragere. Dicam tuis, ut eum, si velint, describant ad teque mittant. Puto enim, etiamsi rem minus probabis, tamen in ista solitudine, quidquid a me profectum

13. *nesciebam* B. — 15. *mihi adhuc* M: *adhuc mihi* E. — 18. *infra* om. Guelf. 1. *scripsi* Guelf. 2. — 22. *pari* cum Lambino E: *par* M. — 37. *abes* Lambinus. — 40. *ab* M: *a* E. — 44. *probabis* M: *probaris* Ernestius.

sit, iucundum tibi fore. 3. Quod mihi existimationem tuam dignitatemque commendas, facis tu quidem omnium more; sed velim sic existimes, me, cum amori, quem inter nos mutuum esse intelligam, plurimum tribuam, tum de summo ingenio et de studiis tuis optimis et de spe amplissimae dignitatis ita iudicare, ut neminem tibi anteponam, comparem paucos.

XVIII. (A. U. C. 709.*)*

CICERO S. D. CORNIFICIO COLLEGAE.

1. Quod extremum fuit in ea epistola, quam a te proxime accepi, ad id primum respondebo. Animum advorti enim hoc vos magnos oratores facere nonnunquam. Epistolas requiris meas; ego autem nunquam, cum mihi denuntiatum esset a tuis ire aliquem, non dedi. Quod mihi videor ex tuis litteris intelligere te nihil commissurum esse temere nec ante, quam scisses, quo iste nescio qui Caecilius Bassus erumperet, quidquam certi constituturum, id ego et speraram prudentia tua fretus, et, ut confiderem, fecerunt tuae gratissimae mihi litterae; idque ut facias quam saepissime, ut et quid tu agas et quid agatur scire possim et etiam quid acturus sis, valde te rogo. Etsi periniquo patiebar animo te a me digredi, tamen eo tempore me consolabar, quod et in summum otium te ire arbitrabar et ab impendentibus magnis negotiis discedere. 2. Utrumque contra accidit: istic enim bellum est exortum, hic pax consecuta; sed tamen eiusmodi pax, in qua, si adesses, multa te non delectarent; ea tamen, quae ne ipsum Caesarem quidem delectant. Bellorum enim civilium ii semper exitus sunt, ut non ea solum fiant, quae velit victor, sed etiam, ut iis mos gerendus sit, quibus adiutoribus sit parta victoria. Equidem sic iam obdurui, ut ludis Caesaris nostri animo aequissimo viderem T. Plancum, audirem Laberii et Publii poëmata. Nihil mihi tam deesse scito quam quicum haec familiariter docteque rideam. Is tu eris, si quam primum veneris. Quod ut facias, non mea solum sed etiam tua interesse arbitror.

XIX. (A. U. C. 710.*)*

CICERO CORNIFICIO S.

1. Lubentissime legi tuas litteras, in quibus iucundissimum mihi fuit, quod cognovi meas tibi redditas esse. Non enim dubitabam, quin eas lubenter lecturus esses; verebar, ut redderentur. Bellum, quod est in Syria, Syriamque provinciam tibi tributam esse a Caesare ex tuis litteris cognovi. Eam rem tibi volo bene et feliciter evenire; quod ita fore confido, fretus et industria et prudentia tua. 2. Sed de Parthici belli suspicione quod scribis, sane me commovit. Quantum copiarum haberes, cum ipse coniectura consequi poteram, tum ex tuis litteris cognovi. Itaque opto, ne se illa gens moveat hoc tempore, dum ad te legiones eae perducantur, quas audio duci. Quodsi pares copias ad confligen-

---

2. *hominum* auctore Valckenario Schützius. — 3. *mecum mori* M. — *intelligo* Dresd. tertius. — 4. *tribuere* Lambinus, quod malim. Or. — 24. *ii* Lambinus: *hi* ME. — 25. *his* M. — 26. *animo aequissimo* M: *aequissimo animo* E. — 37. *Eam rem* Lambinus: *eadem rem* M, *eandem rem* E. — 42. *hae* M.

dum non habebis, non te fugiet uti consilio M. Bibuli, qui se oppido munitissimo et copiosissimo tamdiu tenuit, quamdiu in provincia Parthi fuerunt. 3. Sed haec melius ex re et ex tempore constitues. Mihi quidem usque curae erit, quid agas, dum, quid egeris, sciero. Litteras ad te nunquam habui cui darem, quin dederim. A te, ut idem facias, peto, in primisque, ut ita ad tuos scribas, ut me tuum sciant esse.

XX. (Anno incerto.)

CICERO CORNIFICIO.

Gratae mihi tuae litterae, nisi quod Sinuessanum deversoriolum contempsisti. Quam quidem contumeliam villa pusilla iniquo animo feret, nisi in Cumano et Pompeiano reddideris πάντα περὶ πάντων. Sic igitur facies meque amabis et scripto aliquo lacesses. Ego enim respondere facilius possum quam provocare. Quodsi, ut es, cessabis, lacessam, nec tua ignavia etiam mihi inertiam afferet. Plura otiosus; haec, cum essem in senatu, exaravi.

XXI. (A. U. C. 710.)

CICERO CORNIFICIO.

C. Anicius, familiaris meus, vir omnibus rebus ornatus, negotiorum suorum causa legatus est in Africam legatione libera. Eum velim rebus omnibus adiuves operamque des, ut quam commodissime sua negotia conficiat; in primisque, quod ei carissimum est, dignitatem eius tibi commendo, idque a te peto, quod ipse in provincia facere sum solitus non rogatus, ut omnibus senatoribus lictores darem; quod idem acceperam, et id cognoveram a summis viris factitatum. Hoc igitur, mi Cornifici, facies ceterisque rebus omnibus eius dignitati reique, si me amas, consules. Erit id mihi gratissimum. Da operam, ut valeas.

XXII. (A. U. C. 710.)

CICERO CORNIFICIO S.

1. Nos hic cum homine gladiatore omnium nequissimo, collega nostro, Antonio, bellum gerimus, sed non pari condicione, contra arma verbis. At etiam de te contionatur, nec impune; nam sentiet, quos lacessierit. Ego autem acta ad te omnia arbitror perscribi ab aliis; a me futura debes cognoscere, quorum quidem non est difficilis coniectura. 2. Oppressa omnia sunt, nec habent ducem boni; nostrique τυραννοκτόνοι longe gentium absunt. Pansa et sentit bene et loquitur fortiter; Hirtius noster tardius convalescit. Quid futurum sit, plane nescio. Spes tamen una est aliquando populum Romanum maiorum similem fore. Ego certe rei publicae non deero et, quidquid acciderit, a quo mea culpa absit, animo forti feram. Illud profecto, quoad potero: tuam famam et dignitatem tuebor. 3. A. d. XIII. Kalendas Ianuar. senatus frequens mihi est assensus cum de ceteris rebus magnis et necessariis, tum de pro-

2. *pharti* M. — 9. *deversolium* M. — 10. *contumelia* M. — *in quo animo* M. — 14. *etiam mihi* Lambinus: *etiam* ME. — 19. *legione* M. — 24. *et id* M: *et* E. — 26. *Erit id* Va: *erit* M, *id erit* E. — 31. *vestro* M. — 41. *senatus aut frequens* M. Fort. *senatus haut infrequens*. Bait. Malim: *senatus sat frequens*. Or.

vinciis ab iis, qui obtinerent, retinendis neque cuiquam tradendis, nisi qui ex senatus consulto successisset. Hoc ego cum rei publicae causa censui, tum mehercule in primis retinendae dignitatis tuae. Quamobrem te amoris nostri causa rogo, rei publicae causa hortor, ut ne cui quidquam iuris in tua provincia esse patiare, atque ut omnia referas ad dignitatem, qua nihil esse potest praestantius. 4. Vere tecum agam, ut necessitudo nostra postulat: in Sempronio, si meis litteris obtemperasses, maximam ab omnibus laudem adeptus esses. Sed illud et praeteriit et levius est. Haec magna res est: fac ut provinciam retineas in potestate rei publicae. Plura scripsissem, nisi tui festinarent. Itaque Chaerippo nostro me velim excuses.

XXIII. (A. U. C. 710.)

CICERO CORNIFICIO S.

1. Omnem condicionem imperii tui statumque provinciae mihi demonstravit Tratorius. O multa intolerabilia locis omnibus! Sed quo tua maior dignitas, eo, quae tibi acciderunt, minus ferenda; neque enim, quae tu propter magnitudinem et animi et ingenii moderate fers, ea non ulciscenda sunt, etiamsi non sunt dolenda. Sed haec posterius. 2. Rerum urbanarum acta tibi mitti certo scio. Quodni ita putarem, ipse perscriberem, in primisque Caesaris Octaviani conatum; de quo multitudini fictum ab Antonio crimen videtur, ut in pecuniam adolescentis impetum faceret; prudentes autem et boni viri et credunt factum et probant. Quid quaeris? magna spes est in eo. Nihil est, quod non existimetur laudis et gloriae causa facturus. Antonius autem, noster familiaris, tanto se odio esse intelligit, ut, cum interfectores suos domi comprenderit, rem proferre non audeat. A. d. VII. Idus Octobr. Brundisium erat profectus obviam legionibus Macedonicis IIII., quas sibi conciliare pecunia cogitabat easque ad urbem adducere et in cervicibus nostris collocare. 3. Habes formam rei publicae, si in castris potest esse res publica; in qua tuam vicem saepe doleo, quod nullam partem per aetatem sanae et salvae rei publicae gustare potuisti. Atque antehac quidem sperare saltem licebat; nunc etiam id ereptum est. Quae enim est spes, cum in contione dicere ausus sit Antonius, Cannutium apud eos locum sibi quaerere, quibus se salvo locus in civitate esse non posset? 4. Equidem et haec et omnia, quae homini accidere possunt, sic fero, ut philosophiae magnam habeam gratiam, quae me non modo ab sollicitudine abducit, sed etiam contra omnes fortunae impetus armat; tibique idem censeo faciundum nec, a quo culpa absit, quidquam in malis numerandum. Sed haec tu melius. Tratorium nostrum cum semper probassem, tum maxime in tuis rebus summam eius fidem, diligentiam prudentiamque cognovi. Da operam, ut valeas; hoc mihi gratius facere nihil potes.

---

1. *his* M. — 6. *esse potest* M: *potest esse* E. — 11. *Chaerippo* Vb: *Cherippo* ME. — 15. *Tratorius* M: *Stratorius* E, *Statorius* Manutius. item v. 39. — 17. *et* ante *ingenii* om. M. — *fers, ea non* Vb: *ferstea non* M, *fers, a te non* E. — 27. *sibi . . . conciliare* (cum rasura) M. — 30. *in quo* auctore Ernestio Schützius. — 34. *locum sibi* M: *sibi locum* E.

XXIV. *(A. U. C.* 711.*)*

CICERO CORNIFICIO S.

1. Ego nullum locum praetermitto — nec enim debeo — non modo laudandi tui sed ne ornandi quidem. Sed mea studia erga te et officia malo tibi ex tuorum litteris quam ex meis esse nota. Te tamen hortor, ut omni cura in rem publicam incumbas. Hoc est animi, hoc est ingenii tui, hoc eius spei, quam habere debes, amplificandae dignitatis tuae. 2. Sed hac de re alias ad te pluribus. Cum enim haec scribebam, in exspectatione erant omnia. Nondum legati redierant, quos senatus non ad pacem deprecandam sed ad denuntiandum bellum miserat, nisi legatorum nuntio paruisset. Ego tamen, ut primum occasio data est, meo pristino more rem publicam defendi; me principem senatui populoque Romano professus sum, nec postea, quam suscepi causam libertatis, minimum tempus amisi tuendae salutis libertatisque communis. Sed haec quoque te ex aliis malo. 3. T. Pinarium, familiarissimum meum, tanto tibi studio commendo, ut maiore non possim; cui cum propter omnes virtutes, tum etiam propter studia communia sum amicissimus. Is procurat rationes negotiaque Dionysii nostri, quem et tu multum amas et ego omnium plurimum. Ea tibi ego non debeo commendare, sed commendo tamen. Facies igitur, ut ex Pinarii, gratissimi hominis, litteris tuum et erga illum et erga Dionysium studium perspiciamus.

XXV. *(A. U. C.* 711.*)*

CICERO CORNIFICIO S.

1. Liberalibus litteras accepi tuas, quas mihi Cornificius altero vicesimo die, ut dicebat, reddidit. Eo die non fuit senatus neque postero. Quinquatribus frequenti senatu causam tuam egi non invita Minerva. Etenim eo ipso die senatus decrevit, ut Minerva nostra, custos urbis, quam turbo deiecerat, restitueretur. Pansa tuas litteras recitavit. Magna senatus approbatio consecuta est cum summo gaudio, et offensione Minotauri, id est, Calvisii et Tauri. Factum de te senatus consultum honorificum. Postulabatur, ut etiam illi notarentur; sed Pansa clementior. 2. Ego, mi Cornifici, quo die primum in spem libertatis ingressus sum et cunctantibus ceteris a. d. XIII. Kal. Ian. fundamenta ieci rei publicae, eo ipso die providi multum atque habui rationem dignitatis tuae; mihi enim est assensus senatus de obtinendis provinciis. Nec vero postea destiti labefactare eum, qui summa cum tua iniuria contumeliaque rei publicae provinciam absens obtinebat. Itaque crebras vel potius quotidianas compellationes meas non tulit seque in urbem recepit invitus; neque solum spe sed certa re iam et possessione deturbatus est

---

3. «Nullus est titulus (in M) nec ulla distinctio, sed omnia ita coniunguntur, ut una eademque epistola cum superiori esse videatur. Pari modo epistola 23. cum ep. 22. coniuncta est, sed recentior manus divisionis notam apposuit inter *excuses* et *Omnem*. Quod etiam de insequentibus huius libri dictum sit.» DEL FURIA. — *non modo ornandi tui sed ne laudandi quidem* I. Fr. Gronovius. — 12. *defendendi* auctore Ernestio Schützius. — 30. *gaudio*] *odio* Schützius. — 31. *Calvisii*] *clavis* M.— 32. *ut etiam* Manutius: *aut etiam* M, *autem, ut etiam* E. — 33. *spem libem libertatis* M. Fort. *spem aliquam libertatis*. OR. — 40. *spem* M.

meo iustissimo honestissimoque convicio. Te tuam dignitatem summa tua virtute tenuisse provinciaeque honoribus amplissimis affectum vehementer gaudeo. 3. Quod te mihi de Sempronio purgas, accipio excusationem; fuit enim illud quoddam † graecum tempus servitutis. Ego, tuorum consiliorum auctor dignitatique fautor, iratus temporibus in Graeciam desperata libertate rapiebar, cum me etesiae quasi boni cives relinquentem rem publicam prosequi noluerunt, austerque adversus maximo flatu me ad tribules tuos Rhegium rettulit atque inde ventis remis in patriam omni festinatione properavi postridieque in summa reliquorum servitute liber unus fui. 4. Sic sum in Antonium invectus, ut ille non ferret omnemque suum vinolentum furorem in me unum effunderet, meque tum elicere vellet ad caedis causam, tum tentaret insidiis; quem ego ructantem et nauseantem conieci in Caesaris Octaviani plagas. Puer enim egregius praesidium sibi primum et nobis, deinde summae rei publicae comparavit; qui nisi fuisset, Antonii reditus a Brundisio pestis patriae fuisset. Quae deinceps acta sint, scire te arbitror. 5. Sed redeamus illuc, unde devertimus. Accipio excusationem tuam de Sempronio; neque enim statuti quid in tanta perturbatione habere potuisti.

Nunc hic dies aliam vitam defert, alios mores postulat:

ut ait Terentius. Quamobrem, mi Quinte, conscende nobiscum, et quidem ad puppim. Una navis est iam bonorum omnium; quam quidem nos damus operam ut rectam teneamus. Utinam prospero cursu! Sed quicunque venti erunt, ars nostra certe non aberit. Quid enim praestare aliud virtus potest? Tu fac ut magno animo sis et excelso cogitesque omnem dignitatem tuam cum re publica coniunctam esse debere.

XXV. a. *(A. U. C.* 711.*)*

CICERO CORNIFICIO S.

6. P. Lucceium mihi meum commendas; quem, quibuscunque rebus potero, diligenter tuebor. Hirtium quidem et Pansam, collegas nostros, homines in consulatu rei publicae salutares, alieno sane tempore amisimus, re publica Antoniano quidem latrocinio liberata sed nondum omnino explicata; quam nos, si licebit, more nostro tuebimur, quamquam admodum sumus iam defetigati. Sed nulla lassitudo impedire officium et fidem debet. 7. Verum haec hactenus. Ab aliis te de me quam a me ipso malo cognoscere. De te audiebamus ea, quae maxime vellemus. De Cn. Minucio, quem tu quibusdam litteris ad caelum laudibus extulisti, rumores duriores erant. Id quale sit omninoque, quid istic agatur, facias me velim certiorem.

---

3. *Quod te*] «Novae epistolae initium.» Schütz. — 4. *graecum* M: *caecum* E. Fort. *tetrum.* Or. — 5. *dignitatique* M: *dignitatisque* E. — 11. *vinulentum* M. — 12. *tum* M: *cum* E. — 13. *confeci* M. — 17. *illuc* M: *ad illud* E. — *devertimus* M: *divertimus* E. — 19. *affert* Codd. Terentii (Andr. 1, 2, 18), Cratander, Aldus: recte, opinamur. — 20. *ut ait Terentius*] Suspecta haec Orellio. — 24. *fac ut* M: *fac* E. — 28. Novam epistolam hinc incipere primus docuit Corradus: coniungit cum superiore E. — *P. Luccium* M. — 30. *amici simus* M. — 33. *defatigati* E.

XXVI. *(A. U. C. 710.)*

CICERO CORNIFICIO S.

1. Q. Turius, qui in Africa negotiatus est, vir bonus et honestus, heredes fecit similes sui, Cn. Saturninum, Sex. Aufidium, C. Anneium, Q. Considium Gallum, L. Servilium Postumum, C. Rubellium. Ex eorum oratione intellexi gratiarum actione eos magis egere quam commendatione. Tanta enim liberalitate se tua usos praedicabant, ut iis plus a te tributum intelligerem, quam ego te auderem rogare. 2. Audebo tamen; scio enim, quantum ponderis mea commendatio sit habitura. Quare a te peto, ut ad eam liberalitatem, qua sine meis litteris usus es, quam maximus his litteris cumulus accedat. Caput autem est meae commendationis, ne patiare Erotem Turium, Q. Turii libertum, ut adhuc fecit, hereditatem Turianam avertere, ceterisque omnibus rebus habeas eos a me commendatissimos. Magnam ex eorum splendore et observantia capies voluptatem. Quod ut velis, te vehementer etiam atque etiam rogo.

XXVII. *(A. U. C. 710.)*

CICERO CORNIFICIO S.

Sex. Aufidius et observantia, qua me colit, accedit ad proximos, et splendore equiti Romano nemini cedit. Est autem ita temperatis moderatisque moribus, ut summa severitas summa cum humanitate iungatur. Cuius tibi negotia, quae sunt in Africa, ita commendo, ut maiore studio magisve ex animo commendare non possim. Pergratum mihi feceris, si dederis operam, ut is intelligat meas apud te litteras maximum pondus habuisse. Hoc te vehementer, mi Cornifici, rogo.

XXVIII. *(A. U. C. 711.)*

CICERO CORNIFICIO S.

1. Assentior tibi eos, quos scribis Lilybaeo minari, istic poenas dare debuisse; sed metuisti, ut ais, ne nimis liber in ulciscendo viderere. Metuisti igitur, ne gravis civis, ne nimis fortis, ne nimis te dignus viderere. 2. Quod societatem rei publicae conservandae tibi mecum a patre acceptam renovas, gratum est; quae societas inter nos semper, mi Cornifici, manebit. Gratum etiam illud, quod mihi tuo nomine gratias agendas non putas; nec enim id inter nos facere debemus. Senatus saepius pro dignitate tua appellaretur, si absentibus consulibus unquam nisi ad rem novam cogeretur. Itaque nec de HS. xx. nec de HS. ıↃcc. quidquam agi nunc per senatum potest. Tibi autem ex senatus consulto imperandum mutuumque sumendum censeo. 3. In re publica quid agatur, credo te ex eorum litteris cognoscere, qui ad te acta debent perscribere. Ego sum spe bona; consilio, cura, labore non desum; omnibus inimicis rei publicae esse me acerrimum hostem

---

5. *Rubellinum* M. An *Rubellinium*? Or. — 7. *his* M. — 11. *usus est quam maximis* M. — 14. *eos a me* M: *eos* E. — 20. *equitis Romani* B et Vb. (De M. non constat.) — 30. *ne minus fortis ne minus te* M. -- 35. *appellaret* M. Fort. *Senatum - - appellarem.* Or. — 38. Fort. *mutuumve.* Or.

prae me fero. Res neque nunc difficili loco mihi videtur esse et fuisset facillimo, si culpa a quibusdam afuisset.

XXIX. (A. U. C. 711.*)*

CICERO CORNIFICIO S.

1. Non modo tibi, cui nostra omnia notissima sunt, sed neminem in populo Romano arbitror esse, cui sit ignota ea familiaritas, quae mihi cum L. Lamia est. Etenim magno theatro spectata est tum, cum est ab A. Gabinio consule relegatus, quod libere et fortiter salutem meam defendisset. Nec ex eo amor inter nos natus est; sed, quod erat vetus et magnus, propterea nullum periculum pro me adire dubitavit. Ad haec officia vel merita potius iucundissima consuetudo accedit, ut nullo prorsus plus homine delecter. Non puto te iam exspectare, quibus cum tibi verbis commendem; causa enim tanti amoris intelligis quae verba desideret; iis me omnibus usum putato. 2. Tantum velim existimes, si negotia Lamiae, procuratores, libertos, familiam quibuscunque rebus opus erit defenderis, gratius mihi futurum, quam si ea tua liberalitas pertinuisset ad rem familiarem meam; nec dubito, quin sine mea commendatione, quod tuum est iudicium de hominibus, ipsius Lamiae causa studiose omnia facturus sis: quamquam erat nobis dictum te existimare alicui senatus consulto, quod contra dignitatem tuam fieret, scribendo Lamiam affuisse, qui omnino consulibus illis nunquam fuit ad scribendum; deinde omnia tum falsa senatus consulta deferebantur. Nisi forte etiam illi Semproniano senatus consulto me censes affuisse, qui ne Romae quidem fui, ut tum de eo ad te scripsi, re recenti. Sed haec hactenus. 3. Te, mi Cornifici, etiam atque etiam rogo, ut omnia Lamiae negotia mea putes esse curesque, ut intelligat hanc commendationem maximo sibi usui fuisse. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Cura, ut valeas.

XXX. (A. U. C. 711.*)*

CICERO CORNIFICIO S.

1. Itane? praeter litigatores nemo ad te meas litteras? Multae istae quidem; tu enim perfecisti, ut nemo sine litteris meis tibi se commendatum putaret: sed quis unquam tuorum mihi dixit esse, cui darem, quin dederim? aut quid mi iucundius quam, cum coram tecum loqui non possim, aut scribere ad te aut tuas legere litteras? Illud magis mihi solet esse molestum, tantis me impediri occupationibus, ut ad te scribendi meo arbitratu facultas nulla detur. Non enim te epistolis sed voluminibus lacesserem, quibus quidem me a te provocari oportebat. Quamvis enim occupatus sis, otii tamen plus habes; aut, si ne tu quidem vacas, noli impudens esse nec mihi molestiam exhibere et a me litteras crebriores, cum tu mihi raro mittas, flagitare. 2. Nam, cum

2. *facillima* M. — 5. *nostra omnia* M: *omnia nostra* E. — 13. *commendarim* M. Fort. *commendaturus sim.* Or. — *causa - - intelligis quae* M: *causas - - intelligis: quae* E. — 14. *Tantum*] *tam tum* M. — 22. *nunquam affuit scribendo* Manutius. — 24. *quidem fui, ut tum de eo* M: *quidem tum fui deque eo* E. — 31. *Itane? praeter* Aldus: *Itane, praeter* E. Cfr. Hand Turs. III. p. 495. — 34. *mi* M: *mihi* E. — 35. *tuas*] *quas* M. — 36. *te*] *me* M.

antea distinebar maximis occupationibus, propterea quod omnibus curis rem publicam mihi tuendam putabam, tum hoc tempore multo distineor vehementius. Ut enim gravius aegrotant ii, qui, cum levati morbo videntur, in eum de integro inciderunt, sic vehementius nos laboramus, qui profligato bello ac paene sublato renovatum bellum gerere cogamur. Sed haec hactenus. 3. Tu tibi, mi Cornifici, fac ut persuadeas non esse me tam imbecillo animo, ne dicam inhumano, ut a te vinci possim aut officiis aut amore. Non dubitabam equidem, verumtamen multo mihi notiorem amorem tuum effecit Chaerippus. O hominem, semper illum quidem mihi aptum, nunc vero etiam suavem! Vultus mehercule tuos mihi expressit omnes; non solum animum ac verba pertulit. Itaque noli vereri, ne tibi succensuerim, quod eodem exemplo ad me, quo ad ceteros. Requisivi equidem proprias ad me unum a te litteras, sed neque vehementer et amanter. 4. De sumptu, quem te in rem militarem facere et fecisse dicis, nihil sane possum tibi opitulari, propterea quod et orbus senatus consulibus amissis, et incredibiles angustiae pecuniae publicae, quae conquiritur undique, ut optime meritis militibus promissa solvantur; quod quidem fieri sine tributo posse non arbitror. 5. De Attio Dionysio nihil puto esse, quoniam mihi nihil dixit Tratorius. De P. Lucceio nihil tibi concedo, quo studiosior eius sis, quam ego sum; est enim nobis necessarius. Sed a magistris cum contenderem de proferendo die, probarunt mihi sese, quo minus id facerent, et compromisso et iure iurando impediri. Quare veniendum arbitror Lucceio. Quamquam, si meis litteris obtemperavit, cum tu haec leges, illum Romae esse oportebit. 6. Ceteris de rebus maximeque de pecunia, cum Pansae mortem ignorares, scripsisti, quae per nos ab eo consequi te posse arbitrarere. Quae te non fefellissent, si viveret; nam te diligebat: post mortem autem eius quid fieri posset, non videbamus. 7. De Venuleio, Latino, Horatio, valde laudo. Illud non nimium probo, quod scribis, quo illi animo aequiore ferrent, te tuis etiam legatis lictores ademisse. Honore enim cum ignominia dignis non erant comparandi, eosque ex senatus consulto, si non decedunt, cogendos, ut decedant, existimo. Haec fere ad eas litteras, quas eodem exemplo binas accepi. De reliquo, velim tibi persuadeas non esse mihi meam dignitatem tua cariorem.

2. *rem publicam* om. M. — 3. *videntur* M: *viderentur* cum Manutio E. — 5. *cogamur* Manutius: *conamur* ME. — 9. *Chaerippus* Vb: *Cherippus* ME. — 13. *unum a te litteras* Cratander: *unum ad litteras* M, *unum litteras* E. — 16. *orbus est senatus* Lambinus. — 19. *Attico* Corradus. — *Tratorius* M: *Stratorius* E. — 20. et 23. *luccio* M. — *studiosior iussis* M. — 22. *probarunt* M: *probaverunt* E. — 27. *viverent* M. — 31. *Honore enim* M: *Honore enim digni* cum Manutio E. — *compamorandi* M.

LIBER XIII.

AD C. MEMMIUM ET CETEROS.

I. *(A. U. C.* 703.*)*

M. CICERO S. D. C. MEMMIO.

1. Etsi non satis mihi constiterat, cum aliquane animi mei molestia an potius lubenter te Athenis visurus essem, quod iniuria, quam accepisti, dolore me afficeret, sapientia tua, qua fers iniuriam, laetitiâ: tamen vidisse te mallem. Nam, quod est molestiae, non sane multo levius est, cum te non video; quod esse potuit voluptatis, certe, si vidissem te, plus fuisset. Itaque non dubitabo dare operam, ut te videam, cum id satis commode facere potero. Interea, quod per litteras et agi tecum et, ut arbitror, confici potest, agam. 2. Nunc a te illud primum rogabo, ne quid invitus mea causa facias, sed id, quod mea intelliges, tua nullam in partem multum interesse, ita mihi des, si tibi, ut id lubenter facias, ante persuaseris. Cum Patrone Epicureo mihi omnia sunt, nisi quod in philosophia vehementer ab eo dissentio. Sed et initio Romae, cum te quoque et tuos omnes observabat, me coluit in primis, et nuper, cum ea, quae voluit, de suis commodis et praemiis consecutus est, me habuit suorum defensorum et amicorum fere principem; et iam a Phaedro, qui nobis, cum pueri essemus, antequam Philonem cognovimus, valde ut philosophus, postea tamen ut vir bonus et suavis et officiosus probabatur, traditus mihi commendatusque est. 3. Is igitur Patro, cum ad me Romam litteras misisset, uti te sibi placarem peteremque, ut nescio quid illud Epicuri parietinarum sibi concederes, nihil scripsi ad te ob eam rem, quod aedificationis tuae consilium commendatione mea nolebam impediri. Idem, ut veni Athenas, cum idem ut ad te scriberem rogasset, ob eam causam impetravit, quod te abiecisse illam aedificationem constabat inter omnes amicos tuos. 4. Quod si ita est et si iam tua plane nihil interest, velim, si qua offensiuncula facta est animi tui perversitate aliquorum — novi enim gentem illam —, des te ad lenitatem vel propter tuam summam humanitatem vel etiam honoris mei causa. Equidem, si, quid ipse sentiam, quaeris, nec, cur ille tanto opere contendat, video, nec cur tu repugnes; nisi tamen multo minus tibi concedi potest quam illi, laborare sine causa. Quamquam Patronis et orationem et causam tibi cognitam esse certo scio. Honorem, offi-

---

5. *dolere* M. — 10. *agam. Nunc a te illud* B: *agam nunc. Ac te illud* (M) E. — 11. *mea intelliges multum, tua nullam in partem* Aldus. — 13. *epicurio* M. — 20. *mihi commendatusque* Cratander: *mihique commendatus* E. (M videtur habere *mihique commendatusque.*) — 23. *commendatione mea* M: *mea commendatione* E. — 24. *Idem*] *eidem* M. — 27. *tua plane* M: *plane tua* E. — 29. *tuam* om. M.

cium, testamentorum ius, Epicuri auctoritatem, Phaedri obtestationem, sedem, domicilium, vestigia summorum hominum sibi tuenda esse dicit. Totam hominis vitam rationemque, quam sequitur in philosophia, derideamus licet, si hanc eius contentionem volumus reprehendere. Sed, mehercules, quoniam illi ceterisque, quos illa delectant, non valde inimici sumus, nescio an ignoscendum sit huic, si tanto opere laborat; in quo etiam si peccat, magis ineptiis quam improbitate peccat. 5. Sed, ne plura — dicendum enim aliquando est — Pomponium Atticum sic amo, ut alterum fratrem; nihil est illo mihi nec carius nec iucundius. Is — non quo sit ex istis; est enim omni liberali doctrina politissimus; sed valde diligit Patronem, valde Phaedrum amavit — sic a me hoc contendit, homo minime ambitiosus, minime in rogando molestus, ut nihil unquam magis; nec dubitat, quin ego a te nutu hoc consequi possem, etiam si aedificaturus esses. Nunc vero, si audierit te aedificationem deposuisse neque tamen me a te impetrasse, non te in me illiberalem sed me in se negligentem putabit. Quamobrem peto a te, ut scribas ad tuos posse tua voluntate decretum illud Areopagitarum, quem ὑπομνηματισμὸν illi vocant, tolli. 6. Sed redeo ad prima. Prius velim tibi persuadeas, ut hoc mea causa libenter facias, quam ut facias. Sic tamen habeto: si feceris, quod rogo, fore mihi gratissimum. Vale.

II. (A. U. C. 704.)

CICERO MEMMIO S.

C. Avianio Evandro, qui habitat in tuo sacrario, et ipso multum utor et patrono eius M. Aemilio familiarissime. Peto igitur a te in maiorem modum, quod sine tua molestia fiat, ut ei de habitatione accommodes. Nam propter opera instituta multa multorum subitum est ei remigrare Kal. Quintilibus. Impedior verecundia, ne te pluribus verbis rogem; neque tamen dubito, quin, si tua nihil aut non multum intersit, eo sis animo, quo ego essem, si quid tu me rogares: mihi certe gratissimum feceris.

III. (A. U. C. 704.)

CICERO MEMMIO S.

A. Fufium, unum ex meis intimis, observantissimum studiosissimumque nostri, eruditum hominem et summa humanitate tuaque amicitia dignissimum, velim ita tractes, ut mihi coram recepisti. Tam gratum mihi id erit, quam quod gratissimum. Ipsum praeterea summo officio et summa observantia tibi in perpetuum devinxeris.

IV. (A. U. C. 709.)

M. CICERO S. D. Q. VALERIO Q. F. ORCAE LEGATO PROPR.

1. Cum municipibus Volaterranis mihi summa necessitudo est; magno enim meo beneficio affecti, cumulatissime mihi gratiam rettulerunt; nam nec [in] honoribus meis neque laboribus unquam defuerunt. Cum

5. *quoniam* M: *quando* E. — 13. *dubitabat* Dresd. tertius. — 23. *Avianio* M: *Aviano* E. — 25. *commodes* Dresd. quartus. — 42. [*in*] *honoribus meis neque laboribus* Orellius: *in honoribus meis laboribus* ME, *in honoribus meis nec in laboribus* Vb. Cfr. mox Ep. 7. §. 4. Ep. 29. §. 2.

quibus si mihi nulla causa intercederet, tamen, quod te vehementissime diligo quodque me a te plurimi fieri sentio, et monerem te et hortarer, ut eorum fortunis consuleres, praesertim cum prope praecipuam causam haberent ad ius obtinendum: primum quod Sullani temporis acerbitatem deorum immortalium benignitate subterfugerunt; deinde, quod summo studio populi Romani a me in consulatu meo defensi sunt. 2. Cum enim tribuni pl. legem iniquissimam de eorum agris promulgavissent, facile senatui populoque Romano persuasi, ut eos cives, quibus fortuna pepercisset, salvos esse vellent. Hanc actionem meam C. Caesar primo suo consulatu lege agraria comprobavit agrumque Volaterranum et oppidum omni periculo in perpetuum liberavit, ut mihi dubium non sit, quin is, qui novas necessitudines adiungat, vetera sua beneficia conservari velit. Quamobrem est tuae prudentiae aut sequi eius auctoritatem, cuius sectam atque imperium summa cum tua dignitate secutus es, aut certe illi integram omnem causam reservare. Illud vero dubitare non debes, quin tam grave, tam firmum, tam honestum municipium tibi tuo summo beneficio in perpetuum obligari velis. 3. Sed haec, quae supra scripta sunt, eo spectant, ut te horter et suadeam. Reliqua sunt, quae pertinent ad rogandum, ut non solum tua causa tibi consilium me dare putes, sed etiam, quod mihi opus sit, me a te petere et rogare. Gratissimum igitur mihi feceris, si Volaterranos omnibus rebus integros incolumesque esse volueris. Eorum ego domicilia, sedes, rem, fortunas, quae et a diis immortalibus et a praestantissimis in nostra re publica civibus summo senatus populique Romani studio conservatae sunt, tuae fidei, iustitiae bonitatique commendo. 4. Si pro meis pristinis opibus facultatem mihi res hoc tempore daret, ut ita defendere possem Volaterranos, quemadmodum consuevi tueri meos, nullum officium, nullum denique certamen, in quo illis prodesse possem, praetermitterem. Sed quoniam apud te nihilo minus hoc tempore valere me confido, quam valuerim semper apud omnes, pro nostra summa necessitudine parique inter nos et mutua benevolentia abs te peto, ut ita de Volaterranis mereare, ut existiment eum quasi divino consilio isti negotio praepositum esse, apud quem unum nos eorum perpetui defensores plurimum valere possemus.

V. (A. U. C. 709.*)*

CICERO S. D. Q. VALERIO LEG. PROPR.

1. Non moleste fero eam necessitudinem, quae mihi tecum est, notam esse quam plurimis; neque tamen ob eam causam — quod tu optime existimare potes — te impedio, quo minus susceptum negotium pro tua fide et diligentia ex voluntate Caesaris, qui tibi rem magnam difficilemque commisit, gerere possis. Nam cum multi a me petant multa, quod de tua erga me voluntate non dubitent, non committo, ut ambitione mea conturbem officium tuum. 2. C. Curtio ab ineunte aetate

---

4. *ius*] *ius suum* Lambinus. — 6. *Cum enim* Vb: *Cum* ME. — 10. *lege agraria* Vb: *lege in agraria* M, *in lege agraria* E. Fort. *lege illa agraria*. Or. — 18. *et tibi suadeam* Lambinus. — 23. *quae et* M: *quae* E. — 29. *quoniam* M: *quando* E. — 30. Fort. *apud bonos omnes*. Or. — 39. *impedi* M.

familiarissime sum usus. Eius et Sullani temporis iniustissima calamitate dolui, et cum iis, qui similem iniuriam acceperant, amissis omnibus fortunis reditus tamen in patriam voluntate omnium concedi videretur, adiutor incolumitatis fui. Is habet in Volaterrano possessionem, cum in eam tamquam e naufragio reliquias contulisset. Hoc autem tempore eum Caesar in senatum legit, quem ordinem ille ista possessione amissa tueri vix potest. Gravissimum autem est, cum superior factus sit ordine, inferiorem esse fortuna; minimeque convenit ex eo agro, qui Caesaris iussu dividatur, eum moveri, qui Caesaris beneficio senator sit. 3. Sed mihi minus libet multa de aequitate rei scribere, ne causa potius apud te valuisse videar quam gratia. Quamobrem te in maiorem modum rogo, ut C. Curtii rem meam putes esse; quidquid mea causa faceres, ut id C. Curtii causa cum feceris, existimes, quod ille per me habuerit, id me habere abs te. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

VI. (A. U. C. 698.)

M. CICERO Q. VALERIO Q. F. ORCAE PROCOS.

1. S. V. B. E. V. Credo te memoria tenere, me et coram P. Cuspio tecum locutum esse, cum te prosequerer paludatum, et item postea pluribus verbis tecum egisse, ut, quoscunque tibi eius necessarios commendarem, haberes eos in numero meorum necessariorum. Id tu pro tua summa erga me benevolentia perpetuaque observantia mihi liberalissime atque humanissime recepisti. 2. Cuspius, homo in omnes suos officiosissimus, mirifice quosdam homines ex ista provincia tuetur et diligit propterea, quod fuit in Africa bis, cum maximis societatis negotiis praeesset. Itaque hoc eius officium, quod adhibet erga illos, ego mea facultate et gratia soleo, quantum possum, adiuvare. Quare Cuspianorum omnium commendationis causam hac tibi epistola exponendam putavi. Reliquis epistolis tantum faciam, ut notam apponam eam, quae mihi tecum convenit, et simul significem de numero esse Cuspii amicorum. 3. Sed hanc commendationem, quam his litteris consignare volui, scito esse omnium gravissimam. Nam P. Cuspius singulari studio contendit a me, ut tibi quam diligentissime L. Iulium commendarem. Eius ego studio vix videor mihi satisfacere posse, si utar verbis iis, quibus, cum diligentissime quid agimus, uti solemus. Nova quaedam postulat et putat me eius generis artificium quoddam tenere. Ei ego pollicitus sum me ex intima nostra arte deprompturum mirificum genus commendationis. Id quoniam assequi non possum, tu re velim efficias, ut ille genere mearum litterarum incredibili quiddam perfectum arbitretur. 4. Id facies, si omne genus liberalitatis, quod et ab humanitate et potestate tua proficisci poterit, non modo re sed etiam verbis, vultu denique exprompseris; quae quantum in provincia valeant, vellem expertus essem, sed tamen suspicor. Ipsum hominem, quem tibi commendo, perdi-

2. *his* M. — 6. *caesari in* M. — 26. *praesset* M. — *adhibeturga* M. — 29. *ea* M. — 34. *his* M. — 38. *quoniam* M : *quum* E. — 42. *valeant* M : *valerent* Ernestius. — *expertus essem, sed tamen suspicor. Ipsum* Madvigius (Opusc. acad. p. 187. ubi tamen proposuit *exp. esse*) : *expertus esses. Sed tamen suspicor ipsum* ME, sed hic verbo *suspicor* secluso.

gnum esse tua amicitia, non solum, quia mihi Cuspius dicit, credo, tametsi id satis esse debebat, sed quia novi eius iudicium in hominibus et amicis deligendis. 5. Harum litterarum vis quanta fuerit, propediem iudicabo, tibique, ut confido, gratias agam. Ego, quae te velle quaeque ad te pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo. Cura, ut valeas.

VI. a. *(A. U. C.* 698.*)*

M. CICERO Q. VALERIO Q. F. ORCAE PROCOS.

P. Cornelius, qui tibi has litteras dedit, est mihi a P. Cuspio commendatus, cuius causa quanto opere cuperem deberemque, profecto ex me facile cognosti. Vehementer te rogo, ut cures, ut ex hac commendatione mihi Cuspius quam maximas quam primum quam saepissime gratias agat. Vale.

VII. *(A. U. C.* 709.*)*

CICERO CLUVIO S.

1. Cum in Galliam proficiscens pro nostra necessitudine, quae tua summa in me observantia, ad me domum venisses, locutus sum tecum de agro vectigali municipii Atellani, qui esset in Gallia, quantoque opere eius municipii causa laborarem, tibi ostendi. Post tuam autem profectionem cum et maxima res municipii honestissimi mihique coniunctissimi et summum meum officium ageretur, pro tuo animo in me singulari existimavi me oportere ad te accuratius scribere, etsi non sum nescius, et quae temporum ratio et quae tua potestas sit, tibique negotium datum esse a C. Caesare, non iudicium, praeclare intelligo. Quare a te tantum peto, quantum et te facere posse et libenter mea causa facturum esse arbitror. 2. Et primum velim existimes, quod res est, municipii fortunas omnes in isto vectigali consistere, his autem temporibus hoc municipium maximis oneribus pressum, summis affectum esse difficultatibus. Hoc etsi commune videtur esse cum multis, tamen mihi crede singulares huic municipio calamitates accidisse; quas idcirco non commemoro, ne de miseriis meorum necessariorum conquerens homines, quos nolo, videar offendere. 3. Itaque, nisi magnam spem haberem C. Caesari nos causam municipii probaturos, non erat causa, cur a te hoc tempore aliquid contenderem. Sed quia confido mihique persuasi illum et dignitatis municipii et aequitatis et etiam voluntatis erga se habiturum esse rationem, ideo a te non dubitavi contendere, ut hanc causam illi integram conservares. 4. Quod etsi nihilo minus a te peterem, si nihil audivissem te tale fecisse, tamen maiorem spem impetrandi nactus sum, posteaquam mihi dictum est, hoc idem a te Regienses impetravisse; qui etsi te aliqua necessitudine attingunt, tamen tuus amor in me sperare me cogit te, quod tuis necessariis tribueris, idem esse tributurum meis, praesertim cum ego pro his unis petam, habeam autem, qui

8. Novae epistolae hinc initium fecimus cum Codd. B et Lips. — 9. *has* om. M. Fort. *litteras has*. Or. — 16. *necessitudine*, *quae tua* M: *necessitudine tuaque* E. (In priore editione coll. §. 5. dederam *necessitudine proque tua*. Or.) — 29. *commune et* Lambinus. — 35. *et etiam voluntatis* M: *etiam voluntatis* E, *et voluntatis etiam* Lambinus. Sed cfr. Lib. XII. ep. 18.

simili causa laborent, complures necessarios. Hoc me non sine causa facere neque aliqua levi ambitione commotum a te contendere etsi te existimare arbitror, tamen mihi affirmanti credas velim, me huic municipio debere plurimum; nullum unquam fuisse tempus neque honorum nec laborum meorum, in quo non huius municipii studium in me exstiterit singulare. 5. Quapropter a te etiam atque etiam pro nostra summa coniunctione proque tua in me perpetua et maxima benevolentia maiorem in modum peto atque contendo, ut cum fortunas agi eius municipii intelligas, quod sit mihi necessitudine, officiis, benevolentia coniunctissimum, id mihi des. Quod erit huiusmodi, ut, si a Caesare, quod speramus, impetrarimus, tuo beneficio nos id consecutos esse iudicemus, sin minus, pro eo tamen id habeamus, quoniam a te data sit opera, ut impetraremus. Hoc cum mihi gratissimum feceris, tum viros optimos, homines honestissimos eosdemque gratissimos et tua necessitudine dignissimos, summo beneficio in perpetuum tibi tuisque devinxeris.

VIII. (*A. U. C.* 709.)

CICERO M. RUTILIO S.

1. Cum et mihi conscius essem, quanti te facerem, et tuam erga me benevolentiam expertus essem, non dubitavi a te petere, quod mihi petendum esset. P. Sestium quanti faciam, ipse optime scio, quanti autem facere debeam, et tu et omnes homines sciunt. Is cum ex aliis te mei studiosissimum esse cognosset, petivit a me, ut ad te quam accuratissime scriberem de re C. Albinii senatoris, cuius ex filia natus est L. Sestius, optimus adolescens, filius P. Sestii. Hoc idcirco scripsi, ut intelligeres non solum me pro P. Sestio laborare debere, sed Sestium etiam pro Albinio. 2. Res autem est haec: a M. Laberio C. Albinius praedia in aestimationem accepit, quae praedia Laberius emerat a Caesare de bonis Plotianis. Ea si dicam non esse e re publica dividi, docere te videar, non rogare. Sed tamen cum Caesar Sullanas venditiones et assignationes ratas esse velit, quo firmiores existimentur suae, si ea praedia dividentur, quae ipse Caesar vendidit, quae tandem in eius venditionibus esse poterit auctoritas? Sed hoc quale sit, tu pro tua prudentia considerabis. 3. Ego te plane rogo atque ita, ut maiore studio, iustiore de causa, magis ex animo rogare nihil possim, ut Albinio parcas, praedia Laberiana ne attingas. Magna me affeceris non modo laetitia sed etiam quodammodo gloria, si P. Sestius homini maxime necessario satisfecerit per me, ut ego illi uni plurimum debeam. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo. Maius mihi dare beneficium nullum potes. Id mihi intelliges esse gratissimum.

---

3. *mihi arbitranti adfirmanti* M. — 5. *nec laborum* M: *neque laborum* E. — 10. *convictissimum* M. — 12. *quoniam* M: *quum* E. — 21. *Sestium* M: *Sextium* E, ubique. — 24. *filia*] *familia* M. — 27. *albanio* M. — *albanius* M. — 35. *albanio* M. — 38. *per*] *pro* M. — *cum - - - debeam* Cratander. Cum Ernestio malimus *ut - - debeo*.

IX. *(A. U. C.* 703.*)*

CICERO CRASSIPEDI S.

1. Quamquam tibi praesens commendavi, ut potui diligentissime, socios Bithyniae, teque cum mea commendatione tum etiam tua sponte intellexi cupere ei societati quibuscunque rebus posses commodare, tamen, cum ii, quorum res agitur, magni sua interesse arbitrarentur me etiam per litteras declarare tibi, qua essem erga ipsos voluntate, non dubitavi haec ad te scribere. 2. Volo enim te existimare me, cum universo ordini publicanorum semper libentissime tribuerim, idque magnis eius ordinis erga me meritis facere debuerim, tum in primis amicum esse huic Bithynicae societati: quae societas ordine, ipso hominum genere, pars est maxima civitatis; constat enim ex ceteris societatibus: et casu permulti sunt in ea societate valde mihi familiares, in primisque is, cuius praecipuum officium agitur hoc tempore, P. Rupilius P. F. Menenià, qui est magister in ea societate. 3. Quae cum ita sint, in maiorem modum a te peto, Cn. Pupium, qui est in operis eius societatis, omnibus tuis officiis atque omni liberalitate tueare curesque, ut eius operae, quod tibi facile factu est, quam gratissimae sint sociis, remque et utilitatem sociorum — cuius rei quantam potestatem quaestor habeat, non sum ignarus — per te quam maxime defensam et auctam velis. Id cum mihi gratissimum feceris, tum illud tibi expertus promitto et spondeo, te socios Bithyniae, si iis commodaris, memores esse et gratos cogniturum.

X. *(A. U. C.* 708.*)*

CICERO BRUTO S.

1. Cum ad te tuus quaestor, M. Varro, proficisceretur, commendatione egere eum non putabam. Satis enim commendatum tibi eum arbitrabar ab ipso more maiorum, qui, ut te non fugit, hanc quaesturae coniunctionem liberorum necessitudini proximam voluit esse. Sed cum sibi ita persuasisset ipse meas de se accurate scriptas litteras maximum apud te pondus habituras a meque contenderet, ut quam diligentissime scriberem, malui facere, quod meus familiaris tanti sua interesse arbitraretur. 2. Ut igitur debere me facere hoc intelligas, cum primum M. Terentius in forum venit, ad amicitiam se meam contulit. Deinde, ut se corroboravit, duae causae accesserunt, quae meam in illum benevolentiam augerent: una, quod versabatur in hoc studio nostro, quo etiamnunc maxime delectamur, et cum ingenio, ut nosti, nec sine industria; deinde, quod mature se contulit in societates publicanorum, quod quidem nollem; maximis enim damnis affectus est. Sed tamen causa communis ordinis mihi commendatissimi fecit amicitiam nostram firmiorem. Deinde versatus in utrisque subselliis optima et fide et fama iam ante hanc commutationem rei publicae petitioni sese dedit honoremque honestissimum existimavit fructum laboris sui. 3. His

5. *posse* M. — 6. *hi* M. — 9. *semper* M: *(multum) semper* E. — 11. *ordine, ipso hominum* Va: *ordine ipso, hominum* E. — 18. *factus est* M. — 22. *his* M. — 38. *publicorum* M. — 40. *tamen communis* M, *tamen communio* Victorius in Curis tertiis.

autem temporibus a me Brundisio cum litteris et mandatis profectus ad Caesarem est; qua in re et amorem eius in suscipiendo negotio perspexi et in conficiendo ac renuntiando fidem. Videor mihi, cum separatim de probitate eius et moribus dicturus fuissem, si prius causam, cur eum tanto opere diligerem, tibi exposuissem, in ipsa causa exponenda satis etiam de probitate dixisse. Sed tamen separatim promitto in meque recipio fore eum tibi et voluptati et usui. Nam et modestum hominem cognosces et pudentem et a cupiditate omni remotissimum, praeterea magni laboris summaeque industriae. 4. Neque ego haec polliceri debeo, quae tibi ipsi, cum bene cognoris, iudicanda sunt; sed tamen in omnibus novis coniunctionibus interest, qualis primus aditus sit et qua commendatione quasi amicitiae fores aperiantur. Quod ego his litteris efficere volui; etsi id ipsa per se necessitudo quaesturae effecisse debet. Sed tamen nihilo infirmius illud hoc addito. Cura igitur, si me tanti facis, quanti et Varro existimat et ipse sentio, ut quam primum intelligam hanc meam commendationem tantum illi utilitatis attulisse, quantum et ipse sperarit nec ego dubitarim.

XI. (*A. U. C.* 708.)

CICERO BRUTO S.

1. Quia semper animadverti studiose te operam dare, ut ne quid meorum tibi esset ignotum, propterea non dubito, quin scias, non solum cuius municipii sim, sed etiam, quam diligenter soleam meos municipes Arpinates tueri. Quorum quidem omnia commoda omnesque facultates, quibus et sacra conficere et sarta tecta aedium sacrarum locorumque communium tueri possint, consistunt in iis vectigalibus, quae habent in provincia Gallia. Ad ea visenda pecuniasque, quae a colonis debentur, exigendas totamque rem et cognoscendam et administrandam legatos equites Romanos misimus, Q. Fufidium Q. F., M. Faucium M. F., Q. Mamercum Q. F. 2. Peto a te in maiorem modum pro nostra necessitudine, ut tibi ea res curae sit operamque des, ut per te quam commodissime negotium municipii administretur quam primumque conficiatur; ipsosque, quorum nomina scripsi, ut quam honorificentissime pro tua natura et quam liberalissime tractes. 3. Bonos viros ad tuam necessitudinem adiunxeris municipiumque gratissimum beneficio tuo devinxeris; mihi vero etiam gratius feceris, quod cum semper tueri municipes meos consuevi, tum hic annus praecipue ad meam curam officiumque pertinet. Nam constituendi municipii causa hoc anno aedilem filium meum fieri volui et fratris filium et M. Caesium, hominem mihi maxime necessarium; is enim magistratus in nostro municipio nec alius ullus creari solet. Quos cohonestaris in primisque me, si res publica municipii tuo studio, diligentia bene administrata erit. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

---

7. *et usui. Nam*] *eius vinam* M. — 8. *pudentem* Corradus: *prudentem* ME. — 12. *quid* pr. M. — 14. *effecisse* M: *efficere* E. — 17. *ne ego* M. — 25. *iis* N: *his* ME. — 29. *Mamercium* Codd. B et Lips. De M non constat. — 41. *studio et diligentia* Manutius.

XII. (A. U. C. 708.*)*

CICERO BRUTO S.

1. Alia epistola communiter commendavi tibi legatos Arpinatium ut potui diligentissime; hac separatim Q. Fufidium, quocum mihi omnes necessitudines sunt, diligentius commendo, non ut aliquid de illa commendatione deminuam, sed ut ad hanc addam. Nam et privignus est M. Caesii, mei maxime et familiaris et necessarii, et fuit in Cilicia mecum tribunus militum; quo in munere ita se tractavit, ut accepisse ab eo beneficium viderer, non dedisse. 2. Est praeterea — quod apud te valet plurimum — a nostris studiis non abhorrens. Quare velim eum quam liberalissime complectare operamque des, ut in ea legatione, quam suscepit contra suum commodum, secutus auctoritatem meam, quam maxime eius excellat industria. Vult enim, id quod optimo cuique natura tributum est, quam maximam laudem cum a nobis, qui eum impulimus, tum a municipio consequi; quod ei continget, si hac mea commendatione tuum erga se studium erit consecutus.

XIII. (A. U. C. 708.*)*

CICERO BRUTO S.

L. Castronius Paetus, longe princeps municipii Lucensis, est honestus, gravis, plenus officii, bonus plane vir et cum virtutibus, tum etiam fortuna, si quid hoc ad rem pertinet, ornatus; meus autem est familiarissimus, sic prorsus, ut nostri ordinis observet neminem diligentius. Quare ut et meum amicum et tua dignum amicitia, tibi commendo. Cui, quibuscunque rebus commodaveris, tibi profecto iucundum, mihi certe erit gratum. Vale.

XIV. (A. U. C. 708.*)*

CICERO BRUTO S.

1. L. Titio Strabone, equite Romano in primis honesto et ornato, familiarissime utor. Omnia mihi cum eo intercedunt iura summae necessitudinis. Huic in tua provincia pecuniam debet P. Cornelius. Ea res a Volcatio, qui Romae ius dicit, reiecta in Galliam est. 2. Peto a te hoc diligentius, quam si mea res esset, quo est honestius de amicorum pecunia laborare quam de sua, ut negotium conficiendum cures, ipse suscipias, transigas operamque des, quoad tibi aequum et rectum videbitur, ut quam commodissima condicione libertus Sfrabonis, qui eius rei causa missus est, negotium conficiat ad nummosque perveniat. Id et mihi gratissimum erit et tu ipse L. Titium cognosces amicitia tua dignissimum. Quod ut tibi curae sit, ut omnia solent esse, quae me velle scis, te vehementer etiam atque etiam rogo.

---

6. *deminuam* M : *comminuam* E. — *ut ad hanc* M : *ut hanc* E. Fort. *ut ad illam hanc.* BAIT. — 22. *prosus* M. — 24. *commendaveris* M. — 28. *titione* M. — 30. *debet pupillus cornelius* M. — 31. *vulcacio* M.

XV. *(A. U. C.* 709.)

CICERO CAESARI IMP. S.

1. Praecilium tibi commendo unice, tui necessarii, mei familiarissimi, viri optimi filium; quem cum adolescentem ipsum propter eius modestiam, humanitatem, animum et amorem erga me singularem mirifice diligo, tum patrem eius re doctus intellexi et didici mihi fuisse semper amicissimum. Em, hic ille est de illis, maxime qui irridere atque obiurgare me solitus est, quod me non tecum, praesertim cum abs te honorificentissime invitarer, coniungerem.

> Ἀλλ' ἐμὸν οὔ ποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθεν.

Audiebam enim nostros proceres clamitantes:

> Ἄλκιμος ἔσσ', ἵνα τίς σε καὶ ὀψιγόνων εὖ εἴπῃ.
> Ὣς νεφέλη ἐκάλυψε μέλαινα.

2. Sed tamen idem me consolatur: etiam hominem perustum etiamnum gloria volunt incendere atque ita loquuntur:

> Μὴ μὰν ἀσπουδεί γε καὶ ἀκλειῶς ἀπολοίμην,
> Ἀλλὰ μέγα ῥέξας τι καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι.

Sed me minus iam movent, ut vides. Itaque ab Homeri magniloquentia confero me ad vera praecepta Εὐριπίδου·

> Μισῶ σοφιστήν, ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός·

quem versum senex Praecilius laudat egregie et ait posse eundem et *ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω* videre et tamen nihilominus

> Αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

3. Sed, ut redeam ad id, unde coepi: vehementer mihi gratum feceris, si hunc adolescentem humanitate tua, quae est singularis, comprehenderis et ad id, quod ipsorum Praeciliorum causa te velle arbitror, addideris cumulum commendationis meae. Genere novo sum litterarum ad te usus, ut intelligeres non vulgarem esse commendationem.

XVI. *(A. U. C.* 709.)

CICERO CAESARI S.

1. P. Crassum ex omni nobilitate adolescentem dilexi plurimum, et ex eo cum ab ineunte eius aetate bene speravissem, tum † per me existimare coepi [ex] iis iudiciis, quae de eo feceras, cognitis. Eius libertum Apollonium iam tum equidem, cum ille viveret, et magni faciebam et probabam. Erat enim et studiosus Crassi et ad eius optima studia vehementer aptus; itaque ab eo admodum diligebatur. 2. Post mortem autem Crassi eo mihi etiam dignior visus est, quem in fidem atque amicitiam meam reciperem, quod eos a se observandos et colen-

---

7. *Em* M: *En* E. — 8. *soliti sunt* Lambinus. — 12. *εσσα ινα*. — 13. Hunc versum post *ἔπειθεν* posuit E. — *ως φελη* M. — 14. *idem me consolatur* M: *iidem me consolantur* E. — *etiam hominem perustum etiamnum gloria* M: *et iam hominem perustum, inani gloria* E. — 17. *εσομενοισι* M. — 18. *Sed me minus* B: *Sed mi minus* M, *Sed minus* E. — 22. *προσσι* M. — 32. *ex eo* M: *de eo* E. Cfr. Hand Turs. II. p. 622. — *tum perbene* Schützius, *tum optime* Lambinus. — 33. *ex iis* M: *iis* Ernestius. — *feceras* Madvigius: *feceram* ME. — 34. *liberum* M.

dos putabat, quos ille dilexisset et quibus carus fuisset. Itaque et ad me in Ciliciam venit multisque in rebus mihi magno usui fuit et fides eius et prudentia; et, ut opinor, tibi in Alexandrino bello, quantum studio et fidelitate consequi potuit, non defuit. 3. Quod cum speraret te quoque ita existimare, in Hispaniam ad te, maxime ille quidem suo consilio, sed etiam me auctore, est profectus. Cui ego commendationem non sum pollicitus, non quin eam valituram apud te arbitrarer; sed neque egere mihi commendatione videbatur, qui et in bello tecum fuisset et propter memoriam Crassi de tuis unus esset, et, si uti commendationibus vellet, etiam per alios eum videbam id consequi posse. Testimonium mei de eo iudicii, quod et ipse magni aestimabat et ego apud te valere eram expertus, ei lubenter dedi. 4. Doctum igitur hominem cognovi et studiis optimis deditum, idque a puero. Nam domi meae cum Diodoto Stoico, homine meo iudicio eruditissimo, multum a puero fuit. Nunc autem, incensus studio rerum tuarum, eas litteris Graecis mandare cupiebat. Posse arbitror: valet ingenio; habet usum; iam pridem in eo genere studii litterarumque versatur; satisfacere immortalitati laudum tuarum mirabiliter cupit. Habes opinionis meae testimonium, sed tu hoc facilius multo pro tua singulari prudentia iudicabis. Et tamen, quod negaveram, commendo tibi eum. Quidquid ei commodaveris, erit id mihi maiorem in modum gratum.

XVII. (*A. U. C.* 708.)

CICERO S. D. SER. SULPICIO.

1. M'. Curius, qui Patris negotiatur, multis et magnis de causis a me diligitur. Nam et amicitia pervetus mihi cum eo est, ut primum in forum venit, instituta; et Patris cum aliquoties antea, tum proxime hoc miserrimo bello, domus eius tota mihi patuit; qua si opus fuisset tam essem usus quam mea. Maximum autem mihi vinculum cum eo est quasi sanctioris cuiusdam necessitudinis, quod est Attici nostri familiarissimus eumque unum praeter ceteros observat ac diligit. 2. Quem si tu iam forte cognosti, puto me hoc, quod facio, facere serius. Ea est enim humanitate et observantia, ut eum tibi iam ipsum per se commendatum putem. Quod tamen si ita est, magno opere a te quaeso, ut ad eam voluntatem, si quam in illum ante has meas litteras contulisti, quam maximus potest mea commendatione cumulus accedat. 3. Sin autem propter verecundiam suam minus se tibi obtulit aut nondum eum satis habes cognitum aut quae causa est, cur maioris commendationis indigeat, sic tibi eum commendo, ut neque maiore studio quemquam neque iustioribus de causis commendare possim; faciamque id, quod debent facere ii, qui religiose et sine ambitione commendant: spondebo enim tibi vel potius spondeo in meque recipio, eos esse M'. Curii mores eamque cum probitatem, tum etiam humanitatem, ut eum et amicitia tua et tam accurata commendatione, si tibi sit cognitus, dignum sis

8. *egere mihi* M: *mihi egere* E. — 11. *meum* M. — 16. *cupiebat* M: *cupit* Ernestius. — 18. *opiniones* M. — 21. *id mihi maiorem* B: *id maiorem* ME. — 24. *M. curius* M. — 26. *veni* M. — *patris* Ernestii operae. — 32. *ipsum per se* M: *per se ipsum* E. — 35. *potest mea* Manutius: *postea* M, *post mea* E. — 40. *hi* M. — 42. *cum* M: *tum* E.

existimaturus. Mihi certe gratissimum feceris, si intellexero has litteras tantum, quantum scribens confidebam, apud te pondus habuisse.

XVIII. (A. U. C. 708.*)*

CICERO SERVIO S.

1. Non concedam, ut Attico nostro, quem elatum laetitia vidi, iucundiores tuae suavissime ad eum et humanissime scriptae litterae fuerint quam mihi. Nam etsi utrique nostrûm prope aeque gratae erant, tamen ego admirabar magis te, qui, si rogatus aut certe admonitus liberaliter Attico respondisses — quod tamen dubium nobis, quin ita futurum fuerit, non erat —, ultro ad eum scripsisse eique nec opinanti voluntatem tuam tantam per litteras detulisse. De quo non modo rogare te, ut eo studiosius mea quoque causa facias, non debeo — nihil enim cumulatius fieri potest, quam polliceris —, sed ne gratias quidem agere, quod tu et ipsius causa et tua sponte feceris. 2. Illud tamen dicam, mihi id, quod fecisti, esse gratissimum. Tale enim tuum iudicium de homine eo, quem ego unice diligo, non potest mihi non summe esse iucundum. Quod cum ita sit, esse gratum necesse est. Sed tamen, quoniam mihi pro coniunctione nostra vel peccare apud te in scribendo licet, utrumque eorum, quae negavi mihi facienda esse, faciam. Nam et ad id, quod Attici causa te ostendisti esse facturum, tantum velim addas, quantum ex nostro amore accessionis fieri potest; et, quod modo verebar, tibi gratias agere, nunc plane ago teque ita existimare volo, quibuscunque officiis in Epiroticis reliquisque rebus Atticum obstrinxeris, iisdem me tibi obligatum fore.

XIX. (A. U. C. 708.*)*

CICERO SERVIO S.

1. Cum Lysone Patrensi est mihi quidem hospitium vetus, quam ego necessitudinem sancte colendam puto. Sed ea causa etiam cum aliis compluribus, familiaritas tanta nullo cum hospite; et ea cum officiis eius multis, tum etiam consuetudine quotidiana sic est aucta, ut nihil sit familiaritate nostra coniunctius. Is cum Romae annum prope ita fuisset, ut mecum viveret, etsi eramus in magna spe te meis litteris commendationeque diligentissime facturum id, quod fecisti, ut eius rem et fortunas absentis tuerere, tamen, quod in unius potestate erant omnia et quod Lyso fuerat in nostra causa nostrisque praesidiis, quotidie aliquid timebamus. Effectum tamen est et ipsius splendore et nostro reliquorumque hospitum studio, ut omnia, quae vellemus, a Caesare impetrarentur; quod intelliges ex iis litteris, quas Caesar ad te dedit. 2. Nunc non modo non remittimus tibi aliquid ex nostra commendatione, quasi adepti iam omnia; sed eo vehementius a te contendimus, ut Lysonem in fidem necessitudinemque tuam recipias. Cuius dubiâ fortunâ timidius tecum agebamus, verentes, ne quid accideret eiusmodi, ut ne tu quidem mederi posses; explorata vero eius incolumitate,

4. *servo* M. — 8. *qui si* M: *quasi* E. — 16. *quem ego* M: *quem* E. — 18. *quoniam* M: *quum* E. — 28. *causa est etiam* Lambinus. — 38. *his* M.

† omnia a te studia summa cura peto. Quae ne singula enumerem, totam tibi domum commendo; in his adolescentem filium eius, quem C. Memmius Gemellus, cliens meus, cum in calamitate exilii sui Patrensis civis factus esset, Patrensium legibus adoptavit; ut eius ipsius hereditatis ius causamque tueare. 3. Caput illud est, ut Lysonem, quem ego virum optimum gratissimumque cognovi, recipias in necessitudinem tuam. Quod si feceris, non dubito, quin in eo diligendo ceterisque postea commendando, idem, quod ego, sis iudicii et voluntatis habiturus. Quod cum fieri vehementer studeo, tum etiam illud vereor, ne, si minus cumulate videbere fecisse aliquid eius causa, me ille negligenter scripsisse putet, non te oblitum mei. Quanti enim me faceres cum ex sermonibus quotidianis meis, tum ex epistolis etiam tuis potuit cognoscere.

XX. *(A. U. C.* 708.*)*

CICERO SERVIO S.

Asclapone Patrensi, medico, utor familiariter eiusque cum consuetudo mihi iucunda fuit, tum ars etiam, quam sum expertus in valetudine meorum; in qua mihi cum ipsa scientia, tum etiam fidelitate benevolentiaque satisfecit. Hunc igitur tibi commendo et a te peto, ut des operam, ut intelligat diligenter me scripsisse de sese meamque commendationem usui magno sibi fuisse. Erit id mihi vehementer gratum.

XXI. *(A. U. C.* 708.*)*

CICERO SERVIO S.

1. M. Aemilius Avianianus ab ineunte adolescentia me observavit semperque dilexit, vir cum bonus, tum perhumanus et in omni genere officii diligendus. Quem si arbitrarer esse Sicyone et nisi audirem ibi eum etiamnunc, ubi ego reliqui, Cibyrae commorari, nihil esset necesse plura me ad te de eo scribere. Perficeret enim ipse profecto suis moribus suaque humanitate, ut sine cuiusquam commendatione diligeretur abs te non minus quam et a me et a ceteris suis familiaribus. 2. Sed cum illum abesse putem, commendo tibi in maiorem modum domum eius, quae est Sicyone, remque familiarem, maxime C. Avianium Hammonium, libertum eius; quem quidem tibi etiam suo nomine commendo. Nam cum propterea mihi est probatus, quod est in patronum suum officio et fide singulari, tum etiam in me ipsum magna officia contulit mihique molestissimis temporibus ita fideliter benevoleque praesto fuit, ut si a me manumissus esset. Itaque peto a te, ut eum [Hammonium] et in patroni eius negotio sic tueare, ut eius procuratorem, quem tibi commendo, et ipsum suo nomine diligas habeasque in numero tuorum. Hominem pudentem et officiosum cognosces et dignum, qui a te diligatur. Vale.

---

1. *omnia a te summo studio summaque cura* Ascens. pr. Fort. *omnia omni a te studio, summa cura.* Or. — 3. *maenius* M. — 5. *ut*] *et* M. — 11. *scripsisse de se* (ut Ep. 20.) Lambinus. — 15. *familiariter* M: *valde familiariter* E. — 18. *peto ut des* M: *peto des* E. — 22. *Servio*] *octavio* M. — 23. *Avianianus* Orellius: *Avianus* ME. Cfr. Ep. 27. — 25. *diligens* Manutius. Cum Ernestio malimus *diligentissimus.* — 31. *Avianium* M: *Avianum* E. — 35. *molestissimis meis temporibus* Lambinus. — 37. *Hammonium* auctore Manutio seclusit Orellius. — 38. *quem tibi commendo* secl. Ernestius.

XXII. *(A. U. C.* 708.*)*

CICERO SERVIO S.

1. T. Manlium, qui negotiatur Thespiis, vehementer diligo. Nam et semper me coluit diligentissimeque observavit et a studiis nostris non abhorret. Accedit eo, quod Varro Murena magno opere eius causa vult omnia; qui tamen existimavit, etsi suis litteris, quibus tibi Manlium commendabat, valde confideret, tamen mea commendatione aliquid accessionis fore. Me quidem cum Manlii familiaritas, tum Varronis studium commovit, ut ad te quam accuratissime scriberem. 2. Gratissimum igitur mihi feceris, si huic commendationi meae tantum tribueris, quantum cui tribuisti plurimum, id est, si T. Manlium quam maxime, quibuscunque rebus honeste ac pro tua dignitate poteris, iuveris atque ornaveris; ex ipsiusque praeterea gratissimis et humanissimis moribus confirmo tibi te eum, quem soles fructum a bonorum virorum officiis exspectare, esse capturum.

XXIII. *(A. U. C.* 708.*)*

CICERO SERVIO S.

1. L. Cossinio, amico et tribuli tuo, valde familiariter utor. Nam et inter nosmet ipsos vetus usus intercedit et Atticus noster maiorem etiam mihi cum Cossinio consuetudinem fecit. Itaque tota Cossinii domus me diligit in primisque libertus eius, L. Cossinius Anchialus, homo et patrono et patroni necessariis, quo in numero ego sum, probatissimus. 2. Hunc tibi ita commendo, ut, si meus libertus esset eodemque apud me loco esset, quo et est apud suum patronum, maiore studio commendare non possem. Quare pergratum mihi feceris, si eum in amicitiam tuam receperis atque eum, quod sine molestia tua fiat, si qua in re opus ei fuerit, iuveris. Id et mihi vehementer gratum erit et tibi postea iucundum. Hominem enim summa probitate, humanitate observantiaque cognosces.

XXIV. *(A. U. C.* 708.*)*

CICERO SERVIO S.

1. Cum antea capiebam ex officio meo voluptatem, quod memineram, quam tibi diligenter Lysonem, hospitem et familiarem meum, commendassem; tum vero posteaquam ex litteris eius cognovi tibi eum falso suspectum fuisse, vehementissime laetatus sum me tam diligentem in eo commendando fuisse. Ita enim scripsit ad me, sibi meam commendationem maximo adiumento fuisse, quod ad te delatum diceret sese contra dignitatem tuam Romae de te loqui solitum esse. 2. De quo etsi pro tua facilitate et humanitate purgatum se tibi scribit esse, tamen primum, ut debeo, tibi maximas gratias ago, cum tantum litterae meae potuerunt, ut iis lectis omnem offensionem suspicionis, quam habueras de Lysone, deponeres; deinde credas mihi affirmanti velim me hoc non

---

7. *commendarat* auctore Ernestio Schützius. — 24. *quo est* B. — *suum patronum* M: *patronum suum* E. — 32. *meminerim* M. — 40. *maximas gratias* M: *gratias* E. — *meae litteras* Va. De M non constat. — 41. *iis* Orellius: *his* ME.

pro Lysone magis quam pro omnibus scribere, hominem esse neminem, qui unquam mentionem tui sine tua summa laude fecerit. Lyso vero cum mecum prope quotidie esset unaque viveret, non solum, quia libenter me audire arbitrabatur, sed quia libentius ipse loquebatur, omnia mihi tua et facta et dicta laudabat. 3 Quapropter etsi a te ita tractatur, ut iam non desideret commendationem meam unisque se litteris meis omnia consecutum putet, tamen a te peto in maiorem modum, ut eum etiam atque etiam tuis officiis, liberalitate complectare. Scriberem ad te, qualis vir esset, ut superioribus litteris feceram, nisi eum iam per se ipsum tibi satis esse notum arbitrarer.

XXV. (A. U. C. 708.)

CICERO SERVIO S.

Hagesaretus Larissaeus, magnis meis beneficiis ornatus in consulatu meo, memor et gratus fuit meque postea diligentissime coluit. Eum tibi magno opere commendo, ut et hospitem meum et familiarem et gratum hominem et virum bonum et principem civitatis suae et tua necessitudine dignissimum. Pergratum mihi feceris, si dederis operam, ut is intelligat hanc meam commendationem magnum apud te pondus habuisse.

XXVI. (A. U. C. 708.)

CICERO SERVIO S.

1. L. Mescinius ea mecum necessitudine coniunctus est, quod mihi quaestor fuit. Sed hanc causam, quam ego, ut a maioribus accepi, semper gravem duxi, fecit virtute et humanitate sua iustiorem. Itaque eo sic utor, ut nec familiarius ullo nec lubentius. Is quamquam confidere videbatur te sua causa, quae honeste posses, lubenter esse facturum, magnum esse tamen speravit apud te meas quoque litteras pondus habituras. Id cum ipse ita iudicabat, tum pro familiari consuetudine saepe ex me audierat, quam suavis esset inter nos et quanta coniunctio. 2. Peto igitur a te, tanto scilicet studio, quanto intelligis debere me petere pro homine tam mihi necessario et tam familiari, ut eius negotia, quae sunt in Achaia, ex eo, quod heres est M. Mindio, fratri suo, qui Eli negotiatus est, explices et expedias cum iure et potestate, quam habes, tum etiam auctoritate et consilio tuo. Sic enim praescripsimus iis, quibus ea negotia mandavimus, ut omnibus in rebus, quae in aliquam controversiam vocarentur, te arbitro et, quod commodo tuo fieri posset, te disceptatore uterentur. Id ut honoris mei causa suscipias, vehementer te etiam atque etiam rogo. 3. Illud praeterea, si non alienum tua dignitate putabis esse, feceris mihi pergratum, si qui difficiliores erunt, ut rem sine controversia confici nolint, si eos, quoniam cum senatore res est, Romam reieceris. Quod quo minore dubitatione facere possis, litteras ad te a M. Lepido consule, non quae te aliquid

3. *libenter me* M: *me libenter* E. — 8. *officiis et liberalitate* Ascens. pr. — 13. *Hagesaretus* M: *Hegesaretus* E, *Hegesaratus* Ursinus. — 15. *et hospitem meum et familiarem meum* M, unde *et hospitem et familiarem meum* Lambinus. — 21. *ea*] *eo* malebat Ernestius. — 25. *te* Lambinus: *et* ME. — 26. *pondus habituras* om. M. — 32. *Elide* Lambinus. — 34. *his* M. — 35. *quod*] Malim *quoad*. Bait. — 39. *quoniam* M: *quando* E. — 41. *possis* M: *posses* Ernestius.

iuberent — neque enim id tuae dignitatis esse arbitramur —, sed quodam modo quasi commendaticias sumpsimus. 4. Scriberem, quam id beneficium bene apud Mescinium positurus esses, nisi et te scire confiderem et mihi peterem. Sic enim velim existimes, non minus me de illius re laborare quam ipsum de sua. Sed cum illum studeo quam facillime ad suum pervenire, tum illud laboro, ut non minimum hac mea commendatione se consecutum arbitretur.

XXVII. (A. U. C. 708.*)*

CICERO SERVIO S.

1. Licet eodem exemplo saepius tibi huius generis litteras mittam, cum gratias agam, quod meas commendationes tam diligenter observes — quod feci in aliis et faciam, ut video, saepius —, sed tamen non parcam operae et ut vos soletis in formulis, sic ego in epistolis DE EADEM RE ALIO MODO. 2. C. Avianius igitur Hammonius incredibiles mihi gratias per litteras egit et suo et Aemilii Avianiani, patroni sui, nomine: nec liberalius nec honorificentius potuisse tractari nec se praesentem nec rem familiarem absentis patroni sui. Id mihi cum iucundum est eorum causa, quos tibi ego summa necessitudine et summa coniunctione adductus commendaveram, quod M. Aemilius unus est ex meis familiarissimis atque intimis maxime necessarius, homo et magnis meis beneficiis devinctus et prope omnium, qui mihi debere aliquid videntur, gratissimus; tum multo iucundius te esse in me tali voluntate, ut plus prosis amicis meis, quam ego praesens fortasse prodessem: credo, quod magis ego dubitarem, quid illorum causa facerem, quam tu, quid mea. 3. Sed hoc non dubito, quin existimes mihi esse gratum. Illud te rogo, ut illos quoque gratos esse homines putes; quod ita esse tibi promitto atque confirmo. Quare velim, quidquid habent negotii, des operam, quod commodo tuo fiat, ut te obtinente Achaiam conficiant. 4. Ego cum tuo Servio iucundissimo coniunctissime vivo magnamque cum ex ingenio eius singularique studio, tum ex virtute et probitate voluptatem capio.

XXVIII. (A. U. C. 708.*)*

CICERO SERVIO S.

1. Etsi libenter petere a te soleo, si quid opus est meorum cuipiam, tamen multo libentius gratias tibi ago, cum fecisti aliquid commendatione mea, quod semper facis. Incredibile est enim, quas mihi gratias omnes agant, etiam mediocriter a me tibi commendati; quae mihi omnia grata, sed de L. Mescinio gratissimum. Sic enim est mecum locutus, te, ut meas litteras legeris, statim procuratoribus suis pollicitum esse omnia; multo vero plura et maiora fecisse. Id igitur — puto enim etiam atque etiam mihi dicendum esse — velim existimes mihi te fecisse gratissimum. 2. Quod quidem hoc vehementius laetor,

---

1. *arbitramur* M: *arbitrabamur* E. — 13. *ut voletis* M. — 14. *Avianius* M: *Avianus* E. — 15. *Avianiani* M: *Aviani* E. — 26. *esse homines* M: *homines esse* E. — 29. *iucundissime coniunctissime* M, *iucundissime coniunctissimeque* Lambinus. — 34. *cupiam* M.

quod ex ipso Mescinio te video magnam capturum voluptatem. Est enim in eo cum virtus et probitas et summum officium summaque observantia, tum studia illa nostra, quibus antea delectabamur, nunc etiam vivimus. Quod reliquum est, velim augeas tua in eum beneficia omnibus rebus, quae te erunt dignae; sed duo, quae te nominatim rogo: primum, ut, si quid satisdandum erit, AMPLIVS EO NOMINE NON PETI, cures, ut satisdetur fide mea; deinde, cum fere consistat hereditas in iis rebus, quas avertit Oppia, quae uxor Mindii fuit, adiuves ineasque rationem, quemadmodum ea mulier Romam perducatur. Quod si putarit illa fore, ut opinio nostra est, negotium conficiemus. Hoc ut assequamur, te vehementer etiam atque etiam rogo. 3. Illud, quod supra scripsi, id * * in meque recipio, te ea, quae fecisti Mescinii causa quaeque feceris, ita bene collocaturum, ut ipse iudices homini te gratissimo, iucundissimo benigne fecisse. Volo enim ad id, quod mea causa fecisti, hoc etiam accedere.

XXVIII. a. (*A. U. C.* 708.)

[CICERO SERVIO S.]

1. Nec Lacedaemonios dubitare arbitror, quin ipsi sua maiorumque suorum auctoritate satis commendati sint fidei et iustitiae tuae; et ego, qui te optime novissem, non dubitavi, quin tibi notissima et iura et merita populorum essent. Itaque cum a me peteret Philippus Lacedaemonius, ut tibi civitatem commendarem, etsi memineram me ei civitati omnia debere, tamen respondi commendatione Lacedaemonios apud te non egere. 2. Itaque sic velim existimes, me omnes Achaiae civitates arbitrari pro horum temporum perturbatione felices, quod iis tu praesis, eundemque me ita iudicare, te, quod unus optime nosses non nostra solum sed etiam Graeciae monumenta omnia, tua sponte amicum Lacedaemoniis et esse et fore. Quare tantum a te peto, ut, cum ea facies Lacedaemoniorum causa, quae tua fides, amplitudo, iustitia postulat, ut iis, si tibi videbitur, significes te non moleste ferre, quod intelligas ea, quae facias, mihi quoque grata esse. Pertinet enim ad officium meum eos existimare curae mihi suas res esse. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

XXIX. (*A. U. C.* 708.)

M. CICERO L. PLANCO S.

1. Non dubito, quin scias in iis necessariis, qui tibi a patre relicti sunt, me tibi esse vel coniunctissimum non iis modo causis, quae speciem habeant magnae coniunctionis, sed iis etiam, quae familiaritate et consuetudine tenentur, quam scis mihi iucundissimam cum patre tuo et

---

5. *duo quae te* M: *duo quidem te* E, *duo te* Lambinus. — 8. *his* M. — 12. *id in meque recipio* M: *id in me recipio* E, *id confirmo in meque recipio* cum Codd. aliquot Lambinus. Fort. *id promitto in meque recipio* (ut Ep. 10. §. 3.) vel *id spondeo in meque recipio* (ut Ep. 17. §. 3.). Ad *Illud* - - *id* cfr. Ep. 57. §. 2. OR. Malim *id video in meque recipio*. Conf. v. 1. BAIT. — 13. *gratissimo et iucundissimo* Lambinus. — 18. Novae epistolae initium hinc fecimus cum Manutio et Vb: priorem continuat E. — 25. *iis* N: *his* ME. — 28. *cum ea*] *qua mea* M. — 30. *iis* Orellius: *his* ME. — 36. *his* M. — 37. *sint* Vb. — *iis* N: *his* ME. — 38. *habent* Cratander. — *his* M. — 39. *tenentur* M: *teneantur* Ernestius.

summam fuisse. Ab his initiis noster in te amor profectus auxit paternam necessitudinem et eo magis, quod intellexi, ut primum per aetatem iudicium facere potueris, quanti quisque tibi faciendus esset, me a te in primis coeptum esse observari, coli, diligi. Accedebat non mediocre vinculum cum studiorum, quod ipsum est per se grave, tum eorum studiorum earumque artium, quae per se ipsae eos, qui voluntate eadem sunt, etiam familiaritate devinciunt. 2. Exspectare te arbitror, haec tam longe repetita principia quo spectent. Id primum ergo habeto, non sine magna iustaque causa hanc a me commemorationem esse factam. C. Ateio Capitone utor familiarissime. Notae tibi sunt varietates meorum temporum. In omni genere et honorum et laborum meorum et animus et opera et auctoritas et gratia, etiam res familiaris C. Capitonis praesto fuit et paruit et temporibus et fortunae meae. 3. Huius propinquus fuit T. Antistius; qui cum sorte quaestor Macedoniam obtineret neque ei successum esset, Pompeius in eam provinciam cum exercitu venit. Facere Antistius nihil potuit. Nam, si potuisset, nihil ei fuisset antiquius quam ad Capitonem, quem ut parentem diligebat, reverti, praesertim cum sciret, quanti is Caesarem faceret semperque fecisset. Sed oppressus tantum attigit negotii, quantum recusare non potuit. 4. Cum signaretur argentum Apolloniae, non possum dicere eum praefuisse neque possum negare affuisse, sed non plus duobus an tribus mensibus. Deinde afuit a castris; fugit omne negotium. Hoc mihi ut testi velim credas; meam enim ille maestitiam in illo bello videbat, mecum omnia communicabat. Itaque abdidit se in intimam Macedoniam, quo potuit longissime a castris, non modo ut non praeesset ulli negotio, sed etiam ut ne interesset quidem. Is post proelium se ad hominem necessarium, A. Plautium, in Bithyniam contulit. Ibi eum Caesar cum vidisset, nihil aspere, nihil acerbe dixit; Romam iussit venire. Ille in morbum continuo incidit, ex quo non convaluit. Aeger Corcyram venit; ibi est mortuus. Testamento, quod Romae Paullo et Marcello consulibus fecerat, heres ex parte dimidia et tertia est Capito; in sextante sunt ii, quorum pars sine ulla cuiusquam querela publica potest esse: ea est ad HS. xxx. Sed de hoc Caesar viderit. 5. Te, mi Plance, pro paterna necessitudine, pro nostro amore, pro studiis et omni cursu nostro totius vitae simillimo rogo et a te ita peto, ut maiore cura, maiore studio nullam possim, ut hanc rem suscipias, meam putes esse, enitare, contendas, efficias, ut mea commendatione, tuo studio, Caesaris beneficio hereditatem propinqui sui C. Capito obtineat. Omnia, quae potui in hac summa tua gratia ac potentia a te impetrare, si petissem, ultro te ad me detulisse putabo, si hanc rem impetravero. 6. Illud fore tibi adiumento spero, cuius ipse Caesar optimus esse iudex potest: semper Caesarem Capito coluit et dilexit. Sed ipse huius rei testis est; novi hominis memoriam. Itaque nihil te doceo; tantum tibi sumito pro Capitone apud Caesarem, quantum ipsum meminisse senties. 7. Ego,

5. *tum meorum* M. — 13. *paruit* M: *patuit* E. — 17. *ad*] *ut* M. — 18. *cum* om. M. — 21. *an*] *aut* N. Cfr. Hand Turs. I. p. 300. — 22 et 25. *gastris* M. — 26. *se ad hominem se necessarium* M. Fort. *hom. sibi nec.* Or. — 36. *nullam* M: *nullo* E, *non* (ut Lib. XII. ep. 24. §. 3.) Lambinus. — 39. *potuissem* M. — 41. *optimus esse* M: *esse optimus* E.

quod in me ipso experiri potui, ad te deferam; in eo quantum sit ponderis, tu videbis. Quam partem in re publica causamque defenderim, per quos homines ordinesque steterim quibusque munitus fuerim, non ignoras. Hoc mihi velim credas: si quid fecerim hoc ipso in bello minus ex Caesaris voluntate — quod intellexerim scire ipsum Caesarem me invitissimum fecisse —, id fecisse aliorum consilio, hortatu, auctoritate; quod fuerim moderatior temperatiorque quam in ea parte quisquam, id me fecisse maxime auctoritate Capitonis; cuius similes si reliquos necessarios habuissem, rei publicae fortasse nonnihil, mihi certe plurimum profuissem. 8. Hanc rem, mi Plance, si effeceris, meam de tua erga me benevolentia spem confirmaveris, ipsum Capitonem, gratissimum, officiosissimum, optimum virum, ad tuam necessitudinem tuo summo beneficio adiunxeris.

XXX. *(A. U. C.* 708.*)*

CICERO ACILIO PROCOS. S.

1. L. Manlius est Sosis. Is fuit Catinensis; sed est una cum reliquis Neapolitanis civis Romanus factus decurioque Neapoli; erat enim adscriptus in id municipium ante civitatem sociis et Latinis datam. Eius frater Catinae nuper mortuus est. Nullam omnino arbitramur de ea hereditate controversiam eum habiturum, et est hodie in bonis; sed, quoniam habet praeterea negotia vetera in Sicilia sua, et hanc hereditatem fraternam et omnia eius tibi commendo in primisque ipsum virum optimum mihique familiarissimum, iis studiis litterarum doctrinaeque praeditum, quibus ego maxime delector. 2. Peto igitur abs te, ut eum, sive aderit sive non venerit in Siciliam, in meis intimis maximeque necessariis scias esse; itaque tractes, ut intelligat meam sibi commendationem magno adiumento fuisse.

XXXI. *(A. U. C.* 708.*)*

CICERO ACILIO PROCOS. S.

1. C. Flavio, honesto et ornato equite Romano, utor valde familiariter. Fuit enim generi mei, C. Pisonis, pernecessarius meque diligentissime observant et ipse et L. Flavius, frater eius. Quapropter velim honoris mei causa, quibus rebus honeste et pro tua dignitate poteris, quam honorificentissime et quam liberalissime C. Flavium tractes. Id mihi sic erit gratum, ut gratius esse nihil possit. 2. Sed praeterea tibi affirmo — neque id ambitione adductus facio, sed cum familiaritate et necessitudine, tum etiam veritate — te ex C. Flavii officio et observantia et praeterea splendore atque inter suos gratia magnam voluptatem esse capturum. Vale.

---

3. *munitus*] *inimicus* Manutius. — 6. *id feci* M. — 7. *temperantiorque* Lambinus. — 20. *quoniam* M: *quum* E. — 21. *tua* Schützius. — 22. *et* ante *omnia* om. M. — 23. *iis* Aldus: *his* ME. — 25. *aberit* M. — 26. *sibi commendationem* M: *commendationem sibi* E. — 32. *observant* M: *observat* E.

XXXII. *(A. U. C.* 708.*)*

CICERO ACILIO PROCOS. S.

1. In Halesina civitate tam lauta tamque nobili coniunctissimos habeo et hospitio et familiaritate M. et C. Clodios Archagathum et Philonem. Sed vereor, ne, quia complures tibi praecipue commendo, exaequare videar ambitione quadam commendationes meas. Quamquam a te quidem cumulate satisfit et mihi et meis omnibus. 2. Sed velim sic existimes, hanc familiam et hos mihi maxime esse coniunctos vetustate, officiis, benevolentia. Quamobrem peto a te in maiorem modum, ut iis omnibus in rebus, quantum tua fides dignitasque patietur, commodes. Id si feceris, erit mihi vehementissime gratum.

XXXIII. *(A. U. C.* 708.*)*

CICERO ACILIO PROCOS. S.

Cn. Otacilio Nasone utor familiarissime, ita prorsus, ut illius ordinis nullo familiarius. Nam et humanitate eius et probitate in consuetudine quotidiana magno opere delector. Nihil iam opus est exspectare te, quibus eum verbis tibi commendem, quo sic utar, ut scripsi. Habet is in provincia tua negotia, quae procurant liberti, Hilarus, Antigonus, Demostratus, quos tibi negotiaque omnia Nasonis non secus commendo, ac si mea essent. Gratissimum mihi feceris, si intellexero hanc commendationem magnum apud te pondus habuisse. Vale.

XXXIV. *(A. U. C.* 708.*)*

CICERO ACILIO PROCOS. S.

Avitum mihi hospitium est cum Lysone, Lysonis filio, Lilybaetano, valdeque ab eo observor cognovique dignum et patre et avo; est enim nobilissima familia. Quapropter commendo tibi maiorem in modum rem domumque eius; magnoque opere abs te peto, cures, ut is intelligat meam commendationem maximo sibi apud te et adiumento et ornamento fuisse.

XXXV. *(A. U. C.* 708.*)*

CICERO ACILIO PROCOS. S.

1. C. Avianius Philoxenus antiquus est hospes meus et praeter hospitium valde etiam familiaris; quem Caesar meo beneficio in Novocomenses rettulit. Nomen autem Avianii secutus est, quod homine nullo plus est usus quam Flacco Avianio, meo, quemadmodum te scire arbitror, familiarissimo. Quae ego omnia collegi, ut intelligeres non vulgarem esse commendationem hanc meam. 2. Peto igitur abs te, ut omnibus rebus, quod sine molestia tua facere possis, ei commodes habeasque in numero tuorum perficiasque, ut intelligat has litteras meas magno sibi usui fuisse. Erit id mihi maiorem in modum gratum.

---

8. *hos homines* Lambinus. — 10. *iis* Orellius: *his* ME. — 24. *Lilybitoni* M. — 27. *a te* Va et fort. M. — 32. *Avianius* M: *Avianus* E. item v. 34. 35. — 38. *commendes* M.

XXXVI. (A. U. C. 708.)

CICERO ACILIO PROCOS. S.

1. Cum Demetrio Mega mihi vetustum hospitium est, familiaritas autem tanta, quanta cum Siculo nullo. Ei Dolabella rogatu meo civitatem a Caesare impetravit, qua in re ego interfui. Itaque nunc P. Cornelius vocatur. Cumque propter quosdam sordidos homines, qui Caesaris beneficia vendebant, tabulam, in qua nomina civitate donatorum incisa essent, revelli iussisset, eidem Dolabellae me audiente Caesar dixit nihil esse, quod de Mega vereretur; beneficium suum in eo manere. 2. Hoc te scire volui, ut eum in civium Romanorum numero haberes; ceterisque in rebus tibi eum ita commendo, ut maiore studio neminem commendarim. Gratissimum mihi feceris, si eum ita tractaris, ut intelligat meam commendationem magno sibi ornamento fuisse.

XXXVII. (A. U. C. 708.)

CICERO ACILIO PROCOS. S.

Hippiam, Philoxeni filium, Calactinum, hospitem et necessarium meum, tibi commendo in maiorem modum. Eius bona, quemadmodum ad me delata res est, publice possidentur alieno nomine contra leges Calactinorum. Id si ita est, etiam sine mea commendatione ab aequitate tua res ipsa impetrare debet, ut ei subvenias. Quoquo modo autem se res habet, peto a te, ut honoris mei causa eum expedias tantumque ei commodes et in hac re et in ceteris, quantum tua fides dignitasque patietur. Id mihi vehementer gratum erit.

XXXVIII. (A. U. C. 708.)

CICERO ACILIO PROCOS. S.

L. Bruttius, eques Romanus, adolescens omnibus rebus ornatus, in meis familiarissimis est meque observat diligentissime; cuius cum patre magna mihi fuit amicitia iam inde a quaestura mea Siciliensi. Omnino nunc ipse Bruttius Romae mecum est; sed tamen domum eius et rem familiarem et procuratores tibi sic commendo, ut maiore studio commendare non possim. Gratissimum mihi feceris, si curaris, ut intelligat Bruttius — id quod ei recepi — hanc meam commendationem sibi magno adiumento fuisse.

XXXIX. (A. U. C. 708.)

CICERO ACILIO PROCOS. S.

Cum familia Titurnia necessitudo mihi intercedit vetus; ex qua reliquus est M. Titurnius Rufus, qui mihi omni diligentia atque officio est tuendus. Est igitur in tua potestate, ut ille in me satis sibi praesidii putet esse. Quapropter eum tibi commendo in maiorem modum, et abs te peto, efficias, ut is commendationem hanc intelligat sibi magno adiumento fuisse. Erit id mihi vehementer gratum.

---

13. *sibi* om. M. — 22. *commendes* M. — 27. *est* om. M. — 41. *Erit id mihi* Cratander: *Erit mihi* MB.

XL. *(A. U. C.* 699.*)*

M. CICERO S. D. Q. ANCHARIO Q. F. PROCOS.

L. et C. Aurelios L. filios, quibus et ipsis et patre eorum, viro optimo, familiarissime utor, commendo tibi maiorem in modum, adolescentes omnibus optimis artibus ornatos, meos pernecessarios, tua amicitia dignissimos. Si ulla mea apud te commendatio valuit — quod scio multas plurimum valuisse —, haec ut valeat, rogo. Quodsi eos honorifice liberaliterque tractaris, et tibi gratissimos optimosque adolescentes adiunxeris et mihi gratissimum feceris.

XLI. *(A. U. C.* 694 *vel* 695.)

CICERO CULLEOLO S.

1. Quae fecisti L. Lucceii causa, scire te plane volo, te homini gratissimo commodasse; et cum ipsi, quae fecisti, pergrata sunt, tum Pompeius, quotiescunque me videt — videt autem saepe — gratias tibi agit singulares. Addo etiam illud, quod tibi iucundissimum esse certo scio, me ipsum ex tua erga Lucceium benignitate maxima voluptate affici. 2. Quod superest, quamquam mihi non est dubium, quin cum antea nostra causa, nunc iam etiam tuae constantiae gratia mansurus sis in eadem ista liberalitate, tamen abs te vehementer etiam atque etiam peto, ut ea, quae initio ostendisti, deinceps fecisti, ad exitum augeri et cumulari per te velis. Id et Lucceio et Pompeio valde gratum fore teque apud eos praeclare positurum confirmo et spondeo. De re publica deque his negotiis cogitationibusque nostris perscripseram ad te diligenter paucis ante diebus easque litteras dederam pueris tuis. Vale.

XLII. *(A. U. C.* 694 *vel* 695.*)*

M. CICERO S. D. L. CULLEOLO PROCOS.

1. L. Lucceius meus, homo omnium gratissimus, mirificas tibi apud me gratias egit, cum diceret omnia te cumulatissime et liberalissime procuratoribus suis pollicitum esse. Cum oratio tua tam ei grata fuerit, quam gratam rem ipsam existimas fore, cum, ut spero, quae pollicitus es, feceris! Omnino ostenderunt Bulliones sese Lucceio Pompeii arbitratu satisfacturos. 2. Sed vehementer opus est nobis et voluntatem et auctoritatem et imperium tuum accedere. Quod ut facias, te etiam atque etiam rogo. Illudque mihi gratissimum est, quod ita sciunt Lucceii procuratores et ita Lucceius ipse ex litteris tuis, quas ad eum misisti, intellexit, hominis nullius apud te auctoritatem aut gratiam valere plus quam meam. Id ut re experiatur, iterum et saepius te rogo.

XLIII. *(Ante A. U. C.* 710.*)*

M. CICERO QUINTIO GALLO.

1. Etsi plurimis rebus spero fore, ut perspiciam — quod tamen iampridem perspicio — me a te amari, tamen nunc ea causa tibi datur,

---

13. *commendasse* M. — 17. *quin*] *qui* M. — 20. *deinceps* M: *deincepsque* E. — 24. *Vale* om. E. — 26. *CVLLEOLO*] *Lucceio* M. — 31. *Bylliones* Lambinus, *Byllidenses* e Codd. Regg. Lallemandus. — 39. *Quintio Gallio* M, *Q. Gallio* B et Va, *Q. Gallo* Cratander. — 41. *tamen nunc ea* BE: *tamen mea* M, *tamen ea* V, quod malim. BAIT.

in qua facile declarare possis tuam erga me benevolentiam. L. Oppius, M. F. Philomelii negotiatur, homo mihi familiaris. Eum tibi unice commendo eoque magis, quod cum ipsum diligo, tum quod negotia procurat L. Egnatii Rufi, quo ego uno equite Romano familiarissime utor et qui cum consuetudine quotidiana, tum officiis plurimis maximisque mihi coniunctus est. 2. Oppium igitur praesentem ut diligas, Egnatii absentis rem ut tueare, aeque a te peto, ac si mea negotia essent. Velim memoriae tuae causa des litterarum aliquid, quae tibi in provincia reddantur; sed ita conscribas, ut tum, cum eas leges, facile recordari possis huius meae commendationis diligentiam. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

XLIV. (Ante A. U. C. 710.*)*

CICERO GALLO S.

Etsi ex tuis et ex L. Oppii, familiarissimi mei, litteris cognovi te memorem commendationis meae fuisse idque pro tua summa erga me benevolentia proque nostra necessitudine minime sum admiratus, tamen etiam atque etiam tibi L. Oppium praesentem et L. Egnatii, mei familiarissimi, absentis negotia commendo. Tanta mihi cum eo necessitudo est familiaritasque, ut, si mea res esset, non magis laborarem. Quapropter gratissimum mihi feceris, si curaris, ut is intelligat me a te tantum amari, quantum ipse existimo. Hoc mihi gratius facere nihil potes; idque ut facias, vehementer te rogo.

XLV. (Ante A. U. C. 710.*)*

CICERO APPULEIO PROQ.

L. Egnatio uno equite Romano vel familiarissime utor. Eius Anchialum servum negotiaque, quae habet in Asia, tibi commendo non minore studio, quam si rem meam commendarem. Sic enim existimes velim, mihi cum eo non modo quotidianam consuetudinem summam intercedere, sed etiam officia magna et mutua nostra inter nos esse. Quamobrem etiam atque etiam a te peto, ut cures, ut intelligat me ad te satis diligenter scripsisse; nam de tua erga me voluntate non dubitabat. Id ut facias, te etiam atque etiam rogo. Vale.

XLVI. (Eodem anno, quo superior.)

CICERO APPULEIO S.

L. Nostius Zoilus est coheres meus, heres autem patroni sui. Ea re utrumque scripsi, ut et mihi cum illo causam amicitiae scires esse et hominem probum existimares, qui patroni iudicio ornatus esset. Eum tibi igitur sic commendo, ut unum ex nostra domo. Valde mihi gratum erit, si curaris, ut intelligat hanc commendationem sibi apud te magno adiumento fuisse.

---

1. *opius* M. — 2. *Philomelii* Orellius: *Philomeli* ME. — 5. *qui cum consuetudine* Vb: *qui consuetudine* ME. — 14. *mei* om. M. — 29. *nostra* secl. E.

XLVII. (Ante A. U. C. 710.*)*

CICERO SILIO S.

Quid ego tibi commendem eum, quem tu ipse diligis? Sed tamen, ut scires eum a me non diligi solum, verum etiam amari, ob eam rem tibi haec scribo. Omnium tuorum officiorum, quae et multa et magna sunt, mihi gratissimum fuerit, si ita tractaris Egnatium, ut sentiat et se a me et me a te amari. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Illa nostra scilicet ceciderunt. Utamur igitur vulgari consolatione: „Quid, si hoc melius?" Sed haec coram. Tu fac, quod facis, ut me ames teque amari a me scias.

XLVIII. (A. U. C. 707.*)*

CICERO C. SEXTILIO RUFO QUAEST. S. D.

Omnes tibi commendo Cyprios, sed magis Paphios, quibus tu quaecunque commodaris, erunt mihi gratissima; eoque facio libentius, ut eos tibi commendem, quod et tuae laudi, cuius ego fautor sum, conducere arbitror, cum primus in eam insulam quaestor veneris, ea te instituere, quae sequantur alii; quae, ut spero, facilius consequere, si et P. Lentuli, necessarii tui, legem et ea, quae a me constituta sunt, sequi volueris. Quam rem tibi confido magnae laudi fore.

XLIX. (Anno incerto.)

CICERO CURIO PROCOS. S. D.

Q. Pompeius Sex. F. multis et veteribus causis necessitudinis mihi coniunctus est. Is, cum antea meis commendationibus et rem et gratiam et auctoritatem suam tueri consuerit, nunc profecto, te provinciam obtinente, meis litteris assequi debet, ut nemini se intelligat commendatiorem unquam fuisse. Quamobrem a te maiorem in modum peto, ut, cum omnes meos aeque ac tuos observare pro necessitudine nostra debeas, hunc in primis ita in tuam fidem recipias, ut ipse intelligat nullam rem sibi maiori usui aut ornamento quam meam commendationem esse potuisse. Vale.

L. (Scripta videtur A. U. C. 710.*)*

M. CICERO S. D. AUCTO.

1. Sumpsi hoc mihi pro tua in me observantia, quam penitus perspexi, quamdiu Brundisii fuimus, ut ad te familiariter et quasi pro meo iure scriberem, si quae res esset, de qua valde laborarem. M'. Curius, qui Patris negotiatur, ita mihi familiaris est, ut nihil possit esse coniunctius. Multa illius in me officia, multa in illum mea; quodque maximum est, summus inter nos amor et mutuus. 2. Quae cum ita sint, si ullam in amicitia mea spem habes; si ea, quae in me officia et studia Brundisii contulisti, vis mihi etiam gratiora efficere — quamquam sunt gratissima —; si me a tuis omnibus amari vides: hoc mihi da atque

---

9. *hoc melius* M: *melius hoc* E. — 15. *quod tuae* Lambinus. — 27. *necessitudine nostra* M: *nostra necessitudine* E. — 32. *Aucto* M in contextu, *Aucio* M in Indice Epistolarum, *Acilio* Lallemandus et Schützius. — 35. *M. curius* M. — 36. *coniunctio* M. — 37. *mea quoque maximum* M.

largire, ut M'. Curium sartum et tectum, ut aiunt, ab omnique incommodo, detrimento, molestia sincerum integrumque conserves. Et ipse spondeo et omnes hoc tibi tui pro me recipient, ex mea amicitia et ex tuo in me officio maximum te fructum summamque voluptatem esse capturum. Vale.

LI. (Anno incerto, fortasse A. U. C. 708.*)*

CICERO P. CAESIO S. D.

P. Messienum, equitem Romanum, omnibus rebus ornatum meumque perfamiliarem, tibi commendo ea commendatione, quae potest esse diligentissima. Peto a te et pro nostra et pro paterna amicitia, ut eum in tuam fidem recipias eiusque rem famamque tueare. Virum bonum tuaque amicitia dignum tibi adiunxeris mihique gratissimum feceris.

LII. (Anno incerto, fortasse A. U. C. 709.*)*

CICERO REGI S. D.

A. Licinius Aristoteles Melitensis antiquissimus est hospes meus et praeterea coniunctus magno usu familiaritatis. Haec cum ita sint, non dubito, quin tibi satis commendatus sit. Etenim ex multis cognosco meam commendationem plurimum apud te valere. Hunc ego a Caesare liberavi. Frequens enim fuerat nobiscum; atque etiam diutius in causa est quam nos commoratus; quo melius te de eo existimaturum arbitror. Fac igitur, mi Rex, ut intelligat has sibi litteras plurimum profuisse.

LIII. (A. U. C. 703.*)*

CICERO THERMO PROPR. S.

1. L. Genucilio Curvo iampridem utor familiarissime, optimo viro et homine gratissimo. Eum tibi penitus commendo atque trado: primum, ut omnibus in rebus ei commodes, quoad fides tua dignitasque patietur; patietur autem in omnibus; nihil enim abs te unquam, quod sit alienum tuis aut etiam suis moribus, postulabit. 2. Praecipue autem tibi commendo negotia eius, quae sunt in Hellesponto: primum, ut obtineat id iuris in agris, quod ei Pariana civitas decrevit et dedit et quod semper obtinuit sine ulla controversia; deinde, si quid habebit cum aliquo Hellespontio controversiae, ut in illam διοίκησιν reiicias. Sed non mihi videor, cum tibi totum hominem diligentissime commendarim, singulas ad te eius causas perscribere. Summa illa sit: quidquid officii, beneficii, honoris in Genucilium contuleris, id te existimabo in me ipsum atque in rem meam contulisse.

LIV. (A. U. C. 704.*)*

CICERO THERMO PROPR. S.

Cum multa mihi grata sunt, quae tu adductus mea commendatione fecisti, tum in primis, quod M. Marcilium, amici atque interpretis mei filium, liberalissime tractavisti. Venit enim Laodiceam et tibi apud me

---

1. *omni[que]* E. — 2. *sincerum integrumque* auctore Matio secl. E. — 5. *Vale*, quod est in M, om. E. — 26. *ei commodes* auctoribus Manutio, Gronovio, Ernestio Schützius: *ei te commodes* ME. — 40. *amici*] Fort. *accensi*. Cfr. Ep. extr. Or.

mihique propter te gratias maximas egit. Quare, quod reliquum est, a te peto, quoniam apud gratos homines beneficium ponis, ut eo libentius iis commodes operamque des, quoad fides tua patietur, ut socrus adolescentis rea ne fiat. Ego cum antea studiose commendabam Marcilium, tum multo nunc studiosius, quod in longa apparitione singularem et prope incredibilem patris Marcilii fidem, abstinentiam modestiamque cognovi.

LV. (*A. U. C.* 703.)

CICERO THERMO PROPR. S.

1. Etsi mihi videor intellexisse, cum tecum Ephesi de re M. Anneii, legati mei, locutus sum, te ipsius causa vehementer omnia velle, tamen et M. Anneium tanti facio, ut mihi nihil putem praetermittendum, quod illius intersit, et me a te tanti fieri puto, ut non dubitem, quin ad tuam voluntatem magnus cumulus accedat commendationis meae. Nam cum iam diu diligerem M. Anneium deque eo sic existimarem, ut res declarat, †quae ultro ei detulerim legationem, cum multis petentibus denegassem; tum vero, posteaquam mecum in bello atque in re militari fuit, tantam in eo virtutem, prudentiam, fidem tantamque erga me benevolentiam cognovi, ut hominem neminem pluris faciam. Eum cum Sardianis habere controversiam scis. Causam tibi exposuimus Ephesi; quam tu tamen coram facilius meliusque cognosces. 2. De reliquo mihi mehercule diu dubium fuit, quid ad te potissimum scriberem. Ius enim quemadmodum dicas, clarum et magna cum tua laude notum est. Nobis autem in hac causa nihil aliud opus est nisi te ius instituto tuo dicere. Sed tamen cum me non fugiat, quanta sit in praetore auctoritas, praesertim ista integritate, gravitate, clementia, qua te esse inter omnes constat, peto abs te pro nostra coniunctissima necessitudine plurimisque officiis paribus ac mutuis, ut voluntate, auctoritate, studio tuo perficias, ut M. Anneius intelligat te et sibi amicum esse — quod non dubitat; saepe enim mecum locutus est — et multo amiciorem his meis litteris esse factum. In tuo toto imperio atque provincia nihil est, quod mihi gratius facere possis. Iam, apud ipsum gratissimum hominem atque optimum virum quam bene positurus sis studium tuum atque officium, dubitare te non existimo.

LVI. (*A. U. C.* 703.)

CICERO THERMO PROPR. S.

1. Cluvius Puteolanus valde me observat valdeque est mihi familiaris. Is ita sibi persuadet, quod in tua provincia negotii habeat, nisi te provinciam obtinente meis commendationibus confecerit, id se in perditis et desperatis habiturum. Nunc, quoniam mihi ab amico officiosissimo tantum oneris imponitur, ego quoque tibi imponam pro tuis in

2. *quoniam* M: *quum* E. — 3. *iis* Orellius: *his* ME. — 10. *m. nanneii* M. — 14. *commendatione mea* (ut Lib. VI. ep. 8. et Lib. XIII. ep. 17.) Schneiderus. — 16. *declarat quae* M: *declarat*, *quod* E. Fort. *declarat*, *qui*. Bait. Malim *declarat*, *ut qui*. Or. — 27. *plurissimisque* M. — 29. *m. manneius* M. — 40. *quoniam* M: *quum* E.

me summis officiis, ita tamen, ut tibi nolim molestus esse. Mylasis et Alabandis pecuniam Cluvio debent. Dixerat mihi Euthydemus, cum Ephesi essem, se curaturum, ut ecdici Mylasii Romam mitterentur. Id factum non est. Legatos audio missos esse; sed malo ecdicos, ut aliquid confici possit. Quare peto a te, ut et eos et Alabandis iubeas ecdicos Romam mittere. 2. Praeterea Philocles Alabandensis ὑποθήκας Cluvio dedit. Eae commissae sunt. Velim cures, ut aut de hypothecis decedat easque procuratoribus Cluvii tradat aut pecuniam solvat. Praeterea Heracleotae et Bargylietae, qui item debent, aut pecuniam solvant aut fructibus suis satisfaciant. 3. Caunii praeterea debent; sed aiunt se depositam pecuniam habuisse. Id velim cognoscas, et, si intellexeris eos neque ex edicto neque ex decreto depositam habuisse, des operam, ut usurae Cluvio instituto tuo conserventur. His de rebus eo magis laboro, quod agitur res Cn. Pompeii etiam, nostri necessarii, et quod is magis etiam mihi laborare videtur quam ipse Cluvius, cui satisfactum esse a nobis valde volo. His de rebus te vehementer etiam atque etiam rogo.

LVII. (*A. U. C.* 704.)

CICERO THERMO PROPR. S.

1. Quo magis quotidie ex litteris nuntiisque bellum magnum esse in Syria cognosco, eo vehementius a te pro nostra necessitudine contendo, ut mihi M. Anneium legatum primo quoque tempore remittas. Nam eius opera, consilio, scientia rei militaris vel maxime intelligo me et rem publicam adiuvari posse. Quodnisi tanta res eius ageretur, nec ipse adduci potuisset, ut a me discederet, neque ego, ut eum a me dimitterem. Ego in Ciliciam proficisci cogito circiter Kal. Maias. Ante eam diem Anneius ad me redeat oportet. 2. Illud, quod tecum et coram et per litteras diligentissime egi, id te nunc etiam atque etiam rogo, curae tibi sit, ut suum negotium, quod habet cum populo Sardiano, pro causae veritate et pro sua dignitate conficiat. Intellexi ex tua oratione, cum tecum Ephesi locutus sum, te ipsius M. Anneii causa omnia velle. Sed tamen sic velim existimes, te mihi nihil gratius facere posse, quam si intellexero per te illum ipsum negotium ex sententia confecisse; idque quam primum ut efficias, te etiam atque etiam rogo.

LVIII. (*A. U. C.* 704.)

M. CICERO C. TITIO L. F. RUFO PR. URB. S.

L. Custidius est tribulis et municeps et familiaris meus. Is causam habet; quam causam ad te deferet. Commendo tibi hominem, sicut tua fides et meus pudor postulat, tantum, ut faciles ad te aditus habeat; quae aequa postulabit, ut lubente te impetret sentiatque meam sibi amicitiam, etiam cum longissime absim, prodesse, in primis apud te.

---

1. *nolem* M. — *Mylasis et Alabandis* M: *Mylaseis et Alabandeis* E. Graece scribenda haec. Or. — 5. *Alabandis* M: *Alabandeis* E. — 6. *Philocles* Orellius: *Philocies* M, *Philotes* E. — *Eae* M: *Hae* E. — 9. *Bargylietae* Ernestius (in Clavi): *Bargyletae* ME. — 20. *eo*] *et* M. — 21. *m. manneium* M. — 26. *nanneius* M. Fort. *M. Anneius.* Bait. — 27. *te* Lambinus: *et* ME. — 37. *sicut* M: *sicuti* E. — 39. *sentiat teque meam* M.

LIX. *(A. U. C.* 704.*)*

M. CICERO C. CURTIO PEDUCAEANO PRAETORI S.

M. Fadium unice diligo summaque mihi cum eo consuetudo et familiaritas est pervetus. In eius controversiis quid decernas, a te non peto — servabis, ut tua fides et dignitas postulat, edictum et institutum tuum —, sed ut quam facillimos ad te aditus habeat; quae erunt aequa, lubente te impetret; ut meam amicitiam sibi, etiam cum procul absim, prodesse sentiat, praesertim apud te. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

LX. *(Intra A. U. C.* 698. *et* 700.*)*

M. CICERO C. MUNATIO C. F. S.

1. L. Livineius Trypho est omnino L. Reguli, familiarissimi mei, libertus: cuius calamitas etiam officiosiorem me facit in illum; nam benevolentior, quam semper fui, esse non possum. Sed ego libertum eius per se ipsum diligo; summa enim eius erga me officia exstiterunt iis nostris temporibus, quibus facillime bonam benevolentiam hominum et fidem perspicere potui. 2. Eum tibi ita commendo, ut homines grati et memores bene meritos de se commendare debent. Pergratum mihi feceris, si ille intellexerit se, quod pro salute mea multa pericula adierit, saepe hieme summa navigarit, pro tua erga me benevolentia gratum etiam tibi fecisse.

LXI. *(A. U. C.* 703.*)*

M. CICERO S. D. P. SILIO PROPR.

T. Pinnio familiarissime me usum esse scire te arbitror; quod quidem ille testamento declaravit, qui me cum tutorem, tum etiam secundum heredem instituerit. Eius filio mire studioso et erudito et modesto pecuniam Nicaeenses grandem debent, ad HS. octogies, et, ut audio, in primis ei volunt solvere. Pergratum igitur mihi feceris, quoniam non modo reliqui tutores, qui sciunt, quanti me facias, sed etiam puer ipse sibi persuasit te omnia mea causa facturum esse, si dederis operam, quoad tua fides dignitasque patietur, ut quam primum pecunia solvatur Pinnio Nicaeensium nomine.

LXII. *(A. U. C.* 703.*)*

M. CICERO S. D. P. SILIO PROPR.

Et in Atilii negotio te amavi: — cum enim sero venissem, tamen honestum equitem Romanum beneficio tuo conservavi —; et mehercule semper sic in animo habui, te in meo aere esse propter Lamiae nostri coniunctionem et singularem necessitudinem. Itaque primum tibi ago gratias, quod me omni molestia liberas; deinde impudentia prosequor, sed idem sarciam. Te enim semper sic colam et tuebor ut quem diligentissime. Quintum fratrem meum, si me diligis, eo numero cura

---

3. *Fadium* Orellius: *Fabium* ME. — 11. *C. Munatio* M: *Munatio* E. — 15. *iis* Lambinus: *his* ME. — 26. Fort. *filio mei mire studioso.* Or. — 27. *ad sestertium octogiens* M. — 28. *ei volunt* M: *volunt ei* E. — *quoniam* M: *quando* E. — 31. *quoad* M: *quod* E. — *quam plurimum pecuniae* M. — 41. *Quintum*] *que* M.

ut habeas, quo me. Ita magnum beneficium tuum magno cumulo auxeris.

LXIII. (*A. U. C.* 704.)

M. CICERO S. D. P. SILIO PROPR.

1. Non putavi fieri posse, ut mihi verba deessent; sed tamen in M. Laenio commendando desunt. Itaque rem tibi exponam paucis verbis, sed tamen, ut plane perspicere possis voluntatem meam. Incredibile est, quanti faciamus et ego et frater meus, qui mihi carissimus est, M. Laenium. Id fit cum plurimis eius officiis, tum summa probitate et singulari modestia. Eum ego a me invitissimus dimisi, cum propter familiaritatem et consuetudinis suavitatem, tum quod consilio eius fideli ac bono lubenter utebar. 2. Sed vereor, ne iam superesse mihi verba putes, quae dixeram defutura. Commendo tibi hominem, sicut intelligis me, de quo ea supra scripserim, debere commendare; a teque vehementer etiam atque etiam peto, ut, quod habet in tua provincia negotii, expedias; quod tibi videbitur rectum esse, ipsi dicas. Hominem facillimum liberalissimumque cognosces. Itaque te rogo, ut eum solutum, liberum, confectis eius negotiis per te, quam primum ad me remittas. Id mihi fratrique meo gratissimum feceris.

LXIV. (*A. U. C.* 703.)

M. CICERO S. D. P. SILIO PROPR.

1. Nero meus mirificas apud me tibi gratias egit, prorsus incredibiles, ut nullum honorem sibi haberi potuisse diceret, qui a te praetermissus esset. Magnum fructum ex ipso capies; nihil est enim illo adolescente gratius. Sed mehercule mihi quoque gratissimum fecisti; pluris enim ex omni nobilitate neminem facio. Itaque, si ea feceris, quae ille per me tecum agi voluit, gratissimum mihi feceris. Primum de Pausania Alabandensi, sustentes rem, dum Nero veniat. Vehementer eius causa cupere eum intellexi; itaque hoc valde te rogo. Deinde Nysaeos, quos Nero in primis habet necessarios diligentissimeque tuetur ac defendit, habeas tibi commendatissimos, ut intelligat illa civitas sibi in Neronis patrocinio summum esse praesidium. Strabonem Servilium tibi saepe commendavi; nunc eo facio id impensius, quod eius causam Nero suscepit. Tantum a te petimus, ut agas eam rem nec relinquas hominem innocentem ad alicuius tui dissimilis quaestum. Id cum gratum mihi erit, tum etiam existimabo te humanitate tua esse usum. 2. Summa huius epistolae haec est, ut ornes omnibus rebus Neronem, sicuti instituisti atque fecisti. Magnum theatrum habet ista provincia, non ut haec nostra, ad adolescentis nobilis, ingeniosi, abstinentis commendationem atque gloriam. Quare, si te fautore usus erit, sicuti profecto et utetur et usus est, amplissimas clientelas acceptas a

---

5. *dessent* M. — 6. *M. Laenio* Aldus: *C. Laenio* ME. — 7. *sed*] *ita* Lambinus, *sic* Bengelius. — 11. *suavitate* M. — 12. *superesse mihi* M: *mihi superesse* E. — 34. *nec* Vb: *ne* ME. — 37. *summae* M. — 38. *sicuti* M: *sicut* E. — 39. *non ut haec nostra* secl. E. Fort. *non autem haec nostra*. Cf. Hand Turs. I. p. 588. Or. — *ad adolescentis* cum Bengelio E: *adolescentis* M.

maioribus confirmare poterit et beneficiis suis obligare. Hoc in genere si eum adiuveris eo studio, quo ostendisti, apud ipsum praeclarissime posueris, sed mihi etiam gratissimum feceris.

LXV. (A. U. C. 703.*)*

M. CICERO S. D. P. SILIO PROPR.

1. Cum P. Terentio Hispone, qui operas in scriptura pro magistro dat, mihi summa familiaritas consuetudoque est; multaque et magna inter nos officia paria et mutua intercedunt. Eius summa existimatio agitur in eo, ut pactiones cum civitatibus reliquis conficiat. Non me praeterit nos eam rem Ephesi expertos esse neque ab Ephesiis ullo modo impetrare potuisse. Sed quoniam, quemadmodum omnes existimant et ego intelligo, tua cum summa integritate, tum singulari humanitate et mansuetudine consecutus es, ut, lubentissimis Graecis, nutu, quod velis, consequare, peto a te in maiorem modum, ut honoris mei causa hac laude Hisponem affici velis. 2. Praeterea cum sociis scripturae mihi summa necessitudo est, non solum ob eam causam, quod ea societas universa in mea fide est, sed etiam quod plerisque sociis utor familiarissime. Ita et Hisponem meum per me ornaris et societatem mihi coniunctiorem feceris tuque ipse et ex huius observantia, gratissimi hominis, et ex sociorum gratia, hominum amplissimorum, maximum fructum capies et me summo beneficio affeceris. Sic enim velim existimes, ex tota tua provincia omnique isto imperio nihil esse, quod mihi gratius facere possis.

LXVI. (A. U. C. 708.*)*

M. CICERO P. SERVILIO S.

1. A. Caecinam, maxime proprium clientem familiae vestrae, non commendarem tibi, cum scirem, qua fide in tuos, qua clementia in calamitosos soleres esse, nisi me et patris eius, quo sum familiarissime usus, memoria et huius fortuna ita moveret, ut hominis omnibus mecum studiis officiisque coniunctissimi movere debebat. A te hoc omni contentione peto, sic, ut maiore cura, maiore animi labore petere non possim, ut ad ea, quae tua sponte sine cuiusquam commendatione faceres in hominem tantum et talem, calamitosum, aliquem afferant cumulum meae litterae, quo studiosius eum, quibuscunque rebus possis, iuves. 2. Quodsi Romae fuisses, etiam salutem A. Caecinae essemus, ut opinio mea fert, per te consecuti; de qua tamen magnam spem habemus, freti clementia collegae tui. Nunc, quoniam tuam iustitiam secutus tutissimum sibi portum provinciam istam duxit esse, etiam atque etiam te rogo atque oro, ut eum et in reliquiis veteris negotiationis colligendis iuves et ceteris rebus tegas atque tueare. Hoc mihi gratius facere nihil potes.

---

3. Fort. *et mihi etiam.* Cf. Hand Turs. II. p. 522. Or. — 10. *Ephesis* M. — 11. *quoniam* M: *quum* E. — 15. *laudem* M. — 37. *quoniam* M: *quum* E. — 38. *tutissimam* M. — *duxit esse* M: *esse duxit* E. — 39. *reliquiis* N: *reliquis* ME. Conf. Lib. VI. ep. 8. §. 2.

LXVII. (A. U. C. 708.)

M. CICERO P. SERVILIO PROPR. S.

1. Ex provincia mea Ciliciensi, cui scis τρεῖς διοικήσεις Asiaticas attributas fuisse, nullo sum familiarius usus quam Androne, Artemonis filio, Laodicensi, eumque habui in ea civitate cum hospitem, tum vehementer ad meae vitae rationem et consuetudinem accommodatum; quem quidem multo etiam pluris postea, quam decessi, facere coepi, quod multis rebus expertus sum gratum hominem meique memorem. Itaque eum Romae lubentissime vidi. Non te enim fugit, qui plurimis in ista provincia benigne fecisti, quam multi grati reperiantur. 2. Haec propterea scripsi, ut et me non sine causa laborare intelligeres et tu ipse eum dignum hospitio tuo iudicares. Feceris igitur mihi gratissimum, si ei declararis, quanti me facias, id est si receperis eum in fidem tuam et, quibuscunque rebus honeste ac sine molestia tua poteris, adiuveris. Hoc mihi erit vehementer gratum, idque ut facias, te etiam atque etiam rogo.

LXVIII. (A. U. C. 708.)

M. TULLIUS CICERO P. SERVILIO ISAURICO PROCOS. COLLEGAE S. PLURIMAM.

1. Gratae mihi vehementer tuae litterae fuerunt; ex quibus cognovi cursus navigationum tuarum. Significabas enim memoriam tuam nostrae necessitudinis, qua mihi nihil poterat esse iucundius. Quod reliquum est, multo etiam erit gratius, si ad me de re publica, id est, de statu provinciae, de institutis tuis familiariter scribes. Quae quamquam ex multis pro tua claritate audiam, tamen lubentissime ex tuis litteris cognoscam. 2. Ego ad te, de re publica summa quid sentiam, non saepe scribam propter periculum eiusmodi litterarum. Quid agatur autem, scribam saepius. Sperare tamen videor, Caesari, collegae nostro, fore curae et esse, ut habeamus aliquam rem publicam; cuius consiliis magni referebat te interesse. Sed, si tibi utilius est, id est, gloriosius, Asiae praeesse et istam partem rei publicae male affectam tueri, mihi quoque idem, quod tibi et laudi tuae profuturum est, optatius debet esse. 3. Ego, quae ad tuam dignitatem pertinere arbitrabor, summo studio diligentiaque curabo, in primisque tuebor omni observantia clarissimum virum, patrem tuum; quod et pro vetustate necessitudinis et pro beneficiis vestris et pro dignitate ipsius facere debeo.

LXIX. (A. U. C. 708.)

CICERO P. SERVILIO COLLEGAE S. PLURIMAM.

1. C. Curtius Mithres est ille quidem, ut scis, libertus Postumii, familiarissimi mei; sed me colit et observat aeque atque illum ipsum patronum suum. Apud eum ego sic Ephesi fui, quotiescunque fui, tamquam domi meae; multaque acciderunt, in quibus et benevolentiam eius erga me experirer et fidem. Itaque si quid aut mihi aut meorum cui-

13. *eum*] *dum* M. — 14. *potueris* malebat Ernestius. — 26. *re publica* M: *reipublicae* E. — 39. *Gaius Curtius* M. — *Postumii* N: *Postumi* ME.

piam in Asia opus est, ad hunc scribere consuevi, huius cum opera et fide, tum domo et re uti tamquam mea. Haec ad te eo pluribus scripsi, ut intelligeres me non † vulgare nec ambitiose, sed ut pro homine intimo ac mihi pernecessario scribere. 2. Peto igitur a te, ut in ea controversia, quam habet de fundo cum quodam Colophonio, et in ceteris rebus, quantum fides tua patietur quantumque tuo commodo poteris, tantum ei honoris mei causa commodes; etsi, ut eius modestiam cognovi, gravis tibi nulla in re erit. Si et mea commendatione et sua probitate assecutus erit, ut de se bene existimes, omnia se adeptum arbitrabitur. Ut igitur eum recipias in fidem habeasque in numero tuorum, te vehementer etiam atque etiam rogo. Ego, quae te velle quaeque ad te pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo.

LXX. (A. U. C. 708.*)*

M. CICERO P. SERVILIO COLLEGAE S. PLUR.

Quia non est obscura tua in me benevolentia, sic fit, ut multi per me tibi velint commendari. Ego autem tribuo nonnunquam in vulgus, sed plerumque necessariis, ut hoc tempore. Nam cum T. Ampio Balbo mihi summa familiaritas necessitudoque est. Eius libertum, T. Ampium Menandrum, hominem frugi et modestum, et patrono et nobis vehementer probatum, tibi commendo maiorem in modum. Vehementer mihi gratum feceris, si, quibuscunque rebus sine tua molestia poteris, ei commodaris. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

LXXI. (A. U. C. 708.*)*

M. CICERO S. D. P. SERVILIO COLLEGAE.

Multos tibi commendem necesse est, quoniam omnibus nota nostra necessitudo est tuaque erga me benevolentia. Sed tamen etsi omnium causa, quos commendo, velle debeo, tamen cum omnibus non eadem mihi causa est. T. Agusius et comes meus fuit illo miserrimo tempore et omnium itinerum, navigationum, laborum, periculorum meorum socius; neque hoc tempore discessisset a me, nisi ego ei permisissem. Quare sic tibi eum commendo, ut unum de meis domesticis et maxime necessariis. Pergratum mihi feceris, si eum ita tractaris, ut intelligat hanc commendationem sibi magno usu atque adiumento fuisse.

LXXII. (A. U. C. 708.*)*

M. CICERO P. SERVILIO COLLEGAE S.

1. Caerelliae, necessariae meae, rem, nomina, possessiones Asiaticas commendavi tibi praesens in hortis tuis quam potui diligentissime, tuque mihi pro tua consuetudine proque tuis in me perpetuis maximisque officiis omnia te facturum liberalissime recepisti. Meminisse te id spero; scio enim solere. Sed tamen Caerelliae procuratores scripserunt te propter magnitudinem provinciae multitudinemque negotiorum etiam atque etiam esse commonefaciendum. 2. Peto igitur, ut memineris te

---

1. *cupiam* M. — 3. *vulgare* M: *vulgariter* (ex antiqua correctione, sed verbo non Tulliano) E. Fort. *palpare*. Or. — 7. *ei* Cratander: *et* ME. — 9. *ut* Orellius: *vi* M, *uti* E. — *ademptum* M. — 17. *ut* Cratander: *in* ME. — 25. *quoniam* M: *quando* E. — 33. *usui* Cratander.

omnia, quae tua fides pateretur, mihi cumulate recepisse. Equidem existimo habere te magnam facultatem — sed hoc tui est consilii et iudicii — ex eo senatus consulto, quod in heredes C. Vennonii factum est, Caerelliae commodandi. Id senatus consultum tu interpretabere pro tua sapientia. Scio enim eius ordinis auctoritatem semper apud te magni fuisse. Quod reliquum est, sic velim existimes, quibuscunque rebus Caerelliae benigne feceris, mihi te gratissimum esse facturum.

LXXIII. (A. U. C. 700.*)*

M. CICERO Q. PHILIPPO PROCOS. S.

1. Gratulor tibi, quod ex provincia salvum te ad tuos recepisti, incolumi fama et re publica. † Quodsi Romae: te vidissem coramque gratias egissem, quod tibi L. Egnatius, familiarissimus meus absens, L. Oppius praesens curae fuisset. 2. Cum Antipatro Derbete mihi non solum hospitium, verum etiam summa familiaritas intercedit. Ei te vehementer succensuisse audivi et moleste tuli. De re nihil possum iudicare; nisi illud mihi persuadeo, te, talem virum, nihil temere fecisse. A te autem pro vetere nostra necessitudine etiam atque etiam peto, ut eius filios, qui in tua potestate sunt, mihi potissimum condones; nisi quid existimas in ea re violari existimationem tuam. Quod ego si arbitrarer, nunquam te rogarem, mihique tua fama multo antiquior esset, quam illa necessitudo est. Sed mihi ita persuadeo — potest fieri, ut fallar —, eam rem laudi tibi potius quam vituperationi fore. Quid fieri possit et quid mea causa facere possis — nam, quin velis, non dubito —, velim, si tibi grave non erit, certiorem me facias.

LXXIV. (A. U. C. 699.*)*

M. CICERO Q. PHILIPPO PROCOS. S.

Etsi non dubito pro tua in me observantia proque nostra necessitudine, quin commendationem meam memoria teneas, tamen etiam atque etiam eundem tibi L. Oppium, familiarem meum praesentem, et L. Egnatii, familiarissimi mei, absentis negotia commendo. Tanta mihi cum eo necessitudo est familiaritasque, ut, si mea res esset, non magis laborarem. Quapropter gratissimum mihi feceris, si curaris, ut is intelligat me a te tantum amari, quantum ipse existimo. Hoc mihi gratius facere nihil potes; idque ut facias, te vehementer rogo.

LXXV. (A. U. C. 702.*)*

M. CICERO T. TITIO T. F. LEGATO S. D.

1. Etsi non dubito, quin apud te mea commendatio prima satis valeat, tamen obsequor homini familiarissimo, C. Avianio Flacco, cuius causa omnia cum cupio, tum mehercule etiam debeo. De quo et prae-

---

2. *tui est* M: *est tui* E. — 4. *commendandi* M. — 11. *Quodsi Romae te vidissem coramque* M: *Quodsi Romae te vidissem, coram* E, *Quodsi Romae fuissem* (malim *adfuissem*. Or.), *te vidissem coramque* Dresd. tertius. — 16. *nisi quod illud* auctore Ernestio Schützius. — *persuadeo* M: *certe persuadeo* E. — 17. *A* om. M. — 22. *vituperationis* M. — 23. *possit*] *posset* M. — *quin*] *quid* M. — 34. *idque* M: *Itaque* Ernestii operae. — 38. *Avianio* M: *Aviano* E. item p. 263. v. 5. 8. — 39. *cum* M: *tum* E.

sens tecum egi diligenter, cum tu mihi humanissime respondisti, et scripsi ad te accurate antea; sed putat interesse sua me ad te quam saepissime scribere. Quare velim mihi ignoscas, si illius voluntati obtemperans minus videbor meminisse constantiae tuae. 2. A te idem illud peto, ut de loco, quo deportet frumentum, et de tempore Avianio commodes; quorum utrumque per eundem me obtinuit triennium, dum Pompeius isti negotio praefuit. Summa est, in quo mihi gratissimum facere possis, si curaris, ut Avianius, quoniam se a me amari putat, me a te amari sciat. Erit id mihi pergratum.

LXXVI. (Anno incerto.)

M. CICERO QUATTUOR VIRIS ET DECURIONIBUS S. D.

1. Tantae mihi cum Q. Hippio causae necessitudinis sunt, ut nihil possit esse coniunctius, quam nos inter nos sumus. Quod nisi ita esset, uterer mea consuetudine, ut vobis nulla in re molestus essem. Etenim vos mihi optimi testes estis, quamquam mihi persuasum esset nihil esse, quod a vobis impetrare non possem, nunquam me tamen gravem vobis esse voluisse. 2. Vehementer igitur vos etiam atque etiam rogo, ut honoris mei causa liberalissime C. Valgium Hippianum tractetis remque cum eo conficiatis, ut, quam possessionem habet in agro Fregellano a vobis emptam, eam liberam et immunem habere possit. Id si a vobis impetraro. ummo me beneficio vestro affectum arbitrabor.

LXXVII. (A. U. C. 709.)

M. CICERO S. D. P. SULPICIO IMP.

1. Cum his temporibus non sane in senatum ventitarem, tamen, ut tuas litteras legi, non existimavi me salvo iure nostrae veteris amicitiae multorumque inter nos officiorum facere posse, ut honori tuo deessem. Itaque affui supplicationemque tibi lubenter decrevi, nec reliquo tempore ullo aut rei aut existimationi aut dignitati tuae deero. Atque, hoc ut tui necessarii sciant, hoc me animo erga te esse, velim facias eos per litteras certiores, ut, si quid tibi opus sit, ne dubitent mihi iure suo denuntiare. 2. M. Bolanum, virum bonum et fortem et omnibus rebus ornatum meumque veterem amicum, tibi magno opere commendo. Pergratum mihi feceris, si curaris, ut is intelligat, hanc commendationem sibi magno adiumento fuisse; ipsumque virum optimum gratissimumque cognosces. Promitto tibi, te ex eius amicitia magnam voluptatem esse capturum. 3. Praeterea a te peto in maiorem modum pro nostra amicitia et pro tuo perpetuo in me studio, ut in hac re etiam elabores: Dionysius, servus meus, qui meam bibliothecen multorum nummorum tractavit, cum multos libros surripuisset nec se impune laturum putaret, aufugit. Is est in provincia tua. Eum et M. Bolanus, meus familiaris, et multi alii Naronae viderunt; sed, cum se a me manumissum esse diceret, crediderunt. Hunc tu si mihi restituendum curaris, non possum dicere, quam mihi gratum futurum sit. Res ipsa parva,

5. *quod deportet* M. — 7. *isto* M. — 8. *quoniam* M: *quando* E. — 15. *testis est* M. — *quamquam* Orellius: *quam* M, *cum* E. — 23. *P. Vatinio* Wieland. — 28. *dero* M. — 40. *meus familiaris* Orellius: *familiaris* M, *familiaris meus* E.

sed animi mei dolor magnus est. Ubi sit et quid fieri possit, Bolanus te docebit. Ego si hominem per te reciperaro, summo me a te beneficio affectum arbitrabor.

LXXVIII. (*A. U. C.* 708.)

M. CICERO ALLIENO S.

1. Democritus Sicyonius non solum hospes meus est, sed etiam, quod non multis contigit, Graecis praesertim, valde familiaris. Est enim in eo summa probitas, summa virtus, summa in hospites liberalitas et observantia, meque praeter ceteros et colit et observat et diligit. Eum tu non modo suorum civium, verum paene Achaiae principem cognosces. 2. Huic ego tantummodo aditum ad tuam cognitionem patefacio et munio; cognitum, per te ipsum, quae tua natura est, dignum tua amicitia atque hospitio iudicabis. Peto igitur a te, ut his litteris lectis recipias eum in tuam fidem, polliceare omnia te facturum mea causa. De reliquo, si, id quod confido fore, dignum eum tua amicitia hospitioque cognoveris, peto, ut eum complectare, diligas, in tuis habeas. Erit id mihi maiorem in modum gratum. Vale.

LXXIX. (*A. U. C.* 708.)

M. CICERO S. D. ALLIENO PROCOS.

Et te scire arbitror, quanti fecerim C. Avianium Flaccum, et ego ex ipso audiveram, optimo et gratissimo homine, quam a te liberaliter esset tractatus. Eius filios dignissimos illo patre meosque necessarios, quos ego unice diligo, commendo tibi sic, ut maiore studio nullos commendare possim. C. Avianius in Sicilia est; Marcus est nobiscum. Ut illius dignitatem praesentis ornes, rem utriusque defendas, te rogo. Hoc mihi gratius in ista provincia facere nihil potes; idque ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

LIBER XIV.

AD TERENTIAM UXOREM.

I. (*A. U. C.* 696.)

M. TULLIUS TERENTIAE SUAE, TULLIOLAE SUAE, CICERONI SUO S. D.

1. Et litteris multorum et sermone omnium perfertur ad me, incredibilem tuam virtutem et fortitudinem esse teque nec animi neque corporis laboribus defetigari. Me miserum! te, ista virtute, fide, probitate, humanitate in tantas aerumnas propter me incidisse! Tulliolamque

7. *contigit* M: *contingit* E. — 12. *patefacto* M. — 20. *Avianium* V: *Avinium* M, *Avianum* E. — 22. *patri* M. — 24. *Avianius* M: *Avianus* E. — 32. *neque* M: *nec* E.

nostram, ex quo patre tantas voluptates capiebat, ex eo tantos percipere luctus! Nam quid ego de Cicerone dicam? qui cum primum sapere coepit, acerbissimos dolores miseriasque percepit. Quae si, tu ut scribis, fato facta putarem, ferrem paullo facilius; sed omnia sunt mea culpa commissa, qui ab iis me amari putabam, qui invidebant, eos non sequebar, qui petebant. 2. Quodsi nostris consiliis usi essemus neque apud nos tantum valuisset sermo aut stultorum amicorum aut improborum, beatissimi viveremus. Nunc, quoniam sperare nos amici iubent, dabo operam, ne mea valetudo tuo labori desit. Res quanta sit, intelligo, quantoque fuerit facilius manere domi quam redire. Sed tamen, si omnes tribunos pl. habemus, si Lentulum tam studiosum, quam videtur, si vero etiam Pompeium et Caesarem, non est desperandum. 3. De familia, quomodo placuisse scribis amicis, faciemus. De loco, nunc quidem iam abiit pestilentia; sed quamdiu fuit, me non attigit. Plancius, homo officiosissimus, me cupit esse secum et adhuc retinet. Ego volebam loco magis deserto esse in Epiro, quo neque Hispo veniret nec milites; sed adhuc Plancius me retinet. Sperat posse fieri, ut mecum in Italiam decedat. Quem ego diem si videro et si in vestrum complexum venero ac si et vos et me ipsum reciperaro, satis magnum mihi fructum videbor percepisse et vestrae pietatis et meae. 4. Pisonis humanitas, virtus, amor in omnes nos tantus est, ut nihil supra possit. Utinam ea res ei voluptati sit! gloriae quidem video fore. De Q. fratre nihil ego te accusavi; sed vos, cum praesertim tam pauci sitis, volui esse quam coniunctissimos. 5. Quibus me voluisti agere gratias, egi et me a te certiorem factum esse scripsi. Quod ad me, mea Terentia, scribis te vicum vendituram, quid, obsecro te, — me miserum! — quid futurum est? Et, si nos premet eadem fortuna, quid puero misero fiet? Non queo reliqua scribere — tanta vis lacrimarum est —, neque te in eundem fletum adducam. Tantum scribo: si erunt in officio amici, pecunia non deerit; si non erunt, tu efficere tua pecunia non poteris. Per fortunas miseras nostras, vide, ne puerum perditum perdamus. Cui si aliquid erit, ne egeat, mediocri virtute opus est et mediocri fortuna, ut cetera consequatur. 6. Fac valeas et ad me tabellarios mittas, ut sciam, quid agatur et vos quid agatis. Mihi omnino iam brevis exspectatio est. Tulliolae et Ciceroni salutem dic. Valete. D. a. d. VI. Kalendas Decembres Dyrrhachii. 7. Dyrrhachium veni, quod et libera civitas est et in me officiosa et proxima Italiae. Sed si offendet me loci celebritas, alio me conferam; ad te scribam.

II. (A. U. C. 696.*)*

M. TULLIUS S. D. TERENTIAE ET TULLIOLAE ET CICERONI SUIS.

1. Noli putare me ad quemquam longiores epistolas scribere, nisi si quis ad me plura scripsit, cui puto rescribi oportere. Nec enim

3. *tu ut* M : *ut tu* E. — 5. *iis* N : *his* ME. — 8. *quoniam* M : *quum* E. — 13. *scribis amicis* M : *amicis scribis* E. — *De loco*, *nunc* Orellius : *De loco nunc* E. Cfr. Hand Turs. II. p. 186. — 16. *Hispo* NE : *ipso* M, *ipse* B, *Piso* Manutius. — 22. *deque fratre* M. — 23. *voluisse quam* M. — 25. *esse factum* Va et fort. M. — 26. *venditurum* M. Cfr. Gellius N. A. I. 7. Zumpt ad Verr. p. 983. — 30. *derit* M. — 31. Exspectabas *Per te fortunas.* Or. — 36. *Dyrrhachii*] Fort. *Dyrrhachio.* Or. — 37. *offendet me* M : *me offendet* E. — 38. *ad* M : *et ad* E.

habeo, quid scribam, nec hoc tempore quidquam difficilius facio. Ad te vero et ad nostram Tulliolam non queo sine plurimis lacrimis scribere. Vos enim video esse miserrimas, quas ego beatissimas semper esse volui idque praestare debui et, nisi tam timidi fuissemus, praestitissem. 2. Pisonem nostrum merito eius amo plurimum. Eum, ut potui, per litteras cohortatus sum gratiasque egi, ut debui. In novis tribunis pl. intelligo spem te habere. Id erit firmum, si Pompeii voluntas erit; sed Crassum tamen metuo. A te quidem omnia fieri fortissime et amantissime video, nec miror; sed maereo casum eiusmodi, ut tantis tuis miseriis meae miseriae subleventur. Nam ad me P. Valerius, homo officiosus, scripsit, id quod ego maximo cum fletu legi, quemadmodum a Vestae ad tabulam Valeriam ducta esses. Hem, mea lux, meum desiderium, unde omnes opem petere solebant! te nunc, mea Terentia, sic vexari, sic iacere in lacrimis et sordibus! idque fieri mea culpa, qui ceteros servavi, ut nos periremus! 3. Quod de domo scribis, hoc est, de area: ego vero tum denique mihi videbor restitutus, si illa nobis erit restituta. Verum haec non sunt in nostra manu. Illud doleo, quae impensa facienda est, in eius partem te miseram et despoliatam venire. Quod si conficitur negotium, omnia consequemur; sin eadem nos fortuna premet, etiamne reliquias tuas misera proiicies? Obsecro te, mea vita, quod ad sumptum attinet, sine alios, qui possunt, si modo volunt, sustinere, et valetudinem istam infirmam, si me amas, noli vexare. Nam mihi ante oculos dies noctesque versaris: omnes labores te excipere video; timeo, ut sustineas. Sed video in te esse omnia. Quare, ut id, quod speras et quod agis, consequamur, servi valetudini. 4. Ego, ad quos scribam, nescio, nisi ad eos, qui ad me scribunt, aut ad eos, de quibus ad me vos aliquid scribitis. Longius, quoniam ita vobis placet, non discedam; sed velim quam saepissime litteras mittatis, praesertim, si quid est firmius, quod speremus. Valete, mea desideria, valete. D. a. d. III. Nonas Octobres. Thessalonica.

III. (*A. U. C.* 696.)

M. TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE ET TULLIAE ET CICERONI.

1. Accepi ab Aristocrito tris epistolas, quas ego lacrimis prope delevi. Conficior enim maerore, mea Terentia, nec meae me miseriae magis excruciant quam tuae vestraeque. Ego autem hoc miserior sum quam tu, quae es miserrima, quod ipsa calamitas communis est utriusque nostrûm, sed culpa mea propria est. Meum fuit officium vel legatione vitare periculum vel diligentia et copiis resistere vel cadere fortiter. Hoc miserius, turpius, indignius nobis nihil fuit. 2. Quare cum dolore conficior, tum etiam pudore. Pudet enim me uxori meae optimae, suavissimis liberis virtutem et diligentiam non praestitisse. Nam mi ante oculos dies noctesque versatur squalor vester et maeror et infirmitas valetudinis tuae; spes autem salutis pertenuis ostenditur. Ini-

---

1. *quid* M: *quod* E. — 9. *casum esse eiusmodi* malebat Ernestius. — 10. *sublevantur* M. — 18. *te* om. M. — 20. *miseras proices* M. — 21. *attinet et sine* M. Fort. *attinet, id sine.* Or. — 30. *D.*, quod est in M, om. E. — 33. *accipi* pr. M. — 34. *meae* om. M. — 40. *conficiar* M. Nec tamen futuro ind. hic locus est.

mici sunt multi, invidi paene omnes. Eiicere nos magnum fuit, excludere facile est. Sed tamen quamdiu vos eritis in spe, non deficiam, ne omnia mea culpa cecidisse videantur. 3. Ut tuto sim, quod laboras, id mihi nunc facillimum est, quem etiam inimici volunt vivere in his tantis miseriis. Ego tamen faciam, quae praecipis. Amicis, quibus voluisti, egi gratias, et eas litteras Dexippo dedi, meque de eorum officio scripsi a te certiorem esse factum. Pisonem nostrum mirifico esse studio in nos et officio et ego perspicio et omnes praedicant. Dii faxint, ut tali genero mihi praesenti tecum simul et cum liberis nostris frui liceat! Nunc spes reliqua est in novis tribunis pl. et in primis quidem diebus; nam si inveterarit, actum est. 4. Ea re ad te statim Aristocritum misi, ut ad me continuo initia rerum et rationem totius negotii posses scribere; etsi Dexippo quoque ita imperavi, statim huc ut recurreret, et ad fratrem misi, ut crebro tabellarios mitteret. Nam ego eo nomine sum Dyrrhachii hoc tempore, ut quam celerrime, quid agatur, audiam, et sum tuto; civitas enim haec semper a me defensa est. Cum inimici nostri venire dicentur, tum in Epirum ibo. 5. Quod scribis te, si velim, ad me venturam: ego vero, cum sciam magnam partem istius oneris abs te sustineri, te istic esse volo. Si perficitis quod agitis, me ad vos venire oportet; sin autem. . . . . Sed nihil opus est reliqua scribere. Ex primis aut summum secundis litteris tuis constituere poterimus, quid nobis faciendum sit. Tu modo ad me velim omnia diligentissime perscribas; etsi magis iam rem quam litteras debeo exspectare. Cura, ut valeas et ita tibi persuadeas, mihi te carius nihil esse nec unquam fuisse. Vale, mea Terentia, quam ego videre videor itaque debilitor lacrimis. Vale. Pridie Kalendas Decembres.

IV. (*A. U. C.* 696.)

TULLIUS S. D. TERENTIAE ET TULLIAE ET CICERONI SUIS.

1. Ego minus saepe do ad vos litteras, quam possum, propterea quod cum omnia mihi tempora sunt misera, tum vero, cum aut scribo ad vos aut vestras lego, conficior lacrimis sic, ut ferre non possim. Quod utinam minus vitae cupidi fuissemus! certe nihil aut non multum in vita mali vidissemus. Quodsi nos ad aliquam alicuius commodi aliquando reciperandi spem fortuna reservavit, minus est erratum a nobis; sin haec mala fixa sunt, ego vero te quam primum, mea vita, cupio videre et in tuo complexu emori, quoniam neque dii, quos tu castissime coluisti, neque homines, quibus ego semper servivi, nobis gratiam rettulerunt. 2. Nos Brundisii apud M. Laenium Flaccum dies XIII. fuimus, virum optimum, qui periculum fortunarum et capitis sui prae mea salute neglexit neque legis improbissimae poena deductus est, quo minus hospitii et amicitiae ius officiumque praestaret. Huic utinam aliquando gratiam referre possimus! habebimus quidem semper. 3. Brundisio profecti sumus a. d. v. Kalendas Maias; per Macedoniam Cyzicum peteba-

6. et 13. *desippo* M. — 13. *statim huc ut recurreret* Orellius: *statim ut ut recurreret* M, *statim ut recurreret* E. — 19. *te istic*] *et istic* M. — 23. *spectare* M. — 29. *do ad vos* M: *ad vos do* E. — 32. *fuisse* M. — 35. *si* M. — 36. *quoniam* M: *quando* E. — 37. *semper*, quod est in M, om. E. — 43. *a. d. II. Kal.* Rutilius, *prid. Kal.* Schützius. Cfr. Garaton. ad Planc. p. 226. ed. Or. — *Maii* E.

mus. O me perditum! o afflictum! quid nunc rogem te, ut venias, mulierem aegram, et corpore et animo confectam? Non rogem? Sine te igitur sim? Opinor, sic agam: si est spes nostri reditus, eam confirmes et rem adiuves; sin, ut ego metuo, transactum est, quoquo modo potes ad me fac venias. Unum hoc scito: si te habebo, non mihi videbor plane perisse. Sed quid Tulliolà meà fiet? Iam id vos videte; mihi deest consilium. Sed certe, quoquo modo se res habebit, illius misellae et matrimonio et famae serviendum est. Quid? Cicero meus quid aget? Iste vero sit in sinu semper et complexu meo. Non queo plura iam scribere; impedit maeror. Tu quid egeris, nescio: utrum aliquid teneas, an, quod metuo, plane sis spoliata. 4. Pisonem, ut scribis, spero fore semper nostrum. De familia liberata, nihil est, quod te moveat. Primum, tuis ita promissum est, te facturam esse, ut quisque esset meritus. Est autem in officio adhuc Orpheus; praeterea magno opere nemo. Ceterorum servorum ea causa est, ut, si res a nobis abisset, liberti nostri essent, si obtinere potuissent; sin ad nos pertineret, servirent, praeterquam oppido pauci. Sed haec minora sunt. 5. Tu quod me hortaris, ut animo sim magno et spem habeam reciperandae salutis, id velim sit eiusmodi, ut recte sperare possimus. Nunc, miser quando tuas iam litteras accipiam? quis ad me perferet? quas ego exspectassem Brundisii, si esset licitum per nautas, qui tempestatem praetermittere noluerunt. Quod reliquum est, sustenta te, mea Terentia, ut potes, honestissime. Viximus; floruimus; non vitium nostrum sed virtus nostra nos afflixit. Peccatum est nullum, nisi quod non una animam cum ornamentis amisimus. Sed si hoc fuit liberis nostris gratius, nos vivere, cetera, quamquam ferenda non sunt, feramus. Atque ego, qui te confirmo, ipse me non possum. 6. Clodium Philhetaerum, quod valetudine oculorum impediebatur, hominem fidelem, remisi. Salustius officio vincit omnes. Pescennius est perbenevolus nobis; quem semper spero tui fore observantem. Sicca dixerat se mecum fore, sed Brundisio discessit. Cura, quoad potes, ut valeas, et sic existimes, me vehementius tua miseria quam mea commoveri. Mea Terentia, fidissima atque optima uxor, et mea carissima filiola, et spes reliqua nostra, Cicero, valete. Pridie Kalendas Maias, Brundisio.

V. (A. U. C. 704.*)*

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

1. Si tu et Tullia, lux nostra, valetis, ego et suavissimus Cicero valemus. Pridie Idus Octobres Athenas venimus, cum sane adversis ventis usi essemus tardeque et incommode navigassemus. De nave exeuntibus nobis Acastus cum litteris praesto fuit uno et vicesimo die, sane strenue. Accepi tuas litteras, quibus intellexi te vereri, ne superiores mihi redditae non essent. Omnes sunt redditae diligentissimeque a te

---

4. *re* Lambinus. — 6. *Tulliola* M: *de Tulliola* E. — *mihi est* M. — 16. *abisset* auctore amico Lambini E: *abesset* M. — *pertineret* I. Fr. Gronovius: *pertinerent* ME. — 23. *potes, honestissime. Viximus* Madvigius: *potes. Honestissime viximus* E. — 26. *quamquam ferenda sunt* M, *quando ferenda sunt* Minutius. — 27. *Philhetaerum* M; *Philetaerum* E. — 29. *vincit* Ernestius: *vincet* M. — 31. *quod* M. — 33. *Tulliola* Aldus. — 34. *Maii* E. — 42. *diligentissime quae a* M.

perscripta omnia; idque mihi gratissimum fuit. Neque sum admiratus hanc epistolam, quam Acastus attulit, brevem fuisse; iam enim me ipsum exspectas sive nos ipsos, qui quidem quam primum ad vos venire cupimus, etsi, in quam rem publicam veniamus, intelligo. Cognovi enim ex multorum amicorum litteris, quas attulit Acastus, ad arma rem spectare, ut mihi, cum venero, dissimulare non liceat, quid sentiam. Sed, quoniam subeunda fortuna est, eo citius dabimus operam, ut veniamus, quo facilius de tota re deliberemus. Tu velim, quod commodo valetudinis tuae fiat, quam longissime poteris, obviam nobis prodeas. 2. De hereditate Preciana, quae quidem mihi magno dolori est — valde enim illum amavi —, sed hoc velim cures: si auctio ante meum adventum fiet, ut Pomponius aut, si is minus poterit, Camillus nostrum negotium curet. Nos cum salvi venerimus, reliqua per nos agemus; sin tu iam Roma profecta eris, tamen curabis, ut hoc ita fiat. Nos, si dii adiuvabunt, circiter Idus Novembres in Italia speramus fore. Vos, mea suavissima et optatissima Terentia, si nos amatis, curate ut valeatis. Vale. Athenis, a. d. xv. Kalendas Novembres.

VI. (*A. U. C.* 706.)

SUIS S. D.

Nec saepe est, cui litteras demus, nec rem habemus ullam, quam scribere velimus. Ex tuis litteris, quas proxime accepi, cognovi praedium nullum venire potuisse. Quare videatis velim, quomodo satisfiat ei, cui scitis me satisfieri velle. Quod nostra tibi gratias agit, id ego non miror te mereri, ut ea tibi merito tuo gratias agere possit. Pollicem, si adhuc non est profectus, quam primum fac extrudas. Cura, ut valeas. Idibus Quinctilibus.

VII. (*A. U. C.* 705.)

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. P.

1. Omnes molestias et sollicitudines, quibus et te miserrimam habui et, id quod mihi molestissimum est, Tulliolam, quae nobis nostra vita dulcior est, deposui et eieci. Quid causae autem fuerit, postridie intellexi, quam a vobis discessi. *Χολὴν ἄκρατον* noctu eieci; statim ita sum levatus, ut mihi deus aliquis medicinam fecisse videatur. Cui quidem tu deo, quemadmodum soles, pie et caste satisfacies, [id est, Apollini et Aesculapio]. 2. Navem spero nos valde bonam habere; in eam simulatque conscendi, haec scripsi. Deinde conscribam ad nostros familiares multas epistolas, quibus te et Tulliolam nostram diligentissime commendabo. Cohortarer vos, [quod] animo fortiore essetis, nisi vos fortiores cognossem quam quemquam virum. Et tamen eiusmodi spero

---

1. *perscripta* M: *perscripta sunt* E. — *id quae mihi* M. — 2. *quam castus* M. — 3. *cupiamus* M. — 4. *venimus* M. — 7. *quoniam* M: *quando* E. — 9. *prodeas* Victorius: *propeas* M, *properes* BE. — 14. *adiuvabant* M. — 16. *Terentia* M: *Terentia et Tulliola* E. — *Vale*, quod est in M, om E — 19. *Suis S. D.* M: *M. T. C. Terentiae et Tulliae S. P. D.* E. — 29. *habui et id - - Tulliolam* Va: *habui id - - Tulliolam* M, *habui*, *id - - Tulliolamque* E. — 34. *satisfacies* M: *satisfacias* E. — *id est*, *Apollini et Aesculapio* auctore Manutio seclusimus. — 38. *quod* M: *quo* E. Seclusit Orellius coll. Lib. XV. ep. 2. §. 6. — *fortiores essetis* M. — 39. *cognoscem* pr. M.

negotia esse, ut et vos istic commodissime sperem esse et me aliquando cum similibus nostri rem publicam defensuros. 3. Tu primum valetudinem tuam velim cures; deinde, tibi si videbitur, villis iis utere, quae longissime aberunt a militibus. Fundo Arpinati bene poteris uti cum familia urbana, si annona carior fuerit. Cicero bellissimus tibi salutem plurimam dicit. Etiam atque etiam vale. D. VII. Id. Iun.

VIII. (*A. U. C.* 704.)

TULLIUS TERENTIAE SUAE S.

S. V. B. E. E. V. Valetudinem tuam velim cures diligentissime. Nam mihi et scriptum et nuntiatum est te in febrim subito incidisse. Quod celeriter me fecisti de Caesaris litteris certiorem, fecisti mihi gratum. Item posthac, si quid opus erit, si quid acciderit novi, facies, ut sciam. Cura, ut valeas. Vale. D. IIII. Nonas Iun.

IX. (*A. U. C.* 706.)

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. P.

Ad ceteras meas miserias accessit † dolor et Dolabellae valetudine et de Tulliae. Omnino de omnibus rebus nec quid consilii capiam nec quid faciam scio. Tu velim tuam et Tulliae valetudinem cures. Vale.

X. (*A. U. C.* 707.)

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

Quid fieri placeret, scripsi ad Pomponium serius, quam oportuit. Cum eo si locuta eris, intelliges, quid fieri velim. Apertius scribi, quoniam ad illum scripseram, necesse non fuit. De ea re et de ceteris rebus quam primum velim nobis litteras mittas. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. VII. Idus Quinctil.

XI. (*A. U. C.* 707.)

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

S. V. B. E. V. Tullia nostra venit ad me pridie Idus Iunias; cuius summa virtute et singulari humanitate graviore etiam sum dolore affectus nostra factum esse negligentia, ut longe alia in fortuna esset, atque eius pietas ac dignitas postulabat. Nobis erat in animo Ciceronem ad Caesarem mittere et cum eo Cn. Salustium. Si profectus erit, faciam te certiorem. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. XVII. Kalendas Quinctil.

XII. (*A. U. C.* 707.)

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

Quod nos in Italiam salvos venisse gaudes, perpetuo gaudeas velim. Sed perturbati dolore animi magnisque iniuriis metuo, ne id consilii

---

2. *defensuros* M: *defensurum* E. — *Tu*] *ut* M. — 6. *VII. Id.* Dresd. pr. Vb: *III. Idus* BE. (De M non satis constat.) 16. *dolor et dolabellae valetudine et de tulliae* M: *dolor e Dolabellae valetudine et Tulliae* E, *dolor et e Dolabellae valetudine et e Tulliae* Graevius. Fort. *dolor et de Dolabellae valetudine et de Tulliae*. BAIT. Malim *et de Tullia*, i. e. misera eius fortuna. Cfr. Ep. 11. OR. — 21. *pompinium* M. — 22. *quoniam* M: *quando* E. — 28. *Iunii* E.

ceperimus, quod non facile explicare possimus. Quare, quantum potes, adiuva. Quid autem possis, mihi in mentem non venit. In viam quod te des hoc tempore, nihil est: et longum est iter et non tutum; et non video, quid prodesse possis, si veneris. Vale. D. prid. Nonas Novembr. Brundisio.

XIII. (A. U. C. 707.*)*

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

Quod scripsi ad te proximis litteris de nuntio remittendo, quae sit istius vis hoc tempore et quae concitatio multitudinis, ignoro. Si metuendus iratus est, quiesces; tamen ab illo fortasse nascetur. Totum iudicabis, quale sit; et quod in miserrimis rebus minime miserum putabis, id facies. Vale. VI. Idus Quinctil.

XIV. (A. U. C. 705.*)*

TULLIUS TERENTIAE ET PATER TULLIAE, DUABUS ANIMIS SUIS: ET CICERO MATRI OPTIMAE, SUAVISSIMAE SORORI S. P. D.

1. Si vos valetis, nos valemus. Vestrum iam consilium est, non solum meum, quid sit vobis faciendum. Si ille Romam modeste venturus est, recte in praesentia domi esse potestis; sin homo amens diripiendam urbem daturus est, vereor, ut Dolabella ipse satis nobis prodesse possit. Etiam illud metuo, ne iam intercludamur, ut, cum velitis exire, non liceat. Reliquum est, quod ipsae optime considerabitis, vestri similes feminae sintne Romae. Si enim non sunt, videndum est, ut honeste vos esse possitis. Quomodo quidem nunc se res habet, modo ut haec nobis loca tenere liceat, bellissime vel mecum vel in nostris praediis esse poteritis. Etiam illud verendum est, ne brevi tempore fames in urbe sit. 2. His de rebus velim cum Pomponio, cum Camillo, cum quibus vobis videbitur, consideretis. Ad summam, animo forti sitis. Labienus rem meliorem fecit. Adiuvat etiam Piso, quod ab urbe discedit et sceleris condemnat generum suum. Vos, meae carissimae animae, quam saepissime ad me scribite, et vos quid agatis et quid istic agatur. Quintus pater et filius et Rufus vobis salutem dicunt. Valete. VIII. Kalend. Quinctil. Minturnis.

XV. (A. U. C. 707.*)*

TULLIUS S. D. TERENTIAE.

Si vales, bene est. Constitueramus, ut ad te antea scripseram, obviam Ciceronem Caesari mittere; sed mutavimus consilium, quia de illius adventu nihil audiebamus. De ceteris rebus, etsi nihil erat novi, tamen, quid velimus et quid hoc tempore putemus opus esse, ex Sicca poteris cognoscere. Tulliam adhuc mecum teneo. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. XII. Kalendas Quinctil.

---

10. *quiesces tamen* M: *quies tamen* E. Fort. *quiesces: res tamen.* Or. — 14. *Tulliae* M: *Tulliolae* E. — 18. *est* om. M. — 20. *intercludamini* Dresd. quintus. — 22. *sit enim* M. — 24. *nobis* M: *vobis* E. — 35. *est*] *est: ego quidem valeo* Dresd. quintus.

XVI. (*A. U. C.* 706.)

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

Si vales, bene est: valeo. Etsi eiusmodi tempora nostra sunt, ut nihil habeam, quod aut a te litterarum exspectem aut ipse ad te scribam, tamen nescio quomodo et ipse vestras litteras exspecto et scribo ad vos, cum habeo, qui ferat. Volumnia debuit in te officiosior esse, quam fuit, et id ipsum, quod fecit, potuit diligentius facere et cautius. Quamquam alia sunt, quae magis curemus magisque doleamus; quae me ita conficiunt, uti ei voluerunt, qui me de mea sententia detruserunt. Cura, ut valeas. Pridie Non. Ianuar.

XVII. (*A. U. C.* 704.)

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

S. V. B. E. V. Si quid haberem, quod ad te scriberem, facerem id et pluribus verbis et saepius. Nunc quae sunt negotia, vides. Ego autem quomodo sim affectus, ex Lepta et Trebatio poteris cognoscere. Tu fac, ut tuam et Tulliae valetudinem cures. Vale.

XVIII. (*A. U. C.* 705.)

TULLIUS TERENTIAE SUAE ET PATER SUAVISSIMAE FILIAE, CICERO MATRI ET SORORI S. D. P.

1. Considerandum vobis etiam atque etiam, animae meae, diligenter puto, quid faciatis; Romaene sitis an mecum in aliquo tuto loco. Id non solum meum consilium est sed etiam vestrum. Mihi veniunt in mentem haec: Romae vos esse tuto posse per Dolabellam, eamque rem posse nobis adiumento esse, si quae vis aut si quae rapinae fieri coeperint. Sed rursus illud me movet, quod video omnes bonos abesse Roma et eos mulieres suas secum habere. Haec autem regio, in qua ego sum, nostrorum est cum oppidorum, tum etiam praediorum; ut et multum esse mecum et, cum abieritis, commode et in nostris esse possitis. 2. Mihi plane non satis constat adhuc, utrum sit melius. Vos videte, quid aliae faciant isto loco feminae, et ne, cum velitis, exire non liceat. Id velim diligenter etiam atque etiam vobiscum et cum amicis consideretis. Domus ut propugnacula et praesidium habeat, Philotimo dicetis. Et velim tabellarios instituatis certos, ut quotidie aliquas a vobis litteras accipiam. Maxime autem date operam, ut valeatis, si nos vultis valere. VIIII. Kal. Formiis.

XIX. (*A. U. C.* 706.)

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

In maximis meis doloribus excruciat me valetudo Tulliae nostrae. De qua nihil est, quod ad te plura scribam; tibi enim aeque magnae curae esse certo scio. Quod me propius vultis accedere, video ita esse

---

4. *quid* M. — *litterarum* mibi insiticium videtur et a glossatore ortum. ERN. — 9. *uti ei* M: *ut ii* E. — 10. *Non.* M: *Kalend.* E. — 14. *sunt* M: *sint* E. — 15. *adfictus* M. — 18. *filiae* M: *filiae Tulliolae* E. — 21. *an*] *aut* M. Conf. Hand Turs. I. p. 552. — 24. *si quae* M: *si qua* E. — 29. *utrum*] *verum* M. — 32. *predium* M. — 35. *VIIII.* Vb: *VIII.* E. (De M non satis constat.)

faciendum. Etiam ante fecissem; sed me multa impediverunt, quae ne nunc quidem expedita sunt. Sed a Pomponio exspecto litteras, quas ad me quam primum perferendas cures velim. Da operam, ut valeas.

XX. (A. U. C. 707.)

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

In Tusculanum nos venturos putamus aut Nonis aut postridie. Ibi ut sint omnia parata. Plures enim fortasse nobiscum erunt et, ut arbitror, diutius ibi commorabimur. Labrum si in balineo non est, ut sit; item cetera, quae sunt ad victum et valetudinem necessaria. Vale. Kal. Octobr. de Venusino.

XXI. (A. U. C. 704.)

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

S. V. B. E. V. Da operam, ut convalescas. Quod opus erit, ut res tempusque postulat, provideas atque administres et ad me de omnibus rebus quam saepissime litteras mittas. Vale.

XXII. (A. U. C. 707.)

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

S. V. B. E. V. Nos quotidie tabellarios nostros exspectamus; qui si venerint, fortasse erimus certiores, quid nobis faciendum sit, faciemusque te statim certiorem. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. Kalendis Septembribus.

XXIII. (A. U. C. 707.)

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

S. V. B. E. V. Redditae mihi tandem sunt a Caesare litterae satis liberales, et ipse opinione celerius venturus esse dicitur. Cui utrum obviam procedam, an hic eum exspectem, cum constituero, faciam te certiorem. Tabellarios mihi velim quam primum remittas. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. D. pridie Idus Sext.

XXIV. (A. U. C. 707.)

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

S. V. B. E. V. Nos neque de Caesaris adventu neque de litteris, quas Philotimus habere dicitur, quidquam adhuc certi habemus. Si quid erit certi, faciam te statim certiorem. Valetudinem tuam fac ut cures. Vale. III. Idus Sextiles.

---

1. *Et iam* Schellerus. Cfr. Hand Turs. II. p. 547. — 9. *et valetudinem* M: *et ad valetudinem* E. — 10. *vensino* M. — 18. *nostodie* M.

LIBER XV.

AD SENATUM ET CETEROS.

I. (*A. U. C.* 703.)

M. TULLIUS M. F. CICERO PROCOS. S. P. D. COSS. PRAETT. TRIBB. PL. SENATUI.

1. S. V. V. B. E. E. Q. V. Etsi non dubie mihi nuntiabatur Parthos transisse Euphratem cum omnibus fere suis copiis, tamen, quod arbitrabar a M. Bibulo proconsule certiora de his rebus ad vos scribi posse, statuebam mihi non necesse esse publice scribere ea, quae de alterius provincia nuntiarentur. Postea vero quam certissimis auctoribus, legatis, nuntiis, litteris sum certior factus, vel quod tanta res erat vel quod nondum audieramus Bibulum in Syriam venisse vel quia administratio huius belli mihi cum Bibulo paene est communis, quae ad me delata essent, scribenda ad vos putavi. 2. Regis Antiochi Commageni legati primi mihi nuntiarunt Parthorum magnas copias Euphratem transire coepisse. Quo nuntio allato, cum essent nonnulli, qui ei regi minorem fidem habendam putarent, statui exspectandum esse, si quid certius afferretur. A. d. XIII. Kalendas Octobr. cum exercitum in Ciliciam ducerem, in finibus Lycaoniae et Cappadociae mihi litterae redditae sunt a Tarcondimoto, qui fidelissimus socius trans Taurum amicissimusque populi Romani existimatur: Pacorum Orodi regis Parthorum filium cum permagno equitatu Parthico transisse Euphratem et castra posuisse Tybae, magnumque tumultum esse in provincia Syria excitatum. Eodem die ab Iamblicho, phylarcho Arabum, quem homines opinantur bene sentire amicumque esse rei publicae nostrae, litterae de isdem rebus mihi redditae sunt. 3. His rebus allatis, etsi intelligebam socios infirme animatos esse et novarum rerum exspectatione suspensos, sperabam tamen eos, ad quos iam accesseram quique nostram mansuetudinem integritatemque perspexerant, amiciores populo Romano esse factos, Ciliciam autem firmiorem fore, si aequitatis nostrae particeps facta esset. Et ob eam causam et ut opprimerentur ii, qui ex Cilicum gente in armis essent, et ut hostis is, qui esset in Syria, sciret exercitum populi Romani non modo non cedere iis nuntiis allatis, sed etiam propius accedere, exercitum ad Taurum institui ducere. 4. Sed, si quid apud vos auctoritas mea ponderis habet, in iis praesertim rebus, quas vos audistis, ego paene cerno, magno opere vos et hortor et moneo, ut his provinciis serius vos quidem, quam decuit, sed aliquando tamen consulatis. Nos

---

4. S. V. V. M: *Si vos V.* E. — 13. et 20. *Euphraten* h. l. E. — 19. *parcorem* M. — 23. *isdem* M: *eisdem* E. — 26. *mansuetudinem* auctore Ferrario E: *consuetudinem* E. — 31. *iis* M: *his* M.

quemadmodum instructos et quibus praesidiis munitos ad tanti belli opinionem miseritis, non estis ignari. Quod ego negotium non stultitia obcaecatus sed verecundia deterritus non recusavi. Neque enim unquam ullum periculum tantum putavi, quod subterfugere mallem quam vestrae auctoritati obtemperare. 5. Hoc autem tempore res sese sic habet, ut, nisi exercitum tantum, quantum ad maximum bellum mittere soletis, mature in has provincias miseritis, summum periculum sit, ne amittendae sint omnes hae provinciae, quibus vectigalia populi Romani continentur. Quamobrem autem in hoc provinciali delectu spem habeatis aliquam, causa nulla est: neque multi sunt et diffugiunt qui sunt, metu oblato. Et, quod genus hoc militum sit, iudicavit vir fortissimus M. Bibulus in Asia, qui, cum vos ei permisissetis, delectum habere noluerit. Nam sociorum auxilia propter acerbitatem atque iniurias imperii nostri aut ita imbecilla sunt, ut non multum nos iuvare possint, aut ita alienata a nobis, ut neque exspectandum ab iis neque committendum iis quidquam esse videatur. 6. Regis Deiotari et voluntatem et copias, quantaecunque sunt, nostras esse duco. Cappadocia est inanis. Reliqui reges tyrannique neque opibus satis firmi nec voluntate sunt. Mihi in hac paucitate militum animus certe non deerit; spero ne consilium quidem. Quid casurum sit, incertum est. Utinam saluti nostrae consulere possimus! dignitati certe consulemus.

II. (*A. U. C.* 703.)

M. TULLIUS M. F. CICERO PROCOS. S. D. COSS. PRAETT. TRIBB. PL. SENATUI.

1. S. V. V. B. E. E. Q. V. Cum pridie Kalend. Sext. in provinciam venissem neque maturius propter itinerum et navigationum difficultatem venire potuissem, maxime convenire officio meo reique publicae conducere putavi, parare ea, quae ad exercitum quaeque ad rem militarem pertinerent. Quae cum essent a me cura magis et diligentia quam facultate et copia constituta, nuntiique et litterae de bello a Parthis in provinciam Syriam illato quotidie fere afferrentur, iter mihi faciendum per Lycaoniam et per Isauros et per Cappadociam arbitratus sum. Erat enim magna suspicio, Parthos, si ex Syria egredi atque irrumpere in meam provinciam conarentur, iter eos per Cappadociam, quod ea maxime pateret, esse facturos. 2. Itaque cum exercitu per Cappadociae partem eam, quae cum Cilicia continens est, iter feci castraque ad Cybistra, quod oppidum est ad montem Taurum, locavi; ut Artuasdes, rex Armenius, quocunque animo esset, sciret, non procul a suis finibus exercitum populi Romani esse, et Deiotarum, fidelissimum regem atque amicissimum rei publicae nostrae, maxime coniunctum haberem, cuius et consilio et opibus adiuvari posset res publica. 3. Quo cum in loco castra haberem equitatumque in Ciliciam misissem, ut et meus adventus iis civitatibus, quae in ea parte essent, nuntiatus firmiores animos omnium faceret et ego mature, quid ageretur in Syria, scire possem,

9. *dilectu* M. item v. 12. — 12. *permisistis* M. — *noluerit* M: *noluit* Ernestius. — 31. *mihi ad faciendum* M. — 33. *Parthi* malebat Ernestius — 44. *in Syria ageretur* Va et fortassis M. (Vb. tamen, ut nos.)

tempus eius tridui, quod in iis castris morabar, in magno officio et necessario mihi ponendum putavi. 4. Cum enim vestra auctoritas intercessisset, ut ego regem Ariobarzanem Euseben et Philorhomaeum tuerer eiusque regis salutem, incolumitatem regnumque defenderem, regi regnoque praesidio essem; adiunxissetisque salutem eius regis populo senatuique magnae curae esse, quod nullo unquam de rege decretum esset a nostro ordine: existimavi me iudicium vestrum ad regem deferre debere eique praesidium meum et fidem et diligentiam polliceri, ut, quoniam salus ipsius, incolumitas regni mihi commendata esset a vobis, diceret, si quid vellet. 5. Quae cum essem in consilio meo cum rege locutus, initio ille orationis suae vobis maximas, ut debuit, deinde etiam mihi gratias egit, quod ei permagnum et perhonorificum videbatur, S. P. Q. R. tantae curae esse salutem suam meque tantam diligentiam adhibere, ut et mea fides et commendationis vestra auctoritas perspici posset. Atque ille primo, quod mihi maximae laetitiae fuit, ita mecum locutus est, ut nullas insidias neque vitae suae neque regno diceret se aut intelligere fieri aut etiam suspicari. Cum ego ei gratulatus essem idque me gaudere dixissem, cohortatus, ut recordaretur casum illum interitus paterni et vigilanter se tueretur atque admonitu senatus consuleret saluti suae, tum a me discessit in oppidum Cybistra. 6. Postero autem die cum Ariarathe, fratre suo, et cum paternis amicis maioribus natu ad me in castra venit, perturbatusque et flens, cum idem et frater faceret et amici, meam fidem, vestram commendationem implorare coepit. Cum admirarer, quid accidisset novi, dixit ad se indicia manifestarum insidiarum esse delata, quae essent ante adventum meum occultata, quod ii, qui ea patefacere possent, propter metum reticuissent; eo autem tempore spe mei praesidii complures ea, quae scirent, audacter ad se detulisse; in iis amantissimum sui, summa pietate praeditum fratrem dicere ea, quae me is quoque audiente dicebat, se sollicitatum esse, ut regnare vellet; id vivo fratre suo accipere non potuisse; se tamen ante illud tempus eam rem nunquam in medium propter periculi metum protulisse. Quae cum esset locutus, monui regem, ut omnem diligentiam ad se conservandum adhiberet, amicosque patris eius atque avi iudicio probatos hortatus sum, regis sui vitam docti casu acerbissimo patris eius omni cura custodiaque defenderent. 7. Cum rex a me equitatum cohortesque de exercitu meo postularet, etsi intelligebam vestro senatus consulto non modo posse me id facere sed etiam debere, tamen, cum res publica postularet propter quotidianos ex Syria nuntios, ut quam primum exercitum ad Ciliciae fines adducerem, cumque mihi rex patefactis iam insidiis non egere exercitu populi Romani sed posse se suis opibus defendere videretur, illum cohortatus sum, ut in sua vita conservanda primum regnare disceret; a quibus perspexisset sibi insi-

1. *iis* B: *his* ME. — 3. *Eusebem* M, *Eusebe* Lambinus. Graece haec scribenda. Or. — 8. *quoniam* M: *quum* E. — 15. *illo* M. — 18. *dixissem et tamen adolescentem essem cohortatus* Codd. Erfurtensis, Palat. sextus, alii, ex interpolatione. Fort. *dixissem, cohortatus sum, ut*. Bait. — 28. *iis* M: *his* E. — 29. *me is* M: *is me* E. — 30. *accipere* Ernestius: *accidere* ME. — 33. *patris eius atque avi iudicio probatos* cum Popma E: *in patris eius atque iudicio probat*[illegible] M. — 35. *patri* M. — 37. *consilio* M.

dias paratas, in eos uteretur iure regio; poena afficeret eos, quos necesse esset; reliquos metu liberaret; praesidio exercitus mei ad eorum, qui in culpa essent, timorem potius quam ad contentionem uteretur; fore autem, ut omnes, quoniam senatusconsultum nossent, intelligerent me regi, si opus esset, ex auctoritate vestra praesidio futurum. 8. Ita confirmato illo, ex eo loco castra movi; iter in Ciliciam facere institui, cum hac opinione e Cappadocia discederem, ut consilio vestro, casu incredibili ac paene divino regem, quem vos honorificentissime appellassetis, nullo postulante, quemque meae fidei commendassetis et cuius salutem magnae vobis curae esse decressetis, meus adventus praesentibus insidiis liberarit. Quod ad vos a me scribi non alienum putavi, ut intelligeretis ex iis, quae paene acciderunt, vos multo ante, ne ea acciderent, providisse; eoque vos studiosius feci certiores, quod in rege Ariobarzane ea mihi signa videor virtutis, ingenii, fidei benevolentiaeque erga vos perspexisse, ut non sine causa tantam curam in eius vos salutem, diligentiamque videamini contulisse.

III. *(A. U. C.* 703.)

M. CICERO IMP. S. D. M. CATONI.

1. Cum ad me legati missi ab Antiocho Commageno venissent in castra ad Iconium a. d. III. Non. Septembres iique mihi nuntiassent regis Parthorum filium, quocum esset nupta regis Armeniorum soror, ad Euphratem cum maximis Parthorum copiis multarumque praeterea gentium magna manu venisse Euphratemque iam transire coepisse dicique Armenium regem in Cappadociam impetum esse facturum, putavi pro nostra necessitudine me hoc ad te scribere oportere. 2. Publice propter duas causas nihil scripsi: quod et ipsum Commagenum legati dicebant ad senatum statim nuntios litterasque misisse; et existimabam M. Bibulum procos., qui circiter Idus Sextiles ab Epheso in Syriam navibus profectus erat, quod secundos ventos habuisset, iam in provinciam suam pervenisse; cuius litteris omnia certiora perlatum iri ad senatum putabam. Mihi, ut in eiusmodi re tantoque bello, maximae curae est, ut, quae copiis et opibus tenere vix possumus, ea mansuetudine et continentia nostra, sociorum fidelitate teneamus. Tu velim, ut consuesti, nos absentes diligas et defendas.

IV. *(A. U. C.* 704.)

M. CICERO IMP. S. D. M. CATONI.

1. Summa tua auctoritas fecit meumque perpetuum de tua singulari virtute iudicium, ut magni mea interesse putarem et res eas, quas gessissem, tibi notas esse et non ignorari a te, qua aequitate et continentia tuerer socios provinciamque administrarem. Iis enim a te cognitis

---

4. *quoniam* M: *quum* E. — 7. *discerem* M. — 10. *decressetis* B: *decrevissetis* E. (De M non constat.) — 11. *liberarit* Ernestius: *liberaret* M. — *ut* om. M. — 15. *curam in eius vos salutem diligentiamque* M: *curam diligentiamque in eius vos salutem* E. — 20. *Non.*] *Kal.* Manutius. — 22. et 23. *Euphraten* E. — 24. *cappadocia* M. — 29. *habuit se iam* pr. M, *habuisse iam* corr. M. — 31. *eiusmodi* M: *huiusmodi* E. — 32. *possumus* M: *possimus* E. — 33. *tenemus* M, *tueamur* Nonius s. v. *Continens*. (p. 273. Merc.) — 40. *Iis* M: *His* E.

arbitrabar facilius me tibi, quae vellem, probaturum. 2. Cum in provinciam pridie Kal. Sext. venissem et propter anni tempus ad exercitum mihi confestim esse eundum viderem, biduum Laodiceae fui, deinde Apameae quatriduum, triduum Synnadis, totidem dies Philomelii. Quibus in oppidis cum magni conventus fuissent, multas civitates acerbissimis tributis et gravissimis usuris et falso aere alieno liberavi. Cumque ante adventum meum seditione quadam exercitus esset dissipatus, quinque cohortes sine legato, sine tribuno militum, denique etiam sine centurione ullo apud Philomelium consedissent, reliquus exercitus esset in Lycaonia: M. Anneio legato imperavi, ut eas quinque cohortes ad reliquum exercitum duceret coactoque in unum locum exercitu castra in Lycaonia apud Iconium faceret. 3. Quod cum ab illo diligenter esset actum, ego in castra a. d. VII. Kal. Septembr. veni, cum interea superioribus diebus ex senatus consulto et evocatorum firmam manum et equitatum sane idoneum et populorum liberorum regumque sociorum auxilia voluntaria comparavissem. Interim cum, exercitu lustrato, iter in Ciliciam facere coepissem, Kal. Septembr. legati a rege Commageno ad me missi pertumultuose, neque tamen non vere, Parthos in Syriam transisse nuntiaverunt. 4. Quo audito, vehementer sum commotus cum de Syria, tum de mea provincia, de reliqua denique Asia. Itaque exercitum mihi ducendum per Cappadociae regionem eam, quae Ciliciam attingeret, putavi. Nam si me in Ciliciam demisissem, Ciliciam quidem ipsam propter montis Amani naturam facile tenuissem — duo sunt enim aditus in Ciliciam ex Syria, quorum uterque parvis praesidiis propter angustias intercludi potest, nec est quidquam Cilicia contra Syriam munitius —; sed me Cappadocia movebat, quae patet a Syria regesque habet finitimos, qui etiamsi sunt etiam amici nobis, tamen aperte Parthis inimici esse non audent. Itaque in Cappadocia extrema non longe a Tauro apud oppidum Cybistra castra feci, ut et Ciliciam tuerer et Cappadociam tenens nova finitimorum consilia impedirem. 5. Interea in hoc tanto motu tantaque exspectatione maximi belli rex Deiotarus, cui non sine causa plurimum semper et meo et tuo et senatus iudicio tributum est, vir cum benevolentia et fide erga populum Romanum singulari, tum praesentia, magnitudine et animi et consilii, legatos ad me misit se cum omnibus suis copiis in mea castra esse venturum. Cuius ego studio officioque commotus egi ei per litteras gratias, idque ut maturaret, hortatus sum. 6. Cum autem ad Cybistra propter rationem belli quinque dies essem moratus, regem Ariobarzanem, cuius salutem a senatu te auctore commendatam habebam, praesentibus insidiis necopinantem liberavi; neque solum ei saluti fui, sed etiam curavi, ut cum auctoritate regnaret. Metram et eum, quem tu mihi diligenter commendaras, Athenaeum, importunitate Athenaidis exsilio multatos, maxima apud regem auctoritate gratiaque constitui. Cumque magnum bellum in Cappadocia

3. *laodiciae* M. — 4. *Philomelii* Orellius: *Philomeli* ME. — 9. *Philomelium* Dresd. tertius: *Philomelum* ME. — 10. *m. manneio* M. — 14. *firma* M. — 15. *regnumque* M. — 17. *III. Kal.* Manutius. — 27. *sunt etiam* M: *sunt* E. Fort. *sunt clam*. Or. — 34. *praesentia magnitudine* M: *praesentis magnitudine* E, *praesentia ac magnitudine* Luenemannus. — 36. *ei*] *et* M. — 41. *mihi diligenter* M: *diligenter mihi* E. — 42. *consilio* pr. M.

concitaretur, si sacerdos armis se, quod facturus putabatur, defenderet, adolescens et equitatu et peditatu et pecunia paratus ex toto iis, qui novari aliquid volebant, perfeci, ut e regno ille discederet rexque sine tumultu ac sine armis, omni auctoritate aulae communita, regnum cum dignitate obtineret. 7. Interea cognovi multorum litteris atque nuntiis magnas Parthorum copias et Arabum ad oppidum Antiocheam accessisse magnumque eorum equitatum, qui in Ciliciam transisset, ab equitum meorum turmis et a cohorte praetoria, quae erat Epiphaneae praesidii causa, occidione occisum. Quare cum viderem a Cappadocia Parthorum copias aversas, non longe a finibus esse Ciliciae, quam potui maximis itineribus ad Amanum exercitum duxi. Quo ut veni, hostem ab Antiochea recessisse, Bibulum Antiocheae esse cognovi; Deiotarum confestim iam ad me venientem cum magno et firmo equitatu et peditatu et cum omnibus suis copiis certiorem feci non videri esse causam, cur abesset a regno, meque ad eum, si quid novi forte accidisset, statim litteras nuntiosque missurum esse. 8. Cumque eo animo venissem, ut utrique provinciae, si ita tempus ferret, subvenirem, tum id, quod iam ante statueram vehementer interesse utriusque provinciae, pacare Amanum et perpetuum hostem ex eo monte tollere, agere perrexi. Cumque me discedere ab eo monte simulassem et alias partes Ciliciae petere, abessemque ab Amano iter unius diei et castra apud Epiphaneam fecissem, a. d. IIII. Idus Octobres, cum advesperasceret, expedito exercitu ita noctu iter feci, ut a. d. III. Idus Octobres, cum lucisceret, in Amanum ascenderem, distributisque cohortibus et auxiliis, cum aliis Q. frater legatus mecum simul, aliis C. Pomptinius legatus, reliquis M. Anneius et L. Tulleius legati praeessent; plerosque necopinantes oppressimus, qui occisi captique sunt, interclusi fuga. Eranam autem, quae fuit non vici instar sed urbis, quod erat Amani caput, itemque Sepyram et Commorim, acriter et diu repugnantibus, Pomptinio illam partem Amani tenente, ex antelucano tempore usque ad horam diei decimam, magna multitudine hostium occisa, cepimus castellaque sex capta, complura incendimus. 9. His rebus ita gestis, castra in radicibus Amani habuimus apud Aras Alexandri quatriduum, et in reliquiis Amani delendis agrisque vastandis, quae pars eius montis meae provinciae est, id tempus omne consumpsimus. 10. Confectis his rebus, ad oppidum Eleutherocilicum Pindenissum exercitum adduxi; quod cum esset altissimo et munitissimo loco ab iisque incoleretur, qui ne regibus quidem unquam paruissent; cum et fugitivos reciperent et Parthorum adventum acerrime exspectarent, ad existimationem imperii pertinere arbitratus sum comprimere eorum audaciam, quo facilius etiam ceterorum animi, qui alieni essent ab imperio nostro, frangerentur. Vallo et fossa circumdedi; sex castellis castrisque maximis saepsi; aggere, vineis, turribus

2. *ex toto* Orellius: *et toto* ME. — 6. *et* om. M. — *Antiocheam* M: *Antiochiam* E, ubique. — 7. *ab equitatu meorum* M. — 12. *Deiotarum* M: *Deiotarumque* E. — 25. *Pomptinius* Orellius: *pomitinus* M, *Pomtinus* E. item v. 29. — *m. mamneius* M. — 26. *L. Tullius* Va, ut ad Att. Lib. V. ep. 21. §. 5. — 27. *interclusi fugae ranam* M. — 29. *Commorim* M: *Commorin* E. — *repugnantes* Lambinus. Fort. *repugnantibus hostibus*. Or. — 31. *castella quae* M. — 37. *hiisque* M. — *ne geribus* M. — 39. *ad* om. M. — 42. *viniis* M.

oppugnavi; ususque tormentis multis, multis sagittariis, magno labore meo, sine ulla molestia sumptuve sociorum, septimo quinquagesimo die rem confeci, ut omnibus partibus urbis disturbatis aut incensis compulsi in potestatem meam pervenirent. His erant finitimi pari scelere et audacia Tibarani; ab iis, Pindenisso capto, obsides accepi; exercitum in hiberna dimisi. Q. fratrem negotio praeposui, ut in vicis aut captis aut male pacatis exercitus collocaretur. 11. Nunc velim sic tibi persuadeas, si de his rebus ad senatum relatum sit, me existimaturum summam mihi laudem tributam, si tu honorem meum sententia tua comprobaris. Idque, etsi talibus de rebus gravissimos homines et rogare solere et rogari scio, tamen admonendum potius te a me quam rogandum puto. Tu es enim is, qui me tuis sententiis saepissime ornasti; qui oratione, qui praedicatione, qui summis laudibus in senatu, in contionibus ad caelum extulisti; cuius ego semper tanta esse verborum pondera putavi, ut uno verbo tuo cum mea laude coniuncto omnia assequi me arbitrarer. Te denique memini, cum cuidam clarissimo atque optimo viro supplicationem non decerneres, dicere te decreturum, si referretur ob eas res, quas is consul in urbe gessisset. Tu idem mihi supplicationem decrevisti togato, non, ut multis, re publica bene gesta, sed, ut nemini, re publica conservata. 12. Mitto, quod invidiam, quod pericula, quod omnes meas tempestates et subieris et multo etiam magis, si per me licuisset, subire paratissimus fueris, quod denique inimicum meum tuum inimicum putaris; cuius etiam interitum, ut facile intelligerem, mihi quantum tribueres, Milonis causa in senatu defendenda approbaris. A me autem haec sunt profecta, quae ego in beneficii loco non pono sed in veri testimonii atque iudicii, ut praestantissimas tuas virtutes non tacitus admirarer — quis enim in te id non facit? —, sed in omnibus orationibus, sententiis dicendis, causis agendis, omnibus scriptis, Graecis Latinis, omni denique varietate litterarum mearum, te non modo iis, quos vidissemus, sed iis, de quibus audissemus, omnibus anteferrem. 13. Quaeres fortasse, quid sit, quod ego hoc nescio quid gratulationis et honoris a senatu tanti aestimem. Agam iam tecum familiariter, ut est et studiis et officiis nostris mutuis et summa amicitia dignum et necessitudine etiam paterna. Si quisquam fuit unquam remotus et natura et magis etiam, ut mihi quidem sentire videor, ratione atque doctrina ab inani laude et sermonibus vulgi, ego profecto is sum. Testis est consulatus meus, in quo, sicut in reliqua vita, fateor ea me studiose secutum, ex quibus vera gloria nasci posset, ipsam quidem gloriam per se nunquam putavi expetendam. Itaque et provinciam ornatam et spem non dubiam triumphi neglexi; sacerdotium denique, cum — quemadmodum te existimare arbitror — non difficillime consequi possem, non appetivi. Idem post iniuriam acceptam — quam tu rei publicae calamitatem semper appellas, meam non modo non calamitatem,

---

2. *quinquagensimo* M. — 3. *compulsi* suspectum Ernestio. Sed cfr. de provinc. cons. §. 33. — 5. *tebarani* M. — *iis* M: *his* E. — 7. *pacatis*] *patis* M. — *sic tibi* M: *tibi sic* E. — 8. *summam tibi laudem* M. — 23. *ut* om. pr. M. — 27. *enim in te id* Lambinus: *enim te id* pr. M, *enim de te id* corr. M, *enim idem* E. — 30. *non* om. pr. M. — *sed etiam iis* Cratander. — 43. *meam* M: *ego meam* Ernestius.

sed etiam gloriam — studui quam ornatissima senatus populique Romani de me iudicia intercedere. Itaque et augur postea fieri volui, quod antea neglexeram, et eum honorem, qui a senatu tribui rebus bellicis solet, neglectum a me olim, nunc mihi expetendum puto. 14. Huic meae voluntati, in qua inest aliqua vis desiderii ad sanandum vulnus iniuriae, ut faveas adiutorque sis, quod paullo ante me negaram rogaturum, vehementer te rogo, sed ita, si non ieiunum hoc nescio quid, quod ego gessi, et contemnendum videbitur, sed tale atque tantum, ut multi nequaquam paribus rebus honores summos a senatu consecuti sint. Equidem etiam illud mihi animum advertisse videor — scis enim, quam attente te audire soleam —, te non tam res gestas quam mores, instituta atque vitam imperatorum spectare solere in habendis aut non habendis honoribus. Quod si in mea causa considerabis, reperies me exercitu imbecillo contra metum maximi belli firmissimum praesidium habuisse aequitatem et continentiam. His ego subsidiis ea sum consecutus, quae nullis legionibus consequi potuissem, ut ex alienissimis sociis amicissimos, ex infidelissimis firmissimos redderem, animosque novarum rerum exspectatione suspensos ad veteris imperii benevolentiam traducerem. 15. Sed nimis haec multa de me, praesertim ad te, a quo uno omnium sociorum querelae audiuntur; cognosces ex iis, qui meis institutis se recreatos putant. Cumque omnes uno prope consensu de me apud te ea, quae mihi optatissima sunt, praedicabunt, tum duae maximae clientelae tuae, Cyprus insula et Cappadociae regnum, tecum de me loquentur; puto etiam regem Deiotarum, qui uni tibi est maxime necessarius. Quae si etiam maiora sunt et in omnibus seculis pauciores viri reperti sunt, qui suas cupiditates, quam qui hostium copias vincerent, est profecto tuum, cum ad res bellicas haec, quae rariora et difficiliora sunt, genera virtutis adiunxeris, ipsas etiam illas res gestas iustiores esse et maiores putare. 16. Extremum illud est, ut quasi diffidens rogationi meae philosophiam ad te allegem, qua nec mihi carior ulla unquam res in vita fuit, nec hominum generi maius a deis munus ullum est datum. Haec igitur, quae mihi tecum communis est, societas studiorum atque artium nostrarum, quibus a pueritia dediti ac devincti soli propemodum nos philosophiam veram illam et antiquam, quae quibusdam otii esse ac desidiae videtur, in forum atque in rem publicam atque in ipsam aciem paene deduximus, tecum agit de mea laude, cui negari a Catone fas esse non puto. Quamobrem tibi sic persuadeas velim: si mihi tua sententia tributus honos ex meis litteris fuerit, me sic existimaturum, cum auctoritate tua, tum benevolentia erga me mihi, quod maxime cupierim, contigisse.

V. (A. U. C. 704.)

M. CATO S. D. M. CICERONI IMP.

1. Quod et res publica me et nostra amicitia hortatur, libenter facio, ut tuam virtutem, innocentiam, diligentiam cognitam in maximis

10. *illud mihi* M : *mihi illud* E. — 16. *ex* post *ut* om. pr. M. — 28. *illustriores* Manutius. — *esse* del. Ernestius. — 31. *deis* M : *diis* E. 32. *commune est* M. — 34. *veram illam* M : *illam veram* E. — 40. *contigisse* M: *contigisse. Vale.* E.

rebus, domi togati, armati foris, pari industria administrari gaudeam. Itaque, quod pro meo iudicio facere potui, ut innocentia consilioque tuo defensam provinciam, servatum Ariobarzanis cum ipso rege regnum, sociorum revocatam ad studium imperii nostri voluntatem sententia mea et decreto laudarem, feci. 2. Supplicationem decretam, si tu, qua in re nihil fortuito sed summa tua ratione et continentia rei publicae provisum est, dis immortalibus gratulari nos quam tibi referre acceptum mavis, gaudeo. Quodsi triumphi praerogativam putas supplicationem et idcirco casum potius quam te laudari mavis, neque supplicationem sequitur semper triumphus et triumpho multo clarius est senatum iudicare potius mansuetudine et innocentia imperatoris provinciam quam vi militum aut benignitate deorum retentam atque conservatam esse; quod ego mea sententia censebam. 3. Atque haec ego idcirco ad te contra consuetudinem meam pluribus scripsi, ut, quod maxime volo, existimes me laborare, ut tibi persuadeam me et voluisse de tua maiestate, quod amplissimum sim arbitratus, et, quod tu maluisti, factum esse gaudere. Vale et nos dilige et instituto itinere severitatem diligentiamque sociis et rei publicae praesta.

VI. *(A. U. C.* 704.*)*

M. CICERO S. D. M. CATONI.

1. *Laetus sum laudari me*, inquit Hector, opinor apud Naevium, *abs te, pater, a laudato viro.* Ea est enim profecto iucunda laus, quae ab iis proficiscitur, qui ipsi in laude vixerunt. Ego vero vel gratulatione litterarum tuarum vel testimoniis sententiae dictae nihil est, quod me non assecutum putem. Idque mihi cum amplissimum, tum gratissimum est, te libenter amicitiae dedisse, quod liquido veritati dares. Et, si non modo omnes, verum etiam multi Catones essent in civitate nostra, in qua unum exstitisse mirabile est, quem ego currum aut quam lauream cum tua laudatione conferrem? Nam ad meum sensum et ad illud sincerum ac subtile iudicium nihil potest esse laudabilius quam ea tua oratio, quae est ad me perscripta a meis necessariis. 2. Sed causam meae voluntatis, non enim dicam cupiditatis, exposui tibi superioribus litteris; quae etiamsi parum iusta tibi visa est, hanc tamen habet rationem, non ut nimis concupiscendus honos, sed tamen, si deferatur a senatu, minime aspernandus esse videatur. Spero autem illum ordinem pro meis ob rem publicam susceptis laboribus me non indignum honore, usitato praesertim, existimaturum. Quod si ita erit, tantum ex te peto, quod amicissime scribis, ut, cum tuo iudicio, quod amplissimum esse arbitraris, mihi tribueris, si id, quod maluero, acciderit, gaudeas. Sic enim fecisse te et sensisse et scripsisse video; resque ipsa declarat tibi illum honorem nostrum supplicationis iucundum fuisse, quod scribendo adfuisti. Haec enim senatus consulta non ignoro ab amicissimis eius, cuius de honore agitur, scribi solere. Ego, ut spero, te propediem videbo, atque utinam re publica meliore, quam timeo!

---

9. *casu* M. — 10. *clarior* pr. M. — 23. *his* M. — 34. *ut minus* M. — 39. *acciderit* M : *accidit* E. — 40. *scripsisse* M : *verius scripsisse* E.

VII. (*A. U. C.* 703.)

M. CICERO PROCOS. S. D. M. MARCELLO COS. DESIG.

Maxima sum laetitia affectus, cum audivi consulem te factum esse; eumque honorem tibi deos fortunare volo atque a te pro tua parentisque tui dignitate administrari. Nam cum te semper amavi dilexique, tum mei amantissimum cognovi in omni varietate rerum mearum; tum patris tui pluribus beneficiis vel defensus tristibus temporibus vel ornatus secundis et sum totus vester et esse debeo; cum praesertim matris tuae, gravissimae atque optimae feminae, maiora erga salutem dignitatemque meam studia, quam erant a muliere postulanda, perspexerim. Quapropter a te peto in maiorem modum, ut me absentem diligas atque defendas.

VIII. (*A. U. C.* 703.)

M. CICERO PROCOS. S. D. C. MARCELLO COLLEGAE.

Marcellum tuum consulem factum teque ea laetitia affectum esse, quam maxime optasti, mirandum in modum gaudeo; idque cum ipsius causa, tum quod te omnibus secundissimis rebus dignissimum iudico, cuius erga me singularem benevolentiam vel in labore meo vel in honore perspexi, totam denique domum vestram vel salutis vel dignitatis meae studiosissimam cupidissimamque cognovi. Quare gratum mihi feceris, si uxori tuae Iuniae, gravissimae atque optimae feminae, meis verbis eris gratulatus. A te id, quod suesti, peto, me absentem diligas atque defendas.

IX. (*A. U. C.* 703.)

M. CICERO PROCOS. S. D. M. MARCELLO COS.

1. Te et pietatis in tuos et animi in rem publicam et clarissimi atque optimi consulatus, C. Marcello consule facto, fructum cepisse, vehementer gaudeo. Non dubito, quid praesentes sentiant; nos quidem longinqui et a te ipso missi in ultimas gentes ad caelum mehercule tollimus verissimis ac iustissimis laudibus. Nam cum te a pueritia tua unice dilexerim tuque me in omni genere semper amplissimum esse et volueris et iudicaris, tum hoc vel tuo facto vel populi Romani de te iudicio multo acrius vehementiusque diligo, maximaque laetitia afficior, cum ab hominibus prudentissimis virisque optimis, omnibus dictis, factis, studiis, institutis, vel me tui similem esse audio vel te mei. 2. Unum vero si addis ad praeclarissimas res consulatus tui, ut aut mihi succedat quam primum aliquis aut ne quid accedat temporis ad id, quod tu mihi et senatus consulto et lege finisti, omnia me per te consecutum putabo. Cura, ut valeas et me absentem diligas atque defendas. 3. Quae mihi de Parthis nuntiata sunt, quia non putabam a me etiamnunc scribenda esse publice, propterea ne pro familiaritate quidem nostra volui ad te scribere, ne, cum ad consulem scripsissem, publice viderer scripsisse.

---

1. Ante epistolam septimam nonam ponit M. — 2. *M. Marcello* M: *C. Marcello* E. — 3. *consulem te* M: *te consulem* E.

X. *(A. U. C.* 704.*)*

M. CICERO IMP. S. D. C. MARCELLO C. F. COS.

1. Quoniam id accidit, quod mihi maxime fuit optatum, ut omnium Marcellorum, Marcellinorum etiam — mirificus enim generis ac nominis vestri fuit erga me semper animus —, quoniam ergo ita accidit, ut omnium vestrûm studio tuus consulatus satisfacere posset, in quem meae res gestae lausque et honos earum potissimum incideret, peto a te id, quod facillimum factu est, non aspernante, ut confido, senatu, ut quam honorificentissimum senatus consultum litteris meis recitatis faciundum cures. 2. Si mihi tecum minus esset, quam est cum tuis omnibus, allegarem ad te illos, a quibus intelligis me praecipue diligi. Patris tui beneficia in me sunt amplissima; neque enim saluti meae neque honori amicior quisquam dici potest. Frater tuus quanti me faciat semperque fecerit, esse hominem, qui ignoret, arbitror neminem. Domus tua denique tota me semper omnibus summis officiis prosecuta est. Neque vero tu in me diligendo cuiquam concessisti tuorum. Quare a te peto in maiorem modum, ut me per te quam ornatissimum velis esse meamque et in supplicatione decernenda et in ceteris rebus existimationem satis tibi esse commendatam putes.

XI. *(A. U. C.* 704.*)*

M. CICERO IMP. S. D. C. MARCELLO COS.

1. Quantae curae tibi meus honos fuerit et quam idem exstiteris consul in me ornando et amplificando, qui fueras semper cum parentibus tuis et cum tota domo, etsi res ipsa loquebatur, cognovi tamen ex meorum omnium litteris. Itaque nihil est tantum, quod ego non tua causa debeam facturusque sim † cum studiose ac libenter. 2. Nam magni interest, cui debeas. Debere autem nemini malui quam tibi, cui me tum studia communia, beneficia paterna tuaque iam ante coniunxerant, tum accedit mea quidem sententia maximum vinculum, quod ita rem publicam geris atque gessisti, qua mihi carius nihil est, ut, quantum tibi omnes boni debeant, quo minus tantundem ego unus debeam, non recusem. Quamobrem tibi velim ii sint exitus, quos mereris et quos fore confido. Ego, si me navigatio non morabitur, quae incurrebat in ipsos etesias, propediem te, ut spero, videbo.

XII. *(A. U. C.* 703.*)*

M. CICERO IMP. S. D. L. PAULLO COS. DESIG.

1. Etsi mihi nunquam fuit dubium, quin te populus Romanus pro tuis summis in rem publicam meritis et pro amplissima familiae dignitate, summo studio, cunctis suffragiis consulem facturus esset, tamen incredibili laetitia sum affectus, cum id mihi nuntiatum est; eumque

---

3. et 5. *Quoniam* M: *Quando* E. — 8. *factust* M. — 9. *honorificentis se senatum consultum* M. — *facundum* M. — 14. *ignorat* M. — 22. *extiterit* M. — 26. *cum studiose tum libenter* ex antiqua correctione Lambinus. Aut legendum *quam studiose ac libenter* cum Handio Turs. I. p. 466., aut, quod malimus, *cum* delendum cum B. — 28. *tum* M: *cum* E. — 30. *geris*] *gesseris* M. — 32. *ii* M: *hi* E. — 38. *familiae tuae dignitate* volebat Ernestius.

honorem tibi deos fortunare volo a teque ex tua maiorumque tuorum dignitate administrari. 2. Atque utinam praesens illum diem mihi optatissimum videre potuissem proque tuis amplissimis erga me studiis atque beneficiis tibi operam meam studiumque navare! Quam mihi facultatem quoniam hic necopinatus et improvisus provinciae casus eripuit, tamen, ut te consulem rem publicam pro tua dignitate gerentem videre possim, magno opere a te peto, ut operam des, efficias, ne quid mihi fiat iniuriae neve quid temporis ad meum annuum munus accedat. Quod si feceris, magnus ad tua pristima erga me studia cumulus accedet.

XIII. (A. U. C. 704.*)*

M. CICERO IMP. S. D. L. PAULLO COS.

1. Maxime mihi fuit optatum Romae esse tecum multas ob causas, sed praecipue, ut et in petendo et in gerendo consulatu meum tibi debitum studium perspicere posses. Ac petitionis quidem tuae ratio mihi semper fuit explorata; sed tamen navare operam volebam. In consulatu vero cupio equidem te minus habere negotii; sed moleste fero me consulem tuum studium adolescentis perspexisse, te meum, cum id aetatis sim, perspicere non posse. 2. Sed ita fato nescio quo contigisse arbitror, ut tibi ad me ornandum semper detur facultas, mihi ad remunerandum nihil suppetat praeter voluntatem. Ornasti consulatum, ornasti reditum meum. Incidit meum tempus rerum gerendarum in ipsum consulatum tuum. Itaque cum et tua summa amplitudo et dignitas et meus magnus honos magnaque existimatio postulare videatur, ut a te plurimis verbis contendam ac petam, ut quam honorificentissimum senatus consultum de meis rebus gestis faciundum cures, non audeo vehementer a te contendere, ne aut ipse tuae perpetuae consuetudinis erga me oblitus esse videar aut te oblitum putem. 3. Quare, ut te velle arbitror, ita faciam, atque ab eo, quem omnes gentes sciunt de me optime meritum, breviter petam. Si alii consules essent, ad te potissimum, Paulle, mitterem, ut eos mihi quam amicissimos redderes. Nunc, cum tua summa potestas summaque auctoritas notaque omnibus nostra necessitudo sit, vehementer te rogo, ut et quam honorificentissime cures decernendum de meis rebus gestis et quam celerrime. Dignas res esse honore et gratulatione cognosces ex iis litteris, quas ad te et collegam et senatum publice misi; omniumque mearum reliquarum rerum maximeque existimationis meae procurationem susceptam velim habeas. In primisque tibi curae sit, quod abs te superioribus quoque litteris petivi, ne mihi tempus prorogetur. Cupio te consulem videre omniaque, quae spero, cum absens, tum etiam praesens te consule assequi.

XIV. (A. U. C. 704.*)*

M. CICERO IMP. S. D. C. CASSIO PROQ.

1. M. Fadium quod mihi amicum tua commendatione das, nullum in eo facio quaestum. Multi enim anni sunt, cum ille in aere meo est

5. *quoniam* M: *quum* E. — 7. *efficias* M: *efficiasque* E. — 17. *tuum studium* M: *studium tuum* E. — 23. *pluribus* B. — 24. *ac petam*] *acceptam* M. — 38. *omniaque quae spero* B: *omniaque spero* ME. — 42. *Fadium* Orellius: *Fabium* E. item p. 286, 5. — 43. *meost M.*

et a me diligitur propter summam suam humanitatem et observantiam Sed tamen, quod te ab eo egregie diligi sensi, multo amicior ei sum factus. Itaque quamquam profecerunt litterae tuae, tamen aliquanto plus commendationis apud me habuit animus ipsius erga te mihi perspectus et cognitus. 2. Sed de Fadio faciemus studiose, quae rogas; tu multis de causis vellem me convenire potuisses: primum ut te, quem iamdiu plurimi facio, tanto intervallo viderem; deinde ut tibi, quod feci per litteras, possem praesens gratulari; tum ut, quibus de rebus vellemus, tu tuis, ego meis, inter nos communicaremus; postremo ut amicitia nostra, quae summis officiis ab utroque culta est, sed longis intervallis temporum interruptam consuetudinem habuit, confirmaretur vehementius. 3. Id quoniam non accidit, utemur bono litterarum et eadem fere absentes, quae, si coram essemus, consequemur. Unus scilicet animi fructus, qui in te videndo est, percipi litteris non potest; alter gratulationis, est is quidem exilior, quam si tibi te ipsum intuens gratularer, sed tamen et feci ante et facio nunc tibique cum pro rerum magnitudine, quas gessisti, tum pro opportunitate temporis gratulor, quod te de provincia decedentem summa laus et summa gratia provinciae prosecuta est. 4. Tertium est, ut id, quod de nostris rebus coram communicassemus inter nos, conficiamus idem litteris. Ego ceterarum rerum causa tibi Romam properandum magno opere censeo. Nam et ea, quae reliqui, tranquilla de te erant et hac tua recenti victoria tanta clarum tuum adventum fore intelligo. Sed si quae sunt onera tuorum, si tanta sunt, ut ea sustinere possis, propera; nihil tibi erit lautius, nihil gloriosius: sin maiora, considera, ne in alienissimum tempus cadat adventus tuus. Huius rei totum consilium tuum est; tu enim scis, quid sustinere possis. Si potes, laudabile atque populare est; sin plane non potes, absens hominum sermones facilius sustinebis. 5. De me autem idem tecum his ago litteris, quod superioribus egi, ut omnes tuos nervos in eo contendas, ne quid mihi ad hanc provinciam, quam et senatus et populus annuam esse voluit, temporis prorogetur. Hoc a te ita contendo, ut in eo fortunas meas positas putem. Habes Paullum nostrum nostri cupidissimum; est Curio, est Furnius. Sic velim enitare, quasi in eo sint mihi omnia. 6. Extremum illud est de iis, quae proposueram, confirmatio nostrae amicitiae, de qua pluribus verbis nihil opus est. Tu puer me appetisti, ego autem semper ornamento te mihi fore duxi. Fuisti etiam praesidio tristissimis meis temporibus. Accessit post tuum discessum familiaritas mihi cum Bruto tuo maxima. Itaque in vestro ingenio et industria mihi plurimum et suavitatis et dignitatis constitutum puto. Id tu ut tuo studio confirmes, te vehementer rogo, litterasque ad me et continuo mittas et, cum Romam veneris, quam saepissime.

---

1. *suam* del. Ernestius. — 2. *te ab eo* Vb: *ab eo* M: *ab eo te* E. — 10. *utraque* M. — 12. *quoniam* M: *quum* E. — 13. *consequeremur* M. — 14. *animi fructus* Orellius (coll. Agrar. 2. §. 2.): *uni fructus* M, *fructus* E. — 20. *conficimus* M. — 23. *tuum adventum* M: *adventum tuum* E. — 23. *quae* M: *qua* E. — 24. *propere nihil. tibi* M. — 29. *hiis* M. — 32. *contundo* M.

XV. (A. U. C. 707.)

M. CICERO S. D. C. CASSIO.

1. Etsi uterque nostrûm spe pacis et odio civilis sanguinis abesse a belli necessarii pertinacia voluit, tamen, quoniam eius consilii princeps ego fuisse videor, plus fortasse tibi praestare ipse debeo quam a te exspectare. Etsi, ut saepe soleo mecum recordari, sermo familiaris meus tecum et item mecum tuus adduxit utrumque nostrûm ad id consilium, ut uno proelio putaremus, si non totam causam, at certe nostrum iudicium definiri convenire. Neque quisquam hanc nostram sententiam vere unquam reprehendit praeter eos, qui arbitrantur melius esse deleri omnino rem publicam quam imminutam et debilitatam manere. Ego autem ex interitu eius nullam spem scilicet mihi proponebam, ex reliquiis magnam. 2. Sed ea sunt consecuta, ut magis mirum sit accidere illa potuisse, quam nos non vidisse ea futura nec, homines cum essemus, divinare potuisse. Equidem fateor meam coniecturam hanc fuisse, ut illo quasi quodam fatali proelio facto et victores communi saluti consuli vellent et victi suae; utrumque autem propositum esse arbitrari in celeritate victoris. Quae si fuisset, eandem clementiam experta esset Africa, quam cognovit Asia, quam etiam Achaia, te, ut opinor, ipso allegato ac deprecatore. Amissis autem temporibus, quae plurimum valent, praesertim in bellis civilibus, interpositus annus alios induxit, ut victoriam sperarent, alios, ut ipsum vinci contemnerent. Atque horum malorum omnium culpam fortuna sustinet. Quis enim aut Alexandrini belli tantam moram huic bello adiunctum iri aut nescio quem istum Pharnacem Asiae terrorem illaturum putaret? 3. Nos tamen in consilio pari casu dissimili usi sumus. Tu enim eam partem petisti, ut et consiliis interesses et, quod maxime curam levat, futura animo prospicere posses. Ego, qui festinavi, ut Caesarem in Italia viderem — sic enim arbitrabamur — eumque multis honestissimis viris conservatis redeuntem, ad pacem currentem, ut aiunt, incitarem, ab illo longissime et absum et afui. Versor autem in gemitu Italiae et in urbis miserrimis querelis, quibus aliquid opis fortasse ego pro mea, tu pro tua, pro sua quisque parte ferre potuisset, si auctor affuisset. 4. Quare velim pro tua perpetua erga me benevolentia scribas ad me, quid videas, quid sentias, quid exspectandum, quid agendum nobis existimes. Magni erunt mihi tuae litterae; atque utinam primis illis, quas Luceria miseras, paruissem! sine ulla enim molestia dignitatem meam retinuissem.

XVI. (A. U. C. 709.)

M. CICERO S. D. C. CASSIO.

1. Puto te iam suppudere, cum haec tertia iam epistola ante te oppresserit, quam tu scidam aut litteram. Sed non urgeo; longiores

---

4. *belli necessurii pertinacia* Bengelius: *belli necessaria pertinucia* pr. M, *belli pertinacia* E cum corr. M. — *quoniam* M: *quando* E. — 6. *exispectare* M. — 10. *reprendit praetereo qui* M. — 11. *immunitam* M. — 13. *reliquis* M. — 14. *nec homines cum homines essemus* M. — 17. *consule* M, *consulere* B. — 17. *propositum* M: *positum* E. — *arbitrari* M: *arbitrabar* E. — 19. *te ut - - allegato* I. Fr. Gronovius: *et ut - - legato* ME. — 28. *Italiam* M. — 29. *arbitramur* M. — 40. Prius *iam* del. Ernestius. — *ante te* Wopkensius: *ante* ME. — 41. *oppresserit*] *operis sit* M. — *scidam* M: *scidulam* E.

enim exspectabo vel potius exigam. Ego, si semper haberem, cui darem, vel ternas in hora darem. Fit enim nescio qui, ut quasi coram adesse videare, cum scribo aliquid ad te; neque id *κατ' εἰδώλων φαντασίας*, ut dicunt tui amici novi, qui putant etiam *διανοητικὰς φαντασίας* spectris Catianis excitari. Nam, ne te fugiat, Catius Insuber, Epicureus, qui nuper est mortuus, quae ille Gargettius et iam ante Democritus *εἴδωλα*, hic spectra nominat. 2. His autem spectris etiamsi oculi possent feriri, quod vel iis ipsa occurrunt, animus qui possit, ego non video. Doceas tu me oportebit, cum salvus veneris, in meane potestate sit spectrum tuum, ut, simulac mihi collibitum sit de te cogitare, illud occurrat; neque solum de te, qui mihi haeres in medullis, sed, si insulam Britanniam coepero cogitare, eius *εἴδωλον* mihi advolabit ad pectus? 3. Sed haec posterius. Tento enim té, quo animo accipias. Si enim stomachabere et moleste feres, plura dicemus postulabimusque, ex qua *αἱρέσει* VI HOMINIBVS ARMATIS deiectus sis, in eam restituare. In hoc interdicto non solet addi IN HOC ANNO. Quare si iam biennium aut triennium est, cum virtuti nuntium remisisti delenitus illecebris voluptatis, in integro res nobis erit. Quamquam quicum loquor? Cum uno fortissimo viro, qui, posteaquam forum attigisti, nihil fecisti nisi plenissimum amplissimae dignitatis. In ista ipsa *αἱρέσει* metuo ne plus nervorum sit, quam ego putarim, si modo eam tu probas. Quî id tibi in mentem venit? inquies. Quia nihil habebam aliud, quod scriberem. De re publica enim nihil scribere possum; nec enim, quod sentio, libet scribere.

XVII. (A. U. C. 709.)

M. CICERO C. CASSIO S.

1. Praeposteros habes tabellarios; etsi me quidem non offendunt. Sed tamen, cum a me discedunt, flagitant litteras; cum ad me veniunt, nullas afferunt. Atque id ipsum facerent commodius, si mihi aliquid spatii ad scribendum darent; sed petasati veniunt, comites ad portam exspectare dicunt. Ergo ignosces; alteras habebis has breves, sed exspecta *πάντα περὶ πάντων*. Etsi quid ego me tibi purgo, cum tui ad me inanes veniant, ad te cum epistolis revertantur? 2. Nos hic — tamen ad te scribam aliquid — Sullam patrem mortuum habebamus; alii a latronibus, alii cruditate dicebant; populus non curabat; combustum enim esse constabat. Hoc tu pro tua sapientia feres aequo animo; quamquam *πρόσωπον πόλεως* amisimus. Caesarem putabant moleste laturum, verentem, ne hasta refrixisset. Mindius Marcellus et Attius pigmentarius valde gaudebant se adversarium perdidisse. 3. De Hispania

---

1. *habere* M. — 2. *qui* Ernestius: *quid* M. — 3. *κατειδων* M. — 5. *insuper* M. — 6. *et iam* Aldus: *etiam* ME. — 8. *possent* M: *possint* Ernestius. — *vel iis ipsa occurrunt* Victorius: *velis ipsa currunt* M, *vel ipsa accurrunt* E. — 10. *potestate ut sit* M. — 11. *occurrat* M: *accurrat* E. — 12. *coero* M. — *advolabit* M: *advolet* E. — 14. *stomachavere* M. — 15. *αἱρέσει* Orellius: *haeresi* (h. l.) ME. — 17. *delenitus* M: *delinitus* E. — 19. *qui possessa quam* M. — 22. *Qui id* Schützius: *Quid* ME. — 23. *nec* M: *neque* E. — 28. *sed tamen . . . Cum* Vb. Cfr. Hand Turs. II. p. 604. — 34. *aliquid, Sullam* Benedictus: *aliquid, D. Sullam* ME, *aliquid, P. Sullam* Aldus. — 36. *enim*] *tamen* B. — *tua sapientia* M: *sapientia tua* E. — 39. *gaudebat* M.,

novi nihil, sed exspectatio valde magna; rumores tristiores, sed *ἀδέσποτοι*. Pansa noster paludatus a. d. III. Kalend. Ian. profectus est, ut quivis intelligere posset id, quod tu nuper dubitare coepisti, *τὸ καλὸν δι᾽ αὑτὸ αἱρετὸν* esse. Nam quod multos miseriis levavit et quod se in his malis hominem praebuit, mirabilis eum virorum bonorum benevolentia prosecuta est. 4. Tu quod adhuc Brundisii moratus es, valde probo et gaudeo; et mehercule puto te sapienter facturum, si *ἀκενόσπουδος* fueris. Nobis quidem, qui te amamus, erit gratum. Et, amabo te, cum dabis posthac aliquid domum litterarum, mei memineris. Ego nunquam quemquam ad te, cum sciam, sine meis litteris ire patiar. Vale.

XVIII. (A. U. C. 709.*)*

M. CICERO S. D. C. CASSIO.

1. Longior epistola fuisset, nisi eo ipso tempore petita esset a me, cum iam iretur ad te; longior autem, si *φλύαρον* aliquem habuisset; nam *σπουδάζειν* sine periculo vix possumus. Ridere igitur, inquies, possumus. Non mehercule facillime. Verumtamen aliam aberrationem a molestiis nullam habemus. Ubi igitur, inquies, philosophia? Tua quidem in culina, mea in palaestra est; pudet enim servire. Itaque facio me alias res agere, ne convicium Platonis audiam. 2. De Hispania nihil adhuc certi, nihil omnino novi. Te abesse mea causa moleste fero, tua gaudeo. Sed flagitat tabellarius. Valebis igitur meque, ut a puero fecisti, amabis.

XIX. (A. U. C. 709.*)*

C. CASSIUS S. D. M. CICERONI.

1. S. V. B. Non mehercule in hac mea peregrinatione quidquam libentius facio, quam scribo ad te; videor enim cum praesente loqui et iocari. Nec tamen hoc usu venit propter spectra Catiana; pro quo tibi proxima epistola tot rusticos Stoicos regeram, ut Catium Athenis natum esse dicas. 2. Pansam nostrum secunda voluntate hominum paludatum ex urbe exisse cum ipsius causa gaudeo, tum mehercule etiam omnium nostrorum. Spero enim homines intellecturos, quanto sit omnibus odio crudelitas et quanto amori probitas et clementia, atque ea, quae maxime mali petant et concupiscant, ad bonos pervenire. Difficile est enim persuadere hominibus *τὸ καλὸν δι᾽ αὑτὸ αἱρετὸν* esse; *ἡδονὴν* vero et *ἀταραξίαν* virtute, iustitia, *τῷ καλῷ* parari, et verum et probabile est. Ipse enim Epicurus, a quo omnes Catii et Amafinii, mali verborum interpretes, proficiscuntur, dicit: *οὐκ ἔστιν ἡδέως ἄνευ τοῦ καλῶς καὶ δικαίως ζῆν*. 3. Itaque et Pansa, qui *ἡδονὴν* sequitur, virtutem retinet; et ii, qui a vobis *φιλήδονοι* vocantur, sunt *φιλόκαλοι* et *φιλοδίκαιοι* omnesque virtutes et colunt et retinent. Itaque Sulla, cuius iudicium

2. *Iun.* Sanclementius. — 8. *ακενοσποιδος* M. — 15. *autem* M: *etiam* E. — *habuissem* auctore Lambino Schützius. — 16. *inquies* M: *inquit* Ernestii operae. 19. *in palaestra est* Manutius: *molestast* M, *molesta est* E. — 28. *catina* M. — 31. *exur exisse* M. — 32. *nostrorum* (i. e. Epicureorum) M: *nostrûm* E. — *omnibus*] *hominibus* M. — 36. *αιαξιαν* M. — 40. *vobis* M: *nobis* E. — *et* M: *καὶ* E.

probare debemus, cum dissentire philosophos videret, non quaesiit, quid bonum esset, sed omnia bona coëmit; cuius ego mortem forti mehercules animo tuli. Nec tamen Caesar diutius nos eum desiderare patietur; nam habet damnatos, quos pro illo nobis restituat, nec ipse sectorem desiderabit, cum filium viderit. 4. Nunc, ut ad rem publicam redeam, quid in Hispaniis geratur, rescribe. Peream, nisi sollicitus sum ac malo veterem et clementem dominum habere quam novum et crudelem experiri. Scis, Cnaeus quam sit fatuus; scis, quomodo crudelitatem virtutem putet; scis, quam se semper a nobis derisum putet. Vereor, ne nos rustice gladio velit ἀντιμυκτηρίσαι. Quid fiat, si me diligis, rescribe. Hui, quam velim scire, utrum ista sollicito animo an soluto legas! Sciam enim eodem tempore, quid me facere oporteat. Ne longior sim, vale. Me, ut facis, ama. Si Caesar vicit, celeriter me exspecta.

XX. (A. U. C. 710.*)*

M. CICERO S. D. C. TREBONIO.

1. Oratorem meum — sic enim inscripsi — Sabino tuo commendavi. Natio me hominis impulit, ut ei recte putarem; nisi forte candidatorum licentia hic quoque usus hoc subito cognomen arripuit. Etsi modestus eius vultus sermoque constans habere quiddam a Curibus videbatur. Sed de Sabino satis. 2. Tu, mi Treboni, quoniam ad amorem meum aliquantum † olim discedens addidisti, quo tolerabilius feramus igniculum desiderii tui, crebris nos litteris appellato; atque ita, si idem fiet a nobis. Quamquam duae causae sunt, cur tu frequentior in isto officio esse debeas quam nos: primum, quod olim solebant, qui Romae erant, ad provinciales amicos de re publica scribere, nunc tu nobis scribas oportet; res enim publica istic est; deinde, quod nos aliis officiis tibi absenti satisfacere possumus, tu nobis nisi litteris non video qua re alia satisfacere possis. 3. Sed cetera scribes ad nos postea. Nunc haec primo cupio cognoscere: iter tuum cuiusmodi sit; ubi Brutum nostrum videris; quamdiu simul fueris; deinde cum processeris longius, de bellicis rebus, de toto negotio, ut existimare possimus, quo statu simus. Ego tantum me scire putabo, quantum ex tuis litteris habebo cognitum. Cura, ut valeas meque ames amore illo tuo singulari.

XXI. (A. U. C. 707.*)*

M. CICERO S. D. C. TREBONIO.

1. Et epistolam tuam legi libenter et librum libentissime; sed tamen in ea voluptate hunc accepi dolorem, quod, cum incendisses cupiditatem meam consuetudinis augendae nostrae — nam ad amorem quidem nihil poterat accedere —, tum discedis a nobis meque tanto desiderio afficis, ut unam mihi consolationem relinquas, fore ut utriusque nostrûm absentis desiderium crebris et longis epistolis leniatur. Quod ego non

---

2. *esset, sed omnia* Orellius: *esset et omnia* M, *esset, omnia* E. — 11. *utrum sta* M. — 13. *Me* M: *et me* E, *meque* N. — 21. *quoniam* M: *quando* E. — 22. *aliquantum discedens* Codd. Regii, *aliquantulum discedens* Manutius. Fort. *aliquantum - tantum nolim discedens* —. Or. — 24. *fiet* M: *fiat* E. — 39. *augendae nostrae* M: *nostrae augendae* E.

modo de me tibi spondere possum, sed de te etiam mihi. Nullam enim apud me reliquisti dubitationem, quantum me amares. 2. Nam, ut illa omittam, quae civitate teste fecisti, cum mecum inimicitias communicavisti, cum me contionibus tuis defendisti, cum quaestor in mea atque in publica causa consulum partes suscepisti, cum tribuno pl. quaestor non paruisti, cui tuus praesertim collega pareret; ut haec recentia, quae meminero semper, obliviscar, quae tua sollicitudo de me in armis, quae laetitia in reditu, quae cura, qui dolor, cum ad te curae et dolores mei perferrentur; Brundisium denique te ad me venturum fuisse, nisi subito in Hispaniam missus esses; ut haec igitur omittam, quae mihi tanti aestimanda sunt, quanti vitam aestimo et salutem meam: liber iste, quem mihi misisti, quantam habet declarationem amoris tui! primum, quod tibi facetum videtur, quidquid ego dixi, quod alii fortasse non item; deinde, quod illa, sive faceta sunt sive sic, fiunt narrante te venustissima. Quin etiam ante, quam ad me veniatur, risus omnis paene consumitur. 3. Quodsi in iis scribendis nihil aliud nisi, quod necesse fuit, de uno, de uno me tamdiu cogitavisses, ferreus essem, si te non amarem. Cum vero ea, quae scriptura persecutus es, sine summo amore cogitare non potueris, non possum existimare plus quemquam a se ipso quam me a te amari. Cui quidem ego amori utinam ceteris rebus possem! amore certe respondebo; quo tamen ipso tibi confido futurum satis. 4. Nunc ad epistolam venio, cui copiose et suaviter scriptae nihil est quod multa respondeam. Primum enim ego illas Calvo litteras misi, non plus quam has, quas nunc legis, existimans exituras. Aliter enim scribimus, quod eos solos, quibus mittimus, aliter, quod multos lecturos putamus. Deinde ingenium eius melioribus extuli laudibus, quam tu id vere potuisse fieri putas. Primum — quod ita iudicabam — acute movebatur; genus quoddam sequebatur, in quo, iudicio lapsus, quo valebat, tamen assequebatur, quod probaret. Multae erant et reconditae litterae; vis non erat. Ad eam igitur adhortabar. In excitando autem et in acuendo plurimum valet, si laudes eum, quem cohortere. Habes de Calvo iudicium et consilium meum: consilium, quod hortandi causa laudavi; iudicium, quod de ingenio eius valde existimavi bene. 5. Reliquum est, ut tuam profectionem amore prosequar, reditum spe exspectem, absentem memoria colam, omne desiderium litteris mittendis accipiendisque leniam. Tu velim tua in me studia et officia multum tecum recordere; quae cum tibi liceat, mihi nefas sit oblivisci, non modo virum bonum me existimabis, verum etiam te a me amari plurimum iudicabis. Vale.

---

3. *communicavisti* M: *communicasti* E. — 11. *quantum* M. — 13. *alii* M: *aliis* E. — 14. *sic* M: *secus* E. — 16. *iis* Vb: *his* ME. — 17. *de uno* semel ponunt BE; recte, opinor. Bait. Cfr. Victorii Curas tertias p. 50. Or. — 20. *ceteris*] *certis* M. — 21. *facturum* Manutius. — 25. *amittimus* M. — 26. *maioribus* malebat Ernestius. Fort. *amplioribus*. Or. — 34. *ut tuam* Dresd. tertius: *tuam* ME. — *amare* M.

LIBER XVI.

AD TULLIUM TIRONEM.

I. *(A. U. C.* 704.*)*

TULLIUS TIRONI SUO S. P. D. CICERO MEUS ET FRATER ET FRATRIS F.

1. Paullo facilius putavi posse me ferre desiderium tui, sed plane non fero; et quamquam magni ad honorem nostrum interest, quam primum ad urbem me venire, tamen peccasse mihi videor, qui a te discesserim; sed quia tua voluntas ea videbatur esse, ut prorsus nisi confirmato corpore nolles navigare, approbavi tuum consilium, neque nunc muto, si tu in eadem es sententia. Sin autem postea, quam cibum cepisti, videris tibi posse me consequi, tuum consilium est. Marionem ad te eo misi, ut aut tecum ad me quam primum veniret, aut, si tu morarere, statim ad me rediret. 2. Tu autem hoc tibi persuade, si commodo valetudinis tuae fieri possit, nihil me malle quam te esse mecum; si autem intelliges opus esse te Patris convalescendi causa paullum commorari, nihil me malle quam te valere. Si statim navigas, nos Leucade consequere; sin te confirmare vis, et comites et tempestates et navem idoneam ut habeas, diligenter videbis. Unum illud, mi Tiro, videto, si me amas, ne te Marionis adventus et hae litterae moveant. Quod valetudini tuae maxime conducet, si feceris, maxime obtemperaris voluntati meae. 3. Haec pro tuo ingenio considera. Nos ita te desideramus, ut amemus; amor, ut valentem videamus, hortatur; desiderium, ut quam primum. Illud igitur potius. Cura ergo potissimum, ut valeas; de tuis innumerabilibus in me officiis erit hoc gratissimum. III. Nonas Novembres.

II. *(A. U. C.* 704.*)*

TULLIUS TIRONI SUO S.

Non queo ad te nec lubet scribere, quo animo sim affectus; tantum scribo et tibi et mihi maximae voluptati fore, si te firmum quam primum videro. Tertio die abs te ad Alyziam accesseramus. Is locus est citra Leucadem stadia CXX. Leucade aut te ipsum aut tuas litteras a Marione putabam me accepturum. Quantum me diligis, tantum fac ut valeas, vel quantum te a me scis diligi. Nonis Novembr. Alyzia.

---

1. Libri XVI. epistolas hoc ordine exhibet M: 5. 7. 1. 2. 3. 4. 6. 8. 9. 11. 12. 10. 15. 14. 13. 16. 17. cet. — 11. *eadem essentia* M. — *videres* M. — 14. *hoc tibi hoc persuade* M. — 15. *sin autem* Cratander.

III. (A. U. C. 704.)

TULLIUS ET CICERO TIRONI SUO S. D. ET Q. PATER ET FILIUS.

1. Nos apud Alyziam, ex quo loco tibi litteras ante dederamus, unum diem commorati sumus, quod Quintus nos consecutus non erat. Is dies fuit Non. Novembr. Inde ante lucem proficiscentes, ante diem VIII. Idus Novembr. has litteras dedimus. Tu, si nos omnes amas et praecipue me, magistrum tuum, confirma te. 2. Ego valde suspenso animo exspecto, primum te scilicet, deinde Marionem cum tuis litteris. Omnes cupimus, ego in primis, quam primum te videre; sed, mi Tiro, valentem. Quare nihil properaris: satis † quotidie videro, si valebis. Utilitatibus tuis possum carere; te valere tua causa primum volo, tum mea, mi Tiro. Vale.

IV. (A. U. C. 704.)

TULLIUS TIRONI SUO S. P. D. ET CICERO ET Q. FRATER ET Q. F.

1. Varie sum affectus tuis litteris; valde priore pagina perturbatus, paullum altera recreatus. Quare nunc quidem non dubito, quin, quoad plane valeas, te neque navigationi neque viae committas. Satis te mature videro, si plane confirmatum videro. De medico et tu bene existimari scribis et ego sic audio. Sed plane curationes eius non probo. Ius enim dandum tibi non fuit, cum κακοστόμαχος esses; sed tamen et ad illum scripsi accurate et ad Lysonem. 2. Ad Curium vero, suavissimum hominem et summi officii summaeque humanitatis, multa scripsi; in his etiam, ut, si tibi videretur, te ad se transferret. Lyso enim noster vereor ne negligentior sit: primum, quia omnes Graeci; deinde quod, cum a me litteras accepisset, mihi nullas remisit. Sed eum tu laudas. Tu igitur, quid faciendum sit, iudicabis. Illud, mi Tiro, te rogo, sumptu ne parcas ulla in re, quod ad valetudinem opus sit. Scripsi ad Curium, quod dixisses, daret. Medico ipsi puto aliquid dandum esse, quo sit studiosior. 3. Innumerabilia tua sunt in me officia, domestica, forensia, urbana, provincialia; in re privata, in publica, in studiis, in litteris nostris. Omnia viceris, si, ut spero, te validum videro. Ego puto te bellissime, si recte erit, cum quaestore Mescinio decursurum. Non inhumanus est teque, ut mihi visus est, diligit; et cum valetudini tuae diligentissime consulueris, tum, mi Tiro, consulito navigationi. Nulla in re iam te festinare volo; nihil laboro nisi ut salvus sis. 4. Sic habeto, mi Tiro, neminem esse, qui me amet, quin idem te amet; et cum tua et mea maxime interest te valere, tum multis est curae. Adhuc, dum mihi nullo loco deesse vis, nunquam te confirmare potuisti. Nunc te nihil impedit; omnia depone, corpori servi. Quantam diligentiam in valetudinem tuam contuleris, tanti me fieri a te iudicabo. Vale, mi Tiro, vale, vale et salve. Lepta tibi salutem dicit et omnes. Vale. VII. Idus Novembr. Leucade.

---

2. Fort. *Q. Q.* Or. — 10. *satis cito te videro, si valebis* Ernestius; recte, opinor. Bait. Fort. *satis, quo te die videro, si v.* Or. — 29. *ipsi* secl. E. — 34. *sed cum* malebat Ernestius. — 39. *desse* M. — 41. *tanti me fieri a te* B: *tanti a me fieri a te* M: *tanti me fieri* E.

V. (A. U. C. 704.)

TULLIUS ET CICERO ET Q. Q. TIRONI HUMANISSIMO ET OPTIMO S. P. D.

1. Vide, quanta sit in te suavitas. Duas horas Thyrei fuimus. Xenomenes hospes tam te diligit, quam si vixerit tecum. Is omnia pollicitus est, quae tibi essent opus; facturum puto. Mihi placebat, si firmior esses, ut te Leucadem deportaret, ut ibi te plane confirmares. Videbis, quid Curio, quid Lysoni, quid medico placeat. Volebam ad te Marionem remittere, quem, cum meliuscule tibi esset, ad me mitteres; sed cogitavi unas litteras Marionem afferre posse, me autem crebras exspectare. 2. Poteris igitur et facies, si me diligis, ut quotidie sit Acastus in portu. Multi erunt, quibus recte litteras dare possis, qui ad me libenter perferant. Equidem Patras euntem neminem praetermittam. Ego omnem spem tui diligenter curandi in Curio habeo. Nihil potest illo fieri humanius, nihil nostri amantius. Ei te totum trade. Malo te paullo post valentem quam statim imbecillum videre. Cura igitur nihil aliud nisi ut valeas; cetera ego curabo. Etiam atque etiam vale. Leucade proficiscens, VII. Idus Novembr.

VI. (A. U. C. 704.)

TULLIUS ET CICERO ET Q. Q. TIRONI SAL. PLUR. D.

1. Tertiam ad te hanc epistolam scripsi eodem die, magis instituti mei tenendi causa, quia nactus eram cui darem; quam quo haberem, quid scriberem. Igitur illa: quantum me diligis, tantum adhibe in te diligentiae. Ad tua innumerabilia in me officia adde hoc, quod mihi erit gratissimum omnium. Cum valetudinis rationem, ut spero, habueris, habeto etiam navigationis. 2. In Italiam euntibus omnibus ad me litteras dabis, ut ego euntem Patras neminem praetermitto. Cura, cura te, mi Tiro: quoniam non contigit, ut simul navigares, nihil est, quod festines; nec quidquam cures, nisi ut valeas. Etiam atque etiam vale. VII. Idus Novembr. Actio, vesperi.

VII. (A. U. C. 704.)

TULLIUS ET CICERO S. D. TIRONI SUO.

Septimum iam diem Corcyrae tenebamur; Quintus autem pater et filius Buthroti. Solliciti eramus de tua valetudine mirum in modum; nec mirabamur nihil a te litterarum. Iis enim ventis istinc navigatur, qui si essent, nos Corcyrae non sederemus. Cura igitur te et confirma, et, cum commode et per valetudinem et per anni tempus navigare poteris, ad nos amantissimos tui veni. Nemo nos amat, qui te non diligat. Carus omnibus exspectatusque venies. Cura, ut valeas etiam atque etiam, Tiro noster. Vale. XV. Kalend. Decembr., Corcyra.

---

4. *duras horas thirrei* M. — 7. *ut ubi* M. Fort. *ubi* (omisso *ut*). BAIT. — 13. *patranseuntem* M. — 15. *te* om. M. — 17. *ut* M: *ut tu* E. — 22. *quod* Schützius. — 23. *quid* M: *quod* E. — 25. *ratione* M. — 28. *quoniam* M: *quando* E. — 41. *Decembr.* Manutius: *Novembr.* ME. Cfr. mox Ep. 9, 1.

VIII. (*A. U. C.* 705.)

Q. CICERO TIRONI S. D.

1. Magnae nobis est sollicitudini valetudo tua. Nam, tametsi qui veniunt, *ἀκίνδυνα μέν, χρονιώτερα δὲ* nuntiant, tamen in magna consolatione ingens inest sollicitudo, si diutius a nobis afuturus est is, cuius usum et suavitatem desiderando sentimus. Attamen quamquam videre te tota cogitatione cupio, tamen te penitus rogo, ne te tam longae navigationi et viae per hiemem nisi bene firmum committas neve naviges nisi explorate. **2.** Vix in ipsis tectis et oppidis frigus infirma valetudine vitatur; nedum in mari et via sit facile abesse ab iniuria temporis.

Ψῦχος δὲ λεπτῷ χρωτὶ πολεμιώτατον,

inquit Euripides. Cui tu quantum credas, nescio. Ego certe singulos eius versus singula † eius testimonia puto. Effice, si me diligis, ut valeas et ut ad nos firmus ac valens quam primum venias. Ama nos et vale. Q. F. tibi salutem dicit.

IX. (*A. U. C.* 704.)

TULLIUS ET CICERO TIRONI SUO S. P. D.

1. Nos a te, ut scis, discessimus a. d. IV. Non. Novembr. Leucadem venimus a. d. VIII. Idus Novembr., a. d. VII. Actium; ibi propter tempestatem a. d. VI. Idus morati sumus. Inde a. d. V. Idus Corcyram bellissime navigavimus. Corcyrae fuimus usque a. d. XVI. Kalend. Decembr. tempestatibus retenti. A. d. XV. Kalend. Decembr. in portum Corcyraeorum ad Cassiopen stadia CXX. processimus. Ibi retenti ventis sumus usque a. d. IX. Kalendas. Interea, qui cupide profecti sunt, multi naufragia fecerunt. **2.** Nos eo die coenati solvimus. Inde austro lenissimo, caelo sereno, nocte illa et die postero in Italiam ad Hydruntem ludibundi pervenimus, eodemque vento postridie — id erat a. d. VII. Kalend. Decembr. — hora quarta Brundisium venimus; eodemque tempore simul nobiscum in oppidum introiit Terentia, quae te facit plurimi. A. d. V. Kalend. Decembr. servus Cn. Plancii Brundisii tandem aliquando mihi a te exspectatissimas litteras reddidit, datas Idibus Novembr., quae me molestia valde levarunt; utinam omnino liberassent! Sed tamen Asclapo medicus plane confirmat propediem te valentem fore. **3.** Nunc quid ego te horter, ut omnem diligentiam adhibeas ad convalescendum? Tuam prudentiam, temperantiam, amorem erga me novi; scio te omnia facturum, ut nobiscum quam primum sis. Sed tamen ita velim, ut ne quid properes. Symphoniam Lysonis vellem vitasses, ne in quartam hebdomada incideres. Sed, quoniam pudori tuo maluisti obsequi quam valetudini, reliqua cura. Curio misi, ut medico honos haberetur et tibi daret, quod opus esset; me, cui iussisset, curaturum. Equum et mulum Brundisii tibi reliqui. Romae vereor ne ex Kal. Ian. magni tumultus sint. Nos agemus omnia modice. **4.** Reliquum est, ut te hoc rogem et a te petam, ne temere naviges. Solent nautae festinare quae-

---

5. *diutius nobis futurus* M. — 13. Fort. *singula ἀληθείας testimonia*. Or. — 22. *in portum* M: *a portu* E. — 23. *cassiodem* M. — *vens* M. — 30. *planci* M. — 37. *vellem* Schützius: *velim* ME. — 38. *quoniam* M: *quum* E.

stus sui causa. Cautus sis, mi Tiro. Mare magnum et difficile tibi restat. Si poteris, cum Mescinio; caute is solet navigare: si minus, cum honesto aliquo homine, cuius auctoritate navicularius moveatur. In hoc omnem diligentiam si adhibueris teque nobis incolumem stiteris, omnia a te habebo. Etiam atque etiam, noster Tiro, vale. Medico, Curio, Lysoni de te scripsi diligentissime. Vale, salve.

X. *(A. U. C.* 700.*)*

TULLIUS TIRONI S.

1. Ego vero cupio te ad me venire; sed viam timeo. Gravissime aegrotasti, inedia et purgationibus et vi ipsius morbi consumptus es. Graves solent offensiones esse ex gravibus morbis, si quae culpa commissa est. Iam ad id biduum, quod fueris in via, dum in Cumanum venis, accedent continuo ad reditum dies quinque. Ego in Formiano a. d. III. Kal. esse volo. Ibi te ut firmum offendam, mi Tiro, effice. 2. Litterulae meae sive nostrae tui desiderio oblanguerunt. Hac tamen epistola, quam Acastus attulit, oculos paullum sustulerunt. Pompeius erat apud me, cum haec scribebam, hilare et lubenter. Ei cupienti audire nostra dixi sine te omnia mea muta esse. Tu Musis nostris para ut operas reddas; nostra ad diem dictam fient. Docui enim te, fides ἔτυμον quod haberet. Fac plane ut valeas. Nos adsumus. Vale. XIIII. Kal.

XI. *(A. U. C.* 705.*)*

TULLIUS ET CICERO, TERENTIA, TULLIA, Q. Q. TIRONI S. PLUR. DIC.

1. Etsi opportunitatem operae tuae omnibus locis desidero, tamen non tam mea quam tua causa doleo te non valere. Sed quoniam in quartanam conversa vis est morbi — sic enim scribit Curius —, spero te diligentia adhibita etiam firmiorem fore. Modo fac, id quod est humanitatis tuae, ne quid aliud cures hoc tempore, nisi ut quam commodissime convalescas. Non ignoro, quantum ex desiderio labores; sed erunt omnia facilia, si valebis. Festinare te nolo, ne nauseae molestiam suscipias aeger et periculose hieme naviges. 2. Ego ad urbem accessi pridie Nonas Ianuar. Obviam mihi sic est proditum, ut nihil possit fieri ornatius. Sed incidi in ipsam flammam civilis discordiae vel potius belli; cui cum cuperem mederi et, ut arbitror, possem, cupiditates certorum hominum — nam ex utraque parte sunt, qui pugnare cupiant — impedimento mihi fuerunt. Omnino et ipse Caesar, amicus noster, minaces ad senatum et acerbas litteras miserat, et erat adhuc impudens, qui exercitum et provinciam invito senatu teneret; et Curio meus illum incitabat. Antonius quidem noster et Q. Cassius, nulla vi expulsi, ad Caesarem cum Curione profecti erant. 3. Posteaquam sena-

---

2. *sin minus* Dresd. tertius. — 4. *stiteris* Vb: *steteris* M, *praestiteris* E. — 11. *quae* M: *qua* E. — 14. *effece* M. — 16. *oculus* M. — *Pomponius* Ragazonius. — 20. *adsumus* M: *ad summum* E. — 25. *quoniam* M: *quum* E. — 27. *est humanitatis tuae* M: *humanitatis tuae est* E. — 33. *possit* M: *posset* Guelf. pr., *potuerit* E. — 36. *fuerunt. Omnino et* Vb: *fuerunt omnino. Et* E. — 37. *ad hoc* I. Fr. Gronovius. Cfr. Hand Turs. I. p. 157.

tus consulibus, praetoribus, tribunis pl. et nobis, qui pro coss. sumus, negotium dederat, ut curaremus, NE QVID RES PVBLICA DETRIMENTI CAPERET, nunquam maiore in periculo civitas fuit; nunquam improbi cives habuerunt paratiorem ducem. Omnino ex hac quoque parte diligentissime comparatur. Id fit auctoritate et studio Pompeii nostri, qui Caesarem sero coepit timere. Nobis inter has turbas senatus tamen frequens flagitavit triumphum; sed Lentulus consul, quo maius suum beneficium faceret, simul atque expedisset, quae essent necessaria de re publica, dixit se relaturum. Nos agimus nihil cupide eoque est nostra pluris auctoritas. Italiae regiones descriptae sunt, quam quisque partem tueretur. Nos Capuam sumpsimus. Haec te scire volui. Tu etiam atque etiam cura, ut valeas litterasque ad me mittas, quotiescunque habebis, cui des. Etiam atque etiam vale. D. pridie Idus Ian.

XII. *(A. U. C.* 705.*)*

TULLIUS S. D. TIRONI S.

1. Quo in discrimine versetur salus mea et bonorum omnium atque universae rei publicae, ex eo scire potes, quod domos nostras et patriam ipsam vel diripiendam vel inflammandam reliquimus. In eum locum res deducta est, ut, nisi qui deus vel casus aliquis subvenerit, salvi esse nequeamus. 2. Equidem, ut veni ad urbem, non destiti omnia et sentire et dicere et facere, quae ad concordiam pertinerent; sed mirus invaserat furor non solum improbis sed etiam iis, qui boni habentur, ut pugnare cuperent, me clamante nihil esse bello civili miserius. Itaque cum Caesar amentia quadam raperetur et oblitus nominis atque honorum suorum Ariminum, Pisaurum, Anconam, Arretium occupavisset, urbem reliquimus; quam sapienter aut quam fortiter, nihil attinet disputari. 3. Quo quidem in casu simus, vides. Feruntur omnino condiciones ab illo, ut Pompeius eat in Hispaniam; delectus, qui sunt habiti, et praesidia nostra dimittantur; se ulteriorem Galliam Domitio, citeriorem Considio Noniano — his enim obtigerunt — traditurum; ad consulatus petitionem se venturum, neque se iam velle absente se rationem haberi suam; se praesentem trinum nundinum petiturum. Accepimus condiciones, sed ita, ut removeat praesidia ex iis locis, quae occupavit, ut sine metu de his ipsis condicionibus Romae senatus haberi possit. 4. Id ille si fecerit, spes est pacis, non honestae — leges enim imponuntur —, sed quidvis est melius quam sic esse ut sumus. Sin autem ille suis condicionibus stare noluerit, bellum paratum est; eiusmodi tamen, quod sustinere ille non possit, praesertim cum a suis condicionibus ipse fugerit; tantummodo ut eum intercludamus, ne ad urbem possit accedere; quod sperabamus fieri posse. Delectus enim magnos habebamus; putabamusque illum metuere, si ad urbem ire coepisset, ne Gallias amitteret, quas ambas habet inimicissimas, praeter Transpadanos; ex Hispaniaque sex legiones et magna auxilia Afranio et

1. *pro coss.* (i. e. *pro consulibus*) Orellius: *proconsules* E. — 20. *destituti* M. — 22. *iis* N: *is* M, *his* E. — 27. *disputari* M: *disputare* E. — 28. *dilectus* M. — 32. *suam* M: *sui* E. — *trium nundinum* M, *trinundinum* N. — 33. *iis* N: *his* ME. — 34. *his* M: *iis* E. — 37. *istare* M. — 40. *dilectus* M.

Petreio ducibus habet a tergo. Videtur, si insaniet, posse opprimi, modo ut urbe salva. Maximam autem plagam accepit, quod is, qui summam auctoritatem in illius exercitu habebat, T. Labienus, socius sceleris esse noluit: reliquit illum et nobiscum est; multique idem facturi esse dicuntur. 5. Ego adhuc orae maritimae praesum a Formiis. Nullum maius negotium suscipere volui, quo plus apud illum meae litterae cohortationesque ad pacem valerent. Sin autem erit bellum, video me castris et certis legionibus praefuturum. Habeo etiam illam molestiam, quod Dolabella noster apud Caesarem est. Haec tibi nota esse volui; quae cave ne te perturbent et impediant valetudinem tuam. 6. Ego A. Varroni, quem cum amantissimum mei cognovi, tum etiam valde tui studiosum, diligentissime te commendavi, ut et valetudinis tuae rationem haberet et navigationis et totum te susciperet ac tueretur; quem omnia facturum confido; recepit enim et mecum locutus est suavissime. Tu, quoniam eo tempore mecum esse non potuisti, quo ego maxime operam et fidelitatem desideravi tuam, cave festines aut committas, ut aut aeger aut hieme naviges. Nunquam sero te venisse putabo, si salvus veneris. Adhuc neminem videram, qui te postea vidisset quam M. Volusius, a quo tuas litteras accepi; quod non mirabar: neque enim meas puto ad te litteras tanta hieme perferri. Sed da operam, ut valeas; et, si valebis, cum recte navigari poterit, tum naviges. Cicero meus in Formiano erat, Terentia et Tullia Romae. Cura, ut valeas. IV. Kalendas Febr. Capua.

XIII. (A. U. C. 700.)

TULLIUS TIRONI S.

Omnia a te data mihi putabo, si te valentem videro. Summa cura exspectabam adventum Menandri, quem ad te miseram. Cura, si me diligis, ut valeas, et, cum te bene confirmaris, ad nos venias. Vale. IV. Idus. April.

XIV. (A. U. C. 700.)

TULLIUS TIRONI S.

1. Andricus postridie ad me venit, quam exspectaram. Itaque habui noctem plenam timoris ac miseriae. Tuis litteris nihilo sum factus certior, quomodo te haberes; sed tamen sum recreatus. Ego omni delectatione litterisque omnibus careo; quas ante, quam te videro, attingere non possum. Medico mercedis, quantum poscet, promitti iubeto; id scripsi ad Ummium. 2. Audio te animo angi et medicum dicere ex eo te laborare. Si me diligis, excita ex somno tuas litteras humanitatemque, propter quam mihi es carissimus. Nunc opus est te animo valere, ut corpore possis. Id cum tua, tum mea causa facias, a te peto. Acastum retine, quo commodius tibi ministretur. Conserva te mihi: dies promissorum adest; quem etiam repraesentabo, si adveneris. Etiam atque etiam vale. III. Idus hora VI.

---

4. *est* om. M. — 9. *quod*] *quem* M. (Fort. *molestiam: quam? D.* Or.) — 11. *cum*] *quam* M. — 15. *quoniam* M: *quum* E. — 26. *Andrici* Engelbronner. — 31. *Menandrius* B, *Menandrus* e Cod. Manutius. — *exspectarem* M. — 32. *miserius* M. — 36. *Ummidium* Lallemandus, *Manium* Manutius. — 39. *possis corpore* malebat Ernestius et habet Cod. Santenii. — 42. *III. Idus* M: *IV. Idus* E.

XV. *(A. U. C.* 700.*)*

TULLIUS TIRONI S.

1. Aegypta ad me venit pridie Idus Apriles. Is etsi mihi nuntiavit te plane febri carere et belle habere, tamen, quod negavit te potuisse ad me scribere, curam mi attulit, et eo magis, quod Hermia, quem eodem die venire oportuerat, non venerat. Incredibili sum sollicitudine de tua valetudine; qua si me liberaris, ego te omni cura liberabo. Plura scriberem, si iam putarem lubenter te legere posse. Ingenium tuum, quod ego maximi facio, confer ad te mihi tibique conservandum. Cura te etiam atque etiam diligenter. Vale. 2. Scripta iam epistola, Hermia venit. Accepi tuam epistolam vacillantibus litterulis; nec mirum, tam gravi morbo. Ego ad te Aegyptam misi, quod nec inhumanus est et te visus est mihi diligere, ut is tecum esset, et cum eo cocum, quo uterere. Vale.

XVI. *(A. U. C.* 700.*)*

Q. M. FRATRI S.

1. De Tirone, mi Marce, ita te meumque Ciceronem et meam Tulliolam tuumque filium videam, ut mihi gratissimum fecisti, cum eum, indignum illa fortuna, nobis amicum quam servum esse maluisti. Mihi crede, tuis et illius litteris perlectis, exilui gaudio et tibi et ago gratias et gratulor. 2. Si enim mihi Statii fidelitas est tantae voluptati, quanti esse in isto haec eadem bona debent, additis litteris, sermonibus, humanitate, quae sunt his ipsis commodis potiora! Amo te omnibus equidem maximis de causis, verum etiam propter hanc, vel quod mihi sic, ut debuisti, nuntiasti. Te totum in litteris vidi. Sabini pueris et promisi omnia et faciam.

XVII. *(A. U. C.* 708.)

TULLIUS TIRONI S.

1. Video, quid agas. Tuas quoque epistolas vis referri in volumina. Sed heus tu, qui κανὼν esse meorum scriptorum soles, unde illud tam ἄκυρον, „valetudini fideliter inserviendo." Unde in istum locum „fideliter" venit? cui verbo domicilium est proprium in officio, migrationes in alienum multae. Nam et doctrina et domus et ars et ager etiam fidelis dici potest, ut sit, quomodo Theophrasto placet, verecunda tralatio. Sed haec coram. Demetrius venit ad me; quo quidem comitatu! Ἀφωμίλησα, satis scis. Tu eum videlicet non potuisti videre; cras aderit; videbis igitur. Nam ego hinc perendie mane cogito. Valetudo tua me valde sollicitat; sed inservi et fac omnia; tum te mecum esse, tum mihi cumulatissime satisfacere putato. Cuspio quod operam dedisti, mihi gratum est. Valde enim eius causa volo. Vale.

---

5. *mi* M: *mihi* E. — 14. *uterere* M: *utere* E. — 19. *fortuna ac nobis* M, *fortuna hac nobis* B. — 20. *gaudeo* M. — 22. *debent debent additis* M. — *litteris et sermonibus* M. — 30. *kanon* M. — 36. *comitatu!* Ἀφωμίλησα Orellius: *comitatu* ἀφωμίλησα E. — *scis etueum* M. — 38. *sed et inservi* Lambinus.

XVIII. (A. U. C. 709.)

TULLIUS M. TIRONI S.

1. Quid igitur? non sic oportet? Equidem censeo sic: addendum etiam „Suo." Sed, si placet, invidia vitetur; quam quidem ego saepe contempsi. Tibi *διαφόρησιν* gaudeo profuisse. Si vero etiam Tusculanum, dii boni! quanto mihi illud erit amabilius! Sed, si me amas — quod quidem aut facis aut perbelle simulas, quod tamen in modum procedit — sed ut est, indulge valetudini tuae, cui quidem tu adhuc, dum mihi deservis, servisti non satis. Ea quid postulet, non ignoras: *πέψιν, ἀκοπίαν, περίπατον σύμμετρον, τέρψιν, εὐλυσίαν κοιλίας.* Fac bellus revertare; non modo te sed etiam Tusculanum nostrum plus amem. 2. Parhedrum excita, ut hortum ipse conducat; sic olitorem ipsum commovebis. Helico nequissimus HS. CIↃ. dabat, nullo aprico horto, nullo emissario, nulla maceria, nulla casa. Iste nos tanta impensa derideat? Calface hominem, ut ego Mothonem. Itaque abutor coronis. 3. De Crabra quid agatur, etsi nunc quidem etiam nimium est aquae, tamen velim scire. Horologium mittam et libros, si erit sudum. Sed tu nullosne tecum libellos; an pangis aliquid Sophocleum? Fac opus appareat. A. Ligurius, Caesaris familiaris, mortuus est, bonus homo et nobis amicus. Te quando exspectemus, fac ut sciam. Cura te diligenter. Vale.

XIX. (A. U. C. 708.)

TULLIUS TIRONI S.

Exspecto tuas litteras de multis rebus; te ipsum multo magis. Demetrium redde nostrum et aliud, si quid potest boni. De Aufidiano nomine nihil te hortor; scio tibi curae esse. Sed confice. Et, si ob eam rem moraris, accipio causam; si id te non tenet, advola. Litteras tuas valde exspecto. Vale.

XX. (A. U. C. 708.)

TULLIUS TIRONI S.

Sollicitat, ita vivam, me tua, mi Tiro, valetudo; sed confido, si diligentiam, quam instituisti, adhibueris, cito te firmum fore. Libros compone; indicem, cum Metrodoro lubebit, quoniam eius arbitratu vivendum est. Cum olitore, ut videtur. Tu potes Kalendis spectare gladiatores, postridie redire; et ita censeo. Verum, ut videbitur. Cura te, si me amas, diligenter. Vale.

XXI. (A. U. C. 710.)

CICERO F. TIRONI SUO DULCISSIMO S.

1. Cum vehementer tabellarios exspectarem quotidie, aliquando venerunt post diem XL. et VI., quam a vobis discesserant; quorum mihi

---

2. *M. Tironi* Orellius: *Tironi* ME. — 6. *dei bonei* M. — 10. *τρῖψιν* e Codd. Lambinus et Cortius. — 11. Fort. *nostrum ut plus.* Or. — 13. *Salaco* Manutius. — 13. *nullo apiario, nulla corte* Schützius. Quidni *nullo apricatorio*, vocabulo nondum quidem alibi reperto sed ad analogiam formato? Or. — 15. *Mathonem* B, *M. Othonem* Vb. — 19. *aliguribus* M. — 24. *potes* N. — 32. *quoniam* M: *quando* E. — 39. *XL. et VI.* M: *VI. et XL.* E.

fuit adventus optatissimus. Nam, cum maximam cepissem laetitiam ex humanissimi et carissimi patris epistola, tum vero iucundissimae tuae litterae cumulum mihi gaudii attulerunt. Itaque me iam non poenitebat intercapedinem scribendi fecisse, sed potius laetabar; fructum enim magnum humanitatis tuae capiebam ex silentio mearum litterarum. Vehementer igitur gaudeo te meam sine dubitatione accepisse excusationem. 2. Gratos tibi optatosque esse, qui de me rumores afferuntur, non dubito, mi dulcissime Tiro; praestaboque et enitar, ut in dies magis magisque haec nascens de me duplicetur opinio. Quare quod polliceris te buccinatorem fore existimationis meae, firmo id constantique animo facias licet. Tantum enim mihi dolorem cruciatumque attulerunt errata aetatis meae, ut non solum animus a factis, sed aures quoque a commemoratione abhorreant. Cuius te sollicitudinis et doloris participem fuisse notum exploratumque est mihi; nec id mirum. Nam cum omnia mea causa velles mihi successa, tum etiam tua; socium enim te meorum commodorum semper esse volui. 3. Quoniam igitur tum ex me doluisti, nunc ut duplicetur tuum ex me gaudium, praestabo. Cratippo me scito non ut discipulum sed ut filium esse coniunctissimum; nam [cum] et audio illum libenter, tum etiam propriam eius suavitatem vehementer amplector. Sum totos dies cum eo noctisque saepenumero partem; exoro enim, ut mecum quam saepissime coenet. Hac introducta consuetudine, saepe inscientibus nobis et coenantibus obrepit sublataque severitate philosophiae humanissime nobiscum iocatur. Quare da operam, ut hunc talem, tam iucundum, tam excellentem virum videas quam primum. 4. Nam quid ego de Bruttio dicam? quem nullo tempore a me patior discedere; cuius cum frugi severaque est vita, tum etiam iucundissima convictio. Non est enim seiunctus iocus a *φιλολογίᾳ* et quotidiana *συζητήσει*. Huic ego locum in proximo conduxi et, ut possum, ex meis angustiis illius sustento tenuitatem. 5. Praeterea declamitare Graece apud Cassium institui; Latine autem apud Bruttium exerceri volo. Utor familiaribus et quotidianis convictoribus, quos secum Mytilenis Cratippus adduxit, hominibus et doctis et illi probatissimis. Multum etiam mecum est Epicrates, princeps Atheniensium, et Leonides et horum ceteri similes. *Τὰ μὲν οὖν καθ' ἡμᾶς τάδε.* 6. De Gorgia autem quod mihi scribis, erat quidem ille in quotidiana declamatione utilis; sed omnia postposui, dummodo praeceptis patris parerem; *διαῤῥήδην* enim scripserat, ut eum dimitterem statim. Tergiversari nolui, ne mea nimia *σπουδὴ* suspicionem ei aliquam importaret. Deinde illud etiam mihi succurrebat, grave esse me de iudicio patris iudicare. 7. Tuum tamen studium et consilium gratum acceptumque est mihi. Excusationem angustiarum tui temporis accipio; scio enim, quam soleas esse occupatus. Emisse te praedium vehementer gaudeo feliciterque tibi rem istam evenire cupio. Hoc loco me tibi gratulari noli mi-

---

1. *adoptatissimus* M. — 15. *mihi successa* del. Lambinus, utpote soloeca. Fort. *mihi successu* i. e. *successui*. Or. — 16. *Quoniam* M: *Quod* E. — 17. *dupliciter* M. — 19. *nam et* Dresd. tertius: *nam cum et* M, *nam cum* E. Cfr. Hand Turs. II. p. 537. — 20. *noctesque* M. — 27. *φιλολογίᾳ* Orellius: *philologia* ME. — 23. *σιυζητησει* M. — 38. *ne me animi ασπουδη* M. — 43. *tibi gr.*] *ti gr.* M.

rari; eodem enim fere loco tu quoque emisse te fecisti me certiorem. Habes. Deponendae tibi sunt urbanitates; rusticus Romanus factus es. Quomodo ego mihi nunc ante oculos tuum iucundissimum conspectum propono? Videor enim videre ementem te rusticas res, cum villico loquentem, in lacinia servantem ex mensa secunda semina. Sed quod ad rem pertinet, me tum tibi defuisse aeque ac tu doleo. Sed noli dubitare, mi Tiro, quin te sublevaturus sim, si modo fortuna me; praesertim cum sciam communem nobis emptum esse istum fundum. 8. De mandatis quod tibi curae fuit, est mihi gratum. Sed peto a te, ut quam celerrime mihi librarius mittatur, maxime quidem Graecus; multum mihi enim eripitur operae in exscribendis hypomnematis. Tu velim in primis cures, ut valeas, ut una *συμφιλολογεῖν* possimus. Antherum tibi commendo. Vale.

XXII. (*A. U. C.* 708.)

TULLIUS TIRONI SUO S.

1. Spero ex tuis litteris tibi melius esse; cupio certe. Cui quidem rei omni ratione cura ut inservias, et cave suspiceris contra meam voluntatem te facere, quod non sis mecum. Mecum es, si te curas. Quare malo te valetudini tuae servire quam meis oculis et auribus. Etsi enim et audio te et video lubenter, tamen hoc multo erit, si valebis, iucundius. Ego hic cesso, quia ipse nihil scribo; lego autem libentissime. Tu istic, si quid librarii mea manu non intelligent, monstrabis. Una omnino interpositio difficilior est, quam ne ipse quidem facile legere soleo, de quadrimo Catone. De triclinio cura, ut facis. Tertia aderit, modo ne Publius rogatus sit. 2. Demetrius iste nunquam omnino Phalereus fuit; sed nunc plane Billienus est. Itaque te do vicarium; tu eum observabis. Etsi: verumtamen; de illis: nosti cetera. Sed tamen, si quem cum eo sermonem habueris, scribes ad me, ut mihi nascatur epistolae argumentum et ut tuas quam longissimas litteras legam. Cura, mi Tiro, ut valeas; hoc gratius mihi facere nihil potes. Vale.

XXIII. (*A. U. C.* 710.)

CICERO TIRONI S.

1. Tu vero confice professionem, si potes; etsi haec pecunia ex eo genere est, ut professione non egeat. Verumtamen . . .! Balbus ad me scripsit tanta se *ἐπιφορᾷ* oppressum, ut loqui non possit. Antonius de lege quid egerit. Liceat modo rusticari! Ad Bithynicum scripsi. 2. De Servilio tu videris, qui senectutem non contemnis. Etsi Atticus noster, quia quondam me commoveri *πανικοῖς* intellexit, idem semper putat nec videt, quibus praesidiis philosophiae saeptus sim; et hercle, quod timidus ipse est, *θορυβοποιεῖ*. Ego tamen Antonii inve-

---

3. Fort. *Commodum ego - - - propono.* Or. — 9. *demandastis* M. — 13. *Antherum* M: *Anterum* Ernestius. — 17. *suspiceres* M. — 20. *tamen hoc multo erit tamen si* M. — 26. *Billienus* M: *Bilienus* E. — 27. *verumtamen ; de illis* Vb: *verumtamen de illis* E. — 30. *gratius mihi* M: *mihi gratius* E. — 34. *Verumtamen . . ! Balbus* Vb: *Verumtamen Balbus* E. — 35. *ἐπιφορᾷ* Orellius: *epiphora* ME. — *possit. Antonius* V: *possit, Antonius* E. — 36. *delegem* M. Fort. *DE LEGGIIII.* (i. e. *de legionibus quattuor.*) Or.

teratam sine ulla offensione amicitiam retinere sane volo scribamque ad eum, sed non ante, quam te videro. Nec tamen te avoco a syngrapha; γόνυ κνήμης. Cras exspecto Leptam et n! ad cuius rutam pulegio mihi tui sermonis utendum est. Vale.

XXIV. (A. U. C. 710.*)*

TULLIUS TIRONI S.

1. Etsi mane Harpalum miseram, tamen, cum haberem, cui recte darem litteras, etsi novi nihil erat, iisdem de rebus volui ad te saepius scribere; non quin confiderem diligentiae tuae; sed rei me magnitudo movebat. Mihi prora et puppis, ut Graecorum proverbium est, fuit a me tui dimittendi, ut rationes nostras explicares. Ofilio et Aurelio utique satis fiat. A Flamma, si non potes omne, partem aliquam velim extorqueas; in primisque, ut expedita sit pensio Kalendis Ian. De attributione conficies. De repraesentatione videbis. De domesticis † eius hactenus. 2. De publicis omnia mihi certa: quid Octavius, quid Antonius; quae hominum opinio; quid futurum putes. Ego vix teneor, quin accurram. Sed st! litteras tuas exspecto; et scito Balbum tum fuisse Aquini, cum tibi est dictum, et postridie Hirtium. Puto utrumque ad aquas. Sed quid egerint . . . . Dolabellae procuratores fac ut admoneantur. Appellabis etiam Papiam. Vale.

XXV. (A. U. C. 710.*)*

CICERO F. TIRONI SUO S.

Etsi iusta et idonea usus es excusatione intermissionis litterarum tuarum, tamen id ne saepius facias, rogo. Nam, etsi de re publica rumoribus et nuntiis certior fio et de sua in me voluntate semper ad me perscribit pater, tamen de quavis minima re scripta a te ad me epistola semper fuit gratissima. Quare cum in primis tuas desiderem litteras, noli committere, ut excusatione potius expleas officium scribendi quam assiduitate epistolarum. Vale.

XXVI. (A. U. C. 710.*)*

Q. TIRONI SUO PLUR. S. D.

1. Verberavi te cogitationis tacito dumtaxat convicio, quod fasciculus alter ad me iam sine tuis litteris perlatus est. Non potes effugere huius culpae poenam, te patrono. Marcus est adhibendus; isque diu et multis lucubrationibus commentata oratione vide ut probare possit te non peccasse. 2. Plane te rogo, sicut olim matrem nostram facere memini, quae lagenas etiam inanes obsignabat, ne dicerentur inanes aliquae fuisse, quae furtim essent exsiccatae, sic tu, etiamsi quid scribas non habebis, scribito tamen, ne furtum cessationis quaesivisse videaris. Valde enim mi semper et vera et dulcia tuis epistolis nuntiantur. Ama nos et vale.

3. *excepto* M. — *Leptam et n! ad cuius* M: *Leptam. etenim ad cuius* E. — *puleio* M. — 8. *hisdem rebus* M. — 9. *diligenti* M. — 11. *Ofilio* N: *Ofillio* ME. — 14. *domesticis eius* M: *domesticis rebus* N, *domesticis* E. — 17. *st*] *si* M. — 19. *quid* Cratander: *quod* ME. — *fac ut* M: *fac* E. — 23. *intermissionis* Cratander: *intermissione* M, *de intermissione* E. — 32. *cogitatione* Aldus. — 34. *ponam* M. — *te patrono. Marcus* M: *De patrono Marcus* E. — 37. *lagonas* M. — *inanis opsignabat* M. — 38. *quid* B: *quod* ME.

XXVII. *(A. U. C.* 710.*)*

Q. CICERO TIRONI SUO S. P. D.

1. Mirificam mi verberationem cessationis epistola dedisti. Nam, quae parcius frater perscripserat, verecundia videlicet et properatione, ea tu sine assentatione, ut erant, ad me scripsisti, et maxime de consulibus designatis, quos ego penitus novi libidinum et languoris effeminatissimi animi plenos; qui nisi a gubernaculis recesserint, maximum ab universo naufragio periculum est. 2. Incredibile est, quae ego illos scio, oppositis Gallorum castris, in aestivis fecisse, quos ille latro, nisi aliquid firmius fuerit, societate vitiorum deleniet. Res est aut tribuniciis aut privatis consiliis munienda. Nam isti duo vix sunt digni, quibus alteri Caesenam, alteri Cossutianarum tabernarum fundamenta credas. Te, ut dixi, fero oculis. Ego vos a. d. III. Kalend. videbo tuosque oculos, etiamsi te veniens in medio foro videro, dissaviabor. Me ama. Vale.

---

3. *mi* M: *mihi* E. — 5. *assentione* M, *assensione* B. — 6. *libinum* M. — 7. *animi* delendum videbatur Ernestio. — 10. *deleniet* M: *deliniet* E. — 13. *fero in oculis* malebat Ernestius. — 14. *dissaviabor* M: *dissuaviabor* E.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD

QUINTUM FRATREM

LIBRI III.

LIBER I.

I. (*A. U. C.* 694.)

MARCUS Q. FRATRI S.

I. 1. Etsi non dubitabam, quin hanc epistolam multi nuntii, fama denique esset ipsa sua celeritate superatura tuque ante ab aliis auditurus esses annum tertium accessisse desiderio nostro et labori tuo, tamen existimavi a me quoque tibi huius molestiae nuntium perferri oportere. Nam superioribus litteris, non unis, sed pluribus, cum iam ab aliis desperata res esset, tamen tibi ego spem maturae decessionis afferebam; non solum, ut quam diutissime te iucunda opinione oblectarem, sed etiam quia tanta adhibebatur et a nobis et a praetoribus contentio, ut rem posse confici non diffiderem. 2. Nunc quoniam ita accidit, ut neque praetores suis opibus neque nos nostro studio quidquam proficere possemus, est omnino difficile non graviter id ferre; sed tamen nostros animos maximis in rebus et gerendis et sustinendis exercitatos frangi et debilitari molestià non oportet. Et quoniam ea molestissime ferre homines debent, quae ipsorum culpa contracta sunt, est quiddam in hac re mihi molestius ferendum quam tibi. Factum est enim mea culpa, contra quam tu mecum et proficiscens et per litteras egeras, ut priore anno non succederetur. Quod ego, dum saluti sociorum consulo, dum impudentiae nonnullorum negotiatorum resisto, dum nostram gloriam tua virtute augeri expeto, feci non sapienter; praesertim cum id commiserim, ut ille alter annus etiam tertium posset adducere. 3. Quod quoniam peccatum meum esse confiteor, est sapientiae atque humanitatis tuae, curare et perficere, ut hoc minus sapienter a me provisum diligentia tua corrigatur. Ac si te ipse vehementius ad omnes partes bene audiendi excitaris, non ut cum aliis, sed ut tecum iam ipse certes; si omnem tuam mentem, curam, cogitationem ad excellentem in omnibus rebus laudis cupiditatem incitaris: mihi crede, unus annus additus labori tuo multorum annorum laetitiam nobis, immo vero etiam posteris nostris afferet. 4. Quapropter hoc te primum rogo, ne con-

---

3. *denique*] Cfr. Bentivolium ad h. l. et Hand Turs. II. p. 268. — 8. *tibi ego* MR: *ego tibi* IE. — 14. *et gerendis* om. I. — 15. *Et* om. MRI. — 16. *quidem* I. — 19. *saluti sociorum* MR: *sociorum saluti* IE. — 20. *imprudentiae* I. — 21. *expedito* pr. M, *expecto* corr. M. — 25. *te* om. I. — 26. *ipso* Schützius. Cfr. Wunder V. L. p. LXXXI. — 27. *et excellentem* R, *ad excellentiam* I, *ad excellentis* Ernestius. — *in omnibus* MR: *omnibus in* IE. — 28. *incitaris*] *in ceteris* pr. M. — 29. *nobis immo vero etiam* R et pr. M: *nobis*, *gloriam vero etiam* E et mg. M, *nobis gloriam etiam* I.

trahas ac demittas animum neve te obrui, tamquam fluctu, sic magnitudine negotii sinas, contraque erigas ac resistas sive etiam ultro occurras negotiis. Neque enim eiusmodi partem rei publicae geris, in qua fortuna dominetur, sed in qua plurimum ratio possit et diligentia. Quodsi tibi bellum aliquod magnum et periculosum administranti prorogatum imperium viderem, tremerem animo, quod eodem tempore esse intelligerem etiam fortunae potestatem in nos prorogatam. 5. Nunc vero ea pars tibi rei publicae commissa est, in qua aut nullam aut perexiguam partem fortuna tenet et quae mihi tota in tua virtute ac moderatione animi posita esse videatur. Nullas, ut opinor, insidias hostium, nullam proelii dimicationem, nullam defectionem sociorum, nullam inopiam stipendii aut rei frumentariae, nullam seditionem exercitus pertimescimus; quae persaepe sapientissimis viris acciderunt, ut, quemadmodum gubernatores optimi vim tempestatis, sic illi fortunae impetum superare non possent. Tibi data est summa pax, summa tranquillitas; ita tamen, ut ea dormientem gubernatorem vel obruere, vigilantem etiam delectare possit. 6. Constat enim ea provincia primum ex eo genere sociorum, quod est ex hominum omni genere humanissimum, deinde ex eo genere civium, qui aut, quod publicani sunt, nos summa necessitudine attingunt, aut, quod ita negotiantur, ut locupletes sint, nostri consulatus beneficio se incolumes fortunas habere arbitrantur.

II. 7. — „At enim inter hos ipsos exsistunt graves controversiae, multae nascuntur iniuriae, magnae contentiones consequuntur." — Quasi vero ego id putem, non te aliquantum negotii sustinere. Intelligo permagnum esse negotium et maximi consilii; sed memento consilii me hoc negotium esse magis aliquanto quam fortunae putare. Quid est enim negotii continere eos, quibus praesis, si te ipse contineas? Id autem sit magnum et difficile ceteris, sicut est difficillimum: tibi et fuit hoc semper facillimum et vero esse debuit; cuius natura talis est, ut etiam sine doctrina videatur moderata esse potuisse; ea autem adhibita doctrina est, quae vel vitiosissimam naturam excolere possit. Tu cum pecuniae, cum voluptati, cum omnium rerum cupiditati resistes, ut facis; erit, credo, periculum, ne improbum negotiatorem, paullo cupidiorem publicanum comprimere non possis! Nam Graeci quidem sic te ita viventem intuebuntur, ut quendam ex annalium memoria aut etiam de caelo divinum hominem esse in provinciam delapsum putent. 8. Atque haec nunc, non ut facias, sed ut te facere et fecisse gaudeas, scribo. Praeclarum est enim summo cum imperio fuisse in Asia triennium sic, ut nullum te signum, nulla pictura, nullum vas, nulla vestis, nullum mancipium, nulla forma cuiusquam, nulla condicio pecuniae — quibus rebus abundat ista provincia — ab summa integritate continentiaque deduxerit. 9. Quid autem reperiri tam eximium aut tam expetendum potest, quam istam virtutem, moderationem animi, temperantiam non latere in tenebris neque esse abditam, sed in luce Asiae, in oculis clarissimae pro-

1. *ac* MR: *aut* IE. — 9. *teneat* Lambinus. — 14. *impetum fortunae* I. — 16. *vel* suspectum Ernestio. (*vel obruere vel vigilantem* I.) — 19. *eo*] *omni* I. — 26. *negotium esse* MR: *esse negotium* IE. — 29. *vere* R. — 31. *accolere* R, *attollere* I. — 32. *tum voluptati tum* I. — 35. *de*] *e* I. — 41. *a* R.

vinciae atque in auribus omnium gentium ac nationum esse positam? non itineribus tuis perterreri homines, non sumptu exhauriri, non adventu commoveri? esse, quocunque veneris, et publice et privatim maximam laetitiam, cum urbs custodem, non tyrannum, domus hospitem, non expilatorem recepisse videatur?

III. 10. His autem in rebus iam te usus ipse profecto erudivit nequaquam satis esse ipsum has te habere virtutes, sed esse circumspiciendum diligenter, ut in hac custodia provinciae non te unum sed omnes ministros imperii tui sociis et civibus et rei publicae praestare videare. Quamquam legatos habes eos, qui ipsi per se habituri sint rationem dignitatis tuae; de quibus honore et dignitate et aetate praestat Tubero, quem ego arbitror, praesertim cum scribat historiam, multos ex suis annalibus posse deligere, quos velit et possit imitari; Allienus autem noster est cum animo et benevolentia, tum vero etiam imitatione vivendi. Nam quid ego de Gratidio dicam? quem certo scio ita laborare de existimatione sua, ut propter amorem in nos fraternum etiam de nostra laboret. 11. Quaestorem habes non tuo iudicio delectum, sed eum, quem sors dedit. Hunc oportet et sua sponte esse moderatum et tuis institutis ac praeceptis obtemperare. Quorum si quis forte esset sordidior, ferres eatenus, quoad per se negligeret eas leges, quibus esset adstrictus, non ut ea potestate, quam tu ad dignitatem permisisses, ad quaestum uteretur. Neque enim mihi sane placet, praesertim cum hi mores tantum iam ad nimiam lenitatem et ad ambitionem incubuerint, scrutari te omnes sordes, excutere unum quemque eorum, sed, quanta sit in quoque fides, tantum cuique committere. Atque inter hos, eos, quos tibi comites et adiutores negotiorum publicorum dedit ipsa res publica, dumtaxat finibus iis praestabis, quos ante praescripsi.

IV. 12. Quos vero aut ex domesticis convictionibus aut ex necessariis apparitionibus tecum esse voluisti, qui quasi ex cohorte praetoris appellari solent, horum non modo facta sed etiam dicta omnia praestanda nobis sunt. Sed habes eos tecum, quos possis recte facientes facile diligere, minus consulentes existimationi tuae facillime coërcere; a quibus, rudis cum esses, videtur potuisse tua liberalitas decipi; nam ut quisque est vir optimus, ita difficillime esse alios improbos suspicatur: nunc vero tertius hic annus habeat integritatem eandem quam superiores, cautiorem etiam ac diligentiorem. 13. Sint aures tuae, quae id, quod audiunt, existimentur audire, non in quas ficte et simulate quaestûs causa insusurretur. Sit anulus tuus non ut vas aliquod, sed tamquam ipse tu; non minister alienae voluntatis, sed testis tuae. Accensus sit eo numero, quo eum maiores nostri esse voluerunt, qui hoc non in beneficii loco sed in laboris ac muneris non temere nisi libertis

---

7. *satis est* MR. — *has te* I cum ψ et Ambrr. 9. 10: *hasce* MRE. — 11. *tuae* ψ: *suae* MRIE. Conf. §. 12 et 14. — 13. *Halienus* M, *Auienus* I. — 14. *noster et cum* M, *noster cum* RI. — 15. *certe* MR. — 16. *propterea amorem* MRI. — 17. *de nostra*] *demonstrare* RI. — 19. *ac*] *et* I. — 20. *est* I. — 23. *levitatem et ambitionem* I. — 25. *hos*] *nos* pr. M. — 27. *iis* MR: *his* IE. — 28. *coniunctionibus* MR, *convictoribus* I. — 29. *apparationibus* M, *apparitoribus* RI. — 36. *cautiorem etiam et diligentiorem* I, *cautionem etiam diligentiorem* Faërnus. Sed cfr. §. 17 et 18. — 37. *et*] *aut* I. — 38. *animus* I. — 39. *accessus sit eo etiam numero* I.

suis deferebant; quibus illi quidem non multo secus ac servis imperabant. Sit lictor non suae sed tuae lenitatis apparitor; maioraque praeferant fasces illi ac secures dignitatis insignia quam potestatis. Toti denique sit provinciae cognitum tibi omnium, quibus praesis, salutem, liberos, famam, fortunas esse carissimas. Denique haec opinio sit, non modo iis, qui aliquid acceperint, sed iis etiam, qui dederint, te inimicum, si id cognoveris, futurum. Neque vero quisquam dabit, cum erit hoc perspectum, nihil per eos, qui simulant se apud te multum posse, abs te solere impetrari. 14. Nec tamen haec oratio mea est eiusmodi, ut te in tuos aut durum esse nimium aut suspiciosum velim. Nam si quis est eorum, qui tibi biennii spatio nunquam in suspicionem avaritiae venerit — ut ego Caesium et Chaerippum et Labeonem et audio et, quia cognovi, existimo —, nihil est, quod non et iis et si quis est alius eiusdemmodi et committi et credi rectissime putem. Sed si quis est, in quo iam offenderis, de quo aliquid senseris; huic nihil credideris, nullam partem existimationis tuae commiseris.

V. 15. In provincia vero ipsa, si quem es nactus, qui in tuam familiaritatem penitus intravit, qui nobis ante fuerit ignotus; huic quantum credendum sit, vide: non quin possint multi esse provinciales viri boni; sed hoc sperare licet, iudicare periculosum est. Multis enim simulationum involucris tegitur et quasi velis quibusdam obtenditur unius cuiusque natura; frons, oculi, vultus persaepe mentiuntur, oratio vero saepissime. Quamobrem, qui potes reperire ex eo genere hominum, qui pecuniae cupiditate adducti careant iis rebus omnibus, a quibus nos divulsi esse non possumus, te autem, alienum hominem, ament ex animo ac non sui commodi causa simulent? Mihi quidem permagnum videtur; praesertim si iidem homines privatum non fere quemquam, praetores semper omnes amant. Quo ex genere si quem forte tui cognosti amantiorem — fieri enim potuit — quam temporis, hunc vero ad tuorum numerum libenter adscribito; sin autem id non perspicies, nullum genus erit in familiaritate cavendum magis, propterea quod et omnes vias pecuniae norunt et omnia pecuniae causa faciunt et, quicum victuri non sunt, eius existimationi consulere non curant. 16. Atque etiam e Graecis ipsis diligenter cavendae sunt quaedam familiaritates, praeter hominum perpaucorum, si qui sunt vetere Graecia digni. Sic vero, fallaces sunt permulti et leves et diuturna servitute ad nimiam assentationem eruditi. Quos ego universos adhiberi liberaliter, optimum quemque hospitio amicitiaque coniungi dico oportere; nimiae familiaritates eorum neque tam fideles sunt — non enim audent adversari nostris voluntatibus —, et invident non nostris solum, verum etiam suis.

VI. 17. Iam, qui in eiusmodi rebus, in quibus vereor etiam ne durior sim, cautus esse velim ac diligens, quo me animo in servis esse

2. *Sic* I. — *suae saevitiae sed* Ursinus. — 6. *his* - - *his* MI. — 9. *haec oratio mea est* MR: *est haec oratio mea* IE. — *eiusmodi* MR: *huiusmodi* IE. — 12. *et* ante *audio* om. I. — 13. *his* I. — 14. *eiusmodi* RI. — 23. *potest* I. Cfr. Madvig I. p. 32. — 24. *iis* MR: *his* IE. — 28. *siquidem forte* MI. — 29. *tuorum* e Longolii Codice Schützius: *tuum* MRIE. — 30. *adscribo* I. — *genus erit* MR: *erit genus* IE. — 34. *praeterquam* Lambinus. — 38. *amicitiaeque* I. — *nimiaeque* I. — 40. *et invident non* MR: *et non invident* I, *et vero invident non* cum Manutio E. — 42. *servis* MRI: *servos* E.

censes? quos quidem cum omnibus in locis, tum praecipue in provinciis regere debemus. Quo de genere multa praecipi possunt, sed hoc et brevissimum est et facillime teneri potest, ut ita se gerant in istis Asiaticis itineribus, ut si iter Appia via faceres; neve interesse quidquam putent, utrum Tralles an Formias venerint. Ac si quis est ex servis egregie fidelis, sit in domesticis rebus et privatis; quae res ad officium imperii tui atque ad aliquam partem rei publicae pertinebunt, de iis rebus ne quid attingat. Multa enim, quae recte committi servis fidelibus possunt, tamen sermonis et vituperationis vitandae causa committenda non sunt. 18. Sed nescio quo pacto ad praecipiendi rationem delapsa est oratio mea, cum id mihi propositum initio non fuisset. Quid enim ei praecipiam, quem ego in hoc praesertim genere intelligam prudentia non esse inferiorem quam me, usu vero etiam superiorem? Sed tamen si ad ea, quae faceres, auctoritas accederet mea, tibi ipsa illa putavi fore iucundiora. Quare sint haec fundamenta dignitatis tuae: tua primum integritas et continentia; deinde omnium, qui tecum sunt, pudor; delectus in familiaritatibus et provincialium hominum et Graecorum percautus et diligens; familiae gravis et constans disciplina. 19. Quae cum honesta sint in his privatis nostris quotidianisque rationibus, in tanto imperio, tam depravatis moribus, tam corruptrice provincia divina videantur necesse est. Haec institutio atque haec disciplina potest sustinere in rebus statuendis et decernendis eam severitatem, qua tu in iis rebus usus es, ex quibus nonnullas simultates cum magna mea laetitia susceptas habemus: nisi forte me Paconii nescio cuius, hominis ne Graeci quidem ac Mysi aut Phrygis potius, querelis moveri putas aut Tuscenii, hominis furiosi ac sordidi, vocibus, cuius tu ex impurissimis faucibus inhonestissimam cupiditatem eripuisti summa cum aequitate.

VII. 20. Haec et cetera plena severitatis, quae statuisti in ista provincia, non facile sine summa integritate sustineremus; quare sit summa in iure dicundo severitas, dummodo ea ne varietur gratiâ, sed conservetur aequabilis. Sed tamen parvi refert abs te ipso ius dici aequabiliter et diligenter, nisi idem ab iis fiet, quibus tu eius muneris aliquam partem concesseris. Ac mihi quidem videtur non sane magna varietas esse negotiorum in administranda Asia, sed ea tota iurisdictione maxime sustineri. In qua scientiae praesertim provincialis ratio ipsa expedita est: constantia est adhibenda et gravitas, quae resistat non solum gratiae verum etiam suspicioni. 21. Adiungenda etiam est facilitas in audiendo, lenitas in decernendo, in satisfaciendo ac disputando diligentia. His rebus nuper C. Octavius iucundissimus fuit, apud quem primus lictor quievit; tacuit accensus; quoties quisque voluit, dixit et quam voluit diu. Quibus ille rebus fortasse nimis lenis videretur, nisi haec

4. *faceres* libri: *facias* Ernestius. — 5. *Ac* MR: *At* IE. — 7. *iis* R: *his* MIE. — 14. *ipsa* Ursinus: *ipsi* cum libris E. — *iucundiora fore* I. — 19. *privatis moribus nostris* R. — 21. *haec* om. I. — 22. *statuendis decernendisque* I. — *quum* M. — *his* MI. — 24. *ac* MI: *at* RE. — 25. *Mysi* MI: *Mysii* RE. — *Tusceni* M. — 26. *honestissimam* MR. — 29. *sustinebimus* I. Fort. *sustinuerimus*. Or. — 30. *ne*] *non* I. — 31. *aequaliter* MRI. — 32. *his* MI. — 38. *discernendo* I. — *disceptando* Manutius. — 39. *Iis* MR. — *Cn.* MR. — Fort. *proximus*. Or. — 40. *quievit* Pantagatho auctore E: libri *qui fuit*. — *accensu* pr. M, *accessu* I cum corr. M. — 41. *levis* - - *levitas* I.

lenitas illam severitatem tueretur. Cogebantur Sullani homines, quae per vim et metum abstulerant, reddere. Qui in magistratibus iniuriose decreverant, eodem ipsis privatis erat iure parendum. Haec illius severitas acerba videretur, nisi multis condimentis humanitatis mitigaretur. 22. Quodsi haec lenitas grata Romae est, ubi tanta arrogantia est, tam immoderata libertas, tam infinita hominum licentia, denique tot magistratus, tot auxilia, tanta vis, tanta senatus auctoritas: quam iucunda tandem praetoris comitas in Asia potest esse! in qua tanta multitudo civium, tanta sociorum, tot urbes, tot civitates unius hominis nutum intuentur; ubi nullum auxilium est, nulla conquestio, nullus senatus, nulla contio. Quare permagni hominis est et cum ipsa natura moderati, tum vero etiam doctrina atque optimarum artium studiis eruditi, sic se adhibere in tanta potestate, ut nulla alia potestas ab iis, quibus is praesit, desideretur.

VIII. 23. Cyrus ille a Xenophonte non ad historiae fidem scriptus, sed ad effigiem iusti imperii; cuius summa gravitas ab illo philosopho cum singulari comitate coniungitur: — quos quidem libros non sine causa noster ille Africanus de manibus ponere non solebat; nullum est enim praetermissum in iis officium diligentis et moderati imperii: — eaque, si sic coluit ille, qui privatus futurus nunquam fuit, quonam modo retinenda sunt iis, quibus imperium ita datum est, ut redderent; et ab iis legibus datum est, ad quas revertendum est? 24. Ac mihi quidem videntur huc omnia esse referenda iis, qui praesunt aliis, ut ii, qui erunt in eorum imperio, sint quam beatissimi: quod tibi et esse antiquissimum et ab initio fuisse, ut primum Asiam attigisti, constante fama atque omnium sermone celebratum est. Est autem non modo eius, qui sociis et civibus, sed etiam eius, qui servis, qui mutis pecudibus praesit, eorum, quibus praesit, commodis utilitatique servire. 25. Cuius quidem generis constare inter omnes video abs te summam adhiberi diligentiam: nullum aes alienum novum contrahi civitatibus, vetere autem magno et gravi multas abs te esse liberatas; urbes complures dirutas ac paene desertas — in quibus unam Ioniae nobilissimam, alteram Cariae, Samum et Halicarnassum — per te esse recreatas; nullas esse in oppidis seditiones, nullas discordias; provideri abs te, ut civitates optimatium consiliis administrentur; sublata Mysiae latrocinia; caedes multis locis repressas; pacem tota provincia constitutam; neque solum illa itinerum atque agrorum sed multo etiam plura et maiora oppidorum et fanorum furta et latrocinia esse depulsa; remotam a fama et a fortunis et ab otio locupletium illam acerbissimam ministram praetorum avaritiae, calumniam; sumptus et tributa civitatum ab omnibus, qui earum civitatum fines incolant, tolerari aequabiliter; facillimos esse aditus ad

---

2. *Qui*] *Quae* I. — 7. *vis populi*, *tanta* Ernestius. — 11. *permagni* Manutius: *cum permagni* cum libris E. — 13. *his* MI. — *quibus is praesit* MR: *quibus praesit* I, *quibus ipse praesit* E. — 19. *his* MI. — 21. *his* I. — 22. *his* MI. — 23. *his* MI. — *hi* I. — 24. *erunt in eorum imperio* MR: *eorum in imperio erunt* I, *erunt eorum in imperio* E. — *et esse* cum Manutio E: libri *esse et*. — 31. *liberatas urbes: complures* I. — 34. *optimatum* I. — 37. *oppidorum et fanorum furta et latrocinia* cum Repetitt. Lambinianae E: *oppidorum et furtorum latrocinia* M, *oppidorum et furta et latrocinia* RI, *oppidorum et fanorum latrocinia* Vb. — 39. *et* ante *ab* om. I. — *locupletium* MR: *locupletum* IE. — 41. *aequaliter* MR.

te; patere aures tuas querelis omnium; nullius inopiam ac solitudinem non modo illo populari accessu ac tribunali, sed ne domo quidem et cubiculo esse exclusam tuo; toto denique in imperio nihil acerbum esse, nihil crudele, atque omnia plena clementiae, mansuetudinis, humanitatis.

IX. 26. Quantum vero illud est beneficium tuum, quod iniquo et gravi vectigali aedilicio, cum magnis nostris simultatibus, Asiam liberasti? Etenim, si unus homo nobilis queritur palam te, quod edixeris, NE AD LVDOS PECVNIAE DECERNERENTVR, HS. CC. sibi eripuisse: quanta tandem pecunia penderetur, si omnium nomine, quicunque Romae ludos facerent, quod erat iam institutum, erogaretur? Quamquam has querelas hominum nostrorum illo consilio oppressimus, quod in Asia nescio quonam modo, Romae quidem non mediocri cum admiratione laudatur, quod, cum ad templum monumentumque nostrum civitates pecunias decrevissent, cumque id et pro meis magnis meritis et pro tuis maximis beneficiis summa sua voluntate fecissent, nominatimque lex exciperet, VT AD TEMPLVM MONVMENTVM CAPERE LICERET; cumque id, quod dabatur, non esset interiturum, sed in ornamentis templi futurum, ut non mihi potius quam populo Romano ac diis immortalibus datum videretur: tamen id, in quo erat dignitas, erat lex, erat eorum, qui faciebant, voluntas, accipiendum non putavi cum aliis de causis, tum etiam ut animo aequiore ferrent ii, quibus nec deberetur nec liceret. 27. Quapropter incumbe toto animo et studio omni in eam rationem, qua adhuc usus es, ut eos, quos tuae fidei potestatique senatus populusque Romanus commisit et credidit, diligas et omni ratione tueare, et esse quam beatissimos velis. Quodsi te sors Afris aut Hispanis aut Gallis praefecisset, immanibus ac barbaris nationibus, tamen esset humanitatis tuae consulere eorum commodis et utilitati salutique servire. Cum vero ei generi hominum praesimus, non modo in quo ipso sit, sed etiam a quo ad alios pervenisse putetur humanitas, certe iis eam potissimum tribuere debemus, a quibus accepimus. 28. Non enim me hoc iam dicere pudebit, praesertim in ea vita atque iis rebus gestis, in quibus non potest residere inertiae aut levitatis ulla suspicio, nos ea, quae consecuti sumus, iis studiis et artibus esse adeptos, quae sint nobis Graeciae monumentis disciplinisque traditae. Quare praeter communem fidem, quae omnibus debetur, praeterea nos isti hominum generi praecipue debere videmur, ut, quorum praeceptis sumus eruditi, apud eos ipsos, quod ab iis didicerimus, velimus expromere.

X. 29. Atque ille quidem princeps ingenii et doctrinae Plato tum denique fore beatas res publicas putavit, si aut docti et sapientes homines

2. *quidem tua et* I. — 3. *exclusam tuo ; toto* Manutius: *exclusam: tuo toto* RIE. — *in imperio* I: *imperio* MRE. — 6. *aedilicio cum magnis* Luenemannus: *aediliciorum magnis* cum libris E. — 7. *Etenim* MI: *Enimvero* RE. — 12. *quonam* MRI : *quo* Ernestius. Cfr. Matthiae Cic. Epp. sel. Ed. 2. p. 42. — 14. *magnis meis* I. — 16. *ut*] *et* I. — *monumentum* Orellius: *et monumentum* MR, *monumentumque* IE. — 18. *Romano populo* I. — 20. *cum*] *tum* I. — 21. *hi* M, *in* I. — 24. *et esse* Facciolatus: *ut esse* cum libris E. — 28. *ipso* Reizius: *ipsa* cum libris E. — 29. *iis etiam eam* I. — 31. *atque his* I, *atque in iis* M. — 33. *iis* R : *his* MIE. — 34. *traditae* I: *tradita* MRE. — 35. *praeterea* suspectum Ernestio. — 36. *sumus eruditi* MR : *eruditissimus* (i. e. *eruditi simus*) I, *simus eruditi* E. — *his* MI. — 39. *et* MR: *aut* I, *ac* cum Grutero E.

eas regere coepissent, aut ii, qui regerent, omne suum studium in doctrina et sapientia collocassent. Hanc coniunctionem videlicet potestatis et sapientiae saluti censuit civitatibus esse posse. Quod fortasse aliquando universae rei publicae nostrae, nunc quidem profecto isti provinciae contigit, ut is in ea summam potestatem haberet, cui in doctrina, cui in virtute atque humanitate percipienda plurimum a pueritia studii fuisset et temporis. 30. Quare cura, ut hic annus, qui ad laborem tuum accessit, idem ad salutem Asiae prorogatus esse videatur. Quoniam in te retinendo fuit Asia felicior quam nos in deducendo, perfice, ut laetitiâ provinciae desiderium nostrum leniatur. Etenim, si in promerendo, ut tibi tanti honores haberentur, quanti haud scio an nemini, fuisti omnium diligentissimus, multo maiorem in his honoribus tuendis adhibere diligentiam debes. 31. Equidem de isto genere honorum quid sentirem, scripsi ad te ante. Semper eos putavi, si vulgares essent, viles; si temporis causa constituerentur, leves; si vero — id quod ita factum est — meritis tuis tribuerentur, existimabam multam tibi in iis honoribus tuendis operam esse ponendam. Quare quoniam in istis urbibus cum summo imperio et potestate versaris, in quibus tuas virtutes consecratas et in deorum numero collocatas vides, in omnibus rebus, quas statues, quas decernes, quas ages, quid tantis hominum opinionibus, tantis de te iudiciis, tantis honoribus debeas, cogitabis. Id autem erit eiusmodi, ut consulas omnibus, ut medeare incommodis hominum, provideas saluti, ut te parentem Asiae et dici et haberi velis.

XI. 32. Atque huic tuae voluntati ac diligentiae difficultatem magnam afferunt publicani: quibus si adversamur, ordinem de nobis optime meritum et per nos cum re publica coniunctum et a nobis et a re publica diiungemus; sin autem omnibus in rebus obsequemur, funditus eos perire patiemur, quorum non modo saluti sed etiam commodis consulere debemus. Haec est una, si vere cogitare volumus, in toto imperio tuo difficultas. Nam esse abstinentem, continere omnes cupiditates, suos coërcere, iuris aequabilem tenere rationem, facilem se in rebus cognoscendis, in hominibus audiendis admittendisque praebere praeclarum magis est quam difficile. Non est enim positum in labore aliquo, sed in quadam inductione animi et voluntate. 33. Illa causa publicanorum quantam acerbitatem afferat sociis, intelleximus ex civibus, qui nuper in portoriis Italiae tollendis non tam de portorio quam de nonnullis iniuriis portitorum querebantur. Quare non ignoro, quid sociis accidat in ultimis terris, cum audierim in Italia querelas civium. Hic te ita versari, ut et publicanis satisfacias, praesertim publicis male redemptis, et socios perire non sinas, divinae cuiusdam virtutis esse videtur, id est, tuae. Ac primum Graecis id, quod acerbissimum est, quod sunt vectigales, non ita acerbum videri debet, propterea quod sine imperio

---

1. *aut hi qui* M, *aut qui* I. — 2. *et* MR: *ac* IE. — *collocassent* MRI: *collocarent* Ernestius. — *et* MRI: *ac* cum Grutero E. — 5. *eam* MI. — 8. *propagatus* malebat Ernestius. — *quoniamque* Malaspina. — 10. *Et cum si* M. — 13. *Equidem* MR: *Et quidem* IE. — 16. *iis* RI: *his* ME. — *honoribus* om. Manutius. — 18. *honestate* R. — 22. *huiusmodi* R. — *omnium* Ursinus. — 24. Fort. *At* vel *Atqui*. Bait. — 27. *obsequimur* R. — 28 *consulere debemus*] *consulemus* MI. — 31. *iuris*] *et iuris* I. — *se* Facciolatus: *te* cum libris E. — 34. *et* MR: *atque* IE. — 38. *audiverim* I. — 39. *ac socios* I. — 41. *est*] *et* MRI.

populi Romani suis institutis per se ipsi ita fuerunt. Nomen autem publicani aspernari non possunt, qui pendere ipsi vectigal sine publicano non potuerint, quod iis aequaliter Sulla descripserat. Non esse autem leniores in exigendis vectigalibus Graecos quam nostros publicanos hinc intelligi potest, quod Caunii nuper omnesque ex insulis, quae erant ab Sulla Rhodiis attributae, confugerunt ad senatum, nobis ut potius vectigal quam Rhodiis penderent. Quare nomen publicani neque ii debent horrere, qui semper vectigales fuerunt, neque ii aspernari, qui per se pendere vectigal non potuerunt, neque ii recusare, qui postulaverunt. 34. Simul et illud Asia cogitet, nullam a se neque belli externi neque domesticarum discordiarum calamitatem afuturam fuisse, si hoc imperio non teneretur. Id autem imperium cum retineri sine vectigalibus nullo modo possit, aequo animo parte aliqua suorum fructuum pacem sibi sempiternam redimat atque otium.

XII. 35. Quodsi genus ipsum et nomen publicani non iniquo animo sustinebunt, poterunt iis consilio et prudentia tua reliqua videri mitiora. Possunt in pactionibus faciendis non legem spectare censoriam, sed potius commoditatem conficiendi negotii et liberationem molestiae. Potes etiam tu id facere, quod et fecisti egregie et facis, ut commemores, quanta sit in publicanis dignitas, quantum nos illi ordini debeamus, ut remoto imperio ac vi potestatis et fascium publicanos cum Graecis gratia atque auctoritate coniungas. Sed et ab iis, de quibus optime tu meritus es et qui tibi omnia debent, hoc petas, ut facilitate sua nos eam necessitudinem, quae est nobis cum publicanis, obtinere et conservare patiantur. 36. Sed quid ego te haec hortor, quae tu non modo facere potes tua sponte sine cuiusquam praeceptis, sed etiam magna iam ex parte perfecisti? Non enim desistunt nobis agere quotidie gratias honestissimae et maximae societates; quod quidem mihi idcirco iucundius est, quod idem faciunt Graeci. — „Difficile est autem, ea, quae commodis, utilitate et prope natura diversa sunt, voluntate coniungere." — At ea quidem, quae supra scripta sunt, non ut te instituerem, scripsi — neque enim prudentia tua cuiusquam praecepta desiderat —, sed me in scribendo commemoratio tuae virtutis delectavit: quamquam in his litteris longior fui, quam aut vellem aut quam me putavi fore.

XIII. 37. Unum est, quod tibi ego praecipere non desinam, neque te patiar — quantum erit in me — cum exceptione laudari. Omnes enim, qui istinc veniunt, ita de tua virtute, integritate, humanitate commemorant, ut in tuis summis laudibus excipiant unam iracundiam. Quod vitium cum in hac privata quotidianaque vita levis esse animi atque infirmi videtur, tum vero nihil est tam deforme, quam ad summum imperium etiam acerbitatem naturae adiungere. Quare illud non suscipiam, ut, quae de iracundia dici solent a doctissimis hominibus, ea nunc tibi exponam, cum et nimis longus esse nolim et ex multorum scriptis ea facile possis cognoscere; illud, quod est epistolae proprium, ut is,

3. *potuerint* MR: *potuerunt* IE. — 5. *omnes qui ex* R, *omnes ex* M. — 7 et 8. *hi* I. — 11. *domesticarum discordiarum* MR: *discordiarum domesticarum* IE. — 16. *his* R. — 22. *his* I. — 34. *quam* ante *me* om. I. — 36. *erit in me* MR: *in me erit* IE. — *laudare* MI. — 42. *nunc tibi* MR: *tibi nunc* IE. — 44. *illud* del. Ernestius.

ad quem scribitur, de iis rebus, quas ignorat, certior fiat, praetermittendum esse non puto. 38. Sic ad nos omnes fere deferunt: nihil, cum absit iracundia, dicere solent, te fieri posse iucundius; sed, cum te alicuius improbitas perversitasque commoverit, sic te animo incitari, ut ab omnibus tua desideretur humanitas. Quare, quoniam in eam rationem vitae nos non tam cupiditas quaedam gloriae quam res ipsa ac fortuna deduxit, ut sempiternus sermo hominum de nobis futurus sit, caveamus, quantum efficere et consequi possumus, ut ne quod in nobis insigne vitium fuisse dicatur. Neque ego nunc hoc contendo, quod fortasse cum in omni natura, tum iam in nostra aetate difficile est, mutare animum et, si quid est penitus insitum moribus, id subito evellere; sed te illud admoneo, ut, si hoc plene vitare non potes, quod ante occupatur animus ab iracundia, quam providere ratio potuit, ne occuparetur, ut te ante compares quotidieque meditere resistendum esse iracundiae; cumque ea maxime animum moveat, tum tibi esse diligentissime linguam continendam; quae quidem mihi virtus non interdum minor videtur quam omnino non irasci. Nam illud est non solum gravitatis, sed nonnunquam etiam lentitudinis; moderari vero et animo et orationi, cum sis iratus, aut etiam tacere et tenere in sua potestate motum animi et dolorem, etsi non est perfectae sapientiae, tamen est non mediocris ingenii. 39. Atque in hoc genere multo te esse iam commodiorem mitioremque nuntiant. Nullae tuae vehementiores animi concitationes, nulla maledicta ad nos, nullae contumeliae perferuntur; quae cum abhorrent a litteris, ab humanitate, tum vero contraria sunt imperio ac dignitati. Nam, si implacabiles iracundiae sint, summa est acerbitas; sin autem exorabiles, summa levitas; quae tamen, ut in malis, acerbitati anteponenda est.

XIV. 40. Sed, quoniam primus annus habuit de hac reprehensione plurimum sermonis — credo propterea, quod tibi hominum iniuriae, quod avaritiae, quod insolentia praeter opinionem accidebat et intolerabilis videbatur — secundus autem multo lenior, quod et consuetudo et ratio et, ut ego arbitror, meae quoque litterae te patientiorem lenioremque fecerunt, tertius annus ita debet esse emendatus, ut ne minimam quidem rem quisquam possit ullam reprehendere. 41. Ac iam hoc loco non hortatione neque praeceptis sed precibus tecum fraternis ago, totum ut animum, curam cogitationemque tuam ponas in omnium laude undique colligenda. Quodsi in mediocri statu sermonis ac praedicationis nostrae res essent, nihil abs te eximium, nihil praeter aliorum consuetudinem postularetur. Nunc vero propter earum rerum, in quibus versati sumus, splendorem et magnitudinem, nisi summam laudem ex ista provincia assequimur, vix videmur summam vituperationem posse vitare. Ea nostra ratio est, ut omnes boni cum faveant, tum etiam omnem a nobis diligentiam virtutemque et postulent et exspectent, omnes

---

1. *his* I. — 3. *iracundia, dicere solent, te* MRI: *iracundia te* E. — 9. *hoc nunc* I. — *fortassis* R. — 12. *plane* Ernestii operae. — 17. *est non solum* MR: *non solum est* IE. — 24. *ac*] *et* I. — 25. *sunt* Ammianus Marcellinus 28, 1, 40. — 26. *lenitas* I. — 28. *iniuria* Ambrr. quattuor. — 29. *avaritia* Ambrr. quattuor et Vb, a qua M differre del Furia quidem non adnotavit. — *insolentiae* I. — 32. *debet esse* MR: *esse debet* IE. — 42. *omnem a nobis* MR: *a nobis omnem* IE.

autem improbi, quod cum his bellum sempiternum suscepimus, vel minima re ad reprehendendum contenti esse videantur. 42. Quare, quoniam eiusmodi theatrum es sortitus, celebritate refertissimum, magnitudine amplissimum, iudicio eruditissimum, natura autem ita resonans, ut usque Romam significationes vocesque referantur, contende quaeso atque elabora, non modo ut his rebus dignus fuisse, sed etiam ut illa omnia tuis artibus superasse videare.

XV. 43. Et quoniam mihi casus urbanam in magistratibus administrationem rei publicae, tibi provincialem dedit; si mea pars nemini cedit, fac, ut tua ceteros vincat. Simul et illud cogita, nos non de reliqua et sperata gloria iam laborare sed de parta dimicare; quae quidem non tam expetenda nobis fuit, quam tuenda est. Ac, si mihi quidquam esset abs te separatum, nihil amplius desiderarem hoc statu, qui mihi iam partus est. Nunc vero sic res sese habet, ut, nisi omnia tua facta atque dicta nostris rebus istinc respondeant, ego me tantis meis laboribus tantisque periculis, quorum tu omnium particeps fuisti, nihil consecutum putem. Quodsi, ut amplissimum nomen consequeremur, unus praeter ceteros adiuvisti, certe idem, ut id retineamus, praeter ceteros elaborabis. Non est tibi his solis utendum existimationibus ac iudiciis, qui nunc sunt, hominum, sed iis etiam, qui futuri sunt: quamquam illorum erit verius iudicium, obtrectatione et malevolentia liberatum. 44. Denique illud etiam debes cogitare, non te tibi soli gloriam quaerere; quod si esset, tamen non negligeres, praesertim cum amplissimis monumentis consecrare voluisses memoriam nominis tui; sed ea tibi est communicanda mecum, prodenda liberis nostris. In quo cavendum est, ne, si negligentior fueris, non solum tibi parum consuluisse sed etiam tuis invidisse videaris.

XVI. 45. Atque haec non eo dicuntur, ut te oratio mea dormientem excitasse, sed potius ut currentem incitasse videatur. Facies enim perpetuo, quae fecisti, ut omnes aequitatem tuam, temperantiam, severitatem integritatemque laudarent. Sed me quaedam tenet propter singularem amorem infinita in te aviditas gloriae; quamquam illud existimo, cum iam tibi Asia, sicut uni cuique sua domus, nota esse debeat, cum ad tuam summam prudentiam tantus usus accesserit, nihil esse, quod ad laudem attineat, quod non tu optime perspicias et tibi non sine cuiusquam hortatione in mentem veniat quotidie. Sed ego, qui, cum tua lego, te audire, et qui, cum ad te scribo, tecum loqui videor, idcirco et tua longissima quaque epistola maxime delector et ipse in scribendo sum saepe longior. 46. Illud te ad extremum et oro et hor-

---

1. *his* I: *iis* MRE. — *sempiternum suscepimus* MR: *suscepimus sempiternum* IE. — 3. *eiusmodi theatrum es sortitus* Orellius: *eiusmodi theatrum est totius* M, *eiusmodi est theatrum totius Asiae* RIE. — 9. *si* Malaspina: *et si* MRIE. — 13. *abs*] *a* R. — *speratum* I. — 14. *sic res* MR: *res sic* IE. — 15. *tantis meis* MR: *meis tantis* IE. — 17. *consecutum putem*] *consecutum* (om. *putem*) M, *consecutum puto* R. Possis et *consecutum censeam*. Or. — 19. *iis* R. — 20. *his* I. — 25. *est tibi* R, *tibi esse* I. — *quo* Facciolatus: *qua* MRIE. — 26. *non solum* om. MR. Vide ad Oratoris §. 227. Ed. min. — 27. *tuis etiam* I. — 31. *laudarent* MRI: *laudent* E. — 32. *amorem in te infinita* Ursinus. — 33. *sicuti* R. — 36. *exhortatione* M. — 37. *et quia cum* MI. — 38. *ideo* I. — 39. *sum saepe* MR: *saepe sum* IE.

tor, ut, tamquam poëtae boni et actores industrii solent, sic tu in extrema parte et conclusione muneris ac negotii tui diligentissimus sis, ut hic tertius annus imperii tui tamquam tertius actus perfectissimus atque ornatissimus fuisse videatur. Id facillime facies, si me — cui semper uni magis quam universis placere voluisti — tecum semper esse putabis et omnibus iis rebus, quas dices et facies, interesse. Reliquum est, ut te orem, ut valetudini tuae, si me et tuos omnes valere vis, diligentissime servias. Vale.

II. (*A. U. C.* 695.)

MARCUS Q. FRATRI S.

I. 1. Statius ad me venit a. d. VIII. Kalend. Novembr. Eius adventus, quod ita scripsisti, direptum iri te a tuis, dum is abesset, molestus mihi fuit. Quod autem exspectationem tui concursumque eum, qui erat futurus, si una tecum decederet neque antea visus esset, sustulit, id mihi non incommode visum est accidisse. Exhaustus est enim sermo hominum et multae emissae iam eiusmodi voces, *ἀλλ' αἰεί τινα φῶτα μέγαν·* quae te absente confecta esse laetor. 2. Quod autem idcirco a te missus est, mihi ut se purgaret, id necesse minime fuit. Primum enim nunquam ille mihi fuit suspectus; neque ego, quae ad te de illo scripsi, scripsi meo iudicio, sed cum ratio salusque omnium nostrûm, qui ad rem publicam accedimus, non veritate solum, sed etiam fama niteretur, sermones ad te aliorum semper, non mea iudicia perscripsi. Qui quidem quam frequentes essent et quam graves, adventu suo Statius ipse cognovit. Etenim intervenit nonnullorum querelis, quae apud me de illo ipso habebantur; et sentire potuit sermones iniquorum in suum potissimum nomen erumpere. 3. Quod autem me maxime movere solebat, cum audiebam illum plus apud te posse, quam gravitas istius aetatis et imperii prudentia postularet — quam multos enim mecum egisse putas, ut se Statio commendarem? quam multa autem ipsum *ἀφελῶς* mecum in sermone ita potuisse „Id mihi non placuit; monui, suasi, deterrui"? quibus in rebus etiamsi fidelitas summa est — quod prorsus credo, quoniam tu ita iudicas —, tamen species ipsa tam gratiosi liberti aut servi dignitatem habere nullam potest. Atque hoc sic habeto — nihil enim nec temere dicere nec astute reticere debeo —, materiam omnem sermonum eorum, qui de te detrahere velint, Statium dedisse; antea tantum intelligi potuisse, iratos tuae severitati esse nonnullos; hoc manumisso, iratis, quod loquerentur, non defuisse.

II. 4. Nunc respondebo ad eas epistolas, quas mihi reddidit L. Caesius — cui, quoniam ita te velle intelligo, nullo loco deero —;

---

1. *auctores* I. — 3. *actus* om. MR. Cfr. Varro R. R. 3, 16, 1. — 6. *his* MI. — *et facies* MR: *ac facies* IE. — 7. *omnes tuos* I. — 8. *Vale* om. IE. — 11. *a. d.*] *ad* MRI. — *III. Kal.* R. — 12. *direptum erit* pr. M, *direptum esse* I, *directum esse* R. — *te* om. RI. — 13. *sui* Schützius. — 14. *esse* I. — 15. *est enim* MR: *enim est* IE. — 16. *multae* MRI: *multis* E. — 27. *istius* Vb: *illius* MRIE. — 28. *aetatis*, *imperii*, *prudentiae* MRI. Fort. *aetatis*, *imperii prudentia*. Or. — 29. *ἀσφαλῶς* R. — 30. *potuisse* MR: *protulisse* IE. — *id mihi* - - *deterrui*, cum sint Statii, Ciceroni tribuit E. — 34. *enim*] *tamen* I cum pr. M. — 35. *velint* libri: *vellent* Ernestius. — 36. *antea* MRI: *et antea* E. — *veritati* MI. — 39. *cui*] *qui* M.

quarum altera est de Blaudenio Zeuxide, quem scribis certissimum matricidam tibi a me intime commendari. Qua de re et de hoc genere toto, ne forte me in Graecos tam ambitiosum factum esse mirere, pauca cognosce. Ego cum Graecorum querelas nimium valere sentirem propter hominum ingenia ad fallendum parata, quoscunque de te queri audivi, quacunque potui ratione placavi. Primum Dionysopolitas, qui erant inimicissimi, lenivi; quorum principem Hermippum non solum sermone meo sed etiam familiaritate devinxi. Ego Apamensem Hephaestum, ego levissimum hominem, Megaristum Antandrium, ego Niciam Smyrnaeum, ego nugas maximas omni mea comitate complexus sum, Nymphontem etiam Colophonium. Quae feci omnia, non quo me aut ii homines aut tota natio delectaret; pertaesum est levitatis, assentationis, animorum non officiis sed temporibus servientium. 5. Sed, ut ad Zeuxim revertar: cum is de M. Cascellii sermone secum habito, quae tu scribis, ea ipsa loqueretur, obstiti eius sermoni et hominem in familiaritatem recepi. Tua autem quae fuerit cupiditas tanta, nescio, quod scribis cupisse te, quoniam Smyrnae duos Mysos insuisses in culeum, simile in superiore parte provinciae edere exemplum severitatis tuae et idcirco Zeuxim elicere omni ratione voluisse: quem adductum in iudicium fortasse dimitti non oportuerat, conquiri vero et elici blanditiis — ut tu scribis — ad iudicium, necesse non fuit; eum praesertim hominem, quem ego et ex suis civibus et ex multis aliis quotidie magis cognosco nobiliorem esse prope quam civitatem suam. 6. — At enim Graecis solis indulgeo. — Quid? L. Caecilium nonne omni ratione placavi? quem hominem! qua ira! quo spiritu! Quem denique praeter Tuscenium, cuius causa sanari non potest, non mitigavi? Ecce supra caput homo levis ac sordidus, sed tamen equestri censu, Catienus; etiam is lenietur. Cuius tu in patrem quod fuisti asperior, non reprehendo; certo scio te † eum fecisse cum causa. Sed quid opus fuit eiusmodi litteris, quas ad ipsum misisti? „illum crucem sibi ipsum constituere, ex qua tu eum ante detraxisses; te curaturum, fumo ut combureretur, plaudente tota provincia." Quid vero ad C. Fabium nescio quem? — nam eam quoque epistolam T. Catienus circumgestat —: „renuntiari tibi Licinium plagiarium cum suo pullo miluino tributa exigere." Deinde rogas Fabium, „ut et patrem et filium vivos comburat, si possit; sin minus, ad te mittat, uti iudicio comburantur." Hae litterae abs te per iocum missae ad C. Fabium, si modo sunt tuae, cum leguntur, invidio-

1. *Blanide* MR. — *teuxide* M, *Deuxide* I. — 6. *Dionysopolitas* Ursinus: *Dionysitas* MRI, *Dionysipolitas* E. — 7. *inimicissimi* Manutius: *inimicissimi mei* MRIE. — 8. *Appaniensem* R, *Apamensem et* I. — *Ephestum* M, *Ephesium* RI, *Ephestium* Lambinus. Fort. *Hephaestium*. Or. — 9. *hominum* mg. M. — 10. *complexus sum* MR: *sum complexus* IE. — 11. *et Colophonium* I. — 12. *est*] *est enim* I. — 13. *Zeuxin* R, *Teuxim* (in mg. *Zeuxim*) M. — 14. *isdem Cascelli* M, *iisdem Cascelli* I, *is de Cascelli* R. — 15. *ipse* I. — 17. *duos* MRI: *duo* E. — *smirsos* M, qui in mg. *mysos* deletum et *smirneos* substitutum habet. — 19. *Zeuxin* R. — *eligere* RI. — *voluisse. Ultra quem* M, *voluisse ultro, quem* R. Fort. latet in his nom. pr. Or. — 20. *fortasse an dimitti* I. — *oportuerat* M: *oportuerit* RE, *potuerit* I. — 25. *Tuscennium* R. — 27. *ac*] *et* R. — *equestri incessu* MRI. — 29. *certo scio te eum fecisse* M: *certo scio te enim fecisse* R, *certo* (*certe* I) *enim scio te fecisse* IE. Fort. *certo scio te reum fecisse*. Or. — 31. *furno* Ursinus. — 32. *tota plaudente* I. — 33. *renuntiare* M, *renunciare* I. — 34. *Dein* R. — 35. *sin*] *si* MR. — 36. *abs*]*a* R.

sam atrocitatem verborum habent. 7. Ac, si omnium mearum praecepta litterarum repetes, intelliges esse nihil a me nisi orationis acerbitatem et iracundiam et, si forte, raro litterarum missarum indiligentiam reprehensam. Quibus quidem in rebus si apud te plus auctoritas mea quam tua sive natura paullo acrior sive quaedam dulcedo iracundiae sive dicendi sal facetiaeque valuisset, nihil sane esset, quod nos poeniteret. Et mediocri me dolore putas affici, cum audiam, qua sit existimatione Vergilius, qua tuus vicinus C. Octavius? Nam si te interioribus vicinis tuis, Ciliciensi et Syriaco, anteponis, valde magnum facis! Atque is dolor est, quod cum ii, quos nominavi, te innocentia non vincant, vincunt tamen artificio benevolentiae colligendae, qui neque Cyrum Xenophontis neque Agesilaum noverint; quorum regum summo imperio nemo unquam verbum ullum asperius audivit. Sed haec a principio tibi praecipiens, quantum profecerim, non ignoro.

III. 8. Nunc tamen decedens — id quod mihi iam facere videris — relinque quaeso quam iucundissimam memoriam tui. Successorem habes perblandum; cetera valde illius adventu tua requirentur. In litteris mittendis — ut saepe ad te scripsi — nimium te exorabilem praebuisti. Tolle omnes, si potes, iniquas, tolle inusitatas, tolle contrarias. Statius mihi narravit scriptas ad te solere afferri, ab se legi; et si iniquae sint, fieri te certiorem; antequam vero ipse ad te venisset, nullum delectum litterarum fuisse; ex eo esse volumina selectarum epistolarum, quae reprehendi solerent. 9. Hoc de genere nihil te nunc quidem moneo; sero est enim; ac scire potes multa me varie diligenterque monuisse. Illud tamen, quod Theopompo mandavi, cum essem admonitus ab ipso, vide per homines amantes tui, quod est facile, ut haec genera tollantur epistolarum, primum iniquarum, deinde contrariarum, tum absurde et inusitate scriptarum, postremo in aliquem contumeliosarum. Atque ego haec tam esse, quam audio, non puto; et si sunt occupationibus tuis minus animadversa, nunc perspice et purga. Legi epistolam, quam †ipse scripsisse Sulla nomenclator dictus est, non probandam; legi nonnullas iracundas. 10. Sed tempore ipso de epistolis. Nam cum hanc paginam tenerem, L. Flavius, praetor designatus, ad me venit, homo mihi valde familiaris. Is mihi, te ad procuratores suos litteras misisse, quae mihi visae sunt iniquissimae: ne quid de bonis, quae L. Octavii Nasonis fuissent, cui L. Flavius heres est, deminuerent ante, quam C. Fundanio pecuniam solvissent. Itemque misisse ad Apollonidenses, ne de bonis, quae Octavii fuissent, deminui paterentur prius, quam Fundanio debitum solutum esset. Haec mihi veri similia non videntur; sunt

---

1. *At* I. — *mecum* MR. Fort. *mecum mearum*. Or. — *praecepta litterarum* MR: *litterarum praecepta* IE. — 2. *esse nihil* MR: *nihil esse* IE. — 6. *valuisset* Ernestius: libri *valuissent*. — *nos*] *non* I. — 7. *audio* malebat Ernestius. — *Vergilius* MR: *Virgilius* IE. Fort. *C. Vergilius*. Or. — 8. *Gn. Octavius* M, *Cn. Octavius* R. — 9. *Cilicensi* MRI. — *magnifacis* R. — 10. *vincant et vincunt* I. — 12. *imperio* MRI: *in imperio* E. — 18. *ut* om. RI. — *inexorabilem* MRI. — 20. Fort. *ad se solere*. OR. — *ab se*] *ad se* I. — 24. *ac*] *at* R. — 31. *ipse* suspectum Ernestio. Mirum etiam *Sulla nomenclator*. Or. — 32. *tempore illo furor dabat. Haec de epist.* I. — 34. *mihi ait te* R, *mihi inquit te* I. — 36. *diminuerent* (ter) I. — 37. *Apollonidenses* MRI: *Apollonidienses* E. item §. 11. — *nec* Ernestii operae.

enim a prudentia tua remotissima. Ne deminuat heres? Quid si infitiatur? Quid si omnino non debetur? Quid? praetor solet iudicare deberi? Quid? ego Fundanio non cupio? non amicus sum? non misericordia moveor? Nemo magis; sed via iuris eiusmodi est quibusdam in rebus, ut nihil sit loci gratiae. Atque ita, mihi dicebat Flavius, scriptum in ea epistola, quam tuam esse dicebat, te aut quasi amicis tuis gratias acturum aut quasi inimicis incommodaturum. 11. Quid multa? ferebat graviter; id vehementer mecum querebatur orabatque, ut ad te quam diligentissime scriberem: quod facio et te prorsus vehementer etiam atque etiam rogo, ut et procuratoribus Flavii remittas de deminuendo et Apollonidensibus ne quid perscribas, quod contra Flavium sit, amplius. Et Flavii causa et scilicet Pompeii facies omnia. Nolo mediusfidius ex tua iniuria in illum tibi liberalem me videri, sed et te oro, ut tu ipse auctoritatem et monumentum aliquod decreti aut litterarum tuarum relinquas, quod sit ad Flavii rem et ad causam accommodatum. Fert enim graviter homo et mei observantissimus et sui iuris dignitatisque retinens se apud te neque amicitia nec iure valuisse; et, ut opinor, Flavii aliquando rem et Pompeius et Caesar tibi commendarunt, et ipse ad te scripserat Flavius et ego certe. Quare si ulla res est, quam tibi me faciendam petente putes, haec ea sit. Si me amas, cura, elabora, perfice, ut Flavius et tibi et mihi quam maximas gratias agat. Hoc te ita rogo, ut maiore studio rogare non possim.

IV. 12. Quod ad me de Hermia scribis, mihi mehercule valde molestum fuit. Litteras ad te parum fraterne scripseram; quas oratione Diodoti, Luculli liberti, commotus, de pactione statim quod audieram, iracundius scripseram, et revocare cupiebam. Huic tu epistolae non fraterne scriptae fraterne debes ignoscere. 13. De Censorino, Antonio, Cassiis, Scaevola, te ab iis diligi, ut scribis, vehementer gaudeo. Cetera fuerunt in eadem epistola graviora, quam vellem: *ὀρϑὰν τὰν ναῦν*, et *ἅπαξ ϑανεῖν*. Maiora ista erunt: meae obiurgationes fuerunt amoris plenissimae; quae sunt nonnulla, sed tamen mediocria, et parva potius. Ego te nunquam ulla in re dignum minima reprehensione putassem, cum te sanctissime gereres, nisi inimicos multos haberemus. Quae ad te aliqua monitione aut obiurgatione scripsi, scripsi propter diligentiam cautionis meae, in qua et maneo et manebo, et, idem ut facias, non desistam rogare. 14. Attalus Hyphemenus mecum egit, ut se ne impedires, quo minus, quod ad Q. Publiceni statuam decretum est, erogaretur: quod ego te et rogo et admoneo, ne talis viri tamque

---

1. *Quod si inficiatur* I. — 2. *debet* M. — 7. *incommodaturum* Palat. quartus: *incommoda laturum* MRIE. — 8. *idque v.* Lambinus. Scrib. *et v.* Ern. — 9. *te* om. R. — 11. *et Apoll.* MR: *et de Apoll.* IE. — *praescribas* MR. — *sit, amplius. et* I: *sit: amplius et* RE. — 12. *scilicet et Pompeii* R. — *facies* MRI: *facias* E. — 13. *et* del. Faërnus. — 14. *ut ipse* (quod voluerat Ernestius) Ambr. 17. Cfr. Hand Turs. II. p. 516. — 17. *nec* MR: *neque* IE. — 22. *hoc*] *hocce* supra versum M. — *studio te rogare* I. — 23. *valde etiam molestum* I. — 24. *conscripseram* I. — 26. *iracundus* I. — 28. *Cassiis* MI: *Cassio* RE. — 29. *τὴν* MR. — 30. *et* om. R. — 31. *nonnulla - - mediocria et parva* MI: *nonnullae - - mediocres et parvae* RE. — 34. *te cum aliqua* Lambinus. Immo *te aliqua cum.* Or. — *monitione* M: *admonitione* RIE. Cfr. Lael. c. 24. §. 89. — 35. *ut tu facias* R. — 36. *Hyphemenus* MR: *Iphemenus* IE. Fort. *Hypaepenus.* Or. — 37. *Q. publicam* I, *Q. Publicii* Schütziue.

nostri necessarii honorem minui per te aut impediri velis. Praeterea Aesopi [tragoedi], nostri familiaris, Licinius servus, tibi notus, aufugit. Is Athenis apud Patronem Epicureum pro libero fuit. Inde in Asiam venit. Postea Plato quidam Sardianus, Epicureus, qui Athenis solet esse multum et qui tum Athenis fuerat, cum Licinius eo venisset, cum eum fugitivum esse postea ex Aesopi litteris cognosset, hominem comprehendit et in custodiam Ephesi tradidit; sed in publicam an in pistrinum non satis ex litteris eius intelligere potuimus. Tu, quoquo modo, quoniam Ephesi est, hominem investiges velim, summaque diligentia vel tecum deducas. Noli spectare, quanti homo sit; parvi enim pretii est, qui iam nihil sit: sed tanto dolore Aesopus est affectus propter servi scelus et audaciam, ut nihil ei gratius facere possis, quam si illum per te reciperarit.

V. 15. Nunc ea cognosce, quae maxime exoptas. Rem publicam funditus amisimus; adeo ut Cato, adolescens nullius consilii, sed tamen civis Romanus et Cato, vix vivus effugeret, quod, cum Gabinium de ambitu vellet postulare, neque praetores diebus aliquot adiri possent vel potestatem sui facerent, in contionem escendit et Pompeium „privatum dictatorem" appellavit. Propius nihil est factum, quam ut occideretur. Ex hoc, qui sit status totius rei publicae, videre potes. 16. Nostrae tamen causae non videntur homines defuturi. Mirandum in modum profitentur, offerunt se, pollicentur. Equidem cum spe sum maxima, tum maiore etiam animo, [spero] superiores fore nos, [confido animo] ut in hac re publica ne casum quidem ullum pertimescam. Sed tamen se res sic habet: si diem nobis dixerit, tota Italia concurret, ut multiplicata gloria discedamus; sin autem vi agere conabitur, spero fore, studiis non solum amicorum sed etiam alienorum ut vi resistamus. Omnes et se et suos amicos, clientes, libertos, servos, pecunias denique suas pollicentur. Nostra antiqua manus bonorum ardet studio nostri atque amore. Si qui antea aut alieniores fuerant aut languidiores, nunc horum regum odio se cum bonis coniungunt. Pompeius omnia pollicetur et Caesar; quibus ego ita credo, ut nihil de mea comparatione deminuam. Tribuni pl. designati sunt nobis amici. Consules se optime ostendunt. Praetores habemus amicissimos et acerrimos cives, Domitium, Nigidium, Memmium, Lentulum; bonos etiam alios, hos singulares. Quare magnum fac animum habeas et spem bonam. De singulis tamen rebus, quae quotidie gerantur, faciam te crebro certiorem.

---

2. *nostri tragedi* MRI, quare *tragoedi* secl. Orellius. — 5. *venisset et cum* RI. — 6. *esse postea* MR: *postea esse* IE. — 7. *an*] *vel* MI. — 9. *modo*] *modo est* MRI. — 11. *iam*] Fort. *tam*. Cfr. Pers. I, 121. Or. — *nihil* MRI: *nihili* E. — 15. Fort. *C. Cato*. Or. — 16. *effugerit* mg. Lambinianae. Cfr. Hand Turs. I. p. 140. — *Gabinum* M, sed *Gabinium* in mg. — 17. *volet postulare neque praetores neque diebus* I. — 18. *escendit* M: *ascendit* RIE. — *privatum* R: *privatus* MIE. — 20. *totius* om. R. — 22. *Equidem* MR: *Et quidem* IE. — *spe summa maxima* MI. — 23. *anima* M. — *sperent* - - *confidant* - - *pertimescant* MI. (*spero* et *confido animo* seclusimus auctore Ursino). — 25. *se res sic* MR: *res sic se* IE. — *dixerit* MRI: *Clodius dixerit* E. — 28. *suos* MR: *suos liberos* E. (Ante *libertos* ponit *liberos* I.) — 29. *ardet et studio* MRI. — 30. *aut l.*] *et l.* MRI. — 31. *regum* om. R. — 34. *acerbissimos* RI et pr. M. — 36. *alios*, *hos* Orellius: *alios* MR, *alios*, *sed hos* IE. — 38. *certiorem. Vale* R.

III. (A. U. C. 696.)

MARCUS Q. FRATRI S.

1. Mi frater, mi frater, mi frater, tune id veritus es, ne ego iracundia aliqua adductus pueros ad te sine litteris miserim? aut etiam ne te videre noluerim? Ego tibi irascerer? tibi ego possem irasci? Scilicet, tu enim me afflixisti; tui me inimici, tua me invidia, ac non ego te misere perdidi. Meus ille laudatus consulatus mihi te, liberos, patriam, fortunas, tibi velim ne quid eripuerit praeter unum me. Sed certe a te mihi omnia semper honesta et iucunda ceciderunt; a me tibi luctus meae calamitatis, metus tuae, desiderium, maeror, solitudo. Ego te videre noluerim? Immo vero me a te videri nolui. Non enim vidisses fratrem tuum; non eum, quem reliqueras; non eum, quem noras; non eum, quem flens flentem, prosequentem proficiscens dimiseras: ne vestigium quidem eius nec simulacrum, sed quandam effigiem spirantis mortui. Atque utinam me mortuum prius vidisses aut audisses! utinam te non solum vitae sed etiam dignitatis meae superstitem reliquissem! 2. Sed testor omnes deos me hac una voce a morte esse revocatum, quod omnes in mea vita partem aliquam tuae vitae repositam esse dicebant. Quare peccavi scelerateque feci. Nam si occidissem, mors ipsa meam pietatem amoremque in te facile defenderet. Nunc commisi, ut me vivo careres, vivo me aliis indigeres: mea vox in domesticis periculis potissimum occideret, quae saepe alienissimis praesidio fuisset. Nam quod ad te pueri sine litteris venerunt, quoniam vides non fuisse iracundiae causa, certe pigritia fuit et quaedam infinita vis lacrimarum et dolorum. 3. Haec ipsa me quo fletu putas scripsisse? Eodem, quo te legere certo scio. An ego possum aut non cogitare aliquando de te aut unquam sine lacrimis cogitare? Cum enim te desidero, fratrem solum desidero? Ego vero suavitate prope aequalem, obsequio filium, consilio parentem. Quid mihi sine te unquam aut tibi sine me iucundum fuit? Quid quod eodem tempore desidero filiam? qua pietate, qua modestia, quo ingenio! effigiem oris, sermonis, animi mei! Quid filium venustissimum mihique dulcissimum? quem ego ferus ac ferreus e complexu dimisi meo, sapientiorem puerum quam vellem. Sentiebat enim miser iam, quid ageretur. Quid vero tuum filium, imaginem tuam, quem meus Cicero et amabat ut fratrem et iam ut maiorem fratrem verebatur? Quid quod mulierem miserrimam, fidelissimam coniugem, me prosequi non sum passus, ut esset, quae reliquias communis calamitatis, communes liberos tueretur? 4. Sed tamen, quoquo modo potui, scripsi et dedi litteras ad te Philogono, liberto tuo, quas credo tibi postea redditas esse;

---

5. *voluerim* M. — 6. *enim* om. I. — 19. *occidissem* MRI: *cecidissem* E. — 20. *mors mea ipsa pietatem* R. — 21. *ut me vivo* MR: *ut vivo me* IE. — 24. *iracundiae causam, certe* R, *iracundiam in causa* mg. Repett. Lamb. Fort. *iracundiam, causa certe.* OR. — 26. *certe* MRI. — 28. *suavitate prope aequalem* Petrarcha (Ep. 107): *suavitate prope fratrem prope aequalem* MRI, *suavitate fratrem prope aequalem* Ernestius. — 31. *effigie moris* MI. — 33. *divisi* M. — 35. *imaginem tuam* Schütziu*s*: *quid imaginem meam* MRI, *quid imaginem tuam* E. — *quem* Ambr. 17: *quam* MRIE. — *amabat et fratrem etiam ut* R.

in quibus idem te hortor et rogo, quod pueri tibi verbis meis nuntiarunt, ut Romam protinus pergas et properes. Primum enim te praesidio esse volui, si qui essent inimici, quorum crudelitas nondum esset nostra calamitate satiata. Deinde congressus nostri lamentationem pertimui; digressum vero non tulissem, atque etiam id ipsum, quod tu scribis, metuebam, ne a me distrahi non posses. His de causis hoc maximum malum, quod te non vidi, quo nihil amantissimis et coniunctissimis fratribus acerbius ac miserius videtur accidere potuisse, minus acerbum, minus miserum fuit, quam fuisset cum congressio, tum vero digressio nostra. 5. Nunc, si potes, id quod ego, qui tibi semper fortis videbar, non possum, erige te et confirma, si qua subeunda dimicatio erit. Spero, si quid mea spes habet auctoritatis, tibi et integritatem tuam et amorem in te civitatis et aliquid etiam misericordiam nostri praesidii laturam. Sin eris ab isto periculo vacuus, ages scilicet, si quid agi posse de nobis putabis. De quo scribunt ad me quidem multi multa et se sperare demonstrant; sed ego, quid sperem, non dispicio, cum inimici plurimum valeant, amici partim deseruerint me, partim etiam prodiderint, qui in meo reditu fortasse reprehensionem sui sceleris pertimescant. Sed, ista qualia sint, tu velim perspicias mihique declares. Ego tamen, quamdiu tibi opus erit, si quid periculi subeundum videbis, vivam; diutius in hac vita esse non possum. Neque enim tantum virium habet ulla aut prudentia aut doctrina, ut tantum dolorem possit sustinere. 6. Scio fuisse et honestius moriendi tempus et utilius; sed non hoc solum, multa alia praetermisi, quae si queri velim praeterita, nihil agam, nisi ut augeam dolorem tuum, indicem stultitiam meam. Illud quidem nec faciendum est nec fieri potest, me diutius, quam aut tuum tempus aut firma spes postulabit, in tam misera tamque turpi vita commorari; ut, qui modo fratre fuerim, liberis, coniuge, copiis, genere ipso pecuniae beatissimus, dignitate, auctoritate, existimatione, gratia non inferior quam qui unquam fuerunt amplissimi, is nunc in hac tam afflicta perditaque fortuna neque me neque meos lugere diutius possim. 7. Quare quid ad me scripsisti de permutatione? quasi vero nunc me non tuae facultates sustineant, qua in re ipsa video miser et sentio, quid sceleris admiserim, cum de visceribus tuis et filii tui satisfacturus sis, quibus debes; ego acceptam ex aerario pecuniam tuo nomine frustra dissiparim. Sed tamen et M. Antonio, quantum tu scripseras, et Caepioni tantumdem solutum est; mihi ad id, quod cogito, hoc, quod habeo, satis est. Sive enim restituimur, sive desperamur, nihil amplius opus est. Tu, si forte quid erit molestiae, te ad Crassum et ad Calidium conferas, censeo. 8. Quantum Hortensio credendum sit, nescio. Me summa simulatione amoris summaque assiduitate quotidiana sceleratissime insidiosissimeque tractavit, adiuncto quoque Arrio; quorum ego consiliis, promissis, praeceptis destitutus in hanc calamitatem incidi.

---

8. *ac* om. M. — 9. *cum*] *tum* I. — 10. *qui*] *si* Ernestii operae. – *tibi semper fortis* MR: *fortis tibi semper* IE. — 14. *agi*] *agere* R et pr. M. — 16. *quod* R. — 18. *fortassis* I. Cfr. Hand Turs. II. p. 729. — 30. *fuerint* R. — 31. *hac* om. I. — 32. *quod* RI. — 33. *ipse* M. — 37. *et* om. MRI. — *tantidem* MR. — 42. *Ario* R.

Sed haec occultabis, ne quid obsint. Illud caveto — et eo puto per Pomponium fovendum tibi esse ipsum Hortensium —, ne ille versus, qui in te erat collatus, cum aedilitatem petebas, de lege Aurelia, falso testimonio confirmetur. Nihil enim tam timeo quam ne, cum intelligant homines, quantum misericordiae nobis tuae preces et tua salus allatura sit, oppugnent te vehementius. 9. Messalam tui studiosum esse arbitror; Pompeium etiam simulatorem puto. Sed haec utinam ne experiare! quod precarer deos, nisi meas preces audire desissent. Verumtamen precor, ut his infinitis nostris malis contenti sint; in quibus non modo tamen nullius inest peccati infamia, sed omnis dolor est, quod optime factis poena maxima est constituta. 10. Filiam meam et tuam Ciceronemque nostrum quid ego, mi frater, tibi commendem? quin illud maereo, quod tibi non minorem dolorem illorum orbitas afferet quam mihi. Sed te incolumi orbi non erunt. Reliqua, ita mihi salus aliqua detur potestasque in patria moriendi, ut me lacrimae non sinunt scribere! Etiam Terentiam velim tueare mihique de omnibus rebus rescribas. Sis fortis, quoad rei natura patietur. Idibus Iuniis, Thessalonicae.

IV. (A. U. C. 696.*)*

MARCUS Q. FRATRI S.

1. Amabo te, mi frater, ne, si uno meo fato et tu et omnes mei corruistis, improbitati et sceleri meo potius quam imprudentiae miseriaeque assignes. Nullum est meum peccatum, nisi quod iis credidi, a quibus nefas putaram esse me decipi, aut etiam, quibus ne id expedire quidem arbitrabar. Intimus, proximus, familiarissimus quisque aut sibi pertimuit aut mihi invidit; ita mihi nihil misero praeter fidem amicorum cautum; meum consilium defuit. 2. Quodsi te satis innocentia tua et misericordia hominum vindicat hoc tempore a molestia, perspicis profecto, ecquaenam nobis spes salutis relinquatur. Nam me Pomponius et Sestius et Piso noster adhuc Thessalonicae retinuerunt, cum longius discedere propter nescio quos motus vetarent. Verum ego magis exitum illorum litteris quam spe certa exspectabam. Nam quid sperem, potentissimo inimico, dominatione obtrectatorum, infidelibus amicis, plurimis invidis? 3. De novis autem tribunis plebis est ille quidem in me officiosissimus Sestius et, spero, Curius, Milo, Fadius, Fabricius, sed valde adversante Clodio, qui etiam privatus eadem manu poterit contiones concitare, deinde etiam intercessor parabitur. 4. Haec

---

7. *utinam ne experiare* Baiterus: *utinam experiare* MRI, *utinam non experiare* E. Conf. ad Famil. V. ep. 17. §. 3. — 10. *non modo* iure suspectum Ernestio. Lege *omni modo*. Or. — 11. *maxima est* MR: *est maxima* IE. — 13. *quin*] *quid* I. — 14. *afferat* R, *afferret* I. — 17. *patietur* I: *patiatur* MRE. — 18. Fort. *Thessalonica*. Or. — 21. *frater, nisi si uno* MRI. — *fato* RI: *facto* ME. — 23. *misericordiaeque* MRI. — *his* I. — 24. *putaram* Cratander: *putarem* MRI, *putabam* Ernestius. — 27. *amicorum cautum; meum* Orellius: *amicorum, cautum meum* E. — *defuit* Malaspina: *fuit* MRIE. — 28. *tua* om. I. — 29. *et quaenam* MI. — *salutis spes* I. — 30. *Sestius* Victorius (et infra MRI): *Sestus* M, *Sextus* R, *Sextius* IE. — 34. *plurimis* MR: *pluribus* IE. — *De novis*] *Denotius* R, *Denocius* I. — 35. *Curius* Pighius (ad a. 696.): *Curtius* cum libris E. — *Fabricius* Manutius: *Gracidius* I, *Gratidius* MRE,

mihi proficiscenti non proponebantur, sed saepe triduo summa cum gloria dicebar esse rediturus. Quid tu igitur? inquies. Quid? Multa convenerunt, quae mentem exturbarent meam: subita defectio Pompeii, alienatio consulum, etiam praetorum, timor publicanorum, arma. Lacrimae meorum me ad mortem ire prohibuerunt; quod certe et ad honestatem et ad effugiendos intolerabiles dolores fuit aptissimum. Sed de hoc scripsi ad te in ea epistola, quam Phaëthonti dedi. Nunc tu — quoniam in tantum luctum et laborem detrusus es, quantum nemo unquam — si levare potest communem casum misericordia hominum, scilicet incredibile quiddam assequeris; sin plane occidimus — me miserum! — ego omnibus meis exitio fuero, quibus ante dedecori non eram. 5. Sed tu, ut ante ad te scripsi, perspice rem et pertenta; et ad me, ut tempora nostra, non ut amor tuus fert, vere perscribe. Ego vitam, quoad putabo tua interesse aut ad spem servandam esse, retinebo. Tu nobis amicissimum Sestium cognosces; credo tua causa velle Lentulum, qui erit consul. Quamquam sunt facta verbis difficiliora. Tu et quid opus sit et quid sit, videbis omnino. Si tuam solitudinem communemque calamitatem nemo despexerit, aut per te aliquid confici aut nullo modo poterit: sin te quoque inimici vexare coeperint, ne cessaris; non enim gladiis tecum sed litibus agetur. Verum haec absint velim. Te oro, ut ad me de omnibus rebus rescribas et in me animi potius aut consilii minus putes esse quam antea, amoris vero et officii non minus.

LIBER II.

I. (A. U. C. 697.*)*

MARCUS Q. FRATRI S.

1. Epistolam, quam legisti, mane dederam. Sed fecit humaniter Licinius, quod ad me, misso senatu, vesperi venit, ut, si quid esset actum, ad te, si mihi videretur, perscriberem. Senatus fuit frequentior, quam putabamus esse posse mense Decembri sub dies festos. Consulares nos fuimus et duo consules designati: P. Servilius, M. Lucullus, Lepidus,

---

4. *timor*, *publicanorum arma* R. — 6. *effugiendum* R. — 7. *te mea* M. — 8. *luctum*, *laborem* MI, *luctum laboremque* R. — *unquam - si levare potest* Victorius: *unquam a se levare potest* MR, *unquam*, *si relevare potes* IE. — 9. *misericordie* M. — 10. *quiddam*] *quid* I. — 12. *pertempta* R. — 14. *quoad*] *quo aut* M, *quod aut* R. — 15. *velle*] *vel* MRI. — 16. *quamquam sed non sunt* M. — 17. *et quod opus* MR. — 18. *aliquid confici* MR: *confici aliquid* IE. — 20. *cessaris me certiorem facere*, *ut accurram: non* RI. — *tecum* R: *mecum* MIE. — *ageretur* MRI. — 21. *omnibus rebus rescribas* Orellius (coll. ep. 3. §. 10.): *omnibus rescribas* MRI, *omnibus rebus scribas* E. — 22. *minus putes* MR: *putes minus* IE. — 29. *decembris* pr. M. — 30. *Lepi. Vulcatius* I.

Volcatius, Glabrio; praetores. Sane frequentes fuimus; omnino ad ducentos. Commorat exspectationem Lupus. Egit causam agri Campani sane accurate. Auditus est magno silentio. Materiam rei non ignoras. Nihil ex nostris actionibus praetermisit. Fuerunt nonnulli aculei in C. Caesarem, contumeliae in Gellium, expostulationes cum absente Pompeio. Causa sero perorata, sententias se rogaturum negavit, ne quod onus simultatis nobis imponeret. Ex superiorum temporum conviciis et ex praesenti silentio, quid senatus sentiret, se intelligere dixit: illico coepit dimittere. Tum Marcellinus „Noli, inquit, ex taciturnitate nostra, Lupe, quid aut probemus hoc tempore aut improbemus, iudicare. Ego, quod ad me attinet itemque arbitror ceteros, idcirco taceo, quod non existimo, cum Pompeius absit, causam agri Campani agi convenire." Tum ille se senatum negavit tenere. 2. Racilius surrexit et de iudiciis referre coepit. Marcellinum quidem primum rogavit. Is cum graviter de Clodianis incendiis, trucidationibus, lapidationibus questus esset, sententiam dixit, ut ipse iudices per praetorem urbanum sortiretur; iudicum sortitione facta, comitia haberentur; qui iudicia impedisset, eum contra rem publicam esse facturum. Approbata valde sententia, C. Cato contra dixit et Cassius, maxima acclamatione senatus, cum comitia iudiciis anteferret. Philippus assensit Lentulo. 3. Postea Racilius de privatis me primum sententiam rogavit. Multa feci verba de toto furore latrocinioque P. Clodii; tamquam reum accusavi, multis et secundis admurmurationibus cuncti senatus. Orationem meam collaudavit satis multis verbis, non mehercule indiserte, Vetus Antistius; isque iudiciorum causam suscepit antiquissimamque se habiturum dixit. Ibatur in eam sententiam. Tum Clodius rogatus diem dicendo eximere coepit. Furebat a Racilio se contumaciter urbaneque vexatum. Deinde eius operae repente a Graecostasi et gradibus clamorem satis magnum sustulerunt, opinor in Q. Sextilium et amicos Milonis incitatae. Eo metu iniecto, repente, magna querimonia omnium, discessimus. Habes acta unius diei; reliqua, ut arbitror, in mensem Ianuarium reiicientur. De tribunis pl. longe optimum Racilium habemus: videtur etiam Antistius amicus nobis fore; nam Plancius totus noster est. Fac, si me amas, ut considerate diligenterque naviges de mense Decembri.

---

1. *Glabrio praetor* MRI, *Glabrio praetores* E. (*Consulares nos fuimus*, *P. S. M. L. L. V. Glabrio*, *duo coss. designati*, *praetores* Schützius.) — *omnino* om. I. — 2. *expectationes* mg. M. — 3. *et materiam* I. — 5. *C.* om. R. — 9. *illico* Orellius: *Milo* MRI, *in illo* E. (Verba *Milo coepit dimittere* usque ad *omnes vident. Creditores vero* (Epist. 2. §. 3.) h. l. omissa post verba *sumus superiores ipsius* (Ep. 3. §. 4.) inserta habent MI.) — 11. *itemque* MI: *idemque* RE. — 15. *negavit* I. — 18. *impedisset* MR: *impedivisset* IE. — 19. *C.* om. R. — 20. Quidni *afferrent* (Cato et Cassius)? Or. — 23. *tamquam* MR: *eum*, *tamquam* IE. — *secundis admirationibus admurmurationibusque* R. — 25. *Vetus* Manutius: *Severus* cum libris RIE. — *iudicum* I. — 26. *se* om. R. — 27. *diem*] *de die* R. — 28. *urbaneque* MI: *inurbaneque* RE. — *greco statio* M, *Graeco statio* I. — 30. *Sestilium* I. — 32. *Ianuarii* I et pr. M. — 34. *noster totus* I.

II. (*A. U. C.* 698.)

MARCUS Q. FRATRI S.

1. Non occupatione, qua eram sane impeditus, sed parvula lippitudine adductus sum, ut dictarem hanc epistolam et non, ut ad te soleo, ipse scriberem. Et primum me tibi excuso in eo ipso, in quo te accuso: me enim nemo adhuc rogavit, „num quid in Sardiniam velim"; te puto saepe habere, qui „num quid Romam velis" quaerant. Quod ad me Lentuli et Sestii nomine scripsisti, locutus sum cum Cincio. Quoquo modo res se habet, non est facillima, sed habet profecto quiddam Sardinia appositum ad recordationem praeteritae memoriae. Nam, ut ille Gracchus augur, posteaquam in istam provinciam venit, recordatus est, quid sibi in campo Martio comitia consulibus habenti contra auspicia accidisset, sic tu mihi videris in Sardinia de forma Numisiana et de nominibus Pomponianis in otio recogitasse. Sed ego adhuc emi nihil. Culleonis auctio facta est. Tusculano emptor nemo fuit. Si condicio valde bona fuerit, fortassis non omittam. 2. De aedificatione tua Cyrum urgere non cesso. Spero eum in officio fore. Sed omnia sunt tardiora propter furiosae aedilitatis exspectationem. Nam comitia sine mora futura videntur; edicta sunt a. d. XI. Kal. Febr. Te tamen sollicitum esse nolo. Omne genus a nobis cautionis adhibebitur. 3. De rege Alexandrino factum est senatus consultum, cum multitudine eum reduci periculosum rei publicae videri. Reliqua cum esset in senatu contentio, Lentulusne an Pompeius reduceret, obtinere causam Lentulus videbatur. In ea re nos et officio erga Lentulum mirifice et voluntati Pompeii praeclare satisfecimus; sed per obtrectatores Lentuli calumniâ extracta est. Consecuti sunt dies comitiales, per quos senatus haberi non poterat. Quid futurum sit latrocinio tribunorum, non divino; sed tamen suspicor per vim rogationem Caninium perlaturum. In ea re Pompeius quid velit, non dispicio. Familiares eius quid cupiant, omnes vident. Creditores vero regis aperte pecunias suppeditant contra Lentulum. Sine dubio res a Lentulo remota videtur esse, cum magno meo dolore; quamquam multa fecit, quare, si fas esset, iure ei succensere possemus. 4. Tu, si ita expedit, velim quam primum bona et certa tempestate conscendas ad meque venias. Innumerabiles enim res sunt, in quibus te quotidie in omni genere desiderem. Tui nostrique valent. XIIII. Kal. Febr.

---

4. *soleo, ad te* R. — 6. *nemo adhuc* MRI: *adhuc nemo* E. — 7. *velim* MRI: *vellem* E. — *puto si non semper saepe certe habere* R. — *nunc quid* pr. M. — 8. *Lentuli* libri: *de Lentuli* auctore Manutio E. — *Sestii (Sesti)* MRI: *Sexti* E. — 9. *Quomodo* MRI. — *quiddam profecto* R, *profecto quoddam* I. — 12. *consulibus habenti* Orellius: *consulibus habentibus* MRI, *consulum habenti* E. Cfr. de Divin. 1, 17, 33. — 14. *Numisiana* MI: *Musiniana* R, *Minutiana* E. — *Sed* suspectum Orellio. — 16. *fortassis* MR: *fortasse* IE. — *amittam* I. — 21. *est* om. R. — 25. *calumnia* MI: *res calumnia* RE. — 28. *rogatione* M. — 30. *regii* R. — 33. *ista* pr. M. — 34. *commendas* (supra versum *venire contendas*) M, *contendas* RI. — 36. *valent. Vale.* I.

III. (A. U. C. 698.*)*

MARCUS Q. FRATRI S.

1. Scripsi ad te antea superiora; nunc cognosce, postea quae sint acta. A Kal. Febr. legationes in Idus Febr. reiiciebantur. Eo die res confecta non est. A. d. IIII. Non. Febr. Milo affuit; ei Pompeius advocatus venit. Dixit Marcellus, a me rogatus. Honeste discessimus. Prodicta dies est in VIII. Id. Febr. Interim reiectis legationibus in Idus, referebatur de provinciis quaestorum et de ornandis praetoribus. Sed res, multis querelis de re publica interponendis, nulla transacta est. C. Cato legem promulgavit de imperio Lentulo abrogando. Vestitum filius mutavit. 2. A. d. VIII. Id. Febr. Milo affuit. Dixit Pompeius, sive voluit. Nam, ut surrexit, operae Clodianae clamorem sustulerunt; idque ei perpetua oratione contigit, non modo ut acclamatione, sed ut convicio et maledictis impediretur. Qui ut peroravit — nam in eo sane fortis fuit; non est deterritus; dixit omnia, atque interdum etiam silentio, cum auctoritate peregerat —: sed ut peroravit, surrexit Clodius. Ei tantus clamor a nostris — placuerat enim referre gratiam —, ut neque mente nec lingua neque ore consisteret. Ea res acta est, cum H. VI. vix Pompeius perorasset, usque ad H. VIII., cum omnia maledicta, versus denique obscoenissimi in Clodium et Clodiam dicerentur. Ille furens et exsanguis interrogabat suos in clamore ipso, „Quis esset, qui plebem fame necaret?" Respondebant operae: „Pompeius." „Quis Alexandream ire cuperet?" Respondebant: „Pompeius." „Quem ire vellent?" Respondebant: „Crassum". Is aderat tum, Miloni animo non amico. H. fere IX., quasi signo dato, Clodiani nostros consputare coeperunt. Exarsit dolor. Urgere illi, ut loco nos moverent. Factus est a nostris impetus; fuga operarum. Eiectus de Rostris Clodius; ac nos quoque tum fugimus, ne quid in turba. Senatus vocatus in curiam; Pompeius domum. Neque ego tamen in senatum, ne aut de tantis rebus tacerem aut in Pompeio defendendo — nam is carpebatur a Bibulo, Curione, Favonio, Servilio filio — animos bonorum virorum offenderem. Res in posterum dilata est. Clodius in Quirinalia prodixit diem. 3. A. d. VI. Id. Febr. senatus ad Apollinis fuit, ut Pompeius adesset. Acta res est graviter a Pompeio. Eo die nihil perfectum est. A. d. V. Id. Febr. ad Apollinis senatus consultum factum est: EA QVAE FACTA ESSENT A. D. VIII. ID. FEBR. CONTRA REM PVBLICAM ESSE FACTA. Eo die Cato vehementer est in Pompeium invectus et eum

---

3. *sunt* I. — 7. *Prodicta* Drakenborch: *Producta* cum libris E. — *VIII.* Manutius: *IIII.* cum libris E. — 8. *ordinandis* I. — 10. *C. Cato* MRI: *Cato* E. — *Lentulo* Manutius: *Lentuli* cum libris E. — 11. *vestem tum* I. — *ad IIII.* MR, *ad VII.* I. — 12. *noluit* I. — 14. *clamatione* I. — 16. *etiam*] *et* I. — *peregerat*] *semper* Lambinus. — 17. *Ei*] *et* I. — 18. *nec* MRI: *neque* E. — *nec ore* I, *neque oratione* R. — 20. *denique* MR: *etiam* IE et supra versum M. — 23. *Alexandream* M: *Alexandriam* RIE. — 24. *erat* R. — 26. *urguere* M. — 27. *fugatae operae* I. — 28. *tunc* supra versum M. — 31. *bonorum virorum* MRI: *bonorum* E. — *delata* I. — 33. *prodixit* M: *produxit* RIE. — *ad III.* R. et pr. M. — *fuit* om. R. — 35. *A. d. v.* Tunstallus: *ad VI.* R et pr. M, *ad III.* supra versum M. — *Id. Febr.* MRI: *Id.* E. item v. 36. et §. 5. — 36. ESSENT] SUNT R. — *VIII.*] *VI.* MRI. — 37. *vehementer est* MR: *est vehementer* IE.

oratione perpetua tamquam reum accusavit. De me multa, me invito, cum mea summa laude dixit. Cum illius in me perfidiam increparet, auditus est magno silentio malevolorum. Respondit ei vehementer Pompeius, Crassumque descripsit; dixitque aperte se munitiorem ad custodiendam vitam suam fore, quam Africanus fuisset, quem C. Carbo interemisset. 4. Itaque magnae mihi res iam moveri videbantur. Nam Pompeius haec intelligit nobiscumque communicat, insidias vitae suae fieri; C. Catonem a Crasso sustentari; Clodio pecuniam suppeditari; utrumque et ab eo et a Curione, Bibulo ceterisque suis obtrectatoribus confirmari; vehementer esse providendum, ne opprimatur, contionario illo populo a se prope alienato, nobilitate inimica; non aequo senatu, iuventute improba. Itaque se comparat, homines ex agris arcessit. Operas autem suas Clodius confirmat. Manus ad Quirinalia paratur; in eo multo sumus superiores ipsius copiis. Sed magna manus ex Piceno et Gallia exspectatur, ut etiam Catonis rogationibus de Milone et Lentulo resistamus. 5. A. d. IIII. Id. Febr. Sestius ab indice Cn. Nerio, Pupinià, de ambitu est postulatus, et eodem die a quodam M. Tullio de vi. Is erat aeger. Domum, ut debuimus, ad eum statim venimus eique nos totos tradidimus; idque fecimus praeter hominum opinionem, qui nos ei iure succensere putabant, ut humanissimi gratissimique et ipsi et omnibus videremur; itaque faciemus. Sed idem Nerius index edidit ad allegatos Cn. Lentulum Vatiam et C. Cornelium: † ista ei. Eodem die senatus consultum factum est, VT SODALITATES DECVRIATIQVE DISCEDERENT, LEXQVE DE IIS FERRETVR, VT, QVI NON DISCESSISSENT, EA POENA, QVAE EST DE VI, TENERENTVR. 6. A. d. III. Id. Febr. dixi pro Bestia de ambitu apud praetorem Cn. Domitium, in foro medio, maximo conventu; incidique in eum locum in dicendo, cum Sestius, multis in templo Castoris vulneribus acceptis, subsidio Bestiae servatus esset. Hic προῳκονομησαμην quiddam εὐκαίρως de iis, quae in Sestium apparabantur crimina, et eum ornavi veris laudibus, magno assensu omnium. Res homini fuit vehementer grata. Quae tibi eo scribo, quod me de retinenda Sestii gratia litteris saepe monuisti. 7. Pridie Id. Febr. haec scripsi ante lucem; eo die apud Pomponium in eius nuptiis eram coenaturus. Cetera sunt in rebus nostris huiusmodi, ut tu mihi fere diffidenti praedicabas, plena dignitatis et gratiae; quae quidem tua, mi frater, prudentia, patientia, virtute, pietate, suavitate etiam, tibi mihique sunt restituta. Domus tibi ad lucum Pisonis Luciniana conducta est. Sed, ut spero, paucis mensibus, post Kalendas Quint. in tuam commigrabis. Tuam in Carinis

---

2. *dixit, cum - - increparet. Auditus* RI. — 3. *ei vehementer*] *evidenter* pr. M. 8. *C.* om. Manutius. — 13. *accersit* MRI. — 14. *Sed*] *Et* Malaspina. — 16. *Sestius* MRI: *Sextius* hic et postea E. — 17. *iudice* R. — *de* om. M. — 22. *iudex* I. — *legatos* I, *alligatos* Turnebus et Lambinus; quod probat Classen ad Cluent. p. 164. — *Lentulum* om. R. — *Vatiam* M: *Vaciam* R, *Vacciam* IE. — 23. *ista ei. Eodem* M: *Itaque ei. Eodem* R, *Eodem* IE. (Requiritur haec fere sententia: *itaque rei facti sunt.* Or.) — 24. *HIS* I. — 26. *Ad IIII.* MRI. — *Id. Febr.* MRI: *Id.* E. — 29. *quidem* R, *quaedam* I. — 30. *his* MR. — 33. *saepe* om. I. — *Id. Febr.* MRI: *Id.* E. — 35. *ut* om. M. (*cuiusmodi tu* Manutius.) — 36. *prudentia* om. R. — 38. *Luciniana* MRI: *Liciniana* E. Aequo iure emendari poterat: *Lucceiana.* Or.

mundi habitatores Lamiae conduxerunt. A te post illam Olbiensem epistolam nullas litteras accepi. Quid agas et ut te oblectes, scire cupio maximeque te ipsum videre quam primum. Cura, mi frater, ut valeas, et quamquam est hiems, tamen Sardiniam istam esse cogites. xv. Kalend. Mart.

IV. (A. U. C. 698.*)*

MARCUS Q. FRATRI S.

1. Sestius noster absolutus est a. d. v. Id. Mart. et, quod vehementer interfuit rei pubicae, nullam videri in eiusmodi causa dissensionem esse, omnibus sententiis absolutus est. Illud, quod tibi curae saepe esse intellexeram, ne cui iniquo relinqueremus vituperandi locum, qui nos ingratos esse diceret, nisi illius perversitatem quibusdam in rebus quam humanissime ferremus: scito hoc nos in eo iudicio consecutos esse, ut omnium gratissimi iudicaremur. Nam defendendo, moroso homini cumulatissime satisfecimus et — id quod ille maxime cupiebat — Vatinium, a quo palam oppugnabatur, arbitratu nostro concidimus, diis hominibusque plaudentibus. Quin etiam Paullus noster cum testis productus esset in Sestium, confirmavit se nomen Vatinii delaturum, si Macer Licinius cunctaretur; et Macer a Sestii subselliis surrexit ac se illi non defuturum affirmavit. Quid quaeris? Homo petulans et audax, Vatinius, valde perturbatus debilitatusque discessit. 2. Quintus tuus, puer optimus, eruditur egregie. Hoc nunc magis animadverto, quod Tyrannio docet apud me. Domus utriusque nostrûm aedificatur strenue. Redemptori tuo dimidium pecuniae curavi. Spero nos ante hiemem contubernales fore. De nostra Tullia, tui mehercule amantissima, spero cum Crassipede nos confecisse. Dies erant duo, qui post Latinas habentur religiosi; † cetero confectum erat. Latiar erat exiturus.

V. (A. U. C. 698.*)*

MARCUS Q. FRATRI S.

1. Dederam ad te litteras antea, quibus erat scriptum Tulliam nostram Crassipedi pridie Non. April. esse desponsam; ceteraque de re publica privataque perscripseram. Postea sunt haec acta: Non. Apr. senatus consulto Pompeio pecunia decreta in rem frumentariam ad HS. cccc. Sed eodem die vehementer actum de agro Campano clamore senatus prope contionali. Acriorem causam inopia pecuniae fa-

---

1. *Camiae* MR, *carniae* I. — *Iubiensem* M, *Vibiensem* R, *iubentem* I. — 3. *mi*] *michi* M. — 5. *xv. Kal. Mart.*] Ante scripserat se hanc epistolam scripsisse prid. Id. Febr. Itaque hic numerus vitiosus videtur Pontederae in epist. p. 345. Ern. — 8. *a. d. v. Idus* Q: *ad II. Idus* MIE, *ad pridie Idus* R. — 10. *curae saepe* MR: *saepe curae* IE. — 13. *humanissimis* pr. M. — 14. *defendendo* MR: *in defendendo* IE. — 15. *homini* Müllerus (ad Sest. p. 14.): *homine* MRIE. — 22. *Quintus filius tuus* MRI. — 23. *animo adverto* mg. M. — *trannio* (supra versum *tirannio*) M. — 27. *cetero confectum erat. Latiar erat exiturus* MR: *caeterum confectum erat: latior erat exiturus* I, *ceterum confectum erat Latiar: eram exiturus* E. — 32. *Non.*] *Idus* R, om. M. — *desponsam* MR: *desponsatam* IE. — 33. *privataque* om. I. — 34. *decreta est* I. — 35. HS. *M. cccc.* I. — 36. *contionem* M, *contionalem* I et mg. M.

ciebat et annonae caritas. 2. Non praetermittam ne illud quidem: M. Furium Flaccum, equitem Romanum, hominem nequam, Capitolini et Mercuriales de collegio eiecerunt, praesentem, ad pedes unius cuiusque iacentem.

VI. (A. U. C. 698.*)*

MARCUS Q. FRATRI S.

1. A. d. VIII. Id. Apr. sponsalia Crassipedi praebui. Huic convivio puer optimus, Quintus tuus meusque, quod perleviter commotus fuerat, defuit. A. d. VI. Id. April. veni ad Quintum eumque vidi plane integrum; multumque is mecum sermonem habuit et perhumanum de discordiis mulierum nostrarum. Quid quaeris? Nihil festivius. Pomponia autem etiam de te questa est; sed haec coram agemus. 2. A puero ut discessi, in aream tuam veni; res agebatur multis structoribus. Longilium redemptorem cohortatus sum. Fidem mihi faciebat, se velle nobis placere. Domus erit egregia; magis enim cerni iam poterat, quam quantum ex forma iudicabamus: itemque nostra celeriter aedificabatur. Eo die coenavi apud Crassipedem. Coenatus, in hortos ad Pompeium lectica latus sum. Lucceium convenire non potueram, quod abfuerat. Videre autem volebam, quod eram postridie Roma exiturus et quod ille in Sardiniam iter habebat. Hominem conveni et ab eo petivi, ut quam primum te nobis redderet. Statim, dixit. Erat autem iturus, ut aiebat, a. d. III. Id. Apr., ut aut Labrone aut Pisis conscenderet. 3. Tu, mi frater, simul ut ille venerit, primam navigationem — dummodo idonea tempestas sit — ne omiseris. Ἀμφιλαφίαν autem illam, quam tu soles dicere, bono modo desidero, sic prorsus, ut advenientem excipiam lubenter; latentem etiamnunc, non excitem. Tribus locis aedifico, reliqua reconcinno; vivo paullo liberalius, quam solebam; opus erat. Si te haberem, paullisper fabris locum darem. Sed et haec, ut spero, brevi inter nos communicabimus. 4. Res autem Romanae sese sic habent: consul est egregius Lentulus, non impediente collega; sic, inquam, bonus, ut meliorem non viderim. Dies comitiales exemit omnes; nam etiam Latinae instaurantur; nec tamen deerant supplicationes. 5. Sic legibus perniciosissimis obsistitur, maxime Catonis; cui tamen egregie imposuit Milo noster. Nam ille vindex gladiatorum et bestiariorum emerat de Cosconio et Pomponio bestiarios; nec sine iis armatis unquam in publico fuerat. Hos alere non poterat; itaque vix tenebat. Sensit Milo. Dedit cuidam non familiari negotium, qui sine suspicione emeret eam familiam a Catone. Quae simul atque abducta est, Racilius, qui unus est hoc tempore tribunus pl., rem patefecit eosque homines sibi emptos

---

4. *iacentis* MI. — 9. *ad* III. *Id.* MI. — 13. *agebuntur* pr. M. — 14. *Idem* cum libris RI. Emendavit Victorius. — *michi* M. — 15. *iam* om. I. — 21 *et* om. I. — 22. *Salebrone* Wesselingius ad It. Ant. p. 293. Cfr. Reichard Orb. antiq. fol. 42 a. — 23. *simul ut* R et corr. M: *simul et* pr. M, *simul ac* IE. — 25. *modo*] *meo* I. — 28. *solebam; opus erat. Si* Vb: *solebam. Opus erat, si* E. (Requiritur haec fere sententia: *solebam: opus urgebat* cet. Or.) — 29. *darem* MRI: *dare* E. — 30. *sese sic* MR: *sic se* I, *sic sese* E. — 33. *Sic*] *Id* MRI. — 34. *obsistit* R. — *egregiam* MI. — 36. *sine* om. I. — *iis* R: *his* MIE. — 39. *adducta* I.

esse dixit — sic enim placuerat — et tabulam proscripsit, SE FAMILIAM CATONIANAM VENDITVRVM. In eam tabulam magni risus consequebantur. Hunc igitur Catonem Lentulus a legibus removit et eos, qui de Caesare monstra promulgarunt, quibus intercederet nemo. Nam, quod de Pompeio Caninius agit, sane quam refrixit. Neque enim res probatur et Pompeius noster in amicitia P. Lentuli vituperatur et hercule non est idem. Nam apud perditissimam illam atque infimam faecem populi propter Milonem suboffendit; et boni multa ab eo desiderant, multa reprehendunt. Marcellinus autem hoc uno mihi quidem non satisfacit, quod eum nimis aspere tractat: quamquam id senatu non invito facit; quo ego me lubentius a curia et ab omni parte rei publicae subtraho. 6. In iudiciis ii sumus, qui fuimus; domus celebratur ita, ut cum maxime. Unum accidit imprudentia Milonis incommode, de Sexto Clodio; quem neque hoc tempore neque ab imbecillis accusatoribus mihi placuit accusari. Ei tres sententiae deterrimo in consilio defuerunt. Itaque hominem populus revocat et retrahatur necesse est. Non enim ferunt homines; et quia, cum apud suos diceret, paene damnatus est, vident damnatum. Ea ipsa in re Pompeii offensio nobis obstitit. Senatorum enim urna copiose absolvit, equitum adaequavit, tribuni aerarii condemnarunt. Sed hoc incommodum consolantur quotidianae damnationes † munitorum, in quibus me perlubente Servius allisus est, ceteri conciduntur. C. Cato contionatus est, se comitia haberi non siturum, si sibi cum populo dies agendi essent exempti. Appius a Caesare nondum redierat. 7. Tuas mirifice litteras exspecto: atque adhuc clausum mare fuisse scio; sed quosdam venisse tamen Olbia dicebant, qui te unice laudarent plurimique in provincia fieri dicerent. Eosdem aiebant nuntiare te prima navigatione transmissurum. Id cupio; et, quamquam te ipsum scilicet maxime, tamen etiam litteras tuas ante exspecto. Mi frater, vale.

VII. (A. U. C. 698.*)*

MARCUS Q. FRATRI S.

A. d. III. Id. April. ante lucem hanc epistolam conscripseram, scripseramque in itinere, ut eo die apud T. Titium in Anagnino manerem. Postridie autem in Laterio cogitabam; inde, cum in Arpinati quinque dies fuissem, ire in Pompeianum; rediens adspicere Cumanum, ut, quoniam in Non. Maias Miloni dies prodicta est, pridie Non. Romae essem teque,

2. *tabellam* R. — 3. *Hunc* MR: *Nunc* IE. — 7. *perditissimam illam* MR: *illam perditissimam* IE. — *atque* om. pr. M. — *facem* I. — 10. *nimis*] *minus* I. — 13. *prudentia* MR. — *incommodo* MI. (*incommode* RE et mg. M.) — 14. *Clodio* Manutius: *Caelio* cum libris RIE, *Coecilio* mg. M. — *imbecillibus* I. — 15. *Ei*] *Et* R. — *deterrimo* Bentivolius: *teterrimae* MIE, *deterrimae* R. — 17. *fuerunt* MI. — *cum*] *tum* pr. M. — 21. *munitorum* M: *inimicorum* RIE. Fort. *nummariorum*. Cfr. pro Cluent. §. 75. Or. — 22. *Sevius* M, *servus* I. — *conciderunt* I. — *se* insertum a Lambino cum libris om. RIE. — 23. *cum*] *a* MR. — 25. Malim *atqui*. Bait. — *fuisse scio* MR: *scio fuisse* IE. — 26. *Olbia* Manutius: *Ostia* MRE, *hostia* I. — 27. *eodem* pr. M, *iidem* RI et corr. M. (*eosdem* mg. M.) — 32. *Ad* III. MI, *ad pridie* R. — *conscripseram* (*scripseram* corr. M, *dictaveram* mg. M) *scripseramque* M: *dictaveram scripseramque* RE, *conscripseramque* I, *dictaveram eramque* Schützius. — 33. *ut in itinere eo* I. — 34. *laterrio* corr. M, *Alatrino* R. — 36. *prodicta* Codd. Iunii: *producta* R, *prodita* MIE.

mi carissime et suavissime frater, ad eam diem, ut sperabam, viderem. Aedificationem Arcani ad tuum adventum sustentari placebat. Fac, mi frater, ut valeas quamprimumque venias.

VIII. (*A. U. C.* 698.)

MARCUS Q. FRATRI S.

1. O litteras mihi tuas iucundissimas, exspectatas, ac primo quidem cum desiderio, nunc vero etiam cum timore! Atque has scito litteras me solas accepisse post illas, quas tuus nauta attulit, Olbia datas. Sed cetera, ut scribis, praesenti sermoni reserventur. Hoc tamen non queo differre. Id. Maiis senatus frequens divinus fuit in supplicatione Gabinio deneganda. Adiurat Procilius hoc nemini accidisse. Foris valde plauditur. Mihi cum sua sponte iucundum, tum iucundius, quod me absente — est enim εἰλικρινὲς iudicium — sine oppugnatione, sine gratia nostra. Eram Antii. 2. Quod Idibus et postridie fuerat dictum de agro Campano actum iri, non est actum. In hac causa mihi aqua haeret. Sed plura quam constitueram: coram enim. Vale, mi optime et optatissime frater, et advola. Idem te pueri nostri rogant: illud scilicet, coenabis, cum veneris.

IX. (*A. U. C.* 699.)

MARCUS Q. FRATRI S.

1. Placiturum tibi esse librum meum suspicabar; tam valde placuisse, quam scribis, valde gaudeo. Quod me admones de † non curantia suadesque, ut meminerim Iovis orationem, quae est in extremo illo libro: ego vero memini et illa omnia mihi magis scripsi quam ceteris: sed tamen . . . 2. Postridie, quam tu es profectus, multa nocte cum Vibullio veni ad Pompeium: cumque ego egissem de istis operibus atque inscriptionibus, per mihi benigne respondit; magnam spem attulit; cum Crasso se dixit loqui velle, mihique ut idem facerem, suasit. Crassum consulem ex senatu domum reduxi; suscepit rem dixitque esse, quod Clodius hoc tempore cuperet per se et per Pompeium consequi; putare se, si ego eum non impedirem, posse me adipisci sine contentione quod vellem. Totum ei negotium permisi meque in eius potestate dixi fore. Interfuit huic sermoni P. Crassus adolescens, nostri, ut scis, studiosissimus. Illud autem, quod cupit Clodius, est legatio aliqua — si minus per senatum, per populum — libera aut Byzantium aut ad Brogitarum aut utrumque. Plena res nummorum. Quod ego non ni-

---

6. Fort. *primum*. Cfr. Ep. 10. §. 1. Or. — 7. *et nunc etiam cum* I. — 8. *Uibia* MR, *iubia* I. — 9. *ut tu scribis* I. — 12. *cum*] *tum* I. — 14. *erat* R. — *Antii*] *ante* MRI. — 15. *iri non ut est* pr. M, *iri ut est* I et corr. M. Fort. *nondum*. Or. — *a qua* pr. M. — 16. *et*] *ac* I. — 17. *pueri nostri rogant* MR: *nostri rogant pueri* IE. — *illuc* I. — 21. *librum meum* IE cum corr. M: *L. V.* pr. M, *librum V. (quintum)* Va, *librum nostrum* R. — 22. *de non curantia* MRI: *de nostra Urania* auctore Malaspina E. Cfr. Tunstall. Ep. p. 107. (*Non curantia* videtur mala interpretatio voc. alicuius graeci. Or.) — 24. *ceteris: sed tamen . . . Postridie* Orellius: *ceteris. Sed tamen postridie* MRIE. — 26. *Vibillio* pr. M. — 27. *perbenigne mihi* R, *permulta benigne* I. — 28. *persuasit* I. — 29. *suscepi* MRI. — *dixique* I. — 31. *eum*] *tum* I. — 32. *velim* MR. (*vellem* mg. M.) — 35. *belantium* pr. M. — *ad* insertum Manutio auctore abest a libris et RI.

mium laboro, etiamsi minus assequor, quod volo. Pompeius tamen cum Crasso locutus est. Videntur negotium suscepisse. Si perficiunt, optime; sin minus, ad nostrum Iovem revertamur. 3. A. d. III. Id. Maias senatus consultum est factum de ambitu in Afranii sententiam, quam ego dixeram, cum tu adesses. Sed magno cum gemitu senatus consules non sunt persecuti eorum sententias, qui Afranio cum essent assensi, addiderunt, ut praetores ita crearentur, ut dies LX. privati essent. Eo die Catonem plane repudiarunt. Quid multa? tenent omnia; idque ita omnes intelligere volunt.

X. *(A. U. C.* 699.*)*

MARCUS Q. FRATRI S.

1. Tu metuis, ne me interpelles? Primum, si in isto essem, tu scis, quid sit interpellare. An te Ateius? Mehercule mihi docere videris istius generis humanitatem; qua quidem ego nihil utor abs te. Tu vero, ut me et appelles et interpelles et obloquare et colloquare velim. Quid enim mihi suavius? Non mehercule quisquam *μουσοπάτακτος* libentius sua recentia poëmata legit, quam ego te audio quacunque de re, publica, privata, rustica, urbana. Sed mea factum est insulsa verecundia, ut te proficiscens non tollerem. Opposuisti semel *ἀναντίλεκτον* causam, Ciceronis nostri valetudinem; conticui: iterum Cicerones; quievi. 2. Nunc mihi iucunditatis plena epistola hoc adspersit molestiae, quod videris, ne mihi molestus esses, veritus esse atque etiamnunc vereri. Litigarem tecum, si fas esset; sed mehercule istuc si unquam suspicatus ero, nihil dicam aliud, nisi verebor, ne quando ego tibi, cum sum una, molestus sim. Video te ingemuisse. Sic fit, †*εἰδ᾽ ἐν αἰᾳ ἔζησας*· nunquam enim dicam, *ἔα πάσας*. Marium autem nostrum in lecticam mehercule coniecissem, non illam regis Ptolemaei Anicianam; memini enim cum hominem portarem ad Baias Neapoli octophoro Aniciano, machaerophoris centum sequentibus, miros risus nos edere, cum ille ignarus sui comitatus, repente aperuit lecticam, et paene ille timore, ego risu corrui. Hunc, ut dico, certe sustulissem, ut aliquando subtilitatem veteris urbanitatis et humanissimi sermonis attingerem. Sed hominem infirmum in villam apertam ac ne rudem quidem etiamnunc invitare nolui. 3. Hoc vero mihi peculiare fuerit, hic etiam isto frui. Nam illorum praediorum scito mihi vicinum Marium lumen esse. Apud Anicium videbimus ut paratum sit. Nos enim ita philologi sumus, ut vel cum fabris habitare possimus. Habemus hanc philosophiam non ab Hymetto

---

3. *sin*] *si* RI. — 4. *Maias* Orellius: *Maii* E, *Febr.* cum libris notis RI. — *factum est* I. — 5. *adesses: sed - - senatus. Consules* E. Nos in distinguendis his verbis secuti sumus Cratandrum et Lambinum. — 12. *Primum* MRI: *primo* E. — *si* om. I. — *essent* M. — 13. *Ateius* RE: *a te is* pr. M, *ateis* corr. M, *antea* I. — *docere mihi* I. — *videris* Q: *videbis* M, *videbaris* RIE. — 14. *ego* om. I. — 18. *mea*] *in ea* MI. — *infusa* RI. — 19. *ἀναντίλεκτον* Victorius: *ἀντίεκτον* vel *ἀτίεκτον* MQψ, *ἀντείσακτον* cum Cod. Bessar. E, om. RI. — 20. *conticuit* MI. — *Cicerones* auctore Manutio E: *ceteri omnes* cum libris RI. — 23. *fas si* I. — *suspicaturus* R. — 24. *sum una*] *summa* pr. M. — 25. *ειδετηγηεζησαασ* R. (om. I.) — 26. *enim*] *eum* pr. M. — 27. *Asitianam* MRI. — 28. *ottaforo* M. — *a siciano* M, *asitiano* RI. — 31. *Hunc* Manutius: *Tunc* cum libris RIE. — *certe ego sustulissem* R. — 36. *videmus* MRI. — *filialogi* pr. M. — 37. *Haberemus* I.

sed ab † araysira. Marius et valetudine est et natura imbecillior. 4. De interpellatione tantum sumam a vobis temporis ad scribendum, quantum dabitis. Utinam nihil detis, ut potius vestra iniuria quam ignavia mea cessem! De re publica nimium te laborare doleo et meliorem civem esse quam Philoctetam, qui accepta iniuria, ea spectacula quaerebat, quae tibi acerba esse video. Amabo te, advola; consolabor te et omnem abstergebo dolorem; et adduc, si me amas, Marium. Sed approperate. Hortus domi est.

XI. (A. U. C. 700.)

MARCUS Q. FRATRI S.

1. Epistolam hanc convicio efflagitarunt codicilli tui. Nam res quidem ipsa et is dies, quo tu es profectus, nihil mihi ad scribendum argumenti sane dabat. Sed quemadmodum, coram cum sumus, sermo nobis deesse non solet, sic epistolae nostrae debent interdum halucinari. 2. Tenediorum igitur libertas securi Tenedia praecisa est, cum eos praeter me et Bibulum et Calidium et Favonium nemo defenderet. De te a Magnetibus ab Sipylo mentio est honorifica facta, cum te unum dicerent postulationi L. Sestii Pansae restitisse. Reliquis diebus si quid erit, quod te scire opus sit, aut etiamsi nihil erit, tamen scribam quotidie aliquid. Pridie Id. neque tibi neque Pomponio deero. 4. Lucretii poëmata, ut scribis, ita sunt: non multis luminibus ingenii, multae tamen artis. Sed cum veneris, virum te putabo, si Salustii Empedoclea legeris; hominem non putabo.

XII. (A. U. C. 700.)

MARCUS Q. FRATRI S.

1. Gaudeo tibi iucundas esse meas litteras; nec tamen habuissem scribendi nunc quidem ullum argumentum, nisi tuas accepissem. Nam pridie Id. cum Appius senatum infrequentem coëgisset, tantum fuit frigus, ut populi convicio coactus sit nos dimittere. 2. De Commageno, quod rem totam discusseram, mirifice mihi et per se et per Pomponium blanditur Appius. Videt enim, hoc genere dicendi si utar in ceteris, Februarium sterilem futurum; eumque lusi iocose satis, neque solum illud extorsi oppidulum, quod erat positum in Euphrati Zeugmate, sed praeterea togam sum eius praetextam, quam erat adeptus Caesare consule, magno hominum risu cavillatus. 3. „Quod vult, in-

1. *araysira* pr. M: *araxita* corr. M, *Aria Syra* R, *arazira* I, *area Syra* auctore Cratandro E, *area Cyri* Ernestius in Clavi s. v. *Cyrus*. — 2. *tamen summa* R. — 5. *Philoctetam* MRI: *Philoctetem* E. — *ea* MR: *illa* IE. — 6. *omnem* om. R. — 7. *adhuc* R. — 8. *Hortalus* Müllerus. — 13. *dabit* I. — 14. *hallucinari* R, *allucinari* I. — 17. *te a Magnetibus ab* Lambinus: *te a mg.* (cum lineola) *ab* M, *te magis ab* RIE. — *unum* om. I. — 18. *Sestii* MR: *Sexti* I, *Sextii* E. — 20. *Idus Aprilis* I. — 21. *scribis, ita sunt: non multis* Ernestius: *scribis ita sunt multis* cum libris I, *scribis lita sunt multis* R, *scribis, non ita sunt multis* Victorius. — 22. *virum temptabo* pr. M. — 29. *convicio* om. I. — *sit*] *iste* pr. M. — *Commageno* MR: *Commageno rege* IE. — 30. *totam* om. I. — *discusserat* MI. — *Pomponium*] *populum* I. — 33. *oppidum* I. — *Euphrati Zeugmate* Cod. Sorbon. et Palat. quartus: *eufrati et eugmate* M, *Eufrate et Eugmate* R, *euphrati et euginate* I, *Euphrate et Zeugmate* E, *Euphrate* (om. *et Zeugmate*) Manutius. — 35. *Quod vult* MI: *quod non vult* E, *quod nolit* R.

quam, renovare honores eosdem, quo minus togam praetextam quotannis interpolet, decernendum nihil censeo. Vos autem homines nobiles, qui Bostrenum praetextatum non ferebatis, Commagenum feretis?" Genus vides et locum iocandi. Multa dixi in ignobilem regem, quibus totus est explosus. Quo genere commotus, ut dixi, Appius totum me amplexatur. Nihil est enim facilius quam reliqua discutere. Sed non faciam, ut illum offendam, ne imploret fidem Iovis Hospitalis, Graios omnes convocet, per quos mecum in gratiam rediit. 4. Theopompo satisfaciemus. De Caesare fugerat me ad te scribere. Video enim, quas tu litteras exspectaris. Sed ille scripsit ad Balbum fasciculum illum epistolarum, in quo fuerat et mea et Balbi, totum sibi aqua madidum redditum esse, ut ne illud quidem sciat, meam fuisse aliquam epistolam. Sed ex Balbi epistola pauca verba intellexerat, ad quae rescripsit his verbis: „De Cicerone te video quiddam scripsisse, quod ego non intellexi; quantum autem coniectura consequebar, id erat eiusmodi, ut magis optandum quam sperandum putarem." 5. Itaque postea misi ad Caesarem eodem illo exemplo litteras. Iocum autem illius de sua egestate ne sis aspernatus. Ad quem ego rescripsi nihil esse, quod posthac arcae nostrae fiducia conturbaret; lusique in eo genere et familiariter et cum dignitate. Amor autem eius erga nos perfertur omnium nuntiis singularis. Litterae quidem ad id, quod exspectas, fere cum tuo reditu iungentur; reliqua singulorum dierum scribemus ad te, si modo tabellarios tu praebebis. Quamquam eiusmodi frigus impendebat, ut summum periculum esset, ne Appio suae aedes urerentur.

XIII. (A. U. C. 700.)

MARCUS Q. FRATRI S.

1. Risi „nivem atram", teque hilari animo esse et prompto ad iocandum valde me iuvat. De Pompeio, assentior tibi, vel tu potius mihi. Nam, ut scis, iampridem istum canto Caesarem. Mihi crede, in sinu est; neque ego discingor. 2. Cognosce nunc Idus. Decimus erat Caelio dies. Domitius iudices ad numerum non habuit. Vereor, ne homo teter et ferus, Pola Servius, ad accusationem veniat. Nam noster Caelius valde oppugnatur a gente Clodia. Certi nihil est adhuc; sed veremur. Eodem igitur die Tyriis est senatus datus frequens; frequentes contra Syriaci publicani. Vehementer vexatus Gabinius; exagitati tamen a Domitio publicani, quod eum essent cum equis prosecuti. C. noster Lamia paullo ferocius, cum Domitius dixisset, „Vestra culpa haec acciderunt, equites Romani; dissolute enim iudicatis": „Nos iudicamus, vos laudatis", inquit. Actum est eo die nihil; nox diremit. 3. Comi-

---

2. *homines* om. I. — 3. *Bostrenum* Orellius: *Bustrenum* Cod. Iunii, *Busrenum* ME, *buscenum* I, *vix Rhenum* R. — *non*] *modo* R. — 11. *et* ante *mea* om. M. — 12. *aliquam* om. I. — 14. *te video* MR: *video te* IE. — 15. *eiusmodi* MRI: *huiusmodi* E. — 18. *arcae*] *artis* I. — 21. *Litterae* MR: *Et litterae* IE. — 23. *periculum* om. I. — 27. *esse* om. I. — 29. *istunc ante Caesarem* Lipsius. — 30. *ego distingor* pr. M, *ego discingor* corr. M, *enim distringor* supra versum M. — *decumus* MR, *decius* I, *dictus* Varietas Ald. — 31. *iudices ad numerum* MR: *ad numerum iudices* IE. — 34. *tyrrus* pr. M, *Syriis* I et corr. M, *tyriis* mg. M. — 36. *C.*] *L.* Manutius.

tialibus diebus, qui Quirinalia sequuntur, Appius interpretatur non impediri se lege Pupia, quo minus habeat senatum, et, quod Gabinia sanctum sit, etiam cogi ex Kal. Febr. usque ad Kal. Mart. legatis senatum quotidie dari: ita putantur detrudi comitia in mensem Martium. Sed tamen his comitialibus tribuni pl. de Gabinio se acturos esse dicunt. Omnia colligo, ut novi scribam aliquid ad te. Sed, ut vides, res me ipsa deficit. 4. Itaque ad Callisthenem et ad Philistum redeo, in quibus te video volutatum. Callisthenes quidem vulgare et notum negotium; quemadmodum aliquot Graeci locuti sunt. Siculus ille capitalis, creber, acutus, brevis, paene pusillus Thucydides; sed utros eius habueris libros — duo enim sunt corpora — an utrosque, nescio. Me magis de Dionysio delectat. Ipse est enim veterator magnus, et perfamiliaris Philisto Dionysius. Sed quod adscribis, aggrederisne ad historiam? Me auctore potes. Et, quoniam tabellarios subministras, hodierni diei res gestas Lupercalibus habebis. Oblecta te cum Cicerone nostro quam bellissime.

XIV. (A. U. C. 700.)

MARCUS Q. FRATRI S.

1. Duas adhuc a te accepi epistolas, quarum alteram in ipso discessu nostro, alteram Arimino datam; plures, quas scribis te dedisse, non acceperam. Ego me in Cumano et Pompeiano, praeterquam quod sine te, ceterum satis commode oblectabam et eram in iisdem locis usque ad Kal. Iun. futurus. Scribebam illa, quae dixeram, *πολιτικά*, spissum sane opus et operosum. Sed, si ex sententia successerit, bene erit opera posita: sin minus, in illud ipsum mare deiiciemus, quod spectantes scribimus; aggrediemur alia, quoniam quiescere non possumus. 2. Tua mandata persequar diligenter et adiungendis hominibus et quibusdam non alienandis. Maximae mihi vero curae erit, ut Ciceronem tuum nostrumque videam, scilicet quotidie: sed inspiciam quid discat quam saepissime, et, nisi ille contemnet, etiam magistrum me ei profitebor; cuius rei nonnullam consuetudinem nactus sum in hoc horum dierum otio, Cicerone nostro minore producendo. 3. Tu, quemadmodum scribis, quod etiamsi non scriberes, facere te diligentissime tamen sciebam, facies, scilicet, ut mea mandata digeras, persequare, conficias. Ego, cum Romam venero, nullum praetermittam Caesaris tabellarium, cui litteras ad te non dem. His diebus — ignosces — cui darem, fuit nemo ante hunc M. Orfium, equitem Romanum, nostrum et pernecessarium et quod est ex municipio Atellano, quod scis esse in fide nostra. Itaque eum tibi commendo in maiorem modum, hominem domi splendidum, gratiosum etiam extra domum;

---

4. *dare* Faërnus. — *Martii* I. — 5. *iis* R. — 7. *ad* ante *Philistum* om. I. — 8. *Callisthenis* MRI. — *vulgatum* I. — 9. *aliquot Graeci* MR: *Graeci aliquot* IE. — *Siculus*] *Secutus* MRI. — 13. *Philisto Dionysius* MRI: *Philisto* E. — *quoad scribis* MI, *quod scribis* R. — *aggrediarisne* R. — 14. *me enim auctore* I. — 19. *quarum* deleudum videbatur Ernestio. — 22. *oblectabar* MRI. — *hisdem* R, *eisdem* I. — 26. *spectantes scribimus* cum libris RI: *scribentes spectamus* (ex Repett. Lamb.) E. — 28. *et in quibusdam* MRI. — *Maxime* R. — *vero mihi* I. — 29. *sed et inspiciam* R, *et inspiciam* Anonymus apud Bentivolium. — 30. *contemnat* RI. — 32. *perdocendo* Minutiana. — 38. *nostrum pernecessarium, quod* Hervagius. Fort. *nostrum et per se necessarium et quod.* BAIT.

quem fac ut tua liberalitate tibi obliges. Est tribunus militum in exercitu vestro. Gratum hominem observantemque cognosces. Trebatium ut valde ames, vehementer te rogo.

XV. (A. U. C. 700.)

MARCUS Q. FRATRI S.

1. A. d. IIII. Non. Iun., quo die Romam veni, accepi tuas litteras, datas Placentia; deinde alteras postridie, datas Blandenone cum Caesaris litteris, refertis omni officio, diligentia, suavitate. Sunt ista quidem magna, vel potius maxima. Habent enim vim magnam ad gloriam et ad summam dignitatem. Sed mihi crede, quem nosti, quod in istis rebus ego plurimi aestimo, id iam habeo: te scilicet primum tam inservientem communi dignitati; deinde Caesaris tantum in me amorem, quem omnibus iis honoribus, quos me a se exspectare vult, antepono. Litterae vero eius una datae cum tuis, quarum initium est, quam suavis ei tuus adventus fuerit et recordatio veteris amoris; deinde, se effecturum, ut ego in medio dolore ac desiderio tui te, cum a me abesses, potissimum secum esse laetarer, incredibiliter delectarunt. 2. Quare facis tu quidem fraterne, quod me hortaris, sed mehercule currentem nunc quidem, ut omnia mea studia in istum unum conferam. Ego vero ardenti quidem studio hoc fortasse efficiam, quod saepe viatoribus, cum properant, evenit: ut, si serius, quam voluerint, forte surrexerint, properando etiam citius, quam si de nocte vigilassent, perveniant, quo velint: sic ego, quoniam in isto homine colendo tam indormivi diu, te mehercule saepe excitante, cursu corrigam tarditatem cum equis, tum vero — quoniam scribis poëma ab eo nostrum probari — quadrigis poëticis. Modo mihi date Britanniam, quam pingam coloribus tuis, penicillo meo. Sed quid ago? Quod mihi tempus, Romae praesertim, ut iste me rogat, manenti, vacuum ostenditur? Sed videro. Fortasse enim, ut fit, vincet tuus amor omnes difficultates. 3. Trebatium quod ad se miserim, persalse et humaniter etiam gratias mihi agit. Negat enim in tanta multitudine eorum, qui una essent, quemquam fuisse, qui vadimonium concipere posset. M. Curtio tribunatum ab eo petivi — nam Domitius se derideri putasset, si esset a me rogatus; hoc enim est eius quotidianum, se ne tribunum militum quidem facere: etiam in senatu lusit Appium collegam propterea isse ad Caesarem, ut aliquem tribunatum auferret —, sed in alterum annum. Id et Curtius ita volebat. 4. Tu, quemadmodum me censes oportere esse et in re publica et in nostris inimicitiis, ita et esse et fore auricula infima scito molliorem. 5. Res Romanae se sic habebant: erat nonnulla spes comitiorum sed incerta; erat aliqua

---

2. *vestro* MR: *nostro* IE. — 7. *Placentiae* MRI. — *Blandennone* R, *Laude Nonis* Sigonius. — 9. *quidem vel magna vel* MRI. — 10. *quem*] *quod* I. — 13. *iis* R: *his* MIE. — 14. *unae* R. — 17. *te* om. R. — Fort. *incredibiliter me del.* Or. — 20. *Ego*] *eo* M. — *hoc*] *ac* MR. — 22. *voluerint* MRI: *voluerunt* E. — *de nocte* MRI: *de multa nocte* R. — 23. *evigilassent* Stephanus. — 25. *cum* M: *tum* RIE. — *vero*] *viris* RI et pr. M. — *quoniam ut scribis* MR. Fort. *quoniam tu scribis.* Or. — 32. *posset . priusquam Trebatius veniret vicem imperatoris subire. Vale.* (Tum novae Ep. initium.) I. — 36. *afferret* I. — 37. *me*] *te* Ernestii operae. — 38. *esse et in* MR: *esse in* IE. — 39. *oricola - - meliorem* I. — 40. *habent* R.

suspicio dictaturae, ne ea quidem certa; summum otium forense sed senescentis magis civitatis quam acquiescentis. Sententia autem nostra in senatu eiusmodi, magis ut alii nobis assentiantur quam nosmet ipsi. *Τοιαῦϑ' ὁ τλήμων πόλεμος ἐξεργάζεται.*

XV. b. *(A. U. C.* 700.*)*

[MARCUS Q. FRATRI S.]

1. Calamo et atramento temperato, charta etiam dentata res agetur. Scribis enim te meas litteras superiores vix legere potuisse; in quo nihil eorum, mi frater, fuit, quae putas. Neque enim occupatus eram neque perturbatus nec iratus alicui; sed hoc facio semper, ut quicunque calamus in manus meas venerit, eo sic utar, tamquam bono. 2. Verum attende nunc, mi optime et suavissime frater, ad ea dum rescribo, quae tu in hac eadem brevi epistola *πραγματικῶς* valde scripsisti. De quo petis, ut ad te, nihil occultans, nihil dissimulans, nihil tibi indulgens, germane fraterneque rescribam, id est, † utrum voles ut dixerimus ad expediendum te, si causa sit, commorere. Si, mi Quinte, parva aliqua res esset, in qua sciscitarere, quid vellem, tamen, cum tibi permissurus essem, ut faceres, quod velles, ego, ipse quid vellem, ostenderem. In hac vero re hoc profecto quaeris, cuiusmodi illum annum, qui sequitur, exspectem: plane aut tranquillum nobis aut certe munitissimum; quod quotidie domus, quod forum, quod theatri significationes declarant; neque † laborant, quod mea conscientia copiarum nostrarum, quod Caesaris, quod Pompeii gratiam tenemus. Haec me, ut confidam, faciunt. Sin aliquis erumpet amentis hominis furor, omnia sunt ad eum frangendum expedita. 3. Haec ita sentio, iudico, ad te explorate scribo. Dubitare te non assentatorie sed fraterne veto. Quare suavitatis equidem nostrae fruendae causa cuperem te ad id tempus venire, quod dixeras; sed illud malo tamen, quod putas; † magis etiam, illa etiam magni aestimo me, *ἀμφιλαφίαν* illam tuam et exspectationem debitorum tuorum. Illud quidem sic habeto, nihil nobis expeditis, si valebimus, fore fortunatius. Parva sunt, quae desunt, † quo nostris quidem moribus, et ea sunt ad explicandum expeditissima, modo valeamus. 4. Ambitus redit immanis.

---

4. *τοιαυταεξεργαζεταιοτλημωνπολεμος* R. — 7. Novae Ep. initium hic fecimus auctore Manutio. — *dentata* RE cum mg. M: *dum tanta* M, om. I. Fort. *pumicata*. Or. — 8. *enim* om. I. — *superioribus* I. — 10. *nec*] *neque* I. — 12. *bono viro*. *Attende* mg. M, sed *viro* rursus deletum. — 15. *germane* I: *genuine* MRE, *gemine* Qψ. — 16. *utrum voles ut dixerimus ad* MRI: *utrum voles, ut dixerimus, an ad* E. Fort. *verum voles, ut ad* (del. *dixerimus*). Or. — *commonere* I. — 17. *sciscitarer* I. — 19. *ego, ipse quid* Orellius: *ego ipse, quid* E. — 20. *expectarem* pr. M. — *plane autem tr.* R. — 21. *aut certe*] *et certe* MR. — 22. *neque* MI: *nec* RE. — *laborant*] Requiritur fere haec sententia: „neque laborandum (tibi), pro mea conscientia copiarum nostrarum" cet. Or. — 27. *Quare si suavitatis* RI. — 29. *magis etiam, illa etiam magni aestimo me* MR: *magis etiam illa etiam magna (magnia estumo M) aestimo me* I, *magis etiam illa (etenim magis aestimo me)* E. Fort. *magis etiam illa: (etenim magni aestimo:) ἀμφ.* Or. — 30. *exspectationem*] *expeditionem* Tunstallus, *explicationem* Schützius. — 31. *forte* Ernestii operae. — 32. *quo nostris* MRI, *nostris* E. Malimus *pro nostris*.

Nunquam fuit par. Idib. Quint. fenus fuit — S — ex = =, coitione Memmii, † est quo cum Domitio, hanc Scaurus unum vincere. Messala flaccet. Non dico ὑπερβολάς: vel HS. centies constituunt in praerogativa pronuntiare. Res ardet invidia. Tribunicii candidati compromiserunt, HS. quingenis in singulos apud M. Catonem depositis, petere eius arbitratu, ut, qui contra fecisset, ab eo condemnaretur. Quae quidem comitia si gratuita fuerint, ut putantur, plus unus Cato fuerit quam omnes leges omnesque iudices.

XVI. (A. U. C. 700.)

MARCUS Q. FRATRI S.

1. Cum a me litteras librarii manu acceperis, ne paullum me otii habuisse iudicato; cum autem mea, paullum. Sic enim habeto, nunquam me a causis et iudiciis districtiorem fuisse, atque id anni tempore gravissimo et caloribus maximis. Sed haec, quoniam tu ita praescribis, ferenda sunt, neque committendum, ut aut spei aut cogitationi vestrae ego videar defuisse; praesertim cum, tametsi id difficilius fuerit, tamen ex hoc labore magnam gratiam magnamque dignitatem sim collecturus. Itaque, ut tibi placet, damus operam, ne cuius animum offendamus atque ut etiam ab iis ipsis, qui nos cum Caesare tam coniunctos dolent, diligamur, ab aequis vero aut etiam a propensis in hanc partem vehementer et colamur et amemur. 2. De ambitu cum atrocissime ageretur in senatu multos dies, quod ita erant progressi candidati consulares, ut non esset ferendum: in senatu non fui. Statui ad nullam medicinam rei publicae sine magno praesidio accedere. 3. Quo die haec scripsi, Drusus erat de praevaricatione a tribunis aerariis absolutus, in summa, quattuor sententiis, cum senatores et equites damnassent. Ego eodem die post meridiem Vatinium eram defensurus. Ea res facilis est. Comitia in mensem Sept. reiecta sunt. Scauri iudicium statim exercebitur; cui nos non deerimus. Συνδείπνους Σοφοκλέους, quamquam a te actam fabellam video esse festive, nullo modo probavi. 4. Venio nunc ad id, quod nescio an primum esse debuerit. O iucundas mihi tuas de Britannia litteras! Timebam Oceanum, timebam litus insulae. Reliqua non equidem contemno, sed plus habent tamen spei quam timoris, magisque sum sollicitus exspectatione ea quam metu. Te vero ὑπόθεσιν scribendi egregiam habere video. Quos tu situs, quas naturas rerum et locorum, quos mores, quas gentes, quas

1. *fuit paridi qui ne tantus fuit* MR. Emendavit Victorius. — Notis Romanae *Z ex Z*, Victorianis *SZ ex ZZ*, Ernestianis *ZZ ex Z* praeeunte Gronovio (Obss. 4, 9. p. 610.) Volusianas substituimus; significant: *bessibus ex triente*. — 2. *memini* pr. M. — *est - - - flaccet* M: *est: quo cum Domitio habeat Scaurus unum vincere Messalla fleret* R, *Memmii, quam cum Domitio habuit Scaurus, unum vincere* E. (*par. Quintanus fuit* (spatium vacuum) *Ennii quo cum Domitio hanc Scaurus unum vincerem Messalam flacet* I. *Quintanus* etiam M supra versum.) — 3. ὑπερβολάς MR: ὑπερβολικῶς IE. — *constituerunt* R. — *in praerogativam* Ernestius. — 5. *quingenis*] *q* cum lineola M, *quae* I, om. R. — 6. *quaeque comitia* MI. — 7. *si gratuita* MRI: *gratuita si* E. — *fuerit*] *potuerit* Faërnus. Fort. *iuverit*. Or. — 11. Fort. *ne paullum quidem me*. Or. — *me otii* MR: *otii me* IE. — 12. *paullum* cum libris RI: *nullum* cum Aldo E. — 14. *perscribis* RI. — 16. *cum*, *si* MRI. — 19. *his* I. — 21. *vehementer excolamur* MRI. Emendavit Manutius. — 25. *aerarii* MRI. — 27. *eram* Lambinus: *aderam* cum libris RIE. (Corrigendum videtur *eram*. Ern.)

pugnas, quem vero ipsum imperatorem habes! Ego te libenter, ut rogas, quibus rebus vis, adiuvabo, et tibi versus, quos rogas, γλαῦκ' εἰς 'Αϑήνας mittam. 5. Sed heus tu, celari videor a te. Quomodonam, mi frater, de nostris versibus Caesar? Nam primum librum se legisse scripsit ad me ante; et prima sic, ut neget se ne Graeca quidem meliora legisse. Reliqua ad quendam locum ῥᾳϑυμότερα. Hoc enim utitur verbo. Dic mihi verum, num aut res eum aut χαρακτὴρ non delectat? Nihil est, quod vereare. Ego enim ne pilo quidem minus te amabo. Hac de re φιλαλήϑως et, ut soles, scribe fraterne.

LIBER III.

I. (A. U. C. 700.)

MARCUS Q. FRATRI S.

I. 1. Ego ex magnis caloribus — non enim meminimus maiores — in Arpinati summa cum amoenitate fluminis me refeci ludorum diebus, Philotimo tribulibus commendatis. In Arcano a. d. IIII. Idus Sept. fui. Ibi Messidium cum Philoxeno, aquamque, quam hi ducebant non longe a villa, belle sane fluentem vidi, praesertim maxima siccitate; uberioremque aliquanto sese collecturos esse dicebant. Apud Herum recte erat. In Maniliano offendi Diphilum Diphilo tardiorem. Sed tamen nihil ei restabat praeter balnearia et ambulationem et aviarium. Villa mihi valde placuit, propterea quod summam dignitatem pavimentata porticus habebat; quod mihi nunc denique apparuit, posteaquam et ipsa tota patet et columnae politae sunt. Totum in eo est — quod mihi erit curae —, tectorium ut concinnum sit. Pavimenta recte fieri videbantur. Cameras quasdam non probavi mutarique iussi. 2. Quo loco in porticu te scribere aiunt ut atriolum fiat, mihi, ut est, magis placebat. Neque enim satis loci videbatur esse atriolo; neque fere solet nisi in iis aedificiis fieri, in quibus est atrium maius; nec habere poterat adiuncta cubicula et eiusmodi membra. † Nunc hoc vel honestate testudinis vel valde boni aestivum locum obtinebit. Tu tamen si aliter sentis, rescribe quam primum. In balneariis assa in alterum apodyterii angu-

2. *et*] *ut* I. — *rogas: hoc est Athenas noctuam mittam* MR, *rogas* (spatium vacuum) *noctuam mittam* I. — 4. *mi*] *michi* M. — 6. *utimur* I. — 8. *te* Aldus: *me* cum libris RIE. — 9. *scribere* M. (φιλαλήϑως . *ut tu soles scribere* R, *ac de re* [spatium vacuum] *ut soles scribe* I.) — 13. *cum*] Videtur membrum alterum *tum* cet. excidisse. Fort. (ex Legg. 2, 1.) addendum est *tum salubritate*. ERN. — 15. *Ibi in excidium* M, *Ibi Mescidium* R, *Ibi Mensidium* I. — *hi* R: *ii* MIE. — 18. *Maniliano* MRI: *Manliano* E. — 20. *pavimenta porticus habebant* R. — 21. *nunc* om. I. — 22. *perpolitae* Ambr. 16. — 24. *Cameras* MRI: *camaras* E. — 26. *videbatur esse atriolo* M: *esse videbatur atriolo* IE, *videbatur atriolo esse* R. — *neque* om. M. — *fere*] *sese* pr. M. — 27. *iis* MR: *his* IE. — 28. *Nunc hoc vel --- aestivum* MRE: *Nunc hoc vel honestatem testudinis vel valde bonum aestivum* I, *Nunc haec* (porticus) *vel honestate testudinis valde boni acstivi* Schützius. — 30. *assam alterum apodi triangulum* I.

lum promovi, propterea quod ita erant posita, ut eorum vaporarium, [ex quo ignis erumpit,] esset subiectum cubiculis. Subgrande cubiculum autem et hibernum altum valde probavi, quod et ampla erant et loco posita, ambulationis uno latere, eo, quod est proximum balneariis. Columnas neque rectas neque e regione Diphilus collocarat. Eas scilicet demolietur; aliquando perpendiculo et linea discet uti. Omnino spero paucis mensibus opus Diphili perfectum fore; curat enim diligentissime Caesius, qui tum mecum fuit.

II. 3. Ex eo loco recta Vitularia via profecti sumus in Fufidianum fundum, quem tibi proximis nuntiis Arpini de Fufidio HS. CCCIↃↃↃ. emeramus. Ego locum aestate umbrosiorem vidi nunquam; permultis locis aquam profluentem, et eam uberem. Quid quaeris? Iugera L. prati Caesius irrigaturum facile te arbitrabatur. Equidem hoc, quod melius intelligo, affirmo, mirifica suavitate te villam habiturum, piscina et salientibus additis, palaestra et silva † viridicata. Fundum audio te hunc Bovillanum velle retinere. De eo quid videatur, ipse constitues. Calvus aiebat, aqua dempta et eius aquae iure constituto et servitute fundo illi imposita, tamen nos pretium servare posse, si vendere vellemus. Messidium mecum habui. Is se ternis nummis in pedem tecum transegisse dicebat; sese autem mensum pedibus aiebat passuum IIICIↃ. Mihi plus visum est. Sed praestabo sumptum nusquam melius posse poni. Cillonem arcessieram Venafro. Sed eo ipso die quattuor eius conservos et discipulos Venafri cuniculus oppresserat. 4. Idibus Sept. in Laterio fui. Viam perspexi, quae mihi ita placuit, ut opus publicum videretur esse, praeter CL. passus. Sum enim ipse mensus ab eo ponticulo, qui est ad Furinae, Satricum versus. Eo loco pulvis, non glarea iniecta est; et mutabitur, et ea viae pars valde acclivis est. Sed intellexi aliter duci non potuisse, praesertim cum tu neque per Locustae neque Varronis velles ducere. Veluinus ante suum fundum prope munierat. Locusta non attigerat; quem ego Romae aggrediar et, ut arbitror, commovebo, et simul M. Taurum, quem tibi audio promisisse, qui nunc Romae erat, de aqua per fundum eius ducenda rogabo. 5. Nicephorum, villicum tuum, sane probavi, quaesivique ex eo, ecquid ei de illa aedificatiuncula Laterii, de qua mecum locutus es, mandavisses. Tum is mihi respondit se ipsum eius operis HS. XVI. conductorem fuisse, sed te postea multa addidisse ad opus, nihil ad pretium; itaque id se omisisse. Mihi mehercule valde placet te illa, ut consti-

---

1. *ex - - erumpit* auctoribus Ursino et Scaligero ante nos seclusit E. — 2. *sub tectum* R. — *cubiculi* MRI, *cubiculo* Cod. Faërni (*cubiculis* Q et Palat. sec.) — 3. *autem*] *aestivum* malebat Ernestius. — 10. *nuntiis*] *nundinis* malebat Bentivolius. — *cc et III.* R, *cccc.* I. — 12. *perfluentem* M. — 13. *te facile* R. — 14. *te* om. M. — 15. *virdicata* Ambr. 16. Palatt. R, *viridicante* malebat Ernestius; equidem *ridicata*. OR. — 16. *Bovilianum* M, *Bobilianum* R, *Bombilianum* I. — *retinere*] *re sine re* pr. M, *resinere* RI et corr. M. — *quid*] *quod* I. — *Calvus*] *Calibus* MRI, *Caesius* Manutius. — 17. *alebat* M. — 18. *servari posses: si videre* RI. — 19. *Mescidium* R. — 20. *IIICIↃ* M: *IIIdias* R, *CCCCM* I, *IVCIↃ* E. — 21. *nunquam* I. — 22. *Cillonem* MRI: *Chilonem* E. — *accersieram* R. — 25. *passuum* M. — 26. *Furninae* I, *Forinae* Ursinus. — 29. *Varronis* MRI: *per Varronis* E. — *Veluinus*] *vel vinum* MI. — 30. *munierat*] *minus erat* MI, *minuerat* R et mg. M. — 31. *simul inde Taurum* I. — 33. *et quid* M, *quid* I. — 35. *CCCXVI.* I. — 37. *ut*] *et* R.

tuebas, addere; quamquam ea villa, quae nunc est, tamquam philosopha videtur esse, quae obiurget ceterarum villarum insaniam. Verumtamen illud additum delectabit. Topiarium laudavi; ita omnia convestivit hedera, qua basim villae, qua intercolumnia ambulationis, ut denique illi palliati topiariam facere videantur et hederam vendere. Iam ἀποδυτηρίῳ nihil alsius, nihil muscosius. 6. Habes fere de rebus rusticis. Urbanam expolitionem urget illam quidem et Philotimus et Cincius, sed etiam ipse crebro interviso, quod est facile factu. Quamobrem ea te cura liberatum volo.

III. 7. De Cicerone quod me semper rogas, ignosco equidem tibi, sed tu quoque mihi velim ignoscas. Non enim concedo tibi, plus ut illum ames, quam ipse amo. Atque utinam his diebus in Arpinati, quod et ipse cupierat et ego non minus, mecum fuisset! Quod ad Pomponiam: si tibi videtur, scribas velim; cum aliquo exibimus, eat nobiscum puerumque ducat. Clamores efficiam, si eum mecum habuero otiosus. Nam Romae respirandi non est locus. Id me scis antea gratis tibi esse pollicitum. Quid nunc putas, tanta mihi abs te mercede proposita? 8. Venio nunc ad tuas litteras; quas pluribus epistolis accepi, dum sum in Arpinati. Nam mihi uno die tres sunt redditae, et quidem, ut videbantur, eodem abs te datae tempore; una pluribus verbis, in qua primum erat, quod antiquior dies in tuis fuisset adscripta litteris quam in Caesaris. Id facit Oppius nonnunquam necessario, ut, cum tabellarios constituerit mittere litterasque a nobis acceperit, aliqua re nova impediatur et necessario serius, quam constituerat, mittat, neque nos datis iam epistolis diem commutari curemus. 9. Scribis de Caesaris summo in nos amore. Hunc et tu fovebis et nos quibuscunque poterimus rebus augebimus. De Pompeio, et facio diligenter et faciam quod mones. Quod tibi mea permissio mansionis tuae grata est, id ego, summo meo dolore et desiderio, tamen ex parte gaudeo. In Hippodamis et nonnullis aliis arcessendis quid cogites, non intelligo. Nemo istorum est, quin abs te munus, fundi suburbani instar, exspectet. Trebatium vero meum quod isto admisceas, nihil est. Ego illum ad Caesarem misi; qui mihi iam satisfecit. Si ipsi minus, praestare nihil debeo; teque item ab eo vindico et libero. Quod scribis te a Caesare quotidie plus diligi, immortaliter gaudeo. Balbum vero, qui est istius rei, quemadmodum scribis, adiutor, in oculis fero. Trebonium meum a te amari teque ab illo pergaudeo. 10. De tribunatu quod scribis, ego vero nominatim petivi Curtio, et mihi ipse Caesar nominatim Curtio paratum esse rescripsit meamque in rogando verecundiam obiurgavit. Si cui praeterea petiero — id quod etiam Oppio dixi, ut ad illum scriberet —, facile patiar mihi negari, quoniam illi, qui mihi molesti

1. *philosophia* MRI. — 3. *convestivit* MRI: *convertit* E. — 6. *altius* I. — 7. *illam* Anonymus apud Malaspinam: *ille* MRIE. — 12. *utinam mihi his* MRI. — 15. *ducat*] Fort. *educat*. Cfr. Ep. 3. §. 4. Or. — *Clamorem* R. — 16. *otiosus* Lambinus: *otiosum* MRIE. — 17. *tibi* om. R. — *mihi abs te* MR: *abs te mihi* IE. — 19. *equidem* I. — 22. *Appius* RI. — 25. *neque vos - - curetis* R. — *commutandum* Lambinus. — 26. *Hunc tu* R. — 30. *Hippodamis* V: *Hippodanis* R, *hippodamis* IE. — *accersendis* R. — 31. *qui nos* (*non* corr. M.) *te minus fundi* MI. — 33. *quia* Ernestii operae. — 39. *perscripsit* R et pr. M. — 40. *Appio* RI. — 41. *mihi molesti* M: *sibi molesti* RIE.

sunt, sibi negari a me non facile patiuntur. Ego Curtium — id quod ipsi dixi — non modo rogatione sed etiam testimonio tuo diligo, quod litteris tuis studium illius in salutem nostram facile perspexi. De Britannicis rebus, cognovi ex tuis litteris, nihil esse nec quod metuamus nec quod gaudeamus. De publicis negotiis, quae vis ad te Tironem scribere, negligentius ad te ante scribebam, quod omnia, minima, maxima, ad Caesarem mitti sciebam.

IV. 11. Rescripsi epistolae maximae. Audi nunc de minuscula, in qua primum est de Clodii ad Caesarem litteris; in quo Caesaris consilium probo, quod tibi amantissime petenti veniam non dedit, uti ullum ad illam Furiam verbum rescriberet. Alterum est de Calventii Marii oratione. Quod scribis, miror, tibi placere me ad eam rescribere, praesertim cum illam nemo lecturus sit, si ego nihil rescripsero, meam in illum pueri omnes tamquam dictata perdiscant. Libros meos, omnes quos exspectas, inchoavi; sed conficere non possum his diebus. Orationes efflagitatas pro Scauro et pro Plancio absolvi. Poëma ad Caesarem, quod institueram, incidi. Tibi quod rogas, quoniam ipsi fontes iam sitiunt, si quid habebo spatii, scribam. 12. Venio ad tertiam. Balbum quod ais mature Romam bene comitatum esse venturum mecumque assidue usque ad Id. Maias futurum, id mihi pergratum perque iucundum. Quod me in eadem epistola, sicut saepe antea, cohortaris ad ambitionem et ad laborem, faciam equidem; sed quando vivemus? 13. Quarta epistola mihi reddita est Id. Sept., quam a. d. IIII. Id. Sext. ex Britannia dederas. In ea nihil sane erat novi praeter Erigonam, quam si ab Oppio accepero, scribam ad te, quid sentiam; nec dubito, quin mihi placitura sit. Et, quod praeterii, de eo, quem scripsisti de Milonis plausu scripsisse ad Caesarem: ego vero facile patior ita Caesarem existimare illum quam maximum fuisse plausum. Et prorsus ita fuit: et tamen ille plausus, qui illi datur, quodam modo nobis videtur dari. 14. Reddita etiam mihi est pervetus epistola, sed sero allata, in qua de aede Telluris et de porticu Catuli me admones. Fit utrumque diligenter. Ad Telluris quidem etiam tuam statuam locavi. Item de hortis quod me admones, nec fui unquam valde cupidus et nunc domus suppeditat mihi hortorum amoenitatem. Romam cum venissem a. d. XIII. Kal. Octobr., absolutum offendi in aedibus tuis tectum; quod supra conclavia non placuerat tibi esse multorum fastigiorum, id nunc honeste vergit in tectum inferioris porticus. Cicero noster, dum ego absum, non cessavit apud rhetorem. De eius eruditione quod

---

1. *a* om. M. — *facile non* R. — 4. et 5. *neque - - - neque* R. — 8. *nunc minusculam* R, *nunc ad minusculam* Lambinus. Cfr. infra Ep. 6. §. 7. — 10. *petendi* pr. M. — 11. *Calventii Mari* R, *Calventi Marii* MI. — 12. *eam* Cod. Landi: *eum* IVE. *placere in eadem in re* (*eadem re* corr. M) *scribere* pr. M, *placere ea in re scribere* R, *scribis minus tibi placere me ad eum rescribere* I. — 14. *meos, omnes quos* MR: *meos, quos* IE. — 16. *et* om. M. — 17. *institueram* mg. M: *composueram* MRIE. — 21. *iucundum* M: *iucundum est* R, *iucundum erit* IE. — 25. *Appio* RI et pr. M. — 26. *quem*] *quod* I. — 27. *scripsisti*] *scribis isti* M, *scribis istuc* R (*scripsisti* mg. M). — 28. *aestimare* I. — 30. *etiam mihi est* MR: *est etiam mihi* IE. — 33. *me quod* R. — 35. *XIIII*. R. — 36. *super* I. — Fort. *multum*. OR. — 37. *nunc* MRI: *non* (ex Repett. Lamb.) E. — *vertit* MR. (*vergit* mg. M.) — 38. *adsum* RI.

labores, nihil est, quoniam ingenium eius nosti, studium ego video. Cetera eius suscipio, ut me putem praestare debere.

V. 15. Gabinium tres adhuc factiones postulant: L. Lentulus, flaminis filius, qui iam de maiestate postulavit; Ti. Nero cum bonis subscriptoribus; C. Memmius tribunus pl. cum L. Capitone. Ad urbem accessit a. d. XII. Kal. Octobr. Nihil turpius nec desertius. Sed his iudiciis nihil audeo confidere. Quod Cato non valebat, adhuc de pecuniis repetundis non erat postulatus. Pompeius a me valde contendit de reditu in gratiam; sed adhuc nihil profecit nec, si ullam partem libertatis tenebo, proficiet. Tuas litteras vehementer exspecto. 16. Quod scribis te audisse in candidatorum consularium coitione me interfuisse, id falsum est. Eiusmodi enim pactiones in ea coitione factae sunt, quas postea Memmius patefecit, ut nemo bonus interesse debuerit; et simul mihi committendum non fuit, ut iis coitionibus interessem, quibus Messala excluderetur; cui quidem vehementer satisfacio rebus omnibus; ut arbitror, etiam Memmio. Domitio ipsi multa iam feci, quae voluit quaeque a me petivit. Scaurum beneficio defensionis valde obligavi. Adhuc erat valde incertum, et quando comitia et qui consules futuri essent. 17. Cum hanc iam epistolam complicarem, tabellarii a vobis venerunt a. d. XI. Kal. Oct. vicesimo die. O me sollicitum! quantum ego dolui in Caesaris suavissimis litteris! Sed quo erant suaviores, eo maiorem dolorem illius ille casus afferebat. Sed ad tuas venio litteras. Primum tuam remansionem etiam atque etiam probo, praesertim cum, ut scribis, cum Caesare communicaris. Oppium miror quidquam cum Publio; mihi enim non placuerat. 18. Quod interiore epistola scribis me Idib. Sept. Pompeio legatum iri, id ego non audivi scripsique ad Caesarem, Vibullium Caesaris mandata de mea mansione ad Pompeium pertulisse, nec [ad] Oppium. Quo consilio? Quamquam Oppium ego tenui, quod priores partes Vibullii erant. Cum eo enim coram Caesar egerat, ad Oppium scripserat. Ego vero nullas δευτέρας φροντίδας habere possum in Caesaris rebus. Ille mihi secundum te et liberos nostros ita est, ut sit paene par. Videor id iudicio facere. Iam enim debeo; sed tamen amore sum incensus.

VI. 19. Cum scripsissem haec infima, quae sunt mea manu, venit ad nos Cicero tuus ad coenam, cum Pomponia foris coenaret. Dedit mihi epistolam legendam tuam, quam paullo ante acceperat, Aristophaneo modo, valde mehercule et suavem et gravem; qua sum admodum delectatus. Dedit etiam alteram illam mihi, qua iubes eum mihi esse affixum tamquam magistro. Quam illum epistolae illae delectarunt! quam me! Nihil puero illo suavius, nihil nostri amantius. Hoc inter coenam Tironi dictavi, ne mirere alia manu esse. 20. Annali pergratae litterae tuae fuerunt, quod et curares de se diligenter et tamen con-

---

4. *Titius Nero* MI, *T. Nero* R. — 7. *inditiis* M. — 9. *perfecit* R. — *nec adhuc si* R. — 10. *perficiet* R. — 12. *sunt* om. I. — 14. *iis* R: *his* MIE. — *cautionibus* M. — 20. *Oct.* Manutius: *Sept.* MRIE. — 25. *Publio* MRI: *Publilio* E. — *nichil* M. (*michi* mg. M.) — 26. *ire* R. — 27. *Bibulum* R. — 28. *ad* seclusit Orellius. — 29. *Vibullii* Manutius: *Bibullii* Cod. Antonianus, *Bibuli* MRIE. — 30. *Caesar* Manutius: *Caesare* MRIE. — 35. *foris* Minutiana: *foras* MRIE. — *deditque* I. — 36. *ab Aristophaneo meo* I. — 40. *Hoc* MI: *Haec* RE. — *coenam*] *canan* M. — 41. *pergratae litterae tuae* MR: *litterae tuae pergratae* IE.

silio severissimo iuvares. P. Servilius pater ex litteris, quas sibi a Caesare missas esse dicebat, significat valde te sibi gratum fecisse, quod de sua voluntate erga Caesarem humanissime diligentissimeque locutus esses. 21. Cum Romam ex Arpinati revertissem, dictum mihi est Hippodamum ad te profectum esse. Non possum scribere me miratum esse illum tam inhumaniter fecisse, ut sine meis litteris ad te proficisceretur: illud scribo, mihi molestum fuisse. Iam enim diu cogitaveram ex eo, quod tu ad me scripseras, ut, si quid esset, quod ad te diligentius perferri vellem, illi darem, quod mehercule hisce litteris, quas vulgo ad te mitto, nihil fere scribo, quod, si in alicuius manus inciderit, moleste ferendum sit. Minucio me et Salvio et Labeoni reservabam. Labeo aut tarde proficiscetur aut hic manebit. Hippodamus ne numquid vellem quidem rogavit. 22. T. Pinarius amabiles ad me de te litteras mittit: se maxime litteris, sermonibus, coenis denique tuis delectari. Is homo semper me delectavit fraterque eius mecum est multum. Quare, uti instituisti, complectere adolescentem.

VII. 23. Quod multos dies epistolam in manibus habui propter commorationem tabellariorum, ideo multa coniecta sunt aliud alio tempore, velut hoc. T. Anicius mihi saepe iam dixit sese tibi, suburbanum si quod invenisset, non dubitaturum esse emere. In eius sermone ego utrumque soleo admirari: et te de suburbano emendo, cum ad illum scribas, non modo ad me non scribere sed etiam aliam in sententiam scribere; et, cum ad illum scribas, nihil te recordari de se, de epistolis illis, quas in Tusculano eius tu mihi ostendisti, nihil de praeceptis Epicharmi, γνῶθι, πῶς ἄλλῳ κέχρηται; totum denique vultum, sermonem, animum eius: quemadmodum coniicio, quasi . . . . Sed haec tu videris. 24. De suburbano, cura, ut sciam, quid velis; et simul ne quid ille turbet, vide. Quid praeterea? Quid? Etiam. Gabinius a. d. IIII. Kal. Octobr. noctu in urbem introivit; et hodie H. VIII., cum edicto C. Alfii de maiestate eum adesse oporteret, concursu magno et odio universi populi paene afflictus est. Nihil illo turpius. Proximus tamen est Piso. Itaque mirificum ἐμβόλιον cogito in secundum meorum librorum includere, dicentem Apollinem in concilio deorum, qualis reditus duorum imperatorum futurus esset, quorum alter exercitum perdidisset, alter vendidisset. 25. Ex Britannia Caesar ad me Kal. Sept. dedit litteras, quas ego accepi a. d. IIII. Kal. Octobr., satis commodas de Britannicis rebus; quibus, ne admirer, quod a te nullas acceperim, scribit se sine te fuisse, cum ad mare accesserit. Ad eas ego ei litteras nihil rescripsi, ne gratulandi quidem causa, propter eius luctum. Te oro etiam atque etiam, mi frater, ut valeas.

---

1. Fort. *consilio se verissimo.* Or. — *iurares* M. — 2. *valde de te* M. — 5. *hippodamum* E. — 12. *L. aut*] *L. autem* I. — 13. *ne numquid vellem quidem* Lambinus (in mg. Repett.): *ne nunc quidem quid velim* MRIE. — *Pinnarius* M. — 16. *uti* MR: *ut* IE. — 19. *T. Annius* RI. — 22. *in* om. I. — *sententiam de suburbano scribere* M, *sententiam de suburbio scribere* RI. — 24. *epistolis*] *epulis* M. — *tu* om. I. — 26. *sermonem, animum* MR: *animum, sermonem* E, *sermonem* (*animum* om.) I. — 29. *introierit* M. — 30. *G. Alfi* M, *C. Alfi* RI. — 32. *est tamen* I. — *secundum*] *secundum librum* MRI. — *meorum librorum* MRI: *librorum meorum* E. — 33. *consilio* I. — 34. *exercitus* MR. — 37. *admirere* I.

II. (A. U. C. 700.)

MARCUS Q. FRATRI S.

1. A. d. VI. Id. Octobr. Salvius Ostiam vesperi navi profectus erat cum iis rebus, quas tibi domo mitti volueras. Eodem die Gabinium ad populum luculente calefecerat Memmius sic, ut Calidio verbum facere pro eo non licuerit. Postridie autem eius diei, qui erat tum futurus, cum haec scribebam ante lucem, apud Catonem erat divinatio in Gabinium futura inter Memmium et Ti. Neronem et C. et L. Antonios M. F. Putabamus fore, ut Memmio daretur, etsi erat Neronis mira contentio. Quid quaeris? Probe premitur, nisi noster Pompeius dis hominibusque invitis negotium everterit. 2. Cognosce nunc hominis audaciam, et aliquid in re publica perdita delectare. Cum Gabinius, quacunque veniebat, triumphum se postulare dixisset subitoque bonus imperator noctu in urbem, hostium plane, invasisset, in senatum se non committebat. Interim ipso decimo die, quo eum oportebat hostium numerum et militum renuntiare, irrepsit, summa infrequentia. Cum vellet exire, a consulibus retentus est; introducti publicani. Homo undique actus, cum a me maxime vulneraretur, non tulit et me trementi voce exsulem appellavit. Hic — o dii! nihil unquam honorificentius nobis accidit — consurrexit senatus cum clamore ad unum, sic, ut ad corpus eius accederet; pari clamore atque impetu publicani. Quid quaeris? Omnes, tamquam si tu esses, ita fuerunt. Nihil hominum sermone foris clarius. Ego tamen teneo ab accusando vix me hercule; sed tamen teneo, vel quod nolo cum Pompeio pugnare — satis est, quod instat de Milone —, vel quod iudices nullos habemus. Ἀπότευγμα formido, addo etiam malevolentiam hominum; et timeo, ne illi, me accusante, aliquid accidat: nec despero rem et sine me et nonnihil per me confici posse. 3. De ambitu postulati sunt omnes, qui consulatum petunt: a Memmio Domitius; a Q. Curtio, bono et erudito adolescente, Memmius; a Q. Pompeio Messala; a Triario Scaurus. Magna res in motu est, propterea quod aut hominum aut legum interitus ostenditur. Opera datur, ut iudicia ne fiant. Res videtur spectare ad interregnum. Consules comitia habere cupiunt; rei nolunt, et maxime Memmius, quod Caesaris adventu se sperat futurum consulem. Sed mirum in modum iacet. Domitius cum Messala certus esse videbatur; Scaurus refrixerat. Appius sine lege curiata confirmat se Lentulo nostro successurum; qui quidem mirificus illo die, quod paene praeterii, fuit in Gabinium: accusavit maiestatis; nomina data, cum ille verbum nullum.

---

3. *III. Id.* R. — 4. *his* I. — *Eo dia* R. — 5. *luculenter calfecerat* Ambr. 17. — 8. *Ti.*] *t um* M, *T.* R, *Titum* I et supra versum M, *tiberium* mg. M. — *et C. Antonium in quos R. M. F.* R, *et M. C. Antonium meos M. F.* I. — 11. *evertit* I. — 12. *delectaret* I. — 14. *in* ante *urbem* om. I. — 15. *eum* MR: *ipsum* IE. — *hostiarum* M. — 16. *irrepsit* mg. Cratandri: *in re hesit* MRI, *in re haesit* E. — *summa in frequentia* R, *summa frequentia* Cod. Landi, ut malebat Wieland. — 17. *homo undique a tuis et cum* MI, *homo cum undique a tuis et tum* R. — 23. *me hercule* Cratander: *mehercule* RIE. — 24. *vel*] *id* I. — 25. *vel*] *id* MRI. (*vel* mg. M.) — 27. *et* post *me* om. MR. — 29. *Q. Acutio* MRI. — 30. *Magna* MRI: *Magno* E. — 31. *in motu res* I. — *quod* in M. deletum est. — 34. *quod*] *qui* R. — *se sperat* MR: *sperat se* IE. — 35. *tacet* MI. — 37. *fuit. Gabinium accusavit* R et corr. M.

Habes forensia. Domi recte, et ipsa domus a redemptoribus tractatur non indiligenter.

III. (A. U. C. 700.*)*

MARCUS Q. FRATRI S.

1. Occupationum mearum tibi signum sit librarii manus. Diem scito esse nullum, quo die non dicam pro reo. Ita, quidquid conficio aut cogito, in ambulationis tempus fere confero. Negotia se nostra sic habent; domestica vero, ut volumus. Valent pueri, studiose discunt, diligenter docentur, et nos et inter se amant. Expolitiones utriusque nostrûm sunt in manibus: † sed tua ad perfectum iam res rustica Arcani et Laterii. Praeterea de aqua et de via nihil praetermisi, quadam epistola quin enucleate ad te perscriberem. Sed me illa cura sollicitat angitque vehementer, quod dierum iam amplius L. intervallo nihil a te, nihil a Caesare, nihil ex istis locis non modo litterarum sed ne rumoris quidem affluxit. Me autem iam et mare istuc et terra sollicitat; neque desino, ut fit in amore, ea, quae minime volo, cogitare. Quare non equidem iam te rogo, ut ad me de te, de rebus istis scribas — nunquam enim, cum potes, praetermittis —, sed hoc te scire volo, nihil fere unquam me sic exspectasse, ut, cum haec scribebam, tuas litteras. 2. Nunc cognosce ea, quae sunt in re publica. Comitiorum quotidie singuli dies tolluntur obnuntiationibus, magna voluntate bonorum omnium; tanta invidia sunt consules propter suspicionem pactorum a candidatis praemiorum. Candidati consulares quattuor; omnes rei; causae sunt difficiles: sed enitemur, ut Messala noster salvus sit; quod est etiam cum reliquorum salute coniunctum. Gabinium de ambitu reum fecit P. Sulla, subscribente privigno Memmio, fratre Caecilio, Sulla filio. Contra dixit L. Torquatus, omnibusque libentibus non obtinuit. 3. Quaeris, quid fiat de Gabinio? Sciemus de maiestate triduo: quo quidem in iudicio odio premitur omnium generum; maxime testibus caeditur; accusatoribus frigidissimis utitur; consilium varium; quaesitor gravis et firmus Alfius; Pompeius vehemens in iudicibus rogandis. Quid futurum sit, nescio; locum tamen illi in civitate non video. Animum praebeo ad illius perniciem moderatum; ad rerum eventum lenissimum. 4. Habes fere de omnibus rebus. Unum illud addam: Cicero tuus nosterque summo studio est Paeonii sui rhetoris, hominis, opinor, valde exercitati et boni. Sed nostrum instituendi genus esse paullo eruditius et θετικώτερον non ignoras. Quare neque ego impediri Ciceronis iter atque illam disciplinam volo, et ipse puer magis illo declamatorio genere duci et delectari videtur. In quo quoniam ipsi quoque fuimus, patiamur illum ire nostris itineri-

---

2. *diligenter* I. — 5. *signum tibi* I. — 7. *tempus fere* MRI: *fere tempus* E. — *se nostra sic* MR: *nostra sic se* IE. — 10. *sed tua ad perfectum. Iam res est rustica* I, *sed tua* (paene) *ad tectum iam perducta est res rustica* Lambinus. — 11. *Lateri* R. — *praeterea ad ea qua* MI. — *et de via* Orellius: *de via* MRI, *et via* E. — 13. *tangitque* MR. (Cfr. Bruti §. 331.) — 15. *afflixit* R. — 17. *ipsis* R. — 18. *hoc rescire* pr. M. — 19. *me unquam ita expectasse* I. — 20. *tuas litteras* MR: *litteras tuas* IE. — 26. *fratre* om. R. — 27. *Sulla* Manutius: *Sullae* MRIE. — 29. *generum maximo; testibus* Ambr. 17. — 32. *illum in* MRI. — 34. *levissimum* R. — 37. *τετιχωτερον* R, *τεχνικώτερον* Cratander.

bus; eodem enim perventurum esse confidimus. Sed tamen, si nobiscum eum rus aliquo eduxerimus, in hanc nostram rationem consuetudinemque inducemus. Magna enim nobis a te proposita merces est, quam certe nostra culpa nunquam minus assequemur. Quibus in locis et qua spe hiematurus sis, ad me quam diligentissime scribas velim.

IV. (A. U. C. 700.)

MARCUS Q. FRATRI S.

1. Gabinius absolutus est. Omnino nihil accusatore Lentulo subscriptoribusque eius infantius, nihil illo consilio sordidius. Sed tamen nisi incredibilis contentio et preces Pompeii, dictaturae etiam rumor plenus timoris fuisset, ipsi Lentulo non respondisset, qui tamen illo accusatore illoque consilio sententiis condemnatus sit XXXII., cum LXX. tulissent. Est omnino tam gravi fama hoc iudicium, ut videatur reliquis iudiciis periturus, et maxime de pecuniis repetundis. Sed vides nullam esse rem publicam, nullum senatum, nulla iudicia, nullam in ullo nostrûm dignitatem. Quid plura de iudicibus? Duo praetorii sederunt, Domitius Calvinus; is aperte absolvit, ut omnes viderent: et Cato; is diremptis tabellis de circulo se subduxit et Pompeio primus nuntiavit. 2. Aiunt nonnulli, item Salustius, me oportuisse accusare. His ego iudicibus committerem? Quid essem, si me agente esset elapsus? Sed me alia moverunt. Non putasset sibi Pompeius de illius salute, sed de sua dignitate mecum esse certamen; in urbem introisset; ad inimicitias res venisset; cum Aesernino Samnite Pacideianus comparatus viderer; auriculam fortasse mordicus abstulisset; cum Clodio quidem certe rediisset in gratiam. Ego vero meum consilium, si praesertim tu non improbas, vehementer approbo. Ille, cum a me singularibus meis studiis ornatus esset, cumque ego illi nihil deberem, ille mihi omnia, tamen in re publica me a se dissentientem non tulit — nihil dicam gravius —, et minus potens eo tempore, quid in me florentem posset, ostendit. Nunc, cum ego ne curem quidem multum posse, res publica certe nihil possit, unus ille omnia possit, cum illo ipso contenderem? Sic enim faciendum fuisset. Non existimo te putare id mihi suscipiendum fuisse. 3. „Alterutrum" inquit idem Salustius: „defendisses idque Pompeio contendenti dedisses; etenim vehementer orabat." Lepidum amicum Salustium, qui mihi aut inimicitias putet periculosas subeundas fuisse aut infamiam sempiternam! Ego vero hac mediocritate delector; ac mihi illud iucundum est, quod, cum testimonium secundum fidem et religionem gravissime dixissem,

3. *iudicemus* I. — 9. *infamius* I. — 10. *contentio preces* M, *contentio precesque* R. — 11. *tamen* I: *tum* MRE. — 12. *illorumque* Ernestii operae. — *XXII.* MRI. Cfr. ad Attic. Lib. IV. ep. 16. — 16. *ullo* MR: *nullo* IE. — 18. *diruptis* MRI, quod correxit Sigonius. — 19. *item Salustius* V: *autem Salustius* pr. M, *ut Salustius* corr. M, *Salustius autem* R, *Salustius item* E, *quod Salustius* I. — *me appetivisset accusare* I. — 20. *His* MI: *Iis* IE. — Fort. *committerem me.* Cf. supra Ep. 2. §. 2. Or. — *esset* I. — 22. *introisset* MRI: *intrasset* (ex Repett. Lamb.) E. — 23. *reus* R. — *venisset: si cum* I. — *Pacideianus* MRI: *Pacidianus* E. Cfr. de opt. gen. or. §. 17. — 24. *videretur* R. — 26. *tu* om. I. — *cum*] *tamen* R. — *a me cum singularibus* R, *a me in singularibus* I. — 31. *res publica* M: *res quidem publica* RIE. — 34. *id quidem Pompeio* R. — 35. *amicum ac Salustium* I.

reus dixit, si in civitate licuisset sibi esse, mihi se satisfacturum; neque me quidquam interrogavit. 4. De versibus, quos tibi a me scribi vis, deest mihi quidem opera, quae non modo tempus sed etiam animum vacuum ab omni cura desiderat; sed abest etiam *ἐνϑουσιασμός*. Non enim sumus omnino sine cura venientis anni, etsi sumus sine timore. Simul et illud — sine ulla mehercule *εἰρωνείᾳ* loquor — tibi istius generis in scribendo priores partes tribuo quam mihi. 5. De bibliotheca tua Graeca supplenda, libris commutandis, Latinis comparandis; valde velim ista confici, praesertim cum ad meum quoque usum spectent. Sed ego, mihi ipsi ista per quem agam, non habeo, neque enim venalia sunt, quae quidem placeant, et confici nisi per hominem et peritum et diligentem non possunt. Chrysippo tamen imperabo et cum Tyrannione loquar. De fisco quid egerit Scipio, quaeram. Quod videbitur rectum esse, curabo. De Ascanione, tu vero, quod voles, facies; me nihil interpono. De suburbano quod non properas, laudo; ut [tu] habeas, hortor. 6. Haec scripsi a. d. IX. Kalend. Novembr., quo die ludi committebantur, in Tusculanum proficiscens ducensque mecum Ciceronem meum in ludum discendi, non lusionis; ea re non longius, quam vellem, quod Pomptinio ad triumphum a. d. III. Non. Novembr. volebam adesse. Etenim erit nescio quid negotioli. Nam Cato et Servilius, praetores, prohibituros se minantur; nec, quid possint, scio. Ille enim et Appium consulem secum habebit et praetores et tribunos pl. Sed minantur tamen, in primisque *Ἄρη πνέων* Q. Scaevola. Cura, mi suavissime et carissime frater, ut valeas.

V. et VI. (A. U. C. 700.)

MARCUS Q. FRATRI S.

1. Quod quaeris, quid de illis libris egerim, quos, cum essem in Cumano, scribere institui, non cessavi neque cesso; sed saepe iam scribendi totum consilium rationemque mutavi. Nam iam duobus factis libris, in quibus, novendialibus iis feriis, quae fuerunt Tuditano et Aquillio consulibus, sermo est a me institutus Africani paullo ante mortem, et Laelii, Phili, Manilii, Q. Tuberonis et Laelii generorum, Fannii et Scaevolae: sermo autem in novem et dies et libros distributus de optimo statu civitatis et de optimo cive — sane texebatur opus luculente hominumque dignitas aliquantum orationi ponderis afferebat —, ii libri cum in Tusculano mihi legerentur, audiente Salustio, admonitus sum ab illo multo maiore auctoritate illis de rebus dici posse, si ipse loquerer de re publica, praesertim cum essem non Heraclides Ponticus, sed consularis et is, qui in maximis versatus in re publica rebus

---

1. *reus se dixit* I. — 2. *scribi a me tibi* R. — 4. *abest*] *habes* R. — 6. *εἰρωνείᾳ* nos: ceteri *ironia*. — 10. *habebo* cum I. Gronovii operis E. — 13. *fisco*] *Physico* R. — 16. *tu* om. MR, seclusimus nos. — *habeas* corruptum videtur. Or. — *VIII*. RI. — 19. *quam*] *quamquam* malebat Ernestius. — *Pomptinio* Lambinus: *Pomptino* RI, *Pomtino* E. — 20. *esse* R. — *quod* I. — 21. *Servilius*] *Calvillus* R. — *nec*] *et* R. — *possunt* I. — 22. *enim* om. R. — 23. *minuantur* I. — 29. *factis*] *facilis* pr. M, *feci* RI et corr. M. — 31. *Aquilio* RIE. — *sermo*] *Servio* I. — *est a me*] *est tamen* MR, *est a me tamen* I. — 32. *Manliique (Manlique* M.) *Tuberonis* MRI. — 34. *luculente* MR: *luculenter* IE. — 36. *ii* R: *hi* MIE. — 39. *in re publica*] *rei publicae* R.

essem; quae tam antiquis hominibus attribuerem, ea visum iri ficta esse; oratorum sermonem in illis nostris libris, quod esset de ratione dicendi, belle a me removisse; ad eos tamen rettulisse, quos ipse vidissem; Aristotelem denique, quae de re publica et praestante viro scribat, ipsum loqui. 2. Commovit me, et eo magis, quod maximos motus nostrae civitatis attingere non poteram, quod erant inferiores quam illorum aetas, qui loquebantur. Ego autem id ipsum tum eram secutus, ne in nostra tempora incurrens offenderem quempiam. Nunc et id vitabo et loquar ipse tecum; et tamen illa, quae institueram, ad te, si Romam venero, mittam. Puto enim te existimaturum a me illos libros non sine aliquo meo stomacho esse relictos. 3. Caesaris amore, quem ad me perscripsit, unice delector; promissis iis, quae ostendit, non valde pendeo: nec sitio honores nec desidero gloriam, magisque eius voluntatis perpetuitatem quam promissorum exitum exspecto. Vivo tamen in ea ambitione et labore, tamquam id, quod non postulo, exspectem. 4. Quod me de versibus faciendis rogas, incredibile est, mi frater, quam egeam tempore; nec sane satis commoveor animo ad ea, quae vis, canenda. † *ΑΜΠΩΕΙΣ* vero ad ea, quae ipse ego ne cogitando quidem consequor, tu, qui omnes isto eloquendi et exprimendi genere superasti, a me petis? Facerem tamen, ut possem; sed, quod te minime fugit, opus est ad poëma quadam animi alacritate, quam plane mihi tempora eripiunt. Abduco me equidem ab omni rei publicae curà dedoque litteris; sed tamen indicabo tibi, quod mehercule in primis te celatum volebam. Angor, mi suavissime frater, angor nullam esse rem publicam, nulla iudicia, nostrumque hoc tempus aetatis, quod in illa auctoritate senatoria florere debebat, aut forensi labore iactari aut domesticis litteris sustentari; illud vero, quod a puero adamaram,

Πολλὸν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων,

totum occidisse; inimicos a me partim non oppugnatos, partim etiam esse defensos; meum non modo animum sed ne odium quidem esse liberum, unumque ex omnibus Caesarem esse inventum, qui me tantum, quantum ego vellem, amaret, aut etiam, sicut alii putant, hunc unum esse, qui vellet. Quorum tamen nihil est eiusmodi, ut ego me non multa consolatione quotidie leniam; sed illa erit consolatio maxima, si una erimus. Nunc ad illa vel gravissimum accedit desiderium tui. 5. Gabinium si, ut Pansa putat oportuisse, defendissem, concidissem; qui illum oderunt — ii sunt toti ordines — propter quem oderunt, me ipsum

---

1. *visum mirifica esse* pr. M, *visu mirifica esse* RI et corr. M. — 2. *oratorum* MRI: *oratorium* E. — 3. *a* om. I. — *ipse*] *ego* R. — 5. *Commovi* MRI. — *quod*] *quo* R. — 9. *et loquar et ipse* MR. — 10. *illos libros* MR: *libros illos* IE. — 11. *redditos* MR. (*relictos* mg. M.) — 12. *scripsit* R, *perscribit* I, *perscribis* Aldus nepos. — *his* I. — 13. *sitio honores* MR: *honores sitio* IE. — 15. *tamquam*] *quam* M, *quamquam* R, *quasi* Ursinus. — 16. *versibus faciendis* MR: *faciendis versibus* IE. — 18. *ΑΜΠΩΕΙΣ* M: *αμπωτις* R, *Ὑποθέσεις* auctore Victorio E. Fort. *ἀνατυπώσεις*. Or. — 19. *loquendi* R. — 22. *me equidem* M: *me quidem* R, *equidem me* IE. — 26. *debet* MRI. Emendavit Manutius. — 29. *Πολλὸν* M: *Πολλῶν* R, *Αἰὲν* IE. — 34. *multa non consolatione* M, *multa consolatione non* R, *multa consolatione* I. — 36. *vel*] *ut* R et pr. M. — *desiderium tui* MR: *tui desiderium* IE. — 37. *oportuisset* I. — 38. *hi* I.

odisse coepissent. Tenui me, ut puto, egregie, tantum ut facerem, quantum omnes viderent. Et in omni summa, ut mones, valde me ad otium pacemque converto. 6. De libris, Tyrannio est cessator; Chrysippo dicam; sed res operosa est et hominis perdiligentis. Sentio ipse, qui in summo studio nihil assequor. De Latinis vero, quo me vertam, nescio: ita mendose et scribuntur et veneunt; sed tamen quod fieri poterit, non negligam. Crebrius, ut ante ad te scripsi, Romae est; et † qui omnia adiurat, debere tibi valde renuntiant. Ab aerario puto confectum esse, dum absum. 7. Quattuor tragoedias xvi. diebus absolvisse cum scribas, tu quidquam ab alio mutuaris? et † *ΠΛΕΟΣ* quaeris, cum Electram et † Trodam scripseris? Cessator esse noli, et illud *γνῶθι σεαυτόν* noli putare ad arrogantiam minuendam solum esse dictum, verum etiam ut bona nostra norimus. Sed et istas et Erigonam mihi velim mittas. Habes ad duas epistolas proximas.

VII. (*A. U. C.* 700.)

MARCUS Q. FRATRI S.

1. Romae et maxime Appia ad Martis mira alluvies. Crassipedis ambulatio ablata, horti, tabernae plurimae; magna vis aquae usque ad piscinam publicam. Viget illud Homeri:

Ἦματ' ὀπωρινῷ, ὅτε λαβρότατον χέει ὕδωρ
Ζεύς, ὅτε δή ῥ' ἄνδρεσσι κοτεσσάμενος χαλεπήνῃ,

Cadit enim in absolutionem Gabinii:

Οἳ βίῃ εἰν ἀγορῇ σκολιὰς κρίνωσι θέμιστας,
Ἐκ δὲ δίκην ἐλάσωσι, θεῶν ὄπιν οὐκ ἀλέγοντες.

Sed haec non curare decrevi. 2. Romam cum venero, quae perspexero, scribam ad te et maxime de dictatura; et ad Labienum et ad Ligurium litteras dabo. Hanc scripsi ante lucem ad lychnuchum ligneolum, qui mihi erat periucundus, quod eum te aiebant, cum esses Sami, curasse faciendum. Vale, mi suavissime et optime frater.

VIII. (*A. U. C.* 700.)

MARCUS Q. FRATRI S.

1. Superiori epistolae quod respondeam, nihil est: quae plena stomachi et querelarum est; quo in genere alteram quoque te scribis pridie Labieno dedisse; qui adhuc non venerat. Delevit enim mihi om-

---

1. *me ut me puto* M. — 2. *me ad totum otium converto* R. — 5. *quin s.* M. — *vertam me* I. — 6. *veniunt* M. — 7. *Cerbrius* I. Fort. *C. Rebilus.* Or. — 8. *adiurat* MI: *adiuvat* R, *adiurant* E. (*et qui omnia adiurarat debere tibi, valde nunc titubat* Anonymus.) — 9. *Quattuor*] Novae epistolae initium hinc faciunt MRIE. Cum sexta ante nos coniunxerunt Schützius et Bentivolius. — *absolvisse te* Lambinus. — 10. *alio*] *illo* R. — *ΠΛΕΟΣ* M: *πλέον* R, *κλέος* E cum mg. M, *χρέος* Cod. Iunii, *ἔλεον* Fritzsche in Euphrosyne I. p. 50. — 11. *Trodam* M: *Troada* R, *Troadam* I, *Troadem* E, *Troilum* Fritzsche. — 13. *istam* MRI. — 14. *ad* om. MRI, auctore Ursino inseruit E. — 17. *ad*] *a* R. — *alluvies* M: *luvies* ψ et Pal. pr., *proluvies* RIE. — 19. *piscinae* Ernestii operae. — 21. *Ζεύς, ὅτε -- χαλεπήνῃ. Cadit* MRI: *Ζεύς. Cadit -- Gabinii Ὅτε δήγ' ἄνδρεσσι κοτεσσάμενος χαλεπαίνῃ Οἳ βίῃ ἐν* E. — 23. *Οἳ βίῃ - - - ἀλέγοντες* om. R. — 25. *hoc curare non* R. — 27. *lucem* om. MR. — *lychnum* R. — 28. *quod*] *quidem* M. (*quod* mg. M.) — *esse san . . . . ligurasse* M, *esset samius ligneum augurasse* R, *esses sanae mentis curasse* I. — 32. *quid* MRI. — *quae*] *quia* ψ.

nem molestiam recentior epistola. Tantum te et moneo et rogo, ut in istis molestiis et laboribus et desideriis recordere, consilium nostrum quod fuerit profectionis tuae. Non enim commoda quaedam sequebamur parva ac mediocria. Quid enim erat, quod discessu nostro emendum putaremus? Praesidium firmissimum petebamus ex optimi et potentissimi viri benevolentia ad omnem statum nostrae dignitatis. Plura ponuntur in spe quam in pecuniis; reliqua ad iacturam struentur. Quare si crebro referes animum tuum ad rationem et veteris consilii nostri et spei, facilius istos militiae labores ceteraque, quae te offendunt, feres; et tamen cum voles depones. Sed eius rei maturitas nequedum venit et tamen iam appropinquat. 2. Etiam illud te admoneo, ne quid ullis litteris committas, quod si prolatum sit, moleste feramus. Multa sunt, quae ego nescire malo quam cum aliquo periculo fieri certior. Plura ad te vacuo animo scribam, cum, ut spero, se Cicero meus belle habebit. Tu velim cures, ut sciam, quibus nos dare oporteat eas, quas ad te deinde litteras mittemus: Caesarisne tabellariis, ut is ad te protinus mittat, an Labieni; ubi enim isti sint Nervii et quam longe absint, nescio. 3. De virtute et gravitate Caesaris, quam in summo dolore adhibuisset, magnam ex epistola tua accepi voluptatem. Quod me institutum ad illum poëma iubes perficere, etsi distentus cum opera, tum animo sum multo magis, tamen quoniam ex epistola, quam ad te miseram, cognovit Caesar me aliquid esse exorsum, revertar ad institutum idque perficiam his supplicationum otiosis diebus; quibus Messalam iam nostrum reliquosque molestia levatos vehementer gaudeo, eumque quod certum consulem cum Domitio numeratis, nihil a nostra opinione dissentitis. Ego Messalam Caesari praestabo. Sed Memmius in adventu Caesaris habet spem; in quo illum puto errare: hic quidem friget. Scaurum autem iampridem Pompeius abiecit. 4. Res prolatae; ad interregnum comitia adducta. Rumor dictatoris iniucundus bonis; mihi etiam magis, quae loquuntur. Sed tota res et timetur et refrigescit. Pompeius plane se negat velle; antea ipse mihi non negabat. Hirrus auctor fore videtur. O dii, quam ineptus! quam se ipse amans sine rivali! Crassum Iunianum, hominem mihi deditum, per me deterruit. Velit nolit, scire difficile est. Hirro tamen agente, nolle se non probabit. Aliud hoc tempore de re publica nihil loquebantur; agebatur quidem certe nihil. 5. Serrani † Mestitii filii funus perluctuosum fuit a. d. IIX. Kalend. Decembr. Laudavit pater scripto meo. 6. Nunc de Milone. Pompeius ei nihil tribuit, et omnia Guttae; dicitque se perfecturum, ut [in] illo Caesar incumbat. Hoc horret Milo, nec iniuria; et, si ille dictator factus sit, paene diffidit. Intercessorem dictaturae si iuverit manu et

---

5. *putabamus* MR. — *ex*] *et* Ernestii operae. — *potentissimi*] *fortissimi* R. — 7. *quam petimus*, *reliqua* Cod. Landi. — *struentur*] *reserventur* I et Cod. Landi. — 17. *sunt nervi* M. — 18. *adhibuissem* I. — 20. *distractus* I. — 21. *tamen quoniam* MR: *quoniam tamen* IE. — 25. *numeraris* - - *dissentis* R. — 26. *adventum* MR. — 29. *delatoris* R. — *in iucundis* R. — *mihi*] *me* MR, *metu* supra versum M. — 30. *res timetur* R. — 31. *mihi ipse* R. — *Hirpus* M, *Hircipus* I. — *auctus* MRI. — 32. *Crassus* corr. M. — 33. *Vinianum* R. — 34. *Hirrio* pr. M, *Hircio* corr. M, *Hirtio* RI. — *non* om. I. — 36. *Mestitii* M: *Domestici* RIE et mg. M. Fort. *Messidii*, ut Lib. 3, 1, 1. Or. — *luctuosum* I. — 38. *in* auctore Ernestio seclusimus. — 40. *inter cesarem* M. (*intercessorem* mg. M.)

praesidio suo, Pompeium metuit inimicum; si non iuverit, timet, ne per vim perferatur. Ludos apparat magnificentissimos; sic, inquam, ut nemo sumptuosiores: stulte bis terque, non postulatus; vel quia munus magnificum dederat, vel quia facultates non erant, vel quia magister, vel quia potuerat magistrum se, non aedilem putare. Omnia fere scripsi. Cura, mi carissime frater, ut valeas.

IX. (A. U. C. 700.*)*

MARCUS Q. FRATRI S.

1. De Gabinio, nihil fuit faciendum istorum, quae amantissime cogitata sunt. *Τότε μοι χάνοι.* Feci summa cum gravitate, ut omnes sentiunt, et summa cum lenitate, quae feci; illum neque ursi neque levavi. Testis vehemens fui; praeterea quievi. Exitum iudicii foedum et perniciosum levissime tuli. Quod quidem bonum mihi nunc denique redundat, ut his malis rei publicae licentiaque audacium, qua ante rumpebar, nunc ne movear quidem; nihil est enim perditius his hominibus, his temporibus. 2. Itaque, ex re publica quoniam nihil iam voluptatis capi potest, cur stomacher, nescio. Litterae me et studia nostra et otium villaeque delectant maximeque pueri nostri. Angit unus Milo. Sed velim finem afferat consulatus; in quo enitar non minus, quam sum enisus in nostro: tuque istinc, quod facis, adiuvabis. De quo cetera, nisi plane vis eripuerit, recte sunt; de re familiari timeo.

Ὁ δὲ μαίνεται οὐκ ἔτ' ἀνεκτῶς·

qui ludos HS. † CCCI. comparet. Cuius in hoc uno † considerantiam et ego sustinebo, ut potero, et tu ut possis, est tuorum nervorum. 3. De motu temporum venientis anni, nihil te intelligere volueram domestici timoris, sed de communi rei publicae statu; in quo etiamsi nihil procuro, tamen nihil curare vix possum. Quam autem te velim cautum esse in scribendo, ex hoc coniicito, quod ego ad te ne haec quidem scribo, quae palam in re publica turbantur, ne cuiusquam animum meae litterae interceptae offendant. Quare domestica cura te levatum volo; in re publica scio quam sollicitus esse soleas. Video Messalam nostrum consulem, si per interregem, sine iudicio; si per dictatorem, tamen sine periculo. Odii nihil habet. Hortensii calor multum valebit. Gabinii absolutio lex impunitatis putatur. *Ἐν παρέργῳ·* de dictatore tamen actum adhuc nihil est. Pompeius abest; Appius miscet; Hirrus parat; multi intercessores numerantur; populus non curat; principes nolunt; ego quiesco. 4. De mancipiis, quod mihi polliceris, valde te amo; et sum equidem, uti scribis, et Romae et in praediis infrequens. Sed cave, amabo, quidquam, quod ad meum commodum attineat, nisi ma-

---

3. *postulatos* mg. Cratandri, ut malebat Ernestius. — 4. *vel quia magister* seclusit Schuetzius. — 9. *quae*] *que ne* M. — Fort. *cogitata a te sunt.* Or. — 11. *sentiant* RI. — 13. *lenissime* R. — 14. *iis* M. — 15. *nunc* om. R. — 16. *quoniam* om. I. — *voluptatis* om. I. — 17. *litere mee et* M. — 19. *in*] *et* pr. M. — *sim* R. — 23. *ccci.* M: *ccc.* RIE, *c.* Lambinus. — *considerantiam* Cratander: *considerant. iam* MRI, *inconsiderantiam* Manutio auctore E. Cfr. Suet. Claud. 39. ex quo probabile fit glossemate Latino expulsum esse voc. Graecum, v. c. *μετεωρίαν.* — 24. *ut preterea tu ut* M, *ut potero. tu ut* R, *ut potero tu et ut* mg. M. — 27. *curasse* MR. (*curare* mg. M.) — 35. *Hircius* M, *Hirtius* RI. — *parat*] *durat* I. — 37. *nihil* MR. (*mihi* mg. M.) — 38. *in* om. MR.

ximo tuo commodo et maxima tua facultate, mi frater, cogitaris. 5. De epistola Vatinii, risi. Sed me ab eo ita observari scio, ut eius ista odia non sorbeam solum, sed etiam concoquam. 6. Quod me hortaris, ut absolvam, habeo absolutum suave, mihi quidem uti videtur, ἔπος ad Caesarem; sed quaero locupletem tabellarium, ne accidat quod Erigonae tuae, cui soli, Caesare imperatore, iter ex Gallia tutum non fuit. 7. ** Quid? si caementum bonum non habeam, deturbem aedificium? quod quidem mihi quotidie magis placet, in primisque inferior porticus et eius conclavia fiunt recte. De Arcano, Caesaris opus est, vel mehercule etiam elegantioris alicuius. Imagines enim istae et palaestra et piscina et nilus multorum Philotimorum est, non Diphilorum. Sed et ipsi ea adibimus et mittemus et mandabimus. 8. De Felicis testamento tum magis querare, si scias. Quas enim tabulas se putavit obsignare, † in quibus in unciis firmissimum tenes vero lapsus est per errorem et suum et Sicurae servi — non obsignavit; quas noluit, eas obsignavit. Ἀλλ' οἰμωζέτω· nos modo valeamus. 9. Ciceronem et ut rogas amo et ut meretur et debeo. Dimitto autem a me, et ut a magistris ne abducam et quod mater † Porcia non discedit, sine qua edacitatem pueri pertimesco. Sed sumus una tamen valde multum. Rescripsi ad omnia. Mi suavissime et optime frater, vale.

---

5. *tabellarium accipiat quod ergo nactus quod si* M (v. *si* superscr. *soli*), *tabellarium accipiat quod ego nactus quod si* R, *tabellarium accipiat*, *quod ergo nactus quod solo* I. Emendatum est ex parte in mg. Cratandri, plene a Victorio. — 6. *totum* MRI. — 7. *caementum*] *canem tam* MR. Emendatum est iam in I. — *haberem* MRI. Emendarunt Lambinus et Ernestius. — *det urbem* pr. M. — 8. *mihi quotidie* M: *quotidie mihi* IE, *mihi* om. R. — 11. *nilus*] *nil iis* M, *in his* I. — 12. *adhibemus* MRI. Emendavit Manutius. — *Deficilis* M. — 13. *querere* R et pr. M, *quaeras* I. — — *Quas*] *Duas* R. — *putant* I. — 14. *tenes vero* MRI: *tenuerat* E. Cfr. ad Attic. 7, 2. Latet hic nescio quid de hereditate Ciceronibus vel ambobus vel alterutri a Felice frustra destinata, ita ut ii vel *ex deunce* vel *ex teruncio* ab illo facti essent heredes. Or. — 15. *Sicare* R. — *voluit* I. — 17. *et debeo* MR: *et ut debeo* IE. — 18. *quod*] *quod enim* I. — *Portia non discedit* MRI: *Pomponia discedit* E. Emendandum vel *mater Româ non discedit* vel (deleto falso gloss.) *mater non discedit*. Or. — 19. *Rescripsi - - vale* V: *Rescripsi ad omnia*, *mi s. et o. frater. Vale* RI, *Rescripsi ad omnia*, *mi s. et o. frater* (omisso *vale*) E. Cfr. supra p. 353. v. 29. — 20. *michi* M. — De ordine Epistolarum ad Quintum fratrem consule Editionem priorem pag. 432 sqq.

Q. TULLII CICERONIS

DE PETITIONE CONSULATUS

AD

M. TULLIUM FRATREM

LIBER.

I. 1. Etsi tibi omnia suppetunt, quae consequi ingenio aut usu homines aut diligentia possunt, tamen amore nostro non sum alienum arbitratus ad te perscribere ea, quae mihi veniebant in mentem dies ac noctes de petitione tua cogitanti; non, ut aliquid ex iis novi addisceres, sed ut ea, quae in re dispersa atque infinita viderentur esse, ratione et distributione sub uno aspectu ponerentur. Quamquam plurimum natura valet, tamen videtur in paucorum mensium negotio posse simulatio naturam vincere. 2. Civitas quae sit, cogita; quid petas; qui sis. Prope quotidie tibi hoc ad forum descendenti meditatum sit: „Novus sum; consulatum peto; Roma est." Nominis novitatem dicendi gloria maxime sublevabis. Semper ea res plurimum dignitatis habuit. Non potest, qui dignus habetur patronus consularium, indignus consulatu putari. Quamobrem, quoniam ab hac laude proficisceris et, quidquid es, ex hoc es, ita paratus ad dicendum venito, quasi in singulis causis iudicium de omni ingenio futurum sit. 3. Eius facultatis adiumenta, quae tibi scio esse seposita, ut parata ac prompta sint, cura; et saepe, quae de Demosthenis studio et exercitatione scripsit Demetrius, recordare; deinde ut amicorum et multitudo et genera appareant. Habes enim ea, quae novi * * habuerunt: omnes publicanos, totum fere equestrem ordinem, multa praeterea municipia; multos abs te defensos, homines cuiusque ordinis; aliquot collegia; praeterea studio dicendi conciliatos plurimos adolescentulos, quotidianam amicorum assiduitatem et frequentiam. 4. Haec cura ut teneas commendando et rogando et omni ratione efficiendo, ut intelligant, qui debent tua causa, referendae gratiae, qui volunt, obligandi tui tempus sibi aliud nullum fore. Etiam hoc multum videtur adiuvare posse novum hominem: hominum nobilium voluntas, et maxime consularium. Prodest, quorum in locum ac numerum pervenire velis, ab his ipsis illo loco ac numero dignum putari. 5. Hi rogandi omnes sunt diligenter et ad eos allegandum est, persuadendumque iis nos semper

---

1. *Q. M. fratri s. d.* inscriptio in D. — *Suppetunt ea quae* D. — *homines* om. Ven. Nor. Bon., probantibus Corrado in Quaestura p. 285 et Mureto V. L. 7, 11. — 2. *intelligentia* D. — *ab amore* T. — *alienum arbitratus* D: *arbitratus alienum* E. — 4. *addisceres* Lambinus: *addiscerem* D, *adiicerem* E. — 6. *Quamquam - - - vincere*] Monuit Puteanus totam hanc particulam non inveniri in aliquo vetere libro; cuius iudicium secuti Schuetzius eam seclusit, Salvertius transposuit in Cap. XI. §. 41. post verba: *facere videare.* — 7. *mensum* D. — *naturarum* D. — 9. *tibi hoc ad forum* D: *ad forum tibi* E. —, *descendendi* D. — *meditandum* D. Cfr. §. 54. — *sit* D: *hoc sit* E. — 15. *socio* D. — 16. *de* om. D. — 17. *ut amicorum et multitudo* D: *et amicorum multitudo* E. — 18. *quae novi* * * *habuerunt* Orellius: *quae novi habuerunt* cum libris E. Malim ex Epp. ad Fam. 5, 18: *quae novi non multi habuerunt.* Or. — 19. *omnibus* D. — *fore* D. — 20. *praeterea*] *propria* D, *propria dma* T, (*multa praeterea divina municipia* C.) Lateine in his: *multa in fide tua municipia?* Or. — *defensos, homines* D: *defensos* E. — 24. *qui - - qui* D: *et qui - - et qui* E. — 28. *dignum numero* D. — *Hi*] *Hic* D. — 29. *allegandum est, persuadendumque* D: *allegandum; persuadendumque est* E.

cum optimatibus de re publica sensisse; minime populares fuisse; si quid locuti populariter videamur, id nos eo consilio fecisse, ut nobis Cn. Pompeium adiungeremus; ut eum, qui plurimum posset, aut amicum in nostra petitione haberemus aut certe non adversarium. 6. Praeterea adolescentes nobiles elabora ut habeas vel ut teneas, studiosos quos habes; multum dignitatis afferent. Plurimos habes: perfice, ut sciant, quantum in eis putes esse. Si adduxeris, ut ii, qui non nolunt, cupiant, plurimum proderunt.

II. 7. Ac multum etiam novitatem tuam adiuvat, quod eiusmodi nobiles tecum petunt, ut nemo sit, qui audeat dicere, plus illis nobilitatem quam tibi virtutem prodesse oportere. Iam P. Galbam et L. Cassium summo loco natos, quis est, qui petere consulatum putet? Vides igitur amplissimis ex familiis homines, quod sine nervis sunt, tibi pares non esse. 8. — At Catilina et Antonius molesti sunt. — Immo homini navo, industrio, innocenti, diserto, gratioso apud eos, qui res iudicant, optandi competitores, ambo a pueritia sicarii, ambo libidinosi, ambo egentes. Eorum alterius bona proscripta vidimus; vocem denique audivimus iurantis se Romae iudicio aequo cum homine Graeco certare non posse; [et] ex senatu eiectum scimus. Optima vero † censorum existimatione in praetura competitorem habuimus, amico Sabidio et Panthera; quod ad tabulam quos poneret, non habebat. Quo tamen in magistratu amicam, quam domi palam haberet, de machinis emit. In petitione autem consulatus caupones omnes compilare per turpissimam legationem maluit quam adesse et populo Romano supplicare. 9. Alter vero, dii boni! quo splendore est? Primum nobilitate eadem. Num maiore? Non. Sed virtute. — Quamobrem? — Quod † inanius umbram suam metuit; hic ne leges quidem, natus in patris egestate, educatus in sororis stupris, corroboratus in caede civium: cuius primus ad rem publicam aditus in equitibus Romanis occidendis fuit. Nam illis, quos meminimus, Gallis, qui tum Titiniorum ac Nanniorum ac Tanusiorum capita demebant, Sulla unum Catilinam praefecerat; in quibus ille hominem optimum, Q. Caecilium, sororis suae virum, equitem Romanum, nullarum partium, cum semper natura, tum etiam aetate iam quietum, suis manibus occidit.

---

1. *popularis* D. — 2. *videamur, id* D: *id* E. — 5. *studiosos* DTB: *studiosos tui* E. — 6. *afferrent* D. — 7. *eis* Manutius: *his* DE. — *qui nolunt* D. — 9. *adiuvant* D. — *quod*] *atque* D. — 10. *illius* D. — 14. *sunt* DT: *sint* E. — *Catilina et Antonius* D: *Antonius et Catilina* E. — 15. *homines* D. — *navo* Puteanus: *novo* cum libris E. — 16. Fort. *optandi hi comp.* Or. — 19. *et* om. D. — *ex*] *e* C. — 20. *censorum* glossema videbatur Ernestio. Fort. *accensorum*, quales fuerint Sabidius et Panthera. Or. — 21. *quod* T: *quam* D, *cum* E. — 22. *non haberet* D. — *domi palam* D: *palam domi* E. — 23. *habebat* C. — *caupadoces* D. — 24. *omnes hic comp.* TB. — *compellare* -- *largitionem* Corradus. Fort. *allegationem*. Or. — 26. *eadem qua Catilina* D. — *Num*] *Non* malebat Ernestius. — 27. *inanius*] *Antonius* Corradus et alii. Malim equidem *ille*; ut ex hoc et gloss. *Antonius* ortum sit monstrum illud librorum *inanius*. Or. - *nec* D. — 29. *in equitibus Romanis*] * r * D. — 31. *Nanniorum*] *mannorum* D, *Nanneiorum* Manutius. — *Tantasiorum* Palermus ex Asconio in tog. cand. p. 84. Bait. Sed cfr. Oudendorp. ad Suet. Caes. 9. — *demetebunt* „Alii" apud Gesnerum. Cfr. Oudendorp ad Appul. I. p. 498. — 32. *hominem unum opt.* Cod. Stephani et Cratander. Placet. Or. — *optimumque caucilium* D.

III. 10. Quid ego nunc dicam petere eum consulatum, qui hominem carissimum populo Romano, M. Marium, inspectante populo Romano, vitibus per totam urbem ceciderit; ad bustum egerit; ibi omni cruciatu lacerarit; † in uno instanti collum gladio sua dextera secuerit, cum sinistra capillum eius a vertice teneret; caput sua manu tulerit, cum inter digitos eius rivi sanguinis fluerent? Qui postea cum histrionibus et cum gladiatoribus ita vixit, ut alteros libidinis, alteros facinorum adiutores haberet; qui nullum in locum tam sanctum ac tam religiosum accessit, in quo non, etiamsi † aliis culpa non esset, tamen ex sua nequitia dedecoris suspicionem relinqueret; qui ex curia Curios et Annios, ab atriis Sapalas et Carvilios, ex equestri ordine Pompilios et Vettios sibi amicissimos comparavit; qui tantum habet audaciae, tantum nequitiae, tantum denique in libidine artis et efficacitatis, ut prope in parentum gremiis praetextatos liberos constuprarit? Quid ego nunc tibi de Africa, quid de testium dictis scribam? Nota sunt, et ea tu saepius legito. Sed tamen hoc mihi non praetermittendum videtur, quod primum ex eo iudicio tam egens discessit, quam quidam iudices eius ante illud iudicium fuerunt; deinde tam invidiosus, ut aliud in eum iudicium quotidie flagitetur. — Hic se sic habet, ut magis timeat, etiamsi quierit, quam ut contemnat, si quid commoverit. 11. Quanto melior tibi fortuna petitionis data est quam nuper homini novo C. Caelio! Ille cum duobus hominibus ita nobilissimis petebat, ut tamen in iis omnia pluris essent quam ipsa nobilitas; summa ingenia, summus pudor, plurima beneficia, summa ratio ac diligentia petendi. Ac tamen eorum alterum Caelius, [etiam] cum multo inferior esset genere, superior nulla re paene, superavit. 12. Quare tibi, si facies ea, quae natura et studia, quibus semper usus es, largiuntur, quae temporis tui ratio desiderat, quae potes, quae debes, non erit difficile certamen cum iis competitoribus, qui nequaquam sunt tam genere insignes quam vitiis nobiles. Quis enim reperiri potest tam improbus civis, qui velit uno suffragio duas in rem publicam sicas destringere?

IV. 13. Quoniam, quae subsidia novitatis haberes et habere posses, exposui, nunc de magnitudine petitionis dicendum videtur. Consulatum petis; quo honore nemo est quin te dignum arbitretur; sed multi, qui invideant. Petis enim homo ex equestri loco summum locum civitatis, atque ita summum, ut forti homini, diserto, inno-

1. *petere cum eo te consulatum* B. Hoc emendatum: *petere eum tecum* C. — 3. *viribus* T, *virgis* B. — 4. *lacerarit in uno instanti* Cod. Turnebi: *cruciatu lacerarit vivo stanti* DT, *cruciatu vivum lacerarit? stanti* auctore Lambino E, *lacerarit? vivo*, *spiranti* Rob. Stephanus et Puteanus, probante Salvertio. Fort. *lacerarit*, *inustâ notâ*. Or. — 6. *fluxerunt* D. — 7. *facinorum* T: *facinoris* DE. — 9. *etiamsi aliis* DT: *etsi in aliis* E. Fort. *etiamsi alius* (gen. neutr.). Or. — 10. *curiose tanios* D. — 11. *atris* D, *atriis exsistra palas* C. — *Popilios* Corradus. — 12. *vitias* D. — *compararit* D. — 14. *constuparit* D. — 15. *tibi* om. D. — 18. *illud in eum iudicium* D. — *fuerunt* om. D. — 20. Fortasse: *quieris - - commoveris*. Or. — 24. *Ac tamen* D: *Tamen* E. — 25. *alterum cum diceret alter Caelius* C, *alterum cum deesset alter Caelius* B, *alterum cum deesset Caelius* T. (D quidem ut E. Latet ulcus. Or.) — *etiam* om. D. Nos seclusimus. — *inferior esset* D: *esset inferior* E. — 26. *re paene*, *superavit* Cratander: *re*, *paene superavit* E. — *tibi*, *si* D: *si* E. — *quae natura* D: *quae tibi natura* E. — 28. *erit* om. D. — 30. *reperi tam improbus civis potest* C. — 31. *distringere* D. — 36. *homini* D: *viro* E. (*forti viro*, *homini diserto* Lambinus.)

centi multo idem ille honos plus amplitudinis quam ceteris afferat. Noli putare eos, qui sunt eo honore usi, non videre, tu, cum idem sis adeptus, quid dignitatis habiturus sis; eos vero, qui consularibus familiis nati locum maiorum consecuti non sunt, suspicor tibi, nisi si qui admodum te amant, invidere. Etiam novos homines praetorios existimo, nisi qui tuo beneficio vincti sunt, nolle abs te se honore superari. 14. Iam in populo, quam multi invidi sint, quam multi consuetudine horum annorum ab hominibus novis alienati, venire tibi in mentem certo scio. Esse etiam nonnullos tibi iratos ex iis causis, quas egisti, necesse est. Iam illud tute circumspicito, quod ad Cn. Pompeii gloriam augendam tanto studio te dedisti, num quos tibi putes ob eam causam esse amicos? 15. Quamobrem, cum et summum locum civitatis petas et videas esse studia, quae [tibi] adversentur, adhibeas necesse est omnem rationem et curam et laborem et diligentiam.

V. 16. Et petitio magistratuum divisa est in duarum rationum diligentiam, quarum altera in amicorum studiis, altera in populari voluntate ponenda est. Amicorum studia beneficiis et officiis et vetustate et facilitate ac iucunditate naturae parta esse oportet. Sed hoc nomen amicorum in petitione latius patet quam in cetera vita. Quisquis est enim, qui ostendat aliquid in te voluntatis, qui colat, qui domum ventitet, is [in] amicorum numero est habendus. Sed tamen, qui sunt amici ex causa iustiore cognationis aut affinitatis aut sodalitatis aut alicuius necessitudinis, iis carum et iucundum esse maxime prodest. 17. Deinde, ut quisque est intimus ac maxime domesticus, ut is amet et quam amplissimum esse te cupiat, valde elaborandum est; tum ut tribules, ut vicini, ut clientes, ut denique liberti, postremo etiam servi tui; nam fere omnis sermo ad forensem famam a domesticis emanat auctoribus. 18. Denique sunt instituendi cuiusque generis amici: ad speciem, homines illustres honore ac nomine, qui etiam si suffragandi studia non navant, tamen afferunt petitori aliquid dignitatis; ad ius obtinendum, magistratus, ex quibus maxime consules, deinde tribuni pl.; ad conficiendas centurias, homines excellenti gratia. Qui abs te tribum aut centuriam aut aliquod beneficium aut habeant aut habere sperent, eos prorsus magno opere et compara et confirma. Nam per hos annos homines ambitiosi vehementer omni studio atque opera elaborarunt, ut possent a tribulibus suis ea, quae peterent, impetrare. Hos tu homines quibuscunque poteris rationibus ut ex animo atque ex illa summa voluntate tui studiosi sint elaborato.

1. *idem ille* D: *ille idem* E. — 4. *nisi si qui* D: *nisi qui* E. — 7. *sunt* D. — *multi* ante *consuetudine* om. D. — 8. *ab honoribus* D. — 11. *edidisti* D, *dedidisti* Codd. Palermi. — 12. *inimicos* Petreius et Facciolatus. — 13. *tibi* om. D. Nos seclusimus. — 15. *petitionem magistratus* D. — 18. *parata* I. — 21. *in* om. D. Nos seclusimus. — 22. *iustiore* D: *questione* T, *honestiore* E. — *cognitionis* D, *cogitationis* T. — 23. *iis* Lambinus: *his* DE. — 25. *et quam*] *quod* D, *quisque* TC. (*quisque fidelissimus esse re cupiat* alius liber Corradi.) — 28. *Denique*] *Deinde* DT. — *sunt instituendi* D: *instituendi sunt* E. — *cuiuscunque* Edd. ante Gruterum. — 30. *navant*] *iuvant* C. — *petitioni* C. — 31. *consul* D. — 32. *conficiendum* B. — 33. *beneficium aut habeant aut habere sperent* Cod. Turnebi: *beneficium aut ut habeant sperent* D, *beneficium aut habeant aut, ut habeant, sperent* E. — 34. *prorsus*] *rursus* D. — 36. *opera elaborarunt* Turnebus: *opere laborant* D, *opere laborarunt* E. — *possint* D. — 37. *poteris rationibus* D: *rationibus* E.

19. Quodsi satis grati homines essent, haec tibi omnia parata esse debebant, sicuti parata esse confido. Nam hoc biennio quattuor sodalitates hominum ad ambitionem gratiosissimorum tibi obligasti, M. Fundanii, Q. Gallii, C. Cornelii, C. Orchivii: horum in causis ad te deferundis quid tibi eorum sodales receperint et confirmarint, scio; nam interfui. Quare hoc tibi faciendum est, hoc tempore ut ab iis, quod debent, exigas saepe commonendo, rogando, confirmando, curando, ut intelligant nullum se unquam aliud tempus habituros referendae gratiae: profecto homines et spe reliquorum tuorum officiorum et recentibus beneficiis ad studium navandum excitabuntur. 20. Et omnino, quoniam eo genere amicitiarum petitio tua maxime munita est, quod ex causarum defensionibus adeptus es, fac, ut plane iis omnibus, quos devinctos tenes, descriptum ac dispositum suum cuique munus sit. Et quemadmodum nemini illorum molestus nulla in re unquam fuisti, sic cura, ut intelligant omnia te, quae ab illis tibi deberi putaris, ad hoc tempus reservasse.

VI. 21. Sed quoniam tribus rebus homines maxime ad benevolentiam atque haec suffragandi studia ducuntur, beneficio, spe, adiunctione animi ac voluntate; animadvertendum est, quemadmodum cuique horum generi sit inserviendum. Minimis beneficiis homines adducuntur, ut satis causae putent esse ad studium suffragationis; nedum ii, quibus saluti fuisti, quos tu habes plurimos, non intelligant, si hoc tuo tempore tibi non satisfecerint, se probatos nemini unquam fore. Quod cum ita sit, tamen rogandi sunt atque etiam in hanc opinionem adducendi, ut, qui adhuc nobis obligati fuerint, iis vicissim nos obligari posse videamur. 22. Qui autem spe tenentur — quod genus hominum multo etiam est diligentius atque officiosius — , iis fac ut propositum ac paratum auxilium tuum esse videatur; denique, ut spectatorem te [suorum] officiorum esse intelligant diligentem; ut videre te plane atque animadvertere, quantum a quoque proficiscatur, appareat. 23. Tertium illud genus est studiorum voluntarium, quod agendis gratiis, accommodandis sermonibus ad eas rationes, propter quas quisque studiosus tui esse videbitur, significanda erga illos pari voluntate, adducenda amicitia in spem familiaritatis et consuetudinis confirmari oportebit. Atque in iis omnibus generibus iudicato et perpendito, quantum quisque possit, ut scias et quemadmodum cuique inservias et quid a quoque exspectes ac postules. 24. Sunt enim quidam homines in suis vicinitatibus et municipiis gratiosi, sunt diligentes et copiosi; qui etiamsi antea non studuerunt huic gratiae, tamen ex tempore elaborare eius causa, cui debent aut volunt,

1. *tibi omnia* D: *omnia tibi* E. — 2. *debeant* D. — *sicuti* D: *sicut* E. — *confido*] *concerno* T. — 3. *hominum* D: *civium* E. — 4. *C. Orchivii* Cod. Palatinus: *C. Orcinini* E. (*C. fundanique galii chorcivii* D.) Cfr. Cluent. c. 34 et 53. — *deferendis* D. — 5. *quid tibi eorum sodales* D: *quidnam eorum sodales tibi* E. — 6. *est* om. D. — *hoc tempore ut* D: *ut hoc tempore* E. — 9. *et rec.* CB: *etiam rec.* DE, *et iam rec.* Gesnerus. — 11. *ex causarum* D: *causarum* E. — 12. *hominibus* D. — 13. *tuum* D. — 14. *memini* D. — 17. *homines* om. D. — 18. *haec* DB: *ad haec* E. — *adducuntur* Lambinus. — *adiunctioni* D. — 19. *ac voluntate* D: *vel voluntate* E, *vel voluntatis* Lambinus. — 24. *etiam*] *et* D. — 25. *adhuc nobis* D: *nobis adhuc* E. — 26. *est*] *si* D. — 28. *suorum* om. D. Nos seclusimus. — 30. *ab uno quoque* Edd. ante Gruterum. — 32. *tui esse* D: *esse tui* E. — 33. *significando* D. — 35. *et* ante *quemadmodum* om. D. — 36. *ac* D: *et* E.

facile possunt. His hominum generibus sic inserviendum est, ut ipsi intelligant te videre, quid a quoque exspectes, sentire, quid accipias, meminisse, quid acceperis. Sunt autem alii, qui aut nihil possunt aut etiam odio sunt tribulibus suis, nec habent tantum animi ac facultatis, ut enitantur ex tempore; hos ut internoscas, videto, ne, spe in aliquo maiore posita, praesidii parum comparetur.

VII. 25. Et quamquam partis ac fundatis amicitiis fretum ac munitum esse oportet, tamen in ipsa petitione amicitiae permultae ac perutiles comparantur. Nam in ceteris molestiis habet hoc tamen petitio commodi: potes honeste, quod in cetera vita non queas, quoscunque velis, adiungere ad amicitiam, quibuscum si alio tempore agas, ut te utantur, absurde facere videare; in petitione autem nisi id agas et cum multis et diligenter, nullus petitor esse videare. 26. Ego autem tibi hoc confirmo, esse neminem, nisi aliqua necessitudine competitorum alicui tuorum sit adiunctus, a quo non facile, si contenderis, impetrare possis, ut suo beneficio promereatur, se ut ames et sibi ut debeas; modo ut intelligat te magni aestimare ex animo agere, bene se ponere, fore ex eo non brevem et suffragatoriam sed firmam et perpetuam amicitiam. 27. Nemo erit, mihi crede, in quo aliquid sit, qui hoc tempus sibi oblatum amicitiae tecum constituendae praetermittat; praesertim cum tibi hoc casus afferat, ut ii tecum petant, quorum amicitia aut contemnenda aut fugienda sit, et qui hoc, quod ego te hortor, non modo assequi, sed ne incipere quidem possint. 28. Nam quid incipiat Antonius homines adiungere atque invitare ad amicitiam, quos per se suo nomine appellare non possit? Mihi quidem nihil stultius videtur quam existimare esse eum studiosum tui, quem non noris. Eximiam quandam gloriam et dignitatem ac rerum gestarum magnitudinem esse oportet in eo, quem homines ignoti, nullis suffragantibus, honore afficiant; ut quidem homo nequam, iners, sine officio, sine ingenio, cum infamia, nullis amicis, hominem plurimorum studio atque omnium bona existimatione munitum praecurrat, sine magna culpa negligentiae fieri non potest.

VIII. 29. Quamobrem omnes centurias multis et variis amicitiis cura ut confirmatas habeas. Et primum, id quod ante oculos est, senatores equitesque Romanos, ceterorum ordinum navos homines et gratiosos complectere. Multi homines urbani industrii, multi libertini in foro gratiosi navique versantur; quos per te, quos per communes amicos poteris, summa cura, ut cupidi tui sint, elaborato, appetito, allegato,

---

1. *omnium* D. — 4. *ac* D: *aut* E. — 5. *hos ut* D: *hos* E. — *internoscas videto*] *inter nos calumniatores* D. — 7. *ac fundatis* D: *et fundatis* E. — 9. *comparentur* D. — 10. *petitio*] *noticio* D. — *commodi: potes* D: *commodi, ut possis* E. — 11. *inimicitiam* D. — *aliquo* D. — 12. *ut te utantur* om. D et Codd. duo Gruteri. — 13. *nullius* D. — 17. *magne* D. — 19. *aliquid sit* D et Codd. Turnebi ac Gruteri: *aliquid virtutis sit* E. — 21. *ut ii*] *uti* D. — 23. *non modo* D: *non modo non* E. — *quid*] *qui* Gesnerus. — 25. *nihil stultius* D: *stultius nihil* E. — 26. *esse eum* D: *eum* E. — *quem* om. D. — 28. *suffragantibus* D: *suffragantibus meritis* E. — 29. *homo nequam, iners* Gulielmius: *hominem quam iners* D, *homine quam* alii Codd., *homo iners* E. — *cum infamia*] *cum maxima infamia* Cod. Danielis, *summa infamia* Schuetzius. — 30. *amicis* D: *amicis septus* E. — 34. *oculos situm est* CB. — 35. *ordinum*] *hominum* D. — 38. *poteris, summa cura, ut* DT: *poteris sumere. Cura ut* E. — *cupidi tui* D: *tui cupidi* E.

summo beneficio te affici ostendito. 30. Deinde habeto rationem urbis totius, collegiorum omnium, pagorum, vicinitatum. Ex iis principes ad amicitiam tuam si adiunxeris, per eos reliquam multitudinem facile tenebis. Postea totam Italiam fac ut in animo ac memoria tributim descriptam comprensamque habeas; ne quod municipium, coloniam, praefecturam, locum denique Italiae ne quem esse patiare, in quo non habeas firmamenti quod satis esse possit. 31. Perquiras [etiam] et investiges homines ex omni regione, eos cognoscas, appetas, confirmes, cures, ut in suis vicinitatibus tibi petant et tua causa quasi candidati sint. Volent te amicum, si suam a te amicitiam expeti videbunt. Id ut intelligant, oratione ea, quae ad eam rationem pertinet, habenda consequere. Homines municipales ac rusticani, si nobis nomine noti sunt, in amicitia esse se arbitrantur. Si vero etiam praesidii se aliquid sibi constituere putant, non amittunt occasionem promerendi. Hos ceteri et maxime tui competitores ne norunt quidem: tu et nosti et facile cognosces; sine quo amicitia esse non potest. 32. Neque id tamen satis est, tametsi magnum est; sed sequitur spes utilitatis atque amicitiae, ne nomenclator solum, sed amicus etiam bonus esse videare. Ita, cum et hos ipsos propter suam ambitionem, qui apud tribules suos plurimum gratia possunt, studiosos in centuriis habebis, et ceteros, qui apud aliquam partem tribulium propter municipii aut vicinitatis aut collegii rationem valent, cupidos tui constitueris, in optima spe esse debebis. 33. Iam equitum centuriae multo facilius mihi diligentia posse teneri videntur. Primum † cognosci equites; pauci enim sunt: deinde † appeti; multo enim facilius illa adolescentulorum ad amicitiam aetas adiungitur. Deinde habes tecum ex iuventute optimum quemque et studiosissimum humanitatis. † Tum autem, quod equester ordo tuus est, sequentur illi auctoritatem ordinis, si abs te adhibebitur ea diligentia, ut non ordinis solum voluntate sed etiam singulorum amicitiis eas centurias confirmatas habeas. Iam studia adolescentulorum in suffragando, in obeundo, in nuntiando, in assectando mirifice et magna et honesta sunt.

IX. 34. Et quoniam assectationis mentio facta est, id quoque curandum est, ut quotidiana cuiusque generis et ordinis et aetatis utare. Nam ex ea ipsa copia coniectura fieri poterit, quantum sis in ipso campo virium ac facultatis habiturus. Huius autem rei tres partes sunt: una salutatorum, cum domum veniunt; altera deductorum; tertia assectatorum. 35. In salutatoribus — qui magis vulgares sunt et hac consuetudine, quae nunc est, plures veniunt — hoc efficiendum est, ut hoc

---

2. *collegiûm* TB. — 5. *comprensamque* D: *comprehensamque* E. — 7. *etiam* om. D. Nos seclusimus. — 8. *eos* D: *eosque* E. — 11. *ea, quae* D: *quae* E. — *habenda* D et Codd. Turnebi ac Gruteri: *abunde* auctore Iac. Gronovio E. — 12. *municipiales* D. — *nobis nomine* D: *nomine nobis* E. — 13. *esse se* D: *se esse* E. — *praesidii se aliquid*] *praesides alii* D. — 17. *sed sequitur* D: *si non consequatur* E. — 18. *commendator* D. — 20. *possint* D. — *studiosos* D: *tui studiosos* E. — 21. *tribulum* D. — *vicinitatis* Turnebus: *civitatis* cum libris E. — 24. *cognosci* D: *cognoscendi sunt* E. — *appeti* D: *adipiscendi* E. Fort. *cognosce - - appete* vel *cognoscito - - appetito*, ut §. 29. Or. — 25. *ad amicitiam aetas* DC: *aetas ad amicitiam* E. — 26. *habes* D et Cod. Turnebi: *habebis* E. — 27. *autem emi* D. — *sequentur*] *secuntur autem* D. — 28. *adhibetur* D. — 31. *obeundo*] *obediendo* D. — 34. *sis in*] *si sint* D. — 36. *salutatorium* D. — Suspecta mihi vv. *cum domum veniunt*. Or. — 38. *pluris* D.

ipsum minimum officium eorum tibi gratissimum esse videatur. Qui domum tuam venient, iis significato te animadvertere; [et] eorum amicis, qui illis renuntient, ostendito, saepe ipsis dicito. Sic homines saepe, cum obeunt plures competitores, et vident unum esse aliquem, qui haec officia maxime animadvertat, ei se dedunt, deserunt ceteros, minutatim ex communibus proprii, ex fucosis firmi suffragatores evadunt. Iam illud teneto diligenter, si eum, qui tibi promiserit, audieris fucum, ut dicitur, facere, aut senseris, ut te id audisse aut scire dissimules. Si qui tibi se purgare volet, quod suspectum se esse arbitretur; affirmes te de illius voluntate nunquam dubitasse nec debere dubitare. Is enim, qui se non putat satisfacere, amicus nullo modo potest esse. Scire autem oportet, quo quisque animo sit; ut [et], quantum cuique confidas, constituere possis. 36. Iam deductorum officium quo maius est quam salutatorum, hoc gratius tibi esse significato atque ostendito et, quoad eius fieri poterit, certis temporibus descendito. Magnam affert opinionem, magnam dignitatem quotidiana in deducendo frequentia. 37. Tertia est ex hoc genere assidua assectatorum copia. In ea quos voluntarios habebis, curato, ut intelligant te sibi in perpetuum summo beneficio obligari; qui autem tibi debent, ab iis plane hoc munus exigitor; qui per aetatem ac negotium poterunt, ipsi tecum ut assidui sint; qui ipsi sectari non poterunt, suos necessarios in hoc munere constituant. Valde ego te volo — et ad rem pertinere arbitror — semper cum multitudine esse. 38. Praeterea magnam affert laudem et summam dignitatem, si ii tecum erunt, qui a te defensi et qui per te servati ac iudiciis liberati sunt. Haec tu plane ab iis postulato, ut, quoniam nulla impensa per te alii rem, alii honestatem, alii salutem ac fortunas omnes obtinuerunt, nec aliud ullum tempus futurum sit, ubi tibi referre gratiam possint, hoc te officio remunerentur.

X. 39. Et, quoniam in amicorum studiis haec omnis ratio versatur, qui locus in hoc genere cavendus sit, praetermittendum non videtur. Fraudis atque insidiarum et perfidiae plena sunt omnia. Non est huius temporis perpetua illa de hoc genere disputatio, quibus rebus benevolus et simulator diiudicari possit; tantum est huius temporis admonere. Summa tua virtus eosdem homines et simulare tibi se esse amicos et invidere coëgit. Quamobrem Ἐπιχάρμειον illud teneto: „nervos atque artus esse sapièntiae non temere credere." 40. Et cum tuorum amicorum studia constitueris, tum etiam obtrectatorum atque adversariorum rationes et genera cognoscito. Haec tria sunt: [unum ex iis,] quos laesisti; alterum, qui sine causa non amant, tertium, qui competitorum valde amici sunt. Quos laesisti, cum contra eos pro amico

2. *iis* om. D. — *et* om. D. Nos seclusimus. — 3. *digito* D. — 4. *obediunt* D. — 7. *audieris fucum, ut dicitur, facere* D: *audieris fucum, ut dicitur, facere velle* Cod. Turnebi, *fucum, ut dicitur, facere audieris* E. — 8. *aut ut senseris* D. — *id*] *vel* D. — *dissimiles* D. — 9. *qui* D: *quis* E. — *se esse* Facciolatus: *esse* cum libris E. — 10. *illis* D. — 11. *nullo modo potest esse* D: *esse nullo modo potest* E. — 12. *et* om. D. Nos seclusimus. — 14. *quod* D. — 17. *asspectatorum* D. — 18. *curato* D: *cura* E. — 19. *exigitor* Orellius: *exigitur* D, *exige* E. — 21. *suos necessarios* D: *necessarios suos* E. — 26. *honestatem*] *honorem* D. — 28. *remunerentur* D: *remunerent* E. — 30. *sit*] *est* D. — 36. *esse*] *sese* D. — 38. *unum ex iis* om. D et Mauricianus, *ex iis* om. Palatinus. Nos seclusimus.

diceres, iis te plane purgato; necessitudines commemorato; in spem adducito, te in eorum rebus, si se in amicitiam contulerint, pari studio atque officio futurum. Qui sine causa non amant, eos aut beneficio aut spe aut significando tuo erga illos studio dato operam, ut de illa animi pravitate deducas. Quorum voluntas erit abs te propter competitorum amicitias alienior, iis quoque eadem inservito ratione, qua superioribus, et, si probare poteris, te in eos ipsos competitores tuos benevolo esse animo ostendito.

XI. 41. Quoniam de amicitiis constituendis satis dictum est, dicendum est de illa altera parte petitionis, quae in populari ratione versatur. Ea desiderat nomenclationem, blanditiam, assiduitatem, benignitatem, rumorem, spem in re publica. 42. Primum [id] quod facis, ut homines noris, significa, ut appareat; et auge, ut quotidie melius fiat. Nihil mihi tam populare neque tam gratum videtur. Deinde id, quod naturâ non habes, induc in animum ita simulandum esse, ut naturâ facere videare. Nam comitas tibi non deest ea, quae bono ac suavi homine digna est. Sed opus est magno opere blanditia, quae, etiamsi vitiosa est et turpis in cetera vita, tamen in petitione [est] necessaria. Etenim, cum deteriorem aliquem assentando facit, tum improba est; cum amiciorem, non tam vituperanda; petitori vero necessaria est, cuius et frons et vultus et sermo ad eorum, quoscunque convenerit, sensum et voluntatem commutandus et accommodandus est. 43. Iam assiduitatis nullum est praeceptum; verbum ipsum docet, quae res sit. Prodest quidem vehementer nusquam discedere; sed tamen hic fructus est assiduitatis, non solum esse Romae atque in foro, sed assidue petere, saepe eosdem appellare, non committere, ut quisquam possit dicere: quoad eius sit, † consequi possis, si abs te non sit rogatum et valde ac diligenter rogatum. 44. Benignitas autem late patet; et est in re familiari; quae quamquam ad multitudinem pervenire non potest, tamen ab amicis laudatur, multitudini grata est. Est in conviviis, quae fac et abs te et ab amicis tuis concelebrentur et passim et tributim. Est etiam in opera; quam pervulga et communica; curaque, ut aditus ad te diurni nocturnique pateant, neque solum foribus aedium tuarum, sed etiam vultu ac fronte, quae est animi ianua; quae si significat voluntatem abditam esse ac retrusam, parvi refert patere ostium. Homi-

---

1. *dicere* D. — *iis* Cratander: *his* E. — 3. *futurum* D et Codd. Turnebi ac Gruteri: *futurum spondeto* E. — 4. *tuo - - studio dato* D: *tua - - studia futuru, delinito dans* E. — 6. *inservito ratione* Turnebus: *inservi oratione* DE. — 9. *dicendum est* D: *dicendum* E. — 12. *rumorum* D. — *id* om. D. Nos seclusimus. — 13. *melius*] *eius* D. — 18. *turpis*] *in turpi* D. — *est* om. D. Nos seclusimus. — 19. *Etenim* Lambinus: *Te enim* D, *Tunc enim* E. — *assentando*] *assectatio sectando* D. — *tum improba* D: *improba* E. — 21. *et* ante *frons* om. D. — 22. *commutandus et accommodandus est* D (et Codd. Palat. ac Maur.): *commutandus est* E. — 23. *verbum* D: *verbumque* E. — 24. *discedere* DT (et Palat. ac Maur.): *deesse* E. — 27. *quoad* Cod. Palatinus: *quod* DE. — *possis*] *posse* Gesnerus. — *te non sit* D cum ceteris libris: *te sit* auctore Palermo E. Videtur requiri: *consequi posse, si abs te non sit rogatum* tantum, *sed valde* cet. Or. — 28. *patet; ea est* Palermus. Malim *patet. Est*. Cf. v. 30 et 32. Bait. — 30. *laudatur, multitudini* D: *laudatur et multitudini* E. — 31. *fac et abs* Cod. Turnebi: *facete abs* D, *facito et abs* E. — 33. *diuturna nocturnaque* D, *diurni atque nocturni* TB. — *solum foribus* D: *foribus solum* E. — 34. *si* om. D. — *significat* DT: *significant* E. — 35. *additam* D.

nes enim non modo promitti sibi, praesertim quod a candidato petant, sed etiam large atque honorifice promitti volunt. 45. Quare hoc quidem facile praeceptum est, ut, quod acturus sis, id significes te studiose ac libenter esse facturum; illud difficilius et magis ad tempus quam ad naturam accommodatum tuam, quod facere non possis, ut id aut iucunde neges * * *: quorum alterum est boni viri, alterum boni petitoris. Nam, cum id petitur, quod honeste aut sine detrimento nostro promittere non possumus — quo modo si qui roget, ut contra amicum aliquem causam recipiamus —, belle negandum est; ut ostendas necessitudinem, demonstres, quam moleste feras; aliis te [id] rebus exsarturum esse persuadeas.

XII. 46. Audivi hoc dicere quendam de quibusdam oratoribus, ad quos causam suam detulisset: „gratiorem sibi orationem fuisse eius, qui negasset, quam illius qui recepisset." Sic homines fronte et oratione magis quam ipso beneficio reque capiuntur. Verum hoc probabile est: illud alterum subdurum tibi homini Platonico suadere; sed tamen tempori tuo consulam. Quibus enim te propter aliquod officium necessitudinis affuturum negaris, tamen ii possunt abs te placati aequique discedere; quibus autem idcirco negaris, quod te impeditum esse dixeris aut amicorum hominum negotiis aut gravioribus causis aut ante susceptis, inimici discedunt, omnesque hoc animo sunt, ut sibi te mentiri malint quam negare. 47. C. Cotta, in ambitione artifex, dicere solebat se operam suam, quoad non contra officium rogaretur, polliceri solere omnibus; impertire iis, apud quos optime poni arbitraretur; ideo se nemini negare, quod saepe accideret causa, cur is, cui pollicitus esset, non uteretur; saepe, ut ipse magis esset vacuus, quam putasset; neque posse eius domum compleri, qui tantum modo reciperet, quantum videret se obire posse; casu fieri, ut agantur ea, quae non putaris; illa, quae credideris in manibus esse, ut aliqua de causa non agantur; deinde esse extremum, ut irascatur is, cui mendacium dixeris. 48. Id, si promittas, et incertum est et in diem et in paucioribus; sin autem neges, et certe abalienes et statim et plures. Plures enim multo sunt, qui rogant, ut uti liceat opera alterius, quam qui utuntur. Quare satius est ex iis aliquos aliquando in foro tibi irasci quam omnes continuo domi; praesertim cum multo magis irascantur iis, qui negent, quam ei, quem videant iusta causa impeditum, ut facere, quod promisit, cupiat, si ullo

---

1. *quod* D: *quae* E. — *a candidato*] *equandum date* D. — 2. *large*] *longe* D et Codd. Palat. ac Maur. — 5. *tuam*] *tu tuam* D. — *ut id aut iucunde neges* Cod. Turnebi: *ut id iucunde ingenue neges* Maur., *ut id iocunde neges* D, *ut id aut iucunde promittas aut ingenue neges* auctore Lambino E. Requiritur potius: *ut id aut iucunde neges aut caute promittas.* Or. — 6. *est*] *est tamen* D. Fuitne: *est tantum?* Or. — 7. *aut non sine* D. — *detr. est nostro* D. — 10. *id* om. D. Nos seclusimus. — *exsarturum* auctore Lambino E: *exacturum* DB, *exaucturum* Codd. Palat. et Maur. — 13. *fuisse eius, qui* Manutius: *fuisse, qui* DBE. — 17. *tuo* om. D. — *aliquid* D. — 18. *aeque* D. — 20. *amicorum hominum* D: *amicorum* E. — *causis aut ante* DTB: *causis, ante* E. — 21. *sint* D. — *tibi* D. — 24. *ideoque* B. — 25. *quod*] *quo* D. — *accideret causa, cur is* DC et Codd. Palermi: *accideret, ut is* E. — 27. *eius domum* D: *domum eius* E. — 28. *casu*] *causa* D. — 31. *autem neges* Puteanus: *autem id neges* DE. — 33. *utuntur* D: *utantur* E. — *est ut ex* D. — 34. *in foro tibi* D: *tibi in foro* E. — *omnis* D. — 35. *iis* (*his* D), *qui negent* DTB: *ei, qui neget* cum Lambino E. — *ei, quem*] *hi qui* D. — 36. *iusta* post Turnebum E: *ea ex* D, *ea* T. Fortasse: *videant causa.* Or.

modo possit. 49. Ac, ne videar aberrasse a distributione mea, qui haec in hac populari parte petitionis disputem, hoc sequor, haec omnia non tam ad amicorum studia quam ad popularem famam pertinere. Etsi inest aliquid ex illo genere, benigne respondere, studiose inservire negotiis ac periculis amicorum, tamen hoc loco ea dico, quibus multitudinem capere possis, ut de nocte domus compleatur; ut multi spe tui praesidii teneantur; ut amiciores abs te discedant, quam accesserint; ut quam plurimorum aures optimo sermone compleantur.

XIII. 50. Sequitur enim, ut de rumore dicendum sit; cui maxime serviendum est. Sed quae dicta sunt omni superiore oratione, eadem ad rumorem concelebrandum valent: dicendi laus, studia publicanorum et equestris ordinis, hominum nobilium voluntas, adolescentulorum frequentia; eorum, qui abs te defensi sunt, assiduitas; ex municipiis multitudo eorum, quos tua causa venisse appareat: bene ut homines nosse, comiter appellare, assidue ac diligenter petere, benignum ac liberalem esse loquantur et existiment; domus ut multa nocte compleatur; omnium generum frequentia adsit; satis fiat oratione omnibus, re operaque multis; perficiatur id, quod fieri potest, labore et arte ac diligentia, non, ut ad populum ab iis omnibus fama perveniat, sed ut in iis studiis populus ipse versetur. 51. Iam urbanam illam multitudinem et eorum studia, qui contiones tenent, adeptus es in Pompeio ornando, Manilii causa recipienda, Cornelio defendendo; excitanda nobis sunt, quae adhuc habuit nemo, quin idem splendidorum hominum voluntates haberet. Efficiendum etiam illud est, ut sciant omnes Cn. Pompeii summam esse erga te voluntatem et vehementer ad illius rationes te id assequi, quod petis, pertinere. 52. Postremo tota petitio cura ut pompae plena sit, ut illustris, ut splendida, ut popularis sit, ut habeat summam speciem ac dignitatem; ut etiam, si qua possit, ne competitoribus tuis exsistat aut sceleris aut libidinis aut largitionis accommodata ad eorum mores infamia. 53. Atque etiam in hac petitione maxime videndum est, ut spes rei publicae bona de te sit et honesta opinio; nec tamen in petendo res publica capessenda est neque in senatu neque in contione. Sed haec tibi sunt retinenda: ut senatus te existimet ex eo, quod ita vixeris, defensorem auctoritatis suae fore; equites Romani et viri boni ac locupletes ex vita acta te studiosum otii ac rerum tranquillarum; multitudo ex eo, quod dumtaxat oratione in contionibus ac iudicio popularis fuisti, te a suis commodis non alienum futurum.

---

2. *haec sequor* D. — 4. *Etsi* DT et Codd. Gruteri: *Etsi enim* post Lambinum E. — *aliquid* D et Codd. Gruteri: *aliquid ductum* post Lambinum E, *aliquod dictum* Edd. ante Lamb. — 9. *Sequitur enim* DB: *Sequitur* E. — 10. *superiore* D: *superiori* E. — *ratione* D. — 11. *rumorem concelebrandum* D: *celebrandum rumorem* E. — 14. *bene te ut* Lambinus. — 15. *comites* D. — *ac* om. D. — 16. *compleantur* D. — 17. *assit* D. — 20. *iis* B et Victorius: *his* DE. — 21. *tenent*, *adeptus* D et Mauricianus: *tenent*, *quae adeptus* E. — *ordinando* D. — 22. *manlii* D. — 23. *quin*] *qui* D. — *splendidorum* Orellius: *splendorum* D, *splendorem* E. — *hominum voluntates* D: *omnium voluntatesque* E. — 24. *illud est* DB: *illud* E. — *C. pompei* D. — 25. *esse erga te* D: *erga te esse* E. — 27. *popularis sit* D: *popularis* E. — 28. *qua possit* Palermus: *quae poscis* D, *quid possit* E. — *ne competitoribus* D: *nec competitoribus* E, *in competitoribus* Palermus. Cfr. §. 40. et ad Att. I, 2, 1. — 34 *Romani*] *y* D. — 35. *ac locupletes* D: *et locupletes* E. — 36. *eo*, *quod dumtaxat* D: *eo dumtaxat*, *quod* E. — *contionibus* D: *concione* E. — 37. *non alienum* D: *alienum non* E.

XIV. 54. Haec veniebant mihi in mentem de duabus illis commentationibus matutinis, quod tibi quotidie ad forum descendenti meditandum esse dixeram: „Novus sum; consulatum peto." Tertium restat: „Roma est," civitas ex nationum conventu constituta; in qua multae insidiae, multa fallacia, multa in omni genere vitia versantur; multorum arrogantia, multorum contumacia, multorum malevolentia, multorum superbia, multorum odium ac molestia perferenda est. Video esse magni consilii atque artis in tot hominum cuiusque modi vitiis tantisque versantem vitare offensionem, vitare fabulam, vitare insidias; esse unum hominem accommodatum ad tantam morum ac sermonum ac voluntatum varietatem. 55. Quare etiam atque etiam perge tenere istam viam, quam instituisti: excelle dicendo; hoc et tenentur Romae [homines] et alliciuntur et ab impediendo ac laedendo repelluntur. Et quoniam in hoc vel maxime est vitiosa civitas, quod, largitione interposita, virtutis ac dignitatis oblivisci solet; in hoc, fac, ut te bene noris, id est, ut intelligas eum esse te, qui iudicii ac periculi metum maximum competitoribus afferre possis. Fac, se ut abs te custodiri atque observari sciant; cum diligentiam tuam, cum auctoritatem vimque dicendi, tum profecto equestris ordinis erga te studium pertimescent. 56. Atque haec ita volo te illis proponere, non ut videare accusationem iam meditari, sed ut hoc terrore facilius hoc ipsum, quod agis, consequare; et plane sic contende omnibus nervis ac facultatibus, ut adipiscamur, quod petimus. Video nulla esse comitia tam inquinata largitione, quibus non gratis aliquae centuriae renuntient suos magno opere necessarios. 57. Quare, si advigilamus pro rei dignitate, et si nostros ad summum studium benevolos excitamus, et si hominibus gratiosis studiosisque nostri suum cuique munus describimus, et si competitoribus iudicium proponimus, sequestribus metum iniicimus, divisores ratione aliqua coërcemus, perfici potest, ut largitio aut nulla fiat aut nihil valeat. 58. Haec sunt, quae putavi non melius scire me quam te, sed facilius his tuis occupationibus colligere unum in locum posse et ad te perscripta mittere. Quae tametsi ita sunt scripta, ut non ad omnes, qui honores petant, sed ad te proprie et ad hanc petitionem tuam valeant, tamen tu, si quid mutandum esse videbitur aut omnino tollendum aut si quid erit praeteritum, velim hoc mihi dicas. Volo enim hoc commentariolum petitionis haberi omni ratione perfectum.

---

1. *veniebant mihi* D: *mihi veniebant* E. — *commentationibus* Palermus: *commotionibus* DB, *commonitionibus* cum C et Cod. Turnebi E. — 3. *dixeram* D et Codd. Gruteri: *dixeramus* E. — *novus sum*] *novissimum* D. — 5. *multae fallaciae* Lambinus. — 10. *et voluntatum* Cratander. — 11. *etiam* ante *perge* om. D. — 12. *instituisti* auctore Grutero E: *instituisti* libri. — *homines* om. D. Nos seclusimus. — 14. *est vitiosa* D: *vitiosa est* E. — 17. *Fac itaque* TB. — *se ut* D: *ut se* E. — 18. Malim *tum auct.* Or. — 19. *pertimescent* D: *pertimescant* cum Codd. Turnebi et Palatino E. — *volo te* D, *te volo* E. — 20. *accusationem iam* Orellius: *accus. iam* D, *iam accusationem* E. — 24. *magno opere* D et Cod. Turnebi: *maxime* E. — 26. *studiis* (sic) *gratiosisque* D. — 27. *distribuimus* Cod. Palatinus. — *iudicium* D: *iudicia* E. — 28. *cohercemus* D. — 29. *fit* D. — 31. *tametsi* D cum Codd. S. Marci et Turnebi: *tamenetsi* post Cratandrum E. — 32. *sunt scripta* D: *scripta sunt* E. — *petant* D: *petent* E. — 33. *petitionem tuam* D: *tuam petitionem* E. — 35. *hoc*] *hoc mihi* Codd. Palermi.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD

ATTICUM

LIBRI XVI.

LIBER I.

I. *(A. U. C.* 689.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Petitionis nostrae, quam tibi summae curae esse scio, huiusmodi ratio est, quod adhuc coniecturâ provideri possit. Prensat unus P. Galba. Sine fuco ac fallaciis, more maiorum, negatur. Ut opinio est hominum, non aliena rationi nostrae fuit illius haec praepropera prensatio. Nam illi ita negant vulgo, ut mihi se debere dicant. Ita quiddam spero nobis profici, cum hoc percrebrescit, plurimos nostros amicos inveniri. Nos autem initium prensandi facere cogitaramus eo ipso tempore, quo tuum puerum cum his litteris proficisci Cincius dicebat, in campo, comitiis tribuniciis, a. d. XVI. Kalend. Sext. Competitores, qui certi esse videantur, Galba et Antonius et Q. Cornificius. Puto te in hoc aut risisse aut ingemuisse. Ut frontem ferias, sunt, qui etiam Caesonium putent. Aquillium non arbitramur, qui denegat et iuravit morbum et illud suum regnum iudiciale opposuit. Catilina, si iudicatum erit meridie non lucere, certus erit competitor. De Auli filio et de Palicano non puto te exspectare, dum scribam. 2. De iis, qui nunc petunt, Caesar certus putatur. Thermus cum Silano contendere existimatur; qui sic inopes et ab amicis et existimatione sunt, ut mihi videatur non esse ἀδύνατον Curium obducere. Sed hoc praeter me nemini videtur. Nostris rationibus maxime conducere videtur Thermum fieri cum Caesare. Nemo est enim ex iis, qui nunc petunt, qui, si in nostrum annum reciderit, firmior candidatus fore videatur; propterea quod curator est viae Flaminiae, quae tum erit absoluta sane facile. Eum libenter † mun ciceri consul acciderint. Petitorum haec

---

5. *maiorum. Negatur, ut opinio esse hominum videatur non* R. — 6. *est* om. I. — *nostre. Fuit haec illius propera* I. — 8. *quidem* R. — 10. *tempore*] *die* I. — *puerum tuum* I. — 12. *videbantur* R. — 13. *ingemuisse. Ut frontem ferias, sunt* Erasmus: *ingemuisse, ut frontem ferias. Sunt* RIE. — 14. *potentia qui illum non* M, *putant, qui illum non* I. — *arbitrabamur* R, *arbitrantur* I. — *qui denegat* YRI: *qui denegant* M: *qui et negavit* XZ, *qui denegavit* E. — 15. *et curavit* M. — 16. *liquere* M, *licere* R. — *Auli filio* Goveanus (cfr. Ep. 18. 20. 2, 3, 1.): *Aufidio* cum libris E. — 17. *de* ante *Palicano* om. MI. — *his* MI. — 19. *estimatione* I. — 20. *videantur* M. — ἀδύνατοι mg. M. — *curum* M, *Torium* Z, *turium* mg. M. — *preter mei ne minime* pr. M. — 22. *his* MI. — 23. *candidatum* M. — 24. *procurator* I. — *tum*] *cum* M. — *absoluta sane facile. Eum libenter mun ciceri consul acciderint* XY: *absoluta sane facile eum libenter mun citeri consili acciderunt* Z teste Bosio, -- *libenter nunciteri consili acciderunt* Z teste Lambino, - - *libenter nunc ceteri* (*nuntiteri* mg. M) *consuli acciderim* MRI, *absoluta. Sane facile eum* [*liberi*] ϑερμὸν (volebat ϑέρμον) *ciceri* [*consuli*] *accuderint* cum I. Gronovio E.

est adhuc informata cogitatio. Nos in omni munere candidatorio fungendo summam adhibebimus diligentiam, et fortasse, quoniam videtur in suffragiis multum posse Gallia, cum Romae a iudiciis forum refrixerit, excurremus mense Septembri legati ad Pisonem, ut Ianuario revertamur. Cum perspexero voluntates nobilium, scribam ad te. Cetera spero prolixa esse, his dumtaxat urbanis competitoribus. Illam manum tu mihi cura ut praestes, quoniam propius abes, Pompeii, nostri amici. Nega me ei iratum fore, si ad mea comitia non venerit. Atque haec huiusmodi sunt. 3. Sed est, quod abs te mihi ignosci pervelim. Caecilius, avunculus tuus, a P. Vario cum magna pecunia fraudaretur, agere coepit cum eius fratre A. Caninio Satrio de iis rebus, quas eum dolo malo mancipio accepisse de Vario diceret. Una agebant ceteri creditores, in quibus erat Lucullus et P. Scipio et is, quem putabant magistrum fore, si bona venirent, L. Pontius. Verum hoc ridiculum est, de magistro nunc cognoscere. Rogavit me Caecilius, ut adessem contra Satrium. Dies fere nullus est, quin hic Satrius domum meam ventitet. Observat L. Domitium maxime; me habet proximum. Fuit et mihi et Q. fratri magno usui in nostris petitionibus. 4. Sane sum perturbatus, cum ipsius Satrii familiaritate, tum Domitii, in quo uno maxime ambitio nostra nititur. Demonstravi haec Caecilio; simul et illud ostendi, si ipse unus cum illo uno contenderet, me ei satisfacturum fuisse; nunc in causa universorum creditorum, hominum praesertim amplissimorum, qui sine eo, quem Caecilius suo nomine perhiberet, facile causam communem sustinerent, aequum esse eum et officio meo consulere et tempori. Durius accipere hoc mihi visus est, quam vellem et quam homines belli solent; et postea prorsus ab instituta nostra paucorum dierum consuetudine longe refugit. Abs te peto, ut mihi hoc ignoscas et me existimes humanitate esse prohibitum, ne contra amici summam existimationem miserrimo eius tempore venirem, cum is omnia sua studia et officia in me contulisset. Quodsi voles in me esse durior, ambitionem putabis mihi obstitisse. Ego autem arbitror, etiamsi id sit, mihi ignoscendum esse: ἐπεὶ οὐχ ἱερήϊον, οὐδὲ βοείην. Vides enim, in quo cursu simus, et quam omnes gratias non modo retinendas, verum etiam acquirendas putemus. Spero tibi me causam probasse; cupio quidem certe. 5. Hermathena tua valde me delectat, et posita ita belle est, ut totum gymnasium † ἡλίου ἀνάθημα esse videatur. Multum te amamus.

---

1. *informata adhuc* I. — 3. *Galba* RI. — 6. *competitoribus urbanis* I. — 8. *mea*] *mei* pr. M. — *Atque*] *ad quem* I. — 10. *cum*] *ecino* M (*cum* mg. M.) — 11. *A. Caninio* M: *Caninio* IE. — *Satyro* MI. (*cepit. Causa eius erat. Res a Caninio Satyro* R.) — *his* MI. — 12. *mancipio* om. MR. (*mancupio* add. mg. M.) — *dicebat. Et una* R. — 13. *Scipio eius* M, *Scipio. Is* I. — 14. *Verum - - - cognoscere* seclusit Schützius. — 16. *Satyrum* MRI. item postea. — *veniret* MR. (*ventitet* mg. M.) — 17. *L.* om. R. — 22. *nunc*] *vinci* R. — 24. *communem causam* I. — 28. *ne contra* om. M. — 29. *amici*] *animum* M, *aniciis* mg. M, *unius* I. — *aestimationem* R. — *eius*] *ei vis* M, *eiius* mg. M. — 31. *mihi putabis* I. — 32. *etiam*] *et* R. — Graeca om. RI. — 33. *sumus* MRI. Cfr. Zumpt ad Verr. p. 367. — 36. *posita*] *postea* R. — *eliu anaϑma* M, *Hermathena* mg. M, ἐρμαθηνα R, om. I, *illius* ἀνάθημα nescio qui apud Casaubonum.

II. *(A. U. C.* 689.*)*

CICERO ATTICO S.

1. L. Iulio Caesare, C. Marcio Figulo consulibus, filiolo me auctum scito, salva Terentia. Abs te tam diu nihil litterarum? Ego de meis ad te rationibus scripsi antea diligenter. Hoc tempore Catilinam, competitorem nostrum, defendere cogitamus. Iudices habemus, quos voluimus, summa accusatoris voluntate. Spero, si absolutus erit, coniunctiorem illum nobis fore in ratione petitionis; sin aliter acciderit, humaniter feremus. 2. Tuo adventu nobis opus est maturo; nam prorsus summa hominum est opinio tuos familiares, nobiles homines, adversarios honori nostro fore. Ad eorum voluntatem mihi conciliandam maximo te mihi usui fore video. Quare Ianuario mense, ut constituisti, cura, ut Romae sis.

III. *(A. U. C.* 689.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Aviam tuam scito desiderio tui mortuam esse et simul, quod verita sit, ne Latinae in officio non manerent et in montem Albanum hostias non adducerent. Eius rei consolationem ad te L. Saufeium missurum esse arbitror. 2. Nos hic te ad mensem Ianuarium exspectamus, ex quodam rumore, an ex litteris tuis ad alios missis? nam ad me de eo nihil scripsisti. Signa, quae nobis curasti, ea sunt ad Caietam exposita. Nos ea non vidimus; neque enim exeundi Roma potestas nobis fuit. Misimus qui pro vectura solveret. Te multum amamus, quod ea abs te diligenter parvoque curata sunt. 3. Quod ad me saepe scripsisti de nostro amico placando, feci et expertus sum omnia; sed mirandum in modum est animo abalienato; quibus de suspicionibus, etsi audisse te arbitror, tamen ex me, cum veneris, cognosces. Salustium praesentem restituere in eius veterem gratiam non potui. Hoc ad te scripsi, quod is me accusare de te solebat. At in se expertus est illum esse minus exorabilem, meum studium nec tibi nec sibi defuisse. Tulliolam C. Pisoni L. F. Frugi despondimus.

IV. *(A. U. C.* 688.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Crebras exspectationes nobis tui commoves. Nuper quidem, cum iam te adventare arbitraremur, repente abs te in mensem Quintilem reiecti sumus. Nunc vero censeo — quod commodo tuo facere poteris — venias ad id tempus, quod scribis; obieris Quinti fratris comitia; nos longo intervallo viseris; Acutilianam controversiam transegeris.

3. *L. Iulio - - Terentia* continuant praecedenti epistolae MRI. — *Figulo* om. R. 4. *tam*] *etiam* MRI. — *meis detrectationibus* M, *meis detrectatoribus* R. (*meis ad te rationibus* mg. M.) — 5. *ante* R. — 6. *cogitabamus* Muretus. — *volumus* I. — 8. *illum* om. I. — 9. *est opus* I. — 10. *nostro honori* I. — 12. *mense*] *ineunte* I. — 16. Ep. 3. cum praecedente iungunt MRI. *Epistola* mg. M. — 17. *veritas* I. — 18. *l. fauseium* M. — 19. *Ianuarii* I. — 28. *Hoc eo ad* I. — 29. *At in* Y: *In* MRIE. — 30. *tibi nec* R. — *nec sibi defuisse* Graevius: *defuisse* MRIE. — 35. *te iam* I. — 36. *tunc* MR. (*nunc* mg. M.) — *censeo*] *sentio* MRI. — Fort. *quoad.* Bait. — 38. *Acutilianam*] *ac opilianam* pr. M, *ac upilianam* I et corr. M, *ac Pilianam* R.

Hoc me etiam Peducaeus, ut ad te scriberem, admonuit; putamus enim utile esse, te aliquando iam rem transigere. Mea intercessio parata et est et fuit. 2. Nos hic incredibili ac singulari populi voluntate de C. Macro transegimus. Cui cum aequi fuissemus, tamen multo maiorem fructum ex populi existimatione, illo damnato, cepimus, quam ex ipsius, si absolutus esset, gratia cepissemus. 3. Quod ad me de Hermathena scribis, per mihi gratum est, et ornamentum Academiae proprium meae, quod et Ἑρμῆς commune omnium et Minerva singulare est insigne eius gymnasii. Quare velim, ut scribis, ceteris quoque rebus quam plurimis eum locum ornes. Quae mihi antea signa misisti, ea nondum vidi. In Formiano sunt, quo ego nunc proficisci cogitabam. Illa omnia in Tusculanum deportabo. Caietam, si quando abundare coepero, ornabo. Libros tuos conserva, et noli desperare eos me meos facere posse. Quod si assequor, supero Crassum divitiis atque omnium vicos et prata contemno.

V. (A. U. C. 686.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Quantum dolorem acceperim et quanto fructu sim privatus et forensi et domestico Lucii fratris nostri morte, in primis pro nostra consuetudine tu existimare potes. Nam mihi omnia, quae iucunda ex humanitate alterius et moribus homini accidere possunt, ex illo accidebant. Quare non dubito, quin tibi quoque id molestum sit, cum et meo dolore moveare et ipse omni virtute officioque ornatissimum tuique et sua sponte et meo sermone amantem, affinem amicumque amiseris. 2. Quod ad me scribis de sorore tua, testis erit tibi ipsa quantae mihi curae fuerit, ut Quinti fratris animus in eam esset is, qui esse deberet. Quem cum esse offensiorem arbitrarer, eas litteras ad eum misi, quibus et placarem ut fratrem et monerem ut minorem et obiurgarem ut errantem. Itaque ex iis, quae postea saepe ab eo ad me scripta sunt, confido ita esse omnia, ut et oporteat et velimus. 3. De litterarum intermissione sine causa abs te accusor. Nunquam enim a Pomponia nostra certior sum factus esse, cui dare litteras possem; porro autem neque mihi accidit, ut haberem, qui in Epirum proficiscerentur; nequedum te Athenis esse audiebamus. 4. De Acutiliano autem negotio quod mihi mandaras, ut primum a tuo digressu Romam veni, confeceram; sed accidit, ut et contentione nihil opus esset et ut ego, qui in te satis consilii statuerim esse, mallem Peducaeum tibi consilium per litteras quam me dare. Etenim cum multos dies aures meas Acutilio dedissem — cuius sermonis genus tibi notum esse arbitror —,

---

1. *Peduceus* MI. — 2. *talem* MR. (*utile* superscr. in M.) — *parata est et fuit* R, *et est et fuit parata* I. — 3. *populi Romani voluntate* R. — 5. *estimatione* R. — 7. *et* ante *ornamentum* om. RI. — 8. *Hermes* MRIE. — 9. *insigne* om. M, *est insigne* om. R. (Habent *insigne* XYZI.) — 10. *antea*] *aurea* R. — *misisti nondum in Formiano* R et pr. M. — 13. *me* om. MRI. (Est in Y.) — 26. *fuerat* MR. — 28. *placaremus fratrem* pr. M. — 29. *his* I. — *ad*] *de* I. — 31. *intermissione* Bembus: *missione* cum libris RIE. Cfr. ad Fam. 7, 13. — 32. *factus sum* I. — *dare litteras* MR: *litteras dare* IE. — 33. *proficiscerentur* R et pr. M: *proficisceretur* IE et corr. M. — 34. *Attiliano* R. — 36. *ut ex contentione* M. — 39. *notum tibi* I.

non mihi grave duxissem scribere ad te de illius querimoniis, cum eas audire, quod erat subodiosum, leve putassem. Sed abs te ipso, qui me accusas, unas mihi scito litteras redditas esse, cum et otii ad scribendum plus et facultatem dandi maiorem habueris. 5. Quod scribis, etiam si cuius animus in te esset offensior, a me recolligi oportere; teneo, quid dicas, neque id neglexi, sed est miro quodam modo affectus. Ego autem, quae dicenda fuerunt de te, non praeterii; quid autem contendendum esset, ex tua putabam voluntate statuere oportere; quam si ad me perscripseris, intelliges me neque diligentiorem esse voluisse, quam tu esses, neque negligentiorem fore, quam tu velis. 6. De Tadiana re, mecum Tadius locutus est te ita scripsisse, nihil esse iam, quod laboraretur, quoniam hereditas usucapta esset. Id mirabamur te ignorare, de tutela legitima, in qua dicitur esse puella, nihil usucapi posse. 7. Epiroticam emptionem gaudeo tibi placere. Quae tibi mandavi et quae tu intelliges convenire nostro Tusculano, velim, ut scribis, cures, quod sine molestia tua facere poteris. Nam nos ex omnibus molestiis et laboribus uno illo in loco conquiescimus. 8. Q. fratrem quotidie exspectamus. Terentia magnos articulorum dolores habet, et te et sororem tuam et matrem maxime diligit salutemque tibi plurimam adscribit et Tulliola, deliciae nostrae. Cura, ut valeas et nos ames et tibi persuadeas te a me fraterne amari.

VI. (A. U. C. 686.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Non committam posthac, ut me accusare de epistolarum negligentia possis. Tu modo videto, in tanto otio ut par mihi sis. Domum Rabirianam Neapoli, quam tu iam dimensam et exaedificatam animo habebas, M'. Fonteius emit HS. CCCIↃↃↃ XXX. Id te scire volui, si quid forte ea res ad cogitationes tuas pertineret. 2. Q. frater, ut mihi videtur, quo volumus animo est in Pomponiam et cum ea nunc in Arpinatibus praediis erat et secum habebat hominem χρηστομαθῆ, D. Turranium. Pater nobis decessit a. d. IIII. Kal. Decembres. Haec habebam fere, quae te scire vellem. Tu, velim, si qua ornamenta γυμνασιώδη reperire poteris, quae loci sint eius, quem tu non ignoras, ne praetermittas. Nos Tusculano ita delectamur, ut nobismet ipsis tum denique, cum illo venimus, placeamus. Quid agas omnibus de rebus et quid acturus sis, fac nos quam diligentissime certiores.

---

1. *duxi* MRI. Emendatum est ex Y. — *rescribere* I. — 3. *scito mihi* RI. — 5. *interesset a me* M. Puncto notata est littera *r* et mg. add. *offensior*. — *a* om. R. — 6. *teneo quid* Orellius: *quid* MRIE. — 7. *affectus*] *confectum* I. — *fuerint praeterii* I. — 8. *concedendum* ψ, probb. Graevio et Ernestio. — *voluntatem* Z, *voluntate me* Lambinus. — 11. *cadiana* I. — *Tadius*] *tardius* I. — 14. *usucapi posse*] *usucepisse* MR. (*usucapi posse* mg. M.) — 15. *conveniri* M. — 16. Fort. *quoad*. BAIT. — 17. *ex*] *et* R. — 18. *conquiescemus* pr. M. — *Q.* Cod. Bosii: *quo* MRIE. — *Terentia tua magnos* I. — 19. *te sororemque* I. — 20. *ascribit* pr. M, *scribit* corr. M. — 25. *par in hoc mihi* Cod. Bosii et I. — 27. *M'. Fonteius* Ursinus: *M. Fontinus* YZ, *M. Fontius* RI, *M. Fonteius* ME. — *emit M. CCC. LXXXIII. et id* I. — 30. *Arpinuti praedio* I. — *chresiomathe* MRI. — 31. *IIII.* MR: *VIII.* IE. — 32. *volebam* I. — 33. *gymnasio dereperire* MR, *gymnasio reperire* I.

VII. (A. U. C. 686.*)*

CICERO ATTICO S.

Apud matrem recte est, eaque nobis curae est. L. Cincio HS. XXCD. constitui me curaturum Idibus Februariis. Tu, velim, ea, quae nobis emisse et parasse scribis, des operam, ut quam primum habeamus; et velim cogites, id quod mihi pollicitus es, quemadmodum bibliothecam nobis conficere possis. Omnem spem delectationis nostrae, quam, cum in otium venerimus, habere volumus, in tua humanitate positam habemus.

VIII. (A. U. C. 687.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Apud te est, ut volumus. Mater tua et soror a me Quintoque fratre diligitur. Cum Acutilio sum locutus. Is sibi negat a suo procuratore quidquam scriptum esse et miratur istam controversiam fuisse, quod ille recusaret satisdare amplius abs te non peti. Quod te de Tadiano negotio decidisse scribis, id ego Tadio et gratum esse intellexi et magno opere iucundum. Ille noster amicus, vir mehercule optimus et mihi amicissimus, sane tibi iratus est. Hoc, si, quanti tu aestimes, sciam, tum, quid mihi elaborandum sit, scire possim. 2. L. Cincio HS. CCIↃↃ CCIↃↃ CCCC. pro signis Megaricis, ut tu ad me scripseras, curavi. Hermae tui Pentelici cum capitibus aeneis, de quibus ad me scripsisti, iam nunc me admodum delectant. Quare velim, et eos et signa et cetera, quae tibi eius loci et nostri studii et tuae elegantiae esse videbuntur, quam plurima quam primumque mittas et maxime, quae tibi gymnasii xystique videbuntur esse. Nam in eo genere sic studio efferimur, ut abs te adiuvandi, ab aliis prope reprehendendi simus. Si Lentuli navis non erit, quo tibi placebit, imponito. 3. Tulliola, deliciolae nostrae, tuum munusculum flagitat et me ut sponsorem appellat. Mi autem abiurare certius est quam dependere.

IX. (A. U. C. 687.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Nimium raro nobis abs te litterae afferuntur, cum et multo tu facilius reperias, qui Romam proficiscantur, quam ego, qui Athenas, et certius tibi sit me esse Romae quam mihi te Athenis. Itaque propter hanc dubitationem meam brevior haec ipsa epistola est, quod, cum incertus essem, ubi esses, nolebam illum nostrum familiarem sermonem in alienas manus devenire. 2. Signa Megarica et Her-

---

3. Epistolam 7. cum praecedenti iungunt MRI. — *cl. cincio* M. — 9. *habeamus* mg. M. — 15. *recusaret* Ernestius: *recusarat* MRI, *recusarit* E. Cfr. Hand Turs. I. p. 293. — *satisdare* Ernestius: *satisdari* MRI. — *petit* RI. — 16. *Cadiano* I. — *decepisses* pr. M, *decepisse* RI, *decipisses* corr. M. — *Cadio* I. — 17. *et mehercule vir* I. — 18. *tu* om. I. — 22. *me* ante *admodum* om. I. — 24. *quamque primum* R. — *ei mittas* I. — 25. *videbantur* pr. M. — *eo*] *hoc* I. — 26. *iuvandi* R. — 27. *et si* I. — *quod* R et pr. M. — 28. *deliciae* I. — 29. *Mi* M: *Mihi* RIE. — 34. *idque* M, *Ideoque* R. (*itaque* mg. M.) — 37. *Et signa* I.

mas, de quibus ad me scripsisti, vehementer exspecto. Quidquid eiusdem generis habebis, dignum Academia tibi quod videbitur, ne dubitaris mittere, et arcae nostrae confidito. Genus hoc est voluptatis meae: quae γυμνασιώδη maxime sunt, ea quaero. Lentulus naves suas pollicetur. Peto abs te, ut haec cures diligenter. Chilius te rogat, et ego eius rogatu, Εὐμολπιδῶν πάτρια.

X. (A. U. C. 687.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Cum essem in Tusculano — erit hoc tibi pro illo tuo „Cum essem in Ceramico" —, verumtamen cum ibi essem, Roma puer a sorore tua missus epistolam mihi abs te allatam dedit nuntiavitque eo ipso die post meridiem iturum eum, qui ad te proficisceretur. Eo factum est, ut epistolae tuae rescriberem aliquid, brevitate temporis tam pauca cogerer scribere. 2. Primum tibi de nostro amico placando aut etiam plane restituendo polliceor. Quod ego, etsi mea sponte ante faciebam, eo nunc tamen et agam studiosius et contendam ab illo vehementius, quod tantam ex epistola voluntatem eius rei tuam perspicere videor. Hoc te intelligere volo, pergraviter illum esse offensum; sed quia nullam video gravem subesse causam, magno opere confido illum fore in officio et in nostra potestate. 3. Signa nostra et Hermeraclas, ut scribis, cum commodissime poteris, velim imponas, et si quod aliud οἰκεῖον eius loci, quem non ignoras, reperies; et maxime, quae tibi palaestrae gymnasiique videbuntur esse. Etenim ibi sedens haec ad te scribebam, ut me locus ipse admoneret. Praeterea typos tibi mando, quos in tectorio atrioli possim includere, et putealia sigillata duo. 4. Bibliothecam tuam cave cuiquam despondeas, quamvis acrem amatorem inveneris; nam ego omnes meas vindemiolas eo reservo, ut illud subsidium senectuti parem. 5. De fratre, confido ita esse, ut semper volui et elaboravi. Multa signa sunt eius rei, non minimum, quod soror praegnans est. 6. De comitiis meis et tibi me permisisse memini et ego iampridem hoc communibus amicis, qui te exspectant, praedico, te non modo non arcessi a me sed prohiberi; quod intelligam multo magis interesse tua te agere, quod agendum est hoc tempore, quam mea te adesse comitiis. Proinde eo animo te velim esse, quasi mei negotii causa in ista loca missus esses. Me autem eum et offendes erga te et audies, quasi mihi, si quae parta erunt, non modo te praesente sed per te parta sint. Tulliola tibi diem dat; sponsorem non appellat.

---

2. *dubites* I. — 3. *arce nostra* I. — *voluntatis* MI. — 4. *gymnasiode maxime sunt* M, *gymnasio maxime desunt* R, *gymnasio maximo desunt* I. — 5. *diligenter cures* R. — *Chiyllus* M, *thiullus* mg. M, *Chryllus* R, *Chylus* I. — *et*] *ut* R. — 9. *tibi* om. I, *mihi* nescio qui apud Malaspinam. — 10. *Romam* M. — 12. *iturum eum* XYZ: *iturum* E, *missurum eum* MRI. — 14. *tam*] *iam* MRI. — *rescribere* mg. M. — 17. *voluptatem* MR. — *perspicere videor tuam* R. — 20. *hermeradas* I. — 21. *interponas* R. — 22. *OHEION* M, *ὠνεῖον venale* mg. M, *ωνειον* R. — 23. *hoc ad te scripsi* I. — 24. *lypos* M, *lippos* I. — 25. *plutealia sigillate* (sic) R. — 26. *quam in sacrum* M. (*quamvis acrem* mg. M.) — 29. *eius*] *huius* I. — *rei* om. R. — 30. *promisisse* R. — 32. *non modo non accersam, sed prohibebo* M, *non arcessam, sed prohibebo* R, *non modo arcessam, sed prohibebo* I. (Emendatum est ex Y et mg. Cratandri.) — 33. *est*] *esset* MRI. — 35. *illa* R. — *Me*] *Sin* MRI. (*Me* mg. M.) — 36. *quae* MRI: *qua* E. — *praesentis* R. — 37. *sponsorem non appellat* I et corr. M: *sponsorem appellat* RE et pr. M.

XI. (*A. U. C.* 687.)

CICERO ATTICO S.

1. Et mea sponte faciebam antea et post duabus epistolis tuis perdiligenter in eandem rationem scriptis magno opere sum commotus. Eo accedebat hortator assiduus Salustius, ut agerem quam diligentissime cum Lucceio de vestra vetere gratia reconcilianda. Sed, cum omnia fecissem, non modo eam voluntatem eius, quae fuerat erga te, recuperare non potui, verum ne causam quidem elicere immutatae voluntatis. Tametsi iactat ille quidem illud suum arbitrium et ea, quae iam tum, cum aderas, offendere eius animum intelligebam: tamen habet quiddam profecto, quod magis in animo eius insederit, quod neque epistolae tuae neque nostra allegatio tam potest facile delere, quam tu praesens non modo oratione sed tuo vultu illo familiari tolles, si modo tanti putaris id, quod, si me audies et si humanitati tuae constare voles, certe putabis. Ac, ne illud mirere, cur, cum ego antea significarim tibi per litteras me sperare illum in nostra potestate fore, nunc idem videar diffidere; incredibile est, quanto mihi videatur illius voluntas obstinatior et in hac iracundia obfirmatior: sed haec aut sanabuntur, cum veneris; aut ei molesta erunt, in utro culpa erit. 2. Quod in epistola tua scriptum erat, me iam arbitrari designatum esse; scito nihil tam exercitum esse nunc Romae quam candidatos omnibus iniquitatibus nec, quando futura sint comitia, sciri. Verum haec audies de Philadelpho. 3. Tu, velim, quae Academiae nostrae parasti, quam primum mittas. Mire quam illius loci non modo usus sed etiam cogitatio delectat. Libros vero tuos cave cuiquam tradas. Nobis eos, quemadmodum scribis, conserva. Summum me eorum studium tenet, sicut odium iam ceterarum rerum; quas tu, incredibile est, quam brevi tempore quanto deteriores offensurus sis, quam reliquisti.

XII. (*A. U. C.* 693.)

CICERO ATTICO S.

1. *Τεῦκρις* illa lentum sane negotium; neque Cornelius ad Terentiam postea rediit; opinor, ad Considium, Axium, Selicium confugiendum est; nam a Caecilio propinqui minore centesimis nummum movere non possunt. Sed, ut ad prima illa redeam, nihil ego illa impudentius, astutius, lentius vidi: „libertum mitto; Tito mandavi:" *σκήψεις* atque *ἀναβολαί*. Sed nescio, an *ταὐτόματον ἡμῶν*· nam mihi

---

6. *de nostra* R. — *veteri* corr. M. — 9. *iactet* corr. M. — *suum* MRI: *tuum* cum Ascensiana tertia E. — *et*] *ut* R. — 10. *tum* om. R. — 12. *nostre legatio* pr. M, *nostra legatio* RI et corr. M. — *quam tu*] *quantum* I. — 13. *ratione* I. — 14. *putaris* MRI: *putabis* E. — 15. *At* M. — *significarim* Matthiae: *significarem* MRIE. — 17. *eidem* MRI. — 18. *affirmatior* MRI. (Emendatum ex Y.) — 21. *omnibus in equitatibus* M. — 23. *nostrae Academiae* I. — 24. *Mirum* RI. — Fort. *quam me illius*. Or. — 26. *meorum* M. (*me eorum* mg. M.) — 31. *Τεῦκρις* Codd. in Ep. 14, 6: *Teucris* E. (*Teutris sylle l.* R, *Teueri syllani l.* I.) — *ad te rem post eam* MI, *ad Teutrem post eam* R. — 32. *ad consilium maximum* I. — 33. *Nam A. Cecilium* RI. — *centesimi* I. — *numum* M, *minimum* R, *numi* mg. M, *nummi* I. — 35. *lentulus* M, *letalius* R. (*lentuli vidi libertum: mitto cito: mandavi* I.) — 36. *scepsis atque anabole* M, *σκεψις atque αναβολη* R, *scepsis atque Anabolae* I.

Pompeiani πρόδρομοι nuntiant aperte Pompeium actutum Antonio succedi oportere; eodemque tempore aget praetor ad populum. Res eiusmodi est, ut ego nec per bonorum nec per popularem existimationem honeste possim hominem defendere, nec mihi libeat, quod vel maximum est. Etenim accidit hoc, quod totum, cuiusmodi sit, mando tibi, ut perspicias. 2. Libertum ego habeo, sane nequam hominem, Hilarum dico, ratiocinatorem et clientem tuum. De eo mihi Valerius interpres nuntiat Chiliusque se audisse scribit haec: esse hominem cum Antonio; Antonium porro in cogendis pecuniis dictitare partem mihi quaeri et a me custodem communis quaestus libertum esse missum. Non sum mediocriter commotus, neque tamen credidi; sed certe aliquid sermonis fuit. Totum investiga, cognosce, perspice et nebulonem illum, si quo pacto potes, ex istis locis amove. Huius sermonis Valerius auctorem Cn. Plancium nominabat. Mando tibi plane, totum, ut videas, cuiusmodi sit. 3. Pompeium nobis amicissimum constat esse. Divortium Muciae vehementer probatur. P. Clodium, Appii F., credo te audisse cum veste muliebri deprehensum domi C. Caesaris, cum pro populo fieret, eumque per manus servulae servatum et eductum; rem esse insigni infamia: quod te moleste ferre certo scio. 4. Quid praeterea ad te scribam, non habeo. Et mehercule eram in scribendo conturbatior. Nam puer festivus, ἀναγνώστης noster, Sositheus decesserat, meque plus, quam servi mors debere videbatur, commoverat. Tu velim saepe ad nos scribas. Si rem nullam habebis, quod in buccam venerit, scribito. Kal. Ianuar. M. Messala, M. Pisone coss.

XIII. (A. U. C. 693.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Accepi tuas tris iam epistolas: unam a M. Cornelio, quam Tribus Tabernis, ut opinor, ei dedisti; alteram, quam mihi Canusinus tuus hospes reddidit; tertiam, quam, ut scribis, ancora soluta, de phaselo dedisti: quae fuerunt omnes † rhetorum. Pure loquuntur, cum humanitatis sparsae sale, tum insignes amoris notis. Quibus epistolis sum equidem abs te lacessitus ad scribendum; sed idcirco sum tardior, quod non invenio fidelem tabellarium. Quotus enim quisque est, qui epistolam paullo graviorem ferre possit, nisi eam pellectione relevarit? Accedit eo, quod mihi non perinde est, ut quisque in Epirum proficiscitur. Ego enim te arbitror, caesis apud Amaltheam tuam

---

1. *prodromi* RE, *prudromi* M, *prudormi* I. — *actutum* mg. M. — 3. *estimationem* R. — 5. *est*] *sit* MR. (*est* mg. M.) — *mandat* MI. — 6. *sane*] *sive* R. — 7. *hilarem* RI, *hylarem* pr. M, *hylarum* corr. M. — *dico sive rat.* R. — 8. *thyrliusque* MR, *Thyliusque* I. — 14. *auctor est. Cn. Plancum* I. — 16. *te credo* I. — 17. *mulieris* I. — *cum pro populi* Z, *cum sacrificium pro populo* MRI. — 18. *seprule* M, *Servilie* mg. M, *Seprullae* XYZ. — 19. *certe* I. — *Quid* MRI: *Quod* E. — 20. *in scribendo* add. MRI: om. cum Asc. prima E. — 21. *ἀναγνώστης* R: *anagnostes* MIE. — *sosisteus* M, *Sosisthenes* R. — 23. *ad nos saepe* I. — 24. *Messala et M.* I. — 28. *ei* ponit ante *tabernis* I. — 29. *ancoris solutis* I, *ancora sublata* Lambinus. Cfr. Gesneri Thes. in v. *angina*. — 30. An *ῥητορικώταται*? Or. — 32. *summe quidem* I. — *rescribendum* R. — 33. *tabellarium non invenio fidelem* R. — 34. *pelletionem* M, *per lectionem* R, *perlectiorem* I. (Correctum ex Y.) — 35. *non perinde est* Orellius: *non est* M, *non est notum* IE, *mihi non placet* R. — 36. *proficiscitur* MR: *proficiscatur* IE.

victimis, statim esse ad Sicyonem oppugnandum profectum. Neque tamen id ipsum certum habeo, quando ad Antonium proficiscare aut quid in Epiro temporis ponas. Ita neque Achaicis hominibus neque Epiroticis paullo liberiores litteras committere audeo. 2. Sunt autem post discessum a me tuum res dignae litteris nostris, sed non committendae eiusmodi periculo, ut aut interire aut aperiri aut intercipi possint. Primum igitur scito primum me non esse rogatum sententiam praepositumque esse nobis pacificatorem Allobrogum, idque admurmurante senatu neque me invito esse factum. Sum enim et ab observando homine perverso liber et ad dignitatem in re publica retinendam contra illius voluntatem solutus, et ille secundus in dicendo locus habet auctoritatem paene principis et voluntatem non nimis devinctam beneficio consulis. Tertius est Catulus, quartus — si etiam hoc quaeris — Hortensius. Consul autem ipse parvo animo et pravo, tantum cavillator genere illo moroso, quod etiam sine dicacitate ridetur, facie magis quam facetiis ridiculus, nihil agens cum re publica, seiunctus ab optimatibus, a quo nihil speres boni rei publicae, quia non vult; nihil [metuas] mali, quia non audet. Eius autem collega et in me perhonorificus et partium studiosus ac defensor bonarum. Quin nunc leviter inter se dissident. 3. Sed vereor, ne hoc, quod infectum est, serpat longius. Credo enim te audisse, cum apud Caesarem pro populo fieret, venisse eo muliebri vestitu virum; idque sacrificium cum virgines instaurassent, mentionem a Q. Cornificio in senatu factam — is fuit princeps, ne tu forte aliquem nostrûm putes —; postea rem ex senatus consulto ad pontifices relatam idque ab iis nefas esse decretum; deinde ex senatus consulto consules rogationem promulgasse; uxori Caesarem nuntium remisisse. In hac causa Piso amicitia P. Clodii ductus operam dat, ut ea rogatio, quam ipse fert et fert ex senatus consulto et de religione, antiquetur. Messala vehementer adhuc agit severe. Boni viri precibus Clodii removentur a causa; operae comparantur; nosmet ipsi, qui Lycurgei a principio fuissemus, quotidie demitigamur; instat et urget Cato. Quid multa? Vereor, ne haec, neglecta a bonis, defensa ab improbis, magnorum rei publicae malorum causa sint. 4. Tuus autem ille amicus — scin quem dicam? —, de quo tu ad me scripsisti, postea quam non auderet reprehendere, laudare coepisse, nos, ut ostendit, admodum diligit, amplectitur, amat, aperte laudat; occulte, sed ita, ut perspicuum sit, invidet. Nihil come, nihil simplex, nihil ἐν

---

1. *victum eis* pr. M. — *screronem* M (*sicyonem* in mg.), *Sicronem* I, *esse Severonem oppugnatum* R. (*oppugnandam* Lambinus.) — 2. *id ipsum tamen* I. — *quando*] *quin* R. — 6. *aut* ante *interire* om. I. — 7. *me primum* I. — 10. *retinendam contra* om. M. Habet mg. M. — 12. *paene* om. pr. M. — *non nimis*] *non minus* R, *nominis* MI. — 14. *tantum*] *tamen* MR. — 15. *e genere* malebat Ernestius. — 16. *cum*] *in* corr. M. — 17. *a* om. pr. M. — 18. *metuas*, quod est ex I, seclusit Orellius: *speres* MR. — *videt* MR. (*audet* mg. M.) — 19. *Quin nunc* Cod. Bosii: *qui nunc* mg. M, *quin immo* MRIE. — *inter se leviter* I. — 20. *dissent* M. (*dissident* mg. M.) — 21. *fieret sacrificium*, *venisse* I. — 22. *muliebri inductum* (sic) *vestitu* I. — *ideoque* Muretus. — 25. *ad virgines atque pontifices* MI, *ad Xviros atque pontifices* Muretus. — *delatam* Ernestius. — *his* I. — 27. *Claudi* M, *Claudii* I. — 28. *et effert* I. — 31. *liturgei* pr. M, *licurgei* corr. M. — 32. *neglecta*] *iniecta* MR. Vulgata est ex I. — 33. *sit* MRI. — 34. *ille* om. I. — 37. *nil come nil* I. — *nihil ἐν τοῖς πολιτικοῖς nihil honestum* MR, *nihil ἐν τοῖς πολιτικοῖς illustre, nihil honestum* Z.

τοῖς πολιτικοῖς honestum, nihil illustre, nihil forte, nihil liberum. Sed haec ad te scribam alias subtilius; nam neque adhuc mihi satis nota sunt et huic terrae filio nescio cui committere epistolam tantis de rebus non audeo. 5. Provincias praetores nondum sortiti sunt. Res eodem est loci, quo reliquisti. Τοποθεσίαν, quam postulas, Miseni et Puteolorum, includam orationi meae. A. d. III. Non. Decembr. mendose fuisse animadverteram. Quae laudas ex orationibus, mihi crede, valde mihi placebant, sed non audebam antea dicere; nunc vero, quod a te probata sunt, multo mi ἀττικώτερα videntur. In illam orationem Metellinam addidi quaedam. Liber tibi mittetur, quoniam te amor nostri φιλορήτορα reddidit. 6. Novi tibi quidnam scribam? quid? Etiam. Messala consul Autronianam domum emit HS. CXXXIV. Quid id ad me, inquies? Tantum, quod ea emptione et nos bene emisse iudicati sumus et homines intelligere coeperunt, licere amicorum facultatibus in emendo ad dignitatem aliquam pervenire. Τεῦκρις illa lentum negotium est, sed tamen est in spe. Tu ista confice. A nobis liberiorem epistolam exspecta. VI. Kalend. Febr. M. Messala, M. Pisone coss.

XIV. (A. U. C. 693.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Vereor, ne putidum sit scribere ad te, quam sim occupatus; sed tamen distinebar, ut huic vix tantulae epistolae tempus habuerim atque id ereptum e summis occupationibus. Prima contio Pompeii qualis fuisset, scripsi ad te antea, non iucunda miseris, inanis improbis, beatis non grata, bonis non gravis; itaque frigebat. Tum Pisonis consulis impulsu levissimus tribunus pl. Fufius in contionem produxit Pompeium. Res agebatur in circo Flaminio et erat in eo ipso loco illo die nundinarum πανήγυρις. Quaesivit ex eo, placeretne ei iudices a praetore legi, quo consilio idem praetor uteretur. Id autem erat de Clodiana religione ab senatu constitutum. 2. Tum Pompeius μάλ' ἀριστοκρατικῶς locutus est, senatusque auctoritatem sibi omnibus in rebus maximi videri semperque visam esse respondit et id multis verbis. Postea Messala consul in senatu de Pompeio quaesivit, quid de religione et de promulgata rogatione sentiret. Locutus ita est in senatu, ut omnia illius ordinis consulta γενικῶς laudaret; mi-

---

1. *perforte* R. — 2. *hoc* I. — 6. *includendam* R. — 8. *valde mihi* om. MR. (Habent mg. M et I.) — 9. *mi* MR: *mihi* IE. — 10. *Nullam* M. (*in illam* mg. M.) — 11. *Novi*] *non* pr. M. — Fort. *quid iam* Or. — 12. *anthronianam* I, *Antonianam* R. — 13. *CXXXIV* M: *CXXXIII* R, *CCCC . XXXVII* IE. — *quid ad* R et pr. M. — 14. *simus* I. — *coeperint* I. — 15. *ad facultatem dignitatem* pr. M. — *Teutris Sylle* R, *Teueri sylluni* I. — 16. *lentum sane negotium* R. — *Tu insta, confice* Casaubonus. — 17. *Decembr.* I. — *M. Pisone* MR: *et M. Pisone* IE. — 22. *tamen ita* I. — *vix huic* I. — 23. *ex* I. — 25. *erigebat tum Pisonis* M, *erigebatur Pisonis* R, *erigebatur tum Pisonis* I. — 26. *levissimus* om. M. (Habet mg. M.) — *Fusius* MRI. — *concione* I. — 27. *producit* MZI. — *circulo* I. — 28. *illo*] *ipso* I. — 29. *ei centum iudices* R. — *quorum* R. — *eidem p. r. uteretur* pr. M, *eidem pr. uteretur* corr. M. — 30. *Pompeius in* (spatium vacuum) *locutus* I. — 31. *μάλ'* om. R. — 32. *maximi* I: *maxime* M, *maximam* RE. — *visam*] *usam* I. — 34. *de* ante *promulgata* om. R.

hique, ut assedit, dixit se putare satis ab se etiam † de istius rebus esse responsum. 3. Crassus postea quam vidit illum excepisse laudem ex eo, quod suspicarentur homines ei consulatum meum placere, surrexit ornatissimeque de meo consulatu locutus est; ut ita diceret, se, quod esset senator, quod civis, quod liber, quod viveret, mihi acceptum referre; quoties coniugem, quoties domum, quoties patriam videret, toties se beneficium meum videre. Quid multa? Totum hunc locum, quem ego varie meis orationibus, quarum tu Aristarchus es, soleo pingere, de flamma, de ferro — nosti illas *ληκύθους* —, valde graviter pertexuit. Proxime Pompeium sedebam. Intellexi hominem moveri, utrum Crassum inire eam gratiam, quam ipse praetermisisset, an esse tantas res nostras, quae tam libenti senatu laudarentur, ab eo praesertim, qui mihi laudem illam eo minus deberet, quod meis omnibus litteris in Pompeiana laude perstrictus esset. 4. Hic dies me valde Crasso adiunxit; et tamen ab illo aperte tecte quidquid est datum, libenter accepi. Ego autem ipse, dii boni! quo modo *ἐνεπερπερευσάμην*. novo auditori Pompeio! Si unquam mihi *περίοδοι ἢ καμπαὶ ἢ ἐνθυμήματα ἢ κατασκευαὶ* suppeditaverunt, illo tempore. Quid multa? Clamores. Etenim haec erat *ὑπόθεσις*, de gravitate ordinis, de equestri concordia, de consensione Italiae, de intermortuis reliquiis coniurationis, de vilitate, de otio. Nosti iam in hac materia sonitus nostros: tanti fuerunt, ut ego eo brevior sim, quod eos usque istim exauditos putem. 5. Romanae autem se res sic habent: senatus *Ἄρειος πάγος*. Nihil constantius, nihil severius, nihil fortius. Nam cum dies venisset rogationi ex senatus consulto ferendae, concursabant barbatuli iuvenes, totus ille grex Catilinae, duce filiola Curionis, et populum, ut antiquaret, rogabant. Piso autem consul, lator rogationis, idem erat dissuasor. Operae Clodianae pontes occuparant; tabellae ministrabantur ita, ut nulla daretur VTI ROGAS. Hic tibi Rostra Cato advolat, convicium Pisoni consuli mirificum facit; si id est convicium, vox plena gravitatis, plena auctoritatis, plena denique salutis. Accedit eodem etiam noster Hortensius, multi praeterea boni. Insignis vero opera Favonii fuit. Hoc concursu optimatium comitia dimittuntur; senatus vocatur. Cum decerneretur frequenti senatu, contra pugnante Pisone, ad pedes omnium singillatim accidente Clodio,

---

1. *abs te* M. — *de istius*] *de istis* MRI, *demptis* mg. Cratandr. (id est *de meis*), *de nostris* Manutius, *de mei ipsius* Tunstallus. Cfr. Martyni-Laguna Cic. Epp. p. 229. Vulgata est ex Y. — 3. *quod*] *quod hi* MRI. — 6. *referret* I. — *quoties coniugem* om. R. — 8. *quem in aristocratia ego* I. — *αρισταρχης* R. — 10. *Pompeio* MRI. Emendatum est ex XYZ et Diomede p. 405. P. — 11. *verum* M. (*utrum* mg. M.) — 14. *meis*] *in eis* pr. M. (*meis orationibus*, *omnibus litteris* R.) — 16. *tecte*] *tecto* corr. M, *tacto* I. — *dei* M. — 17. *quo*] *quod* Ernestii operae. — *ἐνεπερπειρασάμην* M, *novo auditori Pompeio ενεπερπερισαμην* R. — 18. *si κ. si ἐ. si κ.* M, om. RI. (*ἢ - ἢ - ἢ* XYZ.) — *καμπαὶ*] *καρποὶ* XYZ. — 20. *de intermortuis* Lambinus: *de immortuis* MRIE, *dein mortuis* mg. M. — 21. *de utilitate* RI. — *iam* om. R et pr. M. — 23. *eos* om. R. — *istinc* MRI. (*istim* Bosius, e Codd. suis, ut videtur.) — *res sic se* I. — 24. *nil* ter I. — 28. *eidem* M. — 29. *nulli* I. — *rogans* pr. M. — 30. *commulticium* M, *commulcium* Z, *commilitium* R utrobique, *cum multum* I, (*convitium* mg. M.) — *consuli*] *consilium* I. — 31. *commultium* ZM, *quo multorum* I. — *voce* R. — 33. *optimatium* M: *optimatum* RIE. — 34. *dirimuntur* Ascensiana pr. — 35. *sigillatim* MRI. — *accedente* M.

ut consules populum cohortarentur ad rogationem accipiendam; homines ad xv. Curioni nullum senatus consultum facienti assenserunt; ex altera parte facile cccc. fuerunt. Acta res est. Fufius tribunus tum concessit. Clodius contiones miseras habebat, in quibus Lucullum, Hortensium, C. Pisonem, Messalam consulem contumeliose laedebat; me tantum „comperisse omnia" criminabatur. Senatus et de provinciis praetorum et de legationibus et de ceteris rebus decernebat, ut ante, quam rogatio lata esset, ne quid ageretur. 5. Habes res Romanas. Sed tamen etiam illud, quod non speraram, audi. Messala consul est egregius, fortis, constans, diligens, nostri laudator, amatór, imitator. Ille alter uno vitio minus vitiosus; quod iners, quod somni plenus, quod imperitus, quod ἀπρακτότατος, sed voluntate ita καχέκτης, ut Pompeium post illam contionem, in qua ab eo senatus laudatus est, odisse coeperit. Itaque mirum in modum omnes a se bonos alienavit. Neque id magis amicitia Clodii adductus facit quam studio perditarum rerum atque partium. Sed habet sui similem in magistratibus praeter Fufium neminem. Bonis utimur tribunis pl., Cornuto vero Pseudocatone. Quid quaeris? 7. Nunc ut ad privata redeam, Τεῦκρις promissa patravit. Tu mandata effice, quae recepisti. Quintus frater, qui Argiletani aedificii reliquum dodrantem emit HS. dccxxv., Tusculanum venditat, ut, si possit, emat Pacilianam domum. Cum Lucceio in gratiam redi. Video hominem valde petiturire. Navabo operam. Tu, quid agas, ubi sis, cuiusmodi istae res sint, fac me quam diligentissime certiorem. Idibus Febr.

XV. (A. U. C. 693.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Asiam Quinto, suavissimo fratri, obtigisse audisti; non enim dubito, quin celerius tibi hoc rumor quam ullius nostrûm litterae nuntiarint. Nunc, quoniam et laudis avidissimi semper fuimus et praeter ceteros φιλέλληνες et sumus et habemur et multorum odia atque inimicitias rei publicae causa suscepimus, παντοίης ἀρετῆς μιμνήσκεο, curaque et effice, ut ab omnibus et laudemur et amemur. 2. His de rebus plura ad te in ea epistola scribam, quam ipsi Quinto dabo. Tu me velim certiorem facias, quid de meis mandatis egeris, atque etiam, quid de tuo negotio. Nam, ut Brundisio profectus es, nullae mihi abs te sunt redditae litterae. Valde aveo scire, quid agas. Idib. Martiis.

---

2. *faciunt* I. — *facile ex altera parte* I. — 3. *affuerunt* I. — *Fusius* MRI. — *tribunus tum*] *Tritum* Y, *tertium* XZMR, *circumcessit* I. Emendavit Manutius. — 4. *lucullium* pr. M. — 9. *quod ego non* I. — 10. *imitator*, *amator* I. — *aliter* pr. M, *autem* corr. M. — 11. *minus vitio* corr. M. — 13. *in qua* MRI, *qua* cum Ascensio E. — *ceperat* M. — 14. *neque id magis amicitia adductus Clodii id fecit* I. — 15. *fecit* MRI. (*facit* Bosius e Codd., ut videtur.) — 16. *fusium* M. — *neminem. Praeter Fufium bonis* cum quibusdam apud Lambinum Bosius. — 18. *Nunc ut ad* M: *num ut ad* I, *nunc ad* RE. — *τευκρος* R. — *paravit* I. — 19. *qui*] *quia* R. — *arguit e lanie* M, *Arguitelamiae* I. — 20. dccxxx RI. — 21. *pancilianam* I. — *redii* R. — *videro hominem valde petitur ire navabo* MR, *videro hominem valde petitur: re navabo* I. Emendavit Turnebus. — 28. *hic* I. — 31. *curaque et effice* I: *curaque*, *effice* MRE. — 33. *in ea*] *mea* pr. M. — *velim me* I. — 35. *Brundusio* M. — 36. *aveo* MRI: *habeo* Z, *haveo* E.

XVI. (A. U. C. 693.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Quaeris ex me, quid acciderit de iudicio, quod tam praeter opinionem omnium factum sit, et simul vis scire, quo modo ego minus, quam soleam, proeliatus sim: respondebo tibi ὕστερον πρότερον, Ὁμηρικῶς. Ego enim, quam diu senatus auctoritas mihi defendenda fuit, sic acriter et vehementer proeliatus sum, ut clamor concursusque maxima cum mea laude fierent. Quodsi tibi unquam sum visus in re publica fortis, certe me in illa causa admiratus esses. Cum enim ille ad contiones confugisset in iisque meo nomine ad invidiam uteretur, dii immortales! quas ego pugnas et quantas strages edidi! quos impetus in Pisonem, in Curionem, in totam illam manum feci! quo modo sum insectatus levitatem senum, libidinem iuventutis! Saepe, ita me dii iuvent! te non solum auctorem consiliorum meorum, verum etiam spectatorem pugnarum mirificarum desideravi. 2. Postea vero quam Hortensius excogitavit, ut legem de religione Fufius tribunus pl. ferret, in qua nihil aliud a consulari rogatione differebat nisi iudicum genus — in eo autem erant omnia —, pugnavitque, ut ita fieret, quod et sibi et aliis persuaserat nullis illum iudicibus effugere posse, contraxi vela perspiciens inopiam iudicum, neque dixi quidquam pro testimonio, nisi quod erat ita notum atque testatum, ut non possem praeterire. Itaque, si causam quaeris absolutionis — ut iam πρὸς τὸ πρότερον revertar —, egestas iudicum fuit et turpitudo. Id autem ut accideret, commissum est Hortensii consilio, qui, dum veritus est, ne Fufius ei legi intercederet, quae ex senatus consulto ferebatur, non vidit illud, satius esse illum in infamia relinqui ac sordibus quam infirmo iudicio committi. Sed ductus odio properavit rem deducere in iudicium, cum illum plumbeo gladio iugulatum iri tamen diceret. 3. Sed iudicium, si quaeris, quale fuerit: incredibili exitu; sic, uti nunc ex eventu ab aliis, a me tamen ex ipso initio consilium Hortensii reprehendatur. Nam ut reiectio facta est clamoribus maximis, cum accusator, tamquam censor bonus, homines nequissimos reiiceret, reus tamquam clemens lanista frugalissimum quemque secerneret, ut primum iudices consederunt, valde diffidere boni coeperunt. Non enim unquam turpior in ludo talario consessus fuit. Maculosi senatores, nudi equites, tribuni non tam aerati, quam, ut appellantur, aerarii. Pauci tamen boni inerant, quos reiectione fugare ille non potuerat, qui maesti inter sui dissimiles et maerentes sedebant et contagione turpitudinis vehementer permovebantur. 4. Hic, ut quaeque res ad consilium primis postulationibus referebatur, incredibilis erat severitas, nulla varietate sententiarum; nihil impetrarat reus;

---

3. *tamen* R. — 4. *hominum* R. — 5. *sim: ego respondebo* I. — 10. *in his quae* I. — 11. *dei* MI. — 15. *inspectatorem* I. — 16. *Fusius* MRI. — 18. *pugnavique* RI et pr. M. — *ut id ita* RI. — 21. *novum* I et pr. M. — 24. *Hortensii est* I. — 25. *fusius* pr. M. — 26. *illud*] *aliud* I. — *illum infamia relinqui a sordibus quam firmo* pr. M. — 27. *deductus* I. — 31. *reprehendebatur* I. — 32. *quis summos* M. (*nequissimos* mg. M.) — 33. *demens* R. — 34. *iudices* om. R. — 36. *quam* om. pr. M. — 37. *effugare* MR. — 38. *poterat* R et pr. M. — 40. *petitionibus* I. — 41. *impetrabat* Lambinus.

plus accusatori dabatur, quam postulabat; triumphabat — quid quaeris? — Hortensius se vidisse tantum; nemo erat, qui illum reum ac non millies condemnatum arbitraretur. Me vero teste producto, credo te ex acclamatione Clodii advocatorum audissse, quae consurrectio iudicum facta sit, ut me circumsteterint, ut aperte iugula sua pro meo capite P. Clodio ostentarint. Quae mihi res multo honorificentior visa est quam aut illa, cum iurare tui cives Xenocratem testimonium dicentem prohibuerunt, aut cum tabulas Metelli Numidici, cum eae, ut mos est, circumferrentur, nostri iudices adspicere noluerunt; multo haec, inquam, nostra res maior. 5. Itaque iudicum vocibus, cum ego sic ab iis, ut salus patriae, defenderer, fractus reus et una patroni omnes conciderunt. Ad me autem eadem frequentia postridie convenit, quacum abiens consulatu sum domum reductus. Clamare praeclari Ariopagitae se non esse venturos nisi praesidio constituto. Refertur ad consilium; una sola sententia praesidium non desideravit. Defertur res ad senatum; gravissime ornatissimeque decernitur; laudantur iudices; datur negotium magistratibus; responsurum hominem nemo arbitrabatur. *Ἔσπετε νῦν μοι Μοῦσαι, ὅππως δὴ πρῶτον πῦρ ἔμπεσε.* Nosti Calvum, ex Nanneianis illum, illum laudatorem meum, de cuius oratione erga me honorifica ad te scripseram. Biduo per unum servum, et eum ex gladiatorio ludo, confecit totum negotium; arcessivit ad se, promisit, intercessit, dedit. Iam vero — o dii boni rem perditam! — etiam noctes certarum mulierum atque adolescentulorum nobilium introductiones nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt. Ita, summo discessu bonorum, pleno foro servorum, xxv. iudices ita fortes tamen fuerunt, ut, summo proposito periculo, vel perire maluerint quam perdere omnia. xxxi. fuerunt, quos fames magis quam fama commoverit. Quorum Catulus cum vidisset quendam: „Quid vos, inquit, praesidium a nobis postulabatis? an, ne nummi vobis eriperentur, timebatis?" 6. Habes, ut brevissime potui, genus iudicii et causam absolutionis. Quaeris deinceps, qui nunc sit status rerum et qui meus. Rei publicae statum illum, quem tu meo consilio, ego divino confirmatum putabam, qui bonorum omnium coniunctione et auctoritate consulatus mei fixus et fundatus videbatur, nisi qui nos deus respexerit, elapsum scito esse de manibus uno hoc iudicio; si iudicium est, triginta homines populi Romani levissimos ac nequissimos, nummulis acceptis, ius ac fas omne

---

4. *advocatorem* M. — 5. *sit*] *sic* I. — *circumsteterunt* R. — 7. *iurarent* pr. M. — 9. *eae* MR: *hae* IE. — 10. *Itaque*] *Idque* I. — 11. *his* MI. — 12. *et una*] *e cuna* pr. M. — 14. *prescio* M. — 15. *referretur* R. — 18. Graeca om. RI. — 19. *πρατον πεππεσε* pr. M, *πρωτον πεμπεσε* corr. M. — *nanutianis* I. Alterum *illum* om. RI. — 20. *hortatione* R. — 21. *ludo gladiatorio* RI. — 22. *accersivit* I. — 23. *dei* I. — 24. *productiones* auctore Malaspina Lambinus. Firmat *introductiones* Seneca Ep. 97. — *nonnullas* pr. M. — 27. *xxxi*] *triginta* R. — *tum fuerunt* I. — 28. *commoverat* R, *commoveret* Ernestio auctore Schützius. — 29. *praesidium vobis* R et pr. M, *praesidium nobis* corr. M. Firmat nostram lectionem YZI et Seneca l. l. — *postulabatis*] *petebatis* Seneca. — 32. *rerum*] *rei publicae* I. — 35. *qui* R: *quis* IE. — 36. *populi Romani*] Suspecta haec Ernestio. (*xxx. homines levissimos ac nequissimos nummulis acceptis populi Romani ius* Ascens. tertia cum Pii exemplaribus.) — 37. *atque nequiss.* R. — *et fas* I.

delere, et, quod omnes non modo homines verum etiam pecudes factum esse sciant, id Thalnam et Plautum et Spongiam et ceteras huiusmodi quisquilias statuere nunquam esse factum. 7. Sed tamen, ut te de re publica consoler, non ita, ut sperarunt mali, tanto imposito rei publicae vulnere, alacris exsultat improbitas in victoria. Nam plane ita putaverunt, cum religio, cum pudicitia, cum iudiciorum fides, cum senatus auctoritas concidisset, fore, ut aperte victrix nequitia ac libido poenas ab optimo quoque peteret sui doloris, quem improbissimo cuique inusserat severitas consulatus mei. 8. Idem ego ille — non enim mihi videor insolenter gloriari, cum de me apud te loquor, in ea praesertim epistola, quam nolo aliis legi — idem, inquam, ego recreavi afflictos animos bonorum unumquemque confirmans, excitans. Insectandis vero exagitandisque nummariis iudicibus omnem omnibus studiosis ac fautoribus illius victoriae παῤῥησίαν eripui; Pisonem consulem nulla in re consistere unquam sum passus; desponsam homini iam Syriam ademi; senatum ad pristinam suam severitatem revocavi atque abiectum excitavi; Clodium praesentem fregi in senatu cum oratione perpetua, plenissima gravitatis, tum altercatione eiusmodi, ex qua licet pauca degustes. Nam cetera non possunt habere neque vim neque venustatem, remoto illo studio contentionis, quem ἀγῶνα vos appellatis. 9. Nam, ut Idib. Maiis in senatum convenimus, rogatus ego sententiam multa dixi de summa re publica atque ille locus inductus a me est divinitus: „ne, una plaga accepta, patres conscripti conciderent, ne deficerent; vulnus esse eiusmodi, quod mihi nec dissimulandum nec pertimescendum videretur; ne *aut metuendo ignavissimi* aut ignorando stultissimi iudicaremur; bis absolutum esse Lentulum, bis Catilinam; hunc tertium iam esse a iudicibus in rem publicam immissum. Erras, Clodi; non te iudices urbi, sed carceri reservarunt, neque te retinere in civitate sed exsilio privare voluerunt. Quamobrem, patres conscripti, erigite animos, retinete vestram dignitatem. Manet illa in re publica bonorum consensio; dolor accessit bonis viris, virtus non est imminuta; nihil est damni factum novi, sed, quod erat, inventum est. In unius hominis perditi iudicio plures similes reperti sunt." 10. Sed quid ago? paene orationem in epistolam inclusi. Redeo ad altercationem. Surgit pulchellus puer, obiicit mihi, me ad Baias fuisse. — „Falsum; sed tamen quid hoc? Simile est, inquam, quasi dicas in operto fuisse!" — Quid, inquit, homini Arpinati cum aquis calidis? — „Narra, inquam, patrono tuo, qui Arpinatis aquas concupivit; nosti enim Marianas." —

---

1. *et* om. pr. M. — 2. *sciebant* I. — *Talnam* R, *Calvum* I, *Talmam* Ernestii operae. — *Plautium* R, *Planum* I. — 3. *te ut* R. — 4. *sperarant* RI. — 5. *plena* pr. M. — 7. *concidissent* I. — 9. *innupserat* pr. M, *innusserat* corr. M, *iniunxerat* R. — *Eidem* M. — 10. *in ea*] *mea* M. — 12. *confirmans et excitans* I. — 18. *huiusmodi* M. — 20. *vos appellatis ἀγῶνα* R. — 21. *ut* om. R. — *Maiis* RI: *Maii* E. — *sententiam dicere multa* I. — 22. *reip.* R. — *est a me* I. — 23. *conciderint* M. — 24. *neque - neque* I. — 25. Excidit alterum membrum (*aut metuendo ignavissimi*) ex MRI, ut nos primus supplevit Bosius: *ne aut ignorando stultissimi aut metuendo ignavissimi* e Codd. Memmianis Lambinus, *ne aut ign. stult. iud. aut pertimescendo desperatissimi* e Codd. Pius. — 35. *Salsum* Manutius. Cfr. Beier ad Cic. Oratt. Fragm. p. 81. — 36. *quid huic simile est* MRI. Emendatum est ex Codd. Bosii et C. — *in operto dicas* I. — 37. *quid tu? quid inquit* R. — *calidis* MRI: *caldis* E. — 38. *Arpinates* Victorius. — *Marianas* R: *marinas* MIE.

Quousque, inquit, hunc regem feremus? — „Regem appellas, inquam, cum Rex tui mentionem nullam fecerit?" — ille autem Regis hereditatem spe devorarat. — Domum, inquit, emisti. — „Putes, inquam, dicere, iudices emisti." — Iuranti, inquit, tibi non crediderunt. — „Mihi vero, inquam, xxv. iudices crediderunt; xxxi., quoniam nummos ante acceperunt, tibi nihil crediderunt." Magnis clamoribus afflictus conticuit et concidit. 11. Noster autem status est hic: apud bonos iidem sumus, quos reliquisti; apud sordem urbis et faecem multo melius nunc, quam reliquisti. Nam et illud nobis non obest, videri nostrum testimonium non valuisse: — missus est sanguis invidiae sine dolore; atque etiam hoc magis, quod omnes illi fautores illius flagitii rem manifestam illam redemptam esse a iudicibus confitentur: — accedit illud, quod illa contionalis hirudo aerarii, misera ac ieiuna plebecula, me ab hoc Magno unice diligi putat; et hercule multa et iucunda consuetudine coniuncti inter nos sumus, usque eo, ut nostri isti comissatores coniurationis, barbatuli iuvenes, illum in sermonibus Cnaeum Ciceronem appellent. Itaque et ludis et gladiatoribus mirandas ἐπισημασίας sine ulla pastoricia fistula auferebamus. 12. Nunc est exspectatio ingens comitiorum, in quae omnibus invitis trudit noster Magnus Auli filium; atque in eo neque auctoritate neque gratia pugnat, sed quibus Philippus omnia castella expugnari posse dicebat, in quae modo asellus onustus auro posset ascendere. Consul autem ille, Deterionis histrionis similis, suscepisse negotium dicitur et domi divisores habere; quod ego non credo. Sed senatus consulta duo iam facta sunt odiosa, quod in consulem facta putantur, Catone et Domitio postulante: unum, ut apud magistratus inquiri liceret; alterum, † cuiusmodi divisores haberent, adversus rem publicam. 13. Lurco autem tribunus pl., † qui magistratum simul cum lege Aelia iniit, solutus est et Aelia et Fufia, ut legem de ambitu ferret; quam ille bono auspicio claudus homo promulgavit. Ita comitia in ante diem VI. Kal. Sext. dilata sunt. Novi est in lege hoc, ut qui nummos in tribus pronuntiarit, si non dederit, impune sit; sin dederit, ut, quoad vivat, singulis tribubus HS. CIↃ CIↃ CIↃ debeat. Dixi hanc legem P. Clodium iam ante servasse; pronuntiare enim solitum esse et non dare. Sed heus tu! videsne, consulatum illum nostrum, quem Curio antea

---

1. *ferremus* M. — 3. *Putas* I. — *inquam*] *quam* M. — 5. *xxx*. R. — 6. *ante nummos* I. — *acceperant* R. — *tibi vero nil* I. — 9. *melius nunquam* pr. M, *melius quam* RI. — 13. *accedit illud, quod* MRI: *accedit, quod* Ernestius. — *trudo* M. — 14. *ac*] *et* I. — 15. *simus* pr. M. — *iisque isti nostri commissatores* M. (Ut nos mg. M.) — 16. *ut*] *quod* R. — *comesatores* I. — *iuvenes*] *tuens* M, *tuentes* I. — 17. *et ludet si gl.* I et pr. M, *et ludentes gl.* R. — 18. *pastori* R. — 19. *exspectatio ingens comitiorum* Goveanus: *exspectatio in comitiorum* M, *exspectatio in comitiorum causa* I, *exspectatio comitiorum* RE. — *quae* Corradus: *qua* MRIE. — 23. *Deterionis* Y: *deterioris* MRI, *Doterionis* cum Bosio E. — 24. *ego* om. R. — 25. *iam duo* R. — 26. *magistratum* I. — 27. *cuiusmodi* MRI: *cuius domi* auctore Lambino E. Fort. *cuicuimodi*. Or. — *divisoris* I. — *habitarent* MR, *habitaret* I. Emendavit Aldus. — 28. *insimul cum lege alia* M. (*alia* etiam R.) — 29. *et alia* R. — *Fusia* RI et pr. M. — *ut*] *aut* R. — 30. *comitia madii Kal.* M, *comitia vi ad VI. Kal.* R, *comitia ad VI. Cal.* I. — 31. *tribu* MR. Emendatum est in I. — 33. *tribulibus* R. — *sestertia debeat* R, HS. *ccccxxxv. debeat* I. — 34. *pro una re* M. (*pronuntiare* mg. M.)

ἀποθέωσιν vocabat, si hic factus erit, † fabam mimum futurum? Quare, ut opinor, φιλοσοφητέον, id quod tu facis, et istos consulatus non flocci facteon. 14. Quod ad me scribis, te in Asiam statuisse non ire, equidem mallem, ut ires; ac vereor, ne quid in ista re minus commode fiat. Sed tamen non possum reprehendere consilium tuum, praesertim cum egomet in provinciam non sim profectus. 15. Epigrammatis tuis, quae in Amaltheo posuisti, contenti erimus, praesertim cum et Chilius nos reliquerit et Archias nihil de me scripserit; ac vereor, ne, Lucullis quoniam Graecum poëma condidit, nunc ad Caecilianam fabulam spectet. 16. Antonio tuo nomine gratias egi, eamque epistolam Manlio dedi. Ad te ideo antea rarius scripsi, quod non habebam idoneum, cui darem; nec satis sciebam, quo darem. Valde te venditavi. 17. Cincius si quid ad me tui negotii detulerit, suscipiam. Sed nunc magis in suo est occupatus; in quo ego ei non desum. Tu, si uno in loco es futurus, crebras a nobis litteras exspecta; ast plures etiam ipse mittito. 18. Velim, ad me scribas, cuiusmodi sit Ἀμαλθεῖον tuum, quo ornatu, qua τοποθεσίᾳ, et quae poëmata quasque historias de Ἀμαλθείᾳ habes, ad me mittas. Lubet mihi facere in Arpinati. Ego tibi aliquid de meis scriptis mittam. Nihil erat absoluti.

XVII. *(A. U. C.* 693.)

CICERO ATTICO S.

1. Magna mihi varietas voluntatis et dissimilitudo opinionis ac iudicii Quinti fratris mei demonstrata est ex litteris tuis, in quibus ad me epistolarum illius exempla misisti. Qua ex re et molestia sum tanta affectus, quantam mihi meus amor summus erga utrumque vestrûm afferre debuit, et admiratione, quidnam accidisset, quod afferret Quinto fratri meo aut offensionem tam gravem aut commutationem tantam voluntatis. Atque illud a me iam ante intelligebatur, quod te quoque ipsum discedentem a nobis suspicari vidêbam, subesse nescio quid opinionis incommodae sauciumque esse eius animum et insedisse quasdam odiosas suspiciones; quibus ego mederi cum cuperem antea saepe et vehementius etiam post sortitionem provinciae, nec tantum intelligebam ei esse offensionis, quantum litterae tuae declararant, nec tantum proficiebam, quantum volebam. 2. Sed tamen hoc me ipse consolabar, quod non dubitabam, quin te ille aut Dyrrhachii aut in istis locis

---

1. *ἀποθέωσιν vocabat* om. I. — *fabam mimum* corr. M: *faba mimum* Y, *fabam minimum* I et pr. M, *fabam nummum* R, *fabam imum* cum Bosio E. Fort. leg. e Cod. Sangall. Sec. X. Senecae Ludi 9, 2: *Famam mimum.* Or. — 2. *non flocci facteon* mg. Cratandri: *nonelocifacteon* M, *non κελαφητεον* R, *nonne* (spatium vacuum)? *Quod* I, *non flocci, ἐατέον* cum Turnebo E. — 7. *qui* pr. M. — *Chylius* R. — 8. *nil* I. — *Lucullus* MRI. Emendatum est ex Y. — 9. *poetam* pr. M. — *cicilianam* I. — 10. *Mallio* M, *Malio* I. Cf. ad Fam. 13, 22, 1. — 12. *quo* Ursinus: *quoi* M, *quid* RIE. — *Valde te venditavi* Lambinus: *vile te venditavi* Y, *Vale. te venditavi* ZM, *vale te venditari* X, *valde te vindicavi* R, *Vale. Te vindicavi* IE. — 14. *una* pr. M. — *in lo es* M. — 15. *exspectato: plures* Muretus. — *mitto* I. — 22. *ac*] *et* I. — 25. *nostrum* R. — 28. *iam in te* I, om. *iam ante* R. — 30. *incommodi* pr. M. — *sauciumque esse eius animum et insedisse* Lambinus: *sauciumque eius animum et insedisse* MI, *sauciumque esse animum et insedisse* R, *sauciumque eius animum insedisse* Ernestius. — 31. *mederi concuperem* pr. M. — *antea*] *et antea* I et Ambr. 17. — 33. *declararant* M: *declarant* RIE.

uspiam visurus esset. Quod cum accidisset, confidebam ac mihi persuaseram fore, ut omnia placarentur inter vos non modo sermone ac disputatione, sed conspectu ipso congressuque vestro. Nam, quanta sit in Quinto fratre meo comitas, quanta iucunditas, quam mollis animus ad accipiendam et ad deponendam offensionem, nihil attinet me ad te, qui ea nosti, scribere. Sed accidit perincommode, quod eum nusquam vidisti. Valuit enim plus, quod erat illi nonnullorum artificiis inculcatum, quam aut officium aut necessitudo aut amor vester ille pristinus, qui plurimum valere debuit. 3. Atque huius incommodi culpa ubi resideat, facilius possum existimare quam scribere. Vereor enim, ne, dum defendam meos, non parcam tuis. Nam sic intelligo, ut nihil a domesticis vulneris factum sit, illud quidem, quod erat, eos certe sanare potuisse. Sed huiusce rei totius vitium, quod aliquanto etiam latius patet, quam videtur, praesenti tibi commodius exponam. 4. De iis litteris, quas ad te Thessalonica misit, et de sermonibus, quos ab illo et Romae apud amicos tuos et in itinere habitos putas, ecquid tantum causae sit, ignoro; sed omnis in tua posita est humanitate mihi spes huius levandae molestiae. Nam, si ita statueris, et irritabiles animos esse optimorum saepe hominum et eosdem placabiles, et esse hanc agilitatem, ut ita dicam, mollitiamque naturae plerumque bonitatis, et, id quod caput est, nobis inter nos nostra sive incommoda sive vitia sive iniurias esse tolerandas, facile haec, quemadmodum spero, mitigabuntur. Quod, ego, ut facias, te oro. Nam ad me, qui te unice diligo, maxime pertinet neminem esse meorum, qui aut te non amet aut abs te non ametur. 5. Illa pars epistolae tuae minime fuit necessaria, in qua exponis, quas facultates aut provincialium aut urbanorum commodorum et aliis temporibus et me ipso consule praetermiseris. Mihi enim perspecta est ingenuitas et magnitudo animi tui, neque ego inter me atque te quidquam interesse unquam duxi praeter voluntatem institutae vitae, quod me ambitio quaedam ad honorum studium, te autem alia minime reprehendenda ratio ad honestum otium duxit. Vera quidem laude probitatis, diligentiae, religionis neque me tibi neque quemquam antepono; amoris vero erga me, cum a fraterno amore domesticoque discessi, tibi primas defero. 6. Vidi enim, vidi penitusque perspexi in meis variis temporibus et sollicitudines et laetitias tuas. Fuit mihi saepe et laudis nostrae gratulatio tua iucunda et timoris consolatio grata. Quin mihi nunc te absente non solum consilium, quo tu excellis, sed etiam sermonis communicatio, quae mihi suavissima tecum solet esse, maxime deest: — quid dicam? — in publicane re? quo

---

1. *audisset* mg. M, sed postea deletum. — 2. *nos* I. — *ad disputationem* M· (*ac disputatione* mg. M.) — 3. *inspectu* R, *aspectu* V. (*conspectu* corr. M.) — 4. *animus ad* MR: *animus et ad* IE. — 8. *necessitudo ut amor* M. — *noster* I. — 9. *que* M. (*atque* mg. M.) — 10. *aestimare* R. — 11. *defendo* Lambinus. — *intelligo, ut non nihil* R, *intelligo: nil* I. — 13. *vitium totius* I. — 14. *his* MI. — 15. *Thessalonicam* RI. — 16. *et quid* RI. — *tandem* Ernestio auctore Schützius. — 18. *ita esse statueris* RI. — 19. *eosdem saepe pl.* RI. — 20. *mollitiemque* RI. — *bonitati* MRI. (*bonitatis* repperi primum apud Aldum Nepotem. Or.) — 23. *oro*] *rogo* I. — 26. *provinciarum* M. — 28. *et ingenuitas* I, *integritas* MR. (*ingenuitas* Z et mg. M.) — 30. *bonorum* I. — 33. *amore* seclusit Ernestius. — 35. *ac laetitias* I. — *mihi*] *enim* I. — 36. *timoris*] *honoris* I. — 37. *qui* MR. — 39. *publicane* YZ: *publica* MRIE.

in genere mihi negligenti esse non licet; an in forensi labore? quem antea propter ambitionem sustinebam, nunc, ut dignitatem tueri gratia possim; an in ipsis domesticis negotiis? in quibus ego cum antea, tum vero post discessum fratris, te sermonesque nostros desidero. Postremo non labor meus, non requies; non negotium, non otium; non forenses res, non domesticae, non publicae, non privatae carere diutius tuo suavissimo atque amantissimo consilio ac sermone possunt. 7. Atque harum rerum commemorationem verecundia saepe impedivit utriusque nostrûm. Nunc autem ea fuit necessaria propter eam partem epistolae tuae, per quam te ac mores tuos mihi purgatos ac probatos esse voluisti. Atque in ista incommoditate alienati illius animi et offensi, illud inest tamen commodi, quod et mihi et ceteris amicis tuis nota fuit et abs te aliquando testificata tua voluntas omittendae provinciae; ut, quod una non estis, non dissensione ac dissidio vestro sed voluntate ac iudicio tuo factum esse videatur. Quare et illa, quae violata, expiabuntur, et haec nostra, quae sunt sanctissime conservata, suam religionem obtinebunt. 8. Nos hic in re publica infirma, misera commutabilique versamur. Credo enim te audisse nostros equites paene a senatu esse disiunctos; qui primum illud valde graviter tulerunt, promulgatum ex senatus consulto fuisse, ut de eis, qui ob iudicandum accepissent, quaereretur. Qua in re decernenda cum ego casu non affuissem sensissemque id equestrem ordinem ferre moleste neque aperte dicere, obiurgavi senatum, ut mihi visus sum, summa cum auctoritate, et in causa non verecunda admodum gravis et copiosus fui. 9. Ecce aliae deliciae equitum vix ferendae! quas ego non solum tuli, sed etiam ornavi. Asiani, qui de censoribus conduxerunt, questi sunt in senatu se cupiditate prolapsos nimium magno conduxisse; ut induceretur locatio, postulaverunt. Ego princeps in adiutoribus atque adeo secundus. Nam, ut illi auderent hoc postulare, Crassus eos impulit. Invidiosa res, turpis postulatio et confessio temeritatis. Summum erat periculum, ne, si nihil impetrassent, plane alienarentur a senatu. Huic quoque rei subventum est maxime a nobis perfectumque, ut frequentissimo senatu et liberalissimo uterentur, multaque a me de ordinum dignitate et concordia dicta sunt Kal. Decembr. et postridie. Neque adhuc res confecta est, sed voluntas senatus perspecta. Unus enim contra dixerat Metellus consul designatus. Quin erat dicturus — ad quem propter diei brevitatem perventum non est — heros ille noster Cato. 10. Sic ego conservans rationem institutionemque nostram, tueor, ut possum, illam a me conglutinatam concordiam; sed tamen, quoniam ista sunt tam infirma, munitur quaedam nobis ad retinendas opes nostras

---

3. *in* ante *ipsis* om. MR. — *cum*] *tum* I. — 5. *non etiam otium* I. — 6. *non publicae* om. MR. — 11. *ista incommodatione* R, *ista tamen incommodi* I. — 13. *te ante aliquando* I, *te aliquanto ante* mg. Crat. — 14. *discidio* corr. M. — 19. *valde* om. I. — 20. *eis* M: *iis* RE, *his* I. — 21. *accepissent* ZMR: *pecuniam accepissent* IE. — *discernenda* I. — 23. *sum* om. pr. M. — 26. *conduxerunt* MRI: *conduxerant* E, ut Bosius et Aldus N. tacite. — 27. *cupiditate damnatos prolapsos* pr. M. — *utque* R. — 29. *auderent*] *laudarent* RI. — 33. *liberalissimo* mg. Cratandri: *liberatissimo* (sed postea deletum) mg. M, *libentissimo* MRIE. — 36. *qui* MRI. Emendatum est ex XY. — 39. *quoniam*] *quamquam* R. — 40. *sunt tam infirma* Pius: *sunt tamen firmu* MR, *sunt tam firma* I, *sunt infirma* E.

tuta, ut spero, via, quam tibi litteris satis explicare non possum, significatione parva ostendam tamen. Utor Pompeio familiarissime. Video, quid dicas. Cavebo, quae sunt cavenda, ac scribam alias ad te de meis consiliis capessendae rei publicae plura. 11. Lucceium scito consulatum habere in animo statim petere; duo enim soli dicuntur petituri. Caesar cum eo coire per Arrium cogitat, et Bibulus cum hoc se putat per C. Pisonem posse coniungi. Rides? Non sunt haec ridicula, mihi crede. Quid aliud scribam ad te? quid? Multa sunt; sed in aliud tempus. Te si exspectari velis, cures, ut sciam. Iam illud moleste rogo, quod maxime cupio, ut quam primum venias. Nonis Decembribus.

XVIII. (A. U. C. 694.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Nihil mihi nunc scito tam deesse quam hominem eum, quocum omnia, quae me cura aliqua afficiunt, una communicem, qui me amet, qui sapiat, quicum ego † etiam loquar, nihil fingam, nihil dissimulem, nihil obtegam. Abest enim frater *ἀφελέστατος* et amantissimus. † Metellus — *Non homo, sed*

— — *litus atque aër et solitudo mera!*

Tu autem, qui saepissime curam et angorem animi mei sermone et consilio levasti tuo, qui mihi et in publica re socius et in privatis omnibus conscius et omnium meorum sermonum et consiliorum particeps esse soles, ubinam es? Ita sum ab omnibus destitutus, ut tantum requietis habeam, quantum cum uxore et filiola et mellito Cicerone consumitur. Nam illae ambitiosae nostrae fucosaeque amicitiae sunt in quodam splendore forensi; fructum domesticum non habent. Itaque, cum bene completa domus est tempore matutino, cum ad forum stipati gregibus amicorum descendimus, reperire ex magna turba neminem possumus, quocum aut iocari libere aut suspirare familiariter possimus. Quare te exspectamus, te desideramus, te iam etiam arcessimus; multa sunt enim, quae me sollicitant anguntque, quae mihi videor aures nactus tuas unius ambulationis sermone exhaurire posse. 2. Ac domesticarum quidem sollicitudinum aculeos omnes et scrupulos occultabo, neque ego huic epistolae atque ignoto tabellario committam. Atque hi — nolo enim te permoveri — non sunt permolesti, sed tamen insident et urgent et nullius amantis consilio aut ser-

---

1. *tuto* I. — 4. *capescendae* M. — 6. *atrium* I. — 7. *per Pisonem* Ernestii operae. — 8. *quid* ante *multa* del. corr. M. — *sed si in* R. — 9. *tempus exspectare velis* MR, *tempus te exspectare velim* I. Emendatum est ex mg. Crat. — *moleste* I (Probarunt Manutius, Lambinus, Reizius.): *modeste* MRE. — 14. *scito mihi nunc* R. — *hominem meum* pr. M. — 16. *quicum ego etiam loquar* M: *quicum ego colloquar* RE, *quicum colloquar* I, *quicum ego ita colloquar*, *ut* Ernestius. Malim: *quicum ego cum loquar.* Or. — 17. *amantissimus meus. Non* A. Augustinus, *amantissimus. Me tellus! non* de la Boissière de Chamfort. — 18. *Non - - mera* prosa oratione Ciceroni tribuit E. — 19. *mera*] *mea* M, om. R. — 20. *curam ut angorem* pr. M. — 24. *Cicerone* om. I. — 28. *descendimus*] Ab hoc inde v. usque ad Ep. 19. ultima vv. *qualem esse - - - Idibus Martiis* deficit M. — 30. *accersimus* RI. — 31. *multa sunt enim, quae me* ZRI: *multa enim me* Ernestius. — 34. *ego*] *eos* Ursinus. — 35. *Atque ii* R. Fort. *Atqui.* Bait.

mone requiescunt. In re publica vero, quamquam animus est praesens, † tamen voluntas etiam atque etiam ipsa medicinam efficit. Nam, ut ea breviter, quae post tuum discessum acta sunt, colligam, iam exclames necesse est res Romanas diutius stare non posse. Etenim, post profectionem tuam, primus, ut opinor, introitus fuit in causam fabulae Clodianae; in qua ego nactus, ut mihi videbar, locum resecandae libidinis et coërcendae iuventutis, vehemens fui et omnes profudi vires animi atque ingenii mei, non odio adductus alicuius sed spe rei publicae corrigendae et sanandae civitatis. 3. Afflicta res publica est empto constupratoque iudicio. Vide, quae sint postea consecuta. Consul est impositus is nobis, quem nemo praeter nos philosophos adspicere sine suspiritu possit. Quantum hoc vulnus? Facto senatus consulto de ambitu, de iudiciis, nulla lex perlata, exagitatus senatus, alienati equites Romani. Sic ille annus duo firmamenta rei publicae per me unum constituta evertit; nam et senatus auctoritatem abiecit et ordinum concordiam disiunxit. Instat hic nunc ille annus egregius. Eius initium eiusmodi fuit, ut anniversaria sacra Iuventatis non committerentur. Nam M. Luculli uxorem Memmius suis sacris initiavit. Menelaus aegre id passus divortium fecit. Quamquam ille pastor Idaeus Menelaum solum contempserat; hic noster Paris tam Menelaum quam Agamemnonem liberum non putavit. 4. Est autem C. Herennius quidam tribunus pl., quem tu fortasse ne nosti quidem — tametsi potes nosse; tribulis enim tuus est, et Sextus, pater eius, nummos vobis dividere solebat —: is ad plebem P. Clodium traducit; idemque fert, ut universus populus in campo Martio suffragium de re Clodii ferat. Hunc ego accepi in senatu, ut soleo; sed nihil est illo homine lentius. 5. Metellus est consul egregius et nos amat, sed imminuit auctoritatem suam, quod habet dicis causa promulgatum illud idem de Clodio. Auli autem filius, o dii immortales! quam ignavus ac sine animo miles! quam dignus, qui Palicano, sicut facit, os ad male audiendum quotidie praebeat! 6. Agraria autem promulgata est a Flavio, sane levis, eadem fere, quae fuit Plotia. Sed interea πολιτικὸς ἀνὴρ οὐδ' ὄναρ quisquam inveniri potest. Qui poterat, familiaris noster — sic est enim, volo te hoc scire — Pompeius, togulam illam pictam silentio tuetur suam. Crassus verbum nullum contra gratiam. Ceteros iam nosti; qui ita sunt stulti, ut amissa re publica piscinas suas fore salvas sperare videantur. 7. Unus

---

2. *ipsa medicinam efficit* XYZ: *ipsa medicina efficit* QRI, *ipsa me deficit* Victorius, *ipsa medicinam effugit* auctore Bosio E. Videtur requiri haec fere sententia: *quamquam animus est praesens et voluntas etiam, tamen eam* (rem publicam) *iam ipsa medicina deficit*. Or. — 5. *in causa* R. — *fabula Clodiana* I. F. Gronovius. — 8. *spe recorrigendae et* Y, *spere corrigendae et* Z, *spe non corrigendae, sed* RI, *spe corrigendae* Lambinus 1566. Vulgata est a Bosio. — 10. *stupratoque* R. — 11. *nobis is* R. — 12. *suspiritu* Z: *suspiratu* YE, *suspirio* RI. — *possit* Faërnus: *posset* RIE. — 14. *Romani, quod erat: qui ob rem iudicandam. Sic* R, *Romani quod erat quidem ob rem iudicandam. Sic* I. (Est glossema ad v. *senatus consulto.*) — 17. *iuventutis* RI. — 22. *poteris* I. — 23. *nobis* R. — 24. *traduci* I. — *refert* I. — 27. *habere dicit causam promulgatam* R, *habet dicit causam promulgatam* I. (Vulgata est ex YZ, nisi quod Y *causam.*) — 28. *Auli*] *Antii* R. (*de Clodio avet filius* I.) — 29. *animo miliesque dignus* Bandinellus, *animo, milies dignus* Muretus. — 33. *qui semel poterat* I. — 34. *legulam* R, *tegulam* I. — 35. *contra C. gratiam* I.

est, qui curet constantia magis et integritate, quam, ut mihi videtur, consilio aut ingenio, Cato; qui miseros publicanos, quos habuit amantissimos sui, tertium iam mensem vexat neque iis a senatu responsum dari patitur. Ita nos cogimur reliquis de rebus nihil decernere ante, quam publicanis responsum sit. Quare etiam legationes reiectum iri puto. 8. Nunc vides, quibus fluctibus iactemur; et, si ex iis, quae scripsimus, † tanta etiam a me non scripta perspicis, revise nos aliquando; et quamquam sunt haec fugienda, quo te voco, tamen fac, ut amorem nostrum tanti aestimes, ut eo vel cum his molestiis perfrui velis. Nam, ne absens censeare, curabo edicendum et proponendum locis omnibus. Sub lustrum autem censeri germani negotiatoris est. Quare cura, ut te quam primum videamus. Vale. xi. Kal. Febr. Q. Metello, L. Afranio coss.

XIX. (*A. U. C.* 694.)

CICERO ATTICO S.

1. Non modo, si mihi tantum esset otii, quantum est tibi, verum etiam, si tam breves epistolas vellem mittere, quam tu soles facere, te superarem et in scribendo multo essem crebrior quam tu; sed ad summas atque incredibiles occupationes meas accedit, quod nullam a me epistolam ad te sino sine argumento ac sententia pervenire. Et primum tibi, ut aequum est, civi amanti patriam, quae sunt in re publica, exponam; deinde, quoniam tibi amore nos proximi sumus, scribemus etiam de nobis ea, quae scire te non nolle arbitramur. 2. Atque in re publica nunc quidem maxime Gallici belli versatur metus. Nam Aedui, fratres nostri, pugnant; Sequani permale pugnarunt; et Helvetii sine dubio sunt in armis excursionesque in provinciam faciunt. Senatus decrevit, ut consules duas Gallias sortirentur, delectus haberetur, vacationes ne valerent, legati cum auctoritate mitterentur, qui adirent Galliae civitates darentque operam, ne eae se cum Helvetiis coniungerent. Legati sunt Q. Metellus Creticus et L. Flaccus et τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον, Lentulus Clodiani filius. 3. Atque hoc loco illud non queo praeterire, quod, cum de consularibus mea prima sors exisset, una voce senatus frequens retinendum me in urbe censuit. Hoc idem post me Pompeio accidit; ut nos duo quasi pignora rei publicae retineri videremur. Quid enim ego aliorum in me ἐπιφωνήματα exspectem, cum haec domi nascantur? 4. Urbanae autem res sic se habent. Agraria

---

6. *his* I. — 7. *tanta etiam* I: (*tanta es perspicacitate*) *etiam* ex interpolatione RE. Requiritur *cuncta*, *etiam*. OR. — *perspicis*. *Sed revise* R. — 9. *perfrui*] *pervenire* QRI. Illud „ex libris antiquis" primus dedit Bosius. — 12. *Vale. xi. Kal.* QRI, *ix. Kal.* Vb, *Kal.* cum Bosio E. — *L.* QR: *et L.* IE. — 17. *velim* cum libris notis RI. Emendavit Ernestius. — *quam*] *quod* RI. — *soles*, *facile te* Manutius. — 18. *scribendo* Muretus: *scripto* cum libris RIE. — 19. *nullu a me solo epistolam* R, *nullam a me solo epistolam* I. — 20. *sine* Oudendorpius: *absque* cum libris RIE. — *evenire* R, *venire* I. — 25. *Hedui* R, *Edui* I. — *permale*] *puer malam* Z teste Lambino, *puermale* Z teste Bosio, *pueri malam* Q, *pueri: in alam* I, *male* R. (Vulgata est ex Y.) — *pugnarunt; Helvetii* Lambinus. — 26. *Helvetii* om. I. — 29. *hae* I, *operam ne* (spatium vacuum) *se* R. — *se cum Helvetiis* R (et duo codd. Ambrr.): *cum Helvetiis se* IE. — *coniungerent* R et Ambr. 17: *iungerent* IE. — 30. '*L. Cneus Flaccus* I. — 31. *Clodiae* RI. (Emendatum est ex Y.) — 35. *alienorum* Malaspina. — 36. *innascantur* RI.

lex a Flavio tribuno pl. vehementer agitabatur auctore Pompeio; quae nihil populare habebat praeter auctorem. Ex hac ego lege secunda contionis voluntate omnia illa tollebam, quae ad privatorum incommodum pertinebant; liberabam agrum eum, qui P. Mucio, L. Calpurnio consulibus publicus fuisset; Sullanorum hominum possessiones confirmabam; Volaterranos et Arretinos, quorum agrum Sulla publicarat neque diviserat, in sua possessione retinebam; unam rationem non reiiciebam, ut ager hac adventicia pecunia emeretur, quae ex novis vectigalibus per quinquennium reciperetur. Huic toti rationi agrariae senatus adversabatur, suspicans Pompeio novam quandam potentiam quaeri. Pompeius vero ad voluntatem perferendae legis incubuerat. Ego autem magna cum agrariorum gratia confirmabam omnium privatorum possessiones — is enim est noster exercitus, hominum, ut tute scis, locupletium —; populo autem et Pompeio — nam id quoque volebam — satisfaciebam emptione, qua constituta diligenter et sentinam urbis exhauriri et Italiae solitudinem frequentari posse arbitrabar. Sed haec tota res interpellata bello refrixerat. Metellus est consul sane bonus et nos admodum diligit. Ille alter ita nihil est, ut plane, quid emerit, nesciat. 5. Haec sunt in re publica; nisi etiam illud ad rem publicam putas pertinere, Herennium quendam, tribunum pl., tribulem tuum, sane hominem nequam atque egentem, saepe iam de P. Clodio ad plebem traducendo agere coepisse; huic frequenter interceditur. Haec sunt, ut opinor, in re publica. 6. Ego autem, ut semel Nonarum illarum Decembrium, iunctam invidia ac multorum inimicitiis, eximiam quandam atque immortalem gloriam consecutus sum, non destiti eadem animi magnitudine in re publica versari et illam institutam ac susceptam dignitatem tueri; sed posteaquam primum Clodii absolutione levitatem infirmitatemque iudiciorum perspexi, deinde vidi nostros publicanos facile a senatu disiungi, quamquam a me ipso non divellerentur, tum autem beatos homines — hos piscinarios dico, amicos tuos — non obscure nobis invidere, putavi mihi maiores quasdam opes et firmiora praesidia esse quaerenda. 7. Itaque primum eum, qui nimium diu de rebus nostris tacuerat, Pompeium, adduxi in eam voluntatem, ut in senatu non semel sed saepe multisque verbis huius mihi salutem imperii atque orbis terrarum adiudicarit. Quod non tam interfuit mea — neque enim illae res aut ita sunt obscurae, ut testimonium, aut ita dubiae, ut laudationem desiderent — quam rei publicae, quod erant quidam improbi, qui contentionem fore aliquam mihi cum Pompeio ex rerum illarum dissensione arbitrarentur. Cum hoc ego me tanta familiaritate coniunxi, ut uterque nostrûm in sua ratione munitior et in re publica firmior hac coniunctione esse possit. 8. Odia autem illa libidinosae et delicatae iuventutis, quae erant in me incitata, sic mitigata sunt comitate quadam

---

3. *illa* om. E, ut tacite fecit Bosius. — 4. *liberaram* RI. — 6. *Arteminos* (sic) RI. — 14. *et Pompeio*] *Pompeio* Q, *Pompeioque* I. — 15. *exhausi* R. — 18. *nihil ita* I. — *emerit*] *erit* RI. — 19. *illud etiam* I. — *putes* I. — 22. *Haec sunt, ut opinor, in re publica* seclusit Ernestius. — 23. *illarum Nonarum* I. — 24. *iuncta invidia* I, *iunctam invidiae* Ascens. pr. — 34. *huius*] *suis* QRI. Emendavit Manutius. — 36. *res* om. R. — 38. *illarum rerum* I. — 40. *nostrum et in* Lambinus. — 42. *quadam comitate* I.

mea, me unum ut omnes illi colant. Nihil iam denique a me asperum in quemquam fit, nec tamen quidquam populare ac dissolutum; sed ita temperata tota ratio est, ut rei publicae constantiam praestem, privatis rebus meis propter infirmitatem bonorum, iniquitatem malevolorum, odium in me improborum adhibeam quandam cautionem et diligentiam; atque ita tamen his novis amicitiis implicati sumus, ut crebro mihi vafer ille Siculus insusurret [Epicharmus] cantilenam illam suam:

Νᾶφε καὶ μέμνασ᾽ ἀπιστεῖν. ἄρθρα ταῦτα τᾶν φρενῶν.

Ac nostrae quidem rationis ac vitae quasi quandam formam, ut opinor, vides. 9. De tuo autem negotio saepe ad me scribis; cui mederi nunc non possumus. Est enim illud senatus consultum summa pedariorum voluntate, nullius nostrûm auctoritate factum. Nam, quod me esse ad scribendum vides, ex ipso senatus consulto intelligere potes aliam rem tum relatam, hoc autem de populis liberis sine causa additum; et ita factum est a P. Servilio filio, qui in postremis sententiam dixit; sed immutari hoc tempore non potest. Itaque conventus, qui initio celebrabantur, iam diu fieri desierunt. Tu si tuis blanditiis tamen a Sicyoniis nummulorum aliquid expresseris, velim me facias certiorem. 10. Commentarium consulatus mei Graece compositum misi ad te; in quo si quid erit, quod homini Attico minus Graecum eruditumque videatur, non dicam, quod tibi, ut opinor, Panhormi Lucullus de suis historiis dixerat, se, quo facilius illas probaret Romani hominis esse, idcirco barbara quaedam et *σόλοικα* dispersisse. Apud me si quid erit eiusmodi, me imprudente erit et invito. Latinum si perfecero, ad te mittam. Tertium poëma exspectato, ne quod genus a me ipso laudis meae praetermittatur. Hic tu, cave, dicas, *τίς πατέρ᾽ αἰνήσει*; si est enim apud homines quidquam, quod potius sit, laudetur; nos vituperemur, qui non potius alia laudemus. Quamquam non *ἐγκωμιαστικὰ* sunt haec, sed *ἱστορικά*, quae scribimus. 11. Quintus frater purgat se multum per litteras et affirmat nihil a se cuiquam de te secus esse dictum. Verum haec nobis coram summa cura et diligentia sunt agenda; tu modo nos revise aliquando. Cossinius hic, cui dedi litteras, valde mihi bonus homo et non levis et amans tui visus est et talis, qualem esse eum tuae mihi litterae nuntiarant. Idibus Martiis.

XX. *(A. U. C.* 694.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Cum e Pompeiano me Romam recepissem a. d. IIII. Idus Maias, Cincius noster eam mihi abs te epistolam reddidit, quam tu

---

4. *malorum* I. — 6. *ita tamen his* Lambinus: *ita tamen si eis* XZ, *ita amem si iis* YE, *ita tam etsi eis* R, *ita tametsi eius* I. — 7. *Epicharmus* auctore Manutio seclusit Orellius. — 8. *τᾶν* Dio Chrysostomus: *τῶν* RE. — 12. *me affuisse scribendo* Lambinus. Cf. Hand Tursell. I. p. 117. — 14. *sine causa*] An *S. C. (senatus consulto* dat.*)*? Or. — 17. *qui in initio* I. — *si* om. R. — 18. *tamen an a* R. — 23. *soloeca* R, *obsoleta* I. — 27. *hominem* I. — *sit*] *si* I. — 28. *aliena* Bentivolius. — *laudamus* R. — 30. *multum*] *mihi* QRI. Fort. *se mihi multum*. Or. — *nil* I. — 34. *nunciarunt* corr. M, *enuntiarant* I. — 38. *e* om. MI. — 39. *Maii* E.

Idib. Febr. dederas. Ei nunc epistolae litteris his respondebo. Ac primum, tibi perspectum esse iudicium de te meum laetor; deinde, te in iis rebus, quae mihi asperius a nobis atque nostris et iniucundius actae videbantur, moderatissimum fuisse vehementissime gaudeo, idque neque amoris mediocris et ingenii summi ac sapientiae iudico. Qua de re cum ad me ita suaviter, diligenter, officiose et humaniter scripseris, ut non modo te hortari amplius non debeam, sed ne exspectare quidem abs te aut ab ullo homine tantum facilitatis ac mansuetudinis potuerim, nihil duco esse commodius, quam de his rebus nihil iam amplius scribere. Cum erimus congressi, tum, si quid res feret, coram inter nos conferemus. 2. Quod ad me de re publica scribis, disputas tu quidem et amanter et prudenter; et a meis consiliis ratio tua non abhorret — nam neque de statu nobis nostrae dignitatis est recedendum neque sine nostris copiis intra alterius praesidia veniendum, et is, de quo scribis, nihil habet amplum, nihil excelsum, nihil non summissum atque populare —; verumtamen fuit ratio mihi fortasse ad tranquillitatem meorum temporum non inutilis, sed mehercule rei publicae multo etiam utilior quam mihi, tum improborum impetus in me reprimi, cum hominis amplissima fortuna, auctoritate, gratia fluctuantem sententiam confirmassem et a spe malorum ad mearum rerum laudem convertissem. Quod si cum aliqua levitate mihi faciendum fuisset, nullam rem tanti aestimassem; sed tamen a me ita sunt acta omnia, non ut ego illi assentiens levior sed ut ille me probans gravior videretur. 3. Reliqua sic a me aguntur et agentur, ut non committamus, ut ea, quae gessimus, fortuito gessisse videamur. Meos bonos viros, illos quos significas, et eam, quam mihi dicis obtigisse, Σπάρταν, non modo nunquam deseram, sed etiam, si ego ab illa deserar, tamen in mea pristina sententia permanebo. Illud tamen, velim, existimes, me hanc viam optimatem post Catuli mortem nec praesidio ullo nec comitatu tenere. Nam, ut ait Rhinton, ut opinor,

Οἱ μὲν παρ᾽ οὐδέν εἰσι, τοῖς δ᾽ οὐδὲν μέλει.

Mihi vero ut invideant piscinarii nostri, aut scribam ad te alias aut in congressum nostrum reservabo. A curia autem nulla me res divellet, vel quod ita rectum est, vel quod rebus meis maxime consentaneum, vel quod, a senatu quanti fiam, minime me poenitet. 4. De Sicyoniis, ut ad te scripsi antea, non multum spei est in senatu. Nemo est enim iam, qui queratur. Quare, si id exspectas, longum est. Alia via, si qua potes, pugna. Cum est actum, neque animadversum est, ad quos pertineret, et raptim in eam sententiam pedarii cucurrerunt. Inducendi senatus consulti maturitas nondum est, quod neque sunt, qui querantur,

3. *his* I. — *nobis atque* delevit Schuetzius. — *atque a nostris* R. — 5. *et*] *sed* MR. — 6. *et* om. I. — 7. *hortari te* I. — 9. *nihil iam amplius* MR: *nihil amplius* IE. — 14. *praesidium* Z. — 18. *tum* I: *cum* MR, *civium* E. — 21. *existimassem* RI. — 22. *sunt acta* MR: *acta sunt* IE. — 25. *Meos*] *In eos* RI. — *significas: eam causa quam* I. — 27. *si ab illa deserar ego tamen* R. — 28. *optumatem* mg. M: *ocii mortem* pr. M, *optimatum* RI et corr. M, *optimatium* E. — 30. *Phynton* R et pr. M, *Phynthon* corr. M, *Phinton* I. — 31. *εἰσι*, *τοῖς* Lambinus: *εισι οις* R, *εἰσιν*, *οἷς* ME. — 36. *scripsi ad te* I. — 37. *iam*] *idem* pr. M. — 39. *concurrerunt* I.

et multi partim malevolentia, partim opinione aequitatis delectantur. 5. Metellus tuus est egregius consul. Unum reprehendo, quod otium nuntiari e Gallia non magno opere gaudet. Cupit, credo, triumphare. Hoc vellem mediocrius; cetera egregia. Auli filius vero ita se gerit, ut eius consulatus non consulatus sit, sed Magni nostri *ὑπώπιον*. 6. De meis scriptis, misi ad te Graece perfectum consulatum meum. Eum librum L. Cossinio dedi. Puto te Latinis meis delectari; huic autem Graeco Graecum invidere. Alii si scripserint, mittemus ad te; sed, mihi crede, simul atque hoc nostrum legerunt, nescio quo pacto retardantur. 7. Nunc — ut ad rem meam redeam — L. Papirius Paetus, vir bonus amatorque noster, mihi libros eos, quos Ser. Claudius reliquit, donavit. Cum mihi per legem Cinciam licere capere Cincius amicus tuus diceret, libenter dixi me accepturum, si attulisset. Nunc si me amas, si te a me amari scis, enitere per amicos, clientes, hospites, libertos denique ac servos tuos, ut scida ne qua depereat. Nam et Graecis his libris, quos suspicor, et Latinis, quos scio illum reliquisse, mihi vehementer opus est. Ego autem quotidie magis, quod mihi de forensi labore temporis datur, in his studiis conquiesco. Per mihi, per, inquam, gratum feceris, si in hoc tam diligens fueris, quam soles in iis rebus, quas me valde velle arbitraris; ipsiusque Paeti tibi negotia commendo, de quibus tibi ille agit maximas gratias; et, ut iam invisas nos, non solum rogo, sed etiam suadeo.

LIBER II.

I. (A. U. C. 694.*)*

CICERO ATTICO S.

1. **K**al. Iun. eunti mihi Antium et gladiatores M. Metelli cupide relinquenti venit obviam tuus puer. Is mihi litteras abs te et commentarium consulatus mei Graece scriptum reddidit. In quo laetatus sum me aliquanto ante de iisdem rebus Graece item scriptum librum L. Cossinio ad te perferendum dedisse. Nam, si ego tuum ante legissem, furatum me abs te esse diceres. Quamquam tua illa — legi enim libenter — horridula mihi atque incompta visa sunt; sed tamen erant ornata hoc ipso, quod ornamenta neglexerant, et, ut mulieres, ideo bene olere, quia nihil olebant, videbantur. Meus autem liber totum Isocrati *μυρο-*

---

3. *nuntiari e Gallia* R: *nuntiari Gallia* M, *e Gallia nuntiari* E. — *non magnopere nunciari* I. — 6. *perfectum*] *perscriptum* Lambinus. — 11. *Clodius* Lambinus. Cfr. ad Fam. IX. 16. — 13. *si amas me* I. — *si me a te amari scis* R, *si te amari a me scis* I. — 15. *sceda* R, *scheda* I. — *iis* R. — 17. *forensi labore temporis*] *forensi temporis* M, *forensi tempore* R. — 18. *his* RI: *iis* E. — 19. *iis* R: *his* IE. — 21. *aget* I. — 27. *sum me aliquanto* RI: *sum aliquanto* ME. — 28. *iis* pr. M. (*dem* add. mg. M.) — 30. *illa tua* I. — 33. *socratinrothecium* pr. M, *socrati mirrothecium* corr. M, *Isocratis μυροθήκιον* R.

θήκιον atque omnes eius discipulorum arculas ac nonnihil etiam Aristotelia pigmenta consumpsit; quem tu Corcyrae, ut mihi aliis litteris significas, strictim attigisti, post autem, ut arbitror, a Cossinio accepisti; quem tibi ego non essem ausus mittere, nisi eum lente ac fastidiose probavissem. 2. Quamquam ad me rescripsit iam Rhodo Posidonius, se, nostrum illud ὑπόμνημα cum legeret, quod ego ad eum, ut ornatius de iisdem rebus scriberet, miseram, non modo non excitatum esse ad scribendum sed etiam plane perterritum. Quid quaeris? conturbavi Graecam nationem. Ita, vulgo qui instabant, ut darem sibi, quod ornarent, iam exhibere mihi molestiam destiterunt. Tu, si tibi placuerit liber, curabis, ut et Athenis sit et in ceteris oppidis Graeciae. Videtur enim posse aliquid nostris rebus lucis afferre. 3. Oratiunculas autem et quas postulas et plures etiam mittam, quoniam quidem ea, quae nos scribimus adolescentulorum studiis excitati, te etiam delectant. Fuit enim mihi commodum, quod in eis orationibus, quae Philippicae nominantur, enituerat civis ille tuus Demosthenes, et quod se ab hoc refractariolo iudiciali dicendi genere abiunxerat, ut σεμνότερός τις καὶ πολιτικώτερος videretur, curare, ut meae quoque essent orationes, quae consulares nominarentur. Quarum una est in senatu Kal. Ian.; altera ad populum de lege agraria; tertia de Othone; quarta pro Rabirio; quinta de proscriptorum filiis; sexta, cum provinciam in contione deposui; septima, qua Catilinam emisi; octava, quam habui ad populum postridie, quam Catilina profugit; nona in contione, quo die Allobroges involgarunt; decima in senatu, Nonis Decembr. Sunt praeterea duae breves, quasi ἀποσπασμάτια legis agrariae. Hoc totum σῶμα curabo ut habeas. Et quoniam te cum scripta, tum res meae delectant, iisdem ex libris perspicies et quae gesserim et quae dixerim: aut ne poposcisses; ego enim tibi me non offerebam. 4. Quod quaeris, quid sit, quod te arcessam, ac simul impeditum te negotiis esse significas neque recusas, quin, non modo si opus sit, sed etiam si velim, accurras: nihil sane est necesse; verumtamen videbare mihi tempora peregrinationis commodius posse describere. Nimis abes diu, praesertim cum sis in propinquis locis; neque nos te fruimur et tu nobis cares. Ac nunc quidem otium est; sed, si paullo plus furor Pulchelli progredi posset, valde ego te istim excitarem. Verum praeclare Metellus impedit et impediet. Quid quaeris? Est consul φιλόπατρις et, ut semper iudicavi, natura bonus. 5. Ille autem non simulat, sed plane tribunus pl. fieri cupit. Qua de re cum in senatu ageretur, fregi hominem et inconstantiam eius reprehendi, qui Romae tribunatum pl. peteret,

1. *Aristotelica* I. — 3. *postquam ut* corr. M. — 5. *Possidonius* M. — 6. *se postquam nostrum* corr. M. — ὑπόμνημα *legere* R et pr. M, ὑπόμνημα *legisset* corr. M, *illud* (spatium vacuum) *legere* I. — 7. *modo non excitatum* MR: *modo excitatum* IE. — 8. *deterritum* Lambinus. — 12. *Oratiunculas - - offerebam.*] Totus hic locus mihi perquam suspectus est de νοθείᾳ. Or. — 13. *quoniam*] *quando* R. — 15. *in eis*] *meis* pr. M. — 16. *enituerit* I. — *tuus ille civis* R, *ille tuus civis* I. — *Demosthenes* auctore Manutio delevit Schuetzius. — 21. *deposui in contione* I. — 22. *qua*] *quo* MR, id est *quom*, *cum*. Or. — *habui* om. pr. M. — 23. *involgarunt*] *invocarunt* MRI. (Vulgata est ex Y.) — 28. *quod*] *quo* MRI. (Emendatum est ex XY.) — 32. *discribere* Z, *distribuere* R. — 35. *te ego* I. — *istim* M: *isthinc* R, *istinc* IE. — *exercitarem* MR. — 38. *quare* MR. — *cum*] *quom* corr. M. — 39. *eius* om. I.

cum in Sicilia, Herae, aedilitatem se petere dictitasset. Sed neque magno opere dixi esse nobis laborandum, quod nihilo magis ei liciturum esset plebeio rem publicam perdere, quam similibus eius, me consule, patriciis esset licitum. Iam, cum se ille septimo die venisse a freto neque sibi obviam quemquam prodire potuisse et noctu se introisse dixisset in eoque se in contione iactasset, nihil ei novi dixi accidisse: ex Sicilia septimo die Romam; tribus horis Roma Interamnam: noctu introisse; item ante: non esse itum obviam; ne tum quidem, cum iri maxime debuit. Quid quaeris? hominem petulantem modestum reddo non solum perpetua gravitate orationis, sed etiam hoc genere dictorum. Itaque iam familiariter cum ipso cavillor ac iocor. Quin etiam cum candidatum deduceremus, quaerit ex me, num consuessem Siculis locum gladiatoribus dare? Negavi. „At ego, inquit, novus patronus instituam; sed soror, quae tantum habeat consularis loci, unum mihi solum pedem dat." Noli, inquam, de uno pede sororis queri; licet etiam alterum tollas. Non consulare, inquies, dictum; fateor: sed ego illam odi male consularem. Ea est enim seditiosa; ea cum viro bellum gerit, neque solum cum Metello, sed etiam cum Fabio, quod eos mihi esse amicos moleste fert. 6. Quod de agraria lege quaeris, sane iam videtur refrixisse. Quod me quodam modo molli brachio de Pompeii familiaritate obiurgas, nolim ita existimes, me mei praesidii causa cum illo coniunctum esse; sed ita res erat instituta, ut, si inter nos esset aliqua forte dissensio, maximas in re publica discordias versari esset necesse. Quod a me ita praecautum atque ita provisum est, non ut ego de optima illa mea ratione decederem, sed ut ille esset melior et aliquid de populari levitate deponeret; quem de meis rebus, in quas eum multi incitarant, multo scito gloriosius quam de suis praedicare. Sibi enim bene gestae, mihi conservatae rei publicae dat testimonium. Hoc facere illum mihi quam prosit, nescio; rei publicae certe prodest. Quid, si etiam Caesarem, cuius nunc venti valde sunt secundi, reddo meliorem, num tandem obsum rei publicae? 7. Quin etiam, si mihi nemo invideret, si omnes, ut erat aequum, faverent; tamen non minus esset probanda medicina, quae sanaret vitiosas partes rei publicae,

---

1. *Sicilia*, *Herae* (*Himerae* Graevius.) *aedilitatem se petere dictitasset* Y: *Sicilia hueredilitatem* (sic) *saepe hereditasset* Z, *Sicilia hereditatem sepe hereditasset* pr. M, *Sicilia aedilitatem sepe dictitasset* corr. M, *Sicilia aedilitatem saepe dictasset* IE. Vv. *in Sicilia* mihi suspecta sunt. Or. — *Sed* om. pr. M. — 2. *dixi esse*] *dixisse* I. — 6. *eoque*] *eo quo* I. — 7. *scicilia* pr. M. — *Romam a tribus* M, *Romam ac tribus* R, *Romam: at tribus* Bosius. — 8. *idem non est ante itum* pr. M, *idem ante non est itum* corr. M, *idem ante: non est itum* I, *item non esse ante itum* R. — *tum*] *cum* pr. M. — *cum iri*] *quo miri* pr. M, *quom iri* corr. M. — 9. Fort. *debuerit*. Or. — 11. *ipso cavillor* MR: *ipso etiam cavillor* IE. — 12. *deducerem is quaerit* MR, *deducerem quaerit* I. (Emendatum est ex X.) — *consuevissem* I. — 13. *novos patronos* MRI. — 14. *habet* auctore Ernestio Schuetzius, *tantum cum habeat* Bentivolius. — 16. *odi illam* I. — 17. *Est enim seditiosa*, *et cum* Schuetzius. (Videtur versiculus comicus: *Est seditiosa; cum viro bellum gerit*. Or.) — 18. *eos mihi esse amicos moleste* I: *eos in hoc esse moleste* E cum pr. M, *eos nihil mihi esse moleste* corr. M, *eos nihil in hoc esse moleste* R. — 21. *me etiam mei* I. — 23. *forte aliqua* I. — 24. *praevisum* R. — 25. *optimati* Lambinus, quod placet. Or. 29. *quam*] *quid* R. — *prosit*] *profuit* M. — 30. *sunt nunc valde venti secundi* R. — 31. *num tandem* Schuetzius: *non tantum* pr. M, *num tantum* RIE et corr. M, *num tamen* Ambros. 17. — 33. *probanda esset* R.

quam quae exsecaret. Nunc vero, cum equitatus ille, quem ego in clivo Capitolino te signifero ac principe collocaram, senatum deseruerit, nostri autem principes digito se caelum putent attingere, si mulli barbati in piscinis sint, qui ad manum accedant; alia autem negligant: nonne tibi satis prodesse videor, si perficio, ut nolint obesse, qui possunt? 8. Nam Catonem nostrum non tu amas plus quam ego; sed tamen ille, optimo animo utens et summa fide, nocet interdum rei publicae. Dicit enim tamquam in Platonis πολιτείᾳ, non tamquam in Romuli faece, sententiam. Quid verius quam in iudicium venire, qui ob rem iudicandam pecuniam acceperit? Censuit hoc Cato; assensit senatus. Equites curiae bellum, non mihi; nam ego dissensi. Quid impudentius publicanis renuntiantibus? Fuit tamen retinendi ordinis causa facienda iactura. Restitit et pervicit Cato. Itaque nunc, consule in carcere incluso, saepe item seditione commota, aspiravit nemo eorum, quorum ego concursu itemque ii consules, qui post me fuerunt, rem publicam defendere solebant. Quid ergo? istos, inquies, mercede conductos habebimus? Quid faciemus, si aliter non possumus? an libertinis atque etiam servis serviemus? Sed, ut tu ais, ἅλις σπουδῆς. 9. Favonius meam tribum tulit honestius quam suam; Lucceii perdidit. Accusavit Nasicam inhoneste, ac modeste tamen dixit, ut Rhodi videretur molis potius quam Moloni operam dedisse. Mihi, quod defendissem, leviter succensuit. Nunc tamen petit iterum rei publicae causa. Lucceius quid agat, scribam ad te, cum Caesarem videro, qui aderit biduo. 10. Quod Sicyonii te laedunt, Catoni et eius aemulatori attribuis Servilio. Quid? ea plaga nonne ad multos bonos viros pertinet? Sed, si ita placuit, laudemus; deinde in discessionibus soli relinquamur! 11. Amalthea mea te exspectat et indiget tui. Tusculanum et Pompeianum valde me delectant, nisi quod me, illum ipsum vindicem aeris alieni, aere non Corinthio sed hoc circumforaneo obruerunt. In Gallia speramus esse otium. Prognostica mea cum oratiunculis propediem exspecta. Et tamen, quid cogites de adventu tuo, scribe ad nos. Nam mihi Pomponia nuntiari iussit, te mense Quintili Romae fore. Id a tuis litteris, quas ad me de censu tuo miseras, discrepabat. 12. Paetus, ut antea ad te scripsi, omnes libros, quos frater suus reliquisset, mihi donavit. Hoc illius munus in tua diligentia positum est. Si me amas, cura, ut conserventur et ad me perferantur. Hoc mihi nihil potest esse gra-

---

3. *multi* MRI. — 4. *sunt* MR. — *alii* MRI. (Emendatum est ex Y.) — 5. *si perficio* om. pr. M. — 7. *animo optimo* I. — 8. *in* om. pr. M. — 9. *face* MI. — 11. *senatus. Equit.* (sic) *Curiae* Y, *senatus equiti. Curiae* MRI. Emendavit Lambinus. — 13. *faciunda* MR. — 15. *itemque ii consules* R et corr. M: *itemque consules* IE et pr. M. — 18. *serviamus* MRI. — 20. *ac modeste tamen dixit, ut* RI et corr. M: *ac modeste tamen dixit aut* pr. M, *ac (modeste tamen dicit) ita ut*, cum Bosio E. — 22. *suscensuit* M. — 24. *cum*] *quom* mg. M. — *Quod sic Roma te laedunt* M, *Quod Sicyonatae laedunt. al. Quod Sicyonii te* mg. M. — 25. *attribuis* MRI: *attribuas* E. — *servillio* M. — 27. *discessionibus* Manutius: *dissensionibus* MRIE. — 28. *me valde* I. — 29. *vindicem* om. pr. M, ante *ipsum* posuit corr. M. — 31. *ocium* corr. M, *cum* pr. M. — *cum*] *quin* pr. M. — 33. *Quintilei Romae* M, *Quintili ei Romae* I. — 34. *censu* Z: *cessu* Y, *accensu* pr. M, *accessu* RE cum corr. M, *recessu* I. — 37. *et ad me perferantur* om. R et pr. M. (Habet mg. M.) — *nil* I.

tius, et cum Graecos, tum vero diligenter Latinos ut conserves velim. Tuum esse hoc munusculum putabo. Ad Octavium dedi litteras; cum ipso nihil eram locutus. Neque enim ista tua negotia provincialia esse putabam, neque te in tocullionibus habebam. Sed scripsi, ut debui, diligenter.

II. (A. U. C. 694.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Cura, amabo te, Ciceronem nostrum; ei nos *συννοσεῖν* videmur. 2. *Πελληναίων* in manibus tenebam et hercule magnum acervum Dicaearchi mihi ante pedes exstruxeram. O magnum hominem! et a quo multo plura didiceris quam de Procilio. *Κορινθίων* et *Ἀθηναίων* puto me Romae habere. Mihi crede, leges: Haec doceo — mirabilis vir est. *Ἡρώδης*, si homo esset, eum potius legeret, quam unam litteram scriberet; qui me epistola petivit, ad te, ut video, comminus accessit. Coniurasse mallem quam restitisse coniurationi, si illum mihi audiendum putassem. 3. De Lollio, sanus non es; de † vino, laudo. Sed heus tu, ecquid vides Kal. venire, Antonium non venire? iudices cogi? Nam ita ad me mittunt, Nigidium minari in contione se iudicem, qui non affuerit, compellaturum. Velim tamen, si quid est de Antonii adventu, quod audieris, scribas ad me et, quoniam huc non venis, coenes apud nos utique pridie Kal. Cave aliter facias. Cura, ut valeas.

III. (A. U. C. 694.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Primum, ut opinor, *εὐαγγέλια*. Valerius absolutus est, Hortensio defendente. Id iudicium Auli filio condonatum putabatur, et Epicratem suspicor, ut scribis, lascivum fuisse. Etenim mihi caligae eius et fasciae cretatae non placebant. Quid sit, sciemus, cum veneris. 2. Fenestrarum angustias quod reprehendis, scito te *Κύρου παιδείαν* reprehendere. Nam, cum ego idem istuc dicerem, Cyrus aiebat viridariorum *διαφάσεις* latis luminibus non tam esse suaves. Etenim *ἔστω ὄψις μὲν ἡ α, τὸ δὲ ὁρώμενον β, γ. ἀκτῖνες δὲ δ καὶ ε.* Vides enim cetera. Nam, si *κατ' εἰδώλων ἐμπτώσεις* videremus, valde

---

1. *cum*] *tum* I, *enim* R. — *Latinos diligenter* I. — 2. *Octavianum* I. — 3. *nil* I. — 4. *toculonibus* pr. M, *toculionibus* R cum corr. M, *decurionibus* I. — 8. *ei nos συννοσεῖν* Muretus: *cinos Θειοι* pr. M, *CINOCΘEIOI* corr. M, *ei nos θεῖοι* RIE. — 10. *obstruxeram* I. — *et a quo multo*] *et. eo multo* pr. M, *et eodem multo* I cum corr. M. — 11. *plurima* pr. M. — *Procillio* M. — *et*] *και* R. — 12. *Mihi crede, leges: Haec doceo* — Orellius: *mihi credes, leges; haec doceo* YE, *mihi hredes lege haec doceo* (*hredes* cum lin.) M, *mihi heredes. lege haec doceo* R, *mihi credes lege: te hoc doceo* I. — 13. *eum*] *tum* pr. M. — 14. *quin* M, *quin me* R. (*qui me* mg. M.) — 15. *cois* (cum lineola) pr. M, *cominus* corr. M. — 16. *lolio* I. — 17. *vino* MRI: *Vinio* auctore Pio E. — *hec quid* M. — 21. *huc*] *nunc* Bentivolius. — 22. *videas* inter *ut* et *valeas* inserit corr. M. — 26. *Auli filio* Malaspina: *Afilio* liber Faërni, *K. Atilio* YZE, *Atilio* MI, *Attilio* R. — *condemnatum* I et pr. M. — 27. *suspicior* M. — *mihi* om. pr. M. — *eius caligae* I, *Gallicae* mg. Repetitt. Lamb. Cfr. Philipp. 2, 31. — 28. *et* Orellius: *ut* cum libris RIE. — 30. *Cyrus*] *gyrus* RI. — 31. *aieabatur idiorum* M, *agebatur viridiorum* RI, *aiebat vi radiorum* auctore Tunstallo Luenemannus. — *αι διαφάσεις* R. — *lateis* M, *lacteis* I. — 32. *μεν α* R. — *αχτινες* M. — *δε αι γα* M, *δε x. β. και α* R.

laborarent *εἴδωλα* in angustiis; nunc fit lepide illa *ἔκχυσις* radiorum. Cetera si reprehenderis, non feres tacitum, nisi si quid erit eiusmodi, quod sine sumptu corrigi possit. 3. Venio nunc ad mensem Ianuarium et ad *ὑπόστασιν* nostram ac *πολιτείαν*, in qua *Σωκρατικῶς εἰς ἑκάτερον*, sed tamen ad extremum, ut illi solebant, *τὴν ἀρέσκουσαν*. Est res sane magni consilii. Nam aut fortiter resistendum est legi agrariae; in quo est quaedam dimicatio, sed plena laudis: aut quiescendum; quod est non dissimile atque ire in Solonium aut Antium: aut etiam adiuvandum; quod a me aiunt Caesarem sic exspectare, ut non dubitet. Nam fuit apud me Cornelius; hunc dico Balbum, Caesaris familiarem. Is affirmabat illum omnibus in rebus meo et Pompeii consilio usurum daturumque operam, ut cum Pompeio Crassum coniungeret. Hic sunt haec: coniunctio mihi summa cum Pompeio; si placet, etiam cum Caesare; reditus in gratiam cum inimicis, pax cum multitudine, senectutis otium. Sed me *κατακλεὶς* mea illa commovet, quae est in libro III.

Interea cursus, quos prima a parte iuventae
Quosque adeo consul virtute animoque petisti,
Hos retine atque auge famam laudesque bonorum.

Haec mihi cum in eo libro, in quo multa sunt scripta *ἀριστοκρατικῶς*, Calliope ipsa praescripserit, non opinor esse dubitandum, quin semper nobis videatur

Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.

Sed haec ambulationibus Compitaliciis reservemus. Tu pridie Compitalia memento. Balineum calfieri iubebo; et Pomponiam Terentia rogat; matrem adiungemus. *Θεοφράστου περὶ φιλοτιμίας* affer mihi de libris Quinti fratris.

IV. (*A. U. C.* 695.)

CICERO ATTICO S.

1. Fecisti mihi pergratum, quod Serapionis librum ad me misisti, ex quo quidem ego — quod inter nos liceat dicere — millesimam partem vix intelligo. Pro eo tibi praesentem pecuniam solvi imperavi, ne tu expensum muneribus ferres. At quoniam nummorum mentio facta est, amabo te, cura, ut cum Titinio, quoquo modo poteris, transigas. Si in eo, quod ostenderat, non stat, mihi maxime placet, ea, quae male empta sunt, reddi, si voluntate Pomponiae fieri poterit; si

2. *nisi si quid* MRI: *nisi quid* E. — 4. *κατάστασιν* Henr. Stephanus. — 5. *εἰς ἑκάτερον* om. R. — 7. *quo*] *quam* R. — 8. *aut acquiescendum* R, *ad quiescendum* I et pr. M. — 9. *ad iuvandum* M. — 14. *etiam*] *et tam* M. — 15. *κατακλεὶς* Turnebus: *καταχρεσις* M, *κατάχρισις* R, *κάτασις* Codd. Bosii, *κατάτασις* cum Bosio E. (hinc *κατάχρισις*, illinc *καλλιόπης* mg. M.) — 18. *ideo* E cum operis Iac. Gronovii. — *immoque* pr. M. — 20. *in eo*] *meo* MR. — 21. *perscripserit* I. — 24. *Compitaliciis* om. I. — 25. *memento te* corr. M. — *calefieri* RI. — *Pomponiam iam Terentia* I. — *Terrentia* M. — 26. *φιλοτειας* M, *φιλολογίας* vel *φιλοθείας* (supra: *νεικίας* ... *αυτί*) mg. M, *φιλομαθιας* R. — *affert* I. — 31. *dicere* om. Cod. Helmstad. et Ambr. 16. Cfr. Hand Turs. III. p. 401. — 33. *Ast* I et corr. M. — 34. *te* om. I. — *Ticinio* M, *Cicinio* I. — 35. *quos* corr. M.

ne id quidem, nummi potius reddantur, quam ullus sit scrupulus. Valde hoc velim ante, quam proficiscare, amanter, ut soles, diligenterque conficias. 2. Clodius ergo, ut ais, ad Tigranem? velim, † Syrpiae condicione; sed facile patior. Accommodatius enim nobis est ad liberam legationem tempus illud, cum et Quintus noster iam, ut speramus, in otio consederit, et, iste sacerdos Bonae Deae cuius modi futurus sit, scierimus. Interea quidem cum Musis nos delectabimus animo aequo — immo vero etiam gaudenti ac libenti; neque mihi unquam veniet in mentem Crasso invidere neque poenitere, quod a me ipse non desciverim. 3. De Geographia, dabo operam, ut tibi satisfaciam; sed nihil certi polliceor. Magnum opus est; sed tamen, ut iubes, curabo, ut huius peregrinationis aliquod tibi opus exstet. 4. Tu quidquid indagaris de re publica et maxime quos consules futuros putes, facito, ut sciam; tametsi minus sum curiosus. Statui enim nihil iam de re publica cogitare. 5. Terentiae saltum perspeximus. Quid quaeris? Praeter quercum Dodonaeam nihil desideramus, quo minus Epirum ipsam possidere videamur. 6. Nos circiter Kal. aut in Formiano erimus aut in Pompeiano. Tu, si in Formiano non erimus, si nos amas, in Pompeianum venito. Id et nobis erit periucundum et tibi non sane devium. 7. De muro, imperavi Philotimo, ne impediret, quo minus id fieret, quod tibi videretur. Tu, censeo, tamen adhibeas Vettium. His temporibus, tam dubia vita optimi cuiusque, magni aestimo unius aestatis fructum palaestrae Palatinae, sed ita tamen, ut nihil minus velim, quam Pomponiam et puerum versari in timore ruinae.

V. (*A. U. C.* 695.)

CICERO ATTICO S.

1. Cupio equidem et iam pridem cupio Alexandream reliquamque Aegyptum visere et simul ab hac hominum satietate nostri discedere et cum aliquo desiderio reverti; sed hoc tempore et his mittentibus,

Αἰδέομαι Τρῶας καὶ Τρῳάδας ἑλκεσιπέπλους.

Quid enim nostri optimates, si qui reliqui sunt, loquentur? an me aliquo praemio de sententia esse deductum?

Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει —

Cato ille noster, qui mihi unus est pro centum milibus. Quid vero historiae de nobis ad annos DC. praedicarint? quas quidem ego multo

1. *addantur* Manutius. Cfr. Garaton. ad Pison. 24. — 3. *Syrpiae* MI: *Syrpie* R, *Syspirae* auctore Bosio E. — 4. *conditiones* R et pr. M. — *est* MRI: *erit* (ex Saliceliana s. l. et a.) E. — 5. *quintius* pr. M, *quinctius* corr. M. — 6. *Bonae Deae*] *bene de te* pr. M. — 7. *futurus sit*, *scierimus* Orellius: *futurus eius sit* Y, *futurus scius* (*scidus* corr. M.) *sit* ZM, *futurus sit scimus* R, *futurus sciri possit* I, *futurus sit*, *sciemus* E. — *delectavimus* MI. — 8. *bibenti* R. — 10. *a me*] *an* pr. M. — *ipso* I, ut coniecit Schuetzius. — *desiverim* pr. M. — 12. *aliquod* om. MR. (Habet mg. M.) — 14. *minus*] *nimis* RI. — 15. *Statui*] *statim* I. — *iam* om. R. — *Terrentiae* M. — 21. *Tu*, *censeo*, *tamen adhibeas* Cratander: *ut censeo tamen adhibeas* MRI, *Censeo tamen*, *adhibeas* auctore Manutio E. — 22. *Veccium* M, *Vectium* RI. — 32. *nostrei* M. — 34. Om. Graeca h. l. R. — 35. *Quid Cato* R. — 36. *praedicarunt* pr. M. (*annos depraedicarint* I.)

magis vereor quam eorum hominum, qui hodie vivunt, rumusculos. Sed, opinor, excipiamus et exspectemus. Si enim deferetur, erit quaedam nostra potestas et tum deliberabimus. Etiam hercule est in non accipiendo nonnulla gloria. Quare si quid Θεοφάνης tecum forte contulerit, ne omnino repudiaris. 2. De istis rebus exspecto tuas litteras: quid Arrius narret; quo animo se destitutum ferat; ecqui consules parentur; utrum, ut populi sermo, Pompeius et Crassus; an, ut mihi scribitur, cum Gabinio Servius Sulpicius; et num quae novae leges; et num quid novi omnino; et, quoniam Nepos proficiscitur, cuinam auguratus deferatur, quo quidem uno ego ab istis capi possum. Vide securitatem meam. Sed quid ego haec, quae cupio deponere et toto animo atque omni cura φιλοσοφεῖν? Sic, inquam, in animo est. Vellem ab initio. Nunc vero, quoniam, quae putavi esse praeclara, expertus sum, quam essent inania, cum omnibus Musis rationem habere cogito. 3. Tu tamen de Curtio ad me rescribe certius, et num quis in eius locum paretur, et quid de P. Clodio fiat; et omnia, quemadmodum polliceris, ἐπὶ σχολῆς scribe; et, quo die Roma te exiturum putes, velim ad me scribas, ut certiorem te faciam, quibus in locis futurus sim; epistolamque statim des de iis rebus, de quibus ad te scripsi. Valde enim exspecto tuas litteras.

VI. (A. U. C. 695.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Quod tibi superioribus litteris promiseram, fore, ut opus exstaret huius peregrinationis, nihil iam magno opere confirmo. Sic enim sum complexus otium, ut ab eo divelli non queam. Itaque aut libris me delecto, quorum habeo Antii festivam copiam, aut fluctus numero; nam ad captandos lacertos tempestates non sunt idoneae. A scribendo prorsus abhorret animus. Etenim γεωγραφικά, quae constitueram, magnum opus est: ita valde Eratosthenes, quem mihi proposueram, a Serapione et ab Hipparcho reprehenditur; quid censes, si Tyrannio accesserit? Et hercule sunt res difficiles ad explicandum et ὁμοειδεῖς, nec tam possunt ἀνθηρογραφεῖσθαι, quam videbantur, et, quod caput est, mihi quaevis satis iusta causa cessandi est. Quin etiam dubitem, hic an Antii considam et hoc tempus omne consumam; ubi quidem ego mallem Duumvirum quam Romae me fuisse. 2. Tu vero sapientior Buthroti domum parasti. Sed, mihi crede, proxima est

---

2. *defertur* R cum corr. M. — 3. *Etiam*] *Et iam* RI. — *hercule* add. MRI, om. E. — *in non*] *mihi non* R, *non* suspectum Schuetzio. — 6. *et qui* RI. — 7. *pareant* pr. M. — 8. *leges novae* I. — 10. *Vide securitatem* Y: *videre vitam* Z, *videte civitatem* MR, *videre civitatem* I, *vide levitatem* auctoribus Goveano et Mureto E. — 12. *in animo: sic vellem* MI, *in animo si vellem* R. — 15. *Cutio* pr. M, *Tutio* I cum XZ et corr. M, *Curio* R. Emendatum est ex Y. — *rescribere* M. — *certius*] *recentius* R. — *num*] *nunc* MI. — 16. *fiat et*] *fre* (cum lin.) M, *fratre* R. — *quemadmodum tu polliceris* I. — 19. *his* I. — 20. *litteras tuas* I. — 27. *captandos lacertos* Orellius: *captandas lacertas* MR, *lacertas captandas* I, *lacertos captandos* Manutio auctore E. — 30. *Tirannio* M. — 32. *videbantur* MRI: *videbatur* E. — 33. *Quin*] *qui* R, *quem* I. — Malim *dubito*. Or. — 34. *hic an Antii* cum uno Cod. Malaspinae Lambinus: *an hic Antii* MRI, *an hic*, *an Antii* cum alio Cod. Malaspinae E. — 35. *Duumvirum*] *diu nimirum* MRI. — *me* om. MRI. (Utrumque correctum est ex Y.)

illi municipio haec Antiatium civitas. Esse locum tam prope Romam, ubi multi sint, qui Vatinium nunquam viderint? ubi nemo sit praeter me, qui quemquam ex vigintiviris vivum et salvum velit? ubi me interpellet nemo, diligant omnes? Hic, hic nimirum πολιτευτέον. Nam istic non solum non licet, sed etiam taedet. Itaque ἀνέκδοτα, quae tibi uni legamus, Theopompio genere aut etiam asperiore multo pangentur. Neque aliud iam quidquam πολιτεύομαι nisi odisse improbos, et id ipsum nullo cum stomacho, sed potius cum aliqua † scribendi voluptate. Sed ut ad rem: scripsi ad quaestores urbanos de Quinti fratris negotio. Vide, quid narrent, ecquae spes sit denarii, an cistophoro Pompeiano iaceamus. Praeterea de muro, statue, quid faciendum sit. Aliud quid? Etiam. Quando te proficisci istinc putes, fac, ut sciam.

VII. (A. U. C. 695.*)*

CICERO ATTICO S.

1. De geographia etiam atque etiam deliberabimus. Orationes autem me duas postulas: quarum alteram non libebat mihi scribere, quia abscideram; alteram, ne laudarem eum, quem non amabam. Sed id quoque videbimus. Denique aliquid exstabit, ne tibi plane cessasse videamur. 2. De Publio quae ad me scribis, sane mihi iucunda sunt, eaque etiam velim omnibus vestigiis indagata ad me afferas, cum venies; et interea scribas, si quid intelliges aut suspicabere, et maxime de legatione quid sit acturus. Equidem ante, quam tuas legi litteras, hominem ire cupiebam; non mehercule, ut differrem cum eo vadimonium — nam mira sum alacritate ad litigandum —; sed videbatur mihi, si quid esset in eo populare, quod plebeius factus esset, id amissurus. Quid enim ad plebem transisti? ut Tigranem ires salutatum? Narra mihi: reges Armenii patricios salutare non solent? Quid quaeris? Acueram me ad exagitandam hanc eius legationem. Quam si ille contemnit et si, ut scribis, bilem id commovet et latoribus, et auspicibus legis curiatae, spectaculum egregium. 3. Hercule, verum ut loquamur, subcontumeliose tractatur noster Publius: primum, qui cum domi Caesaris quondam unus vir fuerit, nunc ne in viginti quidem esse potuerit; deinde, alia legatio dicta erat, alia data est. Illa opima, ad exigendas pecunias, Druso, ut opinor, Pisaurensi, an epu-

---

1. *Antiatum* I. — 3. *vivum et salvum*] *vivum est saeclum* Y, *vivum est saegium* ZM, *vivum esse* mg. M, *unum esse Sergium* R, *unum esse salvum* I. Emendavit Victorius. — 4. *Hic, hic* MRI: *Hic* post Bosium E. — 5. *Itaque ἀνέκδοτα a nobis quae* R, *Itaque* (spatium vacuum) *a nobis quae* I. — 6. *Theopompio* Goveanus: *Theopomponio* MR, *Theopompino* IE. — 8. *scribendi*] Fort. *ridendi*. Or. — 10. *ecquae* Manutius: *et quae* MRI, *ecqua* E. — 12. *sit aliud. Quin etiam* RI et corr. M. — 16. *delibabimus* M. — 17. *a me autem* I. — 18. *qui absciram* M, *qui abscideram* I, *quod abfueram* R. — 19. *Denique aliud aliquid* I. — *tibi*] *te* M. — 22. *cum*] *quom autem* mg. M. — *venias* I. — 24. *litteras in hominem* cum libris notis RI. Emendavit Lambinus. — 26. *in populare* M, *impopulare* R. — 28. *resalutare* cum mg. Cratandri Lambinus. Placet. Or. — 29. *me* om. M. — 31. *curitates* MI. — 32. *Publius: qui cum* R et pr. M, *Publius: et primum cum* I. — 33. *domi* Cod. Bosii (in Add.) et mg. Cratandri: *in domo* MRIE. — 35. *optima* MRI. — *pisaurensia a neptiloni* (*a* in *pisaurensia* est in rasura) M, *Pisaurensi neptiloni* I, *Pisaurensia nebuloni* R. (*nepoloni*, *nebuloni* mg. M.) Emendatum est ex XYZ.

loni Vatinio reservatur; haec ieiuna tabellarii legatio datur ei, cuius tribunatus ad istorum tempora reservatur. Incende hominem, amabo te, quoad potest. Una spes est salutis istorum inter ipsos dissensio, cuius ego quaedam initia sensi ex Curione. Iam vero Arrius consulatum sibi ereptum fremit. Megabocchus et haec sanguinaria iuventus inimicissima est. Accedat vero, accedat etiam ista rixa auguratus. Spero me praeclaras de istis rebus epistolas ad te saepe missurum. 4. Sed, illud quid sit, scire cupio, quod iacis obscure, iam etiam ex ipsis quinque viris loqui quosdam. Quidnam id est? Si est enim aliquid, plus est boni, quam putaram. Atque haec, sic velim existimes, non me abs te *κατὰ τὸ πρακτικὸν* quaerere, quod gestiat animus aliquid agere in re publica. Iam pridem gubernare me taedebat, etiam cum licebat. Nunc vero cum cogar exire de navi, non abiectis sed ereptis gubernaculis, cupio istorum naufragia ex terra intueri; cupio, ut ait tuus amicus Sophocles, *κἂν ὑπὸ στέγῃ*

Πυκνᾶς ἀκούειν ψεκάδος εὑδούσῃ φρενί.

5. De muro, quid opus sit, videbis. Castricianum mendum nos corrigemus; et tamen ad me Quintus [CIↃ] CCIↃↃ IↃↃↃ. scripserat, nunc ad sororem tuam HS. XXX. Terentia tibi salutem dicit. Cicero tibi mandat, ut Aristodemo idem de se respondeas, quod de fratre suo, sororis tuae filio, respondisti. De *Ἀμαλθείᾳ* quod me admones, non negligemus. Cura, ut valeas.

VIII. (A. U. C. 695.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Epistolam cum a te avide exspectarem ad vesperum, ut soleo, ecce tibi nuntius pueros venisse Roma. Voco, quaero, ecquid litterarum? Negant. Quid ais, inquam, nihilne a Pomponio? Perterriti voce et vultu confessi sunt se accepisse, sed excidisse in via. Quid quaeris? Permoleste tuli. Nulla enim abs te per hos dies epistola inanis aliqua re utili et suavi venerat. Nunc, si quid in ea epistola, quam ante diem XVI. Kal. Mai. dedisti, fuit historia dignum, scribe quam primum, ne ignoremus; sin nihil praeter iocationem, redde id ipsum. Et scito Curionem adolescentem venisse ad me salutatum. Valde eius sermo de Publio cum tuis litteris congruebat. Ipse vero mirandum in modum

— *reges odisse superbos.*

---

1. *ieiuna tabellarii legatio* mg. Cratandri: *ieiuna tabella relegatio* MI, *ei una tabellaris legatio* mg. M, *ieiuna tabellaris legatio* R, *ieiuna ac bella relegatio* cum Cratandro E. — 2. *reservantur* pr. M. — 3. *quoad* XYZ: *quod* MRIE. — *pot' est* Y, *potes* M. — *ipsos*] *istos* MRI. Emendatum est in Ambr. 16. et ab Ernestio. — 5. *Megabrotus* I. — 6. *inimicissima*] *munitissima* R. — *Accedit* pr. M. — 8. *iam*] *tam* M. — 9. *ex*] *de* Lambinus. — *Quodnam* MRI. — 10. *sic*] *si* Ernestii operae. — 13. *cum cogar*] *quoniam cogar* mg. M. — 14. *ereptis*] *receptis* MR. Emendatum est in mg. M et I. — 15. *κἂν* (M) Cratander: *καὶ* E. — 15 et 16. Graeca om. RI. — 18. *et tamen* MRI: *tamen* E. — *Quintus*] *que* M. — *CIↃ* ante nos seclusit Ernestius, delevit Schuetzius. *Quintus decelini mendum scripserat* R, *Quintus ad me de . dccxxxvIIII* (spatium vacuum) *scripserat* I. — *nunc*] *non* MRI. Emendatum est ex Y. — 19. HS. *xxx. At Terrentia* M, *Mdcxxx Terentia* I. Emendatum est in R. — 21. *Ἀμαλθείᾳ* Orellius: *Amaltheia* M, *Amalthea* RIE. — 26. *Romam* pr. M. — *voce* Ernestii operae. — *et quid* M. — 27. *agis* pr. M.

Peraeque narrabat incensam esse iuventutem neque ferre haec posse. Bene habemus nos, si in his spes est; opinor, aliud agamus. Ego me do historiae. Quamquam licet me Saufeium putes esse; nihil me est inertius. 2. Sed cognosce itinera nostra, ut statuas, ubi nos visurus sis. In Formianum volumus venire Parilibus; inde — quoniam putas praetermittendum nobis esse hoc tempore Cratera illum delicatum — Kal. Mai. de Formiano proficiscemur, ut Antii simus a. d. v. Non. Mai. Ludi enim Antii futuri sunt a IV. ad prid. Non. Mai. Eos Tullia spectare vult. Inde cogito in Tusculanum, deinde Arpinum, Romam ad Kal. Iun. Te aut in Formiano aut Antii aut in Tusculano cura ut videamus. Epistolam superiorem restitue nobis et appinge aliquid novi.

IX. *(A. U. C.* 695.*)*

CICERO ATTICO S.

1. S. V. B. E. Cum mihi dixisset Caecilius quaestor puerum se Romam mittere, haec scripsi raptim, ut tuos elicerem mirificos cum Publio dialogos, cum eos, de quibus scribis, tum illum, quem abdis et ais longum esse, quae ad ea responderis, perscribere; illum vero, qui nondum habitus est, quem illa *βοῶπις*, cum e Solonio redierit, ad te est relatura, sic velim putes, nihil hoc posse mihi esse iucundius. Si vero, quae de me pacta sunt, ea non servantur, in caelo sum, ut sciat hic noster Hierosolymarius traductor ad plebem, quam bonam meis putissimis orationibus gratiam rettulerit, quarum exspecta divinam *παλινῳδίαν*. Etenim, quantum coniectura auguramur, si erit nebulo iste cum his dynastis in gratia, non modo de cynico consulari, sed ne de istis quidem piscinarum Tritonibus poterit se iactare. Non enim poterimus ulla esse in invidia, spoliati opibus et illa senatoria potentia. Sin autem ab iis dissentiet, erit absurdum in nos invehi. Verumtamen invehatur. Festive, mihi crede, et minore sonitu, quam putaram, orbis hic in re publica est conversus; citius omnino, quam oportuit, culpa Catonis, sed † rursus improbitate istorum, qui auspicia, qui Aeliam legem, qui Iuniam et Liciniam, qui Caeciliam et Didiam neglexerunt; qui omnia remedia rei publicae effuderunt; qui regna, qui praedia tetrarchis, qui immanes pecunias paucis dederunt. 2. Video iam, quo invidia transeat et ubi sit habitatura. Nihil me existimaris neque usu neque a Theophrasto didicisse, nisi brevi tempore desiderari nostra illa tempora vi-

---

1. *nec* R. — *haec ferre* I. — 2. Distinximus cum RI: *bene habemus: nos, si in his spes est, opinor* E. — 3. Distinximus cum R: *quamquam, licet me Saufeium putes esse, nihil* E. — 6. *delegatum* R et pr. M, *deligatum* I et corr. M. Emendatum est ex Z. — 8. *a IV.*] *ad IIII. K.* MR, om. I. Emendatum est ex Y. — 15. *S. V. B. E. Cum*] *Sub* vel *sube cum* Codd. Bosii, *Subito cum* MRI. Emendavit Muretus. — *Celius* R. — 16. *Romam velle mittere* I. — *elicerem* om. MI, habet iam R. — 17. *cum*] *tum* I. — *addis* MRI. Emendatum est in mg. M. — 19. *e*] *ex* I. — 20. *mihi* om. I. — 21. *pacti* malebat Ernestius. — 22. *potissimis* R. — 24. *si*] *sic* R. — 25. *δυνασταις* R. — 27. *esse invidia* MR. Emendatum est ex YI. — 28. *iis* R: *his* MIE. — 30. *citius* om. pr. M. — *oportuit, culpa* ex Cod. Longol. Schuetzius: *potuit, id culpa* MRIE. — 31. *rursus*] Malim *prorsus*. Cfr. ad Fam. 4, 10. Or. — 32. *Caeliam* MRI. — 33. Fort. *qui regna, populi Romani praedia, tetrarchis* ex parte cum Ernestio. Or. — 35. *habitura* I. — 36. *nisi*] *si* M, *sed tu* R. Emendatum est in I. — *tempora non videris* corr. M.

deris. Etenim si fuit invidiosa senatus potentia, cum ea non ad populum, sed ad tris homines immoderatos redacta sit, quid iam censes fore? Proinde isti licet faciant, quos volent, consules, tribunos pl., denique etiam Vatinii strumam sacerdotii *διβάφῳ* vestiant; videbis brevi tempore magnos non modo eos, qui nihil titubarunt, sed etiam illum ipsum, qui peccavit, Catonem. 3. Nam nos quidem, si per istum tuum sodalem Publium licebit, *σοφιστεύειν* cogitamus; si ille cogit, tum dumtaxat nos defendere; et, quod est proprium artis huius, *ἐπαγγέλλομαι*

Ἄνδρ' ἀπαμύνεσθαι ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ.

Patria propitia sit; habet a nobis, etiamsi non plus, quam debitum est, plus certe, quam postulatum est. Male vehi malo alio gubernante quam tam ingratis vectoribus bene gubernare. 4. Sed haec coram commodius. Nunc audi, quod quaeris. Antium me ex Formiano recipere cogito a. d. v. Non. Mai. Antio volo Non. Mai. proficisci in Tusculanum. Sed cum e Formiano rediero — ibi esse usque ad prid. Kalend. Mai. volo —, faciam statim te certiorem. Terentia tibi salutem. *Κικέρων ὁ μικρὸς ἀσπάζεται Τίτον Ἀθηναῖον.*

X. *(A. U. C.* 695.*)*

CICERO ATTICO S.

Volo ames meam constantiam. Ludos Antii spectare non placet. Est enim *ὑποσόλοικον*, cum velim vitare omnium deliciarum suspicionem, repente *ἀναφαίνεσθαι* non solum delicate sed etiam inepte peregrinantem. Quare usque ad Non. Mai. te in Formiano exspectabo. Nunc fac, ut sciam, quo die te visuri simus. Ab Appii Foro, hora quarta. Dederam aliam paullo ante Tribus Tabernis.

XI. *(A. U. C.* 695.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Narro tibi: plane relegatus mihi videor, posteaquam in Formiano sum. Dies enim nullus erat, Antii cum essem, quo die non melius scirem, Romae quid ageretur, quam ii, qui erant Romae. Etenim litterae tuae non solum quid Romae, sed etiam quid in re publica, neque solum quid fieret, verum etiam quid futurum esset, indicabant. Nunc, nisi si quid ex praetereunte viatore exceptum est, scire nihil possumus. Quare quamquam iam te ipsum exspecto, tamen isti puero, quem ad me statim iussi recurrere, da ponderosam aliquam epistolam

---

2. *redacta*] *tralata* cum mg. Cratandri Lambinus. — *quid iam* R (et Pius): *quid etiam* I et pr. M, *quidnam* E et corr. M. — 3. *tri. ple. etiam: deinde Vatinii* I. — 6. *paccavit* M, *pacavit* I. — 7. *cogit*, *tum* Orellius: *cogit tanta tum* Y, *cogitat tantum* MRI, *cogit ἄντα*, *tum* auctore Bosio E. — 8. *offendere* I. — *proprium est* I. — 10. *ἄνδρα ἀμύνεσθαι* MR. — 12. *malo*] *malle* pr. M, *male* corr. M. (*Malo vehi male* Ascens. tertia.) — 14. *audi*, *quod*] *ad id*, *quod* Cod. Faërni. — 17. *Mai.*] *Iunias* R. (*esse volo usque ad pridie cal. maias* I.) — *te statim* R. — *Terrentia* M, ubique. — 18. *Τίτον τὸν Ἀθηναῖον* cum Iunta Lambinus. — 21. *constantiam meam* I. — 24. *te usque ad Non. Maias in* R. — 25. *sumus* MR. — 26. *ante a Tribus* RI. — 29. *postea cum in* pr. M. — 30. *cum*] *quom* corr. M. — 31. *hi* I. — 34. *si* del. corr. M. — 36. *me*] *te* I.

plenam omnium non modo actorum sed etiam opinionum tuarum, ac diem, quo Roma sis exiturus, cura ut sciam. 2. Nos in Formiano esse volumus usque ad prid. Nonas Mai. Eo si ante eam diem non veneris, Romae te fortasse videbo. Nam Arpinum quid ego te invitem?

Τρηχεῖ', ἀλλ' ἀγαθὴ κουροτρόφος. οὔτι ἔγωγε
Ἧς γαίης δύναμαι γλυκερώτερον ἄλλο ἰδέσθαι.

Haec igitur, et cura ut valeas.

XII. (*A. U. C.* 695.)

CICERO ATTICO S.

1. Negent illi Publium plebeium factum esse! Hoc vero regnum est et ferri nullo pacto potest. Emittat ad me Publius, qui obsignent: iurabo Cnaeum nostrum, collegam Balbi, Antii mihi narrasse se in auspicio fuisse. O suaves epistolas tuas uno tempore mihi datas duas! quibus *εὐαγγέλια* quae reddam, nescio; deberi quidem plane fateor. 2. Sed vide *συγκύρημα*. Emerseram commode ex Antiati in Appiam ad Tris Tabernas, ipsis Cerialibus, cum in me incurrit Roma veniens Curio meus. Ibidem illico puer abs te cum epistolis. Ille ex me, nihilne audissem novi: ego negare. „Publius, inquit, tribunatum pl. petit." Quid ais? „Et inimicissimus quidem Caesaris, et ut omnia, inquit, ista rescindat." Quid Caesar? inquam. „Negat se quidquam de illius adoptione tulisse." Deinde suum, Memmii, Metelli Nepotis exprompsit odium. Complexus iuvenem dimisi, properans ad epistolas. Ubi sunt, qui aiunt *ζώσης φωνῆς*? Quanto magis vidi ex tuis litteris quam ex illius sermone quid ageretur! de ruminatione quotidiana, de cogitatione Publii, de lituis *βοώπιδος*, de signifero Athenione, de litteris missis ad Cnaeum, de Theophanis Memmiique sermone; quantam porro mihi exspectationem dedisti convivii istius *ἀσελγοῦς*! Sum in curiositate *ὀξύπεινος*: sed tamen facile patior te id ad me *συμπόσιον* non scribere; praesentem audire malo. 3. Quod me, ut scribam aliquid, hortaris, crescit mihi quidem materies, ut dicis; sed tota res etiamnunc fluctuat: *κατ' ὀπώρην τρύξ*. Quae si desederit, magis erunt iudicata, quae scribam; quae si statim a me ferre non potueris, primus habebis tamen et aliquamdiu solus. 4. Dicaearchum recte amas. Luculentus homo est et civis haud paullo melior quam isti nostri *ἀδικαίαρχοι*. Litteras scripsi hora decima Cerialibus, statim ut tuas legeram; sed eas eram daturus,

---

2. *die* M. — 5. *ου ταρ εγω γη γεης γαιης* M. — 7. *Haec*] *huc* Goveanus. — *et cura* MR: *Cura* IE. — 10. *Publium tr. plebium* pr. M, *Publium tribunum* R, *Publium tr. plebi* corr. M, *Publium tri. ple.* (sic) I. Emendatum est ex XZ. — Fort. *factum a sese esse.* Cfr. Schuetzium in Ed. mai. Or. — *regnum esse ferre n. p. potes* MR, *regnum esse ferri n. p. potest* I. Emendatum est ex XZ. — 12. *se* om. MRI. — 13. *suaves* om. R. — 15. *commodum* Goveanus, rursusque Schuetzius. Cfr. tamen Zumpt. ad Verr. p. 480. Hand Turs. II. p. 102. — *Antia* pr. M, *Antio* R. Emendatum est ex XYZI et corr. M. — 16. *Cerealibus* R. — 20. *optione* R. — 24. Vv. *de cogitatione* videntur gloss. vv. *de rum. quot.* Or. — 27. *conviviis tuis* MI. Emendatum est in R. — *ACEATOVC* M, *ἀστυάγους* mg. M, *αστυαγης* R. — 28. *οξυπινος* M. — *facile* om. R et pr. M. — 31. *τρύξ*] *τρυ* X, *τραχυς* MR. — *decesserit* MRI. Emendatum est ex Cod. Helmstad. et a Manutio. — *iudicata*] Fort. *liquata*. Or. — 32. *et*] *id* MI, *ad* R. — 34. *civis*] *quis* pr. M. — 35. *Cerealibus* R.

ut putaram, postridie ei, qui mihi primus obviam venisset. Terentia delectata est tuis litteris. Impertit tibi multam salutem; *καὶ Κικέρων ὁ φιλόσοφος τὸν πολιτικὸν Τίτον ἀσπάζεται.*

XIII. (A. U. C. 695.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Facinus indignum! epistolam *αὐϑωρεὶ* tibi a Tribus Tabernis rescriptam ad tuas suavissimas epistolas neminem reddidisse! At scito eum fasciculum, quo illam conieceram, domum eo ipso die latum esse, quo ego dederam, et ad me in Formianum relatum esse. Itaque tibi tuam epistolam iussi referri, ex qua intelligeres, quam mihi tum illae gratae fuissent. 2. Romae quod scribis sileri, ita putabam. At hercule in agris non siletur; nec iam ipsi agri regnum vestrum ferre possunt. Si vero in hanc *Τηλέπυλον* veneris *Λαιστρυγονίην* — Formias dico —, qui fremitus hominum! quam irati animi! quanto in odio noster amicus Magnus! cuius cognomen una cum Crassi Divitis cognomine consenescit. Credas mihi velim; neminem adhuc offendi, qui haec tam lente, quam ego fero, ferret. Quare, mihi crede, *φιλοσοφῶμεν.* Iuratus tibi possum dicere nihil esse tanti. Tu si ad Sicyonios litteras habes, advola in Formianum, unde nos pridie Non. Mai. cogitamus.

XIV. (A. U. C. 695.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Quantam tu mihi moves exspectationem de sermone Bibuli! quantam de colloquio *βοώπιδος*! quantam etiam de illo delicato convivio! Proinde ita fac, venias ad sitientes aures. Quamquam nihil est iam, quod magis timendum nobis putem, quam ne ille noster Sampsiceramus, cum se omnium sermonibus sentiet vapulare et cum has actiones *εὐανατρέπτους* videbit, ruere incipiat. Ego autem usque eo sum enervatus, ut hoc otio, quo nunc tabescimus, malim *ἐντυραννεῖσϑαι*, quam cum optima spe dimicare. 2. De pangendo quod me crebro adhortaris, fieri nihil potest. Basilicam habeo, non villam, frequentia Formianorum. At quam parem basilicae tribum Aemiliam! Sed — omitto vulgus — post horam IV. molesti ceteri non sunt. C. Arrius proximus est vicinus; immo ille quidem iam contubernalis, qui etiam se idcirco Romam ire negat, ut hic mecum totos dies philosophetur. Ecce ex altera parte Sebosus, ille Catuli familiaris. Quo me vertam? Statim mehercule Arpinum irem, ni te in Formiano commo-

---

1. *obvenisset* cum R et Codd. Malesp. Lambinus. — 2. *adfectata* (sic) *est et tueis literis impertit multam salutem* M (superscr. *tibi* ante *multam*), *adfectata tibi est. Et his litteris impertit multam salutem* R, *adfectata est tuis litteris. Impartit tibi multum salutis* I. Emendavit Victorius. — 6. *αὐϑωρεὶ* om. R. — 7. *ad tris tuas* R. — *ep. scriptam neminem* pr. M. — *Adscito* M. (*at* mg. M.) — 8. *fasciculum in quo* R. — 9. *Formiano* R. — 10. *quantum illae mihi* R. — 12. *silotibo* M. (*siletur* mg. M.) — *nostrum* I. — 14. *qui* om. pr. M. — *infremitus* M. — 18. *ad Sicyonios litteras* MR: *litteras ad Sicyonios* IE. — 19. *Mai. recedere cogitamus* I. — 23. *quantum etiam* M. — 24. *fac: venies* auctore Ernestio Schuetzius. — *sitientis auris* I. — 26. *cum se*] *quem se* M, *quem cum se* I. — *has*] *suas* Bentivolius. — 31. *at quam partem basilicae* MR, *ad quam partem b.* I. Emendatum est e Codd. Bosii. — 32. *ceteri molesti* I. — 34. *se* om. I. — 35. *Sebolus* I. — *Catulli* MR.

dissime exspectari viderem, dumtaxat ad prid. Non. Mai. Vidi enim, quibus hominibus aures sint deditae meae. Occasionem mirificam, si qui nunc, dum hi apud me sunt, emere de me fundum Formianum velit! Et tamen illud probem? „magnum quid aggrediamur et multae cogitationis atque otii." Sed tamen satisfiet a nobis neque parcetur labori.

XV. (*A. U. C.* 695.)

CICERO ATTICO S.

1. Ut scribis, ita video non minus incerta in re publica quam in epistola tua; sed tamen ista ipsa me varietas sermonum opinionumque delectat. Romae enim videor esse, cum tuas litteras lego, et, ut fit in tantis rebus, modo hoc, modo illud audire. Illud tamen explicare non possum, quidnam invenire possit, nullo recusante, ad facultatem agrariam. 2. Bibuli autem ista magnitudo animi in comitiorum dilatione quid habet nisi ipsius iudicium sine ulla correctione rei publicae? Nimirum in Publio spes est. Fiat, fiat tribunus pl., si nihil aliud, ut eo citius tu ex Epiro revertare. Nam, ut illo tu careas, non video posse fieri, praesertim si mecum aliquid volet disputare. Sed id quidem non dubium est, quin, si quid erit eiusmodi, sis advolaturus. Verum ut hoc non sit, tamen seu ruet seu eriget rem publicam, praeclarum spectaculum mihi propono, modo te consessore spectare liceat. 3. Cum haec maxime scriberem, ecce tibi Sebosus! Nondum plane ingemueram: „Salve", inquit Arrius. Hoc est Roma decedere? Quos ego homines effugi, cum in hos incidi? Ego vero

In montes patrios et ad incunabula nostra

pergam. Denique, si solus non potuero, cum rusticis potius quam cum his perurbanis, ita tamen, ut, quoniam tu certi nihil scribis, in Formiano tibi praestoler usque a. d. III. Non. Mai. 4. Terentiae pergrata est assiduitas tua et diligentia in controversia Mulviana. Nescit omnino te communem causam defendere eorum, qui agros publicos possideant. Sed tamen tu aliquid publicanis pendis; haec etiam id recusat. Ea tibi igitur et *Κικέρων*, *ἀριστοκρατικώτατος παῖς*, salutem dicunt.

XVI. (*A. U. C.* 695.)

CICERO ATTICO S.

1. Coenato mihi et iam dormitanti prid. Kal. Mai. epistola est illa reddita, in qua de agro Campano scribis. Quid quaeris? Primum

---

1. *Vidi* XZI: *vide* RE et pr. M, *vides* corr. M. — 3. *hi* om. R et pr. M. — 4. *Et tuum illud* P. Faber, quod malim. Or. — 11. Malim *enim mi videor.* Or. — 13. *inveniri* cum Ascensio Schuetzius. — 16. Alterum *fiat* omiserunt Gronovii, Ernestii, Schuetzii operae. — 18. *quidem omnino non* I. — 20. *seu ruet se urget rem p.* Y, *servet serget rem p.* X, *servet get* Z, *siveru et get rem p.* mg. Cratandri, *seu ruet rem p.* pr. M, *servet rem p.* RI et mg. M. Emendavit Bosius. — 25. *In - - nostra*] Versiculum (de Mario) agnoverunt Tunstallus Ep. p. 109 et Santenius ad Terentian. p. 280, non Ernestius. — 27. *nihil certi* I. — 28. *a. d.* Orellius: *ad* MRIE. — 31. *publicanos* MRI. — *haec*] *nec* R. — *id*] *idem* I. — 32. *igitur tibi* I. — 37. *primo* R et pr. M.

ita me pupugit, ut somnum mihi ademerit, sed id cogitatione magis quam molestia. Cogitanti autem haec fere succurrebant: primum ex eo, quod superioribus litteris scripseras, ex familiari te illius audisse prolatum iri aliquid, quod nemo improbaret, maius aliquid timueram; hoc mihi eiusmodi non videbatur. Deinde, ut me egomet consoler, omnis exspectatio largitionis agrariae in agrum Campanum videtur esse derivata; qui ager, ut dena iugera sint, non amplius hominum quinque milia potest sustinere; reliqua omnis multitudo ab illis abalienetur necesse est. Praeterea, si ulla res est, quae bonorum animos, quos iam video esse commotos, vehementius possit incendere, haec certe est, et eo magis, quod portoriis Italiae sublatis, agro Campano diviso, quod vectigal superest domesticum praeter vicesimam? quae mihi videtur una contiuncula clamore pedissequorum nostrorum esse peritura. 2. Cnaeus quidem noster iam plane quid cogitet, nescio:

> φυσᾷ γὰρ οὐ σμικροῖσιν αὐλίσκοις ἔτι,
> ἀλλ' ἀγρίαις φύσαισι, φορβείας ἄτερ·

qui quidem etiam istuc adduci potuerit. Nam adhuc haec ἐσοφίζετο, se leges Caesaris probare; actiones ipsum praestare debere; agrariam legem sibi placuisse; potuerit intercedi necne, nihil ad se pertinere; de rege Alexandrino placuisse sibi aliquando confici; Bibulus de caelo tum servasset necne, sibi quaerendum non fuisse; de publicanis, voluisse illi ordini commodare; quid futurum fuerit, si Bibulus tum in forum descendisset, se divinare non potuisse. Nunc vero, Sampsicerame, quid dices? vectigal te nobis in monte Antilibano constituisse, agri Campani abstulisse? quid, hoc quemadmodum obtinebis? „Oppressos vos, inquit, tenebo exercitu Caesaris." Non mehercule me tu quidem tam isto exercitu quam ingratis animis eorum hominum, qui appellantur boni, qui mihi non modo praemiorum sed ne sermonum quidem unquam fructum ullum aut gratiam rettulerunt. 3. Quodsi in eam me partem incitarem, profecto iam aliquam reperirem resistendi viam. Nunc prorsus hoc statui, ut, quoniam tanta controversia est Dicaearcho, familiari tuo, cum Theophrasto, amico meo, ut ille tuus τὸν πρακτικὸν βίον longe omnibus anteponat, hic autem τὸν θεωρητικόν, utrique a me mos gestus esse videatur. Puto enim me Dicaearcho affatim satisfecisse; respicio nunc ad hanc familiam, quae mihi non modo, ut requiescam, permittit, sed reprehendit, quia non semper quierim. Quare incumbamus, o noster Tite, ad illa praeclara studia et eo, unde discedere non oportuit, aliquando revertamur. 4. Quod de Quinti fratris epistola scribis, ad me quoque fuit πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ — quid dicam nescio. Nam ita deplorat primis versibus mansionem suam, ut quemvis movere possit; ita rursus remittit, ut me

2. *primum*] *proximum* R. — 3. *familiari te*] *familiaritate* MRI. — 4. *iri*] *rei* R. — 5. *eiusmodi mihi* I. — *egomet* mg. Cratandri, Bosius in Add.: *ego* MRIE. — 7. *homines* MR. (*hominum* mg. M.) — 12. *vectigali* M. — *vicensimam* M. — 13. *pedisequorum* M. — 17. *addici* M. — *hec* (sic) M: *hoc* RIE. — 18. *se*] *si* ZMRI. — *probaret* R. — 19. *potuerit . intercedit* MI, *potuerit . intercedat* R. — 21. *nec ignes sibi* pr. M. — 22. *quid*] *quicquid* MRI. — *si*] *sibi* MR. — 23. *Sampsiceramio* R. — 24. *te*] *se* MR. — 30. *profecto* om. R. — *reciperem* R. — 34. *uterque* R. — *videbatur* R et pr. M. — 37. *quieverim* I.

roget, ut annales suos emendem et edam. Illud tamen, quod scribit, animadvertas velim, de portorio circumvectionis; ait se de consilii sententia rem ad senatum reiecisse. Nondum videlicet meas litteras legerat, quibus ad eum, re consulta et explorata, perscripseram non deberi. Velim, si qui Graeci iam Romam ex Asia de ea causa venerunt, videas, et, si tibi videbitur, iis demonstres, quid ego de ea re sentiam. Si possum † discedere, ne causa optima in senatu pereat, ego satisfaciam publicanis; εἰ δὲ μή — vere tecum loquar —, in hac re malo universae Asiae et negotiatoribus; nam eorum quoque vehementer interest. Hoc ego sentio valde nobis opus esse. Sed tu id videbis. Quaestores autem, quaeso, num etiam de cistophoro dubitant? Nam si aliud nihil erit, cum erimus omnia experti, ego ne illud quidem contemnam, quod extremum est. Te in Arpinati videbimus et hospitio agresti accipiemus, quoniam maritimum hoc contempsisti.

XVII. (A. U. C. 695.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Prorsus, ut scribis, ita sentio. Turbat Sampsiceramus. Nihil est, quod non timendum sit; ὁμολογουμένως τυραννίδα συσκευάζεται. Quid enim ista repentina affinitatis coniunctio, quid ager Campanus, quid effusio pecuniae significant? Quae si essent extrema, tamen esset nimium mali; sed ea natura rei est, ut haec extrema esse non possint. Quid enim eos haec ipsa per se delectare possunt? Nunquam huc venissent, nisi ad res alias pestiferas aditus sibi compararent. Dii immortales! Verum, ut scribis, haec in Arpinati a. d. VI. circiter Id. Mai. non deflebimus, ne et opera et oleum philologiae nostrae perierit; sed conferemus tranquillo animo. 2. Neque tam me εὐελπιστία consolatur, ut antea, quam ἀδιαφορία, qua nulla in re tam utor quam in hac civili et publica. Quin etiam, quod est subinane in nobis et non ἀφιλόδοξον — bellum est enim sua vitia nosse —, afficitur quadam delectatione. Solebat enim me pungere, ne Sampsicerami merita in patriam ad annos DC. maiora viderentur quam nostra; hac quidem cura certe iam vacuum est. Iacet enim ille sic, ut πτῶσις Curiana stare videatur. 3. Sed haec coram. Tu tamen videris mihi Romae fore ad nostrum adventum; quod sane facile patiar, si tuo commodo fieri possit. Sin, ut scribis, ita venies, velim e Theophane expiscere, quonam in me animo sit Alabarches. Quaeres scilicet, ut soles, κατὰ τὸ κηδε-

---

1. *scribis* MRI. — 2. *consulis* MRI, *consili* mg. M. — 4. *rescripseram* R et pr. M. — 5. *venerint* R. — 6. *iis* R: *his* MIE. — 7. *discedere*] Fort. *discutere*. Cfr. mox Ep. 24, 4. Or. — 12. *ne illud* Corradus: *illud ne* MRIE. — 17. *Turbat* („Sic vetus lectio habet." Pius): *Turbatur* MRIE. — 18. *συσκευαζεσθαι* R. — 23. *res alias* M: *alias res* RIE. — *Dii* (*Dei* M.) *immortales* h. l. ponunt Hervagius, Manutius, Lambinus, Schuetzius, post vv. *tranquillo animo* MRIE. — 25. *defleamus* R, *deflevimus* I. — 26. *conferamus* MRI. — 27. *consolantur* MRI. — 29. *nosse - id afficitur* R, *nosse - is afficitur* I. — 32. *vacuus est* R et pr. M, *vacuus sum . consumi est* mg. M. — *Iacet enim*] *hac etenim* MR, *summe et enim* I. — *πτῶσις* Bosius: *plocis* Y, *phocis* MIE, *Photis* R. — 33. *videretur* pr. M. — 35. *velim venias* R. — *e*] *et* pr. M, *ex* RI et corr. M. — *expiscere*] *respicere* RI et corr. M, qui quid pr. habuerit, non liquet. — 36. *Arabarches* MRI. Emendatum est ex XYZ. — *Quae res solet* (spatium vacuum) *et ad* I. — *ut soles* om. MRI.

μονικὸν et ad me ab eo quasi ὑποθήκας afferes, quemadmodum me geram. Aliquid ex eius sermone poterimus περὶ τῶν ὅλων suspicari.

XVIII. (A. U. C. 695.)

CICERO ATTICO S.

1. Accepi aliquot epistolas tuas; ex quibus intellexi, quam suspenso animo et sollicito scire averes, quid esset novi. Tenemur undique, neque iam, quo minus serviamus, recusamus; sed mortem et eiectionem quasi maiora timemus, quae multo sunt minora. Atque hic status est, qui una voce omnium gemitur neque verbo cuiusquam sublevatur. Σκοπὸς est, ut suspicor, illis, qui tenent, nullam cuiquam largitionem relinquere. Unus loquitur et palam adversatur adolescens Curio. Huic plausus maximi, consalutatio forensis perhonorifica, signa praeterea benevolentiae permulta a bonis impertiuntur; Fufium clamoribus et conviciis et sibilis consectantur. His ex rebus non spes sed dolor est maior, cum videas civitatis voluntatem solutam, virtutem alligatam. 2. Ac ne forte quaeras κατὰ λεπτὸν de singulis rebus, universa res eo est deducta, spes ut nulla sit aliquando non modo privatos verum etiam magistratus liberos fore. Hac tamen in oppressione sermo in circulis dumtaxat et in conviviis est liberior, quam fuit. Vincere incipit timorem dolor, sed ita, ut omnia sint plenissima desperationis. Habet etiam Campana lex exsecrationem in contione candidatorum, si mentionem fecerint, quo aliter ager possideatur atque ut ex legibus Iuliis. Non dubitant iurare ceteri; Laterensis existimatur laute fecisse, quod tribunatum pl. petere destitit, ne iuraret. 3. Sed de re publica non libet plura scribere.

Displiceo mihi nec sine summo scribo dolore.

Me tueor, ut oppressis omnibus, non demisse; ut tantis rebus gestis, parum fortiter. A Caesare valde liberaliter invitor in legationem illam, sibi ut sim legatus; atque etiam libera legatio voti causa datur. Sed haec et praesidii apud pudorem Pulchelli non habet satis et a fratris adventu me ablegat; illa et munitior est et non impedit, quo minus adsim, cum velim. Hanc ego teneo, sed usurum me non puto. Neque tamen † scit quisquam. Non lubet fugere; aveo pugnare. Magna sunt hominum studia. Sed nihil affirmo; tu hoc silebis. 4. De Statio manumisso et nonnullis aliis rebus angor equidem, sed iam prorsus occallui. Tu, † vellem egove cuperem, adesses; nec

---

1. *afferre* MRI. Emendatum est ex mg. Cratandri. — 6. *haberes* M. (*averes* mg. M.) — 8. *status est*, *qui* Ernestius: *status qui* MRIE. — 10. *cuiquam*] *cuiusquam* R. — 15. *voluntatem civitátem* (sic) I. — 16. *catalepton* M. — Vv. *de singulis rebus* suspecta Manutio seclusit Bentivolius. — 18. *Hac tamen*] *Attamen* MRI. Emendatum est ex Codd. Bosii. — 19. *et in conviviis* MRI: *et conviviis* post Bosium E. — 21. *contione* MRI: *coitione* auctore Victorio E. (Distinximus cum Bentivolio: *coitione candidatorum; si* E.) — 22. *quo aliter*] *qualiter* M. (*quo* habet mg. M.) — *atque*] *ad quae* R. — 24. *laute*] *caute* X, *recte* MR. Emendatum est ex YZI. — 25. *licet* R. — 26. Versiculum non agnoscit E. — 28. *A. C. Caesare* R. — *in legationem illam* delevit Schuetzius. — 29. *etiam* om. I. — 30. *pudorem*] *furorem* Pius. — 32. *cum*] *quam* M. — *velim. Et hanc* I. — *ego*] Fort. *ergo*. Or. — 33. *scit quisquam*] Fort. *scio*, *quid sequar*. Or. — 35. *equidem* MRI: *quidem* E. — 36. *ego ne* I, *ego et* Ed. Minutiana. Fort. *ego*, *accurreres*, *adesses*. Cfr. Ep. 20, 5. Or.

mihi consilium nec consolatio deesset. Sed ita te para, ut, si inclamaro, advoles.

XIX. (A. U. C. 695.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Multa me sollicitant et ex rei publicae tanto motu et ex iis periculis, quae mihi ipsi intenduntur; et sexcenta sunt. Sed mihi nihil est molestius, quam Statium manumissum.

Nec meum imperium? ac mitto imperium, non simultatem meam
Revereri saltem?

Nec, quid faciam, scio; neque tantum est in re, quantus est sermo. Ego autem ne irasci possum quidem iis, quos valde amo; tantum doleo, ac mirifice quidem. † Cetera in magnis rebus; minae Clodii contentionesque, quae mihi proponuntur, modice me tangunt. Etenim vel subire eas videor mihi summa cum dignitate vel declinare nulla cum molestia posse. Dices fortasse, „dignitatis ἅλις, tamquam δρυός: saluti, si me amas, consule." Me miserum! cur non ades? nihil profecto te praeteriret; ego fortasse τυφλώττω et nimium τῷ καλῷ προςπέπονθα. 2. Scito nihil unquam fuisse tam infame, tam turpe, tam peraeque omnibus generibus, ordinibus, aetatibus offensum, quam hunc statum, qui nunc est; magis mehercule, quam vellem, non modo quam putaram. Populares isti iam etiam modestos homines sibilare docuerunt. Bibulus in caelo est, nec, quare, scio; sed ita laudatur, quasi

Unus homo nobis cunctando restituit rem.

Pompeius, nostri amores, quod mihi summo dolori est, ipse se afflixit: neminem tenet voluntate; ne metu necesse sit iis uti, vereor. Ego autem neque pugno cum illa causa propter illam amicitiam, neque approbo, ne omnia improbem, quae antea gessi; utor via. 3. Populi sensus maxime theatro et spectaculis perspectus est. Nam gladiatoribus qua dominus qua advocati sibilis conscissi; ludis Apollinaribus Diphilus tragoedus in nostrum Pompeium petulanter invectus est;

Nostra miseria tu es Magnus — —

millies coactus est dicere.

Eandem virtutem istam veniet tempus cum graviter gemes:

totius theatri clamore dixit itemque cetera. Nam [et] eiusmodi sunt ii versus, ut in tempus ab inimico Pompeii scripti esse videantur.

---

5. *his* MI. — 6. *et sexcentae* I. (*ea sexcenta* malebat Ernestius. Cfr. Hand Turs. II. p. 488.) — 8. *ac mitto*] *omitto* R. — 11. *his* I. — 12. Fort. *Cetera ἐν αἰνιγμοῖς. Minae.* Cfr. finem huius epistolae. Or. — *contentionesque mihi* MR, *contentiones quae mihi* I. — 15. *salutis* MRI. — 16. *profecto te* MR: *te profecto* IE. — 18. *tam infame* om. Z. — 19. *peraeque*] *peraequi* Z, *de reque* pr. M, *denique* RI et corr. M. Emendatum est in mg. Cratandri. — 21. *putarem* MRI. Emendavit Aldus avus. — 23. *contando* R. — *rempublicam* I. — 24. *amore* MRI. — 25. *tenet voluntate*: *ne* Schuetzius: *timent . voluntate an motu* (sic) R, *tenet: voluntate, an metu* MIE. — *his* RI. — 26. *cussam* pr. M, *cassam* corr. M. (*causa* mg. M.) — 27. *ante* I. — 30. *tragoediis* M. — 32. *milliens* M, *miles* I. — 33. *Eandem* delevit Lambinus cum Val. Max. 6, 2. — 34. *theatri cum clamore* R. — *Et* delevit Lambinus; nos seciusimus. — *hi* R. — 35. *uti* RI. — *ab inimicos* (sic) *Pompeii in tempus* I.

Si neque leges neque mores cogunt — —

et cetera magno cum fremitu et clamore sunt dicta. Caesar cum venisset mortuo plausu, Curio filius est insecutus. Huic ita plausum est, ut salva re publica Pompeio plaudi solebat. Tulit Caesar graviter. Litterae Capuam ad Pompeium volare dicebantur. Inimici erant equitibus, qui Curioni stantes plauserant; hostes omnibus. Rosciae legi, etiam frumentariae, minitabantur. Sane res erat perturbata. Equidem malueram, quod erat susceptum ab illis, silentio transiri; sed vereor, ne non liceat. Non ferunt homines, quod videtur esse tamen ferendum. Sed est iam una vox omnium, magis odio firmata quam praesidio. 4. Noster autem Publius mihi minitatur, inimicus est; impendet negotium, ad quod tu scilicet advolabis. Videor mihi nostrum illum consularem exercitum bonorum omnium, etiam satis bonorum, habere firmissimum. Pompeius significat studium erga me non mediocre. Idem affirmat verbum de me illum non esse facturum; in quo non me ille fallit, sed ipse fallitur. Cosconio mortuo sum in eius locum invitatus. Id erat vocari in locum mortui. Nihil me turpius apud homines fuisset, neque vero ad istam ipsam *ἀσφάλειαν* quidquam alienius. Sunt enim illi apud bonos invidiosi; ego apud improbos meam retinuissem invidiam, alienam assumpsissem. 5. Caesar me sibi vult esse legatum. Honestior declinatio haec periculi. Sed ego hoc nunc repudio. Quid ergo est? Pugnare malo. Nihil tamen certi. Iterum dico, utinam adesses! sed tamen, si erit necesse, arcessemus. Quid aliud? quid? Hoc opinor: certi sumus perisse omnia. Quid enim *ἀκκιζόμεθα* tamdiu? Sed haec scripsi properans et mehercule timide. Posthac ad te aut, si perfidelem habebo, cui dem, scribam plane omnia, aut, si obscure scribam, tu tamen intelliges. In iis epistolis me Laelium, te Furium faciam; cetera erunt *ἐν αἰνιγμοῖς*. Hic Caecilium colimus et observamus diligenter. Edicta Bibuli audio ad te missa. Iis ardet dolore et ira noster Pompeius.

XX. (A. U. C. 695.)

CICERO ATTICO S.

1. Anicato, ut te velle intellexeram, nullo loco defui. Numestium ex litteris tuis studiose scriptis libenter in amicitiam recepi. Caecilium, quibus rebus possum, tueor diligenter. Varro satisfacit nobis. Pompeius amat nos carosque habet. Credis? inquies. Credo: prorsus mihi persuadet. Sed † quia volo *πραγματικοὶ* homines omnibus historiis,

---

2. An *venisset intermortuo*? Or. — 6. *hostes*] *Nosces* I. — 8. *transiri* Manutius: *transire* MRIE. — 9. *tamen*] *non* I. — 11. *mihi minitatur, inimicus est; impendet* MR: *mihi inimicatur, inimicus est; impendet* I, *mihi inimicatur; impendet* E. — 12. *scilicet tu* I. — 14. *studium* om. M. (Habet mg. M.) — 15. *illum* MI: *ullum* RE. — 17. *Nihil*] *Vel* I. — *mi* malebat Ernestius. — 20. *vult*] *volet* M, *vellet* RI. — *declinatio haec* M: *haec declinatio* RIE. — 21. *hoc nunc repudio* P. Faber: *hoc non repudio* MRI, *hoc repudio* cum Cod. Ursini E. — 22. *Nihil*] *Vel* I. — 23. *certissimus* M, *certi simus* I. — 25. *aut*] *autem* R. — 26. *omnia plane* I. — 27. *his* RI. — 28. *αἰνίγμασι* R. — *Hoc* MRI. — *diligenter . et edicta* I. — 29. *missis ardet* I. — 34. *possum*] *parum* pr. M, *par est* corr. M. Emendatum est in RI. — 35. *michi* M. (*que* add. mg. M, ut sit: *Credo prorsus, mihique.*) — 36. *quia volo* MI: *quia, ut video* RE. Fort. *quia a dolo*. Or. — *πραγματικοὶ* Orellius: *pragmatici* MRIE. — *historiis* Lambinus: *historicis* MRIE.

praeceptis, versibus denique cavere iubent et vetant credere, alterum facio, ut caveam; alterum, ut non credam, facere non possum. 2. Clodius adhuc mihi denuntiat periculum. Pompeius affirmat non esse periculum; adiurat; addit etiam se prius occisum iri ab eo quam me violatum iri. Tractatur res. Simul et quid erit certi, scribam ad te. Si erit pugnandum, arcessam ad societatem laboris; si quies dabitur, ab Amalthea te non commovebo. 3. De re publica breviter ad te scribam. Iam enim, charta ipsa ne nos prodat, pertimesco. Itaque posthac, si erunt mihi plura ad te scribenda, ἀλληγορίαις obscurabo. Nunc quidem novo quodam morbo civitas moritur, ut, cum omnes ea, quae sunt acta, improbent, querantur, doleant, varietas nulla in re sit aperteque loquantur et iam clare gemant, tamen medicina nulla afferatur; neque enim resisti sine internecione posse arbitramur, nec videmus, qui finis cedendi praeter exitium futurus sit. 4. Bibulus hominum admiratione et benevolentia in caelo est. Edicta eius et contiones describunt et legunt. Novo quodam genere in summam gloriam venit. Populare nunc nihil tam est quam odium popularium. 5. Haec quo sint eruptura, timeo. Sed, si dispicere quid coepero, scribam ad te apertius. Tu, si me amas tantum, quantum profecto amas, expeditus facito ut sis; si inclamaro, ut accurras. Sed do operam et dabo, ne sit necesse. Quod scripseram ut Furio scripturum, nihil necesse est tuum nomen mutare. Me faciam Laelium et te Atticum; neque utar meo chirographo neque signo; si modo erunt eiusmodi litterae, quas in alienum incidere nolim. 6. Diodotus mortuus est; reliquit nobis HS. fortasse centies. Comitia Bibulus cum Archilochio edicto in ante diem XV. Kal. Novembr. distulit. A Vibio libros accepi; poëta ineptus, nec tamen scit nihil et est non inutilis. Describo et remitto.

XXI. (*A. U. C.* 695.)

CICERO ATTICO S.

1. De re publica quid ego tibi subtiliter? Tota periit, atque hoc est miserior, quam reliquisti, quod tum videbatur eiusmodi dominatio civitatem oppressisse, quae iucunda esset multitudini, bonis autem ita molesta, ut tamen sine pernicie; nunc repente tanto in odio est omnibus, ut, quorsus eruptura sit, horreamus. Nam iracundiam atque intemperantiam illorum sumus experti, qui Catoni irati omnia perdiderunt. Sed ita lenibus uti videbantur venenis, ut posse videremur sine dolore interire. Nunc vero sibilis vulgi, sermonibus honestorum, fremitu Italiae vereor ne exarserint. 2. Equidem sperabam, ut saepe etiam loqui tecum solebam, sic orbem rei publicae esse conversum, ut vix sonitum audire, vix impressam orbitam videre possemus; et fuisset ita,

---

3. *mihi adhuc* I. — *non esse* om. R. — 5. *et* MI: *ac* RE, *ut* Lambinus. — 7. *publica* om. MI. — 11. *nulla in re* M: *in re nulla* IE, *in re* (om. *nulla*) R. — 12. *tamen*] *et quum* I. — 13. *interventione* I. — 14. *exitum* R. — 17. *tam nil* I. — *eruptura sint* I. — 18. *despicere* I. (*displicere coepero. Quid scribam* R.) — 21. *ut Furio* Orellius: *et Furio* M, *te Furium* RIE. — *nil* I. — 22. *et* delevit Lambinus. — *nec* R. — 25. *centiens* M. — *archiloquio* M. — 26. *Iubio* I. — *nec*] *et* RI. — 27. *et est*] *sed est* MRI. Emendavit Manutius. — 30. *subtiliter scribam? Tota* I. — 34. *quorsus* MR: *quorsum* IE. — 36. *levibus* RI. — 37. *volgi* M. — 39. *tecum loqui* I.

si homines transitum tempestatis exspectare potuissent, sed cum diu occulte suspirassent, postea iam gemere, ad extremum vero loqui omnes et clamare coeperunt. 3. Itaque ille amicus noster, insolens infamiae, semper in laude versatus, circumfluens gloria, deformatus corpore, fractus animo, quo se conferat nescit; progressum praecipitem, inconstantem reditum videt; bonos inimicos habet, improbos ipsos non amicos. Ac vide mollitiem animi. Non tenui lacrimas, cum illum a. d. VIII. Kal. Sext. vidi de edictis Bibuli contionantem. Qui antea solitus esset iactare se magnificentissime illo in loco, summo cum amore populi, cunctis faventibus, ut ille tum humilis, ut demissus erat, ut ipse etiam sibi, non iis solum, qui aderant, displicebat! 4. O spectaculum uni Crasso iucundum, ceteris non item! nam, quia deciderat ex astris, lapsus quam progressus potius videbatur; et, ut Apelles, si Venerem, aut si Protogenes Ialysum illum suum caeno oblitum videret, magnum, credo, acciperet dolorem, sic ego hunc omnibus a me pictum et politum artis coloribus subito deformatum non sine magno dolore vidi. Quamquam nemo putabat, propter Clodianum negotium, me illi amicum esse debere; tamen tantus fuit amor, ut exhauriri nulla posset iniuria. Itaque Archilochia in illum edicta Bibuli populo ita sunt iucunda, ut eum locum, ubi proponuntur, prae multitudine eorum, qui legunt, transire nequeam; ipsi ita acerba, ut tabescat dolore; mihi mehercule molesta, quod et eum, quem semper dilexi, nimis excruciant, et timeo, tam vehemens vir tamque acer in ferro et tam insuetus contumeliae, ne omni animi impetu dolori et iracundiae pareat. 5. Bibuli qui sit exitus futurus, nescio. Ut nunc res se habet, admirabili gloria est. Quin cum comitia in mensem Octobrem distulisset, quod solet ea res populi voluntatem offendere, putarat Caesar oratione sua posse impelli contionem, ut iret ad Bibulum; multa cum seditiosissime diceret, vocem exprimere non potuit. Quid quaeris? Sentiunt se nullam ullius partis voluntatem tenere; eo magis vis nobis est timenda. 6. Clodius inimicus est nobis. Pompeius confirmat eum nihil esse facturum contra me. Mihi periculosum est credere; ad resistendum me paro. Studia spero me summa habiturum omnium ordinum. Te cum ego desidero, tum vero res ad tempus illud vocat. Plurimum consilii, animi, praesidii denique mihi, si te ad tempus videro, accesserit. Varro mihi satisfacit; Pompeius loquitur divinitus. Spero nos aut † certe cum summa gloria aut sine molestia etiam discessuros. Tu, quid agas, quemadmodum te oblectes, quid cum Sicyoniis egeris, ut sciam, cura.

---

3. *noster amicus* I. — 7. *a. d.* VIII. Orellius: *ante* VIII. MRIE. — 8. *ante solus* I. — 9. *populi*] *publi* pr. M, *publico* I. — 11. *his* I. — *speculum* pr. M. — 12. *idem* MI. — *quia* cum libris RI: *qui* Ernestius. — 13. *lapsus potius quam pr. v.* I. — 14. *si Protogenes si Ialysum* R. — 21. *nequeam* M: *nequeamus* RI, *nequeant* cum Victorio E. — 22. *dileximus: excruciant* MR. Emendatum est in I. — 23. *ferro*] *foro* I. — *tam* om. R. — 25. *res se*] *sese* R. — 26. *Quin*] *Qui* MR. Emendatum est ex XY. — *Octobris* I. — 28. *in Bibulum* auctore Pio Ascens. tertia. — 29. *Sentiunt sed se* I. — *ullus* M, *nullius* mg. M. — 32. *periculum* R. — 34. *ad* MRI: *ac* Ernestius. — 36. *satis mihi facit* I. — 37. *aut etiam sine molestia* RI. (*aut cum summa gloria aut certe sine molestia esse discessuros* Manutius.)

XXII. *(A. U. C.* 695.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Quam vellem Romae mansisses! Profecto, si haec fore putassemus. Nam Pulchellum nostrum facillime teneremus, aut certe, quid esset facturus, scire possemus. Nunc se res sic habet: volitat, furit, nihil habet certi; multis denuntiat; quod fors obtulerit, id acturus videtur. Cum videt, quo sit in odio status hic rerum, in eos, qui haec egerunt, impetum facturus videtur; cum autem rursus opes et vim exercitus recordatur, convertit se in nos. Nobis autem ipsis cum vim, tum iudicium minatur. 2. Cum hoc Pompeius egit, et, ut ad me ipse referebat — alium enim habeo neminem testem —, vehementer egit, cum diceret in summa se perfidiae et sceleris infamia fore, si mihi periculum crearetur ab eo, quem ipse armasset, cum plebeium fieri passus esset; sed fidem recepisse sibi et ipsum et Appium de me; hanc si ille non servaret, ita laturum, ut omnes intelligerent nihil sibi antiquius amicitia nostra fuisse. Haec et in eam sententiam cum multa dixisset, aiebat illum primo sane diu multa contra, ad extremum autem manus dedisse et affirmasse nihil se contra eius voluntatem esse facturum. Sed postea tamen ille non destitit de nobis asperrime loqui. Quod si non faceret, tamen ei nihil crederemus atque omnia, sicut facimus, pararemus. 3. Nunc ita nos gerimus, ut in dies singulos et studia in nos hominum et opes nostrae augeantur. Rem publicam nulla ex parte attingimus; in causis atque in illa opera nostra forensi summa industria versamur. Quod egregie non modo iis, qui utuntur opera, sed etiam in vulgus gratum esse sentimus. Domus celebratur; occurritur; renovatur memoria consulatus; studia significantur; in eam spem adducimur, ut nobis ea contentio, quae impendet, interdum non fugienda videatur. 4. Nunc mihi et consiliis opus est tuis et amore et fide. Quare advola. Expedita mihi erunt omnia, si te habebo. Multa per Varronem nostrum agi possunt, quae te urgente erunt firmiora; multa ab ipso Publio elici, multa cognosci, quae tibi occulta esse non poterunt; multa etiam — sed absurdum est singula explicare, cum ego requiram te ad omnia. 5. Unum illud tibi persuadeas velim, omnia mihi fore explicata, si te videro; sed totum est in eo, si ante, quam ille ineat magistratum. Puto Pompeium Crasso urgente, si tu aderis, qui per *βοῶπιν* ex ipso intelligere possis, qua fide ab illis agatur, nos aut sine molestia aut certe sine errore futuros. Precibus nostris et cohortatione non indiges. Quid mea voluntas, quid tempus, quid rei ma-

---

3. Distinximus cum I et Victorio: *Romae! mansisses profecto* E, *Romae mansisses. Quod profecto esset factum, si* R. (*Romae mansisses! Mansisses profecto* Bosius.) — 4. *certe* om. R. — 6. *habent* R. — *sors* RI. — 8. *opes eorum et vim exercitus* Codd. duo Malaspinae et Cratander, *opes eorum: vim exercitus* I. Malim equidem *opes eorum et exercitus*. Or. — 9. *cum*] *tum* I. — *et ut*] *ut et* M. — 13. *procrearetur* I. — 14. *recepisse*] *dedisse* Lambinus. Sed clr. Gronovium ad Senecae Ep. 54. p. 187. Ed. 1672. — 17. *primum* I. — 18. *nil* I. — 20. *ei* om. MR. — *atque*] *ad quae* I. — 22. *nostri* I. — 23. *attingemus* MRI. — *in illa* om. MR. (Habet mg. M.) — 24. *his* I. — 30. *te etiam urgente* I. — *erunt* om. pr. M. — 32. *cum* I et corr. M: *tum* RE et pr. M. — 34. *tantum* M. — 35. *Pompeio Crassum urgente* Schuetzius. — 36. *βοωπιδα* R. — *ex illo ipso* I. — 38. *quid tempus* om. MR. (Habet mg. M.)

gnitudo postulet, intelligis. 6. De re publica nihil habeo ad te scribere, nisi summum odium omnium hominum in eos, qui tenent omnia. Mutationis tamen spes nulla. Sed, quod facile sentias, taedet ipsum Pompeium vehementerque poenitet. Non provideo satis, quem exitum futurum putem. Sed certe videntur haec aliquo eruptura. 7. Libros Alexandri, negligentis hominis et non boni poëtae, sed tamen non inutilis, tibi remisi. Numerium Numestium libenter accepi in amicitiam, et hominem gravem et pudentem et dignum tua commendatione cognovi.

XXIII. (A. U. C. 695.)

CICERO ATTICO S.

1. Nunquam ante arbitror te epistolam meam legisse, nisi mea manu scriptam. Ex eo colligere poteris, quanta occupatione distinear. Nam, cum vacui temporis nihil haberem et cum recreandae voculae causa necesse esset mihi ambulare, haec dictavi ambulans. 2. Primum igitur illud te scire volo, Sampsiceramum, nostrum amicum, vehementer sui status poenitere, restituique in eum locum cupere, ex quo decidit; doloremque suum impertire nobis et medicinam interdum aperte quaerere; quam ego posse inveniri nullam puto; deinde omnes illius partis auctores ac socios, nullo adversario, consenescere; consensionem universorum nec voluntatis nec sermonis maiorem unquam fuisse. 3. Nos autem — nam id te scire cupere certo scio — publicis consiliis nullis intersumus totosque nos ad forensem operam laboremque contulimus. Ex quo, quod facile intelligi possit, in multa commemoratione earum rerum, quas gessimus, desiderioque versamur. Sed *βοώπιδος* nostrae consanguineus non mediocres terrores iacit atque denuntiat, et Sampsiceramo negat; ceteris prae se fert et ostentat. Quamobrem, si me amas tantum, quantum profecto amas; si dormis, expergiscere; si stas, ingredere; si ingrederis, curre; si curris, advola. Credibile non est, quantum ego in consiliis et prudentia tua, quod maximum est, quantum in amore et fide ponam. Magnitudo rei longam orationem fortasse desiderat; coniunctio vero nostrorum animorum brevitate contenta est. Permagni nostra interest, te, si comitiis non potueris, at, declarato illo, esse Romae. Cura, ut valeas.

XXIV. (A. U. C. 695.)

CICERO ATTICO S.

1. Quas Numestio litteras dedi, sic te iis evocabam, ut nihil acrius neque incitatius fieri posset. Ad illam *κέλευσιν* adde etiam, si quid po-

---

3. *quid* corr. M. — *sentias, est: taedet* I. — *Pompeiumque vehementer* MR. — 4. *pervideo* R. — 5. *certo* I. Cfr. Hand Turs. II. p. 16. — 8. *pudentem* Faërnus: *prudentem* MRIE. — 14. *mihi necesse esset* R. — 15. *te illud* R. — 16. *locum petere cupere* M. — 17. *impartire* I. — 18. *quam*] *quoniam* I. — *posse inveniri* YZ: *possem invenire* MR, *possem inveniri* I, *possum invenire* e Cod. Balliol. et Helmstad. E. — *puto; deinde* Lambinus: *post: deinde* Z, *post deinde* E, *deinde* (om. *post*) MRI. — 19. *socios, etiam nullo* I. — 20. *nec voluntate nec sermone* I. — 21. *certe* I. — 23. *in* om. RI et pr. M. — 24. *boopidis noster* M, *βοωπις noster* R, *Boepidus nostri* I. — 28. *si non ingrederis* pr. M, *si vero ingrederis* corr. M. — 29. *et* om. MI. — *quodque* R. — 32. *permagis* I. — 33. *valeas mi suavissime Attice* I. — 36. *his* I. — 37. *κέλευσιν*] *celeritatem* MRI. Emendatum est ex YZ.

tes. Ac ne sis perturbatus; novi enim te et non ignoro, quam sit amor omnis sollicitus atque anxius; sed res est, ut spero, non tam exitu molesta quam aditu. 2. Vettius ille, ille noster index, Caesari, ut perspicimus, pollicitus est sese curaturum, ut in aliquam suspicionem facinoris Curio filius adduceretur. Itaque insinuavit in familiaritatem adolescentis et cum eo, ut res indicat, saepe congressus, rem in eum locum deduxit, ut diceret sibi certum esse cum suis servis in Pompeium impetum facere eumque occidere. Hoc Curio ad patrem detulit, ille ad Pompeium. Res delata ad senatum est. Introductus Vettius, primo negabat se unquam cum Curione constitisse; neque id sane diu. Nam statim fidem publicam postulavit. Reclamatum est. Tum exposuit manum fuisse iuventutis duce Curione, in qua Paullus initio fuisset et Q. Caepio hic Brutus et Lentulus, flaminis filius, conscio patre; postea C. Septimium, scribam Bibuli, pugionem sibi a Bibulo attulisse: quod totum irrisum est, Vettio pugionem defuisse, nisi ei consul dedisset; eoque magis id eiectum est, quod a. d. III. Id. Mai. Bibulus Pompeium fecerat certiorem, ut caveret insidias; in quo ei Pompeius gratias egerat. 3. Introductus Curio filius dixit ad ea, quae Vettius dixerat; maximeque in eo tum quidem Vettius est reprehensus, quod dixerat adolescentium consilium, ut in foro [cum] gladiatoribus Gabinii Pompeium adorirentur; in eo principem Paullum fuisse, quem constabat eo tempore in Macedonia fuisse. Fit senatus consultum, ut Vettius, quod confessus esset se cum telo fuisse, in vincula coniiceretur; qui eum emisisset, contra rem publicam esse facturum. Res erat in ea opinione, ut putarent id esse actum, ut Vettius in foro cum pugione et item servi eius comprehenderentur cum telis, deinde ille se diceret indicaturum; idque ita actum esset, nisi Curiones rem ante ad Pompeium detulissent. Tum senatus consultum in contione recitatum est. Postero autem die Caesar, is, qui olim, praetor cum esset, Q. Catulum ex inferiore loco iusserat dicere, Vettium in Rostra produxit, eumque in eo loco constituit, quo Bibulo consuli aspirare non liceret. Hic ille omnia, quae voluit, de re publica dixit; et qui illuc factus institutusque venisset, primum Caepionem de oratione sua sustulit, quem in senatu acerrime nominarat, ut appareret noctem et nocturnam deprecationem intercessisse; deinde, quos in senatu ne tenuissima quidem suspicione attigerat, eos nominavit: Lucullum, a quo solitum esse ad se mitti C. Fannium, illum, qui

---

2. *omnis* om. MR. (Habet mg. M.) — 3. *aditu* M: *auditu* RIE. — *Vectius* MRI. item infra. — *iudex* RI. Cfr. Oudendorp. ad Suet. Caes. 17. — 4. *se* R. — 5. *insinuavit in familiaritatem* Orellius: *in sinu aut in familiaritate* MI, *in sinu atque in familiaritate* R, *insinuatus in familiaritatem* auctore Victorio E. — 6. *congressus est*, *rem* I et pr. M. — 7. *servis* om. I. — 10. *constitisse* mg. Cratandri: *restitisse* MRIE. Fort. *constituisse*. Or. — 11. *Reclamatum* MRI: *aut reclamatum* (ex geminatione syll. *avit*) Y, *Haud reclamatum* auctore Bosio E. — 12. *fuisse* om. I. — 13. *Q.*] *Cn.* MR, *C.* I. Emendavit Lambinus. — 16. *electum* RI, *reiectum* Pius. — *Id. Mai.*] *Idus diei* MRI. — 20. *cum* auctore Manutio seclusimus. — 21. *constat* I. — 23. *fuisse*] *interfuisse* I. — *emisisset*, *eum contra* R et corr. M, *emisset et eum contra* I. — 27. *factum* auctore Ernestio Schuetzius. — *curionis* M. — 28. *senatus consultum*] *sic* R, id est, *S. C.* — 29. *cum praetor* I. — 30. *eo* om. I. — 31. Fort. *Hic omnia*, *ille* (Caesar) *quae voluit*. Or. — 32. *et*] *ut* Pius. Cfr. Zumpt ad Verr. p. 299. — *venisset*, *primum* Orellius: *venisset*. *Primum* RIE.

in P. Clodium subscripserat; L. Domitium, cuius domum constitutam fuisse, unde eruptio fieret: me non nominavit, sed dixit consularem disertum, vicinum consulis, sibi dixisse, Ahalam Servilium aliquem aut Brutum opus esse reperiri. Addidit ad extremum, cum, iam dimissa contione, revocatus a Vatinio fuisset, se audisse a Curione his de rebus conscium esse Pisonem, generum meum, et M. Laterensem. 4. Nunc reus erat apud Crassum Divitem Vettius de vi, et, cum esset damnatus, erat indicium postulaturus; quod si impetrasset, iudicia fore videbantur. Ea nos, utpote qui nihil contemnere solemus, non pertimescebamus. Hominum quidem summa erga nos studia significabantur; sed prorsus vitae taedet: ita sunt omnia omnium miseriarum plenissima. Modo caedem timueramus, quam oratio fortissimi senis, Q. Considii, discusserat; ea, quam quotidie timere potueramus, subito exorta est. Quid quaeris? nihil me infortunatius, nihil fortunatius est Catulo, cum splendore vitae, † tum hoc tempore. Nos tamen in his miseriis erecto animo et minime perturbato sumus, honestissimeque † et dignitatem nostram magna cura tuemur. 5. Pompeius de Clodio iubet nos esse sine cura et summam in nos benevolentiam omni oratione significat. Te habere consiliorum auctorem, sollicitudinum socium, omni in cogitatione coniunctum cupio. Quare, ut Numestio mandavi, tecum ut ageret, item atque eo, si potest, acrius, te rogo, ut plane ad nos advoles. Respiraro, si te videro.

XXV. (A. U. C. 695.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Cum aliquem apud te laudaro tuorum familiarium, volam illum scire ex te me id fecisse; ut nuper me scis scripsisse ad te de Varronis erga me officio, te ad me rescripsisse eam rem summae tibi voluptati esse. Sed ego mallem, ad ipsum scripsisses mihi illum satisfacere, non quo faceret, sed ut faceret. Mirabiliter enim moratus est, sicut nosti, *ἑλικτὰ καὶ οὐδέν* —. Nos tenemus praeceptum illud, *τὰς τῶν κρατούντων*. At hercule alter tuus familiaris, Hortalus, quam plena manu, quam ingenue, quam ornate nostras laudes in astra sustulit, cum de Flacci praetura et de illo tempore Allobrogum diceret! Sic habeto, nec amantius nec honorificentius nec copiosius potuisse dici. Ei te hoc scribere a me tibi esse missum sane volo. 2. Sed quid tu scri-

3. *aut etiam Brutum* I. — 5. *a Cur.*] *ex Cur.* I. — 7. *reus*] *res* I. — 8. *iudicium* RI. Emendavit Manutius. — 9. Fort. *soleamus*. Cfr. Zumpt. ad Verr. p. 299. Or. — 10. *summa* om. R. — 12. *quam*] *que* M. Emendatum est in RI. — *Q. Considii*] *que cum si* pr. M, *Q. Consi* corr. M. — 13. *ea inquam* pr. M, *eam quam* I cum corr. M. — *cotidie* M. — 14. *nihil me fortunatius et Catulo* M, *me nihil fortunatius et Catulo* R, *nil me infortunatius et Catulo* I. Emendatum est ex Y. — 15. Fort. *tum quod tempore*. Or. — *iis miseriis* M, *his etiam miseriis* I. — 16. *honestissimeque dignitatem nostram et magna* auctore Ernestio Schuetzius, *honestissimeque et magna cura dignitatem nostram* Graevius in Add. — 19. *in omni* R. — 25. *apud te aliquem* I. — *volam* om. pr. M. — 27. *tibi*] *sibi* Bosius. — 28. *ad illum* MRI. Correxit Ernestius. — *mihi*] *nihil* RI et pr. M. — *satisfacere sed ut faceret. Mirabiliter* R et pr. M, *satisfacere. mirabiliter* corr. M, *satisfaceret mirabiliter* I. Emendatum est ex Z et mg. Cratandri. — 29. *oratus* I. — 30. *οὐδέν* —. *Nos* M: *οὐδέν. Sed nos* RIE. — 31. *hortatus* MRI. Correctum est ex Z. — *quam plena*] *quasi plena* corr. M. — 32. *sustulit* om. R. — 35. *scribis* I.

bas? quem iam ego venire atque adesse arbitror. Ita enim egi tecum superioribus litteris. Valde te exspecto, valde desidero; neque ego magis, quam ipsa res et tempus poscit. His de negotiis quid scribam ad te, nisi idem, quod saepe? Re publica nihil desperatius; iis, quorum operâ, nihil maiore odio. Nos, ut opinio et spes et coniectura nostra fert, firmissima benevolentia hominum muniti sumus. Quare advola: aut expedies nos omni molestia aut eris particeps. Ideo sum brevior, quod, ut spero, coram brevi tempore conferre, quae volumus, licebit. Cura, ut valeas.

LIBER III.

I. (A. U. C. 696.*)*

CICERO ATTICO S.

Cum antea maxime nostra interesse arbitrabar te esse nobiscum, tum vero, ut legi rogationem, intellexi ad iter id, quod constitui, nihil mihi optatius cadere posse, quam ut tu me quam primum consequare; ut, cum ex Italia profecti essemus, sive per Epirum iter esset faciendum, tuo tuorumque praesidio uteremur; sive aliud quid agendum esset, certum consilium de tua sententia capere possemus. Quamobrem, te oro, des operam, ut me statim consequare. Facilius potes, quoniam de provincia Macedonia perlata lex est. Pluribus verbis tecum agerem, nisi pro me apud te res ipsa loqueretur.

II. (A. U. C. 696.*)*

CICERO ATTICO S.

Itineris nostri causa fuit, quod non habebam locum, ubi pro meo iure diutius esse possem, quam fundum Sicae, praesertim nondum rogatione correcta; et simul intelligebam ex eo loco, si te haberem, posse me Brundisium referre; sine te autem non esse nobis illas partes tenendas propter Autronium. Nunc, ut ad te antea scripsi, si ad nos veneris, consilium totius rei capiemus. Iter esse molestum scio; sed tota calamitas omnes molestias habet. Plura scribere non possum, ita sum animo perculso et abiecto. Cura ut valeas. Dat. VI. Id. Apr. Naris luc.

---

4. *semper reipublicae* I. — *his* MI. — 5. *nostra transfert* I. — 7. *nos* om. R. — 9. *Cura ut valeas* om. I. — 15. *faciundum* I. — 17. *tua summa sententia* I. — 24. *quam fundum* mg. Cratandri: *quam in fundum* MRIE. — *Sicce* RI. — 25. *si recte haberem* M, *si recte habere* R, *si iter haberem* I. — 26. *possem* R. — *Brundusium* RI. — 27. *Antronium* MR, *Antonium* I. — 31. *Apr. Naris luc.* XZMRI: *Apri. noris Luc.* Y, *Apr. in oris Luc.* (Lucaniae) auctore Bosio E. Cfr. Tunstall. Ep. ad Middl. p. 89.

III. (*A. U. C.* 696.)

CICERO ATTICO S.

Utinam illum diem videam, cum tibi agam gratias, quod me vivere coëgisti! Adhuc quidem valde me poenitet. Sed te oro, ut ad me Vibonem statim venias, quo ego multis de causis converti iter meum. Sed eo si veneris, de toto itinere ac fuga mea consilium capere potero. Si id non feceris, mirabor, sed confido te esse facturum.

IV. (*A. U. C.* 696.)

CICERO ATTICO S.

Miseriae nostrae potius velim quam inconstantiae tribuas, quod a Vibone, quo te arcessebamus, subito discessimus. Allata est enim nobis rogatio de pernicie mea; in qua, quod correctum esse audieramus, erat eiusmodi, ut mihi ultra quadringenta milia liceret esse. Illo cum pervenire non liceret, statim iter Brundisium versus contuli ante diem rogationis, ne et Sica, apud quem eram, periret et quod Melitae esse non licebat. Nunc tu propera, ut nos consequare, si modo recipiemur. Adhuc invitamur benigne. Sed, quod superest, timemus. Me, mi Pomponi, valde poenitet vivere; qua in re apud me tu plurimum valuisti. Sed haec coram. Fac modo, ut venias.

V. (*A. U. C.* 696.)

CICERO ATTICO S.

Terentia tibi et saepe et maximas agit gratias. Id est mihi gratissimum. Ego vivo miserrimus et maximo dolore conficior. Ad te quid scribam, nescio. Si enim es Romae, iam me assequi non potes; sin es in via, cum eris me assecutus, coram agemus, quae erunt agenda. Tantum te oro, ut, quoniam me ipsum semper amasti, eodem amore sis. Ego enim idem sum: inimici mei mea mihi, non me ipsum ademerunt. Cura, ut valeas. Dat. IV. Id. Apr. Thurii.

VI. (*A. U. C.* 696.)

CICERO ATTICO S.

Non fuerat mihi dubium, quin te Tarenti aut Brundisii visurus essem: idque ad multa pertinuit; in eis, ut et in Epiro consisteremus et de reliquis rebus tuo consilio uteremur. Quoniam id non contigit, erit hoc quoque in magno numero nostrorum malorum. Nobis iter est in Asiam, maxime Cyzicum. Meos tibi commendo. Me vix misereque sustento. Dat. XIV. Kal. Maias de Tarentino.

---

4. *equidem* RI. Cfr. Hand Turs. II. p. 428. — 5. *de* om. R et pr. M. — 7. *esse omnino facturum* I. — 12. *confectum* MRI. Correxit Lambinus cum Y et mg. Crat. — 13. *huiusmodi* I. — *intra* corr. M. — *quingenta* Asc. tertia ex Plutarchi Cic. 32. — 15. *et quod* om. R et pr. M. — 22. *gratias agit* I. — 23. *ego enim vivo* I. — 25. *cum*] *quom* M. — 26. *amasti ut eodem* MR. — 27. *mei* delevit Ernestius. — 28. *IV*. Corradus: *VIII*. MRI, *IIX*. E. — *turi* RI. — 31. *Brundusii* M. — 32. *pertinuit meis* R et pr. M, *pertinuisset* mg. M, *pertinuit eis* I. Emendavit Victorius. — *ut et* Manutius: *et ut* MRIE. — 35. *Tibi meos* I. — 36. *VIII. Kal.* Cod. Helmstad. — *Maii* E. — *de Tarentino*] *Tarenti* I.

VII. *(A. U. C.* 696.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Brundisium veni a. d. XIV. Kal. Maias. Eo die pueri tui mihi a te litteras reddiderunt; et alii pueri post diem tertium eius diei alias litteras attulerunt. Quod me rogas et hortaris, ut apud te in Epiro sim, voluntas tua mihi valde grata est et minime nova; sed ut consilium mihi quidem optatum, si liceret ibi omne tempus consumere; odi enim celebritatem; fugio homines; lucem adspicere vix possum — esset mihi ista solitudo, praesertim tam familiari in loco, non amara —; sic, itineris causa, ut deverterem, primum est devium; deinde ab Autronio et ceteris quatridui; deinde sine te. Nam castellum munitum habitanti mihi prodesset; transeunti non est necessarium. Quodsi auderem Athenas petere, sane ita cadebat, ut vellem. Nunc et nostri hostes ibi sunt et te non habemus et veremur, ne interpretentur illud quoque oppidum ab Italia non satis abesse; nec scribis, quam ad diem te exspectemus. 2. Quod me ad vitam vocas, unum efficis, ut a me manus abstineam; alterum non potes, ut me non nostri consilii vitaeque poeniteat. Quid enim est, quod me retineat, praesertim si spes ea non est, quae nos proficiscentes prosequebatur? Non faciam, ut enumerem miserias omnes, in quas incidi per summam iniuriam et scelus non tam inimicorum meorum quam invidorum, ne et meum maerorem exagitem et te in eundem luctum vocem. Hoc affirmo, neminem unquam tanta calamitate esse affectum, nemini mortem magis optandam fuisse; cuius oppetendae tempus honestissimum praetermissum est. Reliqua tempora non sunt iam ad medicinam sed ad finem doloris. 3. De re publica video te colligere omnia, quae putes aliquam spem mihi posse afferre mutandarum rerum; quae quamquam exigua sunt, tamen, quoniam placet, exspectemus. Tu nihilo minus, si properaris, nos consequere. Nam aut accedemus in Epirum aut tarde per Candaviam ibimus. Dubitationem autem de Epiro non inconstantia nostra afferebat, sed quod de fratre, ubi eum visuri essemus, nesciebamus. Quem quidem ego nec quo modo visurus nec ubi dimissurus sim, scio. Id est maximum et miserrimum mearum omnium miseriarum. Ego et saepius ad te et plura scriberem, nisi mihi dolor meus cum omnes partes mentis, tum maxime huius generis facultatem ademisset. Videre te cupio. Cura ut valeas. Dat. prid. Kal. Mai. Brundisii.

---

3. *Brundusium* M. — *ad Kal.* pr. M. — *a te mihi* I. — 6. *sed ut consilium* Leclerc: *sed et consilium* post Bosium E, *sed consilium* MRI. — 9. *in tam familiari* I. — *sic* ψ: *sed* MIE, *sit* R. — 10. *divorterer* MR, *deverter* I, *devertar* Ascens. pr. — *antronio* pr. M. — 11. *Nam*] *Natura* R. — *habitare nihil prodesset* R. — 13. *Athenas*] *Achaiam* Schuetzius. — *petere, sane* Ursinus: *peterem. Sane* MRIE. — 14. *et* ante *te* om. pr. M. — 17. *potest* R. — 18. *ea spes* I. — 19. *persequebatur* R. — 22. *luctum*] *locum* R. — *confirmo* I. — 24. *quoius* M. — 25. *sunt non* M. — *tam ad medicinam quam ad* MI. (Nostram lectionem praebuerunt XYZR.) — 29. *consequare* I. — *per Candaviam tarde* I. — 32. *nec modo* RI cum pr. M, *nec ubi* corr. M, *nec quando* Alii Codices. Pius. — *ubi*] *cui* I, *qui* Schuetzius. Fort. *uti*. Or. — 35. *tum omnis partis* I. — 36. *Kal. Maias Brundusii proficiscens.* Ep. VIII. *Scripseram* RI. (Ut nos, Y.)

VIII. (*A. U. C.* 696.)

CICERO ATTICO S.

1. Brundisii proficiscens scripseram ad te, quas ob causas in Epirum non essemus profecti; quod et Achaia prope esset, plena audacissimorum inimicorum, et exitus difficiles haberet, cum inde proficisceremur. Accessit, cum Dyrrhachii essemus, ut duo nuntii afferrentur: unus, classe fratrem Epheso Athenas, alter, pedibus per Macedoniam venire. Itaque illi obviam misimus Athenas, ut inde Thessalonicam veniret. Ipsi processimus et Thessalonicam a. d. x. Kal. Iun. venimus; neque de illius itinere quidquam certi habebamus, nisi eum ab Epheso ante aliquanto profectum. 2. Nunc, istic quid agatur, magno opere timeo. Quamquam tua altera epistola scribis Id. Mai. audiri, fore, ut acrius postularetur; altera, iam esse mitiora. Sed haec est pridie data quam illa; quo conturbor magis. Itaque, cum meus me maeror quotidianus lacerat et conficit, tum vero haec addita cura vix mihi vitam reliquam facit. Sed et navigatio perdifficilis fuit, et ille incertus, ubi ego essem, fortasse alium cursum petivit. Nam Phaëtho libertus eum non vidit; vento reiectus ab illo in Macedoniam, Pellae mihi praesto fuit. Reliqua quam mihi timenda sint video nec quid scribam habeo et omnia timeo; nec tam miserum est quidquam, quod non in nostram fortunam cadere videatur. Equidem adhuc miser in maximis meis aerumnis et luctibus, hoc metu adiecto, maneo Thessalonicae suspensus nec audeo quidquam. 3. Nunc ad ea, quae scripsisti. Tryphonem Caecilium non vidi. Sermonem tuum et Pompeii cognovi ex tuis litteris. Motum in re publica non tantum ego impendere video, quantum tu aut vides aut ad me consolandum affers. Tigrane enim neglecto sublata sunt omnia. Varroni me iubes agere gratias; faciam, item Hypsaeo. Quod suades, ne longius discedamus, dum acta mensis Maii ad nos perferantur, puto me ita esse facturum; sed ubi, nondum statui. Atque ita perturbato sum animo de Quinto, ut nihil queam statuere. Sed tamen statim te faciam certiorem. 4. Ex epistolarum mearum inconstantia puto te mentis meae motum videre; qui, etsi incredibili et singulari calamitate afflictus sum, tamen non tam est ex miseria quam ex culpae nostrae recordatione commotus. Cuius enim scelere impulsi ac proditi simus, iam profecto vides; atque utinam iam ante vidisses neque totum animum tuum maerori mecum simul dedisses! Quare, cum me afflictum et confectum luctu audies, existimato me stultitiae meae poenam ferre gravius quam eventi, quod ei crediderim, quem esse nefarium non putarim. Me et meorum malorum memoria et metus de fratre in scribendo impedit. Tu ista omnia vide et guberna. Terentia tibi maximas

---

4. *est et plena* MR. — 10. *itineris* M. — 12. *tua altera epistola* Lambinus: *tua litera epistolam* M, *tua epistola* R, *tu altera epistola* IE et mg. M. — *audire* MRI. (Correctum est ex XYZ.) — 13. *postularet* MRI. (Correctum ex Y.) — 14. *quo*] *qua* R. — *conturber* MI. (Ut nos, R.) — *magis*] *magnum* R. — 15. *michi* M. — 17. *phetolibeum* M, *Phetolybeum* RI, *pheton libertus eum* mg. M, *Phaedo libertus eum* Codices antiqui Pii, *Phaedrus libertus eum* auctore Pio Ascens. tertia. — 25. *impendere* om. R et pr. M. — 31. *constantia* pr. M. — 33. *est* om. I. — 34. *sceleris* R. — *ac*] *et* I. — 35. *sumus* R et pr. M.

gratias agit. Litterarum exemplum, quas ad Pompeium scripsi, misi tibi. Dat. IIII. Kal. Iunias Thessalonicae.

IX. (*A. U. C.* 696.)

CICERO ATTICO S.

1. Quintus frater cum ex Asia discessisset ante Kal. Mai. et Athenas venisset Idib., valde fuit ei properandum, ne quid absens acciperet calamitatis, si quis forte fuisset, qui contentus nostris malis non esset. Itaque eum malui properare Romam quam ad me venire; et simul — dicam enim, quod verum est; ex quo magnitudinem miseriarum mearum perspicere possis — animum inducere non potui, ut aut illum, amantissimum mei, mollissimo animo, tanto in maerore adspicerem, aut meas miserias luctu afflictas et perditam fortunam illi offerrem aut ab illo adspici paterer. Atque etiam illud timebam, quod profecto accidisset, ne a me digredi non posset. Versabatur mihi tempus illud ante oculos, cum ille aut lictores dimitteret aut vi avelleretur ex complexu meo. Huius acerbitatis eventum altera acerbitate non videndi fratris vitavi. In hunc me casum vos vivendi auctores impulistis. Itaque mei peccati luo poenas. 2. Quamquam me tuae litterae sustentant; ex quibus, quantum tu ipse speres, facile perspicio. Quae quidem tamen aliquid habebant solatii ante, quam eo venisti a Pompeio: „Nunc Hortensium allice et eiusmodi viros." Obsecro, mi Pomponi, nondum perspicis, quorum opera, quorum insidiis, quorum scelere perierimus? Sed tecum haec coram agemus. Tantum dico, quod scire te puto: nos non inimici sed invidi perdiderunt. Nunc si ista sunt, quae speras, sustinebimus nos et spe, qua iubes, nitemur. Sin, ut mihi videntur, infirma sunt, quod optimo tempore facere non licuit, minus idoneo fiet. 3. Terentia tibi saepe agit gratias. Mihi etiam unum de malis in metu est, fratris miseri negotium; quod si sciam cuiusmodi sit, sciam, quid agendum mihi sit. Me etiamnunc istorum beneficiorum et litterarum exspectatio, ut tibi placet, Thessalonicae tenet. Si quid erit novi allatum, sciam, de reliquo quid agendum sit. Tu si, ut scribis, Kal. Iun. Roma profectus es, propediem nos videbis. Litteras, quas ad Pompeium scripsi, tibi misi. Dat. Id. Iun. Thessalonicae.

X. (*A. U. C.* 696.)

CICERO ATTICO S.

1. Acta quae essent usque a. d. VIII. Kalend. Iun. cognovi ex tuis litteris. Reliqua exspectabam, ut tibi placebat, Thessalonicae; quibus

---

2. *Data III.* I. — *Maias* R et pr. M. — Malim *Thessalonica.* Or. — 6. *Idibus Maiis valde* I, *Idus Maias valde* MR. — 8. *malui eum* I. — 9. *verum*] *meum* R. — *mearum miseriarum* I. — 10. *potui*] *potuit* R. — 13. *illud etiam* I. — 15. *cum*] *quom* M. — *aut lictores*] *ante letiores* (sic) R. — *aut vi*] *ut vi* R. — *evelleretur* MI. — 16. *altera acerbitatis* R, *alteram acerbitatem* I. — 18. *tuae me* I. — 19. *facilis* R. — *Quae*] *et que* M, *et quae* RI. — 20. *venisti a Pompeio: „Nunc* RI, *venisti: „A Pompeio nunc* cum Lambino E. (*venisti: Ad Pompeium mitte, Hortensium* Cod. Io. Lamolae apud Pium.) — 23. *haec omnia agemus coram* M, *haec omnia coram agemus* R. (Ut nos ZI.) — 24. *ista* Schuetzius: *ita* MRIE. — 25. *firma* MR. (Emendatum est in I.) — 26. *tempore*] *genere* MI. (Emendatum est in R.) — 27. *gratias agit* RI. — *etiam*] Fort. *iam.* Or. — 28. *quoiusmodi* M. — *mihi agendum* I. — 29. *istorum* MRI: *illorum* E, ut tacite Bosius. — 32. *videbis . et litteras* I. — 33. *misi idus iuniis* (sic) I. — Malim *Thessalonica.* Or. — 36. *a. d.* Orellius: *ad* MRIE.

allatis facilius statuere potero, ubi sim. Nam, si erit causa, si quid agetur, si spem videro, aut ibidem opperiar aut me ad te conferam; sin, ut tu scribis, ista evanuerint, aliquid aliud videbimus. Omnino adhuc nihil mihi significatis nisi discordiam istorum; quae tamen inter eos de omnibus potius rebus est quam de me. Itaque, quid ea mihi prosit, nescio. Sed tamen, quoad me vos sperare vultis, vobis obtemperabo. 2. Nam quod me tam saepe et tam vehementer obiurgas et animo infirmo esse dicis, quaeso, ecquod tantum malum est, quod in mea calamitate non sit? ecquis unquam tam ex amplo statu, tam in bona causa, tantis facultatibus ingenii, consilii, gratiae, tantis praesidiis bonorum omnium concidit? Possum oblivisci, qui fuerim? non sentire, qui sim? quo caream honore, qua gloria, quibus liberis, quibus fortunis, quo fratre? quem ego — ut novum calamitatis genus attendas — cum pluris facerem quam me ipsum semperque fecissem, vitavi, ne viderem, ne aut illius luctum squaloremque aspicerem aut me, quem ille florentissimum reliquerat, perditum illi afflictumque offerrem. Mitto cetera intolerabilia. Etenim fletu impedior. Hic utrum tandem sum accusandus, quod doleo, an, quod commisi, ut haec aut non retinerem — quod facile fuisset, nisi intra parietes meos de mea pernicie consilia inirentur —, aut certe vivus non amitterem? 3. Haec eo scripsi, ut potius relevares me, quod facis, quam ut castigatione aut obiurgatione dignum putares; eoque ad te minus multa scribo, quod et maerore impedior et, quod exspectem istinc, magis habeo, quam quod ipse scribam. Quae si erunt allata, faciam te consilii nostri certiorem. Tu, ut adhuc fecisti, quam plurimis de rebus ad me velim scribas, ut prorsus ne quid ignorem. Dat. XIIII. Kal. Quint. Thessalonicae.

XI. (A. U. C. 696.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Me et tuae litterae et quidam boni nuntii, non optimis tamen auctoribus, et exspectatio vestrarum litterarum et quod tibi ita placuerat, adhuc Thessalonicae tenebant. Si accepero litteras, quas exspecto, si spes erit ea, quae rumoribus afferebatur, ad te me conferam; si non erit, faciam te certiorem, quid egerim. 2. Tu me, ut facis, opera, consilio, gratia iuva; consolari iam desine; obiurgare vero noli; quod cum facis, ut ego tuum amorem et dolorem desidero! Quem ita affectum mea aerumna esse arbitror, ut te ipsum consolari nemo possit. Quintum fratrem optimum humanissimumque sustenta. Ad me, obsecro te, ut omnia certa perscribas. Dat. IIII. Kal. Quint.

---

1. *statuere facilius* I. — 3. *evanuerunt* I. — *aliud aliquid* I. — 6. *quod ad* R. — *spectare* R. — *voltis* M. — 8. *et quod* R. (non I.) — *est*] *putas* R. — 9. *et quis* R. — *tam extemplo a statu* (in rasura) M, *ex tam amplo statu* I. (Correctum est in R.) — *tam* om. M, *in tam* I. (Ut nos, R.) — 11. *quid fuerim* Cod. Helmst. — 12. *quid sim* MR. Cfr. Ep. 15, 2. — 14. *cum*] *quom* M. — 19. *facilis* R. — 20. *certis* R. — *non* ZMRI, item Lambinus in Curis secundis: om. *non* Cratander, *nunc* auctore Bosio E. — 21. *ut* MR: *aut* IE. — 22. *eoque*] *etque* pr. M. — *quid* I. — 23. *quid* MI. — 26. Malim *Thessalonica*. Or. — 30. *nostrarum* I. — 38. *ut* om. R.

XII. (A. U. C. 696.)

CICERO ATTICO S.

1. Tu quidem sedulo argumentaris, quid sit sperandum et maxime per senatum; idemque caput rogationis proponi scribis, quare in senatu dici nihil liceat; itaque siletur. Hic tu me accusas, quod me afflictem; cum ita sim afflictus, ut nemo unquam; quod tute intelligis. Spem ostendis secundum comitia. Quae ista est, eodem tribuno pl. et inimico consule designato? 2. Percussisti autem me etiam de oratione prolata. Cui vulneri, ut scribis, medere, si quid potes. Scripsi equidem olim ei iratus, quod ille prior scripserat; sed ita compresseram, ut nunquam emanaturam putarem. Quo modo exciderit, nescio. Sed quia nunquam accidit, ut cum eo verbo uno concertarem et quia scripta mihi videtur negligentius quam ceterae, puto posse probari, non esse meam. Id, si putas me posse sanari, cures velim; sin plane perii, minus laboro. 3. Ego etiam nunc eodem in loco iaceo, sine sermone ullo, sine cogitatione ulla. Licet tibi, ut scribis, significarim, ut ad me venires † Dona, tamen intelligo, te re istic prodesse, hic ne verbo quidem levare me posse. Non queo plura scribere; nec est, quod scribam: vestra magis exspecto. Dat. XVI. Kal. Sext. Thessalonicae.

XIII. (A. U. C. 696.)

CICERO ATTICO S.

1. Quod ad te scripseram me in Epiro futurum, postea quam extenuari spem nostram et evanescere vidi, mutavi consilium; nec me Thessalonica commovi, ubi esse statueram, quoad aliquid ad me de eo scriberes, quod proximis litteris scripseras, fore, uti secundum comitia aliquid de nobis in senatu ageretur; id tibi Pompeium dixisse. Qua de re, quoniam comitia habita sunt tuque nihil ad me scribis, proinde habebo, ac si scripsisses nihil esse; neque me temporis non longinqui spe ductum esse moleste feram. Quem autem motum te videre scripseras, qui nobis utilis fore videretur, eum nuntiant, qui veniunt, nullum fore. In tribunis pl. designatis reliqua spes est; quam si exspectaro, non erit, quod putes me causae meae ac voluntati meorum defuisse. 2. Quod me saepe accusas, cur hunc meum casum tam graviter feram, debes ignoscere, cum ita me afflictum videas, ut neminem unquam nec videris nec audieris. Nam quod scribis te audire me etiam mentis errore ex dolore affici, mihi vero mens inte-

---

4. *proponis.* *Scribis* MRI. — 5. *dici* om. I. — *sileri* Malaspina. — 6. *tute*] *tu* I. — 7. *est ista* I. — 8. *designato consule* R. — *autem* om. R. — 9. *volneri* MI. — 10. *olim ei iratus* MR: *olim iratus* IE. — 11. *emanaturam* I: *manaturam* MRE. — *exciderint* R. — 13. *videtur mihi* I. — *posse*] *esse* M. (*posse* mg. M.) — 14. *putes* R, non I. — 16. *scribis*] An *scis*? Or. — *significarem* MRI. — 17. *venires † Dona, tamen intelligo* Y: *venires si donatam ut intelligo* M, *venires Sidonat â. ut intelligo* R, *venires Sidona tamen te intelligo* I, *venires Dodona, tamen intelligo* auctore Malaspina E. (*Dodomitam* Cod. Bessar., *id omittam tamen* Tunstall.) — *re* om. MRI. (Insertum est ex XY.) — 19. Malim *Thessalonica.* Or. — 25. *constitueram* I. — 28. *nil* I. — 29. *nil* I. — *neque me temporis* Ernestius: *neque temporis* XYE, *meque temporis* MRI. — 31. *eum*] *cum* M. — 33. *ac* om. XYZMI. Correctum est in R. (*causa meae, voluntati* Bosius.) — 34. *hunc*] *habent* R. — 35. *vides* Ernestius.

gra est. Atque utinam tam in periculo fuisset! cum ego iis, quibus meam salutem carissimam esse arbitrabar, inimicissimis crudelissimisque usus sum; qui, ut me paullum inclinari timore viderunt, sic impulerunt, ut omni suo scelere et perfidia abuterentur ad exitium meum. Nunc, quoniam est Cyzicum nobis eundum, quo rarius ad me litterae perferentur, hoc velim diligentius omnia, quae putaris me scire opus esse, perscribas. Quintum fratrem meum fac diligas; quem ego miser si incolumem relinquo, non me totum perisse arbitrabor. Dat. Non. Sext.

XIV. (*A. U. C.* 696.)

CICERO ATTICO S.

1. Ex tuis litteris plenus sum exspectatione de Pompeio, quidnam de nobis velit aut ostendat. Comitia enim credo esse habita; quibus absolutis scribis illi placuisse agi de nobis. Si tibi stultus esse videor, qui sperem, facio tuo iussu; etsi scio te me iis epistolis potius et meas spes solitum esse remorari. Nunc velim mihi plane perscribas, quid videas. Scio nos nostris multis peccatis in hanc aerumnam incidisse. Ea si qui casus aliqua ex parte correxerit, minus moleste feremus nos vixisse et adhuc vivere. 2. Ego propter viae celebritatem et quotidianam exspectationem rerum novarum non commovi me adhuc Thessalonica. Sed iam extrudimur, non a Plancio — nam is quidem retinet — verum ab ipso loco minime apposito ad tolerandam in tanto luctu calamitatem. In Epirum ideo, ut scripseram, non veni, quod subito mihi universi nuntii venerant et litterae, quare nihil esset necesse quam proxime Italiam esse. Hinc, si aliquid a comitiis audierimus, nos in Asiam convertemus; neque adhuc stabat, quo potissimum; sed scies. Dat. XII. Kal. Sext. Thessalonicae.

XV. (*A. U. C.* 696.)

CICERO ATTICO S.

1. Accepi Id. Sext. quattuor epistolas a te missas; unam, qua me obiurgas, ut sim firmior; alteram, qua Crassi libertum ais tibi de mea sollicitudine macieque narrasse; tertiam, qua demonstras acta in senatu; quartam de eo, quod a Varrone scribis tibi esse confirmatum de voluntate Pompeii. 2. Ad primam tibi hoc scribo, me ita dolere, ut non modo a mente non deserar, sed id ipsum doleam, me tam firma mente ubi utar et quibuscum non habere. Nam si tu me uno non sine maerore cares, quid me censes, qui et te et omnibus? Et, si tu incolumis me requiris, ecquo modo a me ipsam incolumitatem desiderari putas?

---

1. *his* MI. — 2. *salutem meam* I. — 3. *paullum* MRI: *paullulum* (cum Vb) E. — 4. *exitum* M. (*exitium* mg. M.) — 5. *quoniam iam est* I. — 6. *perferuntur* MR. (Correctum in I.) — 8. *arbitror* I. — 15. *etsi*] *et* MRI. (Correctum ex Y.) — *me iis*] *meis* MRI. — 16. *mea spe* I. — *remorare* M. — 18. *quis* pr. M. — *aliqua* om. I. — *correxerit* Lambinus: *correxerint* MRIE. — 19. *viae*] *me* R. — 22. *tolerandum* I. — 23. *ideo*] *igitur* I. — *veni*] *ii* M, *ivi* RI. (Correctum ex XYZ.) — *subiti* MRI. (Correctum ex XYZ.) — 24. *mihi adversi* Ascens. pr. — *necessarie* R. — 25. *si*] *ni* malunt alii. Pius. *nisi* Manutius. Sed cfr. Ep. 13, 1. et Hand Turs. I. p. 17. — 27. Malim *Thessalonica*. Or. — 30. *a te mihi missas* I. — 31. *obiurgas et rogas, ut* I. — 32. *senatu: et quartam* I. — 38. *ecquo modo*] *et quo modo* MR, *quomodo* I.

Nolo commemorare, quibus rebus sim spoliatus, non solum quia non ignoras, sed etiam ne scindam ipse dolorem meum. Hoc confirmo, neque tantis bonis esse privatum quemquam neque in tantas miserias incidisse. Dies autem non modo non levat luctum hunc, sed etiam auget. Nam ceteri dolores mitigantur vetustate; hic non potest non et sensu praesentis miseriae et recordatione praeteritae vitae quotidie augeri. Desidero enim non mea solum neque meos sed me ipsum. Quid enim sum? Sed non faciam, ut aut tuum animum angam querelis aut meis vulneribus saepius manus afferam. Nam quod purgas eos, quos ego mihi scripsi invidisse, et in eis Catonem; ego vero tantum illum puto ab isto scelere abfuisse, ut maxime doleam plus apud me simulationem aliorum quam istius fidem valuisse. Ceteros quod purgas, debent mihi probati esse, tibi si sunt. 3. Sed haec sero agimus. Crassi libertum nihil puto sincere locutum. In senatu rem probe scribis actam. Sed quid Curio? an illam orationem non legit? quae unde sit prolata nescio. Sed Axius, eiusdem diei scribens ad me acta, non ita laudat Curionem. At potest ille aliquid praetermittere; tu, nisi quod erat, profecto non scripsisti. Varronis sermo facit exspectationem Caesaris; atque utinam ipse Varro incumbat in causam! quod profecto cum sua sponte, tum te instante faciet. 4. Ego, si me aliquando vestri et patriae compotem fortuna fecerit, certe efficiam, ut maxime laetere unus ex omnibus amicis; meaque officia et studia, quae parum antea luxerunt — fatendum est enim —, sic exsequar, ut me aeque tibi ac fratri et liberis nostris restitutum putes. Si quid in te peccavi, ac potius quoniam peccavi, ignosce. In me enim ipsum peccavi vehementius. Neque haec eo scribo, quo te non meo casu maximo dolore esse affectum sciam; sed profecto, si, quantum me amas et amasti, tantum amare deberes ac debuisses, nunquam esses passus me, quo tu abundabas, egere consilio; nec esses passus mihi persuaderi utile nobis esse legem de collegiis perferri. Sed tu tantum lacrimas praebuisti dolori meo, quod erat amoris, tamquam ipse ego; quod meritis meis † perfectum potuit, ut dies et noctes, quid mihi faciendum esset, cogitares, id abs te meo, non tuo scelere praetermissum est. Quodsi non modo tu, sed quisquam fuisset, qui me Pompeii minus liberali responso perterritum a turpissimo consilio revocaret — quod unus tu facere maxime potuisti —, aut occidissem honeste aut victores hodie viveremus. Hic mihi ignosces. Me enim ipsum multo magis accuso; deinde te quasi me alterum; et simul meae culpae socium quaero: ac si restituor,

---

6. *quotidie*] *continue* I. — 7. *Qui* malebat Ernestius. — 12. *aliorum*] *malorum* RI. — *Ceteros quod* Z: *Ceteros quos* M, *Ceteri quos* RE, *Ceteris quos* I. — 13. *probati* YZI: *purgati* MRE. — 15. *an et illam* I. — *non* om. Codd. aliq. Pius. — 16. *Auxius* R, *anxius* I. (*Axsius* ex denario argenteo malebat Ursinus.) — 17. *Ac* I. — *potuit* auctore Ernestio Schuetzius. Cfr. Goerenz ad Finn. 3. §. 35. — *aliquid* om. I. — 23. *et*] *ac* I. — 25. *eo haec* I. — 27. *tantum amorem re exhibuisses* Prisci Codices. Pius. — 29. *collegis* I. — 30. *proferri* R. — 31. Fort. *tamquam esses ipse ego.* Or. — *perfectum potuit* M: *perfectum videri potuit* R, *perfectum esse potuit* IE. Malim *perfectum oportuit*. Cfr. Lib. II. ep. 9. §. 1. Or. — 32. *cogitarem, si abs* M, *cogitarem. Sed abs* R. — 33. *sed si quisquam* R. — 35. *potuisti —, aut occidissem honeste aut victores* Orellius: *potuisti aut occubuissem honeste aut victores* ME, *potuisti aut victores* R, *potuisti victores* I. — 37. *ignoscas* I. — 38. *socium: qui si* R, *socium quaero si* I.

† etiam videbimur deliquisse, abs teque certe, quoniam nullo nostro, tuo ipsius beneficio diligemur. 5. Quod te cum Culeone scribis de privilegio locutum, est aliquid; sed multo est melius abrogari. Si enim nemo impediet, quid est firmius? sin erit, qui ferri non sinat, idem senatus consulto intercedet. Nec quicquam aliud opus est abrogari. Nam prior lex nos nihil laedebat. Quam si, ut est promulgata, laudare voluissemus aut, ut erat negligenda, negligere, nocere omnino nobis non potuisset. Hic mihi primum meum consilium * * defuit, sed etiam obfuit. Caeci, caesi, inquam, fuimus in vestitu mutando, in populo rogando, quod, nisi nominatim mecum agi coeptum esset, fieri perniciosum fuit. Sed pergo praeterita. Verumtamen ob hanc causam, ut, si quid agetur, legem illam, in qua popularia multa sunt, ne tangatis. 6. Verum est stultum me praecipere, quid agatis aut quo modo. Utinam modo agatur aliquid! in quo ipso multa occultant tuae litterae, credo, ne vehementius desperatione perturber. Quid enim vides agi posse aut quomodo? Per senatumne? Ast tute scripsisti ad me, quoddam caput legis Clodium in curiae poste fixisse, NE REFERRI NEVE DICI LICERET. Quomodo igitur Domitius se dixit relaturum? quomodo autem, iis, quos tu scribis, et de re dicentibus et, ut referretur, postulantibus, Clodius tacuit? Ac, si per populum, poteritne, nisi de omnium tribunorum pl. sententia? Quid de bonis? quid de domo? poteritne restitui? Aut, si non poterit, egomet quomodo potero? Haec nisi vides expediri, quam in spem me vocas? Sin autem spei nihil est, quae est mihi vita? Itaque exspecto Thessalonicae acta Kal. Sext., ex quibus statuam in tuosne agros confugiam, et neque videam homines, quos nolim, et te, ut scribis, videam et propius sim, si quid agatur — idque intellexi cum tibi, tum Quinto fratri placere —, an abeam Cyzicum. 7. Nunc, Pomponi, quoniam nihil impertisti tuae prudentiae ad salutem meam, quod aut in me ipso satis esse consilii decreras aut te nihil plus mihi debere, quam ut praesto esses; quoniamque ego proditus, inductus, coniectus in fraudem, omnia mea praesidia neglexi, totam Italiam † in me erectam ad me defendendum destitui et reliqui, me, meos meis tradidi inimicis, inspectante et tacente te; qui si non plus ingenio valebas quam ego, certe timebas minus: si potes erige afflictos et in eo nos iuva; sin omnia sunt obstructa, id ipsum fac ut

---

1. Malim *etiam mihi* (vel *nobis*) *minus*. Or. — *deliquisse videbimur* I. — 2. *Culleone* MR, *Curione* I, *Aculeone* Corradus. — 4. *quid est firmius*] *sic est firmius* MRI. (Emendatum est ex XYZ.) — 5. *eidem* MRI. — *opus est abrogari* Schuetzius: *opus est quam abrogari* MIE, *est opus quam abrogari* R. — 6. *nil* I. — 7. *nobis omnino* R. — 8. *mihi*] *nil* I. — *primum non modo consilium defuit* R. Excidit *non solum* post v. *consilium*. Or. Fort. post *defuit* excidit *nec solum defuit*. Bait. — 11. Post *praeterita* interrogandi signum habet R. — 12. *agetur* Lambinus rursusque Schuetzius: *ageretur* MRI, *agatur* Ernestius. — 13. *modo*] *non* I. — 14. *quo ipsa* R, *in quod ipsa* I, om. M. (Emendatum est ex XYZ.) — 16. *senatum* I. — *ast*] *at* I. — *ad me quondam*, *caput* auctore Ernestio Schuetzius. — 17. *Curia postea* I. — 18. *Quomodo igitur*] *Quid igitur* R. — 19. *is quo* M, *id quod* I. — 20. *potuitne* I. — 23. *videris* R. — *quam spem me vocassem autem spei* pr. M. (Ut nos, mg. M et RI.) — *si* I. — 28. *nil* I. — 29. *decreveras* I. — 30. *nil etiam mihi plus* I. — *quoniamque*] *quoniam quom* M, *quando quidem* R. (Emendatum est ex XYZ et I.) — 32. *in me* seclusit Ernestius. Fort. *Italiam iam erectam*. Or. — 33. *me meis* MRI, *me meosque meis* mg. M. (Emendatum est ex XYZ.) — 34. *timebas tu minus* I.

sciamus et nos aliquando aut obiurgare aut comiter consolari desine. Ego si tuam fidem accusarem, non me potissimum tuis tectis crederem: meam amentiam accuso, quod a te tantum amari, quantum ego vellem, putavi; quod si fuisset, fidem eandem, curam maiorem adhibuisses; me certe ad exitium praecipitantem retinuisses, istos labores, quos nunc in naufragiis nostris suscipis, non subisses. 8. Quare fac, ut omnia ad me perspecta et explorata perscribas meque, ut facis, velis esse aliquem; quoniam, qui fui et qui esse potui, iam esse non possum; et ut his litteris non te, sed me ipsum a me esse accusatum putes. Si qui erunt, quibus putes opus esse meo nomine litteras dari, velim conscribas curesque dandas. Dat. XIV. Kal. Sept.

XVI. (A. U. C. 696.*)*

CICERO ATTICO S.

Totum iter mihi incertum facit exspectatio litterarum vestrarum Kal. Sext. datarum, non aliud aliquid. Si spes erit, Epirum; sin minus, Cyzicum aut aliud quid sequemur. Tuae quidem litterae, quo saepius a me leguntur, hoc spem faciunt mihi minorem, quod, cum laetae sunt, tum id, quod attulerunt ad spem, infirmant; ut facile appareat te et consolationi servire et veritati; itaque te rogo plane, ut ad me, quae scis, ut erunt; quae putabis, ita scribas, ut putabis. Dat. XII. Kal. Sept.

XVII. (A. U. C. 696.*)*

CICERO ATTICO S.

1. De Quinto fratre nuntii tristes nobis nec varii venerant † ex ante diem Non. Iun. usque ad prid. Kal. Sept. Eo autem die Livineius, L. Reguli libertus, ad me a Regulo missus venit. Is omnino mentionem nullam factam esse nuntiavit; sed fuisse tamen sermonem de C. Clodii filio; † isque mihi tum a fratre litteras attulit. Sed postridie Sestii pueri venerunt, qui a te litteras attulerunt non tam exploratas a timore, quam sermo Livineii fuerat. Sane sum in meo infinito maerore sollicitus et eo magis, quod Appii quaestio est. 2. Cetera, quae ad me eisdem litteris scribis de nostra spe, intelligo esse languidiora, quam alii ostendunt. Ego autem, quoniam non longe ab eo tempore absu

---

1. *communiter* RI. Fort. *aut obiurgare comiter autconsolari.* Or. — 3. *quod me a te* cum Cratandro Lambinus. — Fort. *tantum me amari.* Or. — 5. *exitum* M. (*exitium* mg. M.) — 6. *Quare*] *Itaque* I. — 11. *Sept. Thessalonicae* I. — 14. *vestrarum*] *tuarum* I. — 15. *non*] *nam* MRI. — *sin*] *si* MRI. — 17. *minorem quod*] *minorem*, *quam* RI et pr. M, *minorem que* corr. M. (Emendatum est ex XYZ.) — 18. *laetae* Z (teste Bosio in Edd. 1580 et 1582): *lectae* MRE, *latae* I. — *attulerant* malebat Ernestius. — *facilis* R. — 19. *itaque* corr. M: *idque* RIE et pr. M. — 20. *ut putabis* om. MRI. (Inserta sunt ex XYZ.) — 24. *tristes nobis* M: *nobis tristes* RIE. — *nervarii* pr. M. — *et ante diem Non.* I, *ex ante diem III. Non.* Hand Turs. I. p. 383. — 25. *Levineius* e Codd. suis Bosius, *Livinus* mg. Cratandri, *veniens* M. Emendavit Victorius. (*Ego autem diei ei veniens in* RI.) — 26. *L. Reguli* Manutius (Cfr. ad Fam. 13, 60.): *M. Reguli* ME. (*in Reguli. Levinus ad me de Regulo missus venit* R, *in M. Reguli. L. ad me a regulo missus est* I.) — 28. *mihi qm fratre* (cum lin. et superscripto sed eraso *cum*) M. — *Sestii* MR: *Sextii* IE. — 30. *Livini* M, *Levini* R, *Livinii* I. — 31. *appispectio* pr. M. (Ut nos, ZRI et corr. M.) — 32. *vestra* I.

mus, in quo res diiudicabitur, aut ad te conferam me aut etiamnunc circum haec loca commorabor. 3. Scribit ad me frater omnia sua per te unum sustineri. Quid te aut horter, quod facis? aut agam gratias, quod non exspectas? Tantum velim fortuna det nobis potestatem, ut incolumes amore nostro perfruamur. Tuas litteras semper maxime exspecto; in quibus cave vereri, ne aut diligentia tua mihi molesta aut veritas acerba sit. Data prid. Non. Septembr.

XVIII. *(A. U. C.* 696.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Exspectationem nobis non parvam attuleras, cum scripseras Varronem tibi pro amicitia confirmasse causam nostram Pompeium certe suscepturum, et, simul a Caesare ei litterae, quas exspectaret, remissae essent, actorem etiam daturum. Utrum id nihil fuit, an adversatae sunt Caesaris litterae? an est aliquid in spe? Etiam illud scripseras eundem „secundum comitia" dixisse. 2. Fac — si vides, quantis in malis iaceam, et si putas esse humanitatis tuae —, me fac de tota causa nostra certiorem. Nam Quintus frater, homo mirus, qui me tam valde amat, omnia mittit spei plena, metuens, credo, defectionem animi mei. Tuae autem litterae sunt variae; neque enim me desperare vis nec temere sperare. Fac, obsecro te, ut omnia, quae perspici a te possunt, sciamus.

XIX. *(A. U. C.* 696.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Quoad eiusmodi mihi litterae a vobis afferebantur, ut aliquid ex iis esset exspectandum, spe et cupiditate Thessalonicae retentus sum; postea quam omnis actio huius anni confecta nobis videbatur, in Asiam ire nolui, quod et celebritas mihi odio est, et, si fieret aliquid a novis magistratibus, abesse longe nolebam. Itaque in Epirum ad te statui me conferre, non quo mea interesset loci natura, qui lucem omnino fugerem; sed et ad salutem libentissime ex tuo portu proficiscar, et, si ea praecisa erit, nusquam facilius hanc miserrimam vitam vel sustentabo vel, quod multo est melius, abiecero. Ero cum paucis; multitudinem dimittam. 2. Me tuae litterae nunquam in tantam spem adduxerunt, in quantam aliorum. Attamen mea spes etiam tenuior semper fuit quam tuae litterae. Sed tamen, quoniam coeptum est agi, quoquo modo coeptum est et quacunque de causa, non deseram neque optimi atque unici fratris miseras ac luctuosas preces nec Sestii ceterorumque promissa nec spem aerumnosissimae mulieris Terentiae nec miserrimae mulieris

---

3. *hortor* pr. M. — 6. *vereri* om. MRI. (Insertum est ex YZ.) — 7. *sit* om. pr. M. — *Data* M: *Dat.* RIE. — 12. *simul ac a* RI. — *ei* om. R et pr. M. — 13. *actorem* XYZ: *auctorem* MRIE. — *Utrum*] *Verum* I. — 16. *putes* I. — 24. *Quod* RI. — 25. *his* I. — *detentus* I. — 27. *ire volui* I, *revolvi* MR. — 30. *sed et salutem* pr. M, *sed ut saltem* RI et corr. M. (Emendavit tacite Bosius.) — 32. *Ero* om. MRI. — 33. *in* ante *quantam* auctore Ernestio inseruit Schuetzius: om. MRIE. — 35. *quoniam tamen* R. — *agi*, *quoquo modo* Schuetzius: *ago quoquo modo* pr. M, *age quoquo modo* R, *ago quomodo* I, *ego quoquo modo* E cum corr. M. — 37. *miserias* I. — *atque* I. — *Sexti* I, *Sextii* E. — 38. *mulieris* ante *Tulliolae* seclusit Bentivolius, *filiolae* malebat Schuetzius in Ed. mai.

Tulliolae obsecrationem et fideles litteras tuas. Mihi Epirus aut iter ad salutem dabit aut quod scripsi supra. 3. Te oro et obsecro, T. Pomponi, si me omnibus amplissimis, carissimis iucundissimisque rebus perfidia hominum spoliatum, si me a meis consiliariis proditum et proiectum vides; si intelligis me coactum, ut ipse me et meos perderem: ut me tua misericordia iuves et Quintum fratrem, qui potest esse salvus, sustentes; Terentiam liberosque meos tueare; me, si putas te istic visurum, exspectes; si minus, invisas, si potes, mihique ex agro tuo tantum assignes, quantum meo corpore occupari potest; et pueros ad me cum litteris quam primum et quam saepissime mittas. Dat. XVI. Kal. Octobr.

XX. *(A. U. C.* 696.*)*

CICERO S. D. Q. CAECILIO Q. F. POMPONIANO ATTICO.

1. Quod quidem ita esse et avunculum tuum functum esse officio, vehementissime probo; gaudere me tum dicam, si mihi hoc verbo licebit uti. Me miserum! quam omnia essent ex sententia, si nobis animus, si consilium, si fides eorum, quibus credidimus, non defuisset! quae colligere nolo, ne augeam maerorem. Sed tibi venire in mentem certo scio, quae vita esset nostra, quae suavitas, quae dignitas. Ad quae recuperanda, per fortunas! incumbe, ut facis, diemque natalem reditus mei cura ut in tuis aedibus amoenissimis agam tecum et cum meis. Ego huic spei et exspectationi quae nobis proponitur maximae tamen volui praestolari apud te in Epiro; sed ita ad me scribitur, ut putem esse commodius nos eisdem in locis esse. 2. De domo et Curionis oratione, ut scribis, ita est. In universa salute, si ea modo nobis restituetur, inerunt omnia; ex quibus nihil malo quam domum. Sed tibi nihil mando nominatim; totum me tuo amori fideique commendo. Quod te in tanta hereditate ab omni occupatione expedisti, valde mihi gratum est. Quod facultates tuas ad meam salutem polliceris, ut omnibus rebus a te praeter ceteros iuver, id quantum sit praesidium, video intelligoque te multas partes meae salutis et suscipere et posse sustinere neque, ut ita facias, rogandum esse. 3. Quod me vetas quidquam suspicari accidisse ad animum tuum, quod secus a me erga te commissum aut praetermissum videretur, geram tibi morem et liberabor ista cura; tibi tamen eo plus debebo, quo tua in me humanitas fuerit excelsior quam in te mea. Velim, quid videas, quid intelligas, quid agatur, ad me scribas; tuosque omnes ad nostram salutem adhortere. Rogatio Sestii neque dignitatis satis habet nec cautionis. Nam et nominatim ferri oportet et de bonis diligentius scribi; et id animadvertas velim. Data IIII. Non. Octobr, Thessalonicae.

---

2. *T.* om. MR. (Habent ZI.) — 4. *hominis* I. — 5. *mecum actum* corr. M. — *ut ipse*] *si ipse* R et pr. M. — 10. *cum litteris* om. R. — 15. *gaudere mecum dicam: id mihi* I. — 16. *ex*] *in* R. — 18. *in mentem venire* I. — *certe* I. — 21. *amoenissimis* om. R et pr. M. — 22. *maximae* I: *maxime* MRE. — 23. *eperio* pr. M, *epyro* corr. M. — *scribere* R. — 25. *ratione* Pius. Cfr. Ep. 23, 1. — *sic amodo nobis* pr. M, *si ea nobis modo* R. — *restituatur* I. — 27. *me totum* I. — 30. *iuves* I. — 32. *ita*] *tu* Bosius tacite. — 35. *debeo* cum Gronovii operis E. — 37. *scribas quod omnis* pr. M, *scribas: omnisque* RI et corr. M. — *Sextii* IE. — 38. *sat* R. — *ferri* Cratander: *ferre* MRIE.

XXI. (A. U. C. 696.*)*

CICERO ATTICO S.

Triginta dies erant ipsi, cum has dabam litteras, per quos nullas a vobis acceperam. Mihi autem erat in animo, iam, ut antea ad te scripsi, ire in Epirum, et ibi omnem casum potissimum exspectare. Te oro, ut, si quid erit, quod perspicias, quamcunque in partem quam planissime ad me scribas, et meo nomine, ut scribis, litteras, quibus putabis opus esse, ut des. Data v. Kal. Novembr. Thessalonicae.

XXII. (A. U. C. 696.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Etsi diligenter ad me Quintus frater et Piso, quae essent acta, scripserant, tamen vellem, tua te occupatio non impedisset, quo minus, ut consuesti, ad me, quid ageretur et quid intelligeres, perscriberes. Me adhuc Plancius liberalitate sua retinet iam aliquoties conatum ire in Epirum. Spes homini est iniecta non eadem, quae mihi, posse nos una decedere; quam rem sibi magno honori sperat fore. Sed iam, cum adventare milites dicuntur, faciendum nobis erit, ut ab eo discedamus. Quod cum faciemus, ad te statim mittemus, ut scias, ubi simus. 2. Lentulus suo in nos officio, quod et re et promissis et litteris declarat, spem nobis nonnullam affert Pompeii voluntatis. Saepe enim tu ad me scripsisti eum totum esse in illius potestate. De Metello, scripsit ad me frater, quantum sperarit, perfectum esse per te. 3. Mi Pomponi, pugna, ut tecum et cum meis mihi liceat vivere, et scribe ad me omnia. Premor luctu, desiderio omnium meorum, qui mihi me cariores semper fuerunt. Cura, ut valeas. 4. Ego, quod, per Thessaliam si irem in Epirum, perdiu nihil eram auditurus, et quod mei studiosos habeo Dyrrhachinos, ad eos perrexi, cum illa superiora Thessalonicae scripsissem. Inde cum ad te me convertam, faciam ut scias; tuque ad me velim omnia quam diligentissime, cuicuimodi sunt, scribas. Ego iam aut rem aut ne spem quidem exspecto. Data vi. Kal. Decembr. Dyrrhachii.

---

3. *dabam has* I. — 5. *ire* om. I. — *causam* MRI. (Correctum est ex Pii „priscis Codd.") — *potissime* I. — 7. *plenissume* mg. M, *plenissime* I. — 8. *esse opus* M. — *Novembr. Thessalonicae* cum Cod. Bosii in Add. Oliveti Lambinus: *Novembr.* MRIE. — 12. *scripserant* MRI: *scripserunt* Ernestius. — 13. *consuevisti* I. — *et quid* om. I. — 14. *aliquotiens* M. — 17. *dicentur* MI (quod probat Hand Turs. III. p. 118), *dicantur* Pius. — 18. *sumus* R. — 19. *promissis dederat* (om. *et litteris*) I. — 20. *asserit* M. (*affert* mg. M.) — *tu*] *tum* I. — 21. *De*] *et de* MR. — 22. *sperarET* MRI. (Emendavit Ernestius.) — *profectum* MI. (Correctum est in R.) — 24. *Premor luctu, desiderio omnium meorum, qui* Stuerenburg ad Archianam p. 177: *Premor luctu, desiderio omnium rerum qui* (sic) M, *Premor luctu cum desiderio omnium rerum: tum eorum qui* R, *Premor cum luctu tum desiderio omnium rerum quae* I, *Premor cum luctu, tum desiderio meorum omnium, tum eorum qui* cum Bosii Codd. E. — 25. *fuerant* MR. — *Ego, quod*] Nova epistola hinc incipit in I. — 26. *quod et mei* M. — 27. *Durachinos* I. — *superiora illa* R. — 29. *cuicuimodo* M, *quoquomodo* R. (Emendatum est in I.) — 30. *Durachii* I.

XXIII. (A. U. C. 696.*)*

CICERO ATTICO S.

1. A. d. v. Kal. Decembr. tris epistolas a te accepi; unam datam a. d. VIII. Kal. Novembr., in qua me hortaris, ut forti animo mensem Ianuarium exspectem; eaque, quae ad spem putas pertinere, de Lentuli studio, de Metelli voluntate, de tota Pompeii ratione, perscribis. In altera epistola praeter consuetudinem tuam diem non adscribis, sed satis significas tempus. Lege enim ab octo tribunis pl. promulgata, scribis te eas litteras eo ipso die dedisse, id est, a. d. IIII. Kal. Novembr.; et, quid putes utilitatis eam promulgationem attulisse, scribis. In quo si iam haec nostra salus cum hac lege desperata erit, velim pro tuo in me amore hanc inanem meam diligentiam miserabilem potius quam ineptam putes; sin est aliquid spei, des operam, ut maiore diligentia posthac a novis magistratibus defendamur. 2. Nam ea veterum tribunorum pl. rogatio tria capita habuit; unum de reditu meo, scriptum incaute. Nihil enim restituitur praeter civitatem et ordinem: quod mihi pro meo casu satis est; sed, quae cavenda fuerint et quo modo, te non fugit. Alterum caput est tralaticium de impunitate, SI QVID CONTRA ALIAS LEGES EIVS LEGIS ERGO FACTVM SIT. Tertium caput, mi Pomponi, quo consilio et a quo sit inculcatum, vide. Scis enim Clodium sanxisse, ut vix aut ut omnino non posset nec per senatum nec per populum infirmari sua lex. Sed vides nunquam esse observatas sanctiones earum legum, quae abrogarentur. Nam, si id esset, nulla fere abrogari posset — neque enim ulla est, quae non ipsa se saepiat difficultate abrogationis —; sed, cum lex abrogatur, illud ipsum abrogatur, quo non eam abrogari oporteat. 3. Hoc cum et re vera ita sit et cum semper ita habitum observatumque sit, octo nostri tribuni pl. caput posuerunt hoc: SI QVID IN HAC ROGATIONE SCRIPTVM EST, QVOD PER LEGES PLEBISVE SCITA — hoc est, quod per legem Clodiam — PROMVLGARE, ABROGARE, DEROGARE, OBROGARE S. F. SVA NON LICEAT, NON LICVERIT; QVODVE EI QVI PROMVLGAVIT, ABROGAVIT, DEROGAVIT, OBROGAVIT, OB EAM REM POENAE MVLTAEVE SIT, E. H. L. N. R. 4. Atque hoc in illis tribunis pl. non laedebat; lege enim collegii sui non tenebantur. Quo maior est suspicio malitiae alicuius; cum id, quod ad

---

3. *Ad quintum Kal.* I. — *septembr.* M. — 7. *tuam* om. I. — 9. *scribis* del. Ernestius. — *ipso* om. I. — 10. *putes*] *potest* RI. — *perscribis* cum Cod. Landi Lambinus. — 11. *haec iam* R, *iam* (omisso *haec*) I. — 12. *amore*] *more* I. — 14. *novis*] *nostris* MRI. (Emendavit Manutius.) — *vetus* I. — 19. *ergo factum*] *errogatum* (sic) I. — 21. *aut ut omnino* cum Bosii Cod. in Add. Lambinus: *aut omnino* MRIE. — 25. *ipsum abrogaretur* MRI. (Emendatum e Bosii Codd.) — 26. *quomodo eam* MR, *quomodo ea* I. (Emendatum e Bosii Codd.) — *Hoc cum et re vera ita sit et cum* cum Cod. Bosii in Add. Lambinus: *Hoc quod re vera ita sit*, *cum* MR, *Hoc quod cum re vera ita sit et cum* I, *Hoc cum re vera ita sit*, *cum* auctore Pio E. (*re vera* seclusit Ernestius.) — 27. *observatumque si octo* I. — 28. *scriptum sit* I. — 29. *hoc est*, *quod per legem Clodiam* auctore Brissonio seclusit Ernestius. — 30. *s. f.*] *sine fraude* MRI. — 31. *quod vel qui* MRI. (Emendatum ex Y.) — *abrogavit* om. MRI. — 32. *obrogavit* om. MRI. (Utrumque insertum est ex Y.) — *multe ut sit* M, *multae ut sit* RI. — *E. H. L. N. R.*] *EH. INR* M, *eh. mr* R, *C. M.* I. (Emendavit Lambinus.) — 33. *hoc illos tribunos* Alii Codd. PIUS. — *collegii* MRI: *collegae* cum Ascens. sec. E. — 34. *aliquoius* M, *aliquovis* I. — *cum*] *quod* I.

ipsos nihil pertinebat, erat autem contra me, scripserunt: ut novi tribuni pl., si essent timidiores, multo magis sibi eo capite utendum putarent. Neque id a Clodio praetermissum est. Dixit enim in contione a. d. III. Non. Nov. hoc capite designatis tribunis pl. praescriptum esse, quid liceret; tamen in lege nulla esse eiusmodi caput te non fallit. Quod si opus esset, omnes in abrogando uterentur. Ut Ninnium aut ceteros fugerit, investiges, velim, et quis attulerit; et, quare octo tribuni pl. ad senatum de me referre non dubitarint; † — sitne quod observandum illud caput non putabant — iidem in abrogando tam cauti fuerint, ut id metuerent, soluti cum essent; quod ne iis quidem, qui lege tenentur, est curandum. Id caput sane nolim novos tribunos pl. ferre; sed perferant modo quod libet: uno capite, quo revocabor — modo res conficiatur —, ero contentus. Iam dudum pudet tam multa scribere. Vereor enim, ne re iam desperata legas; ut haec mea diligentia miserabilis tibi, aliis irridenda videatur. Sed si est aliquid in spe, vide legem, quam T. Fadio scripsit Visellius; ea mihi perplacet. Nam Sestii nostri, quam tu tibi probari scribis, mihi non placet. 5. Tertia est epistola prid. Id. Novembr. data, in qua exponis prudenter et diligenter, quae sint, quae rem distinere videantur, de Crasso, de Pompeio, de ceteris. Quare oro te, ut, si qua spes erit, posse studiis bonorum, auctoritate, multitudine comparata, rem confici, des operam, ut uno impetu perfringatur; in eam rem incumbas ceterosque excites. Sin, ut ego perspicio cum tua coniectura, tum etiam mea, spei nihil est, oro obtestorque te, ut Quintum fratrem ames, quem ego miserum misere perdidi, neve quid eum patiare gravius consulere de se, quam expediat sororis tuae filio; meum Ciceronem, cui nihil misello relinquo praeter invidiam et ignominiam nominis mei, tueare, quoad poteris; Terentiam, unam omnium aerumnosissimam, sustentes tuis officiis. Ego in Epirum proficiscar, cum primorum dierum nuntios excepero. Tu ad me, velim, proximis litteris, ut se initia dederint, perscribas. Data prid. Kal. Decembr.

XXIV. (*A. U. C.* 696.)

CICERO ATTICO S.

1. Antea, cum ad me scripsissetis, vestro consensu consulum provincias ornatas esse, etsi verebar, quorsum id casurum esset, tamen sperabam vos aliquid aliquando vidisse prudentius; postea quam mihi et dictum est et scriptum vehementer consilium vestrum reprehendi,

---

4. *proscriptum* R, *perscriptum* I. — 6. *uterentur* om. MRI. (Suppletum est in Ascens. sec.) — *Ut Ninnium*] *aut nimium* MI, *aut Numium* R. — 8. *dubitarunt* R. — *sitne* Y: [*sitne*] E, *sive* MRI, *scilicet* Lallemand. — 9. *eidem* Z et pr. M, *et iidem* I et corr. M. — 10. *fuerunt* MI. — 12. *quod libet* Hervagius: *quidlibet* MIE, *quid lubet* R. — 13. *res* om. I. — 14. *ne re*] *vere* I. — 16. *Visellius*] *T. Visellius* MI, *T. Viselli* R. — 18. *prudenter exponis* R. — 19. *rem destruere* R, *rem operamve distinere* I. — 20. *erit spes* I. — 22. *perfringantur* I, *perfungatur* Helmstad., *perfungamur* Graevius. — *incombas* M. — *et ceteros tu excites* I. — 23. *cum*] *tum* I. — *spes* R et pr. M. — *nichil* M. — 25. *quid eum*] *quidem* M. — *patiar* R. — 26. *cui*] *quo* pr. M. — 27. *tueare* Manutius: *tuere* MRIE. — 29. *quom* pr. M. — 30. *Data* om. I, *Vale . datum* R. — 36. *postquam mihi dictum est* I.

sum graviter commotus, quod illa ipsa spes exigua, quae erat, videretur esse sublata. Nam si tribuni pl. nobis succensent, quae potest spes esse? Ac videntur iure succensere, cum et expertes consilii fuerint ei, qui causam nostram susceperant, et nostra concessione omnem vim sui iuris amiserint; praesertim cum ita dicant, se nostra causa voluisse suam potestatem esse de consulibus ornandis, non ut eos impedirent, sed ut ad nostram causam adiungerent. Nunc, si consules a nobis alieniores esse velint, posse id libere facere; sin velint nostra causa, nihil posse se invitis. Nam quod scribis, ni ita vobis placuisset, illos hoc idem per populum assecuturos fuisse, invitis tribunis pl. fieri nullo modo potuit. Ita vereor, ne et studia tribunorum amiserimus et, si studia maneant, vinclum illud adiungendorum consulum amissum sit. 2. Accedit aliud non parvum incommodum, quod gravis illa opinio, ut quidem ad nos perferebatur, senatum nihil decernere ante, quam de nobis actum esset, amissa est, praesertim in ea causa, quae non modo necessaria non fuit sed etiam inusitata ac nova. Neque enim unquam arbitror ornatas esse provincias designatorum; ut, cum in hoc illa constantia, qua erat mea causa suscepta, imminuta sit, nihil iam possit non decerni. Iis, ad quos relatum est, amicis placuisse non mirum est. Erat enim difficile reperire, qui contra tanta commoda duorum consulum palam sententiam diceret. Fuit omnino difficile non obsequi vel amicissimo homini, Lentulo vel Metello, qui simultatem humanissime deponeret. Sed vereor, ne, hos cum tenere potuerimus, tribunos pl. amiserimus. Haec res quemadmodum ceciderit et tota res quo loco sit, velim ad me scribas et ita, ut instituisti. Nam ista veritas, etiamsi iucunda non est, mihi tamen grata est. Dat. IIII. Id. Decembr.

XXV. *(A. U. C.* 696.*)*

CICERO ATTICO S.

Post tuum a me discessum litterae mihi Roma allatae sunt, ex quibus perspicio nobis in hac calamitate tabescendum esse; neque enim — sed bonam in partem accipies —, si ulla spes salutis nostrae subesset, tu pro tuo amore in me hoc tempore discessisses. Sed ne ingrati aut ne omnia velle nobiscum una interire videamur, hoc omitto; illud abs te peto, des operam, id quod mihi affirmasti, ut te ante Kal. Ian., ubicunque erimus, sistas.

---

1. *graviter sum* I. — *videretur* cum Cod. Bosii in Add. Lambinus: *videtur* MRIE. — 3. *ac videntur* I et corr. M: *ea cui dentur* pr. M, *at videntur* RE. — *iure*] *vires* pr. M. — *suscensere* M. — *experti* I. — *ei, qui* Orellius: *et qui* MRI, *qui* cum Manutio E. — 4. *et vestra* Corradus. — 5. *amiserunt* I. — *cum ita*] *ea ita* pr. M, *cum ea ita* I et corr. M. — 8. *sin vellent* MR, *si vellent* I. (Emendavit Ernestius.) — 9. *se*] *eis* I. — *ni*] *ne* pr. M. — 16. *etiam*] *iam* I. — 18. *qua* Orellius: *quae* MRIE. — 19. *Iam his* I. — *mirum est* Lambinus: (*mirumst* Cod. in mg. Repett. Lamb.) *mirum si* M, *mirum sit* R, *mirum* IE. — 21. *Et fuit* I. — 23. *hos cum tenere* I: *hos tamen tenere* MR: *hos cum tamen tenere* Ernestius. — 24. *miserimus* MI. — 29. *a me* auctore Corrado del. Lallemand. Vide tamen Bentivolium. — 30. *prospicio* RI. — 31. *in bonam* R. — *acciperes* pr. M. — *saluti* MRI. (Emendavit Victorius.) — 34. *id*] *illum* I.

XXVI. (A. U. C. 696.*)*

CICERO ATTICO S.

Litterae mihi a Quinto fratre cum senatus consulto, quod de me est factum, allatae sunt. Mihi in animo est legum lationem exspectare, et, si obtrectabitur, utar auctoritate senatus et potius vita quam patria carebo. Tu, quaeso, festina ad nos venire.

XXVII. (A. U. C. 696.*)*

CICERO ATTICO S.

Ex tuis litteris et ex re ipsa nos funditus perisse video. Te oro, ut, quibus in rebus mei tui indigebunt, nostris miseriis ne desis. Ego te, ut scribis, cito videbo.

LIBER IV.

I. (A. U. C. 697.*)*

CICERO ATTICO S.

I. Cum primum Romam veni fuitque, cui recte ad te litteras darem, nihil prius faciendum mihi putavi, quam ut tibi absenti de reditu nostro gratularer. Cognoram enim — ut vere scribam — te in consiliis mihi dandis nec fortiorem nec prudentiorem quam me ipsum, [nec] etiam, pro praeterita mea in te observantia, nimium in custodia salutis meae diligentem; eundemque te, qui primis temporibus erroris nostri aut potius furoris particeps et falsi timoris socius fuisses, acerbissime discidium nostrum tulisse plurimumque operae, studii, diligentiae, laboris ad conficiendum reditum meum contulisse. 2. Itaque hoc tibi vere affirmo, in maxima laetitia et exoptatissima gratulatione unum ad cumulandum gaudium conspectum aut potius complexum mihi tuum defuisse, quem semel nactus nunquam dimisero; ac, nisi etiam praetermissos fructus tuae suavitatis praeteriti temporis omnes exegero, profecto hac restitutione fortunae me ipse non satis dignum iudicabo. 3. Nos adhuc in nostro statu, quod difficillime recuperari posse arbitrati sumus, splendorem nostrum illum forensem et in senatu auctoritatem et apud

---

5. *et* ante *si* om. I. — *obtrectabere* R. — *utar*] *nitar* „Alii" in mg. Repett. Lamb. — 6. *venire. cal. VI. ianuar.* I. — 10. *tui meis indulgebant* M, *tui meis indulgebunt* R, *tui mei indulgeant* I. — 11. *videbo: plura non scribo. Cura ut valeas.* I. — 14. *fuit qui* pr. M, *fuit cui* corr. M. — 15. *faciendum prius* R. — *mihi faciendum* I. — 16. *Cognovi* I. — *enim te vere. Scribam* MR. (*ut vere scribam* mg. M.) — 17. *dandis fortiorem: prudentiorem* I. — *nec* ante *etiam* om. I. Secludendum videbatur. Or. — 18. *propter ita meam in te observantiam* Z, *propter meam in te observantiam* MRI. (Emendatum est ex Y.) — 20. *totius* MRI. (Emendavit H. Stephanus.) — *timoris*] *rumoris* MRI. (Emendatum est in Asc. tertia ex Pii Codd.) — 21. *dissidium* MRI. (*discidium* mg. M.) — 24. *amplexum* R. — 26. *fructus tuos tuae* RI. — *praeteriti temporis* seclusit Ernestius. — 28. *difficillime*] *difficile me* MR. — 29. *forensium* M.

viros bonos gratiam magis, quam optaramus, consecuti sumus. In re autem familiari, quae quemadmodum fracta, dissipata, direpta sit, non ignoras, valde laboramus tuarumque non tam facultatum, quas ego nostras esse iudico, quam consiliorum ad colligendas et constituendas reliquias nostras indigemus. 4. Nunc, etsi omnia aut scripta esse a tuis arbitror aut etiam nuntiis ac rumore perlata, tamen ea scribam brevi, quae te puto potissimum ex meis litteris velle cognoscere. Pridie Nonas Sext. Dyrrhachio sum profectus, ipso illo die, quo lex est lata de nobis. Brundisium veni Nonis Sext. Ibi mihi Tulliola mea fuit praesto natali suo ipso die, qui casu idem natalis erat et Brundisinae coloniae et tuae vicinae Salutis; quae res animadversa a multitudine summa Brundisinorum gratulatione celebrata est. Ante diem VI. Id. Sext. cognovi, cum Brundisii essem, litteris Quinti fratris, mirifico studio omnium aetatum atque ordinum, incredibili concursu Italiae legem comitiis centuriatis esse perlatam. Inde a Brundisinis honestissimis ornatus, iter ita feci, ut undique ad me cum gratulatione legati convenerint. 5. Ad urbem ita veni, ut nemo ullius ordinis homo nomenclatori notus fuerit, qui mihi obviam non venerit, praeter eos inimicos, quibus id ipsum non liceret aut dissimulare aut negare. Cum venissem ad portam Capenam, gradus templorum ab infima plebe completi erant; a qua plausu maximo cum esset mihi gratulatio significata, similis et frequentia et plausus me usque ad Capitolium celebravit; in foroque et in ipso Capitolio miranda multitudo fuit; postridie in senatu, qui fuit dies Non. Septembr., senatui gratias egimus. 6. Eo biduo cum esset annonae summa caritas et homines ad theatrum primo, deinde ad senatum concurrissent, impulsu Clodii, mea opera frumenti inopiam esse clamarent; cum per eos dies senatus de annona haberetur et ad eius procurationem sermone non solum plebis verum etiam bonorum Pompeius vocaretur idque ipse cuperet, multitudoque a me nominatim, ut id decernerem, postularet: feci et accurate sententiam dixi, cum abessent consulares, quod tuto se negarent posse sententiam dicere, praeter Messalam et Afranium. Factum est senatus consultum in meam sententiam, ut cum Pompeio ageretur, ut eam rem susciperet lexque ferretur; quo senatus consulto recitato cum continuo, more hoc insulso et novo, plausum meo nomine recitando dedisset, habui contionem: omnes magistratus praesentes praeter unum praetorem et duos tribunos pl. dederunt. 7. Postridie senatus frequens et omnes consulares nihil Pompeio postu-

---

1. *optamus* MRI, *optavimus* Asc. tertia. — 6. *ac*] *aut* RI. — *ea inscribam* MRI, *ea tibi scribam* Asc. tertia „e Codd." Ut nos, Ambr. 17. Fort. *ea iam scribam*. Or. — 8. *Durachium* I. — *illo ipso* R. — 12. *gratulatione celebrata est* om. MRI. (Suppletum est ex mg. Cratandri iam a Victorio.) — (*Brundisinorum. Et ego ante* I.) — *dies sex. idus* M, *sextum diem Id.* I. — 13. *cum Brundisii essem* om. MR. (Insertum est ex XYZI.) — *ex litteris* Lambinus. — 15. *honestissimis ornatus*] *honestissimis comitatus* malebat Ernestius; ego: *honestissimis decretis ornatus*. Or. — 16. *fecimus* R. — 18. *id ipsum se inimicos esse non* MRI. — 22. *et* ante *plausus* om. R. — *foro* I. — 29. *ut id*] *uidi* pr. M. — 30. *feci et*] *faciet* pr. M. — *accuratis* R. (id est, *accuratissime*. Or.) — 32. *Eranium* R, *Cerannium* I. — *factus* M. — 33. *rem* om. I. — 34. *recitato continuo more* RI et pr. M, *recitato cum more* corr. M, *recitato cum contio, more* Manutius. — *plausu* RI. — 35. *nomine in recitando* I, *nomini recitando* Hand Turs. III. p. 287. — 36. *decreverunt* corr. M. — 37. *nil* I.

lanti negarunt. Ille legatos quindecim cum postularet, me principem nominavit et ad omnia me alterum se fore dixit. Legem consules conscripserunt, qua Pompeio per quinquennium omnis potestas rei frumentariae toto orbe terrarum daretur; alteram Messius, qui omnis pecuniae dat potestatem et adiungit classem et exercitum et maius imperium in provinciis, quam sit eorum, qui eas obtineant. Illa nostra lex consularis nunc modesta videtur, haec Messii non ferenda. Pompeius illam velle se dicit, familiares hanc. Consulares, duce Favonio, fremunt; nos tacemus, et eo magis, quod de domo nostra nihil adhuc pontifices responderunt. Qui si sustulerint religionem, aream praeclaram habebimus; superficiem consules ex senatus consulto aestimabunt: sin aliter, demolientur; suo nomine locabunt; rem totam aestimabunt. 8. Ita sunt res nostrae: ut in secundis, fluxae; ut in adversis, bonae. In re familiari valde sumus, ut scis, perturbati. Praeterea sunt quaedam domestica, quae litteris non committo. Quintum fratrem, insigni pietate, virtute, fide praeditum sic amo, ut debeo. Te exspecto, et oro, ut matures venire eoque animo venias, ut me tuo consilio egere non sinas. Alterius vitae quoddam initium ordimur. Iam quidam, qui nos absentes defenderunt, incipiunt praesentibus occulte irasci, aperte invidere. Vehementer te requirimus.

II. (A. U. C. 697.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Si forte rarius tibi a me quam a ceteris litterae redduntur, peto a te, ut id non modo negligentiae meae sed ne occupationi quidem tribuas; quae etsi summa est, tamen nulla esse potest tanta, ut interrumpat iter amoris nostri et officii mei. Nam, ut veni Romam, iterum nunc sum certior factus esse, cui darem litteras; itaque has alteras dedi. Prioribus tibi declaravi, adventus noster qualis fuisset et quis esset status atque omnes res nostrae quemadmodum essent, ut in secundis, fluxae, ut in adversis, bonae. 2. Post illas datas litteras secuta est summa contentio de domo. Diximus apud pontifices pridie Kal. Octobres. Acta res est accurate a nobis, et si unquam in dicendo fuimus aliquid, aut etiam, si nunquam alias fuimus, tum profecto † dolor et magnitudo vim quandam nobis dicendi dedit. Itaque oratio iuventuti nostrae deberi non potest; quam tibi, etiamsi non desideras, tamen mittam cito. 3. Cum pontifices decressent ita, SI NEQVE POPVLI IVSSV NEQVE PLEBIS

2. *nominaverit* pr. M. — *ad* om. R. — 4. *Messa* M, *Messius* et *Messala* mg. M, *Messalla* R, *Messalam* I. — *qui*] *is qui* M, *isque* R. — *dat potestatem pecuniae* I. — *adiunxit* MRI. (Emendavit Pius.) — 7. *Messa* pr. M, *Messale* corr. M, *Messallae* R. — 8. *se velle* I. — 9. *responderant* MRI. — 10. *si*] *sibi* I. — 12. *et suo* I. 17. *egere* om. I. — 18. *Nam* I. — 25. *summa*] *nimia* R. — 27. *esse* om. R. — *itaque et has litteras dedi* R, *itaque has litteras alteras dedi* I. — 30. *advorsis* M. — *litteras* auctore Manutio del. Lambinus. — 33. *etiam*, *si nunquam* I: *etiam si unquam* ME, *si etiam unquam* R. Cfr. Hand. Turs. I. p. 220. — *doloris magnitudo* I, *dolor et aegritudo* Muellerus, *dolor et rei magnitudo* Gulielmius. — 34. *oratio iubent ut nostrae debere* pr. M, *oratio iubent ut in nostrae debere* corr. M, *oratio uberrima ut nostre* (sic) *debere* R, *oratio iubet ut in nostrae fortunae casu quod debere* I. (Emendavit Victorius.) — 36. *neque populus neque plebiscitius qui* M („Sic etiam deinceps." DEL FURIA.) R, *neque populi iussu neque plebiscitis qui* I. (Emendatum est ex YZ et mg. Cratandri.)

SCITV, IS QVI SE DEDICASSE DICERET, NOMINATIM EI REI PRAEFECTVS ESSET, NEQVE POPVLI IVSSV AVT PLEBIS SCITV ID FACERE IVSSVS ESSET, VIDERI POSSE SINE RELIGIONE EAM PARTEM AREAE MI RESTITVI; mihi facta statim est gratulatio — nemo enim dubitabat, quin domus nobis esset adiudicata — cum subito ille in contionem ascendit, quam Appius ei dedit. Nuntiat inani populo pontifices secundum se decrevisse, me autem vi conari in possessionem venire; hortatur, ut se et Appium sequantur et suam Libertatem ut defendant. Hic cum etiam illi infimi partim admirarentur, partim irriderent hominis amentiam, ego statueram illuc non accedere, nisi cum consules ex senatus consulto porticum Catuli restituendam locassent. 4. Kal. Octobr. habetur senatus frequens Adhibentur omnes pontifices, qui erant senatores, a quibus Marcellinus, qui erat cupidissimus mei, sententiam primus rogatus, quaesivit, quid essent in decernendo secuti. Tum M. Lucullus de omnium collegarum sententia respondit religionis iudices pontifices fuisse, legis senatum; se et collegas suos de religione statuisse, in senatu de lege statuturos. Quisque horum, loco sententiam rogatus, multa secundum causam nostram disputavit. Cum ad Clodium ventum est, cupiit diem consumere, neque ei finis est factus; sed tamen, cum horas tris fere dixisset, odio et strepitu senatus coactus est aliquando perorare. Cum fieret senatus consultum in sententiam Marcellini, omnibus praeter unum assentientibus, Serranus intercessit. De intercessione statim ambo consules referre coeperunt. Cum sententiae gravissimae dicerentur: senatui placere mihi domum restitui, porticum Catuli locari, auctoritatem ordinis ab omnibus magistratibus defendi; si qua vis esset facta, senatum existimaturum eius opera factum esse, qui senatus consulto intercessisset: Serranus pertimuit et Cornicinus ad suam veterem fabulam rediit; abiecta toga, se ad generi pedes abiecit. Ille noctem sibi postulavit; non concedebant. Reminiscebantur enim Kal. Ianuar. Vix tamen † sibi de mea voluntate concessum est. 5. Postridie senatus consultum factum est id, quod ad te misi. Deinde consules porticum Catuli restituendam locarunt; illam porticum redemptores statim sunt demoliti libentissimis omnibus. Nobis superficiem aedium consules de consilii sententia aestimarunt HS. vicies; cetera valde illiberaliter: Tusculanam villam quingentis milibus; Formianum HS. ducentis quinquaginta milibus. Quae aestimatio non modo vehementer ab optimo quoque sed etiam a

---

1. *nominatim et ei* R. — 2. *populi suasu aut plebiscitii id* R, *populi iussu aut plebiscitis id* I. (Emendatum est ex YZ. De M cf. ad p. 444. v. 36.) — 3. *eam*] *iam* RI. — *MI*] *M. T.* (*M. Tullio*) Ursinus. — 4. *dubitat* MRI. (Emendavit Corradus.) — 5. *cum* MR: *tum* IE. — Fort. *escendit*. Or. — 6. *Nuntiant* MI. (Emendatum est in R.) — *inani* Y: *iam* ZMRIE. — 7. *possessione* RI. — 8. *infirmi* MR. (Emendatum in I.) — 13. *primum* R. — 14. *cum m. lucullus* M, *cum me Lucullus* R, *tum Lucullus* I. — 15. *legisse senatum* I. — 16. *lege statuos . quisque horum* M, *lege. Serranus quoque horum* I, *statuturos cum senatu. Itaque suo quisque horum* mg. Cratandri. (Ut nos, R.) — 18. *cupit* M. — 19. *fere tris* I. — 22. *Serranus. Intercession vestatim* M, *Serranus intercessit . statim* R, *Serrani intercessione statim* I. — 24. *locare* MR. — 25. *qua* MR: *quae* IE. — *ei vis* R, *ei esset facta vis* I. — 29. *tumen*] *tandem* Corradus. — 30. *sibi* RI et corr. M: *tibi* pr. M, cum Faërno et Lambino del. E. Malim *id ei*. Or. — 32. *libentissime . omnibus nobis* R. — 34. HS.] *sextertio* I, om. R. — *vicis* M. — *cetera valde in te liberaliter* MI, *cetera in te valde liberaliter* R. — 35. *Formianum ducentis* R.

plebe reprehenditur. Dices, quid igitur causae fuit? Dicunt illi quidem, pudorem meum; quod neque negarim neque vehementius postularim. Sed non est id; nam hoc quidem etiam profuisset. Verum iidem, mi T. Pomponi, iidem, inquam, illi, quos ne tu quidem ignoras, qui mihi pinnas inciderant, nolunt easdem renasci. Sed, ut spero, iam renascuntur. Tu modo ad nos veni; quod vereor ne tardius interventu Varronis tui nostrique facias. 6. Quoniam acta quae sint, habes, de reliqua nostra cogitatione cognosce. Ego me [a] Pompeio legari ita sum passus, ut nulla re impedirer, quin, si vellem, mihi esset integrum aut, si comitia censorum proximi consules haberent, petere [posse] aut votivam legationem suscipere prope omnium fanorum, lucorum. Sic enim nostrae rationes postulabant. Sed volui meam potestatem esse vel petendi vel ineunte aestate exeundi; et interea me esse in oculis civium de me optime meritorum non alienum putavi. 7. Ac forensium quidem rerum haec nostra consilia sunt, domesticarum autem valde impedita. Domus aedificatur. Scis, quo sumptu, qua molestia reficiatur Formianum; quod ego nec relinquere possum nec videre. Tusculanum proscripsi; suburbano non facile careo. Amicorum benignitas exhausta est in ea re, quae nihil habuit praeter dedecus; — quod sensisti tu absens: — praesentes, quorum studiis ego et copiis, si esset per meos defensores licitum, facile essem omnia consecutus. Quo in genere nunc vehementer laboratur. Cetera, quae me sollicitant, *μυστικώτερα* sunt. Amamur a fratre et a filia. Te exspectamus.

III. *(A. U. C.* 697.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Avere te certo scio cum scire, quid hic agatur, tum mea a me scire; non quo certiora sint ea, quae in oculis omnium geruntur, si a me scribantur, quam cum ab aliis aut scribuntur tibi aut nuntiantur; verum ut perspicias ex meis litteris, quo animo ea feram, quae geruntur, et qui sit hoc tempore aut mentis meae sensus aut omnino vitae status. 2. Armatis hominibus ante diem tertium Non. Novembr. expulsi sunt fabri de area nostra, disturbata porticus Catuli, quae ex senatus consulto consulum locatione reficiebatur et ad tectum paene pervenerat; Quinti fratris domus primo fracta coniectu lapidum ex area nostra, deinde inflammata iussu Clodii, inspectante urbe, coniectis ignibus, ma-

---

2. F. *expostularim.* Or. — 3. *mei Pomponii* R. — 4. *tu ne* R. — 5. *pennas* I. — 7. *sunt* R. — 8. *a* seclusimus auctore Madvigio. Cfr. Ep. 18, 3. — 9. *quin, si* Manutius: *quin nisi* I, *quod nisi* ZMR, *quod ne, si* YE. — 10. *posse,* quod est a Victorio et in Bosii Codd., ante nos seclusit Ernestius. — *petere possent votivam* MR, *et petere possem votivam* I. — 11. *suscipere* Manutius: *sumpsisse* MRIE. — *prope*] Fort. *pro P. R.* Or. — *fanorum locorum* MR, *fanorum ac sacrorum locorum* I. Emendatum est ex XY. — *nostrae rationes utilitates meae post.* MI, *nostrae rationis utilitates meae post.* R. (Correctum est ex Y.) — 14. *Ac* om. I. — 18. *non* om. R et pr. M. — 19. *praesentes* del. Ernestius. — 21. *nunc*] *hic* R. — 23. *filia* MRI: *filio* cum Bosio E. — *filia exspectamus* M, *filia exspectamur* RI. (Emendavit Manutius.) — 26. *te* om. M. (Suppletum est in RI et exstabat in XY.) — *certe* RI. — *cum*] *tum* RI. — *hic quid* R, *hic* om. I. — *tum ea a me* MRI. (Correctum ex XY.) — 28. *scribantur tibi quam* I. — *ab aliis tibi aut* I. — *scribuntur*] *scribantur* M, *scribantur aut nuntientur* I. — 29. *sed ut verum perspicias* MRI. (In M. del. *verum.* Emendavit Manutius.) — *quo animo*] *quomodo* I. — 32. *disturbatae* I. — 33. *reficiebantur* I. — *pervenerant* I.

gna querela et gemitu, non dicam bonorum, qui nescio an nulli sint, sed plane hominum omnium. Ille demens ruere, post hunc furorem nihil nisi caedem inimicorum cogitare, vicatim ambire, servis aperte spem libertatis ostendere. Etenim antea, cum iudicium nolebat, habebat ille quidem difficilem manifestamque causam, sed tamen causam: poterat infitiari, poterat in alios derivare, poterat etiam aliquid iure factum defendere. Post has ruinas, incendia, rapinas, desertus a suis, vix iam Decimum designatorem, vix Gellium retinet; servorum consiliis utitur; videt, si omnes, quos vult, palam occiderit, nihilo suam causam difficiliorem, quam adhuc sit, in iudicio futuram. 3. Itaque ante diem tertium Idus Novembr., cum Sacra via descenderem, insecutus est me cum suis. Clamor, lapides, fustes, gladii, haec improvisa omnia. Discessimus in vestibulum Tettii Damionis. Qui erant mecum, facile operas aditu prohibuerunt. Ipse occidi potuit. Sed ego diaeta curari incipio; chirurgiae taedet. Ille omnium vocibus cum se non ad iudicium sed ad supplicium praesens trudi videret, omnes Catilinas, Acidinos postea reddidit. Nam Milonis domum, eam, quae est in Germalo, pridie Idus Novembr. expugnare et incendere ita conatus est, ut palam hora v. cum scutis homines, eductis gladiis, alios cum accensis facibus adduxerit. Ipse domum P. Sullae pro castris sibi ad eam impugnationem sumpserat. Tum ex Anniana Milonis domo Q. Flaccus eduxit viros acres; occidit homines ex omni latrocinio Clodiano notissimos: ipsum cupivit; sed ille se in interiora aedium Sullae. Exin senatus postridie Idus; domi Clodius; egregius Marcellinus, omnes acres. Metellus calumnia dicendi tempus exemit, adiuvante Appio, etiam hercule familiari tuo; de cuius constantia †invitae tuae verissimae litterae. Sestius furere. Ille postea, si comitia sua non fierent, urbi minari. Proposita Marcellini sententia, quam ille de scripto ita dixerat, ut totam nostram causam areae, incendiorum, periculi mei iudicio complecteretur eaque omnia comitiis anteferret, proscripsit se per omnes dies comitiales de caelo servaturum. 4. Contiones turbulentae Metelli, temerariae Appii, furio-

---

1. *ulli* MRI. (Emendavit Lambinus in mg. Repett. et Ernestius.) — 2. *demens* Prisci Codd. Pii: *vehemens* MRIE. — *hunc vero furorem* I. — 3. *si cedem* pr. M, *nisi cedem* corr. M. — 5. *causam. id poterat* MR, *causam poterit* I. — 6. *aliquid*] *id* R. — 8. Fort. *Decimium.* Cfr. Pro domo 19. Or. — *utitur* om. I. — 9. *volt* M. — *occiderint* M, *occiderunt* R. — 10. *sit*] *fuit* vetus lectio. Pius. — 11. *discederem* I. — 12. *gladii et haec* I. — 13. *in vestibulo M. Tetii* M, item RI, sed *Tecii.* — 14. *sed et ego madia et accuravi* R. — 16. *praesens trudi*] *praesens videri* pr. M, *reservari* corr. M, *praesens urgeri* R. Emendatum est in I. — *sacidinos* MR, *sacidinosque* I. — 17. *eam, quae est in Germalo* Turnebus: *eam, quae in Germalo* E, *meamque Ceramio* MI, *meamque in Ceramio* R. (*Geranilo* Y.) — 19. *deductis* MI. Emendatum est in R. — 22. *acres*] *agris* MI. — *occiditque* I. — *notissimo* MR. — 23. *ille se in interiora aedium Sullae. Exin senatus postridie Idus; domi* Orellius: *illaese interiora in aedium Sullae se. in senatu postridie Idus: domi* Y, *ille ex interiorem aedium Sulla se in senatu postridie idus. domi* M, *ille se in interiorem aedium partem recepit. Sulla se in senatu postridie Idus: domi* R, *ille ex interiore abditu aedium prosiliit. Sylla in senatu postridie idus non venit: domi* I, *sed ille in interiora aedium: Sulla in senatu postridie Idus: domi* E. — 25. *Appio* corr. M: *Oppio* RIE et pr. M. — 26. *constantia invitae tuae verissimae* Y: *constantia virtute verissimae* M, *constantia et virtute verissimae* RI, *constantia, virtute tuae verissimae* E. Fort. *constantia multae tuae verissime.* Or. Vide ne *invitae* corruptum sit ex *in fide.* Bait. — *Sestii fuere* R. (*Sextius* E.) — 27. *mirari* M. (*minari* mg. M.) — 30. *proscripsit Sestius se* Manutius. — *se per*] *super* MRI. — 31. *Oppii* R.

sissimae Publii. Haec tamen summa: nisi Milo in campum obnuntiasset, comitia futura. Ante diem XII. Kal. Decembr. Milo media nocte cum magna manu in campum venit. Clodius, cum haberet fugitivorum delectas copias, in campum ire non est ausus. Milo permansit ad meridiem mirifica hominum laetitia, summa cum gloria; contentio fratrum trium turpis, fracta vis, contemptus furor. Metellus tamen postulat, ut sibi postero die in foro obnuntietur: nihil esse, quod in campum nocte veniretur; se hora prima in Comitio fore. Itaque ante diem XI. Kal. in Comitium Milo de nocte venit. Metellus cum prima luce furtim in campum itineribus prope deviis currebat; assequitur inter lucos hominem Milo; obnuntiat. Ille se recepit, magno et turpi Q. Flacci convicio. Ante diem X. Kal. nundinae; contio biduo nulla. 5. Ante diem VIII. Kal. haec ego scribebam, hora noctis nona. Milo campum iam tenebat. Marcellus candidatus ita stertebat, ut ego vicinus audirem. Clodii vestibulum vacuum sane mihi nuntiabatur; pauci pannosi linea laterna. Meo consilio omnia illi fieri querebantur, ignari, quantum in illo heroe esset animi, quantum etiam consilii. Miranda virtus est. Nova quaedam divina mitto. Sed haec summa est: comitia fore non arbitror; reum Publium, nisi ante occisus erit, fore a Milone puto. † Si se ut it urbae iam obtulerit, occisum iri ab ipso Milone video. Non dubitat facere; prae se fert; casum illum nostrum non extimescit. Nunquam enim cuiusquam invidi et perfidi consilio est usus, nec inerti nobili crediturus. 6. Nos animo dumtaxat vigemus, etiam magis, quam cum florebamus; re familiari comminuti sumus. Quinti fratris tamen liberalitati pro facultatibus nostris — ne omnino exhaustus essem illo recusante — subsidiis amicorum respondemus. Quid consilii de omni nostro statu capiamus, te absente nescimus. Quare appropera.

IV. a. *(A. U. C.* 698.*)*

CICERO ATTICO S.

Periucundus mihi Cincius fuit ante diem tertium Kalend. Febr. ante lucem. Dixit enim mihi te esse in Italia seseque ad te pueros mittere; quos sine meis litteris ire nolui; non quo haberem, quod tibi, praesertim iam prope praesenti scriberem, sed ut hoc ipsum significarem,

1. *Miloni campum* MR, *Miloni C. Appius* I. Emendavit Manutius. — 2. *media nocte*] *ante mediam noctem* I et corr. M. — *cum* om. R. — 3. *manu magna* I. — *deiectas* RI. — 6. *contentus* M. — 8. *se*] *sed* I et pr. M. — *XI.*] *XII.* R. — *Kal. Ian. in* M. (non YRI.) — 11. *recipit* I. — *magno*] *in agro* pr. M. — *et turpi*] *turpique* I. — 12. *VIIII.* I. — 13. *iam campum* I. — 14. *Metellus* corr. M. — 15. *nunciabantur* M. — *pauci pannosi linea laterna* Schuetzius: *paucis pannosis linea laterna* YE, *paucis pannosi sine alanterna* M, *pauci pannosi sine alanterna* R, *paucis pannosi sive alanterna* I. — *Meo consilio*] *eo conscio* MR, *nam eo conscio* I. Emendavit Manutius. — 16. *illi omnia* R. — *hero* MRI. — 17. *divinare* malebat Ernestius. — 18. *mittite* MR. Emendatum est in I. — *Publium reum* I. — 19. *Si se ut it urbae iam obtulerit* XYZ: *si se uti turbae iam obtulerit* mg. Cratandri, *si sentitur veiam obtulerit* M, *si sentitur. vel si iam obtulerit* R, *si se ituro Lanuvium Veiam obtulerit* I, *Si se inter viam obtulerit* auctore Manutio E. (cfr. Hand Turs. III. p. 392.), *si se in turba obtulerit* Turnebus. — 20. *iri iam ab* I. — 22. *crediturum* R. — 23. *quam* om. RI. — 24. *communiti* RI. — *liberalitatis* M. — 25. *essem* cum libris notis MRI: *esset* cum Vb et Bosio E. — 27. *appropera et vale* I. — 30. *Periocundus* R. — *tertium*] *IIII.* R. — 33. *sed hoc ipsum volui significare* R.

mihi tuum adventum suavissimum exspectatissimumque esse. Quare advola ad nos eo animo, ut nos ames, te amari scias. Cetera coram agemus. Haec properantes scripsimus. Quo die venies, utique cum tuis apud me sis.

IV. a. *(A. U. C.* 698.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Perbelle feceris, si ad nos veneris. Offendes designationem Tyrannionis mirificam in librorum meorum bibliothecam, quorum reliquiae multo meliores sunt, quam putaram. Etiam velim mihi mittas de tuis librariolis duos aliquos, quibus Tyrannio utatur glutinatoribus, ad cetera administris; iisque imperes, ut sumant membranulam, ex qua indices fiant, quos vos Graeci, ut opinor, *σιλλύβους* appellatis. 2. Sed haec, si tibi erit commodum. Ipse vero utique fac venias, si potes in his locis adhaerescere et Piliam adducere. Ita enim et aequum est et cupit Tullia. Mediusfidius nae tu emisti ludum praeclarum; gladiatores audio pugnare mirifice. Si locare voluisses, duobus his muneribus liberasses. Sed haec posterius. Tu fac venias; et de librariis, si me amas, diligenter.

V. *(A. U. C.* 698.)

CICERO ATTICO S.

1. Ain tu? an me existimas ab ullo malle mea legi probarique quam a te? Cur igitur cuiquam misi prius? Urgebar ab eo, ad quem misi, et non habebam exemplar. Quid? etiam — dudum enim circumrodo, quod devorandum est — subturpicula mihi videbatur esse *παλινῳδία*. Sed valeant recta, vera, honesta consilia. Non est credibile, quae sit perfidia in istis principibus, ut volunt esse et ut essent, si quidquam haberent fidei. Senseram, noram, inductus, relictus, proiectus ab iis; tamen hoc erat in animo, ut cum iis in re publica consentirem. Iidem erant, qui fuerant. Vix aliquando te auctore resipui. 2. Dices, ea te monuisse, suasisse, quae facerem; non etiam ut scriberem. Ego mehercule mihi necessitatem volui imponere huius novae coniunctionis, ne qua mihi liceret labi ad illos, qui etiam tum, cum misereri mei

---

1. *adventum tuum* I. — *spectatissimumque* M. — 2. *te*] *et te* I. — *Cetera*] *certe* Ernestii operae. — 7. *Perbelle*] Hinc novae Epistolae initium fecit cum Cod. Q et Corrado Schuetzius. — 8. *mirificam in librorum meorum bibliothecam* Bosius: *mirificam libr. meorum bibliothecam* MRI, *mirificam libr. meorum* Cum C1d. Malasp. E. — 9. *Etiam*] *Et* I. — *vellem* M. (non RI.) — 10. *administres* pr. M, *administras* corr. M, *adhuc cetera administres* R, *ad cetera ministros* I. (Emendatum est in mg. M et Q.) — 11. *hisque* M. — 12. *σιλλύβους* Graevio auctore Lallemandus: *sillabos* M, *syllabos* RI, *συλλάβους* E. — 13. *commodum erit* I. — *vere* R. — 14. *adduce* Pius, id est, *adduc*, quod placet. Or. — *Tullia mediusfidius. ne* I. — 15. *ne* (M) RIE. — *venisti* M. (*emisti* mg. M.) — *ludum* Ernestio auctore Schuetzius: *locum* cum libris notis RIE. — 16. *liberasses*] Emendati Codd. habent *liber esses*. Pius. Malim: *muneribus* (pessimis) *nos liberasses*. Or. — *diligenter adverte. Vale*. I. — 20. *Ain tu? anne exist.* corr. M, *An tu me exist.* (omisso *Ain tu?*) I. (Ut nos, R cum pr. M et Codd. Bosii.) — *me ad legem* M, *me ab lege* R. — *probari quamque te* R. — 21. *urguebar* M. — 22. *etiam - iam dudum* Hand Turs. II. p. 302. — 24. *vera recta* R. — 27. *his* MI. — *tantum* I. — *hoc eram animo* mg. Cratandri. — *iis*] *usi* pr. M, *his* I et corr. M. — 28. *idem* M. — *reis ipsi iudices ea* MR. (Emendatum est in mg. M et I.) — 29. *te monuisse*] *tenuisse* MR. — *feceram* MRI. (Emendavit Pius.) — 30. *nolui* RI. — 31. *neque me licet* R et pr. M, *neque mihi licet* I et corr. M. — *etiamnum* vel *etiamnunc* Schuetzius, *etiamdum* Hand Turs. II. p. 599.

debent, non desinunt invidere. Sed tamen modici fuimus ὑποθέσει, ut scripsi. Erimus uberiores, si et ille libenter accipiet et ii subringentur, qui villam me moleste ferunt habere, quae Catuli fuerat, a Vettio me emisse non cogitant; qui domum negant oportuisse me aedificare, vendere aiunt oportuisse. Sed quid ad hoc? Si, quibus sententiis dixi, quod et ipsi probarent, laetati sunt tamen me contra Pompeii voluntatem dixisse? Finis. Sed quoniam, qui nihil possunt, ii me nolunt amare, demus operam, ut ab iis, qui possunt, diligamur. 3. Dices: vellem iampridem. Scio te voluisse, et me asinum germanum fuisse. Sed iam tempus est me ipsum a me amari, quando ab illis nullo modo possum. Domum meam quod crebro invisis, est mihi valde gratum. Viaticum Crassipes praeripit. Tu de via recta in hortos. Videtur commodius ad te: postridie scilicet; quid enim tua? Sed viderimus. Bibliothecam mihi tui pinxerunt constructione et sillybis. Eos velim laudes.

VI. (A. U. C. 698.*)*

CICERO ATTICO S.

1. De Lentulo scilicet sic fero, ut debeo. Virum bonum et magnum hominem et in summa magnitudine animi multa humanitate temperatum perdidimus; nosque malo solatio sed nonnullo tamen consolamur, quod ipsius vicem minime dolemus, non ut Saufeius et vestri; immo hercule quia sic amabat patriam, ut mihi aliquo deorum beneficio videatur ex eius incendio esse ereptus. Nam quid foedius nostra vita, praecipue mea? Nam tu quidem, etsi es natura πολιτικός, tamen nullam habes propriam servitutem: † communi fueris. Nonne? 2. Ego vero, qui, si loquor de re publica, quod oportet, insanus; si, quod opus est, servus existimor; si taceo, oppressus et captus; quo dolore esse debeo? Quo sum scilicet, hoc etiam acriore, quod ne dolere quidem possum, ut non ingratus videar. Quid? si cessare libeat et in otii portum confugere? Nequidquam. Immo etiam in bellum et in castra! Ergo erimus ὀπαδοί, qui ταγοὶ esse noluimus? Sic faciendum est. Tibi enim ipsi — cui utinam semper paruissem! — sic video placere.

1. *ΑΠΟΘΩCΙ* M, *ἀποθεωσει* R. — 2. *ut scripsimus uberiores* RI. — *hi* MRIE. — *subrigentur* M, *subrogentur* I. — 4. *a Vettio me emisse* cum YZ Bosius: *a Vettio emisse* cum Malesp. Codd. E, *aut etiam emisse* MRI. — *me* om. R. — 5. *Si*] *sed* MRI. (Emendavit Pius.) — 7. *Finis* (quod est in Cdd. Bosii et MI) om. R et Schuetzius, *finis sit* Graevius. — *quoniam*] *quando* I. — *hi nolunt* (om. *me*) I. — 9. *me ast num geram manum. fuisset iam* M, *me. Ast nugigeram manum fuisse. Iam* R, *me. Ast num geram manum? fuisset. Iam* I. (Emendatum est ex Y.) — 12. *Tu*] *Tullia* Schuetzius. — *commodius. Ad te postridie* R. — 14. *constructione*] Cum Herzbergio malim *constrictione*. Cfr. Plin. 13, 26. Martial. 14, 37. Or. — *sillybis* Graevio auctore Schuetzius: *sit tybis* pr. M, *sittybis* VE, *si scribis* I et corr. M, *sic tu iubes* R. — 19. *nonnullo*] *non multo* MRI. (Emendatum est ex Cod. Memmii.) — 20. *vestris* MI, *nostris* R. — 21. *immo hercule*] *mehercule* MRI. (Emendatum ex Y.) — *mihi aliquid eorum* R et pr. M, *mihi eorum* corr. M. — 22. *ereptum* R. — 24. *propriam* om. I. — *virtutem* MRI. (Emendatum ex mg. Cratandri.) — *communi fueris. Nonne?* MR: *communis fueris nonne?* I, *communi frueris nomine* auctore Pio E. — 27. *quod dolere* R et pr. M, *quod dolore* I. (*quod ne dolere* corr. M.) — 28. *non in te ingratus* RI et pr. M. — *libet* RI et corr. M. — 29. *confligere* I. — *Immo* om. R. — 30. *ὀπαδοί*] *ΟΠΛΟΙ* M, *οπλιται* R. — *ταγοὶ*] *ΤΑΤΟΙ* M, *togati* R. — *voluimus* R. — *faciundum* I. — 31. *cui*] *qui* pr. M.

Reliquum iam est: Σπάρταν ἔλαχες, ταύταν κόσμει. Non mehercule possum; et Philoxeno ignosco, qui reduci in carcerem maluit. Verumtamen id ipsum mecum in his locis commentor, ut ista improbem; idque tu, cum una erimus, confirmabis. A te litteras crebro ad me scribi video; sed omnes uno tempore accepi. Quae res etiam auxit dolorem meum. Casu enim trinas ante legeram, quibus meliuscule Lentulo esse scriptum erat. Ecce quartae fulmen. Sed ille, ut scripsi, non miser; nos vero ferrei. Quod me admones, ut scribam illa Hortensiana, in alia incidi, non immemor istius mandati tui. Sed mehercule incipiendo refugi; ne, qui videar stulte illius amici intemperiem non tulisse, rursus stulte iniuriam illius faciam illustrem, si quid scripsero; et simul, ne βαθύτης mea, quae in agendo apparuit, in scribendo sit oculatior, et aliquid satisfactio levitatis habere videatur. 4. Sed viderimus. Tu modo quam saepissime ad me aliquid. Epistolam, Lucceio nunc quam misi, qua, meas res ut scribat, rogo, fac ut ab eo sumas; valde bella est: eumque, ut approperet, adhorteris et, quod mihi se ita facturum rescripsit, agas gratias. Domum nostram, quoad poteris, invisas. Vestorio aliquid significes; valde enim est in me liberalis.

VII. *(A. U. C.* 698.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Nihil εὐκαιρότερον epistola tua, quae me sollicitum de Quinto nostro, puero optimo, valde levavit. Venerat horis duabus ante Chaerippus; mera monstra nuntiarat. De Apollonio quod scribis, qui illi dii irati! homini Graeco, qui conturbare quidem putat sibi licere; quod equitibus Romanis: nam Terentius suo iure. 2. De Metello, οὐχ ὁσίη φθιμένοισιν, sed tamen multis annis civis nemo erat mortuus, qui quidem. . . Tibi nummi meo periculo sint; quid enim vereris, quemcunque heredem fecit? nisi Publium fecit. Verum fecit non improbe; quamquam fuit ipse. Quare in hoc thecam nummariam non retexeris: in aliis eris cautior. 3. Mea mandata de domo curabis; praedia locabis; Milonem admonebis. Arpinatium fremitus est incredibilis de Laterio. Quid quaeris? equidem dolui; ὁ δὲ οὐκ ἐμπάζετο μύθων. Quid superest? Etiam. Puerum Ciceronem curabis et amabis, ut facis.

---

1. *Reliquum iam* Orellius: *reliquia* Codd. Bosii et M, *reliquam* R, *reliqua* I, *reliquum* E. — 3. *ut ista probem* cum C2dd. Malasp. Bentivolius, *ut ista ne probem* Schuetzius. — 4. *A te*] Novae Ep. initium hic fecit Lambinus. — 6. *melius que Lentulo* pr. M, *melius P. Lentulo* corr. M, *melius Lentulo* I. (Emendatum est in R.) — 8. *ferri* pr. M. — 10. *ne quod video* M, *ne quod videor* R, *ne quidem videar* I. (Emendavit Ernestius.) — *non intemperiem* MRI. (Emendatum ex Y.) — 11. *illis faciam illustre* MR. (Emend. in I.) — 13. *occultior* MRI. (Emend. ex Y.) — *satis facito* pr. M, *satis facete* corr. M. — 15. *nunc quam*] *nunquam* pr. M, *quam* I et corr. M, *nunc quidem* R. (Emend. ex YZ.) — *res meas* I. — 18. *Vescorio* M. — 21. *Nihil εὐκ.* cum Ep. praeced. iungunt MRI. Divisae sunt in YZ. — 23. *mera mi monstra* corr. M, *et moram nostram* I. — Fort. *hui*, *illi*. Or. — *dii irati*] *durati* M, *dicaci* R. — 24. *conturbaret* MR. — *quod*] Fortasse *quomodo*. Or. — 25. *OIXOCIN ΦΘIMINOICIN* M, οἴχου σὺν φθιμένοισιν mg. M, ηχε συν φθιμενοισιν R. (Emendavit Victorius.) — 26. *quid quidem tibi nummi* MRI. (Emendavit Malaspina.) — 28. *her. fecerit* Lambinus, ut volebat Ernestius. — *improbum* I. — *quemquam: fuit* MR. — 30. *praedia* Victorius: *praesidia* MRIE. — 31. *Arpinatum* I. — 32. οδεουκεστιμυθος R. — *Quid superest? Etiam. Puerum* Muretus (V. L. 14, 9): *Quod superest, etiam puerum* MRIE.

VIII. a. *(A. U. C.* 698.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Multa me in epistola tua delectarunt, sed nihil magis quam patina tyrotarichi. Nam de rauduscule quod scribis,

μήπω μέγ' εἴπῃς, πρὶν τελευτήσαντ' ἴδῃς.

Aedificati tibi in agris nihil reperio. In oppido est quiddam, de quo est dubium, sitne venale, ac proximum quidem nostris aedibus. Hoc scito, Antium Buthrotum esse Romae, ut Corcyrae illud tuum. Nihil quietius, nihil alsius, nihil amoenius. *εἴη μισητὸς φίλος οἶκος.* 2. Postea vero quam Tyrannio mihi libros disposuit, mens addita videtur meis aedibus; qua quidem in re mirifica opera Dionysii et Menophili tui fuit. Nihil venustius quam illa tua pegmata, postquam mi sillybis libros illustrarunt. Valde scribas ad me velim de gladiatoribus, sed ita, bene si rem gerunt; non quaero, male si se gessere.

VIII. b. *(A. U. C.* 699.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Apenas vix discesserat, cum epistola. Quid ais? putasne fore, ut legem non ferat? Dic, oro te, clarius; vix enim mihi exaudisse videor. Verum statim fac ut sciam, si modo tibi est commodum. Ludis quidem quoniam dies est additus, eo etiam melius hic eum diem cum Dionysio conteremus. 2. De Trebonio prorsus tibi assentior. De Domitio,

Σύκῳ, μὰ τὴν Δήμητρα, σῦκον οὐδὲ ἓν
Οὕτως ὅμοιον γέγονεν,

quam est ista *περίστασις* nostrae, vel quod ab iisdem, vel quod praeter opinionem, vel quod viri boni nusquam. Unum dissimile, quod huic merito. Nam de ipso casu nescio, an illud melius. Quid enim hoc miserius, quam eum, qui tot annos, quot habet, designatus consul fuerit, fieri consulem non posse? praesertim cum aut solus aut certe non plus quam cum altero petat. Si vero id est, quod nescio an sit, ut non minus longas iam in codicillorum fastis futurorum consulum paginulas habeant quam factorum, quid illo miserius nisi res publica? in

---

3. *patinaty rotari chinamperauduscuIo* M, *patina Cyrotari. Chena paravi disculo* R, *patina tyrotarichi. nam perauduscuIo* I. (Emendavit Victorius.) 5. *μέγ'* M et Cratander: *μέγαν* E. (*μηπωμεγαειπηςπριντελεσησαντιασας edificati* R.) — 8. *Antium esse Romae, ut Corcyrae Buthrotum illud tuum* suo arbitratu Ernestius. — 9. *salsius* MRI. — *ΕΙΗ ̣ΜΗCΗΤΟC ΦΙΛΟC ΟΚΟC* Y, *ΕΙΜΗΙCΗΤΩΦΙΛΟC ΚΟC* M. (Emendatum est in Romana et a Bosio.) — 10. *mensa* MRI. — 11. *tui opus fuit* I. — 12. *poëmata* R. — *postquam mi sillybis libros illustrarunt. Valde scribas ad me velim* Orellius: *postquam mi sittybis l. illustrarunt. Valde est. Scribas* YE, *postquam misit, l. illustrarunt valde. Et scribas* M (*valde et scribas* etiam Z.), *postquam misit l. illustrarunt valde; ut scribas* I, *postquam misisti libros. Valde. et scribas* R. — 14. *si se cessere* Y, *sic egisse* MRI. (Emendavit Malaspina.) — 17. *Apenas*] Novae Ep. hic initium auctore Manutio ante nos fecit Schuetzius. (*aperias* MR. Emendatum est in I.) — *quod* MI. — 18. *ut*] *ne* R. — 19. *tibi* om. MRI. (Insertum est ex YZ.) — 20. *melius. hic enim* R. — 22. *Domitio ουδεν ουτω ομοισται τω νυν ειδωλον quam* R. — 24. *οὕτως* Bosius: *οὕτω* MRE. — 25. *nostra* MRI. — *quod dabis dein* MR, *quod dabis ab iisdem* I. (Emendatum ex mg. Cratandri.) — 26. *dissimilem* I. — 32. *habeant* I. F. Groovinus: *habeat* MRIE.

qua ne speratur quidem melius quidquam. 3. De Natta ex tuis primum scivi litteris; oderam hominem. De poëmate quod quaeris, quid si cupiat effugere? quid? sinas? De Fabio Lusco, quod eram exosus, homo peramans semper nostri fuit, nec mi unquam odio. Satis enim acutus et permodestus ac bonae frugi. Eum, quia non videbam, abesse putabam; audivi ex Gavio hoc Firmano Romae esse hominem et fuisse assiduum. Percussit animum. Dices, tantulane causa? Permulta ad me detulerat non dubia de Firmanis fratribus. Quid sit, quod se a me removit, si modo removit, ignoro. 4. De eo, quod me mones, ut et *πολιτικῶς* me geram et *τὴν ἔσω γραμμὴν* teneam, ita faciam. Sed opus est maiore prudentia, quam a te, ut soleo, petam. Tu velim e Fabio, si quem habes aditum, odorere et istum convivam tuum degustes et ad me de his rebus et de omnibus quotidie scribas. Ubi nihil erit, quod scribas, id ipsum scribito. Cura, ut valeas.

IX. (*A. U. C.* 699.)

CICERO ATTICO S.

1. Sane velim scire, num censum impediant tribuni diebus vitiandis — est enim hic rumor — totaque de censura, quid agant, quid cogitent. Nos hic cum Pompeio fuimus. Multa mecum de re publica, sane sibi displicens, ut loquebatur — sic est enim in hoc homine dicendum — Syriam spernens, Hispaniam iactans: hic quoque, ut loquebatur; et, opinor, usquequaque, de hoc cum dicemus, sit hoc quasi, *καὶ τόδε Φωκυλίδου*. Tibi etiam gratias agebat, quod signa componenda suscepisses; in nos vero suavissime hercule effusus. Venit etiam ad me in Cumanum a se. Nihil minus velle mihi visus est, quam Messalam consulatum petere; de quo ipso si quid scis, velim scire. 2. Quod Lucceio scribis te nostram gloriam commendaturum, et aedificium nostrum quod crebro invisis, gratum. Quintus frater ad me scripsit, se, quoniam Ciceronem suavissimum secum haberet, ad te Nonis Mai. venturum. Ego me de Cumano movi ante diem v. Kal. Maias. Eo die Neapoli apud L. Paetum, ante diem IV. Kal. Maias, iens in Pompeianum, bene mane haec scripsi.

---

1. *ne*] *nec* I. — 2. *scivit* MR. — 3. *quid sinat* M, *quid si sinat* I, *quid si nondum sinas* R. (Emendatum est ex X.) — *exosus* Bosius cum Y: *exorsus* MRIE. — 5. *bonae*] *bene* RI. — 6. *Cautio* R. — 9. *remorit* suo arbitratu Ernestius. — 10. *politicos* M. — *et THN EΩ ΓΡΑΜΜΗΝ teneam* M, *THN ΣΩ ΓΡΑΜΜΗΝ teneam* Y, *et teneam* R sine spatio, *et in eo* (spatium vacuum) *teneam* I. — 11. *et Fabio* M, *et Fabium* RI. (Emendavit Victorius.) — 12. *odorere et*] *adhortere: ut* I. — 13. *his*] *istis* I. — 14. *id*] *et* MR. — 17. *impendant* MRI. (Emendatum ex C1d. Malasp. et a Beroaldo.) — *viciandis* pr. M, *initiandis* RI et corr. M. — 18. *hic enim est* I. — 19. *fuimus*] «Prisca exemplaria *sumus* habent.» PIUS. — 20. *dispicens* M. — *homine ne dicendum* MRI. — 21. *Hispanias* Lambinus. — *laetans* M, *letans* R. — 24. *hercule et effusus* MI, *hercule est effusus* R. (Ut nos, Codd. Bosii.) — 25. *a se. Nihil*] *at si nihil* M, *ac si nihil* RI. (Emend. ex Y.) — *minus vellem* MI. — 29. *tecum haberes* Manutius, *secum haveret* Bosius cum Y. — 31. *apud L. Paetum*] *apud Laetum* M et (transposita post *Maias*) R, *aput letum veni* I. (Emendavit Corradus.)

X. *(A. U. C.* 699.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Puteolis magnus est rumor Ptolemaeum esse in regno. Si quid habes certius, velim scire. Ego hic pascor bibliotheca Fausti. Fortasse tu putabas, his rebus Puteolanis et Lucrinensibus. Ne ista quidem desunt. Sed mehercule a ceteris oblectationibus ut deseror et voluptatibus propter rem publicam, sic litteris sustentor et recreor, maloque in illa tua sedecula, quam habes sub imagine Aristotelis, sedere quam in istorum sella curuli, tecumque apud te ambulare quam cum eo, quocum video esse ambulandum. Sed de illa ambulatione fors viderit aut si qui est, qui curet, deus. 2. Nostram ambulationem et Laconicum eaque, quae Cyrea sint, velim, cum poteris, invisas, et urgeas Philotimum, ut properet; ut possim tibi aliquid in eo genere respondere. Pompeius in Cumanum Parilibus venit; misit ad me statim, qui salutem nuntiaret. Ad eum postridie mane vadebam, cum haec scripsi.

XI. *(A. U. C.* 699.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Delectarunt me epistolae tuae, quas accepi uno tempore duas ante diem II. Kal. Perge reliqua. Gestio scire ista omnia. Etiam illud cuiusmodi sit, velim perspicias; potes a Demetrio. Dixit mihi Pompeius Crassum a se in Albano exspectari ante diem IV. Kal.; is cum venisset, Romam esse statim venturos, ut rationes cum publicanis putarent. Quaesivi, gladiatoribusne? Respondit, antequam inducerentur. Id cuiusmodi sit, aut nunc, si scies, aut cum is Romam venerit, ad me mittas velim. 2. Nos hic voramus litteras cum homine mirifico — ita mehercule sentio — Dionysio, qui te omnesque vos salutat. *οὐδὲν γλυκύτερον ἢ πάντ᾽ εἰδέναι.* Quare, ut homini curioso, ita perscribe ad me, quid primus dies, quid secundus, quid censores; quid Appius, quid illa populi Appuleia. Denique, etiam quid a te fiat, ad me velim scribas. Non enim — ut vere loquamur — tam rebus novis quam tuis litteris delector. Ego mecum praeter Dionysium eduxi neminem; nec metuo tamen, ne mihi sermo desit † abs te opere delector. Tu Lucceio nostrum librum dabis. Demetrii Magnetis tibi mitto, statim ut sit, qui a te mihi epistolam referat.

---

3. *rumor et Ptol.* MRI. — 5. *rebus*] *ostreis* Ursinus, ut explicavit Pius. — 6. *desint* I. — *ut* cum libris om. RI. (Supplevit Ernestius.) — *voluptatum* XYZM. Fort. *voluptatum usu.* Or. — 10. *sors* R. — 11. *qui*] *quis* RI et pr. M. — *laconicum ea queque cirea* M, *laconicum eam quoque* et *laconicum ea quaeque cirea* mg. M, *Laconicum cum ea quaeque circa* R, *Laconicum eaque quae circa* I. (Emendavit Victorius.) — 12. *cum poteris* I: *quo poterit* M, *quo poteris* R, *quod poteris* auctore Graevio E. — 13. *ut properet* seclusit Ernestius. — 18. *Delectaverunt* I. — 19. *II. Kal.*] *V. Kal.* MRI. Alterum erat in Y. Malim tamen scribere *pridie.* Or. — *Perge. Reliqua gestio scire. Ista omnia etiam. Illud* M (teste Lagomarsinio ad Pogiani Epp. T. IV. p. 411.) I, *perge. reliqua gestio scire, ista omnia etiam. etiam illud* R. — 20. *si potes* I. — *mihi* om. pr. M. — 21. *cras muma* pr. M, *crasinum a* corr. M. — 22. *esse*] *et se* MRI. — 24. *scies* MI: *scias* RE. — 26. *te*] *tibi* M. — 27. *πᾶν* MR. (Emendavit Victorius.) — 29. *a te*] *ante* M, *ad te* R. — 31. *eduxi* C2dd. Malasp. et mg. Cratandri: *duxi* MRIE. — 32. *desit abste. opere* R, *desit abs te, quo magnopere* I. «Excidisse videntur aliquot verba.» Hand Turs. III. p. 582. — *Tu Lucceio*] *ut luceio* M.

XII. *(A. U. C.* 699.*)*

CICERO ATTICO S.

Egnatius Romae est. Sed ego cum eo de re Halimeti vehementer Antii egi. Graviter se acturum cum Aquillio confirmavit. Videbis ergo hominem, si voles. Macroni vix videor praesto: esse Idibus enim auctionem Larini video, et biduum praeterea. Id tu, quoniam Macronem tanti facis, ignoscas mi, velim. Sed, si me diligis, postridie Kalend. coena apud me cum Pilia. Prorsus id facies. Kalend. cogito in hortis Crassipedis, quasi in deversorio, coenare. Facio fraudem senatus consulto. Inde domum coenatus, ut sim mane praesto Miloni. Ibi te igitur videbo, et promovebo. Domus te nostra tota salutat.

XIII. *(A. U. C.* 699.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Nos in Tusculanum venisse a. d. XVII. Kal. Decembr. video te scire. Ibi Dionysius nobis praesto fuit. Romae a. d. XIII. Kalend. volumus esse. Quid dico, volumus? Immo vero cogimur. Milonis nuptiae; comitiorum nonnulla opinio est. Ego, ut sit rata, afuisse me in altercationibus, quas in senatu factas audio, fero non moleste; nam aut defendissem, quod non placeret; aut defuissem, cui non oporteret. Sed mehercule velim, res istas et praesentem statum rei publicae et quo animo consules ferant hunc *σκυλμόν*, rescribas ad me, quantum pot' est. Valde sum *ὀξύπεινος*, et, si quaeris, omnia mihi sunt suspecta. 2. Crassum quidem nostrum minore dignitate aiunt profectum paludatum, quam olim aequalem eius L. Paullum, iterum consulem. O hominem nequam! De libris oratoriis factum est a me diligenter. Diu multumque in manibus fuerunt; describas licet. Illud etiam te rogo, *τὴν παροῦσαν κατάστασιν τυπωδῶς*, ne istuc hospes veniam.

XIV. *(A. U. C.* 700.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Vestorius noster me per litteras fecit certiorem, te Roma a. d. VI. Id. Mai. putare profectum esse, tardius, quam dixerat, quod minus

---

3. *alimeti* I, *Thallumeti* (ex Attic. 5, 12.) Corradus. — 4. *Antii*] *ante* MRI. (Emendatum est ex C2dd. Malasp.) — 5. *praesto: esse enim Idibus auctionem* Codd. Bosii et (omisso *Idibus*) MR: *praesto esse. Idibus enim auctionem* IE. — 6. *et iduum* MR. — 7. *mi* MR: *mihi* IE. — 8. *Petilia* MRI. — 9. *cassipedes* M. — 10. *domum* om. R. — 11. *promonebo* YZ. — *tota nostra* I. — 15. *XIII.* cum Cod. Landi, Oxon. Q. Crat. Bosius (in Add.): *XVIII.* MRIE. — 16. *quod* M. — 17. *nonnulla comitiorum* I. — *Ego, ut sit rata, afuisse* Bosius cum Y: *ergo et si irata fuisse* XZM (Utrum XZ habuerint *afuisse* an *fuisse*, parum constat.), *Ergo et si rata fuisse* I, *ego et Syrata. Abfuisse* R, *Ergo, ut si rata. Abfuisse* suo arbitratu Ernestius. — 20. *resistas* MRI. (*res istas* mg. M.) — *et equo* pr. M, *equo* (deleto *et*) corr. M, *aequo* RI. — 21. *σκυλμόν*] *οχλον* R. («Codices antiquissimi emendati cura et manu Andronici, Graecorum summi, habent *σκυλμόν*.» Pius.) — *scribas* mg. Cratandri. — 22. *pot' est. Valde sum* Bosius cum Y: *potest. Valde sum* E, *pote. Val. sum* M, *potes valde sum* R, *potes et vales: sum* I. — 23. *minorem* MR. — *daludatum* pr. M. — 24. *item. T. terum cons. s. O* M, *item. T. iterum Cos. O* R, *Item. T. Tetrum consulem. O* I. (Emendavit Victorius.) — 25. *oratoris* I et corr. M. — *diū ultūque* pr. M, *diminutumque* corr. M, *Diminutum quae* I. — 26. *etiam atque etiam te* Schuetzius. — 27. *veniat* pr. M. — 30. *Romam* R, *Romae* I. — *ad octavum idus* I. — 31. *Id. Maias. Puto te profectum* Lamb.

valuisses. Si iam melius vales, vehementer gaudeo. Velim, domum ad te scribas, ut mihi tui libri pateant non secus ac si ipse adesses, cum ceteri, tum Varronis. Est enim mihi utendum quibusdam rebus ex his libris ad eos, quos in manibus habeo, quos, ut spero, tibi valde probabo. 2. Tu velim, si quid forte novi habes, maxime a Quinto fratre, deinde a C. Caesare, et si quid forte de comitiis, de re publica — soles enim tu haec festine odorari —, scribas ad me; si nil habebis, tamen scribas aliquid. Nunquam enim mihi tua epistola aut intempestiva aut loquax visa est. Maxime autem rogo, rebus tuis totoque itinere ex sententia confecto, nos quam primum revisas. Dionysium iube salvere. Cura, ut valeas.

XV. (A. U. C. 700.*)*

CICERO ATTICO S.

1. De Eutychide gratum; qui vetere praenomine, novo nomine T. erit Caecilius, ut est ex me et ex te iunctus Dionysius, M. Pomponius. Valde mehercule mihi gratum, si Eutychides tuam erga me benevolentiam cognoscet et suam illam in meo dolore *συμπάθειαν* neque tum mihi obscuram neque post ingratam fuisse. 2. Iter Asiaticum tuum puto tibi suscipiendum fuisse. Nunquam enim tu sine iustissima causa tam longe a tot tuis et hominibus et rebus carissimis et suavissimis abesse voluisses. Sed humanitatem tuam amoremque in tuos reditus celeritas declarabit. Sed vereor, ne lepore te suo detineat diutius rhetor Clodius et homo pereruditus, ut aiunt, et nunc quidem deditus Graecis litteris Pituanius. Sed, si vis homo esse, recipe te ad nos, ad quod tempus confirmasti. Cum illis tamen, cum salvi venerint, Romae vivere licebit. 3. Avere te scribis accipere aliquid a me litterarum; dedi, ac multis quidem de rebus, *ἡμερολεγδὸν* perscripta omnia; sed, ut coniicio, quoniam mihi non videris in Epiro diu fuisse, redditas tibi non arbitror. Genus autem mearum, ad te quidem, litterarum eiusmodi fere est, ut non libeat cuiquam dare, nisi de quo exploratum sit tibi eum redditurum. 4. Nunc Romanas res accipe. A. d. III. Non. Quinct. Sufenas et Cato absoluti; Procilius condemnatus. Ex quo intellectum est

---

1. *gaudeo vehementer* R. — 2. *ad tuos* I. — 4. *his* MI: *iis* RE. — 5. *Tu*] *ut* pr. M, *et* R, om. I et corr. M. — 6. *forte* post vv. *re publica* ponit I. — 7. *haec festine* I et pr. M: *festine haec* R, *haec festive* E et corr. M. — *conscribas* I. — *nihil* RI et corr. M. — 10. *itinere sententiaque* MR. — *confecta* M. — 11. *salbe* pr. M. — 15. *vinctus* MI. (*iunctus* mg. M.) — 16. *gratum si Utichidem* M, *gratum Eutychidem* R. — 17. *cognossi iam illam* pr. M, *cognosci iam illam* R, *cognosses suam illam* corr. M, *cognoscet suam illam* I. (Correxit Bosius ex Y.) — 18. *tuum* om. Ascens. tertia, ut volebat Ernestius. — 19. *tibi* om. I. — 20. *a tot tuis et*] *a totius et* pr. M, *a totis tuis et* corr. M, *a tantis et* R. (Emendatum est in I.) — *et suavissimis* cum Gruteri operis om. E. — 22. *declaravit* M. — *te* om. MRI. (Insertum est ex Y.) — *rhetor*] *praetor* MRI. (Illud praebuit Y.) — 24. *pituanios* MR et corr. Y in rasura, *ac pituaniis* I, *D. Turranius* (ex Lib. I. Ep. 6.) Bosius. (Nostrum est a Graevio.) — *si vis*] *suus* M. — 25. *tamen*] *tum* RI. — 26. *habere* pr. M. — 27. *ημερολογειον* R, *ἡμερολεγεῖον* mg. M. — *ut comitio* R. — 28. *non mihi* I. — 29. *quidem* om. MR. (Insertum est ex mg. M et I.) — *fere*] *forte* MRI. (Correctum est in Ed. Victorii.) — 31. *rediturum* pr. M. — *romanus* pr. M. — *accipe res* I, *res accepit* pr. M. — 32. *Porcilius* I et corr. M. — *commendatur* MI, *commendandus* mg. M, *commendatus* R.

τριςαρειοπαγίτας ambitum, comitia, interregnum, maiestatem, totam denique rem publicam flocci non facere. Debemus patrem familias domi suae occidere nolle, neque tamen id ipsum abunde; nam absolverunt XXII., condemnarunt XXIIX. Publius sane diserto epilogo criminans mentes iudicum moverat. Hortalus in ea causa fuit, cuiusmodi solet. Nos verbum nullum. Verita est enim pusilla, quae nunc laborat, ne † animi in Publio offenderet. 5. His rebus actis, Reatini me ad sua *τέμπη* duxerunt, ut agerem causam contra Interamnates apud consulem et decem legatos, quod lacus Velinus, a M'. Curio emissus, interciso monte, in Nar defluit; ex quo est illa siccata et humida tamen modice Rosia. Vixi cum Axio. Quin etiam me ad Septem aquas duxit. 6. Redii Romam Fonteii causa a. d. VII. Idus Quinct. Veni in spectaculum, primum, magno et aequabili plausu — sed hoc ne curaris; ego ineptus, qui scripserim —; deinde, Antiphonti operam. Is erat ante manumissus quam productus. Ne diutius pendeas, palmam tulit. Sed nihil tam pusillum, nihil tam sine voce, nihil tam . . . . Verum haec tu tecum habeto. In Andromacha tamen maior fuit quam Astyanax; in ceteris parem habuit neminem. Quaeris nunc de Arbuscula: valde placuit. Ludi magnifici et grati. Venatio in aliud tempus dilata. 7. Sequere nunc me in campum. Ardet ambitus; *σῆμα δέ τοι ἐρέω.* Fenus ex triente Idib. Quinct. factum erat bessibus. Dices, istuc quidem non moleste fero. O virum! o civem! Memmium Caesaris omnes opes confirmant. Cum eo Domitium consules iunxerunt; qua pactione, epistolae committere non audeo. Pompeius fremit, queritur, Scauro studet; sed utrum fronte an mente, dubitatur. *Ἐξοχὴ* in nullo est; pecunia omnium dignitatem exaequat. Messala languet; non quo aut animus desit aut amici, sed coitio consulum et Pompeius obsunt. Ea comitia, puto fore,

---

1. *tres ἀρειοπαγίτας* M, *tres αρειοπαγιται* R, *tres* (spatium vacuum) I. (Tacite emendavit Bosius.) — 2. *Debemus* cum Codd. Malasp. delevit Brutus. — *familia* M. — 3. *occidi* Schuetzius. — 4. *condemnaverunt* I. — *deserte* M, *diserte* R, *deserto* I. — *cruminari* pr. M, *criminatus* Ascens. sec. (Nostrum praebent RI et corr. M.) — 5. *mentes vidi commoverat* superscr. *iudicum* M, *mentes iudicum commoverat* RI. — *Hotalus* MR, *Otalus* I. — 6. *Veritas* XYZMRI. (Emendavit Manutius.) — *ne animi in Publio offenderet* Y: *ne animum Publio offenderet* XZMRI, *ne animi in Publio offenderer* auctore Bosio E. Fort. *ne nimis in Publio offenderem.* Or. — 7. *Reatini me*] *erat inime* M, *erat minime* I. — *ad sua temCIH. dixerunt* M, *ad sua dixerunt* R, *ad sua tempora. Dixerunt* I. — 8. *iamnatis* M. — 9. *Velinus*] *vel musa* pr. M. — *emissus*] *emissus, qui* I. — *M. Curio* M. — *interciso monte in*] *inter cismontem* pr. M. — 10. *Nar defluit* R et corr. M: *narde fluit* pr. M, *Narem defluit* auctore Lambino E. Cfr. Vossium de Anal. I, 10. p. 412. — *siccata: sed humida quandoque modice defluit in Cumano. Quin* I. — 11. *rosiavixi* M, *Rosianixi* R. (Emendatum est in Manutiana 1554.) Malim *Rosea*, ut est apud Varr. R. R. 1, 7, 10. Virg. Aen. 7, 712. Festum in *Rosea* p. 282. Muell. Or. — *Quin*] *qui* Manutius. — 12. *Rhodii Romam fontei* I. — *Quinct. veni. spectaculum* MR, *Quint. venerunt spectaculum* I. (Emendavit Malaspina.) — 14. *operam miserat. ante* MRI. — 16. *nihil tam . . . . Verum haec* Bosius: *nihil tam verum. Haec* MRIE. — 17. *Astyanam in* XYZ, *Astya. Nam in* pr. M, (*astra* pro *astya* mg. M.), *Astyanacte. in* R, *Astyanacte. Nam in* I. (Recta lectio est in Cod. Balliol. et Victoriana prima.) — 19. *delata* M. — 20. Graeca om. R. — 21. *besibus* pr. M, *hesibet* corr. M. — *istum* MRI. — 22. *confirmarant* R. — 23. *consulem* MRI. — *vinxerunt* I. — *epistolam* M. (*epistolae* mg. M.) — 25. *nulla* RI. — 26. *animus ei desit* R. — 27. *amicis* MR, *amicis careat* I. — 27. *coicio consulis* MI, *consulis coitio* R. — *et* om. R. — *pompe eius* pr. M. — *absunt* RI et pr. M, *absens est* corr. M. — *Ea comitia*] *ex comitia* pr. M, *ex comitiis* corr. M, *ex comitiatis* RI.

ut ducantur. Tribunicii candidati iurarunt se arbitrio Catonis petituros. Apud eum HS. quingena deposuerunt, ut, qui a Catone damnatus esset, id perderet et competitoribus tribueretur. 8. Haec ego pridie scribebam, quam comitia fore putabantur. Sed ad te v. Kal. Sext. si facta erunt et tabellarius non erit profectus, tota comitia perscribam; quae si, ut putantur, gratuita fuerint, plus unus Cato potuerit quam omnes quidem iudices. 9. Messius defendebatur a nobis, e legatione revocatus; nam eum Caesari legarat Appius. Servilius edixit, ut adesset. Tribus habet Pomptinam, Velinam, Maeciam. Pugnatur acriter; agitur tamen satis. Deinde me expedio ad Drusum, inde ad Scaurum. Parantur orationibus indices gloriosi. Fortasse accedent etiam consules designati; in quibus si Scaurus non fuerit, in hoc iudicio valde laborabit. 10. Ex Quinti fratris litteris suspicor, iam eum esse in Britannia. Suspenso animo exspecto, quid agat. Illud quidem sumus adepti, quod multis et magnis indiciis possumus iudicare nos Caesari et carissimos et iucundissimos esse. Dionysium velim salvere iubeas et eum roges et hortere, ut quam primum veniat, ut possit Ciceronem meum atque etiam me ipsum erudire.

XVI. (A. U. C. 700.)

CICERO ATTICO S.

1. Occupationum mearum vel hoc signum erit, quod epistola librarii manu est. De epistolarum frequentia te nihil accuso; sed pleraeque tantummodo mihi nuntiabant, ubi esses, quod erant abs te; vel etiam significabant recte esse. Quo in genere maxime me delectarunt duae, fere eodem tempore abs te Buthroto datae. Scire enim volebam te commode navigasse. Sed haec epistolarum frequentia non tam ubertate sua quam celeritate delectavit. Illa fuit gravis et plena rerum, quam mihi M. Paccius, hospes tuus, reddidit. Ad eam rescribam igitur, et hoc quidem primum: Paccio et verbis et re ostendi, quid tua commendatio ponderis haberet. Itaque in intimis est meis, cum antea notus non fuisset. Nunc pergam ad cetera. 2. Varro, de quo ad me scribis, includetur in aliquem locum, si modo erit locus. Sed nosti genus dialogorum meorum: ut in oratoriis, quos tu in caelum fers, non mentio potuit fieri cuiusquam ab iis, qui disputant, nisi eius, qui illis notus aut auditus esset: hanc ego de re publica, quam institui, disputationem

---

2. *est* M. — 3. *et a competitoribus* MR. — *tribuerentur. haec ego* M, *tribuerentur haec. Ego* I. — 4. *comitia in fore* M. — 7. *quidem*] *qui* M, *qui sunt* R. — *a nobis sed de legatione* MRI. (Emendavit Victorius.) — 8. *eum*] *eunti* I. — *legerat* MRI. (Correctum in Asc. sec.) — *Servilius*] *sed iulius* R. — 9. *pontinam* MI. — *Velinam*] *villam* MRI. — *Maetiam* R, *maecia* M, *Maetia* I. — 10. *ad* ante *Scaurum* om. I. — 11. *accident* MRI. — 16. *roges ut te hortetur quam primum venias* MRI, *roges, ut te hortatore quam primum veniat* Asc. tertia. (Nostra lectio debetur Victorio.) — 17. *possis* MRI. — 23. *quod erant abs te* auctore Ernestio seclusit Luenemannus. — *erat* MRI. (Correxit Lambinus.) — 24. *maxime me* Ernestius: *maxime* MRIE. — 25. *Bruto* cum Codd. nunc notis RI. (Emendavit Manutius.) — 27. *celebritate* pr. M. — *delectatur* R. — 28. *Pactius* R. — 29. *Paccio et verbis et re* Orellius: *Paccio* (*pactio* corr. M.) *ratione et verbis et re* MI, *Paccio Romae et verbis et re* R, *Paccio' re et verbis* cum Manutiana (1554) E. — 32. *inducetur* R et pr. M. — 33. *oratoris* MI.

in Africani personam et Phili et Laelii et Manilii contuli; adiunxi adolescentes, Q. Tuberonem, P. Rutilium, duo Laelii generos, Scaevolam et Fannium. Itaque cogitabam, quoniam in singulis libris utor prooemiis, ut Ἀριστοτέλης in iis, quos ἐξωτερικοὺς vocat, aliquid efficere, ut non sine causa istum appellarem; id quod intelligo tibi placere. Utinam modo conata efficere possim! Rem enim, quod te non fugit, magnam complexus sum et gravem et plurimi otii, quo ego maxime egeo. 3. Quod in iis libris, quos laudas, personam desideras Scaevolae, non eam temere dimovi; sed feci idem, quod in πολιτείᾳ deus ille noster Plato. Cum in Piraeeum Socrates venisset ad Cephalum, locupletem et festivum senem, quoad primus ille sermo haberetur, adest in disputando senex, deinde cum ipse quoque commodissime locutus esset, ad rem divinam dicit se velle discedere neque postea revertitur. Credo Platonem vix putasse satis consonum fore, si hominem id aetatis in tam longo sermone diutius retinuisset. Multo ego † satius hoc mihi cavendum putavi in Scaevola, qui et aetate et valetudine erat ea, qua esse meministi, et iis honoribus, ut vix satis decorum videretur eum plures dies esse in Crassi Tusculano. Et erat primi libri sermo non alienus a Scaevolae studiis. Reliqui libri τεχνολογίαν habent, ut scis. Huic ioculatorem senem illum, ut noras, interesse sane nolui. 4. * * * De re Piliae, quod scribis, erit mihi curae. Etenim est luculenta res, Aureliani, ut scribis, indiciis; et in eo me etiam Tulliae meae venditabo. Vestorio non desum. Gratum enim tibi id esse intelligo, et, ut ille intelligat, curo. Sed scis, qui? cum habeat duo faciles, nihil difficilius. 5. Nunc ad ea, quae quaeris de C. Catone. Lege Iunia et Licinia scis absolutum; Fufia ego tibi nuntio absolutum iri, neque patronis suis tam libentibus quam accusatoribus. Is tamen et mecum et cum Milone in gratiam rediit. Drusus reus est factus a Lucretio, iudicibus reiiciendis a. d. v. Non. Quinct. De Procilio rumores non boni; sed iudicia nosti. Hirrus cum Domitio in gratia est. Senatus consultum, quod hic consules de provinciis fecerunt, QVICVNQVE POSTHAC * * *. 6. * * non mihi, ut qui iam intelligebamus enuntiationem illam Memmii valde Caesari displicere. Messala noster et eius Domitius competitor liberalis in populo valde fuit. Nihil gratius. Certi erant consules. At senatus de-

---

1. *pilei* M. — *et Peti Manilii* MR, *et P. et Paeti Manilii* I. — 2. *duos* MRI. — 4. *ut a discolis in iis* M, *ut a discholis' in iis* R, *ut Aristoteles in his* I. — *extericos* M. — 7. *quod ego* pr. M. — 8. *in his oratoris libris* I. — 9. *dimovi. Fecit* R. — *quod* om. MR. — 11. *sermo ille* I. — 15. *satis* pr. M, *magis* vel *potius* Ernestius; posterius recepit Schuetzius. — 16. *ea quam* RI et pr. M, *equum* corr. M. — 20. *iaculatorie senem* R, *ioculatoriae disputationi senem* I. (Nostra lectio primum comparet in mg. Cratandri.) — *norat* I. — *De re*] Fragmentum hoc esse alius Ep. vidit Schuetzius. — 21. *Piliae* Schuetzius: *filiae* cum libris RIE. — *res* delevit Manutius. — 22. *iudiciis* I et pr. M. — *vendicabo* RI et corr. M. — 24. *qui cum habeat* RI, *qui habeat* auctore Pio Asc. tertia. (Ut nos, Corradus.) — *duos* I. — 25. *quae* om. M. — 26. *fufiae* M, *fuisse* I. — 28. *redit* R. — *et iudicibus* I. — 29. *Procilio*] *proelio* MRI. (Emendatum ex Codd. Bosii.) — *rumoris* M. — 30. *nostri* pr. M. — *Hircus* I. — 31. *post hanc* pr. M. — Defectum primus significavit Schuetzius. — 32. *qui*] *quod* XZMR. (*qui* est ex YI.) — 33. *displicere*] *despicerem* M. — *Domitius competitor* MR: *competitor Domitius* IE. — 34. *populum* Lambinus, ut volebat Ernestius. — *certi erat* M, *certe erat* I. — *consules*] *consules scilicet* R, *consulibus* I. — *At*] *ac* MRI. (Emendatum est ex Cod. Maff.) — *senatui. Senatus* I. — *decernit* M.

crevit, ut tacitum iudicium ante comitia fieret. Ab iis consiliis, quae erant † omnibus sortita in singulos candidatos, magnus timor candidatorum. Sed quidam iudices, in his Opimius, Veiento, Antius, tribunos pl. appellarunt, ne iniussu populi iudicarent. Res cedit. Comitia dilata ex senatus consulto, dum lex de tacito iudicio ferretur. Venit legi dies; Terentius intercessit. Consules, qui illud levi brachio egissent, rem ad senatum detulerunt. Hic Abdera, non tacente me. Dices, Tamen tu non quiescis? Ignosce, vix possum. Verumtamen quid tam ridiculum? Senatus decreverat, ne prius comitia haberentur, quam lex lata esset; si qui intercessisset, res integra referretur. Coepta ferri leviter; intercessum non invitis; res ad senatum: de ea re ita censuerunt, comitia primo quoque tempore haberi esse e re publica. 7. Scaurus, qui erat paucis diebus illis absolutus, cum ego partem eius ornatissime defendissem, obnuntiationibus per Scaevolam interpositis, singulis diebus usque ad pridie Kal. Octobr., quo ego haec die scripsi, sublatis, populo tributim domi suae satisfecerat. Sed tamen, etsi uberior liberalitas huius, gratior esse videbatur eorum, qui occuparant. Cuperem vultum videre tuum, cum haec legeres. Nam profecto † rem habes ut nullam, haec negotia multarum nundinarum fore. Sed senatus hodie fuerat futurus, id est, Kal. Octobribus. Iam enim luciscit. Ibi loquetur praeter Antium et Favonium libere nemo. Nam Cato aegrotat. De me nihil timueris; sed tamen promitto nihil. 8. Quid, quaeris, aliud? Iudicia, credo. „Drusus, Scaurus non fecisse videntur." Tres candidati fore rei putabantur, Domitius a Memmio, Messala a Q. Pompeio Rufo, Scaurus a Triario aut a L. Caesare. Quid poteris, inquies, pro iis dicere? Ne vivam, si scio. In illis quidem tribus libris, quos tu dilaudas, nihil reperio. * * * 9. Nunc, ut opinionem habeas rerum, ferendum est. Quaeris, ego me ut gesserim? Constanter et libere. Quid? ille, inquies, ut ferebat? Humaniter, meaeque dignitatis, quoad mihi satisfactum esset, habendam sibi rationem putabat. Quo modo ergo absolutus? Omnino † *ΠΟΡΓΙΑ ΠΤΜΝΑ*: accusatorum incredibilis infantia, id est, L. Lentuli, L. F.; quem fremunt omnes praevari-

---

1. *his* MI. — 2. *erant omnibus sortita*] Fort. *erant omnibus tribubus sortita*. Or. — 3. *Veiento*, *Antius* Orellius, coll. ad Att. 7, 3, 5 et huius Ep. §. 7: *Veietor*, *Antius* mg. Cratandri, *Veientorantius* Z, *Veientorancius* R et pr. M, *Vietorantius* corr. M, *veieteranius* I, *VEIEN. TRO. Antius* auctore Bosio E. — 4. *res cidit* pr. M, *rescidit* RI et corr. M. (Emendatum est ex C1d. Malasp.) — 5. *dum*] *cum* MRI. — 7. *aptera* (= ἄπτερα) mg. Cratandri. — 8. *ignoscere* I. — 10. *qui si* MRI. — *ferri*] *fieri* MRI. — 12. *esse e re publica* Iunius: *cessere* Y, *censere* MR, *censuere* I, *esse e re* Bosio auctore E. — *Scaurum* R. — 13. *patrem* MRI. (Emendavit Manutius.) — 15. *haec descripsi* MI, *haec scripsi* R. — 17. *liberalitas huiusce ratio* corr. in rasura M, *liberalitatis huiusce ratio* RI. (Emendatum est in Codd. Iunii (?) et a Victorio.) — 18. *vultum*] *ut cum* pr. M. — *rem haves ut nullam* Y: *rem habes nullam* XZMRIE, *spem non habes nullam* Lambinus ex Manutii: *rem non habes nullam*. Malim: *spem habes nullam*. Or. — 20. *enim lucisci tibi loquerentur* MR, *enim tibi Lucisci loqueretur* I. (Emendavit Victorius.) — 21. *liber* MRI. — 23. *Drusus et Scaurus* I. — *videntur* cum libris RI: *videbantur* Ernestius. — 25. *Ruffo* M. — 26. *si* om. MRI. — *quo studio laudas* MRI. (Emendavit Victorius.) — 27. *Nunc*] Has alius Ep. reliquias esse primus vidit Malaspina. — 28. *ferendum*] *faciendum* malebat Ernestius. — *cesserim* MI. — 31. *ΠΟΡΓΙΑ ΠΤΜΝΑ* Y: *ΠΟΡΠΑΠΤΜΝΑ* ZM, *γοργεῖα γυμνά* auctore Bosio E, om. RI. Latet fortasse *περπερεία*. Or. — 32. *id est* suspectum Ernestio. — *L. T.* M, *L. Ter.* I.

catum; deinde Pompeii mira contentio; iudicum sordes. Attamen XXXII. condemnarunt, XXXIIX. absolverunt. Iudicia reliqua impendent; nondum est plane expeditus. 10. Dices, Tu ergo haec quo modo fers? Belle mehercule et in eo me valde amo. Amisimus, mi Pomponi, omnem non modo succum ac sanguinem, sed etiam colorem et speciem pristinam civitatis. Nulla est res publica, quae delectet, in qua acquiescam. Idne igitur, inquies, facile fers? Id ipsum. Recordor enim, quam bella paullisper, nobis gubernantibus, civitas fuerit, quae mihi gratia relata sit. Nullus dolor me angit; unum omnia posse dirumpuntur ii, qui me aliquid posse doluerunt; multa mihi dant solatia; nec tamen ego de meo statu demigro, quaeque vita maxime est ad naturam, ad eam me refero, ad litteras et studia nostra; dicendi laborem delectatione oratoria consolor. Domus me et rura nostra delectant. Non recordor, unde ceciderim, sed unde surrexerim. Fratrem mecum et te si habebo, per me ista pedibus trahantur; vobis ἐμφιλοσοφῆσαι possum. Locus ille animi nostri, stomachus ubi habitabat olim, concalluit. Privata modo et domestica nos delectant. Miram securitatem videbis; cuins plurimae mehercule partes sunt in tuo reditu. Nemo enim in terris est mihi tam consentientibus sensibus. 11. Sed accipe alia. Res fluit ad interregnum, et est nonnullus odor dictaturae; sermo quidem multus, qui etiam Gabinium apud timidos iudices adiuvit. Candidati consulares omnes rei ambitus. Accedit etiam Gabinius, quem P. Sulla, non dubitans quin foris esset, postularat, contra dicente et nihil obtinente Torquato. Sed omnes absolventur, nec posthac quisquam damnabitur, nisi qui hominem occiderit. Hoc tamen agitur severius; itaque indicia calent. M. Fulvius Nobilior condemnatus est. Multi alii urbani ne respondent quidem. 12. Quid aliud novi? Et tamen; absoluto Gabinio, stomachantes alii iudices hora post Antiochum Gabinium nescio quem e Sopolidis pictoribus, libertum, accensum Gabinii, lege Papia condemnarunt. Itaque dixit statim † reus P. lege maiestatis. † *OΥ-COIΛΛPHC ΑΜΑ ΑΦΙΗΙ*; — Pomptinius vult a. d. IV. Non. Novembr.

---

1. *XXXII.*] *XXII.* I. — 2. *numdum* M. — 3. *ferre vellem? Hercule* MRI. — 5. *omnem non modo*] *omnem* pr. M (cfr. Garat. ad Philipp. T. II. p. 491. et supra Lib. 3, 15, 5.), *non modo omnem* R et corr. M, *non omnem modo* I. (Emendatum est ex YZ.) — *ac*] *et* R. — *et*] *ac* R. — 6. *ulla* M. — *res publica est* R. — *qua delecter* cum Ascens. tertia Lambinus. — *acquiescat* pr. M. — 7. *ferri* MR. — 8. *quam*] *quod* I. — 9. *possedi. Rumpuntur* M, *posse disrumpuntur* RI. (*dirumpuntur* mg. M.) — 10. *hi* I. — *posse aliquid* I. — *multa haec mihi* I. — 11. *est maxime* R. — 12. *ad litteras*] *et litteras* MRIE. (Auctoribus Lambino et Ernestio emendavit Schuetzius.) — 15. *trahuntur* MRI. (Emendavit Malaspina. *trahuntor* Faërnus.) — Malimus *συμφιλοσοφῆσαι*. — 16. *hebetabat* I. — *concaluit. Privata* M, *concaluit, ut digerat multa cruda facilius. Privata* I. — 18. *enim ΔΕΡΡΙC in* M, *enim* (spatium vacuum) *in* I. Ut nos, R. — 19. *terris*] *ceteris* corr. M. — 20. *fuit* MI. — 22. *accedit in Gabinium* I. — 26. *indicia* Z: *iudicia* MRIE. — 27. *Est tamen; absoluto* Muretus, *Etiam. Absoluto* Acidalius. — 29. *quem e Sopolidis pictoribus*] *quem solidis pectoribus* MR, *quem solidis pictoribus* I. (Emendatum est ex YZ.) — *libertum ac accensum* Y. (Ut nos MRI; sed malim *libertum atque accensum*. Or.) — 30. *statim resp. lege* MR, *statim rem. p. laesae* I. (Ut nos, XYZ.) — *ΟΥCΟΙΛΛΡΗC ΑΜΑ ΑΦΙΗΙ* Y: *ΟΥCΟΙΜΡΙCΑ ΜΑΦΙΗΙ* M, *οὐ σ' οἶδ' Ἄρης ἅμα Παφίῃ* Bosio auctore E, *οὗ σοι ἁ δρῦς μάλα φύει* ex altera Bosii coni. Lambinus, om. RI. — *Pomptinius* R: *Pontinius* M, *Pomtinus* E. (Item p. 462. v. 3.)

triumphare. Huic obviam Cato et Servilius praetores aperte et Q. Mucius tribunus. Negant enim latum de imperio; et est latum hercule insulse. Sed erit cum Pomptinio Appius consul. Cato tamen affirmat se vivo illum non triumphaturum. Id ego puto, ut multa eiusdem, ad nihil recasurum. Appius sine lege, suo sumptu, in Ciliciam cogitat. * * * 13. Paccianae epistolae respondi; cognosce cetera. Ex fratris litteris incredibilia quaedam de Caesaris in me amore cognovi; eaque sunt ipsius Caesaris uberrimis litteris confirmata. Britannici belli exitus exspectatur. Constat enim aditus insulae esse munitos mirificis molibus. Etiam illud iam cognitum est, neque argenti scripulum esse ullum in illa insula neque ullam spem praedae nisi ex mancipiis; ex quibus nullos puto te litteris aut musicis eruditos exspectare. 14. Paullus in medio foro basilicam iam paene texuit iisdem antiquis columnis; illam autem, quam locavit, facit magnificentissimam. Quid quaeris? Nihil gratius illo monumento, nihil gloriosius. Itaque Caesaris amici — me dico et Oppium, dirumparis licet — in monumentum illud, quod tu tollere laudibus solebas, ut forum laxaremus et usque ad atrium Libertatis explicaremus, contempsimus sexcenties HS. Cum privatis non poterat transigi minore pecunia. Efficiemus rem gloriosissimam. Nam in Campo Martio Saepta tributis comitiis marmorea sumus et tecta facturi eaque cingemus excelsa porticu, ut mille passuum conficiatur; simul adiungetur huic operi villa etiam publica. Dices, „Quid mihi hoc monumentum proderit?" Quid, celabo te res Romanas? Non enim te puto de lustro, quod iam desperatum est, aut de iudiciis, quae lege † Coctia fiant, quaerere. * * * 15. Nunc te obiurgari patere, si iure. Scribis enim in ea epistola, quam C. Decimius mihi reddidit Buthroto datam, in Asiam tibi eundum esse te arbitrari. Mihi mehercule nihil videbatur esse, in quo tantulum interesset, utrum per procuratores ageres, an per te ipsum; ut abis toties et tam longe abes. Sed haec mallem integra re tecum egisse. Profecto enim aliquid egissem. Nunc reprimam susceptam obiurgationem. Utinam valeat ad celeritatem reditus tui! Ego ad te propterea minus saepe scribo, quod certum non habeo,

---

1. *obviant* R. — *praetores aperte*] *praetor ad portam* M, *praetor aperte* R, *praetor it ad portam* I, *praetores ad portam* Lambinus. (Cfr. Festum Muelleri p. 241.) Ut nos, tacite Bosius. — 2. *tribunus. p.* I. — *Negat* R. — 4. *triumphaturum* R et corr. M: *triumphare* IE et pr. M, quod praefert Haase ad Reisigii lat. Gr. p. 497. — 6. *Paccianae - - quid egeris*] Haec de Malaspinae sententia huc collocata sunt a Lambino, Bosio, Seqq. In MRI ponuntur in Ep. seq. post vv. *praesertim absoluto.*' — *Vaccianae* I. — 8. *uberrime* R. — *Trittanici* pr. M. — 9. *constant* pr. M. — *miratos* M. — 10. *scrupulum* RI. — 12. *expectare eruditos* R. — 13. *texerit* R et pr. M, *texit* corr. M. — *isdem* M. — 16. *in* om. MRI. (Accessit ex Y.) — 17. *forum*] *eorum* MR, *eos* I. (Correctum ex mg. Cratandri.) — *et iisque ad* M, *et iis quae ad* I. — 20. *tribunitiis* RI. — 21. *semel* pr. M. — 22. *dicis* MR. — 23. *proderit? ad quid id laboramus res* MR, *proderit ad quid laboramus res* I. (Nostra lectio est ex Y.) — *te* om. R. — 24. *Coctia*] *Plotia* Asc. sec., *Cincia* Cod. Maff., *Coelia* Iac. Gronovius, *Aurelia* Ernestius in Ind. — 25. *Nunc*] Alius Ep. fragmentum. Vide Schuetzium. — 26. *in ea epistola* MRI: *in epistola* cum Bosio E. — *C. Domitius* R, *C. Decimus* I. (Ut nos M et mg. Cratandri.) — 27. *nisiam* pr. M, *in Asia* I. — 28. *interesset*] *interesse* M. — 29. *ut abis toties et tam longe abes* Codd. Bosii, item Victorius: *mutabis totiens et tam longe abesses* MRI, *ut abires toties et tam longe abesses* Ernestius. — 31. *obiurgationem. Hoc quod dixi tantum utinam* Z. — 32. *tuus* MRI. (Correctum est in Asc. prima.) — *Ego propterea minus saepe ad te* R.

ubi sis aut ubi futurus sis. Huic tamen nescio cui, quod videbatur is te visurus esse, putavi dandas esse litteras. Tu, quoniam iturum te in Asiam esse putas, ad quae tempora te exspectemus, facias me certiorem velim et de Eutychide quid egeris.

XVII. (A. U. C. 700.)

CICERO ATTICO S.

1. O exspectatas mihi tuas litteras! o gratum adventum! o constantiam promissi et fidem miram! o navigationem amandam! quam mehercule ego valde timebam, recordans superioris tuae transmissionis δέῤῥεις. Sed nisi fallor, citius te, quam scribis, videbo. Credo enim te putasse tuas mulieres in Apulia esse; quod cum secus erit, quid te Apulia moretur? Nam Vestorio dandi sunt dies et ille Latinus ἀττικισμὸς ex intervallo regustandus. Quin tu huc advolas et invisis illius nostrae rei publicae †gerina? †Putavi de nummis ante comitia tributim uno loco divisis palam, inde absolutum Gabinium. † Detur esse valiturum. 2. De Messala quod quaeris, quid scribam nescio; nunquam ego vidi tam pares candidatos. Messalae copias nosti. Scaurum Triarius reum fecit. Si quaeris, nulla est magno opere commota συμπάθεια. Sed tamen habet aedilitas eius memoriam non ingratam; et est pondus apud rusticos in patris memoria. Reliqui duo plebeii sic exaequantur, ut Domitius valeat amicis, adiuvetur tamen † non gratissimo munere, Memmius Caesaris commendetur militibus, Pompeii Gallia nitatur. Quibus si non valuerit, putant fore aliquem, qui comitia in adventum Caesaris detrudat, Catone praesertim absoluto. 3. Ab Quinto fratre et a Caesare accepi a. d. IX. Kalend. Novembr. litteras, confecta Britannia, obsidibus acceptis, nulla praeda, imperata tamen pecunia, datas a litoribus Britanniae proximo a. d. VI. Kalend. Octobr. Exercitum Britannia reportabant. Q. Pilius erat iam ad Caesarem profectus. Tu, si aut amor in te est nostri ac tuorum aut ulla veritas, aut si etiam sapis ac frui tuis commodis cogitas, adventare et prope adesse iam debes. Non mehercule aequo animo te careo. Te autem quid mirum, qui Dionysium tanto opere desiderem? quem quidem abs te, cum dies venerit, et ego et Cicero meus flagitabit. Abs te proximas litteras habebam Epheso a. d. V. Id. Sext. datas.

---

1. *is te*] *isti* I et pr. M. — 2. *te iturum* I. — 3. *expectem* I. — 4. *de Utichyde* M. — 9. *ego* om. R. — *tumebam* M. — *ΔΕΡΡΙC* M, om. RI. — 10. *quam scribis te* R. — 11. *tuas* om. R et pr. M. — 12. *Apuleia* MR. — *Nam* om. pr. M. — 13. *et*] *sed* RI. — 14. *gerina* Y: *germa* Z, *germanae* M, *germane* RI, *germina* Bosio auctore E, *germanam* Manutio auctore Schuetzius. «Legebat Ang. Politianus ex prisco, ut praetendebat, exemplari: *γεράνδρυον*." Pius. Recepit Lambinus. — *Putavi de nummis* MRI: *Ne puta*, *vide*, *nummis* Bosio auctore E. — 16. *ego* om. I. — 17. *nosti*] *notis* pr. M. — 20. *memoriam* R. — *plebi* RI et pr. M, *plebei* corr. M. — *sic* om. I. — 21. *ut Domitius ut valeat* R. — *amicis et adiuvetur* I. — *adiuvetur etiam gratissimo* Schuetzius. Fuitne *Non.*, *Nonarum*? Or. — 22. *commendatur* MR, *commendat* I. — *Gallia*] *gratia* corr. in rasura M. — 23. *adventu* I. — 24. *A* R. — 26. *Imperat* MR. — *data Salitoribus* MRI. — 29. *nostri ac tuorum*] *non actuhorum* M (*auctorum* mg. M), *non actus horum* R, *noster ac tuorum* I. (Correctum est e Bosii Codd.) — *nulla* MR. — *aut etiam*, *si* Schuetzius. — *ac*] *aut* R. — 31. *quid ain ysium* M. (*dionysium* mg. M.)

XVIII. (A. U. C. 700.)

CICERO ATTICO S.

1. Puto te existimare, me nunc oblitum consuetudinis et instituti mei rarius ad te scribere, quam solebam; sed, cum loca et itinera tua nihil habere certi video, neque in Epirum neque Athenas neque in Asiam neque cuiquam nisi ad te ipsum proficiscenti dedi litteras. Neque enim sunt eae epistolae nostrae, quae si perlatae non sint, nihil ea res nos offensura sit; quae tantum habent mysteriorum, ut eas ne librariis quidem fere committamus. 2. Lepidum quo excidat: consules flagrant infamia, quod C. Memmius candidatus pactionem in senatu recitavit, quam ipse et suus competitor Domitius cum consulibus fecisset, uti ambo HS. quadragena consulibus darent, si essent ipsi consules facti, nisi tris augures dedissent, qui se affuisse dicerent, cum lex curiata ferretur, quae lata non esset, et duo consulares, qui se dicerent in ornandis provinciis consularibus scribendo affuisse, cum omnino ne senatus quidem fuisset. Haec pactio, non verbis, sed nominibus et perscriptionibus, multorum tabulis cum esse facta diceretur, prolata a Memmio est nominibus inductis, auctore Pompeio. Hic Appius erat idem. Nihil sane iacturae. Corruerat alter, et plane, inquam, iacebat. 3. Memmius autem, dirempta coitione invito Calvino, plane refrixerat; et eo magis nunc †cogi akedicatum fluere iustitio et omnium rerum licentia. Perspice aequitatem animi mei et ludum et contemptionem Selicianae unciae et mehercule cum Caesare suavissimam coniunctionem — haec enim me una ex hoc naufragio tabula delectat —, qui quidem Quintum meumtuumque, dii boni! quemadmodum tractat honore, dignitate, gratia! non secus ac si ego essem imperator. Hiberna legionum eligendi optio delata commodum, ut ad me scribit. Hunc tu non ames? quem igitur istorum? Sed heus tu, scripseramne tibi me esse legatum Pompeio? et extra urbem quidem fore ex Idib. Ian.? Visum est hoc mihi ad multa quadrare. Sed quid plura? Coram, opinor, reliqua, ut tu tamen aliquid exspectes. Dionysio plurimam salutem; cui quidem ego non modo servavi, sed etiam aedificavi locum. Quid quaeris? ad summam laetitiam meam, quam ex tuo reditu capio, magnus illius adventu cumulus

---

3. *nunc*] *non* MRI. (Emendavit Pius.) — *instituti tui*, *me rarius* MR, *instituti tui rarius* I. — 4. *cum*] Fort. *quoniam*. Or. — 5. *videam* Asc. tertia. — 7. *eae* om. MRI. (Insertum est ex Y.) — 8. *offensura nos* R. — 9. *excidat* XZMRI: *exedat* Y, *exedar* auctore Bosio E. — 11. *ipse suus* MRI. (*et* insertum e Cod. Maff. a Lambino.) — *repetitor* M. — *fecisset* MRI: *fecissent* cum Cod. Maff. E. — *Utinam* MR, *ut* I. — 12. *quadraginta* I. — 13. *qui sequi se adfuisse* M. — 16. *fuisset*] *adfuisset* MRI. (Correxit Lambinus.) — *praescriptionibus* Asc. sec. — 17. *tabulas* MI. — *factas* I. — 20. *direpta* MRI. — *contione* R. — 21. *cogi akedicatum* Y: *coci acc dictatum* Z, *cociace dictaturam* M, *Cociate dictaturam* R, *concitare dictaturam* I, *cogitare dictaturam* auctore Corrado E. — *fluere* XY: *fruere* M, *favere* RI, *tum favere* E (*tum* remansit e Bosii coniectura: *cogi ἀκηδείᾳ*, *tum fluere*), *furere* Victorius 1571. Fort. *ruere*. Or. — *iustitiae* I. — *licentia* Codd. Bosii et MRI: *licentiae* cum Victoriana prima E. — 22. *contentionem* I. — *Selicianae* cum suis Codd. et mg. Cratandri Bosius: *Seleucianae* MRIE. — 23. *unciae* mg. Cratandri: *provinciae* MRIE. — 26. *hibernam legionem* MRI. (Emendavit Ernestius.) — *deligendum* R. — 27. *ad me Q. scribit* Ambr. 17 et Lambinus, *ad me quod scribit* I. — 33. *magnus ex illius* I. — *adventus* MR. (Emendavit e Cod. in mg. Repetitt. Lamb. Bosius.)

accedet. Quo die ad me venies, tu, si me amas, apud me cum tuis maneas.

LIBER V.

I. (A. U. C. 703.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Ego vero et tuum in discessu vidi animum et meo sum ipse testis. Quo magis erit tibi videndum, ne quid novi decernatur; ut hoc nostrum desiderium ne plus sit annuum. 2. De Annio Saturnino curasti probe. De satisdando vero, te rogo, quoad eris Romae, tu ut satisdes. Et sunt aliquot satisdationes secundum mancipium, veluti Memmianorum praediorum vel Atilianorum. De Oppio, factum est ut volui, et maxime quod DCCC. aperuisti; quae quidem ego utique vel versura facta solvi volo, ne extrema exactio nostrorum nominum exspectetur. 3. Nunc venio ad transversum illum extremae epistolae tuae versiculum, in quo me admones de sorore. Quae res se sic habet: ut veni in Arpinas, cum ad me frater venisset, in primis nobis sermo, isque multus, de te fuit; ex quo veni ad ea, quae fueramus ego et tu inter nos de sorore

---

1. *accedet* Cratander, ut volebat Ernestius: *accedit* MRIE. — *tu, si*] *ut si* MR, *si* IE. (Correxit Faërnus.) — Ordinem Epistolarum huius libri declarat hic conspectus:

Ordo Bosianus et Noster.	Ordo Codicum.	Ordo Lambinianus 1566.
Ep. 16. §. 1. *Occupationum mearum* - - §. 12. *in Ciliciam cogitat.*	Ut nos.	In Ep. 16. §. 1. *Occupationem mearum* - - §. 8. *nihil reperio*, ut nos.
Ep. 16. §. 13. *Paccianae epistolae* - - §. 15. *de Eutychide quid egeris.*	Haec leguntur in Ep. 17. *O exspectatas* post nostrae §. 2. verba *Catone praesertim absoluto.*	Tum sequitur Ep. 16. nostrae §. 13. *Paccianae epistolae* usque ad finem §. 15. *de Entychide quid egeris.*
Ep. 17. §. 1. *O exspectatas* - - §. 2. *Catone praesertim absoluto.*	Ut nos.	Ep. 17. §. 1. 2. usque ad v. *Catone praesertim absoluto,* ut nos.
		Tum nostrae Ep. 16. §. 9. *Nunc ut opinionem habeas* ·*Nunc de Gabinio absoluto* Lamb. C.) - - §. 12. *in Ciliciam cogitat.*
Ep. 17. §. 3. *Ab Quinto fratre* - - *Sext. datas.*	Haec leguntur in nostra Ep. 16. §. 12. post. vv. *in Ciliciam cogitat.*	His subiungitur nostrae Ep. 17. §. 3. *Ab Quinto fratre* - - *Sext. datas.*

7. *Annio*] *animo* R. Fort. *Anneii Saturnino* (praedio). Or. — 9. *veluti* corr. M: *vel bis tu* pr. M, *vel his tu* RI, *vel* Ernestius. — 9. *Menniunorum* MI. — 10. *ut* om. MI. — 11. *quo* MI. — *CCC.* R. — *facta* secl. Ernestius. — 12. *nominum*] *omnium* MRI. (Correxit Pius.) — *Nunc vero venio* I. — 14. *Arpinas* MR: *Arpinum* IE. — 16. *ex quo ego veni* MRI. (*ego* induxit Pius.) — Vv. *de sorore* suspecta Ernestio.

in Tusculano locuti. Nihil tam vidi mite, nihil tam placatum, quam tum meus frater erat in sororem tuam; ut etiam, si qua fuerat ex ratione sumptûs offensio, non appareret. Illo sic die. Postridie ex Arpinati profecti sumus. Ut in Arcano Quintus maneret, dies fecit; ego Aquini, sed prandimus in Arcano. Nosti hunc fundum. Quo ut venimus, humanissime Quintus, „Pomponia," inquit, „tu invita mulieres, ego accivero pueros." Nihil potuit, mihi quidem ut visum est, dulcius, idque cum verbis, tum etiam animo ac vultu. At illa, audientibus nobis, „Ego sum", inquit, „hic hospita." Id autem ex eo, ut opinor, quod antecesserat Statius, ut prandium nobis videret. Tum Quintus, „En," inquit mihi, „haec ego patior quotidie." 4. Dices „Quid, quaeso, istuc erat?" Magnum: itaque me ipsum commoverat; sic absurde et aspere verbis vultuque responderat. Dissimulavi dolens. Discubuimus omnes praeter illam; cui tamen Quintus de mensa misit: illa reiecit. Quid multa? Nihil meo fratre lenius, nihil asperius tua sorore mihi visum est; et multa praetereo, quae tum mihi maiori stomacho quam ipsi Quinto fuerunt. Ego inde Aquinum; Quintus in Arcano remansit, et Aquinum ad me postridie mane venit mihique narravit nec secum illam dormire voluisse et, cum discessura esset, fuisse eiusmodi, qualem ego vidissem. Quid quaeris? Vel ipsi hoc dicas licet, humanitatem ei meo iudicio illo die defuisse. Haec ad te scripsi fortasse pluribus, quam necesse fuit, ut videres tuas quoque esse partes instituendi et monendi. 5. Reliquum est, ut ante, quam proficiscare, mandata nostra exhaurias; scribas ad me omnia; Pomptinium extrudas; cum profectus eris, cures, ut sciam. Sic habeas, nihil mehercule te mihi nec carius esse nec suavius. A. Torquatum amantissime dimisi Minturnis, optimum virum; cui me ad te scripsisse aliquid, in sermone significes velim.

II. (A. U. C. 703.*)*

CICERO ATTICO S.

1. A. d. VI. Id. Mai. cum has dabam litteras, ex Pompeiano proficiscebar, ut eo die manerem in Trebulano apud Pontium. Deinde cogitabam sine ulla mora iusta itinera facere. In Cumano cum essem, venit ad me, quod mihi pergratum fuit, noster Hortensius: cui deposcenti mea mandata cetera universe mandavi; illud proprie, ne pateretur,

---

1. *quam tum*] *quantum* RI. — 3. *sumptus* R: *sumpta* MIE. — *approperet* R. — *ille. sic die* R, *ille. die* pr. M, *ille sic dies* mg. Cratandri. (*illo sic die* corr. M.) — 5. *Aquini*] «Prisci Codd. habent *Larini*." Pius. (Id receptum est in Asc. tertia.) — 7. *ego accivero* Manutius: *ego ascivero* R et pr. M, *ego vero accivero* corr. M, *ego vero acciam* IE. — 8. *ac*] *et* I. — 9. *ego ipsa sum* I. — 10. *videret*] *praeberet* I. — 11. *quaeso*] *quasi* MRI. (Emendavit Manutius.) — 13. *voltuque* M. — *dissimulavit* Asc. tertia. — 14. *dimisit* R. — 16. *maiore* I. — 19. *et* om. MR. — *esset, et fuisse* corr. M. — 20. *haec* R. — 21. *Haec* om. MR. (Habet mg. M.) — 22. *ut tu videres* I et corr. M. — 23. *proficiscar* R. — 24. *me* om. R. — *Pomptinium* Orellius: *Pontinium* M, *Pomptinum* R, *Pomtinum* E, *Pontinum* I. — 25. *sciam: si abeas* R. — 26. *A.* om. R et pr. M. — *amantissimum* I. — 31. *ex*] *et* pr. M, *e* R et corr. M. — 32. *ea* I. — *trebullano* M. — 35. *mandavi*] *mandasti* M. — *proprie*] *prope* R et pr. M, *probe* I et corr. M. (Emendavit Manutius.)

quantum esset in ipso, prorogari nobis provincias. In quo eum tu velim confirmes gratumque mihi fecisse dicas, quod et venerit ad me et hoc mihi praetereaque si quid opus esset promiserit. Confirmavi ad eam causam etiam Furnium nostrum, quem ad annum tribunum pl. videbam fore. 2. Habuimus in Cumano quasi pusillam Romam; tanta erat in his locis multitudo: cum interim Rufio noster, quod se a Vestorio observari videbat, strategemate hominem percussit. Nam ad me non accessit. Itane? cum Hortensius veniret et infirmus et tam longe et Hortensius, cum maxima praeterea multitudo, ille non venit? Non, inquam. Non vidisti igitur hominem, inquies? Qui potui non videre, cum per emporium Puteolanorum iter facerem? in quo illum agentem aliquid, credo, salutavi; post etiam iussi valere, cum me exiens e sua villa, „Numquid vellem", rogasset. Hunc hominem parum gratum quisquam putet? aut non in eo ipso laudandum, quod audiri non laborarit? 3. Sed redeo ad illud. Noli putare mihi aliam consolationem esse huius ingentis molestiae, nisi quod spero non longiorem annua fore. Hoc me ita velle multi non credunt ex consuetudine aliorum. Tu, qui scis, omnem diligentiam adhibebis, tum scilicet, cum id agi debebit. Cum ex Epiro redieris, de re publica scribas ad me velim, si quid erit, quod odorere. Nondum enim satis huc erat allatum, quomodo Caesar ferret de auctoritate perscripta; eratque rumor de Transpadanis, eos iussos IIII. viros creare. Quod si ita est, magnos motus timeo. Sed aliquid ex Pompeio sciam.

III. (A. U. C. 703.*)*

CICERO ATTICO S.

1. A. d. VI. Id. Mai. veni in Trebulanum ad Pontium. Ibi mihi tuae litterae binae redditae sunt tertio abs te die; eodem autem, exiens e Pompeiano Philotimo dederam ad te litteras. Nec vero nunc erat sane, quid scriberem. Qui de re publica rumores, scribe quaeso. In oppidis enim summum video timorem; sed multa inania. Quid de his cogites et quando, scire velim. 2. Ad quas litteras tibi rescribi velis, nescio. Nullas enim adhuc acceperam, praeter quae mihi binae simul in Trebulano redditae sunt; quarum alterae edictum P. Licinii habebant — erant autem Non. Mai. datae —, alterae rescriptae ad meas Mintur-

1. *provinciam* auctore Pio Asc. tertia. — 3. *praeterea quod opus* R, *praeter ea quae opus* I. — *promisit* RI. — 4. *Turnium* MI, *Turinum* R. — 6. *quod scilicet ab Vestorio* I. — 7. *videbatur* R. — *stragem alta* pr. M, *strage altera* corr. M, *stratagemate alto* R, *stragem alto* I. (Emendavit Victorius.) — *percussit hominem* I. — 8. *et tam*] *etiam* MI. (Ut nos, YR.) — *et* om MRI. (Insertum ex Y.) — 9. *multitudine* I. — 12. *post etiam* Manutius: *postea iam* MRIE. — *exiens e sua* Cld. Lambini et Muretus (V. L. 14, 11.): *expense sua* XMRI et pr. Y, *expense e sua* E cum corr. Y. — 13. *quicquam* R. — 14. *audiri*] *laudari* cum mg. Cratandri Lambinus. — *redeo. Illud* pr. M. — 15. *nolim* MI. — 18. *silicet* pr. M. — 19. *odorere* Cod. Ursini: *operare* M, *operere* RI, *opere* mg. M, *opetre* Asc. pr., *opperiare* cum Asc. sec. E. — 20. *quoquomodo* MR. — *feret* pr. M. — 21. *praescripta* MR. — *iussos illi Quattuorviros* R, *iussu illius viros* I. — 26. *Ad v. Idus* R. — *trebullanum* M. — *ubi* I. — 27. *autem expense Pompeiano* M, *autem ex Pompeiano* RI. (E Codd. correxit Lambinus.) — 29. *quid* MRI: *quod* E. — 30. *his* MI: *iis* RE. — 32. *simul* R: *semel* MIE. — 33. *altera* M. — *publi Li. michi hab.* MI. — 34. *altera rescriptas* M. — *Minturnensis* MR, *Minturnis* I.

nenses. Quam vereor, ne quid fuerit σπουδαιότερον in iis, quas non accepi, quibus rescribi vis! 3. Apud Lentulum ponam te in gratiam. Dionysius nobis cordi est. Nicanor tuus operam mihi dat egregiam. Iam deest, quod scribam; et lucet. Beneventum cogitabam hodie. „De nostra continentia et diligentia esse satis:" —? Faciemus satis. A Pontio, ex Trebulano a. d. v. Id. Mai.

IV. (*A. U. C.* 703.)

CICERO ATTICO S.

1. Beneventum veni a. d. v. Id. Mai. Ibi accepi eas litteras, quas tu superioribus litteris significaveras te dedisse; ad quas ego ipso eo die dederam ex Trebulano a Pontio. Ac binas quidem tuas Beneventi accepi. Quarum alteras Funisulanus multo mane mihi dedit, alteras scriba Tullius. Gratissima est mihi tua cura de illo meo primo et maximo mandato. Sed tua profectio spem meam debilitat. † Ac me ille illud quidem labat, non quo; sed inopia cogimur eo contenti esse. 2. De illo altero, quem scribis tibi visum esse non alienum, vereor adduci ut nostra possit; et tu ais δυςδιάγνωστον esse. Equidem sum facilis; sed tu aberis, †et me absente res. Habebis mei rationem. Nam posset aliquid, si utervis nostrûm adesset, agente Servilia, Servio fieri probabile. Nunc, si iam res placeat, agendi tamen viam non video. 2. Nunc venio ad illam epistolam, quam accepi a Tullio. De Marcello, fecisti diligenter. Igitur senatus consultum si erit factum, scribes ad me; sin minus, rem tamen conficies. Mihi enim attribui oportebit, item Bibulo. Sed non dubito, quin senatus consultum expeditum sit, in quo praesertim sit compendium populi. De Torquato, probe. De Masone et Ligure, cum venerint. De illo, quod Chaerippus: quoniam hic quo-

---

1. *Quam*] *quae* M. — *fuerat* pr. M, *fiat* corr. M. — 2. *vis. Lentulum* MI, *vis Lentulo* R. (*Apud* inseruit Victorius.) — *te*] *tecum* I. — *in gratia* malebat Ernestius. Cfr. Hand Turs. III. p. 307. — 3. *dat e grecia* M. — 4. *quid* MRI. (Correxit Lambinus.) — *licet* RI. — *Beneventum* Bosius: *Beneven.* (sic) Y, *Beneventi* MRIE. — *cogitabam hodie.* «*De nostra continentia et diligentia esse satis:*" —? *Faciemus satis. A* Orellius: *cogitabam hoc de nostra continentia et diligentia esse satis. faciemus satis a* XYZMRI, *cogitabam hodie. nostra c. et diligentia esse satisfaciemus. satis. A* auctore Bosio E, *cogitabam hodie. Nostra c. et d. satisfaciemus cunctis. A* auctore Graevio Schuetzius. («*De - - satis*" verba sunt Attici. Cfr. etiam infra p. 480. v. 33.) — 5. *Ponto* MRI. — 10. *ipse eo* M, *eo ipso* R. — 11. *a Pontio*] *L. Pontio* MRI. (Emendavit Manutius.) — *tuas*] *alias* malebat Ernestius. — 12. *Fuuiusulanus* R, *Fesulanus* I. — 13. *meo* om. R. — *maxumo* M. — 14. *mandatu* pr. M. — *Ac me ille illud quidem* (*quod* Z.) *labat non* XYZ: *ac me ille illud non* MR, *ac me illud quidem labat non* I et mg. M, *Ac me ille: illuc quidem labar, non* auctore Bosio E. (Fort. *Ac me ille illuc. Illuc qui labar? Non queo. Sed* cet. Cfr. Graevium. Or.) — *quo animo, sed* I. — 17. *et tu ais* Turnebus, et, nisi in conferendo erravi, iam R: *et tuis* MI, *et ut vis* YE. — δυσδιάγνωστον (δυςγνωστον R.) *esse. Equidem sum* MRI: δυσδιάγνωστον *esset quidem sum* XZ, δυσδιάγνωστον. *Esset quidem summe* YE. (*et, ut ais,* δυσδ. *est. Equidem sum* Schuetzius.) — 18. *tu aberis*] *tuearis* I. — *et me absente res habebis meae rationem* M, *et me absente rei habebis meae rationem* R, *et me absente res habebis rationem* I. Ut nos, cum Bosio E. «Veteres nostri partim *mirationem*, partim *mei rationem*." Bosius. Sensus hoc fere requirit: *et me absente, quis habebit mei rationem?* Or. — 19. *agente Servilio Servio fieri* M, *agente Servilio fieri* I, *agente Servilia fieri* Muretus. — 20. *viam*] *aliam* MI. (Ut nos, Asc. sec. De R non satis constat. Fort. *aliam viam*. OR. — 1. *a*] *ab* I. — 23. *sin*] *si* RI. — 24. *Bibuli* MRI. — 25. *compendium sit* R. — *Nasone* I. — 26. *quoque* (spatium vacuum *sub Tullio provincia* I.

que πρόςνευσιν sustulisti; o provincia! etiamne hic mihi curandus est? Curandus autem hactenus, ne quid ad senatum „consule!" aut „numera!" Nam de ceteris . . . Sed tamen commode, quod cum Scrofa. De Pomptinio, recte scribis. Est enim ita, ut si ante Kalend. Iun. Brundisii futurus sit, minus urgendi fuerint M. Anneius et Tullius. 3. Quae de Sicinio audisti, ea mihi probantur; modo ne illa exceptio in aliquem incurrat bene de nobis meritum. Sed considerabimus; rem enim probo. De nostro itinere, quod statuero; de quinque praefectis, quid Pompeius facturus sit, cum ex ipso cognoro, faciam, ut scias. De Oppio bene curasti, quod ei DCCC. exposuisti: idque, quoniam Philotimum habes, perfice et cognosce rationem; et, ut agam amplius, si me amas, prius quam proficiscaris, effice; magna me cura levaris. 4. Habes ad omnia. Etsi paene praeterii chartam tibi deesse; mea captio est; siquidem eius inopia minus multa ad me scribis. Tu vero aufer ducentos. Etsi meam in eo parsimoniam huius paginae contractio significat, dum acta et rumores vellet. Iam, si qua certa habes de Caesare, exspecto litteras; et alias Pomptinio de omnibus rebus diligenter dabis.

V. (A. U. C. 703.)

CICERO ATTICO S.

1. Plane nil est, quod scribam. Nam nec, quid mandem, habeo; nihil enim praetermissum est: nec quid narrem; novi enim nihil: nec iocandi locus est; ita me multa sollicitant. Tantum tamen scito, Idibus Mai. nos Venusia mane proficiscentes has dedisse. Eo autem die credo aliquid actum in senatu. Sequantur igitur nos tuae litterae, quibus non modo res omnes sed etiam rumores cognoscamus. Eas accipiemus Brundisii. Ibi enim Pomptinium ad eam diem, quam tu scripsisti, exspectare consilium est. 2. Nos Tarenti, quos cum Pompeio διαλόγους de re publica habuerimus, ad te perscribemus, etsi id ipsum scire cupio, quod ad tempus recte ad te scribere possim, id est, quamdiu Romae futurus sis, ut aut quo dem posthac litteras sciam aut ne dem frustra. Sed antequam proficiscare, utique explicatum sit illud HS. xx. et DCCC. Hoc velim in maximis rebus et maxime necessariis habeas; ut, quod auctore te velle coepi, adiutore assequar.

---

2. *Curandus autem? Hactenus* auctore Victorio E. — *ne*] *ut* corr. M. — *consulem aut praetorem. Nam* I. — 4. *Pomptinio* Orellius: *Pompeiano* MRI, *Pomtino* E. — 5. *M. Anneius* (coll. ad Fam. 13, 55, 1. 57, 1. 15, 4, 2.) Orellius: *M. Annius* MIE, *M. Antius* R. — 6. *Quaeque de* I et corr. M. — *ea*] *em* pr. M, *et* corr. M, *et enim* R. — *exceptio*] *expectatio* mg. M. — 8. *quod*] *quid* Asc. pr. Malim *cum (quom)*. OR. — 10. *ei de d. ccc.* RI. — 11. *et ne angar* auctore Pio Ascens. tertia. — *amplius. Sed si* I. — 12. *effice et magna* I. — 13. *mea*] *mera* Y. — 14. *captio* YZMR: *cautio* IE. — 15. *ducentos* in Y scriptum in litura. (*ducenties* Lambinus teste Bosio.) — 16. *dum*] *cum* Lambinus. — 17. *aliis* M. — *Pomtino* RE, *Pontino* MI, et sic plerumque. — *diligentes* MRI. (Emendavit Ernestius. «Nonnulli *diligenter* volunt." PIUS.) — 21. *nil est* RI et corr. M: *id est* pr. M, *deest* auctore Victorio E. — 21 et 22. *quid* MRI : *quod* Ernestius. (Cfr. Hand ad Wopkens. p. 168.) — *nec*] *ne* M. — *novi enim mihi* MR, *novi. Enimvero mihi* I. (Correxit Manutius.) — 24. *Venusse iam mane* pr. M, *Venuse iam mane* R, *Venusiam mane* I et corr. M. — 30. *possem* MI. — 31. *aut quod est post has l.* MRI. (Correxit Manutius.) — 32. *sestertium xxx.cc.* R. — 33. *et maxime* om. M. (Habet mg. M.)

VI. (A. U. C. 703.)

CICERO ATTICO S.

1. Tarentum veni a. d. xv. Kalend. Iun. Quod Pomptinium statueram exspectare, commodissimum duxi dies eos, quoad ille veniret, cum Pompeio consumere, eoque magis, quod ei gratum esse id videbam; qui etiam a me petierit, ut secum et apud se essem quotidie: quod concessi libenter. Multos enim eius praeclaros de re publica sermones accipiam; instruar etiam consiliis idoneis ad hoc nostrum negotium. 2. Sed ad te brevior iam in scribendo incipio fieri, dubitans, Romaene sis an iam profectus. Quod tamen quoad ignorabo, scribam aliquid potius, quam committam, ut, tibi cum possint reddi a me litterae, non reddantur. Nec tamen iam habeo, quid aut mandem tibi aut narrem. Mandavi omnia; quae quidem tu, ut polliceris, exhauries; narrabo, cum aliquid habebo novi. Illud tamen non desinam, dum adesse [te] putabo, de Caesaris nomine rogare, ut confectum relinquas. Avide exspecto tuas litteras et maxime, ut norim tempus profectionis tuae.

VII. (A. U. C. 703.)

CICERO ATTICO S.

Quotidie vel potius in dies singulos breviores litteras ad te mitto. Quotidie enim magis suspicor te in Epirum iam profectum. Sed tamen, ut mandatum scias me curasse: quot ante, ait se Pompeius quinos praefectos delaturum novos; vacationis, iudiciariam causam. Ego cum triduum cum Pompeio et apud Pompeium fuissem, proficiscebar Brundisium a. d. xiii. Kal. Iunias. Civem illum egregium relinquebam et ad haec, quae timentur, propulsanda paratissimum. Tuas litteras exspectabo, cum ut, quid agas, tum ut, ubi sis, sciam.

VIII. (A. U. C. 703.)

CICERO ATTICO S.

1. Me et incommoda valetudo, qua iam emerseram, utpote cum sine febri laborassem, et Pomptinii exspectatio, de quo adhuc ne rumor quidem venerat, tenebat duodecimum iam diem Brundisii; sed cursum exspectabamus. 2. Tu si modo es Romae — vix enim puto —: sin es, hoc vehementer animadvertas velim. Roma acceperam litteras, Milonem meum queri per litteras iniuriam meam, quod Philotimus socius esset in bonis suis. Id ego ita fieri volui de C. Duronii sententia; quem et amicissimum Miloni perspexeram et talem virum, qualem tu iudicas, cognoram. Eius autem consilium meumque hoc fuerat: primum, ut in potestate nostra esset res, ne illum malus emptor alienus mancipiis,

---

4. *duxi expectare dies* MR. — *quoad*] *quos ad* pr. M. — 6. *quin* MRI. (Emendavit Victorius.) — *petierat* R. — 12. *quid* MRI: *quod* Ernestius. — 13. *omnia quidem quae* I. — 14. *noti* I. — *te* om. MRI. — 20. *magis ac magis suspicor* I. Cfr. Hand Turs. III. p. 565. — 21. *quot*] *quod* MRI. (Correxit Manutius.) — *ait*] *ad* RI. — *qui nos* MRI. — 22. *novos; vacationis* Schuetzius: *novos vacationes* MRE. *novas vacationes* I. — 24. *xiiii.* MRI. (Emendavit Manutius.) — 26. *ut* ante *ubi* om. MI. — 29. *valetudo, e qua* Cratander. — 30. *febre* R. — 31. *iam duodecimum* I. — 32. *sin est* R. — 33. *Romae* RI. — 37. *fuerit* RI. — 38. *alienis* MRI. (E Cod. emendavit Lambinus.)

quae permulta secum habet, spoliaret; deinde, ut Faustae, cui cautum ille esse voluisset, ratum esset. Erat etiam illud, ut ipsi nos, si quid servari posset, quam facillime servaremus. 3. Nunc rem totam perspicias velim. Nobis enim scribuntur saepe maiora. Sed si ille queritur, si scribit ad amicos, si idem Fausta vult, Philotimus, ut ego ei coram dixeram mihique ille receperat, ne sit invito Milone in bonis. Nihil nobis fuerat tanti. Sin haec leviora sunt, tu iudicabis. Loquére cum Duronio. Scripsi etiam ad Camillum, ad Lamiam; eoque magis, quod non confidebam Romae te esse. Summa erit haec: statues, ut ex fide, fama reque mea videbitur.

IX. (A. U. C. 703.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Actium venimus a. d. XVII. Kal. Quinct., cum quidem et Corcyrae et Sybotis muneribus tuis, quae et Areus et meus amicus Eutychides opipare et *φιλοπροςηνέστατα* nobis congesserant, epulati essemus Saliarem in modum. Actio maluimus iter facere pedibus, qui incommodissime navigassemus; et Leucatam flectere molestum videbatur. Actuariis autem minutis Patras accedere sine his impedimentis non satis visum est decorum. Ego, ut saepe tu me currentem hortatus es, quotidie meditor, praecipio meis, faciam denique, ut summa modestia et summa abstinentia munus hoc extraordinarium traducamus. Parthus, velim, quiescat et fortuna nos iuvet; nostra praestabimus. 2. Tu, quaeso, quid agas, ubi quoque tempore futurus sis, quales res nostras Romae reliqueris, maxime de XX. et DCCC., cura, ut sciamus. Id unis diligenter litteris datis, quae ad me utique perferantur, consequére. Illud tamen — quoniam nunc abes, cum id non agitur — aderis autem ad tempus, ut mihi rescripsisti — memento curare per te et per omnes nostros, in primis per Hortensium, ut annus noster maneat suo statu, ne quid novi decernatur. Hoc tibi ita mando, ut dubitem, an etiam te rogem, ut pugnes, ne intercaletur. Sed non audeo tibi omnia onera imponere. Annum quidem utique teneto. 3. Cicero meus, modestissimus et suavissimus puer, tibi salutem dicit. Dionysium semper equidem, ut scis, dilexi; sed quotidie pluris facio, et mehercule imprimis, quod te amat nec tui mentionem intermitti sinit.

---

1. *secum*] *secura* Z. — *cui*] *qui* pr. M. — 2. *esse* seclusit Ernestius. Fort. *a se*. OR. — *esset*] *esse* pr. M. — 3. *possit* MRI. (Emendatum ex XY.) — 4. *Sed* om. M. — *si* om. I. — 5. *scribet* M. — *volt* M. — 7. *fuerit* Ascens. 1531. ut volebat Graevius in Add. Cfr. Madvig. Disp. alt. Iuven. p. 20. — 8. *Dictonio* R. — *Scripsit* MI. — 9. *confidam* RI et pr. M. — 13. *Antium* I. — 14. *sybotismune robustius qua et* M. — *Araus* MRI. — 15. *opirare* pr. M. — *concesserant* MRI. (Emendatum ex Y.) — *essemus alia. rem in* M, *essemus hilarem in* RI. (Correctum in mg. Cratandri.) — 16. *Antio* I. — 17. *navigaturi essemus* corr. M. — *et*] *Sed* MRI. — *Leucaten* Victorius contra Codd. Bosii et MRI. — *moleste* I. — 18. *iis* I. — 19. *tu me*] *tum* M. — 21. *munus*] *unus* pr. M. — *exordinarium* M. — 22. *nostra*] *nos nostra* Casaubonus. — 23. *quoque hoc tempore* MRI. (Emendatum e Cod. in mg. Repett. Lamb.) — 24. *de* CXX. M, *de* CCXX. RI. (Emendatum ex Y.) — *et de* DCCC. MRI. (Emendavit Ernestius.) — 25. *datis* om. R. — 26. *abest* R et pr. M, *habes* corr. M. — *agetur* I. — 27. *rescripsti* M. — 32. *equidem semper* R.

X. *(A. U. C.* 703.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Ut Athenas a. d. VII. Kal. Quinct. veneram, exspectabam ibi iam quartum diem Pomptinium; neque de eius adventu certi quidquam habebam. Eram autem totus, crede mihi, tecum; et quamquam sine his per me ipse, tamen acrius vestigiis tuis monitus de te cogitabam. Quid quaeris? Non mehercule alius ullus sermo nisi de te. 2. Sed tu aliquid de me ipso scire fortasse mavis. Haec sunt: adhuc sumptus nec in me aut publice aut privatim nec in quemquam comitum; nihil accipitur lege Iulia, nihil ab hospite; persuasum est omnibus meis serviendum esse famae meae. Belle adhuc. Hoc animadversum Graecorum laude et multo sermone celebratur. Quod superest, elaboratur in hoc a me, sicut tibi sensi placere. Sed haec tum laudemus, cum erunt perorata. 3. Reliqua sunt eiusmodi, ut meum consilium saepe reprehendam, quod non aliqua ratione ex hoc negotio emerserim. O rem minime aptam meis moribus! O illud verum, ἔρδοι τις! Dices „Quid adhuc? Nondum enim in negotio versaris." Nescio; et puto molestiora restare; etsi haec ipsa fero equidem fronte, ut puto et volo, bellissime; sed angor intimis sensibus; ita multa vel iracunde vel insolenter vel in omni genere stultitiae insulse, arroganter et dicuntur et tacentur quotidie. Quae non quo te celem non perscribo, sed quia δυςεξίλλητα sunt. Itaque admirabere meam βαθύτητα, cum salvi redierimus; tanta mihi μελέτη huius virtutis datur. 4. Ergo haec quoque hactenus. Etsi mihi nihil erat propositum ad scribendum, quia, quid ageres, ubi terrarum esses, ne suspicabar quidem; nec hercule unquam tam diu ignarus rerum mearum fui, quid de Caesaris, quid de Milonis nominibus actum sit: ac non modo nemo sed ne rumor quidem quisquam, ut sciremus, in re publica quid ageretur. Quare si quid erit, quod scias de iis rebus, quas putabis scire me velle, per mihi gratum erit, si id curaris ad me perferendum. 5. Quid est praeterea? Nihil sane nisi illud: valde me Athenae delectarunt; urbs dumtaxat et urbis ornamentum et hominum amores in te et in nos quaedam benevolentia. „Sed multum et philosophia."

---

3. *VII.*] *XV.* MRI. (Emendatum ex Y.) — *iam ibi* R. — 8. *de me ipso* I: *de ipso* MR, *de me* auctore Graevio E. — 9. *accipere* R. — 16. *illud* Victorius: *illum* MRIE. — *ἔρδοι τις*] *CPΔOIHC* M teste del Furia, *CPΔOITIC* idem teste Victorio, *γρα* cum spatio vacuo R. (Emendavit Victorius.) — *Dicis* R. — *nondum enim in* MRI: *nondum in* cum Bosii operis E. — 17. *et*] *ut* M. — *etsi*] *sed si* RI. — 18. *volo* YM: *vultu* RIE. — *bellis* MRI. (Correxit Bosius ex scriptura Y: *belliss.*, ut idem Codex alibi *florentiss.* pro *florentissimis.*) — 20. *insulsi adrogantur* MR. — *non* ante *perscribo* om. MRI. — 21. *δυςεξίλλητα* Y: *ΔΤΣΣΕΚΙΛΛΗΤΑ* M teste Victorio (Del Furia enim ad Victorianam alteram, quae habet *δυσευχοίμητα*, nihil varietatis enotavit), *δυςεξίμητα* auctore Bosio E, om. RI. Malim *δυςεξέλικτα*. Or. — *Itaque astutiam admirabere meam* R. — 22. *huius virtutis μελετη* R. — 23. *Ego* MRI. — *quoque haec* I. — 24. *propositum*] «Prisci Codices *appositum* habent.» Pius. — 26. *ac*] *hoc* Asc. sec., *huc* Corradus. — 27. *modo nemo modo ne Roma quidem* MRI. (Emendatum ex «priscis Codd.» Pii.) — 28. *gerretur* (sic) pr. M. — 29. *pergratum mihi* R. — 31. *urbs*] *turbe* M, *urbe* mg. M, *ī turbe* R. — *ornamenta* malebat Ernestius. — *mores* I. — 32. *et* ante *in* om. MR. (Habet I et, ut videtur, Y.) — *quadam* MRI. (Ut nos, Y.) — *multum et philosophia* Y: *multae a philosophia* MI, *multum ea a philosophia* R, *multum est philosophia* Ernestii operae.

Ἄνω κάτω. Si quid est, est in Aristo, apud quem eram. Nam Xenonem tuum vel nostrum potius Quinto concesseram; et tamen propter vicinitatem totos dies simul eramus iunctim. Cum primum poteris, tua consilia ad me scribas, ut sciam, quid agas, ubi quoque tempore, maxime quando Romae futurus sis.

XI. (A. U. C. 703.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Hui, „totiesne me litteras dedisse Romam, cum ad te nullas darem?" At vero posthac frustra potius dabo, quam, si recte dari potuerint, committam, ut non dem. Ne provincia nobis prorogetur, per fortunas! dum ades, quidquid provideri potest, provide. Non dici potest, quam flagrem desiderio urbis, quam vix harum rerum insulsitatem feram. 2. Marcellus foede de Comensi. Etsi ille magistratum non gesserat, erat tamen Transpadanus. Ita mihi videtur non minus stomachi nostro ac Caesari fecisse. Sed hoc ipse viderit. 3. Pompeius mihi quoque videbatur, quod scribis Varronem dicere, in Hispaniam certe iturus. Id ego minime probabam; qui quidem Theophani facile persuasi nihil esse melius, quam illum nusquam discedere. Ergo Graecus incumbet. Valet autem auctoritas eius apud illum plurimum. 4. Ego has pridie Nonas Quinct. proficiscens Athenis dedi; cum ibi decem ipsos fuissem dies. Venerat Pomptinius; una Cn. Volusius; aderat quaestor; tuus unus Tullius aberat. *Ἄφρακτα* Rhodiorum et *δίκροτα* Mytilenaeorum habebam et aliquid *ἐπικώπων.* De Parthis erat silentium. Quod superest, dii iuvent! 5. Nos adhuc iter per Graeciam summa cum admiratione fecimus; nec mehercule habeo, quod adhuc quem accusem meorum. Videntur mihi nosse nos, nostram causam et condicionem profectionis suae. Plane serviunt existimationi meae. Quod superest, si verum illud est: *οἵαπερ ἡ δέσποινα,*

---

1. *Ἄνω κάτω. Si quid est, est in Aristo, apud* Tunstallus: *ἄνω κάτω si quid est, est in Aristo, apud* cum Victorio (et fortasse Y) E, *sursum deorsum si quid est, est in Aristo, apud* XZ, *sursum deorsum si quidem est in aris tu apud* M, *sursum deorsum si quid extimaris tu apud* mg. M, *sursum deorsum: siquidem aestimaris tu apud* R, *sursum deorsum siquidem existimaris tu apud* I. — 3. *iunctim* Z: *invecim* pr. M, *iuncti* RI et corr. M, *invicem* (cum Cod. Bessar. et cum XY, ut videtur) E. Cfr. Hand Turs. II. p. 452. — 4. *scribas*] *scribas velim* Lambinus. Fort. *scribes.* Or. — *quoque tempore* Cratander: *quoque* (omisso *tempore*) MRIE. — 5. *maxime* MR: *et maxime* IE. — 8. *mene totiens* R. — *dedissem* M. — 9. *At vero*] *advenero* M. — 10. *committo* M. — 11. *potest* om. M. — 12. *quamvis* I. — 13. *foede de Comensi*] *sedendi comes* MRI. (E vestigiis Codd. emendavit Bosius.) — 14. *gesserit* MRI. (Emendavit Pantagathus.) — *erit* I. — *videntur* R. — 15. *ac* om. MRI. (Additum ex Y.) — 17. *iturum* R. — 18. *persuasit* MRI. — *nichil* M. — *quam illum nusquam discedere* V: *quam illud. nusquam quam illum* (supra versum *illud*) *nusquam discedere* M, *quam illud nusquam illum discedere* RI, *quam nusquam illum discedere* cum Grutero E. (Turbae ortae sunt e tribus verbis in M iteratis.) — 21. *fuisset* pr. M. — *una*] *nam* MRI. (Emendatum ex Y.) — *Cn*] *Q.* Corrado auctore Lambinus. Cfr. Onomasticum. — *Velusius* I. — *quaestor tuus. Unus Tullius* MRI. — 22. *ἄφρακτα*] *pr acta* M, *Acto* R, om. I. — *rodiorum* M. — 23. *δίκροτα* Baiterus (Onomast. III. p. 24.): *dicrota* E, *Dicrotum* MR, om. I. — *emituleorum* M, *et Mitylenaeorum* R, *et emiculeorum* I. — *ἐπικώπων* Schuetzius; *ΕΠΙΧΟΝ ΛΕΙ* XY, *ΕΠΙΚΟΝ ΔΕΙ* Z, *ΕΠΙΚΟΝΔΕΙ* M, *ἐπικὸν δεῖ* E. (om. I.) — 24. *iuvent nos. Adhuc* M. — 26. *quod* om. I. — 28. *οἵαπερ ἡ* (cum Platone de Rep. VIII. p. 563 C.) Vetus exemplar Victorii: *οἵα γ'* (sic) *ἡ* cum Victorio E, om. RI.

certe permanebunt. Nihil enim a me fieri ita videbunt, ut sibi sit delinquendi locus. Sin id parum profuerit, fiet aliquid a nobis severius. Nam adhuc lenitate dulces sumus, et, ut spero, proficimus aliquantum. Sed ego hanc, ut † singuli dicunt, *ἀνεξίαν* in unum annum meditatus sum. Proinde pugna, ne, si quid prorogatum sit, turpis inveniar. 6. Nunc redeo ad quae mihi mandas: † in praefectis excusatio iis, quos voles, deferto. Non ero tam *μετέωρος*, quam in Appuleio fui. Xenonem tam diligo quam tu; quod ipsum sentire certo scio. Apud Patronem et reliquos barones te in maxima gratia posui; et hercule merito tuo feci. Nam mihi † is ter, dixit, te scripsisse ad se, mihi ex illius litteris rem illam curae fuisse, quod ei pergratum erat. Sed cum Patron mecum egisset, ut peterem a vestro Ariopago, *ὑπομνηματισμὸν* tollerent, quem Polycharmo praetore fecerant, commodius visum est et Xenoni et post ipsi Patroni, me ad Memmium scribere, qui pridie, quam ego Athenas veni, Mytilenas profectus erat, ut is ad suos scriberet posse id sua voluntate fieri. Non enim dubitabat Xeno, quin ab Ariopagitis invito Memmio impetrari non posset. Memmius autem aedificandi consilium abiecerat; sed erat Patroni iratus. Itaque scripsi ad eum accurate; cuius epistolae misi ad te exemplum. 7. Tu, velim, Piliam meis verbis consolere: indicabo enim tibi; tu illi nihil dixeris. Accepi fasciculum, in quo erat epistola Piliae; abstuli, aperui, legi; valde scripta est *συμπαθῶς*. Brundisio quae tibi epistolae redditae sunt sine mea, tum videlicet datae, cum ego me non belle haberem. Nam illam † *νομανανδρίαν* excusationem ne acceperis. Cura, ut omnia sciam, sed maxime, ut valeas.

XII. *(A. U. C.* 703.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Negotium magnum est navigare, atque id mense Quinctili. Sexto die Delum Athenis venimus. Pridie Nonas Quinctil. a Piraeeo ad Zostera, vento molesto, qui nos ibidem Nonis tenuit. A. d. VIII. Idus ad

2. *Sin*] *in* MRI. — *profuerit*] *quod fuerit* MRI. (Emendatum in Manutiana.) — *aliquid*] *aliud* M. — *serius* MI. — 3. *adhuc* om. I. — *profecimus* Cod. Oxon. ψ. — 4. *singuli*] *Siculi* I. F. Gronovius. — *ἀνεξίαν* om. RI, *ἀνεξικακίαν* mg. Ascens. sec. et H. Stephanus. — 6. *ad que* M, *ad ea quae* R. (Cfr. Lib. 6, 5, 1.) — *in praefectis excusatio iis*, *quos* MRI: *ni praefectis excusationi sis*, *quos* YE, *in praefectis*, *excusatio ni sit*, *quos* auctore Popma Schuetzius. (Sensus hoc fere requirit: «in praefecturis, exceptis negotiatoribus, quos (vel: quot) voles, deferto.» Cfr. Lib. 5, 21, 10. Lib. 6, 1, 4 et 5. Or.) — 7. *meteorus* M. — 8. *tam*] *quam* M. — *sentiret* M. — *certe* I. — *patronum* M. — 9. *varones* Cod. in mg. Repett. Lamb. (Cfr. Bosium.) — *posui ; et*] *posuisset* pr. M. — 10. *is ter, dixit, te scripsisse*] Fort. *is te dixit scripsisse*. Or. — 11. *Patro* I, *patronum* M. — 12. *nostro* I. — 13. *quem*] *quae in* corr. M. — *Polytarme* R, *polycharno* (sic) I. — *praetore*] *PR*. pr. M, *pridie* corr. M, om. I. — *et Xenoni me et post ipsi Patroni ad* MRI. (Correxit Pius.) — 14. *quid* pr. M. — 15. *is*] *si* MI. — *suos*] *vos* MRI, *tuos* Pius. — 17. *imperari* I. — *posset.*] Post hoc verbum in M initium est alius epistolae cum titulo *Cicero A. Sal.* — *Manius* M. — 20. *enim* om. Cod. in mg. Repetitt. Lamb. — *nihil illi* R. — 21. *Accipe* M. — *attuli* MRI. — 23. *datae* Ascens. sec.: *datas* MRIE. (*sunt datae* malebat Lambinus, *datae sunt* Ernestius.) — 24. *νομανδρίαν* MR, om. I. (Ut nos, Y.) — *me excusationem* R, *meam excusationem* I. — 25. *ut* ante *valeas* om. I. — 30. *ad Ceo iucunde. Inde*] *ab Ceo vicum*, *deinde* M, *ad Ceocum vicum deinde* R, *ab Coo vico* (om. *deinde*) I. (Emendatum ex XY.)

Ceo iucunde. Inde Gyarum saevo vento, non adverso; hinc Scyrum, inde Delum, utroque citius, quam vellemus, cursum confecimus. Iam nosti ἄφρακτα Rhodiorum; nihil, quod minus fluctum ferre possit. Itaque erat in animo nihil festinare, Delo nec movere, nisi omnia ἀκρωτηρίων οὖρια vidissem. 2. De Messala, ad te statim, ut audivi, de Gyaro dedi litteras; et id ipsum consilium nostrum etiam ad Hortensium; cui quidem valde συνηγωνίων. Sed tuas de eius iudicii sermonibus et mehercule omni de rei publicae statu litteras exspecto, πολιτικώτερον quidem scriptas — quoniam meos cum Thallumeto nostro pervolutas libros —, eiusmodi inquam litteras, ex quibus ego, non quid fiat — nam id † vel Helonius, vir gravissimus, potest efficere, cliens tuus —, sed quid futurum sit, sciam. Iam, cum haec leges, habebimus consules. Omnia perspicere poteris, de Caesare, de Pompeio, de ipsis iudiciis. 3. Nostra autem negotia, quoniam Romae commoraris, amabo te, explica. Cui rei fugerat me rescribere, de strue laterum, plane rogo. De aqua, si quid poterit fieri, eo sis animo, quo soles esse; quam ego cum mea sponte, tum tuis sermonibus aestimo plurimi. Ergo aliquid conficies. Praeterea, si quid Philippus rogavit, quod in sua re faceres, id velim facias. Plura scribam ad te, cum constitero; nunc eram plane in medio mari.

XIII. (A. U. C. 703.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Ephesum venimus a. d. XI. Kal. Sext. sexagesimo et quingentesimo post pugnam Bovillanam. Navigavimus sine timore et sine nausea, sed tardius propter aphractorum Rhodiorum imbecillitatem. De concursu legationum, privatorum, et de incredibili multitudine, quae mi iam Sami, sed mirabilem in modum Ephesi praesto fuit, aut „audisse te" puto aut „quid ad me attinet?" Verumtamen. Decumani, ac si venissem cum imperio, Graeci quasi Ephesio praetori se alacres obtulerunt. Ex quo te intelligere certo scio multorum annorum ostentationes meas

---

1. *giarum* M, *Garrum* I. — *schyrum* M. — 2. *deinde* I. — *Iam*] *Nam* Pius. — 3. *nostri* I et pr. M. — *a phracta* M, *aphracta* I. — *nihil est quod* R. — 4. *Delo*] *de loco* R. — *nec me movere* MRI. — *omina* Y. — 5. *ἀκρωτηρίων uria* Y, *ἀκρατηρέων iura* M, *iura* (om. *ἀκρ.*) RI, *ἀκρωτηρίων tuta* Pius. — 6. *dedit* pr. M. — 7. *συνηγωνιζομην* R. — 8. *rep.* M. — *statui* pr. M. — *litteras* om. I. — 9. *thallum et onostro* M, *Thallo et Onostro* R. (Idem est fortasse, qui Lib. 4, 12. *Halimetus.*) — 11. *id vel Helonius* R et pr. M: *id Vehelonius* corr. M, *id vel Helonius* cum libro Faërni E. (*id Vennonius* Corradus.) — *gratissimus* MRI. (Correctum ex Bosii Codd. et mg. Crat.) — 12. *sit, sciam. Iam, cum* Orellius: *sit, sciam. Etiam cum* Cod. in mg. Repett. Lamb., *sit. Etiam cum* MIE, *sit. Et iam cum* R. — *habemus* MI. — 15. *explicari* M. — *de strue laterum*] *de strues alterum* XZ, *de strues alterum* MR, *de strue salinarum* I. (Emendavit Bosius.) 16. *esse. de aqua quam* MRI. — 18. *aliquid*] *quid* MRI. (Correxit Aldus; fort. tamen *id.*) — *rogabit* Corrado auctore Schuetzius; *rogarit* Asc. tertia. — *tua* MRI: *sua* cum Victorio E. — 19. *constituero* M. — 23. *quingentesimo*] *quincto* MRI. (Emendatum ex Y.) — 24. *pugnam Bovillianam* mg. Repett. Lamb.: *pugnam ambo villam* M, *pugnam Bovillam* RIE. — 25. *aphracta Rhodiorum et imbecillitatem* I. — 26. *privatarum et de* R, *et privatorum, de* Lambinus. — *qui* M. — 27. *mi* M: *mihi* RIE. — *in modum* om. M. — *fuisse* M. — 28. *Verumtamen cum decumanis venissem* Y, *Verumtamen de cumanis venissem* MR, *Verum cum decumanis venissem* I. (Emendavit Olivetus.) — 29. *praetoris ea alacres* M, *praetori ea alacres* I. — 30. *intelligere te* R. — *certe* I.

nunc in discrimen esse adductas. Sed, ut spero, utemur ea palaestra, quam a te didicimus, omnibusque satisfaciemus; et eo facilius, quod in nostra provincia confectae sunt pactiones. Sed hactenus, praesertim cum coenanti mihi nuntiaret Cestius se de nocte proficisci. 2. Tua negotia Ephesi curae mihi fuerunt, Thermoque, tametsi ante adventum meum liberalissime erat pollicitus tuis omnibus, tamen Philogenem et Seium tradidi; Apollonidensem Xenonem commendavi. Omnino omnia se facturum recepit. Ego praeterea rationem Philogeni permutationis eius, quam tecum feci, edidi. Ergo haec quoque hactenus. 3. Redeo ad urbana. Per fortunas! quoniam Romae manes, primum illud praefulci atque praemuni, quaeso, ut simus annui; ne intercaletur quidem. Deinde exhauri mea mandata; maximeque, si quid potest, de illo domestico scrupulum, quem non ignoras; dein de Caesare; cuius in cupiditatem te auctore incubui, nec me piget. Et, si intelligis, quam meum sit scire et curare, quid in re publica fiat: — fiat autem? immo vero etiam quid futurum sit, perscribe ad me omnia, sed diligentissime, imprimisque, ecquid iudiciorum status aut factorum aut futurorum etiam laboret. De aqua, si curae est, si quid Philippus aget, animadvertes.

XIV. (A. U. C. 703.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Antequam aliquo loco consedero, neque longas a me neque semper mea manu litteras exspectabis. Cum autem erit spatium, utrumque praestabo. Nunc iter conficiebamus aestuosa et pulverulenta via. Dederam Epheso pridie; has dedi Trallibus. In provincia mea fore me putabam Kal. Sextilibus. Ex ea die, si me amas, παράπηγμα ἐνιαύσιον commoveto. Tamen interea haec mihi, quae vellem, afferebantur: primum otium Parthicum, dein confectae pactiones publicanorum, postremo seditio militum sedata ab Appio stipendiumque eis usque ad Idus Quinct. persolutum. 2. Nos Asia accepit admirabiliter. Adventus noster nemini

---

1. *in discrimine* pr. M. — 2. *quod*] *quo* R et pr. M. – 3. *confectae* om. pr. M. — *Sed haec hactenus* malebat Ernestius. Cfr. Hand Turs. III. p. 14. — 4. Fort. *nuntiarit*. OR. — *Cestius* M: *Testius* R, *Sestius* I, *Caestius* E. — *negotiola* mg. Cratandri. — 5. *cura* pr. M. — 7. *seium tradi appolluucense senonem commendi.omnia, omnia se* M, *Seium tragoedi Apollonicense Xenonem Comedi omnia se* R, *Seium Rhodium et Apolliniensem Senonem commendavi. Omnino omnia se* I. — *Apollonidensem* Lambinus: *Apollonidiensem* E. — 8. *praeterea*] *praeter eam* I. — *Philogeni et permutationis* I. — 9. *fecit* I. — 10. *praefulce* M, *perfice* R. — 11. *praemuni*] *premuntur* M. — *queo* (*quaeso* corr.) *simus annui* M, *quaeso si ius anni* I. — *intercalentur* I. — 12. *maxime queso quid potest* M, *maxime quaeso quoad potest* R, *maxime quaeso quod potest* I, *exime, quaeso, quoad potes* Pius. (Ut nos, Victorius.) — 13. *dein* MR: *deinde* IE. — *cupiditatem et auctorem* MR, *cupiditatem et in auctorem* I. (Ut nos, Victorius.) — 15. *autem* om. I. — 16. *imprimisque ecquid*] *imprimisque quid* R et pr. M, *imprimis nunc quid* corr. M, *imprimis numquid* I. (Emendatum ex XY.) — 17. *status*] *statutorum* R et pr. M. — 18. *animadvertes* MRI: *animadvertes* E cum Vb. — 22. *erit*] *fit* I. — *utrumque stabo* Z, *utrumque est dabo* pr. M, *utrumque dabo* RI et corr. M. (Correxit Victorius.) — 25. *me amas*] *meas* ZMRI. — *ΠΑΓΓΕΛΜΑ* M (teste Victorio), *παράγγελμα* Cratander, om. RI. (Emendavit Tunstallus.) 26. *commovero* I. — *haec mihi, quae vellem* R: *hec que mihi que vellem* M, *haec vellem quae mihi* I, *haec, quae vellem, mihi* cum Victorio E. — *adierabantur M*, *adgerebantur* «Codd. nonnulli» apud Bosium, *annuntiabantur* R, *adiiciebantur* I. (Correxit Victorius.) — 27. *ocii in phartinum* pr. M, *ocium partinum* corr. M. — *deinde* I. — 28. *Oppio* MRI. — 29. *nemini* om. RI.

ne minimo quidem fuit sumptui. Spero meos omnes servire laudi meae. Tamen magno timore sum; sed bene speramus. Omnes iam nostri praeter Tullium tuum venerunt. Erat mihi in animo recta proficisci ad exercitum, aestivos menses reliquos rei militari dare, bibernos iuris dictioni. 3. Tu, velim, si me nihilo minus nosti curiosum in re publica quam te, scribas ad me omnia, quae sint, quae futura sint. Nihil mihi gratius facere potes; nisi tamen id erit mihi gratissimum, si, quae tibi mandavi, confeceris; imprimisque illud ἐνδόμυχον, quo mihi scis nihil esse carius. Habes epistolam plenam festinationis et pulveris. Reliquae subtiliores erunt.

XV. (A. U. C. 703.)

CICERO ATTICO S.

1. Laodiceam veni pridie Kal. Sext. Ex hoc die clavum anni movebis. Nihil exoptatius adventu meo, nihil carius. Sed est incredibile, quam me negotii taedeat. Non habet satis magnum campum ille tibi non ignotus cursus animi, et industriae meae praeclara opera cessat. Quippe; ius Laodiceae me dicere, cum Romae A. Plotius dicat? et cum exercitum noster amicus habeat tantum, me nomen habere duarum legionum exilium? Denique haec non desidero; lucem, forum, urbem, domum, vos desidero. Sed feram, ut potero; sit modo annuum. Si prorogatur, actum est. Verum perfacile resisti potest; tu modo Romae sis. 2. Quaeris, quid hic agam? Ita vivam, ut maximos sumptus facio. Mirifice delector hoc instituto. Admirabilis abstinentia ex praeceptis tuis; ut verear, ne illud, quod tecum permutavi, versura mihi solvendum sit. Appii vulnera non refrico; sed apparent nec occuli possunt. 3. Iter Laodicea faciebam a. d. III. Non. Sext., cum has litteras dabam, in castra in Lycaoniam; inde ad Taurum cogitabam, ut cum Moeragene signis collatis, si possem, de servo tuo deciderem.

— — *Clitellae bovi*
Sunt impositae, cillane; non est nostrum onus.

Sed feremus; modo, si me amas, sim annuus. Adsis tu ad tempus, ut senatum totum excites. Mirifice sollicitus sum, quod iam diu ignota

---

1. *ne* om. M. — *minimo*] *nummo* R. — *sumptui fuit* I. — *per meos* pr. M, *spero eos* corr. M. — 2. *speramus*] *paramus* MRI. (Emendatum a Manutio et in Cod. mg. Repett. Lamb.) — 3. *Tulleius* appellatur idem ad Fam. 15, 4, 9. — *venerant* malebat Ernestius. — *recte* M, (*recta* mg. M,) *recta via* R. — 4. *iuris*] *viris* pr. M. — 5. *dictionis* M. — 6. *te scribas*] *describas* pr. M. — *quaeve futura* I. — 7. *tamen*] *tam m* (sic) M. — 8. *imprimis quid illud* MI. — *ENOMΤΛΟΝ* M. (om. RI.) — *scies* MI. — 9. *carius esse* R. — 13. *Ex hoc - - - movebis* om. RI. — *clavo in* (superscr. *clavum*) *animo vertis* M. (Emendatum ex Y.) — 15. *Non*] *ne* I. — *habeat* MI. — 16. *cursum* pr. M. — *cesset* MRI. (Emendavit ex Helmst. Graevius.) — 17. *ius*] *et iis* M, *et his* R. — *A. Plotius*] *Aplotius* M, *Apollicius* R. — 19. *exulum* R. — 21. *Romae praesto sis* I. — 22. *faciam* R. — 24. *ut*] *aut* pr. M. — *permulta vi* M. — 25. *reficio* MI. — *apparet* R. — 27. *castro* M. — *Lycaonia: inde ire ad* I. — *Mofragene* XZ et corr. M, *Mofragine* pr. M, *Moffragine* R, *Mophragone* I. (Emendatum ex Y.) — 28. *decedere* MRI. (Correxit Manutius.) — 29. *Clitelliae* M. — *bovi Sunt*] *bovis ut* pr. M. — 30. *illane* XZI et corr. M, *illa* pr. M, *ille* R. (Correctum ex Y. (Cfr. Spengel ad Caecil. Stat. p. 9.) — 31. *sim annuus* Manutius: *sit annus* MR, *sit annuus* I, *sit annuum* cum Codd. Malasp. E. — *Adsitua tempus* M, *At si tu ad tempus* I et mg. M. — 32. *senatum excites* pr. M, *senatum tuum excites* corr. M. — *iam* om. R.

sunt mihi ista omnia. Quare, ut ad te ante scripsi, cum cetera, tum res publica, cura, ut mihi nota sit. † Plura scribam tarde tibi redituro; sed dabam familiari homini ac domestico, C. Andronico Puteolano. Tu autem saepe dare tabellariis publicanorum poteris per magistros scripturae et portus nostrarum dioecesium.

XVI. (A. U. C. 703.)

CICERO ATTICO S.

1. Etsi in ipso itinere et via discedebant publicanorum tabellarii et eramus in cursu, tamen surripiendum aliquid putavi spatii, ne me immemorem mandati tui putares. Itaque subsedi in ipsa via, dum haec, quae longiorem desiderant orationem, summatim tibi perscriberem. 2. Maxima exspectatione in perditam et plane eversam in perpetuum provinciam nos venisse scito pridie Kal. Sextiles; moratos triduum Laodiceae, triduum Apameae, totidem dies Synnade. Audivimus nihil aliud nisi imperata ἐπικεφάλια solvere non posse; ὠνὰς omnium venditas; civitatum gemitus, ploratus; monstra quaedam non hominis sed ferae nescio cuius immanis. Quid quaeris? taedet omnino eos vitae. 3. Levantur tamen miserae civitates, quod nullus fit sumptus in nos neque in legatos neque in quaestorem neque in quemquam. Scito non modo nos foenum aut quod lege Iulia dari solet, non accipere sed ne ligna quidem; nec praeter quattuor lectos et tectum quemquam accipere quidquam; multis locis ne tectum quidem, et in tabernaculo manere plerumque. Itaque incredibilem in modum concursus fiunt ex agris, ex vicis, ex domibus omnibus. Mehercule etiam adventu nostro reviviscunt iustitia, abstinentia, clementia tui Ciceronis. Itaque opiniones omnium superavit. 4. Appius, ut audivit nos venire, in ultimam provinciam se coniecit Tarsum usque; ibi forum agit. De Partho silentium est; sed tamen concisos equites nostros a barbaris nuntiabant ii, qui veniebant. Bibulus ne cogitabat quidem etiamnunc in provinciam suam accedere. Id autem facere ob eam causam dicebant, quod tardius vellet decedere. Nos in castra properabamus, quae aberant bidui.

---

1. *ista* om. I. — *cum*] *tum* I. — 2. *nota mihi* I. — *Plura scribam tarde tibi redituro* pr. M (*scribebam* corr. M. — *redditu iri* X, *redditu ire* mg. M): *Plura scribebam tarde reddituro, sed* E. (Sensus hoc fere requirit: *Plura scribam alias. Has sciebam tarde tibi redditum iri, sed.* Or.) — 4. *permagistris* pr. M. — 5. *portus et nostrarum* MRI. (E Cod. Tettii correxit Graevius.) — 9. *spatii*] *pati* pr. M. — 11. *longiorem se deserant* M. — 12. *in perditam*] *impeditam* I. — *in perpetuum* om. R. — 13. *nos invenisse* MI. — *Sextiles, moratos - - Synnade. Audivimus* Luenemannus: *Sextiles. Moratus - - Synnade, audivimus* MRIE. (*et totidem* I. — *Sinnade* RI.) — 15. *epicephalia* M. — *Onas omnium* R, *omnes possessiones omnium* I. — 16. *homines* M. — 17. *omnino eos* auctore Malaspina Schuetzius: *omnimunos* Y, *omnium nos* MRIE. — 21. *quatuor* M. — 22. *nec* MRI. — 24. *ex nominibus ex omnibus* M, *ex domibus ex omnibus* R, *ex domibus et omnibus* I. (Ut nos, Victorius; *ex oppidis omnibus* malebat Ernestius.) — *Et mehercule, iam* Lambinus. Cfr. Hand Turs. III. p. 61. — *revivescunt* M. — 25. *tui*] *tua* pr. M. — 27. *ibique* I. — 29. *ne cogitabat*] *negociabat* MR, *nuntiabatur* I. Ex Pii «priscis exemplaribus» correxit Victorius.

XVII. (A. U. C. 703.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Accepi Roma sine epistola tua fasciculum litterarum; in quo, si modo valuisti et Romae fuisti, Philotimi duco esse culpam, non tuam. Hanc epistolam dictavi sedens in rheda, cum in castra proficiscerer, a quibus aberam bidui. Paucis diebus habebam certos homines, quibus darem litteras. Itaque eo me servavi. 2. Nos, tamen etsi hoc te ex aliis audire malo, sic in provincia nos gerimus, quod ad abstinentiam attinet, ut nullus teruncius insumatur in quemquam. Id fit etiam et legatorum et tribunorum et praefectorum diligentia. Nam omnes mirifice *συμφιλοδοξοῦσιν* gloriae meae. Lepta noster mirificus est. Sed nunc propero. Perscribam ad te paucis diebus omnia. 3. Cicerones nostros Deiotarus filius, qui rex ab senatu appellatus est, secum in regnum. Dum in aestivis nos essemus, illum pueris locum esse bellissimum duximus. 4. Sestius ad me scripsit, quae tecum esset de mea domestica et maxima cura locutus et quid tibi esset visum. Amabo te, incumbe in eam rem et ad me scribe, quid et possit et tu censeas. 5. Idem scripsit Hortensium de proroganda nostra provincia dixisse nescio quid. Mihi in Cumano diligentissime se, ut annui essemus, defensurum receperat. Si quidquam me amas, hunc locum muni. Dici non potest, quam invitus a vobis absim. Et simul hanc gloriam iustitiae et abstinentiae fore illustriorem spero, si cito decesserimus; id quod Scaevolae contigit, qui solos novem menses Asiae praefuit. 6. Appius noster, cum me adventare videret, profectus est Tarsum usque Laodicea. Ibi forum agit, cum ego sim in provincia; quam eius iniuriam non insector. Satis enim habeo negotii in sanandis vulneribus, quae sunt imposita provinciae. Quod, do operam, ut faciam quam minima illius contumelia. Sed hoc Bruto nostro velim dicas, illum fecisse non belle, qui adventu meo, quam longissime potuerit, discesserit.

XVIII. (A. U. C. 703.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Quam vellem Romae esses, si forte non es! Nihil enim certi habebamus nisi accepisse nos tuas litteras a. d. XIIII. Kal. Sext. datas; in quibus scriptum esset te in Epirum iturum circiter Kal. Sextiles. Sed, sive Romae es sive in Epiro, Parthi Euphraten transiverunt duce Pacoro, Orodi, regis Parthorum filio, cunctis fere copiis. Bibulus nondum audiebatur esse in Syria. Cassius in oppido Antiochiae cum

3. *Rome* pr. M. — 5. *ab* I. — 7. *tametsi* Ernestii operae. — 9. *nullius* I. — *terentius* M, *teruncius* et *te rectius* mg. M. — 13. *qui* om. I et pr. M. — *est* om. I. — 18. *Hortensius* I. — *Dixit nescio* MI. — 19. *Mihi* om. I. — 20. *muni*] *ama* MRI. (Emendatum ex XYZ.) — 22. *iniustiorem* R et pr. M, *iustiorem* I et corr. M. (Emendatum in Victoriana.) — 24. *me* om. pr. M. — *usque*] *iisque* pr. M. — *laodicee* M, *Laodiceae* RI. — 25. *iniuria* M. — 27. *inimicum* M. (*minima* mg. M.) — 28. *velim ut dicas* I. — 32. *certe* I. — 35. *transiverunt* MI : *transierunt* RE. — 36. *Pacoro*] *Parco* pr. M, *partho* I. — *Ororodis* M, *Orodis* R, *Herodis* I. — *Parthorum regis* R. — *fere*] *referto* MRI. (Emendatum ex YZ et mg. Cratandri.) — 37. *Anthiocie* M.

omni exercitu; nos in Cappadocia ad Taurum cum exercitu ad Cybistra; hostis in Cyrrhestica, quae Syriae pars proxima est provinciae meae. His de rebus scripsi ad senatum; quas litteras, si Romae es, videbis, putesne reddendas, et multa, immo omnia; qnorum κεφάλαιον, ne quid inter caesa et porrecta, ut aiunt, oneris mihi addatur aut temporis. Nobis enim, hac infirmitate exercitus, inopia sociorum, praesertim fidelium, certissimum subsidium est hiems. Ea si venerit nec illi ante in meam provinciam transierint, unum vereor, ne senatus propter urbanarum rerum metum Pompeium nolit dimittere. Quodsi alium ad ver mittit, non laboro; nobis modo temporis ne quid prorogetur. 2. Haec igitur, si es Romae; sin abes, aut etiam si ades, haec negotia sic se habent: stamus animis et, quia consiliis, ut videmur, bonis utimur, speramus etiam manu. Tuto consedimus, copioso a frumento, Ciliciam prope conspiciente, expedito ad mutandum, loco; parvo exercitu, sed, ut spero, ad benevolentiam erga nos consentiente; quem nos Deiotari adventu cum suis omnibus copiis duplicaturi eramus. Sociis multo fidelioribus utimur, quam quisquam usus esset; quibus incredibilis videtur et nostra mansuetudo et abstinentia. Delectus habetur civium Romanorum; frumentum ex agris in loca tuta comportatur. Si fuerit occasio, manu; sin minus, locis nos defendemus. 3. Quare bono animo es. Video enim te et, quasi coram adsis, ita cerno συμπάθειαν amoris tui. Sed te rogo, — si ullo pacto fieri poterit —, si integra in senatu nostra causa ad Kal. Ian. manserit, ut Romae sis mense Ianuario. Profecto nihil accipiam iniuriae, si tu aderis. Amicos consules habemus, nostrum tribunum pl. Furnium. Verum tua est opus assiduitate, prudentia, gratia. Tempus est necessarium. Sed turpe est me pluribus verbis agere tecum. 4. Cicerones nostri sunt apud Deiotarum; sed, si opus erit, deducentur Rhodum. Tu, si es Romae, ut soles, diligentissime; si in Epiro, mitte tamen ad nos de tuis aliquem tabellarium; ut et tu, quid nos agamus, et nos, quid tu agas quidque acturus sis, scire possimus. Ego tui Bruti rem sic ago, ut suam ipse non ageret. Sed iam exhibeo pupillum, neque defendo. Sunt enim negotia et lenta et inania. Faciam tamen satis: tibi quidem, cui difficilius est quam ipsi. Sed certe satisfaciam utrique.

XIX. (*A. U. C.* 703.)

CICERO ATTICO S.

1. Obsignaram iam epistolam eam, quam puto te modo perlegisse, scriptam mea manu, in qua omnia continentur, cum subito Appii tabellarius a. d. XI. Kal. Octobr. septimo quadragesimo die Roma celeriter

---

1. *cibrustra* M. — 2. *chyrrhesteica* M. — 5. *intercesa* pr. M. — *proiecta* MRI. (Emendatum in Asc. pr.) — 11. *es Romae* MR: *Romae es* IE. — 13. *manu in Amano tuto* R. — *Quo Piso* M, *copiis* et *copioso* mg. M. — *a* om. RI. — 14. *ciliceam* M. — *locum* MRI. (Emendatum ex YZ.) — 15. *exercito* M. — 18. *videretur* M. — 20. *sin*] *si* MRI. — 23. *sis*] *esses* RI. — 25. *nostros* MI, om. R. (Correxit Manutius.) — *opus est* R. — 28. *adducentur* R. — 30. *ut et tu*] *et ut* MI, *ut et* R. — 31. *ut si suam iam ipse* R. — 32. *neque*] *atque* malebat Ernestius. — 37. *Obsignatam* R. — *eam*] *meam* RI. — 38. *Appii*] appelli M, *Apellius* R, *applicuit* I. (Correxit Victorius.) 39. *Romam* M. — *celeriter ivit tam mihi longe tuas* MRI.

— hui tam longe! — mihi tuas litteras reddidit. Ex quibus non dubito, quin tu Pompeium exspectaris, dum Arimino rediret, et iam in Epirum profectus sis; magisque vereor, ut scribis, ne in Epiro sollicitus sis non minus, quam nos hic sumus. De Atiliano nomine scripsi ad Philotimum, ne appellaret Messalam. 2. Itineris nostri famam ad te pervenisse laetor magisque laetabor, si reliqua cognoris. Filiolam tuam tibi iam Romae iucundam esse gaudeo; eamque, quam nunquam vidi, tamen et amo et amabilem esse certo scio. Etiam atque etiam vale. 3. De Patrone et tuis condiscipulis, quae de parietinis in militia laboravi, ea tibi grata esse gaudeo. Quod scribis libente te repulsam tulisse eum, qui cum sororis tuae filii patruo certaret, magni amoris signum. Itaque me etiam admonuisti, ut gauderem. Nam mihi in mentem non venerat. Non credo, inquis. Ut libet; sed plane gaudeo, quoniam *τὸ νεμεσᾷν* interest *τοῦ φϑονεῖν.*

XX. *(A. U. C.* 703.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Saturnalibus mane se mihi Pindenissitae dediderunt, septimo et quadragesimo die, postquam oppugnare eos coepimus. Qui, malum! isti Pindenissitae? qui sunt? inquies: nomen audivi nunquam. Quid ego faciam? num potui Ciliciam Aetoliam aut Macedoniam reddere? Hoc iam sic habeto, nec hoc exercitu hic tanta negotia geri potuisse. Quae cognosce *ἐν ἐπιτομῇ.* Sic enim concedis mihi proximis litteris. Ephesum ut venerim, nosti; qui etiam mihi gratulatus es illius diei celebritatem, qua nihil me unquam delectavit magis. Inde oppidis iis, qua ieram, mirabiliter accepti, Laodiceam pridie Kal. Sext. venimus. Ibi morati biduum, perillustres fuimus honorificisque verbis omnes iniurias revellimus superiores. Quod idem dein Apameae quinque dies morati et Synnadis triduum, Philomelii quinque dies, Iconii decem fecimus. Nihil ea iuris dictione aequabilius, nihil lenius, nihil gravius. 2. Inde in castra veni a. d. VII. Kal. Septembr. A. d. III. exercitum lustravi apud Iconium. Ex his castris, cum graves de Parthis nuntii venirent,

---

2. *tu*] *ut* MRI. (Correxit Victorius.) — *et iam*] *etiam* RI. — 4. *Atiliano* cum Cod. Landi Manutius: *Atelliano* M, *Attelliano* RIE. — 5. *nostri*] *mei* R. — 7. *iam Romae*] *natam Romae* Luenemannus, seclusit Schuetzius. — 8. *certe* I. — *etiam vale. De Patrone et tuis condiscipulis* Lambinus et Tunstallus: *etiam valde patrone et tuis condiscipulis* MR, *etiam vale patrone et tuis condiscipulis* I, *etiam valete, Patron, et tui condiscipuli* YE. — 9. *parietinis* Manutius et Malaspina: *Turentinis* YMRIE. (Cfr. ad Fam. 13, 1. et huius libri Ep. 11, 6.) — 10. *libente te*] *libenter* MRI. (Emendatum ex Y.) — 11. *filiis* MR. — *magni*] *magis* R, *haec magis* I. — 13. *τὸ* om. R. — 17. *Pindenissitae* Lambinus: *Pindenissae* XYZE, *Pendentissae* MR, *pindenitissae* I. (item v. 19. nisi quod illic *Pendenti* habet M.) — 18. *quinquagesimo* MRI. (Emendatum ex XYZ.) — 19. *Quid ergo?* (om. *faciam*) Ernestio auctore Schuetzius. Cfr. Hand Turs. II. p. 457. — 20. *num potui* MRI: *potui* E. — 21. Fort. *exercitu nec hic.* Or. — 22. *cognoscere* MI. — 23. *quin* Cod. in mg. Repetitt. Lamb. — *celebritate* MI. (Correctum ex XYZR, contra dicente Lagomarsinio ad Pogiani Epp. II. p. 356.) — 24. *qua ieram*] *quae erant* MRI. (Correctum ex Y.) — 25. *accepi* pr. M. — 26. *fuerunt* RI. — *omnis - - superioris* I. — 27. *quod idem* (spatium vacuum) *dein* MR, *quod idem. Deinde* I. (*superioris quadriennii. Apameae* Corrado auctore Lambinus. Ut nos, Codd. Bosii.) — *Apame* M. — 28. *et* om. I. — *Philomelii* Orellius: *Philomeli* MRIE. — *Icone decem fecimus* M, *fecimus et Icone* I. — 30. *in*] *ad* I. — *illustravi* R. — 31. *iis* R. — *venirent* MRI: *venissent* Ernestius.

perrexi in Ciliciam per Cappadociae partem eam, quae Ciliciam attingit, eo consilio, ut Armenius Artavasdes et ipsi Parthi Cappadocia se excludi putarent. Cum dies quinque ad Cybistra Cappadociae castra habuissem, certior sum factus Parthos ab illo aditu Cappadociae longe abesse, Ciliciae magis imminere. Itaque confestim iter in Ciliciam feci per Tauri pylas. 3. Tarsum veni a. d. III. Non. Octobr. Inde ad Amanum contendi, qui Syriam a Cilicia in aquarum divortio dividit; qui mons erat hostium plenus sempiternorum. Hic a. d. III. Idus Octobr. magnum numerum hostium occidimus. Castella munitissima, nocturno Pomptinii adventu, nostro matutino, cepimus, incendimus; imperatores appellati sumus. Castra paucos dies habuimus, ea ipsa, quae contra Darium habuerat apud Issum Alexander, imperator haud paullo melior quam aut tu aut ego. Ibi dies quinque morati, direpto et vastato Amano, inde discessimus. Scis enim dici quaedam *πανικά*, dici item *τὰ κενὰ τοῦ πολέμου*. Rumore adventus nostri et Cassio, qui Antiochia tenebatur, animus accessit et Parthis timor iniectus est. Itaque eos cedentes ab oppido Cassius insecutus rem bene gessit. Qua in fuga, magna auctoritate Osaces, dux Parthorum, vulnus accepit eoque interiit paucis post diebus. Erat in Syria nostrum nomen in gratia. 4. Venit interim Bibulus. Credo, voluit appellatione hac inani nobis esse par. In eodem Amano coepit laureolam in mustaceo quaerere. At ille cohortem primam totam perdidit centurionemque primi pili, nobilem sui generis, Asinium Dentonem, et reliquos cohortis eiusdem et Sex. Lucilium, T. Gavii Caepionis, locupletis et splendidi hominis, filium, tribunum militum. Sane plagam odiosam acceperat cum re, tum tempore. 5. Nos Pindenissum, quod oppidum munitissimum Eleutherocilicum omnium memoria in armis fuit, — feri homines et acres et omnibus rebus ad defendendum parati, — cinximus vallo et fossa, aggere maximo, vineis, turre altissima, magna tormentorum copia, multis sagittariis, magno labore, apparatu; multis sauciis nostris, incolumi exercitu, negotium confecimus. Hilara sane Saturnalia. Militibus quoque, equis exceptis, reliquam praedam concessimus. Mancipia venibant Saturnalibus tertiis. Cum haec scribebam, in tribunali res erat ad HS. CXX. Hinc exercitum in hiberna agri male pacati deducendum Quinto fratri dabam. Ipse me Laodiceam recipiebam. 6. Haec adhuc. Sed ad praeterita rever-

---

2. *Armenus Artanades* R. — 3. *cibustra* M. — *Cappadociae* seclusit E. — 4. *auditu* pr. M. — 7. *Cilicia in aquarum* MR: *Cilicia ima aquarum* YE, *Cilicia aquarum* I. Cfr. Hand Turs. III. p. 274. — *divercio* M. — 9. *hostium numerum* R. — *cecidimus* I. — 10. *incendimus et imperatores* I. — 11. *paucos post dies* I. — 12. *Issum*] *ipsum* MI, *ypson* mg. M. — 13. *quinque dies* I. — 14. *discessimus. interim scis enim quaedam* (om. *dici*) I. — *πανικά*] *παγκοινα* R. — 15. *τα κοινα* R. — 16. *cessit* M. — 18. *Osates* R. — *volnus* M. — *eoque*] *atque* I. — *interit* M. — 20. *par*] *per* pr. M. — 21. *loreola minus taceo* pr. M, *loreolam in mustaceo* corr. M, *loredam in mustaceo* R, *laureolam minus tacite* I. — 23. *eiusdem*] *eius dein* MI. — *T. Cannii* I. — 24. *tribunus* pr. M. — 25. *nos ad pendenissum* pr. M, *nos ad pendenessum* corr. M, *Nos ad Pendentissum* R, *nos ad pindenissum* I. — 26. *eleythero cilicum omnium cilicum memoria* M. (Ut nos, RI, *omni* Lambinus. Fort. *hominum*. Or.) — 30. *sauciis ex nostris* I. — 31. *equis*] *e quibus* pr. M, *quibus* I et mg. M. (*equis* corr. M.) — 32. *veniebant* MRI. — *tertiis*] *ter tis* M, *certis* R, om. I. — 33. *ccxx.* I. — 34. *malis* R. — *deducendumque fratri* I. — 35. *me* om. R.

tamur. Quod me maxime hortaris et quod pluris est quam omnia, in quo laboras, ut etiam Ligurino *μώμῳ* satisfaciamus: moriar, si quidquam fieri potest elegantius. Nec iam ego hanc continentiam appello, quae virtus voluptati resistere videtur. Ego in vita mea nulla unquam voluptate tanta sum affectus, quanta afficior hac integritate. Nec me tam fama, quae summa est, quam res ipsa delectat. Quid quaeris? Fuit tanti; me ipse non noram, nec satis sciebam, quid in hoc genere facere possem; recte *πεφυσίωμαι*. Nihil est praeclarius. Interim haec *λαμπρά*. Ariobarzanes opera mea vivit, regnat. *Ἐν παρόδῳ*, consilio et auctoritate et quod insidiatoribus eius *ἀπρόσιτον* me, non modo *ἀδωροδόκητον* praebui, regem regnumque servavi. Interea e Cappadocia ne pilum quidem. — Brutum abiectum, quantum potui, excitavi, quem non minus amo quam tu, paene dixi, quam te. — Atque etiam spero toto anno imperii nostri teruncium sumptus in provincia nullum fore. 7. Habes omnia. Nunc publice litteras Romam mittere parabam. Uberiores erunt, quam si ex Amano misissem. At te Romae non fore! Sed est totum, quod Kal. Mart. futurum est. Vereor enim, ne, cum de provincia agetur, si Caesar resistet, nos retineamur. His tu si adesses, nihil timerem. 8. Redeo ad urbana: quae ego diu ignorans ex tuis iucundissimis litteris a. d. v. Kal. Ian. denique cognovi. Eas diligentissime Philogenes, libertus tuus, curavit perlonga et non satis tuta via perferendas. Nam quas Laenii pueris scribis datas, non acceperam. Iucunde de Caesare et quae senatus decrevit et quae tu speras; quibus ille si cedit, salvi sumus. Incendio Plaetoriano quod Seius ambustus est, minus moleste fero. Lucceius de Q. Cassio cur tam vehemens fuerit et quid actum sit, aveo scire. 9. Ego, cum Laodiceam venero, Quinto, sororis tuae filio, togam puram iubeor dare; cui moderabor diligentius. Deiotarus, cuius auxiliis magnis usus sum, ad me, ut scripsit, cum Ciceronibus Laodiceam venturus erat. Tuas etiam Epiroticas exspecto litteras, ut habeam rationem non modo negotii verum etiam otii tui. Nicanor in officio est et a me liberaliter tractatur; quem, ut puto, Romam cum litteris publicis mittam, ut et diligentius perferantur et idem ad me certa de te et a te referat. Alexis quod mihi toties salutem adscribit, est gratum. Sed cur non suis litteris idem facit, quod meus ad te Alexis facit? Phemio quaeritur *κέρας*. Sed haec

1. *et*] *ut* R. — 2. *λιγυρῷ τινι μώμῳ* Schuetzius. — *satisfaciamus* MI: *satisfaciam* RE. — 3. *poterit* I. — *iam*] *tum* MR, *tamen* I. (Emendatum ex Y.) — 7. *Fui* Pio auctore Vb. — 8. *facere* deleri iubet mg. Repetitt. Lamb. — *hoc* (spatium vacuum) *Ariobarzanes* R. — 10. *ἀδωρυδόκητον* om. MRI. (E Cod. Io. Lamolae primus inseruit Pius.) — 11. *e*] *a* R. — 12. *pilleum* MRI. — 13. *Atque etiam* - - *fore* Malaspina auctore post vv. *ne pilum quidem* transposuit post Lambinum E. — 14. *provinciam* M. — 15. *somnia* pr. M. — *publicas* ut §. 9. Ascens. tertia. — 16. *quam*] *quas* M. — *Ac* MI. — 17. *quid* MR. — *est*] *sit* R. — 18. *ageretur* M, *geretur* I. — *Iis* R. — *si tu* I. — 19. *ego* om. R. — *ex*] *et* pr. M. — 22. *Laenii* Bentivolius: *Lenii* MR, *Lemni* I. — 23. *Iucunda* Ernestio auctore Schuetzius. — 24. *praetoriano* I. — *Leius adustus* MR, *levis adustus* I. (Correxit Ernestius.) — 26. *aveo*] *habeo* pr. M. — 27. *videor dare* R, *iubebo dare* I. (Ut nos, M et mg. Cratandri.) — 28. *Deiotarus* om. MRI. (Habebat Z et insertum est iam a Pio, omisso *diligentius*.) — 29. *etiam*] *enim* I, om. R. — *epiroticus* pr. M. — 35. *Phameo* MRI. (Correxit Victorius.) — *KEPA* M, *κεραστα* R.

hactenus. Cura, ut valeas et ut sciam, quando cogites Romam. Etiam atque etiam vale. 10. Tua tuosque Thermo et praesens Ephesi diligentissime commendaram et nunc per litteras; ipsumque intellexi esse perstudiosum tui. Tu velim, quod antea ad te scripsi, de domo Pammeni, des operam, ut, quod tuo meoque beneficio puer habet, cures, ne qua ratione convellatur. Utrique nostrûm honestum existimo; tum mihi erit pergratum.

XXI. (*A. U. C.* 704.)

CICERO ATTICO S.

1. Te in Epirum salvum venisse et, ut scribis, ex sententia navigasse vehementer gaudeo: non esse Romae meo tempore pernescessario submoleste fero; hoc me tamen consolor: non spero te istic iucunde hiemare et libenter requiescere. 2. Cassius, frater Q. Cassii, familiaris tui, pudentiores illas litteras miserat — de quibus tu ex me requiris, quid sibi voluerint — quam eas, quas postea misit, quibus per se scribit confectum essse Parthicum bellum. Recesserant illi quidem ab Antiochia ante Bibuli adventum, sed nullo nostro εὐημερήματι. Hodie vero hiemant in Cyrrhestica maximumque bellum impendet. Nam et Orodi, regis Parthorum, filius in provincia nostra est; nec dubitat Deiotarus — cuius filio pacta est Artavasdis filia, ex quo sciri potest —, quin cum omnibus copiis ipse prima aestate Euphraten transiturus sit. Quo autem die Cassii litterae victrices in senatu recitatae sunt, id est, Nonis Octobribus, eodem meae tumultum nuntiantes. Axius noster ait nostras auctoritatis plenas fuisse; illis negat creditum. Bibuli nondum erant allatae; quas certo scio plenas timoris fore. 3. Ex iis rebus hoc vereor, ne, cum Pompeius propter metum rerum novarum nusquam dimittatur, Caesari a senatu nullus honos habeatur, dum hic nodus expeditur, non putet senatus nos, antequam successum sit, oportere decedere nec in tanto motu rerum tantis provinciis singulos legatos praeesse. Hic, ne quid mihi prorogetur, quod ne intercessor quidem sustinere possit, horreo, atque eo magis, quod tu abes, qui consilio, gratia, studio multis rebus occurreres. Sed dices me ipsum mihi sollicitudinem struere. Cogor; et velim ita sit. Sed omnia metuo. Etsi bellum ἀκροτελεύτιον habet illa tua epistola, quam dedisti nauseans Buthroto: „tibi, ut video et spero, nulla ad decedendum erit mora." Mallem „ut video"; nihil opus fuit, „ut spero." 4. Acceperam autem satis celeriter Iconii

1. *cogites ire Romam* I. — 4. *Pameni* R et corr. M, *Parmeni* I, *Pamenides* pr. M, *Pammenis* Manutius. — 5. *ne qua*] *neque* pr. M. — 6. *avellatur* RI. — *honestum* om. MRI. (Ut nos, YZ et Cratander.) — *existimo; tum*] *ex his motum* pr. M. — 12. *consolor, quod non spero* I, *consolor, quod spero* Asc. tertia. — 13. *fraterque Cassii* I. — 14. *prudentioris* MRI. — 15. *voluerit* I. — 17. *nostrorum* I. — 18. *chyrrhesticam* M, *Chirresticam* RI. — *pendet* R et pr. M. — 19. *Orode* M, *Orodes* R, *Herodes* I. (Correxit Ernestius.) — 20. *Artavadis* M. — 21. *ipsâ* I. — 24. *numdum* M. — 25. *his* MRI. — 27. *a senatu nullus honos* M: *nullus honos a senatu* RIE. — *habetur* M. — *modus* corr. M. — *expeditur* Lambinus: *expediatur* IE, *experiatur* R et corr. M, *experiantur* pr. M. — 32. *Sed dices* cum celeris libris MRI: *Dices* Ernestius. — 34. *nausias* pr. M. — *Buthroto. CIC. AT. SAL. Tibi ut video* M. — 35. *erit* om. MRI. (Insertum ex XYZ et a Cratandro.)

per publicanorum tabellarios a Lentuli triumpho datas. In his γλυκύπικρον illud confirmas, moram mihi nullam fore; deinde addis, si quid secus, te ad me fore venturum. Angunt me dubitationes tuae; simul et vides, quas acceperim litteras. Nam quas Hermoni, centurionis Camulae, ipse scribis te dedisse, non accepi. Laenii pueris te dedisse saepe ad me scripseras. Eás Laodiceae denique, cum eo venissem, III. Id. Febr. Laenius mihi reddidit, datas a. d. X. Kal. Octobres. Laenio tuas commendationes et statim verbis et reliquo tempore re probabo. 5. Eae litterae cetera vetera habebant; unum hoc novum, de Cibyratis pantheris. Multum te amo, quod respondisti M. Octavio te non putare. Sed posthac omnia, quae certa non erunt, pro certo negato. Nos enim et nostra sponte bene firmi et mehercule auctoritate tua inflammati vicimus omnes — hoc tu ita reperies — cum abstinentia, tum iustitia, facilitate, clementia. Cave putes quidquam homines magis unquam esse miratos quam nullum teruncium me obtinente provinciam sumptus factum esse nec in rem publicam nec in quemquam meorum, praeterquam in L. Tullium legatum. Is, ceteroqui abstinens, sed Iulia lege, transitans, semel tantum in diem, non, ut alii solebant, omnibus vicis, — praeter eum semel, nemo accepit — facit ut mihi excipiendus sit, cum teruncium nego sumptus factum. Praeter eum accepit nemo. Has a nostro Q. Titinio sordes accepimus. 6. Ego, aestivis confectis, Quintum fratrem hibernis et Ciliciae praefeci; Q. Volusium, tui Tiberii generum, certum hominem, sed mirifice etiam abstinentem, misi in Cyprum, ut ibi pauculos dies esset; ne cives Romani pauci, qui illic negotiantur, ius sibi dictum negarent; nam evocari ex insula Cyprios non licet. 7. Ipse in Asiam profectus sum Tarso Nonis Ianuariis; non mehercule dici potest, qua admiratione Ciliciae civitatum maximeque Tarsensium. Postea vero quam Taurum transgressus sum, mirifica exspectatio Asiae nostrarum dioecesium, quae sex mensibus imperii mei nullas meas acceperat litteras, nunquam hospitem viderat. Illnd autem tempus quotannis ante me fuerat in hoc quaestu: civitates locupletes, ne in hiberna milites reciperent, magnas pecunias dabant, Cyprii talenta Attica CC.; qua ex insula — non ὑπερβολικῶς, sed verissime loquor — nummus nullus, me obtinente, erogabitur. Ob haec beneficia, quibus illi obstupe-

---

1. *triumphos* M. — *iis* R. — 2. *deinde addita quid secus* M, *deinde at ni ita: quid secus?* R. — 3. *fore* secl. Ernestius. — *venturam* M. — *ungunt* M, *pungunt* I. — 4. *Hemonii* R. — *centurioni* R. — *Camule* M, *Scamule* R, *Camillae* I. Fort. *Camulae L. (liberto.)* Or. — 5. *ipse* seclusit Ernestius. Malim *ipsi*. Or. — *te* om. I. — *Lenii* MRE, *Lemni* I. — 8. *tempore reprobabo* R, *tempore probabo* MI. — 9. *Eae* R: *he* corr. M, *Hae* IE, om. pr. M. — 11. *certa*] *recta* Z et mg. Crat. — 12. *nostras pompei* pr. M. — 13. *cum*] *tum* I. — 15. *iratos* pr. M. — *nullum*] *nulla in* pr. M. — *sumptum* MRI. (Correctum ex mg. Crat.) — 16. *quemquam eorum* MI. — 17. *Tulleium* ad Fam. 15, 4, 8. — *legatum. Is ceteroqui*] *legis ceteros qui* MI, *legis ceterosque qui* R. (Emendavit Victorius.) — *sed*] *se* R. — *transitam* MI, *transita* R. (Ut nos, Y.) — 18. *tantum* e Cod. Ursini Schuetzius: *tamen* MRIE. — *praeter - - accepit* secl. Ernestius. — 19. *accepit*, *hic facit* I. — *excipiundus* R, *excipiendum* Malaspina. — 20. *sumptum* I. — 21. *confectisque per fratrem* M. — 23. *etiam* om. MRI. (Insertum ex Y.) — 24. *dies: sed ne* MRI. — *Civis Romanus paucis* I et pr. M. — 25. *negaret* I et pr. M. — 26. *Asia* M. — *nonas ianuarias* I. — 29. *accepit* R. — 30. *quotannis*] *quod Annius* I. — 34. *erogabatur* MR. (Ut nos, Codd. Bosii et I.)

scunt, nullos honores mihi nisi verborum decerni sino; statuas, fana, τέθριππα prohibeo; nec sum in ulla re alia molestus civitatibus; sed fortasse tibi, qui haec praedicem de me. Perfer, si me amas. Tu enim me haec facere voluisti. 8. Iter igitur ita per Asiam feci, ut etiam fames, qua nihil miserius est, quae tum erat in hac mea Asia — messis enim nulla fuerat —, mihi optanda fuerit. Quacunque iter feci, nulla vi, nullo iudicio, nulla contumelia, auctoritate et cohortatione perfeci, ut et Graeci et cives Romani, qui frumentum compresserant, magnum numerum populis pollicerentur. 9. Idibus Februariis, quo die has litteras dedi, forum institueram agere Laodiceae Cibyraticum et Apamense; ex Idibus Mart. ibidem Synnadense, Pamphylium, — tum Phemio dispiciam κέρας — Lycaonium, Isauricum: ex Idibus Mai. in Ciliciam, ut ibi Iunius consumatur; velim tranquille a Parthis. Quinctilis, si erit, ut volumus, in itinere est per provinciam redeuntibus consumendus. Venimus enim in provinciam, Laodiceam, Sulpicio et Marcello consulibus, pridie Kal. Sextiles. Inde nos oportet decedere a. d. IIII. Kal. Sext. Primum contendam a Quinto fratre, ut se praefici patiatur; quod et illo et me invitissimo fiet. Sed aliter honeste fieri non potest, praesertim cum virum optimum, Pomptinium, ne nunc quidem retinere possim. Rapit hominem [enim] Postumius Romam, fortasse etiam Postumia. 10. Habes consilia nostra. Nunc cognosce de Bruto. Familiares habet Brutus tuus quosdam creditores Salaminiorum ex Cypro, M. Scaptium et P. Matinium; quos mihi maiorem in modum commendavit. Matinium non novi; Scaptius ad me in castra venit. Pollicitus sum curaturum me Bruti causa, ut ei Salaminii pecuniam solverent. Egit gratias; praefecturam petivit. Negavi me cuiquam negotianti dare; quod idem tibi ostenderam. Cn. Pompeio petenti probaram institutum meum; quid dicam? Torquato, de M. Laenio tuo, multis aliis. Si praefectus vellet esse syngraphae causa, me curaturum, ut exigeret. Gratias egit; discessit. Appius noster turmas aliquot equitum dederat huic Scaptio, per quas Salaminios coërceret; et eundem habuerat praefectum. Vexabat Salaminios. Ego equites ex Cypro decedere iussi. Moleste tulit Scaptius. 11. Quid multa? Ut ei fidem meam praestarem, cum ad me Salaminii Tarsum venissent et in iis Scaptius, imperavi, ut pecuniam solverent. Multa de syngrapha, de Scaptii iniu-

---

1. *decerni. Si nos* pr. M. — *statuas ea nate ΘΡΙΠΠΑ* M et (omisso *τέθριχπα*) I, *fana, τέθριχχα* om. R. (Correxit Lambinus.) — 2. *in* om. I. — *nulla* M. — *alia re* I. — 4. *haec me* R. — 10. *quo die*] *quotidie* mg. M. — 11. *synnadensem* M. — 12. *tum*] *cum* MRI. (E Codd. emendavit Lambinus.) — *Semio* MRI. — *κέρας — Lycaonium* Mongaltio auctore Schuetzius: *ΚΕΡΑCΑ omnium* M, *κέρατα omnium* R, *omnium* I, *κέρας Aonium* cum mg. Cratandri E. — 13. *Iunius*] *in ius* MI. — *Quinctilis*] *Quintius* M, *Quintus* I. — 17. *III. Kal.* malebat Manutius. Cfr. Lib. 6, 2, 6. et Ep. 3, 1. — *Primas* pr. M. — 18. *Sed*] *Et* MRI. — 20. *possum* R. — *hominem [enim]* Orellius: *hominem enim* M, *enim hominem* RIE. — 22. *tuos* I. (De tota hac re cfr. Abeken *Cicero in s. Briefen* p. 212—215.) — *salaminorum* M. — 23 et 24. *Vatinium* R et corr. M, *Macinium* I. — 25. *causam* MRI. (Emendavit Aldus.) — *ut*] *aut* pr. M. — 28. *quod* MI. — *Torquato M. Lenio* R, *Torquato De. M. Lemnio* I, *Torquato in Laenio* Manutius. Cfr. Lib. 6, 1, 6. — 29. *Si*] *sim* M, *Sin* R. — 31. *salaminos* M. item infra. — 32. *praefectum quo vexabat* I. — 34. *in iis* MR: *una* IE. Cfr. Hand Turs. III. p. 252, 10. — 35. *syngrapha, multa de Scaphii* (sic semper) I.

riis. Negavi me audire. Hortatus sum; petivi etiam pro meis in civitatem beneficiis, ut negotium conficerent; denique dixi me coacturum. Homines non modo non recusare sed etiam hoc dicere, se a me solvere; quod enim praetori dare consuessent, quoniam ego non acceperam, se a me quodam modo dare, atque etiam minus esse aliquanto in Scaptii nomine quam in vectigali praetorio. Collaudavi homines. „Recte," inquit Scaptius, „sed subducamus summam." Interim cum ego in edicto tralaticio centesimas me observaturum haberem cum anatocismo anniversario, ille ex syngrapha postulabat quaternas. „Quid ais?" inquam; „possumne contra meum edictum?" At ille profert senatus consultum Lentulo Philippoque consulibus, VT, QVI CILICIAM OBTINERET, IVS EX ILLA SYNGRAPHA DICERET. 12. Cohorrui primo; etenim erat interitus civitatis. Reperio duo senatus consulta iisdem consulibus de eadem syngrapha. Salaminii cum Romae versuram facere vellent, non poterant, quod lex Gabinia vetabat. Tum iis Bruti familiares, freti gratia Bruti, dare volebant quaternis, si sibi senatus consulto caveretur. Fit gratia Bruti senatus consultum, VT NEVE SALAMINIIS, NEVE QVI EIS DEDISSET, FRAVDI ESSET. Pecuniam numerarunt. [Et] postea venit in mentem feneratoribus nihil se iuvare illud senatus consultum, quod ex syngrapha ius dici lex Gabinia vetaret. Tum fit senatus consultum, † VT EX EA SYNGRAPHA ESSET QVAM CETERAE * * * SED VT EODEM. Cum haec disseruissem, seducit me Scaptius; ait se nihil contra dicere; sed illos putare talenta CC. se debere; ea se velle accipere; debere autem [illos] paullo minus; rogat, ut eos ad CC. perducam. „Optime," inquam. Voco illos ad me, remoto Scaptio. „Quid vos? quantum, inquam, debetis?" Respondent, CVI. Refero ad Scaptium. Homo clamare. „Quid opus est?" inquam. „Rationes conferatis." Assidunt, subducunt; ad nummum convenit. Illi se numerare velle, urgere, ut acciperet. Scaptius me rursus seducit; rogat, ut rem sic relinquam. Dedi veniam homini impudenter petenti. Graecis que-

---

1. *sum detivi etiam* pr. M, *sum decium etiam* corr. M, *sum demum etiam* R. — 2. *coacturum dixi me* I. — 3 et 5. *se a me*] *ea me* I. — 4. *consuessem* M. — 6. *collaudavit* I et pr. M. — 8. *translaticio* MRI. (Mutavit Manutius.) — *anatocismo*] *anatocis* Codd. Bosii, *antiochis* MRI. (Corrado auctore correxit E.) — 9. *quaternas*] *illo* M. — 10. *dictum* MR. — 11. *consule* M. — 12. *obtineret et eius* pr. M, *obtineret et ius* R et corr. M. — 13. *et erat enim* R et pr. M, *erat etenim* corr. M, *erat enim* Graevius. — 14. *salamini mi cum* pr. M, *salamini cum* corr. M. — 15. *vetabat*] *vertebat* pr. M. — *vetabat* [*e syngrapha ius dicere.*] *Tum* suo arbitratu Ernestius. — *iis* Victorius: *is* MR, *ii* IE. — *familiaris* MR. — 16. *fretique* I. — *solebant* MRI. (Emendavit Aldus.) — *quaternis*] *IIII* M, *quattuor* I. — 18. *dedisse* pr. M. — *fraude* M. — *numeraverunt* I. — 19. *Et* MRI: *At* Ernestius. Seclusit Orellius. — 21. *VT - - - - - EODEM* MR: *VT - - ESSET QVA CETERA ESSENT: VT EODEM* I, *VT EA SYNGRAPHA ESSET QVA VI CETERAE. SED VT EODEM* auctore Bosio E. (Sensus requirit supplementum vel Lambini: *ut ea syngrapha esset eodem iure quo ceterae: non meliore quam ceterae, sed ut eodem*; vel Cod.? Ursini receptum a Schuetzio: *non ut alio ea syngrapha iure esset quam ceterae, sed ut eodem.*) — 22. *hoc* R. — 23. *nihil* om. I. — *sed illos* MRI: *sed eos* cum Asc. sec. E. — *eas velle* pr. M, *ea velle* corr. M. — 24. *illos* MR: *eos* IE. (*illos* vel *eos* delere malebat Ernestius; nos seclusimus.) — 26. *CVI.*] *cui* MI, *CC.* R. — 27. *inquam quam rationes* R, *inquam potius quam rationes* I. — 28. *Assidunt*] *Assident* I, *Adsunt* R. — *ad* om. MR. — *nummum*] *nimium* R. — *Ille* I. — 29. *urguere* M. — 30. *sic*] *sibi* R. — *relinquant* pr. M.

rentibus, ut in fano deponerent postulantibus, non concessi. Clamare omnes qui aderant, nihil impudentius Scaptio, qui centesimis cum anatocismo contentus non esset; alii, nihil stultius. Mihi autem †impudens magis quam stultus videbatur. Nam aut hono nomine centesimis contentus †erat, aut, non bono, quaternas centesimas sperabat. 13. Habes meam causam; quae si Bruto non probatur, nescio, cur illum amemus; sed avunculo eius certe probabitur, praesertim cum senatus consultum modo factum sit, puto, postquam tu es profectus, in creditorum causa, ut centesimae perpetuo fenore ducerentur. Hoc quid intersit, si tuos digitos novi, certe habes subductum. In quo quidem, ὁδοῦ πάρεργον, Lucceius M. F. queritur apud me per litteras summum esse periculum, ne culpa senatus his decretis res ad tabulas novas perveniat. Commemorat, quid olim mali C. Iulius fecerit, cum dieculam duxerit; nunquam rei publicae plus. Sed ad rem redeo. Meditare adversus Brutum causam meam; si haec causa est, contra quam nihil honeste dici potest, praesertim cum integram rem et causam reliquerim. 14. Reliqua sunt domestica. De ἐνδομύχῳ, probo idem, quod tu, Postumiae filio, quoniam Pontidiae nugatur. Sed vellem adesses. A Quinto fratre his mensibus nihil exspectaris. Nam Taurus propter nives ante mensem Iunium transiri non potest. Thermum, ut rogas, creberrimis litteris fulcio. P. Valerium negat habere quidquam Deiotarus rex, eumque ait a se sustentari. Cum scies, Romae intercalatum sit necne, velim ad me scribas certum, quo die mysteria futura sint. Litteras tuas minus paullo exspecto, quam si Romae esses; sed tamen exspecto.

LIBER VI.

I. (A. U. C. 704.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Accepi tuas litteras a. d. quintum Terminalia Laodiceae, quas legi libentissime, plenissimas amoris, humanitatis, officii, diligentiae. Iis

---

1. *Clamare*] *Id amare* M, *Id clamare* I et mg. M, *Id clamore* R. (Corr. in Victoriana pr.) — 3. *aliis* MI, *alius* R. (Emendavit Manutius.) — *nichil* M. — Fort. *autem non impudens*. Or. — 4. *centesimis non contentus* recte malebat Ernestius. Or. — 6. *meam*] *in eam* pr. M. — 8. *sit, ut puto* RI. — *in creditum* M. — 11. *luceius* M. — *M. F.*] *M. Fabio* R, *M. Fan.* I. — 12. *iis* R. — 13. *olim*] *enim etiam* I. — *dixerit* MRI. (Emendatum ex Y et a Pio.) — 14. *rei publicae* Cod. Oxon. ψ et Schuetzius: *res publica* MRIE. — 16. *posset* I. — 17. *quod*] *cum* MRI. — 18. *filio* Manutio auctore Lambinus: *F. ille* YE, *filiae* MRI, *filium* Ernestio auctore Schuetzius. — *Pontidiae* Y: *Ponidia* MI, *Pontidia* E, *Pomelia* R. Cfr. Lib. 6, 1, 10. — 20. *transieri* pr. M. — *Hermum* MRI. (Emendavit Manutius.) — *celeberrimis* I. — 21. *eumque*] *est qui* I. — 22. *a* om. MRI. — *sustentare* R. — *scies*] *sis* I. — 23. *die*] *de* I. — 27. *Terminalia*] *ter milia* MR, *miliare* I. (Correctum ex XYZ.) — 28. *Iis* R: *His* MIE.

igitur respondebo: sic enim postulas; nec οἰκονομίαν meam instituam, sed ordinem conservabo tuum. Recentissimas a Cybistris te meas litteras habere ais, a. d. x. Kal. Octobr. datas, et scire vis, tuas ego quas acceperim. Omnes fere, quas commemoras, praeter eas, quas scribis Lentuli pueris et Equotutico et Brundisio datas. Quare non οἴχεται tua industria, quod vereris, sed praeclare ponitur, siquidem id egisti, ut ego delectarer. Nam nulla re sum delectatus magis. 2. Quod meam βαθύτητα in Appio tibi, libertatem etiam in Bruto probo, vehementer gaudeo; ac putaram paullo secus. Appius enim ad me ex itinere bis terve ὑπομεμψιμοίρους litteras miserat, quod quaedam a se constituta rescinderem. Ut, si medicus, cum aegrotus alii medico traditus sit, irasci velit ei medico, qui sibi successerit, si, quae ipse in curando constituerit, mutet ille, sic Appius, cum ἐξ ἀφαιρέσεως provinciam curarit, sanguinem miserit, quidquid potuit detraxerit, mihi tradiderit enectam, προςανατρεφομένην eam a me non libenter videt, sed modo succenset, modo gratias agit. Nihil enim a me fit cum ulla illius contumelia. Tantummodo dissimilitudo meae rationis offendit hominem. Quid enim potest esse tam dissimile, quam illo imperante exhaustam esse sumptibus et iacturis provinciam, nobis eam obtinentibus nummum nullum esse erogatum nec privatim nec publice? Quid dicam de illius praefectis, comitibus, legatis? etiam de rapinis? de libidinibus? de contumeliis? Nunc autem domus mehercule nulla tanto consilio aut tanta disciplina gubernatur aut tam modesta est quam nostra tota provincia. Haec nonnulli amici Appii ridicule interpretantur, qui me idcirco putent bene audire velle, ut ille male audiat, et recte facere non meae laudis sed illius contumeliae causa. Sin Appius, ut Bruti litterae, quas ad te misit, significabant, gratias nobis agit, non moleste fero; sed tamen eo ipso die, quo haec ante lucem scribebam, cogitabam eius multa inique constituta et acta tollere. 3. Nunc venio ad Brutum; quem ego omni studio te auctore sum complexus, quem etiam amare coeperam; sed, dico, revocavi me, ne te offenderem. Noli enim putare me quidquam maluisse quam, ut mandarat is, facere, nec ulla de re plus laborasse. Mandatorum autem mihi libellum dedit; iisdemque de rebus tu mecum egeras. Omnia sum diligentissime persecutus. Primum, ab Ariobarzane sic contendi, ut talenta, quae mihi pollicebatur, illi daret. Quoad mecum rex fuit, perbono loco res erat; post a

1. Inter *respondebo* et *sic* defectus signum posuit Victorius, *respondebo χρύσεα χαλκείων. sic* mg. Repetiit. Lamb. — *postules* pr. M. — *nec* (spatium vacuum) *id est domesticam dispensationem meam* I. — 2. *cybitris te meas* M, *Cibitriste meas* I, *Cibyrate meas* R. — 7. *Quod*] *quam* R. — 8. *tibi* del. M. — *liberalitatem* MRI. (Correctum in Victoriana.) — *probari* RI. — 9. *putaram paullo secus* Cratander et Lambinus: *putaram secus* MRIE. — *enim in itinere ad me* R. — 12. *ei*] *eidem* R. — 13. *ut et* M, *immutet* I. (*mutet* mg. M.) — 15. *enectam προσανατρεφομένην et ama me* M et (omisso Graeco vocabulo) I, *enectam et προσανατρεφομενην nutriendam et ama me* R. — *vidit* M, *vidi* RI. (Emendatum in Manutiana.) — 16. *succenset et modo* RI et pr. M. — 19. *obtinentibus eam* I. — 21. *legatis? quid etiam* I. — 24. *Hanc* MRI. (Emendavit ex Cod. Ursini Ernestius.) — 25. *putant* Ascens. tertia et Schuetzius in Ed. mai. — 28. *haec* om. I. — 31. *dico?* Lambinus, om. Ascens. tertia. Fort. *sed cito revocavi.* Or. — *enim te putare* I. — 32. *mandarat is, facere* Ernestio auctore Schuetzius: *mandatis facerem* pr. M, *mandatis satisfacerem* R et corr. M, *mandatis tuis satisfacerem* I, *mandat is, facere* E. — 33. *isdemque* M. — 36. *erat*] *fuit* I. — *postea pompei* pr. M.

Pompeii procuratoribus sexcentis premi coeptus est. Pompeius autem cum ob ceteras causas plus potest unus quam ceteri omnes, tum quod putatur ad bellum Parthicum esse venturus. Ei tamen sic nunc solvitur: tricesimo quoque die talenta Attica XXXIII., et hoc ex tributis; †nec id satis efficitur in usuram menstruam. Sed Cnaeus noster clementer id fert; sorte caret; usura, nec ea solida, contentus est. Alii neque solvit cuiquam nec potest solvere. Nullum enim aerarium, nullum vectigal habet. Appii instituto tributa imperat. Ea vix, in fenus Pompeii quod satis sit, efficiunt. Amici regis duo tresve perdivites sunt; sed ii suum tam diligenter tenent quam ego aut tu. Equidem non desino tamen per litteras rogare, suadere, accusare regem. 4. Deiotarus etiam mihi narravit se ad eum legatos misisse de re Bruti; eos sibi responsum rettulisse illum non habere. Et mehercule ego ita iudico, nihil illo regno spoliatius, nihil rege egentius. Itaque aut tutela cogito me abdicare aut, ut pro Glabrione Scaevola, fenus et impendium recusare. Ego tamen, quas per te Bruto promiseram praefecturas, M. Scaptio, L. Gavio, qui in regno rem Bruti procurabant, detuli. Nec enim in provincia mea negotiabantur. Tu autem meministi nos sic agere, ut, quot vellet, praefecturas sumeret, dum ne negotiatori. Itaque duas ei praeterea dederam. Sed ii, quibus petierat, de provincia decesserant. 5. Nunc cognosce de Salaminiis; quod video tibi etiam novum accidisse tam, quam mihi. Nunquam enim ex illo audivi illam pecuniam esse suam. Quin etiam libellum ipsius habeo, in quo est, „Salaminii pecuniam debent M. Scaptio et P. Matinio, familiaribus meis." Eos mihi commendat; adscribit etiam et quasi calcar admovet, intercessisse se pro iis magnam pecuniam. Confeceram, ut solverent, centesimis sexennii ductis cum renovatione singulorum annorum. At Scaptius quaternas postulabat. Metui, si impetrasset, ne tu ipse me amare desineres. Nam ab edicto meo recessissem et civitatem in Catonis et in ipsius Bruti fide locatam meisque beneficiis ornatam funditus perdidissem. 6. Atque hoc tempore ipso impingit mihi epistolam Scaptius Bruti, rem illam suo periculo esse — quod nec mihi unquam Brutus dixerat nec tibi —; etiam, ut praefecturam Scaptio deferrem. Id vero per te exceperamus, ne negotiatori; quod si cuiquam, huic tamen non. Fuerat enim praefectus Appio; et quidem habuerat turmas equitum, quibus inclusum in curia senatum Salamine obsederat, ut fame senatores quinque morerentur. Itaque ego, quo die provinciam tetigi, cum mihi Cyprii legati Ephesum obviam venissent, litteras misi, ut equites ex insula statim decederent. His de causis credo Scaptium inique de me aliquid ad Brutum scripsisse. Sed tamen hoc sum animo:

---

5. *efficitur* cum libris RI: *efficit* Ernestius. Fort. *nec ita satis efficitur*. Or. — 6. *forte* Mf. — 7. *nec solvit quicquam* R. — 10. *sed usum tam* MR. — 12. *Bruti*] *tributi* R. — 16. *M. Scriptio et L.* I. — 19. *ne negotiarentur* I. — 20. *praeterea*] *praefecturas* RI cum corr. M. — *hi* I. — 21. *tam, quam* Orellius, *tamquam* MRIE. (*tibi tam novum accidisse quam mihi* malebat Ernestius.) — 22. *illam*] *ullam* MR. — 24. *P. Vatinio* R. — 26. *his* MI. — *confecerant* corr. M. — 30. *in* ante *ipsius* om. R. — 32. *Bruto* MR. — 34. *ne* om. MRI. (Insertum in Manutiana.) — 37. *morerentur*] *necarentur* I. — *ego* om. R et pr. M. — *provinciam tetigi* MR: *tetigi provinciam* IE. — 38. *ephesini* I.

si Brutus putabit me quaternas centesimas oportuisse decernere, qui in tota provincia singulas observarem itaque edixissem idque etiam acerbissimis feneratoribus probaretur; si praefecturam negotiatori denegatam queretur, quod ego Torquato nostro in tuo Laenio, Pompeio ipsi in Sex. Statio negavi et iis probavi; si equites deductos moleste feret: accipiam equidem dolorem mihi illum irasci, sed multo maiorem, non esse cum talem, qualem putassem. 7. Illud quidem fatebitur Scaptius, me ius dicente, sibi omnem pecuniam ex edicto meo auferendi potestatem fuisse. Addo etiam illud, quod vereor, tibi ipsi ut probem: consistere usura debuit, quae erat in edicto meo. Deponere volebant; impetravi a Salaminiis, ut silerent. Veniam illi quidem mihi dederunt; sed quid iis fiet, si huc Paullus venerit? Sed totum hoc Bruto dedi, qui de me ad te humanissimas litteras scripsit; ad me autem, etiam cum rogat aliquid, contumaciter, arroganter, ἀκοινωνήτως solet scribere. Tu autem velim ad eum scribas de his rebus, ut sciam, quo modo haec accipiat. Facies enim me certiorem. Atque haec superioribus litteris ad te diligenter perscripseram; sed plane te intelligere volui mihi non excidisse illud, quod tu ad me quibusdam litteris scripsisses: si nihil aliud de hac provincia nisi illius benevolentiam deportassem, mihi id satis esse. Sit sane, quoniam ita tu vis; sed tamen cum eo, credo, quod sine peccato meo fiat. Igitur meo decreto soluta res Scaptio statim. Quam id rectum sit, tu iudicabis; ne ad Catonem quidem provocabo. 8. Sed noli me putare ἐγκελεύσματα illa tua abiecisse, quae mihi in visceribus haerent. Flens mihi meam famam commendasti. Quae epistola tua est, in qua mentionem non facias? Itaque irascatur, qui volet; patiar. Τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ, praesertim cum sex libris tamquam praedibus me ipsum obstrinxerim, quos tibi tam valde probari gaudeo; e quibus unum ἱστορικὸν requiris de Cn. Flavio, Anci F. Ille vero ante decemviros non fuit; quippe qui aedilis curulis fuerit, qui magistratus multis annis post decemviros institutus est. Quid ergo profecit, quod protulit fastos? Occultatam putant quodam tempore istam tabulam, ut dies agendi peterentur a paucis. Nec vero pauci sunt auctores, Cn. Flavium scribam fastos protulisse actionesque composuisse; ne me hoc vel potius Africanum — is enim loquitur — commentum putes. Οὐκ ἔλαθε σὲ illud de gestu histrionis; tu sceleste suspicaris, ego ἀφελῶς scripsi. 9. De me imperatore scribis te ex Philotimi litteris cognosse. Sed credo te, iam in Epiro cum esses, binas meas de omnibus rebus accepisse, unas a Pindenisso capto, alteras a Laodicea, utrasque tuis pueris datas. Quibus de rebus propter casum navigandi

---

1. *quin tota* pr. M, *qui tota* R, *cum tota* I. — 2. *itaque dixissem* pr. M, *idque dixissem* corr. M. — 4. *quereretur* I. — *in tuo Lemnio* I, *in T. Lenio* R. — 5. *ductos* I. — *ferret* M. — 11. *a* MR: *ab* IE. — *salaminis* M. — 15. *iis* R. — 16. *haec* M: *hoc* RIE. — 19. *reportassem* R. — 22. *res*] *re* Y. — *id rectum* Ursinus: *decretum* YMRIE. — 25. *qua mentionem facias* M, *qua non mentionem facias* I. — 26. *nascatur, qui volet: ego patiar* R. — 27. *ipse* Manutius. — *quod* I. — 28. *Flavii* R. — *Anci* Y: *Annii* MRI, *Cn.* auctore Manutio E. Cfr. Gellium 6, 9. et Drakenb. ad Liv. 9, 46. — 29. *edilis curulus* M. — 31. *proficit* RI. — 32. «Emendatiores Codices *paterent paucis.*" Pius. — 33. *auctionesque* MI. — 34. *nec* R. — 35. *οὐκ ἔλαθες illud* M, *οικελαθες* (sic) *id* R. (Emendatum ex Y.) — 37. *cognovisse* R.

per binos tabellarios misi Romam litteras publice. 10. De Tullia mea tibi assentior; scripsique ad eam et ad Terentiam, mihi placere. Tu enim ad me iam ante scripseras: „ac vellem te in tuum veterem gregem rettulisses." Correcta vero epistola Memmiana, nihil negotii fuit. Multo enim malo hunc a Pontidia, quam illum a Servilia. Quare adiunges †Aufium nostrum, hominem semper amantem mei; nunc, credo, eo magis, quod debet etiam fratris Appii amorem erga me cum reliqua hereditate crevisse; qui declaravit, quanti me faceret, cum saepe, tum in Bursa. Nae tu me sollicitudine magna liberaris. 11. Furnii exceptio mihi non placet. Nec enim ego ullum aliud tempus timeo, nisi quod ille solum excipit. Sed scriberem ad te de hoc plura, si Romae esses. In Pompeio te spem omnem otii ponere non miror; ita res est; removendumque censeo illud „dissimulantem." Sed enim, *οἰκονομία* si perturbatior est, tibi assignato; te enim sequor *σχεδιάζοντα*. 12. Cicerones pueri amant inter se, discunt, exercentur; sed alter, uti dixit Isocrates in Ephoro et Theopompo, frenis eget, alter calcaribus. Quinto togam puram Liberalibus cogitabam dare. Mandavit enim pater. Ea sic observabo, quasi intercalatum non sit. Dionysius mihi quidem in amoribus est. Pueri autem aiunt eum furenter irasci. Sed homo nec doctior nec sanctior fieri potest nec tui meique amantior. 13. Thermum, Silium vere audis laudari; valde se honeste gerunt. Adde M. Nonium, Bibulum; me, si voles. Iam Scrofa, vellem, haberet, ubi posset. Est enim lautum negotium. Ceteri infirmant *πολίτευμα* Catonis. Hortensio quod causam meam commendas, valde gratum. De Amiano, spei nihil putat esse Dionysius. Terentii nullum vestigium agnovi. Moeragenes certe periit. Feci iter per eius possessionem, in qua animal reliquum nullum est. Haec non noram tum, cum Democrito tuo cum locutus sum. Rhosiaca vasa mandavi. Sed heus tu, quid cogitas? in filicatis lancibus et splendidissimis canistris olusculis nos soles pascere; quid te in vasis fictilibus appositurum putem? *Κέρας* Phemio mandatum est: reperietur; modo aliquid illo dignum canat. 14. Parthicum bellum impendet. Cassius ineptas litteras misit; necdum Bibuli erant allatae, quibus recitatis, puto fore, ut aliquando commoveatur senatus. Equidem sum in magna animi perturbatione. Si, ut opto, non prorogatur nostrum negotium, habeo Iunium et Quinctilem in metu. Esto; duo qui-

---

3. *ac*] *at* R. — 6. *Alfium* auctore Corrado Lambinus. — *mei*] *me* MRI. (Emendavit Pius.) — 9. *tum*] *tibi* I. — 10. *enim* om. RI. — 11. *solum ille* I. — 12. *In Pompeium* XY. — 13. *illum* MRI. (Correxit Lambinus.) — 15. *amanter inter* R. — 16. *Socrates* RI. — 19. *moribus* MRI. — *eum*] *se* pr. M. — *nec doctior* om. R, *non doctior* Ernestii operae. — 20. *Themum* M, *Thennium* I. — 21. *Silvium* MI, *et Silvium* R. (Emendatum ex mg. Cratandri.) — *laudare* M. — *se* om. MR. — *M. Nevium* I. — 23. *Ceterum firmant* MR. — 24. *meam*] *nostram* R. — *gratum habeo. De* I. — *ainiano* M. — 25. *Meragenes* MRI. (Emendavit Cratander.) — 27. *tum, cum Democrito tuo cum locutus* Lambinus: *tum. cum demo erit tuo. locatus* pr. M, *tamen cum democrito tuo locutus* corr. M, *tum cum Democrito locutus* RI, *tum cum cum Democrito tuo locutus* E. — 28. *Rhosii causam* MR, *Rhesi causam* I. (Emendatum ex YZ.) — *in filicatis* Forcellinus in v.: *infelicitatis* MRI, *in felicatis* auctore Iunio E. — 29. *castris* I. — *olusculis*] *non olusculis* R. — *solere* R. — 30. *Phemio*] *Prooemio* I. — *reperitur* pr. M. — 31. *pendet* R et pr. M. — 34. *in* om. MRI. (Insertum ex mg. Cratandri.) — *perturbatione commotus. Si* I. — *ut* om. M. (Habet mg. M.) — 35. *duos* MRI. (Ut nos, Cod. in mg. Repetit. Lamb.)

dem menses sustinebit Bibulus. Quid illo fiet, quem reliquero, praesertim si fratrem? quid me autem, si non tam cito decedo? Magna turba est. Mihi tamen cum Deiotaro convenit, ut ille in meis castris esset cum suis copiis omnibus. Habet autem cohortes quadringenarias nostra armatura XXX.; equidem CIↃ CIↃ. Erit ad sustentandum, quoad Pompeius veniat; qui litteris, quas ad me mittit, significat, suum negotium illud fore. Hiemant in nostra provincia Parthi. Exspectatur ipse Orodes. Quid quaeris? Aliquantum est negotii. 15. De Bibuli edicto nihil movi, praeter illam exceptionem, de qua tu ad me scripseras, „nimis gravi praeiudicio in ordinem nostrum." Ego tamen habeo *ἰσοδυναμοῦσαν*, sed tectiorem, ex Q. Mucii, P. F., edicto Asiatico, EXTRA QVAM SI ITA NEGOTIVM GESTUM EST, VT EO STARI NON OPORTEAT EX FIDE BONA; multaque sum secutus Scaevolae, in iis illud, in quo sibi libertatem censent Graeci datam, ut Graeci inter se disceptent suis legibus. Breve autem edictum est propter hanc meam *διαίρεσιν*, quod duobus generibus edicendum putavi: quorum unum est provinciale, in quo est de rationibus civitatum, de aere alieno, de usura, de syngraphis, in eodem omnia de publicanis; alterum, quod sine edicto satis commode transigi non potest, de hereditatum possessionibus, de bonis possidendis, magistris faciundis, vendendis, quae ex edicto et postulari et fieri solent; tertium, de reliquo iure dicundo *ἄγραφον* reliqui. Dixi me de eo genere mea decreta ad edicta urbana accommodaturum; itaque curo et satisfacio adhuc omnibus. Graeci vero exsultant, quod peregrinis iudicibus utuntur. Nugatoribus quidem, inquies. Quid refert? Tamen se *αὐτονομίαν* adeptos putant. Vestri enim, credo, graves habent, Turpionem sutorium et Vettium mancipem. 16. De publicanis quid agam, videris quaerere. Habeo in deliciis, obsequor, verbis laudo, orno; efficio, ne cui molesti sint. *Τὸ παραδοξότατον*, usuras eorum, quas pactionibus adscripserant, servavit etiam Servilius. Ego sic: diem statuo satis laxam; quam ante si solverint, dico me centesimas ducturum; si non solverint, ex pactione. Itaque et Graeci solvunt tolerabili fenore et publicanis res est gratissima. Sic illa iam habent pleno modio, verborum honorem, invitationem crebram. Quid plura? Sunt omnes ita mihi familiares, ut se quisque maxime putet. Sed tamen *μηδὲν αυτοῖς* — scis reliqua. 17. De statua Africani — *ὢ πραγμάτων ἀσυγκλώστων!* sed me ipsum delectavit in tuis litteris — ain tu? Scipio

---

2. *qui* I. — 4. *quadragenarias* M, *quadrigenarias* I. — 5. *xxx. eque erit* R, *xxx. equitum erit* I. — 6. *literas* pr. M. — 9. *movi* Y: *novi* MRIE. — 11. *certiorem* R et corr. M, *rectiorem* I. (*tectiorem* pr. M.) — *Mucii*] *Municipii* R. — 12. *strari* pr. M. — 13. *Scevolae; misi illud* M, *Scaevolae misi illud* R, *Scaevolae misi. nisi illud* I. (Correctum in Manutiana.) — 14. *datam ut divisionem Graeci* I. — *suis* om. I. — *regibus* pr. M. — 17. *inest* I. — 19. *possessionibus hereditatum* I. — 20. *faciundis* I: *faciendis* MRE. — *vendendis*, *magistris faciendis* auctore Lambino Schuetzius. — *vendendisque ex* R. — 21. *solet* I. — 23. *quod non peregrinis* corr. M. — 24. *iudicibus ut suis utuntur* I. — 25. *Tamen*] *Tum* R. — *Vestri*] *Nostri* RI. (*Quid refert eos qui se* (spatium vacuum) *adeptos putant pro nostri enim* I.) — 26. *Vectium* RI. — 29. *adscripserat* RI et pr. M. — *servavi* corr. M. — 31. *dicturum* corr. M. — 32. *Sic*] *Si* MRI. (Mutavit Lambinus. Fort. *Scilicet*. Or.) — 33. *modio*] *in odio* R. — *mutationem* R. — 34. *maximi* I. — 36. *me id ipsum* Lambinus et Schuetzius. Cfr. Wopkens ed. Hand. p. 76 et 390.

hic Metellus proavum suum nescit censorem non fuisse? Atqui nihil habuit aliud inscriptum, nisi COS. ea statua, quae ad Opis † per te posita in excelso est; in illa item, quae est ad *Πολυδεύκους*, [hercule] inscriptum est, COS., quam esse eiusdem, status, amictus, anulus, imago ipsa declarat. At mehercule ego cum in turma inauratarum equestrium quas hic [Metellus] in Capitolio posuit, animadvertissem in Serapionis subscriptione Africani imaginem, erratum fabrile putavi, nunc video Metelli. O! *ἀνιστορησίαν* turpem! 18. Nam illud de Flavio et fastis, si secus est, commune erratum est; et tu belle *ἠπόρησας* et nos publicam prope opinionem secuti sumus, ut multa apud Graecos. Quis enim non dixit, *Εὔπολιν*, *τὸν τῆς ἀρχαίας*, ab Alcibiade navigante in Siciliam deiectum esse in mare? Redarguit Eratosthenes; affert enim, quas ille post id tempus fabulas docuerit. Num idcirco Duris Samius, homo in historia diligens, quod cum multis erravit, irridetur? Quis Zaleucum leges Locris scripsisse non dixit? Num igitur iacet Theophrastus, si id a Timaeo, tuo familiari, reprehensum est? Sed nescire proavum suum censorem non fuisse, turpe est, praesertim cum post eum consulem nemo Cornelius, illo vivo, censor fuerit. 19. Quod de Philotimo et de solutione HS. xx. DC. scribis; Philotimum circiter Kalend. Ianuar. in Chersonesum audio venisse: ac mi ab eo nihil adhuc. Reliqua mea Camillus scribit se accepisse; ea quae sint, nescio et aveo scire; sed... Verum haec posterius et coram fortasse commodius. 20. Illud me, mi Attice, in extrema fere parte epistolae commovit: scribis enim sic, *τί λοιπόν*? deinde me obsecras amantissime, ne obliviscar vigilare et ut animadvertam, quae fiant. Numquid de quo inaudisti? Etsi nihil eiusmodi est. *Πολλοῦ γε καὶ δεῖ.* Nec enim me fefellisset nec fallet. Sed ista admonitio tua tam accurata nescio quid mihi significare visa est. 21. De M. Octavio, iterum iam tibi rescribo te illi probe respondisse; paullo vellem fidentius. Nam Caelius libertum ad me misit et litteras accurate scriptas; sed de pantheris † foede ac civitatibus. Rescripsi alterum me moleste ferre, si ego in tenebris laterem nec audiretur Romae nullum in mea provincia nummum nisi in aes alienum erogari; docuique nec mihi conciliare pecuniam licere nec illi capere; monuique eum, quem plane diligo, ut, cum alios accusasset, cautius viveret; illud autem alterum alienum esse existimatione mea, Cibyratas imperio

---

1. *non* om. I. — 2. *COS. ea*] *Censor ea* M (sed postremae litterae tres sunt ex correctione in rasura) R, *censoria* I. (Emendatum ex XY.) — *ad*] *ab* I. — *per te*] *parte* I. (Excidisse videtur ante *parte* vel *dextra* vel *sinistra*. Or.) — 3. *item*] *autem* MRI. (Correctum ex XY.) — *Πολυδεύκους*] *ΠΟΔΑΥΚΛΕΟΥC* M, *ποδας ηρακλεους* R. — *herculem* MI, del. Manutius et Lambinus. Nos seclusimus. — *inscriptum esse, quem* I. — 5. *turmam auratarum* MRI. (Correctum in Manutiana.) — 6. *Metellus* om. RE et Cod. Balliol. Nos seclusimus. — 7. *subscriptione Africani imaginem* I: *subscriptione ne Affricanum agmen* MR, *subscriptione Africani cognomen* Ernestius. — 8. *O*] *ὦ* mg. Cratandri, om. R. — 9. *nos* om. R. — 11. *τὸν* om. R. — 12. *frastostenes* M, *eratostenes* mg. M. — 16. *tumeo* M, *Timeo* mg. M. — 17. *non* del. M, om. I. — 19. *xx. DC*] *xxx.* R. — 20. *ac*] *at* I. — *mi* MR: *mihi* IE. — *mea*] *ea* I. — 21. *Camilis* M. — *aveo*] *ab eo* M. — *scire; sed . . . Verum* Orellius: *scire. Sed verum* MRI, *scire. Verum* cum Victorio E.. — 22. *me* om. pr. M. — 26. *πολλωνγεκιδει* R. — 27. *iam* om. pr. M. — 30. *foede ac civitatibus*] *sed a civitatibus* XZMRI, *Feridio ac civitatibus* I. F. Gronovius. Cfr. ad Fam. 8, 9. (Ut nos, Y.) — 33. *conciliare* om. I. — 35. *Cyburatas* pr. M, *Cybiratas* corr. M, *Ciburatas* I.

meo publice venari. 22. Lepta tua epistola gaudio exultat. Etenim scripta belle est meque apud eum magna in gratia posuit. Filiola tua gratum mihi fecit, quod tibi diligenter mandavit, ut mihi salutem adscriberes; gratum etiam Pilia, sed illa officiosius, quod mihi, quem — iam pridem! — nunquam vidit. Igitur tu quoque salutem utrique adscribito. Litterarum datarum prid. Kal. Ianuar. suavem habuit recordationem clarissimi iuris iurandi; quod ego non eram oblitus; magnus enim praetextatus illo die fui. Habes ad omnia, non, ut postulasti, *χρύσεα χαλκείων*, sed paria paribus respondimus. 23. Ecce autem alia pusilla epistola, quam non relinquam *ἀναντιφώνητον*. Bene mehercule potuit Lucceius Tusculanum, nisi forte — solet enim — cum suo tibicine; et velim scire, quis sit status eius. Lentulum quidem nostrum prae re Tusculanum proscripsisse audio. Cupio hos expeditos videre; cupio etiam Sestium; adde, si vis, Caelium; quibus omnibus est, *αἴδεσθεν μὲν ἀνήνασθαι, δεῖσαν δ' ὑποδέχθαι*. De Memmio restituendo ut Curio cogitet, te audisse puto. De Egnatii Sidicini nomine, nec nulla nec magna spe sumus. Pinarium, quem mihi commendas, diligentissime Deiotarus curat graviter aegrum. Respondi etiam minori. 24. Tu, velim, dum ero Laodiceae, id est, ad Idus Mai., quam saepissime mecum per litteras colloquare; et cum Athenas veneris — iam enim sciemus de rebus urbanis, de provinciis, quae omnia in mensem Martium sunt collata —, utique ad me tabellarios mittas. 25. Et heus tu, iamne vos a Caesare per Herodem talenta Attica L. extorsistis? in quo, ut audio, magnum odium Pompeii suscepistis. Putat enim suos nummos vos comedisse, Caesarem in Nemorensi aedificando diligentiorem fore. Hoc ego ex P. Vedio, magno nebulone, sed Pompeii tamen familiari, audivi. Hic Vedius venit mihi obviam cum duobus essedis et rheda equis iuncta et lectica et familia magna; pro qua, si Curio legem pertulerit, HS. centena pendat necesse est. Erat praeterea cynocephalus in essedo nec deerant onagri. Nunquam vidi hominem nequiorem. Sed extremum audi. Deversatus est Laodiceae apud Pompeium Vindullum; ibi sua deposuit, cum ad me profectus est. Moritur interim Vindullus; quae res ad Magnum Pompeium pertinere putabatur. C. Vennonius domum Vindulli venit; cum omnia obsignaret, in Vedianas

---

1. *Lecta* MRI, *Facta* mg. M. (Correctum in Asc. pr.) — *tua* om. pr. M. — 2. *in* om. R. — 5. *quem iampridem nunquam* MRI: *quem nunquam* auctore Mureto E. Fort. *iam pridem nusquam videt*. Or. — *videt* M. — 6. *Literam daturus* M, *Litteras daturum* I. — *prid.*] *dies prid*. Lambinus et Bosius in Add. Graevii. — *habui* R. (Ut nos, YMI.) — 8. *fuit* RI. — 11. Fort. *posuit*. Or. — *Luceius* M. — *enim* om. I. — 13. *prae re* Y: *praeter* MI, *Pr.* (sic) R, *prae aere* Bosio auctore E. (*nostrum omnia praeter T.* Lambinus.) — 14. *adde si vis*] *addes iis* corr. M in rasura, *adde his* R, *addes etiam iis* I. (Emendatum ex Cod. in mg. Repetitt. Lamb.) — *in quibus* cum Codd. Malasp. Lambinus. — *omnibus veriti sunt quidem recusare timuerunt autem suscipere* (spatium vacuum) *De* I. — 16. *nomine et nec* RI. — 19. *velim*] *vero* I. — 22. *Et* MRI : *Sed* cum Asc. tertia E. Cfr. Hand Turs. III. p. 73. — 23. *iamne vos*] *Genuarios* MRI. (Emendatum ex XZ.) — *ab* I. — *haeredem* I, *Erotem* Cod. Lambini. — 25. *vos*] *nos* I. — *in Nemorensi aedificando*] *in merito reaedificando* MI, *immerito redificando* (sic) R. (Correxit Turnebus.) — 26. *Haec* R. — *Nedio* I. — 27. *Nedius* I. — 29. *centenas* M. — 31. *Deversatus* M : *Diversatus* RIE. — 32. *Vindullum; ibi sua*] *Vidi illum ibi. Sua* MRI. (Correxit Victorius.) — *Venonius* M. — 34. *in Vedianas*] *innedianas* I.

res incidit. In his inventae sunt quinque plangunculae matronarum, in quibus una sororis amici tui, hominis „bruti", qui hoc utatur; et illius „lepidi", qui haec tam negligenter ferat. Haec te volui παριστορῆσαι. Sumus enim ambo belle curiosi. 26. Unum etiam velim cogites. Audio Appium προπύλαιον Eleusine facere. Num inepti fuerimus, si nos quoque Academiae fecerimus? Puto, inquies. Ergo id ipsum scribes ad me. Equidem valde ipsas Athenas amo. Volo esse aliquod monumentum. Odi falsas inscriptiones statuarum alienarum. Sed ut tibi placebit; faciesque me, in quem diem Romana incidant mysteria, certiorem et quomodo hiemaris. Cura ut valeas. Post Leuctricam pugnam die septingentesimo sexagesimo quinto.

II. (A. U. C. 704.)

CICERO ATTICO S.

1. Cum Philogenes, libertus tuus, Laodiceam ad me salutandi causa venisset et se statim ad te navigaturum esse diceret, has ei litteras dedi; quibus ad eas rescripsi, quas acceperam a Bruti tabellario. Et respondebo primum postremae tuae paginae, quae mihi magnae molestiae fuit; quod ad te scriptum est a Cincio de Statii sermone, in quo hoc molestissimum est, Statium dicere a me quoque id consilium probari. Probari autem? De isto hactenus. Dixerim me vel plurima vincla tecum summae coniunctionis optare, etsi sunt amoris artissima; tantum abest, ut ego ex eo, quo adstricti sumus, laxari aliquid velim. 2. Illum autem multa de istis rebus asperius solere loqui saepe sum expertus, saepe etiam lenivi iratum. Id scire te arbitror. In hac autem peregrinatione militiave nostra saepe incensum ira vidi, saepe placatum. Quid ad Statium scripserit, nescio. Quidquid acturus de tali re fuit, scribendum tamen ad libertum non fuit. Mihi autem erit maximae curae, ne quid fiat secus, quam volumus quamque oportet. Nec satis est in eiusmodi re se quemque praestare; [ac] maximae partes istius officii sunt pueri Ciceronis sive iam adolescentis; quod quidem illum soleo hortari. Ac mihi videtur matrem valde, ut debet, amare teque mirifice. Sed est magnum illud quidem, verumtamen multiplex pueri ingenium; quod ego regendo habeo negotii satis. 3. Quoniam respondi postremae tuae paginae prima mea, nunc ad primam revertar tuam. Peloponnesias civitates omnes maritimas esse, hominis non nequam, sed etiam tuo iudicio

---

1. *quinque*] *quaedam* I. — *langunculae* RI et pr. M, *lagunculae* corr. M. (Emendavit Bosius.) — 2. *Bruti*--*Lepidi* E. — 3. *haec*] *hoc* R. — 5. *προπλον* M, *προπυλον* R et mg. M. — *inepti*] *in Epiro* MRI. (Beroaldo auctore correxit Pius.) — 6. *acamie* pr. M, *academie* et *acane* corr. M. — 7. *Athenas ipsas* I. Fort. *istas* (tuas). Or. — 9. *incidunt* I. — 10. *lectricam* M. — 11. *septuagesimo* LXXV. *Vale*. R. — 18. *ab* I. — 19. *consilium probari autem de isto* M, *consilium probari. Aut de isto* I. — 20. *plura* malebat Ernestius. — 21. *etsi sunt*] *et sunt* MI, *et sint* R. (Correxit Pius.) — *amori* M. — 26. *adscripserit* RI et pr. M. — 27. *maximae* Pius: *maxime* MRIE. — 29. *ac* del. Ernestius, nos seclusimus. — *maxime* MRI. (Emendatum est in Asc. pr.) — *pueri*] *viri* R, *veri* I. — 31. *matrem ut valde debeat* MRI. (Correxit Manutius.) — 32. *quod* MRI: *quo* cum Asc. pr. E, *in quo* mg. Repett. Lamb., quod coniecit etiam Ernestius. — 33. *postremae* om. I. — 34. *peloponnensias* M. — 35. *non nequam*] *non meo tantum* malebat Ernestius.

probati, Dicaearchi tabulis credidi. Is multis nominibus in Trophoniana Chaeronis narratione Graecos in eo reprehendit, quod mare tam secuti sunt; nec ullum in Peloponneso locum excipit. Cum mihi auctor placeret — etenim erat ἱστορικώτατος et vixerat in Peloponneso —, admirabar tamen, et, vix accredens, communicavi cum Dionysio. Atque is primo est commotus; deinde, quod [tum] de isto Dicaearcho non minus bene existimabat, quam tu de C. Vestorio, ego de M. Cluvio, non dubitabat, quin ei crederemus. Arcadiae censebat esse Lepreon quoddam maritimum; Tenea autem et Aliphera et Tritia νεόκτιστα ei videbantur, idque τῷ τῶν νεῶν καταλόγῳ confirmabat, ubi mentio non fit istorum. Itaque istum ego locum totidem verbis a Dicaearcho transtuli. Phliasios autem dici sciebam, et ita fac ut habeas; nos quidem sic habemus. Sed primo me ἀναλογία deceperat, Φλιοῦς, Ὀπoῦς, Σιπoῦς, quod Ὀπoύντιοι, Σιπoύντιοι. Sed hoc continuo correximus. 4. Laetari te nostra moderatione et continentia video. Tum id magis faceres, si adesses. Atque hoc foro, quod egi ex Idibus Febr. Laodiceae ad Kalend. Mai. omnium dioecesium praeter Ciliciae, mirabilia quaedam effecimus: ita multae civitates omni aere alieno liberatae, multae valde levatae sunt; omnes, suis legibus et iudiciis usae, αὐτονομίαν adeptae, revixerunt. His ego duobus generibus facultatem ad se aere alieno liberandas aut levandas dedi; uno, quod omnino nullus in imperio meo sumptus factus est — nullum cum dico, non loquor ὑπερβολικῶς — nullus, inquam, ne teruncius quidem. Hac autem re incredibile est quantum civitates emerserint. 5. Accessit altera. Mira erant in civitatibus ipsorum furta Graecorum, quae magistratus sui fecerant. Quaesivi ipse de iis, qui annis decem proximis magistratum gesserant. Aperte fatebantur. Itaque sine ulla ignominia suis humeris pecunias populis rettulerunt. Populi autem nullo gemitu publicanis, quibus hoc ipso lustro nihil solverant, etiam superioris lustri reddiderunt. Itaque publicanis in oculis sumus. Gratis, inquis, viris! Sensimus. Iam cetera iuris dictio nec impedita et clemens cum admirabili facilitate. Aditus autem ad me minime provinciales; nihil per cubicularium; ante lucem

1. *Trophonia Nachaeronis* R, *trophonia nacharonis* I. *Chaerophontis* mavolt Osannus. — 2. *tam*] Fort. *tantum*. Or. — 3. *sint* malebat Ernestius. — *Cum*] *quin* M, *quia* I. — 4. *Enim erat* MI, *erat enim* R. — *ἱστορικώτατος et*] *et ἱστορικώτατος* R. — 5. *aggrediens* MRI. (Correctum ex X.) — 6. *is incommotos* (sic) I. — *quod de deo cum isto* pr. M, *quod cum de isto* I et corr. M. (Ut nos, R; sed seclusi *tum*. Or.) — 7. *Vestoreo* M, *C. Vesterco* RI. — *ergo* RI. — *de M. Cluvio*] *de incluvio* M, *de melvino* R, *de inclimio* I. (Emendavit Manutius e Codd. Bessarionis et Cavalcantis.) — 9. *quondam* malebat Ernestius. – *Tene* MRI. (Emendatum in Cratandrina et in Cod. mg. Repett. Lamb.) — *Tricia* R. — 11. *Itaque istum* MR: *Istum itaque* I, *Atque istum* E, ut tacite Bosius. — 12. *philiasios* M. — *autem* om. I. — 13. *me de* (spatium vacuum) *deceperat* I. — 14. *quod* om. R. — 16. *adesses. Atque - - - Ciliciae, mirabilia* Cratander: *adesses atque - - Ciliciae. Mirabilia* E cum Vb. — 17. *diocensium* M. — *praeterquam* Lambinus. Cfr. Sal. Catil. 36. — 18. *efficimus* M. — *multo valde* I. — 19. *usae*] *sue* MR, *suetae* I. (Correctum ex mg. Crat.) — 20. *Iis* R. — *ergo* I. — 21. *uno*] *imo* pr. M, *immo* RI. (*uno* corr. M. Malim *primo*. Or.) — 23. *unquam* RI. — 24. *alterum* Victoriana prima. — *Mira autem erant* I. — 25. *sui*] *vi* MRI. (Emendatum in Manutiana.) — 27. *humeris*] *habueris* R. — 30. *Nam* I. — 31. *impedita* Lambinus: *impetrita* X, *imperita* MRIE. — *demens* R.

inambulabam domi, ut olim candidatus. Grata haec et magna mihique nondum laboriosa ex illa vetere militia. 6. Nonis Mai. in Ciliciam cogitabam; ibi cum Iunium mensem consumpsissem — atque utinam in pace! magnum enim bellum impendet a Parthis —, Quinctilem in reditu ponere. Annuae enim mihi operae a. d. III. Kalend. Sext. emerentur. Magna autem in spe sum mihi nihil temporis prorogatum iri. Habebam acta urbana usque ad Nonas Martias, e quibus intelligebam Curionis nostri constantia omnia potius actum iri quam de provinciis. Ergo, ut spero, propediem te videbo. 7. Venio ad Brutum tuum, immo nostrum; sic enim mavis. Equidem omnia feci, quae potui aut in mea provincia perficere aut in regno experiri. Omni igitur modo egi cum rege et ago quotidie, per litteras scilicet. Ipsum enim triduum quatriduumve mecum habui turbulentis in rebus, quibus eum liberavi. Sed et tum praesens et postea creberrimis non destiti rogare et petere mea causa, suadere et hortari sua. Multum profeci, sed quantum, non plane, quia longe absum, scio. Salaminios autem — hos enim poteram coërcere — adduxi, ut totum nomen Scaptio vellent solvere; sed centesimis ductis a proxima quidem syngrapha, nec perpetuis sed renovatis quotannis. Numerabantur nummi; noluit Scaptius. Tun, qui ais Brutum cupere aliquid perdere? Quaternas habebat in syngrapha. Fieri non poterat; nec, si posset, ego pati possem. Audio omnino Scaptium poenitere. Nam quod senatus consultum esse dicebat, ut ius ex syngrapha diceretur, eo consilio factum est, quod pecuniam Salaminii contra legem Gabiniam sumpserant. Vetabat autem Auli lex ius dici de ita sumpta pecunia. Decrevit igitur senatus, ut ius diceretur ista syngrapha. Nunc ista habet iuris idem, quod ceterae, nihil praecipui. 8. Haec a me ordine facta puto me Bruto probaturum; tibi, nescio; Catoni certe probabo. Sed iam ad te ipsum revertor. Ain tandem, Attice, laudator integritatis et elegantiae nostrae:

Ausus es hoc ex ore tuo — —

— inquit Ennius — ut equites Scaptio ad pecuniam cogendam darem, me rogare? an tu si mecum esses, qui scribis morderi te interdum, quod non simul sis, paterere me id facere, si vellem? Non amplius, inquis, quinquaginta. Cum Spartaco minus multi primo fuerunt. Quid tandem isti mali in tam tenera insula non fecissent? Non fecissent autem?

---

1. *inambulando* M. — 2. *nundum* M. — 5. *ponere*] *pondere* pr. M. — 7. *e quibus*] *ex quibus* R, *equitibus* I. — 8. *Ego* I et corr. M. — 10. *potui autem in* MI. — 11. *aut* ante *in regno* om. I. — *experire omnia. Igitur* pr. M, *experiri omnia. Omni igitur* I. (Ut nos, corr. M.) — 12. *enim quatriduum nec mecum* M, *enim quatriduum mecum* RI. (Emendatum in Victoriana pr.) — 13. *tum*] *eum* R. — 14. *creberrime* I, *creberrimis litteris* e Cod. Faërni Lambinus. — *mea*] *in ea* R et pr. M. — 16. *sciam* MR. — *salaminos* M. — 17. *vellent Scaptio* R. — 19. *Tu* MRI. (Correctum ex X.) — 23. *quoad pecua* I. — 24. *Vetabat autem Alexius dici* MR, *Vetabat Alexius dici* I. — 25. *dic. ex ista syngrapha* Lambinus, *dic. ex syngrapha* Muretus. — 26. *Haec*] *hac* M. — 28. *Ain*] *Iam* I. — 29. *elegantiae nostrae: Ausus* I et corr. M: *elegantiae nostrae. Usus* pr. M, *elegantiae: Ausus* RE. — 32. *rogarent tui mecum* pr. M. — 33. *patere* I. — 35. *insula non fecissent autem immo* pr. M, *insula non fecissent. non fecissent autem immo* corr. M, *insula. Non fecissent autem? Immo* R, *insula non fecissent? Immo* I. Cfr. Hand Turs. I. p. 576.

Immo quid ante adventum meum non fecerunt? Inclusum in curia senatum habuerunt Salaminium ita multos dies, ut interierint nonnulli fame. Erat enim praefectus Appii Scaptius et habebat turmas ab Appio. Id me igitur tu, cuius mehercule os mihi ante oculos solet versari, cum de aliquo officio ac laude cogito, tu me, inquam, rogas, praefectus ut Scaptius sit? Alias hoc statueramus, ut negotiatorem neminem; idque Bruto probaveramus. Habeat is turmas? Cur potius quam cohortes? 9. Sumptu iam nepos evadit Scaptius. Volunt, inquis, principes. Scio. Nam ad me Ephesum usque venerunt flentesque equitum scelera et miserias suas detulerunt. Itaque statim dedi litteras, ut ex Cypro equites ante certam diem decederent; ob eamque causam, tum ob ceteras Salaminii nos in caelum decretis suis sustulerunt. Sed iam quid opus equitatu? Solvunt enim Salaminii: nisi forte id volumus armis efficere, ut fenus quaternis centesimis ducant. Et ego audebo legere unquam aut attingere eos libros, quos tu dilaudas, si tale quid fecero? Nimis, nimis, inquam, in isto Brutum amasti, dulcissime Attice; nos, vereor, ne parum. Atque haec, scripsi ego ad Brutum, scripsisse te ad me. 10. Cognosce nunc cetera. Pro Appio nos hic omnia facimus; honeste tamen, sed plane libenter; nec enim ipsum odimus et Brutum amamus, et Pompeius mirifice a me contendit; quem mehercule plus plusque in dies diligo. C. Caelium quaestorem huc venire audisti. Nescio, quid sit; sed. . . . Pammenia illa mihi non placent. Ego me spero Athenis fore mense Septembri. Tuorum itinerum tempora scire sane velim. *Εὐήθειαν* Sempronii Rufi cognovi ex epistola tua Corcyraea. Quid quaeris? Invideo potentiae Vestorii. Cupiebam etiam nunc plura garrire; sed lucet; urget turba, festinat Philogenes. Valebis igitur et valere Piliam et Caeciliam nostram iubebis litteris; salvebis a meo Cicerone.

III. (A. U. C. 704.)

CICERO ATTICO S.

1. Etsi nil sane habebam novi, quod post accidisset, quam dedissem ad te Philogeni, liberto tuo, litteras, tamen cum Philotimum Romam remitterem, scribendum aliquid ad te fuit. Ac primum illud, quod me maxime angebat, — non quo me aliquid iuvare posses: quippe; res enim est in manibus; tu autem abes longe gentium:

πολλὰ δ᾽ ἐν μεταιχμίῳ
Νότος κυλίνδει κύματ᾽ εὐρείης ἁλός —

---

2. *Salaminum* M. — 3. *Oppio* pr. M. — 6. *Alias*] *At* I. — *ut* om. I. — 7. *probamus* MI, *probavimus* R. (Ut nos, Victoriana pr.) — *Habet* R. — 8. *Sumptum* RI. — *iam ne posse vadit* RI et pr. M, *non posse vadit* corr. M. (Correctum ex mg. Crat.) — *inquit* MI. (Cfr. supra §. 5.) — 11. *cetera* R. — *salaminos in* M, *Salaminii in* I. — 12. *equitatus* R. — 15. *quo studilaudas* pr. M, *quos tu laudas* corr. M. — Alterum *nimis* om. MRI. (Insertum est ex XZ.) — 17. *hoc* R. — 18. *facimus* Codd. duo Ambr. et Manutius: *faciamus* pr. M, *faciemus* RIE et corr. M. — 20. *a me mirifice* I. — 23. *ΕΤΘΕΙΑΝ* M, *συθειαν* R. — 24. *tua* om. MR. (Habent I et Codd. Bosii.) — 24. *corcyre ea* M. — 25. *Cuperem* R. — 27. *litteris et salvebis* MRI. (Ut nos, Bosius.) — *meo*] *me* I. — 30. *nihil* R. — 32. *ad te aliquid* RI. — 33. *aliquid me* R. — 34. *enim* om. R.

obrepsit dies, ut vides — mihi enim a. d. III. Kal. Sext. de provincia decedendum est —, nec succeditur. Quem relinquam, qui provinciae praesit? Ratio quidem et opinio hominum postulat fratrem; primum, quod videtur esse honos; nemo igitur potior: deinde, quod solum habeo praetorium. Pomptinius enim ex pacto [et] convento — nam ea lege exierat — iam a me discesserat. Quaestorem nemo dignum putat. Etenim est levis, libidinosus, tagax. 2. De fratre autem primum illud est: persuaderi ei non posse arbitror; odit enim provinciam. Et hercule nihil odiosius, nihil molestius. Deinde, ut mihi nolit negare, quidnam mei sit officii? Cum bellum esse in Syria magnum putetur, id videatur in hanc provinciam erupturum; hic praesidii nihil sit; sumptus annuus decretus sit: videaturne aut pietatis esse meae fratrem relinquere aut diligentiae nugarum aliquid relinquere? Magna igitur, ut vides, sollicitudine afficior, magna inopia consilii. Quid quaeris? Toto negotio nobis opus non fuit. Quanto tua provincia melior! Decedes, cum voles, nisi forte iam decessisti; quem videbitur, praeficies Thesprotiae et Chaoniae. Necdum tamen ego Quintum conveneram, ut iam, si id placeret, scirem, possetne ab eo impetrari; nec tamen, si posset, quid vellem, habebam. 3. Hoc est igitur eiusmodi. Reliqua plena adhuc et laudis et gratiae, digna iis libris, quos dilaudas. Conservatae civitates; cumulate publicanis satisfactum; offensus contumelia nemo, decreto iusto et severo perpauci, nec tamen quisquam, ut queri audeat; res gestae dignae triumpho; de quo ipso nihil cupide agemus, sine tuo quidem consilio certe nihil. Clausula est difficilis in tradenda provincia. Sed haec deus aliquis gubernabit. 4. De urbanis rebus scilicet plura tu scis; saepius et certiora audis. Equidem doleo non me tuis litteris certiorem fieri. Huc enim odiosa afferebantur de Curione, de Paullo, non quo ullum periculum videam stante Pompeio, vel etiam sedente; valeat modo: sed mehercule Curionis et Paulli, meorum familiarium, vicem doleo. Formam igitur mihi totius rei publicae, si iam es Romae aut cum eris, velim mittas, quae mihi obviam veniat, ex qua me fingere possim et praemeditari, quo animo accedam ad urbem. Est enim quiddam advenientem non esse peregrinum atque hospitem. 5. Et, quod paene praeterii, Bruti tui causa, ut saepe ad te scripsi, feci omnia. Cyprii numerabant. Sed Scaptius centesimis, renovato in singulos annos fenore, contentus non fuit. Ariobarzanes non in Pompeium prolixior per ipsum quam per me in Brutum; quem tamen ego praestare non poteram. Erat enim rex perpauper aberamque ab eo ita longe, ut nihil possem nisi litteris; quibus pugnare non destiti. Summa haec est: pro ratione pecuniae liberalius est Brutus tractatus quam Pompeius. Bruto

---

2. *discendendum* pr. M, *discedendum* I et corr. M. — *succedere* R. — 3. *et*] *ut* R. — 4. *honos*] *bonus* I. — 5. *convento* Lambinus: *conventu* MRIE. (*et* nos seclusimus.) — 7. *tagax* Z et pr. M: *rapax* corr. M, *sagax* RIE. — *illud est primum* I. — 9. *mihi hic nolit* I. — 11. *provinciam* om. I. — 16. *prefeci* M. — 17. *ego tamen* R. — *id iam placeret* R. — 18. *scire* M. — *si*] *nisi* pr. M. — 19. *quod* E. — 20. *quos dilaudas* Victorius: *quos dii laudas* pr. M, *quos tu laudas* RIE et corr. M. (Fort. *quos tu dilaudas*, ut supra Ep. 2, 9. Or.) — 25. *deus aliquis hoc* I. — 32. *preditari* M. (*premeditari* mg. M.) — 39. *nisi*] *ni* M. — *est haec* I. — 40. *pecunia liberius* M, *pecuniae liberius* RI. (Correxit Victorius.)

curata hoc anno talenta circiter C., Pompeio in sex mensibus promissa CC. Iam in Appii negotio quantum tribuerim Bruto, dici vix potest. Quid est igitur, quod laborem? Amicos habet meras nugas, Matinium, Scaptium; qui, quia non habuit a me turmas equitum, quibus Cyprum vexaret, ut ante me fecerat, fortasse succenset; aut quia praefectus non est, quod ego nemini tribui negotiatori, non C. Vennonio, meo familiari, non tuo, M. Laenio; et quod tibi Romae ostenderam me servaturum, in eo perseveravi. Sed quid poterit queri is, qui auferre pecuniam cum posset, noluit? Scaptio, qui in Cappadocia fuit, puto esse satisfactum. Is a me tribunatum cum accepisset, quem ego ex Bruti litteris ei detulissem, postea scripsit ad me se uti nolle eo tribunatu. 6. Gavius est quidam; cui cum praefecturam detulissem Bruti rogatu, multa et dixit et fecit cum quadam mea contumelia, P. Clodii canis. Is me nec proficiscentem Apameam prosecutus est; nec, cum postea in castra venisset atque inde discederet, „numquid vellem", rogavit; et fuit aperte mihi nescio quare non amicus. Hunc ego si in praefectis habuissem, quem tu me hominem putares? Qui, ut scis, potentissimorum hominum contumaciam nunquam tulerim, ferrem huius asseculae? Etsi hoc plus est, quam ferre, tribuere etiam beneficii aliquid et honoris. Is igitur Gavius, cum Apameae me nuper vidisset Romam proficiscens, me ita appellavit — Culleolum vix auderem —: „Unde", inquit, „me iubes petere cibaria praefecti?" Respondi lenius, quam putabant oportuisse, qui aderant: me non instituisse iis dare cibaria, quorum opera non essem usus. Abiit iratus. 7. Huius nebulonis obiratione si Brutus moveri potest, licebit eum solus ames; me aemulum non habebis. Sed illum eum futurum esse puto, qui esse debet. Tibi tamen causam notam esse volui; et ad ipsum haec perscripsi diligentissime. Omnino — soli enim sumus — nullas unquam ad me litteras misit Brutus, ne proxime quidem de Appio, in quibus non inesset arrogans, ἀκοινώνητον aliquid. Tibi autem valde solet in ore esse,

Granius autem
Non contemnere se et reges odisse superbos:

in quo tamen ille mihi risum magis quam stomachum movere solet; sed plane parum cogitat, quid scribat aut ad quem. 8. Q. Cicero puer legit, ut opinor, et certe, epistolam inscriptam patri suo. Solet enim aperire, idque de meo consilio, si quid forte sit, quod opus sit sciri. In ea autem epistola erat illud idem de sorore, quod ad me. Mirifice conturbatum vidi puerum. Lacrimans mecum est questus. Quid

---

1. *talenta*] *tanti* MI. — *menses* Pius. — 2. *quantum*] *quam tum* R. — 3. *miras* I. — *Manium Scaptium* pr. M., *M. Scaptium* R et corr. M, *Mannium Scaptium* I. (Emendavit Corradus.) — 7. *Lenio* RE, *Laennio* I. — 8. *in quo* MRI. (Emendavit Pius.) — *qui*] *quia* MR. — 9. *noluit Scaptius* MRI. (Correctum in Manutiana.) — 10. *cum tribunatum* I. — 12 et 19. *Gaius* M, *Caius* RI. (Emendatum ex XZ.) — 13. *P. Clodi canis* pr. M, *P. Clodicanus* corr. M. — *nec me* R. — 18. *adseculae* M, *asseclae* RIE. — 20. *appellavit, ut Culleolum* malebat Schuetzius. — 22. *cibaria? Profecto respondi* MRI. (Emendatum e Codd. Bosii.) — 23. *his* R. — *operam* pr. M. — 24. *operatione* MRI. (Correctum ex Y.) — 25. *solum* M. — 31. *Gravius* MRI. (Correxit Corradus.) — 32. *non est contemnere* I. — 35. *Soleo* M.

quaeris? Miram in eo pietatem suavitatem humanitatemque perspexi; quo maiorem spem habeo nihil fore aliter, ac deceat. Id te igitur scire volui. 9. Ne illud quidem praetermittam: Hortensius filius fuit Laodiceae, gladiatoribus, flagitiose et turpiter. Hunc ego patris causa vocavi ad coenam, quo die venit; et eiusdem patris causa nihil amplius. Is mihi dixit se Athenis me exspectaturum, ut mecum decederet. „Recte," inquam; quid enim dicerem? Omnino puto nihil esse, quod dixit. Nolo quidem, ne offendam patrem, quem mehercule multum diligo. Sin fuerit meus comes, moderabor ita, ne quid eum offendam, quem minime volo. 10. Haec sunt; etiam illud: orationem Q. Celeris mihi velim mittas contra M. Servilium. Litteras mitte quamprimum; si nihil: nihil fieri, vel per tuum tabellarium. Piliae et filiae salutem. Cura, ut valeas.

IV. (A. U. C. 704.)

CICERO ATTICO S.

1. Tarsum venimus Nonis Iuniis. Ibi me multa moverunt: magnum in Syria bellum; magna in Cilicia latrocinia; mihi difficilis ratio administrandi, quod paucos dies habebam reliquos annui muneris; illud autem difficillimum: relinquendus erat ex senatus consulto qui praeesset. Nihil minus probari poterat quam quaestor Mescinius. Nam de Caelio nihil audiebamus. Rectissimum videbatur fratrem cum imperio relinquere; in quo multa molesta, discessus noster, belli periculum, militum improbitas, sexcenta praeterea. O rem totam odiosam! Sed haec fortuna viderit, quoniam consilio non multum uti licet. 2. Tu, quando Romam salvus, ut spero, venisti, videbis, ut soles, omnia, quae intelliges nostra interesse, imprimis de Tullia mea; cuius de condicione quid mihi placeret, scripsi ad Terentiam, cum tu in Graecia esses; deinde de honore nostro. Quod enim tu afuisti, vereor, ut satis diligenter actum in senatu sit de litteris meis. 3. Illud praeterea *μυστικώτερον* ad te scribam; tu sagacius odorabere: *τῆς δάμαρτός μου ὁ ἀπελεύθερος — οἶσθα ὃν λέγω — ἔδοξέ μοι πρώην, ἐξ ὧν ἀλογευόμενος παρεφθέγγετο, πεφυρακέναι τὰς ψήφους ἐκ τῆς ὠνῆς τῶν ὑπαρχόντων τοῦ Κροτωνιάτου τυραννοκτόνου. δέδοικα δή, μήτι νοήσῃς. εἶς δήπου τοῦτο δὴ περισκεψάμενος, τὰ λοιπὰ ἐξασφάλισαι.* Non queo tantum, quantum vereor, scribere. Tu autem fac, ut mihi tuae litterae volent obviae. Haec festinans scripsi in itinere atque agmine. Piliae et puellae Caeciliae bellissimae salutem dices.

---

2. *igitur te* I. — 4. *e gladiatoribus* Y, *cum gladiatoribus* I. — 5. *quo die*] *quotidie* corr. M. — 8. *multum*] *valde* I. — 9. *ne quidem eum* M. — 12. *si nihil fieri* MR, *sin nihil fieri* I. (Correctum ex Y.) — 16. *veni* corr. M. — 18. *reliquos*] *aliquos* MRI. (Corr. in Asc. sec.) — 21. *Q. fratrem* RI et corr. M. — 22. *militum* om. pr. M. — 23. *praeterea alia. O* I. — *hoc* I. — 25. *intelligis* I. — 28. *de*] *cum* RI. — *ut*] *ne* I. — 32. *πεφυρακέναι*] *διεφθαρχεναι* R. — 33. *νοήσῃ* R. — *εἶς*] *εν* R. Fort. *ἕν*. OR. — 34. *δὴ* om. R. — *queo*] *quo* M.

V. (A. U. C. 704.)

CICERO ATTICO S.

1. Nunc quidem profecto Romae es; quo te, si ita est, salvum venisse gaudeo: unde quidem quamdiu afuisti, magis a me abesse videbare, quam si domi esses; minus enim mihi meae notae res erant, minus etiam publicae. Quare velim, etsi, ut spero, te haec legente aliquantum viae processero, tamen obviam mihi litteras quam argutissimas de omnibus rebus crebro mittas, imprimis de quo scripsi ad te antea: *τῆς ξυναόρου τῆς ἐμῆς οὐξελεύθερος ἔδοξέ μοι θαμὰ βατταρίζων καὶ ἀλύων τοῖς ξυλλόγοις καὶ ταῖς λέσχαις ὑπό τι πεφυρακέναι τὰς ψήφους ἐν τοῖς ὑπάρχουσι τοῖς τοῦ Κροτωνιάτου.* 2. Hoc tu indaga, ut soles; ast hoc magis: *ἐξ ἄστεως ἑπταλόφου τειχῶν παρέδωκεν μνῶν κδ'. μη'. ὀφειλημάτων Καμίλλῳ· ἑαυτόν τε ὀφείλοντα μνᾶς κδ'. ἐκ τῶν Κροτωνιατικῶν καὶ ἐκ τῶν Χεῤῥονησιτικῶν μη'· καὶ μνᾶς κληρονομήσας χμ'. χμ'. τούτων δὲ μηδὲ ὀβολὸν διαλύσασθαι, πάντων ὀφειληθέντων τοῦ δευτέρου μηνὸς τῇ νουμηνίᾳ. τὸν δὲ ἀπελεύθερον αὐτοῦ, ὄντα ὁμώνυμον τῷ Κόνωνος πατρί, μηδὲν ὁλοσχερῶς πεφροντικέναι. ταῦτα οὖν, πρῶτον μέν, ἵνα πάντα σώζηται· δεύτερον δέ, ἵνα μηδὲ τῶν τόκων ὀλιγωρήσῃς τῶν ἀπὸ τῆς προεκκειμένης ἡμέρας. ὅσας αὐτὸν ἠνέγκαμεν, σφόδρα δέδοικα. καὶ γὰρ παρῆν πρὸς ἡμᾶς κατασκεψόμενος καί τι σχεδὸν ἐλπίσας· ἀπογνοὺς δέ, ἀλόγως ἀπέστη, ἐπειπών, εἴκω· αἰσχρόν τοι δηρόν τε μένειν·* meque obiurgavit vetere proverbio, *τὰ μὲν διδόμενα.* 3. Reliqua vide et quantum fieri potes perspice. Nos etsi annuum tempus prope iam emeritum habebamus — dies enim XXXIII. erant reliqui — sollicitudine provinciae tamen vel maxime urgebamur. Cum enim arderet Syria bello et Bibulus in tanto maerore suo maximam curam belli sustineret ad meque legati eius et quaestor et amici eius litteras mitterent, ut subsidio venirem: etsi exercitum infirmum habebam, auxilia sane bona, sed ea Galatarum, Pisidarum, Lyciorum — haec enim sunt nostra robora —, tamen esse officium meum putavi exercitum habere quam proxime hostem, quoad mihi praeesse provinciae per senatus consultum liceret. Sed, quo ego maxime delectabar, Bibulus molestus mihi non erat; de omnibus rebus scribebat ad me

---

4. *abisti* MRI. (Correctum in Manutiana.) — 5. *videare* pr. M. — *totae* pr. M. — 7. *aliquantum viae*] *alio quantum tamen viae* M, *aliquantum tamen viae* I. Fort. *aliquantum iam viae.* Or. — *obviam* Cod. Io. Mang. teste Beiero: *obvias* MRIE. Cfr. mox Ep. 7, 2. — *quam* om. pr. M. — 9. *ξυναόρου*] *αλοχου* R. — *ο απελευθερος* R. — 10. *καὶ* ante *ἀλύων* om. M. — *ἀλύων ἐν τοῖς* Asc. sec. — *τοις λογοις μοι και ταις λεξεσιν* R. — *διεφθαρκεναι* R. — 12. *magis*: *εξ λοφους τειχων* R. — *μνῶν κδ'. μη'.*] *ΗΜΩΝ ΚΑΜΝ* M. (*παρεδωκεν αυτον δε οφειλοντα μνας εκ των κροτωνιατικων και τινας προνομησας τουτον δε* R. Correcta et suppleta haec sunt ex Y.) — 14. *χεῤῥονησιτικῶν* M: *χεῤῥονησιατικῶν* E. — *και τινας ληρονομησας* M. — 15. *ΔΙΕΤΑΤΤΗΣΘΑΙ* M, *διευλυτῆσθαι* mg. M. — 19. *προκειμενης* R. — 20. *κατασκεψαμενος* R. — 21. *αισχρον το δηρον τε μενειν κενεον τε νεεσθαι meque* (ex Hom. Il. *β*, 298.) R. — 22. *neque obiurgabit. Utere* I. — 23. *videt* Y. — *perspice. Nos etsi* mg. Crat. et Add. Bosii: *perspicit animus. etsi* Y, *perspiciamus. Etsi* MRIE. Fort. *prospice* cet. Or. — 24. *tempus est prope* MRI. — *iam meritum* M, *tamen meritum* RI. — *habeamus* RI et corr. M. — 25. *reliquis* M. — 26. *suo* om. I. — 27. *amici eius litteras* MRI: *amici litteras* (cum Asc. pr.) E.

potius: et mihi decessionis dies λεληθότως obrepebat; qui cum advenerit, ἄλλο πρόβλημα, quem praeficiam, nisi Caldus quaestor venerit, de quo adhuc nihil certi habebamus. 4. Cupiebam mehercule longiorem epistolam facere; sed nec erat res, de qua scriberem, nec iocari prae cura poteram. Valebis igitur et puellae salutem Atticulae dices nostraeque Piliae.

VI. (A. U. C. 704.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Ego, dum in provincia omnibus rebus Appium orno, subito sum factus accusatoris eius socer. Id quidem, inquis, dii approbent! Ita velim; teque ita cupere certo scio. Sed crede mihi, nihil minus putaram ego; qui de Ti. Nerone, qui mecum egerat, certos homines ad mulieres miseram; qui Romam venerunt, factis sponsalibus. Sed hoc spero melius. Mulieres quidem valde intelligo delectari obsequio et comitate adolescentis. Cetera noli ἐξακανθίζειν. 2. Sed heus tu, πυροὺς εἰς δῆμον Athenis? placet hoc tibi? etsi non impediebant mei certe libri — non enim ista largitio fuit in cives sed in hospites liberalitas —; me tamen de Academiae προπύλῳ iubes cogitare, cum iam Appius de Eleusine non cogitet. De Hortensio te certo scio dolere; equidem excrucior. Decreram enim cum eo valde familiariter vivere. 3. Nos provinciae praefecimus Caelium; puerum, inquies, et fortasse fatuum et non gravem et non continentem. Assentior; fieri non potuit aliter. Nam quas multo ante tuas acceperam litteras, in quibus ἐπέχειν te scripseras, quid esset mihi faciendum de relinquendo, eae me pungebant. Videbam enim, quae tibi essent ἐποχῆς causae; et erant eaedem mihi: puero tradere me? fratri autem? illud non utile nobis. Nam praeter fratrem nemo erat, quem sine contumelia quaestori, nobili praesertim, anteferrem. Tamen, dum impendere Parthi videbantur, statueram fratrem relinquere aut etiam rei publicae causa contra senatus consultum ipse remanere; qui posteaquam incredibili felicitate discesserunt, sublata dubitatio est. Videbam sermones: „Hui, fratrem reliquit! Num est hoc non plus annum obtinere provinciam? Quid, quod senatus eos voluit praeesse provinciis, qui non praefuissent? At hic triennium." Ergo haec ad populum. 4. Quid, quae tecum? Nunquam essem sine cura, si quid iracundius aut contumeliosius aut negligentius; quae fert vita hominum. Quid, si quid filius puer, et puer bene sibi fidens? Qui esset dolor? Quem pater non dimittebat teque id censere, moleste fere-

---

1. *obrepebat* MRI: *obreptat* E, ut Bosius tacite edidit. — 2. *praeficiam nisi*] *presi nisi* M, *praefixi* (omisso *nisi*) I. — *calidus* I. — 3. *habemus* I. — 5. *Atticulae*] *articulate* MRI. (Correctum ex Y.) — 11. *certe* I. — 12. *de Cicerone* R. — 18. *cum iam*] *quoniam* MRI. (Correctum ex XY.) — 19. *eleusina* I. — *cogitat* I. — *te* om. pr. M. — 20. *Decreveram* R. — 23. *επεχε interscripseras* MR, *interscripseras* (omisso voc. graeco) I. (Correctum in Manutiana.) — 24. *eae me pugnabant* M, *ea quae pugnabant* R, *ea quae me impugnabant* I. — 25. *eadem* RI. — 26. *tradere me*] *traderem* Z, *tradere* MRI. (Emendatum ex Y.) — 26. *Fratri autem? illud*] *Praeterea autem illud* I. (*illud* auctore Ernestio del. Schuetzius.) — 30. *postquam* R. — 31. *Num*] *non* RI. — 33. *noluit* RI. — *non* om. I. — 34. *quae*] *quod* R. — 35. *fert vita*] *fortuita* RI. (De M non liquet. Emendavit Manutius.)

bat. At nunc Caelius; non dico equidem, †quod egerit; sed tamen multo minus laboro. Adde illud: Pompeius, eo robore vir, iis radicibus, Q. Cassium sine sorte delegit, Caesar Antonium; ego sorte datum offenderem, ut etiam inquireret in eum, quem reliquissem? Hoc melius; et huius rei plura exempla; senectuti quidem nostrae profecto aptius. At te apud eum, dii boni! quanta in gratia posui; eique legi litteras non tuas sed librarii tui. Amicorum litterae me ad triumphum vocant, rem a nobis, ut ego arbitror, propter hanc παλιγγενεσίαν nostram non negligendam. Quare tu quoque, mi Attice, incipe id cupere, quo nos minus inepti videamur.

VII. (*A. U. C.* 704.)

CICERO ATTICO S.

1. Quintus filius pie sane, me quidem certe multum hortante, sed currentem, animum patris sui sorori tuae reconciliavit. Eum valde etiam tuae litterae excitarunt. Quid quaeris? Confido rem, ut volumus, esse. Bis ad te antea scripsi de re mea familiari, si modo tibi redditae litterae sunt, Graece, ἐν αἰνιγμοῖς. Scilicet nihil est movendum. Sed tamen, ἀφελῶς percontando de nominibus Milonis, et, ut expediat, ut mihi recepit, hortando, aliquid tu proficies. 2. Ego Laodiceae quaestorem Mescinium exspectare iussi, ut confectas rationes lege Iulia apud duas civitates possim relinquere. Rhodum volo puerorum causa; inde quam primum Athenas; etsi Etesiae valde reflant. Sed plane volo his magistratibus, quorum voluntatem in supplicatione sum expertus. Tu tamen mitte mihi, quaeso, obviam litteras, numquid putes rei publicae nomine tardandum esse nobis. Tiro ad te dedisset litteras, nisi eum graviter aegrum † esse reliquissem. Sed nuntiant melius esse. Ego tamen angor. Nihil enim illo adolescente castius, nihil diligentius.

VIII. (*A. U. C.* 704.)

CICERO ATTICO S.

1. Cum instituissem ad te scribere calamumque sumpsissem, Batonius e navi recta ad me venit domum Ephesi et epistolam tuam reddidit pridie Kal. Octobres. Laetatus sum felicitate navigationis tuae, opportunitate Piliae, etiam hercule sermone eiusdem de coniugio Tulliae meae. 2. Batonius autem miros terrores ad me attulit Caesarianos;

---

1. *quod* M: *quid* RIE. — *egerim* I. Fort. *quod debuerit* (praefici). Or. — 3. *elegit* R. — *datum*] *delatum* R, *mandatum* mg. Cratandri. — 4. *in eum*] *meum* M. — 5. *aptius apte. Apud* M, *aptius. Ac te apud* RI. — 12. *Cicero Attico S. Quintus filius pie*] *Cicero, Q. fratri. Pie* M, *Cicero. Q. filius* mg. M, *Quintus filius Quinto patri suo suapte pie* R, *Quintus filius* om. I. (Correxit Manutius.) — 14. *valde tue* R et pr. M, *valde me tuae* I et corr. M. — 16. *sunt litterae* R. — 17. *εν αινιγμασι* R. — *Scilicet* om. R. — 18. *percontando* MR: *percunctando* IE. — *de* om. MRI. — 19. *receperit* R. — *aliquid tu* auctore Ernestio Schuetzius: *aliquid aut* MR, *aliquantum* Manutius, *aliquid ita tu* IE. — *perfice es* M, *perficies* mg. M. — 20. *exspectare iussi, ut*] *expectare misi ut* M, *exspectarem modo ipse venerit : ut* I. — 22. *et si et Asie valde* M. — *reflavi* M, *reflaverint* I. — *plane* om. MR. (Habent I et Codd. Bosii. Cfr. Hand Turs. II. p. 603.) — *iis* R. — 26. *aegrum esse reliquissem* YM: *aegrum isse reliquissem* X, *aegrum Eseae reliquissem* I, *aegrum reliquissem* RE, *aegrum Patris reliquissem* e Cod. Lamolae Pius. — *esse ei. Ego* I. — 30 et 34. *Batonius* MRI: *Battonius* cum Bosio E. Cfr. Lib. 4, 11, 1. — 32. *pridie Kal.* MRI: *II. Kal.* cum Bosii Codd. E. — 33. *hercule* MR: *mehercule* IE. — 34. *meros* Muretus. Cfr. Lib. 4, 7, 1.

cum Lepta etiam plura locutus est; spero, falsa sed certe horribilia: exercitum nullo modo dimissurum; cum illo praetores designatos, Cassium tribunum pl., Lentulum consulem facere; Pompeio in animo esse urbem relinquere. 3. Sed heus tu, numquid moleste fers de illo, qui se solet anteferre patruo sororis tuae filii? At a quibus victus? Sed ad rem. 4. Nos Etesiae vehementissime tardarunt. Detraxit xx. ipsos dies etiam aphractus Rhodiorum. Kal. Octobr. Epheso conscendentes hanc epistolam dedimus L. Tarquitio, simul e portu egredienti sed expeditius naviganti. Nos Rhodiorum aphractis ceterisque longis navibus tranquillitates aucupaturi eramus. Ita tamen properabamus, ut non posset magis. 5. De rauduscula Puteolano, gratum. Nunc velim dispicias res Romanas; videas, quid nobis de triumpho cogitandum putes, ad quem amici me vocant. Ego, nisi Bibulus, qui, dum unus hostis in Syria fuit, pedem porta non plus extulit quam domo sua, adniteretur de triumpho, aequo animo essem. Nunc vero *αἰσχρὸν σιωπᾶν*. Sed explora rem totam, ut, quo die congressi erimus, consilium capere possimus. At multa; qui et properarem, et ei litteras darem, qui aut mecum aut paullo ante venturus esset. Cicero tibi plurimam salutem dicit. Tu dices utriusque nostrûm verbis et Piliae tuae et filiae.

IX. *(A. U. C.* 704.*)*

CICERO ATTICO S.

1. In Piraeea cum exissem pridie Idus Octobr., accepi ab Acasto, servo meo, statim tuas litteras; quas quidem cum exspectassem iam diu, admiràtus sum, ut vidi obsignatam epistolam, brevitatem eius, ut aperui, rursus *σύγχυσιν* litterularum, quae solent tuae compositissimae et clarissimae esse; ac, ne multa, cognovi ex eo, quod ita scripseras, te Romam venisse a. d. xii. Kal. Octobr. cum febri. Percussus vehementer nec magis, quam debui, statim quaero ex Acasto. Ille et tibi et sibi visum et ita se domi ex tuis audisse, ut nihil esset incommode. Id videbatur approbare, quod erat in extremo, febriculam tum te habentem scripsisse. Sed † clamavi tamen admiratusque sum, quod nihilo minus ad me tua manu scripsisses. Quare de hoc satis. Spero enim, quae tua prudentia et temperantia est, et hercule, ut me iubet Acastus, confido te iam, ut volumus, valere. 2. A Turranio te accepisse meas litteras gaudeo. *Παραφύλαξον*, si me amas, *τὴν τοῦ φυρατοῦ φιλοτιμίαν αὐτότατα*. Hanc, quae mehercule mihi magno dolori est — dilexi enim hominem — procura, quantulacunque est, Precianam heredi-

1. *etiam*] *autem* R. — 2. *Caesarem exercitum* Cratander et Bosius in Add. Graevii. — *Cassius Pr. P. Lentulum* R. — 5. *filio* MRI. — 7. *Rhodiorum. Kal.*] *rhodi Kal.* R, *Pridie Kal.* I. — 8. *L. Tarquinio* MRI. (Emendatum ex XYZ.) — 9. *longis* om. R. — 11. *despicias* R. — 13. *me vocant*] *mei iocant* pr. M. — *hospis* Z, *hospes* MRI. (Ut nos, mg. Repett. Lamb.) — 14. *admiretur* MRI. — 16. *ut* om. pr. M. — *erimus*] *primus* pr. M. — 17. *possumus* M. — *Ac* R, *Sat* Schuetzius. — 19. *tuae* om. R. — 22. *Acasto*, *meo statore*, *tuas* Muretus. — 24. *sum* om. R. — 25. *quae*] *quod* Pius. — *copiosissimae* I. — 26. *ista* MI. — 29. *ut nihil esse* I. — 31. *clamavi* MRI: *amavi* Victorio auctore E. Malim *exclamavi*. Or. — 33. *prudentia tua* R. — *et* ante *hercule* om. MRI. (Inseruit Cratander.) — 34. *Turranio* Manutius: *Turannio* MRIE. — 35. *τηυ τοφορατου* R. — 37. *pro cura* M. — *Precianam* MI: *pretianam* R, *Praecianam* cum Victorio E. Cfr. ad Fam. 14, 2.

tatem, prorsus ille ne attingat. Dices nummos mihi opus esse ad apparatum triumphi; in quo, ut praecipis, nec me *κενὸν* in expetendo cognosces nec *ἄτυφον* in abiiciendo. 3. Intellexi ex tuis litteris te ex Turranio audisse a me provinciam fratri traditam. Adeon' ego non perspexeram prudentiam litterarum tuarum? *'Επέχειν* te scribebas. Quid erat dubitatione dignum, si esset quidquam, cur placeret fratrem, et talem fratrem relinqui? *'Αδέτησις* ista mihi tua, non *ἐποχὴ* videbatur. Monebas de Q. Cicerone puero, ut eum quidem neutiquam relinquerem. *Τοὐμὸν ὄνειρον ἐμοί.* Eadem omnia, quasi collocuti essemus, vidimus. Non fuit faciendum aliter, meque *ἐπιχρονία ἐποχὴ* tua dubitatione liberavit. Sed puto te accepisse de hac re epistolam scriptam accuratius. 4. Ego tabellarios postero die ad vos eram missurus, quos puto ante venturos quam nostrum Saufeium. Sed eum sine meis litteris ad te venire vix rectum erat. 5. Tu mihi, ut polliceris, de Tulliola mea, id est, de Dolabella, perscribas; de re publica, quam praevideo in summis periculis; de censoribus, maximeque de signis, tabulis, quid fiat, referaturne. Idibus Octobr. has dedi litteras; quo die, ut scribis, Caesar Placentiam legiones quattuor. Quaeso, quid nobis futurum est? In arce Athenis statio mea nunc placet.

LIBER VII.

I. (A. U. C. 704.)

CICERO ATTICO S.

1. Dederam equidem L. Saufeio litteras et dederam ad te unum, quod, cum non esset temporis mihi ad scribendum satis, tamen hominem tibi tam familiarem sine meis litteris ad te venire nolebam. Sed, ut philosophi ambulant, has tibi redditum iri putabam prius. Sin iam illas accepisti, scis me Athenas venisse pridie Idus Octobres; e navi egressum in Piraeeum tuas ab Acasto nostro litteras accepisse; conturbatum, quod cum febre Romam venisses; bono tamen animo esse coepisse, quod Acastus ea, quae vellem, de allevato corpore tuo nuntiaret; cohorruisse autem me, quod tuae litterae de legionibus Caesaris afferrent, et egisse tecum, ut videres, ne quid *φιλοτιμία* eius, quem nosti, nobis

---

1. *illa ne attingas* M, *illam ne attingas* RI. (Correctum ex Y.) — 5. *επειν te* M, *επειτα ut* R. — 6. *erat de dubitatione* MR. — 7. *reliqui* M. — *αποχη* MR. — 8. *ut*] *et* MR. — 9. *τουτο μονον ερωνεμοι* R. Cfr. Victorii Var. Lectt. 10, 19. — 12. *accuratius scriptam de hac re epistolam* R. — 15. *id est*] *idem* I. — *perscribes* RI. — 17. *referanturne* MR, *referaturve* I. (Correctum in Manutiana.) — 18. *Placentiae et quattuor legiones sunt. Quaeso* I. — *est marte? Athenis* R, *est macte scribas Athenis* I. (Ut nos, Victorius et fort. M.) — 22. *quidem* I. — 25. *iam*] *autem* I. — 29. *cohorruisse*] *cum horruisset* pr. M, *conterruisse* malebat Ernestius.

noceret; et de quo iam pridem ad te scripseram, Turranius autem secus tibi Brundisii dixerat — quod ex iis litteris cognovi, quas a Xenone, optimo viro, accepi —, cur fratrem provinciae non praefecissem, exposui breviter. Haec fere sunt in illa epistola. 2. Nunc audi reliqua. Per fortunas! omnem tuum amorem, quo me es amplexus, omnemque tuam prudentiam, quam mehercule in omni genere iudico singularem, confer ad eam curam, ut de omni statu meo cogites. Videre enim mihi videor tantam dimicationem — nisi idem deus, qui nos melius, quam optare auderemus, Parthico bello liberavit, respexerit rem publicam — sed tantam, quanta nunquam fuit. Age, hoc malum mihi commune est cum omnibus. Nihil tibi mando, ut de eo cogites. Illud meum proprium πρόβλημα, quaeso, suscipe. Videsne, ut te auctore sim utrumque complexus? Ac vellem a principio te audisse amicissime monentem:

Ἀλλ' ἐμὸν οὔποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθες.
Πατρίδος . . . .

Sed aliquando tamen persuasisti, ut alterum complecterer, quia de me erat optime meritus; alterum, quia tantum valebat. Feci igitur. Itaque effeci omni obsequio, ut neutri illorum quisquam esset me carior. 3. Haec enim cogitabamus: nec mihi coniuncto cum Pompeio fore necesse peccare in re publica aliquando, nec cum Caesare sentienti pugnandum esse cum Pompeio; tanta erat illorum coniunctio. Nunc impendet, ut et tu ostendis et ego video, summa inter eos contentio. Me autem uterque numerat suum, nisi forte simulat alter. Nam Pompeius non dubitat; vere enim iudicat ea, quae de re publica nunc sentiat, mihi valde probari. Utriusque autem accepi eiusmodi litteras eodem tempore, quo tuas, ut neuter quemquam omnium pluris facere quam me videretur. 4. Verum quid agam? Non quaero illa ultima — si enim castris res geretur, video cum altero vinci satius esse quam cum altero vincere —, sed illa, quae tum agentur, cum venero: ne ratio absentis habeatur, ut exercitum dimittat. DIC M. TVLLI. Quid dicam? „Exspecta, amabo te, dum Atticum conveniam"? Non est locus ad tergiversandum. Contra Caesarem? Ubi illae sunt densae dexterae? Nam, ut illi hoc liceret, adiuvi, rogatus ab ipso Ravennae de Caelio tribuno pl. Ab ipso autem? Etiam a Cnaeo nostro in illo divino tertio consu-

---

1. *noceret; et de* MRI: *noceret, de* E. — 2. *his* I. — 3. *Zenone* RI. — 5. *quo me es*] *cum eis* pr. M. — 7. *confer ad* MI: *confer te ad* RE, *conferam ad* Codd. Iunii, *confer iam ad* Lambinus. — 10. *Atque* malebat Ernestius. Cfr. Hand Turs. I. p. 208. Moser Interpret. Germ. p. 943. — *malum quod mihi* R. — 13. *complexus*] *complexus, Pompeium et Caesarem* M. (Ut nos, RI.) — *At* I. — *audissem* Lambinus. — 14. *admonentem* I. — 16. *Ὡς οὐδὲν γλυκίον ἧς πατρίδος* auctore Manutio Vb. — 19. *effeci omni*] *feci et omni* MR, *effeci et omni* I. (Ut nos, Ascens. pr.) — 20. *Hoc* R. (*Sic* malebat Ernestius.) — *iuncto* I. — 21. *rem publicam* R. Cfr. Gernhard ad Lael. p. 94. — *cum Pompeio sentienti - - cum Caesare* MRI. (Correctum ex Y.) — 22. *coniunctio illorum* I. — 25. *dubitat (vere enim iudicat) ea* E. Cfr. Matthiae ad Cic. Epp. sel. p. 172 et 527. Haase in Reisig Lat. Gr. p. 573. (Fort. *titubat*. OR.) — 28. *illa ultima* om. MRI. (Suppleta sunt ex mg. Cratandri.) — 30. *cum agentur tum* R. — 33. *sunt illae densae* I. (Fort. *tensae*. OR.) Est ex aliquo poëta. — *Nam utile hoc* MI. — 34. *adivi* MRI. — *de decem tribunis pl.* Lambinus. — 35. *Etiam*] *esset* corr. M. — *a* om. RI.

latu. Aliter sensero? *Αἰδέομαι* non Pompeium modo sed *Τρῶας καὶ Τρῳάδας. Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει.* Quis? Tu ipse scilicet, laudator et factorum et scriptorum meorum. 5. Hanc ergo plagam effugi per duos superiores Marcellorum consulatus, cum est actum de provincia Caesaris. Nunc incido in discrimen ipsum. Itaque, ut † stultus primus suam sententiam dicat: mihi valde placet de triumpho nos moliri aliquid; extra urbem esse cum iustissima causa. Tamen dabunt operam, ut eliciant sententiam meam. Ridebis hoc loco fortasse: quam vellem etiamnunc in provincia morari! Plane opus fuit, si hoc impendebat. Etsi nil miserius. Nam, *ὁδοῦ πάρεργον*, volo te hoc scire: omnia illa prima, quae etiam tuis litteris in caelum ferebas, *ἐπίτηκτα* fuerunt. 6. Quam non est facilis virtus! quam vero difficilis eius diuturna simulatio! Cum enim hoc rectum et gloriosum putarem, ex annuo sumptu, qui mihi decretus esset, me C. Caelio quaestori relinquere annuum, referre in aerarium ad HS. x., ingemuit nostra cohors, omne illud putans distribui sibi oportere; ut ego amicior invenirer Phrygum et Cilicum aerariis quam nostro. Sed me non moverunt. Nam et mea laus apud me plurimum valuit. Nec tamen quidquam honorifice in quemquam fieri potuit, quod praetermiserim. Sed haec fuerit, ut ait Thucydides, *ἐκβολὴ λόγου* non inutilis. 7. Tu autem de nostro statu cogitabis; primum, quo artificio tueamur benevolentiam Caesaris; deinde de ipso triumpho, quem video, nisi rei publicae tempora impedient, *εὐπόριστον*. Iudico autem cum ex litteris amicorum, tum ex supplicatione; quam qui non decrevit, plus decrevit, quam si omnes decresset triumphos. Ei porro assensus est unus familiaris meus, Favonius, alter iratus, Hirrus. Cato autem et scribendo adfuit et ad me de sententia sua iucundissimas litteras misit. Sed tamen gratulans mihi Caesar de supplicatione, triumphat de sententia Catonis; nec scribit, quid ille sententiae dixerit, sed tantum, supplicationem eum mihi non decrevisse. 8. Redeo ad Hirrum. Coeperas eum mihi placare; perfice. Habes Scrofam, habes Silium. Ad eos ego etiam antea scripsi et ad ipsum Hirrum. Locutus enim erat cum his commode, se potuisse impedire sed noluisse; assensum tamen esse Catoni, amicissimo meo, cum is honorificentissimam in me sententiam dixisset; nec me ad se ullas litteras misisse, cum ad omnes mitterem. Verum dicebat; ad eum enim solum et ad Crassipedem non scripseram. 9. Atque haec de rebus forensibus. Redeamus domum. Diiungere me ab illo volo. Mirus est *φυράτης*, germanus Lartidius.

---

2. *ἀναθήσει* (ex Hom. Il. χ, 100) Lambinus: *καταθήσει* cum Victorio (et fort. M) E, om. RI. — 3. *laudator scilicet* R. — *ego* MI. — 4. *superiorum* pr. M. — 5. *Caesaris provincia* I. — 6. *stultus* corruptum videtur. Fort. *Hillus*, facete pro *Hirrus*, ut ad Fam. 2, 20, 1. Or. — 11. *etiam tu tuis* Bentivolius. — *literis vix in* pr. M. — *ἐπίκτητα* cum Aldo avo Luenemannus. — 12. *Quam*] *Quare* I. — 15. *X.* Graevio auctore Schuetzius: *M.* MRIE. — 23. *απορισтον* R. — 24. *plus decrevit* om. MRI. (Habet mg. M.) — *quasi omnis* I. — 25. *dicresset* M, *decrevisset* I. — 26. *Hircius* RI. — 29. *illi* MRI. — *tantum*] *tamen* I. — 31. *Silvium* I. — *etiam*] *iam* Lambinus. Cfr. Hand Turs. II. p. 574. — *antea* om. I. — *scripsi* «cum priscis exemplaribus» om. Pius. — 32. *et* om. MR. — *his* MI: *iis* RE. — 36. *ad Cassii fidem non* MRI. — 38. *Merus* auctore Manutio Lambinus. — 38. *lartroius* I.

Ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν, ἀχνύμενοί περ.

Reliqua expediamus. Hoc primum, quo accessit cura dolori meo; sed hoc tamen, quidquid est, Precianum cum iis rationibus, quas ille meas tractat, admisceri nolo. Scripsi ad Terentiam, scripsi etiam ad ipsum, me quidquid possem nummorum ad apparatum sperati triumphi ad te redacturum. Ita puto *ἄμεμπτα* fore; verum ut lubebit. Hanc quoque suscipe curam, quemadmodum experiamur. Id et ostendisti quibusdam litteris ex Epiro an Athenis datis et in eo ego te adiuvabo.

II. (*A. U. C.* 704.)

CICERO ATTICO S.

1. Brundisium venimus VII. Kalend. Decembr. usi tua felicitate navigandi; ita belle nobis „Flavit ab Epiro lenissimus Onchesmites." Hunc *σπουδειάζοντα* si cui voles *τῶν νεωτέρων* pro tuo vendita. 2. Valetudo tua me valde conturbat. Significant enim tuae litterae te prorsus laborare. Ego autem, cum sciam, quam sis fortis, vehementius esse quiddam suspicor, quod te cogat cedere et propemodum infringat; etsi alteram quartanam Pamphilus tuus mihi dixit decessisse et alteram leviorem accedere. Terentia vero, quae quidem eodem tempore ad portam Brundisinam venit, quo ego in portum, mihique obvia in foro fuit, L. Pontium sibi in Trebulano dixisse narrabat etiam eam decessisse. Quod si ita est, est quod maxime mehercule opto; idque spero tua prudentia et temperantia te consecutum. 3. Venio ad epistolas tuas, quas ego sexcentas uno tempore accepi, aliam alia iucundiorem, quae quidem erant tua manu. Nam Alexidis manum amabam, quod tam prope accedebat ad similitudinem tuae litterae; non amabam, quod indicabat te non valere. Cuius quoniam mentio facta est, Tironem Patris aegrum reliqui, adolescentem, ut nosti; et adde, si quid vis, probum; nihil vidi melius. Itaque careo aegre. Et quamquam videbatur se non graviter habere, tamen sum sollicitus maximamque spem habeo in M'. Curii diligentia, de qua ad me scripsit Tiro et multi nuntiarunt. Curius autem ipse sensit, quam tu velles se a me diligi, et eo sum admodum delectatus. Et mehercule est, quem facile diligas. *Αὐτόχθων* in homine urbanitas est. Eius testamentum deporto trium Ciceronum signis obsi-

---

2. *quod* MRI. (Correxit Bosius.) — 5. *posset* MRI. — 6. *Ita* MRI: *Ista* cum Bosio E. — *ἄμεμπτα* om. RI. — *iubebit* M, *videbitur* I. — 7. *id tu et* RI et corr. M. — *ex Epiro an Athenis*] *ex Epiro Athenis* MRI, *ex Epiro Athenas* auctore Pio Victorius. (Correctum ex XY.) — 11. *usi*] *ut si* pr. M. — 12. *levissimus* I. — *anches mitis* MR, *Auster et mitis* I. (Auctore Latinio emendatum in Vb.) — 13. *σπουδαζοντα - - νεωτερων η σπουδαϊζοντα pro* R. — *vendito* MRI. (Emendavit I. F. Gronovius.) — *Valetudo* mg. Cratandri et Cod. in mg. Repett. Lamb.: *Invaletudo* MRIE., — 19. *portu* R. — *obviam* R. — 20. *eam*] *iam* RI. (De M non liquet. Ut nos, «e Codd.», Pius.) — 21. *ita est, est quod* Bosius: *ita est quod* MRIE. — 24. *manum amabam - - litterae: non amabam* Manutio auctore Graevius: *animum amabam - - litterae: manum non amabam* MRIE. — 25. *quod*] *quia* I. — 26. *quondam* I. — *mentio iam facta* I et corr. M. — 27. *si vis* malebat Ernestius. Cfr. Bentleium ad Hor. Sat. 2, 7, 39. — *probari* R. — 28. *Et quamquam* Bosius in Add. Graevii: *Quamquam* MRIE. — 31. *se* om. MRI. (Inseruit Cratander.) — *sim* M. — 32. *quam* MI. — 33. *est* om. I. — *Eius est testamentum* XY. — *deporto trium Ciceronum* Orellius: *de tortori uncis ceronum* Y, *de tortorium Ciceronum* X, *detortorium Ciceronum* Z, *detortorio Ciceronum* MRI, *deporto Ciceronum* Manutio auctore E.

gnatum cohortisque praetoriae; fecit palam te ex libella, me ex teruncio. In Actio Corcyrae Alexio me opipare muneratus est. Q. Ciceroni obsisti non potuit, quo minus Thyamim videret. 4. Filiola tua te delectari laetor et probari tibi *φυσικὴν* esse *τὴν πρὸς τὰ τέκνα.* Etenim, si haec non est, nulla potest homini esse ad hominem naturae adiunctio; qua sublata vitae societas tollitur. „Bene eveniat"! inquit Carneades; spurce, sed tamen pudentius quam Lucius noster et Patro, qui, cum omnia ad se referant, * * quidquam alterius causa fieri putent, et cum ea re bonum virum oportere esse dicant, ne malum habeat, non quo id natura rectum sit, non intelligunt se de callido homine loqui, non de bono viro. Sed haec, opinor, sunt in iis libris, quos tu laudando animos mihi addidisti. 5. Redeo ad rem. Commodum exspectabam epistolam, quam Philoxeno dedisses — scripseras enim in ea esse de sermone Pompeii Neapolitano —, cum eam mihi Patro Brundisii reddidit; Corcyrae, ut opinor, acceperat. Nihil potuit esse iucundius. Erat enim de re publica, de opinione, quam is vir haberet integritatis meae; de benevolentia, quam ostendit eo sermone, quem habuit de triumpho. Sed tamen hoc iucundissimum, quod intellexi te ad eum venisse, ut eius animum erga me perspiceres. Hoc mihi, inquam, accidit iucundissimum. 6. De triumpho autem nulla me cupiditas unquam tenuit ante Bibuli impudentissimas litteras, quas amplissima supplicatio consecuta est. A quo si ea gesta essent, quae scripsit, gauderem et honori faverem: nunc illum, qui pedem porta, quoad hostis cis Euphratem fuit, non extulerit, honore augeri; me, in cuius exercitu spem illius exercitus habuit, idem non assequi, dedecus est nostrum, nostrum, inquam, te coniungens. Itaque omnia experiar et, ut spero, assequar. Quodsi tu valeres, iam mihi quaedam explorata essent. Sed, ut spero, valebis. 7. De raudusculo Numeriano multum te amo. Hortensius quid egerit, aveo scire, Cato quid agat; qui quidem in me turpiter fuit malevolus. Dedit integritatis, iustitiae, clementiae, fidei mihi testimonium, quod non quaerebam; quod postulabam, negavit. Itaque Caesar iis litteris, quibus mihi gratulatur et omnia pollicetur, quo modo exsultat Catonis in me ingratissimi iniuriâ! At hic idem Bibulo dierum xx. Ignosce mihi; non possum haec ferre nec feram. 8. Cupio ad omnes tuas epistolas; sed nihil necesse est. Iam enim te videbo. Illud tamen de Chrysippo; nam

---

1. *te exlibertus me exatruatus* Y, *te exlibertus me extruvatus* X, *te ex libertum extarvacus* Z, *te ex liberta me ex tarvacus* pr. M et R (sed haec *tarvacu*), *te ex libra me ex teruncìis* corr. M. (Ut nos I, nisi quod *teruncia.*) — 2. *Alexion* MRI. — *opiparem* I. — 3. *Thyamum* R, *tranium* corr. M. — 4. *tibi στοργην φυσικην* R. — 5. *haec*] *hoc* pr. M. — 7. *pudentius* V et e Codd. Helmst. et Balliol. Graevius: *prudentius* MRIE. — *Patron* MR. — *referant* * * *quidquam* Orellius: *ferant quidquam* pr. M, *referant quidquam* I et corr. M, *referant nec quidquam* RE. Fort. *r. nunquam quidquam.* OR. — 8. *fieri non putent* I. — *et* om. I et pr. M. — 10. *intelligant* pr. M. — 11. *his* I. — 12. *Commodum* auctore Memmio Lambinus: *Commodo* YE, *quomodo* MRI. — 13. *in* om. I. — 14. *cum eam* auctore Ernestio Schuetzius: *eam* cum libris RIE. — 18. *te intellexi* I. — 21. *amplissima* Pius: *amplissime* MRIE. — 22. *essent*] *sunt* MRI. (Correxit Corradus.) — 28. *scire, et Cato* Schuetzius. — 29. *quid equidem* M, *qui dum quidem* RI et mg. M. — 31. *postulabam, negavit. Itaque* Manutius: *postulabam negavit. Id itaque* MRI, *postulabam, id negavit. Itaque* E. — 33. DXXX. MI. — 35. *necesse. Sestiam enim* M, *necesse. Sestium enim* R, *necesse. Sestiani enim* I. (Correxit Victorius.)

de altero illo minus sum admiratus, operario homine. Sed tamen ne illo quidem quidquam improbius. Chrysippum vero, quem ego propter litterularum nescio quid libenter vidi, in honore habui, discedere a puero, insciente me! Mitto alia, quae audio, multa, mitto furta: fugam non fero, qua mihi nihil visum est sceleratius. Itaque usurpavi vetus illud Drusi, ut ferunt, praetoris in eo, qui eadem liber non iuraret: me istos liberos non addixisse; praesertim cum adesset nemo, a quo recte vindicarentur. Id tu, ut videbitur, ita accipies; ego tibi assentiar. Uni tuae disertissimae epistolae non rescripsi, in qua est de periculis rei publicae. Quid rescriberem? Valde eram perturbatus. Sed, ut nihil magno opere metuam, Parthi faciunt, qui repente Bibulum semivivum reliquerunt.

III. (A. U. C. 704.)

CICERO ATTICO S.

1. A. d. VIII. Id. Decembr. Aeculanum veni et ibi tuas litteras legi, quas Philotimus mihi reddidit: e quibus hanc primo adspectu voluptatem cepi, quod erant a te ipso scriptae; deinde earum accuratissima diligentia sum mirum in modum delectatus. Ac primum illud, in quo te Dicaearcho assentiri negas, etsi cupidissime expetitum a me sit, et approbante te, ne diutius anno in provincia essem, tamen non est nostra contentione perfectum. Sic enim scito, verbum in senatu factum esse nunquam de ullo nostrûm, qui provincias obtinuimus, quo in iis diutius quam ex senatus consulto maneremus; ut iam ne istius quidem rei culpam sustineam, quod minus diu fuerim in provincia, quam fortasse fuerit utile. 2. Sed, QVID SI HOC MELIVS? saepe opportune dici videtur, ut in hoc ipso. Sive enim ad concordiam res adduci potest sive ad bonorum victoriam, utriusvis rei me aut adiutorem velim esse aut certe non expertem. Sin vincuntur boni, ubicunque essem, una cum iis victus essem. Quare celeritas nostri reditus ἀμεταμέλητος debet esse. Quodsi ista nobis cogitatio de triumpho iniecta non esset, quam tu quoque approbas, nae tu haud multum requireres illum virum, qui in VI. libro informatus est. Quid enim tibi faciam, qui illos libros devorasti? Quin nunc ipsum non dubitabo rem tantum abiicere, si id erit rectius. Utrumque vero simul agi non potest, et de triumpho ambitiose et de re publica libere. Sed ne dubitaris, quin, quod honestius, id mihi futurum sit antiquius. 3. Nam quod putas utilius esse vel mihi, quod tutius sit, vel etiam ut rei publicae prodesse possim, me esse cum imperio, id coram considerabimus quale sit. Habet enim res deliberationem; etsi ex parte magna tibi assentior. De animo autem meo

---

3. *a puero discedere* I. — 7. *libros* MI. — 9. *disertissume* M. — *epistolae* om. pr. M. — 15. *Aeculanum* Orellius: *Eculanum* M, *Esculanum* RI, *Herculanum* cum Victorio E. — 18. *quo de Dicaearcho assentiri* R, *quo de D. mihi assentiri* I. — 19. *cup. expressum et expeditum* I, *cup. expressum et expetitum* Asc. pr. — *sit, te approbante* mg. Cratandri. — 21. *intentione* I. — 22. *iis* MR: *his* IE. — 24. *quominus* RI. — 25. *saepe* om. MRI. (Suppletum ex XYZ.) — 27. *utrumvis* MI. — 31. *approbas* MRI: *approbabas* suo arbitratu Ernestius. — 32. *tibi faciam*] Fort. *tibi infitier*. OR. — 34. *agi*] *ac* pr. M. — 37. *quo tutius* MR. — *prodesse*] *prodire* pr. M. — 39. *assentior* M : *assentio* RIE.

erga rem publicam, bene facis, quod non dubitas; et illud probe iudicas, nequaquam satis pro meis officiis, pro ipsius in alios effusione, illum in me liberalem fuisse; eiusque rei causam vere explicas; et eis, quae de Fadio Caninioque acta scribis, valde consentiunt. Quae si secus essent totumque se ille in me profudisset, tamen illa, quam scribis, custos urbis me praeclarae inscriptionis memorem esse cogeret; nec mihi concederet, ut imitarer Volcatium aut Servium, quibus tu es contentus; sed aliquid nos vellet nobis dignum et sentire et defendere. Quod quidem agerem, si liceret, alio modo ac nunc agendum est. 4. De sua potentia dimicant homines hoc tempore, periculo civitatis. Nam, si res publica defenditur, cur ea consule isto ipso defensa non est? cur ego, in cuius causa rei publicae salus consistebat, defensus postero anno non sum? cur imperium illi aut cur illo modo prorogatum est? cur tanto opere pugnatum est, ut de eius absentis ratione habenda decem tribuni pl. ferrent? His ille rebus ita convaluit, ut nunc in uno civi spes ad resistendum sit, qui mallem, tantas ei vires non dedisset, quam nunc tam valenti resisteret. 5. Sed quoniam res eo deducta est, non quaeram, ut tu scribis, πού σκάφος τὸ τῶν Ἀτρειδῶν; mihi σκάφος unum erit, quod a Pompeio gubernabitur. Illud ipsum, quod ais, „Quid fiet, cum erit dictum: DIC M. TVLLI?" — σύντομα, CN. POMPEIO ASSENTIOR. Ipsum tamen Pompeium separatim ad concordiam hortabor. Sic enim sentio, maximo in periculo rem esse. Vos scilicet plura, qui in urbe estis. Verumtamen hoc video, cum homine audacissimo paratissimoque negotium esse; omnes damnatos, omnes ignominia affectos, omnes damnatione ignominiaque dignos illac facere, omnem fere iuventutem, omnem illam urbanam ac perditam plebem, tribunos valentes addito C. Cassio, omnes, qui aere alieno premantur — quos plures esse intelligo, quam putaram: causam solum illa causa non habet; ceteris rebus abundat — hic omnia facere omnes, ne armis decernatur; quorum exitus semper incerti, nunc vero etiam in alteram partem magis timendi. Bibulus de provincia decessit, Veientonem praefecit. In decedendo erit, ut audio, tardior. Quem cum ornavit Cato, declaravit iis se solis non invidere, quibus nihil aut non multum ad dignitatem posset accedere. 6. Nunc venio ad privata. Fere enim respondi tuis litteris de re publica et iis, quas in suburbano, et iis, quas postea scripsisti. Ad privata venio: unum etiam de Caelio. Tantum abest, ut meam ille sententiam moveat, ut valde ego ipsi, quod de sua

---

4. *Fadio* Orellius: *Fabio* MRIE. — *Canulloque* I. — 16. *spes*] *res* MRI. (Correxit Ernestius.) — *qui*] *quo* corr. M. — *tantas ei vires*] *tanta se iuris* pr. M. — 18. *ut tu scribis* cum Cratandro Lambinus: *ut scribis* MRIE. — τὸ om. R. — 20. *cum*] *dum* I. — 21. *Cn.* om. RI. — *assentiar* R. — 23. *haec* pr. M et mg. Crat. — *video*] *iudico* I. — 25. *illac* MRI: *illuc* cum Codd. Iunii E. Cfr. Haud Turs. III. p. 202. — 28. *quos*] *quod* pr. M. — *pluris* M. — *solam* R. — 29. *omnia faceremus ne* R, *omnia facere omnis debet ne* I. — 30. *vero etiam* Vetusti Codd. Pii et Hand Turs. II. p. 568.: *etiam vero* MR, *vero* IE. — 31. *magis magisque timendi* R. — *discessit* R. — *Velentonem* M, *Valentonem* R, *Velentonnem* I. — 34. *accedere* om. R. — *Nunc — fere enim - - scripsisti — ad* (deletis verbis *venio ad privata*) Madvig I. p. 192. — 36. *scripsi* R. — 37. *ille meam* I. — *moneat* R.

sententia decesserit, poenitendum putem. Sed quid est, quod ei vici Lucceii sint addicti? Hoc te praetermisisse miror. 7. De Philotimo, faciam equidem, ut mones. Sed ego mihi ab illo hoc tempore non rationes exspectabam, quas tibi edidit, verum id reliquum, quod ipse in Tusculano me referre in commentarium mea manu voluit, quodque idem in Asia mihi sua manu scriptum dedit. Id si praestaret, quantum mihi aeris alieni esse tibi edidit, tantum et plus etiam ipse mihi deberet. Sed in hoc genere, si modo per rem publicam licebit, non accusabimur posthac; neque hercule antea negligentes fuimus sed amicorum multitudine occupati. Ergo utemur, ut polliceris, et opera et consilio tuo; nec tibi erimus, ut spero, in eo molesti. 8. De serperastris cohortis meae, nihil est, quod doleas. Ipsi enim se collegerunt admiratione integritatis meae. Sed me moverat nemo magis quam is, quem tu neminem putas. Idem et initio fuerat et nunc est egregius. Sed in ipsa decessione significavit sperasse se aliquid; et id, quod animum induxerat paullisper, non tenuit, sed cito ad se rediit meisque honorificentissimis erga se officiis victus, pluris ea duxit quam omnem pecuniam. 9. Ego a Curio tabulas accepi, quas mecum porto. Hortensii legata cognovi. Nunc aveo scire, quid hominis sit et quarum rerum auctionem instituat. Nescio enim, cur, cum portam Flumentanam Caelius occuparit, ego Puteolos non meos faciam. 10. Venio ad Piraeea, in quo magis reprehendendus sum, quod homo Romanus Piraeea scripserim, non Piraeeum — sic enim omnes nostri locuti sunt —, quam quod in addiderim. Non enim hoc ut oppido praeposui, sed ut loco; et tamen Dionysius noster, qui est nobiscum, et Nicias Cous non rebatur oppidum esse Piraeea. Sed de eo videro. Nostrum quidem si est peccatum, in eo est, quod non ut de oppido locutus sum, sed ut de loco, secutusque sum, non dico Caecilium,

Mane ut ex portu in Piraeeum,

— malus enim auctor Latinitatis est —, sed Terentium, cuius fabellae propter elegantiam sermonis putabantur a C. Laelio scribi:

Heri aliquot adolescentuli coimus in Piraeeum;

et idem,

---

1. *quod cuncti Luceiis* R, *quod eunti vici Lutei* I. (Ut nos Z, et Victorius «e vestigiis M», quae nobis notata non sunt.) — 2. *te* om. I. — 3. *hoc tempore* om. MRI. (Suppleta sunt ex XZ.) — 7. *esse tibi* Manutius: *esse ibi* MRE, *esset ibi* I. — 9. *posthanc* pr. M. — *sed et amicorum multitudine* M, *sed et multitudine amicorum* R. — 11. *serpirastris* MR, *Cerberastris* «Alii» in mg. Repett. Lamb. — 12. *est* om. pr. M. — *admiratione in te integritatis* MR, *adm. vitae integr.* I et mg. M. (Ut nos, Codd. Balliol. et Helmst.) — 14. *neminem*] *nemo* MRI. — *et in initio* I. — 16. *meisque*] *in iisque* M, *in iis quae* I. (*meisque* mg. M.) — 17. *omnem pecuniam* om. Z. — 18. *ab* I. — 19. *habeo* MI. — 20. *actionem* MR, *rationem* I. (*auctionem* mg. M.) — 20. *cum*] *non* I. — 21. *Puteolos meos gressus non faciam* I. — *pirea* M. Sic deinceps. — 24. *quam*] *cui* pr. M. — *in* om. M. — *hoc M. ut* (id est, *hoc in ut*) I. — 25. *et* ante *Nic.* om. MI. — *Nicias Cous*] *meias eous* I. — *non*] *noen* pr. M, *non* et *noenii* corr. M, *noem* I, *nomen* R. (Correctum in Victoriana.) — 26. *oppidi* R. — *eo* corr. M: *reo* pr. M, *eoo* I, *re* RE et corr. M. — *video* M. — 28. *non dico* om. pr. M. — 30. *malus enim auctor*] *in aliis auctor* pr. M. — 32. *aliquot adolescentuli* om. pr. M. — *coimus*] *cum imus* M.

Mercator hoc addebat, captam e Sunio.

Quodsi δήμους oppida volumus esse, tam est oppidum Sunium quam Piraceus. Sed, quoniam Grammaticus es, si hoc mihi ζήτημα persolveris, magna me molestia liberaris. 11. Ille mihi litteras blandas mittit. Facit idem pro eo Balbus. Mihi certum est ab honestissima sententia digitum nusquam. Sed scis illi reliquum quantum sit. Putasne igitur verendum esse, ne aut obiiciat id nobis aliquis, si languidius, aut repetat, si fortius? Quid ad haec reperis? Solvamus, inquis. Age, a Caelio mutuabimur. Hoc tu tamen consideres velim. Puto enim, in senatu si quando praeclare pro re publica dixero, Tartessium istum tuum mihi exeunti, „Iube sodes nummos curari." 12. Quid superest? Etiam. Gener est suavis mihi, Tulliae, Terentiae; quantumvis vel ingenii vel humanitatis. [Satis.] Reliqua, quae nosti, ferenda. Scis enim, quos †aperierimus; qui omnes praeter eum, de quo per te egimus, rem me facere rentur. Ipsis enim expensum nemo ferret. Sed haec coram. Nam multi sermonis sunt. Tironis reficiendi spes est in M'. Curio; cui ego scripsi tibi eum gratissimum facturum. Dat. v. Id. Decembr. a Pontio ex Trebulano.

IV. (A. U. C. 704.)

CICERO ATTICO S.

1. Dionysium flagrantem desiderio tui misi ad te, nec mehercule aequo animo; sed fuit concedendum: quem quidem cognovi cum doctum, quod mihi iam ante erat notum, tum sane plenum officii, studiosum etiam meae laudis, frugi hominem ac, ne libertinum laudare videar, plane virum bonum. 2. Pompeium vidi IIII. Id. Decembres; fuimus una horas duas fortasse. Magna laetitia mihi visus est affici meo adventu: de triumpho hortari, suscipere partes suas; monere, ne ante in senatum accederem, quam rem confecissem; ne dicendis sententiis aliquem tribunum alienarem. Quid quaeris? In hoc officio sermonis nihil potuit esse prolixius. De re publica autem ita mecum locutus est, quasi non dubium bellum haberemus. Nihil ad spem concordiae; plane illum a se alienatum cum ante intelligeret, tum vero proxime iudicasse: venisse Hirtium a Caesare, qui esset illi familiarissimus, ad se non accessisse; et, cum ille a. d. VIII. Idus Decembr. vesperi venisset, Balbus de tota re constituisset a. d. VII. ad Scipionem ante lucem venire, multa de nocte eum profectum esse ad Caesarem. Hoc illi τεκμηριῶδες

---

1. *haec* I. — 2. δήμους) λαον R. — 3. *zetema* M, *thema* I. — 7. Fort. *nobis*, *aliquid si*. Or. — 8. *aut ille repetat* auctore Ernestio Schuetzius. — 8. *reppereris* R. — 9. *a* om. pr. M. — *tu* om. pr. M. — 11. *exeunti urbe iube* I. — *curari* Muretus: *curare* MRIE. Cfr. ad Att. 10, 11. — *Qui* MRI. — 12. *genere* RI. — 13. *Satis*] «Eradendum hoc v.» Pius. Item Schuetzius; nos seclusimus. — 14. *aperierimus* M: *aperuerimus* RIE. Fort. *quos* (a nobis) *averterimus*. Or. — 15. *rem* Y: *reum* MRIE. — *offerret* M, *offert* R, *offeret* I. (Correctum ex Y.) — 16. *sermones* R. — *M. Curione* M, *M. Curionem* RI. — 17. *futurum* I. — 22. *fuit non cedendum* pr. M. — 23. *notum, tum sane* I et Manutio auctore Schuetzius: *notum sanctum* pr. M, *notum, tum sanctum* RE et corr. M. — 26. *fortasse* om. R. — 29. *hoc iudicio et officio* I. — 30. *ita* om. R. — 32. *a* MR: *ab* IE. — 33. *illi*] *sibi* R. — 34. *cum* om. I. — 35. *ad* om. R. — 36. *cum* om. I. — *esse* om. R. — *Hoc*] *hec* corr. M.

videbatur esse alienationis. 3. Quid multa? Nihil me aliud consolatur, nisi quod illum, cui etiam inimici alterum consulatum, fortuna summam potentiam dederat, non arbitror fore tam amentem, ut haec in discrimen adducat. Quodsi ruere coeperit, nae ego multa timeo, quae non audeo scribere. Sed, ut nunc est, a. d. III. Nonas Ian. ad urbem cogito.

V. (A. U. C. 704.)

CICERO ATTICO S.

1. Multas uno tempore accepi epistolas tuas; quae mihi, quamquam recentiora audiebam ex iis, qui ad me veniebant, tamen erant iucundae. Studium enim et benevolentiam declarabant. Valetudine tua moveor, et Piliam in idem genus morbi delapsam curam tibi afferre maiorem sentio. Date igitur operam, ut valeatis. 2. De Tirone, video tibi curae esse; quem quidem ego, etsi mirabiles utilitates mihi praebet, cum valet, in omni genere vel negotiorum vel studiorum meorum, tamen propter humanitatem et modestiam malo salvum quam propter usum meum. 3. Philogenes mecum nihil unquam de Luscenio locutus est; de ceteris rebus habes Dionysium. Sororem tuam non venisse in Arcanum miror. De Chrysippo, meum consilium probari tibi non moleste fero. Ego in Tusculanum nihil sane hoc tempore. Devium est τοῖς ἀπαντῶσιν et habet alia δύςχρηστα. Sed de Formiano Tarracinam pridie Kal. Ian. Inde Pomptinam summam; inde Albanum Pompeii; ita ad urbem III. Nonas, natali meo. 4. De re publica quotidie magis timeo. Non enim boni, ut †putant, consentiunt. Quos ego equites Romanos, quos senatores vidi, qui acerrime cum cetera, tum hoc iter Pompeii vituperarent! Pace opus est. Ex victoria cum multa mala, tum certe tyrannus existet. Sed haec propediem coram. Iam plane mihi deest, quod ad te scribam. Nec enim de re publica, quod uterque nostrûm scit eadem; et domestica nota sunt ambobus. 5. Reliquum est iocari, si hic sinat. Nam ego is sum, qui illi concedi putem utilius esse, quod postulat, quam signa conferri. Sero enim resistimus ei, quem per annos decem aluimus contra nos. „Quid sentis igitur"? inquis. Nihil scilicet nisi de sententia tua; nec prius quidem, quam nostrum negotium aut confecerimus aut deposuerimus. Cura igitur, ut valeas. Aliquando ἀπότριψαι quartanam istam diligentia, quae in te summa est.

VI. (A. U. C. 704.)

CICERO ATTICO S.

1. Plane deest quod ad te scribam; nota omnia tibi sunt; nec ipse habeo, a te quid exspectem. Tantum igitur nostrum illud sollemne

---

2. *cui*] *quo* pr. M. — 3. *dederit* auctore Pio Manutius. — 10. *his* I. — 11. *Valetudine* mg. Cratandri: *Invaletudine* MRIE. — 15. *mirabilis utilitatis fructum mihi* I. — 15. *vel* ante *negotiorum* om. I. — 17. *Luscenio* Victorius: *Lusgenio* MRI, *Luscieno* cum Cratandro E, *Lucieno* Corradus. Cfr. Varr. R. R. 2, 5, 1. — 22. *Pontinium* M, *Pomptinum* R, *Pontinum* I. — *sumam* MI, *suniam* R. (Correctum ex YZ.) — 24. *putavi* Manutius. Fort. *putabant* (boni ipsi) vel *putarat* (Pompeius). Or. — *consentiunt* om. pr. M. — 25. *tum*] *tamen* I. — 27. *tyrannis* I. Cfr. Moser ad ll. de Rep. p. 178. — *mihi deest*] *nihil est* R. — 28. *quid ad* MI. Cfr. Hand ad Wopkens p. 168. — 38. *quid* MRI. — 39. *quod* cum Lambino E. — *illud nostrum* R.

servemus, ut ne quem istuc euntem sine litteris dimittamus. 2. De re publica valde timeo, nec adhuc fere inveni, qui non concedendum putaret Caesari quod postularet potius quam depugnandum. Est illa quidem postulatio opinione valentior. Cur autem nunc primum ei resistamus? *Οὐ γὰρ δὴ τόδε μεῖζον ἔπι κακόν*, quam cum quinquennium prorogabamus; aut cum, ut absentis ratio haberetur, ferebamus; nisi forte haec illi tum arma dedimus, ut nunc cum bene parato pugnaremus. Dices, „Quid tu igitur sensurus es"? Non idem, quod dicturus. Sentiam enim omnia facienda, ne armis decertetur; dicam idem, quod Pompeius; neque id faciam humili animo. Sed rursus hoc permagnum rei publicae malum est; at quodam modo mihi praeter ceteros non rectum me in tantis rebus a Pompeio dissidere.

VII. *(A. U. C.* 704.*)*

CICERO ATTICO S.

1. „Dionysius, vir optimus, ut mihi quoque est perspectus, et doctissimus, tuique amantissimus, Romam venit xv. Kal. Ian. et litteras a te mihi reddidit:" tot enim verba sunt de Dionysio in epistola tua. Illud †putato non adscribis: „et tibi gratias egit." Atqui certe ille agere debuit; et, si esset factum, quae tua est humanitas, adscripsisses. Mihi autem nulla de eo *παλινῳδία* datur propter superioris epistolae testimonium. Sit igitur sane bonus vir. Hoc enim ipsum bene fecit, quod mihi sui cognoscendi penitus etiam istam facultatem dedit. 2. Philogenes recte ad te scripsit; curavit enim, quod debuit. Eum ego uti ea pecunia volui, quoad liceret; itaque usus est menses xiiii. 3. Pomptinium cupio valere, et, quod scribis in urbem introisse, vereor quid sit; nam id nisi gravi de causa non fecisset. Ego, quoniam iiii. Nonas Ianuarias compitalicius dies est, nolo eo die in Albanum venire, ne molestus sim familiae. Veniam iii. Nonas igitur; inde ad urbem pridie Nonas. Tua *λῆψις* quem in diem incurrat, nescio; sed prorsus te commoveri incommodo valetudinis tuae nolo. 4. De honore nostro, nisi quid occulte Caesar per suos tribunos molitus erit, cetera videntur esse tranquilla. Tranquillissimus autem animus meus; qui totum istuc aequi boni facit; et eo magis, quod iam a multis audio constitutum esse Pompeio et eius consilio in Siciliam me mittere, quod imperium habeam. Id est *Ἀβδηριτικόν*. Nec enim senatus decrevit nec populus iussit me imperium in Sicilia habere. Sin hoc res publica ad Pompeium defert, qui me magis quam

1. *is tunc* pr. M, *istac* I et corr. M. — 3. *quidem impudens postulatio* RI et mg. M. — 4. *resistam* MR. — 5. *οὐ - - κακόν* (ex Odyss. *μ*, 209.) Schuetzius: *ουγαθαν τοδε μειζον εποι κακον* R, *οὐ γὰρ ἂν τόδε μεῖζον ἔπει κακόν* cum Victorio E. (De M parum constat.) — 8. *censurus* R. — 11. *at*] *et* MRI. (Emendavit Malaspina.) — 17. *a me tibi* MI. — 18. *putato* XZMRI: *puto* cum Victorio E. Requiritur haec fere sententia: *Illud, illo purgato, non adscribis.* Or. — 19. *illi* I. — 20. *tua est*] *tu si* MI. — 21. *Sit*] *Sed* pr. M. — 25. *et*] *sed* malebat Ernestius. Fort. *et* delendum cum Lambino, qui edidit: *valere. Quod eum.* Or. — 28. *venire molestus familiae* MRI. (Correctum ex XZ.) — *Veniam* fort. delendum. Or. — 29. *Non. Ianuar.* MRI. — *igitur; inde ad*] *inde igitur ad* R. — 31. *quod* pr. M. — 32. *suos* om. I. — 34. *a* om. pr. M. — 37. *refert* MRI. (Correxit Iunius.)

privatum aliquem mittat? Itaque, si hoc imperium mihi molestum erit, utar ea porta, quam primam videro. 5. Nam, quod scribis mirificam exspectationem esse mei neque tamen quemquam bonorum aut satis bonorum dubitare, quid sensurus sim: ego, quos tu bonos esse dicas, non intelligo — ipse nullos novi —; sed ita, si ordines bonorum quaerimus. Nam singulares sunt boni viri; verum in dissensionibus ordines bonorum et genera quaerenda sunt. Senatum bonum putas, per quem sine imperio provinciae sunt? — nunquam enim Curio sustinuisset, si cum eo agi coeptum esset: quam sententiam senatus sequi noluit; ex quo factum est, ut Caesari non succederetur —: an publicanos? qui nunquam firmi, sed nunc Caesari sunt amicissimi; an feneratores? an agricolas? quibus optatissimum est otium. Nisi eos timere putas, ne sub regno sint, qui id nunquam, dum modo otiosi essent, recusarunt. 6. Quid ergo? exercitum retinentis, cum legis dies transierit, rationem haberi placet? Mihi vero ne absentis quidem. Sed, cum id datum est, illud una datum est. „Annorum enim decem imperium et ita latum placet." Placet igitur etiam me expulsum et agrum Campanum perisse et adoptatum patricium a plebeio, Gaditanum a Mytilenaeo; et Labieni divitiae et Mamurrae placent et Balbi horti et Tusculanum. Sed horum omnium fons unus est. Imbecillo resistendum fuit; et id erat facile. Nunc legiones XI., equitatus tantus, quantum volet; Transpadani, plebes urbana, tot tribuni pl., tam perdita iuventus, tanta auctoritate dux, tanta audacia. Cum hoc aut depugnandum est aut habenda e lege ratio. 7. „Depugna", inquis, „potius, quam servias." Ut quid? si victus eris, proscribare? si viceris, tamen servias? „Quid ergo", inquis, „acturus es?" Idem quod pecudes, quae dispulsae sui generis sequuntur greges. Ut bos armenta, sic ego bonos viros aut eos, quicunque dicentur boni, sequar, etiamsi ruent. Quid sit optimum male contractis rebus, plane video. Nemini est enim exploratum, cum ad arma ventum est, quid futurum sit; at illud omnibus, si boni victi sint, nec in caede principum clementiorem hunc fore, quam Cinna fuerit, nec moderatiorem quam Sulla in pecuniis locupletium. Ἐμπολιτεύομαί σοι iamdudum, et facerem diutius, nisi me lucerna desereret. Ad summam, DIC M. TVLLI. Assentior Cn. Pompeio, id est, T. Pomponio. Alexim, humanissimum puerum, nisi forte, dum ego absum, adolescens factus est — id enim agere videbatur —, salvere iubeas velim.

---

1. *mittit* Z. — 2. *ea porta*] *e porta* M, *Eporta* R, *porta* I. — *primum* MRI. (Ut nos, Bosius.) — 3. *aut satis bonorum* in M a pr. m. omissum, in mg. ab alia manu additum, rursusque deletum est. — 4. *sensurus*] *facturus* Z et mg. Cratandri. — 7. *bonum*] *bonorum* I. — 11. *Caesaris* R. — 12. *eos* om. pr. M. — *ne* om. pr. M. — 13. *qui id*] *quid id* pr. M, *quod* RI et corr. M. — 14. *diem* MRI. (Correctum in Manutiana.) — 17. *placet? Placet* cum aliis distinguit E, qua in ratione cum Aldo et Lamb. del. esset *enim*. Alterum *placet* om. MR. — 19. *horti*] *citi* I. — 21. *plebs* R. — 22. *tot* om. R. — 24. *inquis potuit quam* I. — *Ut*] *et* R. — 26. *depulsae* I. — 29. *Nemo* I. — 30. *sint* R: *sunt* MIE. — 32. *Syllam* M. — *locupletum* R et pr. M. — 34. *Assentiar* R. — *P. Pomponio* M.

VIII. (*A. U. C.* 704.)

CICERO ATTICO S.

1. Quid opus est de Dionysio tam valde affirmare? An mihi nutus tuus non faceret fidem? Suspicionem autem eo mihi maiorem taciturnitas tua attulerat, quod et tu soles conglutinare amicitias testimoniis tuis et illum aliter cum aliis de nobis locutum audiebam. Sed prorsus ita esse, ut scribis, mihi persuades. Itaque ego is in illum sum, quem tu me esse vis. 2. Diem tuum ego quoque ex epistola quadam tua, quam incipiente febricula scripseras, mihi notaveram; et animadverteram posse pro re nata te non incommode ad me in Albanum venire III. Nonas Ianuar. Sed, amabo te, nihil incommodo valetudinis feceris. Quid enim est tantum in uno aut altero die? 3. Dolabellam video Liviae testamento cum duobus coheredibus esse in triente, sed iuberi mutare nomen. Est *πολιτικὸν σκέμμα*, rectumne sit nobili adolescenti mutare nomen mulieris testamento. Sed id *φιλοσοφώτερον διευκρινήσομεν*, cum sciemus, quantum quasi sit in trientis triente. 4. Quod putasti fore, ut ante, quam istuc venirem, Pompeium viderem, factum est ita. Nam VI. Kal. ad Lavernium me consecutus est. Una Formias venimus et ab hora octava ad vesperum secreto collocuti sumus. Quod quaeris, ecquae spes pacificationis sit: quantum ex Pompeii multo et accurato sermone perspexi, ne voluntas quidem est. Sic enim existimat, si ille vel dimisso exercitu consul factus sit, *σύγχυσιν τῆς πολιτείας* fore. Atque etiam putat eum, cum audierit contra se diligenter parari, consulatum hoc anno neglecturum ac potius exercitum provinciamque retenturum. Sin autem ille fureret, vehementer hominem contemnebat et suis et rei publicae copiis confidebat. Quid quaeris? Etsi mihi crebro *ξυνὸς Ἐνυάλιος* occurrebat, tamen levabar cura, virum fortem et peritum et plurimum auctoritate valentem audiens *πολιτικῶς* de pacis simulatae periculis disserentem. 5. Habebamus autem in manibus Antonii contionem habitam X. Kal. Ianuar., in qua erat accusatio Pompeii usque a toga pura, querela de damnatis, terror armorum; in quibus ille, „Quid censes", aiebat, „facturum esse ipsum, si in possessionem rei publicae venerit, cum haec quaestor eius infirmus et inops audeat dicere?" Quid multa? Non modo non expetere pacem istam sed etiam timere visus est. [Ex] illa autem sententia †INX relinquendae urbis movet hominem, ut puto. Mihi autem illud molestissimum est, quod solvendi sunt nummi Caesari et instrumentum triumphi eo conferendum. Est enim *ἄμορφον, ἀντιπολιτευομένου χρεωφειλέτην* esse. Sed haec et multa alia coram.

---

3. *est*] *erat* Ernestio auctore Schuetzius. — *tam* om. I. — *nuntius* I. — 4. *taciturnitas tua* M: *tua taciturnitas* RIE. — 6. *aliis*] *malis* corr. M. — 12. *Bivie* R. — 15. *διακρινουμεν* R. — 18. *Lavernum* Y, *Larvernium* M. «Emendati Codd. *Lavinium* habent.» Pius. — *me* om. MR. — 19. *Quod*] *quid* corr. M. — 20. *ecquae* MR: *et quae* I, *ecqua* cum Lambino E. — 23. *parari diligenter* I. — 25. *fureret*] Fort. *rueret*. Or. — 26. *ὕπνος νήδυμος* R et mg. M. — 27. *levabat* I. — 33. *eius* om. I. — 35. *INX* Y, *in* M, *ira* R, *ita* cum Grutero E, om. I. (In corruptelis *INX*, *in* latere videtur temporis nota. Sententia aliquatenus constat deleto *EX*, ut volebat Ernestius. Nos seclusimus.) — 37. *et in instrumentum* M. — *conferendum est. Est enim* R. — 38. *αντιπολιτευομενον* R et fort. M. — *et* om. M.

IX. (A. U. C. 704.)

CICERO ATTICO S.

1. „Quotidiene", inquis, „a te accipie ıdae litterae sunt?" Si habebo, cui dem, quotidie. „At iam ipse ades." Tum igitur, cum venero, desinam. Unas video mihi a te non esse redditas; quas L. Quintius, familiaris meus, cum ferret, ad bustum Basili vulneratus et spoliatus est. 2. Videbis igitur, numquid fuerit in iis, quod me scire opus sit; et simul hoc διευκρινήσεις πρόβλημα sane πολιτικόν: cum sit necesse aut haberi Caesaris rationem, illo exercitum vel per senatum vel per tribunos pl. obtinente, aut persuaderi Caesari, ut tradat provinciam atque exercitum et ita consul fiat; aut, si id non persuadeatur, haberi comitia sine illius ratione, illo patiente atque obtinente provinciam; aut, si per tribunos pl. non patiatur, tamen quiescat, rem adduci ad interregnum; aut, si ob eam causam, quod ratio eius non habeatur, exercitum adducat, armis cum eo contendere; illum autem initium facere armorum aut statim nobis minus paratis aut tum, cum comitiis, amicis eius postulantibus, ut e lege ratio habeatur, impetratum non sit; ire autem ad arma aut hanc unam ob causam, quod ratio non habeatur, aut addita causa, si forte tribunus pl. senatum impediens aut populum incitans notatus aut senatus consulto circumscriptus aut sublatus aut expulsus sit dicensve se expulsum ad illum confugerit; suscepto autem bello, aut tenenda sit urbs aut, ea relicta, ille commeatu et reliquis copiis intercludendus: quod horum malorum, quorum aliquod certe subeundum est, minimum putes. 3. Dices profecto persuaderi illi, ut tradat exercitum et ita consul fiat. Est omnino id eiusmodi, ut, si ille eo descendat, contra dici nihil possit; idque eum, si non obtinet, ut ratio habeatur retinentis exercitum, non facere miror. Nobis autem, ut quidam putat, nihil est timendum magis quam ille consul. „At sic malo", inquies, „quam cum exercitu." Certe. Sed istud ipsum SIC magnum malum putet aliquis; neque ei remedium est ullum. „Cedendum est, si id volet." Vide consulem illum iterum, quem vidisti consulatu priore. „At tum imbecillus plus", inquit, „valuit quam tota res publica." Quid nunc putas? Et eo consule Pompeio certum est esse in Hispania. O rem miseram! siquidem id ipsum deterrimum est, quod recusari non potest; et quod ille si faciat, iamiam a bonis omnibus summam ineat gratiam. 4. Tollamus igitur hoc, quo illum posse adduci negat: de reliquis quid est deterrimum? Concedere illi, quod, ut idem dicit, impudentissime postulat. Nam quid impudentius? tenuisti

---

3. *coram. Quotidiene* (titulo omisso) M. — 4. *adest* I. — 6. *Basilii* MRI. — *spoliatus* M: *despoliatus* RIE, *dispoliatus* Asc. tertia, ut malebat Ernestius. — 7. *his* I. — 8. *et simul hoc* mg. Cratandri: *et si multo hoc* MRI, *et simul tu hoc* cum Victorio E. — 10. *persuadere* R. — 11. *id ei non* RI et corr. M. — 13. *et tamen* Lambinus. — 16. *partis* pr. M. — 17. *haberetur* I. — *imperatum* I et pr. M. — 23. *quid* corr. M. — *aliquid* R. — 25. *Est*] *Et* I. — 27. *ut*] *et* I. — 28. *putant* cum libris RI. (Correxit Tunstallus.) — *sic magnum malum* Lambinus: *sic o magnum malum* MI, *sil. O malum* R, *dico magnum malum* suo arbitratu Ernestius. — *putet* Y: *putat* MRIE. — 31. *volet id* I. — 32. *inquit* Cod. Ambros. 17.: *inquis* MRIE. — 35. *iamiam*] *iam* I. Cfr. Hand Turs. III. p. 156. — *a* om. RI. — 37. *negat* Orellius: *negant* cum libris RIE. — *illi concedere* I. — 38. *quid est impudentius* R.

provinciam per decem annos, non tibi a senatu sed a te ipso per vim et per factionem datos. Praeteriit tempus, non legis, sed libidinis tuae; fac tamen, legis: ut succedatur, decernitur: impedis et ais, „Habe mei rationem." Habe tu nostrûm. Exercitum tu habeas diutius, quam populus iussit, invito senatu? Depugnes oportet, nisi concedis. Cum bona quidem spe, ut ait idem, vel vincendi vel in libertatê moriendi. Iam si pugnandum est, quo tempore, in casu, quo consilio, in temporibus situm est. Itaque te in ea quaestione non exerceo. Ad ea, quae dixi, affer, si quid habes; equidem dies noctesque torqueor.

X. *(A. U. C.* 705.*)*

CICERO ATTICO S.

Subito consilium cepi, ut, antequam luceret, exirem, ne qui conspectus fieret aut sermo, lictoribus praesertim laureatis. De reliquo neque hercule, quid agam, nec, quid acturus sim, scio; ita sum perturbatus temeritate nostri amentissimi consilii. Tibi vero quid suadeam, cuius ipse consilium exspecto? Cnaeus noster quid consilii ceperit capiatve, nescio, adhuc in oppidis coartatus et stupens. Omnes, si in Italia consistat, erimus una; sin cedet, consilii res est. Adhuc certe, nisi ego insanio, stulte omnia et incaute. Tu, quaeso, crebro ad me scribe vel quod in buccam venerit.

XI. *(A. U. C.* 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Quaeso, quid hoc est? aut quid agitur? Mihi enim tenebrae sunt. „Cingulum", inquit, „nos tenemus; Anconem amisimus. Labienus discessit a Caesare." Utrum de imperatore populi Romani, an de Hannibale loquimur? O hominem amentem et miserum, qui ne umbram quidem unquam *τοῦ καλοῦ* viderit! Atque haec ait omnia facere se dignitatis causa. Ubi est autem dignitas nisi ubi honestas? Num honestum igitur habere exercitum nullo publico consilio? occupare urbes civium, quo facilior sit aditus ad patriam? *χρεῶν ἀποκοπάς*, *φυγάδων καθόδους*, sexcenta alia scelera moliri,

τὴν θεῶν μεγίστην ὥστ᾽ ἔχειν τυραννίδα — ?

Sibi habeat suam fortunam! Unam mehercule tecum apricationem in illo Lucretino tuo sole malim quam omnia istiusmodi regna; vel potius

2. *datam* I. — *tempus*, *non legis*] *tempus non legit* M, *tempus non legitimum* R et mg. M, *tempus legitimum* I. — *sed - - tamen*, *legis* om. MRI. (Suppleta sunt a Victorio ex mg. Cratandri.) — 3. *impedisset ais* M. — *mei*] *in eam* pr. M, *meam* R et corr. M. — 4. *habet nostrum* pr. M, *habe nostrum* RI et corr. M. — *habeas*] *habes* I. — 6. *vel mihi lib.* I. — 7. *in temp.*] *sine temp.* pr. M. — 8. *exercuero* I. — 14. *nec*] *ne* M. — *acturus quid* I. — 15. *amantissimi* I. — 16. *quoius* M, *quouis* R. — 17. *sed stupens. omnes si* R et pr. M, *sed stupent omnes si* I. (Ut nos, XYZ et corr. M.) — 18. *consistet* Asc. tertia. — *si incedet* I, *sin decedet* Prisci Codd. Pii. — *est. Adhuc incerti. Nisi* R, *est adhuc incerti. Nisi* I. (*certa* pr. M, *incerti* corr. M.) — 19. *incaute agi iudico. Tu* I. — *ad me crebro* I. — 23. *agere* R. — 24. *inquit* MRI: *inquis* cum C2dd. Malasp. E. — 25. *a* MR: *ab* IE. — 26. *loquuntur* R. — 28. *Num*] *nisi* pr. M. (Delevit *Num* Lambinus, ut malebat Ernestius.) — 29. *honestum est igitur* R. — 33. *applicationem* I et pr. M. — 34. *Lucrativo* MI, *Lucretilino* Faërnus.

mori milies quam semel istiusmodi quidquam cogitare. 2. „Quid si tu velis"? inquis. Age quis est, cui velle non liceat? Sed ego hoc ipsum velle miserius esse duco quam in crucem tolli. Una res est ea miserior, adipisci, quod ita volueris. Sed haec hactenus. Libenter enim in his molestiis ἐνσχολάζω σοι. 3. Redeamus ad nostrum. Per fortunas! quale tibi consilium Pompeii videtur? Hoc quaero, quod urbem reliquerit. Ego enim ἀπορῶ· tum: „Nihil absurdius!" Urbem tu relinquas? Ergo idem, si Galli venirent. „Non est, inquit, „in parietibus res publica." At in aris et focis. „Fecit idem Themistocles." Fluctum enim totius barbariae ferre urbs una non poterat. At idem Pericles non fecit, annum fere post quinquagesimum, cum praeter moenia nihil teneret. Nostri olim, urbe reliqua capta, arcem tamen retinuerunt.

Οὕτω που τῶν πρόσθεν ἐπευθόμεθα κλέα ἀνδρῶν.

4. Rursus autem ex dolore municipali sermonibusque eorum, quos convenio, videtur hoc consilium exitum habiturum. Mira hominum querela est — nescio istic; sed facies, ut sciam —, sine magistratibus urbem esse, sine senatu. Fugiens denique Pompeius mirabiliter homines movet. Quid quaeris? Alia causa facta est; nihil iam concedendum putant Caesari. Haec, tu mihi explica, qualia sint. 5. Ego negotio praesum non turbulento. Vult enim me Pompeius esse, quem tota haec Campania et maritima ora habeat ἐπίσκοπον, ad quem delectus et summa negotii referatur. Itaque vagus esse cogitabam. Te puto iam videre, quae sit ὁρμὴ Caesaris, qui populus, qui totius negotii status. Ea velim scribas ad me, et quidem, quoniam mutabilia sunt, quam saepissime. Acquiesco enim et scribens ad te et legens tua.

XII. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Unam adhuc a te epistolam acceperam, datam XII. Kal., in qua significabatur aliam te ante dedisse, quam non acceperam. Sed quaeso, ut scribas quam saepissime, non modo si quid scies aut audieris, sed etiam si quid suspicabere, maximeque, quid nobis faciendum aut non faciendum putes. Nam quod rogas, curem, ut scias, quid Pompeius agat, ne ipsum quidem scire puto; nostrûm quidem nemo. 2. Vidi Lentulum consulem Formiis X. Kal., vidi Libonem; plena timoris et erroris omnia., Ille iter Larinum; ibi enim cohortes et Luceriae et Teani reliquâque in Apulia. Inde utrum consistere uspiam velit, an mare transire, nescitur. Si manet, vereor, ne exercitum firmum habere non possit;

---

1. *milies*] *moliens* pr. M. — *semet illiusmodi* MR. — 3. *eo* R. — 5. *iis* R. — *σοι*] *COCON* M, om. R. — 7. *tum*] «Vetusti Codd. *tamen.*» Pius. Sic malebat Ernestius. — 9. *At*] *aut* R. — *idem* om. MR. — 13. *που* - - *ἀνδρῶν* om. R. — 14. *dolore*] Fort. *rumore.* Or. — 16. *nescis* M. — *istic*] *an istic* Ernestio auctore Schuetzius. — 17. *esse in senatu* pr. M. — 18. *casa* pr. M. — *facta est*] *factas* pr. M, *facta* (omisso *est*) RI et corr. M. — 21. *Campania* R: *Campana* MIE. — *dilectus* M. — 22. *negotii summa* I. — *conferatur* R. — 23. *ὁρμὴ*] *hora me* pr. M, *hora viae* corr. M, *ora vie* RI. — 24. *et quoniam quidem* I. — 28. *Kal. Iun. in* MRI. (Emendatum ex Y.) — 31. *faciundum* bis I. — 32. *putas* MRI. (Correxit Lambinus.) — *roges* R. — 34. *terroris* Manutius. — 35. *Teani* Inscriptiones: *Theani* MRIE. — 36. *Apuleia* pr. M. — 37. *non* om. I.

sin discedit, quo aut qua aut quid nobis agendum est? Nescio. Nam istum quidem, cuius *φαλαρισμὸν* times, omnia teterrime facturum puto. Nec eum rerum prolatio nec senatus magistratuumque discessus nec aerarium clausum tardabit. 3. Sed haec, ut scribis, cito sciemus. Interim velim mihi ignoscas, quod ad te scribo tam multa toties. Acquiesco enim et tuas volo elicere litteras maximeque consilium, quid agam aut quo me pacto geram; demittamne me penitus in causam? Non deterreor periculo, sed dirumpor dolore. Tam nullo consilio aut tam contra meum consilium gesta esse omnia! An cuncter et tergiverser et iis me dem, qui tenent, qui potiuntur? *Αἰδέομαι Τρῶας.* nec solum civis sed etiam amici officio revocor; etsi frangor saepe misericordia puerorum. 4. Ut igitur ita perturbato, etsi te eadem sollicitant, scribe aliquid, et maxime, si Pompeius Italia cedit, quid nobis agendum putes. M'. quidem Lepidus — nam fuimus una — eum finem statuit, L. Torquatus eundem. Me cum multa, tum etiam lictores impediunt; nihil vidi unquam, quod minus explicari posset. Itaque a te nihildum certi exquiro, sed quid videatur. Denique ipsam *ἀπορίαν* tuam cupio cognoscere. 5. Labienum ab illo discessisse propemodum constat. Si ita factum esset, ut ille Romam veniens magistratum et senatum Romae offenderet, magno usui causae nostrae fuisset. Damnasse enim sceleris hominem amicum rei publicae causa videretur; quod nunc quoque videtur, sed minus prodest: non enim habet, cui prosit; eumque arbitror poenitere; nisi forte id ipsum est falsum, discessisse illum. Nos quidem pro certo habebamus. 6. Et velim — quamquam, ut scribis, domesticis te finibus tenes — formam mihi urbis exponas, ecquod Pompeii desiderium, ecquae Caesaris invidia appareat; etiam quid censeas de Terentia et Tullia, Romae eas esse, an mecum, an aliquo tuto loco. Et haec et si quid aliud ad me scribas velim vel potius scriptites.

XIII. a. *(A. U. C.* 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. De Vennonianis rebus tibi assentior. Labienum *ἥρωα* iudico. Facinus iamdiu nullum civile praeclarius; qui, ut aliud nihil, hoc tamen profecit: dedit illi dolorem. Sed etiam ad summam profectum aliquid puto. Amo etiam Pisonem; cuius iudicium de genero suspicor visum iri grave. Quamquam, genus belli quod sit, vides. Ita civile est, ut non ex civium dissensione sed ex unius perditi civis audacia natum sit. Is autem valet exercitu; tenet multos spe et promissis; omnia omnium

---

1. *discedet* Bosius. — *est? Nescio* Orellius: *est, nescio* MRE, *sit, nescio* I. — 2. *quoius* MI. — 3. *eum*] *enim* I. — *probatio* mg. M. — *senectus* pr. M. — 7. *demittamne*] *dimittamne* Vb et fort. M, *dimittamus* Codd. Bosii et RI, *demittam* Pius. (Ut nos, Manutius.) — 8. *Tam*] *Tamne* Z et fort. M. — 9. *conter* R. — 11. *etsi*] *et sic* I. — 12. *Ut*] *Tu* Pius. — 13. *M'.*] *M.* MRI. (Correxit Manutius.) — 15. *Me tamen multa*: *tamen etiam* I. — 16. *possit* Asc. tertia. — *nihildum*] *nihil* R. — 25. *et quod* RI. — 26. *ecquae* Vb et fort. M: *et quae* RI, *ecqua* E. — *invidia*] *invia* pr. M, *via* corr. M, *iniuria* RI. (Ut nos, Victorius.) — *censeas*] *sentias* R. — 27. *tuto*] *tuo* M. — *Et* om. R et Bosius in Add. — 28. *velim* om. pr. M. — 31. *ἥρωα* om. R. — 35. *genus*] *totius* pr. Z, *genus totius* malebat Lambinus. — 37. *valet. exercitum tenet multa* MRI. (Correctum e Codd. Lambini.)

concupivit. Huic tradita urbs est, nuda praesidio, referta copiis. Quid est, quod ab eo non metuas, qui illa templa et tecta non patriam sed praedam putet? Quid autem sit acturus aut quo modo, nescio. sine senatu, sine magistratu. Ne simulare quidem poterit quidquam πολιτικῶς. Nos autem ubi exsurgere poterimus aut quando? Quorum dux quam ἀστρατήγητος, tu quoque animadvertis; cui ne † Picena quidem nota fuerint; quam autem sine consilio, res testis. Ut enim alia omittam decem annorum peccata, quae condicio non huic fugae praestitit? 2. Nec vero nunc quid cogitet scio; ac non desino per litteras sciscitari. Nihil esse timidius constat, nihil perturbatius. Itaque nec praesidium, cuius parandi causa ad urbem retentus est, nec locum ac sedem praesidii ullam video. Spes omnis in duabus insidiose retentis, paene alienis legionibus. Nam delectus adhuc quidem invitorum est et a pugnando abhorrentium. Condicionum autem amissum tempus est. Quid futurum sit, non video. Commissum quidem a nobis certe est sive a nostro duce, ut e portu sine gubernaculis egressi tempestati nos traderemus. 3. Itaque de Ciceronibus nostris dubito quid agam; nam mihi interdum amandandi videntur in Graeciam. De Tullia autem et Terentia, cum mihi barbarorum adventus proponitur, omnia timeo; cum autem Dolabellae venit in mentem, paullum respiro. Sed velim consideres, quid faciendum putes: primum πρὸς τὸ ἀσφαλές — aliter enim mihi de illis ac de me ipso consulendum est —; deinde ad opiniones, ne reprehendamur, quod eas Romae velimus esse in communi bonorum fuga. Quin etiam tibi et Peducaeo — scripsit enim ad me —, quid faciatis, videndum est. Is enim splendor est vestrûm, ut eadem postulentur a vobis, quae ab amplissimis civibus. Sed de hoc tu videbis, quippe cum de me ipso ac de meis te considerare velim. 4. Reliquum est, ut, et quid agatur, quoad poteris, explores scribasque ad me, et quid ipse coniectura assequare; quod etiam a te magis exspecto. Nam, acta omnibus nuntiantibus, a te exspecto futura. *Μάντις δ' ἄριστος* —. Loquacitati ignosces, quae et me levat ad te quidem scribentem et elicit tuas litteras.

XIII. b. [CICERO ATTICO S.]

5. Aenigma Oppiorum ex Velia plane non intellexi. Est enim numero Platonis obscurius. Iam intellexi † tuum. Oppios enim de Velia succones dicis. In eo aestuavi diu; quo aperto, reliqua patebant et cum

---

1. *cupivit* «Vetusti Codices.» Pius. — 3. *sine senatu*] *ne senatus* pr. M. — 4. *simulare*] *somniare* «Vetusti Codices.» Pius. — 6. *cui ne Picena*] *quo in epicena* pr. M, i. e. *quoi ne Picena*. «Res in Piceno gestae.» Pius. Fort. *ne τὰ ἐπίχοινα*. Or. — 7. *res testis*] *res stet* MR, *resistet* I. (Correctum ex XYZ.) — 9. *esse* om. I et pr. M. — *timidius*] *tardius* R. — 11. *retentum* I. — 12. *insidiose* cum Codd. Pii Asc. tertia: *invidiose* MIE, *invidiosa* R. — *legibus* pr. M. — 13. *dilectis* pr. M, *dilectus* corr. M. — *invidorum* pr. M. — 14. *sit*] *est* R et pr. M. — 17. *emendandi* RI et pr. M. — 19. *adventus ad urbem proponitur* I et mg. M. — 21. *illis*] *ipsis* I. — 22. *ad opiniones*] *ad* (spatium vacuum) *opiniones* I, *πρὸς τὰς δόξας* Corradus. Placet. Or. — 24. *Peducaeo* Inscriptiones: *Peduceo* MIE, *Peduceio* R. — *scripsti* M, *scripsisti* RI. (Correxit Victorius.) — 26. *de ipso ac de me ista considerare* MRI. (Correctum ex Z.) — 29. *a te etiam* R. — *expeto* pr. M. — 30. *δε* R. — 34. *tuum*] *tuum aenigma* RI, *tamen* Schuetzius. Fort. *totum*. Or. — 35. *saxones* XZ, *saccones* MI, *Santones* R. (Correctum ex Y.) — *dices* M. — *aestuavi diu*] *es tu aut diu* M, *aestu aut diu* I, *aestu aut die* R. (Emendatum ex Y.)

Terentiae summa congruebant. 6. L. Caesarem vidi Minturnis a. d. VIII. Kal. Febr. mane cum absurdissimis mandatis, non hominem sed scopas solutas; ut id ipsum mihi ille videatur irridendi causa fecisse, qui tantis de rebus huic mandata dederit: nisi forte non dedit et hic sermone aliquo arrepto pro mandatis abusus est. 7. Labienus, vir mea sententia magnus, Teanum venit a. d. IX. Kal. Ibi Pompeium consulesque convenit. Qui sermo fuerit et quid actum sit, scribam ad te, cum certum sciam. Pompeius a Teano Larinum versus profectus est a. d. VIII. Kal. Eo die mansit Venafri. Aliquantum animi videtur nobis attulisse Labienus. Sed ego nondum habeo, quid ad te ex his locis scribam. Ista magis exspecto: quid illim afferatur; quo pacto de Labieno ferat; quid agat Domitius in Marsis, Iguvii Thermus, P. Attius Cinguli; quae sit populi urbani voluntas; quae tua coniectura de rebus futuris: haec velim crebro et quid tibi de mulieribus nostris placeat et quid acturus ipse sis, scribas. Si scriberem ipse, longior epistola fuisset; sed dictavi propter lippitudinem.

XIV. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. A. d. VI. Kal. Febr. Capuam Calibus proficiscens, cum leviter lippirem, has litteras dedi. L. Caesar mandata Caesaris detulit ad Pompeium a. d. VIII. Kal., cum is esset cum consulibus Teani. Probata condicio est, sed ita, ut ille de iis oppidis, quae extra suam provinciam occupavisset, praesidia deduceret. Id si fecisset, responsum est ad urbem nos redituros esse et rem per senatum confecturos. Spero † esse in praesentia pacem nos habere; nam et illum furoris et hunc nostrum copiarum suppoenitet. 2. Me Pompeius Capuam venire voluit et adiuvare delectum; in quo parum prolixe respondent Campani coloni. Gladiatores Caesaris, qui Capuae sunt, de quibus ante ad te falsum ex A. Torquati litteris scripseram, sane commode Pompeius distribuit binos singulis patribus familiarum. Scutorum in ludo IↃↃ. fuerunt. Eruptionem facturi fuisse dicebantur. Sane multum in eo rei publicae † profixum est! 3. De mulieribus nostris, in quibus est tua soror, quaeso videas, ut satis honestum nobis sit eas Romae esse, cum ceterae illa dignitate discesserint. Hoc scripsi ad eas et ad te ipsum antea. Velim

---

2. *non ad homines* I. — 5. *est*] *sit* I. — 8. *a* MR: *ab* IE. — 9. *Venafriam* M. — *animi*] *enim* I. — 10. *quid* MRI: *quod* Ernestius. — 11. *illim* Bosius: *illinc* MRE, *illic* I. — 12. *in Marsis* om. pr. M, *in maresis* mg. M, *in mare* R. — *Iguvii*] *Sisingui* R, om. I, *Tignii*, «nunc Santa Maria in Georgio», Pius. (Ut nos *(Iguii)* Steucho auctore Vb. De M non satis constat.) — *Thermus*] *Cn. Teranius* I. — *Actius* RI, *Accius* Asc. tertia. — 14. *sis ipse* R. — 19. *leveriter* vel *leventer* Codd. Lambini. — 24. *Spero esse*] *Spero etiam* Asc. prima, *Spero ipse* malebat Ernestius, *Spero* Schuetzius, quod probat Hand Turs. III. p. 290. Fort. *Spero - etsi* (dubito) . . . *in*. Or. (Ut editum est, Codd. Bosii et MRI.) — 25. *hunc virum nostrum* I. — 27. *dilectum* M. — 28. *qui* om. RI. — *ex A. Torquati* Cratander et Bosius in Add.: *ex Torquati* MRIE. — 30. *Scutorum*] «Alii *secutorum* legunt.» Pius. (Sic Victorius.) Cfr. pro Milon. §. 64. — *IↃↃ.*] *CIↃ.* Z, *M.* R. (Ut nos, XYM.) — *fuerunt: bis eruptionem* I. — 31. *profixum* M: *provisum* RIE. Fort. *profectum* a v. *proficio*, *κατ' εἰρωνείαν*. Or. — 33. *ceteri* MRI. — *illa* corr. M: *illi* pr. M, *ulla* RIE.

eas cohortere, ut exeant; praesertim cum ea praedia in ora maritima habeamus, cui ego praesum, ut in iis pro re nata non incommode possint esse. Nam si quid offendimus in genero nostro — quod quidem ego praestare non debeo, sed id fit maius, quod mulieres nostrae praeter ceteras Romae remanserunt —: tu ipse cum Sexto, scire velim, quid cogites de exeundo de totaque re quid existimes. Equidem pacem hortari non desino, quae vel iniusta utilior est quam iustissimum bellum. Sed haec, ut fors tulerit.

XV. *(A. U. C.* 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Ut ab urbe discessi, nullum adhuc intermisi diem, quin aliquid ad te litterarum darem, non quo haberem magno opere, quid scriberem, sed ut loquerer tecum absens; quo mihi, cum coram id non licet, nihil est iucundius. 2. Capuam cum venissem a. d. VI. Kal. pridie, quam has litteras dedi, consules conveni multosque nostri ordinis. Omnes cupiebant Caesarem abductis praesidiis stare condicionibus iis, quas tulisset. Uni Favonio leges ab illo nobis imponi non placebat; sed is haud auditus in consilio. Cato enim ipse iam servire quam pugnare mavult. Sed tamen ait in senatu se adesse velle, cum de condicionibus agatur, si Caesar adductus sit, ut praesidia deducat. Ita, quod maxime opus est, in Siciliam ire non curat; quod metuo, ne obsit, in senatu esse vult. Postumius autem, de quo nominatim senatus decrevit, ut statim in Siciliam iret Furfanioque succederet, negat se sine Catone iturum, et suam in senatu operam auctoritatemque quam magni aestimat. Ita res ad Fannium pervenit. Is cum imperio in Siciliam praemittitur. 3. In disputationibus nostris summa varietas est. Plerique negant Caesarem in condicione mansurum, postulataque haec ab eo interposita esse, quo minus, quod opus esset ad bellum, a nobis pararetur. Ego autem eum puto facturum, ut praesidia deducat. Vicerit enim, si consul factus erit, et minore scelere vicerit, quam quo ingressus est. Sed accipienda plaga est. Sumus enim flagitiose imparati cum a militibus, tum a pecunia; quam quidem omnem, non modo privatam, quae in urbe est, sed etiam publicam, quae in aerario est, illi reliquimus. Pompeius ad legiones Attianas est profectus; Labienum secum habet.

---

1. *praesidia* MRI. (Correctum e Cod. in mg. Repetitt. Lamb.) — 2. *praesim* I. — *iis* R: *his* MIE. — 3. *Nam, si quid offendimus, in genero nostro; quod - - non debeo. Sed* cum Bosio E. (Nos distinximus partim cum Victorio.) — *genere* I. — 6. *cogitas* I. — *Equidem pacem*] *Quidem pacem* pr. M, *Pacem quidem* RI et corr. M, *Equidem ad pacem* mg. Cratandri. (Ut nos, Graevio auctore E.) — 7. *bellum in civibus. Sed* RI et mg. M. — 12. *quid*] *quod* Ernestius. — 13. *id* om. R. — *liceret* MRI. (Correctum e Codd. Malasp. et Helmstad.) — 18. *haud* om. MRI. (Insertum est ex Y. Cfr. Hand Turs. III. p. 39. «Vetusti Codd.: *sed is adhibitus non est in c.*» Pius.) — 21. *metu* R. — *absit* R et corr. M, — 22. *Postumius* R: *Postumus* MIE. — 23. *Furfanioque* Schuetzius: *Fuffanoque* Codd. Bosii, *Fusanoque* I et pr. M, *Fursanoque* corr. M, *Sufanoque* R, *Furfanoque* E. — *cederet, is negat* I. Cfr. Buenemann. ad Lact. Institt. 3, 14, 12. Moser ad ll. de Rep. p. 550. — *se iturum sine Catone* I. — 24. *quam* cum Asc. tertia om. Manutius. — 25. *praeficitur* I. — 26. *veritas* MI. — 30. *erit*] *fuerit* I. — *minori* I. — *est ingressus* I. — 34. *Actianas* RI. — *secum*] *cum se* R et pr. M.

Ego tuas opiniones de his rebus exspecto. Formias me continuo recipere cogitabam.

XVI. (*A. U. C.* 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Omnes arbitror mihi tuas litteras redditas esse, sed primas praepostere, reliquas ordine, quo sunt missae, per Terentiam. De mandatis Caesaris adventuque Labieni et responsis consulum ac Pompeii scripsi ad te litteris iis, quas a. d. v. Kal. Capua dedi; pluraque praeterea in eandem epistolam conieci. 2. Nunc has exspectationes habemus duas: unam, quid Caesar acturus sit, cum acceperit ea, quae referenda ad illum data sunt L. Caesari; alteram, quid Pompeius agat; qui quidem ad me scribit paucis diebus se firmum exercitum habiturum spemque affert, si in Picenum agrum ipse venerit, nos Romam redituros esse. Labienum secum habet non dubitantem de imbecillitate Caesaris copiarum; cuius adventu Cnaeus noster multo animi plus habet. Nos a consulibus Capuam venire iussi sumus ad Nonas Febr. Capua profectus sum Formias a. d. III. Kal. Eo die cum Calibus tuas litteras hora fere nona accepissem, has statim dedi. 3. De Terentia et Tullia tibi assentior; ad quas scripseram, ad te ut referrent; si nondum profectae sunt, nihil est quod se moveant, quoad perspiciamus, quo loci sit res.

XVII. (*A. U. C.* 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Tuae litterae mihi gratae iucundaeque sunt. De pueris in Graeciam transportandis tum cogitabam, cum fuga ex Italia quaeri videbatur. Nos enim Hispaniam peteremus; illis hoc aeque commodum non erat. Tu ipse cum Sexto etiamnunc mihi videris Romae recte esse posse. Etenim minime amici Pompeio nostro esse debetis. Nemo enim unquam tantum de urbanis praediis detraxit. Videsne me etiam iocari? Scire iam te oportet, L. Caesar quae responsa referat a Pompeio, quas ab eodem ad Caesarem ferat litteras. Scriptae enim et datae ita sunt, ut proponerentur in publico; in quo accusavi mecum ipse Pompeium, qui, cum scriptor luculentus esset, tantas res atque eas, quae in omnium manus venturae essent, Sestio nostro scribendas dederit. Itaque nihil unquam legi scriptum σηστιωδέστερον. Perspici tamen ex litteris Pompeii potest nihil Caesari negari omniaque et cumulate, quae postulet, dari, quae ille amentissimus fuerit, nisi acceperit, praesertim cum impudentissime postulaverit. Quis enim tu es, qui dicas: „Si in Hispaniam profectus erit, si praesidia dimiserit." — Tamen conceditur? Minus honeste nunc quidem, violata iam ab illo re publica illatoque bello, quam si olim de ratione habenda impetrasset; et tamen vereor, ut his

---

7. *ad Pompeium* MRI. (Correctum ex Y.) — 8. *Capuae* I. — 16. *iussi sumus*] *iussimus* M. — 20. *respiciamus* I. — *loco* I. — 23. Novae epistolae initium hinc primus fecit Bosius. — 28. *praediis* Cod. in mg. Repett. Lamb.: *praesidiis* MRIE. — 29. *te iam* I. — *quasque* I. — 30. *ita datae* I. — 31. *proponeretur* I. — 34. *σεστιωδεστερον* R. — 37. *ducas* I. — 38. *tamen conceditur* I et corr. M: *a me non conceditur* pr. M, *tamen concedere* R, *tamen non conceditur* cum Bosio E.

ipsis contentus sit. Nam cum ista mandata dedisset L. Caesari, debuit esse paullo quietior, dum responsa referrentur; dicitur autem nunc esse acerrimus. 3. Trebatius quidem scribit se ab illo ix. Kal. Febr. rogatum esse, ut scriberet ad me, ut essem ad urbem; nihil ei me gratius facere posse. Haec verbis plurimis. Intellexi ex dierum ratione, ut primum de discessu nostro Caesar audisset, laborare eum coepisse, ne omnes abessemus. Itaque non dubito, quin ad Pisonem, quin ad Servium scripserit. Illud admiror non ipsum ad me scripsisse, non per Dolabellam, non per Caelium egisse; quamquam non aspernor Trebatii litteras, a quo me unice diligi scio. 4. Rescripsi ad Trebatium — nam ad ipsum Caesarem, qui mihi nihil scripsisset, nolui —, quam illud hoc tempore esset difficile; me tamen in praediis meis esse neque delectum ullum neque negotium suscepisse. In quo quidem manebo, dum spes pacis erit; sin bellum geretur, non deero officio nec dignitati meae, pueros ὑπεκθέμενος in Graeciam. Totam enim Italiam flagraturam bello intelligo. Tantum mali excitatum est partim ex improbis, partim ex invidis civibus. Sed haec paucis diebus ex illius ad nostra responsa responsis intelligentur, quorsum evasura sint. Tum ad te scribam plura, si erit bellum; sin autem etiam induciae, te ipsum, ut spero, videbo. 5. Ego iiii. Non. Febr., quo die has litteras dedi, in Formiano, quo Capua redieram, mulieres exspectabam; quibus quidem scripseram, tuis litteris admonitus, ut Romae manerent. Sed audio maiorem quendam in urbe timorem esse. Capuae Non. Febr. esse volebam, quia consules iusserant. Quidquid huc erit a Pompeio allatum, statim ad te scribam, tuasque de istis rebus litteras exspectabo.

XVIII. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. iiii. Non. Febr. mulieres nostrae Formias venerunt tuaque erga se officia plena tui suavissimi studii ad me pertulerunt. Eas ego, quoad sciremus, utrum turpi pace nobis an misero bello esset utendum, in Formiano esse volui et una Cicerones. Ipse cum fratre Capuam ad consules — Nonis enim adesse iussi sumus — iii. Non. profectus sum, cum has litteras dedi. Responsa Pompeii grata populo et probata contioni esse dicuntur. Ita putaram. Quae quidem ille si repudiarit, iacebit; sin acceperit . . . . Utrum igitur, inquies, mavis? Responderem, si quemadmodum parati essemus, scirem. 2. Cassium erat hic auditum expulsum Ancone eamque urbem a nobis teneri. Si bellum futurum est, negotium utile. Caesarem quidem, L. Caesare cum mandatis de pace misso, tamen aiunt acerrime delectum habere, loca occupare, vincire

2. *nunc autem* pr. M. — 5. *pluribus* I. — 7. *Ita* R. — 12. *dilectum* M, ubique. — 15. *επεκτεμενος* M. — 16. *malum* I et pr. M. — *excitatum est partim* Lambinus et Bosius in Add.: *excitatum partim* MRIE. — 17. *responsa* del. censebat Ernestius. — 18. *intelligerentur* R. — *sunt* R. — *plura* om. R. — 23. *esse Non. Febr.* R. — *nolebam* I. — 28. *Quarto Non.* I. — 29. *ad me pertulerunt* mg. Cratandri et Bosius in Add.: *attulerunt* MRIE. — *Eas*] *res* pr. M. — *ergo* I. — *quod* M. — 30. *turpe* MRI. (Correctum ex XYZ.) — *misere* MRI. (Emendavit Pius.) — 32. *tertio Nonas* I. — 34. *si* om. MR. — *tacebit* MI. — 35. *sin* Lambinus: *si* MRIE. — *mavis*] *magis* I. — 37. *Ancona* M, *Anconem* I. — 39. *vinciri* MRI. (Correctum in Cratandrina.)

praesidiis. O perditum latronem! o vix ullo otio compensandam hanc rei publicae turpitudinem! Sed stomachari desinamus, tempori pareamus, cum Pompeio in Hispaniam eamus. Haec optio in malis; quoniam illius alterum consulatum a re publica ne data quidem occasione reppulimus. Sed haec hactenus. 3. De Dionysio, fugit me ad te antea scribere; sed ita constitui: exspectare responsa Caesaris, ut, si ad urbem rediremus, ibi nos exspectaret; sin tardius id fieret, tum eum arcesseremus. Omnino quid ille facere debuerit in nostra illa fuga, quid docto homine et amico dignum fuerit, cum praesertim rogatus esset . . . . sed haec non nimis exquiro a Graecis. Tu tamen videbis, si erit, quod nolim, arcessendus, ne molesti simus invito. 4. Quintus frater laborat, ut tibi, quod debet, ab Egnatio solvat; nec Egnatio voluntas deest nec parum locuples est; sed cum tale tempus sit, ut Q. Titinius — multum enim est nobiscum — viaticum se neget habere idemque debitoribus suis denuntiarit, ut eodem fenore uterentur, atque hoc idem etiam L. Ligus fecisse dicatur, nec hoc tempore aut domi nummos Quintus habeat aut exigere ab Egnatio aut versuram usquam facere possit, miratur te non habuisse rationem huius publicae difficultatis. Ego autem, etsi illud *ψευδησιόδειον* — ita enim putatur — observo, *μηδὲ δίκην*, praesertim in te, a quo nihil unquam vidi temere fieri, tamen illius querela movebar. Hoc, quidquid est, te scire volui.

XIX. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

Nihil habeo, quod ad te scribam. Quin etiam eam epistolam, quam eram elucubratus, ad te non dedi. Erat enim plena spei bonae, quod et contionis voluntatem audieram et illum condicionibus usurum putabam, praesertim suis. Ecce tibi III. Non. Febr. mane accepi litteras tuas, Philotimi, Furnii, Curionis ad Furnium, quibus irridet L. Caesaris legationem. Plane oppressi videmur; nec, quid consilii capiam, scio; nec mehercule de me laboro: de pueris quid agam, non habeo. Capuam tamen proficiscebar haec scribens, quo facilius de Pompeii rebus cognoscerem.

XX. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Breviloquentem iam me tempus ipsum facit. Pacem enim desperavi; bellum nostri nullum administrant. Cave enim putes quidquam

---

1. *o* ante *vix* om. MRI. (Insertum e XYZ.) — 3. *optio* Grutero auctore Schuetzius: *opto* MRIE. — 7. *redierimus* R. — 8. *Omitto* mg. Cod. Memmii et Malaspina. — *quod ille* pr. M. — 9. *amicum* pr. M. · *esset sed* corr. M, *essem sed* RI et pr. M, *esset, scio; sed* cum mg. Cratandri E. — 10. *hoc non minus* I. — 11. *arcessendus ne molestissimus invitoque fratre l.* M, *arcessendusne sit molestissimus invitusque frater l.* R, *arcessendus ne molestissimo invitoque fratre l.* I. (Correxit Victorius.) — 13. *Q. Ticinius* I. — 14. *nobiscum est* I. — 17. *exire* M· — *te*] *et* I. — 19. *putavi* I. — 20. *illius*] *nullius* MRI. — 21. *volui. Cura, ut valeas* I. — 24. *etiam eam epistolam* MRI: *etiam epistolam* E, ut tacite dedit Bosius. — 25. *dederam* pr. M. — *bonae spei* R. — 26. *putabant impresertim* pr. M. — 27. *III.* pr. M: *IIII.* I et corr. M, *in* R, *II.* Corrado auctore E. — 28. *Furium* I. — *irrideat* I. — 35. *me iam* R. — *ipsum* om. pr. M.

esse minoris his consulibus; quorum ergo spe audiendi aliquid et cognoscendi nostri apparatus maximo imbri Capuam veni pridie Nonas, ut eram iussus. Illi autem nondum venerant, sed erant venturi, inanes, imparati. Cnaeus autem Luceriae dicebatur esse et adire cohortes legionum Attianarum, non firmissimarum. At illum ruere nuntiant et iam iamque adesse, non ut manum conserat — quicum enim? — sed ut fugam intercludat. 2. Ego autem in Italia καὶ συναποθανεῖν. Nec te id consulo. Sin extra, quid ago? Ad manendum hiems, lictores, improvidi et negligentes duces; ad fugam hortatur amicitia Cnaei, causa bonorum, turpitudo coniungendi cum tyranno; qui quidem, incertum est, Phalarimne an Pisistratum sit imitaturus. Haec velim explices et me iuves consilio, etsi te ipsum istic iam calere puto. Sed tamen quantum poteris. Ego si quid hic hodie novi cognoro, scies. Iam enim aderunt consules ad suas Nonas. Tuas quotidie litteras exspectabo. Ad has autem, cum poteris, rescribes. Mulieres et Cicerones in Formiano reliqui.

XXI. (*A. U. C.* 705.)

CICERO ATTICO S.

1. De malis nostris tu prius audis quam ego. Istim enim emanant. Boni autem hinc quod exspectes, nihil est. Veni Capuam ad Nonas Febr., ita ut iusserant consules. Eo die Lentulus venit sero; alter consul omnino non venerat VII. Idus. Eo enim die ego Capua discessi et mansi Calibus. Inde has litteras postridie ante lucem dedi. Haec, Capuae dum fui, cognovi: nihil in consulibus, nullum usquam delectum. Nec enim conquisitores φαινοπροσωπεῖν audent, cum ille adsit contra, noster dux nusquam sit, nihil agat; nec nomina dant. Deficit enim non voluntas sed spes. Cnaeus autem noster — o rem miseram et incredibilem! — ut totus iacet! Non animus est, non consilium, non copiae, non diligentia. Mittam illa, fugam ab urbe turpissimam, timidissimas in oppidis contiones, ignorationem non solum adversarii sed etiam suarum copiarum. 2. Hoc cuiusmodi est? VII. Id. Febr. Capuam C. Cassius tribunus pl. venit, attulit mandata ad consules, ut Romam venirent, pecuniam de sanctiore aerario auferrent, statim exirent. Urbe relicta, redeant: quo praesidio? Deinde exeant: quis sinat? Consul ei rescripsit, ut prius ipse in Picenum. At illud totum erat amissum; sciebat nemo praeter me ex litteris Dolabellae. Mihi dubium non erat, quin ille iam iamque foret in Apulia, Cnaeus noster in navi. 3. Ego

---

1. *ergo* Y: *ego* MRIE. Cfr. Virg. Aen. 6, 670. — *audiendi aliquid et* ZMI: *audiendi et* RE. — 3. *autem*, *id est*, *Nonis*, *nondum* mg. Cratandri. — 5. *Attianarum*] *itinarum* pr. M, *itinerum* I et corr. M, *vicinarum* R. (Correxit Victorius.) — 7. *fuga* R. — 8. *manendum*] *me nondum* pr. M. — 12. *carere* R. — 15. *rescribas* I. — 19. *ego*] *nos* I. — *Istim* Lambinus: *Istum* pr. M, *Istinc* RIE et corr. M. Cfr. Hand Turs. III. p. 463. — *emant* pr. M. — 23. *calibis* pr. M. — 25. *adsit contra*, *noster* Orellius: *ad se contra quem noster* MRI, *adsit contra; cum noster* E, *adsit*, *contra noster* Schuetzius. (*adsit* correctum in Asc. pr., *cum* pro *quem* est in Manutiana.) — 29. *Mitto illam* R. — 31. *VII.*] *Septimo* I. — 33. *afferrent* M. — *exirent. Urbe relicta redeant* R: *exirent urbe relicta. Redeant* IE. — 34. *sinat consulere. scripsit* M, *sinat consulem? scripsit* R. — 37. *noster ergo in* I.

quid agam? Σχέμμα magnum; neque mehercule mihi quidem ullum, nisi omnia essent acta turpissime, neque ego ullius consilii particeps; sed tamen, quod me deceat. Ipse me Caesar ad pacem hortatur. Sed antiquiores litterae, quam ruere coepit. Dolabella, Caelius: „me illi valde satisfacere." Mira me ἀπορία torquet. Iuva me consilio, si potes; et tamen ista, quantum potes, provide. Nihil habeo tanta rerum perturbatione, quod scribam. Tuas litteras exspecto.

XXII. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Pedem in Italia video nullum esse, qui non in istius potestate sit. De Pompeio scio nihil; eumque, nisi in navem se contulerit, exceptum iri puto. O celeritatem incredibilem! Huius autem nostri? Sed non possum sine dolore accusare eum, de quo angor et crucior. Tu caedem non sine causa times; non quo minus quidquam Caesari expediat ad diuturnitatem victoriae et dominationis; sed video, quorum arbitrio sit acturus. 2. †Recte sit. Censeo cedendum de oppidis his. Egeo consilii. Quod optimum factu videbitur, facies. Cum Philotimo loquĕre; atque adeo Terentiam habebis Idibus. Ego quid agam? qua aut terra aut mari persequar eum, qui ubi sit, nescio? Etsi terra quidem qui possum? mari quo? Tradam igitur isti me? Fac posse tuto — multi enim hortantur —; num etiam honeste? Nullo modo. Quid? a te petam consilium, ut soleo? Explicari res non potest. Sed tamen, si quid in mentem venit, velim scribas, et ipse quid sis acturus.

XXIII. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. v. Id. Febr. vesperi a Philotimo litteras accepi: „Domitium exercitum firmum habere; cohortes ex Piceno, Lentulo et Thermo ducentibus, cum Domitii exercitu coniunctas esse; Caesarem intercludi posse, eumque id timere; bonorum animos recreatos Romae, improbos quasi perculsos." Haec metuo equidem ne sint somnia; sed tamen M'. Lepidum, L. Torquatum, C. Cassium tribunum pl. — hi enim sunt nobiscum, id est, in Formiano — Philotimi litterae ad vitam revocaverunt. Ego autem illa metuo ne veriora sint, nos omnes paene iam captos esse, Pompeium Italia cedere; quem quidem — o rem acerbam! — persequi Caesar dicitur. Persequi Caesar Pompeium? Quid? ut interficiat? O me miserum! Et non omnes nostra corpora opponimus? in quo tu quoque ingemiscis. Sed quid faciamus? Victi, oppressi, capti plane sumus, 2. Ego tamen, Philotimi litteris lectis, mutavi consilium de

---

1. *σκεψις. magnum* R. — 2. *esse* R. — 3. *doceat* I. — 6. *habeo in tanta* R. — 11. *navem* Cod. in mg. Repett. Lamb.: *navim* MRE, *navium* I. — 16. *Recte sic censeo* R, *Recte censes* Schuetzius, *Rectene sic censeo?* Moserus. (Ut nos, MIE. Fort. *Reate est*. Or.) — *de* delevit Lambinus. — *iis* MI. — 17. *consilio* I. — 18. *habebis*] Fort. *adibis* (ut pecuniam praebeat). Or. — 20. *quo trauciam. Igitur* R. — *istic* I. — 21. *etiam*] *et tam* M. — *modo quidem a te* MRI. (Emendatam ex YZ.) — 23. *sit* I. — 26. *v.*] *Quinta* R, *Quinto* IE. — *vesperis* R et pr. M. — *a*] *e* MRI. (Emendavit Lambinus.) — 27. *ducentibus* om. I. — 29. *id*] *idem* I. — 30. *M'.*] *M.* MRI. (Correxit Manutius.) — 31. *ii* R. — 32. *revocarunt* I. — 36. *non*] *nos* R. — 37. *oppressi* om. pr. M.

mulieribus; quas, ut scripseram ad te, Romam remittebam: sed mihi venit in mentem multum fore sermonem, me iudicium iam de causa publica fecisse; qua desperata quasi hunc gradum mei reditus esse, quod mulieres revertissent. De me autem ipso tibi assentior, ne me dem incertae et periculosae fugae, cum rei publicae nihil prosim, nihil Pompeio; pro quo emori cum pie possum, tum lubenter. Manebo igitur; etsi vivere . . . . 3. Quod quaeris, hic quid agatur: tota Capua et omnis hic delectus iacet; desperata res est; in fuga omnes sunt: nisi quid eius fuerit, ut Pompeius istas Domitii copias cum suis coniungat. Sed videbamur omnia biduo triduove scituri. Caesaris litterarum exemplum tibi misi; rogaras enim: cui nos valde satisfacere multi ad me scripserunt; quod patior facile, dum ut adhuc nihil faciam turpiter.

XXIV. *(A. U. C.* 705.*)*

CICERO ATTICO S.

Philotimi litterae me quidem non nimis, sed eos, qui in his locis erant, admodum delectarunt. Ecce postridie Cassio litterae Capua a Lucretio, familiari eius, Nigidium a Domitio Capuam venisse; eum dicere Vibullium cum paucis militibus e Piceno currere ad Cnaeum, confestim sequi Caesarem, Domitium non habere militum III. milia. Idem scripsit Capua consules discessisse. Non dubito, quin Cnaeus in fuga sit; modo effugiat. A consilio fugiendi, ut tu censes, absum.

XXV. *(A. U. C.* 705.*)*

CICERO ATTICO S.

Cum dedissem ad te litteras tristes et metuo ne veras de Lucretii ad Cassium litteris Capua missis, Cephalio venit a vobis, attulit etiam a te litteras hilariores, nec tamen firmas, ut soles. Omnia facilius credere possum, quam quod scribitis, Pompeium exercitum habere. Nemo huc ita affert, omniaque, quae nolim. Rem miseram! Malas causas semper obtinuit, in optima concidit. Quid dicam? nisi illud eum scisse — neque enim erat difficile —: hoc nescisse. Erat enim ars difficilis recte rem publicam regere. Sed iam iamque omnia sciemus et scribemus ad te statim.

XXVI. *(A. U. C.* 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Non venit idem usu mihi, quod tu tibi scribis: „Quoties exorior"! Ego enim nunc paullum exorior, et maxime quidem iis litte-

---

4. *ipse* MRI. (Correctum in Manutiana.) — 6. *cum*] *tum* I. — *libenter* R. — 7. *etsi triste sit vivere. Quod* R, *etsi vivere non liceat. Quod* I. — 9. *eius* MRI: *eiusmodi* cum Asc. sec. et seqq. E. — 10. *L. Caesaris* MRI. («Alii Codd. *C. Caesaris.*» Pius.) — 12. *turpiter. Vale* R. — 16. *Cassii* XYZMRI. (Correxit Bosius.) — 18. *vibuillum* pr. M, *vibullum* corr. M. — 19. *insequi* RI et corr. M. — *III. milia*] *vim* MRI. (Emendavit Lambinus et Bosius.) — 20. *Capua consules* R et corr. M: *consules Capua* IE. (Inter *Capua* et *consules* pr. M repetierat verba *a Lucretio familiari eius Nigidium a Domicio.*) — 21. *A*] *e* pr. M, *ego* mg. Cratandri. — 25. *Capuam* MRI. — *a vobis*] *ad nos* I. — 27. *scribis* Asc. tertia. — 28. *Rem* MRI: *O rem* cum Lambino E. — 29. *scisse*] *nescisse* R. — 31. *regere*] *gerere* Cod. Balliol. — 34. Titulum om. M. — 35. *Non*] *Nunc* R. — 36. *his* I.

ris, quae Roma afferuntur, de Domitio, de Picentium cohortibus. Omnia erant facta hoc biduo laetiora. Itaque fuga, quae parabatur, repressa est. Caesaris interdicta,

Si te secundo lumine hic offendero,

respuuntur. Bona de Domitio, praeclara de Afranio fama est. 2. Quod me amicissime admones, ut me integrum, quoad possim, servem, gratum est. Quod addis, ne propensior ad turpem causam videar, certe videri possum. Ego me ducem in civili bello, quoad de pace ageretur, nolui esse; non quin rectum esset, sed quia, quod multo rectius fuit, id mihi fraudem tulit. Plane eum, cui noster alterum consulatum deferret et triumphum — at quibus verbis! „pro tuis rebus gestis amplissimis" — inimicum habere nolueram. Ego scio, et quem metuam et quam ob rem. Sin erit bellum, ut video fore, partes meae non desiderabuntur. 3. De HS. xx. Terentia tibi rescripsit. Dionysio, dum existimabam vagos nos fore, nolui molestus esse. Tibi autem crebro ad me scribenti de eius officio nihil rescripsi, quod diem ex die exspectabam, ut statuerem, quid esset faciendum. Nunc, ut video, pueri certe in Formiano videntur hiematuri. Et ego? Nescio. Si enim erit bellum, cum Pompeio esse constitui. Quod habebo certi, faciam, ut scias. Ego bellum foedissimum futurum puto, nisi qui, ut tu † scis, Parthicus casus exstiterit.

LIBER VIII.

I. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Cum ad te litteras dedissem, redditae mihi litterae sunt a Pompeio. Cetera de rebus in Piceno gestis, quae ad se Vibullius scripsisset; de delectu Domitii: quae sunt vobis nota; nec tamen tam laeta erant

---

3. *cesar* pr. M. — 5. *respuentur* I. — 8. *videre* MR. — *possem* I, *non possum* R. — 9. *nolui* R: *novi* M, *navi* I, *negavi* cum Victorio E. — 10. *cui noster* mg. Cratandri: *quin noster* MRI, *cui Cnaeus noster* Victorio auctore E. — *alterum consulatum de ea referret* MI, *altero consulatu de eo referret* R. — 11. *et triumphum* om. R. — *at*] *a* MI. — *pro tuis rebus gestis* (ex Lib. 8. ad Att. 9, 2.) Lambinus: *pro suis R. gestis* Y, *pro suis rebus gestis* cum Bosio E, *ut prorsus gestis* M, *et prorsus gestis* R, *prorsus gestis* I. — 12. *nolueram*] *voluerim* I. — 14. *De HS. xx.* Codd. Malaspinae et Manutius: *De HS. xx. milibus* M (saltem Vb), *De sestertiis viginti milibus* R, *De sextertiis milibus* I, *De HS. millib. xx.* cum Graevio E. — 16. *scienti* M. — *aestimabam* R. — 18. *certo* M. — *Et ego? Nescio* Orellius: *Et ego nescio* MI, *Num et ego, nescio* RE. Cfr. Hand Turs. II. p. 511. — 19. *Quod*] *quid* M, *Si quid* R. — *faciam, ut scias*] *faciam ut sciebam* M, *ut scias: scribam* R. — 20. *futurum* om. pr. M. — *nisi quod tu scis* I. Malim: *nisi qui, ut tu scribis.* Cfr. supra v. 16. Or. — 25. *Vibillius* corr. M, *Iubidius* R. — 26. *nobis* I. — *nec tam laeta* M, *nec tamen laeta* RI. (Correctum ex Y.)

in iis litteris, quam ad me Philotimus scripserat: — ipsam tibi epistolam misissem, nisi tam subito fratris puer proficiscebatur; cras igitur mittam: — sed in ea Pompeii epistola erat in extremo ipsius manu: „Tu, censeo, Luceriam venias; nusquam eris tutius." Id ego in eam partem accepi, haec oppida atque oram maritimam illum pro derelicto habere; nec sum miratus eum, qui caput ipsum reliquisset, reliquis membris non parcere. 2. Ei statim rescripsi hominemque certum misi de comitibus meis, non quaerere, ubi tutissimo essem; si me vellet sua aut rei publicae causa Luceriam venire, statim esse venturum; hortatusque sum, ut oram maritimam retineret, si rem frumentariam sibi ex provinciis suppeditari vellet. Hoc me frustra scribere videbam. Sed, uti in urbe retinenda tunc, sic nunc in Italia non relinquenda testificabar sententiam meam. Sic enim parari video, ut Luceriam omnes copiae contrahantur, et ne is quidem locus stabilis, sed ex eo ipso, si urgeamur, paretur fuga. 3. Quo minus mirere, si invitus in eam causam descendo, in qua neque pacis neque victoriae ratio quaesita sit unquam sed semper flagitiosae et calamitosae fugae. Eundum; ut, quemcunque fors tulerit casum, subeam potius cum iis, qui dicuntur esse boni, quam videar a bonis dissentire. Etsi propediem video bonorum, id est, lautorum et locupletium, urbem refertam fore, municipiis vero his relictis, refertissimam. Quo ego in numero essem, si hos lictores molestissimos non haberem. Nec me M'. Lepidi, L. Volcatii, Ser. Sulpicii comitum poeniteret, quorum nemo nec stultior est quam L. Domitius, nec inconstantior quam App. Claudius. 4. Unus Pompeius me movet, beneficio, non auctoritate. Quam enim ille habeat auctoritatem in hac causa? qui, cum omnes Caesarem metuebamus, ipse eum diligebat; postquam ipse metuere coepit, putat omnes hostes illi oportere esse. Ibimus tamen Luceriam; nec eum fortasse delectabit noster adventus. Dissimulare enim non potero mihi, quae adhuc acta sunt, displicere. Ego si somnum capere possem, tam longis te epistolis non obtunderem. Tu, si tibi eadem causa est, me remunerere sane velim.

---

1. *iis* MR: *his* IE. — *quam ad*] *quas ad* RI. Malim: *quam quae ad.* Or. — *Philotimus scripserat: ipsam* MR: *Philotimus. Heri ipsam* I, *Philotimus: ipsam* suo arbitratu Ernestius. — 2. *misissem, nisi tam subito* corr. M: *misissem miser tam subito* pr. M, *misissem, nisi quod iam subito* I, *misissem, sed iam subito* R, *misissem, sed subito* cum Manutio E. — 6. *relicto* XZ et pr. M, *delicto* R. (Ut nos, I et corr. M.) — 7. *parceret* pr. M. — 8. *non quaerere* MI: *non me quaerere* RE, *me non quaerere* Pius. — *tutissimo* Charisius (p. 173. Putsch.) et mg. Cratandri: *tupissimo* Z, *tu pessimo* M, *tutissime* RIE et mg. M. — 11. *Haec* I. — 12. *videbam*] *volebam* pr. M. — *sic*] *sis* pr. M. — *in* om. pr. M. — 13. *Sic*] *Si* pr. M. — 14. *stabilis sit, sed* malebat Ernestius. — 15. *mire res et* pr. M, *mirere sed*, deinde *mirere si*, corr. M. — 16. *neque victoriae neque pacis* R. — 17. *sit* om. pr. M, *est* Victoriana pr. — *sed*] *si* pr. M. — *fuge eundem* pr. M. — 19. *a bonis*] *ab omnibus* MR. — 20. *locupletum* MRI. — 22. *mea ulepidi Lucei volcacii* pr. M, *me Auli Lepidi: Lucei: Volcatii* RI et corr. M. (Correctum in Manutiana.) — 23. *comitum*] *mecum* pr. M. — 23. *nec* ante *stultior* om. R. — 24. *Unus* om. I. — 27. *postquam vero ipse* I. — 28. *esse oportere* Lambinus. — *fortassis* R. — 30. *sint* I. — *displicere*] *dispisere* pr. M.

II. (A. U. C. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Mihi vero omnia grata: et quod scripsisti ad me, quae audieras; et quod non credidisti, quae digna diligentia mea non erant; et quod monuisti, quod sentiebas. Ego ad Caesarem unas Capua litteras dedi, quibus ad ea rescripsi, quae mecum ille de gladiatoribus suis egerat, breves, sed benevolentiam significantes, non modo sine contumelia sed etiam cum maxima laude Pompeii. Id enim illa sententia postulabat, qua illum ad concordiam hortabar. Eas si quo ille misit, in publico proponat velim. Alteras eodem die dedi, quo has ad te. Non potui non dare, cum et ipse ad me scripsisset et Balbus. Earum exemplum ad te misi. 2. Nihil arbitror fore, quod reprehendas. Si qua erunt, doce me, quo modo † a se effugere possim. Nihil, inquies, omnino scripseris. Qui magis effugias eos, qui volent fingere? Verumtamen ita faciam, quoad fieri poterit. Nam, quod me hortaris ad memoriam factorum, dictorum, scriptorum etiam meorum, facis amice tu quidem mihique gratissimum; sed mihi videris aliud tu honestum meque dignum in hac causa iudicare, atque ego existimem. Mihi enim nihil ulla in gente unquam, ab ullo auctore rei publicae ac duce turpius factum esse videtur, quam a nostro amico factum est: cuius ego vicem doleo; qui urbem reliquit, id est, patriam, pro qua et in qua mori praeclarum fuit. 3. Ignorare mihi videris, haec quanta sit clades. Es enim etiamnunc domi tuae. Sed invitis perditissimis hominibus esse diutius non potes. Hoc miserius, hoc turpius quidquam? Vagamur egentes cum coniugibus et liberis. In unius hominis quotannis periculose aegrotantis anima positas omnes nostras spes habemus, non expulsi, sed evocati ex patria; quam non servandam ad reditum nostrum sed diripiendam et inflammandam reliquimus. Ita multi nobiscum sunt, non in suburbanis, non in hortis, non in ipsa urbe; et si nunc sunt, non erunt. Nos interea ne Capuae quidem, sed Luceriae; et oram quidem maritimam iam relinquemus; Afranium exspectabimus et Petreium. Nam in Labieno parum est dignitatis. Hic tu in me illud: des, id feras. Nihil de me dico; alii viderint. Hic quidem quae est **? Domi vestrae estis

---

4. *credis te quae* M, *credidisti ea quae* R, *credis ea quae* I. — *digna a diligentia* M. — *erant*] *essent* I. — 5. *quid* R. — 7. *brevis* MR. — 8. *cum*] *huius* MRI, *cum huius* (omisso deinde *Pompeii*) malebat Ernestius. (Ut nos, Manutius.) — *Idem in illa* pr. M, *Idem enim illa* RI et corr. M. (Correctum in Manutiana.) — 11. *non dare*] *mandare* I et mg. M. — 13. *a se* Y: *e se* X, *esse* Z et pr. M, *enim* RI et corr. M, *ea* Malaspina auctore E. Fort. *νέμεσιν*. Or. — *possum* MRI. — 14. *Qui*] *quo* MRI. (Emendatum in Victoriana pr.) — 17. *meque*] *neque* pr. M. — 18. *atque*] *etque* pr. M. — 19. *in gente*] *ingentis* R. — 20. *esse videtur factum* I. — *quoius* M. — 21. *virem* R. — 24. *potest* pr. M. — 26. *positas*] *portans* R. — *omnis* MR. — *non* om. R et pr. M. — 27. *ex* M: *e* RIE. — 28. *et inflammandam*] *inflammandamque* R. — 29. *urbe* om. MR. (Habent Codd. Bosii et I.) — *et si nunc sunt*] *etsi non sunt* MR, *etsi sunt* I. (Correxit Pius.) — 31. *exspectavimus* I. — *et* om. M. — 32. *me* (spatium vacuum) *illud desideras* M, *me illud desideras* RI. (Ut nos, Y. Fort. *des, idem feras* vel *quod des, id feras*. Or.) — 33. *quae est* (spatium) *domi* M: *quae est ? domi* XYZE, *que est. domi* R, *quid est: domi* I. (Fort. post *est* excidit voc. Graecum, *ἀξία*, *ἀξίωσις*, *καλοκαγαθία* vel simile aliquod. Or.)

et eritis omnes boni. Qui istic se mihi non ostendit? quis nunc adest hoc bello? Sic enim iam appellandum est. 4. Vibullii res gestae sunt adhuc maximae. Id ex Pompeii litteris cognosces; in quibus animadvertito illum locum, ubi erit διπλῆ. Videbis, de Cnaeo nostro ipse Vibullius quid existimet. Quo igitur haec spectat oratio? Ego pro Pompeio lubenter emori possum. Facio pluris omnium hominum neminem. Sed non ita: „Uno in eo iudico spem de salute rei publicae." Significas enim aliquanto secus, quam solebas; ut etiam Italia; si ille cedat, putes cedendum. Quod ego nec rei publicae puto esse utile nec liberis meis; praeterea neque rectum neque honestum. Sed cur? „Poterisne igitur videre tyrannum?" — Quasi intersit, audiam an videam, aut locupletior mihi sit quaerendus auctor quam Socrates, qui, cum XXX. tyranni essent, pedem porta non extulit. Est mihi praeterea praecipua causa manendi; de qua utinam aliquando tecum loquar! Ego XIII. Kalend., cum eadem lucerna hanc epistolam scripsissem, qua inflammaram tuam, Formiis ad Pompeium, si de pace agetur, profecturus; si de bello, quid ero?

III. *(A. U. C.* 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Maximis et miserrimis rebus perturbatus, cum coram tecum mihi potestas deliberandi non esset, uti tamen tuo consilio volui. Deliberatio autem omnis haec est: si Pompeius Italia cedat, quod eum facturum esse suspicor, quid mihi agendum putes; et quo facilius consilium dare possis, quid in utramque partem mihi in mentem veniat, explicabo brevi. 2. Cum merita Pompeii summa erga salutem meam familiaritasque, quae mihi cum eo est, tum ipsa rei publicae causa me adducit, ut mihi vel consilium meum cum illius consilio, vel fortuna cum fortuna coniungenda esse videatur. Accedit illud: si maneo et illum comitatum optimorum et clarissimorum civium desero, cadendum est in unius potestatem; qui, etsi multis rebus significat se nobis esse amicum —, et ut esset, a me est — tute scis — propter suspicionem huius impendentis tempestatis multo ante provisum —: tamen utrumque considerandum est, et quanta fides ei sit habenda et, si maxime exploratum sit eum nobis amicum fore, sitne viri fortis et boni civis,

---

1. *Quis istic* Cod. in mg. Repett. Lamb.: *qui istim* Y, *quis tu* M, *qui tamen* I, *quis tum* RE. (*quis istim se mihi nunc* Tunstallus.) — 2. *iam enim* I. — *vibiulli* pr. M, *Vibulii* R, *Bibuli* I et corr. M, in quo rursus deletum est. — 3. *maxime* I. — *animadverto* I. — 5. *Iubulus* pr. M, *vibullus* et *bibulus* corr. M (sed *bibulus* rursus deletum), *Rebilius* R, *Bibulus* I. — *aestimet* R. — 6. *libenter* R. — 7. *Sed non ita non meo iudicio spem* MR, *Sed non tamen ita meo iudicio: spem* I. (Correctum ex Y.) — 8. *ut*] *aut* pr. M. — 9. *ego*] *equo* pr. M. — *utilis* R. — 16. *ageretur* cum libris RI. (Correxit Victorius.) — *profectis* pr. M, *profectus* I et corr. M, *profecturus eram* Asc. sec. — 17. *quid ero*] *quid erit* I, *videro* «prisci Pii Codices.» Placet. Or. — 20. *perturbatus cum coram te cum mihi potestas deliberandi non esset ut ita tamen* (verbo *esset* superscr. *est sed* et rursus deletum, verbis *ut ita* superscr. *uti*) M, *profectus sum coram tecum mihi p. d. non est: sed uti* R, *perturbatus sum coram te cum mihi p. d. non est: sed uti* I. (Correxit Victorius.) — 22. *italiam accedat* pr. M, *Italia excedat* RI et corr. M. (Ut nos, Victoriana pr.) 24. *quid*] *quod* pr. M. — 25. *summam* R. — 28. *cum fortuna* cum libris notis om. RI. (Supplendum vidit Malaspina.) — 33. *ei fides* I. — *adhibenda* R. — 34. *sit* ante *eum* cum Iac. Gronovii operis om. E.

esse in ea urbe, in qua, cum summis honoribus imperiisque usus sit, res maximas gesserit, sacerdotio sit amplissimo praeditus, nomen futurus, subeundumque periculum sit, cum aliquo fore dedecore, si quando Pompeius rem publicam recuperarit. 3. In hac parte haec sunt. Vide nunc, quae sint in altera. Nihil actum est a Pompeio nostro sapienter, nihil fortiter; addo etiam, nihil nisi contra consilium auctoritatemque meam. Omitto illa vetera, quod istum in rem publicam ille aluit, auxit, armavit; ille legibus per vim et contra auspicia ferendis auctor; ille Galliae ulterioris adiunctor; ille gener; ille in adoptando P. Clodio augur; ille restituendi mei quam retinendi studiosior; ille provinciae propagator; ille absentis in omnibus adiutor; idem etiam tertio consulatu, postquam esse defensor rei publicae coepit, contendit, ut decem tribuni pl. ferrent, ut absentis ratio haberetur; quod idem ipse sanxit lege quadam sua, Marcoque Marcello consuli finienti provinciis Galliis Kalendarum Martiarum diem restitit. Sed, ut haec omittam, quid foedius, quid perturbatius hoc ab urbe discessu sive potius turpissima fuga? Quae condicio non accipienda fuit potius quam relinquenda patria? Malae condiciones erant. Fateor; sed numquid hoc peius? 4. At recuperabit rem publicam. Quando? aut quid ad eam spem est parati? Non ager Picenus amissus? non patefactum iter ad urbem? non pecunia omnis et publica et privata adversario tradita? Denique nulla causa, nullae vires, nulla sedes, quo concurrant, qui rem publicam defensam velint. Apulia delecta est, inanissima pars Italiae et ab impetu huius belli remotissima; fuga et maritima opportunitas visa quaeri desperatione. †In te cepi Capuam, non quo munus illud defugerem, sed sic, ne causam; in qua nullus esset ordinum, nullus apertus privatorum dolor; bonorum autem esset aliquis, sed hebes, ut solet; et, ut ipse sensi, esset multitudo et infimus quisque propensus in alteram partem, multi mutationis rerum cupidi. 5. Dixi ipsi me nihil suscepturum sine praesidio et sine pecunia. Itaque habui nihil omnino negotii; quod ab initio vidi nihil quaeri praeter fugam. Eam si nunc sequor, quonam? Cum illo non; ad quem cum essem profectus, cognovi in iis locis esse Caesarem, ut tuto Luceriam venire non possem. Infero mari nobis, incerto cursu, hieme ma-

---

2. *nomen futurus, subeundumque* Iac. Gronovius: *non futurus subeundemque* pr. M, *non futurus subeundumque* R et corr. M, *non futurus sit sui iuris subeundumque* IE. — 3. *fore* MI: *forte* IE, *fortasse* Lambinus in mg. Repett. — *dedecore*] *docere* M. — *si* cum Iac. Gronovii operis om. E. — 5. *sint*] *sunt* I. — *sapienter*] *attenter* Z, *saltenter* pr. M. (Ut nos, RI et corr. M.) — 6. *adde* I. — *nisi*] *ni* M, *non* R. — 8. *legibus servi mei contra* RI et pr. M. (Ut nos, corr. M et Victorius.) — 9. *ille* ante *in* om. pr. M. — *optando* MRI. (Correctum in Cratandrina.) — 10. *prorogator* cum C1d. Malasp. et lemmate Pii Lambinus. — 11. *fidem* M. (*idem* mg. M.) — 14. *consule* pr. M. — *provinciis Galliis Kalendarum Martiarum diem restitit* Cod. Ursini: *provincias Gallias K. Martis die restitit* M, *provincias Gallias Kalendarum Martiarum diem restitit* R, *provincias Gallias Kal. Martiis restitit* I, *provinciis Galliis Kal. Mart. restitit* E. — 16. *turpissimamque sum fuga* pr. M. — *condicio non*] *conditiōn* pr. M. — 17. *accipienda*] *ante accipienda* I. — 18. *recuperavit* pr. M. — 21. *nulla viris* pr. M. — 23. *deleta* I. — 24. *in te* pr. M: *invite* RIE et corr. M. Malim: *Lente*. Or. — *cepit* pr. M. — 25. *sed sine causa* MRI. (Ut nos, Y.) — 27. *sensi, esset* Orellius: *sensissem* MRIE, *sensi* Lambinus. — 30. *habuit* MRI. (Correctum a Pio et ex mg. Crat.) — *negotio* M. — 32. *profecturus* Victoriana pr. — *his* MRI. (Correxit Bosius.)

xima navigandum est. Age iam, cum fratre, an sine? cum filio aut quo modo? In utraque enim re summa difficultas erit, summus animi dolor. Qui autem impetus illius erit in nos absentes fortunasque nostras? Acrior quam in ceterorum; quod putabit fortasse in nobis violandis aliquid se habere populare. Age iam, has compedes, fasces, inquam, hos laureatos efferre ex Italia quam molestum est! Qui autem locus erit nobis tutus — ut iam placatis utamur fluctibus —, antequam ad illum venerimus? Qua autem aut quo, nihil scimus. 6. At si restitero et fuerit nobis in hac parte locus, idem fecero, quod in Cinnae dominatione L. Philippus, quod L. Flaccus, quod Q. Mucius, quoquo modo ea res huic quidem cecidit; qui tamen ita dicere solebat, se id fore videre, quod factum est, sed malle quam armatum ad patriae moenia accedere. Aliter Thrasybulus, et fortasse melius. Sed est certa quaedam illa Mucii ratio atque sententia; est illa etiam [Philippi], et, cum sit necesse, servire tempori et non amittere tempus, cum sit datum. Sed in hoc ipso habent tamen iidem fasces molestiam. Sit enim nobis amicus, quod incertum est: sed sit; deferet triumphum. Non accipere, †ne periculosum sit, invidiosum ad bonos. O rem, inquis, difficilem et inexplicabilem! Atqui explicanda est. Qui † enim fieri potest? Ac ne me existimaris ad manendum esse propensiorem, quod plura in eam partem verba fecerim: potest fieri, quod fit in multis quaestionibus, ut res verbosior haec fuerit, illa verior. Quamobrem ut maxima de re aequo animo deliberanti, ita mihi des consilium velim. Navis et in Caieta est parata nobis et Brundisii. 7. Sed ecce nuntii, scribente me haec ipsa noctu in Caleno, ecce litterae, Caesarem ad Corfinium, Domitium Corfinii cum firmo exercitu et pugnare cupiente. Non puto etiam hoc Cnaeum nostrum commissurum, ut Domitium relinquat; etsi Brundisium Scipionem cum cohortibus duabus praemiserat, legionem Fausto conscriptam in Siciliam sibi placere a consule duci scripserat ad consules. Sed turpe Domitium deseri implorantem eius auxilium! Est quaedam spes, mihi quidem non magna, sed in his locis firma, Afranium in Pyrenaeo cum Trebonio pugnasse, pulsum Trebonium, etiam Fadium tuum transisse cum cohortibus; summa autem,

---

1. *sine? cum*] *si nec cum* pr. M, *sine? et cum* I et corr. M. — *aut*] *an* MRI. (Correctum ex XY.) — 2. *quo modo* XY: *quomodo* E. (De MRI nunc non liquet.) — 4. *exterorum* I. — *putavit* MR. — *in nobis fortasse* R. — 6. *efferre*] *hec ferre* (id est, *ecferre*) M, *hec ferrere* (sic) R, *haec ferre* I. — 8. *sciemus* MI. — 10. *damnatione* I. (*in C. dominatione e Marii tyrannide Ph.* Pius.) — *L. Philippus* Lambinus: *Philippus* MRIE. — 11. *cecidit quidem* pr. M. — 12. *sed hoc malle* cum Pio Graevius. — 13. *certe* MI. — 14. *etiam illa* I. Fort. *alia etiam*. Or. — *Philippi*] *Thrasybuli* Malaspina auctore E. Nos seclusimus. — 17. *Non accipere, ne periculosum sit: invidiosum* MR: *Non acciperene periculosum sit; an accipere invidiosum* IE. Sententia hoc fere requirit: *Non accipere me, periculosum est: accipere, invidiosum*. Or. — 20. *potest aliter? Ac* praeeunte Wielando Schuetzius. Malim: *Qui autem fieri potest?* Cfr. Wunder Var. Lect. p. XXXVIII. Or. — *ne* om. R. — 21. *in eam partem*] *mea in parte* pr. M, *mea parte* corr. M, *in ea parte* RI. (Ut nos, Pius et C3dd. Malasp.) — 25. *scribentis* R. — *Calleno* M. — 26. *cupientis* R. — 29. *legionem a Fausto* Manutius. — *a consulibus* M, *ac consulibus* RI. (Correxit Manutius ex Ep. 12. A.) — *ducis* M. — 30. *deseri* Orellius: *deserit* pr. M, *deserere erit* RIE et corr. M. — 31. *Est*] *Et* MR. — 32. *Affranium* M, item infra. — *Trebonio*] *Petronio* MI. — 33. *Fadium* Orellius: *Fabium* MRIE. — *summa*] *suum* MI. (Ut nos, R et mg. M.)

Afranium cum magnis copiis adventare. Id si est, in Italia fortasse manebitur. Ego autem, cum esset incertum iter Caesaris, quod vel ad Capuam vel ad Luceriam iturus putabatur, Leptam ad Pompeium misi et litteras; ipse, ne quo inciderem, reverti Formias. Haec te scire volui scripsique sedatiore animo, quam proxime scripseram, nullum meum iudicium interponens sed exquirens tuum.

IV. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Dionysius quidem tuus potius quam noster, cuius ego cum satis cognossem mores, tuo tamen potius stabam iudicio quam meo, ne tui quidem testimonii, quod ei saepe apud me dederas, veritus, superbum se praebuit in fortuna, quam putavit nostram fore; cuius fortunae nos, quantum humano consilio effici poterit, motum ratione quadam gubernabimus. Cui qui noster honos, quod obsequium, quae etiam ad ceteros contempti cuiusdam hominis commendatio defuit? ut meum iudicium reprehendi a Quinto fratre vulgoque ab omnibus mallem quam illum non efferre laudibus, Ciceronesque nostros meo potius labore subdoceri quam me alium iis magistrum quaerere. Ad quem ego quas litteras, dii immortales, miseram! quantum honoris significantes! quantum amoris! Dicaearchum mehercule aut Aristoxenum diceres arcessi, non hominem omnium loquacissimum et minime aptum ad docendum. 2. „Sed est memoriâ bonâ." Me dicet esse meliore. Quibus litteris ita respondit, ut ego nemini, cuius causam non reciperem. — Semper enim „s i p o t e r o ; s i a n t e s u s c e p t a c a u s a n o n i m p e d i a r" —; nunquam reo cuiquam, tam humili, tam sordido, tam nocenti, tam alieno tam praecise negavi quam hic mihi. Plane sine ulla exceptione praecidit. Nihil cognovi ingratius; in quo vitio nihil mali non inest. Sed de hoc nimis multa. 3. Ego navem paravi; tuas litteras tamen exspecto, ut sciam, quid respondeant consultationi meae. Sulmone C. Atium Pelignum aperuisse Antonio portas, cum essent cohortes quinque, Q. Lucretium inde effugisse scis; † Cnaeum ire Brundisium desertum. Confecta res est.

---

3. *iturum* R. — 4. *et* om. MR. — 6. *sed*] *et* M. — 12. *fortuna*] *fortunam* R. — 13. *motum animi ratione* I. — 15. *cuiusdam* Ernestio auctore expunxit Schuetzius. Malim *quondam* ex script. *quoiusdam*. Or. — 16. *volgoque* M, *vulgo* I. — 17. *efferrem* MRI. (Correxit Manutius.) — *meo*] *me* pr. M. — 18. *alium iis* corr. M: *aliumvis* RE et pr. M, *alium* I. — *ego litteras dii immortales quas* R. — 19. *dei* I. — *quantam h. significationem*, *quantam* R, idque malebat Ernestius. — 20. *non*] *vero* R. — 21. *hominem* M: *unum* IE, *unum hominem* R. Malim *hominem unum*. Or. — 22. *decet* I. — *meliorem* I. — 24. *nunquam ego reo* R. — 26. *plane ulla* M, *plane nulla* I. (*sine* add. mg. M.) — 28. *navem*] *autem* MRI. (Emendatum in Asc. sec.) — *tuas*] *duas* MRI. (Correxit Pius.) — 29. *consulationi* pr. M. — *Atium* Lambinus: *Attium* ME, *Actium* RI. — 31. *in die fugisse* (superscr. *inde*) M. — *scis. Cn. noster Brundusium deseruit* R, *scis. Quo Cneus noster? Br. desertum* I. (Ut nos, M et mg. Cratandri, *scis; Cnaeum ire Brundisium*, *Domitium desertum* malebat Lipsius. Praestet, opinor: *scis; Cnaeum ire Brundisium*, *deseri Domitium*. Or.)

V. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Cum ante lucem IIX. Kal. litteras ad te de Dionysio dedissem, vesperi ad nos eodem die venit ipse Dionysius, auctoritate tua permotus, ut suspicor. Quid enim putem aliud? Etsi solet eum, cum aliquid furiose fecit, poenitere. Nunquam autem †certior fuit quam in hoc negotio. Nam, quod ad te non scripseram, postea audivi a tertio miliario tum eum ῥίψαι

Πολλὰ μάτην κεράεσσιν ἐς ἠέρα θυμήναντα·

multa, inquam, mala eum dixisse; suo capiti, ut aiunt. Sed o meam mansuetudinem! Conieceram in fasciculum una cum tua venientem ad illum epistolam: hanc ad me referri volo; nec ullam ob aliam causam Pollicem, servum a pedibus meum, Romam misi. Eo autem ad te scripsi, ut, si tibi forte reddita esset, mihi curares referendam, ne in illius manus perveniret. 2. Novi si quid esset, scripsissem. Pendeo animi exspectatione Corfiniensi, in qua de salute rei publicae decernitur. Tu fasciculum, qui est DES M'. CVRIO inscriptus, velim cures ad eum perferendum, Tironemque Curio commendes, ut ei, ut petii, si quid opus erit in sumptum, eroget.

VI. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Obsignata iam epistola, quam de nocte daturus eram, sicut dedi — nam eam vesperi scripseram —, C. Sosius praetor in Formianum venit ad M'. Lepidum, vicinum nostrum, cuius quaestor fuit. Pompeii litterarum ad consules exemplum attulit:

2. Litterae mihi a L. Domitio a. d. XIII. Kalend. Mart. allatae sunt; earum exemplum infra scripsi. Nunc, ut ego non scribam, tua sponte te intelligere scio, quanti rei publicae intersit, omnes copias in unum locum primo quoque tempore convenire. Tu, si tibi videbitur, dabis operam, quam primum ad nos venias. Praesidii Capuae, quantum constitueritis satis esse, relinquas.

---

3. *ad te litteras dedissem* (om. *de Dionysio*) MRI. (Correctum ex XYZ.) — 4. *promotus* I. — 6. *tetrior* Ernestio auctore Schuetzius. Malim cum Lambino *certitior*. OR. — 8. *ῥίψαι*] *ipse* Z, *isse* MRI. (Emendatum ex Y.) — 9. *πολλα μαθειν και ραθυμεειν δητα* R. — 10. *eum dixisse*] *cum dixisset* MRI. (Correctum ex Y.) — *capite.* M. — *o meam mansuetudinem*] *in eam mansuetudinem* MI, *mea mansuetudine* R. (Correctum ex Y.) — 11. *venientem* MRI : *vehementem* aut Ernestius ipse tacite aut eius operae. — 13. *meum* Victorius in Ed. pr.: *meis* MRIE. — 16. *decerneret* pr. M, *decernetur* R et corr. M. — 17. *Tu*] *ut* M. — DES *M'. CVRIO inscriptus*] DE MARCO *CVRIO inscriptus* XZ, *de Marco curioniscriptus* pr. M, *de Marco Curioni scriptus* I, *de Marco curio inscriptus* corr. M, *M. Decurioni scriptum* (sic) R. (Correctum ex Y.) — 18. *ut ei, ut petii*] *ut ut peti* M, *ut peti* RI. (Emendavit Lambinus.) - 19. *eroget*] *roges* MRI. (Correxit Manutius.) — 22. *obsignatam ista epistola* pr. M. — 24. *M'.*] *M.* MRI. — *quoius* M. — 25. *consules* RI : *consulem* E. (De M non satis constat.) — 26. *XIII.*] *VIII.* MRI. (Correctum ex Y.) — 27. *earumque* R. — 28. *scribam*] *sciebam* MRI. (Correxit Corradus.) — *tua sponte te*] *sua sponte* MRI. (Correctum ex mg. Cratandri.) — 29. *intersit*] *sit* R, om. I. — 32. *constitueris* I. — *satis esse* MR : *esse satis* IE.

3. Deinde supposuit exemplum epistolae Domitii, quod ego ad te pridie miseram. Dii immortales, qui me horror perfudit! quam sum sollicitus, quidnam futurum sit! Hoc tamen spero, magnum nomen imperatoris fore, magnum in adventu terrorem. †Spero etiam quoniam adhuc nihil nobis obfuit, nihil in vita. Sed nec recentia hoc quod cum fortiter diligenter, tum etiam hercule modo. Modo enim audivi quartanam a te discessisse. Moriar, si magis gauderem, si id mihi accidisset. Piliae dic, non esse aequum eam diutius habere nec id esse vestrae concordiae. Tironem nostrum ab altera relictum audio. Sed eum video in sumptum ab aliis mutuatum. Ego autem Curium nostrum, si quid opus esset, rogaram. Malo Tironis verecundiam in culpa esse quam illiberalitatem Curii.

VII. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Unum etiam restat amico nostro ad omne dedecus, ut Domitio non subveniat. „At nemo dubitat, quin subsidio venturus sit." Ego non puto. „Deseret igitur talem civem et eos, quos una scis esse? cum habeat praesertim et ipse cohortes xxx." Nisi me omnia fallunt, deseret. Incredibiliter pertimuit. Nihil spectat nisi fugam; cui tu — video enim quid sentias — me comitem putas debere esse. 2. Ego vero, quem fugiam, habeo; quem sequar, non habeo. Quod enim tu meum laudas et memorandum ducis, malle quod dixerim me cum Pompeio vinci quam cum istis vincere: ego vero malo, sed cum illo Pompeio, qui tum erat aut qui mihi esse videbatur; cum hoc vero, qui ante fugit, quam scit aut quem fugiat aut quo; qui nostra tradidit, qui patriam reliquit, Italiam relinquit, si malui, contigit: victus sum. Quod superest, nec ita videre possum, quae nunquam timui ne viderem, nec mehercule istum, propter quem mihi non modo meis sed memet ipso carendum est. 3. Ad Philotimum scripsi de viatico, sive a Moneta — nemo enim solvit — sive ab Oppiis, tuis contubernalibus. Cetera apposite tibi mandabo.

VIII. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. O rem turpem et ea re miseram! Sic enim sentio, id demum aut potius id solum esse miserum, quod turpe sit. Aluerat Caesarem;

---

1. *supposui* I. — 5. *in vita. Sed* Y: *mutasset* MRI, *mutasse* E. — *recentia* Y: *tegentia* MRIE. — *cum*] *tum* I. — 6. *fortiter diligenter* Y: *fortiter et diligenter* MRIE. — *hercule modo. Modo* Y: *mehercule. Modo* MRI, *hercule. Modo* E. — *enim*] *autem* R. (In Codd. corruptelis hoc fere latet: *Spero etiam, quoniam adhuc nihil nobis obfuit, nihil invita* . . . (scil. Minerva accidit). «*Sed nec recentia?*» *Hoc* (nihil oberit) *cum fortiter, diligenter, tum etiam, hercule, modo. Audivi quartanam* cet. Or. — 7. *a*] *in* MI. — 9. Malim: *alterna*. Or. — 11. *verecundia* M. — *in culpam* I. — 12. *quam in liberalitatem* MI. — 15. *ut* om. I. — *domitor* pr. M. — 17. *civem*] *cui est* pr. M. — *eos una scisse secum habeat* MI, *eos una quos is secum habeat* R. (Emendavit Victorius.) — 18. *et ipse*] *ex ipso* RI. — *cohortis* R. — *xxx. Domitius nisi* RI. — *fallant* MI. — 19. *deser* pr. M, *deseret* (rursus deletum) corr. M, *de se* RI et mg. M. — *pertinuit* I. — *quoi* M. — 21. *fugio* I. — 22. *meum*] *mecum* R, *meum consilium* I. — *ducis* tacite Bosius: *dicis* MRIE. — 25. *sciat quem* (om. *aut*) I. — 26. *Italiam deseruit* I. — *contigit tunc. victus* I. — *Quid* I. — 28. *meomet* pr. M. — 30. *apposite* «Alii» apud Pium et Gesnerus in Thesauro: *apposita* MRIE. — 35. *aut*] *uti* pr. M.

eundem repente timere coeperat; condicionem pacis nullam probarat; nihil ad bellum pararat; urbem reliquerat; Picenum amiserat culpa; in Apuliam se compegerat; ibat in Graeciam; omnes nos *ἀπροςφωνήτους*, expertes sui tanti, tam inusitati consilii relinquebat. 2. Ecce subito litterae Domitii ad illum, ipsius ad consules. Fulsisse mihi videbatur *τὸ καλὸν* ad oculos eius et exclamasse ille, vir qui esse debuit,

Πρὸς ταῦϑ' ὅ τι χρὴ καὶ παλαμάσϑων,
Καὶ πᾶν ἐπ' ἐμοὶ τεκταινέσϑων·
Τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ.

At ille tibi, *πολλὰ χαίρειν τῷ καλῷ* dicens, pergit Brundisium. Domitium autem aiunt re audita et eos, qui una essent, se tradidisse. O rem lugubrem! Itaque intercludor dolore, quo minus ad te plura scribam. Tuas litteras exspecto.

IX. (A. U. C. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Epistolam meam quod pervulgatam scribis esse, non fero moleste. Quin etiam ipse multis dedi describendam. Ea enim et acciderunt iam et impendent, ut testatum esse velim, de pace quid senserim. Cum autem ad eam hortarer, eum praesertim hominem, non videbar ullo modo facilius moturus, quam si id, quod eum hortarer, convenire eius sapientiae dicerem. Eam si „admirabilem" dixi, cum eum ad salutem patriae hortabar, non sum veritus, ne viderer assentari, cui tali in re lubenter me ad pedes abiecissem. Qua autem est, „aliquid impertias temporis", non est de pace, sed de me ipso et de meo officio ut aliquid cogitet. Nam quod testificor me expertem belli fuisse, etsi id re perspectum est, tamen eo scripsi, quo in suadendo plus auctoritatis haberem; eodemque pertinet, quod causam eius probo. 2. Sed quid haec nunc? Utinam aliquid profectum esset! Nae ego istas litteras in contione recitari velim; siquidem ille ipse ad eundem scribens in publico proposuit epistolam illam, in qua est, „pro tuis rebus gestis amplissimis": amplioribusne quam suis, quam Africani? Ita tempestas ferebat. Siquidem etiam vos duo tales ad quintum miliarium: „quid nunc ipsum unde se recipienti, quid agenti, quid acturo?"

---

2. *parat* M. — *Picenum sua amiserat* auctore Ernestio Schuetzius. (Necessarium non est. Or.) — *miserat* pr. M. — 3. *απροσηγορητους* R. — 4. *experti* pr. M. — *tanti ac tam* I. — 5. *Affulsisse* ex Pii Commentario Lambinus. — 6. *ad*] *ob* «Prisca exemplaria.» Pius. — *ille*, *vir qui* Orellius: *ille vir*, *qui* Vulgo. — 7. *ταῦϑ'* Victorius: *τοῦϑ'* E. (*Ποιειϑυνον εστωτιχρη και παλαμασϑων δητεν εμοι καν τεκταινεσϑων το γαρ ευμε τεμου πολλα χαιρειν τω καλω*, verbis *At ille tibi* omissis, R.) — *πᾶν* Victoriana prima: *πάντ'* E. (*δητ εν εμοι* M.) — 10. *tibi* om. I. — *dicens*] *dicetis* I. — 11. *se tradisse* M, *tradidisse se* I. — *o rem*] *eo* pr. M. — 12. *minus* om. MRI. (Insertum est e Bosii Codd.) — *scribam non habeo*. *Tuas* I. — 16. *esse scribis* R. — 17. *Ea*] *meam* pr. M. — 20. *moturum* R. — *id*, *ad quod* Asc. sec. — 21. *cum eum*] *quem* pr. M, *quo eum* RI et corr. M. — 22. *cui*] *quoi* Bosius, *qui* MI. — 25. *expertem*] *ex parte* R. — 26. *etsi*] *si* M. — 28. *Nae*] *nec* MR. — 31. *amplioribus nequam* pr. M, *amplioribusve quam* R et corr. M. — 32. *tempestas*] *tempus* MRI. (Ut nos, Bosius tacite.) — *duos* I. — 33. *quid nunc*] *quod ad nunc* MI, *quod ad hunc* R. (Correxit Victorius.)

Quanto autem ferocius ille causae suae confidet, cum vos, cum vestri similes non modo frequentes sed laeto vultu gratulantes viderit? „Num igitur peccamus?" Minime vos quidem. Sed tamen signa conturbantur, quibus voluntas a simulatione distingui posset. Quae vero senatus consulta video? Sed apertius, quam proposueram. 3. Ego Arpini volo esse pridie Kal., deinde circum villulas nostras errare, quas visurum me postea desperavi. *Εὐγενῆ* tua consilia et tamen pro temporibus non incauta mihi valde probantur. Lepido quidem — nam fere *συνδιημερεύομεν*, quod gratissimum illi est — nunquam placuit ex Italia exire, Tullo multo minus. Crebro enim illius litterae ab aliis ad nos commeant. Sed me illorum sententiae minus movebant; minus multa dederant illi rei publicae pignora: tua me hercule auctoritas vehementer movet; affert enim et reliqui temporis recuperandi rationem et praesentis tuendi. Sed, obsecro te, quid hoc miserius quam alterum plausus in foedissima causa quaerere, alterum offensiones in optima? alterum existimari conservatorem inimicorum, alterum desertorem amicorum? Et mehercule quamvis amemus Cnaeum nostrum, ut et facimus et debemus, tamen hoc, quod talibus viris non subvenit, laudare non possum. Nam sive timuit, quid ignavius? sive, ut quidam putant, meliorem suam causam illorum caede fore putavit, quid iniustius? Sed haec omittamus; augemus enim dolorem retrectando. 4. VI. Kal. vesperi Balbus minor ad me venit, occulta via accurrens ad Lentulum consulem, missu Caesaris, cum litteris, cum mandatis, cum promissione provinciae, Romam ut redeat; cui persuaderi posse non arbitror, nisi erit conventus. Idem aiebat nihil malle Caesarem, quam ut Pompeium assequeretur — id credo — et rediret in gratiam: id non credo, et metuo, ne omnis haec clementia ad † unam illam crudelitatem colligatur. Balbus quidem maior ad me scribit nihil malle Caesarem quam principe Pompeio sine metu vivere. Tu puto haec credis. Sed, cum haec scribebam V. Kalend., Pompeius iam Brundisium venisse poterat. Expeditus enim antecesserat legiones Luceria. Sed hoc *τέρας* horribili vigilantia, celeritate, diligentia est. Plane, quid futurum sit, nescio.

---

2. *laeto*] *toto* Z, *taeto* pr. M, *tecto* (rursus deletum) corr. M. (Ut nos, YRI et mg. M.) — 3. *peccavimus* R. — *nos* R. — 5. *Sed* om. R. — *Ergo* I. — 6. *esse Pr. deinde* R, *esse praetor deinde* I. — *errarunt* R. — *me visurum* I. — 9. *exire Tullio multo minus*, *movebant minus*. *Crebro* R, *exire ullo modo*: *multo minus movebant minae*. *Crebro* I. (Ut nos, M. et mg. Cratandri.) — 11. *sed meliorum* M. — 12. *me hercule* Vb: *me mehercule* RI, *mehercule* E. (De M non constat.) — 19. *quidem* pr. M. — 21. *retrectando* Codd. Bosii: *retractando* MRIE. — 22. *occulta via accurrens* Orellius: *occultavit occurrens* MRI, *occulta via currens* cum Manutio E. — 23. *iussu* I. — 24. *cui*] *qui* M. — 25. *conventus*] «Alii *circumventus*.» Pius. Sed cfr. Lib. 8, 11, 5. — *eidem alebat* pr. M. — *nichil mali* pr. M (*malle* corr. M), *nihil mallem* R, *nihil minus malle* I. — 26. *et*] *ut* I, *et ut* Lambinus. — *et*] *id* pr. M. — 27. *credulitatem* MI. Malim: *ad Sullanam illam crudelitatem*. Cfr. mox Ep. 11, 2. Or. — 28. *male* pr. M. — *principem* pr. M. — 29. *puto et credidisset*. *Cum* M. (*hec credis*. *Sed* mg. M.) — 30. *Brondusium* M. — *poterat venisse* I. — 31. *legiones XI*. *Luceria* MRI. (Ut nos, Manutius. Malim: *legiones XI*. *Kal*. *Luceria*. Or.) — 32. *est plena*. *Quid* pr. M, *est plenum*. *Quid* RI et corr. M.

X. *(A. U. C.* 705.)

CICERO ATTICO S.

Dionysius cum ad me praeter opinionem meam venisset, locutus sum cum eo liberalissime; tempora exposui; rogavi, ut diceret, quid haberet in animo, me nihil ab ipso invito contendere. Respondit se, quod in nummis haberet, nescire quo loci esset, alios non solvere, aliorum diem nondum esse. Dixit etiam alia quaedam de servulis suis, quare nobiscum esse non posset. Morem gessi; dimisi a me, ut magistrum Ciceronum, non lubenter; ut hominem ingratum, non invitus. Volui te scire, quid ego de eius facto iudicarem.

XI. *(A. U. C.* 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Quod me magno animi motu perturbatum putas, sum equidem, sed non tam magno quam tibi fortasse videor. Levatur enim omnis cura, cum aut constitit consilium aut cogitando nihil explicatur; lamentari autem licet. Illud tamen totos dies: „Sed vereor, ne, nihil cum proficiam, etiam dedecori sit studiis ac litteris nostris." Consumo igitur omne tempus considerans, quanta vis sit illius viri, quem nostris libris satis diligenter, ut tibi quidem videmur, expressimus. Tenesne igitur, moderatorem illum rei publicae quo referre velimus omnia? Nam sic quinto, ut opinor, in libro loquitur Scipio: „Ut enim gubernatori cursus secundus, medico salus, imperatori victoria, sic huic moderatori rei publicae beata civium vita proposita est; ut opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta sit. Huius enim operis maximi inter homines atque optimi illum esse perfectorem volo." 2. Hoc Cnaeus noster cum antea nunquam, tum in hac causa minime cogitavit. Dominatio quaesita ab utroque est; non id actum, beata et honesta civitas ut esset. Nec vero ille urbem reliquit, quod eam tueri non posset, nec Italiam, quod ea pelleretur; sed hoc a primo cogitavit, omnes terras, omnia maria movere, reges barbaros incitare, gentes feras armatas in Italiam adducere, exercitus conficere maximos. Genus illud Sullani regni iampridem appetitur, multis, qui una sunt, cupientibus. An censes nihil inter eos convenire, nullam pactionem fieri potuisse? Hodie potest. Sed neutri σκοπὸς est ille, ut nos beati simus; uterque regnare vult. 3. Haec a te invitatus breviter exposui. Voluisti enim me, quid de his

---

5. *quod*] *quot* MRI. — 6. *in nummis*] *nummo* I, *in nominibus* auctore nescio quo apud Corradum Lambinus. — *solveret* MR. — 7. *esse. Dixit etiam* Editiones ante Graevium: *esse dixit. Etiam* cum Graevio E. — 9. *solvi* pr. M, *volvi* corr. M. — 10. *scire et quid* MRI. — 11. A Cod. Y. aberat haec Epistola. — 15. *consistit* I. — *consilia ut* pr. M. — *lamentari*] *tamen lari* M. (Correctum est in mg.) — 16. *tamen*] *autem* RI. — *dies: vereor* Malaspina. — 17. *dedecori sit studiis* Malaspina: *dedecoris in studiis* pr. M, *dedecor sim in studiis* corr. M, *dedecori sim studiis* RE. (*dedecori sim. In studiis nostris consumo omne* I.) — 18. *libris* om. pr. M. — 20. *re* I. — *volumus* RI. — 26. *perfectiorem* I. — 34. *convenirent ullam* pr. M. — 36. *imitatus* I.

malis sentirem, ostendere. *Προϑεσπίζω* igitur, noster Attice, non hariolans, ut illa, cui nemo credidit, sed coniectura prospiciens:

Iamque mari magno . . . .

non multo, inquam, secus possum vaticinari; tanta malorum impendet Ἰλιάς. Atque hoc nostra gravior est causa, qui domi sumus, quam illorum, qui una transierunt, quod illi quidem alterum metuunt, nos utrumque. 4. Cur igitur, inquis, remansimus? Vel tibi paruimus, vel non occurrimus, vel hoc fuit rectius. Conculcari, inquam, miseram Italiam videbis proxima aestate † aut utriusque in mancipiis ex omni genere collectis; nec tam emptio pertimescenda, quae Luceriae multis sermonibus denuntiata est † igitur quam universe interitus; tantas in confligendo utriusque vires video futuras. Habes coniecturam meam. Tu autem consolationis fortasse aliquid exspectasti: nihil invenio, nihil fieri potest miserius, nihil perditius, nihil foedius. 5. Quod quaeris, quid Caesar ad me scripserit; quod saepe: gratissimum sibi esse, quod quierim, oratque, in eo ut perseverem. Balbus minor haec eadem mandata. Iter autem eius erat ad Lentulum consulem cum litteris Caesaris praemiorumque promissis, si Romam revertisset. Verum, cum habeo rationem dierum, ante puto tramissurum, quam potuerit conveniri. 6. Epistolarum Pompeii duarum, quas ad me misit, negligentiam meamque in rescribendo diligentiam volui tibi notam esse. Earum exempla ad te misi. 7. Caesaris hic per Apuliam ad Brundisium cursus quid efficiat, exspecto. Utinam aliquid simile Parthicis rebus! Simul aliquid audiero, scribam ad te. Tu ad me velim bonorum sermones. Romae frequentes esse dicuntur. Scio equidem te in publicum non prodire, sed tamen audire te multa necesse est. Memini librum tibi afferri a Demetrio Magnete ad te missum † scio *περὶ ὁμονοίας*. Eum mihi velim mittas. Vides, quam causam mediter.

---

1. *igitur* om. R. — 2. *ut illa*] *utilia* MRI. — *cui nemo*] *convenio* pr. M. — 3. *maria* MRI. (Correxit Victorius.) — *magno non multo* M, *magno tumultu* R et mg. M, *magno tumulto non multo* I. — 4. *inquam*] *neque* R. — 5. *Ἰλιάς. Atque*] *tempestas* (spatium) *Atque* I. — 6. *una qui* (fortasse ex Z) Lambinus. — *transierunt*] *terra si erunt* pr. M. — *quidem*] *qui* M. — *metuunt, nos utrumque*] *manuunt nostrumque* M, *malunt neutrumque* I. — 8. *occurramus* R. — 9. *aestate aut utriusque in mancipiis* MI: *aestate ab utriusque mancipiis* R, *aestate et quati utriusque vi, mancipiis* Victorio et Bosio auctoribus E. Malim: *aestate, utrinque mancipiis*. Or. — 10. *emptio* (ab hasta. Cfr. Lib. 12, 3, 2.) XZ: *iptio* MI, *irruptio* RE, *proscriptio* Victorius (Cfr. Lib. 1, 6, 2.), *direptio* Mureto auctore Schuetzius. — *pertimescendam* pr. M. — 11. *est igitur quam* MI: *est quam* RE. (Latet fortasse temporis notatio, veluti *Id. Febr.* Or.) — *universe* R: *universam* MI, *universae* E cum Asc. pr. — *tantas*] *tam* I. — 12. *confligendo*] *obligendo* MI, *obligando* R. (Ut nos, Va.) — *vires*] *ut res* pr. M. — *Habe* M. — 15. *scripsit* MI. — *quod qui erimor atque* pr. M. — 16. *minor*] *iunior* R. — *mandata dat. Iter* I. — 18. *Verum*] *veni* pr. M. — *habeo*] *ab eo* pr. M. — 19. *tramissurum* Cod. in mg. Repett. Lamb. et corr. M: *irremissurum* pr. M, *transmissurum* RIE. — 23. *similis* R. — *Simul atque aliquid* R. — 26. *necesse*] *necis* pr. M. — *tibi librum* I. — 27. *magnite* M. — *missum περὶ* Manutius et Schuetzius. In *scio* fortasse latet pars indicis Graeci, veluti nomen proprium *ἐπιδείξεως*. Or. — *Eum*] *enim* pr. M.

A.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. M. CICERONI IMP.

Q. Fabius ad me venit a. d. IV. Idus Febr. Is nuntiat L. Domitium cum suis cohortibus XI. et cohortibus XIV., quas Vibullius adduxit, ad me iter habere; habuisse in animo proficisci Corfinio, a. d. V. Id. Febr., C. Hirrum cum V. cohortibus subsequi. Censeo, ad nos Luceriam venias. Nam te hic tutissimo puto fore.

B.

M. CICERO IMP. S. D. CN. MAGNO PROCOS.

1. A. d. XV. Kalend. Mart. Formiis accepi tuas litteras; ex quibus ea, quae in agro Piceno gesta erant, cognovi commodiora esse multo, quam ut erat nobis nuntiatum; Vibulliique virtutem industriamque libenter agnovi. Nos adhuc in ea ora, ubi praepositi sumus, ita fuimus, ut navem paratam haberemus. Ea enim audiebamus et ea verebamur, ut, quodcunque tu consilium praecepisses, id nobis persequendum putaremus. Nunc quoniam auctoritate et consilio tuo in spe firmiore sumus; si teneri posse putas Tarracinam et oram maritimam, in ea manebo; etsi praesidia in oppidis nulla sunt. Nemo enim nostri ordinis in his locis est praeter M. Eppium, quem ego Minturnis esse volui, vigilantem hominem et industrium. Nam L. Torquatum, virum fortem et cum auctoritate, Formiis non habemus; ad te profectum arbitramur. 2. Ego omnino, ut proxime tibi placuerat, Capuam veni eo ipso die, quo tu Teano Sidicino es profectus. Volueras enim me cum M. Considio pro praetore illa negotia tueri. Cum eo venissem, vidi T. Ampium delectum habere diligentissime, ab eo accipere Libonem, summa item diligentia et in illa colonia auctoritate. Fui Capuae, quoad consules. Iterum, ut erat edictum a consulibus, veni Capuam ad Nonas Februar. Cum fuissem triduum, recepi me Formias. 3. Nunc, quod tuum consilium aut quae ratio belli sit, ignoro. Si tenendam hanc oram putas, quae et opportunitatem et dignitatem habet et egregios cives et, ut arbitror, teneri potest, opus est esse, qui praesit. Sin omnia in unum locum contrahenda sunt, non dubito, quin ad te statim veniam, quo mihi nihil optatius est; idque tecum, quo die ab urbe discessimus, locutus sum. Ego, si cui adhuc videor segnior fuisse, dum ne tibi videar, non laboro; et

---

2. *Cn. Pompeius Magnus - - M. Tul. Ciceroni* R. — 3. *Idus* MRI: *Kal.*, ut Bosius tacite, E. — 4. *et cum cohortibus* RI et corr. M. — 5. *habere* om. pr. M. — *Corfinio et ad V.* I. — 6. *Hyrrum* R, *Hircium* I. — 7. *tutissimo* Lambinus: *tutissime* MRIE. Cfr. Lib. 8, 1, 2. et Charisium p. 173. P. — 9. *M. Tul. Cicero Imperator Cn. Pompeio Magno S. p. d.* R. — 10. *formis* M. item infra. — 12. *ut* suspectum Ernestio. — *et industriam* R. — 13. *ubi*] *cui* Lambinus et auctore Ernestio Schuetzius. Sed cfr. Luenemannum. — 15. *consilium* Ernestio auctore delevit Schuetzius. — *percepisses* R. — 17. *et* ante *oram* om. R. — 19. *est* om. I. — *Oppium* R et corr. M. — *Menturnis* M. — 20. *Nam* om. I et pr. M. (Habent Codd. Bosii et corr. M.) — 21. *Formiis habebamus: sed ad te* I. — 22. *eo*] *et* I. — 23. *Sedecino* R, *Sidicinium* I. — *es* om. R. — 24. *vidit amplum* pr. M, *vidi amplum* RI et corr. M. — 25. *illa* om. I. — 26. *edictum* Lambinus: *dictum* MRIE. — 27. *a* MR: *ab* IE. — 29. *tenebam* M. (*tenendam* mg. M.) — *et* ante *opportunitatem* om. I. — 31. *praeest* pr. M. — *Sin omnia in unum*] *in omnia unum* pr. M, *omnia in unum* R et corr. M. — 34. *cui*] *qui* M. — *videar*] *videor* MI.

tamen, si, ut video, bellum gerendum est, confido me omnibus facile satisfacturum. 4. M. Tullium, meum necessarium, ad te misi, cui tu, si tibi videretur, ad me litteras dares.

C.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. M. CICERONI IMP.

S. V. B. E. Tuas litteras libenter legi. Recognovi enim tuam pristinam virtutem etiam in salute communi. Consules ad eum exercitum, quem in Apulia habui, venerunt. Magno opere te hortor, pro tuo singulari perpetuoque studio in rem publicam, ut te ad nos conferas; ut communi consilio rei publicae afflictae opem atque auxilium feramus. Censeo, via Appia iter facias et celeriter Brundisium venias.

D.

M. CICERO IMP. S. D. CN. MAGNO PROCOS.

1. Cum ad te litteras misissem, quae tibi Canusii redditae sunt, suspicionem nullam habebam, te rei publicae causa mare transiturum; eramque in spe magna fore, ut in Italia possemus aut concordiam constituere, qua mihi nihil utilius videbatur, aut rem publicam summa cum dignitate defendere. Interim, nondum meis litteris ad te perlatis, ex iis mandatis, quae D. Laelio ad consules dederas, certior tui consilii factus, non exspectavi, dum mihi a te litterae redderentur, confestimque cum Quinto fratre et cum liberis nostris iter ad te in Apuliam facere coepi. 2. Cum Teanum Sidicinum venissem, C. Messius, familiaris tuus, mihi dixit aliique complures, Caesarem iter habere Capuam et eo ipso die mansurum esse Aeserniae. Sane sum commotus; quod, si ita esset, non modo iter meum interclusum sed me ipsum plane exceptum putabam. Itaque tum Cales processi, ut ibi potissimum consisterem, dum certum nobis ab Aesernia de eo, quod audieram, referretur. 3. At mihi, cum Calibus essem, affertur litterarum tuarum exemplum, quas tu ad Lentulum consulem misisses. Hae scriptae sic erant: Litteras tibi a L. Domitio a. d. XIII. Kal. Mart. allatas esse, earumque exemplum subscripseras —, magnique interesse rei publicae scripseras, omnes copias primo quoque tempore in unum locum convenire, et ut, praesidii quod satis esset, Capuae relinqueret. His ego litteris lectis, in eadem opinione fui, qua reliqui omnes, te cum omnibus copiis ad Corfinium esse venturum; quo mihi, cum Caesar ad oppidum castra haberet, tutum iter esse non arbitrabar. Cum res in summa exspectatione esset,

1. *facilis* R, om. I. — 6. *S. V. B. E.*] *Sub* M, om. RI et corr. M. — 8. *Magno opere* Lambinus: *magnopere* MRIE. — 10. *afflictus* R. — *auxilium*] *consilium* I. — 11. *venias. Cura ut valeas* I. — 14. *Cannusii* pr. M. — 16. *spem magnam* M. — *uti* R. — *Italiam* pr. M. — 19. *iis* R: *his* MIE. — *D. Laelio*] *Dialio* MRI. (Ut nos, Corradus.) — 20. *factum* pr. M. — 21. *que* om., pr. M. — 22. *Theanum et Sidicinium* I. — *Missius* MRI. (Correctum in Manutiana.) — 23. *mihi dixit* om. RI. — *complures attulerunt Caesarem* R. — *Capuam nuntiavit et* I. — 24. *Aeserniae* Cratander: *Esernie* R, *esermiae* I, *Eserniae* E et fort. M. — 25. *ceptum* pr. M, *captum* (rursus deletum) et *exceptum* corr. M. — 26. *tum*] *cum* RI. — *Calles* R. — 28. *tuarum* om. I. — 29. *Hae*] Malim: *Eae*. Or. — *sic scriptae* I. — 33. *praesidio* MR. — *quo satis esse* pr. M. — *Iis* R. — 34. *quare hi qui* M. (*qua reliqui* mg. M.) — *Corinthum* pr. M, *Corfinum* corr. M. — 35. *esse* om. I.

utrumque simul audivimus, et quae Corfinii acta essent, et te iter Brundisium facere coepisse; cumque nec mihi nec fratri meo dubium esset, quin Brundisium contenderemus, a multis, qui e Samnio Apuliaque veniebant, admoniti sumus, ut caveremus, ne exciperemur a Caesare, quod is in eadem loca, quae nos petebamus, profectus, celerius etiam, quam nos possemus, eo, quo intenderet, venturus esset. Quod cum ita esset, nec mihi nec fratri meo nec cuiquam amicorum placuit committere, ut temeritas nostra non solum nobis sed etiam rei publicae noceret; cum praesertim non dubitaremus, quin, si etiam tutum nobis iter fuisset, te tamen iam consequi non possemus. 4. Interim accepimus tuas litteras Canusio a. d. x. Kalend. Mart. datas, quibus nos hortaris, ut celerius Brundisium veniamus; quas cum accepissemus a. d. iii. Kalend. Mart., non dubitabamus, quin tu iam Brundisium pervenisses; nobisque iter illud omnino interclusum videbamus, neque minus nos esse captos, quam qui Corfinii fuissent. Neque enim eos solos arbitrabamur capi, qui in armatorum manus incidissent, sed eos nihilo minus, qui regionibus exclusi intra praesidia atque intra arma aliena venissent. 5. Quod cum ita sit, maxime vellem primum semper tecum fuisse, quod quidem tibi ostenderam, cum a me Capuam reiiciebam: quod feci non vitandi oneris causa, sed quod videbam teneri illam urbem sine exercitu non posse; accidere autem mihi nolebam, quod doleo viris fortissimis accidisse. Quoniam autem, tecum ut essem, non contigit, utinam tui consilii certior factus essem! Nam suspicione assequi non potui; quod omnia prius arbitratus sum fore, quam ut haec rei publicae causa in Italia non posset duce te consistere. Neque vero nunc consilium tuum reprehendo, sed fortunam rei publicae lugeo; nec, si ego, quid tu sis secutus, non perspicio, idcirco minus existimo te nihil nisi summa ratione fecisse. 6. Mea quae semper fuerit sententia, primum de pace vel iniqua condicione retinenda, deinde de urbe — nam de Italia quidem nihil mihi unquam ostenderas —, meminisse te arbitror. Sed mihi non sumo, ut meum consilium valere debuerit: secutus sum tuum; neque id rei publicae causa, de qua desperavi, quae et nunc afflicta est nec excitari sine civili perniciosissimo bello potest, sed te quaerebam, tecum esse cupiebam; neque eius rei facultatem, si quae erit, praetermittam. 7. Ego me in hac omni causa facile intelligebam pugnandi cupidis hominibus non satisfacere. Primum enim prae me tuli me nihil malle quam pacem; non quin eadem timerem, quae illi; sed ea bello civili leviora ducebam. Inde, suscepto bello, cum pacis condiciones ad te afferri a teque ad ea hono-

1. *simul*] *scimus* pr. M. — *audivimus* R: *audimus* MIE. — 2—6. *nec mihi - - - cum ita esset* om. R. — 6. *intenderat* M. — *Quod*] *quo* pr. M. — 9. *nobis tutum* R. — 10. *Interim*] *Inde primo* MRI. (Ut nos, Victorius.) — 14. *videbamus neque* R et corr. M: *videbatur in iis neque* pr. M, *videbatur neque* IE. — *isse* M. — 15. *qui Corfinii fuissent* mg. Cratandri: *qui Corfinii venissent* MR, *qui Corfinium venissent* IE. — *arbitramur* I et pr. M. — *qui in*] *quin* pr. M. — 18. *tecum semper* I. — *fuissem* pr. M et Cod. in mg. Repett. Lamb. — 19. *a* om. I. — 21. *Quando* R. — 28. *vel iniqua*] *velim qua* pr. M. — 31. *valere*] *alere* pr. M. — 33. *quaerebam*] *quaedam* I. — 34. *quae nos*: *que* pr. M, *qua* RIE et corr. M. — 36. *prae me tuli*] *premet uti* pr. M. — *quin*] *qui* pr. M. — 37. *ea*] *eo* pr. M. — *civili leviora*] *civile mora* pr. M. — *Deinde* mg. Cratandri. — 38. *a teque*] *atque* RI et corr. M. — *eas* Corrado auctore Lambinus.

rifice et large responderi viderem, duxi meam rationem; quam tibi facile me probaturum pro tuo in me beneficio arbitrabar. Memineram me esse unum, qui pro meis maximis in rem publicam meritis supplicia miserrima et crudelissima pertulissem; me esse unum, qui, si offendissem eius animum, cui, cum iam in armis essemus, consulatus tamen alter et triumphus amplissimus deferebatur, subiicerer eisdem proeliis; ut mea persona semper ad improborum civium impetus aliquid videretur habere populare. Atque haec non ego prius sum suspicatus, quam mihi palam denuntiata sunt; neque ea tam pertimui, si subeunda essent, quam declinanda putavi, si honeste vitare possem. 8. Quam brevem illius temporis, dum in spe pax fuit, rationem nostram vides; reliqui facultatem res ademit. Iis autem, quibus non satisfacio, facile respondeo: neque enim ego amicior C. Caesari unquam fui quam illi; neque illi amiciores rei publicae quam ego. Hoc inter me et illos interest, quod, cum et illi cives optimi sint et ego ab ista laude non absim, ego condicionibus, quod idem te intellexeram velle, illi armis disceptari maluerunt. Quae quoniam ratio vicit, perficiam profecto, ut neque res publica civis a me animum neque tu amici desideres.

XII. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Mihi molestior lippitudo erat etiam, quam ante fuerat. Dictare tamen hanc epistolam malui quam Gallo Fadio, amantissimo utriusque nostrûm, nihil ad te litterarum dare. Nam pridie quidem quoquo modo potueram, scripseram ipse eas litteras, quarum vaticinationem falsam esse cupio. Huius autem epistolae non solum ea causa est, ut ne quis a me dies intermittatur, quin dem ad te litteras, sed etiam haec iustior, ut a te impetrarem, ut sumeres aliquid temporis; quo quia tibi perexiguo opus est, explicari mihi tuum consilium plane volo, ut penitus intelligam. 2. Omnia sunt integra nobis. Nihil praetermissum est, quod non habeat sapientem excusationem, non modo probabilem. Nam certe neque tum peccavi, cum imparatam Capuam, non solum ignaviae dedecus, sed etiam perfidiae suspicionem fugiens, accipere nolui; neque cum post condiciones pacis per L. Caesarem et Fabatum allatas cavi, ne animum eius offenderem, cui Pompeius iam armatus armato consulatum triumphumque deferret. 3. Nec vero haec extrema quisquam potest iure reprehendere, quod mare non transierim. Id enim, etsi erat †deliberationis, tamen obire non potui. Neque enim suspicari debui, praesertim cum ex ipsius Pompeii litteris, idem quod video te existimasse,

1. *large*] *tarde* RI. — *meam tecum rationem* I. — 3. *in re publica* R. — 5. *cui, cum* corr. M: *cui tu cum* pr. M, *cui tum, cum* RIE. — 6. *proeliis*] *procellis* malebat nescio quis apud Corradum. — 12. *respondebo* R. — 13. *enim* om. pr. M. — 15. *absum* pr. M. — 16. *intellexeram te* R. — 17. *vicit*] *misit* M, *insit* I, *omissa est* R. (Correctum ex mg. M et mg. Cratandri.) — 18. *civis*] *cuius* pr. M. — 21. *lippitudo* om. MI. (Fort. eius loco erat Graecum voc. λήμη. Or.) — 22. *Fadio* Orellius: *Fabio* MRIE. — 26. *haec*] *hoc* pr. M. — 27. *quo quia tibi*] *quod tibi et quia* pr. M. Fort. *quo tibi quia*. Bait. — *perexiguo tempore opus* I. — 31. *imparatam* I: *imperatam* ZR, *imparatam iam* E. (De M non satis constat.) — *dedecus* Orellius: *delectus* MRE, *deiectus* I. — 33. *Fabium* RI et mg. M. (Ut nos, ZM.) — 36. *deliberationis*] Fort. *deliberatio omnis*, ut Lib. 8, 3, 1. Or. — 38. *te video* I.

non dubitarim, quin is Domitio subventurus esset. Et plane, quid rectum et quid faciendum mihi esset, diutius cogitare malui. 4. Primum igitur, haec qualia tibi esse videantur, etsi significata sunt a te, tamen accuratius mihi perscribas velim; deinde aliquid etiam in posterum prospicias fingasque, quem me esse deceat et ubi me plurimum prodesse rei publicae sentias; ecquae pacifica persona desideretur, an in bellatore sint omnia. 5. Atque ego, qui omnia officio metior, recordor tamen tua consilia; quibus si paruissem, tristitiam illorum temporum non subissem. Memini, quid mihi tum suaseris per Theophanem, per Culeonem; idque saepe ingemiscens sum recordatus. Quare nunc saltem ad illos calculos revertamur, quos tum abiecimus; ut non solum gloriosis consiliis utamur, sed in † paullo salubribus. Sed nihil praescribo. Accurate velim perscribas tuam ad me sententiam. 6. Volo etiam exquiras, quam diligentissime poteris — habebis autem, per quos possis —, quid Lentulus noster, quid Domitius agat, quid acturus sit, quemadmodum nunc se gerant, num quem accusent, num cui succenseant — quid dico, num cui? num Pompeio? Omnino culpam omnem Pompeius in Domitium confert; quod ipsius litteris cognosci potest, quarum exemplum ad te misi. Haec igitur videbis; et, quod ad te ante scripsi, Demetrii Magnetis librum, quem ad te misit, de concordia, velim mihi mittas.

A.

CN. MAGNUS PROCOS. C. MARCELLO, L. LENTULO COSS. S. D.

1. Ego, quod existimabam dispersos nos neque rei publicae utiles neque nobis praesidio esse posse, idcirco ad L. Domitium litteras misi, primum uti ipse cum omni copia ad nos veniret; si de se dubitaret, ut cohortes XIX., quae ex Piceno ad me iter habebant, ad nos mitteret. Quod veritus sum, factum est, ut Domitius implicaretur; neque ipse satis firmus esset ad castra facienda, quod meas XIX. et suas XII. cohortes tribus in oppidis distributas haberet — nam partim Albae, partim Sulmone collocavit —; neque se, si vellet, expedire posset. 2. Nunc scitote me esse in summa sollicitudine. Nam et tot et tales viros periculo obsidionis liberare cupio; neque subsidio ire possum; quod his duabus legionibus non puto esse committendum, ut illud ducantur; ex quibus tamen non amplius XIV. cohortes contrahere potui; quas Brundisium praesidium misi: neque Canusium sine praesidio, dum abessem, putavi esse dimittendum. 3. D. Laelio mandaram, quod maiores copias

---

1. *subventurum* R. — 2. *mihi esset*] *inesset* pr. M. — *diutius* om. pr. M. — 3. *etsi saepius significata* I. — *sint* R. — *tamen*] *inde* R. — 4. *etiam aliquid* R. — 6. *sentias*] *sententias* pr. M. — *ecquae*] *et que* R. — 9. *Culleonem* MR. — 12. *sed in paullo* pr. M: *sed etiam paullo* RIE et corr. M. Fort. *sed in periculo*. Or. — *perscribo* I. — 15. *acturum* R. — *sit*] *est* pr. M. — 16. *cui*] *qui* M. Sic deinceps. — *succenseat* M. — *quid*] *quod* I. — *num cui id est num* I. — 19. *misi* Z et corr. M: *mitto* RIE et pr. M. — 22. *Cn. Magnus Procos.*] *Cicero Attico Salutem* M. (Ut nos, mg. M.) — *C.*] *M.* M. — 25. *si desubitaret* pr. M. — 26. *mitteres* pr. M. — 27. *neque*] *ut neque* pr. M. — 28. *firmo* pr. M. — 30. *se* om. MRI. (Auctore Lambino inseruit Bosius.) — 32. *possum*] *sponsum* pr. M. — 33. *ut* om. I. — 34. *quas* I et Codd. Bosii: *quod* MRE. — 35. *praesidium* om. MRI. (Suppletum e Codd. Bosii.) — *abessem*] *essem* pr. M. — 36. *committendum* I. — *D. Laelio*] *dellio* M, *Duellio* R, *D. Elio* I et mg. M.

sperabam nos habituros, ut, si vobis videretur, alteruter vestrûm ad me veniret; alter in Siciliam cum ea copia, quam Capuae et circum Capuam comparastis, et cum iis militibus, quos Faustus legit, proficisceretur, Domitius cum XII. suis cohortibus eodem adiungeretur, reliquae copiae omnes Brundisium cogerentur et inde navibus Dyrrhachium transportarentur. Nunc, cum hoc tempore nihilo magis ego quam vos subsidio Domitio ire possim, * * se per montes explicare; non est nobis committendum, ut ad has XIV. cohortes, quas ego dubio animo habeo, hostis accedere aut in itinere me consequi possit. 4. Quamobrem placitum est mihi, ac ita video censeri Marcello et ceteris nostri ordinis, qui hic sunt, ut Brundisium ducerem hanc copiam, quam mecum habeo. Vos hortor, ut quodcunque militum contrahere poteritis, contrahatis et eodem, Brundisium, veniatis quam primum. Arma, quae ad me missuri eratis, iis, censeo, armetis milites, quos vobiscum habetis. Quae arma superabunt, ea si Brundisium iumentis deportaritis, vehementer rei publicae profueritis. De hac re velim nostros certiores faciatis: ego ad P. Lupum et C. Coponium praetores misi, ut se vobis coniungerent et, militum quod haberent, ad vos deducerent.

B.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

1. Miror te ad me nihil scribere et potius ab aliis quam a te de re publica me certiorem fieri. Nos, disiecta manu, pares adversario esse non possumus; contractis nostris copiis, spero nos et rei publicae et communi saluti prodesse posse. Quamobrem cum constituisses, ut Vibullius mihi scripserat, a. d. V. Id. Febr. Corfinio proficisci cum exercitu et ad me venire, miror, quid causae fuerit, quare consilium mutaris. Nam illa causa, quam mihi Vibullius scribit, levis est, te propterea moratum esse, quod audieris Caesarem Firmo progressum in Castrum Truentinum venisse. Quanto enim magis appropinquare adversarius coepit, eo tibi celerius agendum erat, ut te mecum coniungeres, priusquam Caesar aut tuum iter impedire aut me abs te excludere pos-

3. *et*] *ut* R. — *his* MI. — *quos*] *quod* pr. M. — 5. *durachium* M. — 7. *possum* I. — *se per*] *semper* MRI. (Correctum e Bosii Codd. Ante *se* excidisse videtur *ille*. Or.) — *montis* MRI. — 8. *ego* om. MRI. (Inseruit Bosius, ut videtur, e Codd.) — 9. *in* om. I. — *posset* I. — 10. *mihi altia video censeri Marcello* Z, *mihi altia video censori marcello* pr. M, *mihi altia video C. marcello* corr. M, *mihi Altia video Censori M. Marcello* R, *mihi: Aliter video censeri Marcello* I, *mihi etium video C. Marcello* Victorius. (Ut nos, Y in Bosii contextu, in Adnott. dicit eum praebere *M. Marcello*. Malim cum Lambino *atque ita*. Cfr. etiam Hand Turs. I. p. 456. Or.) — 11. *quam ego habeo mecum* I. — 12. *quotcunque* mg. M. — 13. *eodem, Brundisium, veniatis* MRI: *eodem veniatis* E secutus Manutium, in hoc Pompeiano scribendi genere fortasse nimis severum. (*Brundusium* M.) — *armaque quae ad* R. — 14. *cum* om. pr. M. — 15. *deportaretis* M, *deportaveritis* I. — 16. *pro* om. pr. M. — *vellem - - faciatis* M, *vellem - - faceretis* I. — 17. *vobis* MI: *nobis* RE. — 18. *quot* MI. — *nos* R. — *deducerent valde* pr. M, *d. vale* corr. M. Fort. *deducerent. Valete.* Or. — *certiorem me* I. — 22. *adversario* Victoriana pr.: *adversarios* pr. M, *adversariis* RIE et corr. M. — 23. *contractis* MI: *coniunctis* RE. — 24. *saluti communi* I. — *posse* om. Gruteri et Ernestii operae. — *ut* om. pr. M. — 25. *Iubullius* pr. M. (Sic plerumque.) — 28. *firmo progressu* MRI. (Correxit Pius.) — 29. *Triuentinum* R. — 30 *coeperit* I. — 31. *plusquam* pr. M.

set. 2. Quamobrem etiam et etiam te rogo et hortor, id quod non destiti superioribus litteris a te petere, ut primo quoque die Luceriam advenires, antequam copiae, quas instituit Caesar contrahere, in unum locum coactae nos a nobis distrahant. Sed si erunt, qui te impediant, ut villas suas servent, aequum est me a te impetrare, ut cohortes, quae ex Piceno et Camerino venerunt, quae fortunas suas reliquerunt, ad me missum facias.

C.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

1. Litteras abs te M. Calenius ad me attulit a. d. XIIII. Kal. Mart.; in quibus litteris scribis tibi in animo esse observare Caesarem et, si secundum mare ad me ire coepisset, confestim in Samnium ad me venturum; sin autem ille circum istaec loca commoraretur, te ei, si propius accessisset, resistere velle. Te animo magno et forti istam rem agere existimo; sed diligentius nobis est videndum, ne distracti pares esse adversario non possimus, cum ille magnas copias habeat et maiores brevi habiturus sit. Non enim pro tua prudentia debes illud solum animadvertere, quot in praesentia cohortes contra te habeat Caesar, sed quantas brevi tempore equitum et peditum copias contracturus sit. Cui rei testimonio sunt litterae, quas Bussenius ad me misit; in quibus scribit, id quod ab aliis quoque mihi scribitur, praesidia Curionem, quae in Umbria et Tuscis erant, contrahere et ad Caesarem iter facere. Quae si copiae in unum locum fuerint coactae, ut pars exercitus ad Albam mittatur, pars ad te accedat; ut non pugnet, [ut] locis suis repugnet, haerebis, neque solus cum ista copia tantam multitudinem sustinere poteris, ut frumentatum eas. 2. Quamobrem te magno opere hortor, ut quam primum cum omni copia huc venias. Consules constituerunt idem facere. Ego † metu stileo ad te mandata dedi providendum esse, ne duae legiones sine Picentinis cohortibus in conspectum Caesaris committerentur. Quamobrem nolito commoveri, si audieris me regredi, si forte Caesar ad me veniet; cavendum enim puto esse, ne implicatus haeream. Nam neque castra propter anni tempus et militum animos facere possum neque ex omnibus oppidis contrahere copias expedit, ne receptum amittam. Itaque non amplius XIV. cohortes Luceriam coëgi. 3. Consules praesi-

---

1. *etiam et etiam*] *etiam* MRI, *etiam atque etiam* e Cod. Ursini Schuetzius. (Ut nos, Y. Cfr. Hand Turs. II. p. 578.) — 3. *advenias* Muretus rursusque Ernestius. — *copias* M. — *instituit*] Malim *institit*. Or. — 4. *coactae*] *quot acte* pr. M, *coacte* corr. M, *queat ac* mg. M. — *distrahat* corr. M. — 5. *villas*] *illas* MRI. (Correxit Graevius.) — *est*] *enim* R. — 6. *relinquerunt* pr. M. — 7. *missas* Pius. — 10. *Callenius* MR, *Canulenus* mg. Repett. Lamb. — 12. *me ire*] *mire* pr. M. — 13. *istic* M. — *ei*] *et* pr. M. — 14. *velle. Te*] *te velle* pr. M. — 16. *adversario esse* I. — 17. *providentia* mg. Cratandri. — 18. *quod* pr. M. — *habeat contra te* R. — 19. *Cuius* R. — 20. *Busseius* R. — *misit*] *scribit* R. — 21. *aliis* Ascens. tertia: *illis* MRIE. — *scribitur*] *scribere* R. — 22. *Umbria* MI: *Umbris* RE. — 23. *Quae si*] *quasi* pr. M. — 24. *Albam*] *Balbum* R. — *ad te*] *atte* pr. M. — *ut locis* pr. M: *sed locis* RIE et corr. M. Nos *ut* seclusimus. — 25. *neque*] *ne qui* pr. M. — 26. *ut*] *et* I. — 27. *omni copias* pr. M, *omnibus copiis* RI et corr. M. — 28. *metu stileo* pr. M, *metu sileo* corr. M, *Metusaleo* R, *Metustileo* I, *Metuscilio* cum Victorio E. Malim cum Corrado: *M. Tuscilio*. Cfr. Grut. 924, 21. Murat. 1412, 2. Or. — 31. *veniat* malebat Ernestius.

dia omnia deducturi sunt aut in Siciliam ituri. Nam aut exercitum firmum habere oportet, quo confidamus perrumpere nos posse, aut regiones eiusmodi obtinere, e quibus repugnemus; id quod neutrum nobis hoc tempore contigit, quod et magnam partem Italiae Caesar occupavit et nos non habemus exercitum tam amplum neque tam magnum quam ille. Itaque nobis providendum est, ut summae rei publicae rationem habeamus. Etiam atque etiam te hortor, ut cum omni copia quam primum ad me venias. Possumus etiamnunc rem publicam erigere, si communi consilio negotium administrabimus; sin distrahemur, infirmi erimus. Mihi hoc constitutum est. 4. His litteris scriptis, Sica a te mihi litteras attulit et mandata. Quod me hortare, ut istuc veniam, id me facere non arbitror posse, quod non magno opere iis legionibus confido.

D.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

1. Litterae mihi a te redditae sunt a. d. XIII. Kal. Mart.; in quibus scribis Caesarem apud Corfinium castra posuisse. Quod putavi et praemonui, fit, ut nec in praesentia committere tecum proelium velit et, omnibus copiis conductis, te implicet, ne ad me iter tibi expeditum sit atque istas copias coniungere optimorum civium possis cum iis legionibus, de quarum voluntate dubitamus; quo etiam magis tuis litteris sum commotus. Neque enim eorum militum, quos mecum habeo, voluntate satis confido, ut de omnibus fortunis rei publicae dimicem; neque etiam, qui ex delectibus conscripti sunt a consulibus, convenerunt. 2. Quare da operam, si ulla ratione etiamnunc efficere potes, ut te explices, huc quam primum venias, antequam omnes copiae † adversariûm conveniant. Neque enim celeriter ex delectibus huc homines convenire possunt; et, si convenirent, quantum iis committendum sit, qui inter se ne noti quidem sunt, contra veteranas legiones, non te praeterit.

XIII. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Lippitudinis meae signum tibi sit librarii manus, et eadem causa brevitatis; etsi nunc quidem, quod scriberem, nihil erat. Omnis exspectatio nostra erat in nuntiis Brundisinis. Si nactus hic esset Cnaeum

---

4. *contigit* M: *contingit* RIE. — 5. *tam* ante *amplum* om. pr. M. — 6. *summae* Lambinus in mg. Repetl.: *summam* MRIE. — 9. *sin*] *si* RI. — 10. *scriptis sic ad poete* M, *scriptis Sicadpocte mihi* R, *scriptis. S. Po a te mihi* I. — 11. *Quod*] *et quod* I. — *hortarere* I. — 12. *iis* Ascensianae: *his* MRIE. — 16. *XIIII. Calen.* I. — 17. *praemonui fit*] *fore* add. mg. M. — 18. *ut* om. I. — *et*] *ut* R. — 19. *copiis* om. I. — *te*] *per te* MI. — *tibi expeditum* R et corr M: *tibi expediam* pr. M, *expeditum tibi* IE. — 20. *iis* R: *his* MIE. — 21. *magis etiam* I. — 22. *voluntate* MRI: *voluntati* cum Asc. sec. E. — 24. *a* om. MRI. — *consilibus* M. — 26. *huc*] *hoc* pr. M, *et huc* I. Malim *hucque*. Or. — *adversarium* MI: *adversariorum* RE. Fort. *adversarii in unum*. Or. Malim *ad adversarium*. Bait. — 27. *homines*] *omnes* mg. Asc. sec., ut malebat Weiskius. — 28. *his* I. — *qui* Malaspina auctore Lambinus: *quod* MRIE. — 29. *ne* om. pr. M. — *quidem* om. I. — 34. *Brundisinis. nactos hic esse* R.

nostrum, spes dubia pacis; sin ille ante tramisisset, exitiosi belli metus. Sed videsne, in quem hominem inciderit res publica? quam acutum, quam vigilantem, quam paratum? Si mehercule neminem occiderit nec cuiquam quidquam ademerit, ab iis, qui eum maxime timuerant, maxime diligetur. 2. Multum mecum municipales homines loquuntur, multum rusticani. Nihil prorsus aliud curant nisi agros, nisi villulas, nisi nummulos suos. Et vide, quam conversa res est. Illum, quo antea confidebant, metuunt; hunc amant, quem timebant. Id quantis nostris peccatis vitiisque evenerit, non possum sine molestia cogitare. Quae autem impendere putarem, scripseram ad te; et iam tuas litteras exspectabam.

XIV. *(A. U. C.* 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Non dubito, quin tibi odiosae sint epistolae quotidianae, cum praesertim neque nova de re aliqua certiorem te faciam neque novam denique iam reperiam scribendi ullam sententiam. Sed, si dedita opera, cum causa nulla esset, tabellarios ad te cum inanibus epistolis mitterem, facerem inepte. Euntibus vero, domesticis praesertim, ut nihil ad te dem litterarum, facere non possum; et simul — crede mihi — requiesco paullum in his miseriis, cum quasi tecum loquor; cum vero tuas epistolas lego, multo etiam magis. Omnino intelligo nullum fuisse tempus post has fugas et formidines, quod magis debuerit mutum esse a litteris; propterea, quod neque Romae quidquam auditur novi, nec in his locis, quae a Brundisio absunt propius quam tu biduum aut triduum. Brundisii autem omne certamen vertitur huius primi temporis. Qua quidem exspectatione torqueor. Sed omnia ante nos sciemus. Eodem enim die video Caesarem a Corfinio post meridiem profectum esse, id est, Feralibus, quo Canusio mane Pompeium. Eo modo autem ambulat Caesar et iis diariis militum celeritatem incitat, ut timeam, ne citius ad Brundisium, quam opus sit, accesserit. 2. Dices, „Quid igitur proficis, qui anticipes eius rei molestiam, quam triduo sciturus sis?" Nihil equidem. Sed, ut supra dixi, tecum perlibenter loquor; et simul scito labare meum consilium illud, quod satis iam fixum videbatur. Non mihi satis idonei sunt auctores ii, qui a te probantur. Quod enim unquam eorum in re publica forte factum exstitit? aut quis ab iis ullam rem laude dignam desiderat? Nec mehercule laudandos existimo, qui trans mare belli parandi causa profecti sunt — quamquam haec ferenda non erant —; video enim, quantum id bellum † illud

---

1. *ira misisset* pr. M, *transmisisset* I, *transisset* R. (*tramisisset* corr. M.) — 4. *iis* R: *his* MIE. — 6. *Nihil*] *nisi* pr. M. — *nisi agros* om. R. — 7. *est*] *sit* Lambinus. — 9. *venerit* R. — 14. *tibi* om. pr. M. — *quotidie* I. — 20. *paullulum* RI. — 22. *defuerit multum* MRI. (Ut nos, mg. M et Beroaldus apud Pium.) — 25. *autem*] *tamen* R. — 28. *esse feralibus quo* pr. M, *esse* (spatium) *quo* I. (Ut nos, Codd. Bosii et corr. M.) — 29. *et iis diariis*] *ecusdiariis* M, *et his dictis* Codd. Bosii, *et iis dictis* R. (Ut nos, I et mg. M.) — *celeritate* I. — 30. *ut timeam*] *ultimam* pr. M. — 33. *quod*] *quoque* R. — *iam satis* RI. — 34. *ii quia reprobantur* pr. M. — 35. *forte factum in re publica* R. — *existis* pr. M, *existit* RI et corr. M. — 36. *iis* R: *his* MIE. — 38. *quantum* om. pr. M. — *bellum illud et* pr. M: *bellum et* RIE et corr. M. Fort. *bellum illim et*. Or.

et quam pestiferum futurum sit; sed me movet unus vir, cuius fugientis comes, rem publicam recuperantis socius videor esse debere. „Totiesne igitur sententiam mutas?" Ego tecum tamquam mecum loquor. Quis autem est, tanta quidem de re, quin varie secum ipse disputet? Simul et elicere cupio sententiam tuam: si manet, ut firmior sim; si mutata est, tibi assentiar. 3. Omnino ad id, de quo dubito, pertinet me scire, quid Domitius acturus sit, quid noster Lentulus. De Domitio varia audimus, modo esse in Tiburti † haut lepide quod cum Lepidus ad urbem accessisse; quod item falsum video esse. Ait enim Lepidus eum nescio quo penetrasse itineribus: occultandi sui causa, an maris apiscendi? ne id quidem scit. Ignorat etiam de filio. Addit illud, sane molestum: pecuniam Domitio satis grandem, quam is Corfinii habuerit, non esse redditam. De Lentulo autem nihil audimus. Haec velim exquiras ad meque perscribas.

XV. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. A. d. v. Non. Mart. epistolas mihi tuas Aegypta reddidit, unam veterem IV. Kal., quam te scribis dedisse Pinario, quem non vidimus; in qua exspectas, quidnam praemissus agat Vibullius; qui omnino non est visus a Caesare: in altera epistola video te scire ita esse; et, quemadmodum redeuntem excipiam Caesarem; quem omnino vitare cogito; et, † et habe athemonis fugam intendis commutationemque vitae tuae, quod tibi puto esse faciendum; et ignoras, Domitius cum fascibusne sit; quod cum scies, facies, ut sciamus. Habes ad primam epistolam. 2. Secutae sunt duae, pridie Kal. ambae datae, quae me convellerunt de pristino statu, iam tamen, ut ante ad te scripsi, labantem. Nec me movet, quod scribis, „Iovi ipsi iniquum." Nam periculum in utriusque iracundia positum est; victoria autem ita incerta, ut deterior causa paratior mihi esse videatur. Nec me consules movent, qui ipsi pluma aut folio facilius moventur. Officii me deliberatio cruciat cruciavitque adhuc.

---

5. *eligere* pr. M. — 6. *tibi* pr. M: *ut tibi* RIE et corr. M. — 7. *De* om. pr. M. — 8. *Tiburti haut lepide quod cum Lepidus ad urbem accessisse* Y: *Tiburti aut Lepidi quo cum Lepidus accessisse* (*accessisset* R.) *ad urbem* XZMR, *Tiburti aut Lepidi cum quo Lepidus accessisset ad urbem* I, *Tiburti*, *haud lepide: quod cum lepidius accessisset* (*accessisse* Bosius) *ad urbem* ex parte auctore Bosio E. (*Tiburtino Lepidi*, *modo cum Lepidis accessisse ad urbem* Iunius, *Tiburti Lepidi*, *haud lepide; modo iam lepidius*, *accessisse ad urbem* Stuerenburg ad Offic. p. 142.) — 9. *esse video* I. — *Ait*] *In te* pr. M, *Sed* RI et corr. M. (Ut nos, Victorius.) — *eum Lepidum* (sic) R, *Lepidus cum* I. — 10. *penetrasse; itineris occultandi* malebat Muretus. — *adipiscendi* RI et corr. M. — 11. *id*] *is* malebat Madvigius. — *scit*] *sit* pr. M. — *etiam* Madvigius: *enim* MRIE. — 12. *satis* om. pr. M. — *grandem esse quam* MR. — *Coreni* RI et pr. M, *Corfini* corr. M. — 17. *Ad quintas Nonas* M. — 18. *veterem ad IIII.* I. Malim: *veterem d.* (datam) *IV.* OR. — *videmus* pr. M. — 20. *visus non est* R. — *in*] *id* MRI. — 22. *et habe athemonis fugam intendis* Y: *et aut hemonis fugam tendis* MRI, *et aut Haemonis fugam intendis* post Graevium E. (*et ad Chaoniam fugam intendis* ex parte Graevio auctore Schuetzius. In *habe at* - - latere videtur: *habebat* (epistola tua). OR. — *commutationem qui* MI. — 25. *pridie*] *praeter* I. — 26. *scripsi ad te* R. — 27. *scribis*, *Iovi ipsi iniquum*] *scribis Iovi ipsinicum* (teste Victorio) M, *scribis* (spatium) *initum* R, *scribis ionupsi meum* I. (Correctum ex mg. Cratandri.) — 28. *iracondia* M. — 29. *aut folia* M, *aut vento folia* R. — *indeliberatio* pr. M, *mei deliberatio* I. (*me deliberatio* corr. M.)

Cautior certe est mansio; honestior existimatur traiectio. Malo interdum, multi me non caute, quam pauci non honeste fecisse existiment. De Lepido et Tullo quod quaeris: illi vero non dubitant, quin Caesari praesto futuri in senatumque venturi sint. 3. Recentissima tua est epistola Kal. data; in qua optas congressum pacemque non desperas. Sed ego, cum haec scribebam, nec illos congressuros nec, si congressi essent, Pompeium ad ullam condicionem accessurum putabam. Quod videris non dubitare, si consules transeant, quid nos facere oporteat, certe transeunt, vel, quomodo nunc est, transierunt. Sed memento praeter Appium neminem esse fere, qui non ius habeat transeundi. Nam aut cum imperio sunt, ut Pompeius, ut Scipio, Sufenas, Fannius, Voconius, Sestius, ipsi consules, quibus more maiorum concessum est vel omnes adire provincias; aut legati sunt eorum. Sed nihil decerno. Quid placeat tibi et quid propemodum rectum sit, intelligo. Plura scriberem, si ipse possem. Sed, ut mihi videor, potero biduo. Balbi Cornelii litterarum exemplum, quas eodem die accepi, quo tuas, misi ad te, ut meam vicem doleres, cum me derideri videres.

A.

BALBUS CICERONI IMP. S.

1. Obsecro te, Cicero, suscipe curam et cogitationem dignissimam tuae virtutis, ut Caesarem et Pompeium perfidia hominum distractos rursus in pristinam concordiam reducas. Crede mihi Caesarem non solum fore in tua potestate, sed etiam maximum beneficium te sibi dedisse iudicaturum, si huc te reiicis. Velim idem Pompeius faciat, qui ut adduci tali tempore ad ullam condicionem possit, magis opto, quam spero. Sed, cum constiterit et timere desierit, tum incipiam non desperare tuam auctoritatem plurimum apud eum valituram. 2. Quod Lentulum consulem meum voluisti hic remanere, Caesari gratum, mihi vero gratissimum mediusfidius fecisti. Nam illum tanti facio, qui non Caesarem magis diligam; qui si passus esset, nos secum, ut consueveramus, loqui et non se totum etiam et etiam ab sermone nostro avertisset, minus miser, quam sum, essem. Nam cave putes hoc tempore plus me quemquam cruciari, quod eum, quem ante me diligo, video in consulatu quidvis potius esse quam consulem. Quodsi voluerit tibi obtemperare et nobis de Caesare credere et consulatum reliquum Romae pera-

---

1. *Malo*] *maior* pr. M. — 2. *non*] *me* Bosius tacite. — 3. *Tullio* MR, *Tulio* I. (Correctum in Manutiana.)— *dubitavi* pr. M. — 6. *ullos* pr. M. — 11. *aut* om. I. — *Sufenas* Pighius: *Setenas* E et pr. M, *Setonas* R et corr. M, *Seteonas* I. — 12. *Vocenius* I. — 13. *sunt* om. I. — 14. *decerno* Pius: *desero* M et pars Codd. Bosii (non *decero*, ut dederunt Graevii operae), item RI, *disero* altera pars Codd. Bosii, *dissero* cum nescio quo apud Corradum E. — 15. *possim* MI. — 17. *mederi* MR. (*me derideri* mg. M.) — *videres*. *Vale* R. — 22. *Redde* M. (*crede* mg. M.) — 23. *in tua fore* I. — *te* om. pr. M. — 24. *hoc* pr. M. — *te huc* I. — 26. *constituerit* R. — 27. *et tuam* RI. — *apud eum* om. M. (Habent Codd. Bosii et Malaspinae, item RI.) — 28. *meum*, *consulem* Ernestii operae. — 29. *qui* Orellius: *qui* Libri et Edd.; *ut*, quemadmodum edidit Lambinus, item malebat Ernestius. — 30. *consueveramus* MRI: *consueramus* cum Codd. Malasp. et Ball. E. — 31. *et non*] *ut non* I. — *etiam et etiam*] *et tam etiam* pr. M, *etiam atque etiam* cum Codd. Malasp. Lambinus. Cfr. supra Ep. 12. B. 2. — 32. *hoc tempore* post *quemquam* ponit R. — *plus me* om. pr. M. — 33. *in* om. pr. M. — 34. *consul* R.

gere, incipiam sperare etiam consilio senatus, auctore te, illo relatore, Pompeium et Caesarem coniungi posse. Quod si factum erit, me satis vixisse putabo. 3. Factum Caesaris de Corfinio totum te probaturum scio. Quomodo in huiusmodi re, commodius cadere non potuit, quam ut res sine sanguine confieret. Balbi mei tuique adventu delectatum te valde gaudeo. Is quaecunque tibi de Caesare dixit quaeque Caesar scripsit, scio, re tibi probabit, quaecunque fortuna eius fuerit, verissime scripsisse.

XVI. (A. U. C. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Omnia mihi provisa sunt praeter occultum et tutum iter ad mare superum. Hoc enim mari uti non possumus hoc tempore anni. Illuc autem, quo spectat animus et quo res vocat, qua veniam? Cedendum enim est celeriter, ne forte qua re impediar atque alliger. Nec vero ille me ducit, qui videtur; quem ego hominem ἀπολιτικώτατον omnium iam ante cognoram, nunc vero etiam ἀστρατηγικώτατον. Non me igitur is ducit, sed sermo hominum, qui ad me a Philotimo scribitur. Is enim me ab optimatibus ait conscindi. Quibus optimatibus, dii boni? qui nunc quomodo occurrunt? quomodo autem se venditant Caesari? Municipia vero deum; nec simulant, ut cum de illo aegroto vota faciebant. 2. Sed plane, quidquid mali hic Pisistratus non fecerit, tam gratum est, quam si alium facere prohibuerit. Hunc propitium sperant; illum iratum putant. Quas fieri censes ἀπαντήσεις ex oppidis! quos honores! Metuunt, inquies. Credo; sed mehercule illum magis. Huius insidiosa clementia delectantur; illius iracundiam formidant. Iudices DCCCL., qui praecipue Cnaeo nostro delectabantur, ex quibus quotidie aliquem video, nescio quas eius Lucerias horrent. Itaque quaero, qui sint isti optimates, qui me exturbent, cum ipsi domi maneant. Sed tamen, quicunque sunt, αἰδέομαι Τρῶας. Etsi, qua spe proficiscar, video; coniungoque me cum homine magis ad vastandam Italiam quam ad vincendum parato. † Demum quem exspecto. Et quidem, cum haec scribebam, IV. Nonas, iam exspectabam aliquid a Brundisio. Quid autem aliquid? —: quam inde turpiter fugisset et victor hic qua se referret et quo. Quod ubi audissem, si ille Appia veniret, ego Arpinum cogitabam.

---

3. *me probaturum sciet* MRI. (Emendavit Graevius e Cod. Ursini.) — 4. *et quomodo* I. — *eiusmodi* R. — 5. *confieret*] *cum fieri eiet* M, *transierit* mg. M, *conficeretur. Vale* I. — *me illudque* M, *me illiusque* R, *me illud quod* I. (*mei tuique* mg. M.) — *adventu delectatum valde* R et pr. M, *adventu eius delectatum est valde* I. (*adventu delectatum te valde* corr. M.) — 6. *dixit* om. R. — *Caesar* auctore Graevio delevit Schuetzius. — 7. *scio, re tibi*] *scire tibi* M, *si re tibi* R, *scio tibi* I. (Correctum in Victoriana pr.) — *verissime*] *velis summe* MR, *bellissime* I. (Correxit Manutius.) — 10. *et tutum*] *et tum* Z et pr. M, *metum* RI et corr. M. (Correctum ex XY.) — 12. *qua* om. I. — 13. *celeriter est* I. — 15. *αστρατηγητοτατον* M. — *me*] *mihi* pr. M. — 16. *a* om. M. — *scribit* pr. M. — 19. *vero ad deum* corr. M, *vero ad eum* RI. — 21. *Hunc* om. MI. — 22. *putat* M. — *Quas*] *cum* MR. — 24. *illius*] *huius* MRI. — DCCCL.] DC. CCC. L. M, *De* CCCL. I, *de* CCCLX. Iunius. — 26. *Lucerias*] *minas* mg. Cratandri. — 27. *cum ipsi*] *cum hiis si* pr. M, *Cumis si* R et corr. M. — 29. *vastandam* MRI: *vastandum* cum Ascens. E. — 30. *Demum*] *domum* MRI. — (Ut nos, Y. *Denique quem exspecto?* malebat Lambinus in mg. Repett.) — *Nonas, iam*] *non asiam* pr. M. — 31. *autem aliud* R. — 32. *referet* R. — *et quo. Quod*] *et quomodo* R. — *ubi*] *dubii* R et pr. M.

LIBER IX.

I. *(A. U. C.* 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Etsi, cum tu has litteras legeres, putabam fore, ut scirem iam, quid Brundisii actum esset — nam Canusio viiii. Kal. profectus erat Cnaeus; haec autem scribebam pridie Nonas, xiv. die postquam ille Canusio moverat — tamen angebar singularum horarum exspectatione mirabarque nihil allatum esse ne rumoris quidem. Nam erat mirum silentium. Sed haec fortasse *κενόσπουδα* sunt; quae tamen iam sciantur necesse est. 2. Illud molestum, me adhuc investigare non posse, ubi P. Lentulus noster sit, ubi Domitius. Quaero autem, quo facilius scire possim, quid acturi sint; iturine ad Pompeium; et, si sunt, qua quandove ituri sint. Urbem quidem iam refertam esse optimatum audio; Sosium et Lupum, quos Cnaeus noster ante putabat Brundisium venturos esse quam se, ius dicere. Hinc vero vulgo vadunt. Etiam M'. Lepidus, quocum diem conterere solebam, cras cogitabat. 3. Nos autem in Formiano morabamur, quo citius audiremus; deinde Arpinum volebamus. Inde, iter qua maxime *ἀναπάντητον* esset, ad mare superum, remotis sive omnino missis lictoribus. Audio enim bonis viris, qui et nunc et saepe antea magno praesidio rei publicae fuerunt, hanc cunctationem nostram non probari multaque in me et severe, in conviviis tempestivis quidem, disputari. Cedamus igitur et, ut boni cives simus, bellum Italiae terra marique inferamus et odia improborum rursus in nos, quae iam exstincta erant, incendamus et Lucceii consilia ac Theophani persequamur. 4. Nam Scipio vel in Syriam proficiscitur, sorte; vel cum genero, honeste; vel Caesarem fugit iratum. Marcelli quidem, nisi gladium Caesaris timuissent, manerent. Appius et eodem timore et inimicitiarum recentium; et tamen praeter hunc et C. Cassium reliqui legati, Faustus pro quaestore: ego unus, cui utrumvis liceret; frater accedet; quem socium huius fortunae esse non erat aequum, cui magis etiam Caesar irasceretur. Sed impetrare non possum, ut maneat. Dabimus hoc Pompeio, quod debemus. Nam me quidem alius nemo mo-

4. *viii*. MRI. (Emendavit Pontedera p. 319. ex Lib. 8, 14, 1.) — 11. *sunt*] *sint* I. — 12. *sint*] *sunt* R et pr. M. — *optimatum* MR: *optimatium* IE. — 14. *ius*] *quidvis* I. — *Hic* R, *Huic* I. — *M.* MRI. (Correxit Manutius.) — 17. *quam* I. — *αναπαντικον* MR, *ἀναπλητικὸν*, *ἀναπαυτικὸν* mg. M. — 19. *contationem* R. — 20. *multaque michi esse vere in conviciis* M, *multaque mihi et severe in convitiis* R, *multaque mihi esse vere in comitiis* I. (Correxit Aldus avus.) — 21. *bonis* pr. M. — *sumus* M. — 26. *et*] *in* R. — *eodem modo timore* pr. M. — 28. *Faustus* om. I. — *pro quaestore* Orellius: *proque* pr. M, *prope* RI et corr. M, *proquaestor* cum Victorio E. — 29. *accederet* M, *accesserit* RI et mg. M, *accedit* cum mg. Cratandri Lambinus in Curis sec. (Ut nos, malebat Manutius.) — 30. *irasceretur* R et pr. M.

vet; non sermo bonorum, qui nulli sunt, non causa, quae acta timide est, agetur improbe. Uni, uni hoc damus, ne id quidem roganti, nec suam causam, ut ait, agenti, sed publicam. Tu quid cogites de transeundo in Epirum, scire sane velim.

II. (*A. U. C.* 705.)

CICERO ATTICO S.

Etsi Nonis Mart. die tuo, ut opinor, exspectabam epistolam a te longiorem, tamen ad eam ipsam brevem, quam IV. Nonas *ὑπὸ τὴν διάλειψιν* dedisti, rescribendum putavi. Gaudere ais te mansisse me; et scribis in sententia te manere. Mihi autem superioribus litteris videbare non dubitare, quin cederem, ita, si et Cnaeus bene comitatus conscendisset et consules transissent. Utrum hoc tu parum commeministi, an ego non satis intellexi, an mutasti sententiam? Sed aut ex epistola, quam exspecto, perspiciam, quid sentias, aut alias abs te litteras eliciam. Brundisio nihildum erat allatum.

II. a. [CICERO ATTICO S.]

1. O rem difficilem planeque perditam! quam nihil praetermittis in consilio dando! quam nihil tamen, quod tibi ipsi placeat, explicas! Non esse me una cum Pompeio gaudes; ac proponis, quam sit turpe me adesse, cum quid de illo detrahatur; nefas esse approbare. Certe. Contra igitur? Dii, inquis, averruncent. Quid ergo fiet, si in altero scelus est, in altero supplicium? Impetrabis, inquis, a Caesare, ut tibi abesse liceat et esse otioso. Supplicandum igitur? Miserum. Quid, si non impetraro? Et de triumpho erit, inquis, integrum. Quid, si hoc ipso premar? Accipiam? Quid foedius? Negem? Repudiari se totum, magis etiam quam olim in XXviratu putabit. Ac solet, cum se purgat, in me conferre omnem illorum temporum culpam: ita me sibi fuisse inimicum, ut ne honorem quidem a se accipere vellem. Quanto nunc hoc idem accipiet asperius? Tanto scilicet, quanto et honor hic illo est amplior et ipse robustior. 2. Nam quod negas te dubitare, quin magna in offensa sim apud Pompeium hoc tempore; non video causam, cur ita sit, hoc quidem tempore. Qui enim amisso Corfinio denique certiorem me sui consilii fecit, is queretur Brundisium me non venisse, cum inter me et Brundisium Caesar esset? Deinde etiam scit *ἀπαρρησίαστον* esse in ea causa querelam suam. Me putat de municipiorum imbecillitate, de delectibus, de pace, de urbe, de pecunia, de Piceno occupando plus vidisse quam se. Sin, cum potuero, non venero, tum erit inimicus; quod ego non eo vereor, ne mihi noceat: — quid enim faciet?

---

2. Alterum *uni* om. R. — *ne*] *nec* I. — *quidem hoc roganti* R. — 3. *agenti*] *agendi* pr. M, *egenti* I. (*agenti* corr. M.) — 7. *tua* R. — *a te epistolam* I. (*ante* pro *a te* pr. M.) — 8. *IV*. (ex Lib. 9, 10, 8.) Popma et Schuetzius: *III*. MRIE. *Nonas Martias* I. — *ὑπὸ τὴν διάλειψιν* Orellius: *ὑπὸ τὴν διάληψιν* M, *inde* R, *ὑπὸ τὴν λῆψιν* cum Lambino E. — 9. *me; et*] *et me* pr. M. — 12. *meministi* I. — 14. *litteras*] *epistolas* I. — 17. *O rem*] Novae Epistolae initium hinc fecit Schuetzius. — 18. *dando: tam* I. — 19. *ac*] *at* malebat Ernestius. — 20. *nefas* MRI: *nec fas* cum Victoriana altera E. — 21. *inquis annuerunt* R. — *ergo*] *igitur* I. — 22. *est*] *et* I. — 23. *otiosum* I. — 25. *ipso*] *tempore* I. — 26. *in XXV. iratum* M. — 28. *ne* om. pr. M. — 33. *fecit, is*] *fecistis* pr. M. — 35. *ea*] *mea* R. — 37. *Sin nunc cum* I. — 38. *ne*] *ut* R.

Τίς δ᾽ ἐστὶ δοῦλος τοῦ θανεῖν ἄφροντις ὤν;

sed quia ingrati animi crimen horreo. Confido igitur adventum nostrum illi, quoquo tempore fuerit, ut scribis, *ἀσμένιστον* fore. Nam quod ais, si hic temperantius egerit, consideratius consilium te daturum; qui hic potest se gerere non perdite? Vita, mores, ante facta, ratio suscepti negotii, socii, vires bonorum aut etiam constantia. 3. Vixdum epistolam tuam legeram, cum ad me, currens ad illum, Postumus Curtius venit, nihil nisi classes loquens et exercitus; eripiebat Hispanias; tenebat Asiam, Siciliam, Africam, Sardiniam; confestim in Graeciam persequebatur. Eundum igitur est, nec tam ut belli quam ut fugae socii simus. Nec enim ferre potero sermones istorum, quicunque sunt; non sunt enim certe, ut appellantur, boni. Sed tamen id ipsum scire cupio, quid loquantur; idque ut exquiras meque certiorem facias, te vehementer rogo. Nos adhuc, quid Brundisii actum esset, plane nesciebamus; cum sciemus, tum ex re et ex tempore consilium capiemus; sed utemur tuo.

III. (*A. U. C.* 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Domitii filius transiit Formias VIII. Id. currens ad matrem Neapolim, mihique nuntiari iussit patrem ad urbem esse, cum de eo curiose quaesisset servus noster Dionysius. Nos autem audieramus eum profectum sive ad Pompeium sive in Hispaniam. Id cuiusmodi sit, scire sane velim. Nam ad id, quod delibero, pertinet, si ille certe nusquam discessit, intelligere Cnaeum non esse faciles nobis ex Italia exitus, cum ea tota armis praesidiisque teneatur, hieme praesertim. Nam, si commodius anni tempus esset, vel infero mari liceret uti. Nunc nihil potest nisi supero tramitti, quo iter interclusum est. Quaeres igitur et de Domitio et de Lentulo. 2. A Brundisio nulla adhuc fama venerat; et erat hic dies VII. Id., quo die suspicabamur aut pridie Brundisium venisse Caesarem. Nam Kal. Arpis manserat. Sed si Postumum audire velles, persecuturus erat Cnaeum. Transisse enim iam putabat coniectura tempestatum ac dierum. Ego nautas eum non putabam habiturum; ille confidebat, et eo magis, quod audita naviculariis hominis liberalitas esset. Sed tota res Brundisina iam quomodo habeat se, diutius nescire non possum.

IV. (*A. U. C.* 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Ego etsi tamdiu requiesco, quamdiu aut ad te scribo aut tuas litteras lego, tamen et ipse egeo argumento epistolarum et tibi idem

---

1. *τις δε εστιν* R. — 3. *ἀσμένιστον*] *gratum* R. — 4. *egerat* pr. M. — 5. *vitae* I. — 6. *socii, vires*] *is socuu tres* pr. M. — 7. *Postumius* R. — 8. *eripiebat*] *cupiebat* I. — 10. *nec*] *ne* I. — *tam belli* pr. M, *tam aut* (sed prima littera deleta, ut sit *ut*) *belli* corr. M. — *ut* ante *fugae* om. pr. M. — 13. *te ut vehementer* pr. M. — 15. *re*] *te* I. — 19. *transit* pr. M. — 20. *de*] *ex* I et corr. M. — 24. *intelligeret* R. — 27. *tramiti* pr. M, *transmitti* I. — 29. *VIII*. R. — 30. *Postumium* R et corr. M. — 32. *nautis* pr. M. — 34. *iam*] *nam* pr. M, om. R cum corr. M. (Ut nos, I.) — *se, diutius*] *sed tutius* pr. M. — 35. *possum. Ego* (uno tenore) M. — 38. *etsi*] *si* pr. M. — 39. *egeo*] *ego* M.

accidere certo scio. Quae enim soluto animo familiariter scribi solent, temporibus his excluduntur; quae autem sunt horum temporum, ea iam contrivimus. Sed tamen, ne me totum aegritudini dedam, sumpsi mihi quasdam tamquam *θέσεις*, quae et *πολιτικαὶ* sunt et temporum horum, ut et abducam animum ab querelis et in eo ipso, de quo agitur, exerceear. Eae sunt huiusmodi:

2. *Εἰ μενετέον ἐν τῇ πατρίδι τυραννουμένῃ; Τυραννουμένης δὲ αὐτῆς, εἰ παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πραγματευτέον κἂν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύσειν; Εἰ εὐλαβητέον τὸν καταλύοντα, μὴ αὐτὸς αἴρηται; Εἰ πειρατέον ἀρήγειν τῇ πατρίδι τυραννουμένῃ καιρῷ καὶ λόγῳ μᾶλλον, ἢ πολέμῳ; Εἰ πολιτικὸν τὸ ἡσυχάζειν ἀναχωρήσαντά ποι, τῆς πατρίδος τυραννουμένης; Εἰ διὰ παντὸς ἰτέον κινδύνου τῆς ἐλευθερίας πέρι; Εἰ πόλεμον ἐπακτέον τῇ χώρᾳ καὶ πολιορκητέον ταύτην τυραννουμένην; Εἰ καὶ μὴ δοκιμάζοντα τὴν διὰ πολέμου κατάλυσιν τῆς τυραννίδος, συναπογραπτέον ὅμως τοῖς ἀρίστοις; Εἰ τοῖς εὐεργέταις καὶ φίλοις συγκινδυνευτέον ἐν τοῖς πολιτικοῖς, κἂν μὴ δοκῶσιν εὖ βεβουλεῦσθαι περὶ τῶν ὅλων; Εἰ ὁ μεγάλα τὴν πατρίδα εὐεργετήσας, δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο ἀνήκεστα παθὼν καὶ φθονηθεὶς, κινδυνεύσειεν ἂν ἐθελοντὴς ὑπὲρ τῆς πατρίδος; Εἰ ἐφετέον αὐτῷ ἑαυτοῦ ποτε καὶ τῶν οἰκειοτάτων ποιεῖσθαι πρόνοιαν ἀφεμένῳ τὰς πρὸς τοὺς ἰσχύοντας διαπολιτείας;*

3. In his ego me consultationibus exercens et disserens in utramque partem tum Graece tum Latine, et abduco parumper animum a molestiis et *τῶν προὔργου τι* delibero. Sed vereor, ne tibi *ἄκαιρος* sim. Si enim recte ambulaverit is, qui hanc epistolam tulit, in ipsum tuum diem incidit.

V. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Natali die tuo scripsisti epistolam ad me plenam consilii summaeque cum benevolentiae tum etiam prudentiae. Eam mihi Philotimus postridie, quam a te acceperat, reddidit. Sunt ista quidem, quae disputas, difficillima, iter ad superum, navigatio infero, discessus Arpinum, ne hunc fugisse, mansio Formiis, ne obtulisse nos gratulationi videamur; sed miserius nihil quam ea videre, quae tamen iam, iam, inquam, videnda erunt. Fuit apud me Postumus; scripsi ad te, quam gravis.

1. *scribi solent*] *scribis o lente* pr. M. — 2. *e temporibus* I et corr. M. — *excludentur* I. — 4. *thesis* M. — *πολιτικαὶ* Orellius: *pollicite* pr. M, *policite* corr. M, *politicae* RE, om. I. — 5. *et ut* R. — *a* R. — 6. *ea* R. — 7—21. Ad totum hunc locum ex M nihil adnotavit del Furia. — 7. *τυραννουμένης* om. R. — *δὲ* R: *δ'* E. — 8. *πραγματευτέον*] *πρακτεον* R. (Correctum e Codd. Bosii.) — 9. *κινδυνευσειν* R. — 10. *αἴρηται*] *ΕΡΗΤΑΙ* Y, *ΕΡΕΙΙΤΑΙ* Z, *τι παθη* R. (Emendavit Bosius.) — *τυραννουμενη μαλλον η εν πολεμω* R. (Correctum ex YZ. Fort. *καὶ ἔργῳ καὶ λ.* Or.) — 15. *τυναποτρεπτέον* R. — 18. *δὲ* R: *τε* E. — 20. *οικεων* R. — 21. *διαπολιτείας* Ascens. secunda: *διὰ πολιτείας* E. (In R distingui nequit.) — 23. *a* om. pr. M. — 24. *molestis* M. — *et* om. R. — 25. *ambulavit* I. — 26. *tuum*] *tum* M. — *incidit. Natali* (uno tenore) M. — 29. *diei* pr. M. — 30. *cum*] *tum* RI. — 31. *acceperat a te* I. — 32. *et navigatio* I. — 33. *huc* R. — 34. *tamen iam inquam* MI. (Cfr. Hand Turs. III. p. 157.) — 35. *Postumius* RI et corr. M.

Venit ad me etiam Q. Fufius, quo vultu! quo spiritu! properans Brundisium, scelus accusans Pompeii, levitatem et stultitiam senatus. Haec qui in mea villa non feram, Curtium in curia potero ferre? 2. Age, finge me quamvis εὐστομάχως haec ferentem: quid illa, DIC M. TVLLI, quem habebunt exitum? Et omitto causam rei publicae, quam ego amissam puto cum vulneribus suis, tum medicamentis iis, quae parantur: de Pompeio quid agam? cui plane — quid enim hoc negem? — succensui. Semper enim me causae eventorum magis movent quam ipsa eventa. Haec igitur mala — quibus maiora esse quae possunt? — considerans vel potius iudicans eius opera accidisse et culpa, inimicior eram huic quam ipsi Caesari; ut maiores nostri funestiorem diem esse voluerunt Alliensis pugnae quam Urbis captae; quod hoc malum ex illo; itaque alter religiosus etiamnunc dies, alter in vulgus ignotus: sic ego, decem annorum peccata recordans, in quibus inerat ille etiam annus, qui nos, hoc non defendente, ne dicam gravius, afflixerat, praesentisque temporis cognoscens temeritatem, ignaviam, negligentiam succensebam. 3. Sed ea iam mihi exciderunt. Beneficia eiusdem cogito; cogito etiam dignitatem. Intelligo, serius equidem, quam vellem, propter epistolas sermonesque Balbi; sed video plane nihil aliud agi, nihil actum ab initio, quam ut hunc occideret. Ego igitur, † si quid apud Homerum, cui et mater et dea dixisset,

Αὐτίκα γάρ τοι ἔπειτα μεθ᾽ Ἕκτορα πότμος ἑτοῖμος,

matri ipse respondit,

Αὐτίκα τεθναίην, ἐπεὶ οὐκ ἄρ᾽ ἔμελλον ἑταίρῳ
Κτεινομένῳ ἐπαμῦναι·

quid, si non ἑταίρῳ solum, sed etiam εὐεργέτῃ? adde, tali viro talem causam agenti; et ego vero haec officia mercanda vita puto. Optimatibus vero tuis nihil confido, nihil iam ne inservio quidem. Video, ut se huic dent, ut daturi sint. Quidquam tu illa putas fuisse de valetudine decreta municipiorum prae his de victoria gratulationibus? „Timent", inquies. At ipsi tum se timuisse dicunt. Sed videamus, quid actum sit Brundisii. Ex eo fortasse † ea consilia nascentur aliaeque litterae.

---

1. *Fusius* MRI. (Correxit Lambinus.) — 3. *Curtium*] *cur tum* MRI. (Correxit nescio qui apud Corradum.) — 4. *me*] *ne* pr. M. — DIC] *die* I. — 5. *Et*] *Sed* malebat Manutius. — 6. *his* R. — 7. *cui*] *qui* pr. M. — 8. *enim me* Casaubono auctore Schuetzius: *enim* MRIE. — 10. *inimicicior* R, *immitior* I. — 14. *etiam ille* I. — 15. *hoc defendente* MRI. (Correxit Victorius.) — *ne*] *non* R. — *ei afflixerat* R. — 17. Alterum *cogito* om. R. — 19. *plane mihi aliud* RI. — 20. *quam* om. MRI. — *Ego*] *Eo* MI. (Ut nos YR.) — *si quid apud* MRI: *si quis apud* cum Asc. sec. E. (*sicut is apud* Iunius. Malim: *sicut apud*. OR.) — 21. *cui et* MRI: *cum ei et* cum Asc. sec. E. — 23. *ipsi* RI. — 26. *addet alii viro* M. — 27. *agendi* M. — *agenti: ego vero - - puto?* cum mg. Crat. et mg. Repett. Lamb. Schuetzius. — *haec officiam ei candida vita* M, *haec efficium ei candida vita* R, *haec efficiam et candida vita* I. (Ut nos, ex parte cum mg. Crat., Victorius.) — 28. *Vide* R. — 30. *prae his*] *proeliis* I. — 32. *ea* Z et pr. M: *mea* RIE et corr. M. (Sensus requirit vel *alia* vel *certa* vel *extrema*. Cfr. Lambinum et Ernestium. OR.) — *litterae. Nos* uno tenore M.

VI. (A. U. C. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Nos adhuc Brundisio nihil. Roma scripsit Balbus, putare iam Lentulum consulem tramisisse nec eum a minore Balbo conventum, quod is hoc iam Canusii audisset; inde ad se eum scripsisse; cohortesque sex, quae Albae fuissent, ad Curium [via] Minucia transisse; id Caesarem ad se scripsisse et brevi tempore eum ad urbem futurum. Ergo utar tuo consilio; neque me Arpinum hoc tempore abdam: etsi, Ciceroni meo togam puram cum dare Arpini vellem, hanc eram ipsam excusationem relicturus ad Caesarem. Sed fortasse in eo ipso offendetur, cur non Romae potius. Sed tamen, si est conveniendus, hic potissimum. Tum reliqua videbimus, id est, et quo et qua et quando. 2. Domitius, ut audio, in Cosano est, et quidem ut aiunt, paratus ad navigandum: si in Hispaniam, non probo; si ad Cnaeum, laudo; quovis potius certe quam ut Curtium videat, quem ego patronus adspicere non possum: quid alios? Sed, opinor, quiescamus, ne nostram culpam coarguamus, qui, dum urbem, id est, patriam, amamus dumque rem conventuram putamus, ita nos gessimus, ut plane interclusi captique simus. 3. Scripta iam epistola, Capua litterae sunt allatae hoc exemplo: „Pompeius mare transiit cum omnibus militibus, quos secum habuit. Hic numerus est hominum milia xxx. et consules et duo tribuni pl. et senatores, qui fuerunt cum eo, omnes cum uxoribus et liberis. Conscendisse dicitur a. d. IV. Nonas Martias. Ex ea die fuere septemtriones venti. Naves, quibus usus non est, omnes aut praecidisse aut incendisse dicunt." De hac re litterae L. Metello tribuno pl. Capuam allatae sunt ab Clodia socru, quae ipsa transiit. 4. Ante sollicitus eram et angebar, sicut res scilicet ipsa cogebat, cum consilio explicare nihil possem; nunc autem, postquam Pompeius et consules ex Italia exierunt, non angor, sed ardeo dolore.

Οὐδέ μοι ἦτορ
Ἔμπεδον, ἀλλ' ἀλαλύκτημαι —

Non sum, inquam, mihi crede, mentis compos; tantum mihi dedecoris admisisse videor. Me non primum cum Pompeio qualicunque consilio uso, deinde cum bonis esse, quamvis causa temere instituta! praeser-

---

3. *putatur* R. Malim *putari*. Or. — 4. *tramisisse* Cod. in mg. Repett. Lamb.: *transmisisse* IE, *transmisisse me* MR. — 5. *se ad eum* R. — 6. *Curtium* M. — *via* om. pr. M, unde seclusimus: *in via* RI et corr. M. (Videntur habuisse *via* Codd. Bosii.) — *Numitia* R, *Munitia* I. (Ut nos, ZM. Cfr. Lambinum ad Horat. Epp. I, 18, 20.) — 7. *Ergo* MRI: *Ego* cum Manutio E. — 8. *me in Arpinum* I. — 9. *cum dare*] *quondam re* pr. M, *quom dare* corr. M. — 13. *est, et quidem* Lambinus in mg. Repett.: *est quidem* I et pr. M, *est: quidam* R et corr. M, *et quidem* cum Manutio E. — 15. *Curtium*] *certum* MRI. (Correxit Victorius.) — *patronus*] *prorsus* I. — 17. *qui dum*] *quidem* pr. M. — 19. *Capue* R. — 20. *transit* MR. — *est ad hominum* Lambinus. — 21. *consules et duo* auctore Viro docto apud Manutium Schuetzius: *consules duo et* MRI, *consules, duo et* E. — *et* ante *senatores* om. I. — *fuerant* I. — 22. *ad III.* R. — 25. *Capua* MR. — *a* R. — 27. *ipsa cum consilio possem* M, *ipsa cogebat, quo uti consilio possem* RI et mg. M. — 31. *ἀλλ' ἀλαλύκτημαι*] *ΑΛΛΑΤΚΤΜΑΙ* M, *ἀλλ' ἀλάλυκται* mg. M. — 33. *Me*] *Mene* M. — *quali cum consilio* pr. M. — 34. *uso*] *usus* MRI. (Correxit Manutius.)

tim cum ii ipsi, quorum ego causa timidius me fortunae committebam, uxor, filia, Cicerones pueri, me illud sequi mallent, hoc turpe et me indignum putarent. Nam Quintus quidem frater, quidquid mihi placeret, id rectum se putare aiebat, id animo aequissimo sequebatur. 5. Tuas nunc epistolas a primo lego. Hae me paullum recreant. Primae monent et rogant, ne me proiiciam. Proximae te gaudere ostendunt me remansisse. Eas cum lego, minus mihi turpis videor, sed tam diu, dum lego; deinde emergit rursum dolor et *αἰσχροῦ φαντασία*. Quamobrem obsecro te, mi Tite, eripe mihi hunc dolorem aut minue saltem aut consolatione aut consilio aut quacunque re potes. Quid tu autem possis? aut quid homo quisquam? vix deus iam. 6. Equidem illud molior, quod tu mones sperasque fieri posse, ut mihi Caesar concedat, ut absim, cum aliquid in senatu contra Cnaeum agatur. Sed timeo, ne non impetrem. Venit ab eo Furnius, — ut quidem scias, quos sequamur —: Q. Titinii filium cum Caesare esse nuntiat; sed illum maiores mihi gratias agere, quam vellem. Quid autem me roget — paucis ille quidem verbis, sed *ἐν δυνάμει* —, cognosce ex ipsius epistola. Me miserum, quod tu non valuisti! Una fuissemus; consilium certe non defuisset.

Σύν τε δύ' ἐρχομένω.

Sed acta ne agamus; reliqua paremus. 7. Me adhuc haec duo fefellerunt: initio spes compositionis, qua facta volebam uti populari vita, sollicitudine senectutem nostram liberanti; deinde bellum crudele et exitiosum suscipi a Pompeio intelligebam. Melioris mediusfidius civis et viri putabam quovis supplicio affici quam illi crudelitati non solum praeesse verum etiam interesse. Videtur vel mori satius fuisse quam esse cum his. Ad haec igitur cogita, mi Attice, vel potius excogita. Quemvis eventum fortius feram quam hunc dolorem.

A.

CAESAR IMP. S. D. CICERONI IMP.

Cum Furnium nostrum tantum vidissem, neque loqui neque audire meo commodo potuissem, properarem atque essem in itinere, praemissis iam legionibus, praeterire tamen non potui, quin et scriberem ad te et illum mitterem gratiasque agerem; etsi hoc et feci saepe et saepius mihi facturus videor: ita de me mereris. Imprimis a te peto, quoniam confido me celeriter ad urbem venturum, ut te ibi videam, ut tuo consilio, gratia, dignitate, ope omnium rerum uti possim. Ad propositum revertar: festinationi meae brevitatique litterarum ignosces. Reliqua ex Furnio cognosces.

---

1. *hi* I. — 2. *illuc* I. — 5. *paullulum* R. — 6. *te gaudere* I et pr. M: *gaudere te* RE. — 7. *Ea* I. — *tam diu* Ernestio suspectum vindicat Hand Turs. II. p. 316. — 8. *et* om. R. — 11. *iam deus* MRI. (Ut nos, Z.) — 14. *ut*] *et* MR. — *Q.*] *que* M, *qui* I. — 15. *sed*] *et* I. — *agere gratias* R. — 16. *quidem ille* R. — 21. *volebam*] *lebam* R. — *uti populari vita*] *ut populari ut ea* MRI. (Emendatum ex Y.) — 22. *liberanti* Y: *liberari* MRIE. — 23. *quod suscipi* malebat Ernestius. Sed cfr. Madvig. I. p. 149. — 25. *Videbatur* I. — 26. *his* MI: *iis* RE. — 31. *me commode potuisset properantem* I. (Ut nos, XYZMR.) — 33. *et feci*] *effecit* M, *officium* RI. (*et feci* mg. M) — 38. *Reliqua ex Furnio cognosces* om. M. (Addita sunt in mg. M.)

VII. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Scripseram ad te epistolam, quam darem IV. Id. Sed eo die is, cui dare volueram, non est profectus. Venit autem eo ipso die ille „celeripes," quem Salvius dixerat; attulit uberrimas tuas litteras, quae mihi quiddam quasi „animulae restillarunt." Recreatum enim me non queo dicere. Sed plane *τὸ συνέχον* effecisti. Ego enim non iam id ago, mihi crede, ut prosperos exitus consequar. Sic enim video, nec duobus his vivis nec hoc uno nos unquam rem publicam habituros. Ita neque de otio nostro spero iam nec ullam acerbitatem recuso. Unum illud extimescebam, ne quid turpiter facerem, vel dicam, iam effecissem. 2. Sic ergo habeto, salutares te mihi litteras misisse; neque solum has longiores, quibus nihil potest esse explicatius, nihil perfectius; sed etiam illas breviores, in quibus hoc mihi iucundissimum fuit, consilium factumque nostrum a Sexto probari; pergratumque mihi tu fecisti, a quo diligi me et, quid rectum sit, intelligi scio. Longior vero tua epistola non me solum sed meos omnes aegritudine levavit. Itaque utar tuo consilio et ero in Formiano, ne aut ad urbem *ἀπάντησις* mea animadvertatur, aut, si nec hic nec illic eum videro, devitatum se a me putet. 3. Quod autem suades, ut ab eo petam, ut mihi concedat, ut idem tribuam Pompeio, quod ipsi tribuerim: id me iam pridem agere intelliges ex litteris Balbi et Oppii, quarum exempla tibi misi. Misi etiam Caesaris ad eos sana mente scriptas, quomodo in tanta insania. Sin mihi Caesar hoc non concedat, video tibi placere illud, me *πολίτευμα* de pace suscipere; in quo non extimesco periculum. Cum enim tot impendeant, cur non honestissimo depecisci velim? Sed vereor, ne Pompeio quid oneris imponam;

μή μοι γοργείην κεφαλὴν δεινοῖο πελώρου

intorqueat. Mirandum enim in modum Cnaeus noster Sullani regni similitudinem concupivit. *Εἰδώς σοι λέγω.* Nihil ille unquam minus obscure tulit. Cum hocne igitur, inquies, esse vis? Beneficium sequor, mihi crede, non causam, ut in Milone, ut in . . . Sed hactenus. 4. Causa igitur non bona est? Immo optima; sed agetur, memento, foedissime. Primum consilium est suffocare urbem et Italiam fame, deinde, agros vastare, urere, pecuniis locupletum non abstinere. Sed,

---

3. *parem* R. — *eos dies cui* R. (Hicne Vetus Liber Victorii? Cfr. Seebode *Archiv.* 1830. p. 94.) — 5. *celeriter pes* Z. (Voc. ex poëta videtur petitum. Or.) — 6. *quiddam qua stant mutae testiliarunt* Z, *quiddam qua stant muta est illi arunt* M, *quiddam qua stant muta est illi aiunt* R, *quiddam qua stant mutae stillarunt* I. (Ut nos, Y. Rursus ex poëta. Or.) — 7. *efficisti* M. — 10. *spero*] *prospero* pr. M. — 11. *facerem*] *agerem* I. — *iam fecissem* malebat Ernestius, *iam ne fecissem* Strothius. — 15. *ab* I. — 18. *utar*] *ut utar* pr. M. — 22. *exempla*] Schuetzium recutus harum epistolarum exempla subiunxi huic Ep. VII. Apud Vict. Lamb. Bos. Iac. Gronovium posita sunt post Ep. VIII. *Coenantibus*, apud Ernestium nescio cur post Ep. VI. A. *Caesar* cet. *Cum Furnium.* Or. — 23. *sane* pr. M. — *scriptas litteras; quo* RI et corr. M. — 24. *illud placere* I. — 26. *depacisci* MRI. (Ut nos, Codd. Malasp. et mg. Cratandri.) — 30. *concupivit*] *occupavit* I. — *nihil inquam ille* I. — 32. *in* ante *Milone* om. pr. M. — *ut in . M.* (sic) I. — *sed haec hactenus* Cod. Balliol. — 34. *Consilium primum* I. — 35. *non* om. MR.

cum eadem metuam ab hac parte, si illinc beneficium non sit, rectius putem quidvis domi perpeti. Sed ita meruisse illum de me puto, ut *ἀχαριστίας* crimen subire non audeam. Quamquam a te eius quoque rei iusta defensio est explicata. 5. De triumpho tibi assentior; quem quidem totum facile et libenter abiecero. Egregie probo fore, ut, dum vagamur, *ὁ πλοῦς ὡραῖος* obrepat. Si modo, inquis, satis ille erit firmus. Est firmior etiam quam putabamus. De isto licet bene speres. Promitto tibi, si valebit, tegulam illum in Italia nullam relicturum. „Tene igitur socio?" Contra mehercule meum iudicium et contra omnium antiquorum auctoritatem; nec tam ut illa adiuvem, quam ut haec ne videam, cupio discedere. Noli enim putare tolerabiles horum insanias nec unius modi fore. Etsi quid te horum fugit? Legibus, iudiciis, senatu sublato, libidines, audacias, sumptus, egestates tot egentissimorum hominum nec privatas posse res nec rem publicam sustinere. Abeamus igitur inde qualibet navigatione; etsi id quidem, ut tibi videbitur: sed certe abeamus. Sciemus enim, id quod exspectas, quid Brundisii actum sit. 6. Bonis viris quod ais probari, quae adhuc fecerimus, scirique ab iis nos non profectos, valde gaudeo, si est nunc ullus gaudendi locus. De Lentulo investigabo diligentius; id mandavi Philotimo, homini forti ac nimium optimati. 7. Extremum est, ut tibi argumentum ad scribendum fortasse iam desit; — nec enim alia de re nunc ulla scribi potest; et de hac quid iam amplius inveniri potest? — sed quoniam et ingenium suppeditat — dico mehercule, ut sentio — et amor, quo et meum ingenium incitatur; perge, ut facis, et scribe, quantum potes. In Epirum quod me non invitas, comitem non molestum, subirascor; sed vale. Nam, ut tibi ambulandum, ungendum, sic mihi dormiendum. Etenim litterae tuae mihi somnum attulerunt.

A.

BALBUS ET OPPIUS S. D. M. CICERONI.

1. Nedum hominum humilium, ut nos sumus, sed etiam amplissimorum virorum consilia ex eventu, non ex voluntate a plerisque probari solent: tamen freti tua humanitate, quod verissimum nobis videbitur, de eo, quod ad nos scripsisti, tibi consilium dabimus; quod si non fuerit prudens, at certe ab optima fide et optimo animo proficiscetur. Nos, nisi id, quod nostro iudicio Caesarem facere oportere existimamus, ut simul Romam venerit, agat de reconciliatione gratiae suae et Pompeii, id eum facturum, ex ipso cognovissemus, te hortari desineremus, ut velles iis rebus interesse, quo facilius et maiore cum

---

1. *cum haec metuam eadem ab* R. — 2. *Sed tamen ruisse* pr. M. — 4. *explicita* MI. (Ut nos, Codd. Malasp. et R.) — 5. *dum*] *tum* I. — 6. *vagamur* Malaspina auctore Lambinus et Schuetzius: *agamus* MRIE. — *ὁ πλοῦς*] *ὅπως* R et mg. M. (M legi non poterat; correxit Victorius.) — 10. *ut illa*] *utilia* MI. — *quamquam ut* MI. — 11. *Nolui* MR. — *enim*] *eum* R. — 12. *Etsi*] *ut si* I. — 18. *his* MI. — *non profectis*, omisso *nos*, MRI. (Correctum ex Y.) — 24. *meum* om. R. — 26. *et ungendum* I. — 27. *Etenim*] *ut enim* pr. M. — 30. *Nedum*] *Meum* pr. M, *Etsi nedum* malebant Weiskius et Schuetzius. — 35. *nisi id, quod* MI: *nisi quod* RE. — 37. *facturum cum ex* R. — *desineremus* om. MRI. (Insertum in Asc. sec.) — 38. *his* R.

dignitate per te, qui utrique es coniunctus, res tota confieret: aut, si ex contrario putaremus Caesarem id non facturum et [eum] velle cum Pompeio bellum gerere sciremus, nunquam tibi suaderemus, contra hominem optime de te meritum arma ferres; sicuti te semper oravimus, ne contra Caesarem pugnares. 2. Sed, cum etiamnum, quid facturus Caesar sit, magis opinari quam scire possimus, non possumus nisi hoc: non videri eam tuam esse dignitatem neque fidem omnibus cognitam, ut contra alterutrum, cum utrique sis maxime necessarius, arma feras; et hoc, non dubitamus, quin Caesar pro sua humanitate maxime sit probaturus. Nos tamen — si tibi videbitur — ad Caesarem scribemus, ut nos certiores faciat, quid hac re acturus sit; a quo si erit nobis rescriptum, statim, cum sciemus, ad te scribemus et tibi fidem faciemus nos ea suadere, quae nobis videntur tuae dignitati, non Caesaris rationi, esse utilissima; et hoc Caesarem pro sua indulgentia in suos probaturum putamus.

B.

BALBUS CICERONI IMP. S.

1. S. V. B. E. Posteaquam litteras communes cum Oppio ad te dedi, ab Caesare epistolam accepi, cuius exemplum tibi misi; ex quibus perspicere poteris, quam cupiat concordiam et Pompeium reconciliare et quam remotus sit ab omni crudelitate; quod eum sentire, ut debeo, valde gaudeo. De te et tua fide et pietate idem mehercule, mi Cicero, sentio, quod tu: non posse tuam famam et officium sustinere, ut contra eum arma feras, a quo tantum beneficium te accepisse praedices. 2. Caesarem hoc idem probaturum exploratum pro singulari eius humanitate habeo; eique cumulatissime satisfacturum te certo scio, cum nullam partem belli contra eum suscipias neque socius eius adversariis fueris. Atque hoc non solum in te, tali et tanto viro, satis habebit, sed etiam mihi ipse sua concessit voluntate, ne in iis castris essem, quae contra Lentulum aut Pompeium futura essent, quorum beneficia maxima haberem, sibique satis esse dixit, si togatus urbana officia sibi praestitissem, quae etiam illis, si vellem, praestare possem. Itaque nunc Romae omnia negotia Lentuli procuro, sustineo; meumque officium, fidem, pietatem iis praesto. Sed mehercule rursus iam abiectam compositionis spem non desperatissimam esse puto; quoniam Caesar est ea mente, qua optare debemus. Hac re mihi placet, si tibi videtur, te

---

1. *qui*] *cui* pr. M. — 2. *et* [*eum*] *velle* Orellius: *et te velle* pr. M, *et eum velle* RIE et corr. M. — 5. *etiam nunquid* pr. M, *etiamnunc quid* RI et corr. M. — 6. *scire non possumus* (omisso *possimus*) MR, *scire possumus*, *non possumus* I. (Correctum in Asc. pr.) — 11. *nos hac de re certiores faciat*, *quid acturus* R. (*hac de re* suo loco malebat Ernestius.) — 12. *cum sciemus* Orellius: *cum sentiamus* pr. M, *quae sentiemus* RIE et corr. M. — 13. *subdere* pr. M. — *dignitati*] *utilitati* R. — 14. *rationi*] *actioni* MR. — *suos* MI: *nos* RE. (Cfr. Lib. 10, 8. A. 1. Lib. 11, 6, 4.) — 18. *Subposteaquam* MRI. (Correctum ex Y.) — 19. *accepi*, *cuius*] *accepimus* pr. M. — 20. *et Pompeium*] *ut Pompei* pr. M. — 21. *remote* R. — 24. *te*] *et* pr. M, om. I. — 25. *exprobatum* M. — *eius singulari* R. — 26. *certe* MRI. (Correxit Manutius.) — 29. *ipse* om. R. — *voluntate*] *bonitate* I et pr. M. (Ut nos, Codd. Bosii, R et corr. M.) — *his* MI. — 31. *togatus* MRI: *rogatus* cum Bosii operis E. — 32. *vellem* MRI: *vellent* Ernestius. — 33. *sustineoque ac meum* R. — 34. *iis* R: *his* MIE. — *iam*] *tam* MRI. (Correxit Corradus.) — 35. *desperantissimam* M. — 36. *quam* MR.

ad eum scribere et ab eo praesidium petere, ut petisti a Pompeio, me quidem approbante, temporibus Milonianis. Praestabo — si Caesarem bene novi — eum prius tuae dignitatis quam suae utilitatis rationem habiturum. 3. Haec quam prudenter tibi scribam, nescio; sed illud certe scio me ab singulari amore ac benevolentia, quaecunque scribo, tibi scribere; quod te — ita incolumi Caesare moriar! — tanti facio, ut paucos aeque ac te caros habeam. De hac re cum aliquid constitueris, velim mihi scribas. Nam non mediocriter laboro, ut utrique, ut vis, tuam benevolentiam praestare possis, quam mehercule te praestaturum confido. Fac valeas.

C.

CAESAR OPPIO, CORNELIO S.

1. Gaudeo mehercule vos significare litteris, quam valde probetis ea, quae apud Corfinium sunt gesta. Consilio vestro utar libenter, et hoc libentius, quod mea sponte facere constitueram, ut quam lenissimum me praeberem; et Pompeium, darem operam, ut reconciliarem. Tentemus, hoc modo si possumus omnium voluntates recuperare et diuturna victoria uti; quoniam reliqui crudelitate odium effugere non potuerunt neque victoriam diutius tenere praeter unum L. Sullam, quem imitaturus non sum. Haec nova sit ratio vincendi, ut misericordia et liberalitate nos muniamus. Id quemadmodum fieri possit, nonnulla mihi in mentem veniunt et multa reperiri possunt. De his rebus, rogo vos, ut cogitationem suscipiatis. 2. N. Magium, Pompeii praefectum, deprehendi. Scilicet meo instituto usus sum et eum statim missum feci. Iam duo praefecti fabrûm Pompeii in meam potestatem venerunt et a me missi sunt. Si volent grati esse, debebunt Pompeium hortari, ut malit mihi esse amicus quam iis, qui et illi et mihi semper fuerunt inimicissimi; quorum artificiis effectum est, ut res publica in hunc statum perveniret.

VIII. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Coenantibus pridie Idus nobis, ac noctu quidem, Statius a te epistolam brevem attulit. De L. Torquato quod quaeris, non modo Lucius sed etiam Aulus profectus est; alter multos D. De Reatinorum corona quod scribis, moleste fero in agro Sabino sementem fieri pro-

1. *petiisti* R. — 3. *quam suae utilitatis* om. R. — 5. *certe*] Cfr. Hand Turs. II. p. 19. — 7. *ac*] *et* R, om. M. — *haberem* pr. M. — 8. *ut* ante *utrique* om. MRI. (Inseruit Manutius.) — *uterque* R. — 12. *CAESAR OPPIO*] Exstat haec Ep. in Petrarchae Vita Caesaris p. 225. Schneid. — 17. *possimus* Petr. in contextu et Lambinus. (Ut nos, etiam Petr. Codex.) — 18. *quando* I. — 20. *vincendi dum ut* pr. M. — 21. *quemadmodum*] *eo cum admodum* pr. M. — *mihi*] *mi* pr. M, om. R. — 23. *suscipiatis*] *suscipi illis* pr. M. — *N. Magium Pompeii* Perizonius: *N. Magnum Pompeium* pr. M, *N. Magnum Pompei* corr. M, *N. Magni Pompeii* Petr., *Cn. Magium Pompeii* RE, *Helvium Magium Pompeii* I. — 24. *Scilicet et meo* MR, *Sed et meo* I. (Correxit Manutius.) — 25. *fabrûm*] *partium* I. — 27. *iis* RI: *his* ME. — 32. *pridie*] *II.* ZMI. — 33. *quod modo quaeris* MR, *quid modo quaeris?* I. (Emendatum ex Codd. Malasp. et mg. Cratandri.) — 34. *Aulus*] *Mallius* R, *Paulus* I. — *multos D* (ies). *De*] *multos. De* MRI. (Correctum ex Y.)

scriptionis. Senatores multos esse Romae nos quoque audieramus. Ecquid potes dicere, cur exierint? 2. In his locis opinio est coniectura magis quam nuntio aut litteris, Caesarem Formiis a. d. XI. Kal. Apr. fore. Hic ego vellem habere Homeri illam Minervam simulatam Mentori, cui dicerem:

Μέντορ, πῶς τ' ἄρ' ἴω, πῶς τ' ἄρ προςπτύξομαι αὐτόν;

nullam rem unquam difficiliorem cogitavi. Sed cogito tamen; nec ero, ut in malis, imparatus. Sed cura, ut valeas. Puto enim diem tuum heri fuisse.

IX. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Tris epistolas tuas accepi postridie Idus. Erant autem IV., III., pridie Idus datae. Igitur antiquissimae cuique primum respondebo. Assentio tibi, ut in Formiano potissimum commorer; etiam de supero mari; palpaboque, ut antea ad te scripsi, ecquonam modo possim voluntate eius nullam rei publicae partem attingere. Quod laudas, quia oblivisci me scripsi ante facta et delicta nostri amici: ego vero ita facio. Quin ea ipsa, quae a te commemorantur, secus ab eo in me ipsum facta esse non memini; tanto plus apud me valere beneficii gratiam quam iniuriae dolorem volo. Faciamus igitur, ut censes, colligamusque nos. *Σοφιστεύω* enim, simul ut rus decurro, atque in decursu *θέσεις* meas commentari non desino. Sed sunt quaedam earum perdifficiles ad iudicandum. De optimatibus, sit sane ita, ut vis; sed nosti illud, *Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ*. Titinii filius apud Caesarem est. Quod autem quasi vereri videris, ne mihi tua consilia displiceant: me vero nihil delectat aliud nisi consilium et litterae tuae. Quare fac, ut ostendis, ne destiteris ad me, quidquid tibi in mentem venerit, scribere. Mihi nihil potest esse gratius. 2. Venio ad alteram nunc epistolam. Recte non credis de numero militum. Ipso dimidio plus scripsit Clodia. Falsum etiam de corruptis navibus. Quod consules laudas, ego quoque animum laudo; sed consilium reprehendo. Discessu enim illorum actio de pace sublata est; quam quidem ego meditabar. Itaque postea Demetrii librum de concordia tibi remisi et Philotimo dedi. Nec vero dubito, quin exitiosum bellum impendeat, cuius initium ducetur a fame. Et me tamen doleo non interesse huic bello! in quo tanta vis sceleris futura est, ut, cum parentes non alere nefarium sit, nostri principes anti-

---

1. *multos*] *nullos* I. — 2. *Et quid* RI. — 7. *difficiliorem unquam* R. — 12. *autem ille* III. M, *autem ille tertie* R. — 14. *commorem* pr. M, *commoremur* corr. M. — *et ium* R. — 15. *mari plaboque* MR, *mari perlabor* I. (Correctum ex Y.) — *et quonam* MRI. (Emendavit Lambinus.) — *possem* MRI. (Correxit Bosius.) — 16. *partim* pr. M. — 17. *dicta* I. — 18. *a te*] *ante* MRI. — 19. *apud*] *ad* cum Victorii (ed. alt.) operis Bosius et Graevius. Cfr. Hand Turs. I. p. 411. — 20. *colligamus qui nos* M. — 21. *Σοφιστεύω*] *Sofestivo* Y, *Festivo* XZMRI. (Correxit Bosius.) — *simul ut rus*] *simili urus* MR, *simillimus* I. (Correctum ex Y.) — *atque cursu* MRI. (Correctum ex YZ.) — 24. *Titini* I. — 26. *ostendas* I. — 30. *navibus*] *manibus* pr. M. — *consulem* pr. M. — 31. *sed* om. Asc. sec., Crat. Man. Lamb. — *Discessu* Manutio auctore Schuetzius: *Dispersu* MRE, *Dispersione* I. — 34. *duceretur* MRI. — 35. *bello; in* cum ceteris distinxit E.

quissimam et sanctissimam parentem, patriam, fame necandam putent. Atque hoc non opinione timeo, sed interfui sermonibus. Omnis haec classis Alexandrea, Colchis, Tyro, Sidone, Arado, Cypro, Pamphylia, Lycia, Rhodo, Chio, Byzantio, Lesbo, Smyrna, Mileto, Coo ad intercludendos commeatus Italiae et ad occupandas frumentarias provincias comparatur. At quam veniet iratus! et iis quidem maxime, qui eum maxime salvum volebant, quasi relictus ab iis, quos reliquit. Itaque mihi dubitanti, quid me facere par sit, permagnum pondus affert benevolentia erga illum; qua dempta perire melius esset in patria quam patriam servando evertere. De Septemtrione, plane ita est. Metuo, ne vexetur Epirus. Sed quem tu locum Graeciae non direptum iri putas? Praedicat enim palam et militibus ostendit se largitione ipsa superiorem quam hunc fore. Illud me praeclare admones, cum illum videro, ne nimis indulgenter et ut cum gravitate potius loquar. Plane sic faciendum. Arpinum, cum eum convenero, cogito, ne forte aut absim, cum veniet, aut cursem huc illuc via deterrima. Bibulum, ut scribis, audio venisse et redisse pridie Idus. 3. Philotimum, ut ais epistola tertia, exspectabas. At ille Idibus a me profectus est. Eo serius ad tuam illam epistolam, cui ego statim rescripseram, redditae sunt meae litterae. De Domitio, ut scribis, ita opinor esse, ut et in Cosano sit et consilium eius ignoretur. Iste omnium turpissimus et sordidissimus, qui consularia comitia a praetore ait haberi posse, est ille idem, qui semper in re publica fuit. Itaque nimirum hoc illud est, quod Caesar scribit in ea epistola, cuius exemplum ad te misi, se velle uti „consilio" meo; age, esto: hoc commune est; „gratia"; ineptum id quidem; sed, puto, hoc simulat ad quasdam senatorum sententias: „dignitate"; fortasse sententiae consularis. Illud extremum est, „ope omnium rerum." Id ego suspicari coepi tum ex tuis litteris, aut hoc ipsum esse aut non multo secus. Nam permagni eius interest rem ad interregnum non venire. Id assequitur, si per praetorem consules creantur. Nos autem in libris habemus non modo consules a praetore sed ne praetores quidem creari ius esse, idque factum esse nunquam; consules, eo non esse ius, quod maius imperium a minore rogari non sit ius; praetores autem, cum ita rogentur, ut collegae consulibus sint, quorum est maius imperium. Aberit non longe, quin hoc a me decerni velit neque sit contentus Galba, Scaevola, Cassio, Antonio.

Τότε μοι χάνοι εὐρεῖα χθών!

---

1. *necanda* R. — *putem* pr. M. — 3. *Sidonea*, *Rodo* pr. M, *Sidone a Rodo* corr. M, *Sidone*, *Andro* RI. (Correxit Lambinus.) — 4. *Co* R. — 6. *At*] *Ad* MRI. (Correxit Victorius.) — *venit* MR. — *iratus et iis*] *erratus eas* M, *iratus. et his* I. (*iratus et iis* mg. M.) — *eum m. salvum* RI et corr. M: *eum m. salvam* pr. M, *eam m. salvam* cum Victorio E. — 7. *his* MI. — 14. *loquatur* R. — 17. *reddidisse* pr. M. — *ais*] *aliis* pr. M. — 19. *illam* om. I. — *cui*] *qui* pr. M. — 22. *habere* pr. M. — *est ille idem*, *qui* Orellius: *est ille qui* pr. M, *est idem*, *qui* RI et corr. M, *est ille quidem*, *qui*, ut tacite Bosius, E. — 24. *misi et se* MR. — 25. *age*, *esto: hoc commune est; «gratia»* MR: *age esto. hoc commune et gratia* I, *age*, *esto hoc commune*: GRATIA cum Manutio E. — 26. *hoc puto* R. — 27. *sententia* RI. — *illum* M. — 28. *coepi tum*] *ceptum* M, *coepi* (omisso *tum*) I. — 30. *assequetur* R. — 32. *nusquam* MRI. Correctum in Manutiana.) — 33. *quod maius*] *quodam ius* pr. M. — *minori creari* R. — 34. *cum*] *quod* Lambinus. — *consulibus* MRI: *consulum* cum Manutio E. — 35. *quin*] *cum* pr. M.

4. Sed quanta tempestas impendeat, vides. Qui transierunt senatores, scribam ad te, cum certum habebo. De re frumentaria recte intelligis, quae nullo modo administrari sine vectigalibus potest; nec sine causa et eos, qui circum illum sunt, omnia postulantes et bellum nefarium times. Trebatium nostrum, etsi, ut scribis, nihil bene sperat, tamen videre sane velim; quem fac horteris, ut properet. Opportune enim ad me ante adventum Caesaris venerit. De Lanuvino, statim, ut audivi Phameam mortuum, optavi, si modo esset futura res publica, ut id aliquis meorum; neque tamen de te, qui maxime meus, cogitavi. Sciebam enim te quoto anno et quantum in solo, solere quaerere; neque solum Romae sed etiam Deli tuum digamma videram. Verumtamen ego illud, quamquam est bellum, minoris aestimo, quam aestimabatur Marcellino consule, cum ego istos hortulos propter domum, Antii quam tum habebam, iucundiores mihi fore putabam et minore impensa, quam si Tusculanum refecissem. Volui †H. S. Q. Egi per praedem, ille daret, Antii cum haberet venale: noluit. Sed nunc omnia ista iacere puto propter nummorum caritatem. Mihi quidem erit aptissimum vel nobis potius, si tu emeris. Sed eius dementias cave contemnas. Valde est venustum. Quamquam mihi ista omnia iam addicta vastitati videntur. Respondi epistolis tribus, sed exspecto alias. Nam me adhuc tuae litterae sustentarunt. D. Liberalibus.

X. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Nihil habebam, quod scriberem. Neque enim novi quidquam audieram et ad tuas omnes rescripseram pridie. Sed, cum me aegritudo non solum somno privaret, verum ne vigilare quidem sine summo dolore pateretur, tecum ut quasi loquerer, in quo uno acquiesco, hoc nescio quid nullo argumento proposito scribere institui. 2. Amens mihi fuisse videor a principio et me una haec res torquet, quod non, omnibus in rebus labentem vel potius ruentem, Pompeium tamquam unus manipularis secutus sim. Vidi hominem XIV. Kal. Febr. plenum formidinis. Illo ipso die sensi, quid ageret. Nunquam mihi postea placuit; nec unquam aliud in alio peccare destitit. Nihil interim ad me scribere,

---

1. *impediat* R. — 2. *rectum* R. - 4. *circum eum illum* RI et corr. M. — 6. *properet*] *propter et* pr. M. — 7. *Lanuvino* Ascens. pr. et sec.: *Ianuino* M, *Lanuino* RE, *Laminio* I. — 8. *Fameam* I, *fume iam* R. — *modo*] *mo* M. — *id*] *ad* R. — 9. *aliquid* MR. — *meorum* MR: *emeret meorum* IE. — *de*] *ad* R. — *meus es* Lambinus. — *cogitavit* I. — *Sciebam*] *Scribam* MRI. (Emendatum ex YZ et a Pio. — 10. *enim de quoto* MI, *eum de quoto* R. (Correctum ex YZ.) — *et quantum*] *quantum* Schuetzius. Malim *ecquantum*. Or. — *neque*] *non* I. — 11. *Deli tuum*] *delitium* MI, *delitum* R. (Ut nos, XYZ.) — *diagramma* Nescio qui in mg. Repett. Lamb. — *viderem* R. — 13. *domum antiquam tum habebam* M, *domum antiquam quam habebam* RI. — 15. *Volui H. S. Q. Egi* Victorius cum M: *volui. N. S.* (spatium vacuum) *et cum Q. egi* R, *volui N. S. Qu. egi* I. «In antiquis Codd. legitur *HS. D.*» Pius. Sic rursus Ernestius. — *predum* MI. — 16. *Antii cum*] *antiquum* MRI. — *venare* MI. — 17. *nummorum*] *minorum* pr. M. — 20. *sed*] *et* mg. Repett. Lamb. — *alias*] *tuas* pr. M, *alias tuas* X. (Ut nos, Y et corr. M.) — *sustentarunt* (*sustentaverunt* R) *Vale*. (Epistola nova) *De Liberalibus nihil* RI. — 26. *quidem*] *quod* R. — 28. *proposito mihi scribere* R. — 29. *a principio videor* Lamb. in mg. Repett. fortasse ex Z. — 31. *secutus*] *secus* pr. M. — 33. *in*] *ex* Ernestio auctore Schuetzius. — *scribere*] *scire* MI, *scite* R. (Correxit Corradus.)

nihil nisi fugam cogitare. Quid quaeris? Sicut ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς alienant immundae, insulsae, indecorae, sic me illius fugae negligentiaeque deformitas avertit ab amore. Nihil enim dignum faciebat, quare eius fugae comitem me adiungerem. Nunc emergit amor, nunc desiderium ferre non possum; nunc mihi nihil libri, nihil litterae, nihil doctrina prodest: ita dies et noctes, tamquam avis illa, mare prospecto, evolare cupio. Do, do poenas temeritatis meae. Etsi quae fuit illa temeritas? quid feci non consideratissime? Si enim nihil praeter fugam quaereretur, fugissem libentissime; sed genus belli crudelissimi et maximi, quod, nondum vident homines, quale futurum sit, perhorrui. Quae minae municipiis! quae nominatim viris bonis! quae denique omnibus, qui remansissent! quam crebro illud: „Sulla potuit, ego non potero?" 3. Mihi autem haeserunt illa: male Tarquinius, qui Porsenam, qui Octavium Mamilium contra patriam; impie Coriolanus, qui auxilium petiit a Volscis; recte Themistocles, qui mori maluit; nefarius Hippias, Pisistrati filius, qui in Marathonia pugna cecidit, arma contra patriam ferens. At Sulla, at Marius, at Cinna recte, immo iure fortasse. Sed quid eorum victoria crudelius? quid funestius? Huius belli genus fugi, et eo magis, quod crudeliora etiam cogitari et parari videbam. Me, quem nonnulli conservatorem istius urbis, quem parentem esse dixerunt, Getarum et Armeniorum et Colchorum copias ad eam adducere? me meis civibus famem, vastitatem inferre Italiae? Hunc primum mortalem esse, deinde etiam multis modis posse exstingui cogitabam; urbem autem et populum nostrum servandum ad immortalitatem, quantum in nobis esset, putabam, et tamen spes quaedam me †obtentabat fore, ut aliquid conveniret potius, quam aut hic tantum sceleris aut ille tantum flagitii admitteret. Alia res nunc tota est, alia mens mea. Sol, ut est in tua quadam epistola, excidisse mihi e mundo videtur. Ut aegroto, dum anima est, spes esse dicitur, sic ego, quoad Pompeius in Italia fuit, sperare non destiti. Haec, haec me fefellerunt; et, ut verum loquar, aetas iam a diuturnis laboribus devexa ad otium, domesticarum me rerum delectatione molliit. Nunc, si vel periculose experiundum erit, experiar certe, ut hinc avolem. Ante oportuit fortasse. Sed ea, quae scripsi, me tardarunt et auctoritas maxime tua.

---

1. *alienant ruri immundae visu illis unde decor sit sic* Y, *alienantur immundae insulis unde decore sic* M, *alienantur immundae insulis unde decore fit sic* I, *alienantur immunde infulis unde decore sic* R. (Ut nos, Victorius. In *ruri* latet fortasse *luridae*. Or.) — 4. *Nunc*] *nihil* pr. M. — 6. *itaque* I. — *dies et noctes*] *die nocte est* pr. M. — *tamquam avis illa*] Malim: *t.* λαλαγεῦσα *illa*. Cfr. Lib. 9, 18, 3. et L. 10, 2, 1. Or. — 7. *Do, do*] *dedo* RI. — 9. *quereretur* R. — 11. *nominatim*] *nomina etiam* I et pr. M, *omina etiam* corr. M, *noram etiam* R. (Ut nos, Victorius.) — 14. *Manilium* MR, *Manlium* I. (Corr. e mg. Crat.) — 15. *qui ante auxilium* om. MI. — 16. *marthonia* M. — 19. *crudelior* M, *crudelius* RI. — 22. *adduceret. me* M. — *nunc primum* I, *nunc me primum* R. — 23. *cogitaram* RI et pr. M. — 25. *tamen*] *inde* R. — *me sustentabat* Lambinus, *se ostentabat* Beierus. — 26. *aut hic*] *ut hic* R. — 27. *alia meas mea* pr. M, *alia mea* Codd. Bosii excepto Z. (Ut nos ZRI et corr. M.) — 28. *quadam tua* R. — 30. Alterum *haec* om. MRI. (Insertum ex YZ.) — *fellerunt* M. — 31. *deflexa* I. — 32. *mollivit* RI et corr. M. — *si vel periculose* YZ: *sive periculo* MR, *sine periculo* I, *si vel periculo* cum Asc. tertia E. Conf. 10, 1, 4. — 34. *scripsisti* MRI. (Corr. e Codd. Balliol. et Helmst.

4. Nam cum ad hunc locum venissem, evolvi volumen epistolarum tuarum, quod ego sub signo habeo servoque diligentissime. Erat igitur in ea, quam x. Kalend. Febr. dederas, hoc modo: „Sed videamus, et Cnaeus quid agat et illius rationes quorsum fluant. Quodsi iste Italiam relinquet, faciet omnino male et, ut ego existimo, ἀλογίστως· sed tum demum consilia nostra commutanda erunt." Hoc scribis post diem quartum, quam ab urbe discessimus. Deinde VIII. Kalend. Febr.: „Tantummodo Cnaeus noster ne, ut urbem ἀλογίστως reliquit, sic Italiam relinquat." Eodem die das alteras, quibus mihi consulenti planissime respondes. Est enim sic: „Sed venio ad consultationem tuam. Si Cnaeus Italia cedit, in urbem redeundum puto; quae enim finis peregrinationis?" Hoc mihi plane haesit; et nunc ita video, infinitum bellum iunctum miserrima fuga, quam tu peregrinationem ὑποκορίζῃ. 5. Sequitur χρησμὸς VI. Kalend. Februar.: „Ego, si Pompeius manet in Italia nec res ad pactionem venit, longius bellum puto fore; sin Italiam relinquit, ad posterum bellum ἄσπουδον strui existimo." Huius igitur belli ego particeps et socius et adiutor esse cogor, quod et ἄσπονδον est et cum civibus. Deinde VII. Idus Februar., cum iam plura audires de Pompeii consilio, concludis epistolam quandam hoc modo: „Ego quidem tibi non sim auctor, si Pompeius Italiam relinquit, te quoque profugere. Summo enim periculo facies nec rei publicae proderis; cui quidem posterius poteris prodesse, si manseris." Quem φιλόπατριν ac πολιτικὸν hominis prudentis et amici tali admonitu non moveret auctoritas? 6. Deinceps III. Idus Februar. iterum mihi respondes consulenti sic: „Quod quaeris a me †fugam nec fidam an moram defoedam utiliorem putem, ego vero in praesentia subitum discessum et praecipitem profectionem cum tibi, tum ipsi Cnaeo inutilem et periculosam puto et satius esse existimo vos dispertitos et in speculis esse. Sed mediusfidius turpe nobis puto esse de fuga cogitare." Hoc turpe Cnaeus noster biennio ante cogitavit; ita sullaturit animus eius et proscripturit diu. Inde, ut opinor, cum tu ad me quaedam

---

2. *sub* om. MI. — 3. *x.*] *XII.* (ex Lib. 7, 12, 1.) Ciacconius. — 7. *diem qua ab* R. — 10. *das*] *duas* R et pr. M. — *alteras litteras*, *quibus* MRI. (Ut nos, tacite Bosius.) — 11. *tuam*] *tunc* pr. M. — 12. *quae*] *qui* I. — *enim*] *eius* R. — 14. *peregrinationem* (spatium vacuum) *appellas* I. — 15. *VI. Februarii* R. — 17. *ad postremum* Asc. pr., quod malim. Or. — 19. *est cum* MRI. (Ut nos, Asc. pr.) — 20. *VII.*] *VI.* RI. — *Februarii Idus* R. — 22. *auctori* pr. M. — 23. *facis* MI. «Alii *faxis* scribunt.» Pius. — 24. *cui*] *quod* RI. — 25. *ac*] *καὶ* R. — R. — *amici tali*] *amicicialis* pr. M. — 26. *Deinde* RI et corr. M. — 27. *fugam nec fidam an moram defoedam* XY: *fugamne fidam* (*fedam* corr.) *an moram defendam* M, *fugamne fidam an moram deserendam* RIE, *fugamne foedam*, *an moram desidem* malebat Manutius. (Sensus hoc fere requirit: *fugamne fidam*, *an moram foedam* vel *perfidam*. Or.) — 29. *presentiam* pr. M. — 30. *cum*] *tum* I. — 31. *vos*] *eos* pr. M. — *dispertim eos et* MI. — 32. *Sed*] *Et* «Alii» in mg. Repett. Lamb. — *turpem* M. — 33. *ita si illaturi animus eius et proscripturi diu* pr. M, *ita si illaturi animus eius et proscripturi iam diu* R et corr. M, *ita sillaturi animus et proscripturi iam diu* I. (Corr. in Asc. sec., nisi quod *iam diu* servavit.) — 34. *tu* om. I.

γενικώτερον scripsisses et ego mihi a te † quaedam significari putassem, ut Italia cederem, detestaris hoc diligenter XI. Kalend. Mart.: „Ego vero nulla epistola significavi, si Cnaeus Italia cederet, ut tu una cederes; aut, si significavi, non dico fui inconstans sed demens." In eadem epistola alio loco: „Nihil relinquitur nisi fuga, cui te socium neutiquam puto esse oportere nec unquam putavi." 7. Totam autem hanc deliberationem evolvis accuratius in litteris IIX. Kalend. Mart. datis: „Si M'. Lepidus et L. Volcatius remanent, manendum puto, ita ut, si salvus sit Pompeius et constiterit alicubi, hanc *νεκυίαν* relinquas et te in certamine vinci cum illo facilius patiaris quam cum hoc in ea, quae perspicitur futura, colluvie regnare." Multa disputas huic sententiae convenientia. Inde ad extremum: „Quid si," inquis, „Lepidus et Volcatius discedunt? Plane *ἀπορῶ*. Quod evenerit igitur et quod egeris, id *στερκτέον* putabo." Si tum dubitaras, nunc certe non dubitas, istis manentibus. 8. Deinde in ipsa fuga V. Kal. Mart.: „Interea non dubito, quin in Formiano mansurus sis. Commodissime enim *τὸ μέλλον* ibi *καραδοκήσεις*." Ad Kal. Mart., cum ille quintum iam diem Brundisii esset: „Tum poterimus deliberare, non scilicet integra re, sed certe minus infracta, quam si una proieceris te." Deinde IV. Nonas Mart. *ὑπὸ τὴν λῆψιν* cum breviter scriberes, tamen ponis hoc: „Cras scribam plura et ad omnia; hoc tamen dicam, non poenitere me consilii de tua mansione, et, quamquam magna sollicitudine, tamen, quia minus mali puto esse quam in illa profectione, maneo in sententia et gaudeo te mansisse." 9. Cum vero iam angerer et timerem, ne quid a me dedecoris esset admissum, III. Nonas Mart.: „Tamen te non esse una cum Pompeio non fero moleste. Postea si opus fuerit, non erit difficile; et illi, quoquo tempore fiet, erit *ἀσμένιστον*. Sed hoc ita dico, si hic, qua ratione initium fecit, eadem cetera aget, sincere, temperate, prudenter, valde videro et consideratius utilitati nostrae consuluero." 10. VII. Idus Mart. scribis Peducaeo quoque nostro probari, quod quierim; cuius auctoritas multum apud me valet. His ego tuis scriptis me consolor, ut nihil a me adhuc delictum putem. Tu modo auctoritatem tuam defendito: adversus me nihil opus est, sed

---

1. *ρενικωτερον* M, *αρενικοτερον* (sic) R, *ἀρρενικώτερον* mg. M, *αἰνικτηριώτερον* Schuetzius, *γεννικώτερον* Matthiae. (Ut nos, Victorius.) — *et*] *sed* pr. M. — *quaedam* delevit Schuetzius. Fort. *quasi clam*. Or. — *putas sed ut Italiam* pr. M. — 3. *nulla*] *in illa* R. — 8. *evolvi* I. — *M'*. Graevius: *M*. MRIE. — 9. *remanent, dum puto ita ut* M, *remanent tum ita puto ut* R. — 10. *salvos* pr. M. — *alicube* M. — *νεκυίαν*] *HEKTEINA* M, *ἢ ἐκεῖνα* mg. M, *κεκεινα* R. (Corr. ex mg. Crat.) — 13. *convenientia* bis ponit pr. M. — 14. *Quid* om. RI. — *descendunt* pr. M. — 15. *quo devenerit* pr. M. — 16. *dubitares* MRI. (Emendavit Bosius.) — 19. *ibi* om. R. — *Ad VI. Kal.* I. (*A. d. Kal.* Bosius.) — 21. *scilicet in integra* MRI. — 22. *una* om. R. — *ΥΠΟΤΠΑΠΨΙΝ* M, om. R. — 27. *te mansisse. Cum*] *tamen sis secum* M. (*te mansisse* mg. M.) — 28. *a*] *ad* pr. M. — 29. *isse* Lambinus. — 33. *et* om. I. — 37. *opus esset* (sic) *consciis ego aliis* Y, *opus esse conscius ego aliis* MRI. (Ut nos, Bosius.)

consciis egeo aliis. Ego, si nihil peccavi, reliqua tuebor. Ad ea tu te hortare et me omnino tua cogitatione adiuva. Hic nihildum de reditu Caesaris audiebatur. Ego his litteris hoc tamen profeci: perlegi omnes tuas et in eo acquievi.

XI. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Lentulum nostrum scis Puteolis esse; quod cum e viatore quodam esset auditum, qui se diceret eum in Appia, cum is paullum lecticam aperuisset, cognosse, etsi vix veri simile, misi tamen Puteolos pueros, qui pervestigarent, et ad eum litteras. Inventus est vix in hortis suis se occultans, litterasque mihi remisit, mirifice gratias agens Caesari: de suo autem consilio C. Caecio mandata ad me dedisse. Eum ego hodie exspectabam, id est, XIII. Kal. April. 2. Venit etiam ad me Matius Quinquatribus, homo mehercule, ut mihi visus est, temperatus et prudens; existimatus quidem est semper auctor otii. Quam ille haec non probare mihi quidem visus est! quam illam *νεκυίαν*, ut tu appellas, timere! Huic ego in multo sermone epistolam ad me Caesaris ostendi, eam, cuius exemplum ad te antea misi; rogavique, ut interpretaretur, quid esset, quod ille scriberet, „consilio meo se uti velle, gratia, dignitate, ope rerum omnium." Respondit se non dubitare, quin et opem et gratiam meam ille ad pacificationem quaereret. Utinam aliquod in hac miseria rei publicae *πολιτικὸν* opus efficere et navare mihi liceat! Matius quidem et illum in ea sententia esse confidebat et se auctorem fore pollicebatur. 3. Pridie autem apud me Crassipes fuerat, qui se pridie Nonas Mart. Brundisio profectum atque ibi Pompeium reliquisse dicebat; quod etiam, qui IIX. Idus illinc profecti erant, nuntiabant: †illa vero, omnes —, in quibus etiam Crassipes, † qui prudentia potius attendere —, sermones minaces, inimicos optimatium, municipiorum hostes, meras proscriptiones, meros Sullas; quae Lucceium loqui! quae totam Graeciam! quae vero Theophanem! 4. Et tamen omnis spes salutis in illis est; et ego excubo animo nec partem ullam capio quietis; et, ut has pestes effugiam, cum dissimillimis nostri esse cupio. Quid enim tu illic Scipionem, quid Faustum, quid Libonem praetermissurum sceleris putas? — quorum creditores convenire dicuntur —; quid eos autem, cum vicerint, in cives effecturos? quam vero

---

7. *Lentulum* cet.] Haec praecedenti epistolae adiungit M. — 8. *Appia via cum* RI et corr. M. — *paullulum* R. — 9. *vix videbatur verisimile* R. — 10. *literas sunt ventum est* pr. M. — 11. *sues occultans* M, *suis occultans* RI. — 12. *C. Cetio* MR, *C. Celio* I. (Corr. ex Y.) — 13. *id est*] *idus* R. — *XIIII.* MRI. (Ut nos, Y.) — 15. *auctoritati* pr. M, *auctor oti* corr. M. — *hoc mihi non tam probare visus* R. — *νειχειαν* R. — 17. *multo*] *mutuo* malebat Casaubonus. — 18. *rogarique* pr. M. — 20. *respondit se*] *respondisse* pr. M. — *non dubitare* om. pr. M, post *quaereret* ponit I. — 22. *in hac aliquod* MRI. (Transposuit Pius.) — *navare*] *manere* I. — 23. *esse* om. pr. M. — 24. *pollicebantur* pr. M. — *Crasippus* pr. M. Sic deinceps. — 27. *illa*] *illos* Schuetzius. Malim *illic*. Or. — 28. *potius* MRI: *potis* cum Bosio E. (*quae portenta putas ostendere!* Schuetzius. Fort. *qua prudentia putas! — effundere sermones* cet. Or.) — 32. *has petis* M, *aspectus* I. — *nostris* MRI. (Corr. in Manutiana.) — 33. *illuc* MI. — *quidem austum* pr. M, *quid Emaustum* corr. M, *quid Emastium* R, *quid Emagium* I. — 34. *convenire puto dicuntur* R. — 35. *effecturos putas? qui nam vero* R.

μακροψυχίαν Cnaei nostri esse? Nuntiant Aegyptum et Arabiam εὐδαίμονα et Μεσοποταμίαν cogitare, Hispaniam abiecisse. Monstra narrant, quae falsa esse possunt. Sed certe et haec perdita sunt et illa non salutaria. Tuas litteras iam desidero. Post fugam nostram numquam iam †nostrum earum intervallum fuit. Misi ad te exemplum litterarum mearum ad Caesarem; quibus me aliquid profecturum puto.

A.

CICERO IMP. S. D. CAESARI IMP.

1. Ut legi tuas litteras, quas a Furnio nostro acceperam, quibus mecum agebas, ut ad urbem essem, te velle uti consilio et dignitate mea, minus sum admiratus: de gratia et de ope quid significares, mecum ipse quaerebam; spe tamen deducebar ad eam cogitationem, ut te pro tua admirabili ac singulari sapientia de otio, de pace, de concordia civium agi velle arbitrarer, et ad eam rationem existimabam satis aptam esse et naturam et personam meam. 2. Quod si ita est et si qua de Pompeio nostro tuendo et tibi ac rei publicae reconciliando cura te attingit, magis idoneum, quam ego sum, ad eam causam profecto reperies neminem; qui et illi semper et senatui, cum primum potui, pacis auctor fui; nec, sumptis armis, belli ullam partem attigi; iudicavique eo bello te violari, contra cuius honorem populi Romani beneficio concessum inimici atque invidi niterentur. Sed ut eo tempore non modo ipse fautor dignitatis tuae fui verum etiam ceteris auctor ad te adiuvandum, sic me nunc Pompeii dignitas vehementer movet. Aliquot enim sunt anni, cum vos duo delegi, quos praecipue colerem et quibus essem, sicut sum, amicissimus. 3. Quamobrem a te peto vel potius omnibus te precibus oro et obtestor, ut in tuis maximis curis aliquid impertias temporis huic quoque cogitationi, ut tuo beneficio bonus vir, gratus, pius denique esse in maximi beneficii memoria possim. Quae si tantum ad me ipsum pertinerent, sperarem me a te tamen impetraturum; sed, ut arbitror, et ad tuam fidem et ad rem publicam pertinet, me e paucis et ad utriusque vestrûm et ad civium concordiam per te quam accommodatissimum conservari. Ego, cum antea tibi de Lentulo gratias egissem, cum ei saluti, qui mihi fuerat, fuisses, tamen, lectis eius litteris, quas ad me gratissimo animo de tua liberalitate beneficioque misit, eandem me salutem a te

---

1. *Cnaei*] *nec* MI. — 2. *et Μεσοποταμίαν* om. MRI. (Insertum e Codd. Bosii et mg. Crat.) — *cog. in Hispaniam* M. — 3. *prodita* supra versum M. — 5. *nostrum earum*] «Alii legunt *nostrarum*.» Pius. *iam tantum earum* malebat Muretus. — 9. *ab* I. — 14. *aestimabam* R. — 15. *et* ante *naturam* om. RI. — 19. *auctore ut nec* pr. M. — *nullam* M. — 20. *te eo bello* I. — 22. *fautor*] *auctor* MRI. Corr. e Codd. Bosii.) — 24. *duos legi* corr. M, *duos delegi* I. (*duo delegi* pr. M.) — *quo* pr. M. — 26. *potius omnibus te precibus* Lambinus (mg. 1584.): *potius omnibus et precibus* M, *potius precibus omnibus* I, *potius omnibus precibus* E. (*potius votis omnibus et precibus et oro* R.) — 28. *ut*] *et* I. — *pius*] *plus* pr. M. — *essem maxime* pr. M. — 31. *pertinent* pr. M. — *me et pacis et utriusque* MRI. (Corr. ex Y.) — 32. *conversari* M. (*conservari* mg. M.) — 33. *cum eius* I, *quod ei* mg. Repett. Lamb. — 34. *eius litteris lectis* I.

accepisse putavi quam ille; in quem si me intelligis esse gratum, cura, obsecro, ut etiam in Pompeium esse possim.

XII. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Legeram tuas litteras XIII. Kalend., cum mihi epistola affertur a Lepta, circumvallatum esse Pompeium, ratibus etiam exitus portus teneri. Non mediusfidius prae lacrimis possum reliqua nec cogitare nec scribere. Misi ad te exemplum. Miseros nos! cur non omnes fatum illius una exsecuti sumus? Ecce autem a Matio et Trebatio eadem; quibus Minturnis obvii Caesaris tabellarii. Torqueor infelix, ut iam illum Mucianum exitum exoptem. At quam honesta, at quam expedita tua consilia, quam evigilata tuis cogitationibus qua itineris, qua navigationis, qua congressus sermonisque cum Caesare! Omnia cum honesta, tum cauta. In Epirum vero invitatio quam suavis, quam liberalis, quam fraterna! 2. De Dionysio sum admiratus, qui apud me honoratior fuit quam apud Scipionem Panaetius; a quo impurissime haec nostra fortuna despecta est. Odi hominem et odero; utinam ulcisci possem! Sed illum ulciscentur mores sui. 3. Tu, quaeso, nunc vel maxime, quid agendum nobis sit, cogita. Populi Romani exercitus Cn. Pompeium circumsidet; fossa et vallo saeptum tenet; fuga prohibet: nos vivimus? Et stat urbs ista; praetores ius dicunt; aediles ludos parant; viri boni usuras perscribunt: ego ipse sedeo? Coner illuc ire, ut insanus? implorare fidem municipiorum? Boni non sequentur; leves irridebunt; rerum novarum cupidi, victores praesertim et armati, vim et manus afferent. 4. Quid censes igitur? ecquidnam est tui consilii ad finem huius miserrimae vitae? Nunc doleo, nunc torqueor, cum quibusdam aut sapiens videor, quod una non ierim, aut felix fuisse. Mihi contra. Nunquam enim illius victoriae socius esse volui; calamitatis mallem fuisse. Quid ego nunc tuas litteras, quid tuam prudentiam aut benevolentiam implorem? Actum est. Nulla re iam possum iuvari, qui, ne quid optem quidem, iam habeo, nisi ut aliqua inimici misericordia liberemur.

XIII. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. *Οὐκ ἔστ' ἔτυμος λόγος*, ut opinor, ille de ratibus. Quid enim est, quod Dolabella iis litteris, quas III. Idus Mart. a Brundisio dedit,

---

1. *putavi* om. MR. — *esse*] *sese* pr. M. — *cura*] *cur* pr. M. — 4. om. M. — 5. *Legeram* Orellius: *Legerem* pr. M, *Legebam* RIE et corr. M. — 6. *possem* MRI. (Corr. in Manutiana.) — 9. *una fatum illius* R. — *eadem a Matio et Trebatio* I. — 10. *menturnis* M. — *ille* MRI. — 12. *vigilata* corr. M. — *qua-qua-qua* MRI: *quam-quam-quam* E quasi ex Romana; an altera? — 13. *cum* MR : *tum* IE. — 14. *vera* pr. M. — 16. *haec haec nostra* I. — 19. *circumset* M. (*circumsidet* mg. M.) — 20. *vallos aptum* pr. M. — *nos*] *Nam* (sic) R. — 23. *consequentur* mg. Cratandri. — 25. *et quidnam* MRI. (Correxit Bosius.) — *consilii adfinis huius* M, *consilii ad finis huius* R, *consilii? ecqui finis huius* Cod. in Graevii Var. Lectt. — 26. *quibusdam*] *quidam* pr. M, *quidem* RI et corr. M. (Correxit Victorius.) — 29. *fuisse*] *fuit e se* pr. M. — 31. *quid* MRI: *quod* Ernestius. — 32. *liberetur* MRI. (Correxit Bosius.) — 35. *Οὐκ*] Manutio auctore hinc novae Ep. initium fecit Schuetzius. — *ουκεαϑαι ετυμος λογος* R. — 36. *iis* R: *his* MIE.

hanc εὐημερίαν quasi Caesaris scriberet, Pompeium in fuga esse? eumque primo vento navigaturum? Quod valde discrepat ab iis epistolis, quarum exempla antea ad te misi. Hic quidem mera scelera loquuntur. Sed non erat nec recentior auctor nec huius rei quidem melior Dolabellâ. 2. Tuas XI. Kalend. accepi litteras, quibus omnia consilia differs in id tempus, cum scierimus, quid actum sit. Et certe ita est, nec interim potest quidquam non modo statui, sed ne cogitari quidem. Quamquam hae mihi litterae Dolabellae iubent ad pristinas cogitationes reverti. Fuit enim pridie Quinquatrus egregia tempestas, qua ego illum usum puto. 3. Συναγωγὴ consiliorum tuorum non est a me collecta ad querelam sed magis ad consolationem meam. Nec enim me tam haec mala angebant, quam suspicio culpae ac temeritatis meae; eam nullam puto esse, quoniam cum consiliis tuis mea facta et consilia consentiunt. Quod mea praedicatione factum esse scribis magis quam illius merito, ut tantum ei debere viderer: est ita. Ego illa extuli semper, et eo quidem magis, ne quid ille superiorum meminisse me putaret; quae si maxime meminissem, tamen illius temporis similitudinem iam sequi deberem. Nihil me adiuvit, cum posset; et postea fuit amicus, etiam valde: ecquam ob causam, plane nescio. Ergo ego quoque illi. Quin etiam illud par in utroque nostrûm, quod ab eisdem illecti sumus. Sed utinam tantum ego ei prodesse potuissem, quantum mihi ille potuit! Mihi tamen, quod fecit, gratissimum; nec ego nunc, eum iuvare qua re possim, scio; nec, si possem, cum tam pestiferum bellum pararet, adiuvandum putarem. 4. Tantum offendere animum eius hic manens nolo. Nec mehercule ista videre, quae tu potes iam animo providere, nec interesse istis malis possem. Sed eo tardior ad discedendum fui, quod difficile est de discessu voluntario sine ulla spe reditus cogitare. Nam ego hunc ita paratum video peditatu, equitatu, classibus, auxiliis Gallorum, quos Matius ἐλάπιζεν, ut puto; sed certe dicebat, peditum CCIↃↃ., equitum sex polliceri sumptu suo annos decem. Sed sit hoc λάπισμα. Magnas habet certe copias; et habebit non, ut ille, vectigal sed civium bona. Adde confidentiam hominis, adde imbecillitatem bonorum virorum; qui quidem, quod illum sibi

---

1. *hanc quasi Caesaris ευημεριαν* R; *Caesaris quasi* I. — 2. *his* MI. — 3. *mira* I. — 4. *sed nec erat nec recentior* I. — 7. *potes quicquam istatui* M, *potest non modo statui* RI et corr. M, *potest quidquam statui* Victorius. (Ut nos, Cod. in mg. Repett. Lamb. Cfr. Garaton. ad Philipp. T. II. p. 491. ad Q. Fr. 1, 1, §. 44. ad Fam. 13, 64, 2.) — *ne*] *nec* MR. — 8. *mihi*] *me* Corradus. — 9. *Quinquatriis* MI, *Quinquatris* R. — 12. *ac*] *et* R. — 13. *mea et facta* I. — 15. *ei*] *et* pr. M. — *videre* R et pr. M. — *est ita*] *re fata* pr. M. — *illa*] *illam* MR, *illum* I. (Ut nos, Cod. in mg. Repett. Lamb.) — 16. *superiorem meminissem putarem quam si* pr. M. — 18. *possem* M. (*posset* mg. M.) — 19. *etiam*] *et tam* MRI. (Corr. ex Y.) — *ecquam*] *et quam* MRI. (Corr. ex Y.) — *plane scio* MRI. (Ut nos, tacite Bosius.) — 20. *eosdem* pr. M. — 21. *illectissimus* M, *dilecti sumus* RI et mg. M. — *tantum*] *tum* MI. — *ei*] *et* pr. M. — 22. *est gratissimum* R. Malim *gratissimumst*. Or. — 23. *nunc eum tuuvare* pr. M, *nunc eum adiuvare* (litteris *ad* rursus deletis) corr. M, *eum nunc iuvare* RI. — *possum* MI. — 24. *offendere* pr. M. — 26. Fort. *possum*. Or. — 27. *discendum* pr. M. — 28. *redita* R. — 29. *σαλπιζεν* R. (Ut nos, XYZ. De M non satis constat.) — 30. *peditum equitum se* MRI. (Corr. ex Y.) — 31. *λάπισμα* om. R. — 32. *non ut ille*] *non illic* pr. M, *non ille* RI et corr. M. (Corr. ex Y.)

merito iratum putant, † oderunt, ut tu scribis, ludum. † Ac vellem, scribis, quisnam hic significasse te. Sed et iste, quia plus ostenderat, quam fecit, et vulgo illum qui amarunt, non amant. Municipia vero et rustici Romani illum metuunt, hunc adhuc diligunt. Quare ita paratus est, ut, etiamsi vincere non possit, quomodo tamen vinci ipse possit, non videam. Ego autem non tam *γοητείαν* huius timeo quam *πειθανάγκην*. *Αἱ γὰρ τῶν τυράννων δεήσεις*, inquit *Πλάτων*, *οἶσθ' ὅτι μεμιγμέναι ἀνάγκαις*. 5. Illa *ἀλίμενα* video tibi non probari; quae ne mihi quidem placebant; sed habebam in illis et occultationem et *ὑπηρεσίαν* fidelem; quae si mihi Brundisii suppeterent, mallem. Sed ibi occultatio nulla est. Verum, ut scribis, cum sciemus. 6. Viris bonis me non nimis excuso. Quas enim eos coenas et facere et obire scripsit ad me Sextus! quam lautas, quam tempestivas! Sed sint quamvis boni, non sunt meliores quam nos; moverent me, si essent fortiores. De Lanuvino Phameae erravi; Troianum somniaveram. Id ego volui Q. Sed pluris est. Istuc tamen mi cuperem emeres, si ullam spem fruendi viderem. 7. Nos quae monstra quotidie † intelligamus, ex illo libello, qui in epistolam coniectus est. Lentulus noster Puteolis est, *ἀδημονῶν*, ut Caecius narrat. Quid agat? *Διατροπὴν* Corfiniensem reformidat. Pompeio nunc putat satisfactum; beneficio Caesaris movetur; sed tamen movetur magis † prospectaret. 8. Mene haec ferre posse? Omnia misera; sed hoc nihil miserius: Pompeius N. Magium de pace misit, et tamen oppugnatur; quod ego non credebam; sed habeo a Balbo litteras, quarum ad te exemplum misi; lege, quaeso, et illud infimum caput ipsius Balbi optimi, cui Cnaeus noster

---

1. *et, ut tu scribis, ludunt* Beroaldus et Schuetzius. (Ut nos, YM. Fort. *oderunt - - dudum*. Or.) — 2. *hic*] *hec* (sic) R. — *significasse te* Y: *significasset* MRIE. (*Ac vellem, quinam hi, significasses* Graevio auctore Schuetzius.) — *Sedet iste* Bosius. (Cfr. Lib. 10, 8. §§. 4 et 8.) *Se dat iste* I. F. Gronovius. — 3. *fecit, amatur, et* Graevio auctore E. — *amarant* R. — 5. *ipse vinci* I. — 6. *video* I. — 8. *μεμιγμενην· video* R. (*illa ἀλίμενα* om. etiam I.) Ut nos, M. — 9. *et occultationem*] *et occulte fio onem* M, *Fionem* (omisso *et*) R, *et occulte sic omnem* I. (Correxit Victorius.) — 10. *fidelemque si* RI. — *suppetant* MRI. (Correxit Ernestius.) — *tibi* I. — 11. *sciemus* Orellius: *scimus* MRI, *scierimus* Corrado auctore E. — 12. *eos enim* I. — 13. *Sestius* R. — 14. *non sint* R. (*sint* malebat Lambinus.) — *me*] *ne* M. — 15. *Lanuvino* R: *Lanuino* ME, *Lavino* I. — *Phamea* MI, *Famea* R. — *somniaveram* MRI: *somniabam* cum Cod. in mg. Repett. Lamb. E. — 16. *volui Q.* Bosius: *voluique* MRI, *volui D.* Ernestius. (Cfr. supra Ep. 9, 4.) — *Istuc* MRI: *Istud* Ernestius. — *tamen mi cuperem emeres, si ullam* Orellius: *tamen me cuperem me mey* (*mei* R) *est ullam* MR, *tamen me cupere memor est: nullam* I, *tamen cuperem emeres, si ullam* Manutius, *tamen cuperem emere, si ullam* Ernestius. — 17. *viderem. Nos*] *ut de rem nos* M, *ut de re in nos* RI. (Corr. in Manutiana.) — *Nos quae monstra quotidie* (audiamus et legamus), *intelliges* ante me iam Pius. Cfr. Ed. priorem. Or. — 18. *ex illo libello*] *exilio libelli* MRI. (Correxit Beroaldus.) — *qui in*] *quin* I. — 19. *ut*] *is ut* R. — *Cetius* R, *Cecius* I. — *narrat. Quid agat? Διατροπὴν* Victorius in Ed. pr.: *narrat. quid agat: διατροπὴν* cum ceteris Edd. E. (Ernestio suspecta erant vv. *quid agat.*) — 21. *prospectaret* M: *prospectare* R, *prospecta re* I, *perspecta re* cum Cod. Ball. et Lambino E. In *PROSPE* . . . fortasse latet *populi Romani spe* («afflicta» vel simile quid). Or. — *Mene* Pius, et Manutio auctore Schuetzius: *te nec* Y, *nec* MRI, *Tene* cum Bosio E. — 22. *ferre posse* (ex Y) Bosius: *posse ferre* MRIE. — *Pompeius N. Magium*] *Pompeius nostrum magnum* pr. M, *Pompeius nostrum Magium* corr. M, *Pompeius Cn. Magium* R, *Pompeius Magium* I. (Ut nos, Vb. Cfr. supra Ep. 7. C. 2.) — 25. *Balbi*] *albi* M. — *optimi viri* auctore Malaspina Lambinus. Malim: *Balbi, optimum cui - - locum.* Or.

locum, ubi hortos aedificaret, dedit, quem cui nostrûm non saepe praetulit! Itaque miser torquetur. Sed, ne bis eadem legas, ad ipsam te epistolam reiicio. Spem autem pacis habeo nullam. Dolabella suis litteris Idibus Mart. datis merum bellum loquitur. Maneamus ergo in illa eadem sententia misera et desperata, quando hoc miserius esse nihil potest.

A.

BALBUS CICERONI IMP. S.

1. Caesar nobis litteras perbreves misit, quarum exemplum subscripsi. Brevitate epistolae scire poteris eum valde esse distentum, qui tanta de re tam breviter scripserit. Si quid praeterea novi fuerit, statim tibi scribam.

„CAESAR OPPIO, CORNELIO S."

„A. d. VII. Id. Mart. Brundisium veni; ad murum castra posui. Pompeius est Brundisii. Misit ad me N. Magium de pace. Quae visa sunt, respondi. Hoc vos statim scire volui. Cum in spem venero de compositione aliquid me conficere, statim vos certiores faciam."

2. Quomodo me nunc putas, mi Cicero, torqueri, postquam rursus in spem pacis veni, ne qua res eorum compositionem impediat? Namque, quod absens facere possum, opto. Quodsi una essem, aliquid fortasse proficere possem videri. Nunc exspectatione crucior.

XIV. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Miseram ad te VIIII. Kal. exemplum epistolae Balbi ad me et Caesaris ad eum; et a te ibi eodem die Capua litteras accepi ab Q. Pedio, Caesarem ad se pridie Id. Mart. misisse hoc exemplo: „Pompeius se oppido tenet. Nos ad portas castra habemus. Conamur opus magnum et multorum dierum, propter altitudinem maris. Sed tamen nihil est, quod potius faciamus. Ab utroque portus cornu moles iacimus, ut aut illum quam primum traiicere, quod habet Brundisii copiarum, cogamus aut exitu prohibeamus." 2. Ubi est illa pax, de qua Balbus scripserat torqueri se? ecquid acerbius? ecquid crudelius? Atque eum loqui quidam *αὐθεντικῶς* narrabat: Cn. Carbonis, M.

1. *locum ube hortos edificare* M, *locum uberem, ut hortos aedificaret* I. (Ut nos, R et Victorius.) — 2. *bis*] *eius* pr. M. — 4. *Idus* MRI. — *marcias* M. — *merum*] *mecum* MR. — 5. *quando*] Fort. *quoniam*. Or. — 10. *scire*] *scripsi* pr. M. — 13. *Cornelioque* Schuetzius cum RI et Petrarcha Vit. Caes. p. 226. — 15. *me Cn. Magium* R, *me Magium* I. — 17. *Cum*] *qui* pr. M. — *me posse conficere* Lambinus. Deleta vv. *aliquid me conficere* malebat Ursinus. — 19. *nunc me* R et Schuetzius. — 20. *compositionem eorum* I. — 22. *videri* om. RI. — 26. *et a te ibi* pr. M, *ecce tibi* RIE et corr. M. Malim: *ad eum et ad Oppium; eodem*. Or. — *accepi* in lect. corr. M necessario seclusit Ernestius, delevit Schuetzius. — 31. *ut aut*] *aut ut* R, *aut* I. — 33. *exitum* MRI. (Ut nos, Asc. pr.) — *se? ecquid*] *sex ex quid* pr. M, *se et quid* RI et corr. M. — *et quid* MRI. — 35. *θεντικως* M. (*αὐθεντικῶς* mg. M.) — *narrat* I. — *Cn. Carbotus* I.

Bruti se poenas persequi omniumque eorum, in quos Sulla crudelis hoc socio fuisset, nihil Curionem se duce facere, quod non hic Sulla duce fecisset †ad ambitionem quibus exilii poena superioribus legibus non fuisset; ab illo patriae proditores de exilio reductos esse; queri de Milone per vim expulso; neminem tamen se violaturum, nisi qui arma contra. Haec Baebius quidam, a Curione III. Id. profectus, homo non infans, †sed quis, ulli non dicat. Plane nescio, quid agam. Illim equidem Cnaeum profectum puto. Quidquid est, biduo sciemus. A te nihil; ne Anteros quidem quid litterarum. Nec mirum: quid enim est, quod scribamus? Ego tamen nullum diem praetermitto. 3. Scripta epistola, litterae mihi ante lucem a Lepta Capua redditae sunt Idib. Mart.: Pompeium a Brundisio conscendisse, at Caesarem a. d. VII. Kal. Apriles Capuae fore.

XV. (A. U. C. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Cum dedissem ad te litteras, ut scires Caesarem Capuae VII. Kalend. fore, allatae mihi Capua sunt litterae eum in Albano apud Curionem V. Kal. fore. Eum cum videro, Arpinum pergam. Si mihi veniam, quam peto, dederit, utar illius condicione; sin minus, impetrabo aliquid a me ipso. Ille, ad me ut scripsit, legiones singulas posuit Brundisii, Tarenti, Siponti. Claudere mihi videtur maritimos exitus, et tamen ipse Graeciam spectare potius quam Hispanias. Sed haec longius absunt. 2. Me nunc et congressus huius stimulat — is vero adest —, et primas eius actiones horreo. Volet enim, credo, S. C. facere; volet augurum decretum; rapiemur aut absentes vexabimur; vel ut consules roget praetor vel dictatorem dicat, quorum neutrum ius est. Sed si Sulla potuit efficere, ab interrege ut dictator diceretur, cur hic non possit? Nihil expedio, nisi ut aut ab hoc, tamquam Q. Mucius, aut ab illo, tamquam L. Scipio. 3. Cum tu haec leges, ego illum fortasse convenero. *Τέτλαθι!* — *κύντερον·* — ne illud quidem nostrum proprium. Erat enim spes propinqui reditus; erat hominum

---

2. *Curione* RI et pr. M. — 3. *ad ambitionem quibus* MRI: *ad ambitionem; a se, quibus* ex parte cum Graevio E. (Lambinus ex Lib. 10, 4, 8. sic supplevit: *fecisset; ab hoc lege de ambitu eos ex urbe esse eiectos, quibus.*) — 5. *arma contra. Haec Baebius* Schuetzius: *arma haec contra barbius* pr. M, *arma haec contra Baebius* R et corr. M, *arma haec contra se moverant. Bebius* I. — 7. *infamis* R. — *quis hui! non* Pius, *quis illa non* Lambinus et I. Fr. Gronovius. — *Illim equidem* auctore Victorio Graevius: *Illi me quidem* MR, *Illinc quidem* I, *Illinc equidem* E. — 9. *ne Anteros*] *ne ante post* Y, *ne ante pios* R, *ne ante prorsus* MI. (Ut nos, Bosius.) — *quid litterarum*] *qui a te l.* Y, *quin te l.* MR. — 11. *Capue* M, *Capuae* RI. — *Idus* MI. — *Marcias* M. — 12. *at*] *ad* pr. M, *ac* R. (Ut nos I et corr. M.) — 13. *Capua* M. — 17. *mihi Capua sunt* Victorius: *mihi Capuae sunt* MR, *mihi sunt* IE. — *litterae eum*] *et hoc mihi et* MR. (Ut nos, I, sed latet corruptela. Or.) — 18. *v. Kal.* om. I. — 19. *inutar* M. — *illius*, quod habet M et mg. Cratandri, om. RIE. — *sin*] *si* MRI. — 20. *aliquid*] *aliud* R. — *ad me ut* pr. M: *ut ad me* RIE et corr. M. — 21. *Siponti*] *si putem* pr. M. — 22. *ipse* om. I. — 23. *Me autem nunc* I. — *is*] *id* pr. M. — 24. *prima eius actionis* MR. — 25. *decreta* I. — 27. *Sed si*] *et si* MI, *Etsi* R. (Corr. ex XZ.) — *ut*] *et* pr. M. — *diceretur et magister equitum, cur* MI. Sed cfr. Fastos Capitol. ad a. u. c. 671. — 28. *expeditio* pr. M. — 30. *Τέτλαθι!* — *κύντερον* — *ne* Lambinus: *Τέτλα, κύντερον. ne* ME; Graeca om. RI. — 31. *Erit - - erat* M, *Erit - - erit* I.

querela. Nunc exire cupimus; qua spe reditus, mihi quidem nunquam in mentem venit. Non modo autem nulla querela est municipalium hominum ac rusticorum, sed contra metuunt ut crudelem, iratum. Nec tamen mihi quidquam est miserius quam remansisse; nec optatius quam evolare, non tam ad belli quam ad fugae societatem. Sed tu omnia qui consilia differebas in id tempus, cum sciremus, quae Brundisii acta essent . . . scimus nempe: haeremus nihilo minus. Vix enim spero mihi hunc veniam daturum; etsi multa affero iusta ad impetrandum. Sed tibi omnem illius meumque sermonem omnibus verbis expressum statim mittam. 4. Tu nunc omni amore enitere, ut nos cura tua et prudentia iuves. Ita subito accurrit, ut ne T. Rebilum quidem, ut constitueram, possim videre. Omnia nobis imparatis agenda. Sed tamen

- - - - ἄλλα μὲν αὐτός, ut ait ille,
ἄλλα δὲ καὶ δαίμων ὑποθήσεται.

Quidquid egero, continuo scies. Mandata Caesaris ad consules et ad Pompeium, quae rogas, nulla habeo; † et descripta attulit illa e via misi ad te ante, e quibus mandata puto intelligi posse. Philippus Neapoli est, Lentulus Puteolis. De Domitio, ut facis, sciscitare, ubi sit, quid cogitet. 5. Quod scribis, asperius me, quam mei patiantur mores, de Dionysio scripsisse; vide, quam sim antiquorum hominum. Te mediusfidius hanc rem gravius putavi laturum esse quam me. Nam praeterquam quod te moveri arbitror oportere iniuria, quae mihi a quoquam facta sit, praeterea te ipsum quodam modo hic violavit, cum in me tam improbus fuit. Sed tu id quanti aestimes, tuum iudicium est. Nec tamen in hoc tibi quidquam oneris impono. Ego autem illum male sanum semper putavi, nunc etiam impurum et sceleratum puto, nec tamen mihi inimiciorem quam sibi. Philargyro bene curasti; causam certe habuisti et veram et bonam: relictum esse me potius quam reliquisse. 6. Cum dedissem iam litteras a. d. VIII. Kal., pueri, quos cum Matio et Trebatio miseram, epistolam mihi attulerunt hoc exemplo:

A.

MATIUS ET TREBATIUS CICERONI IMP. S.

Cum Capua exissemus, in itinere audiimus Pompeium Brundisio a.

---

1. *quidem mihi* R. — 2. *mentem*] *mente enim* R. — *autem*] *aut* I. — 5. *omnia qui consilia* MI: *omnia consilia* RE. — 7. *essent . . . scimus*, ut sit aposiopesis, Orellius: *essent. scimus* MRIE. — 8. *nunc* MI. (*hunc* mg. M.) — 11. *providentia* I. — *T. Rebilum*] *Trebillum* XZ, *Trabilius* MI, *Trebilium* R, *Trebatium* Beroaldo auctore Victorius. (Ut nos, Bosius. «Abscissa erat e Decurtato (Y) tota haec Epistola et quae proxime sequitur.» Bosius.) — 16. *habeo*] *ab eo* pr. M. — *et descripta* MI: *quae descripta* R, *quae Aegypta* Turnebus, *quae Lepta* Menardus, *neque descripta* Tunstallo auctore E. — *illa e via* MR, *illa est via* I, *illa levia* XZ, *illa Lucius. E via* Tunstallo auctore E. — 17. *ante* om. MRI. (Insertum ex XZ.) — 20. *sim*] *sit* MRI. (Correxit Victorius.) — 21. *putavi hanc rem gravius* R. — 22. *a quoq;* R. — 23. *quodam*] *quonam* MRI. (Correxit Pius.) — 26. *puto*] *toto* M. — 27. *mihi*] *militi* pr. M. — *immitiorem* I. — *Philargyro bene curasti; causam* XZ: *Philargyro bene causam* MI *De Philargyro, bene; causam* RE. — 29. *pueri, quos cum Matio et Trebatio miseram* Malaspina auctore Lambinus: *quos cum Matio pueri et Tr. miseram* MR, *quas pueri cum Matio et Tr. miseram* I, *quos cum Matio et Tr. miseram, pueri* Ernestius. Vide ne *pueri* glossema sit. BAIT. — 33. *Capua cum* I. — *in itinere* om. pr. M. — *audimus* pr. M, *audivimus* RI et corr. M. — *Pompeium* om. pr. M.

d. xvi. Kalend. April. cum omnibus copiis, quas habuerit, profectum esse: Caesarem postero die in oppidum introisse; contionatum esse; inde Romam contendisse; velle ante Kalend. esse ad urbem et paucos dies ibi commorari, deinde in Hispanias proficisci. Nobis non alienum visum est, quoniam de adventu Caesaris pro certo habebamus, pueros ad te remittere, ut id tu quam primum scires. Mandata tua nobis curae sunt eaque, ut tempus postularit, agemus. Trebatius sedulo facit, ut antecedat. Epistola conscripta, nuntiatum est nobis Caesarem a. d. viii. Kal. April. Beneventi mansurum, a. d. vii. Capuae, a. d. vi. Sinuessae. Hoc pro certo putamus.

XVI. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Cum, quod scriberem ad te, nihil haberem, tamen, ne quem diem intermitterem, has dedi litteras. A. d. vi. Kal. Caesarem Sinuessae mansurum nuntiabant. Ab eo mihi litterae redditae sunt a. d. vii. Kalend., quibus iam „opes" meas, non, ut superioribus litteris, „opem" exspectat. Cum eius clementiam Corfiniensem illam per litteras collaudavissem, rescripsit hoc exemplo:

CAESAR IMP. CICERONI IMP. S. D.

2. Recte auguraris de me — bene enim tibi cognitus sum — nihil a me abesse longius crudelitate. Atque ego cum ex ipsa re magnam capio voluptatem, tum meum factum probari abs te triumpho gaudio. Neque illud me movet, quod ii, qui a me dimissi sunt, discessisse dicuntur, ut mihi rursus bellum inferrent; nihil enim malo quam et me mei similem esse et illos sui. 3. Tu velim mihi ad urbem praesto sis, ut tuis consiliis atque opibus, ut consuevi, in omnibus rebus utar. Dolabella tuo nihil scito mihi esse iucundius. Hanc adeo habebo gratiam illi; neque enim aliter facere poterit: tanta eius humanitas, is sensus, ea in me est benevolentia.

XVII. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Trebatium vi. Kalend., quo die has litteras dedi, exspectabam. Ex eius nuntio Matiique litteris meditabor, quomodo cum illo loquar.

---

1. *habuerit* RI: *habuit* cum Cod. in mg. Repett. Lamb. E. (De M non satis constat.) — 2. *introiisse* R. — 3. *paucos*] *paulos* pr. M, *pauculos* RI et corr. M. (Ut nos, Manutius.) — 5. *visus* pr. M. — *pueros tuos ad* RI et mg. M. — 7. *curae sunt*] *curas ve ne* pr. M. — *sedulo* Cratander et cum Lambino Schuetzius: *Scaevola* MRIE. — 8. *Caesarem a. d. viii. Kal. Capuae, a. d. vii. Sinuessae* MI, *Caesarem ad Kalendas Capuae. ad vi. Sinuessae* R. (Supplevit Cratander.) — 10. *Haec* MR. — *pro certo* post *putamus* ponit pr. M. — *putavimus* I. — 13. *quid* MRI. (E Cod. Maffei correxit Lambinus.) — 15. *sunt* om. cum Gruteri operis E. — 16. *litteris* expunxit Ernestius. — 17. *expecto* pr. M. — 20. *auguraturi de* pr. M, *auguraris tu de* I. — 21. *cum*] *tum* R. — 22. *ab* cum Gruteri operis E. — *triumpho gaudio* X: *triumpho, gaudeo* E et pr. M, *triumpho et gaudeo* RI et corr. M. — 23. *quod dii qui ad me* pr. M. — 24. *dicuntur*] *se dicunt* R. — *rursus mihi* I. 25. *ad urbem mihi* I. — 27. *habeo* RI. — 32. *vi.*] *v.* R. — *dedi*] *de die* pr. M. — 33. *malique* pr. M, *manlique* corr. M, *Manliique* R. — *meditabar* I. — *loquamur* pr. M.

O tempus miserum! Nec dubito, quin a me contendat, ad urbem ut veniam. Senatum enim Kal. velle se frequentem adesse, etiam Formiis proscribi iussit. Ergo ei negandum est? Sed quid praecipio? Statim ad te perscribam omnia. Ex illius sermone statuam, Arpinumne mihi eundum sit, an quo alio. Volo Ciceroni meo togam puram dare. Istic puto. 2. Tu, quaeso, cogita, quid deinde. Nam me hebetem molestiae reddiderunt. A Curio, velim scire, ecquid ad te scriptum sit de Tirone. Ad me enim ipse Tiro ita scripsit, ut verear, quid agat. Qui autem veniunt inde, κινδυνώδη nuntiant. Sane in magnis curis etiam haec me sollicitat; in hac enim fortuna perutilis eius et opera et fidelitas esset.

XVIII. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Utrumque ex tuo consilio: nam et oratio fuit ea nostra, ut bene potius ille de nobis existimaret, quam gratias ageret; et in eo mansimus, ne ad urbem. Illa fefellerunt, facilem quod putaramus. Nihil vidi minus. Damnari se nostro iudicio, tardiores fore reliquos, si nos non venerimus, dicere. Ego, dissimilem illorum esse causam. Cum multa: „Veni igitur, et age de pace." Meone, inquam, arbitratu? „An tibi, inquit, ego praescribam?" Sic, inquam, agam, senatui non placere in Hispanias iri nec exercitus in Graeciam transportari; multaque, inquam, de Cnaeo deplorabo. Tum ille, „Ego vero ista dici nolo." Ita putabam, inquam; sed ego eo nolo adesse, quod aut sic mihi dicendum est multaque, quae nullo modo possem silere, si adessem; aut non veniendum. Summa fuit, ut ille, quasi exitum quaerens: „ut deliberarem." Non fuit negandum. Ita discessimus. Credo igitur hunc me non amare. At ego me amavi; quod mihi iam pridem usu non venit. 2. Reliqua, o dii! qui comitatus! quae, ut tu soles dicere, νεκυία! In qua erat † eros scelero! O rem perditam! o copias desperatas! Quid, quod Servii filius? quod Titinii? quot in iis castris fue-

---

1. *ut veniam* cum Codd. Malasp. Lambinus et Schuetzius: *veniam* MRIE. — 3. *praescribi* ·R. — *praecipio*] *preripi* pr. M, *praecipit* R et corr. M, *praecipiat sentiam et* I. — 5. *Istic*] *istum* MI. — 7. *Curione* MRI. — *et quid* MI. — 8. *ita*] *ista* pr. M. — *verear ne quid agam* I. — 9. *inde κινδυνώδη*] *in dunodo* Y, *in dimodo* X, *inni admodo* (teste Lambino), *in id modo* (teste Bosio) Z, *ni id modo* M, *inde id modo* R, *mihi id modo* I. (Correxit Ernestius.) — *in magnis*] *eo magnis* M, *eo magis* R, *magnis* I. — 10. *sollicitant* MRI. (Emendavit Lambinus.) — 13. om. M. — 15. *aestimaret* R. — 16. *ab urbe* pr. M. — *fefelet'* pr. M. — 17. *tardioris fore belli quos si in his* pr. M, *tardioris fore belli quod si in his non* I, *tardioris fore belli, quos sinus non* corr. M, *tardioris fore belli quod cum iis Sinuessam non* R. (Correxit Faërnus.) — 18. *dicerem* I. — 19. *Cum*] *Tum* R, *Quid* Pius. Fort. *Cur.* Bait. — *de pacem eorum quam arbitratu* pr. M. — 20. *inquit* om. I. — 21. *hispania sibi* pr. M. — 22. *de Cnaeo*] *digne de eo* M, *digne eo* R, *digna eo* I. — *vero est adici* pr. M. — 23. *eo volo* R. — 24. *possum* pr. M. — 25. *aut non veniendum* inter *est* et *multaque* ponit pr. M. — 26. *negandum*] *rogandum* R, *rogandus* I. — 27. *me amavi*] *meam aut* pr. M, *me amabo* RI et corr. M. (Correxit Victorius.) — *iam* om. I. — *usum* pr. M. — 29. *eros scelero* Y: *Eros Celer* Z, *ero sceleri* pr. M, *aro sceleri* corr. M, *aero sceleri* R, *area scelerum* IE. Fort. ἐρεσχελίᾳ. Or. — 30. *Quid, quod*] *Quid* MRI. (*quod* insertum ex XYZ.) — *Ser. Servii* R, *S. Servii* I. — *quod Titinii* om. MRI. (Insertum ex XYZ.) — *quot ut in* MR. — *iis* Lambinus: *his* MRIE.

runt, quibus Pompeius circumsideretur! Sex legiones. Multum vigilat, audet; nullum video finem mali. Nunc certe promenda tibi sunt consilia. Hoc fuerat extremum. 3. Illa tamen *καταχλεὶς* illius est odiosa, quam paene praeterii: „Si sibi consiliis nostris uti non liceret, usurum, quorum posset, ad omniaque esse descensurum." Vidisti igitur virum, ut scripseras? Ingemuisti? Certe. Cedo reliqua. Quid? Continuo ipse in Pedanum, ego Arpinum. Inde exspecto equidem *λαλαγεῦσαν* illam tuam. Tu, Malum! inquies, actum ne agas. Etiam illum ipsum, quem sequimur, multa fefellerunt. 4. Sed ego tuas litteras exspecto. Nihil est enim iam, ut antea: „videamus, hoc quorsum evadat." Extremum fuit de congressu nostro; quo quidem non dubito quin istum offenderim. Eo maturius agendum est. Amabo te, epistolam, et *πολιτικήν*! Valde tuas litteras nunc exspecto.

XIX. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Ego meo Ciceroni, quoniam Roma caremus, Arpini potissimum togam puram dedi; idque municipibus nostris fuit gratum. Etsi omnes et illos et qua iter feci, maestos afflictosque vidi; tam tristis et tam atrox est *ἀναθεώρησις* huius ingentis mali. Delectus habentur; in hiberna deducuntur. Ea, quae, etiam cum a bonis viris, cum iusto in bello, cum modeste fiunt, tamen ipsa per se molesta sunt, quam censes acerba nunc esse, cum a perditis in civili nefario bello petulantissime fiant! Cave autem putes quemquam hominem in Italia turpem esse, qui hinc absit. Vidi ipse Formiis universos, neque mehercule unquam homines putavi; et noram omnes, sed nunquam uno loco videram. 2. Pergamus igitur, quo placet, et nostra omnia relinquamus. Proficiscamur ad eum, cui gratior noster adventus erit, quam si una fuissemus. Tum enim eramus in maxima spe; nunc, ego quidem, in nulla; nec praeter me quisquam Italia cessit, nisi qui hunc inimicum sibi putaret. Nec mehercule hoc facio rei publicae causa, quam funditus deletam puto; sed ne quis me putet ingratum in eum, qui me levavit iis incommodis, quibus idem affecerat; et simul, quod ea, quae fiunt aut quae certe futura sunt, videre non possum. Etiam equidem senatus consulta facta quaedam iam puto; utinam in Volcatii sententiam! Sed quid refert? Est enim una sententia omnium. Sed erit immitissi-

1. *Sex legiones*] *sed legionis* I. — 3. *ΚΛΤΑΚΙC* M (teste Victorio), om. R. (Corr. ex XY.) — 4. *nostri iis uti* pr. M. — 5. *esset* pr. M. — *discensurum* M, *discessurum* I. — 6. *Credo* Ernestii operae. — *ipse* om. pr. M. — 7. *Pelanum* MR, *Puteolanum* I. (Corr. ex Cod. Malasp.) — *ego* om. pr. M. — *arpino* pr. M. — *equidem* Lambinus: *quidem* MRIE. — *ΛΛΛΛΤΕΤΣΑΝ* Y, *ΛΛΛΤΕΛCΑΝ* M, *αλλατελεαν* R. (Correxit Bosius.) — 8. *malum*] *mallem* RI et corr. M. — 11. *congressu no nostro* M. — 12. *offenderem* pr. M. — *Amabo*] *togam amabo* pr. M. — *et* om. R. — 13. *exspecto*] *expecto agendi* pr. M. — 16. *Ciceroni meo* R. — 18. *qua iter*] *quos* I. — 25. *nunquam* MI. (*unquam* mg. M.) — 29. *Italiam gessit* MRI. — 30. *facto* M. — 31. *in*] *quin* R. — 32. *ea quae*] *eque* M, *eque ea quae* R. — 33. *aut quae*] *Itaque quam* M, *ut ea que* R. — *possum*] *possunt* M, *potero* I. (Ut nos, R et Codd. Bosii.) — 35. *quid*] *qui* M. — *referret* M, *referet* R. — *Est* om. MI. — *erit immitissimus* Victorius: *eriti mitissimus* pr. M, *erat immitissimus* corr. M, *erit iniustissimus* RIE. (*iniustissimus* etiam mg. M.)

mus Servius —, qui filium misit ad effligendum Cn. Pompeium aut certe capiendum cum Pontio Titiniano. Etsi hic quidem timoris causa: ille vero? Sed stomachari desinamus et aliquando sentiamus nihil nobis nisi id, quod minime vellem, spiritum reliquum esse. 3. Nos, quoniam superum mare obsidetur, infero navigabimus; et, si Puteolis erit difficile, Crotonem petemus aut Thurios; et boni cives, amantes patriae, mare infestum habebimus. Aliam rationem huius belli gerendi nullam video. In Aegyptum nos abdemus. Exercitu pares esse non possumus; pacis fides nulla est. 3. Sed haec satis deplorata sunt. Tu velim litteras Cephalioni des de omnibus rebus actis, denique etiam de sermonibus hominum; nisi plane obmutuerunt. Ego tuis consiliis usus sum, maximeque, quod et gravitatem in congressu nostro tenui, quam debui, et, ad urbem ut non accederem, perseveravi. Quod superest, scribe, quaeso, quam accuratissime — iam enim extrema sunt — quid placeat, quid censeas; etsi iam nulla dubitatio est. Tamen, si quid vel potius quidquid veniet in mentem, scribas velim.

LIBER X.

I. (A. U. C. 705.)

CICERO ATTICO S.

1. III. Nonas cum in Laterium fratris venissem, accepi litteras, et paullum lectis respiravi, quod post has ruinas mihi non acciderat, Per enim magni aestimo tibi firmitudinem animi nostri et factum nostrum probari. Sexto enim nostro quod scribis probari, ita laetor, ut me quasi patris eius, cui semper uni plurimum tribui, iudicio comprobari putem; qui mihi, quod saepe soleo recordari, dixit olim, Nonis illis, illis Decembribus, cum ego, „Sexte, quidnam ergo?"

„Μὴ μάν", inquit ille, „ἀσπουδεί γε καὶ ἀκλειῶς ἀπολοίμην,
Ἀλλὰ μέγα ῥέξας τι καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι."

---

1. *affligendum* I. — 2. *Ticiniano* R. — 3. *vero non. Sed* I. — *sentiamus - - vellem* I. F. Gronovio auctore Schuetzius: *sententiam, ut nihil novi, nisi id (ad id* R) *quod minimum vellem* MRE, *sententiam terminemus ut nihil novi nisi id quod vellem minimum* I. — 6. *petimus* MI. — 7. *rationem non huius* M. Fort. *rationem enim huius*. Cfr. Hand Turs. II. p. 404. Or. — 8. *abdimus* MI. — 9. *nulla fides* R. — 10. *Chepaloni* M, *Cephaloni* I, *Cefaloni* R. (Corr. in Manutiana.) — 11. *plane*] *sane* I. — *obmutuerent* pr. M. — 12. *et gravitatem* MRI: *gravitatem* E. — 13. *ut ad urbem* R. — *scribi* M. — 19. *III.*] *Tertio* MRIE. — *laterum* pr. M, *lacterium* corr. M. — 20. *paullum lectis respiravi* XYZ et Cratander: *paullum respiravi* MI, *paullulum respiravi* RE. Malim: *paullum lectis iis respiravi*. Or. — 23. *tribui plurimum* I. — *iudicio me comprobari* corr. M, *iudicio meo comprobari* R. — 24. *recordare* pr. M. — 25. Alterum *illis* om. RIE. — *Decembris* R. — *ergo* (spatium vacuum) *quod ille* αλλα R. — 26. ἀσπουδεί E.

Eius igitur mihi vivit auctoritas; et simillimus eius filius eodem est apud me pondere, quo fuit ille; quem salvere velim iubeas plurimum. 2. Tu tuum consilium etsi non in longinquum tempus differs — iam enim illum emptum pacificatorem perorasse puto, iam actum aliquid esse in consessu senatorum; — senatum enim non puto; — tamen suspensum † meum de tenes; sed eo minus, quod non dubito, quid nobis agendum putes. Quid enim Flavio legionem et Siciliam dari scribas et id iam fieri? quae tu scelera partim parari iam et cogitari, partim ex tempore futura censes. — Ego vero Solonis, popularis tui, — ut puto etiam mei — legem negligam, qui capite sanxit, si qui in seditione non alterius utrius partis fuisset — nisi si tu aliter censes — et hinc abero et illim. Sed alterum mihi est certius; nec praecipiam tamen: exspectabo tuum consilium et eas litteras, nisi alias iam dedisti, quas, scripsi, ut Cephalioni dares. 3. Quod scribis, non quo alicunde audieris, sed te ipsum putare me attractum iri, si de pace agatur, mihi omnino non venit in mentem, quae possit actio esse de pace, cum illi certissimum sit, si possit, exspoliare exercitu et provincia Pompeium; nisi forte iste nummarius ei potest persuadere, ut, dum oratores eant redeant, quiescat. Nihil video, quod sperem aut quod iam putem fieri posse. „Sed tamen hominis hoc ipsum probi est." Magnum est et *τῶν πολιτικωτάτων σκεμμάτων*, veniendumne sit in consilium tyranni, si is aliqua de re bona deliberaturus sit. Quare, si quid eiusmodi evenerit, ut arcessamur — quod equidem non curo; quid enim èssem de pace dicturus, dixi; ipse valde repudiavit —: sed tamen, si quid acciderit, quid censeas mihi faciendum, utique scribito. Nihil enim mihi adhuc accidit, quod maioris consilii esset. Trebatii, boni viri et civis, verbis te gaudeo delectatum; tuaque ista crebra *ἐκφώνησις*, *ὑπέρευ*, me sola adhuc delectavit. Litteras tuas vehementer exspecto, quas quidem credo iam datas esse. 4. Tu cum Sexto servasti gravitatem eandem, quam mihi praecipis. Celer tuus disertus magis est quam sapiens.

---

1. *similibus* pr. M, *similimus* corr. M. — 3. *tuum*] *tuo in* pr. M. — *longinquum*] *longum cum* M, *longum* RI. (Emendatum in Vb.) — 5. *consensu* I. — 6. *meum de tenes* XY: *meum detines* MR, *me detines* I, *me tenes* Ernestius, *me inde tenes* Bosius. Malim: *me valde tenes*. Or. — 7. *Quod enim Flavio* I, *Quid enim? cum Flavio* Schuetzius in Ed. mai. — *scribis* I. — 8. *iam et* MR: *et iam* IE. — 9. *et ut* I. (Recepit Schuetzius.) — 10. *etiam*] *iamiam* auctore I. F. Gronovio Schuetzius. Malim: *et, ut puto, iam*. Or. — *negligam*] *nec legam* M. — *si quis in* I. — 11. *alterutrius* R. — *nisi si tu* Victorius: *nisi situ* pr. M, *nisi si* corr. M, *nisi tu* RIE. — 12. *illim* Orellius: *filii* MRIE. — *praecipiam* I et Schuetzius: *praeripiam* MRE. — 14. *Cephaloni* MRI. — *Quod*] *quos* pr. M. — *aliunde* I. — 15. *me ad tractum* M. — *iri, si*] *nisi* pr. M. — *pace*] *ea re* pr. M. — 16. *non* om. R. — 17. *sit sese posse exspoliare* R, *sit se posse exspoliare* I. — *exercitum et provinciam* MI. — 18. *nummarius* Manutius: *summerius* Y, *summarius* MRI, *Summanus* Iac. Gronovio auctore E. — *ei*] *et* M. — *eant redeant* Cod. (?) Ursini: *cantent*, *rideant* MRI, *eant et redeant* Beroaldo auctore E. — 19. *quiescant* RI. — *Nihil*] *Nisi* R. — *quod iam*] *quid iam* MRI. (Corr. Manutius.) — 20. *tamen*] *tam* MR. — *probi est. Magnum est et τῶν πολιτικωτάτων σκεμμάτων* Orellius: *probi est et magium* (sic) *Est τῶν πολιτικῶν* (sic) *σκεμμάτων* Y, *probi est magnum sit τῶν πολιτικωτάτων σκέμματα* MR, *probi est et magnum sit* Graecis omissis I, *probi et magnum τῶν πολιτικωτάτων σκεμμάτων* ex parte cum Victorio E. — 22. *aliquid* R. — *deliberaturum* R. — 25. *quid*] *quod* R. — *utique*] *Itaque* pr. M. — 27. *verbis* om. pr. M. — *tuque* M. — *ὑπέρευ*] *ΙΠΕΡΕΙ* M, *τερπει* R et mg. M. (Correxit Corradus.) — 28. *delectabit* R.

De iuvenibus, quae ex Tullia audisti, vera sunt. †Macum istud, quod scribis, non mihi videtur tam re esse triste quam verbo. Haec est *ἄλη*, in qua nunc sumus, mortis instar. Aut enim mihi libere inter malos *πολιτευτέον* fuit aut vel periculose cum bonis; aut nos temeritatem bonorum sequamur aut audaciam improborum insectemur. Utrumque periculosum est. At hoc, quod agimus, et turpe nec tamen tutum. Istum, qui filium Brundisium de pace misit — de pace idem sentio, quod tu; simulationem esse apertam, parari autem bellum acerrime; — me legatum iri non arbitror, cuius adhuc, ut optavi, mentio facta nulla sit. Eo minus habeo necesse scribere aut etiam cogitare, quid sim facturus, si acciderit, ut leger.

II. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Ego cum accepissem tuas litteras Nonis April., quas Cephalio attulerat, essemque Minturnis postridie mansurus, et inde protinus; sustinui me in Arcano fratris, ut, dum aliquid certius afferretur, occultiore in loco essemus agerenturque nihilo minus, quae sine nobis agi possunt. *Δαλαγεῦσα* iam adest, et animus ardet; neque est quidquam, quo et qua. 2. Sed haec nostra erit cura et peritorum. Tu tamen, quoad poteris, ut adhuc fecisti, nos consiliis iuvabis. Res sunt inexplicabiles. Fortunae sunt committenda omnia. Sine spe conamur ulla. Melius si quid acciderit, mirabimur. Dionysium nolim ad me profectum; de quo ad me Tullia mea scripsit. Sed et tempus alienum est et homini non amico nostra incommoda, tanta praesertim, spectaculo esse nolim, cui te meo nomine inimicum esse volo.

III. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

Cum, quod scriberem, plane nihil haberem, haec autem reliqua essent, quae scire cuperem: profectusne esset; quo in statu urbem reliquisset; in ipsa Italia quem cuique regioni aut negotio praefecisset; ecqui essent ad Pompeium et ad consules ex senatus consulto de pace legati: ut igitur haec scirem, dedita opera has ad te litteras misi. Feceris igitur commode mihique gratum, si me de his rebus et si quid

---

1. *Macum* Z: *Maconi* MI, *M. Antonii* RE. Malim: *'Ενδόμυχον*, ut Lib. 5, 14, 3 et 21, 14. Or. — 3. *ἄλη*] *αλωσ* R, *ἄση* Muretus. — *mihi* et *fuit* delevit Schuetzius. Malim: *minus libere*. Or. — 4. *aut nos*] *aut nunc* Lambinus, *ut nos* Schuetzius. — 5. *sequimur* pr. M. — 6. *At hoc, quod*] *ad hoc quidem* pr. M. — *et turpe* Manutio et I. F. Gronovio auctoribus Schuetzius: *nec turpe* MRIE. — *tutum*] *tuum* pr. M. — 8. *acerrimum* R. — 9. *me legatum* R: *elegatum* MI, *legatum* E. — 11. *leger* Corrado auctore Schuetzius: *legerer* MI, *legarer* RE. — 15. *et inde* om. RI et corr. M. — 18. *non possunt* R, *possint* I. — *MMTETCA* M, om. R. (Correxit Bosius.) — *neque* MR: *nec* IE. — 20. *quoad* Victoriana pr.: *quod* MRIE. — 21. Fort. *omnia. Omnia sine*. Or. — 22. *Melius si* MRI: *Si melius* cum Cod. in mg. Repett. Lamb. E. — 23. *ad* om. pr. M. — 25. *nolim* Ernestio auctore Schuetzius: *nollem* MRIE. — *volo* corr. M: *nolo* RIE et pr. M. — 28. *quid* MRI. — 31. *et qui* MRI. — 32. *ut - - scirem* RI et corr. M: *cum - - scirem* pr. M, *cum - - scire* cum Bosio E. (*cum - - nescirem* mavolt Hand Turs. III. p. 194.)

erit aliud, quod scire opus sit, feceris certiorem. Ego in Arcano opperior, dum ista cognosco.

III. a. [CICERO ATTICO S.]

1. A. d. VII. Id. alteram tibi eodem die hanc epistolam dictavi, et pridie dederam mea manu longiorem. Visum te aiunt in regia, nec reprehendo; quippe cum ipse istam reprehensionem non fugerim. Sed exspecto tuas litteras; neque iam sane video, quid exspectem, sed tamen, etiamsi nihil erit, id ipsum ad me velim scribas. 2. Caesar mihi ignoscit per litteras, quod non venerim; seseque in optimam partem id accipere dicit. Facile patior, quod scribit, 'secum Tullum et Servium questos esse, quia non idem sibi quod mihi remisisset. Homines ridiculos! qui, cum filios misissent ad Cn. Pompeium circumsidendum, ipsi in senatum venire dubitarent. Sed tamen exemplum misi ad te Caesaris litterarum.

IV. *(A. U. C.* 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Multas a te accepi epistolas eodem die, omnes diligenter scriptas; eam vero, quae voluminis instar erat, saepe legendam, sicuti facio; in qua non frustra laborem suscepisti: mihi quidem pergratum fecisti. Quare, ut id, quoad licebit, id est, quoad scies ubi simus, quam saepissime facias, te vehementer rogo. Ac deplorandi quidem, quod quotidie facimus, sit iam nobis aut finis omnino, si potest, aut moderatio quaedam, quod profecto potest. Non enim iam, quam dignitatem, quos honores, quem vitae statum amiserim, cogito, sed quid consecutus sim, quid praestiterim, qua in laude vixerim; his denique in malis, quid intersit inter me et istos, quos propter omnia amisimus. Hi sunt, qui, nisi me civitate expulissent, obtinere se non posse putaverunt licentiam cupiditatum suarum; quorum societatis et sceleratae consensionis fides quo eruperit, vides. 2. Alter ardet furore et scelere, nec remittit aliquid, sed in dies ingravescit; modo Italia expulit; nunc alia ex parte persequi, ex alia, provincia exspoliare conatur; nec iam recusat, sed quodam modo postulat, ut, quemadmodum est, sic etiam appelletur tyrannus. 3. Alter, is, qui nos sibi quondam ad pedes stratos ne sublevabat quidem, qui „se nihil contra huius voluntatem facere

---

1. *fecerit* pr. M. — 4. *A. d. VII. Id.*] Novae hinc Epistolae initium fecit Schuetzius. — 6. *ipse*] *ego* R. — *fugerem* MI. — 8. *etiamsi*] *etiam et* pr. M, *tamen si* R. — 10. *Tulium* M, *Tullium* RI. — 11. *idem quoque sibi remisisset* R. — 12. *circumsedendum* R. — 17. *epistolas*] *litteras* RI. — 18. *ea - - legenda* I. — 20. *scimus* pr. M. — 21. *Ac* Ernestio auctore Schuetzius: *At* MRIE. — 23. *profecto non potest* pr. M. — *iam*] *tam* pr. M, om. RI et corr. M. (Correctum e Codd. Bosii.) — 24. *vitae*] *ultra* M. (*vite* mg. M.) — 26. *amicissimus* M. (*amisimus* mg. M.) — 27. *putarunt* I. — 28. *societas* I. — 31. *ex alia, provincia* Lambinus: *ex alia provincia* M, *ex alia provinciam* I, *et Italia provincia* R, *et alia provincia* cum Rom. (altera?) E. — 31. *spoliare* Victorius. (Ut nos, RI. De M non satis constat.) — 34. *supplebat* M. (*sublevabat* mg. M.) — *que se quidem* M, *qui se quidem* I. — *voluntatem facere* MI: *voluntatem facere aiebat* R, *voluntatem aiebat facere* cum Asc. sec. E.

posse," elapsus e soceri manibus ac ferro, bellum terra et mari comparat, non iniustum ille quidem, sed cum pium, tum etiam necessarium, suis tamen civibus exitiabile, nisi vicerit; calamitosum, etiam si vicerit. 4. Horum ego summorum imperatorum non modo res gestas non antepono meis sed ne fortunam quidem ipsam, qua illi florentissima, nos duriore conflictati videmur. Quis enim potest aut deserta per se patria aut oppressa beatus esse? Et si, ut nos a te admonemur, recte in illis libris diximus nihil esse bonum nisi quod honestum, nihil malum nisi quod turpe sit, certe uterque istorum est miserrimus, quorum utrique semper patriae salus et dignitas posterior sua dominatione et domesticis commodis fuit. 5. Praeclara igitur conscientia sustentor, cum cogito me de re publica aut meruisse optime, cum potuerim, aut certe nunquam nisi pie cogitasse, eaque ipsa tempestate eversam esse rem publicam, quam ego quattuordecim annis ante prospexerim. Hac igitur conscientia comite proficiscar, magno equidem cum dolore, nec tam id propter me aut propter fratrem meum, quorum est iam acta aetas, quam propter pueros, quibus interdum videmur praestare etiam rem publicam debuisse; quorum quidem alter non tam, †quia maiore pietate est, me mirabiliter excruciat; alter — o rem miseram! nihil enim mihi accidit in omni vita acerbius —, indulgentia videlicet nostra depravatus, eo progressus est, quo non audeo dicere. Et exspecto tuas litteras. Scripsisti enim te scripturum esse plurima, cum ipsum vidisses. 6. Omne meum obsequium in illum fuit cum multa severitate; neque unum eius nec parvum sed multa magna delicta compressi. Patris autem lenitas amanda potius ab illo quam tam crudeliter neglígenda. Nam litteras eius ad Caesarem missas ita graviter tulimus, ut te quidem celaremus, sed ipsius videremur vitam insuavem reddidisse. Hoc vero eius iter simulatioque pietatis qualis fuerit, non audeo dicere. Tantum scio post Hirtium conventum arcessitum a Caesare; cum eo de meo animo a suis rationibus alienissimo et consilio relinquendi Italiam, et haec ipsa timide. Sed nulla nostra culpa est; natura metuenda est. Haec Curionem, haec Hortensii filium, non patrum culpa, corrupit. Iacet in maerore meus frater neque tam de sua vita quam de mea metuit. Huic tu, huic tu malo affer consolationes, si ullas potes; maxime quidem illam velim: ea, quae ad nos delata sint, aut falsa esse aut minora. Quae si vera sint, quid futurum sit in hac

---

1. *et* MRI: *ac* Ernestii operae. — 2. *cum*] *tum* I. — 5. *ille* pr. M. — 6. *duriorem* pr. M. — 9. *illorum* R. — 10. *dignitatis* pr. M. — 11. *prelata* M. (*preclura* mg. M.) — *conscientia*] *sententia* M, *scientia* R et mg. M. — 13. *nunquam nisi pie* Bosius: *nunquam die* Z, *numquam infidie* pr. M, *numquam infide* corr. M, *numquam nisi de ea* R, *nunquam nisi divine* IE. — 14. *perspexerim* R. — 15. *Hac*] *ab* pr. M. — 16. *quorum est iam* Lambinus: *quorum ut ut iam* Y, *quorum ut iam* XZM, *quorum iam* RIE. — 17. *videmus* pr. M. — 19. *quia filius, quam quia maiore* Malaspina auctore Lambinus; recte, opinamur. — *excruciari* pr. M — *opere* M. (*o rem* mg. M.) — 21. *est* om. R. — 22. *Et*] *Sed* Malaspina auctore Lambinus. — Malim *plura*. Or. — 24. Malim *multa et magna* cum Asc. tertia, Malasp. et Lambino. Or. — 25. Malim *crudeliter erat negligenda*. Or — 27. *ipsius*] Malim *ipsi ut*. Or. — *videremur* Madvigius: *videmus* MRIE. — 29. *a* MR: *ab* IE. — 30. *eo de meo*] *eodem eo* MRI. (Corr. e Codd. Bosii.) — *a* MR: *ab* IE. — 34. *mea*] *me* pr. M. — Alterum *huic tu* om. R. — 35. *ea, quae*] *eque* pr. M.

vita et fuga, nescio. Nam si haberemus rem publicam, consilium mihi non deesset nec ad severitatem nec ad indulgentiam. Haec sive iracundia sive dolore sive metu permotus gravius scripsi, quam aut tuus in illum amor aut meus postulabat. Si vera sunt, ignosces; si falsa, me libente eripies mihi hunc errorem. Quoquo modo vero se res habebit, nihil assignabis nec patruo nec patri. 7. Cum haec scripsissem, a Curione mihi nuntiatum est eum ad me venire. Venerat enim is in Cumanum vesperi pridie, id est, Idibus. Si quid igitur mihi eius sermo attulerit, quod ad te scribendum sit, id in litteris adiungam. 8. Praeteriit villam meam Curio iussitque mihi nuntiari mox se venturum; cucurritque Puteolos, ut ibi contionaretur. Contionatus est; rediit; fuit apud me sane diu. O rem foedam! Nosti hominem: nihil occultavit; imprimis nihil esse certius, quam ut omnes, qui lege Pompeia condemnati essent, restituerentur; itaque se in Sicilia eorum opera usurum. De Hispaniis, non dubitabat, quin Caesaris essent; inde ipsum cum exercitu, ubicunque Pompeius esset; eius interitu finem †illi fore; plane iracundia elatum voluisse Caesarem occidi Metellum tribunum pl.; propius factum esse nihil; quod si esset factum, caedem magnam futuram fuisse; permultos hortatores esse caedis; ipsum autem non voluntate aut natura non esse crudelem, sed quod popularem putaret esse clementiam; quodsi populi studium amisisset, crudelem fore; eumque perturbatum, quod intelligeret se apud ipsam plebem offendisse de aerario; itaque ei cum certissimum fuisset, antequam proficisceretur, contionem habere, ausum non esse vehementerque animo perturbato profectum. 9. Cum autem ex eo quaererem, quid videret? quod exemplum? quam rem publicam? plane fatebatur nullam spem reliquam; Pompeii classem timebat; quae si esset, se de Sicilia abiturum. Quid isti, inquam, sex tui fasces? si ab senatu, cur laureati? si ab ipso, cur sex? „Cupivi", inquit, „ex senatus consulto surrepto; nam aliter non poterat." At ille impendio nunc magis odit senatum. „Ad senatum a me", inquit,

---

1. *vita et* om. MR. (Suppletum ex Codd. Bosii et I.) 2. *indulgentiam* Manutius: *diligentiam* MRIE. — *Haec*] *M. nec* pr. M, *nunc* RI et corr. M. (Correxit Victorius.) — 5. *eripis* pr. M. — 6. *habeat* I. — 8. *Si quid igitur mihi eius sermo attulerit* Orellius: *Si quid igitur modi eius sermo attulerit* M, *Si quid igitur eiusmodi sermo attulerit* R, *Si quid eius igitur sermo eiusmodi attulerit* IE. — 9. *in*] *his* Schuetzius. — *adiniungam* Vb. (De M non satis constat.) — 10. *Praeteriit*] Fortasse hinc nova Epistola incipienda. Or. — *iussitque*] *tuus. sit quam* pr. M. — 11. *concurritque* Graevii operae. Placebat Ernestio. — 12. *apud* Lambinus: *ad* MRIE. Cfr. Hand Turs. I. p. 93. — 13. *occultabat* I. — 15. *Hispanis* MI. — *dubitat* I et corr. M. — *Caesaris*] *ea* pr. M, *Caes.* corr. M. — 16. *interitum* Lambinus. — *illi*] *belli* Manutio auctore Schuetzius. Malim: *mali*. Or. — *fore; plane - - - nihil; quod* Manutius et Malaspina: *fore Pompeius factum esse nichil ei plane iracundia elatum voluisse cesarem occidi metellum tribunum pl. quod* M, *fore: propius* (*prope ius* R et mg. M.) *factum esse nihil: ei* (*et* E) *plane iracundia elatum voluisse Caesarem occidi Metellum tribunum pl. quod* RE. (*propius factum esse nihil et* om. IE.) — 19. *fuisse*] *esse* MRI. (Corr. ex mg. Cratandri.) — *hortatores se* pr. M. — *non* om. I. — 20. *popularem putaret* Orellius: *popularem* (absorpto v. a syll. *pularem*) M, *putaret popularem* RE. (*quod* et *putaret* om. I.) — 22. *plebem*] *legem* MRI. (Correxit Victorius.) — 25. *quod*] *quem* pr. M. — 26. *spem*] *speciem* Tunstallo auctore Schuetzius. — 28. *fac esse natu* pr. M, *fasces si a senatu* R et corr. M. — 29. *surrupto* MR. — *non* om. M. — 30. *odit senatum. Ad senatum a me* ZR et pr. M: *odit senatum. a senatu a me* corr. M, *odit senatum: a me* IE.

„omnia proficiscentur." Cur autem sex? „Quia duodecim nolui; nam licebat." 10. Tum ego, Quam vellem, inquam, petisse ab eo, quod audio Philippum impetrasse! sed veritus sum, quia ille a me nihil impetrabat. „Libenter", inquit, „tibi concessisset. Verum puta te impetrasse; ego enim ad eum scribam, ut tu ipse voles, de ea re nos inter nos locutos. Quid autem illius interest, quoniam in senatum non venis, ubi sis? Quin nunc ipsum minime offendisses eius causam, si in Italia non fuisses." Ad quae ego, me recessum et solitudinem quaerere, maxime quod lictores haberem. Laudavit consilium. Quid ergo, inquam? nam mihi cursus in Graeciam per tuam provinciam est, quoniam ad mare superum milites sunt. „Quid mihi", inquit, „optatius?" Hoc loco multa perliberaliter. Ergo hoc quidem est profectum, ut non modo tuto verum etiam palam navigaremus. 11. Reliqua in posterum diem distulit; ex quibus scribam ad te, si quid erit epistola dignum. Sunt autem, quae praeterii: interregnumne esset exspectaturus; an, quomodo dixerit ille quidem, ad se deferri consulatum, sed se nolle in proximum annum. Et alia sunt, quae exquiram. Iurabat ad summam, quod nullo negotio †faceret, amicissimum mihi Caesarem esse debere. „Quid enim", inquit, „scripsit ad me Dolabella"? — Dic, quid? — Affirmabat eum scripsisse, quod me cuperet ad urbem venire, illum quidem gratias agere maximas et non modo probare sed etiam gaudere. Quid quaeris? Acquievi. Levata est enim suspicio illa domestici mali et sermonis Hirtiani. Quam cupio illum dignum esse nobis et quam ipse me invito, †qua pro illo sit suspicandum! †Sed opus fuit Hirtio convento. Est profecto nescio quid; sed velim quam minimo. Et tamen eum nondum redisse miramur. Sed haec videbimus. 12. Tu Oppios Terentiae dabis. Iam enim urbis unum periculum est. Me tamen consilio iuva, pedibusne Rhegium an hinc statim in navem †et cetera, quoniam commoror. Ego ad te statim habebo, quod scribam, simul et videro Curionem. De Tirone cura, quaeso, quod facis, ut sciam, quid is agat.

---

1. *Cur autem sex*] *autem sex* M, *Sex autem* RI. (Corr. ex mg. Cratandri.) — 4. *concessissem* pr. M. — 5. *ut*] *et* pr. M. — 7. *veni* I. — *Quin*] *Qui* R. — *offendis sed eius* pr. M. — *causam, si in*] *causas in* pr. M, *causa, si in* RI. (Gronovio auctore correxit Ernestius.) — 8. *Ad quae*] *Atque* MRI. (Corr. ex Y.) — *recessurum* MRI. — 9. *Laudabat* RI. — 10. *per tuam*] *perpetuam* pr. M. — 12. *est verum profecto* MRI. (Correxit Manutius et Muretus.) — 15. *preteriti* pr. M. — 16. *dixerim ille quidem sed deferri* MRI. (Correxit Ernestius.) — 17. *alia*] *alta* pr. M. — *Iurabat, ad summam quod* Hand. Turs. I. p. 131. — 18. *faceret*] *facit* Schuetzius. Malim *facere solet*. Or. — *Caesarem esse debere* e Cod. Helmst. Graevius: *Caesarem; esse debet* MRIE. — 19. *inquit* R et Graevius: *unquam* MI, *inquam* cum Victoriana pr. E. — *Dic* Handius: *Dico* MRIE. — 22. *Quid quaeris? Acquievi. Levata est*] *Quid quaeris atque vi levata est* Z, *Quid quaeris atque vilebat. Est* MR, *atque iubebat. Quid quaeris? Est* I. (Corr. ex Y.) — 23. *sermones* MR. — *Lurtiani* M. — *esse*] *esset* M. — 24. *quae pro* MRI. (Ut nos, Y.) — *suspicandum* ZMRI: *supplicandum* YE. (*invito, ne pro illo sit suspicandum* Pius, *invito, ne quid putem de illo suspicandum* Schuetzius.) — *Sed* expunxit Schuetzius. Malim: *Sed opus quid fuit —?* Or. — *Lurtio* M. — 25. *sed*] *se* M, *quod* I. — *minimum* Lambinus et Schuetzius. — 26. *Oppios*] *optimos* MRI. (Ut nos, Victorius.) — 27. *enim*] *cum* R. — *unum*] *nullum* Pius et I. F. Gronovius. — 28. *navem et cetera, quoniam commoror. Ego* MRI: *navem. Ceterum quoniam commoror, ego* cum Pio E. Malim: *navem et rectá. Quo iam commoror? Ego*. Or. — 29. *simul et* Codd. Bosii et pr. M: *simul ut* RIE et corr. M. — 30. *quod*] *ut* R.

V. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. De tota mea cogitatione scripsi ad te antea satis, ut mihi visus sum, diligenter. De die nihil sane potest scribi certi praeter hoc: non ante lunam novam. 2. Curionis sermo postridie eandem habuit fere summam, nisi quod apertius significavit se harum rerum exitum non videre. Quod mihi mandas de Quinto regendo, *'Αρκαδίαν*. Tamen nihil praetermittam. Atque utinam tu! . . Sed molestior non ero. Epistolam ad Vestorium statim detuli, ac valde requirere solebat. 3. Commodius tecum Vettienus est locutus, quam ad me scripserat. Sed mirari satis hominis negligentiam non queo. Cum enim mihi Philotimus dixisset se HS. L. emere de Canuleio deversorium illud posse, minoris etiam empturum, si Vettienum rogassem; rogavi, ut, si quid posset, ex ea summa detraheret: promisit; ad me nuper, se HS. XXX. emisse; ut scriberem, cui vellem addici; diem pecuniae Id. Novembr. esse. Rescripsi ei stomachosius cum ioco tamen familiari. Nunc, quoniam agit liberaliter, nihil accuso hominem, scripsique ad eum me a te certiorem esse factum. Tu, de tuo itinere quid et quando cogites, velim me certiorem facias. A. d. XV. Kal. Maias.

VI. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Me adhuc nihil praeter tempestatem moratur. Astute nihil sum acturus: fiat in Hispania quidlibet: et tamen retice meas cogitationes. Omnes explicavi tibi superioribus litteris. Quocirca hae sunt breves; et tamen, quia festinabam eramque occupatior. 2. De Quinto filio, fit a me quidem sedulo; sed nosti reliqua. Quod dein me mones, et amice et prudenter mones; sed erunt omnia facilia, si ab uno illo cavero. Magnum opus est; mirabilia multa; nihil simplex, nihil sincerum. Vellem, suscepisses iuvenem regendum. Pater enim nimis indulgens, quidquid ego adstrinxi, relaxat. Si sine illo possem, regerem; quod tu potes. Sed ignosco: magnum, inquam, opus est. 3. Pom-

---

2. om. M. — 4. *scribi potest* pr. M. — *certe* MRI. — 6. *summam*] *sententiam* R. — *earum* I. — 7. *Quinto*] *quodam* MRI. (Corr. ex Y.) — *Αρχαῖαν* (teste Victorio) M. — 8. *molestior* Vb: *modestior* MRIE. — *ero*] *pro* M, *per* RI. — 9. *Nestorium* I. — *detuli* Graevio auctore Schuetzius: *de Tullia* MRIE. (*deculi* Cod. Ball., *detulit* Helmst.) — 10. *Vettienus* Ursinus: *Vectinus* MRI, *Vectenus* E. — 11. *satis est hominis* pr. M. — *mihi enim* I. — 12. *dixisset se HS.* L. Orellius: *dixisset esse S.* M, *dixisset sese L.* R, *dixisset* CCL. I, *dixisset HS.* L. E. — *possem* I. — 13. *minori* R. — *Vectienum* MI, *Vectinium* R, *Vectenum* E. — 14. *possit* I. — *se* om. M. H. l. inseruerunt RI. Fortasse ponendum est post *emisse*. Or. — *HS.* XXX. om. R. — 15. *ut* deletum malebat Ernestius. — *adiici* I. — 16. *ei stomachosius cum*] *et isto madio* (*medio* I) *sivis cum* MRI. (Correxit Manutius.) — *loco* MRI. — 19. *ad* XI. I. — 23. *fiet ut in Hispaniam* I. — *quodlibet* R. — *retice meas cogitationes. Omnes* Orellius: *reticet et meas* cet. Y, *recitent et* X, *recitet et meas* cet. M, *recicet meas* cet. RI, *retice. Meas cogitationes omnes* Victorio auctore E. — 25. *et tamen*] *etiam* Malaspina auctore Lambinus. — *filio*] *fratre* MRI. (Corr. ex XY.) — *fit a*] *ita* MRI. (Corr. ex Y.) — 26. *dein*] *de* R, om. I. — 27. *mones*] *memores* pr. M, *memoras* RI et corr. M, *me mones* mg. Cratandri. — 29. *iuvenem*] *hominem* I. — 31. Fort. *ignosce*. Or.

peium pro certo habemus per Illyricum proficisci in Galliam. Ego nunc qua et quo videbo.

VII. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Ego vero Apuliam et Sipontum et tergiversationem istam probo; nec tuam rationem eandem esse duco quam meam: non quin in re publica rectum idem sit utrique nostrûm, sed ea non agitur. Regnandi contentio est; in qua pulsus est modestior rex et probior et integrior et is, qui nisi vincit, nomen populi Romani deleatur necesse est; sin autem vincit, Sullano more exemploque vincet. Ergo hac in contentione neutrum tibi palam sentiendum et tempori serviendum est. Mea causa autem alia est, quod beneficio vinctus, ingratus esse non possum; nec tamen in acie sed Melitae aut alio in loco simili oppidulo futurum puto. Nihil, inquies, iuvas eum, in quem ingratus esse non vis? Immo minus fortasse voluisset. Sed de hoc videbimus. Exeamus modo; quod ut meliore tempore possimus, facit Adriano mari Dolabella, Fretensi Curio. 2. Iniecta autem mihi spes quaedam est velle mecum Ser. Sulpicium colloqui. Ad eum misi Philotimum libertum cum litteris; si vir esse volet, praeclara *συνοδία*; sin autem . . . . erimus nos, qui solemus. 3. Curio mecum vixit, iacere Caesarem putans offensione populari, Siciliaeque diffidens, si Pompeius navigare coepisset. Quintum puerum accepi vehementer. Avaritiam video fuisse et spem magni congiarii. Magnum hoc malum est; sed scelus illud, quod timueramus, spero nullum fuisse. Hoc autem vitium puto te existimare non a nostra indulgentia sed a natura profectum; quem tamen nos disciplina regimus. De Oppiis Veliensibus quid placeat, cum Philotimo videbis. Epirum nostram putabimus; sed alios cursus videbamur habituri.

VIII. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Et res ipsa monebat et tu ostenderas et ego videbam, de iis rebus, quas intercipi periculosum esset, finem inter nos scribendi fieri tempus esse. Sed, cum ad me saepe mea Tullia scribat, orans, ut, quid in Hispania geratur, exspectem, et semper adscribat idem videri tibi, idque ipse etiam ex tuis litteris intellexerim, non puto esse alienum me ad te, quid de ea re sentiam, scribere. 2. Consilium istud

---

6. *quin*] *qui* M. — 7. *sed* om. I. — *agatur* pr. M. — 8. *est admodestior* XYZ. — 10. *in contentione*] *intentione* I. — 11. Fort. *sentiendum est? Tempori serviendum est.* Or. — 13. *tamen me in* Lambinus. — *Melitae*] *militia* pr. M, *militiae* RI et corr. M. (Emendavit Victorius.) — *aliquo* R. — *loco* seclusit Ernestius, delevit Schuetzius. — *simili*] *sive* R. — 14. *quem gratus* pr. M. — 16. *Hadriano* R. — 17. *Cretensi* RI. (Ut nos, XYM.) — *quaedam spes* R. — 19. *declara* M, *de clara* R. — *synodia* M. — 20. *mecum visit* I, *me invisit* malebat Ernestius. Cfr. Lib. 14, 15, 5. — 22. *fuisse video* pr. M. — 24. *spero*] *video* R. — 25. *a nostra* Lambinus et Schuetzius: *nostra* MRIE. — *quam* Ernestio auctore Schuetzius. — 26. *nos*] *non* pr. M. — *disciplinam* M. — *regemus* malebat Ernestius. — *Oppio dellensibus* M, *Oppio vellensibus* R. — *cum*] *quem* MR. — 27. *videamur* M. — 31. *his* I. — 32. *quam* Ernestii operae — 34. *adscribam* pr. M.

tunc esset prudens, ut mihi videtur, si nostras rationes ad Hispaniensem casum accommodaturi essemus; quod fieri * * *. Necesse est enim aut, id quod maxime velim, pelli istum ab Hispania; aut trahi id bellum; aut istum, ut confidere videtur, apprehendere Hispanias. Si pelletur, quam gratus aut quam honestus tum erit ad Pompeium noster adventus cum ipsum Curionem ad eum transiturum putem? Sin trahitur bellum, quid exspectem aut quam diu? Relinquitur, ut, si vincimur in Hispania, quiescamus. Id ego contra puto; istum enim victorem magis relinquendum puto quam victum et dubitantem magis quam fidentem suis rebus. Nam caedem video, si vicerit, et impetum in privatorum pecunias et exsulum reditum et tabulas novas et turpissimorum honores et regnum non modo Romano homini sed ne Persae quidem cuiquam tolerabile. 3. Tacita esse poterit indignitas nostra? Pati poterunt oculi me cum Gabinio sententiam dicere? et quidem illum rogari prius? praesto esse clientem tuum Clodium? † Cateii Plaguleium? ceteros? Sed cur inimicos colligo? qui meos necessarios a me defensos nec videre in curia sine dolore nec versari inter eos sine dedecore potero. Quid, si ne id quidem est exploratum, fore, ut mihi liceat; — scribunt enim ad me amici eius me illi nullo modo satisfecisse, quod in senatum non venerim; — tamenne dubitemus, an ei nos etiam cum periculo venditemus, quicum coniuncti ne cum praemio quidem voluimus esse? 4. Deinde hoc vide, non esse iudicium de tota contentione in Hispaniis: nisi forte iis amissis arma Pompeium abiecturum putas; cuius omne consilium Themistocleum est. Existimat enim, qui mare teneat, eum necesse esse rerum potiri. Itaque nunquam id egit, ut Hispaniae per se tenerentur; navalis apparatûs ei semper antiquissima cura fuit. Navigabit igitur, cum erit tempus, maximis classibus et ad Italiam accedet; in qua nos sedentes quid erimus? Nam medios esse iam non licebit. Classibus adversabimur igitur? Quod malum maius? Scilicet! tantum denique? quid turpius? An † ni valde hinc abcentis solus tuli scelus? eiusdem, cum Pompeio et cum reliquis principibus non feram?

---

2. *fieri. Necesse* M, *fieri dicitis oportere. Necesse* RE, *fieri non debet. Necesse* I. Malim supplere: *fieri non necesse est. Necesse.* Or. — 3. *istum*] *illum* Ernestius. — *ad hispaniam* pr. M. — *id*] *ad* R. — 4. *apprehendat* M. — 6. *Sin trahitur* Lambinus: *Si ad trahitur* pr. M, *si trahitur* RIE et corr. M. Fort. *Sin autem trahitur.* Or. — 7. *aut*] *ut* pr. M. — 12. *ne per se* I. — 13. *indignitas*] *in id dignitas* RI. (Ut nos, ZM.) — *potuerint* MI. — Fort. *oculi mei me.* Or. — 15. *Clodium* C2dd. Manutii et Tunstallus: *Cloelium* MRIE. — *Cateii* Codd. Bosii: *Cateli* alii eiusdem et R, *Catelli* MI, *Catuli* Manutius, *C. Ateii* Bosio auctore E. — *Patulcium* Corradus. — 18. *quidem*] *quid* M. — 19. *senatu* R. — 20. *venirem* pr. M. — *ei*] *et* RI. — *vendicemus* MR. (Cfr. Hand Turs. I. p. 330.) — 21. *qui cum coniunctione cum* MRI. — *volumus* MR, *nolumus* I. (Correctum in Manutiana) — 23. *malis sis* M. (*iis amissis* mg. M.) — 25. *necesse esse* Lambinus: *necesse* MRIE. — *Itaque* Schuetzius: *Itaque quem* M, *Itaque qui* RIE. — *id* om. I. — 29. *Classibus* Manutio auctore expunxit Schuetzius. — *quod malum maius*] *quod malus* M, *quod maius* R. («*maius* vel *malum.*» mg. M.) — *maius? Scilicet! tantum* MRI: *maius, seu tantum* Lambinus; rursus quasi cum Romana (haud intellecta eius nota hac: *.s.*) Ernestius. (Cfr. Hand Turs. II. p. 270.) — 30. *An ni valde hinc abcentis* (sic) *solus* Y: *annival dehic in absentis solus* M (*an id valde* mg. M), *an in valde hic in absentis. solus* R, *an ni valde hic in absenti solus* I, *Ain tu, Attice, siccin' absentis solus* Iac. Gronovio auctore E. (*An invalidi et absentis solus* I. F. Gronovius, *Anne valide hoc absentis solus* Hand Turs. I. p. 350. Cfr. Madvig I. p. 44.)

5. Quodsi iam misso officio periculi ratio habenda est, ab illis est periculum, si peccaro, ab hoc, si recte fecero; nec ullum in his malis consilium periculo vacuum inveniri potest; ut non sit dubium, quin turpiter facere cum periculo fugiamus, quod fugeremus etiam cum salute. Non simul cum Pompeio mare transierimus? Omnino non potuimus. Exstat ratio dierum. Sed tamen — fateamur enim, quod est; ne condimus quidem, ut possimus; — fefellit ea me res, quae fortasse non debuit, sed fefellit: pacem putavi fore; quae si esset, iratum mihi Caesarem esse, cum idem amicus esset Pompeio, nolui. Senseram enim, quam iidem essent. Hoc verens in hanc tarditatem incidi. Sed assequor omnia, si propero; si cunctor, amitto. 6. Et tamen, mi Attice, auguria quoque me incitant quadam spe non dubia, nec haec collegii nostri ab Atto sed illa Platonis de tyrannis. Nullo enim modo posse video stare istum diutius, quin ipse per se etiam languentibus nobis concidat; quippe qui florentissimus ac novus, VI., VII. diebus ipsi illi egenti ac perditae multitudini in odium acerbissimum venerit; qui duarum rerum simulationem tam cito amiserit, mansuetudinis in Metello, divitiarum in aerario. Iam, quibus utatur vel sociis vel ministris, si ii provincias, si rem publicam regent, quorum nemo duo menses potuit patrimonium suum gubernare? 7. Non sunt omnia colligenda, quae tu acutissime perspicis; sed tamen ea pone ante oculos: iam intelliges id regnum vix semestre esse posse. Quod si me fefellerit, feram, sicut multi clarissimi homines in re publica excellentes tulerunt; nisi forte me Sardanapali vicem in † suo lectulo mori malle censueris quam exilio Themistocleo; qui cum fuisset, ut ait Thucydides, *τῶν μὲν παρόντων δι' ἐλαχίστης βουλῆς κράτιστος γνώμων, τῶν δὲ μελλόντων ἐπὶ πλεῖστον τοῦ γενησομένου ἄριστος εἰκαστής*, tamen incidit in eos casus, quos vitasset, si eum nihil fefellisset. Etsi is erat, ut ait idem, qui *τὸ ἄμεινον καὶ τὸ χεῖρον ἐν τῷ ἀφανεῖ ἔτι προεώρα μάλιστα*, tamen non vidit, nec quo modo Lacedaemoniorum nec quo modo suorum civium invidiam effugeret nec quid Artaxerxi polliceretur. Non fuisset illa

---

3. *quin turpiter facere cum*] «*quin turpiter cum.* Prisci Codices.» PIUS. *quin cum* R. — 4. *salutem* M. — 5. *non si simul* Y. — *Omnino non potuimus*] *Omnino potuimus* MR, *Non omnino potuimus* I. (Ut nos, Manutius.) — 7. *ne*] *nec* Ernestii operae. — *condimus* MR: *condamus* IE. Malim: *condiamus*. OR. — *possimus* MRI: *possumus* cum Manutio E. — *eam res* pr. M, *ea res* RI et corr. M. (Corr. ex Y.) — 8. *debuit, sed*] *debuisset* pr. M. — *quod pacem* I. — *esset rata, mihi* MI. — 9. *esset*] *esse* M. — *volui* I. — 10. *idem* MR. — *esse* pr. M. — *vereris* pr. M, *veritus* I. (*verens* corr. M.) — *incidi. Sed*] *incidisset* pr. M. — *assequar* MRI. (Correxit Bosius.) — 11. *contor* R. — 12. *quaedam* R. — *nec* M: *non* RIE. — 13. *Atto* Orellius: *Attico* MRI, *Attio* Manutius, *Appio* cum Beroaldo E. — 14. *iste* pr. M. — 15. *florentis* MRI. (Corr. ex Y scriptura: *florentiss.*) — *ac novos* MI, *aut novos* R. — *VI. VII.*] *ut uti* MRI. (Corr. ex Y.) — 16. *perditi* M. — *veniret* R. — 18. *aerario*] *Afranio* MRI. (Correxit Victorius. Cfr. pro Cael. §. 71.) — *hi* R. — 19. *si hi remp.* R. — *duos* RI. — 21. *prospicis* I. — *pene* I. — 23. *praeclarissimi* I. — 24. *vice* I. (Ut nos, ZMR.) — *suo* MRI: *meo* Corrado auctore Lambinus; om. Asc. tertia, rursus I. F. Gronovius; postremum Ernestius. — *male* pr. M. — *censuerunt* R. — *exillo* pr. M. — 25. *παρόντων*] *παραχρῆμα* R. (Ut nos in his Thucydideis, Codd. Bosii.) — 26. *τῶν δὲ*] *καὶ τῶν* MR. — 28. *si is eum* I. — *is* ante *erat* om. I. — Vv. *si eum - - erat* om. R. — 29. *EN TOI ΑΦΑΝΕΙC TI ἑώρα* pr. M, *εν τοις αφανεσιν εωρα* R et mg. M. (*ἀφανεῖ ἔτι* corr. mg. M.) — 31. *fuisset illa* Lambinus: *fuisse et illa* pr. M. *fuisset et illa* RIE et corr. M.

nox tam acerba Africano, sapientissimo viro, non tam dirus ille dies Sullanus callidissimo viro C. Mario, si nihil utrumque eorum fefellisset. Nos tamen hoc confirmamus illo augurio, quo diximus; nec nos fallit nec aliter accidet. 8. Corruat iste necesse est aut per adversarios aut ipse per se, qui quidem sibi est adversarius unus acerrimus. Id spero vivis nobis fore. Quamquam tempus est nos de illa perpetua iam, non de hac exigua vita cogitare. Sin quid acciderit maturius, haud sane mea multum interfuerit, utrum factum, an fiat, videam, an futurum esse multo ante viderim. Quae cum ita sint, non est committendum, ut iis pareamus, quos contra me senatus, ne quid res publica detrimenti acciperet, armavit. 9. Tibi sunt omnia commendata; quae commendationis meae pro tuo in nos amore non indigent. Ne hercule ego quidem reperio, quid scribam. Sedeo enim *πλουδοκῶν*. Etsi nihil unquam tam fuit scribendum, quam nihil mihi unquam ex plurimis tuis iucunditatibus gratius accidisse, quam quod meam Tulliam suavissime diligentissimeque coluisti. Valde eo ipsa delectata est: ego autem non minus; cuius quidem virtus mirifica. Quomodo illa fert publicam cladem! quomodo domesticas tricas! quantus autem animus in discessu nostro! Sit *στοργῆς* licet summa *σύντηξις*, tamen nos recte facere et bene audire vult. 10. Sed hac super re nimis, ne meam ipse *συμπάθειαν* iam evocem. Tu, si quid de Hispaniis certius et si quid aliud, dum adsumus, scribes et ego fortasse discedens dabo ad te aliquid; eo etiam magis, quod Tullia te non putabat hoc tempore ex Italia. Cum Antonio item est agendum, ut cum Curione, Melitae me velle esse, huic bello nolle interesse. Eo velim tam facili uti possem et tam bono in me quam Curione. Is ad Misenum VI. Nonas venturus dicebatur, id est, hodie; sed praemisit mihi odiosas litteras hoc exemplo:

A.

ANTONIUS TRIB. PL. PRO. PR. CICERONI IMP. S. D.

„1. Nisi te valde amarem, et multo quidem plus, quam tu putas, non extimuissem rumorem, qui de te prolatus est, cum praesertim

---

1. *vox* pr. M. — 2. *si*] *se* pr. M. — 3. *tamen*] *tam* M. — *quod* R. Cfr. Reisig lat. Gr. p. 624. — 4. *accidit* MRI. (Corr. in Manutiana.) — *ista* pr. M. — 5. *qui* om. pr. M. — 7. *haud*] *aut* pr. M. — 8. *mea*] *in ea* R. — *factum, an fiat, videam* Orellius: *factum fiat videam* pr. M, *factum fuit videam* I, *factum videam* RE et corr. M. (De vv. *utrum - an - an* cfr. ad Attic. 9, 2.) — *futuram* M. — 10. *paream* mg. Cratandri. — 12. *egent* R. — *ego* om. I. — 13. *quod* M. — *πλουδοκῶν* om. R. — 14. *mihi unquam*] *minus quam* pr. M. — 15. *Tulliolam* I. — 16. *diligentissime* I. — 19. *nostro! Sit στοργῆς licet summa σύντηξις, tamen* Orellius: *nostro. sit στοργή sit summa σύντηξις tamen* XYE, *nostro. sit στοργῆς sit summa σύντηξις tamen* M, *nostro. sit στοργης sit summa* (spatium vacuum) *tamen* R, *nostro sit* (spatium) *sit summa* (spatium) *tamen* I, *nostro. Est στοργή, est summa σύντηξις, tamen* Lambinus e Cod. in mg. Repetiti. — 20. *re nimis*] *remis* RI. — *ne meam*] *nec vitam* R. — *συμπάθειαν iam*] *sim παθειαν iam* M, *sim* (spatium) *iam* R. (Delevit *iam* Victorius et Lambinus.) — 23. *ex Italia hoc tempore cum Antonio esse. Item est* I. — 24. *Curio milite me* I. — *velle* Orellius: *vellet* MI, *velit* RE. — 25. *huic libello* M. — *nolo* I. — *ut* MR. — 26. *Curionis. Is* R, *Curio. Is* I. (Correxit Beroaldus. De M non satis constat.) — 27. *id est*] *idem* I. — *litteras* om. R. — 30. *pro Po. Ro.* R. — 32. Fort. *perlatus*. Or.

falsum esse existimarem. Sed quia te nimio plus diligo, non possum dissimulare mihi famam quoque, quamvis sit falsa, magni esse. Te iturum trans mare credere non possum, cum tanti facias Dolabellam et Tulliam tuam, feminam lectissimam, tantique ab omnibus nobis fias; quibus mehercule dignitas amplitudoque tua paene carior est quam tibi ipsi. Sed tamen non sum arbitratus esse amici non commoveri etiam improborum sermone; atque eo feci studiosius, quod iudicabam duriores partes mihi impositas esse ab offensione nostra, quae magis a ζηλοτυπίᾳ mea quam ab iniuria tua nata est. Sic enim volo te tibi persuadere, mihi neminem esse cariorem te, excepto Caesare meo, meque illud una iudicare, Caesarem maxime in suis M. Ciceronem reponere. 2. Quare, mi Cicero, te rogo, ut tibi omnia integra serves, eius fidem improbes, qui tibi, ut beneficium daret, prius iniuriam fecit; contra ne profugias, qui te, etsi non amabit — quod accidere non potest —, tamen salvum amplissimumque esse cupiet. Dedita opera ad te Calpurnium, familiarissimum meum, misi, ut mihi magnae curae tuam vitam ac dignitatem esse scires."

Eodem die a Caesare Philotimus attulit hoc exemplo:

B.

CAESAR IMP. CICERONI IMP. S. D.

„1. Etsi te nihil temere, nihil imprudenter facturum iudicaram, tamen permotus hominum fama scribendum ad te existimavi et pro nostra benevolentia petendum, ne quo progredereris proclinata iam re, quo integra etiam progrediendum tibi non existimasses. Namque et amicitiae graviorem iniuriam feceris et tibi minus commode consulueris, si non fortunae obsecutus videbere — omnia enim secundissima nobis, adversissima illis accidisse videntur —, nec causam secutus — eadem enim tum fuit, cum ab eorum consiliis abesse iudicasti —, sed meum aliquod factum condemnavisse; quo mihi gravius abs te nil accidere potest. Quod ne facias, pro iure nostrae amicitiae a te peto. 2. Postremo, quid viro bono et quieto et bono civi magis convenit quam abesse a civilibus controversiis? Quod nonnulli cum probarent, periculi causa sequi non potuerunt. Tu, explorato et vitae meae testimonio et amicitiae iudicio, neque tutius neque honestius reperies quidquam quam ab omni contentione abesse. xv. Kal. Maias ex itinere."

---

1. *nimio te* R. — 2. *mihi famam*] *in famiam* I. — *falsa*, *falsam* (sic) *agnoscere magni* XZ. — *magno* MI, *in animo* mg. M. (Ut nos, Y.) — *esse trans mare* M, *esse te transiturum mare* mg. M, *esse te trans mare* R. — 4. *et* ante *Tulliam* om. RI. — *letissimam* R et pr. M. — *fiat* pr. M. — 5. *designatus* M. (*dignitas* mg. M.) — 10. *excepto Caesare maxime* mediis omissis M, *excepto Caesare Caesarem maxime* mediis om. RI. (Suppletum ex mg. Cratandri.) — 13. *contra eum ne* I. — 16. *familiarissimumque eum* pr. M. — 18. *Philotimus litteras attulit* MI. (Ut nos, Codd. Bosii et R.) — 23. *inclinata* R. — 24. *qua* MRI. (Correxit Ernestius.) — 25. *commodi consueris* R, *commodi consciveris* I. — 26. *videbere*] *ut deberes* MR, *fueris ut debes* I. (E Codd. correxit Victorius.) — 29. *condemnasse* I. — *nihil* R. — 30. *puto* pr. M. — 33. *Tu explorato*] *quo et plorato* pr. M. — 35. *abesse. Vale.* (Nova Epistola.) *Quintodecimo - - adventus* I.

IX. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Adventus Philotimi — at cuius hominis, quam insulsi et quam saepe pro Pompeio mentientis! — exanimavit omnes, qui mecum erant. Nam ipse obdurui. Dubitabat nostrûm nemo, quin Caesar itinera repressisset — volare dicitur —, Petreius cum Afranio coniunxisset se: nihil affert eiusmodi. Quid quaeris? Etiam illud erat persuasum: Pompeium cum magnis copiis iter in Germaniam per Illyricum fecisse; id enim *αὐθεντικῶς* nuntiabatur. Melitam igitur, opinor, capessamus, dum, quid in Hispania; quod quidem propemodum videor ex Caesaris litteris ipsius voluntate facere posse; qui negat neque honestius neque tutius mihi quidquam esse quam ab omni contentione abesse. 2. Dices, „ubi ergo tuus ille animus, quem proximis litteris?" Adest et idem est. Sed utinam meo solum capite decernerem! Lacrimae meorum me interdum molliunt, precantium, ut de Hispaniis exspectemus. M. Caelii quidem epistolam scriptam miserabiliter, cum hoc idem obsecraret, ut exspectarem, ne fortunas meas, ne unicum filium, ne meos omnes tam temere proderem, non sine magno fletu legerunt pueri nostri; etsi meus quidem est fortior eoque ipso vehementius commovet; nec quidquam nisi de dignatione laborat. 3. Melitam igitur; deinde, quo videbitur. Tu tamen etiamnunc mihi aliquid litterarum et maxime si quid ab Afranio. Ego, si cum Antonio locutus ero, scribam ad te, quid actum sit. Ero tamen in credendo, ut mones, cautus. Nam occultandi ratio cum difficilis, tum etiam periculosa est. Servium exspecto ad Nonas; et adiicit ita Postumia et Servius filius. Quartanam leviorem esse gaudeo. Misi ad te Caelii etiam litterarum exemplum.

A.

CAELIUS CICERONI S.

1. Exanimatus tuis litteris — quibus te nihil nisi triste cogitare ostendisti, neque id quid esset perscripsisti neque non tamen, quale esset, quod cogitares, aperuisti — has ad te illico litteras scripsi. Per fortunas tuas, Cicero, per liberos te oro et obsecro, ne quid gravius de salute et incolumitate tua consulas. Nam deos hominesque amici-

---

2. om. M. — 5. *Dubitabit* pr. M, *dubitavit* R et corr. M, *dubitavitque* I. (Correctum in Vb.) — *repressisset tuo volare* pr. M. — 6. *coniunxisse. nihil* MRI. (Correxit Bosius.) — 7. *pompeio* pr. M. — 8. *Germaniam*] *Galliam* malebat nescio qui apud Corradum ex Ep. 6, 3. — 9. *αὐθεντικῶς* om. R. — *ut opinor* R. — *capessemus* I. — 10. *quid*] *quod* MRI. (Correxit Malaspina e Cod. Faërni.) — 12. *contentione quicquam abesse* pr. M. — 13. *ille ergo tuus* MRI. (Ut nos, YZ.) — 15. *Hispanis* R. — 16. *cum*] *quae* I. — *obsecrare* M. — 17. *unicum filium* Corradus et Manulius: *unicam filiam* MRIE. — *nec* I. — 18. *meus*] *mens* M. — 20. *nisi dedignatione* R, *nisi de dignitate* e Cod. Bessar. Lambinus et Schuetzius. (Cfr. Baumgarten-Crusius ad Suet. Caes. 4.) — *quod* MI. — 23. *cum*] *tum* I. — 25. *adiicit ita Postumia et Ser. filius* Y: *adiicit a Postumia. et Servii filii* MR, *adiicit a Postumia sed et Servii filii* I, *adigit ita Postumia et Servius filius* Bosio auctore E. (*Adiicit* Servii epistolae.) — 29. *Examinatus* R, *Exanimatus sum* (ut in altero exemplo ad Fam. 8, 16.) Muretus. — *nihil triste* pr. M, *nonnihil triste* R et corr. M. — 30. *quid* ad Fam. l. l.: *quod* MRIE.

tiamque nostram testificor me tibi praedixisse neque temere monuisse, sed, postquam Caesarem convenerim sententiamque eius, qualis futura esset parta victoria, cognorim, te certiorem fecisse. Si existimas eandem rationem fore Caesari in dimittendis adversariis et condicionibus ferendis, erras. Nihil nisi atrox et saevum cogitat atque etiam loquitur. Iratus senatui exiit; his intercessionibus plane incitatus est. Non mehercule erit deprecationi locus. 2. Quare, si tibi tu, si filius unicus, si domus, si spes tuae reliquae tibi carae sunt; si aliquid apud te nos, si vir optimus, gener tuus, valemus, quorum fortunam non debes velle conturbare, ut eam causam, in cuius victoria salus nostra est, odisse aut relinquere cogamur aut impiam cupiditatem contra salutem tuam habeamus. Denique illud cogita, quod offensae fuerit in ista cunctatione, te subisse. Nunc te contra victorem facere, quem dubiis rebus laedere noluisti, et ad eos fugatos accedere, quos resistentes sequi nolueris, summae stultitiae est. Vide, ne, dum pudet te parum optimatem esse, parum diligenter, quid optimum sit, eligas. 3. Quod si totum tibi persuadere non possum, saltem, dum, quid de Hispaniis agamus, scitur, exspecta; quas tibi nuntio adventu Caesaris fore nostras. Quam isti spem habeant amissis Hispaniis, nescio. Quod porro tuum consilium sit ad desperatos accedere, non mediusfidius reperio. 4. Hoc, quod tu non dicendo mihi significasti, Caesar audierat; ac simul atque Have mihi dixit, statim, quid de te audisset, exposuit. Negavi me scire; tamen ab eo petivi, ut ad te litteras mitteret, quibus maxime ad remanendum commoveri posses. Me secum in Hispaniam ducit. Nam, nisi ita faceret, ego prius, quam ad urbem accederem, ubicunque esses, ad te percucurrissem et hoc a te praesens contendissem atque omni vi te retinuissem. 5. Etiam atque etiam, Cicero, cogita, ne te tuosque omnes funditus evertas, ne te sciens prudensque eo demittas, unde exitum vides nullum esse. Quodsi te aut voces optimatium commovent aut nonnullorum hominum insolentiam et iactationem ferre non potes, eligas, censeo, aliquod oppidum vacuum a bello, dum haec decernuntur, quae iam erunt confecta. Id si feceris, et ego te sapienter fecisse iudicabo et Caesarem non offendes.

X. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Me caecum, qui haec ante non viderim! Misi ad te epistolam Antonii. Ei cum ego saepissime scripsissem nihil me contra Caesaris

---

2. *convenirem* pr. M. — 3. *cognoverim* Fam. — 4. *forte* M. — *Caesari* Fam.: *Caesaris* MRIE. — 6. *exit* R, *existit* I. — 9. *valet* Fam. — *quorum* MR et Fam.: *eorum* IE. — *velle*] *vel* pr. M. — 10. *odiose* pr. M. — 12. *quod defense fuerint* M, *quot offense fuerint* mg. M, *quot defensae fuerunt* R. — *contatione* R. — 13. *subesse* MRI. — *victorem* Lambinus et Schuetzius cum Fam.: *victorem Caesarem* MRIE. — 16. *quid* Fam.: *quod* MRIE. — 19. *Quid* MRI. — 22. *have*] *habet* R, *habuit* I. — *quid*] *quae* R. — *exposuit*] *ea posuit* R. — 23. *sed tamen* Fam. — 25. *ad urbem quam* I. — 26. *ubicunque tu esses* I. — *percucurrissem* M: *percurrissem* RIE. — 28. *ne te tuosque*] *neve tuosque* pr. M. — *ne te sciens* I cum Fam.: *nec te sciens* MRE. — 29. *dimittas* I. — 32. *Id si*] *ipsi* I. — 33. *offendas* I. — 37. *Ei*] *Et* MRI. (Corr. ex Y.)

rationes cogitare; meminisse me generi mei, meminisse amicitiae; potuisse, si aliter sentirem, esse cum Pompeio; me autem, quia cum lictoribus invitus cursarem, abesse velle nec id ipsum certum etiamnunc habere; vide, quam ad haec *παροινικῶς*:

2. „Tuum consilium quam verum est. Nam qui se medium esse „vult, in patria manet; qui proficiscitur, aliquid de altera utra parte „iudicare videtur. Sed ego is non sum, qui statuere debeam, iure „quis proficiscatur necne. Partes mihi Caesar has imposuit, ne quem „omnino discedere ex Italia paterer. Quare parvi refert me probare „cogitationem tuam, si nihil tamen tibi remittere possum. Ad Caesa„rem mittas, censeo, et ab eo hoc petas. Non dubito, quin impetra„turus sis, cum praesertim te amicitiae nostrae rationem habiturum „esse pollicearis."

3. Habes *σκυτάλην Λακωνικήν*. Omnino excipiam hominem. Erat autem v. Non. venturus vesperi, id est, hodie. Cras igitur ad me fortasse veniet. † Tentabo, audeam; nihil properare, missurum ad Caesarem clamabo me. Cum paucissimis alicubi occultabor; certe hinc, istis invitissimis, evolabo, atque utinam ad Curionem! *Σὺν θεῷ τοι λέγω*. Magnus dolor accessit. Efficietur aliquid dignum nobis. — *Δυσουρία* tua mihi valde molesta. Medere amabo, dum est *ἀρχή*. — 4. De Massiliensibus gratae tuae mihi litterae. Quaeso, ut sciam, quidquid audieris. Ocellam cuperem, si possem palam; quod a Curione effeceram. Hic ego Servium exspecto — rogor enim ab eius uxore et filio — et puto opus esse. 5. Hic tamen Cytherida secum lectica aperta portat, alteram uxorem; septem praeterea coniunctae lecticae amicarum, eae sunt, amicorum. Vide, quam turpi leto pereamus; et dubita, si potes, quin ille, seu victus seu victor redierit, caedem facturus sit. Ego vero vel lintriculo, si navis non erit, eripiam me ex istorum parricidio. Sed plura scribam, cum illum convenero. 6. Iuvenem nostrum non possum non amare; sed ab eo nos non amari plane intelligo. Nihil ego vidi tam *ἀνηθοποίητον*, tam aversum a suis, tam nescio quid cogitans. Vim incredibilem molestiarum! Sed erit curae et est, ut regatur. Mirum est enim ingenium; *ἤθους ἐπιμελητέον*.

---

3. *cursarem*] *Caesarem* I, *concursarem* Muretus. — 4. *hoc* R. — *ΠΑΡΟΝΙΚΩΣ* YZ, om. RI; de M non constat. (Correxit Bosius.) — 5. *medicum* I. — 6. *altera utra* M: *alterutra* RIE. — 8. *Partis ni* (sic) *Caesar* I. — 9. *refert me*] *refer te meam* pr. M, *refert meam* corr. M. — 11. *petas*] *puta* pr. M. — 16. Fort. *Tentabit; audiam; nihil.* Or. — 17. *clamabam cum* (*quom* pr. M) MRI. (Corr. ex Y.) — *certe*] *cartis* XY, *cati* Z, *carti* M, *caute* Olivetus, *clam* Schuetzius. — 18. *σὺν - - λέγω* om. R. — 20. *molestia* I. — 21. *mihi tuae* R. — 22. *Ocellam* Pius et mg. Cratandri: *Socellam* MI, *Sucelam* R, *Siciliam* Manutio auctore E. — *quid* MRI. — *a Curione*] *acuone* M, *a Tyrone* R. — 24. *Cytherida* mg. Asc. sec.: *cytheridam* pr. M, *cytharidam* corr. M, *Citharidam* RI, *Cytheridem* E. — 25. *alteram* YI: *altera* MRE. — *amicarum*, *eae sunt amicorum* RI et Codd. Iunii; item mg. Repett. Lamb.: *amicarum sunt amicorum* M, *amicarum sunt*, *an amicarum* ut Bosius sine certa auctoritate E. — 26. *Vide*] *de* MI. — *lecto* I. — *et dubitari potest* RI et corr. M. (Ut nos, pr. M.) — 28. *vero vellunt ridiculos maius noverat. erripiam* (sic) pr. M, *vero velo ridiculo*, *si navis non erit*, *eripiam* R, *vero vehiculo*, *si navis non erit*, *eripiam* I. (*si navis non erit eripiam* praebuit corr. M; priora correcta in Manutiana.) — 31. *tamen scio* RI.

XI. *(A. U. C.* 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Obsignata iam epistola superiore, non placuit ei dari, cui constitueram, quod erat alienus. Itaque eo die data non est. Interim venit Philotimus et mihi a te litteras reddidit: quibus quae de fratre meo scribis, sunt ea quidem parum firma, sed habent nihil *ὕπουλον*, nihil fallax, nihil non flexibile ad bonitatem, nihil, quod non, quo velis, uno sermone possis perducere. Ne multa: omnes suos, etiam quibus irascitur crebrius, tamen caros habet, me quidem se ipso cariorem. Quod de puero aliter ad te scripsit et ad matrem de filio, non reprehendo. De † itine et de sorore quae scribis, molesta sunt, eoque magis, quod ea tempora nostra sunt, ut ego iis mederi non possim. Nam certe mederer. Sed quibus in malis et qua in desperatione rerum simus, vides. 2. Illa de ratione nummaria non sunt eiusmodi — saepe enim audio ex ipso —, ut non cupiat tibi praestare; et in eo laborat. Sed si mihi Q. Axius in hac mea fuga HS. XIII. non reddit, quae dedi eius filio mutua, et utitur excusatione temporis; si Lepta, si ceteri, soleo mirari, de nescio quis HS. XX. cum audio ex illo se urgeri. Vides enim profecto angustias. Curari tamen ea tibi utique iubet. An existimas illum in isto genere lentulum aut restrictum? Nemo est minus. 3. De fratre satis. De eius filio, indulsit illi quidem suus pater semper; sed non facit indulgentia mendacem aut avarum aut non amantem suorum; ferocem fortasse atque arrogantem et infestum facit. Itaque habet haec quoque, quae nascuntur ex indulgentia; sed ea sunt tolerabilia — quid enim dicam? — hac iuventute. Ea vero, quae mihi quidem, qui illum amo, sunt his ipsis malis, in quis sumus, miseriora, non sunt ab obsequio nostro; nam suas radices habent; quas tamen evellerem profecto, si liceret. Sed ea tempora sunt, ut omnia mihi sint patienda. Ego meum facile teneo. Nihil est enim eo tractabilius; cuius quidem misericordia languidiora adhuc consilia cepi, et, quo ille me certiorem vult esse, eo magis timeo, ne in eum exsistam crudelior. 4. Sed Antonius venit heri vesperi. Iam fortasse ad me veniet aut ne id quidem; quoniam scripsit, quid fieri vellet. Sed scies continuo, quid actum sit. Nos iam nihil nisi occulte. De pueris quid agam? Parvone

---

2. om. M. — 5. *philomus* M. — 6. *ea quidem*] *equidem* MR. — *ΠΟΤΛΟΝ* M. — 7. *nihil flexibile non ad* MRI. (Ut nos, Manutiana.) — 8. *perdicerem* I. — 10. *aliter*] *alter* M. — 11. *itine* XZM et Cod. Huralt.: *itinere* (cum Codd. Ball. Helmst.) RIE, *iuvene* Va. — 12. *ea*] *ad* M. — *iis* R: *his* MIE. — *non*] *nunc* Victoriana pr. — 15. *cupiet* I. — *laborat* Bosius ex Y; *laboret* MRIE. — 16. *mihi que anxius in* MR, *mihi quae in* I. — *XIII.*] *XVIII.* R, *XIIII.* I. — 17. *ceteris* MRI. — 18. *ex illo*] *exilio* MRI. (Correxit Victorius.) — 19. *tibi ubique* MI, *ubique tibi* R. (Corr. in Manutiana.) — 20. *illo* R. — *est*] *se* M, *esse* I. — 21. *satis levis in filio* M. — 23. *ac* RI. — 24. *tolerabilia — quid enim dicam? — hac iuventute. Ea* Orellius: *tolerabilia. Quid enim dicam, hac iuventute? Ea* MRIE. — 26. *iis* R. — 27. *nam suas radices habent* YZ et mg. Cratandri: *non suas radices habent* MRE, *non habent suas radices* I. — 28. *evellere me profecto* M. — *Sed ea omnia mihi* MRI. (Suppletum ex YZ et Cratandro.) — 30. *quoius* M. — 31. *certiorem* cum mg. Cratandri (et fort. M) Victorius, Bosius et Schuetzius: *fortiorem* RIE. (Cfr. Gronovii Diatr. p. 489. Hand.) — 33. *scripsisti* I. — *scires* I. — 34. *nisi occulte nihil* I.

navigio committam? Quid mihi animi in navigando censes fore? Recordor enim, aestate cum illo Rhodiorum *ἀφράκτῳ* navigans quam fuerim sollicitus: quid, duro tempore anni, actuariola fore censes? O rem undique miseram! Trebatius erat mecum, vir plane et civis bonus. Quae ille monstra, dii immortales! Etiamne Balbus in senatum venire cogitet? Sed ei ipsi cras ad te litteras dabo. 5. Vettienum mihi amicum, ut scribis, ita puto esse; cum eo, quod *ἀποτόμως* ad me scripserat de nummis curandis, *θυμικώτερον* eram iocatus. Id tu, si ille aliter acceperit, ac debuit, lenies. MONETALI autem adscripsi, quod ille ad me, PRO COS. Sed quoniam est homo et nos diligit, ipse quoque a nobis diligatur. Vale.

XII. (*A. U. C.* 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Quidnam mihi futurum est? aut quis me non solum infelicior sed iam etiam turpior! Nominatim de me sibi imperatum dicit Antonius; nec me tamen ipse adhuc viderat, sed hoc Trebatio narravit. Quid agam nunc, cui nihil procedit caduntque ea, quae diligentissime sunt cogitata, teterrime? Ego enim Curionem nactus omnia me consecutum putavi. Is de me ad Hortensium scripserat. † Reginus erat totus noster. † Huic nihil suspicabamur cum hoc mari negotii fore. Quo me nunc vertam? Undique custodior. 2. Sed satis lacrimis. *Πάρωρα πλευτέον* igitur et occulte in aliquam onerariam corrependum; non committendum, ut etiam compacto prohibiti videamur. Sicilia petenda; quam si erimus nacti, maiora quaedam consequemur. Sit modo recte in Hispaniis! Quamquam de ipsa Sicilia utinam sit verum! Sed adhuc nihil secundi. Concursus Siculorum ad Catonem dicitur factus; orasse, ut resisteret; omnia pollicitos: commotum illum, delectum habere coepisse. Non credo, ut est luculentus auctor! Potuisse certe teneri illam provinciam scio. Ab Hispaniis autem iam audietur. 3. Hic nos C. Marcellum habemus, eadem de re cogitantem aut bene simulantem; quam-

---

2. *illi* I. — 3. *actuariola* Victoriana pr.: *actuariora* M, *actuaria* RI et mg. M, *actuariolo* cum Manutio E. — *O rem* MRI: *Rem* cum Victorio E. — 4. *qua ille monstrandum mortales* M. — 5. *Etiamne*] *at etiam ne* R. — 6. *Vettienum* Orellius: *Vectenum* cum Victorio E, *vel tuum* R, *Vulteium* I. (De M non satis constat.) — 7. *scribis*] *scribas* R. — *ἀποτόμως*] *θυμικώτερον* R. (Ut nos Y, Victorius et fortasse M.) — 8. *curandis, θυμικώτερον eram iocatus. Id*] *curandis θυμικώτερον erat. Id* Victorius et fortasse M, *curandis* (spatium vacuum) *erat. Id* R, *curandis* (spatium) *erit* (sic) *id* I. (Ut nos, Lambinus et seqq. cum Y.) — 9. *MONETALI*] *moneo. Tali* I. — 10. *PRO COS.* Manutius: *Proconsulem* MRI, *PRO CONSULE* Lambinus, *Proconsuli* cum Victorio E. — 13. om. M. — 15. *etiam* om. R. — *imperaturum* Z et pr. M, *impetratum* I. (*imperatum* corr. M.) — 17. *cui*] *qui* pr. M. — 18. *terrime* M. — *Egeo* I. — *nactu* M, *nactum* I. — 19. *putabis. de* M, *putabo. Is de* R, *putabam. de* I. — Fort. *Rebilus.* OR. — 20. Fort. *Hui! nihil.* OR. — *cum*] *eum* pr. M, *enim* RI et corr. M. — *mare* I et pr. M. — 21. *ΠΑΡΟΡΑ ΟΤΑΙΤΕΟΝ* Y, *ΠΑΡΑ ΟΤΑΕΙΤΕΟΝ* XZ, om. R, *παραπλευτέον* Victorius, *παροπλιστέον* Tunstallus. (Ut nos, auctore Graevio E. De M non satis constat.) — 23. *cum pacto* MRI. (Correxit Corradus. Cfr. pro Scauro 7., ubi est *compecto.* OR.) — 24. *nacti erimus* I. — *sit verum utinam* I. — 27. *pollicitus* I. — *commotum*] *Is commotum* R, *commeatum* I. — *delectumque* I. — 28. *potuisse*] *potius se* pr. M. — *teneri* Cod. in mg. Repett. Lamb. et I. F. Gronovius: *tenere* MRIE. — 30. *eadem e re* MI, *eadem fere* e Lolgii Cod. Lambinus.

quam ipsum non videram, sed ex familiarissimo eius audiebam. Tu, quaeso, si quid habebis novi; ego, si quid moliti erimus, ad te statim scribam. Quintum filium severius adhibebo. Utinam proficere possim! Tu tamen eas epistolas, quibus asperius de eo scripsi, aliquando concerpito, ne quando quid emanet; ego item tuas. 4. Servium exspecto, nec ab eo quidquam ὑγιές. Scies, quidquid erit. Sine dubio errasse nos confitendum est. At semel? at una in re? Immo omnia, quo diligentius cogitata, eo facta sunt imprudentius.

Ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν, ἀχνύμενοί περ,

in reliquis modo ne ruamus. Iubes enim de profectione mea providere. Quid provideam? Ita patent omnia, quae accidere possunt, ut, ea si vitem, sedendum sit cum dedecore et dolore; si negligam, periculum est, ne in manus incidam perditorum. Sed vide, quantis in miseriis simus. Optandum interdum videtur, ut aliquam accipiamus ab istis quamvis acerbam iniuriam, ut tyranno in odio fuisse videamur. 5. Quodsi nobis is cursus, quem speraram, pateret, effecissem aliquid profecto, ut tu optas et hortaris, dignum nostra mora. Sed mirificae sunt custodiae; et quidem ille ipse Curio suspectus. Quare vi aut clam agendum est; et, si vi, † forte ne cum tempestate: clam autem istis? In quo si quod σφάλμα, vides, quam turpe sit. Trahimur; nec fugiendum, si quid violentius. 6. De Caelio, saepe mecum agito; nec, si quid habuero tale, dimittam. Hispanias spero firmas esse. Massiliensium factum cum ipsum per se luculentum est, tum mihi argumento est recte esse in Hispaniis. Minus enim auderent, si aliter esset; et scirent: nam et vicini et diligentes sunt. Odium autem recte animadvertis significatum theatro. Legiones etiam has, quas in Italia assumpsit, alienissimas esse video. Sed tamen nihil inimicius quam sibi ipse. Illud recte times, ne ruat. Si desperarit, certe ruet. Quo magis efficiendum aliquid est, fortuna velim meliore, animo Caeliano. Sed primum quidque; quod, qualecunque erit, continuo scies. 7. Nos iuveni, ut rogas, suppeditabimus, et Peloponnesum ipsam sustinebimus. Est

---

3. *filium*] *fratrem* R et corr. M. — *cohibebo* Graevio auctore Schuetzius. — *possem* MRI. (Correxit Corradus.) — 6. ὑγιές om. R. — *quidquid*] *quid* MRI. (Corr. e mg. Crat.) — *Sine dubio*] Hinc novam Epistolam incipere putavit Wielandus. — 7. *ad semel ad* pr. M, *at simul at* corr. M, *Ac simul at* R. — 8. *facto* I. — 10. *Iubes de profectione mea* mg. Cratandri, *iubes enim profectionem meam* MRI. (Ut nos, Bosius.) — 13. *est*] *sit* Lambinus. — *proditorum* R. — 15. *acerbam quamvis* I. — 17. *et*] *ut* MRI. — 18. *et quidem*] *equidem* R. — *ipse* om. I. — *via ut clamgendum* M. — 19. *et*, *si*] *etsi* R. — *forte ne cum tempestate* M: *fortune ve tempestate* R, *forte et cum tempestate* IE. (Cfr. Hand Turs. II. p. 524 et 741.) Fort. *fortunaene meae cum tempestate?* Or. — *clam autem istis*] *clama ut emistis* M, *clamantem istis* R, *clam autem cum istis* I. (*istis* sine interrogandi signo Edd. praeter nostram. Or.) — 20. *sit*] *est* MRI. (Correxit Malaspina.) — 21. *saepe*] *fere* I. — 23. *cum*] *tum* I. — 25. *vicini* Vb: *victi* ZM, *iunoti* RE, *invicti* I. — 26. *significantium* I. — *theatrum* R. — 27. *inimicicius* R — 28. *ruet*] *ruat* I. — 29. *meliori* MRI. — *primum quidquid* R, *primo quidquid* I. (Ut nos, Manutius. De M non satis constat.) — 30. *iuveni rogas suppeditabimus* M, *iuveni togas suppeditabimus* R, *iuveni suppeditabimus* (omissis *ut rogas*) I. — 31. *et* om. I.

enim indoles; modo aliquid hoc sit ἦθος † *ΔΑΧΙΑΛΟΝΟΝ*. Quod si adhuc nullum est, esse tamen potest; aut ἀρετὴ non est διδακτόν: quod mihi persuaderi non potest.

XIII. (*A. U. C.* 705.)

CICERO ATTICO S.

1. Epistola tua gratissima fuit meae Tulliae, et mehercule mihi. Semper secum aliqua afferunt tuae litterae. Scribes igitur; ac, si quid ad spem poteris, ne dimiseris. Tu Antonii leones pertimescas cave. Nihil est illo homine iucundius. Attende πρᾶξιν πολιτικοῦ. Evocavit litteris e municipiis decem primos et IIIIviros. Venerunt ad villam eius mane. Primum dormiit ad H. III. Deinde, cum esset nuntiatum venisse Neapolitanos et Cumanos — his enim est Caesar iratus — postridie redire iussit: lavari se velle et περὶ κοιλιολυσίαν γίνεσθαι. Hoc here effecit. Hodie autem in Aenariam transire constituit. Exulibus reditum pollicetur. Sed haec omittamus; de nobis aliquid agamus. 2. Ab Axio accepi litteras. De Tirone, gratum. Vettienum diligo. Vestorio reddidi. Servius pridie Nonas Maias Minturnis mansisse dicitur, hodie in Liternino mansurus apud C. Marcellum. Cras igitur nos mature videbit mihique dabit argumentum ad te epistolae. Iam enim non reperio, quid tibi scribam. Illud admiror, quod Antonius ad me ne nuntium quidem, cum praesertim me valde observarit. Videlicet — aut aliquid atrocius de me imperatum est — coram negare mihi non vult; quod ego nec rogaturus eram nec, si impetrassem, crediturus. Nos tamen aliquid excogitabimus. 3. Tu, quaeso, si quid in Hispaniis; iam enim poterit audiri: et omnes ita exspectant, ut, si † recte fuerint, nihil negotii futurum putent. Ego autem nec retentis iis confectam rem puto, neque amissis desperatam. Silium et Ocellam et ceteros credo retardatos. Te quoque a Curtio impediri video. Etsi, ut opinor, habes κέλητα ἄσκνον.

---

1. *indolens* R. — *aliquid* (adv. ut pro Mil. §. 99.) MR: *aliquod* IE. — *ΔΑΧΙΑΛΟΝΟΝ* Y : *ΔΚΙ ΑΛΛΟΛΟΝ* XZ, *ΑΚΙΜΟΛΟΝ* M, om. R, διδαχῇ ἁλωτόν Bosio auctore E. Malim διδαχῇ ἀλλοιωτεόν. Or. — 2. Graeca om. R. — *quod*] *quo* R. — 5. om. M. — 7. *aliqua* Orellius: *aliquam* Codd. Bosii et M, *aliqua mi* Bosius, *aliquid* RIE. — *igitur aliquid ad* MRI. (Ut nos, Manutius.) — 8. *ne dimiseris*] *me de miseriis* R. — *Tu* om. I. — *pertimescas cave. Nihil* Asc. pr.: *pertimescas ve nihil* M, *pertimescas? ne nihil* R, *ne pertimescas cave. Nihil* I, *pertimescas cave. Nae nihil* «ex Ed. Romana» E. — 9. *ΠΡΧΙΝ* M, *αρχην* R et mg. M. — 10. *municipiis decem primos et IIIIviros. Venerunt* Orellius: *municipiis denos* (*de nos* R) *et IIII. viri venerunt* MRIE. — *ad villam*] *duellam* MRI. (Emendavit Victorius.) — 11. *ad III.* R, *ad horas tres* I. — 12. *iis* R. — 13. *velle* ως κοιλιολυσιαν γενεσθαι R, (κοιλιολουσίαν Ernestii operae.) — 14. *heri* I. Cfr. Hand Turs. III. p. 63. — *effecit*] *efficit* I. — *constituerit* I. — 15. *polliceretur* pr. M. — 16. *A Daxio* MR, *A dario* I. — *Vettienum* Orellius: *Vectenum* MRIE, *Vectienum* Hervag. — 17. *Nestorio* RI. — *pridie*] *praetor* I. — 19. *mihi* I. — 20. *quid* MRI: *quod* Ernestius. — 21. *ne*] *non* I. — *observarit*] Fort. *asservarit*. Cfr. Ep. 16, 2. et 18, 1. Or. — *Videlicet — aut aliquid atrocius de me imperatum est — coram* pr. M et Manutius: *Videlicet aliquid atrocius de me imperatum est. Coram* RIE et corr. M. (Malim *de me ei imperatum*. Or.) — 25. *recte fuerint* MRI: *recte fuerit* cum Asc. sec. E. Fort. *retentae fuerint*. Or. — 26. *putem* R. — *iis* R: *his* MIE. — 27. *Silvium* R. — 28. *Curto* MI, *Curio* R. (Ut nos, Victorius.) — 29. *ΚΛΗΤΑΟΚΝΟΝ* Y, *ΕΚΙΤΑΟΝΟΝ* M, *ΕΤΙΤΕΟΝΟΤΝ* Cod. Magnoli, om. R, *diploma habes* κέλητα ἄοχνον ex parte cum Corrado Schuetzius. (Ut nos, Bosius.)

XIV. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. O vitam miseram! maiusque malum tam diu timere, quam est illud ipsum, quod timetur! Servius, ut antea scripsi, cum venisset Nonis Maiis, postridie ad me venit. Ne diutius te teneam, nullius consilii exitum invenimus. Nunquam vidi hominem perturbatiorem metu; neque hercule quidquam timebat, quod non esset timendum: illum sibi iratum, hunc non amicum; horribilem utriusque victoriam, cum propter alterius crudelitatem, alterius audaciam, tum propter utriusque difficultatem pecuniariam, qua erui nusquam nisi ex privatorum bonis posset. Atque haec ita multis cum lacrimis loquebatur, ut ego mirarer eas tam diuturna miseria non exaruisse. Mihi quidem etiam lippitudo haec, propter quam non ipse ad te scribo, sine ulla lacrima est, sed saepius odiosa est propter vigilias. 2. Quamobrem quidquid habes ad consolandum, collige et illa scribe, non ex doctrina neque ex libris; nam id quidem domi est; sed nescio quomodo imbecillior est medicina quam morbus: haec potius conquire, de Hispaniis, de Massilia; quae quidem satis bella Servius affert; qui etiam de duabus legionibus luculentos auctores esse dicebat. Haec igitur si habebis et talia. Et quidem paucis diebus aliquid audiri necesse est. 3. Sed redeo ad Servium. Distulimus omnino sermonem in posterum; sed tardus est ad exeundum: „multo se in suo lectulo malle, quidquid foret." Odiosus scrupulus de filii militia Brundisina. Unum illud firmissime asseverabat, si damnati restituerentur, in exilium se iturum. Nos autem ad haec: „et ipsum certo fore, et, quae iam fiant, non esse leviora"; multaque colligebamus. Verum ea non animum eius augebant sed timorem, ut iam celandus magis de nostro consilio quam ad idem * * videretur. Quare in hoc non multum est. Nos a te admoniti de Caelio cogitabimus.

XV. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Servius cum esset apud me, Cephalio cum tuis litteris VI. Idus venit; quae nobis magnam spem attulerunt meliorum rerum de octo cohortibus — etenim eae quoque, quae in his locis sunt, labare dicuntur —; eodem die Funisulanus a te attulit litteras, in quibus erat confirmatius idem illud. Ei de suo negotio respondi cumulate, cum omni tua gratia. Adhuc non satisfaciebat; debet autem mihi multos nummos,

---

2. om. M. — 3. *O* om. R. — *malum est tam* R. — 5. *Nonas Maias* RI, *Nonis Maii* E. — *pridie* MRI. — *ad me mane venit* Lambinus. — 7. *est* I. — 10. *pecuniariam* MR: *pecuniarum* IE. — *frui* MRI. (Emendavit Bosius.) — 13. *quam quidem non* M. Fort. *quam unam non.* Or. — 15. *consulendum* MRI. — 21. *tardus est ad* Lambinus: *tardus ad* MRIE. — 22. *multos in* MRI. — *fore* RI. — 23. *de filimilia* M. — 24. *et ipsum* MRI: *et id ipsum* post Lambinum rursus Ernestius. Cfr. Wopkens Handii p. 391. — 25. *certum* I, *certe* Lambinus in mg. Repett. — *fiebant* MRI. (Correxit Ernestius.) — 27. *celandum* MRI. — Post *idem* excidit *inducendus* vel *excitandus* cet. Or. — 28. *Celio* pr. M, *cesare* corr. M. — *cogitabamus* I. — 30. om. M. — 32. *meliorem* pr. M. — *rerum. De octo* distinguit I. — 33. *eae* R: *hae* MIE. — 34. *Funsulanus* R. — *confirmatus* I. — 35. *illud idem* R.

nec habetur locuples. Nunc ait se daturum; cui expensum tulerit, morari; tabellariis, si apud te esset, qua satisfecisset, dares. Quantum sit, Eros Philotimi tibi dicet. 2. Sed ad maiora redeamus. Quod optas, Caelianum illud maturescit. Itaque torqueor, utrum ventum exspectem. Vexillo opus est; convolabunt. Quod suades, ut palam, prorsus assentior; itaque me profecturum puto. Tuas tamen interim litteras exspecto. Servii consilio nihil expeditur. Omnes captiones in omni sententia occurrunt. Unum C. Marcellum cognovi timidiorem, quem consulem fuisse poenitet. *Ὦ πολλῆς ἀγεννείας!* qui etiam Antonium confirmasse dicitur, ut me impediret; quo ipse, credo, honestius. 3. Antonius autem VI. Id. Capuam profectus est; ad me misit, se pudore deterritum ad me non venisse, quod me sibi succensere putaret. Ibitur igitur, et ita quidem, ut censes; nisi cuius gravioris personae suscipiendae spes erit ante oblata. Sed vix erit tam cito. Allienus autem praetor putabat aliquem, si ego non, ex collegis suis. Quivis licet, dummodo aliquis. 4. De sorore, laudo. De Quinto puero, datur opera: spero esse meliora. De Quinto fratre, scito eum non mediocriter laborare de versura; sed adhuc nihil a L. Egnatio expressit. Axius de XII. milibus pudens! Saepe enim adscripsit, ut Gallio, quantum is vellet, darem. Quodsi non scripsisset, possemne aliter? Et quidem saepe sum pollicitus; sed tantum voluit cito. Me vero adiuvarent his in angustiis. Sed dii istos! Verum alias. Te a quartana liberatum gaudeo itemque Piliam. Ego, dum panes et cetera in navem parantur, excurro in Pompeianum. Vettieno velim gratias; quod studiosus est. Si quemquam nactus eris, qui perferat, litteras des ante, quam discedimus.

XVI. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Commodum ad te dederam litteras de pluribus rebus, cum ad me bene mane Dionysius fuit; cui quidem ego non modo placabilem me praebuissem, sed totum remisissem, si advenisset, qua mente tu ad me

1. *cui expensum tulerit, morari: tabellariis* Manutius: *cui expensus* (sic) *tulerit moram in tabellariis* Y, *cui ex. P.* (sic) *sustulerit moram* (sic) *tabellarius* MRI, *cui expensos tulerit; moram in tabellariis* Bosio auctore E. — 2. *esse* RI. — *qua*] *quas* MRI. (Correxit Manutius.) — *satisfecisset* Pio auctore Graevius et Schuetzius: *satisfecisses* MRE, *satis fecisse* I. — 3. *Eros*] *heres* RI. — 5. *ut* om. I. — 6. *profuturum* pr. M. — 8. *Marcellum* Schuetzius: *Marcello* MRIE. — *tardiorem* R. — 9. Graeca om. R. — 10. *quo*] *quod* MRI. (Corr. in Manutiana.) — 12. *se sibi* RI. — *suscenseri* M. — 13. *personae gravioris* I. — 14. *suscipienda* MRI. (Corr. in Asc. sec.) — 14. *vixerit* RI. — *Alienus* MI, *Halienus* R. — 15. *collegiis* I. — *aliquos* MRI. (Corr. in Manutiana.) — 17. *De Quinto*] *deque* RI. — 18. *versura* Ursino auctore Schuetzius: *usura* MRIE. — 19. *XII.*] *XIII.* Lambinus in mg. Repett., ut Ep. 11, 2. — *ad me scripsit* Nescio qui apud Corradum. — 20. *Equidem* R. — 21. *cito*] In hoc v. latet fortasse numerus aliquis HS. Or. — *Me*] *nec* I. — *his*] *is* (sic) I. — 22. *Sed dii istos*] *seductos* RI. (Ut nos, Z et Balliol. De M non satis constat.) — 23. *panes*] *naves* I. Malim: *penus*. Or. — *in navem* om. I. — 24. *excurro*] *ex Curio* R. — *Vettieno* Orellius: *Vectieno* MRI, *Vecteno* cum Victorio E. — *est* Victoriana pr.: *sit* MRIE. — 25. *eris* R et corr. M: *erit* pr. M, *fueris* IE. — 28. om. M. — 29. *ad me*] Malim: *apud me*. Or. — 30. *fuerit* I. — *cui* om. I et pr. M. — *ego quidem* I. — 31. *venissem* M. (*remisissem* mg. M.) — *advenisset*] *id venisset* pr. M, *venisset* RI et corr. M. (Corr. in Vb.)

scripseras. Erat enim sic in tuis litteris, quas Arpini acceperam, eum venturum facturumque, quod ego vellem. Ego volebam autem vel cupiebam potius esse eum nobiscum. Quod quia plane, cum in Formianum venisset, praeciderat, asperius ad te de eo scribere solebam. At ille perpauca locutus hanc summam habuit orationis: ut sibi ignoscerem; se rebus suis impeditum nobiscum ire non posse. Pauca respondi; magnum accepi dolorem; intellexi fortunam ab eo nostram despectam esse. Quid quaeris? Fortasse miraberis: in maximis horum temporum doloribus hunc mihi scito esse. Velim, ut tibi amicus sit. Hoc cum tibi opto, opto ut beatus sis; erit enim tamdiu. 2. Consilium nostrum spero vacuum periculo fore. Nam et dissimulabimus et — ut opinor, acerrime asservabimur —, navigatio modo sit, qualem opto — cetera, quae quidem consilio provideri poterunt, cavebuntur. Tu, dum adsumus, non modo quae scieris audierisve, sed etiam quae futura providebis, scribas velim. 3. Cato, qui Siciliam tenere nullo negotio potuit, et, si tenuisset, omnes boni ad eum se contulissent, Syracusis profectus est ante diem VIII. Kal. Mai., ut ad me Curio scripsit. Utinam, quod aiunt, Cotta Sardiniam teneat! Est enim rumor. O, si id fuerit, turpem Catonem! 4. Ego, ut minuerem suspicionem profectionis aut cogitationis meae, profectus sum in Pompeianum a. d. IIII. Id., ut ibi essem, dum, quae ad navigandum opus essent, pararentur. Cum ad villam venissem, ventum est ad me: „centuriones trium cohortium, quae Pompeiis sunt, me velle postridie:" — haec mecum Ninnius noster; — „velle eos mihi se et oppidum tradere." At ego tibi postridie †ad villam ante lucem, ut me omnino illi ne viderent. Quid enim erat in tribus cohortibus? Quid, si plures? Quo apparatu? Cogitavi eadem illa Caeliana, quae legi in epistola tua, quam accepi, simul et in Cumanum veni, eodem die, †et simul fieri poterat, ut tentaremur. Omnem igitur suspicionem sustuli. 5. Sed cum redeo, Hortensius venerat, et ad Terentiam salutatum deverterat; sermone erat usus honorifico erga me. Tamen eum, ut puto, videbo; misit enim puerum se ad me venire. Hoc quidem melius quam collega noster Antonius; cuius inter lictores lecticâ mima portatur. 6. Tu, quoniam quartana cares, et nedum novum morbum removisti sed etiam gravedinem, te vegetum nobis in Graecia siste; et litterarum aliquid interea.

---

3. *vobiscum* I. — 5. *ignosceret* corr. M. — 9. *cito* M. — 11. *dissimulavimus* RI. (Ut nos, Pius et Manutius. De M non satis constat.) — *et — ut opinor, acerrime asservabimur —, navigatio - - opto — cetera* Orellius: *et, ut opinor, acerrime adservabimus* (*observabimus* I). *Navigatio - - opto. Cetera* MRIE. — 13. *potuerunt* pr. M. — 14. *scies* pr. M. — 19. *Ergo* Lambinus et pr. M. — 22. *ventum est*] *venerunt* RI et mg. M. — 23. *me velle* om. I. — *postridie convenire: haec* cum Z et mg. Cratandri Lambinus. — *Minnius* I. — 24. *tibi*] *inde* I. — *ad villam* MR: *ad villam veni* I, *a villa* cum Manutiana E. Propter *Cumanum* malim *Atellam*. Cfr. pro lege agr. 2, 31, 86. Or. — 27. *Caeciliana* R. — *legi in*] *leguntur in* R, *legeram* (omisso *in*) I. — 28. *et*] *ut* Cod. Ursini. — *et simul fieri*] Malim *etsi fieri* vel *etsi, malum! fieri*. Or. — 29. *cum*] *dum* mg. Repett. Lamb. — *venit ut ad* I. — 30. *deverterat* MR: *diverterat* IE. — 31. *Tamen*] *cum* R. — 33. *mima*] *una* I. — *nedum novum* Orellius: (coll. Balbi Ep. Lib. 9, 7. A.): *nedum*
novum M, *nedum* Y et Z, teste Bosio item RIE, *novum* Z teste Lambino, et mg. Cratandri. — 34. *te*] *teque* pr. M. — 35. *Graecia*] *gras* pr. M.

XVII. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Pridie Idus Hortensius ad me venit, scripta epistola. Vellem cetera eius. Quam in me incredibilem *ἐκτένειαν!* qua quidem cogito uti. Deinde Serapion cum epistola tua; quam priusquam aperuissem, dixi ei te ad me de eo scripsisse antea, ut feceras. Deinde, epistola † scripta, cumulatissime cetera: et hercule hominem probo; nam et doctum et probum existimo. Quin etiam navi eius me et ipso convectore usurum puto. 2. Crebro refricat lippitudo, non illa quidem perodiosa, sed tamen quae impediat scriptionem meam. Valetudinem tuam iam confirmatam esse et a vetere morbo et a novis tentationibus gaudeo. 3. Ocellam vellem haberemus. Videntur enim esse haec paullo faciliora. Nunc quidem aequinoctium nos moratur, quod valde perturbatum erat. Id si *ἀκραὲς* erit, utinam idem maneat Hortensius! siquidem, ut adhuc erat, liberalius esse nihil potest. 4. De diplomate admiraris, quasi nescio cuius te flagitii insimularim. Negas enim te reperire, qui mihi id in mentem venerit. Ego autem, quia scripseras, te proficisci cogitare, — etenim audieram nemini aliter licere — eo te habere censebam, et † quia a pueris diploma sumpseras. Habes causam opinionis meae; et tamen velim scire quid cogites, imprimisque, si quid etiamnunc novi est. XVII. Kal. Iun.

XVIII. (A. U. C. 705.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Tullia mea peperit XIIII. Kal. Iun. puerum *ἑπταμηνιαῖον*. Quod *ηὐτόκησεν*, gaudeo. Quod quidem est natum, perimbecillum est. Me mirificae tranquillitates adhuc tenuerunt atque maiori impedimento fuerunt quam custodiae, quibus asservor. Nam illa Hortensina omnia † fuere infantia. Ita fiet: homo nequissimus a Salvio liberto depravatus est. Itaque posthac non scribam ad te, quid facturus sim, sed quid fecerim; omnes enim *Κωρυκαῖοι* videntur subauscultare, quae loquor. 2. Tu tamen, si quid de Hispaniis sive quid aliud, perge quaeso scribere; nec meas litteras exspectaris, nisi cum, quo opto, pervenerimus,

---

2. om. M. — 6. *ei*] *et* MRI. (Corr. in Manutiana.) — 7. *scripta* MRI: *lecta* cum Manutio E. Fort. *scissa* (ob quaedam arcana). OR. — *probo: nam* Victorius: *probonam* M, *bonum* RIE et mg. M. — 11. *novis*] *omnibus* I. — 12. *Cellam* MRI. — Fort. *Viderentur*. OR. — 14. *ἀκραὲς*] *acras* Y, *cras* MRI. (Correxit Bosius.) — 15. *ut* om. MRI. (Malaspina auctore inseruit Lambinus.) — *nihil esse* I. — 16. *insimularim* Lambinus: *insimularem* MRIE. — 18. *taliter* MR. — *eo*] *et* I. — 19. *quia a pueris* MRI: *quia pueris* cum Victorio E. Malim: *quia prius*. OR. — 20. *cogitet* M. — *in primis quasi quid* MR. — 23. om. M. — 24. *επιαμηνηεον υτοχησεν*, omisso *Quod*, R. — 25. *gaudeo* cum Cod. Ursini Schuetzius: *gaudeam* MI, om. R, *gaudebam* cum Manutio E. — 26. *mirificae* I: *mirifice* MRE. — *maiori* Lambinus in mg. Repett.: *maiore* MRIE. — 27. *Hortensina* MRI: *Hortensiana* cum Manutio E. — 28. *Ita fiet: homo nequissimus a* MR: *ita fiet homo nequissimus ab* I, *ita fiet homo nequissimus. A* E, *Ita fit: homo nequissimus a* Ernestio auctore Schuetzius. (Requiritur haec fere sententia: *omnia fore inania iam vidi, et homo*. OR.) — 29. *est* om. I. — 30. *χορησιοι* R. — *quae*] *quid* I.

aut si quid ex cursu; sed hoc quoque timide scribo; ita omnia tarda adhuc et spissa. Ut male posuimus initia, sic cetera sequentur. Formias nunc sequimur; eädem nos fortasse furiae persequentur. Ex Balbi autem sermone, quem tecum habuit, non probamus de Melita. Dubitas igitur, quin nos in hostium numero habeat? Scripsi equidem Balbo te ad me de benevolentia scripsisse et de suspicione. Egi gratias. De altero ei me purgavi. 3. Ecquem tu hominem infeliciorem? Non loquor plura, ne te quoque excruciem. Ipse conficior venisse tempus, cum iam nec fortiter nec prudenter quidquam facere possim.

LIBER XI.

I. (A. U. C. 706.)

CICERO ATTICO S.

1. Accepi a te signatum libellum, quem Anteros attulerat; ex quo nihil scire potui de nostris domesticis rebus: de quibus acerbissime afflictor, quod, qui eas dispensavit, neque adest istic neque, ubi terrarum sit, scio. Omnem autem spem habeo existimationis privatarumque rerum in tua erga me mihi perspectissima benevolentia; quam si his temporibus miseris et extremis praestiteris, haec pericula, quae mihi communia sunt cum ceteris, fortius feram: idque ut facias, te obtestor atque obsecro. 2. Ego in cistophoro in Asia habeo ad HS. bis et vicies. Huius pecuniae permutatione fidem nostram facile tuebere; quam quidem ego nisi expeditam relinquere putassem, credens ei, cui tu scis iam pridem minime credere, commoratus essem paullisper, nec domesticas res impeditas reliquissem; ob eamque causam serius ad te scribo, quod sero intellexi, quid timendum esset. Te etiam atque etiam oro, ut me totum tuendum suscipias; ut, si ii salvi erunt, quibuscum sum, una cum iis possim incolumis esse salutemque meam benevolentiae tuae acceptam referre.

---

1. *quid*] *quis* I. — *ex cursu*] *excursus* RI. — *ita omnia*] *TA ONIA* Y, *ITA ONIA* Z. Fort. *τὰ ὤνια*. Or. — *tarda adhuc* MR: *adhuc tarda* IE. — 2. *sequentur* I: *sequuntur* MRE. Fort. delendum *sequentur*. Or. — *Formias*] *Furias* Ascensianae et Manutius. Fort. *formidines*. Or. — 3. *eaedem* mg. M, *eodem* Lambinus 1566. — *furia* MRI. (Ut nos, Z et mg. M.) — 5. *quin*] *qui* pr. M, *quin* corr. M, sed littera *n* rursus deleta. — 6. *de benevolentia*] *e benivolentia* pr. M. Malim: *et de benevolentia*. Or. — 7. *purgavi* RI et corr. M: *purga* E et pr. M. — *Ecquem*] *eo quem* MRI. (Corr. in Asc. sec.) — 13. *scire nihil* I. — 15. *habeto* I. — *aestimationis* R. — 18. *ferem* M, *ferrem* vel *feram* mg. M. — 20. *viciens* M. — 21. *relinquerem* M, *relinquerę me* Lambinus in mg. Repett. — 22. *minime me* Luenemannus; recte, opinor. Bait. — 25. *hi* R. — 26. *his* MI.

II. (A. U. C. 706.)

CICERO ATTICO S.

1. Litteras tuas accepi pridie Nonas Febr. eoque ipso die ex testamento crevi hereditatem. Ex multis meis miserrimis curis est una levata, si, ut scribis, ista hereditas fidem et famam meam tueri potest, quam quidem te intelligo etiam sine hereditate tuis opibus defensurum fuisse. 2. De dote quod scribis, per omnes deos te obtestor, ut totam rem suscipias, et illam miseram mea culpa et negligentia tueare meis opibus, si quae sunt; tuis, quibus tibi molestum non erit, facultatibus: cui quidem deesse omnia, quod scribis, obsecro te, noli pati. In quos enim sumptus abeunt fructus praediorum? Iam illa HS. LX., quae scribis, nemo mihi unquam dixit ex dote esse detracta; nunquam enim essem passus. Sed haec minima est ex iis iniuriis, quas accepi; de quibus ad te dolore et lacrimis scribere prohibeor. 3. Ex ea pecunia, quae fuit in Asia, partem dimidiam fere exegi. Tutius videbatur fore ibi, ubi est, quam apud publicanos. Quod me hortaris, ut firmo sim animo, vellem posses aliquid afferre, quamobrem id facere possem. Sed si ad ceteras miserias accessit etiam id, quod mihi Chrysippus dixit parari — tu nihil significasti — de domo; quis me miserior uno iam fuit? Oro, obsecro, ignosce: non possum plura scribere. Quanto maerore urgear, profecto vides. Quod si mihi commune cum ceteris esset, qui videntur in eadem causa esse, minor mea culpa videretur et eo tolerabilior esset; nunc nihil est, quod consoletur; nisi quid tu efficis, si modo etiamnunc effici potest, ut ne qua singulari afficiar calamitate et iniuria. 4. Tardius ad te remisi tabellarium, quod potestas mittendi non fuit. A tuis et nummorum accepi HS. LXX. et vestimentorum quod opus fuit. Quibus tibi videbitur velim des litteras meo nomine. Nosti meos familiares. Si signum requirent aut manum, dices me propter custodias ea vitasse.

III. (A. U. C. 706.)

CICERO ATTICO S.

1. Quid hic agatur, scire poteris ex eo, qui litteras attulit; quem diutius tenui, quia quotidie aliquid novi exspectabamus; neque nunc mittendi tamen ulla causa fuit praeter eam, de qua tibi rescribi voluisti. Quod ad Kal. Quinct. pertinet, quid vellem, utrumque grave est, et tam gravi tempore periculum tantae pecuniae et dubio rerum exitu ista,

---

4. *multissimis miserrimis* M, *multissimis et miserrimis* RI. (Ut nos, mg. Cratandri.) — 5. *levata*] *enata* MRI. (Corr. ex XYZ.) — *meam* om. I. — 6. *intelligo te* R. — *et etiam* I. — 8. *miseram miseriam meam cuius et* I. — 10. *facultatibus* Ernestio auctore delevit Schuetzius in Ed. mai. — *quoi* M, *quoque* I. — 11. *quo* I. — *Iam illa*] *Ista* Cratander. — 12. *nunquam*] *nequaquam* vel *neque* malebat Ernestius. — 13. *enim* om. I. — *his* M. — 14. *prohibeor scribere* I. — 15. *exegit* MI. — 23. *quid*] *quod* RI. — 24. *ne qua*] *neque* MR. — 26. *fuit. A tuis et*] *fuit citius. Et* R, *fuit. Ab his et* I, *fuit. Ab tuis* Asc. pr. (Ut nos, Victorius; de M enim haud satis constat.) — *LXX.*] *XX.* R. — 27. *fuit*] *sit* R. — *nomine meo* I. — 28. *familiares. Si signum* Cratander: *familiares. Signum* MRIE. — *dices vel me* R, *dices iis me* I. (Ut nos, Graevio auctore E; de M non liquet.) — 29. *eas* I. — 32. *Quid igitur hic* I. — 35. *et tam*] *etiam* MRI (Correxit Manutius.) — 36. *ista re quam* I.

quam scribis, abruptio. Quare, ut alia, sic hoc vel maxime tuae fidei benevolentiaeque permitto et illius consilio et voluntati, cui miserae consuluissem melius, si tecum olim coram potius quam per litteras de salute nostra fortunisque deliberavissem. 2. Quod negas praecipuum mihi ullum incommodum impendere, etsi ista res nonnihil habet consolationis, tamen etiam praecipua multa sunt, quae tu profecto vides, ut sunt, et gravissima esse et me facillime vitare potuisse; ea tamen erunt minora, si, ut adhuc factum est, administratione diligentiaque tua levabuntur. 3. Pecunia apud Egnatium est. Sit a me, ut est. Neque enim hoc, quod agitur, videtur diuturnum esse posse, ut scire iam possim, quid maxime opus sit: etsi egeo rebus omnibus, quod is quoque in angustiis est, quicum sumus; cui magnam dedimus pecuniam mutuam, opinantes nobis, constitutis rebus, eam rem etiam honori fore. Tu, ut antea fecisti, velim, si qui erunt, ad quos aliquid scribendum a me existimes, ipse conficias. Tuis salutem dic. Cura, ut valeas. Imprimis id, quod scribis, omnibus rebus cura et provide, ne quid ei desit, de qua scis me miserrimum esse. Idibus Iun. ex castris.

IV. *(A. U. C.* 706.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Accepi ab Isidoro litteras et postea datas binas. Ex proximis cognovi praedia non venisse. Videbis ergo, ut sustentetur per te. De Frusinati, si modo futuri sumus, erit mihi res opportuna. Meas litteras quod requiris, impedior inopia rerum, quas nullas habeo litteris dignas, quippe cui nec, quae accidunt, nec, quae aguntur, ullo modo probentur. Utinam coram tecum olim potius quam per epistolas! Hic tua, ut possum, tueor apud hos; cetera Celer. Ipse fugi adhuc omne munus, eo magis, quod ita nihil poterat agi, ut mihi et meis rebus aptum esset. 2. Quid sit gestum novi, quaeris: ex Isidoro scire poteris; reliqua non videntur esse difficiliora. Tu id velim, quod scis me maxime velle, cures, ut scribis, ut facis. Me conficit sollicitudo, ex qua etiam summa infirmitas corporis; qua levata, ero una cum eo, qui negotium gerit estque in spe magna. Brutus amicus; in causa versatur acriter. Hactenus fuit, quod caute a me scribi posset. Vale. De pensione altera, oro te, omni cura considera, quid faciendum sit; ut scripsi iis litteris, quas Pollex tulit.

---

1. *abrupto* M, *abrupta* I. (Ut nos, ZR.) — *tuae benivolentiae fideique* R, *tuae amicitiae benevolentiaeque* I. — 2. *misere* RI. — 4. *praecipitium* I. — 5. *in commodis* MI. — *nonnihil* Corrado auctore Lambinus: *nihil* MRIE. — 6. *praecipitia* I. — *ut sunt* om. MR. (*profecto ut deessent gravissima* I. Corr. ex XZ.) — 8. *ut* om. M. — *diligentiaque*] *diligentia* M, *ac diligentia* R. — 11. *quid*] *quia* R. — *et si* E. — *egeo*] *ego* RI. — 12. *quoi* M. — 13. *opinantibus* R, *opiner* (sic) I. — 15. *Imprimis vero id* I. — 16. *ei*] *in ea re* I. — 17. *esse. Vale. Idibus* R. — 21. *sustententur* R. — *per te*] *partim* MRI. (Corr. in Manutiana.) — 22. *Frusinatis* RI. — *future* M. — 25. *Hic tua*] *Luctua* MR, *Luctu ac* I. (Ut nos, Z et Victorius.) — 26. *cetera Celer. Ipse fugi* R: *cetera. Celer ipse fugi* I, *cetera Celer ipse. Fugi* E. — 27. *ita* om. I. — 29. *velis* M. — 30. *solitudo* RI. — 32. *amicus: in* I: *amicus in* RE. Malim: *amicus est: in.* Or. — 34. *faciendum si ut* M, *sit faciendum ut* I. — *his* I.

V. (A. U. C. 706.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Quae me causae moverint, quam acerbae, quam graves, quam novae, coëgerintque impetu magis quodam animi uti quam cogitatione, non possum ad te sine maximo dolore scribere; fuerunt quidem tantae, ut id, quod vides, effecerint. Itaque nec quid ad te scribam de meis rebus nec quid a te petam, reperio. Rem et summam negotii vides. Equidem ex tuis litteris intellexi et iis, quas communiter cum aliis scripsisti, et iis, quas tuo nomine, quod etiam mea sponte videbam, te subdebilitatum novas rationes tuendi mei quaerere. 2. Quod scribis placere, ut propius accedam iterque per oppida noctu faciam, non sane video, quemadmodum id fieri possit. Neque enim ita apta habeo deversoria, ut tota tempora diurna in iis possim consumere; neque ad id, quod quaeris, multum interest, utrum me homines in oppido videant an in via. Sed tamen hoc ipsum, sicut alia considerabo, quemadmodum commodissime fieri posse videatur. 3. Ego propter incredibilem et animi et corporis molestiam conficere plures litteras non potui; iis tantum rescripsi, a quibus acceperam. Tu velim et Basilo et quibus praeterea videbitur, etiam Servilio conscribas, ut tibi videbitur, meo nomine. Quod tanto intervallo nihil omnino ad vos, profecto intelligis rem mihi deesse, de qua scribam, non voluntatem. 4. Quod de Vatinio quaeris, neque illius neque cuiusquam mihi praeterea officium deesset, si reperire possent, qua in re me iuvarent. Quintus aversissimo a me animo Patris fuit. Eodem Corcyra filius venit. Inde profectos eos una cum ceteris arbitror.

VI. (A. U. C. 706.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Sollicitum esse te cum de tuis communibusque fortunis, tum maxime de me ac de dolore meo sentio; qui quidem dolor meus non modo non minuitur, cum socium sibi adiungit dolorem tuum, sed etiam augetur. Omnino pro tua prudentia sentis, qua consolatione levari maxime possim. Probas enim meum consilium negasque mihi quidquam tali tempore potius faciendum fuisse. Addis etiam — quod etsi mihi levius est quam tuum iudicium, tamen non est leve — ceteris quoque, id est, qui pondus habeant, factum nostrum probari. Id si ita putarem, levius dolerem. 2. „Crede", inquis, „mihi." Credo equidem; sed scio, quam cupias minui dolorem meum. Me discessisse ab armis

---

3. *moverunt* R. — 4. *coëgeruntque* R. — *quodam*] *coram* I. — 5. *tanta* R. — 6. *ut*] *fuit* RI. — *effecerunt* MRI. — *nec*] *ne* RI. — 6. et 7. *quod - - quod* Ernestius tacite. — 8. *his* MI. — 9. *iis*] *his* M, om. I. — 10. *te subita re quasi debilitatum* mg. Cratandri. — 12. *enim* om. R. — *habeo* ante *ut* ponit R. — *deversoria* Lambinus: *devorsoria* M, *diversoria* RIE. — 13. *iis* R: *his* MIE. — 18. *his* M. — *tantum*] *tamen* R. — *Basilio* MRI. (Correxit Lambinus.) — 20. *vos* (*nos* R) *scriptis litteris profecto* XZMRI. (Ut nos, Y et Manutius.) — 21. *desse* M. — 22. *deesset*] *deet* X, *deest* MRI. (Correxit Bosius.) — 23. *Quintus*] *quae* I. — 24. *a me* om. I. — *Corcyram* MR. — *ùnde* I. — 29. *ac dolore* I. — *meus dolor* R. — 30. *tibi* pr. M. — 31. *pudicitia* I. — 33. *fugiendum* R. — *addis enim etiam* I. — 37. *minui*] *minus* pr. M.

nunquam poenituit; tanta erat in illis crudelitas, tanta cum barbaris gentibus coniunctio, ut non nominatim sed generatim proscriptio esset informata; ut iam omnium iudicio constitutum esset omnium vestrûm bona praedam esse illius victoriae; vestrûm, plane dico: nunquam enim de te ipso nisi crudelissime cogitatum est. Quare voluntatis me meae nunquam poenitebit; consilii poenitet. In oppido aliquo mallem resedisse, quoad arcesserer. Minus sermonis subiissem; minus accepissem doloris; ipsum hoc me non angeret. Brundisii iacere in omnes partes est molestum. Propius accedere, ut suades, quo modo sine lictoribus, quos populus dedit, possum? qui mihi incolumi adimi non possunt. Quos ego nunc paullisper cum bacillis in turbam conieci ad oppidum accedens, ne quis impetus militum fieret. † Recipio tempore me domo. 3. Te nunc ad oppidum: quoniam his placeret modo propius accedere, ut hac de re considerarent. Credo fore auctores. Sic enim recipiunt, Caesari non modo de conservanda sed etiam de augenda mea dignitate curae fore; meque hortantur, ut magno animo sim, ut omnia summa sperem: ea spondent, confirmant, quae quidem mihi exploratiora essent, si remansissem. Sed ingero praeterita. Vide, quaeso, igitur ea, quae restant, et explora cum istis; et si putabis opus esse et si istis placebit, quo magis factum nostrum Caesar probet quasi de suorum sententia factum, adhibeantur Trebonius, Pansa, si qui alii; scribantque ad Caesarem me, quidquid fecerim, de sua sententia fecisse. 4. Tulliae meae morbus et imbecillitas corporis me exanimat, quam tibi intelligo magnae curae esse; quod est mihi gratissimum. 5. De Pompeii exitu mihi dubium nunquam fuit. Tanta enim desperatio rerum eius omnium regum et populorum animos occuparat, ut, quocunque venisset, hoc putarem futurum. Non possum eius casum non dolere; hominem enim integrum et castum et gravem cognovi. 6. De Fannio consoler te? Perniciosa loquebatur de mansione tua. L. vero Lentulus Hortensii domum sibi et Caesaris hortos et Baias desponderat. Omnino haec eodem modo ex hac parte fiunt; nisi quod illud erat infinitum. Omnes enim, qui in Italia manserant, hostium numero habebantur. Sed velim haec aliquando solutiore animo. 7. Quintum fratrem audio profectum in Asiam, ut deprecaretur. De filio nihil audivi. Sed quaere ex Diochare, Cae-

5. *est*] *si* M, *sensi* RI et mg. M. — *me meae*] *meae* R, *meae me* I. — 7. *accerserer* MRI. — 11. *nunc*] *non* MRI. (Correxit Tunstallus.) — 12. *Recipio - - - considerarent* M: *Recipio tempore me domo. Te nunc ad oppidum et quoniam iis - - considerarem* R, *Recipio me tempore domo: te nunc ad oppidum: quoniam his - - considerarent* I, *Reliquo tempore me domo. Te nunc ad Oppium et Antonium: iis - - considerarem* ex parte cum Iac. Gronovio E. (Pro *domo*, *dromo* X; *Oppium* mg. Cratandri. «Nihil hic me iuverunt Scidae (Y), in quibus non modo maxima pars huius Epistolae deerat sed etiam tres proxime antecedentes.» Bosius. Sententia haec fere requiritur: *Recipiam* (lictores) *tempore meo. Rogo te, nunc ad Oppium, Cornelium. Iis placeret modo propius accedere, ut hac de re considerarent.* Or.) — 14. *Cedo* MI. — *auctores (sic enim recipiunt) Caesari - - dignitate curae fore* distinguit cum I. Gronovio E, propter quod eodem auctore expunxit vv. *curae fore* Schuetzius. — 17. *confirmant quae et quidem* M, *confirmantque et quidem* R. (*quidem* om. I.) — 18. *ingero* corruptum videtur. Fort. *hui pergo* (frustra memorare) *praeterita*. Or. — 19. *esse ut si* corr. M. — 21. *adhibentur* pr. M, *adhibeatur* corr. M. — *Pansa et si* I. — *scribant quam ad* pr. M, *scribantque quam ad* corr. M. — 32. *remanserant* I. — 33. *Quintum - - - deprecaretur* om. I. — 34. *Diocaro* I.

saris liberto, quem ego non vidi, qui istas Alexandreas litteras attulit. Is dicitur vidisse: an euntem? an iam in Asia? Tuas litteras, prout res postulat, exspecto; quas velim cures quam primum ad me perferendas. IIII. Kal. Decembr.

VII. (A. U. C. 706.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Gratae tuae mihi litterae sunt, quibus accurate perscripsisti omnia, quae ad me pertinere arbitratus es. † Fac tu igitur, ut scribis istis placere iisdem istis lictoribus me uti, quod concessum Sestio sit; cui non puto suos esse concessos sed ab ipso datos. Audio enim eum ea senatus consulta improbare, quae post discessum tribunorum facta sunt. Quare poterit, si volet sibi constare, nostros lictores comprobare. 2. Quamquam quid ego de lictoribus, qui paene ex Italia decedere sim iussus? Nam ad me misit Antonius exemplum Caesaris ad se litterarum, in quibus erat, se audisse Catonem et L. Metellum in Italiam venisse, Romae ut essent palam; id sibi non placere, ne qui motus ex eo fierent; prohiberique omnes Italia, nisi quorum ipse causam cognovisset: deque eo vehementius erat scriptum. Itaque Antonius petebat a me per litteras, ut sibi ignoscerem: facere se non posse, quin iis litteris pareret. Tum ad eum misi L. Lamiam, qui demonstraret illum Dolabellae dixisse, ut ad me scriberet, ut in Italiam quam primum venirem; eius me litteris venisse. Tum ille edixit ita, ut me exciperet et Laelium nominatim. Quod sane nollem. Poterat enim sine nomine res ipsa excipi. 3. O multas et graves offensiones! quas quidem, tu das operam, ut lenias. Nec tamen nihil proficis; quin hoc ipso minuis dolorem meum, quod, ut minuas, tam valde laboras; idque velim ne gravere quam saepissime facere. Maxime autem assequere quod vis, si me adduxeris, ut existimem me bonorum iudicium non funditus perdidisse. Quamquam quid tu in eo potes? Nihil scilicet. Sed, si quid res dabit tibi facultatis, id me maxime consolari poterit: quod nunc quidem video non esse; sed si quid, ex eventis; ut hoc nunc accidit. Dicebar debuisse cum Pompeio proficisci. Exitus illius minuit eius officii praetermissi reprehensionem. Sed ex omnibus nihil magis tamen desideratur, quam quod in Africam non ierim. Iudicio hoc sum usus, non esse barbaris auxiliis fallacissimae gentis rem publicam defendendam, praesertim contra exercitum saepe victorem. Non probant fortasse. Multos enim viros bonos in Africam venisse audio et scio fuisse antea. Valde hoc loco urgeor. Hic quoque opus est casu, ut aliqui sint ex eis aut, si potest, omnes, qui salutem anteponant. Nam

---

1. *Alexandreas* M: *Alexandrinas* RIE. — 2. *vidisse Q.* (Quintum) XZ, *incidisse* R. (Ut nos, YM.) Tum *vidisse: an euntem? an* Haud Turs. I. p. 308: *vidisse an euntem an* MRI, *vidisse euntem, an* Ernestius. — 7. *mihi tuae* I. — *sunt*] *fuerunt* malebat Ernestius. — 8. *es. Fac tu* Y: *est ea factum* M, *es. Ita factum* I, *es. Factum* RE. Hoc fere requiritur: *Factum est igitur, ut scribis, S. C. senatui placere.* Or. — 11. *tribuni* I. — 14 *me*] *te* R. — 15. *litterarum*] *epistolarum* I. — *audisse* MR: *audivisse* IE. — 20. *his* MRI. — 21. *ut* ante *ad* deletum malebat Ernestius. — 24. *res* MRI: *re* cum Manutio E. — 31. *non quidem video nunc* I. — *si* om. R. — 33. *magis*] *malim* I et pr. M. — 34. *quam* om. R. — 38. *casu, ut aliqui* Lambinus: *casu aliqui* MRIE. — 39. *eis* MRI: *iis* E.

si perseverant et obtinent, quid nobis futurum sit, vides. Dices, „Quid illis, si victi erunt?" Honestior est plaga. Haec me excruciant. 4. Sulpicii autem consilium, non scripsisti, cur meo non anteponeres; quod etsi non tam gloriosum est quam Catonis, tamen et periculo vacuum est et dolore. Extremum est eorum, qui in Achaia sunt. Ii tamen ipsi se hoc melius habent quam nos, quod et multi sunt uno in loco et, cum in Italiam venerint, domum statim venerint. Haec tu perge, ut facis, mitigare et probare quam plurimis. 5. Quod te excusas, ego vero et tuas causas nosco et mea interesse puto te istic esse, vel ut cum iis, quibus oportebit, agas, quae erunt agenda de nobis, ut ea, quae egisti; imprimisque hoc velim animadvertas: multos esse arbitror, qui ad Caesarem detulerint delaturive sint me aut poenitere consilii mei aut non probare, quae fiant; quorum etsi utrumque verum est, tamen ab illis dicitur animo a me alienato, non quo ita perspexerint. Sed totum ut hoc Balbus sustineat et Oppius et eorum crebris litteris illius voluntas erga me confirmetur et hoc plane ut fiat, diligentiam adhibebis. 6. Alterum est, cur te nolim discedere; quod scribis istam efflagitare. O rem miseram! Quid scribam? aut quid velim? Breve faciam. Lacrimae enim se subito profuderunt. Tibi permitto; tu consule. Tantum vide, ne hoc temporis tibi obesse aliquid possit. Ignosce, obsecro te: non possum prae fletu et dolore diutius in hoc loco commorari. Tantum dicam nihil mihi gratius esse, quam quod eam diligis. 7. Quod litteras, quibus putas opus esse, curas dandas, facis commode. Quintum filium vidi qui Sami vidisset, patrem Sicyone; quorum deprecatio est facilis. Utinam illi, qui prius illum viderint, me apud eum velint adiutum tantum, quantum ego illos vellem, si quid possem! 8. Quod rogas, ut in bonam partem accipiam, si qua sint in tuis litteris, quae me mordeant: ego vero in optimam; teque rogo, ut aperte, quemadmodum facis, scribas ad me omnia idque facias quam saepissime. Vale. XIV. Kalend. Ianuar.

VIII. (A. U. C. 706.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Quantis curis conficiar, etsi profecto vides, tamen cognosces ex Lepta et Trebatio. Maximas poenas pendo temeritatis meae, quam tu prudentiam mihi videri vis; neque te deterreo, quo minus id disputes scribasque ad me quam saepissime. Nonnihil enim me levant tuae litterae hoc tempore. Per eos, qui nostra causa volunt valentque apud illum, diligentissime contendas opus est, per Balbum et Oppium ma-

---

1. *obtinetur* I. — 3. *meo*] *me* MI. — *non*] *iam non* R. — 5. *est*] *sit* RI. — 7. *in* om. R. — *statim venient* Schuetzius. — 8. *perge, ut*] *per ut* M, *prout* RI. — 11. *multo* pr. M. — 15. *sustentet* I. — 17. *scribis istam efflagitare* Orellius: *scribis tefflagitare* M, *scribis efflagitare* RI, *scribis Tulliam efflagitare* Tunstallo auctore E. (Cfr. Ep. 9, 3.) — 18. *velim*] Fort. *volam*. Ob. — 19. *promitto* I. — 20. *tibi*] *te* pr. M, *tui* corr. M. — 24. *vidi*, *qui Sami*] *ut diquisami* I. — *Sicrone* I. — 25. *illum*] *eum* I. — *viderunt* MRI. (Correxit Corradus.) — 26. *adiutum*] *ad tutum* R et pr. M, *actutum* corr. M. — 27. *sunt* R. — 30. *Iunias* RI. — 33. *conficiar* mg. Cratandri: *afficiar* MRIE. — 36. *quam* om. R. — *tuae litterae*] *epistolae tuae* R.

ximc, ut de me scribant quam diligentissime. Oppugnamur enim, ut audio, et a praesentibus quibusdam et per litteras. Iis ita occurrendum, ut rei magnitudo postulat. 2. Fufius est illic, mihi inimicissimus. Quintus misit filium non solum sui deprecatorem sed etiam accusatorem mei. Dictitat se a me apud Caesarem oppugnari; quod refellit Caesar ipse omnesque eius amici. Neque vero desistit, ubicunque est, omnia in me maledicta conferre. Nihil mihi unquam tam incredibile accidit, nihil in his malis tam acerbum. Qui ex ipso audissent, cum Sicyone palam multis audientibus loqueretur, nefaria quaedam ad me pertulerunt. Nosti genus, etiam expertus es fortasse; in me id est omne conversum. Sed augeo commemorando dolorem et facio etiam tibi. Quare ad illud redeo: cura, ut huius rei causa dedita opera mittat aliquem Balbus. Ad quos videbitur, velim cures litteras meo nomine. Vale. VI. Kal. Ianuar.

IX. (A. U. C. 707.)

CICERO ATTICO S.

1. Ego vero et incaute, ut scribis, et celerius, quam oportuit, feci nec in ulla sum spe; quippe qui exceptionibus edictorum retinear: quae si non essent sedulitate effectae et benevolentia tua, liceret mihi abire in solitudines aliquas. Nunc ne id quidem licet. Quid autem me iuvat, quod ante initum tribunatum veni, si ipsum, quod veni, nihil iuvat? Iam, quid sperem ab eo, qui mihi amicus nunquam fuit; cum iam lege etiam sim confectus et oppressus? Quotidie iam Balbi ad me litterae languidiores; multaeque multorum ad illum, fortasse contra me. Meo vitio pereo. Nihil mihi mali casus attulit; omnia culpa contracta sunt. Ego enim, cum genus belli viderem, imparata et infirma omnia contra paratissimos, quieveram — quid facerem? — ceperamque consilium non tam forte quam mihi praeter ceteros concedendum. 2. Cessi meis vel potius parui; ex quibus unus qua mente fuerit, is, quem tu mihi commendas, cognosces ex ipsius litteris, quas ad te et ad alios misit; quas ego nunquam aperuissem, nisi res acta sic esset: delatus est ad me fasciculus; solvi, si quid ad me esset litterarum: nihil erat; epistola Vatinio et Ligurio altera; iussi ad eos deferri; illi ad me statim ardentes dolore venerunt, scelus hominis clamantes; epistolas mihi legerunt plenas omnium in me probrorum. Hic Ligurius furere: se enim scire summo illum in odio fuisse Caesari; illum tamen non modo favisse, sed et tantam illi pecuniam dedisse honoris mei causa. Hoc

---

2. *et a praesentibus* MRI: *et praesentibus* post Bosium E. — *per* om. pr. M. — *His* MI. — *ita est occurrendum* Cratander. — 3. *Fufius* auctore Manutio Schuetzius: *Furnius* MRIE. — *inimicissimusque misit* pr. M, *inimicissimus qui misit* RI et corr. M. (Emendavit Victorius.) — 10. *genus huiusmodi hominum etiam* I. — *in*] *id* MI. — *me id est omne conversum. Sed*] *id mihi deest : omne conversum est consilium: sed* I. — 13. *VI.*] *XVI.* MR, *XIII.* I. (Corr. ex Y.) — 14. *Ianuar.*] *Iun.* R. — 23. *sum* R. — *Quotidie*] *die* M, om. I. — 25. *casus*] *causas* pr. M, *causa* RI et corr. M. (Corr. e Codd. Malasp.) — Fort. *omnia mea culpa*. Or. — 27. *quieveram* Manutio auctore Lambinus: *civeram* Y, *sit veram* pr. M, *sciveram* RIE et corr. M. — 28. *Cessi meis*] *cessim iis* Y, *cessim his* Z, *cessimus* MRI. (Emendarunt Lambinus et Bosius.) — 35. *in me omnium* R. — 37. *favisse*] *fuisse* I et pr. M. — *sed et etiam* R. Cfr. Hand Turs. II. p. 516. — *pecuniam illi* I.

ego dolore accepto volui scire, quid scripsisset ad ceteros. Ipsi enim illi putavi perniciosum fore, si eius hoc tantum scelus percrebuisset. Cognovi eiusdem generis; ad te misi: quas si putabis illi ipsi utile esse reddi, reddes; nil me laedet. Nam, quod resignatae sunt, habet, opinor, eius signum Pomponia. Hac ille acerbitate initio navigationis cum usus esset, tanto me dolore affecit, ut postea iacuerim; neque nunc tam pro se quam contra me laborare dicitur. 3. Ita omnibus rebus urgeor; quas sustinere vix possum vel plane nullo modo possum. Quibus in miseriis una est pro omnibus, quod istam miseram patre, patrimonio, fortuna omni spoliatam relinquam. Quare te, ut polliceris, videre plane velim. Alium enim, cui illam commendem, habeo neminem; quoniam matri quoque eadem intellexi esse parata, quae mihi. Sed, si me non offendes, satis tamen habeto commendatam patruumque in ea, quantum poteris, mitigato. Haec ad te die natali meo scripsi; quo utinam susceptus non essem aut ne quid ex eadem matre postea natum esset! Plura scribere fletu prohibeor.

X. (A. U. C. 707.)

CICERO ATTICO S.

1. Ad meas incredibiles aegritudines aliquid novi accedit ex iis, quae de Q. Q. ad me afferuntur. P. Terentius, meus necessarius, operas in portu et scriptura Asiae pro magistro dedit. Is Quintum filium Ephesi vidit vi. Id. Decembr. eumque studiose propter amicitiam nostram invitavit; cumque ex eo de me percontaretur, eum sibi ita dixisse narrabat, se mihi esse inimicissimum, volumenque sibi ostendisse orationis, quam apud Caesarem contra me esset habiturus; multa a se dicta contra eius amentiam; multa postea Patris simili scelere secum Quintum patrem locutum, cuius furorem ex iis epistolis, quas ad te misi, perspicere potuisti. Haec tibi dolori esse certo scio; me quidem excruciant, et eo magis, quod mihi cum illis ne querendi quidem locum futurum puto. 2. De Africanis rebus longe alia nobis, ac tu scripseras, nuntiantur. Nihil enim firmius esse dicunt, nihil paratius. Accedit Hispania et alienata Italia; legionum nec vis eadem nec voluntas; urbanae res perditae. Quid est, ubi acquiescam, nisi quam diu tuas litteras lego? Quae essent profecto crebriores, si quid haberes, quo putares meam molestiam minui posse. Sed tamen te rogo, ne intermittas scribere ad me, quidquid erit, eosque, qui mihi tam crudeliter inimici sunt, si odisse non potes, accuses tamen; non ut aliquid pro-

---

2. *percrebruisset* RI. — 3. *generis: litteras ad* I. — 9. *pro*] Malim *prae.* Or. — 9. *miseram patre, patrimonio* Graevio auctore Schuetzius: *miseram partu patrimonio* R, *miseram partu matrimonio* I, *miseram patrimonio* cum Victorio E. (De M non liquet.) — 10. *te* (spatium vacuum) *polliceris* M, *te quod polliceris* R. — 13. *si te, hoc est, me, non offendes* «cum priscis exemplaribus» Pius. — 19. *accidit* corr. M. — *his* MI — 20. *Q. Q.*] *Q.* R et corr. M, *Quinto F.* I. (*Q. Q.* pr. M.) — *operas*] *magnas operas* RI. — 21. *magistro*] *magno* MRI. — *filium*] *fratrem* MRI. — 23. *percontaretur* mg. Cratandri: *contaretur* MRIE. — 26. *Patris simili* Orellius: *patris eius simili* MRI, *Patris consimili* cum Victorio E. — 27. *patrem*] *filium* R. — *his* MI. — 28. *certe* MRI. (Ut nos, Asc. sec.) — 30. *Africanis quidem rebus* I. — 32. *Italia*] *alia* MRI, *ala* Pius, *Gallia* Manutius. (Corr. ex Z et mg. Crat.) — 34. *quo*] *quod* I. — 35. *ne*] *ut* pr. M.

ficias, sed ut tibi me carum esse sentiant. Plura ad te scribam, si mihi ad eas litteras, quas proxime ad te dedi, rescripseris. Vale XII. Kal. Febr.

XI. *(A. U. C.* 707.)

CICERO ATTICO S.

1. Confectus iam cruciatu maximorum dolorum, ne, si sit quidem, quod ad te debeam scribere, facile id exsequi possim; hoc minus, quod res nulla est, quae scribenda sit; cum praesertim ne spes quidem ulla ostendatur, fore melius. Ita iam ne tuas quidem litteras exspecto: quamquam semper aliquid afferunt, quod velim. Quare tu quidem scribito, cum erit, cui des: ego tuis proximis, quas tamen iam pridem accepi, nihil habeo, quod rescribam. Longo enim intervallo video immutata esse omnia; illa esse firma, quae debeant, nos stultitiae nostrae gravissimas poenas pendere. 2. P. Sallustio curanda sunt HS. XXX., quae accepi a Cn. Sallustio. Velim videas, ut sine mora curentur. De ea re scripsi ad Terentiam. Atque hoc ipsum iam prope consumptum est. Quare id quoque velim cum illa videas, ut sit, qui utamur. Hic fortasse potero sumere, si sciam istic paratum fore. Sed prius, quam id scirem, nihil sum ausus sumere. Qui sit omnium rerum status noster, vides. Nihil est mali, quod non et sustineam et exspectem. Quarum rerum eo gravior est dolor, quo culpa maior. Ille in Achaia non cessat de nobis detrahere. Nihil videlicet tuae litterae profecerunt. Vale. VIII. Id. Mart.

XII. *(A. U. C.* 707.)

CICERO ATTICO S.

1. Cephalio mihi a te litteras reddidit a. d. IIX. Id. Mart. vespere. Eo autem die mane tabellarios miseram, quibus ad te dederam litteras. Tuis tamen lectis litteris, putavi aliquid rescribendum esse, maxime, quod ostendis te pendere animi, quamnam rationem sim Caesari allaturus profectionis meae tum, cum ex Italia discesserim. Nihil opus est mihi nova ratione. Saepe enim ad eum scripsi multisque mandavi non potuisse, cum cupissem, sermones hominum sustinere; multaque in eam sententiam. Nihil enim erat, quod minus eum vellem existimare quam me tanta de re non meo consilio usum esse. Postea, cum mihi litterae a Balbo Cornelio minore missae essent illum existimare Quintum fratrem lituum meae profectionis fuisse — ita enim scripsit — qui nondum cognossem, quae de me Quintus scripsisset ad multos, etsi multa praesens in praesentem acerbe dixerat et fecerat, tamen †Nilo meo his verbis ad Caesarem scripsi:

---

1. *tibi me carum* MRI: *me tibi carum* E, ut tacite Bosius. — 2. *proxime ego ad* I. — 7. *id* om. R. — *possem* MRI. (Ut nos, Bosius.) — 11. *cui*] *quo* M. — 12. *esse mutata* I. — 14. *pendere. Reipublicae curanda* R, *pendere reipublicae. Salustio curanda* I. — 15. *ut quae ad me pertinent sine* I. — 22. *de* om. R. — 27. *putavi tandem aliquid* I, *p. tamen aliquid* mg. Crat. — *esse eo maxime* RI et corr. M. Cfr. Hand Turs. II. p. 412. — 29. *Nihil mihi opus est* I. — 31. *cum*] *quom* pr. M, *quomodo* R. (*cum* corr. M.) — 33. *cum*] *quam* MRI. (Correxit Victorius.) — 34. *existimarem* R. — 36. *cognosset* R, *cognoscetur* I. — 37. *acerbe* om. R. — *et fecerat*] *effecerat* MRI. (Correxit Victorius.) — *tamen L. Lomeous verbis* pr. M, *tamen. L. in eo. His verbis* R, *tamen L. meo iis verbis* I et corr. M, *tamen de eo his verbis* cum Lambino Schuetzius. (Ut nos, Y.) — 38. *rescripsi* I et corr. M.

2. „De Quinto fratre meo non minus laboro quam de me ipso; sed „eum tibi commendare hoc meo tempore non audeo. Illud dumtaxat „tamen audebo petere abs te, quod te oro, ne quid existimes ab illo „factum esse, quo minus mea in te officia constarent minusve te dili„gerem, potiusque semper illum auctorem nostrae coniunctionis fuisse „meique itineris comitem, non ducem. Quare ceteris in rebus tantum „ei tribues, quantum humanitas tua amicitiaque vestra postulat. Ego „ei ne quid apud te obsim, id te vehementer etiam atque etiam rogo."

3. Quare, si quis congressus fuerit mihi cum Caesare — etsi non dubito, quin is lenis in illum futurus sit idque iam declaraverit —, ego tamen is ero, qui semper fui. Sed; ut video, multo magis est nobis laborandum de Africa; quam quidem tu scribis confirmari quotidie magis ad condicionis spem quam victoriae. Quod utinam ita esset! Sed longe aliter esse intelligo; teque ipsum ita existimare arbitror, aliter autem scribere, non fallendi sed confirmandi mei causa, praesertim cum adiungatur ad Africam etiam Hispania. 4. Quod me admones, ut scribam ad Antonium et ad ceteros: si quid videbitur tibi opus esse, velim facias id, quod saepe fecisti. Nihil enim mihi venit in mentem, quod scribendum putem. Quod me audis erectiorem esse animo, quid putas, cum videas accessisse ad superiores aegritudines praeclaras generi actiones? Tu tamen velim ne intermittas, quoad eius facere poteris, scribere ad me, etiam si rem, de qua scribas, non habebis. Semper enim afferunt aliquid mihi litterae tuae. Galeonis hereditatem crevi. Puto enim cretionem simplicem fuisse, quoniam ad me nulla missa est. VIII. Id. Mart.

XIII. (A. U. C. 707.*)*

CICERO ATTICO S.

1. A Murenae liberto nihil adhuc acceperam litterarum. †P. Siser reddiderat eas, quibus rescribo. De Servii patris litteris quod scribis, item, Quintum in Syriam venisse quod ais esse qui nuntient, ne id quidem verum est. Quod certiorem te vis fieri, quo quisque in me animo sit aut fuerit eorum, qui huc venerunt: neminem alieno intellexi. Sed, quantum id mea intersit, existimare te posse certo scio. Mihi cum omnia sunt intolerabilia ad dolorem, tum maxime, quod in eam causam venisse me video, ut sola utilia mihi esse videantur, quae semper nolui. P. Lentulum patrem·Rhodi esse aiunt, Alexandreae filium; Rhodoque Alexandream C. Cassium profectum esse constat. 2. Quin-

---

5. *semper illum*] *semper* R, *illum semper* I. — 7. *vestra*] *nostra* RI. — 9. *ingressus* R. — 10. Fort. *declaravit*. Or. — 11. *vobis* M. — 12. *confirmari*] *converti* malebat Ernestius. Fort. *conformari*. Or. — 19. *erectiorem* MI: *erectiore* R, *fractiorem* Victorio auctore E. (Est: *Quod* falso *me audis* cet. Or.) — 20. *accepisse* MRI. (Corr. in Manutiana.) — *genere* MR. — 21. *intromittas* I. — *eius* om. I. — 23. *litterae tuae* RI et pr. M: *tuae litterae* E et corr. M. — 24. *Puto enim cretionem*] *duto* (sic) *enim crucionem* M, *duco enim Trucionem* R, *duco enim Crutionem* I. (Corr. ex mg. Crat.) — 28. *P. Siser*] *P. F. Ser.* R, *Sed P. Servilio* I. — 30. *item, Quintum*] *itemque* R. — *et quod* I. — 33. *certe* MI. — 34. *sint* MRI. (Corr. in Manutiana.) — 35. *ut sola* MRI: *ut ea sola* cum Lambino E. — 36. *Alexandreae - - Alexandream* M: *Alexandriae - - Alexandriam* RIE.

tus mihi per litteras satisfacit, multo asperioribus verbis, quam cum gravissime accusabat. Ait enim se ex litteris tuis intelligere tibi non placere, quod ad multos de me asperius scripserit; itaque se poenitere, quod animum tuum offenderit, sed se iure fecisse. Deinde perscribit spurcissime, quas ob causas fecerit. Sed neque hoc tempore nec antea patefecisset odium suum in me, nisi omnibus rebus me esse oppressum videret. Atque utinam vel nocturnis, quemadmodum tu scripseras, itineribus propius te accessissem! Nunc nec ubi nec quando te sim visurus, possum suspicari. 3. De coheredibus Fufidianis nihil fuit, quod ad me scriberes. Nam et aequum postulant et, quidquid egisses, recte esse actum putarem. 4. De fundo Frusinati redimendo iam pridem intellexisti voluntatem meam; etsi tum meliore loco res erant nostrae neque tam mihi desperatum iri videbantur, tamen in eadem sum voluntate. Id quemadmodum fiat, tu videbis. Et velim, quoad poteris, consideres, ut sit, unde nobis suppeditentur sumptus necessarii. Si quas habuimus facultates, eas Pompeio tum, cum id videbamur sapienter facere, detulimus. Itaque tum et a tuo villico sumpsimus et aliunde mutuati sumus, cum Quintus quereretur per litteras sibi nos nihil dedisse; qui neque ab illo rogati sumus neque ipsi eam pecuniam adspeximus. Sed velim videas, quid sit, quod confici possit, quidque mihi de omnibus des consilii: et causam nosti. 5. Plura ne scribam, dolore impedior. Si quid erit, quod ad quos scribendum meo nomine putes, velim, ut soles, facias; quotiesque habebis, cui des ad me litteras, nolim praetermittas. Vale.

XIV. (A. U. C. 707.)

CICERO ATTICO S.

1. Non me offendit veritas litterarum tuarum, quod me cum communibus tum praecipuis malis oppressum ne incipis quidem, ut solebas, consolari faterisque id fieri iam non posse. Nec enim ea sunt, quae erant antea, cum, ut nihil aliud, comites me et socios habere putabam. Omnes enim Achaici deprecatores itemque in Asia, quibus non erat ignotum, etiam quibus erat, in Africam dicuntur navigaturi. Ita praeter Laelium neminem habeo culpae socium; qui tamen hoc meliore in causa est, quod iam est receptus. 2. De me autem, non dubito, quin ad Balbum et ad Oppium scripserit; a quibus, si quid esset laetius, certior factus essem; tecum etiam essent locuti: quibuscum tu de hoc ipso colloquare velim et ad me, quid tibi responderint, scribas; non

---

1. *satisfecit* R. — 2. *enim* om. R. — 3. *scripsit* MRI. (Ut nos, Bosius.) — 4. *quod*] *quidem* R. — *offenderet* pr. M. — *perscripsit* R. — 6. *me omnibus rebus* R. — 9. *Suffidianis* I. — 11. *putaret* M, *putarent* I. — 13. *neque tam mihi desperatum iri videbantur* XYZ: *neque tamen mihi desperaturi ita videbantur* M, *neque desperaturi mihi ita videbamur* RE, *neque tamen mihi desperaturi ita videbamur* I. — 14. *Id*] *is* MR, *iis* I. — *fiat, tu*] *flatu* MRI. (Utrumque correxit Victorius.) — 16. *tum Pompeio* I. — 17. *abunde* R. — 18. *nos sibi* R. — 22. *nomine putes*] *non potes* R. — 23. *quotienscunque* R. — *quoi* M. — 24. *nolim*] *velim* M. — 27. *tum communibus malis tum praecipuis oppressum* I. — 30. *cum ut*] *ut* R, *et ut* I. — 31. *itemque* MRI, *item qui* Victorio auctore E. — 33. *meliore in casu* MI, *meliore casu* R. — 35. *latius* pr. M.

quod ab isto salus data quidquam habitura sit firmitudinis; sed tamen aliquid consuli et prospici poterit. Etsi omnium conspectum horreo, praesertim hoc genero; tamen, in tantis malis quid aliud velim, non reperio. 3. Quintus pergit, ut ad me et Pansa scripsit et Hirtius isque item Africam petere cum ceteris dicitur. Ad Minucium Tarentum scribam et tuas litteras mittam. Ad te scribam, numquid egerit. HS. xxx. potuisse mirarer, nisi multa de Fufidianis praediis. Et † advideo tamen. Te exspecto; quem videre, si ullo modo potest — poscit enim res —, pervelim. Iam extremum concluditur. Ibi facile est, quid quare sit gravius existimare. Vale.

XV. (A. U. C. 707.)

CICERO ATTICO S.

1. Quoniam iustas causas affers, quod te hoc tempore videre non possim, quaeso, quid sit mihi faciendum. Ille enim ita videtur Alexandream tenere, ut eum scribere etiam pudeat de illis rebus. Hi autem ex Africa iam affuturi videntur; Achaici, item ex Asia redituri ad eos aut libero aliquo loco commoraturi. Quid mihi igitur putas agendum? Video difficile esse consilium. Sum enim solus aut cum altero, cui neque ad illos reditus sit neque ab his ipsis quidquam ad spem ostendatur. Sed tamen scire velim, quid censeas; idque erat cum aliis, cur te, si fieri posset, cuperem videre. 2. Minucium xii. sola curasse scripsi ad te antea; quod superest, velim videas, ut curetur. Quintus non modo non cum magna prece ad me sed acerbissime scripsit; filius vero mirifico odio. Nihil fingi potest mali, quo non urgear. Omnia tamen sunt faciliora quam peccati dolor, qui et maximus est et aeternus; cuius peccati si socios essem habiturus ego, quos putavi, tamen esset consolatio tenuis. Sed habet aliorum omnium ratio exitum, mea nullum. Alii capti, alii interclusi non veniunt in dubium de voluntate; eo minus scilicet, cum se expedierint et una esse coeperint. Ii autem ipsi, qui sua voluntate ad Fufium venerunt, nihil possunt nisi timidi existimari. Multi autem sunt, qui, quicunque sunt, modo ad illos se recipere volent, recipientur. Quo minus debes mirari non posse me tanto dolori resistere. Solius enim meum peccatum corrigi non potest, et

---

2. *perspici* R. — 3. *genere* I. — *aliud*] *aliquid* MR. — 5. *Tarentum*] *parantem* Y, *parentem* XZ, *parentum* MI, *Patencum* (sic) R. (Correxit I. F. Gronovius.) — 6. *et tuas* MR: *cum tuas* I, *tuas* cum Grutero E. — *nam quid* MRI. — *egerim* MI. — 7. *Fusidianis* R, *Suffidianis* I. — *advideo* M: *id video* RE, *adiudico* I. Malim: *aveo*. Or. — 8. *Te exspecto*] *exspecto* MR, *et exspecto* I. (Ut nos, Lambinus.) — *quam* MRI. (Corr. ex XYZ et a Victorio.) — *modo potest — poscit enim res*] *modo potest enim res* XYZ, *modo post enim res* MR, *modo potest res: enim* I. (Correxit Graevius.) — 9. *pervelim*, quod malebat Ernestius, I: *pervellem* XYZMRE. — *Ibi* MI, *ubi* R, *Tibi* E cum mg. Repett. Lamb. (*Difficile est* I. F. Gronovio auctore Schuetzius.) — *quid quare* Ernestius: *quod quale* MRI, *quid, quale* post Lambinum E. — 10. *gravis* MR, *grave est* I. (Correxit Victorius.) — 14. *possum* R. — *cum* M. (*enim* mg. M.) — *Alexandream* Victoriana pr.: *Alexandriam* RIE et fort. M. — 15. *pudeat etiam scribere* R. — 16. *Achaici, item* I: *Achaei ii item* Y, *Achaei item* MRE. — 17. *igitur*] *agitur* pr. M. — 21. *Minucium*] *Annulium* I. — 24. *urgeat* R. — 26. *ego*] *eos* Corrado auctore Lambinus. — *esset ea consolatio* RI et corr. M. — 29. *se* om. I. — *Hi* RI. — 30. *Fusium* R, *Suffium* I. — 31. *quocunque* RI. — *se* om. R. — 32. *velint* Lambinus. Malim: *si modo - - volent*. Or. — *recipiemur* R. — 33. *dolore* pr. M.

fortasse Laelii. Sed quid me id levat? Nam C. quidem Cassium aiunt consilium Alexandream eundi mutavisse. 3. Haec ad te scribo, non ut queas tu demere sollicitudinem, sed ut cognoscam, ecquid tu ad ea afferas, quae me conficiunt; ad quae gener accedit et cetera; quae, fletu reprimor, ne scribam. Quin etiam Aesopi filius me excruciat. Prorsus nihil abest, quin sim miserrimus. Sed ad primum revertor, quid putes faciendum: occultene aliquo propius veniendum, an mare transeundum. Nam hic maneri diutius non potest. 4. De Fufidianis quare nihil potuit confici? Genus enim condicionis eiusmodi fuit, in quo non solet esse controversia; cum ea pars, quae videtur esse minor, licitatione expleri possit. Haec ego non sine causa quaero. Suspicor enim, coheredes dubiam nostram causam putare et eo rem in integro esse malle. Vale. Pridie Idus Mai.

XVI. (A. U. C. 707.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Non meo vitio fit, hoc quidem tempore — ante enim est peccatum —, ut me ista epistola nihil consoletur. Nam et exigue scripta est et suspiciones magnas habet non esse ab illo; quas animadvertisse te existimo. De obviam-itione ita faciam, ut suades. Neque enim ulla de adventu eius opinio est; neque, si qui ex Asia veniunt, quidquam auditum esse dicunt de pace; cuius ego spe in hanc fraudem incidi. Nihil video, quod sperandum putem, nunc praesertim, cum ea plaga in Asia sit accepta, in Illyrico, in Cassiano negotio, in ipsa Alexandrea, in urbe, in Italia. Ego vero, etiamsi rediturus ille est, qui adhuc bellum gerere dicitur, tamen ante reditum eius negotium confectum iri puto. 2. Quod autem scribis quandam laetitiam bonorum esse commotam, ut sit auditum de litteris, tu quidem nihil praetermittis, in quo putes aliquid solatii esse; sed ego non adducor quemquam bonum ullam salutem putare mihi tanti fuisse, ut eam peterem ab illo, et eo minus, quod huius consilii iam ne socium quidem habeo quemquam. Qui in Asia sunt, rerum exitum exspectant. Achaici etiam Fufio spem deprecationis † afferunt. Horum et timor idem fuit primo, qui meus, et constitutum; mora Alexandrina causam illorum correxit, meam evertit. 3. Quamobrem idem a te nunc peto, quod superioribus litteris, ut, si quid in perditis rebus dispiceres, quod mihi putares faciendum, me moneres. Si recipior ab iis — quod vides non fieri —,

---

1. *levat? Nam C.* MRI: *levat? C.* E. — *equidem* MRI. — 3. *quem tuam* M. (*queas tu* mg. M.) — *et quid* MRI. — 5. *Aesopi*] *tuae sororis* I. F. Gronovius. — 7. *occultem* pr. M, *occultem ne* corr. M. — 8. *De* om. MRI. (Inseruit Cratander.) — 11. Fort. *illicitatione*. Cfr. de Off. 3, 15, 61. OR. — *possit* Corradus: *posset* MRIE. — 13. *esse malle. Vale* Cratander et Lambinus: *esse. Vale* MRIE. — *Mai.*] *Martii* «cum priscis exemplaribus» Pius. 16. *fit*] *fuit* RI. — 17. *scripta haec est* I. — 18. *magnas* om. R. — 19. *ulla de adventu* Lambino auctore Schuetzius: *valde adventu* MRI, *valde de adventu* Victorio auctore E. — 23. *sit* om. I. — 24. *in* ante *Italia* om. MR. — 29. *ab ullo* MRI. (Corr. in Asc. pr.) — 31. *et rerum* I. — 32. *afferunt*] *differunt* I. F. Gronovius. Malim *auferunt*. OR. — 33. *constitutum*] *consilium* Beroaldus, *institutum* Ursinus. — 34. *superioribus*] *prioribus* R, *tui prioribus* I. — 36. *iis* R: *his* MIE.

tamen, quoad bellum erit, quid agam aut ubi sim, non reperio; sin iactor, eo minus. Itaque tuas litteras exspecto; easque ut ad me sine dubitatione scribas, rogo. 4. Quod suades, ut ad Quintum scribam de his litteris: facerem, si me quidquam istae litterae delectarent. Etsi quidam scripsit ad me his verbis: „Ego, ut in his malis, Patris sum „non invitus; essem libentius, si frater tuus ea de te loqueretur, quae „ego audire vellem." Quod ais illum ad te scribere me sibi nullas litteras remittere, semel ab ipso accepi; ad eas Cephalioni dedi, qui multos menses tempestatibus retentus est. Quintum filium ad me acerbissime scripsisse iam ante ad te scripsi. 5. Extremum est, quod te orem, si putas rectum esse et a te suscipi posse, cum Camillo communices, ut Terentiam moneatis de testamento. Tempora monent, ut videat, ut satisfaciat, quibus debet. Auditum ex Philotimo est eam scelerate quaedam facere. Credibile vix est; sed certe, si quid est, quod fieri possit, providendum est. De omnibus rebus velim ad me scribas, et maxime quid † scribas de ea. In quo tuo consilio egeo, etiamsi nihil excogitas; id enim mihi erit pro desperato. III. Nonas Iun.

XVII. (A. U. C. 707.)

CICERO ATTICO S.

1. Properantibus tabellariis alienis hanc epistolam dedi; eo brevior est, et, quod eram missurus meos. Tullia mea venit ad me pridie Idus Iun. deque tua erga se observantia benevolentiaque mihi plurima exposuit litterasque reddidit trinas. Ego autem ex ipsius virtute, humanitate, pietate non modo eam voluptatem non cepi, quam capere ex singulari filia debui; sed etiam incredibili sum dolore affectus, tale ingenium in tam misera fortuna versari idque accidere nullo ipsius delicto, summa culpa mea. Itaque a te neque consolationem iam, qua cupere te uti video, nec consilium, quod capi nullum potest, exspecto; teque omnia cum superioribus saepe litteris, tum proximis tentasse intelligo. Ego cum Sallustio Ciceronem ad Caesarem mittere cogitabam. Tulliam autem, non videbam esse causam, cur diutius mecum tanto in communi maerore retinerem. Itaque matri eam, cum primum per ipsam liceret, eram remissurus. Pro ea, quam ad modum consolantis scripsisti, putato ea me scripsisse, quae tu ipse intelligis responderi potuisse. 2. Quod Oppium tecum scribis locutum, non abhorret a mea suspicione

---

1. *ibi* M. — 2. *iactor aut reiicior*, *eo* Cratander et Lambinus. — *easque*] Fort. *eaque*. Or. — 3. *ad Quintum*] *atque* M, *ad te* I. — 4. Malim *de iis*. Or. — *Etsi quidam scripsit*] *Quidam scripsit etsi* MR, *Quidam scripsit* I. — 6. *eadem de* R. — 7. *ego* om. R. — 8. *ipso*] *ipso illo* corr. M, *illo* R. — 9. *ad me* om. R. — 10. *quod*] «Alibi dicit *ut*.» Ern. — 13. *debet* Asc. pr. et Lambinus: *debeat* MRIE. — 16. *quid scribas de ea* MRI: *quid scribas de eo* Popma auctore E. (*scribas* om. Cod. Faërni. Malim: *quid scias de ea*. Or. — *ego* I. — 17. *pro desperato*] *pro explorato* R. (Ut nos, ZMI.) Fort. *pro explorato: desperabo*. Or.) — 21. *est etiam quod eram transmissurus* I. — *meos*] *in eos* I, *nostros* mg. Cratandri. (*quod cras missuri nostros eramus* Cod. (?) Ursini.) — 23. *ipsius*] *his vis* pr. M. — 24. *voluntatem* pr. M. — 28. *cupere*] *caperem* R. — *neque* I. — 32. *matri eam*] *ematriam* Y, *ematiam* M, *Emathiam* RI. (Correxit Bosius.) — 33. *eram*] *eam* MR. — *quemadmodum* MRI. — *consolandis* MR. — *scripsisti*, *putato ea me* Graevius: *scripsisti pro tanta tato me* Y, *scripsisti P. tanta eo me* MRI, *scripsisti, ὦ τάν, ea putato me* auctore Iac. Gronovio E.

eius oratio. Sed non dubito, quin istis persuaderi nullo modo possit ea, quae faciant, mihi probari posse, quoquo modo loquar. Ego tamen utar moderatione, qua potero. Quamquam, quid mea intersit, ut eorum odium non subeam, non intelligo. 3. Te iusta causa impediri, quo minus ad nos venias, video; idque mihi valde molestum est. Illum ab Alexandrea discessisse nemo nuntiat; constatque ne profectum quidem illim quemquam post Idus Mart. nec post Idus Decembr. ab illo datas ullas litteras. Ex quo intelligis illud de litteris a. d. v. Id. Febr. datis — quod inane esset, etiamsi verum esset — non verum esse. L. Terentium discessisse ex Africa scimus Paestumque venisse. Quid is afferat aut quo modo exierit aut quid in Africa fiat, scire velim. Dicitur enim per Nasidium emissus esse. Id quale sit, velim, si inveneris, ad me scribas. De HS. x., ut scribis, faciam. Vale. XIIX. Kalend. Quinct.

XVIII. (*A. U. C.* 707.)

CICERO ATTICO S.

1. De illius Alexandrea discessu nihil adhuc rumoris, contraque opinio valde esse impeditum. Itaque nec mitto, ut constitueram, Ciceronem et te rogo, ut me hinc expedias. Quodvis enim supplicium levius est hac permansione. Hac de re et ad Antonium scripsi et ad Balbum et ad Oppium. Sive enim bellum in Italia futurum est sive classibus utetur, hic esse me minime convenit; quorum fortasse utrumque erit, alterum certe. 2. Intellexi omnino ex Oppii sermone, quem tu mihi scripsisti, quae istorum via esset; sed, ut eam flectas, te rogo. Nihil omnino iam exspecto nisi miserum. Sed hoc perditius, in quo nunc sum, fieri nihil potest. Quare, et cum Antonio loquare, velim, et cum istis; et rem, ut poteris, expedias, et mihi quam primum de omnibus rebus rescribas. Vale. XII. Kal. Quinct.

XIX. (*A. U. C.* 707.)

CICERO ATTICO S.

1. Cum tuis dare possem litteras, non praetermisi, etsi, quid scriberem, non habebam. Tu ad nos et rarius scribis, quam solebas, et brevius; credo, quia nihil habes, quod me putes libenter legere aut audire posse. Verumtamen velim, quod erit, qualecunque erit, scribas. Est autem unum, quod mihi sit optandum, si quid agi de pace possit; quod nulla equidem habeo in spe. Sed, quia tu leviter interdum significas, cogis me sperare, quod optandum vix est. 2. Philotimus dicitur

---

4. *odium non subeam* I. F. Gronovius: *odium subeam* MRIE. — 5. *valde si molestum* M, *valde scilicet molestum* Codd. Regii (?) Lallemandi. — *ab* fort. delendum. Cfr. Ep. 25, 2. OR. et 18, 1. BAIT. — 6. *illim* cum Codd. Malasp. Bosius: *illi* MI, *illo* R, *illinc* cum Cod. Faërni E. — 8. *Ex quo illud intelligis: illud* MR. — 9. *inane*] *mane* I. — 12. *Vasidium* R. — *emissus*] *me missus* M, *missus* R, *ad me missum* (sic) I. (Corr. ex mg. Crat.) — 13. *de his rebus, quas mihi notas esse voluisti, ut scribis* I. — 16. *ab Alexandria* I. — 19. *mansione* I. — 20. *est*] *et* I. — 23. *flictas* M. — 25. *Quare cum* I. — 26. *et* ante *rem* deletum malebat Ernestius. — *ut* om. M. — 30. *possim* MI. — *quod* Ernestius. — 33. *velim, quod* Lambinus: *velim quid* MRI, *velim, si quid* cum Asc. pr. E. — 36. *coges* MI. — *superare* R. — *dicitur idus* R, *dicitur secedere idus* I.

Idib. Sext. Nihil habeo de illo amplius. Tu, velim, ad ea mihi rescribas, quae ad te antea scripsi. Mihi tantum temporis satis est, dum, ut in pessimis rebus, aliquid caveam, qui nihil unquam cavi. Vale. xi. Kal. Sext.

XX. (A. U. C. 707.*)*

CICERO ATTICO S.

1. xvii. Kal. Sept. venerat die xxiix. Seleucea Pieria C. Trebonius, qui se Antiocheae diceret apud Caesarem vidisse Quintum filium cum Hirtio. Eos de Quinto, quae voluissent, impetrasse nullo quidem negotio. Quod ego magis gauderem, si ista nobis impetrata quidquam ad spem explorati haberent. Sed et alia timenda sunt ab aliis, et ab hoc ipso quae dantur, ut a domino, rursus in eiusdem sunt potestate. 2. Etiam Sallustio ignovit. Omnino dicitur nemini negare; quod ipsum est suspectum, notionem eius differri. M. Gallius Q. F. mancipia Sallustio reddidit. Is venit, ut legiones in Siciliam traduceret: eo protinus iturum Caesarem Patris. Quod si faciet, ego, quod ante mallem, aliquo propius accedam. Tuas litteras ad eas, quibus a te proxime consilium petivi, vehementer exspecto. Vale. xvi. Kal. Septembr.

XXI. (A. U. C. 707.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Accepi vi. Kal. Sept. litteras a te datas xii. Kal. doloremque, quem ex Quinti scelere iampridem acceptum iam abieceram, lecta eius epistola gravissimum cepi. Tu etsi non potuisti ullo modo facere, ut mihi illam epistolam non mitteres, tamen mallem non esse missam. Ad ea autem, quae scribis de testamento, videbis, quid et quo modo. De nummis et illa sic scripsit, ut ego ad te antea; et nos, si quid opus erit, utemur ex eo, de quo scribis. 2. Ille ad Kal. Sept. Athenis non videtur fore. Multa eum in Asia dicuntur morari, maxime Pharnaces. Legio xii., ad quam primum Sulla venit, lapidibus † egisse hominem dicitur. Nullam putant se commoturam. Illum arbitrantur protinus Patris in Siciliam. Sed, si hoc ita est, huc veniat necesse est. Ac mallem illum. Aliquo enim modo hinc evasissem! Nunc metuo, ne sit exspectandum; et cum reliquis etiam loci gravitas huic miserrimae perfe-

---

3. *ut* om. I. — *qui*] *cui* pr. M. — 7. *xvii.* M: *Septimo* R (sed in exempl. Basil. atramento scriptum), *Ad xvii.* I, *Septimo decimo* E. — *xviii.* R. — *Seleucia* RE. — *Peria* MRI. — *C. Trebonius, qui se Antiocheae diceret* Lambinus cum Y: *C. Trebonii is qui se Antiocheae* (*Antiochea* M) *diceret* MI, *C. Trebonii isque diceret se Antiochie* R, *C. Trebonius, is qui se Antiocheae diceret* cum Cod. Ball. E. — 8. *filium*] *fratrem* R. — 9. *eosque de eo* I. — 11. *ab aliis, et* Ascensianae tres et Cratander: *ab aliis que et* M, *ab aliis quae et* RI, *ab aliisque et* cum Victorio E. — 12. *dantur: ut ea rursus* R. — 13. *Sallustius novit* pr. M. (Correctio *Sallustio ignovit* postea deleta est.) — 14. *notionem*] *cognitionem* Cod. (?) Ursini. Fort. *ultionem*. Or. — 15. *eo* Codd. Regii (?) Lallemandi: *et* MRIE. — 18. *xvii.* R. — 23. *recepi* malebat Ernestius. — 26. *ut*] *tu* R, *tamen* I. — 29. *primam* I. F. Gronovius. — *Sulla*] *si illa* pr. M, *sylla* corr. M. — *egisse*] Malim *eiecisse*, ut Cornel. I. Fr. 36. Or. — 30. *commoraturam* R. — *arbitrabantur* MI. — 31. *est necesse* I. — *At* R. — 32. *illum*] Fort. *illim* (Patris) recta in Siciliam iret. Or. — *enim modo hinc* MRI: *enim hinc* cum Cod. Helmst. auctore Graevio E. — 33. *reliquos* MI. — *huic miserrimae* Cod. in mg. Repett. Lamb.: *huic miserrime* ZMI, *hinc miserrime* R, *hic miserrime* cum Victorio E. (Cfr. Ep. 25, 3.)

renda. 3. Quod me mones, ut ea, quae ad tempus, accommodem: facerem, si res pateretur et si ullo modo fieri posset. Sed in tantis nostris peccatis tantisque nostrorum iniuriis nihil est, quod aut facere dignum nobis aut simulare possim. Sullana confers: in quibus omnia genere ipso praeclarissima fuerunt, moderatione paullo minus temperata. Haec autem eiusmodi sunt, ut obliviscar mei; multoque malim, quod omnibus sit melius, quorum utilitati meam iunxi. Tu ad me tamen velim quam saepissime scribas, eoque magis, quod praeterea nemo scribit; ac si omnes, tuas tamen maxime exspectarem. Quod scribis illum per me Quinto fore placatiorem, scripsi ad te antea eum statim Quinto filio omnia tribuisse, nostri nullam mentionem. Vale.

XXII. (A. U. C. 707.)

CICERO ATTICO S.

1. Diligenter mihi fasciculum reddidit Balbi tabellarius. Accepi enim a te litteras, quibus videris vereri, ut epistolas illas acceperim; quas quidem vellem mihi nunquam redditas. Auxerunt enim mihi dolorem; nec, si in aliquem incidissent, quidquam novi attulissent. Quid enim tam pervulgatum, quam illius in me odium et genus hoc litterarum? quod ne Caesar quidem ad istos videtur misisse, [quasi] quo illius improbitate offenderetur, sed, credo, uti notiora nostra mala essent. Nam quod te vereri scribis, ne illi obsint, eique rei mederi; ne rogari quidem se passus est de illo; quod quidem mihi molestum non est: illud molestius, istas impetrationes nostras nihil valere. 2. Sulla, ut opinor, cras hic erit cum Messala. Currunt ad illum pulsi a militibus; qui se negant usquam, nisi acceperint. Ergo ille huc veniet, quod non putabant; tarde quidem. Itinera enim ita facit, ut multos dies in oppidum ponat. Pharnaces autem, quoquo modo aget, afferet moram. Quid mihi igitur censes? Iam enim corpore vix sustineo gravitatem huius caeli, quae mihi laborem affert in dolore. An his illuc euntibus mandem, ut me excusent, ipse accedam propius? Quaeso, attende, et me, quod adhuc saepe rogatus non fecisti, consilio iuva; scio rem difficilem esse, sed, ut in malis. Etiam illud mea magni interest, te ut videam. Profecto aliquid profecero, si id acciderit. De testamento, ut scribis, animadvertes.

---

1. *ea, quae ad tempus, accommodem* M: *ea ad tempus accommodem* R, *ea videam, quae ad tempus accommodem* IE. — 6. *obliviscar mittoque* M, *obliviscar; multoque* RI. (Emendavit Ernestius.) — 7. *utilitatem* RI. — 8. *vellem* MR. — 10. *per meque fore* M, *per me fore* I. — *antea*] *ad ea* MI. — *eum*] *enim* RI. — 16. *nunquam mihi* I. — 17. *nec* om. MRI. (Supplevit Manutius.) — 19. *ne*] *nec* MRI. — *quasi* ante nos seclusit Ernestius. — *improbitatem offenderet* I. — 21. *vereri te* R. — *ne rogari*] *negari* MRI. (Correxit Victorius.) — 23. *Sulla*] *si illa* pr. M, *Sylla* corr. M. — 24. *cras hic erit hic* pr. M, *cras erit hic* RI et corr. M. (Ut nos, Bosius.) — 25. *negatus quam* pr. M, *negat usquam* corr. M et R. — 26. *putabat* R. — Fort. *in quodque oppidum.* Or. — 27. *agit* I. — 29. *caeli huius* I. — *quae* Lambinus: *qui* MRIE. — 30. *ut*] *utinam* R. — 31. *saepe rogatus*] *seperibatus* pr. M. — *non rogatus fecisti* Schuetzius. — 32. *ut malis* MRI. (Correxit Beroaldus.)

XXIII. (A. U. C. 707.)

CICERO ATTICO S.

1. Quod ad te scripseram, ut cum Camillo communicares, de eo Camillus mihi scripsit te secum locutum. Tuas litteras exspectabam; nisi illud quidem mutari, si aliter et oportet, non video posse. Sed cum ab illo accepissem litteras, desideravi tuas. Etsi putabam te certiorem factum non esse. Modo valeres! Scripseras enim te quodam valetudinis genere tentari. 2. Acusius quidam Rhodo venerat IIX. Id. Quinct. Is nuntiabat Quintum filium ad Caesarem profectum IV. Kal. Iun.; Philotimum Rhodum pridie eum diem venisse; habere ad me litteras. Ipsum Acusium audies. Sed tardius iter faciebat. Eo feci, ut † ego celeriter eunti darem. Quid sit in iis litteris, nescio; sed mihi valde Quintus frater gratulatur. Equidem in meo tanto peccato nihil ne cogitatione quidem assequi possum, quod mihi tolerabile possit esse. 3. Te oro, ut de hac misera cogites; et illud, de quo ad te proxime scripsi, ut aliquid conficiatur ad inopiam propulsandam, et etiam de ipso testamento. Illud quoque vellem antea; sed omnia timuimus. Melius quidem in pessimis nihil fuit discidio. Aliquid fecissemus ut viri, vel tabularum novarum nomine vel nocturnarum expugnationum † vel Metellae vel omnium malorum; nec res perisset et videremur aliquid doloris virilis habuisse. Memini omnino tuas litteras sed et tempus illud; etsi quidvis praestitit. Nunc quidem ipse videtur denuntiare. Audimus enim † detestaturi Elodi. Generumne nostrum potissimum, ut hoc, vel tabulas novas? Placet mihi igitur et idem tibi nuntium remitti. Petet fortasse tertiam pensionem. Considera igitur, tumne, cum ab ipso nascetur, an prius. Ego, si ullo modo potuero, vel nocturnis itineribus experiar, ut te videam. Tu et haec et si quid erit, quod intersit mea scire, scribas velim. Vale.

XXIV. (A. U. C. 707.)

CICERO ATTICO S.

1. Quae dudum ad me et quae etiam ante bis ad Tulliam de me

---

3. *Camillio* I. — 4. *Camillius* I. — *scripsisse se tecum* Y, *scripsisse cum* M, *scripsisse te cum eo* I. (Corr. ex ZR.) — 5. *Nisi*] *ni sic* Y. — *aliter et* MR: *aliter est et* IE, *aliter est ut* Manutius. Cfr. Wesenberg Emendd. Cic. Epp. Hauniae 1840. p. 57., quibus hodie demum (Kal. Iun. 1841.) uti potui. Or. — 6. *ab illo*] *a nillo* M, *a nullo* RI. (Correxit Corradus.) — *Etsi*] *et sic* XY. — 7. *valere* MR. — 8. *Agusius* M, *Augusius* R, *Augustus* I. (Corr. ex Y.) — *quidem* I. — 10. *pridie eius diei* Asc. sec. et Victorius. (Ut nos, YZMRI.) — 11. *Augusium* R, *Augustum* MI. — *audiens* MI. — *ut ego celeriter eunti* Y: *ut eo celeriter eunti* MI, *ut has celeriter eunti* RE. Malim: *ut meo celeripedi*. Cfr. ad Att. 9, 2, 1. Or. — 12. *his* MI. — 13. *nihil negotiatione* MI. — 18. *dissidio* I. — *viri* Pantagatho auctore Lambinus et Luenemannus: *vini* YE, *vivi* MRI. — 19. *velim Metellae* Z teste Bosio, *vel in Metellae* Z teste Lambino. Malim: *expugnationum villae Metellae*. Or. — 20. *maiorum* MRI. (Ut nos, Z teste Lambino.) — *ne* I. — 22. *quidvis*] *quid ius* I. — *Audivimus* I. — 23. *detestaturi Elodi* Y: *destaturi Clodi* Z, *de staturi elodi* MR, *de Staturi Clodii* I, *de statu urbis. O dii!* I. F. Gronovius, *de statu rei publicae. O dii!* auctore Manutio E. — 24. *et idem*] *est idem* MR, *et est idem* I. Fort. *et item*. Or. — 25. *tum ne vim abuso nascetur* MR, *tum me vim ab ipso nascetur* I. (Ut nos, Manutius.) — 28. *mea*] *me* MRI. (Correxit Ernestius.) — 31. *Quae dudum*] *Quaedam* RI. — *etiam ante bis ad*] *etiam ad me bis ad* XYZ, *etiam ad me visat* MI, *etiam ad me vis: ad* R. (Ut nos, Victorius. Videtur excidisse *antequam*, sic: *etiam, antequam ad me, bis ad*. Or.)

scripsisti, ea sentio esse vera. Eo sum miserior — etsi nihil videbatur addi posse —, quod mihi non modo irasci gravissima iniuria accepta, sed ne dolere quidem impune licet. Quare istuc feramus. Quod cum tulerimus, tamen eadem erunt perpetienda, quae tu, ne accidant, ut caveamus, mones. Ea enim est a nobis contracta culpa, ut omni statu omnique populo eundem exitum habitura videatur. 2. Sed ad meam manum † redi; dehinc enim haec occultius agenda. Vide quaeso etiamnunc de testamento, quod tum factum, cum illa † quaerere coeperat. Non, credo, te commovit; neque enim rogavit, ne me quidem. Sed quasi ita sit, quoniam in sermonem iam venisti, poteris eam monere, ut alicui committat, cuius extra periculum huius belli fortuna sit. Equidem tibi potissimum velim, si idem illa vellet; quam quidem celo miseram me hoc timere. De illo altero, scio equidem venire nunc nil posse; sed seponi et occultari possunt, ut extra ruinam sint eam, quae impendet. 3. Nam quod scribis nobis, nostra et tua Tulliae fore parata: tua credo; nostra quae poterunt esse? De Terentia autem — mitto cetera, quae sunt innumerabilia — quid ad hoc addi potest? Scripseras, ut HS. XII. permutarem; tantum esse reliquum de argento. Misit illa CCIↃↃ. mihi et adscripsit tantum esse reliquum. Cum hoc tam parvum de parvo detraxerit, perspicis, quid in maxima re fecerit? 4. Philotimus non modo nullus venit, sed ne per litteras quidem aut per nuntium certiorem facit me, quid egerit. Epheso qui veniunt, ibi se eum de suis controversiis in ius adeuntem vidisse nuntiant; quae quidem — ita enim veri simile est — in adventum Caesaris fortasse reiiciuntur. Ita aut nihil puto eum habere, quod putet ad me celerius perferendum, et eo me magis esse despectum; aut etiamsi quid habet, id, nisi omnibus suis negotiis confectis, ad me referre non curat. Ex quo magnum equidem capio dolorem, sed non tantum, quantum videor debere. Nihil enim mea minus interesse puto, quam quid illinc afferatur. Id quam ob rem, te intelligere certo scio. 5. Quod me mones de vultu et oratione ad tempus accommodanda, etsi difficile est, tamen

---

1. *miseriore si* M, *miserior si* RI. — 3. *liceat* MRI. (Correxit Ernestius.) — *istuc* MR: *istud* IE. — 5. *ut* om. MI. — *omnia* M. — 7. *reddiderunt et enim haec occultius acceda* M, *reddiderint enim haec o. agenda* R, *reddiderint enim haec o. accedam* I, *rediero: dehinc enim haec o. agenda* Schuetzius, (Ut nos, Y.) — 8. *quaerere*] «Legendum *haerere.*» Pius. et sic Asc. tertia. Rursus Mureto auctore Schuetzius. — 9. *te commovit; neque enim rogavit* auctore I. F. Gronovio Schuetzius: *te commorit neque enim rogarit* YE, *et commoti neque eum rogari* MR, *et commoti neque enim rogari* I. — 10. *sermone* MRI. (Corr. in Asc. tertia.) — 11. *aliquoi* pr. M, *aliqua* corr. M. — *fortunas te quidem* MRI, *fortuna est. Equidem* Victoriana pr. (Ut nos, Manutiana.) — 12. *celo miseram me hoc timere. De illo altero, scio* Manutius: *celo miseram me in hoc timere de illo altero. Scio* YE, *celo miseram mi hoc timere* cet. M, *Celio miseram mihi hoc timere* cet. R, *celo miseram in hoc timere* cet. I. — 15. *scribis nobis, nostra* Orellius: *scribis, nobis nostra* E. (*nobis* om. Asc. pr.) — *nostre et tue* M, *nostrae et tuae* RI. — *Tulliae*] *Terentiae* MRI. Emendavit Lambinus in mg. Repett.) — 16. *esse si de* MRI. — 18. *permutarem* auctore Corrado Schuetzius: *permutaret* MRIE. — 19. *CCLII.* RI. — 21. *ne*] *se* MI. — *aut*] *ut* MI. — 22. *se eum*] *secum* MI. — 23. *nuntiantque quidem* M. — 24. *adventu* I. — 25. *aut*] *autem* I. — *puto eum habere quod* bis posuit M. — 26. *perferundum* R. — *et*] *ut* M. — *aut*] *ut* MRI. — *etiamsi*] *eram si* M. — 27. *curet* MRI. (Correxit Lambinus in mg. Repett.) — 28. *quantum*] *quam* R. — 30. *certe* MRI. — 31. *voltu* M. — *ad tempus*] *attem* M, *ad rem* R, *Atteni* I. (Correxit Victorius.) — *accommodandam* MI.

imperarem mihi, si mea quidquam interesse putarem. Quod scribis, litteris putare Africanum negotium confici posse: vellem scriberes, cur ita putares; mihi quidem nihil in mentem venit, quare id putem fieri posse. Tu tamen, velim, si quid erit, quod consolationis aliquid habeat, scribas ad me. Sin, ut perspicio, nihil erit, scribas id ipsum. Ego ad te, si quid audiero citius, scribam. Vale. IIX. Id. Sext.

XXV. (A. U. C. 707.)

CICERO ATTICO S.

1. Facile assentior tuis litteris, quibus exponis pluribus verbis nullum consilium, quo a te possim iuvari. Consolatio certe nulla est, quae levare possit dolorem meum. Nihil est enim contractum casu — nam id esset ferendum —; sed omnia fecimus iis erroribus et miseriis et animi et corporis, quibus proximi utinam mederi maluissent! Quam ob rem, quoniam neque consilii tui neque consolationis cuiusquam spes ulla mihi ostenditur, non quaeram haec a te posthac. Tantum velim, ne intermittas; scribas ad me, quidquid veniet tibi in mentem, cum habebis, cui des, et dum erit, ad quem des; quod longum non erit. 2. Illum discessisse Alexandrea rumor est non firmus, ortus ex Sulpicii litteris; quas cuncti postea nuntii confirmarunt: quod verum an falsum sit, quoniam mea nihil interest, utrum malim, nescio. 3. Quod ad te iampridem de testamento scripsi, apud † epistonilas velim; ut possim, advertas. Ego huius miserrimae † facultate confectus conflictor. Nihil unquam simile natum puto; cui si qua re consulere aliquid possum, cupio a te admoneri. Video eandem esse difficultatem, quam in consilio dando ante; tamen hoc me magis sollicitat quam omnia. In pensione secunda caeci fuimus. Aliud mallem; sed praeteriit. Te oro, ut in perditis rebus, si quid cogi, confici potest, quod sit in tuto, ex argento atque satis multa ex supellectile, des operam. Iam enim mihi videtur adesse extremum nec ulla fore condicio pacis eaque, quae sunt, etiam sine adversario peritura. Haec etiam, si videbitur, cum Terentia loquére tu opportune; non queo omnia scribere. Vale. III. Non. Quinct.

---

2. *te putare* Lambinus, *putare te* Graevius, quod malimus. — *posse* om. I. — *velim* MRI. (Correxit Ernestius.) — 3. *tutares* pr. M. — 5. *id*] *ad* I. — 9. *nullum consilium* MR: *nullum te habere consilium* IE. — 10. *a*] *ad* R. — 12. *his* MI. — 13. *maluissent quam ob eam quoniam* M, *maluissent quam obesse. Quamobrem quoniam* I. (Corr. in R et mg. M.) — 15. *ostendere* R. — 16. *ne intermittas scribere* R, *ne pristinum hoc officium intermittas: scribas* I. — 18. *illum discessisse* M, *illum excessisse* R, *illum cessisse* I. — 19. *cuncti*] *euntes* RI. — 20. *nescio*] *scio* MI. — 21. *scripsit* MR. — *apud epistonilas velim ut possim*, *advertas* Y, *apud epistolas velim ut possim adversas* ZMR, *apud epistolas velim ut possim adversus* I, *apud εὔπιστον illas velim; ut possint*, *advertas* Bosio auctore E. — 22. *miserrimae*] *miserum ea* M, *miserrimae ea* R, *miseriam ea* I. (Correxit Ernestius.) — *facultate* MI: *fatuitate* RE. Sententia requirit *infelicitate*. Or. — 23. *simile*] *mile* M, *mille* I. — *quoi* M. — 24. *Video*] *audio* R. — 25. *dando*] *date* MR, *datae* I. (Emendavit Pius.) — *antea* R. — 26. *Aliud* cum Asc. pr. Schuetzius: *Alium* MRIE. — 27. *qui* M. — *conficique* I. — *sit*] *si* R. — 28. *atque*] Schuetzius: *teque* MRI, *neque* cum Victorio E. — *ex*] *est* R et pr. M. — 29. *adesse*] *esse* I. — 31. *loquere tu* Orellius: *loqueretur* MR, *loquetur* I, *loquere* Ascensianae, *loquare* cum Victorio E. — *opportuna* R. — *nonque* M. (*non queo* mg. M.)

LIBER XII.

I. (A. U. C. 708.)

CICERO ATTICO S.

1. Undecimo die postquam a te discesseram, hoc litterularum exaravi, egrediens e villa ante lucem; atque eo die cogitabam in Anagnino, postero autem in Tusculano; ibi unum diem. v. Kalend. igitur ad constitutum. Atque utinam continuo ad complexum meae Tulliae, ad osculum Atticae possim currere! Quod quidem ipsum scribe quaeso ad me; ut, dum consisto in Tusculano, sciam, quid garriat: sin rusticatur, quid scribat ad te; eique interea aut scribes salutem aut nuntiabis, itemque Piliae. Et tamen, etsi continuo congressuri sumus, scribes ad me, si quid habebis. 2. Cum complicarem hanc epistolam, noctuabundus ad me venit cum epistola tua tabellarius; qua lecta, de Atticae febricula scilicet valde dolui. Reliqua, quae exspectabam, ex tuis litteris cognovi omnia. Sed quod scribis, „i g n i c u l u m m a t u t i n u m" γεροντικόν, γεροντικώτερον est memoriola vacillare. Ego enim IV. Kal. Axio dederam, tibi III., Quinto, quo die venissem, id est, pridie Kal. Hoc igitur habebis, novi nihil. Quid ergo opus erat epistola? Quid? Cum coram sumus et garrimus quidquid in buccam? Est profecto quiddam λέσχη, quae habet, etiamsi nihil subest, collocutione ipsa suavitatem.

II. (A. U. C. 708.)

CICERO ATTICO S.

1. Hic †rumores tamen Murcum perisse naufragio; Asinium delatum vivum in manus militum; L. naves delatas [in] Uticam reflatu hoc; Pompeium non comparere nec in Balearibus omnino fuisse, ut Paciaecus affirmat. Sed auctor nullius rei quisquam. Habes, quae, dum tu

4. *Agnino* MI. — 5. *ubi* R. — 7. *ad me quaeso* R. — 8. *sin rusticatur*] *in rusticatu* MRI, *sin rusticetur* mg. Crat. (Correxit Victorius.) — 9. *aut scribes* mg. Cratandri: *ut scribis* RI et pr. M: *aut scribe* quasi ex mg. Cratandri E. — *aut nuntiabis*] *renunciabis* corr. M, *annuntiabis* I, *aut nuntia* cum mg. Crat. E. (Ut nos, R et pr. M.) — 10. *Et tametsi* R. — 14. *matutinum* γεροντικόν, γεροντικώτερον Lambinus in mg. Repett.: *matutinum*, γεροντικώτερον MRE. 15. *Axio*] *axis* R. — 16. *quinto quotidie* M. — *pridie* Orellius: *II.* Y, *v* MRIE. ' Cfr. Schuetzium in Ed. mai, comparatum tamen cum Mongaltio. — 18. *buccam venit. Est* I. — *quaedam* I. — 19. *collocutione*] *cum locutione* pr. M. — 21. om. M. — 22. *rumores tamen*] *rumor est tamen* R. (Ut nos, YMI. Sed malim: *rumor est Statium*. OR.) «Huius libri Epistolas multi varie distinxerunt, quod nullum fere sit in veteribus libris earum discrimen, sed perpetuo orationis contextu scriptae legantur; itaque pro animi arbitrio eas separarunt. Nos fere ubique Decurtatum (Y) hic secuti sumus, in qua epistolae huius libri hac nota: *Z*, aliae ab aliis discernuntur hisque verbis *Hic rumores tamen* secunda Epistola incipit.» BOSIUS. — 23. *L. navis delata* MR, *navis delata* I. (Corr. in ASC. pr.) — *in* om. Cratander et Manutius. .Nos seclusimus. — *reflatur* MR. — 24. *Paciaecus* Orellius: *Patietus* MIE, *Pacietus* R. Cfr. Oudendorp. ad Script. B. Hisp. 5.

abes, locuti sunt. 2. Ludi interea Praeneste. Ibi Hirtius et isti omnes. Et quidem ludi dies octo. Quae coenae! quae deliciae! Res interea fortasse transacta est. O miros homines! At Balbus aedificat; *τί γὰρ αὐτῷ μέλει;* Verum, si quaeris, homini non recta sed voluptaria quaerenti nonne *βεβίωται;* Tu interea dormis. Iam explicandum est *πρόβλημα*, si quid acturus es. Si quaeris quid putem, ego fructum puto. Sed quid multa? Iam te videbo; et quidem, ut spero, de via recta ad me. Simul enim et diem Tyrannioni constituemus et si quid aliud.

III. (A. U. C. 708.)

CICERO ATTICO S.

1. Unum te puto minus blandum esse quam me; et, si uterque nostrûm est aliquando adversus aliquem, inter nos certe nunquam sumus. Audi igitur me hoc *ἀγοητεύτως* dicentem: ne vivam, mi Attice, si mihi non modo Tusculanum, ubi ceteroqui sum libenter, sed *μακάρων νῆσοι* tanti sunt, ut sine te sim tot dies. Quare obduretur hoc triduum, ut te quoque ponam in eodem *πάθει*: quod ita est profecto. Sed velim scire, hodiene statim de auctione, et quo die venias. Ego me interea cum libellis. Ac moleste fero Vennonii me historiam non habere. 2. Sed tamen, ne nihil de re, nomen illud, quod a Caesare, tres habet condiciones: aut emptionem ab hasta — perdere malo; etsi propter ipsam turpitudinem hoc ipsum puto esse perdere —; aut delegationem a mancipe, annua die — quis erit, cui credam? aut quando iste Metonis annus veniet? —; aut, Vettieni condicionem semisse. *Σκέψαι* igitur. Ac vereor, ne iste iam auctionem nullam faciat, sed, ludis factis, *κτύπῳ* subsidio currat. Ne talis vir *ἀλογηθῇ*. Sed *μελήσει*.

---

4. *αυτων* R. — *hominem recta* R. — 6. *es*] *sis* I. — 12. *Unum*] Epistola III. in MRI rursus inseritur post Lib. XVI. Ep. 5., quocirca posterioris loci varias lectt. notabimus litteris inclinatis, *MRI*. — *et*, *si*] *etsi* R, *aut si MRI*. — 14. *hoc me M*. — *ne vivam*] *peream R*, *veniam MI*. — 15. *ceteroqui*] *certe* R, *certe alioqui R*, om. I. (Ut nos, *I*.) — 16. *tot RI* et Ursino auctore Schuetzius: *totos* MRIE. — 17. *παϑη* R. — 18. *auctore MRI*. — *et quo die* MRI*MRI*: *ecquo dieve* Bosius, *aut quo die* cum Manutio E. — 19. *At* I. — *Vennone historiam M*, *Vennonae historiam me RI*. — 20. *ne*] *me RI*. — *nomen illud, quod a Caesare*] *nomen aliud quid Caesare* M, *nomen aliud: quid Caesar* RI. (Ut nos, *MRI*.) — 21. *emptione* R. — *ob hastam* R, *ad hastum* (sic) I. (Ut nos, M*MRI*.) — 22. *propter* R et auctore I. F. Gronovio Schuetzius: *praeter* E cum MI*MRI*. — *ipsam turpitudinem* MRI*MRI*: *turpitudinem* cum Cod. Balliol. E. — 23. *a*] *in* MRI. (Ut nos, *MRI*.) — *annua die*] *annuadi te M*, *animadverte RI*. — 24. *iste*] *ipse* MRI. (Corr. in *MRI*.) — *Metonis*] *mentionis MRI*. — *Vettieni* Orellius: *Veteni* MI, *Vetoni* R, *Vecteni R* et E, *Vectenis I*. — *condiciones emissem* M, *condicione semissem* R, *condicionis emisse MRI*, *condiciones emisse* I. (Correxit Lambinus.) — 25. *At R*. — *sed, ludis*] *et sedulo iis* MRI, *sedulis MRI*. — 26. *κτύπῳ*] *clypo* M, *a Clypso* R, *Olympo MRI*, *Clippo* I. (Correctum ex Y.) — *subsidio*] *Suffidio* I. — *curat I*. — *αλογιστως μελησει* R, *αλογηται sed μεληϭει R*. (Om. I et *I*.) — Post *μελήσει* addunt *Tu Atticam quaeso cura. et ei salutem et Piliae Tulliae quoque verbis MRI*; praeterea in *R* subiunctum est *plurimam*, in *I* vero *plurimum*.

IV. (*A. U. C.* 708.)

CICERO ATTICO S.

1. O gratas tuas mihi iucundasque litteras! Quid quaeris? Restitutus est mihi dies festus. Angebar enim, quod Tiro *ἐνερευθέστερον* te sibi esse visum dixerat. Addam igitur, ut censes, unum diem. 2. Sed de Catone *πρόβλημα Ἀρχιμήδειον* est. Non assequor, ut scribam, quod tui convivae non modo libenter sed etiam aequo animo legere possint. Quin etiam, si a sententiis eius dictis, si ab omni voluntate consiliisque, quae de re publica habuit, recedam *ψιλῶς*que velim gravitatem constantiamque eius laudare, hoc ipsum tamen istis odiosum *ἄκουσμα* sit. Sed vere laudari ille vir non potest, nisi haec ornata sint: quod ille ea, quae nunc sunt, et futura viderit et, ne fierent, contenderit et, facta ne videret, vitam reliquerit. Horum quid est, quod Aledio probare possimus? Sed cura, obsecro, ut valeas, eamque, quam ad omnes res adhibes, imprimis ad convalescendum adhibe prudentiam.

V. (*A. U. C.* 708.)

CICERO ATTICO S.

1. Quintus pater quartum vel potius millesimum nihil sapit, qui laetetur Luperco filio et Statio, ut cernat duplici dedecore cumulatam domum. Addo etiam Philotimum tertium. O stultitiam, nisi mea maior esset, singularem! Quod autem os, in hanc rem *ἔρανον* a te? Fac, non ad *διψῶσαν κρήνην*, sed ad *Πειρήνην* eum venisse, et *ἄμπνευμα σεμνὸν Ἀλφειοῦ* in te [*κρήνην*], ut scribis, haurire, in tantis suis praesertim angustiis; *ποῖ ταῦτα ἄρα ἀποσκήψει*? Sed ipse viderit. 2. Cato me quidem delectat, sed etiam Bassum Lucilium sua. De Caelio, tu quaeres, ut scribis; ego nihil novi. Noscenda est natura, non facultas modo. De Hortensio et Verginio, tu si quid dubitabis; etsi, quod magis placeat, ego quantum adspicio, non facile inveneris. Cum Mustela, quemadmodum scribis, cum venerit Crispus. Ad Avium scripsi, ut ea, quae bene nossem de auro, Pisoni demonstraret. Tibi enim sane assentior,

---

2. om. M. — 4. *Angebat R.* — *Cyro* I. — *ENEPΓOECTEPON* M, *ευβριϑεστερον* R et (superscripto *gravius*) mg. M. — 5. *censet* I. — 8. *sententiis*] *seriis* Y. — *dictis* deletum malebat Criticus (Cuiacius?) in mg. Lambinianae 1566., quae Bernae asservatur; seclusit Ernestius, delevit Schuetzius. — 9. *ψειλωςque* ZM, *ψευδῶςque* R et (superscripto *mendax*) mg. M, *quae* (post spatium vacuum) I. — 10. *istis*] *est* R et pr. M, *est iis* corr. M, *his* I. (Corr. ex Y.) — 13. *Alledio* I. (Cfr. Tacit. Ann. 12, 7. Iuvenal. 5, 118. Ut nos, etiam R.) — 17. om. M. — 19. *et Statio*] *testatio* M, *Testario* RI. — *decore* M. — 20. *Adde* malebat Schuetzius. — 21. *os, in*] *osin* ZM, *olim* R, *osim* I. (Correxit Lambinus.) — 22. *Πειρήνην*] *HEPINHN* M, *κερινην* R. — *venisse et* Lambinus: *venisse* M, *venisse sed* YE. (*venisse ut scribis* mediis omissis sine spatio vacuo R, cum spatio post *venisse* I. — 23. *in te κρήνην*] *INTEPHNHN* M. (Ut nos, Y. Sed Lambino auctore seclusimus v. *κρήνην*, deletum a Schuetzio.) — 24. *ταῦτα ἄρα* MR: *ταῦτ' ἄρ'* E. — 25. *etiam*] *et* R. — *Bassium* I. — *Lucilium* nomen suspectum. Alii voluerunt *Caecilium*, alii *Attilium*. Cfr. ad Att. 14, 20, 3. Or. — *sua. De*] *Suade* I. — 27. *Verginio* MI: *Virginio* RE. — *quod* Manutius: *quid* MRIE. — 28. *adspicio*] Malim *dispicio*. Or. — 29. *Avium*] *Aulum* MRIE. (Correxi ex XY. Cfr. Lib. 13, 4, 2. Or.) — 30. *nosset*, quod malebat Ernestius, iam Lambinus. — *demonstrarim* Y, *demonstrarem* MRI. (Correxit Malaspina.) — *assentior* MRI: *assentio* cum Bosio E.

et istud nimium diu duci et omnia nunc undique contrahenda. Te quidem nihil agere, nihil cogitare aliud, nisi quod ad me pertineat, facile perspicio, meisque negotiis impediri cupiditatem tuam ad me veniendi. Sed mecum esse te puto; non solum quod meam rem agis, verum etiam quod videre videor, quo modo agas. Neque enim ulla hora tui mihi est operis ignota. 3. Tubulum praetorem video L. Metello, Q. Maximo consulibus. Nunc velim, P. Scaevola, pontifex maximus, quibus consulibus tribunus pl. Equidem puto proximis, Caepione et Pompeio; praetor enim L. Furio, Sex. Atilio. Dabis igitur tribunatum, et, si poteris, Tubulus quo crimine. Et vide, quaeso, L. Libo, ille, qui de Ser. Galba, Censorinone et Manilio, an T. Quinctio, M'. Acilio consulibus tribunus pl. fuerit. Conturbat enim me epitome Bruti Fanniana, an Bruti epitoma Fannianorum: † scripsi, quod erat in extremo; idque ego secutus, hunc Fannium, qui scripsit historiam, generum esse scripseram Laelii; sed tu me γεωμετρικῶς refelleras, te autem nunc Brutus et Fannius. Ego tamen de bono auctore, Hortensio, sic acceperam, ut apud Brutum est. Hunc igitur locum expedies. 4. Ego misi Tironem Dolabellae obviam. Is ad me Idibus revertetur. Te exspectabo postridie. De Tullia mea tibi antiquissimum esse video; idque ita ut sit, te vehementer rogo. Ergo et in integro omnia; sic enim scribis. Mihi, etsi Kalendae vitandae fuerunt, †Nicasionumque ἀρχέτυπα fugienda conficiendaeque tabulae, nihil tamen tanti, ut a te abessem, fuit. Cum Romae essem et te iam iamque visurum me putarem, quotidie tamen horae, quibus exspectabam, longae videbantur. Scis me minime esse blandum; itaque minus aliquanto dico, quam sentio.

VI. (A. U. C. 708.*)*

CICERO ATTICO S.

1. De Caelio, vide, quaeso, ne quae lacuna sit in auro. Ego ista non novi. Sed certe in collubo est detrimenti satis. Huc aurum si accedit: . . sed quid loquor? Tu videbis. Habes Hegesiae genus! quod

---

1. *Te*] *et* pr. M. — 2. *pertinet* R. — 3. *impediti* R. — 5. *videor* om. pr. M. — 8. *proximis* om. MR. (Insertum ex XYZI.) — 9. *L. Furio* Beierus: *Furio* MRI, *P. Furio* cum Manutio E. — 10. *tubulis* M, *tabulis* RI. — *Et* ante *vide* om. I. — 11. *Censorino* MRI. (Corr. ex YZ.) — *Manlio* MRI. (Corr. ex YZ.) — *M'. Acilio*] *Manlio* M, om. RI. (Corr. ex YZ.) — 12. *fuerit - - scripsi quod*] *si erit, conturbo enim me et pito me Bruti Fanniana in Bruti epitoma Fannianorum scripsi quod* M, *si erit. Conturbo enim me et puto me Bruti Fanniana. in Bruti Epitoma Fannianorum scripsi quod* R, *fuit. Si erit conturbo enim me et puto me Bruti Fanniana in Bruti epitoma Fannianorum scripsi quod* I, *fuerit. Conturbat enim me in Bruti epitoma Fannianorum scriptum quod* I. F. Gronovio auctore Schuetzius in Ed. mai., qui in Ed. min. delevit Gronovii *scriptum.* (Ut nos, YZ, nisi quod hic: *in Bruti* pro *an Br.* Malim: *Conturbat etiam me, in Bruti epitoma Fannianorum scriptum quod* vel cum Wesenbergio: *in Br. epit. F., quod.* Idem mavolt: *Conturbabat.* Or.) — 17. *misi Tironem*] *Mutironem* MI. — 19. *De* om. R. — 20. *et*] Malim *ei*, Tulliae. Or. — *in* om. R. — 21. *mutandae* R. — *Nicasionumque - - te iam* om. R. — *Nicasionumque*] *neoccasionumque* Y, *ne occasionumque* Z, *nec ecasionumque* X, *meassionumque* MI, *mearumque actionum* Beroaldus, *νεοεικοστώνωνque* I. F. Gronovius, *νεοικίσεωνque* et *νεομηνιῶνque* Anonymorum suspiciones. (Ut editum est, mg. Cratandri.) — 22. *tanti* om. I. — 24. *longas* M. — 27. om. M. — 28. *ne quae* M: *neq;* R, *ne* I, *ne qua* cum Lambino E. — 29. *colubo* MRI, *collybo* Cratander. — *detrimento* MRI. — *satis hunc aurum si accedit. Sed quid accedit loquor?* R. — 30. *Tu*] *cui* M.

Varro laudat. 2. Venio ad Tyrannionem. Ain tu? verum hoc fuit? sine me? At ego quoties, cum essem otiosus, sine te tamen nolui? Quo modo hoc ergo lues? Uno scilicet, si mihi librum miseris; quod ut facias, etiam atque etiam rogo. Etsi me non magis liber ipse delectabit, quam tua admiratio delectavit. Amo enim *πάντα φιλόδημον*· teque istam tam tenuem *θεωρίαν* tam valde admiratum esse gaudeo. Etsi tua quidem sunt eiusmodi omnia. Scire enim vis, quo uno animus alitur. Sed, quaeso, quid ex ista acuta et gravi refertur ad *τέλος*? Sed longa oratio est et tu occupatus es in meo quidem fortasse aliquo negotio. Et pro isto asso sole, quo tu abusus es in nostro pratulo, a te nitidum solem unctumque repetemus. Sed ad prima redeo. Librum, si me amas, mitte. Tuus est enim profecto, quoniam quidem est missus ad te.

3. *Chreme, tantumne ab re tua est oti tibi* —

ut etiam Oratorem legas? Macte virtute! Mihi quidem gratum et erit gratius, si non modo in libris tuis, sed etiam in aliorum per librarios tuos Aristophanem reposueris pro Eupoli. 4. Caesar autem mihi irridere visus est „quaeso" illud tuum, quod erat *εὐπινὲς* et urbanum. Ita porro te sine cura esse iussit, ut mihi quidem dubitationem omnem tolleret. Atticam doleo tam diu; sed quoniam iam sine horrore est, spero esse, ut volumus.

VII. (*A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Quae desideras, omnia scripsi in codicillis eosque Eroti dedi, breviter, sed etiam plura quam quaeris; in iis de Cicerone: cuius quidem cogitationis initium tu mihi attulisti. Locutus sum cum eo liberalissime; quod ex ipso, velim, si modo tibi erit commodum, sciscitere. Sed quid differo? Exposui te ex me detulisse, ecquid vellet, ecquid requireret: „velle Hispaniam, requirere liberalitatem." De liberalitate, dixi, quantum Publilius, quantum flamen Lentulus filio. De Hispania, duo attuli, primum idem, quod tibi, me vereri vituperationem; non satis esse, si haec arma reliquissemus? etiam contraria? Deinde fore, ut angeretur, cum a fratre familiaritate et omni gratia vinceretur; vellet magis liberalitate uti mea quam sua libertate. Sed tamen permisi; tibi

---

1. *tu? unum hoc fui* R, *tu? verum hoc fui* I, *te unum hoc frui* Pius. — 3. *hoc ergo lues unum? Scilicet* R, *ergo haec lues: immo scilicet* I. — 5. *πάντα φιλόδημον* om. RI. — 6. *tam* om. I. — *θεωρίαν* om. RI. — 8. *referitur* MR. — *ad* (spatium) *sed* R. — 9. *occupatus es in* e Codice Lambinus: *occupatus in* MRIE. — *quidem* om. MRI. (Inseruit e Codd. suis Bosius.) — 10. *Et*] *At* Manutio auctore Lambinus et Schuetzius. — *quod* M. — 14. *Chremes* MRI. — *tantam ne* M. — *otii* E. — 15. Fort. *gratumst et.* Or — 18. *est. Quaeso* E. — *εὐπινὲς* om. RI. — *e turba minuta* M. (*et urbanum ita* mg. M.) — 20. *Atticiam* M. — *tam* om. MR. (Inseruit I.) — 23. om. M. — 25. *his* malebat Ernestius. — 26. *abstulisti* MR. — *liberalissime*] *blandissime* I. — 27. *ex ipso modo velim si tibi* MRI. (Correxit Victorius.) — 28. *ex*] *ad* mg. Repett. Lamb. — *detulisses* MI. — *et quid* bis MR. — *ecquid requireret* om. I. — 30. *Publius* MRI. (Corr. ex XY.) — 32. *esse*] *est* MRI. (Correxit Manutius.) — 33. *ageretur* MRI. — *vinceremur* I. — *vellet magis* Orellius: *vel imma* pr. M, *vel nimia* R et corr. M, *velim magis* IE, *velit magis* Vb.

enim intellexeram non nimis displicere. Ego etiam atque etiam cogitabo teque, ut idem facias, rogo. Magna res: et simplex est manere; illud anceps. Verum videbimus. 2. De Balbo, et in codicillis scripseram et ita cogito, simul ac redierit. Sin ille tardius, ego tamen triduum; et, quod praeterii, Dolabella etiam mecum.

VIII. (*A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

De Cicerone, multis res placet; comes est idoneus. Sed de prima pensione ante videamus. Adest enim dies, et ille currit. Scribe, quaeso, quid referat Celer egisse Caesarem cum candidatis; utrum ipse in Foenicularium, an in Martium campum cogitet. Et scire sane velim, numquid necesse sit comitiis esse Romae. Nam et Piliae satisfaciendum est et utique Atticae.

IX. (*A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

Nae ego essem hic libenter atque id quotidie magis, ni esset ea causa, quam tibi superioribus litteris scripsi. Nihil hac solitudine iucundius, nisi paullum interpellasset Amyntae filius. "Ω ἀπεραντολογίας ἀηδοῦς! Cetera noli putare amabiliora fieri posse villa, litore, prospectu maris, tum his rebus omnibus. Sed neque haec digna longioribus litteris; nec erat, quod scriberem, et somnus urgebat.

X. (*A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

Male mehercule de Athamante. Tuus autem dolor humanus is quidem sed magno opere moderandus. Consolationum autem multae viae sed illa rectissima: impetret ratio, quod dies impetratura est. Alexin vero curemus, imaginem Tironis; quem aegrum Romam remisi; et, si quid habet collis ἐπιδήμιον, ad me cum Tisameno transferamus. Tota domus vacat superior, ut scis. Hoc puto valde ad rem pertinere.

XI. (*A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

Male de Seio. Sed omnia humana tolerabilia ducenda. Ipsi enim quid sumus? aut quam diu haec curaturi sumus? Ea videamus, quae ad nos magis pertinent, nec tamen multo: quid agamus de senatu. Et, ut ne quid praetermittam, Caesonius ad me litteras misit, Postumiam

---

1. *intellexeram non minus* M, *non minus intellexeram* R. — 2. *teque*] *atque* cum Gruteri operis E. — *rogo facias* I. — *et* ante *simplex* expunxerunt Manutius et Lambinus. Fort. *res est: simplex est.* Or. — 7. om. M. — 11. *campum Martium* I. — *cogitet. Et scire sane velim* R et corr. M: *cogitet sane velim* pr. M, *cogitet et scire velim* I, *cogitet et sane scire velim* cum Victorio E. — 12. *nam cepiliae* M. — 15. om. M. — 16. *ni esset*] *inesset* R. — 18. *filium* I. — *ω απεραντολογιανδους* MR. (Corr. ex Y.) — 19. *amoeniora* malebat Schuetzius. — *villa*] *ulla* MRI. (Correxit Corradus.) — 20. *iis* MR. — 21. *erit* M. — *quid* I. — 23. om. M. — 26. *dies* om. I. — *Alexin* MR: *Alexim* IE. — 28. *Tisameno*] *testamento* MRI. (Corr. ex XYZ.) — 29. *vacat superior* RI et pr. M: *superior vacat* E et corr. M. — *sis* I. — 31. om. M. — 35. *ut* om. R.

Sulpicii domum ad se venisse. De Pompeii Magni filia tibi rescripsi nihil me hoc tempore cogitare. Alteram vero illam, quam tu scribis, puto nosti. Nihil vidi foedius. Sed adsum. Coram igitur.

Obsignata epistola, accepi tuas. Atticae hilaritatem libenter audio; commotiunculis συμπάσχω.

XII. (A. U. C. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. De dote, tanto magis perpurga. Balbi regia condicio est delegandi. Quoquo modo confice. Turpe est rem impeditam iacere. Insula Arpinas habere potest germanam ἀποθέωσιν; sed vereor, ne minorem τιμὴν habere videatur ἔκτροπος. Est igitur animus in hortis; quos tamen inspiciam, cum venero. 2. De † Epicuro, ut voles, etsi μεθαρμόσομαι in posterum genus hoc personarum. Incredibile est, quam ea quidam requirant. Ad antiquos igitur; ἀνεμέσητον γάρ. Nihil habeo, ad te quod perscribam; sed tamen institui quotidie mittere, ut eliciam tuas litteras; non quo aliquid ex iis exspectem; sed nescio quo modo tamen exspecto. Quare sive habes quid sive nihil habes, scribe tamen aliquid teque cura.

XIII. (A. U. C. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Commovet me Attica; etsi assentior Cratero. Bruti litterae scriptae et prudenter et amice, multas mihi tamen lacrimas attulerunt. Me haec solitudo minus stimulat quam ista celebritas. Te unum desidero; sed litteris non difficilius utor, quam si domi essem; ardor tamen ille idem urget et manet, non mehercule indulgente me sed tamen non repugnante. 2. Quod scribis de Appuleio, nihil puto opus esse tua contentione nec Balbo et Oppio; quibus quidem ille receperat, mihique etiam iusserat nuntiari se molestum omnino non futurum. Sed cura, ut excuser morbi causa in dies singulos. Laenas hoc receperat. Prende C. Septimium, L. Statilium. Denique nemo negabit se iuraturum, quem rogaris. Quod si erit durius, veniam et ipse perpetuum morbum iurabo. Cum enim mihi carendum sit conviviis, malo id lege videri facere quam dolore. Cocceium velim appelles. Quod enim dixerat, non facit. Ego autem volo aliquod emere latibulum et perfugium doloris mei.

---

2. *me nihil* Cod. in mg. Repett. Lamb. — 3. *Nihil enim vidi* I. — *absum* R. — 4. *hilaritate* M, *liberalitate* I. — 7. om. M. — 8. *perpungam* R. — *regio* M. — 10. *sed vereor, ne minorem τιμὴν* om. MRI. (Primum haec comparent in Cratandrina.) — 11. *videatur ἔκτροπος. Est igitur* R: *videatur. Ἔκτροπος est. Igitur* cum Lambino E. — ΕΚΤΡΟΠΙΜΟΣ Y, ΕΚΤΟΠΙΜΟΣ XZ, ἐκγόνιμος M, γνωριμος R. (Ut nos, I. F. Gronovius.) — 12. *tamen*] *tum* Asc. tertia, quod malim. Or. — *Epicuro*] Malim *Epicureo*. Or. — μεθαρμόσομαι Ernestius: μεθαρμοξυμαι R, μεθαρμόζομαι ME. — 14. *quidem* I. — 16. *iis* MRI: *his* E. — 17. *sive habes* (omissis *quid sive nihil habes*) M, *sive quid habes sive nihil habes* R, *sive habes sive non* I. (Ut nos, mg. Crat.) — 20. om. M. — 23. *stimulat minus* R. — 24. *sed si litteris* I. — 25. *idem* om. MRI. (Insertum e Codd. Bosii et mg. Crat.) — *non* ante *repugnante* om. MRI. (Insertum in Asc. pr.) — 27. *meique* M. — 29. *Prehende* R. — 30. *Denique*] *beni. que* M. — 34. *aliquod* om. R.

XIV. (A. U. C. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. De me excusando apud Appuleium dederam ad te pridie litteras. Nihil esse negotii arbitror. Quemcunque appellaris, nemo negabit. Sed Septimium vide et Laenatem et Statilium. Tribus enim opus est. Sed mihi Laenas totum receperat. 2. Quod scribis a Iunio te appellatum, omnino Cornificius locuples est; sed tamen scire velim, quando dicar spopondisse, et pro patre, anne pro filio; neque eo minus, ut scribis, procuratores Cornificii et Appuleium praediatorem videbis. 3. Quod me ab hoc maerore recreari vis, facis, ut omnia; sed me mihi non defuisse tu testis es. Nihil enim de maerore minuendo scriptum ab ullo est, quod ego non domi tuae legerim. Sed omnem consolationem vincit dolor. Quin etiam feci, quod profecto ante me nemo, ut ipse me per litteras consolarer; quem librum ad te mittam, si descripserint librarii. Affirmo tibi nullam consolationem esse talem. Totos dies scribo; non quo proficiam quid, sed tantisper impedior. Non equidem satis — vis enim urget — sed relaxor tamen †omniaque nitor, non ad animum, sed ad vultum ipsum, si queam, reficiendum; idque faciens interdum mihi peccare videor, interdum peccaturus esse, nisi faciam. Solitudo aliquid adiuvat, sed multo plus proficeret, si tu tamen interesses; quae mihi una causa est hinc discedendi. Nam, pro malis, recte habebat; quamquam ipsum doleo. Non enim iam in me idem esse poteris. Perierunt illa, quae amabas. 4. De Bruti ad me litteris scripsi ad te antea: prudenter scriptae; sed nihil, quod me adiuvaret. Quod ad te scripsit, id vellem, ut ipse adesset; certe aliquid, quoniam me tam valde amat, adiuvaret. Quodsi quid scies, scribas ad me velim, maxime autem, Pansa quando. De Attica, doleo; credo tamen Cratero. Piliam angi veta; satis solitus es maerere pro omnibus.

XV. (A. U. C. 709.)

CICERO ATTICO S.

Apud Appuleium, quoniam in perpetuum non placet, in dies ut excuser, videbis. In hac solitudine careo omnium colloquio; cumque mane me in silvam abstrusi densam et asperam, non exeo inde ante vesperum. Secundum te nihil est mihi amicius solitudine. In ea mihi

---

2. om. M. — 3. *Apulegium* M. — 5. *Septium* M. — 6. *Iunio*] «Ep. 17. *Flavius* dicitur; alterutrum nomen corruptum videbatur Heynio in Diss. de iure praediatorio p. 30.» Beier. — 9. *praedicatorem* R. — 11. *defuisse tu*] *defuisset ut* pr. M. — *maerore*] *dolore* R. — 14. *me* om. R. — 16. *impedior. Non equidem satis* (relaxor) — *vis enim urget* — *sed* Asc. tertia: *impedior, non equidem* cet. E. — 17. *ad omniaque nitor* M, *ad omnia quae nitor* I. Ut nos, R et Codd. Bosii. Malim cum Wesenbergio: *tamen omnique vi enitor*. Or. — 18. *vultum*] *vulnus* R. (Malim: *ad vultum, id ipsum si queam*. Or.) — 20. *tamen*] *etiam* mg. Repett. Lamb. — 21. *discendi* pr. M. — 22. *id ipsum* cum mg. Repett. Lamb. Schuetzius. Cfr. Hand ad Wopkens p. 391. — 24. *quod me adiuvaret* Asc. secunda: *quod me adiuvarent* MRI, *quo me adiuvarent* cum Lambino E. — 25. *velle* MRI. (Ut nos, mg. Crat.) — 26. *adiuvaret*] *adiure* M. — 27. *pensa* MR. — *Cratero. Piliam angi veta. satis est maerore* Z, *Cratero. Piliam angi vetabat is est maerere* M, *Craterus. Piliam angi vetabat. is est solitus maerere* R, *Cratero Opiliam angi vetabat id est maerore* I. (Corr. ex Y.) — 30. om. M. — 33. *mane*] *maxime* R.

omnis sermo est cum litteris. Eum tamen interpellat fletus; cui repugno, quoad possum. Sed adhuc pares non sumus. Bruto, ut suades, rescribam. Eas litteras cras habebis. Cum erit cui des, dabis.

XVI. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

Te, tuis negotiis relictis, nolo ad me venire; ego potius accedam, si diutius impediere. Etsi ne discessissem quidem e conspectu tuo, nisi me plane nihil ulla res adiuvaret. Quodsi esset aliquod levamen, id esset in te uno; et, cum primum ab aliquo poterit esse, a te erit. Nunc tamen ipsum sine te esse non possum. Sed nec tuae domi probabatur nec meae poteram; nec, si propius essem uspiam, tecum tamen essem. Idem enim te impediret, quo minus mecum esses, quod nunc etiam impedit. Mihi adhuc nihil prius fuit hac solitudine; quam vereor ne Philippus tollat. Heri enim vesperi venerat. Me scriptio et litterae non leniunt, sed obturbant.

XVII. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

Marcianus ad me scripsit me excusatum esse apud Appuleium a Laterense, Nasone, Laenate, Torquato, Strabone; iis velim meo nomine reddendas litteras cures, gratum mihi eos fecisse. Quod pro Cornificio me abhinc amplius annis xxv. spopondisse dicit Flavius, etsi reus locuples est et Appuleius praediator liberalis, tamen velim des operam, ut investiges ex consponsorum tabulis, sitne ita — mihi enim ante aedilitatem meam nihil erat cum Cornificio; potest tamen fieri; sed scire certum velim —, et appelles procuratores, si tibi videtur. Quamquam quid ad me? Verumtamen. Pansae profectionem scribes, cum scies. Atticam salvere iube et eam cura, obsecro, diligenter. Piliae salutem.

XVIII. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Dum recordationes fugio, quae quasi morsu quodam dolorem efficiunt, refugio a te admonendo: quod velim mihi ignoscas, cuicuimodi est. Etenim habeo nonnullos ex iis, quos nunc lectito, auctores, qui dicant fieri id oportere, quod saepe tecum egi et quod a te approbari volo. De fano illo dico; de quo tantum, quantum me amas, velim cogites. Equidem neque de genere dubito — placet enim mihi

---

5. om. M. — 6. *ego enim potius* I. — 7. *decessissem* I. — 8. *nisi*] *si* MR. — 10. *probatur* MRI. (Ut nos, Cod. in mg. Repett. Lamb.) — 13. *prius*] *peius* pr. M, *aptius* RI et corr. M. (Emendavit Victorius.) — 17. om. M. — 18. *a* om. RI. — 19. *Laterense* Asc. tertia: *alterensi* M, *Laterensi* RIE. — *Strabone. his velim* R, *Strabonis velim* I. — 22. *praedicator* R. — 23. *ut*] *et* M. — *ante enim* M. — 24. *cum*] *in* R. — *fieri*] *eteri* Libri noti, *et heri* R, *vereri* I. (Emendavit Malaspina.) — 26. *profectione* M. — 27. *diligenter obsecro* I. — 30. Hunc quoque sicut reliquos epistolarum huius libri titulos om. M. — 32. *a*] *ad* R. — *cuiusmodi* MR, *eiusmodi* I. (Corr. ex Codd. Bosii.)

Cluatii —, neque de re — statutum est enim — , de loco nonnunquam. Velim igitur cogites. Ego, quantum his temporibus tam eruditis fieri poterit, profecto illam consecrabo omni genere monimentorum ab omnium ingeniis sumptorum et Graecorum et Latinorum; quae res forsitan sit refricatura vulnus meum. Sed iam quasi voto quodam et promisso me teneri puto; longumque illud tempus, cum non ero, magis me movet quam hoc exiguum, quod mihi tamen nimium longum videtur. Habeo enim nihil, tentatis rebus omnibus, in quo acquiescam. Nam, dum illud tractabam, de quo ante ad te scripsi, quasi fovebam dolores meos. Nunc omnia respuo; nec quidquam habeo tolerabilius quam solitudinem, quam, quod eram veritus, non obturbavit Philippus. Nam, ut heri me salutavit, statim Romam profectus est. 2. Epistolam, quam ad Brutum, ut tibi placuerat, scripsi, misi ad te. Curabis cum tua perferendam. Eius tamen misi ad te exemplum, ut, si minus placeret, ne mitteres. 3. Domestica quod ais ordine administrari, scribes, quae sint ea. Quaedam enim exspecto. Cocceius vide ne frustretur. Nam Libo quod pollicetur, ut Eros scribit, non incertum puto. De sorte mea Sulpicio confido et Egnatio scilicet. De Appuleio, quid est, quod labores, cum sit excusatio facilis? 4. Tibi ad me venire, ut ostendis, vide, ne non sit facile. Est enim longum iter, discedentemque te, quod celeriter tibi erit fortasse faciendum, non sine magno dolore dimittam. Sed omnia, ut voles. Ego enim, quidquid feceris, id cum recte, tum etiam mea causa factum putabo.

XVIII. a. [CICERO ATTICO S.]

1. Heri, cum ex aliorum litteris cognovissem de Antonii adventu, admiratus sum nihil esse in tuis. Sed erant pridie fortasse scriptae quam datae. Neque ista quidem curo. Sed tamen opinor propter praedes suos accucurrisse. 2. Quod scribis, Terentiam de obsignatoribus mei testamenti loqui, primum tibi persuade me istaec non curare neque esse quidquam aut parvae curae aut novae loci. Sed tamen quid simile? Illa eos non adhibuit, quos existimavit quaesituros, nisi scissent, quid esset. Num id etiam mihi periculi fuit? Sed tamen faciat illa, quod ego. Dabo meum testamentum legendum cui voluerit; intelliget non potuisse honorificentius a me fieri de nepote, quam fecerim. Nam quod non advocavi ad obsignandum, primum mihi non venit in mentem; deinde ea re non venit, quia nihil attinuit. Tute scis — si modo meministi — me tibi tum dixisse, ut de tuis aliquos adduceres; quid enim opus erat multis? Equidem domesticos iusseram. Tum tibi placuit, ut mitterem

---

1. *Cluati* R, *eluati* I. — *neque de re* om. I. — 2. *eruditis quantum fieri* I. — 3. *potuerit* MI. — 4. *sumptorum* R et Cod. in mg. Repett. Lamb.: *scriptorum* MIE. — 5. *volnus* M. — 8. *enim*] *tamen* R. — 9. *ante ad te scripsi* Orellius: *ad te ante scripsi* R et corr. M, *ad te scripsi* pr. M, *antea scripsi ad te* IE. Cfr. Ep. 19, 2. — 10. *Nunc*] *nec* R. — 11. *quam, quod*] *nam quod* pr. M. — 14. *ut*] *et* pr. M. — 16. *sunt* I. — 17. *polliceretur* M. — *Heros* I. — 18. *Gnatio* I. — *quod*] *quo* MR. — 23. *cum*] *tum* I. — 25. *Heri*] Novae Epistolae hinc initium fecit cum Ms. Iunius. — 27. *tamen* om. R et pr. M. — *pedes* MI. — 28. *accurrisse* RI. — *obsignationibus* R. — 30. *Ipsa* malebat Ernestius. — 31. *quaesituros*] Fort. *haesituros*. Or. — 33. *testamentum meum* R. — 36. *quia*] *qua* M.

ad Silium; inde est natum, ut ad Publilium. Sed necesse neutrum fuit. Hoc tu tractabis, ut tibi videbitur.

XIX. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Est hic quidem locus amoenus et in mari ipso, qui et Antio et Circeiis adspici possit; sed ineunda nobis ratio est, quemadmodum in omni mutatione dominorum, quae innumerabiles fieri possunt in infinita posteritate — si modo haec stabunt — illud quasi consecratum remanere possit. Equidem iam nihil egeo vectigalibus et parvo contentus esse possum. Cogito interdum trans Tiberim hortos aliquos parare, et quidem ob hanc causam maxime: nihil enim video, quod tam celebre esse possit; sed quos, coram videbimus; ita tamen, ut hac aestate fanum absolutum sit. Tu tamen cum Apella Chio confice de columnis. 2. De Cocceio et Libone quae scribis, approbo; maxime, quod de iudicatu meo. De sponsu, si quid perspexeris; et tamen quid procuratores Cornificii dicant, velim scire; ita ut in ea re te, cum tam occupatus sis, non multum operae velim ponere. De Antonio Balbus quoque ad me cum Oppio conscripsit, idque tibi placuisse, ne perturbarer. Illis egi gratias. Te tamen, ut iam ante ad te scripsi, scire volo me neque isto nuntio esse perturbatum nec iam ullo perturbatum iri. 3. Pansa si hodie, ut putabas, profectus est, posthac iam incipito scribere ad me, de Bruti adventu quid exspectes, id est, quot ad dies. Id, si scies ubi iam sit, facile coniectura assequere. 4. Quod ad Tironem de Terentia scribis, obsecro te, mi Attice, suscipe totum negotium. Vides et officium agi meum quoddam, cui tu es conscius, et, ut nonnulli putant, Ciceronis rem. Me quidem id multo magis movet, quod mihi est et sanctius et antiquius; praesertim cum hoc alterum neque sincerum neque firmum putem fore.

XX. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Nondum videris perspicere, quam me nec Antonius commoverit nec quidquam iam eiusmodi possit commovere. De Terentia autem scripsi ad te iis litteris, quas dederam pridie. Quod me hortaris, idque a ceteris desiderari scribis, ut dissimulem me tam graviter dolere, possumne magis, quam cum totos dies consumo in litteris? Quod etsi

Silium] *filium* RI. — *Publium* MRI. (Correxit Cratander.) — 2. *videbitur* MRI: *videtur* cum Bosio E. — 5. *qui et Antio*] *quietatio* pr. M. — 6. *Circeiis* R: *certis* MI, *Circaeis* E. — *possit locis: sed* I. — 7. *quae* Orellius: *que* pr. M, *qui* RIE et corr. M. — 8. *posteritate*] *potestate* R. — 9. *iam*] *tam* M. — 10. *transcribere in* M. (*trans Tiberim* mg. M.) — *parare*] *pavere* pr. M. — 12. *quos*] *haec* RI et corr. M. — 15. *meo. De sponsu, si quid*] *meo responsum. Si quid* MR, *meo responsum sit. Si quid* I. (Corr. ex Codd. Bosii.) — 16. *in ea*] *mea* M. — 17. *Balbus quoque* Cratander: *quoque Balbus* MRIE. Cfr. Wesenberg p. 36. — 18. *perturbaret. egi illi* R. — 21. *incipito*] *incipito* MRI. (Corr. in Manutiana.) — *scribere: scribe ad* RI. — 22. *quot* Asc. tertia: *quos* MRIE. — 25. *Vides*] *ut des* M. — 28. *putem fore*] *esse putem* I. — 31. *prospicere* I. — 33. *eis* MI. — 35. *magis quam cum* I. F. Gronovius: *magis quam quod* M, *magis quod* RI, *magis*, *qui* Malaspina auctore E.

non dissimulationis sed potius leniendi et sanandi animi causa facio, tamen, si mihi minus proficio, simulationi certe facio satis. 2. Minus multa ad te scripsi, quod exspectabam tuas litteras ad eas, quas ad te pridie dederam. Exspectabam autem maxime de fano, nonnihil etiam de Terentia. Velim me facias certiorem proximis litteris, Cn. Caepio, Serviliae Claudii pater, vivone patre suo naufragio perierit, an mortuo; item Rutilia vivone C. Cotta, filio suo, mortua sit, an mortuo. Pertinent ad eum librum, quem de luctu minuendo scripsimus.

XXI. *(A. U. C.* 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Legi Bruti epistolam eamque tibi remisi, sane non prudenter rescriptam ad ea, quae requisieras. Sed ipse viderit; quamquam illud turpiter ignorat: Catonem primum sententiam putat de animadversione dixisse, quam omnes ante dixerant praeter Caesarem; et cum ipsius Caesaris tam severa fuerit, qui tum praetorio loco dixerit, consularium putat leniores fuisse, Catuli, Servilii, Lucullorum, Curionis, Torquati, Lepidi, Gellii, Volcatii, Figuli, Cottae, L. Caesaris, C. Pisonis, etiam M'. Glabrionis, Silani, Murenae, designatorum consulum. Cur ergo in sententiam Catonis? Quia verbis luculentioribus et pluribus rem eandem comprehenderat. Me autem hic laudat, quod rettulerim, non quod patefecerim, cohortatus sim, quod denique ante, quam consulerem, ipse iudicaverim. Quae omnia, quia Cato laudibus extulerat in caelum perscribendaque censuerat, idcirco in eius sententiam est facta discessio. Hic autem se etiam tribuere multum mi putat, quod scripserit, „optimum consulem." Quis enim ieiunius dixit inimicus? Ad cetera vero tibi quemadmodum rescripsit! Tantum rogat, de senatus consulto ut corrigas. Hoc quidem fecisset, etiam si †Rario admonitus esset. Sed haec iterum ipse viderit. 2. De hortis, quoniam probas, effice aliquid. Rationes meas nosti. Si vero etiam a Faberio aliquid recedit, nihil negotii est. Sed etiam sine eo posse videor contendere. Venales certe sunt Drusi; fortasse et Lamiani et Cassiani: sed coram. 3. De Terentia non possum commodius scribere, quam tu scribis. Officium sit nobis antiquissimum; si quid nos fefellerit, illius malo me quam mei poenitere. 4. Oviae C. Lollii curanda sunt HS. c. Negat Eros posse sine

---

3. *ad eas ad quas pridie* M, *ad eas quas pridie* R. — 4. *etiam*] *autem* I. — 7. *pertinet* I. — 11. *pudenter* e Cod. Ball. Graevius. — 15. *tum*] *cum* R. — 16. *levioris* I. — 18. *M'.*] *manu* M, *M'. Annii* R. — Post *ergo* fort. excidit: *itumst.* Or. — 21. *cohortatus* MRI: *quod cohortatus* cum Victorio E. — 22. *quia* om. R. — 23. *praescribendoque* I. — 24. *mi* MRI: *mihi* E. — 25. *ieiunius*] *tenuius* R, *Iunius te* I. — 26. *senati* Lambinus in mg. Repett. — 27. *fecisses - - esses* suo arbitratu Ernestius. — *si Rario* M: *si Tatio* R, *si Rannio* I, *si a Ranio* cum Graevio E, *si a Kano* (Lib. 13, 31, 4.) Tunstallus. («Alibi: *etiam Tyra*[illegible] Pius.) — 28. *De hortis*] *adhortis* M. — 29. *Faberio aliquid reced*[illegible] cum YZ: *Faberio recedit* MRI, *Faberio aliquid accedit* Corrado aucto[illegible] *redit.* Or.) — *nihil ei negotii* I. — 31. *druse pertasse-et tamian*[illegible] M, *Druse fortasse et Tamianite Cassiane* R, *Drusae fortasse et Ca*[illegible] *sianae* I. (Ut nos, Manutius.) — *sed haec coram* I. — 34. *Ovi*[illegible] *tander*: *Oviae C. Lolii* ME, *Oviate Lolii* R, *Omnia a te Laelii* MRI. (Corr. in Asc. sec.)

me; credo, quod accipienda aliqua sit et danda aestimatio. Vellem tibi dixisset. Si enim res est, ut mihi scribit, parata nec in eo ipso mentitur, per te confici potuit. Id cognoscas et conficias velim. 5. Quod me in forum vocas, eo vocas, unde etiam bonis meis rebus fugiebam. Quid enim mihi [cum] foro, sine iudiciis, sine curia, in oculos incurrentibus iis, quos aequo animo videre non possum? Quod autem homines a me postulare scribis, [ut Romae sim, neque mihi, ut absim, concedere,] aut † quatenus eos mihi concedere, iam pridem scito esse, cum unum te pluris quam omnes illos putem. Ne me quidem contemno, meoque iudicio multo stare malo quam omnium reliquorum. Neque tamen progredior longius, quam mihi doctissimi homines concedunt; quorum scripta omnia, quaecunque sunt in eam sententiam, non legi solum, quod ipsum erat fortis aegroti, accipere medicinam, sed in mea etiam scripta transtuli, quod certe afflicti et fracti animi non fuit. Ab his me remediis noli in istam turbam vocare, ne recidam.

XXII. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. De Terentia, quod mihi omne onus imponis, non cognosco tuam in me indulgentiam. Ista enim sunt ipsa vulnera, quae non possum tractare sine maximo gemitu. Moderare igitur, quaeso, ut potes. Neque enim a te plus, quam potes, postulo; potes autem, quid veri sit, perspicere tu unus. 2. De Rutilia, quoniam videris dubitare, scribes ad me, cum scies; sed quam primum; et num Clodia D. Bruto consulari, filio suo, mortuo vixerit. Id de Marcello aut certe de Postumia sciri potest; illud autem de M. Cotta aut de Syro aut de Satyro. 3. De hortis, etiam atque etiam te rogo. Omnibus meis eorumque, quos scio mihi non defuturos, facultatibus — sed potero meis — enitendum mihi est. Sunt etiam, quae vendere facile possim. Sed, ut non vendam eique usuram pendam, a quo emero, non plus annum possum assequi; quod volo, si tu me adiuvas. Paratissimi sunt Drusi: cupit enim vendere. Proximos puto Lamiae; sed abest. Tu tamen, si quid potes, odorare. Ne Silius quidem quidquam utitur et iis usuris facillime sustentabitur. Habe tuum negotium; nec, quid res mea familiaris postulet, quam ego non curo, sed quid velim et cur velim, existima.

---

4. *rebus meis* R. — 5. *cum* om. Cod. in mg. Repett. Lamb. et pr. M, seclusit Orellius. — 7. *a me scilicet postulare* R. — *ut Romae sim, neque mihi, ut absim concedere* om. MR, seclusit Orellius. — 8. *quatenus*] Cum Lambino malimus *quadamtenus.* — 9. *illos omnes* R. — 14. *et fracti* om. R. — 18. *cognosco*] Fort. *agnosco.* Or. — 19. *diligentiam* I. — *Ita* I. — 21. *quam*] *ut* R. — *postulo*] *quaeso* R. — 23. *et* om. RIE. — 24. *Idem* R. — 25. *scire* pr. M. — 26. *te* om. MRI. (Insertum ex XYZ.) — 29. *annuum* Cod. Ball., *annua* Graevio auct[illegible]huetzius. Cfr. Wesenberg p. 116. — 30. *Drusia cupit enim* M, *Drusia enim cupit* [illegible]m: *Drusiani; cupit enim* (Drusus. Cfr. Ep. 25, 2.). Or. — 32. *odorare*] [illegible]*tur*] *innititur* R. — *iis*] *is* Lipsius et Bosius. (Visit *unciariis* vel simile quid. Or.) — 34. *et cur* [illegible]dro, et a Bosio e Cod. in mg. Repett. Lamb.)

XXIII. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Putaram te aliquid novi — quod eiusmodi fuerat initium litterarum —, quamvis non curarem quid in Hispania fieret, tamen te scripturum; sed videlicet meis litteris respondisti, ut de foro et de curia. „Sed domus est", ut ais, „forum." Quid ipsa domo mihi opus est carenti foro? Occidimus, occidimus, Attice, iam pridem nos quidem, sed nunc fatemur, postea quam unum, quo tenebamur, amisimus. Itaque solitudines sequor; et tamen, si qua me res isto adduxerit, enitar, si quo modo potero — potero autem —, ut praeter te nemo dolorem meum sentiat; si ullo modo poterit, ne tu quidem. Atque etiam illa causa est non veniendi. Meministi, quid ex te Aledius quaesierit: quin etiam nunc molesti sunt; quid existimas, si venero? 2. De Terentia ita cura, ut scribis, meque hac ad maximas aegritudines accessione non maxima libera. Et, ut scias me ita dolere, ut non iaceam: quibus consulibus Carneades et ea legatio Romam venerit, scriptum est in tuo annali. Haec nunc quaero quae causa fuerit? De Oropo, opinor, sed certum nescio; et, si ita est, quae controversiae? Praeterea, qui eo tempore nobilis Epicureus fuerit Athenis, qui praefuerit hortis? qui etiam Athenis *πολιτικοὶ* fuerint illustres? Quae te etiam ex Apollodori puto posse invenire. 3. De Attica, molestum; sed quoniam leviter, recte esse confido. De Gamala dubium mihi non erat. Unde enim tam felix Ligus pater? Nam quid de me dicam, cui ut omnia contingant, quae volo, levari non possum? De Drusi hortis, quanti licuisse tu scribis, id ego quoque audieram et, ut opinor, heri ad te scripseram, sed quantiquanti, bene emitur quod necesse est. Mihi, quoquo modo tu existimas — scio enim, ego ipse quid de me existimem — levatio quaedam est, si minus doloris, at officii debiti. Ad Siccam scripsi, quod utitur L. Cotta. Si nihil conficeretur de Transtiberinis, habet in Ostiensi Cotta celeberrimo loco, sed pusillum loci; ad hanc rem tamen plus etiam satis. Id velim cogites. Nec tamen ista pretia hortorum pertimueris. Nec mihi iam argento nec veste opus est nec quibusquam amoenis locis; hoc opus est. Video etiam, a quibus adiuvari possim. Sed loquere cum Silio. Nihil enim est melius. Mandavi etiam Siccae.

---

3. *aliquod* I. — *litterarum tuarum* mg. Repett. Lamb. — 4. *quod* I. — 5. *ut*] *et* Lambinus. — 9. *solitudinem* MRI. (Ut nos, cum Codd. Gallicanis iam Cratander.) — *abduxerit* I. — 10. *te*] *me* MRI. (Correxit Manutius.) — 12. *Atedius* MRIE. — *qui* Wesenberg p. 123. — 14. *non maxima* MRI: *maxima* Asc. tertia, *nunc maxima* XE. (*non minima* malebant Pius et Ernestius, recepitque Schuetzius.) — 15. *liberet ut* pr. M, *libera et* corr. M. — *taceam* MRI. (Emendatum in Victoriana pr.) — 17. *Hoc* R. — 19. *Epicurus* MRI. — *qui*] *que* M, *quae* I. — *prefuerint* pr. M. — 20. *te* om. MRI. (Insertum h. l. e Codd. Lambini et Bosii.) — *Apollodoro* R. — 21. *puto te posse* R. — 22. *Magala* MR, *Magalia* I. (Ut nos, YZ et mg. Crat.) — *non mihi* I. — 23. *Ligius* I. — *cui*] *qui* Popma. — 24. *licuisset* I. — *scribes* I. — 28. *at* om. MI. — *adficii* M. — *Ad Siccam* MRI: *Ad Sicam* cum Asc. pr. E. (Novam hinc Epistolam orditur Pius.) — 29. *conficietur* Pio auctore Asc. tertia. — *habes. T. in* MRI. (Corr. in Victoriana pr.) — 30. *hostiensi* M. — *pusilum* M. — 31. *etiam quam satis* XZI et mg. Crat. — *Id* om. mg. Crat. — 32. *argento iam* I. — *quibusdam* MRI. (Correxit Lambinus.) — 34. *loquere consilio* M, *loquere cum consilio* I. — 34. *est enim* I, ut volebat Beier Off. I. p. 158.

Rescripsit constitutum se cum eo habere. Scribet igitur ad me, quid egerit, et tu videbis.

XXIV. (A. U. C. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Bene fecit A. Silius, qui transegerit; neque enim ei deesse volebam et, qui possem, timebam. De Ovia, confice, ut scribis. De Cicerone, tempus esse iam videtur; sed quaero, quod illi opus erit Athenis, permutarine possit, an ipsi ferendum sit; de totaque re, quemadmodum et quando placeat, velim consideres. Publilius iturusne sit in Africam et quando, ex Aledio scire poteris; quaeras et ad me scribas, velim. 2. Et, ut ad meas ineptias redeam, velim me certiorem facias, P. Crassus, Venuleiae filius, vivone P. Crasso consulari, patre suo, mortuus sit, ut ego meminisse videor, an post. Item quaero de Regillo, Lepidi filio, rectene meminerim patre vivo mortuum. 3. Cispiana explicabis itemque Preciana. De Attica, optime; et ei salutem dices et Piliae.

XXV. (A. U. C. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Scripsit ad me diligenter Sicca de Silio, seque ad te rem detulisse; quod tu idem scribis. Mihi et res et condicio placet, sed ita, ut numerato malim quam aestimatione. Voluptarias enim possessiones nolet Silius. Vectigalibus autem ut iis possum esse contentus, quae habeo, sic vix minoribus. Unde ergo numerato? HS. DC. exprimes ab Hermogene, cum praesertim necesse erit; et domi video esse HS. DC. Reliquae pecuniae vel usuram Silio pendemus, dum a Faberio vel ab aliquo qui Faberio debet, repraesentabimus. Erit etiam aliquid alicunde. Sed totam rem tu gubernabis. 2. Drusianis vero hos hortis multo antepono; neque sunt unquam comparati. Mihi crede, una me causa movet, in qua scio me τετυφῶσθαι. Sed, ut facis, obsequere huic errori meo. Nam quod scribis ἐγγήραμα, actum iam de isto est; alia magis quaero.

XXVI. (A. U. C. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Sicca, ut scribit, etiamsi nihil confecerit cum A. Silio, tamen se scribit x. Kal. esse venturum. Tuis occupationibus ignosco; eaeque

1. *Scribet* R et Lambinus: *Scribit* M, *Scribat* IE. — 2. *et tu* I: *et cui* MR, *et ut tu* cum Bosii Codd. E. — 5. *Asyllius* M, *Asilius* I. — *ei*] *et* MI. — 6. *confice*] *cenefice* (sic) R. — 6. *quid* I. — 8. *permutarine*] *permutari ut* RI. — 9. *Publius* MRI. (Correxit Bosius.) — 10. *Atedio* RE. — 12. *P. ne Crassus* R. — *Vimiliae* M, *Vinuliae* R, *Lumiliae* I. (Correxit Corradus.) — 13. *de Regilio quaero* R. — 14. *Cispiana*] *In Hispania I.* — 15. *Preciana* R: *Pretiana* I, *Praeciana* E cum Vb. — *et ei* Manutius: *id ei* MRI, *it. Ei* Bosio auctore E, *Ei* Ernestio auctore Schuetzius. — 19. *filio* I. — 21. *existimatione* RI. — 22. *volet* RI. — *iis* R: *his* MIE. — 23. *Unde*] *Avide* R. — 24. *domui* MI. — *ideo* M. — 25. *Scelio* I. — *ab*] *cum* MRI. (Ut nos, Pius.) — 26. *aliunde* I. — 27. *hos* om. MRI. (Insertum ex Y.) — 28. *comparata* MRI. (Ut nos, Manutius.) — 30. *ΕΙΓΗΓΡΑΜΑ* M, *εκιγραμμα* R et mg. M. — 34. *cum Agidio* MRI. (Correxit Victorius.) — 35. *Tuis*] *cuius* pr. M. (Ut nos, YZRI et corr. M.)

mihi sunt notae. De voluntate tua, ut simul simus, vel studio potius et cupiditate non dubito. 2. De Nicia quod scribis, si ita me haberem ut eius humanitate frui possem, in primis vellem illum mecum habere. Sed mihi solitudo et recessus provincia est. Quod quia facile ferebat Sicca, eo magis illum desidero. Praeterea nosti Niciae nostri imbecillitatem, mollitiam, consuetudinem victus. Cur ergo illi molestus esse velim, cum mihi ille iucundus esse non possit? Voluntas tamen eius mihi grata est. Unam rem ad me scripsisti, de qua decrevi nihil tibi rescribere. Spero enim me a te impetrasse, ut privares me ista molestia. Piliae et Atticae salutem.

XXVII. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. De Siliano negotio, etsi mihi non est ignota condicio, tamen hodie me ex Sicca arbitror omnia cogniturum. Cottae, quod negas te nosse, ultra Silianam villam est — quam puto tibi notam esse —, villula sordida et valde pusilla; nil agri; ad nullam rem loci satis nisi ad eam, quam quaero. Sequor celebritatem. Sed, si perficitur de hortis Silii, hoc est, si perficis .— est enim totum positum in te —, nihil est scilicet, quod de Cotta cogitemus. 2. De Cicerone, ut scribis, ita faciam: ipsi permittam de tempore; nummorum quantum opus erit, ut permutetur, tu videbis. Ex Aledio, quod scribis, si quid inveneris, scribes. Et ego ex tuis animadverto litteris et profecto tu ex meis nihil habere nos, quod scribamus; eadem quotidie, quae iam iamque ipsa contrita sunt: tamen facere non possum, quin quotidie ad te mittam, ut tuas accipiam. 3. De Bruto tamen, si quid habebis. Scire enim iam puto, ubi Pansam exspectet. Si, ut consuetudo est, in prima provincia, circiter Kal. affuturus videtur. Vellem tardius; valde enim urbem fugio multas ob causas. Itaque id ipsum dubito, an excusationem aliquam ad illum parem; quod quidem video facile esse; sed habemus satis temporis ad cogitandum. Piliae et Atticae salutem.

XXVIII. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. De Silio nilo plura cognovi ex praesente Sicca quam ex litteris eius. Scripserat enim diligenter. Si igitur tu illum conveneris, scribes

---

1. *voluptate* MRI. — 2. *De Nicia - - grata est* excerpsit Suetonius Gramm. 14. — 4. *solicitudo et recensus* pr. M. — 5. *eo*] *ego* Ernestii operae. — 6. *mollitiem* I et Suetonius. — *ergo* M et Suetonius: *ego* RIE. — *molestus esse* I et Suetonius: *molestus* MRE. — 8. *scripsit* I. — *nihil ad te scribere* I. — 9. *mea temperasse* M. (*me a te impetrasse* mg. M.) — 13. *Syllano* R. — 14. *Cottae, quod*] *Certe quidem* MR. (Emendatum ex XYZ. De I nunc non liquet.) — *te non se ultra* M, *te nosse. Sed ultra* R, *te esse ultras* (sic) I. — 15. *Siliana villa* R, *filiana villa* I. — 16. *nil* M: *nihil* RIE. — *ad n. r. l. s. nisi ad* Wesenberg p. 49.: *ac si ullam rem loci satis nihil ad* Y, *ad* (*an* pr. M) *ullam* (*nullam* R) *rem loci satis nihil ad* ZMRI, *ad aliam rem loci nihil, satis ad* cum Manutio E. — 18. *positum in te totum* I. — 21. *Alledio* I, *Atedio* E. — 24. *quotidie* om. I. — 25. *accipiam*] *eliciam* Pio auctore Asc. tertia. — 29. *ad Silium* MRI. — *video*] *ideo* pr. M. — *satis habemus* R. — 30. *Piliae et Atticae* RI: *Piliae, Atticae* ME. — 33. *nilo* pr. M: *nil* I et corr. M, *nihilo* RE. — *praesenti* I. — 34. *eius*] *tuis* MRI. (Corr. ex Codd. Lambini et Bosii.) — *scripseras* I.

ad me, si quid videbitur. De quo putas ad me missum esse, sit missum necne, nescio; dictum quidem mihi certe nihil est. Tu igitur, ut coepisti; et, si quid ita conficies — quod equidem non arbitror fieri posse —, ut illi probetur, Ciceronem, si tibi placebit, adhibebis. Eius aliquid interest videri illius causa voluisse; mea quidem nihil nisi id, quod tu scis; quod ego magni aestimo. 2. Quod me ad meam consuetudinem revocas, fuit meum quidem iam pridem rem publicam lugere; quod faciebam, sed mitius. Erat enim, ubi acquiescerem. Nunc plane nec ego victum nec vitam illam colere possum; nec in ea re, quid aliis videatur, mihi puto curandum. Mea mihi conscientia pluris est quam omnium sermo. Quod me ipse per litteras consolatus sum, non poenitet me, quantum profecerim. Maerorem minui; dolorem nec potui nec, si possem, vellem. 3. De Triario, bene interpretaris voluntatem meam. Tu vero nihil, nisi ut illi volent. Amo illum mortuum; tutor sum liberis; totam domum diligo. De Castriciano negotio, si Castricius pro mancipiis pecuniam accipere volet eamque ei solvi, ut nunc solvitur, certe nihil est commodius. Sin autem ita actum est, ut ipsa mancipia abduceret, non mihi videtur esse aequum — rogas enim me, ut tibi scribam, quid mihi videatur —: nolo enim negotii Quintum fratrem quidquam habere; quod videor mihi intellexisse tibi videri idem. Publilius, si aequinoctium exspectat, ut scribis Aledium dicere, navigaturus videtur. Mihi autem dixerat per Siciliam. Utrum et quando, velim scire. Et velim aliquando, cum erit tuum commodum, Lentulum puerum visas eique de mancipiis, quae tibi videbitur, attribuas. Piliae et Atticae salutem.

XXIX. (A. U. C. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Silius, ut scribis, hodie. Cras igitur vel potius cum poteris, scribes, si quid erit, cum videris. Nec ego Brutum vito nec tamen ab eo levationem ullam exspecto; sed erant causae, cur hoc tempore istic esse nollem; quae si manebunt, quaerenda erit excusatio ad Brutum; et, ut nunc est, mansurae videntur. 2. De hortis, quaeso, explica. Caput illud est, quod scis. Sequitur, ut etiam mihi ipsi quiddam opus sit. Nec enim esse in turba possum nec a vobis abesse. Huic meo consilio nihil reperio isto loco aptius; et de hac re quid tui consilii

2. *necne scio dictum quidem mihi. Certe nihil* MRI. (Corr. ex mg. Cratandri.) — *est. Tu igitur*] *extinguitur* MRI. — 3. *quod quidem non* R, *quod non quidem* I. — *arbitror ita fieri* R. — 6. *magni* om. MRI. (Inseruit Cratander, et erat in Cod. Faërni.) — *extimo* M, *existimo* R. — *me ad meam consuetudinem* Lambinus: *meam consuetudinem* M, *me ad consuetudinem* RE et mg. M, *in eam causam meam me ad consuetudinem* I, *me ad consuetudinem meam* Pio auctore Asc. tertia. 7. *lugere*] *regere* MR, *legere* I. (Corr. ex XYZ et mg. Crat.) — 8. *mitius. Erat*] *intus erat* Z et pr. M, *intererat* RI et corr. M. (Corr. ex Y.) — 9. *illam*] *ullam* R. — *colere*] *tolerare* malebat Ernestius. — 11. *omnium*] *hominum* R et Pius. — *ipse* om. R. — *non*] *nec* I. — 13. *Riario* MI. — *voluptatem* R. — 16. *pro mancipiis pecuniam*] *Romam cupit. is pecuniam* MRI. (Corr. ex mg. Crat.) 18. *obduceret* R. — 20. *mihi* om. I. — *videri idem* MRI: *idem videri* cum Lambino E. — 21. *Publius* MRI. — *Aledium dicere*] *a te diu inducere* MI. — 25. *Piliae et Atticae* R: *Piliae, Atticae* MIE. — 28. *igitur cum vel potius cum* M. — 33. *quoddam* RI. — 34. *in turba esse* R. — 35. *et* om. I.

sit. Mihi persuasum est — et eo magis, quod idem intellexi tibi videri — me ab Oppio et Balbo valde diligi. Cum his communices, quanto opere et quare velim hortos; sed id ita posse, si expediatur illud Faberianum; sintne igitur auctores futuri, si qua etiam iactura facienda sit in repraesentando, quoad possunt adduci — totum enim illud desperatum —; denique intelliges, ecquid inclinent ad hoc meum consilium adiuvandum. Si quid erit, magnum est adiumentum; sin minus, quacunque ratione contendamus. Vel tu illud ἐγγήραμα, quemadmodum scripsisti, vel ἐντάφιον putato. De illo Ostiensi nihil est cogitandum. Si hoc non assequimur — a Lamia non puto posse —, Damasippi experiendum est.

XXX. (*A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Quaero, quid ad te scribam; sed nihil est. Eadem quotidie. Quod Lentulum invisis, valde gratum. Pueros attribue ei, quot et quos videbitur. De Silii voluntate vendendi et de eo, quanti, tu vereri videris, primum ne nolit, deinde ne tanti. Sicca aliter; sed tibi assentior. Quare, ut ei placuit, scripsi ad Egnatium. Quod Silius te cum Clodio loqui vult, potes id mea voluntate facere; commodiusque est quam, quod ille a me petit, me ipsum scribere ad Clodium. 2. De mancipiis Castricianis, commodissimum esse credo transigere Egnatium; quod scribis te ita futurum putare. Cum Ovia, quaeso, vide ut conficiatur. Quoniam, ut scribis, nox erat, in hodierna epistola plura exspecto.

XXXI. (*A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Silium mutasse sententiam Sicca mirabatur. Equidem magis miror, quod, cum in filium causam conferret, quae mihi non iniusta videtur — habet enim qualem vult —, ais te putare, si addiderimus aliud, a quo refugiat, cum ab ipso id fuerit destinatum, venditurum. 2. Quaeris a me, quod summum pretium constituam et quantum anteire istos hortos, Drusi: accessi nunquam; Coponianam villam et veterem

---

1. *sit. Mihi* R: *sit, mihi* E. — *item* mg. Repett. Lamb. — 2. *diligi. Sit. Cum* e Codd. suis Bosius. Alii pro *Sit* habebant *si* vel *sic*. Malim cum I. F. Gronovio: *diligi scilicet. Cum.* Or. — *his* RI: *iis* ME. — *quantopere* MI, *quanto tempore et quanto opere* R. — 3. *id* om. RI. — *potest* Cod. in mg. Repett. Lamb. — 4. *sin igitur auctores futuri* M, *sin igitur auctor est futuri* R, *sin igitur auctor es futuri* I. (Corr. ex Y et mg. Crat.) — 5. *quod possum adducito. tum enim* MRI. (Ut editum est, Y. Malim: *quoad possunt, adducito* vel *adduc; totum enim.* Or.) — 6. *et quid* MI. — *ad* om. R. — 8. *Vel tu* Schuetzius: *Vetus* MRIE. — *ΕΝΓΠΡΑΜΑ* M, *επιγραμμα* R et mg. M. — 9. *επιταφιον* R. — 14. *quod* Wesenberg p. 56. — 15. *quo* pr. M. — 16. *Silli voluptate* M, *Sili voluptate* I. — *de eo* Ernestio auctore expunxit Schuetzius. — 17. *nec Antisicca* I. — 18. *Salas* MI. (*Silius* mg. M.) — 19. *potest* M. — *voluptate* M. — *est* om. I, *id est* cum Asc. sec. Schuetzius. — 22. *avia* I. — *vide*] *qui de* Z, *quidem* MRI. (Correxit Lambinus in Curis sec. In mg. Repett. Lamb. *vide* tribuitur «veteri Codici.») — 29. *quale* MRI. — 30. *fuerit*] *fieret* MRI. (Corr. ex mg. Crat.) — 31. *pretium*] *pactum* I. — 32. *Drusi: tantum accessi propius nunquam* I. — *arcessi* M. — *et veterem et non*] *et veterem non* M, *veterem, non* R et auctore Graevio Schuetzius, *veterem et non* I. (Ut nos, Manutius.)

et non magnam novi, silvam nobilem, fructum autem neutrius; quod tamen puto nos scire oportere. Sed mihi utrivis istorum tempore magis meo quam ratione aestimandi sunt. Possim autem assequi necne, tu velim cogites. Si enim Faberianum venderem, explicare vel repraesentatione non dubitarem de Silianis, si modo adduceretur, ut venderet; si venales non haberet, transirem ad Drusum vel tanti, quanti Egnatius illum velle tibi dixit. Magno etiam adiumento nobis Hermogenes potest esse in repraesentando. At tu concede mihi, quaeso, ut eo animo sim, quo is debeat esse, qui emere cupiat; et tamen servio ita cupiditati et dolori meo, ut a te regi velim. 3. Egnatius mihi scripsit. Is si quid tecum locutus erit — commodissime enim per eum agi potest —, ad me scribes; et id agendum puto. Nam cum Silio non video confici posse. Piliae et Atticae salutem. Haec ad te mea manu. Vide, quaeso, quid agendum sit.

XXXII. (A. U. C. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Publilia ad me scripsit matrem suam — cum Publilio loqui retur — ad me cum illo venturam et se una, si ego paterer; orat multis et supplicibus verbis, ut liceat et ut sibi rescribam. Res quam molesta sit, vides. Rescripsi † me etiam gravius esse [affectum] quam tum, cum illi dixissem me solum esse velle, quare nolle me hoc tempore eam ad me venire. Putabam, si nihil rescripsissem, illam cum matre venturam; nunc non puto. Apparebat enim illas litteras non esse ipsius. Illud autem, quod fore video, ipsum volo vitare, ne illae ad me veniant. Et una est vitatio, ut ego nolim. Sed necesse est. Te hoc nunc rogo, ut explores, ad quam diem hic ita possim esse, ut ne opprimar. Ages, ut scribis, temperate. 2. Ciceroni velim hoc proponas, ita tamen, si tibi non iniquum videbitur, ut sumptus huius peregrinationis, quibus, si Romae esset domumque conduceret, quod facere cogitabat, facile contentus futurus erat, accommodet ad mercedes Argileti et Aventini; et cum ei proposueris, ipse velim reliqua moderere, quemadmodum ex iis mercedibus suppeditemus ei, quod opus sit. Praestabo nec Bibulum nec Acidinum nec Messalam, quos Athenis futuros audio, maiores sumptus facturos, quam quod ex eis mercedibus recipietur. Itaque velim videas, primum, conductores qui sint et quanti, deinde, ut sit, qui ad diem solvat; et quid viatici, quid instrumenti satis sit. Iumento certe Athe-

---

2. *utrius* MI. (Ut nos, XYR.) — 3. *possum* M. — 4. *fabrianum* M. — *vel* om. I. — *repraesentationem* R. — 5. *dubitarem : de Silianis si* RI. — 6. *transiret* R. — 7. *gnatius* M. — 8. *At tu*] *aut* M, *autem* I. (Corr. e Codd. Bosii et R.) — 9. *emerere* pr. M, *merere* R et corr. M. — *et tamen servio ita*] *et tamen ita servio* mg. Crat., *et tamen serviat* (omisso, ut videtur, *ita*) pr. M, *et tamen servio* corr. M, *et quidem servio* (om. *ita*) R, *vel serviat* (om. *ita*) I. — 12. *scribe* Ernestii operae. — *et* ante *id* om. I. — 17. *Publia* RI. — *Publio* RI. — *loqui retur*] *loqueretur* MI, *ut loquerer* R. (Corr. ex Y.) — 18. *paterer moraturam: orat* I. — 20. *etiam me* R. — *affectum* om. MR, quocirca seclusimus. Malim: *mi etiam gravius esse quam.* OR. — 21. *nolle me*] *nollem me* M, *nollem* RI. — 23. *illius esse* MRI. (Corr. ex YZ.) — 24. *illi* I et suo arbitratu Schuetzius. — 25. *ut*] *et* R. — *nollem* MRI. (Emendavit Corradus.) — 26. *ad quam*] *aliquam* MRI. — 31. *moderere reliqua* R. — 32. *his* R. — 33. *quos*] *quod* pr. M.

nis nihil opus est. Quibus autem in via utatur, domi sunt plura, quam opus erat; quod etiam tu animadvertis.

XXXIII. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Ego, ut heri ad te scripsi, si et Silius is fuerit, quem tu putas, nec Drusus facilem se praebuerit, Damasippum velim aggrediare. Is, opinor, ita partes fecit in ripa nescio quotenorum iugerum, ut certa pretia constitueret; quae mihi nota non sunt. Scribes ad me igitur, quidquid egeris. 2. Vehementer me sollicitat Atticae nostrae valetudo; ut verear etiam, ne qua culpa sit. Sed et paedagogi probitas et medici assiduitas et tota domus in omni genere diligens me rursus id suspicari vetat. Cura igitur; plura enim non possum.

XXXIV. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Ego hic vel sine Sicca — Tironi enim melius est — facillime possem esse, ut in malis; sed, cum scribas videndum mihi esse, ne opprimar; ex quo intelligam te certum diem illius profectionis non habere: putavi esse commodius me istuc venire; quod idem video tibi placere. Cras igitur in Siccae suburbano; inde, quemadmodum suades, puto me in Ficulensi fore. 2. Quibus de rebus ad me scripsisti, quoniam ipse venio, coram videbimus. Tuam quidem et in agendis nostris rebus et in consiliis ineundis mihique dandis in ipsis litteris, quas mittis, benevolentiam, diligentiam, prudentiam mirifice diligo.

XXXV. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Tu tamen, si quid cum Silio, vel illo ipso die, quo ad Siccam venturus ero, certiorem me velim facias, et maxime, cuius loci detractionem fieri velit. Quod enim scribis, „extremi", vide, ne is ipse locus sit, cuius causa de tota re, ut scis, est a nobis cogitatum. Hirtii epistolam tibi misi et recentem et benevole scriptam. 2. Antequam a te proxime discessi, nunquam mihi venit in mentem, quo plus insumptum in monumentum esset quam nescio quid, quod lege conceditur, tantundem populo dandum esse; quod non magno opere moveret, nisi, nescio quomodo, *ἀλόγως* fortasse, nollem illud ullo nomine nisi fani

---

1. *est*] *sit* RI. — *via*] *illa* pr. M, *villa* RI et corr. M. (Correxit Pius.) — 5. *Ego ut heri*] *Ego veteri* M, *vereri ego* I. — 6. *Is*] *eis* pr. M. — 7. *partes*] *Parthis* R. — 9. *valetudo nostrae* I. — 10. *quae* RI. — 12. *Cura*] *Cur* RI. — 15. *facillime*] *facile me* M. — 16. *possum* R. — 17. Fort. *intelligebam*. Or. — *certitudinem illius profectionis* pr. M, *certum illius profectionis diem* RI et corr. M. (Ut nos, Cod. in mg. Repett. Lamb.) — 18. *me* om. I. — *istoc* I et corr. M. — *idem me video* I. — 19. *suaves* I. — 21. *in* om. MI. — 22. *ineundis*] *non eundis* M. — 23. *diligo.*] Cum hac Epistola coniungunt vv. Ep. XXXV. usque ad: *Hirtii epistolam* Repett. Lamb., usque ad *Antequam a te* Schuetzius. Cum Vb et E retinuimus Manutii, etsi satis incertam, divisionem. — 26. *vel illo*] *vello* pr. M, *illo* R, *volo* I et corr. M. — 29. *de tota re*] *deiotare* R. — 30. *a te* om. MRI. (Suppleta ex YZ et a Cratandro.) — 31. *quo*] *quam* malebat Schuetzius. Cfr. Madvig. I. p. 73. — 32. *quam*] *quando* I. — 33. *non*] *me* I.

appellari. Quod si volumus, vereor, ne assequi non possimus nisi mutato loco. Hoc quale sit, quaeso considera. Nam, etsi minus urgeor meque ipse propemodum collegi, tamen indigeo tui consilii. Itaque te vehementer etiam atque etiam rogo, magis quam a me vis aut pateris te rogari, ut hanc cogitationem toto pectore amplectare.

XXXVI. (*A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Fanum fieri volo; neque hoc mihi erui potest. Sepulcri similitudinem effugere non tam propter poenam legis studeo, quam ut maxime assequar ἀποθέωσιν· quod poteram, si in ipsa villa facerem, sed, ut saepe locuti sumus, commutationes dominorum reformido. In agro ubicunque fecero, mihi videor assequi posse, ut posteritas habeat religionem. Hae meae tibi ineptiae — fateor enim — ferendae sunt. Non habeo, ne me quidem ipsum, quicum tam audacter communicem, quam te. Si tibi res, si locus, si institutum placet, lege, quaeso, legem mihique eam mitte. Si quid in mentem veniet, quo modo eam effugere possimus, utemur. 2. Ad Brutum si quid scribes, nisi alienum putabis, obiurgato eum, quod in Cumano esse noluerit propter eam causam, quam tibi dixit. Cogitanti enim mihi nihil tam videtur potuisse facere rustice. Et, si tibi placebit sic agere de fano, ut coepimus, velim cohortere et exacuas Cluatium; nam, etiam si alio loco placebit, illius nobis opera consilioque utendum puto. Tu ad villam fortasse cras.

XXXVII. (*A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

1. A te heri duas epistolas accepi, alteram pridie datam Hilaro, alteram eodem die tabellario; accepique ab Aegypta liberto eodem die, Piliam et Atticam plane belle se habere. Hae litterae mihi redditae sunt tertio decimo die. Quod mihi Bruti litteras, gratum. Ad me quoque misit. Eam ipsam ad te epistolam misi et ad eam exemplum mearum litterarum. 2. De fano, si nihil mihi hortorum invenis — qui quidem tibi inveniendi sunt, si me tanti facis, quanti certe facis —, valde probo rationem tuam de Tusculano. Quamvis prudens ad cogitandum sis, sicut es, tamen, nisi magnae curae tibi esset, ut ego consequerer id, quod magno opere vellem, nunquam ea res tibi tam belle in mentem venire potuisset. Sed, nescio quo pacto, celebritatem requiro. Itaque hortos mihi conficias necesse est. Maxima est in Scapulae celebritas; propinquitas praeterea, ubi sis, ne totum diem in villam. Quare, antequam discedis, Othonem, si Romae est, convenias pervelim.

---

3. *collegis* pr. M, *colligi* corr. M. — 8. *erui*] *eripi* malebat Ernestius. — 10. *ipsa*] *illa* I. — 11. *cominorum* M. — 13. *fatebor* I. — *Non*] *Nam* MRI. (Corr. in Asc. pr.) — 14. *quam te*] *quante* MR, *quantae* I. Cfr. Stephani Pseudocic. p. 119. — 15. *sint ibi* RI. — 19. *dixi* MRI. (Emendavit Lambinus.) — 25. *recepi* MI. (Corr. e Codd. Bosii, R et mg. Crat.) — 26. *alteram in eodem* M. — *a tabellario* MRI. — *liberto*] *L.* I, *litteras* R. (Ut nos, Codd. Bosii.) — 27. *Hae*] *Tuae* MRI. (Corr. ex XYZ.) Vv. *Hae - - die* Manutio suspecta Schuetzius transposuit post vv. *Ad me q. misit.* — 28. *quo* I. — 30. *qui*] *si* R, om. MI. — 34. *venire in mentem* R. — 37. Malim *villa* cum Manutio. Cf. ep. 44, 2. BAIT.

Si nihil erit, etsi tu meam stultitiam consuesti ferre, eo tamen progrediar, uti stomachere. Drusus enim certe vendere vult. Si ergo aliud non erit, mea erit culpa, nisi emero; qua in re ne labar, quaeso provide. Providendi autem una ratio est, si quid de Scapulanis possumus. Et velim me certiorem facias, quam diu in suburbano sis futurus. 3. Apud Terentiam gratia opus est nobis tua tuaque auctoritate. Sed facies, ut videbitur. Scio enim, si quid mea intersit, tibi maiori curae solere esse quam mihi. 4. Hirtius ad me scripsit Sex. Pompeium Corduba exisse et fugisse in Hispaniam citeriorem, Cnaeum fugisse, nescio quo; neque enim curo. Nihil praeterea novi. Litteras Narbone dedit XIIII. Kal. Mai. Tu mihi de Caninii naufragio quasi dubia misisti. Scribas igitur, si quid erit certius. Quod me a maestitia avocas, multum levaris, si locum fano dederis. Multa mihi εἰς ἀποθέωσιν in mentem veniunt; sed loco valde opus est. Quare etiam Othonem vide.

XXXVIII. (*A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Non dubito, quin occupatissimus fueris, qui ad me nihil litterarum: sed homo nequam, qui tuum commodum non exspectarit, cum ob eam unam causam missus esset! Nunc quidem, nisi quid te tenuit, suspicor te esse in suburbano. At ego hic scribendo dies totos nihil equidem levor, sed tamen aberro. 2. Asinius Pollio ad me scripsit de impuro nostro cognato. Quod Balbus minor nuper satis plane, Dolabella obscure, hic apertissime. Ferrem graviter, si novae aegrimoniae locus esset. Sed tamen ecquid impurius? O hominem cavendum! Quamquam:

Mihi quidem . . .!

Sed tenendus dolor est. Tu, quoniam necesse nihil est, sic scribes aliquid, si vacabis. 3. Quod putas oportere pervideri iam animi mei firmitatem graviusque quosdam scribis de me loqui quam aut te scribere aut Brutum: si, qui me fractum esse animo et debilitatum putant, sciant, quid litterarum et cuius generis conficiam, credo, si modo homines sint, existiment me, sive ita levatus sim, ut animum vacuum ad res difficiles scribendas afferam, reprehendendum non esse, sive hanc aberrationem a dolore delegerim, quae maxime liberalissima doctoque homine dignissima, laudari me etiam oportere. 4. Sed, cum ego faciam omnia, quae facere possim ad me adiuvandum, tu effice id, quod video te non minus quam me laborare. Hoc mihi debere videor neque

---

2. *uti*] *ut mi* M, *ut* RI. (Ut nos, Codd. Bosii.) — *volt* M. — *aliud non erit*, *mea* Graevio auctore Schuetzius: *aliud erit*, *non mea* MIE, *aliud erit : mea* R. — 4. *possimus* R. — 6. *gratia potius opus* I. — *tua* om. MRI. (Insertum e Codd. Bosii.) — *tuaque*] *tua quam* MI. — 7. *enim*] *eam* R. — 11. *XIIII.*] *VIIII.* Bosius. — *Canini* I. — *quasi*] *quam si* pr. M. — *dubia remisisti* Ascensianae, *dubia re misisti* Manutius. — 12. Malim *Scribes*. Or. — *vocas* MRI. — 13. *levaris* om. I, *proficies* R. (Ut nos, mg. Crat. De M non liquet.) — 17. *qui*] *quia* R. — 20. *te* ante *esse* om. RI. — 23. *acrimoniae* R. — 24. *et quid* MRI. — *O*] *C.* I. — 25. *Mihi quidem —!*] Plaut. Trin. 2, 2, 43. — 26. *Tu*] *tibi* R. — 27. *provideri* I. — 29. *esse* om. I. — 33. *quae liberalissima - - oportere maxime* Hand Turs. III. p. 590. Malim cum Lambino et Schuetzio: *delegerim maxime*, *quae est liberalissima*. Or. — 34. *me* cum Manutio om. Lambinus. — 35. *adiuvandum*] Malim: *allevandum*. Or.

levari posse, nisi solvero aut videro me posse solvere, id est, locum, qualem volo, invenero. Heredes Scapulae, si istos hortos, ut scribis tibi Othonem dixisse, partibus quattuor factis, liceri cogitant, nihil est scilicet emptori loci. Sin venibunt, quid fieri possit, videbimus. Nam ille locus Publicianus, qui est Trebonii et Cusinii, erat ad me allatus. Sed scis aream esse. Nullo pacto probo. Clodiae sane placent; sed non puto esse venales. De Drusi hortis, quamvis ab iis abhorreas, ut scribis, tamen eo confugiam, nisi quid inveneris. Aedificatio me non movet. Nihil enim aliud aedificabo nisi id, quod etiam, si illos non habuero. *Κῦρος δ, ε*, mihi sic placuit, ut cetera Antisthenis, hominis acuti magis quam eruditi.

XXXIX. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Tabellarius ad me cum sine litteris tuis venisset, existimavi tibi eam causam non scribendi fuisse, quod pridie scripsisses ea ipsa, † ad quae rescripsi epistola. Exspectaram tamen aliquid de litteris Asinii Pollionis. Sed nimium ex meo otio tuum specto. Quamquam tibi remitto, nisi quid necesse erit, necesse ne habeas scribere, nisi eris valde otiosus. 2. De tabellariis facerem quod suades, si essent ullae necessariae litterae, ut erant olim, cum brevioribus diebus tamen quotidie respondebant tempori tabellarii; et erat aliquid, Silius, Drusus, alia quaedam. Nunc, nisi Otho exstitisset, quid scriberemus, non erat. Id ipsum dilatum est; tamen allevor, cum loquor tecum absens, multo etiam magis, cum tuas litteras lego. Sed quoniam et abes — sic enim arbitror —, et scribendi necessitas nulla est, conquiescent litterae, nisi quid novi exstiterit.

XL. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Qualis futura sit Caesaris vituperatio contra laudationem meam, perspexi ex eo libro, quem Hirtius ad me misit, in quo colligit vitia Catonis, sed cum maximis laudibus meis. Itaque misi librum ad Muscam, ut tuis librariis daret. Volo enim eum divulgari; quod quo facilius fiat, imperabis tuis. 2. *Συμβουλευτικὸν* saepe conor: nihil reperio; et quidem mecum habeo et *Ἀριστοτέλους* et *Θεοπόμπου πρὸς Ἀλέξανδρον*· sed quid simile? Illi et quae ipsis honesta essent scribe-

---

1. *lev. possum* R. — 2. *volo* om. MR. — 4. *Sin venibunt*] *invenient* I. — 5. *publicanus* MRI. (Corr. ex YZ et mg. Crat.) — *et Cusinii* om, I. — 6. *scis aream*] *scissariam* I. — 9. *si* om. I. — 10. *KTPOCAC* Y, *KTPCAC* Z, om. RI. (Correxit Bosius e Diog. Laërt. 6, 16. De M non liquet.) — *Antisteus* I. — 14. *cum ad me* I. — 16. *rescripsi epistola* MR: *rescripsi hac epistola* IE. Malim cum Lambino: *ea ipsa, ad quam rescripsi, epistola*. Or. — 17. *nimirum* Lambino auctore Schuetzius. — *ex meo* (*me* I) *otium exspecto* MRI. (Correxit Manutius.) — 18. *erit nec ne* M, *erit necesse nec ne* R. — 20. *cum tamen br. diebus quotidie* MI, *cum br. tamen diebus quotidie* R. (Ut nos, Manutius.) — 22. *quid* MRI: *quod* cum Cratandro E. — *scriberem* R. — 23. *Id* om. MRI. (Inseruit Cratander.) — *tamen*] *tam* M. — *multo* MRI: *et multo* E cum Vb. — 31. *musicam* R. — 32. *daret*] *claret* pr. M. — 34. *et Θεοπόμπου* om. R.

bant et grata Alexandro. Ecquid tu eiusmodi reperis? Mihi quidem nihil in mentem venit. Quod scribis te vereri, ne et gratia et auctoritas nostra hoc meo maerore minuatur: ego, quid homines aut reprehendant aut postulent, nescio. Ne doleam? Qui pot' est? Ne iaceam? Quis unquam minus? Dum tua me domus levabat, quis a me exclusus? quis venit, qui offenderet? Asturam sum a te profectus. Legere isti laeti, qui me reprehendunt, tam multa non possunt, quam ego scripsi. Quam bene, nihil ad rem; sed genus scribendi id fuit, quod nemo abiecto animo facere posset. Triginta dies in hortis fui. Quis aut congressum meum aut facilitatem sermonis desideravit? Nunc ipsum ea lego, ea scribo, ut ii, qui mecum sunt, difficilius otium ferant quam ego laborem. 3. Si quis requirit, cur Romae non sim: quia discessus est. Cur non sim in iis meis praediolis, quae sunt huius temporis: quia frequentiam illam non facile ferrem. Ibi sum igitur, ubi is, qui optimas Baias habebat, quotannis hoc tempus consumere solebat. Cum Romam venero, nec vultu nec oratione reprehendar. Hilaritatem illam, qua hanc tristitiam temporum condiebamus, in perpetuum amisi: constantia et firmitas nec animi nec orationis requiretur. 4. De hortis Scapulanis hoc videtur effici posse, aliud tua gratia, aliud nostra, ut praeconi subiiciantur. Id nisi fit, excludemur. Sin ad tabulam venimus, vincemus facultates Othonis nostra cupiditate. Nam quod ad me de Lentulo scribis, non est in eo. Faberiana modo res certa sit tuque enitare — quod facis —; quod volumus, consequemur. 5. Quod quaeris, quam diu hic: paucos dies. Sed certum non habeo. Simul ac constituero, ad te scribam; et tu ad me, quam diu in suburbano sis futurus. Quo die ego ad te haec misi, de Pilia et Attica mihi quoquo eadem, quae scribis, et scribuntur et nuntiantur.

XLI. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Nihil erat, quod scriberem. Scire tamen volebam, ubi esses; si abes aut afuturus es, quando rediturus esses. Facies igitur me certiorem. Et, quod tu scire volebas, ego quando ex hoc loco: postridie Idus Lanuvii constitui manere; inde postridie in Tusculano aut Romae. Utrum sim facturus, eo ipso die scies. 2. Scis, quam sit *φιλαίτιον συμφορά*· minime in te quidem; sed tamen avide sum affectus de fano; quod nisi, non dico, effectum erit, sed fieri videro — audebo hoc dicere, et tu, ut soles, accipies —, incursabit in te dolor meus, non iure ille quidem; sed tamen feres hoc ipsum, quod

---

1. *et quid* MRI. — 3. *minuat* pr. M. — 4. *pot' est* XZ: *potest* MRIE. — 5. *levabit* R. — *exclusus est* Wesenberg p. 17. — 6. *offenderet* ZMI: *offenderetur* RE. — *Asturam*] *Adsturam* M, *Ad Sturam* R, *Ad Asturam* I. (Correxit Manutius.) — *a*] *ad* corr. M. — 9. *horto* Z et mg. Crat. — 10. *ipsum*] *ubi sum* R. — 12. *requirit a te* I. — *sum* M. — 13. *discessimus* Cod. Ball., *discessum est* Beroaldus. — *sum* M. — *iis* R: *his* MIE. — 14. *non bene ferrem facile* R. — 17. *condiebam* R et corr. M. — 19. *Scapuliis* M, *Scapuli* I. — 20. *ut*] *nisi aut* I. — 21. *tebulam* M. — 31. *futurus* MRI. — *Facies me igitur* R, *facias velim me* I. — 32. *ego*] *lego* MRI. (Correxit Victorius.) — 33. *Lanuinii* R, *Lavinii* I. 35. *φιλαιτιος* R. — *in te*] *vito* RI.

scribo, ut omnia mea fers ac tulisti. Omnes tuas consolationes unam hanc in rem velim conferas. 3. Si quaeris, quid optem: primum Scapulae, deinde Clodiae; postea, si Silius nolet, Drusus aget iniuste, Cusinii et Trebonii. Puto tertium esse dominum: Rebilum fuisse certo scio. Sin autem tibi Tusculanum placet, ut significasti quibusdam litteris, tibi assentiar. Hoc quidem utique perficies, si me levari vis; quem iam etiam gravius accusas, quam patitur tua consuetudo; sed facis summo amore et victus fortasse vitio meo. Sed tamen, si me levari vis, haec est summa levatio vel, si verum scire vis, una. 4. Hirtii epistolam si legeris, quae mihi quasi πρόπλασμα videtur eius vituperationis, quam Caesar scripsit de Catone; facies me, quid tibi visum sit, si tibi erit commodum, certiorem. Redeo ad fanum. Nisi hac aestate absolutum erit, quam vides integram restare, scelere me liberatum non putabo.

XLII. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Nullum a te desideravi diem litterarum. Videbam enim, quae scribis; et tamen suspicabar vel potius intelligebam nihil fuisse, quod scriberes. A. d. VI. Id. vero et abesse te putabam et plane videbam nihil te habere. Ego tamen ad te fere quotidie mittam. Malo enim frustra quam te non habere, cui des, si quid forte sit, quod putes me scire oportere. Itaque accepi VI. Id. litteras tuas inanes. Quid enim habebas, quod scriberes? Mi tamen illud, quidquid erat, non molestum fuit, nihil aliud scire me nisi novi te nihil habere. Scripsisti tamen nescio quid de Clodia. Ubi ergo ea est? aut quando ventura? Placet mihi res sic, ut secundum Othonem nihil magis. 2. Sed neque hanc vendituram puto; delectatur enim et copiosa est: et illud alterum quam sit difficile, te non fugit. Sed, obsecro, enitamur, ut aliquid ad id, quod cupio, excogitemus. 3. Ego me hinc postridie exiturum puto, sed aut in Tusculanum aut domum; inde fortasse Arpinum. Cum certum sciero, scribam ad te. Venerat mihi in mentem monere te, ut id ipsum, quod facis, faceres. Putabam enim commodius te idem istud domi agere posse, interpellatione sublata.

XLIII. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Ego postridie Idus, ut scripsi ad te ante, Lanuvii manere constitui; inde aut Romae aut in Tusculano. Scies ante utrumque.

---

1. *et omnia mea feres* (*fers* I). *Attulisti omnes* MRI. — 3. *nollet* M, *volet* I. — 4. *Cusinii*] *ius init* I. — *tertium* Schuetzius cum Z: *Terentium* MRIE — *Rebilium* M, *Rebillum* I. — *certe* MI. — 9. *vis. Unam Hirtii* MRI. — 11. *facies quid* M, *facies quod* R. (*facies me* om. I.) — 12. *certiorem redet ad* pr M, *certiorem reddes. Ad* R et corr. M. — 13. *quam rem vides* RI. — 23. *Mi* MRI: *Mihi* E. — 24. *me nisi novi* I. F. Gronovio auctore Schuetzius: *me novi* MRE, *me novi nisi* I. — *Scripsi* MRI. (Corr. in Manutiana.) — 25. *de*] *e* M. — *est? aut*] *extant* R. — 31. *manere* I. — 37. *ante*] *autem* I.

† Quod siles, recte mi illam rem fore levamento, bene facis; tum id est, mihi crede, perinde, ut existimare tu non potes. Res indicat, quanto opere id cupiam, cum tibi audeam confiteri, quem id non ita valde probare arbitrer. Sed ferendus tibi in hoc meus error. Ferendus? Immo vero etiam adiuvandus. 2. De Othone, diffido, fortasse quia cupio. Sed tamen maior etiam res est quam facultates nostrae, praesertim adversario et cupido et locuplete et herede. Proximum est, ut velim Clodiae. Sed si ista minus confici possunt, effice quidvis. Ego me maiore religione, quam quisquam fuit ullius voti, obstrictum puto. Videbis etiam Trebonianos; etsi absunt domini. Sed, ut ad te heri scripsi, considerabis etiam de Tusculano, ne aestas effluat; quod certe non est committendum.

XLIV. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Et Hirtium aliquid ad te *συμπαθῶς* de me scripsisse facile patior — fecit enim humane — et te eius epistolam ad me non misisse, multo facilius. Tu enim etiam humanius. Illius librum, quem ad me misit de Catone, propterea volo divulgari a tuis, ut ex istorum vituperatione sit illius maior laudatio. 2. Quod per Mustelam agis, habes hominem valde idoneum meique sane studiosum iam inde a Pontiano. Perfice igitur aliquid. Quid autem aliud, nisi ut aditus sit emptori? quod per quemvis heredem potest effici. Sed Mustelam id perfecturum, si rogaris, puto. Mihi vero et locum, quem opto, ad id, quod volumus, dederis et praeterea *ἐγγήραμα*. Nam illa Silii et Drusi non satis *οἰκοδεσποτικὰ* mihi videntur. Quid enim? Sedere totos dies in villa! Ista igitur malim, primum Othonis, deinde Clodiae. Si nihil fiet, aut Druso ludus est suggerendus aut utendum Tusculano. 3. Quod domi te inclusisti, ratione fecisti. Sed quaeso confice et te vacuum redde nobis. Ego hinc, ut scripsi antea, postridie Idus Lanuvii, deinde postridie in Tusculano. Contudi enim animum et fortasse vici, si modo permansero. Scies igitur fortasse cras, summum perendie. 4. Sed quid est quaeso? Philotimus nec Carteiae Pompeium teneri — qua de re litterarum ad Clodium † Putavinum missarum exemplum mihi Oppius et Balbus miserant, se id factum arbitrari — bellumque narrat

---

1. *Quod siles, recte mi illam* Y, *Quod scies recte illam* M, *Quod illam* (mediis omissis) R, *Quod scies recte in illam* I, *Quod siles mihi illam* E. (*Quod scribis, reri te illam rem fore mihi levamento, cum bene* auctore Manutio Lambinus 1566., *Quod scribis, certe mihi illam rem f. l., cum bene* Lambinus in mg. Repett). — *tum id est* Lambinus cum Z: *cum id esse* MI, *cum id esset* RE. Malimus: *Quod scribis, reri te mi illam r. f. l., b. facis; tamen id.* — 2. *mihi crede*] *mihi scribis reri te crede* R. — *aestimare* R. — *potes* ZMR: *posses* IE. — 3. *quantopere* MRI. (Ut nos, Codd. Bosii.) — *cum*] *quam* pr. M. — 4. *arbitrarer* I. — 6. *etiam* om. R. — 8. *Sed* om. MRI. (Insertum e Cod. in mg. Repett. Lamb. et a Cratandro.) — *possint* R. — 9. *illius* R. — 10. *putabo* R. — 16. *et te*] *ecce* pr. M. — 18. *ab* I. — 19. *Mustellam* I, ubique. — 20. *sane* om. I. — 21. *aliud*] *illud* I. — 23. *et* ante *locum* om. I. — 24. *ἐγγήραμα. Nam* om. RI. — 25. *Quid enim? Sedere* R: *Quid enim sedere* MIE. — *villa! Ista igitur* Bosius: *villa ista? Igitur* RIE. — 27. *Tusculanum* MR. — 29. *Lanuvii* Muretus et Lambinus: *Iami* M, *Ianuarii* I, *Lanuvium* RE. — 30. *vici, si*] *vicissim* I. — 32. *Cartivi* MR, *Cartini* I. (Manutio auctore correxit Lambinus.) — 33. *Putavinum* M: *Patavinum* RE, *numi* (sic) I. Malim *Petavonium*, Hispaniae oppidum. Or.

reliquum satis magnum. Solet omnino esse Fulviaster. Sed tamen, si quid habes; volo etiam de naufragio Caniniano scire, quid sit.

XLV. (*A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Ego hic duo magna *συντάγματα* absolvi; nullo enim alio modo a miseria quasi aberrare possum. Tu mihi, etiamsi nihil erit, quod scribas — quod fore ita video —, tamen id ipsum scribas velim, te nihil habuisse, quod scriberes, dum modo ne his verbis. 2. De Attica, optime. *'Ακηδία* tua me movet; etsi scribis nihil esse. In Tusculano eo commodius ero, quod et crebrius tuas litteras accipiam et te ipsum nonnunquam videbo. Nam ceteroqui *ἀνεκτότερα* erant Asturae; nunc haec, quae refricant, hic me magis angunt. Etsi tamen, ubicunque sum, illa sunt mecum. 3. De Caesare vicino scripseram ad te, quia cognoram ex tuis litteris. Eum *σύνναον* Quirino malo quam Saluti. Tu vero pervulga Hirtium. Id enim ipsum putaram, quod scribis, ut, cum ingenium amici nostri probaretur, *ὑπόθεσις* vituperandi Catonis irrideretur.

XLVI. (*A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

Vincam, opinor, animum et Lanuvio pergam in Tusculanum. Aut enim mihi in perpetuum fundo illo carendum est — nam dolor idem manebit, tantum modestius —; aut nescio quid intersit, utrum illuc nunc veniam, an ad decem annos. Neque enim ista maior admonitio, quam quibus assidue conficior et dies et noctes. Quid ergo? inquies: nihil litterae? In hac quidem re vereor ne etiam contra; nam essem fortasse durior. †Exsto enim animo nihil agreste, nihil inhumanum est.

XLVII. (*A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Tu igitur, ut scripsisti; nec id incommodo tuo. Vel binae enim poterunt litterae. Occurram etiam, si necesse erit. Ergo id quidem, ut poteris. De Mustela, ut scribis; etsi magnum opus est. Eo magis delabor ad Clodiam. Quamquam in utroque Faberianum nomen explorandum est; de quo — nihil nocuerit — si aliquid cum Balbo eris locutus; et quidem, ut res est, emere nos velle nec posse sine isto nomine nec

---

1. *Fulviaster* R et Schuetzius: *Fulviniaster* MIE. — 2. *habes mitte. Volo* I. — *de naufragio ganiano scire* M, *de geniano scire naufragio* I. — 11. *ceteroqui*] *cetera quidem* RI. — *nunc* Corrado auctore Schuetzius: *nec* MRIE. — 12. *quae me refricant* RI et corr. M. Cfr. Lib. 10, 17, 2. — *hi* R et corr. M. — *angent* Graevio auctore Schuetzius. — *Etsi*] *et* R. — 14. *cognoveram* Cod. in mg. Repett. Lamb. — *σύνναον* om. RI. — *Quirini - - Salutis* MRI. (Corr. ex YZ.) — 15. *pervolga* MR. — 20. *vincar* pr. M. — *et*] *et ex* R. — *Lanuvino* R, *Laminio* I. — 22. *tantum modestius* Cod. in mg. Repett. Lamb.: *tantummodo octius* M, *tantummodo ocius* RI, *tantum mediocrius* Manutio auctore E. — 26. *Exsto* Codices Bosii: *exto* pr. M, *Isto* RIE et corr. M, *Exculto* auctore Victorio Schuetzius. Malim: *Exculto* (vel *Expolito*) *enim in animo* cum Wesenb. Or. — *animo ne nichil* pr. M. — 29. *enim*] *t̄m* R. — 30. *potuerunt* MI. — 32. *falerianum* M. — 33. *notuerit* M.

audere re incerta. 2. Sed quando Clodia Romae futura est? et quanti rem aestimas? Eo prorsus specto: non quin illud malim; sed et magna res est et difficile certamen cum cupido, cum locuplete, cum herede; etsi de cupiditate nemini concedam: ceteris rebus inferiores sumus. Sed haec coram. 3. Hirtii librum, ut facis, divulga. De Philotimo, idem et ego arbitrabar. Domum tuam pluris video futuram vicino Caesare. Tabellarium meum hodie exspectamus. Nos de Pilia et Attica certiores faciet.

XLVIII. (*A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

Domi te libenter esse facile credo. Sed velim scire, quid tibi restet aut iamne confeceris. Ego te in Tusculano exspecto, eoque magis, quod Tironi statim te venturum scripsisti et addidisti te putare opus esse. Sentiebam omnino, quantum mihi praesens prodesses; sed multo magis post discessum tuum sentio. Quamobrem, ut ante ad te scripsi, aut ego ad te totus aut tu ad me, cum licebit.

XLIX. (*A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Heri, non multo post, quam tu a me discessisti, † puto, quidam urbani, ut videbantur, ad me mandata et litteras attulerunt a C. Mario C. F. C. N. multis verbis: „agere mecum per cognationem, quae mihi secum esset, per eum Marium, quem scripsissem, per eloquentiam L. Crassi, avi sui, ut se defenderem"; causamque suam mihi perscripsit. Rescripsi patrono illi nihil opus esse, quoniam Caesaris, propinqui eius, omnis potestas esset, viri optimi et hominis liberalissimi; me tamen ei fauturum. O tempora! fore, cum dubitet Curtius consulatum petere! Sed haec hactenus. 2. De Tirone, mihi curae est. Sed iam sciam, quid agat. Heri enim misi, qui videret; cui etiam ad te litteras dedi. Epistolam ad Ciceronem tibi misi. Horti quam in diem proscripti sint, velim ad me scribas.

L. (*A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

Ut me levarat tuus adventus, sic discessus afflixit. Quare cum poteris, id est, cum Sexti auctioni operam dederis, revises nos. Vel unus dies mihi erit utilis; quid dicam, gratus? Ipse Romam venirem, ut una essemus, si satis consilium quadam de re haberem.

---

1. *audere re incerta* Cod. in mg. Repett. Lamb. et fort. M; *audere incerta* RE, *audirer incerta* I, *audere incerto* (nomine) Manutio auctore Schuetzius. — *Sed - - est? et quanti rem aestimas? Eo* MRI: *Sed - - est, et quia tanti rem aestimas, eo* cum Manutio E. — 2. *expecto* I. — 5. *Igitur Hirtii* R. — *devolga* M. — 6. *arbitrabor* M. — 7. *expectavi. is nos* R. — 11. *iamne*] *iam ire* R. — 15. *cum* (*quom*) Orellius: *quod* MRIE. — 18. *puto* delevit Schuetzius. Fort. in hoc v. latet loci nomen. Or. — 20. *C. Mario C. F. C. N. multis verbis: «agere* Orellius: *C. Mario C. F. C. N. Multis verbis agere* RE, *C. Mario Cn. Corfinio multis verbis agere* I. — 21. *mihi*] *mira* R. — 23. *Rescripsi* om. M. (Habet mg. M.) — 25. *fautorum* pr. M. — *Ob tempora* M. («Vetus littera: *O tempora, o mores! cum.*» Pius.) — 28. *Epistolam ad Ciceronem* (Athenas mittendam) MR: *Epistolam ad Caesarem* IE. — 32. *cum*] *dum* MR. — 33. *Sestii* R. — 34. *una* I. — *dicam gratius* I et pr. M, *dicam gravius* corr. M. — 35. *consilii* Corrado auctore Lambinus Cfr. Madvig ad Finn. p. 286.

LI. (A. U. C. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Tironem habeo citius, quam verebar. Venit etiam Nicias; et Valerium hodie audiebam esse venturum. Quamvis multi sint, magis tamen ero solus, quam si unus esses. Sed exspecto te, a Peducaeo utique. Tu autem significas aliquid etiam ante. Verum id quidem, ut poteris. 2. De Vergilio, ut scribis. Hoc tamen velim scire, quando auctio. Epistolam ad Caesarem mitti video tibi placere. Quid quaeris? Mihi quoque hoc idem maxime placuit, et eo magis, quod nihil est in ea, nisi optimi civis, sed ita optimi, ut tempora, quibus parere omnes *πολιτικοὶ* praecipiunt. Sed scis ita nobis esse visum, ut isti ante legerent. Tu igitur id curabis. Sed, nisi plane iis intelliges placere, mittenda non est. Id autem utrum illi sentiant, anne simulent, tu intelliges. Mihi simulatio pro repudiatione fuerit. *Τοῦτο δὲ μηλώσῃ.* 3. De Caerellia quid tibi placeret, Tiro mihi narravit: debere non esse dignitatis meae; perscriptionem tibi placere:

Hoc metuere, alterum in metu non ponere.

Sed et haec et multa alia coram. Sustinenda tamen, si tibi videbitur, solutio est nominis Caerelliani, dum et de Metone et de Faberio sciamus.

LII. (A. U. C. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. L. Tullium Montanum nosti, qui cum Cicerone profectus est. Ab eius sororis viro litteras accepi, Montanum Planco debere, quod praes pro Flaminio sit, HS. xxv.; de ea re nescio quid te a Montano rogatum. Sane velim, sive Plancus est rogandus sive qua re potes illum iuvare, iuves. Pertinet ad nostrum officium. Si res tibi forte notior est quam mihi aut si Plancum rogandum putas, scribas ad me velim, ut, quid rei sit et quid rogandum, sciam. 2. De epistola ad Caesarem quid egeris, exspecto. De Silio, non ita sane laboro. Tu mi aut Scapulanos aut Clodianos efficias necesse est. Sed nescio quid videris dubitare de Clodia: utrum, quando veniat, an sintne venales? Sed quid est, quod audio Spintherem fecisse divortium? 3. De lingua Latina securi es animi. Dices, qui talia conscribis? *Ἀπόγραφα* sunt; minore labore fiunt; verba tantum affero, quibus abundo.

---

5. *si tu unus* malebat Ernestius. — *Peducaeo* MR : *Peduceo* IE. — 6. *Verum*] *utrum* MI. — 8. *placeri* pr. M. — 9. *quoque hoc idem*] *quoque hodie* MI, *hodie quoque* R. (Corrr. ex Y.) — *et*] *ut* pr. M. — 10. *nisi optimum et optimi* I. — 11. *sed si nobis* pr. M, *sed scito ita nobis* R et corr. M. (Corr. ex YZI.) — 13. *anne*] *ante* MI, *an vero* R. (Emendavit Victorius.) — *intelliges. Sed mihi* MRI. (E Cod. correxit Lambinus in Curis sec.) — 14. *μηλώσῃ* cum mg. Crat. Schuetzius: *ΜΥΙΛΟCΗ* Codd. Bosii, *γνώσῃ* Vb et fort. M, *μυία δόσῃ* Bosio auctore E, om. Graeca RI. — 19. *Cereliam* R. — *Metione* MRI. (Corr. in Manutiana.) — *et de Faberi et de Faberio* I. — 22. *nosti* om. I. — 24. xx. MRI. (Corr. ex XY.) — 26. *forte res tibi* I. — 29. *Tu aut* R, *Tum aut I*. — 31. *an sintne*] *an ii sint* R. — 33. *es*] *est* pr. M. — *alia que scribis* pr. M, *talia rene*(?) *conscribis* corr. M. — «*ἀπόγραφα* vel *ἀγιόγραφα*» mg. M. — 34. *tantum*] *tamen* RI.

LIII. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

Ego, etsi nihil habeo, quod ad te scribam, scribo tamen, quia tecum loqui videor. Hic nobiscum sunt Nicias et Valerius. Hodie tuas litteras exspectabamus matutinas. Erunt fortasse alterae pomeridianae, nisi te Epiroticae litterae impedient; quas ego non interpello. Misi ad te epistolas ad Marcianum et ad Montanum. Eas in eundem fasciculum velim addas, nisi forte iam dedisti.

LIBER XIII.

I. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Ad Ciceronem ita scripsisti, ut neque severius neque temperatius scribi potuerit; nec magis, quam quemadmodum ego maxime vellem. Prudentissime etiam ad Tullios. Quare aut ista proficient aut aliud agamus. 2. De pecunia vero, video a te omnem diligentiam adhiberi vel potius iam adhibitam; quod si efficis, a te hortos habebo. Nec vero ullum genus possessionis est, quod malim, maxime scilicet ob eam causam, quae suscepta est; cuius festinationem mihi tollis, quoniam de aestate polliceris vel potius recipis; deinde etiam ad *καταβίωσιν* maestitiamque minuendam nihil mihi reperiri potest aptius; cuius rei cupiditas impellit me interdum, ut te hortari velim. Sed me ipse revoco. Non enim dubito, quin, quod me valde velle putes, in eo tu me ipsum cupiditate vincas. Itaque istuc iam pro facto habeo. 3. Exspecto, quid istis placeat de epistola ad Caesarem. Nicias te, ut debet, amat, vehementerque tua sui memoria delectatur. Ego vero Peducaeum nostrum vehementer diligo. Nam et quanti patrem feci, totum in hunc, et ipsum per se aeque amo, atque illum amavi, te vero plurimum, qui hoc ab utroque nostrûm fieri velis. Si hortos inspexeris et si de epistola certiorem me feceris, dederis mihi, quod ad te scribam; sin minus, scribam tamen aliquid. Nunquam enim deerit.

---

5. *fortasse. alteras notasse. altere* MR. — *pomeridianae* Asc. pr.: *pusmeridiane* (i. e. *posmeridianae.* Cfr. Velium Longum p. 2237. P.) M, *post meridiane* R, *postmeridianae* IE. Cfr. Cic. Orator §. 157. — 11. *ut*] *ullius* YZ, *ulli ut* Bosius. — *temperantius* I. (Ut nos, Codd. Bosii.) — 14. *agemus* malebant Corradus et Ernestius. — 15. *adhibitam esse. Efficis. A* MR, *adhibitam esse: efficis enim a* I. (Corr. ex Codd. Bosii et mg. Crat.) — *habeo* R. — 16. *quo* M. — 17. *festinatione* M. — 18. *vel*] *sed* I. — *ad* om. R. — 19. *aptius*] *acrius* Victorius. (Ut nos, corr. M. De pr. M non liquet.) — 22. *profecto* MR. — *quod* R. — 25. *Nam ecquanti* Bosius. — *et* ante *ipsum* om. MRI. (Inseruit Lambinus.) — 26. *per se eque* M, *persequor* mg. M, *persequor eque* R. — *amo, atque*] *amatque* M. — *te*] *tu* MR. — 28. *sin*] *si* MRI. — 29. *enim* om. I. — *derit* M.

II. (*A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Gratior mihi celeritas tua quam ipsa res. Quid enim indignius? Sed iam ad ista obduruimus et humanitatem omnem exuimus. Tuas litteras hodie exspectabam, nihil equidem ut ex iis novi: quid enim? Verumtamen . . . Oppio et Balbo epistolas deferri iubebis, et tamen Pisonem sicubi de auro. Faberius si venerit, videbis, ut tantum attribuatur, si modo attribuetur, quantum debetur. Accipies ab Erote. 2. Ariarathes, Ariobarzani filius, Romam venit. Vult, opinor, regnum aliquod emere a Caesare. Nam, quo modo nunc est, pedem ubi ponat in suo, non habet. Omnino eum Sestius noster parochis publicis occupavit; quod quidem facile patior. Verumtamen, quod mihi, summo beneficio meo, magna cum fratribus illius necessitudo est, invito eum per litteras, ut apud me deversetur. Ad eam rem cum mitterem Alexandrum, has ei dedi litteras. 3. Cras igitur auctio Peducaei. Cum poteris ergo. Etsi impediet fortasse Faberius. Sed tamen cum licebit. Dionysius noster graviter queritur, et tamen iure, a discipulis abesse tam diu. Multis verbis scripsit ad me, credo item ad te. Mihi quidem videtur etiam diutius afuturus. Ac nollem; valde enim hominem desidero.

III. (*A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

1. A te litteras exspectabam; nondum scilicet. Nam has mane rescribebam. Ego vero ista nomina sic probo, ut nihil aliud me moveat, nisi quod tu videris dubitare. Illud enim non accipio in bonam partem, quod ad me refers; qui, si ipse negotium meum gererem, nihil gererem nisi consilio tuo. Sed tamen intelligo magis te id facere diligentia, qua semper uteris, quam quod dubites de nominibus istis. Etenim Caelium non probas; plura non vis. Utrumque laudo. His igitur utendum est. Praes aliquando factus esses, et in his quidem tabulis. A me igitur omnia. Quod dies longior est — teneamus modo quod volumus —, puto fore istam etiam a praecone diem, certe ab heredibus. De Crispo et Mustela videbis; et velim scire, quae sit pars duorum. De Bruti adventu eram factus certior. 2. Attulerat enim ab eo Aegypta libertus litteras. Misi ad te epistolam, quia commode scripta erat.

---

2. Nullae in hoc libro Epistolarum inscriptiones sunt, sed omnia continuo exarata. Del Furia. — 5. *his* I. — 7. *auro*] *avio* I. — 10. *ubi*] *vel* pr. M. — 11. *Sextius* Manutio auctore Schuetzius. — *parochis publicis* cum Asc. pr. Schuetzius: *parochus publicus* ME, *parochiis publicis* RI. — 14. *deversetur* MR et Schuetzius: *diversetur* IE. — 15. *ei* om. I. — 16. *ergo* om. MRI. (Inseruit Cratander.) — *cum*] *tum* M. — 17. *se a* Lambinus; *abesse se* malebat Ernestius. — 19. *abfuturus ac nollem. Valde* I. Cfr. Hand Turs. I. p. 473. — 22. *manere scribebam* pr. M, *manere rescribebam* corr. M. — 25. *quod* om. MRI. — *quid? ipse* MR. (Corr. ex YZI.) — *meum gererem nisi* mediis omissis MR. (Ut nos, YZI.) — 26. *id* om. R. — 27. *quo* Cod. in mg. Repett. Lamb. — 28. *utendum est. Praes aliquando factus es et in* Z, *utendum est. Praes quidem aliquando factus es et in* mg. Crat., *utendum est. Praes aliquando factus esset in* M, *utendum. Expers aliquando factus esset in* RI. — 29. *A me*] *Amo* I. — 30. *longior est*] *longiores* MRI. (Corr. ex Z et a Cratandro.) — 31. *preconem* M. — 32. Malim *duorum horum*. *De.* Or.

IV. *(A. U. C.* 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Habeo munus a te elaboratum decem legatorum; et quidem puto. Nam filius anno post quaestor fuit quam consul Mummius. 2. Sed quoniam saepius de nominibus quaeris, quid placeat; ego quoque tibi saepius respondeo, placere. Si quid poteris cum Pisone, conficies; Avius enim videtur in officio futurus. Velim ante possis; si minus, utique simul simus, cum Brutus veniet in Tusculanum. Magni interest mea una nos esse. Scies autem, qui dies is futurus sit, si puero negotium dederis, ut quaerat.

V. *(A. U. C.* 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Sp. Mummium putaram in decem legatis fuisse; sed videlicet; etenim *εὔλογον* fratri fuisse. Fuit enim ad Corinthum. Misi tibi Torquatum. Colloquere tu quidem cum Silio, ut scribis, et urge. Illam diem negabat esse mense Maio, istam non negabat. Sed tu, ut omnia, istuc quoque ages diligenter. De Crispo et Mustela, scilicet, cum quid egeris. 2. Quoniam ad Bruti adventum fore te nobiscum polliceris, satis est; praesertim cum hi tibi dies in magno nostro negotio consumantur.

VI. *(A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

1. De aquaeductu probe fecisti. Columnarium, vide, ne nullum debeamus. Quamquam mihi videor audisse a Camillo commutatam esse legem. 2. Pisoni, quid est, quod honestius respondere possimus quam solitudinem Catonis? Nec coheredibus solum Herennianis, sed etiam, ut scis — tu enim mecum egisti —, de puero Lucullo; quam pecuniam tutor — nam hoc quoque ad rem pertinet — in Achaia sumpserat. Sed agit liberaliter, quoniam negat se quidquam facturum contra nostram voluntatem. Coram igitur, ut scribis, constituemus, quemadmodum rem explicemus. Quod reliquos coheredes convenisti, plane bene [fecisti]. 3. Quod epistolam meam ad Brutum poscis, non habeo eius exemplum, sed tamen salvum est, et ait Tiro te habere oportere, et ut recordor, una cum illius obiurgatoria tibi meam quoque, quam

---

3. *laboratum* MI. — *de decem* XY. — *quidem sic puto* Cod. Pighii in Add. Graevii. Malim: *atque idem puto.* Or. — 4. *Silius* R, *filius natus* I. — *post que fuit qua consul* M, *postquam fuit consul* I. — 5. *tibi quoque si respondebo* I. — 7. *Avius*] *an ius* R, *Aulus* Manutio auctore Schuetzius. — *ante*] *autem* I. 8. *cum*] *quom* M. — *in Tusculanum veniet et magni* I. — 13. *putarem* MI. — 14. *etenim* om. R et cum Ball. Helmst. Schuetzius. — 15. *etu verge* M, *et Tuuerge* (sic) R, *et tu verge* I, *sed urge* cum Cod. Lambinus. — 17. *age* R. — *Mustela*] *multis* MRI. (Correxit Victorius.) — *cum*] *quom* M. — 18. *ad*] *a* M, om. I. — *fore te*] *forte* M, *fore* I. — 19. *hii* pr. M, *hic* RI et corr. M. — *consumatur* MRI. — 23. *ullum* R. — 24. *a Camillo*] *eam illic* MRI. — 26. *coheredibus*] *comheredibus* M, *cum heredibus* ZRI. (Ut nos, Manutiana.) — *Herennianis*] Fort. *Brinnianis*. Cfr. huius Libri 12, 4 et 14, 1. Or. — 27. *de* delendum videtur. Or. — 32. *fecisti* om. MR: *fecisti plane bene* I et Cod. in mg. Repett. Lamb. (Ut nos, YZ; attamen seclusi. Cfr. huius Libri Ep. 22, 4. Or.)

ad eum rescripseram, misi. Iudiciali molestia ut caream, videbis. 4. Tuditanum istum, proavum Hortensii, plane non noram; et filium, qui tum non potuerat esse legatus, fuisse putaram. Mummium fuisse ad Corinthum pro certo habeo. Saepe enim hic Spurius, qui nuper est mortuus, epistolas mihi pronuntiabat versiculis facetis ad familiares missas a Corintho. Sed non dubito, quin fratri fuerit legatus, non in decem. Atque hoc etiam accepi, non solitos maiores nostros eos legare in decem, qui essent imperatorum necessarii, ut nos, ignari pulcherrimorum institutorum aut negligentes potius, M. Lucullum et L. Murenam et ceteros coniunctissimos ad L. Lucullum misimus. Illudque εὐλογώτατον, illum fratri in primis eius legatis fuisse. Operam tuam multam! qui et haec cures et mea expedias et sis in tuis multo minus diligens quam in meis.

VII. (*A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Sestius apud me fuit et Theopompus pridie: venisse a Caesare narrabat litteras; hoc scribere, sibi certum esse Romae manere, causamque eam adscribere, quae erat in epistola nostra, ne se absente leges suae negligerentur, sicut esset neglecta sumptuaria. Est εὔλογον· idque eram suspicatus. Sed istis mos gerendus est; nisi placet hanc ipsam sententiam nos persequi. Et Lentulum cum Metella certe fecisse divortium. Haec omnia tu melius. Rescribes igitur quidquid voles, dummodo quid. Iam enim non reperio, quid te rescripturum putem, nisi forte de Mustela, aut si Silium videris. 2. Brutus heri venit in Tusculanum post horam decimam. Hodie igitur me videbit; ac vellem tum tu adesses. Iussi equidem ei nuntiari te, quoad potuisses, exspectasse eius adventum venturumque, si audisses; meque, ut facio, continuo te certiorem esse facturum.

VIII. (*A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

Plane nihil erat, quod ad te scriberem. Modo enim discesseras et paullo post triplices remiseras. Velim cures fasciculum ad Vestorium deferendum et alicui des negotium, qui quaerat, Q. Faberii fundus num quis in Pompeiano Nolanove venalis sit. Epitomen Bruti Caelianorum

---

3. *tum*] *cum* R. — 5. *est mortuus*, *epistolas* cum C1d. Manutii Asc. tertia et Schuetzius: *est*, *epistolas* MRIE. — *facetis*] *facies* M, *factas* I et Codd. Bosii. — 7. *nostros eos* Cratander et C2dd. Malaspinae: *nostros* MRIE. — 8. *quin* R. — 9. *muranam* M. — 10. *coniunctissimos* om. MRI. (Insertum ex Codd. Bosii et a Cratandro.) — 18. *leges suae*] *eleges ue* pr. M, *leges ue* corr. M, *leges* R. — 19. *negligerentur*] *nec legerentur* M. — 20. *gerundus* R. — 21. *certe* om. I. — 22. *dummodo ne quid* MRI. (Ut nos, Manutiana.) — 23. *quid*] *quod* Ernestius. — *scripturum* R. — *nisi*] *si* MR. — 24. *aut si Silium* I: *aut Silium* MRE. — *Brutus ad me venit heri* R. — 25. *videbat* M. — *tum* corr. M: *cum* IE et pr. M. (*ac - - adesses* om. R.) — 26. *Iussi*] *Misi* MR, *nisi* I. (Corr. ex Codd. Bosii.) — *ei*] *et* M. — 28. *facturum*] *futurum* R. — 31. *plane facturum nihil* MR. (*plane* om. I.) — 32. *posteriplicis* M, *post Heriplicis* R, *post eriplicis* I. — *fasciculum*] *eas titulum* RI. — *ad Vestorium*] *duestorum* RI. — 33. *aliquoi* M, *quo* I. — *Q. Staberii* RI. — 34. *Nolano* MRI. (Corr. e Codd. Bosii.)

velim mihi mittas et a Philoxeno *Παναιτίου περὶ προνοίας*. Te Idib. videbo cum tuis.

IX. *(A. U. C.* 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Commodum discesseras heri, cum Trebatius venit, paullo post Curtius; hic salutandi causa, sed mansit invitatus. Trebatium nobiscum habemus. Hodie mane Dolabella. Multus sermo ad multum diem. Nihil possum dicere *ἐκτενέστερον*, nihil *φιλοστοργότερον*. Ventum est tandem ad Quintum. Multa *ἄφατα*, *ἀδιήγητα*· sed unum eiusmodi, quod, nisi exercitus sciret, non modo Tironi dictare, sed ne ipse quidem auderem scribere. Sed hactenus. *Εὐκαίρως* ad me venit, cum haberem Dolabellam, Torquatus; humanissimeque Dolabella, quibus verbis secum egissem, exposuit. Commodum enim egeram diligentissime; quae diligentia grata est visa Torquato. 2. A te exspecto, si quid de Bruto. Quamquam Nicias confectum putabat; sed divortium non probari. Quo etiam magis laboro idem, quod tu. Si quid est enim offensionis, haec res mederi potest. Mihi Arpinum eundum est. Nam et opus est constitui a nobis illa praediola; et vereor, ne exeundi potestas non sit, cum Caesar venerit; de cuius adventu eam opinionem Dolabella habet, quam tu coniecturam faciebas ex litteris Messalae. Cum illuc venero intellexeroque quid negotii sit, tum, ad quos dies rediturus sim, scribam ad te.

X. *(A. U. C.* 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Minime miror te et graviter ferre de Marcello et plura vereri periculi genera. Quis enim hoc timeret, quod neque acciderat antea nec videbatur natura ferre, ut accidere posset? Omnia igitur metuenda. Sed illud *παρὰ τὴν ἱστορίαν*, tu praesertim: „me reliquum consularem." Quid? tibi Servius quid videtur? Quamquam hoc nullam ad partem valet scilicet, mihi praesertim, qui non minus bene actum cum illis putem. Quid enim sumus? aut quid esse possumus? domine, an foris? Quodnisi mihi hoc venisset in mentem, scribere ista nescio quae, quo verterem me, non haberem. 2. Ad Dolabellam, ut scribis, ita puto faciendum, *κοινότερα* quaedam et *πολιτικώτερα*. Faciendum certe aliquid est; valde enim desiderat. 3. Brutus si quid, curabis, ut sciam; cui quidem quam primum agendum puto, praesertim si statuit. Sermunculum enim omnem aut restinxerit aut sedarit. Sunt enim, qui oquantur etiam mecum. Sed haec ipse optime, praesertim si etiam tecum loquetur. Mihi est in animo proficisci XI. Kal. Hic enim nihil

---

6. *Cultius* RI. — 8. *tandem* Manutio auctore Schuetzius: *tamen* MRIE. — 9. *Quintum*] *que* MR, *quae* I. (Corr. in Manutiana.) — 10. *tironi dicare* pr. M, *tiro indicare* corr. M, *Tyro indicare* R. — 12. *Dolabella quibus - - diligentissime; quae* om. M, *quibus - - diligentissime* om. R. — 17. *constitui a*] *constituta* MRI. (Correxit Manutius.) — 20. *quam tu*, *quam coniecturam* Lambino auctore Schuetzius. — 21. *tum*] *cum* M. — 26. *ante* R. — 31. *domi an* R. — 32. *hoc mihi* I. — *ista scribere* I. — 34. *κοινωτερον quaedam et πολιτικωτερον* R. — 35. *si quid egerit*, *curabis* YZI. — 37. *Sunt*] *sum* M. — 38. *etiam*] *et* R. — 39. *Mihi enim est* I.

habeo quod agam, ne hercule illic quidem nec usquam; sed tamen aliquid illic. Hodie Spintherem exspecto. Misit enim Brutus ad me: per litteras purgat Caesarem de interitu Marcelli; in quem, ne si insidiis quidem ille interfectus esset, caderet ulla suspicio. Nunc vero, cum de Magio constet, nonne furor eius causam omnem sustinet? Plane, quid sit, non intelligo. Explanabis igitur. Quamquam nihil habeo, quod dubitem, nisi ipsi Magio quae fuerit causa amentiae; pro quo quidem etiam sponsor Sunii factus est. Nimirum id fuit; solvendo enim non erat. Credo eum petiisse a Marcello aliquid, et illum, ut erat, †constantius respondisse.

XI. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. *Οὐ ταὐτὸν εἶδος.* Credebam esse facile. Totum est aliud, posteaquam sum a te diiunctior. Sed fuit faciendum, ut et constituerem mercedulas praediorum et ne magnum onus observantiae Bruto nostro imponerem. Posthac enim poterimus commodius colere inter nos in Tusculano. Hoc autem tempore, cum ille me quotidie videre vellet, ego ad illum ire non possem, privabatur omni delectatione Tusculani. 2. Tu igitur, si Servilia venerit, si Brutus quid egerit, etiam si constituerit, quando obviam; quidquid denique erit, quod scire me oporteat, scribes. Pisonem, si poteris, convenies; vides, quam maturum sit. Sed tamen, quod commodo tuo fiat.

XII. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Valde me momorderunt epistolae tuae de Attica nostra; eaedem tamen sanaverunt. Quod enim te ipse consolabare eisdem litteris, id mihi erat satis firmum ad leniendam aegritudinem. 2. Ligarianam praeclare vendidisti. Posthac quidquid scripsero, tibi praeconium deferam. 3. Quod ad me de Varrone scribis, scis me antea orationes aut aliquid id genus solitum scribere, ut Varronem nusquam possem intexere. Postea autem quam haec coepi *φιλολογώτερα*, iam Varro mihi denuntiaverat magnam sane et gravem *προςφώνησιν*. Biennium praeteriit, cum ille *Καλλιππίδης* assiduo cursu cubitum nullum processerit. Ego autem me parabam ad id, quod ille mihi misisset, ut *αὐτῷ τῷ μέτρῳ καὶ λώϊον*, si modo potuissem; nam hoc etiam Hesiodus adscribit, *αἴκε δύνηαι.* Nunc

---

1. *quid* RI. — *aliquid* om. MRI. (Insertum ex Y.) — 2. *enim*] Fort. *etiam.* Or. — 3. *si*] *sed* pr. M. — 5. *omnem causam* I. — 8. *sponsor Sunii* (*Suni* Y) *factus est. Nimirum* Bosius cum Y: *sponsor sum factus est. Nimirum* Z, *sponsorum factus et nimirum* M, *sponsor factus: et nimirum* RI, *sponsor Sunii factus. Et nimirum* E. — 9. *eum*] *enim* I. — *ut*] *aut* pr. M. — 10. *contantius (cunctantius)* malebat Beier. — 13. *Οὐ ταὐτὸν εἶδος* Casaubono auctore coniunxit Schuetzius cum Ep. XI.; apud priores claudunt decimam. — *OT TATONEIΔOC* M, *οὐ γὰρ ὄνειδος* R et mg. M. (Correxit Bosius ex Eurip. Ione 599. Herm.) — 14. *et* ante *constituerem* om. R. — 18. Fort. *privabamur.* Or. — 19. *etiamsi* E. — 21. *convenias* I. — 25. *Valde enim me* R. — *eadem* I et pr. M. — 26. *tamen*] *sane tamen* MRI. — *consolabere* RI. — 28. *vendidisti*] Fort. *venditasti.* Or. — 29. *antea* MRI: *ante* cum Bosio E. — 32. *praeterit* I. — 34. *mihi*] *nullum* pr. M. — 35. *ascribit. αχαδημαικην iuuit. illam* R.

illam *περὶ τελῶν σύνταξιν* sane mihi probatam Bruto, ut tibi placuit, despondimus; idque tu eum non nolle mihi scripsisti. Ergo illam *Ἀκαδημαϊκήν*, in qua homines, nobiles illi quidem, sed nullo modo philologi, nimis acute loquuntur, ad Varronem transferamus. Etenim sunt *Ἀντιόχεια*, quae iste valde probat. Catulo et Lucullo alibi reponemus; ita tamen, si tu hoc probas; deque eo mihi rescribas velim. 4. De Brinniana auctione accepi a Vestorio litteras. Ait sine ulla controversia rem ad me esse collatam — Romae videlicet aut in Tusculano me fore putaverunt — a. d. IIX. Kal. Quinct. Dices igitur vel amico tuo, S. Vettio, coheredi meo, vel Labeoni nostro, paullum proferant auctionem; me circiter Nonas in Tusculano fore. Cum Pisone Erotem habes. De Scapulanis hortis toto pectore cogitemus. Dies adest.

XIII. (A. U. C. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Commotus tuis litteris, quod ad me de Varrone scripseras, totam Academiam ab hominibus nobilissimis abstuli, transtulique ad nostrum sodalem et ex duobus libris contuli in quattuor. Grandiores sunt omnino, quam erant illi, sed tamen multa detracta. Tu autem mihi pervelim scribas, qui intellexeris illum velle. Illud vero utique scire cupio, quem intellexeris ab eo *ζηλοτυπεῖσθαι*, nisi forte Brutum. Id hercle restabat! Sed tamen scire pervelim. Libri quidem ita exierunt — nisi forte me communis *φιλαυτία* decipit —, ut in tali genere ne apud Graecos quidem simile quidquam. Tu illam iacturam feres aequo animo, quod illa, quae habes de Academicis, frustra descripta sunt. Multo tamen haec erunt splendidiora, breviora, meliora. 2. Nunc autem *ἀπορῶ*, quo me vertam. Volo Dolabellae valde desideranti: non reperio, quid; et simul *αἰδέομαι Τρῶας·* neque, si aliquid, potero *μέμψιν* effugere. Aut cessandum igitur aut aliquid excogitandum. 3. Sed quid haec levia curamus? Attica mea, obsecro te, quid agit? quae me valde angit. Sed crebro regusto tuas litteras; in his acquiesco. Tamen exspecto novas.

---

2. *tu* om. MRI. (Insertum e Bosii Codd. et a Cratandro.) — *eum* om. I. — *Ἀκαδημαϊκήν* R: *Ἀκαδημικὴν* cum Ascc. E. — 5. *Antiochia* RI. — 6. *ita*] *sic* mg. Crat. — 7. *Brutiniana* R, *Brimmana* I. — *Nestorio* I. — 9. *putarunt* I. — *tuo suettio coheredi* XYZ, *tuo necnotoni heredi* M, *tuo necnon coheredi* R, *tuo vel Othoni coheredi* I. (Ut nos, Bosius.) — 11. *orotem* M, *oro te ni* R. — *habes*] *abeas* R. — Fort. distinguendum: *fore. Cum Pisone* (transige); *Erotem habes.* Cfr. Ep. 16 extr. Or. — 16. *transtuli* MI. — 18. *illi* om. RI. — *tamen*] *erant* I. — *Tu tamen pervelim* R. — 19. *quid* I. — *vero* om. I. — 20. *quem*] *quae* I. — *id ercle restabat* Cod. in mg. Repett. Lamb., *ider de re stabat* M, *id ei derestabat* R, *idem edere restabat* I. (Ut nos, Cod. Balliol. et Manutius.) — 26. *desiderant* (sic) *placere nec* I. — 27. *si aliud qui* Cod. in mg. Repett. Lamb. et mg. Crat. et fort. M, *si aliud quid* R, *si aliquid aliud* I. (Ut nos, Manutius.) — 28. *effugeret* MR. — *cogitandum* I. — 30. *litteras tuas* R. — 31. *novas*] «Prisca lectio *Nonas.*» Victorius. Nobis e M nihil enotatum est. Cfr. Ep. 16 extr.

XIV. *(A. U. C.* 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Brinnii libertus, coheres noster, scripsit ad me, velle, si mihi placeret, coheredes se et Sabinum Albium ad me venire. Id ego plane nolo; hereditas tanti non est. Et tamen obire auctionis diem facile poterunt — est enim III. Id. —, si me in Tusculano postridie Nonas mane convenerint. Quodsi laxius volent proferre diem, poterunt vel biduum vel triduum vel ut videbitur; nihil enim interest. Quare, nisi iam profecti sunt, retinebis homines. 2. De Bruto, si quid erit; de Caesare, si quid scies; si quid erit praeterea, scribes. Illud etiam atque etiam consideres velim, placeatne tibi mitti ad Varronem quod scripsimus. Etsi etiam ad te aliquid pertinet; nam scito te ei dialogo adiunctum esse tertium. Opinor igitur consideremus. Etsi nomina iam facta sunt; sed vel induci vel mutari possunt.

XV. *(A. U. C.* 709.*)*

CICERO ATTICO S.

Quid agit, obsecro te, Attica nostra? Nam triduo abs te nullas acceperam; nec mirum: nemo enim venerat; nec fortasse causa fuerat. Itaque ipse, quid scriberem, non habebam. Quo autem die has Valerio dabam, exspectabam aliquem meorum; qui si venisset et a te quid attulisset, videbam non defuturum, quid scriberem.

XVI. *(A. U. C.* 709.*)*

CIECRO ATTICO S.

1. Nos, cum flumina et solitudines sequeremur, quo facilius sustentare nos possemus, pedem e villa adhuc egressi non sumus; ita magnos et assiduos imbres habebamus. Illam *Ἀκαδημαϊκὴν σύνταξιν* totam ad Varronem traduximus. Primo fuit Catuli, Luculli, Hortensii. Deinde, quia *παρὰ τὸ πρέπον* videbatur, quod erat hominibus nota non illa quidem *ἀπαιδευσία* sed in iis rebus *ἀτριψία*, simul ac veni ad villam, eosdem illos sermones ad Catonem Brutumque transtuli. Ecce tuae litterae de Varrone. Nemini visa est aptior *Ἀντιοχείῳ* ratio. 2. Sed tamen velim scribas ad me, primum placeatne tibi aliquid ad illum; deinde, si placebit, hocne potissimum. Quid Servilia? iamne venit?

---

3. *Bruna* R, *Brimma* I. — *comheres* M. — *noster* - - - *coheredes* om. MR. — 4. *placet* I. (Corr. ex YZ et a Cratandro.) — *se et*] *ait* MR, *sed* I. (Correxit Ursino auctore Graevius.) — *Albinum* R, *Album* I. — *venire narrat. Id* I. — 5. *obire*] *novare* mg. Crat. — 6. *III.* om. I. — 7. *latius* RI. — 8. *vel triduum* om. Cod. in mg. Repett. Lamb. — 9. *erit*] Fort. *egerit*. Cfr. Ep. 16 extr. Or. — 10. *si quid erit* om. MRI. (Inserta sunt ex YZ et mg. Crat.) — 14. *sed* om. I. — 19. *quid*] *quod* Ernestius. — 21. *quid* MRI: *quod* E. — 24. *solitudinem* MRI. (Ut nos, Codd. Bosii.) — 26. *Ἀκαδημαϊκὴν* Orellius: *Academicen* MRI, *ἀκαδημικὴν* E. — 27. *Primo*] *modo* MR, *quae modo* I. (Corr. ex YZ et mg. Crat.) — 28. *quia παρα το πρεπον non videbatur* MR, *quia* (spatium) *non videbatur* I. — *quod*] *quid* M. — *illorum* Schuetzius. — 29. *in vivis* R, *in his* I. — *ατρεψια* R. — 31. *Ἀντιοχεῖα* Baiterus: *Antiochia* R, *Antiocheia* I, *Ἀντιόχεια* E. — 32. *ad illum* om. I. — 33. Malim *hocine*. Or.

Brutus ecquid agit, ecquando? De Caesare quid auditur? Ego ad Nonas, quemadmodum dixi. Tu cum Pisone, si quid poteris.

XVII. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

v. Kalend. exspectabam Roma aliquid; † non imperassem. Igitur aliquid tuis. Nunc eadem illa: quid Brutus cogitet? aut, si aliquid egit, ecquid a Caesare. Sed quid ista, quae minus curo? Attica nostra quid agat, scire cupio; etsi tuae litterae — sed iam nimis veteres sunt — recte sperare iubent. Tamen exspecto recens aliquid.

XVIII. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

Vides, propinquitas quid habeat. Nos vero conficiamus hortos. Colloqui videbamur, in Tusculano cum essem; tanta erat crebritas litterarum. Sed id quidem iam erit. Ego interea admonitu tuo perfeci sane argutulos libros ad Varronem; sed tamen exspecto, quid ad ea, quae scripsi ad te: primum, qui intellexeris eum desiderare a me, cum ipse homo *πολυγραφώτατος* nunquam me lacessisset; deinde, quem *ζηλοτυπεῖν*, nisi forte Brutum; quem si non *ζηλοτυπεῖ*, multo Hortensium minus aut eos, qui de re publica loquuntur. Plane hoc mihi explices velim: imprimis, maneasne in sententia, ut mittam ad eum, quae scripsi, an nihil necesse putes. Sed haec coram.

XIX. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Commodum discesserat Hilarus librarius IV. Kal., cui dederam litteras ad te, cum venit tabellarius cum tuis litteris pridie datis; in quibus illud mihi gratissimum fuit, quod Attica nostra rogat te, ne tristis sis, quodque tu *ἀκίνδυνα* esse scribis. 2. Ligarianam, ut video, praeclare auctoritas tua commendavit. Scripsit enim ad me Balbus et Oppius mirifice se probare; ob eamque causam ad Caesarem eam se oratiunculam misisse. Hoc igitur idem tu mihi antea scripseras. 3. In Varrone ista causa me non moveret, ne viderer *φιλένδοξος* — sic enim constitueram, neminem includere in dialogos eorum, qui viverent —; sed, quia scribis et desiderari a Varrone et magni illum aestimare, eos confeci et absolvi nescio quam bene sed ita accurate, ut nihil posset supra, Academicam omnem quaestionem libris quattuor.

---

1. *et quid* MRI. — *et quando* MRI. — 5. *v. Kal. exspectabam* Y cum mg. Crat. et Z (teste Bosio): *VI. Kal. exsp.* Z (teste Lambino), *VI. exsp.* MI, *Sexto exsp.* R, *Quinto Kal. exsp.* E. — *non imperassem* MRI: *non quo imperassem* cum Cratandro et Bosio E. Fort. *non impertitumst*. Or. — 7. *et quid* MRI. (Ut nos, Lambinus.) — 12. *habet* MRI (Correxit Lambinus. Cfr. Zumpt ad Verr. p. 367.) — *hortos. Nos colloqui* I. — 13. *essemus* R. — 14. *erat* pr. M. — 16. *quid* I. — 17. *deinde quem* quam RI) *ζηλοτυπεῖν multo* (mediis omissis) MRI. (Suppleta sunt ex Y.) — 19. *plene* MR. — *haec* I. — 24. *librarius*] Lib. 1, 12, 2. est *Hilarus libertus*. Or. — *IV.*] *tertio* R, *quarto* I. — 25. *cum*] *quom* M. — 28. *Balbus, Oppius* M, *Balbus Oppiusque* R, *Balbus ac Oppius* I. (Ut nos, Cod. in mg. Repett. Lamb. et Vb.) — 29. *meam* RI. — 32. *constitueram* Pius et Ernestio auctore Schuetzius: *constituebam* MRIE. — *eorum* om. pr. M. — 33. *scribis* om. MI.

In eis, quae erant contra ἀκαταληψίαν praeclare collecta ab Antiocho, Varroni dedi; ad ea ipse respondeo; tu es tertius in sermone nostro. Si Cottam et Varronem fecissem inter se disputantes, ut a te proximis litteris admoneor, meum κωφὸν πρόσωπον esset. 4. Hoc in antiquis personis suaviter fit, ut et Heraclides in multis et nos sex de Re publica libris fecimus. Sunt etiam de Oratore nostri tres, mihi vehementer probati. In eis quoque eae personae sunt, ut mihi tacendum fuerit. Crassus enim loquitur, Antonius, Catulus senex, C. Iulius, frater Catuli, Cotta, Sulpicius. Puero me hic sermo inducitur, ut nullae esse possent partes meae. Quae autem his temporibus scripsi, Ἀριστοτέλειον morem habent; in quo sermo ita inducitur ceterorum, ut penes ipsum sit principatus. Ita confeci quinque libros περὶ τελῶν, ut Epicurea L. Torquato, Stoica M. Catoni, περιπατητικὰ M. Pisoni darem. Ἀζηλοτύπητον id fore putaram, quod omnes illi decesserant. 5. Haec Academica, ut scis, cum Catulo, Lucullo, Hortensio contuleram. Sane in personas non cadebant; erant enim λογικώτερα, quam ut illi de iis somniasse unquam viderentur. Itaque, ut legi tuas de Varrone, tamquam ἕρμαιον arripui. Aptius esse nihil potuit ad id philosophiae genus, quo ille maxime mihi delectari videtur, easque partes, ut non sim consecutus, ut superior mea causa videatur. Sunt enim vehementer πιθανὰ Ἀντιόχεια, quae diligenter a me expressa acumen habent Antiochi, nitorem orationis nostrum; si modo is est aliquis in nobis. Sed tu, dandosne putes hos libros Varroni, etiam atque etiam videbis. Mihi quaedam occurrunt; sed ea coram.

XX. (A. U. C. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. A Caesare litteras accepi consolatorias, datas pridie Kal. Mai. Hispali. De urbe augenda quid sit promulgatum, non intellexi; id scire sane velim. Torquato nostra officia grata esse facile patior, eaque augere non desinam. 2. [Ad Ligarianam] de uxore Tuberonis et privigna, neque possum iam addere — est enim pervulgata — neque Tuberonem volo offendere; mirifice est enim φιλαίτιος. Theatrum quidem sane bellum † habuisti. 3. Ego, etsi hoc loco facillime sustentor, tamen te videre cupio. Itaque, ut constitui, adero. Fratrem credo a te esse conventum. Scire igitur studeo, quid egeris. 4. De fama nihil sane

---

3. *disputantis* R. — *ut* om. MR. — 4. *esse* MR. — 5. *nos in sex* Schuetzius. — 6. *nostri nosti tres* M. — 8. *C. Iunius* MR. — 10. *Aristotelicum* RI. — 13. *daremus* I. — 14. αζηλοτυπον MR. (Corr. e Codd. Bosii.) — 16. *quam in utili de iis omnia et unquam* M, *quam inutilia de iis omnia et iniqua* R, *quam inutili deus omnia et unquam* I. (Corr. ex mg. Crat.) — 19. *easque* MRI : *measque* cum Bosii Codd. E. — *sum* R. — 20. *mea*] *me* I. — 21. Ἀντιόχεια Ascensius : *Antiochia* MRIE. Malim τὰ Ἀντιόχεια. Bait. — 23. *Varrone atque* (omisso priore *etiam*) M. — 28. *agenda* I. — 29. *scire sane* Cod. in mg. Repett. Lamb.: *sane scire* MRIE. — *facile esse* R. — 30. Vv. *Ad Ligarianam* inserta sunt a Lambino in Curis sec. ex XYZ et mg. Crat. Ego tamen seclusi. Or. — *tiberonis* M. — 31. *abdere* cum Asc. tertia Victorius et Lambinus. — *enim pervolgata* (oratio) MR : *enim res pervolgata* IE. — 32. *offendere* Ernestio auctore Schuetzius : *defendere* MRIE. — 33. *habuisti*] Malim : *habui. St!* Or. — *etsi*] *si* MI. — 34. *adero. Vale.* (Initium novae Epistolae:) *Fratrem* fort. e Cod. Gallicano Cratander. — 35. *studeo*] Malim : *aveo*, ut Ep. 35, 1. Or.

laboro; etsi scripseram ad te tunc stulte: „nihil melius." Curandum enim non est. Atque hoc, „in omni vita sua quemque a recta conscientia traversum unguem non oportet discedere", viden quam φιλοσόφως? An tu nos frustra existimas haec in manibus habere? Δεδῆχθαι te nollem, quod nihil erat. Redeo enim rursus eodem. Quidquamne me putas curare in †toto, nisi ut ei ne desim? Id ago scilicet, ut iudicia videar tenere! Μὴ γὰρ αὐτοῖς. Vellem tam domestica ferre possem quam ista contemnere. Putas autem me voluisse aliquid, quod perfectum non sit? Non licet scilicet sententiam suam; sed tamen quae tum acta sunt, non possum non probare; et tamen non curare pulchre possum, sicuti facio. Sed nimium multa de nugis.

XXI. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Ad Hirtium dederam epistolam sane grandem, quam scripseram proxime in Tusculano. Huic, quam tum mihi misisti, rescribam alias. Nunc †alias malo. 2. Quid possum de Torquato, nisi aliquid a Dolabella? Quod simul ac, continuo scietis. Exspectabam hodie aut summum cras ab eo tabellarios; qui simul ac venerint, mittentur ad te. A Quinto exspecto. Proficiscens enim e Tusculano IIX. Kal., ut scis, misi ad eum tabellarios. 3. Nunc, ad rem ut redeam, inhibere illud tuum, quod valde mihi arriserat, vehementer displicet. Est enim verbum totum nauticum. Quamquam id quidem sciebam; sed arbitrabar sustineri remos, cum inhibere essent remiges iussi. Id non esse eiusmodi didici heri, cum ad villam nostram navis appelleretur. Non enim sustinent, sed alio modo remigant. Id ab ἐποχῇ remotissimum est. Quare facies, ut ita sit in libro, quemadmodum fuit. Dices hoc idem Varroni, si forte mutavit. Nec est melius quidquam, quam ut Lucullus:

Sustineat currum, ut bonu' saepe agitator, equosque!

semperque Carneades προβολὴν pugilis et retentionem aurigae similem facit ἐποχῇ. Inhibitio autem remigum motum habet et vehementiorem quidem remigationis navem convertentis ad puppim. Vides, quanto hoc

---

1. *nihil enim melius curandum est* I. — 2. *Atqui* Y. — *recta*] *nostra* I. — 3. *transversum* I et corr. M. — 4. *philosophos* R. — *An*] *haud* R, *aut* I. — 6. *in toto*] *in vita* Lambinus. Fort. *in foro*. Or. — *ei* (foro)] *cui* Ernestio auctore Schuetzius. — *ne* om. I. — 7. *ago scilicet*] *agnosci licet* MRI. — *iudicia hominum videar* suo arbitratu Ernestius. — Graeca om. R. — 8. *ferre*] *facere* R. — 9. *perfectum*] *rectum* Lambinus. — *scilicet*] *silicet* M. — 10. *tamen*] *tam* I. — *tum* om. R. — 16. *tum*] *tu* MRI. (Ut nos, YZ.) — 17. *alias* MRI: *aliis* Pio auctore cum Edd. post Asc. sec. E. Malim: *alia*. Or. — 18. *scieris* Ascensianae tres, *scies* mg. Repett. Lamb. — 20. *IIX.*] *XI.* Schuetzius ex Ep. 10, 5. — 24. *inhiberi* MRI. — 26. *epoche* RI. — ἐποχῆς Vb. De M non liquet. — 28. *Varroni si forte* RI et Schuetzius: *Varro nisi forte* M, *Varroni, nisi forte* cum Cod. in mg. Repett. Lamb. E. (*Marioni* ex Epp. ad Fam. 16, 1. malebat Schuetzius.) — 29. *Lucullus*] *Lucilius* malebat Malaspina et Osann Anal. p. 15. Cfr. Goerenz ad Acad. p. XXXI. — 30. *Sustineas* cum Cod. Lambinus in Curis sec. et pr. M. — *bonu' saepe* Aldus nepos: *bonus saepe* MRIE. — *equosque*] *equos* R, om. I. — 32. ἐποχῇ om. R.

diligentius curem quam aut de rumore aut de Pollione. De Pansa etiam, si quid certius — credo enim palam factum esse —; de Critonio, si quid † esset; certe ne de Metello et Balbino. 4. Dic mihi, placetne tibi primum edere iniussu meo? Hoc ne Hermodorus quidem faciebat, is, qui Platonis libros solitus est divulgare; ex quo, *λόγοισιν Ἑρμόδωρος*. Quid illud? rectumne existimas cuiquam ante quam Bruto? cui te auctore *προςφωνῶ*. Scripsit enim Balbus ad me se a te quintum de Finibus librum descripsisse; in quo non sane multa mutavi, sed tamen quaedam. Tu autem commode feceris, si reliquos continueris, ne et *ἀδιόρθωτα* habeat Balbus et *ἕωλα* Brutus. Sed haec hactenus, ne videar *περὶ μικρὰ σπουδάζειν*. Etsi nunc quidem maxima mihi sunt haec. Quid est enim aliud? Varroni quidem quae scripsi te auctore, ita propero mittere, ut iam Romam miserim describenda. Ea si voles, statim habebis. Scripsi enim ad librarios, ut fieret tuis, si tu velles, describendi potestas. Ea vero continebis, quoad ipse te videam; quod diligentissime facere soles, cum a me tibi dictum est. 5. Quomodo autem fugit me tibi dicere? — mirifice Caerellia studio videlicet philosophiae flagrans describit a tuis; istos ipsos de Finibus habet. Ego autem tibi confirmo — possum falli, ut homo — a meis eam non habere; nunquam enim ab oculis meis afuerunt. Tantum porro aberat, ut binos scriberent; vix singulos confecerunt. Tuorum tamen ego nullum delictum arbitror, idemque te volo existimare. A me enim praetermissum est, ut dicerem me eos exire nondum velle. Hui, quam diu de nugis! De re enim nihil habeo, quod loquar. 6. De Dolabella tibi assentior. Coheredes, ut scribis, in Tusculano. De Caesaris adventu, scripsit ad me Balbus, non ante Kal. Sextiles. De Attica optime, quod levius ac levius et quod fert *εὐκόλως*. 7. Quod autem de illa nostra cogitatione scribis — in qua nihil tibi cedo —, ea, quae novi, valde probo, hominem, domum, facultates. Quod caput est — ipsum non novi —, sed audio laudabilia. „De Scrofa?" Etiam. Proxime accedit, si quid hoc ad rem: *εὐγενέστερος* est etiam quam pater. Coram igitur, et quidem propenso animo ad probandum. Accedit enim, quod patrem,

---

1. *de Rumone aut Pollione* I. — 2. *esset* M. — *Critonio*] Nomen videtur corruptum. Or. — 3. *si quid factum esset* R. Fort. *si quid; sed certe de*. Or. — 5. *λόγοις* R. — 6. *Ἑρμόδωρος ἐμπορεύεται. Quid* Pio auctore Asc. tertia. — *existima qui quam Bruto* M, *existimas quicquam Bruto* R, *existima quicquam Bruto* I. (Ut nos, Victorius.) — 9. *quaedam addidi. Tu* I. — *commode*] *quomodo* I. — 12. *enim* om. I. — 13. *miserim de describenda* M, *miserim scribenda* I. — 15. *te* om. I. — *quod* om. R. — 16. *est*] *sit* RI. — *Quomodo* MRI: *Cum* cum Bosii Codd. E, *Quod* Muretus rursusque Schuetzius. — 17. *dicerem* M. — *mirifice. Cornelia* (sic) *vero studio* I. — 19. *ut homo, a meis eam non* Z: *ut humanus eam non* MI, *ut humanus eam a meis librariis non* R, *ut humanus, a meis eam non* cum Bosio E. — 20. *afuerint* pr. M. — 21. *ego*] *eo* MRI. (Corr. ex Cod. in mg. Repett. Lamb. et a Cratandro.) — 22. *itemque* MR, *item quae* I. — 23. *est*] *sit* pr. M. — *deicerem* M. — *me* om. I. — *hi* pr. M, *Hic* I. (*hui* corr. M.) — 24. *de A. Dolabella* I. — 25. *cum heredes* MRI. — 26. *Sext.*] *Sept.* ex Ep. 45, 1. Schuetzius. — 27. *levius ac levius* Z: *levius ac lenius* MIE, *levius et lenius* R. Cfr. Santenium ad Ter. M. p. 249. — 30. *laudabilia.* (Atticus.) «*De Scrofa?*» *Etiam. Proxime* Orellius: *laudabuta de crofa etiam proxime* M, *laudabilia. De Scrofa etiam proxime* R, *laudabiliora. De Scrofa etiam proxime* I, *laudabilia, de Scrofa etiam. Proxime* Memmius, *laudabilia de Scrofa. Etiam proxime* E. (*Etiam* delevit Schuetzius.) — 31. *quidem igitur et* I.

ut scire te puto, plus etiam quam non modo tu, sed quam ipse scit, amo, idque et merito et iam diu.

XXII. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. De Varrone, non sine causa, quid tibi placeat, tam diligenter exquiro. Occurrunt mihi quaedam; sed ea coram. Te autem ἀσμενέστατα intexui, faciamque id crebrius. Proximis enim tuis litteris primum te id non nolle cognovi. 2. De Marcello, scripserat ad me Cassius antea; τὰ κατὰ μέρος Servius. O rem acerbam! Ad prima redeo. 3. Scripta nostra nusquam malo esse quam apud te; sed ea tum foras dari, cum utrique nostrûm videbitur. Ego et librarios tuos culpa libero neque te accuso; et tamen aliud quiddam ad te scripseram, Caerelliam quaedam habere, quae nisi a te non potuerit. Balbo quidem intelligebam satisfaciendum fuisse; tantum nolebam aut obsoletum Bruto aut Balbo inchoatum dari. Varroni, simul ac te videro, si tibi videbitur, mittam. Quid autem dubitarim, cum videro te, scies. 4. Attributos quod appellas, valde probe. Te de praedio Oviae exerceri moleste fero. De Bruto nostro, perodiosum; sed vita fert. Mulieres autem vix satis humane, quae inimico animo ferant, cum utraque officio pareat. Tullium scribam nihil fuit quod appellares; nam tibi mandassem, si fuisset. Nihil enim est apud eum positum nomine voti; sed est quiddam apud illum meum. Id ego in hanc rem statui conferre. Itaque et ego recte tibi dixi, ubi esset; et tibi ille recte negavit. Sed hoc quoque ipsum continuo adoriamur. Lucum hominibus non sane probo, quod est desertior; sed habet εὐλογίαν. Verum hoc quoque, ut censueris; quippe qui omnia. Ego, ut constitui, adero; atque utinam tu quoque eodem die! Sin quid — multa enim — utique postridie. Etenim coheredes; a quis sine te opprimi † militia est. 5. Alteris iam litteris nihil ad me de Attica. Sed id quidem in optima spe pono. Illud accuso, non te, sed illam, ne salutem quidem. At tu et illi et Piliae plurimam; nec me tamen irasci indicaris. Epistolam Caesaris misi, si minus legisses.

XXIII. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Antemeridianis tuis litteris heri statim rescripsi; nunc respondeo vespertinis. Brutus mallem me arcesseret. Nam et aequius erat, cum

---

2. *et iam*] *etiam* M. — 5. *quid tibi placeat, non sine causa* R. — 7. *intexo* ZI. — 9. *Cossius* R. — *O* om. MRI. (Insertum e Cod. in mg. Repett. Lamb. et a Cratandro.) — 10. *te*] *se* I. — 11. *tum*] *timui* R. — *videbitur*] *iubetur* MR. — 13. *quae nisi a te* om. M. — *non*] *habere non* I, quod malim. Videtur enim M ab altero ad alterum *habere* oculis aberrasse. Bait. — 14. *sat faciendum* Codd. Bosii et M. — *aut*] *ut aut* I. — 16. *te videro* R. — 17. *Attributos*] *ad tribunos* RI. — *probo* RI. — *Oviae* Schuetzius: *aviae* MRIE. — 18. Malim: *sed ita vita*. Or. — 19. *humanae* Cod. in mg. Repett. Lamb. et Cratander. — *iniquo* mg. Repett. Lamb. — Malim: *cum in utraque officio pareat* (Brutus). Or. — 20. *pereat* I. — 23. *et ego* om. I. — *tibi recte* RI. — 24. *Sed* om. I. — *Locum* MRI. (Corr. ex Y.) — 27. *Sin (quid enim multa?) utique* I. — 28. *sine*] *si ne* M. — *militia* ZMR: *malitia* IE. («Antiqua lectio: *sine te opprimi, mi Tite; aestuo.*» Pius.) — 29. *de* om. MR. — *quidem mihi in* I. — 31. *me* om. R. — 35. *tuis*] *meis* pr. M. — *respondebo* I.

illi iter instaret et subitum et longum; et mehercule nunc, cum ita simus affecti, ut non possimus plane simul vivere — intelligis enim profecto, in quo maxime posita sit *συμβίωσις* —, facile patiebar nos potius Romae una esse quam in Tusculano. 2. Libri ad Varronem non morabantur. Sunt enim effecti, ut vidisti; tantum librariorum menda tolluntur. De quibus libris scis me dubitasse; sed tu videris. Item, quos Bruto mittimus, in manibus habent librarii. 3. Mea mandata, ut scribis, explica; quamquam ista retentione omnes ait uti Trebatius: quid tu istos putas? Nosti domum. Quare confice *εὐαγώγως*. Incredibile est, quam ego ista non curem. Omni tibi asseveratione affirmo, quod mihi credas velim, mihi maiori offensioni esse quam delectationi possessiunculas meas. Magis enim doleo me non habere, cui tradam, quam habere, qui utar, laetor. Atque illud Trebatius se tibi dixisse narrabat. Tu autem veritus es fortasse, ne ego invitus audirem. Fuit id quidem humanitatis; sed, mihi crede, iam ista non curo. Quare

— — da te in sermonem et perseca
et confice, excita, compella, loquere,

ut te cum illo Scaeva loqui putes. Ne existimes eos, qui non debita consectari soleant, quod debeatur, remissuros. De die tantum videto, et id ipsum bono modo.

XXIV. (A. U. C. 709.)

CICERO ATTICO S.

Quid est, quod Hermogenes mihi Clodius, Andromenem sibi dixisse se Ciceronem vidisse Corcyrae? Ego enim audita tibi putaram. Nil igitur ne ei quidem litterarum? An non vidit? Facies ergo ut sciam. Quid tibi ego de Varrone rescribam? Quattuor *διφθέραι* sunt in tua potestate; quod egeris, id probabo. Nec tamen *αἰδέομαι Τρῶας*. Quid enim? Sed, ipsi quam res illa probaretur, magis verebar. Sed quoniam tu suscipis, in alteram aurem.

XXV. (A. U. C. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. De retentione, rescripsi ad tuas accurate scriptas litteras. Conficies igitur, et quidem sine ulla dubitatione aut retractatione. Hoc

---

3. *in* om. MRI. (Inseruit Cratander.) — 5. *morabuntur* Schuetzius. — *defecti* MR, *detexti* Lambinus, *descripti* mg. Repett. Lamb. — *menda librariorum* I. — 7. *librum ea* M, *librarii. ea* R. — 8. *omnis* MI. — *uti*] *ut ei* MRI. — 9. *Quare*] *qua* M, *quam* RI. — *εὐαγώγως* Y: *ΕΥΑΓΩΣ* Z, *εὐλαβῶς* cum Cd. in mg. Repett. Lambinus, *εὐλόγως* RE. (De M non constat.) — 11. *quod*] *quo* R et corr. M. — 12. *quoi* M. — 13. *quam habere, qui utar, laetor* Lambinus: *quam habere, qui utar* MIE, *quam delector habere qui utar* R, *quam habere, qui utar, gaudeo* auctore I. F. Gronovio Schuetzius. — 16. *da - - loquere* versiculos esse vidit Tunstallus, constituit Nobbe: prosam orationem continuant MRIE. — *perseca*] Malim: *persece*. Or. — 17. *et*] *ergo* I. (*et confice et ita cum Polla loquere* Cod. in mg. Repett. Lamb.) — 18. *Scaeva loqui*] *Scaevalo qui* R, *Sceuallo: qui* I. — 23. *Andromedem* I. — 24. *Corcyrae*] *currere* MR. — 26. *ego*] *ergo* I. — *διφθερίαι* ZM. — 27. *quod*] *quid* I. — 28. *illa*] *ipsa* R. — 32. *litteras scriptas* I. — 33. *sine*] *si* M. — *retrectatione* Cod. in mg. Repett. Lamb. et mg. Crat., *retractione* I.

fieri et oportet et opus est. De Andromene, ut scribis, ita putaram. Scisses enim mihique dixisses. 2. Tu tamen ita mihi de Bruto scribis, ut de te nihil. Quando autem illum putas? Nam ego Romam pridie Idus. Ita volui Bruto scribere — sed quoniam tu te legisse scribis, fui fortasse *ἀσαφέστερος* — me ex tuis litteris intellexisse nolle eum me quasi prosequendi sui causa Romam nunc venire. Sed quoniam iam adest meus adventus, fac quaeso, ne quid eum Idus impediant, quo minus suo commodo in Tusculano sit. Nec enim ad tabulam eum desideraturus eram. In tali enim negotio cur tu unus non satis es? Sed ad testamentum volebam; quod iam malo alio die, ne ob eam causam Romam venisse videar. Scripsi igitur ad Brutum iam illud, quod putassem, Idib. nihil opus esse. Velim ergo totum hoc ita gubernes, ut ne minima quidem re ulla Bruti commodum impediamus. 3. Sed quid est tandem, quod perhorrescas, quia tuo periculo iubeam libros dari Varroni? Etiamnunc si dubitas, fac ut sciamus. Nihil est enim illis elegantius. Volo Varronem, praesertim cum ille desideret; sed est, ut scis,

Δεινὸς ἀνήρ· τάχα κεν καὶ ἀναίτιον αἰτιόῳτο.

Ita mihi saepe occurrit vultus eius, querentis fortasse vel hoc, meas partes in iis libris copiosius defensas esse quam suas; quod mehercule non esse intelliges, si quando in Epirum veneris. Nam nunc Alexionis epistolis cedimus. Sed tamen ego non despero probatum iri Varroni; et id, quoniam impensam fecimus in macrocolla, facile patior teneri. Sed etiam atque etiam dico, tuo periculo fiet. Quare, si addubitas, ad Brutum transeamus; est enim is quoque Antiochius. O Academiam volaticam et sui similem, modo huc, modo illuc! Sed, quaeso, epistola mea ad Varronem valdene tibi placuit? Male mi sit, si unquam quidquam tam enitar. *Ἔργον.* At ego ne Tironi quidem dictavi, qui totas *περιοχὰς* persequi solet, sed Spintharo syllabatim.

XXVI. (A. U. C. 709.*)*
CICERO ATTICO S.

1. De Vergilii parte valde probo. Sic ages igitur. Et quidem id erit primum, proximum Clodiae. Quodsi neutrum, metuo, ne turbem et irruam in Drusum. Intemperans sum in eius rei cupiditate, quam nosti. Itaque revolvor identidem in Tusculanum. Quidvis enim potius, quam ut non hac aestate absolvatur. 2. Ego, ut tempus est nostrum,

---

2. *mihi quae* RI. — *didicisses* R. — 3. *pridie Idus. Ita volui Bruto* MI: *prid. id ita volui Bruto* R, *pridie Idus. Bruto ita volui* cum Codd. Malasp. E. — 5. *ασαφεστερον* R. — 6. *nunc* om. R. — 8. *suo commodo* om. R. — 9. *cur tu*] *cultu* R. — *est* R. — 12. *hoc totum* R. — 15. *enim est* I. — 19. *eius*] *ei est* I. — 21. *intelliges non esse* MRI. (Ut nos, Codd. Bosii et Cratander.) — 23. *Macro colla* M, *Marco Colla* I, *macrocola* R. — 25. *Antiochus* R. — 27. *mi sit si* MI: *misit si* R, *mihi sit, si* E. — 28. *Ἔργον. At ego* Y: *Ergo. at ego* ZMRE, *ergo ego* I. — 29. *Spintaro* MR, *Spintero* I. (Ut nos, Codd. Bosii.) — 32. *Vergilii* R: *Virgilii* IE. — *probo*] Malim: *probe.* Or. — *Et quidem*] *Equidem* I. — 33. *primum, proximum*] *primum maximum* MR, *primum et maximum* I. (Ut nos, mg. Crat.) — *ne turbem*] *nec urbem* MR. — 34. *inruam* M. — 36. *obsolvatur* M.

locum habeo nullum, ubi facilius esse possim quam Asturae. Sed quia, qui mecum sunt — credo, quod maestitiam meam non ferunt —, domum properant, etsi poteram remanere, tamen, ut scripsi tibi, proficiscar hinc, ne relictus videar. Quo autem? Lanuvium? Conor equidem in Tusculanum. Sed faciam te statim certiorem. Tu litteras conficies. Equidem, credibile non est, quantum scribam die; quin etiam noctibus. Nihil enim somni. Heri etiam effeci epistolam ad Caesarem; tibi enim placebat: quam non fuit malum scribi, si forte opus esse putares. Ut quidem nunc est, nihil sane est necesse mittere. Sed id quidem, ut tibi videbitur. Mittam tamen ad te exemplum fortasse Lanuvio, nisi forte Romam. Sed cras scies.

XXVII. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. De epistola ad Caesarem, nobis vero semper rectissime placuit, ut isti ante legerent. Aliter enim fuissemus et in hos inofficiosi et in nosmet ipsos, si illum offensuri fuimus, paene periculosi. Isti autem ingenue; mihique gratum, quod, quid sentirent, non reticuerunt: illud vero vel optime, quod ita multa mutari volunt, ut mihi de integro scribendi causa non sit; quamquam de Parthico bello quid spectare debui, nisi quod illum velle arbitrabar? Quod enim aliud argumentum epistolae nostrae nisi κολακία fuit? An, si ea, quae optima putarem, suadere voluissem, oratio mihi defuisset? Totis igitur litteris nihil opus est. Ubi enim ἐπίτευγμα magnum nullum fieri possit, ἀπότευγμα vel non magnum molestum futurum sit, quid opus est παρακινδυνεύειν? praesertim cum illud occurrat, illum, cum antea nihil scripserim, existimaturum me, nisi toto bello confecto, nihil scripturum fuisse. Atque etiam vereor, ne putet me hoc quasi Catonis μείλιγμα esse voluisse. Quid quaeris? Valde me poenitebat; nec mihi in hac quidem re quidquam magis ut vellem accidere potuit, quam quod σπουδή nostra non est probata. Incidissemus etiam in illos, in eis in cognatum tuum. 2. Sed redeo ad hortos. Plane illuc te ire nisi tuo magno commodo nolo. Nihil enim urget. Quidquid erit, operam in Faberio ponamus. De die tamen auctionis, si quid scies. Eum, qui e Cumano venerat, quod et plane valere Atticam nuntiabat et litteras se habere aiebat, statim ad te misi.

XXVIII. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Hortos quoniam hodie eras inspecturus, quid visum tibi sit, cras scilicet. De Faberio autem, cum venerit. 2. De epistola ad Cae-

4. *lanio* M, *Lanuvio* R, *Laminio* I. (Corr. e Codd. Bosii.) — *coner* I. — 6. *Equidem credibile* iunctim Hand Turs. II. p. 429. — *die* om. MR. — 7. *nihil est enim* R. — 10. *lanvio* M, *Laminio* I. — 14. *De epistola*] *Epistolam* MRI. (Ut nos, Codd. Bosii et Cratander.) — 15. *officiosi* MI. — 17. *quid*] *qui* MI. — *retinuerunt* I. — 21. *κολακία*] *colacia* M, *Colatia* R, *collatia* I. — *putarem* MR: *putaram* IE. — 22. *Totis his igitur* I. — 28. *nec*] *ne* M. — *mihi*] *cum* MI, *enim* R. (Correxit e Cod. Lambinus.) — 29. *accedere* M. — 32. *in* om. MRI. (Insertum e Codd. Bosii.) — 34. *attica* pr. M, *Erotem* Schuetzius. — 39. *cras si licet* M.

sarem, iurato mihi crede, non possum; nec me turpitudo deterret, etsi maxime debebat. Quam enim turpis est assentatio, cum vivere ipsum turpe sit nobis! Sed ut coepi, non me hoc turpe deterret. Ac vellem quidem — essem enim, qui esse debebam —, sed in mentem nihil venit. Nam, quae sunt ad Alexandrum hominum eloquentium et doctorum suasiones, vides quibus in rebus versentur. Adolescentem incensum cupiditate verissimae gloriae, cupientem sibi aliquid consilii dari, quod ad laudem sempiternam valeret, cohortantur ad decus. Non deest oratio. Ego quid possum? Tamen nescio quid e quercu exsculpseram, quod videretur simile simulacri. In eo quia nonnulla erant paullo meliora quam ea, quae fiunt et facta sunt, reprehenduntur; quod me minime poenitet. Si enim pervenissent istae litterae, mihi crede, nos poeniteret. 3. Quid? tu non vides ipsum illum Aristoteli discipulum, summo ingenio, summa modestia, postea quam rex appellatus sit, superbum, crudelem, immoderatum fuisse? Quid? tu hunc de pompa, Quirini contubernalem, his nostris moderatis epistolis laetaturum putas? Ille vero potius non scripta desideret, quam scripta non probet. Postremo, ut volet. Abiit illud, quod tum me stimulabat, quod tibi dabam *πρόβλημα Ἀρχιμήδειον*. Multo mehercule magis nunc opto casum illum, quem tum timebam, vel quem libebit. Nisi quid te aliud impediet, mi optato veneris. Nicias a Dolabella magno opere arcessitus — legi enim litteras — etsi invito me, tamen eodem me auctore profectus est. Hoc manu mea.

XXIX. *(A. U. C.* 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Cum quasi alias res quaererem de philologis e Nicia, incidimus in Thalnam. Ille de ingenio nihil nimis; modestum et frugi. Sed hoc mihi non placuit: se scire aiebat ab eo nuper petitam Cornificiam, Q. filiam, vetulam sane et multarum nuptiarum; non esse probatum mulieribus, quod ita reperirent, rem non maiorem DCCC. Hoc putavi te scire oportere. 2. De hortis ex tuis litteris cognovi et Chrysippo. In villa, cuius insulsitatem bene noram, video nihil aut pauca mutata. Balnearia tamen laudat maiora; de minoribus ait hiberna effici posse. Tecta igitur ambulatiuncula addenda est; quam ut tantam faciamus, quantam in Tusculano fecimus, prope dimidio minoris constabit isto loco. Ad id autem, quod volumus, *ἀφίδρυμα*, nihil aptius videtur quam lucus, quem ego noram; sed celebritatem nullam tum habebat,

---

2. *debeat* I. — 4. *debeam* e Codd. suis Bosius. — 7. *cupientem*] *cupiditatem* pr. M. — 8. *cohortantur ad decus. Non* R: *cohortantur. Ad decus non* IE. — 10. *quia*] *quod* I. — 13. *Quid tu? non* I. — *Aristoteli* M: *Aristotelis* RIE. — 17. *desiderat* I. — 20. *quem*] *quam* M. — *timebat* pr. M. — *libet* Victorius et Lambinus contra XYZMRI. — 21. *mi* MRI : *mihi* E. — *ab* Cod. in mg. Repett. Lamb. — *magno*] *in magno* RI. — 23. *Haec* R. — 27. *Thalnam* cum Fastis Capitol. Schuetzius: *tal. Nam* M, *Talnam* RE, *talem: Nam* I. — 28. *nuper*] *imperatore* I. — *Q. filiam*] *Qu. frater* I. — 29. *probatam* MRI. (Correxit Malaspina.) — 30. *reperissent* malebat Ernestius. — 31. Malim *et ex Chrysippo*. Os. — 32. *paucam ut ad balnearia* RI. — 33. *ait*] *ut* I. — 34. *ambulat* (*ambulant* I) *vincula addenda sunt* MI, *ambulatiuncula addenda sunt* R. (Corr. in Asc. sec.) — 37. *luctus* MI. — *sceleritatem* MI.

nunc audio maximam. Nihil est, quod ego malim. In hoc *τὸν τύφον μου πρὸς θεῶν τροποφόρησον*. Reliquum est, si Faberius nobis nomen illud explicat; noli quaerere, quanti: Othonem vincas volo. Nec tamen insaniturum illum puto. Nosse enim mihi hominem videor. Ita male autem audio ipsum esse tractatum, ut mihi ille emptor non esse videatur. Quid enim? pateretur? 3. Sed quid argumentor? Si Faberianum explicas, emamus vel magno, sin minus, ne parvo quidem possumus. Clodiam igitur; a qua ipsa ob eam causam sperare videor, quod et multo minoris sunt et Dolabellae nomen iam expeditum videtur, ut etiam repraesentatione confidam. De hortis satis. Cras aut te aut causam; † quam quidem futuram Faberianam. Sed, si poteris.

XXX. *(A. U. C.* 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Ciceronis epistolam tibi remisi. O te ferreum, qui illius periculis non moveris! Me quoque accusat. Eam tibi epistolam misisse! Nam illam alteram de rebus gestis eodem exemplo puto. In Cumanum hodie misi tabellarium. 2. Ei dedi tuas ad Vestorium, quas Pharnaci dederas. Commodum ad te miseram Demeam, cum Eros ad me venit; sed in eius epistola nihil erat novi nisi auctionem biduum. Ab ea igitur, ut scribis: et velim, confecto negotio Faberiano; quem quidem negat Eros hodie. Cras mane putat. A te colendus est. Istae autem *κολακίαι* non longe absunt a scelere. Te, ut spero, perendie. 3. Mi, sicunde potes, erues, qui decem legati Mummio fuerint. Polybius non nominat. Ego memini Albinum consularem et Sp. Mummium. Videor audisse ex Hortensio, Tuditanum. Sed in Libonis annali XIV. annis post praetor est factus Tuditanus quam consul Mummius: non sane quadrat. Volo aliquem † Olympia aut ubi visum, *πολιτικὸν σύλλογον*, more Dicaearchi, familiaris tui.

XXXI. *(A. U. C.* 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. V. Kal. mane accepi a Demea litteras pridie datas, ex quibus aut hodie aut cras exspectare te deberem. Sed, ut opinor, idem ego,

2. *τροποφωνησον* R. — 3. *noli*] *nil* I et pr. M. — *querere* M. — 4. *ita male* post *esse* iterum posuit pr. M. — 5. *non* om. I. — 6. *Faberium* MRI. — 7. *sin minus*] *simus* M, *si minus* R. — 8. *sperare*] *si rare* MI, *spirare* mg. Crat., *desiderare* R. (Correxit Victorius.) — 9. *iam*] *nam* MRI. — 10. *confidam*] *comidam* M, *concidam* R, *concludam* I. (E Cod. correxit Lambinus.) — 11. *quidem*] Malim *video* vel *quidem video*. Cfr. Lib. 12, 30, 2. Or. — 15. *epistolam tibi* I. — *misisse! Nam illam* Bosius cum Y: *misissem. Nam illam* MRE, *misi et illam* I. — 18. *Demeam, cum Eros*] *de me, an quomodo eros* M, *de me: an quomodo Heros* I. — 21. *Heros* I. — *A* om. MR. — *Ista* MRI. — 22. *κολάκειν* M, *κολαζειν* R et mg. M. — *non* I. F. Gronovio auctore expunxit Schuetzius. — *Te* om. MRI. — *perendie. Mi* Bosius cum YZ: *perendiem* M, *perendini* R, *perendie* I, *perendie mihi* E. — 23. *erues*] *eruere* MI. (Ut nos, YZR.) — *fuerunt* MI. — 24. *Sp.*] *Publium* I. — 25. *Tuditano* MRI. — *annali secundo* (II.) *XIV*. Cod. in Add. Graevii, quod probo. Or. — 27. *quadrat. Volo*] *quadrat. ullo* M, *quadratulo* RI. (Correxit Scriptor Cod. Ball. et Manutius.) — *Olympia aut ubi visum πολιτικὸν* MRI: *Olympiae, aut ubi visum, πολιτικὸν* cum Manutio E. Malim: *Ὀλυμπίασι -- πολιτικὸν*. Or. — 31. *a Demea*] *de mea* M. — 32. *exspectare te deberem* Orellius: *exspectare deberem* MI, *te exspectare deberem* RE. — *idem quod ego* MI, *idem quoque ego* R.

qui exspecto tuum adventum, morabor te. Non enim puto tam expeditum Faberianum negotium futurum — etiam si est futurum —, ut non habeat aliquid morae. Cum ·poteris igitur, quoniam etiamdum abes. 2. Dicaearchi, quos scribis, libros sane velim mi mittas: addas etiam *Καταβάσεως*. 3. De epistola ad Caesarem, † *KEKIBIKA*. Atque id ipsum, quod isti aiunt illum scribere, se, nisi constitutis rebus, non iturum in Parthos, idem ego suadebam in illa epistola: sin; utrum liberet facere posse, auctore me. Hoc enim ille exspectat videlicet neque est facturus quidquam nisi de meo consilio. Obsecro, abiiciamus ista et semiliberi saltem simus; quod assequemur et tacendo et latendo. 4. Sed aggredere Othonem, ut scribis; confice, mi Attice, istam rem. Nihil enim aliud reperio, ubi et in foro non sim et tecum esse possim. Quanti autem, hoc mihi venit in mentem. C. Albanius proximus est vicinus; is CIↃ. iugerum de M. Pilio emit, ut mea memoria est, HS. CXV. Omnia scilicet nunc minoris. Sed accedit cupiditas; in qua praeter Othonem non puto nos ullum adversarium habituros. Sed eum ipsum tu poteris movere; facilius etiam, si Kanum haberes. O gulam insulsam! Pudet me patris. Rescribes, si quid voles.

XXXII. (*A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Alteram a te epistolam cum hodie accepissem, nolui te una mea contentum. Tu vero age, quod scribis, de Faberio. In eo enim totum est positum id, quod cogitamus; quae cogitatio si non incidisset — mihi crede istuc, ut cetera —, non laborarem. Quamobrem, ut facis — istuc enim addi nihil potest —, urge, insta, perfice. 2. Dicaearchi *περὶ ψυχῆς* utrosque velim mittas et *Καταβάσεως*. *Τριπολιτικὸν* non invenio et epistolam eius, quam ad Aristoxenum misit. Tres eos libros maxime nunc vellem; apti essent ad id, quod cogito. 3. Torquatus Romae est. Misi, ut tibi daretur; Catulum et Lucullum, ut opinor, antea. His libris nova prooemia sunt addita, quibus eorum uterque laudatur. Eas †litteras volo habeas; et sunt quaedam alia. Et, quod ad te de decem legatis scripsi, parum intellexti, credo, quia *διὰ ση-*

---

2. *futurum* ante *etiam* om. I. — *non* om. MI. — 3. *moris* I. — *quoniam etiamdum*] *quamdiu etiam* R. Cfr. Hand Turs. II. p. 323. — 4. *mi* R et pr. M: *mihi* IE et corr. M. — 5. *KEKIBIKA* XY: *KEKBIKA* ZM, *κελτικα* R, *κελτικὰ κελτιβηρικὰ* mg. M, *κέχρικα* e Cod. Lambinus in Curis sec. et E. Malim: *κεκύβευκα*. Or. — 6. *nisi*] *nulli* I. — 7. *ego semper suadebam* I. — *sin; utrum*] *utrum* pr. M, *me utrum* RI et corr. M. (E suis Codd. correxit Bosius.) — 8. *posset* MRI. (Correxit Manutius.) — *auctore me*] *auctorem* pr. M, *auctore* corr. M. — 11. *Sed aggredere* MRI: *Sed et aggredere* E, ut Bosius sine auctoritate. — 14. *CIↃ.*] *x.* R. — 14. *sestertia CXII.* I. — 17. *monere* I. — *Canum* R. — *O gulam Q.* (Quinti filii) *insulsam* Schuetzius. Cfr. Ep. 39, 1. — 18. *insulsum* M. — 21. *volui* I. — 26. *utrosque* (id est, *Κορινθιακοὺς* Lib. III. et *Λεσβιακοὺς* Lib. III. cfr. Osann Beiträge II. p. 38.) *utroque* M, *utraque* R; *utique* malebat Muretus, ut est Ep. 48, 2. — *et* om. R. — *πολιτικον* R. — 27. *et epistolam*] *in epistola* R, *te epistola* I. — *Tris* MI. — *eos*] *eius* I. — 29. *Misi*] *iussi* MRI. (Corr. ex XZ.) — 31. *litteras*] Fort. *δευτέρας* (*φροντίδας*). Cfr. ad Q. Fr. 3, 1, 5, 18. Or. — *Et* vel delendum cum Critico in mg. Lamb. 1566. exemplo Bernensi vel leg. *Id*. Or. — *quod a te decem* M. — 32. *intellexi* MRI. (Ut nos, Pio auctore Asc. tertia.)

μείων scripseram. De C. Tuditano enim quaerebam, quem ex Hortensio audieram fuisse in decem; eum video in Libonis praetorem P. Popillio, P. Rupilio [consulibus]. Annis XIIII. ante, quam praetor factus est, legatus esse potuisset? Nisi admodum sero †quaestor est factus; quod non arbitror. Video enim curules magistratus eum legitimis annis perfacile cepisse. Postumium autem, cuius statuam in Isthmo meminisse te dicis, in iis sciebam fuisse. Is autem est, qui cum Lucullo fuit; quem tu mihi addidisti sane ad illum *σύλλογον* personam idoneam. Videbis igitur, si poteris, ceteros; ut possimus *πομπεῦσαι καὶ τοῖς προσώποις*.

XXXIII. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Negligentiam miram! semelne putas mihi dixisse Balbum et Faberium professionem relatam? quin etiam eorum iussu miseram, qui profiteretur. Ita enim oportere dicebant. Professus est Philotimus libertus. Nosti credo librarium. Sed scribes, et quidem confestim. 2. Ad Faberium, ut tibi placet, litteras misi. Cum Balbo autem puto te aliquid fecisse H. in Capitolio. In Vergilio mihi nulla est *δυςωπία*. Nec enim eius causa sane debeo; et, si emero, quid erit, quod postulet? Sed videbis, ne is † cum sit in Africa, ut Caelius. De nomine, tu videbis cum Cispio; sed, si Plancus destinat, tum habet res difficultatem. Te ad me venire uterque nostrûm cupit; sed ista res nullo modo relinquenda est. Othonem quod speras posse vinci, sane bene narras. De aestimatione, ut scribis, cum agere coeperimus; etsi nihil scripsit nisi de modo agri. Cum Pisone, si quid poterit. Dicaearchi librum accepi, *Καταβάσεως* exspecto. 3. * * * negotium dederit; reperiet ex eo libro, in quo sunt senatus consulta Cn. Cornelio, L. Mummio consulibus. De Tuditano autem quod putas, *εὔλογον* est tum illum, quoniam fuit ad Corinthum — non enim temere dixit Hortensius — aut quae-

---

1. *quaerendum est quem* R. — 2. *Libonis Annali* cum Granvellani Cod. Pighius Ann. III. p. 9. Videtur potius excidisse numerus II. Or. — *L. Popillio* MRI. (Corr. ex YZ.) — 3. *P. Rupilian XIIII.* M, *P. Rupilium. XIIII.* I. (Ut nos, R; sed seclusimus *consulibus*.) — 4. *sero praetor est* Pighio auctore Schuetzius. Malim: *sero est*. Or. — 5. *curilis* pr. M. — *mage eum* M, *magis cum* I. — 6. *in ischino* I. — 7. *te* om. I. — *in iis* om. MRI. (Tacite inseruit Bosius.) — *nesciebam* malebat Muretus. — *Is*] *His* pr. M, *Hic* vel *is* corr. M. — 8. *illum σύλλογον* om. I. — 9. *possemus* MI. — 14. *etiam in eorum* M, *etiam meorum* RE. — *miserim* MRI. (Ut nos, Manutius.) — *qui* om. I. — 16. *scribis* MR. — *confestim*] *confectum* MRI. (Corr. ex Y.) — 17. Malim *placebat*, quod Ernestio auctore dedit Schuetzius in Ed. mai. Or. — 18. Fort. *effecisse*. Or. — *H.* (*hodie* Bosius.)] *HS.* I. — *Vergilio* MR: *Virgilio* IE. (*fecisse. De hortis Scapulanis*, *in V.* Schuetzius.) — 20. *cum (quom)*] Malim *quoque*. Or. — *Calius* R. — 21. *Cuspio* RI. (Correxit Manutius. De M non liquet.) — *destinat*, *tum haberes diff.* MR, *destinatum haberes diff.* I. (Corr. ex XYZ.) — 25. *poterit* MRI: *poteris* cum Manutio E. — 26. *accepi; καταβάσεως* Beroaldo auctore Asc. tertia: *accipiet καταβ.* M. *accepi et καταβ.* RE. (De I nunc non liquet.) — Ante *negotium* excidit nominis alicuius proprii casus tertius. Or. — *negotium si dederis* I. — *reperies* RI. (Ut nos, XYZM.) — 27. *sunt HS. cc. Cornelio* I. — *Mummio* om. MRI. (Inseruit Manutius.) — *consulibus*] *cos.* M, *eos* I. — 28. *Tuditani* R. — *ευλογην* M. — 29. *ad quaestorem Tr.* MRI. (Corr. a Manutio et ex Y.)

storem aut tribunum mil. fuisse; idque potius credo. Tu de Antiocho scire poteris. Vide etiam, quo anno quaestor aut tribunus mil. fuerit. Si neutrum quadret, in praefectis, an in contubernio fuerit, modo fuerit in eo bello. 4. De Varrone loquebamur; lupus in fabula. Venit enim ad me, et quidem id temporis, ut retinendus esset. Sed ego ita egi, ut non scinderem penulam. Memini enim tuum: „et multi erant nosque imparati." Quid refert? Paullo post C. Capito cum T. Carrinate. Horum ego vix attigi penulam; tamen remanserunt; ceciditque belle. Sed casu sermo a Capitone de urbe augenda. A ponte Mulvio Tiberim duci secundum montes Vaticanos; campum Martium coaedificari; illum autem campum Vaticanum fieri quasi Martium campum. Quid ais? inquam. At ego ad tabulam, ut, si recte possem, Scapulanos hortos. „Cave facias", inquit; „nam ista lex perferetur. Vult enim Caesar." Audire me facile passus sum; fieri autem moleste fero. Sed tu quid ais? Quamquam quid quaero? Nosti diligentiam Capitonis in rebus novis perquirendis; non concedit Camillo. Facies me igitur certiorem de Idibus. Ista enim me res adducebat. Eo adiunxeram ceteras; quas consequi tamen biduo aut triduo post facile potero. Te tamen in via confici minime volo. Quin etiam Dionysio ignosco. 5. De Bruto quod scribis, feci ut ei liberum esset, quod ad me attineret. Scripsi enim ad eum heri, Idib. eius opera mihi nihil opus esse.

XXXIV. (A. U. C. 709.)

CICERO ATTICO S.

Asturam veni VIII. Kal. Vitandi enim caloris causa Lanuvii III. horas acquieveram. Tu velim, si grave non erit, efficias, ne ante Nonas mihi illuc veniendum sit. Id potes per Egnatium Maximum. Illud in primis, ut cum Publilio, me †paene absente, conficias; de quo quae fama sit, scribes.

Id populus curat scilicet!

Non mehercule arbitror. Etenim haec decantata erat fabula. Sed com-

---

1. *mil.*] *nilque* pr. M, *nil* corr. M. — *fuisse; idque potius credo. Tu de* Ernestius: *idque potius fuisse. sed credo te de* M, *idque potius fuisse credo. Sed tu de* R, *idque potius: sed credo quod de* I, *idque potius fuisse credo. Tu de* cum Asc. pr. E. — 2. *Vide etiam*] *videt iam* Y. Malim: *poteris: — vide etiam atque etiam, quo* cet. Or. — *quaestor*] *Q. An.* R. — 3. *Si neutrum quadret, in praefectis, an in*] *sive utrum ea de in pref.* (sic per compendium) *aut in* M, *sive utrum eadem praetura aut in* R, *sive utrum eadem in praes:* (sic) *aut in* I. (Corr. ex Y.) — *contubernio* R: *contuber.* (sic) M, *contuberone* I, *contubernalibus* Bosio auctore E. — 4. *modo fuerit* om. R. — *De Varrone*] Novae Ep. initium hinc facit Cratander, ut volebat Manutius. — 6. *tuum*] *tui* R et corr. M. (Ut nos YI et pr. M.) — 8. *T.*] *Tullio* R. — *Carrinate* MI: *Carinate* RE. — *ceciditque*] *cecidi* MI, *cecidit* R. (Ut nos, Codd. Bosii et Cratander.) — 9. Malim *belle: casu.* Or. — 10. *Milvio ad Tyberim* R. — *duci*] *pauci* MRI, *perduci* Bosius in Add. (Ut nos, mg. Crat.) — 11. *coaedificari*] *cum edificari* M, *tum aedificari* RI. (Ut nos, Lambinus et Cod. Balliol.) — 12. *si recte*] *scire te* M. — *possem* MI: *possim* RE. — 15. *Sed nosti* R. — 16. *concidit Camilio* I. — *igitur me* I. — 19. *in via*] *in tua re* I. — 20. *Bruto*] *Hirtio* RI. — 21. *Idib. eius* Ernestius: *Idibus Maii* (*Maiis* R) *eius* MRI, *Idibus* [*Maiis*] *eius* E. — 24. *Adsturae* M, *Asturae* R. — *Kal. Iul. Vitandi* MRI. (Corr. ex Y.) — 27. *ut* om. MRI. (Insertum ex Bosii Codd.) — *Publio* RI. — *mea pene* M. (*paene* delevit Schuetzius.) Fort. *me ἀκοινεί*. Or. — *conficies* R. — 30. *mehercule*] *mercedem* MRI.

plere paginam volui. Quid plura? Ipse enim adsum, nisi quid tu prorogas. Scripsi enim ad te de hortis.

XXXV et *XXXVI.* (*A. U. C.* 707.)

CICERO ATTICO S.

1. O rem indignam! Gentilis tuus urbem auget, quam hoc biennio primum vidit; et ei parum magna visa est, quae etiam ipsum capere potuerit. Hac de re igitur exspecto litteras tuas. 2. Varroni, scribis, te simul ac venerit. Dati igitur iam sunt; nec tibi integrum est, hui, si scias quanto periculo tuo! aut fortasse litterae meae te retardarunt. Sed eas nondum legeras, cum has proximas scripsisti. Scire igitur aveo, quo modo res se habeat.

3. De Bruti amore vestraque ambulatione etsi mihi nihil novi affers, sed idem, quod saepe; tamen hoc audio libentius, quo saepius; eoque mihi iucundius est, quod tu eo laetaris; certiusque eo est, quod a te dicitur.

XXXVII. (*A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Has alteras hodie litteras. De Xenonis nomine et de Epiroticis xxxx., nihil potest fieri nec commodius nec aptius, quam ut scribis. Id erat locutus mecum eodem modo Balbus minor. 2. Novi nihil sane, nisi Hirtium cum Quinto acerrime pro me litigasse; omnibus eum locis furere maximeque in conviviis; cum multa de me, tum redire ad patrem; nihil autem ab eo tam *ἀξιοπίστως* dici quam alienissimos nos esse a Caesare, fidem nobis habendam non esse, me vero etiam cavendum — *φοβερὸν ἦν*, nisi viderem scire regem me animi nihil habere —, Ciceronem vero meum vexari. Sed id quidem arbitratu suo. 3. Laudationem Porciae gaudeo me ante dedisse Leptae tabellario, quam tuas acceperim litteras. Eam tu igitur, si me amas, curabis — si modo mittetur — isto modo mittendam Domitio et Bruto. 4. De gladiatoribus, de ceteris, quae scribis *ἀνεμοφόρητα*, facies me quotidie certiorem. Velim, si tibi videtur, appelles Balbum et Offilium de auctione proscribenda. Equidem locutus sum cum Balbo. Placebat. Puto conscripta habere Offilium omnia; habet et Balbus; sed Balbo placebat, propinquum diem et Romae; si Caesar moraretur, posse diem differri. Sed is quidem adesse videtur. Totum igitur considera. Placet enim Vestorio.

---

9. *aut*] *at* R. — 10. *Sed*] *si* ZMRI. (Ut nos, Manutius.) — 12. *De Bruti -- dicitur*] Haec, quae inde a Manutio constituebant Ep. 36., praeeuntibus Cratandro et Schuetzio, cum praecedd. iunximus. — *mihi* om. R. — 18. *Zenonis* R. — 20. *eras* corr. M. — *mecum eodem modo Balbus minor mecum nihil novi sane* R. — 21. *eum*] *enim* R. — 22. *furere* Malaspina et Faërno auctoribus Schuetzius: *facere* MRIE. — *de me*] *de me diceret* I. — *tum*] *cum* MI. — *rediret* I. — 23. *ab eo*] *habeo* MRI. — *tam* om. MR. — 27. *portitie* M. — 28. *tu* om. R. — 29. *mittendum* R. — 30. *de ceterisque quae* R. — *facies* (*facias* Ascensianae) *me q. certiorem velim: Si* R et Ascc. — 32. *Et quidem* MI. — *Puto*] *P.* (sic) I. — 34. *posse in diem diem differri* MR, *posse in diem tertium differre* (sic) I. (Corr. ex Z et Huraltino.) — 35. *enim*] *igitur* I. Malim *etiam*. Or. — 36. *Nestorio* I.

XXXVIII. (*A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Ante lucem cum scriberem contra Epicureos, de eodem oleo et opera exaravi nescio quid ad te et ante lucem dedi. Deinde cum, somno repetito, simul cum sole experrectus essem, datur mi epistola a sororis tuae filio, quam ipsam tibi misi; cuius est principium non sine maxima contumelia. Sed fortasse *οὐκ ἐπέστησεν*. Est autem sic: „Ego †enim quidquid non belle in te dici potest . . . ." Posse vult in me multa dici non belle, sed ea se negat approbare. Hoc quidquam pote impurius? Iam cetera leges — misi enim ad te —, iudicabisque. Bruti nostri quotidianis assiduisque laudibusne, quas ab eo de nobis haberi permulti mihi renuntiaverunt, commotum istum aliquando, scripsisse aliquid ad me? Credo et ad te; idque ut sciam, facies; nam, ad patrem de me quid scripserit, nescio; de matre quam pie! „Volueram", inquit, „ut quam plurimum tecum essem, conduci mihi domum, et id ad te scripseram: neglexisti. Ita minus multum una erimus. Nam ego istam domum videre non possum: qua de causa, scis." Hanc autem causam pater odium matris esse dicebat. 2. Nunc me iuva, mi Attice, consilio, *πότερον δίκᾳ τεῖχος ὕψιον*, id est, utrum aperte hominem asperner et respuam, *ἢ σκολιαῖς ἀπάταις*. Ut enim Pindaro, sic *δίχα μοι νόος, ἀτρέκειαν εἰπεῖν*. Omnino moribus meis illud aptius, sed hoc fortasse temporibus. Tu autem, quod ipse tibi suaseris, idem mihi persuasum putato. Equidem vereor maxime, ne in Tusculano opprimar. In turba haec essent faciliora. Utrum igitur Asturae? Quid, si Caesar subito? Iuva me, quaeso, consilio. Utar eo, quod tu decreveris.

XXXIX. (*A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

1. O incredibilem vanitatem! Ad patrem, domo sibi carendum propter matrem: †plenam pietatis. Hic autem iam languescit et ait sibi illum iure iratum. 2. Sed utar tuo consilio. *Σκολιὰ* enim tibi video placere. Romam, ut censes, veniam, sed invitus; valde enim in scribendo haereo. Brutum, inquis, eâdem scilicet. Sed nisi hoc esset,

---

3. *Epicuros* M. — *de*] *deos* M, om. R. — 5. *mi* MI: *mihi* RE. — 8. *Ego enim quidquid* MI: *Ego enim non probo quidquid* RE. Malim: *Ego minime quidquid* (absorpto vel consulto omisso verbo *approbo* post *potest*). Or. — 10. *pote*] *potest* R, *potest esse* I. — 11. *laudibusne*, *quas* (interrogationis signo post *ad me* posito) Orellius: *laudibus ne quas* M et Asc. pr., *laudibus*, *quas* E. (De RI nunc non satis liquet.) — 12. *commotum*] *cum motum* M. — 13. *scripsisti aliquid* MRI. (Ut nos, nescio qui apud Corradum. Malim: *scripsisse tale quid*. Or.) — 16. *neglexit* I. — 20. *δίκᾳ* Schneiderus ad Platonis Civ. Vol. I. p. 133.: *δίκας* ME, om. RI. — *id est - - respuam* auctore Valckenaerio (Diatr. p. 194.) secl. E. — *et*] *ac* I. — 21. *σκολιαῖς ἀπάταις* XZ: *σκολιᾶς ἀπάτας* ME. (*consilio ποτερον ησκολιαις απαταις id est - - respuam* (spatium vacuum) *ut* R.) — 24. *puto* RI. — 25. *Quid, si Caesar*] *quid Caesar* MR, *quo Caesar* I. — 30. *plenam* MRI: *plena* cum Codd. Bosii E. Malim: *propter matrem, ad matrem, plenam pietatis* (epistolam). Cfr. Ep. 41, 1. Or. — *sibi*] *tibi* MRI. (Correctum est in Vb.) — 31. *iratum*] *iuratum* pr. M. — 33. *inquis? Eadem, scilicet. Sed* R, *inquis eddem. Scilicet. Sed* Manutius et Lambinus in Curis sec.

res me ista non cogeret. Nec enim inde venit, unde mallem; neque diu afuit; neque ullam litteram ad me. Sed tamen scire aveo, qualis ei totius itineris summa fuerit. Libros mihi, de quibus ad te antea scripsi, velim mittas, et maxime *Φαίδρου περὶ θεῶν* et *Παλλάδος*.

XL. (*A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Itane nuntiat Brutus, illum ad bonos viros? *Εὐαγγέλια.* Sed ubi eos? Nisi forte se suspendit. Hic autem ut fultum est! Ubi igitur *φιλοτέχνημα* illud tuum, quod vidi in Parthenone, Ahalam et Brutum? Sed quid faciat? Illud optime: „sed ne is quidem, qui omnium flagitiorum auctor, bene de nostro." At ego verebar, ne etiam Brutus eum diligeret. Ita enim significarat iis, quas ad me: „At vellem aliquid degustasse de fabulis." Sed coram, ut scribis. 2. Etsi quid mi auctor es? Advolone, an maneo? Equidem et in libris haereo et illum hic excipere nolo; ad quem, ut audio, pater hodie ad Saxa Acronoma. Mirum quam inimicus ibat, ut ego obiurgarem. Sed ego ipse *κεκέπφωμαι*. Itaque posthac. Tu tamen vide, quid de adventu meo censeas; et *τὰ ὅλα*, cras si perspici potuerint, mane statim ut sciam.

XLI. (*A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Ego vero Quinto epistolam ad sororem misi. Cum ille quereretur filio cum matre bellum, et se ob eam causam domo cessurum filio diceret, dixi illum commodas ad matrem litteras, ad te nullas. Ille alterum mirabatur; de te autem suam culpam, quod saepe graviter ad filium scripsisset de tua in illum iniuria. Quod autem relanguisse se dicit, ego ei tuis litteris lectis *σκολιαῖς ἀπάταις* significavi me non † fore. Tum enim mentio Canae. 2. Omnino, si id consilium placeret, esset necesse. Sed ut scribis, ratio est habenda gravitatis; et utriusque nostrum idem consilium esse debet; etsi in me graviores iniuriae et certe notiores. Si vero etiam Brutus aliquid afferet, nulla dubitatio est. Sed coram; magna enim res et multae cautionis. Cras igitur; nisi quid a te † commeatus.

---

2. *diua fuit* R, *diu fuit* I. — 4. *περὶ θεῶν* Victorius et fort. M: *περισσῶν* E cum Y. Cfr. Petersen in Phaedri Epicurei Fragm. p. 11. — *et Παλλάδος* Orellius: *et ΠΛΛΙΔΟC* M, *καὶ Παλλάδος* Petersen, *et Ἑλλάδος* E cum Y. (*φαιδρον ita ne* mediis omissis R. Collato apud Petersen p. 20. Diogenis Babylonii *τῷ περὶ τῆς Ἀθηνᾶς*, malim *et περὶ Παλλάδος*. De aliorum erroribus v. Ed. meam priorem. Or.) — 7. *ullum* I. — 8. *fultum* MRI: *stultum* Tunstallo auctore E. — 9. *Parthenone Ahalam et*] *partenoncala et* M, *partheuonealea et* R, *parthenoncala et* I, *in Parthenone Alam et* mg. Crat. (Ut nos, Manutius.) — 10. *is*] *bis* I. — 12. *iis*] *iis litteris* MR, *his litteris* I. (Ut nos, Bosius tacite.) — *ad me. At* Z: *ad mea est* pr. M, *ad me. Ast* I et corr. M, *ad meas. At* RE. — 13. *degustasses* I. F. Gronovius. — 14. *mi auctor es*] *mei auctores* pr. M. — 16. *acrimonia* MRI, *acrunoma* mg. Crat. (Ut nos, YZ.) — 17. *κεκέπφωμαι* Bosius: *κεπφωμαι* Y, *κέπφωμα* Cratander et fort. M, *κεπφοῦμαι* ex altera Bosii coni. E., om. R. — *posthac*] *post fac* M. — 26. *redarguisse* I. — 27. *ei* om. I. — *σκολιαῖς ἀπάταις* MR: *σκολιᾶς ἀπάτας* cum Bosio E. — 28. *fore. Tum enim*] Malim ex parte cum Lambino: *fore ei iratum. Tum etiam.* Or. — *Canai* MRI. (Ut nos, Y.) — 30. *me*] *mea* MR. — 31. *etiam*] *et* R. — 32. *Sed haec coram* I. — *multa* M. — 33. *commeatus*] Fort. *commeat*, ut L. 8, 9. Or.

XLII. (A. U. C. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Venit ille ad me, *καὶ μάλα κατηφής·* et ego, *σὺ δὲ δὴ τί σύννους;* „Rogas?" inquit: „cui iter instet, et iter ad bellum, idque cum periculosum, tum etiam turpe." Quae vis igitur? inquam. „Aes," inquit, „alienum; et tamen ne viaticum quidem." Hoc loco ego sumpsi quiddam de tua eloquentia. Nam tacui. At ille: „Sed me maxime angit avunculus." Quidnam? inquam. „Quod mihi," inquit, „iratus est." Cur pateris? inquam. Malo enim ita dicere, quam, cur committis? „Non patiar", inquit. „Causam enim tollam." Et ego, Rectissime quidem. Sed si grave non est, velim scire quid sit causae. „Quia, dum dubitabam quam ducerem, non satisfaciebam matri, ita ne illi quidem. Nunc nihil mihi tanti est. Faciam quod volunt." Feliciter velim, inquam, teque laudo. Sed quando? „Nihil ad me," inquit, „de tempore, quoniam rem probo." At ego, inquam, censeo prius, quam proficiscaris. Ita patri quoque morem gesseris. „Faciam," inquit, „ut censes." Hic dialogus sic conclusus est. 2. Sed heus tu, diem meum scis esse III. Non. Ian. Aderis igitur. 3. Scripseram iam: ecce tibi, orat Lepidus, ut veniam. Opinor augures † nil habere ad templum effandum. Eatur. † *MIACKOPAOT*. Videbimus te igitur.

XLIII. (A. U. C. 709.)

CICERO ATTICO S.

Ego vero utar prorogatione diei, tuque humanissime fecisti, qui me certiorem feceris, atque ita, ut eo tempore acciperem litteras, quo non exspectarem, tuque ut ab ludis scriberes. Sunt omnino mihi quaedam agenda Romae; sed consequemur biduo post.

XLIV. (A. U. C. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Suaves tuas litteras! Etsi acerba pompa. Verumtamen scire omnia non acerbum est, vel de Cotta. Populum vero praeclarum, quod propter malum vicinum ne Victoriae quidem ploditur. Brutus apud me fuit; cui quidem valde placebat me aliquid ad Caesarem. Annueram; sed pompa deterret. 2. Tu tamen ausus es Varroni dare? Exspecto quid iudicet. Quando autem perleget? De Attica, probo. Est quiddam etiam animum levari cum spectatione, tum etiam religionis opi-

---

4. *συγγοις* R. — *cui*] *quoi* Y, *quod* MRI. *et*] *est* I et corr. M. — 5. *cum*] *tum* I. — *Aes* om. I. — 6. *inquit* om. R. — 7. *At*] *Et* R. — 10. *inquit*] *inquam* R. — 15. *probo. At ego*] *probat. Ego* M, *probas. Ego* R. (Correxit Victorius.) — 16. *proficisceris* pr. M. — *Itaque* R. — 18. *scripseram igitur iam* I. — 19. *nihil habere* I. Malim: *id avere*. Or. — 20. *effandum*] *afflandum* MRI. (Correxit Beroaldus. Apud Brisson. Form. p. 111. sic distinguitur: *veniam (opinor - - habere) ad t. e.*) — *MIACKOPAOT* Codd. Bosii et M, *μιασχορδον* R, *'Γλιὰς σχόρδου* auctore Iac. Gronovio E, *Μίασμα δρυός* auctore I. F. Gronovio Schuetzius. — 30. *Cotta*] *tota* MRI. (Corr. ex mg. Crat.) — 31. *Victoria* I. — *plauditur* I. — 32. *adveneram* I. — 33. *pompa deterret* cum mg. Crat. Schuetzius: *pompam videret* YE, *pompa videret* MI, *pompa videt* R. Ex Y *pompam* malim: *pompa me deterret*. Or. — *specto* R. — 34. *pelliget* MI, *pelleget* R. (Ut nos, Asc. pr.) — 35. *cum*] *tum* I. — *religione opinionis* MRI. (Corr. ex Y.)

nione et fama. 3. Cottam mi velim mittas. Libonem mecum habeo, et habueram ante Cascam. Brutus mihi T. Ligarii verbis nuntiavit, quod appelletur L. Corfidius in oratione Ligariana, erratum esse meum; sed ut aiunt, *μνημονικὸν ἁμάρτημα.* Sciebam Corfidium pernecessarium Ligariorum; sed eum video ante esse mortuum. Da igitur, quaeso, negotium Pharnaci, Antaeo, Salvio, ut id nomen ex omnibus libris tollatur.

XLV. (A. U. C. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Fuit apud me Lamia post discessum tuum epistolamque ad me attulit missam sibi a Caesare; quae quamquam ante data erat quam illae Diocharinae, tamen plane declarabat illum ante ludos Romanos esse venturum. In qua extrema scriptum erat, ut ad ludos omnia pararet neve committeret, ut frustra ipse properasset. Prorsus ex his litteris non videbatur esse dubium, quin ante eam diem venturus esset; itemque Balbo, cum eam epistolam legisset, videri Lamia dicebat. Dies feriarum mihi additos video; sed quam multos, fac, si me amas, sciam. De Baebio poteris et de altero vicino Egnatio. 2. Quod me hortaris, ut eos dies consumam in philosophia explicanda, currentem tu quidem; sed cum Dolabella vivendum esse istis diebus vides. Quodnisi me Torquati causa teneret, satis erat dierum, ut Puteolos excurrere possem et ad tempus redire. 3. Lamia quidem a Balbo, ut videbatur, audiverat multos nummos domi esse numeratos, quos oporteret quam primum dividi. Magnum pondus argenti; auctionem praeter praedia primo quoque tempore fieri oportere. Scribas ad me velim, quid tibi placeat. Equidem, si ex omnibus esset eligendum, nec diligentiorem nec officiosiorem nec nostri studiosiorem facile delegissem Vestorio; ad quem accuratissimas litteras dedi, quod idem te fecisse arbitror. Mihi quidem hoc satis videtur. Tu quid dicis? Unum enim pungit, ne negligentiores esse videamur. Exspectabo igitur tuas litteras.

XLVI. (A. U. C. 709.)

CICERO ATTICO S.

1. Pollex quidem, ut dixerat, ad Idus Sext. Ita mihi Lanuvii pridie Idus praesto fuit; sed plane pollex, non index. Cognosces igitur ex ipso. 2. Balbum conveni. Lepta enim de sua vini curatione labo-

---

1. *Totam* I. — *mi* MRI: *mihi* E. — 3 et 4. *Corfidius - - Corfidium* (ex Ligar. §. 33.) Orellius: *Curfidius - - Curfidium* MIE, *Cursidius - - Cursidium* R. — 6. *negotium* om. pr. M. — 12. *ille* MRI. (Ut nos, Lambinus.) — *Diocharine* R, *Diocharme* I. — 15. *itemque* MRI: *idemque* cum Victorio E. — 18. *Babio* MRI. (Correxit Cratander.) — 20. *esse*] *est* R. — 24. *dividi*] *die vidi* M. — *argenti; auctionem praeter prandia* (sic) *primo* MRI, *argenti praeter praedia; primo* Malaspina auctore E. — 26. *esse* M. — *officiosiorem nec nostri studiosiorem facile*] *officiosiorem nec nostri mehercule studiosiorem facile* Cratander, *officiosiorem facile* MRI. (Ut nos, XYZ.) — 27. *legissem* I. — 29. *neglegtiores* pr. M, *neglectiores* corr. M. — 33. *Lanui* pr. M, *Lanuvini* corr. M, *Lanuvium* I. — 34. *index*] *iudex* pr. M. — *Cognosce. Sic igitur* I. — 35. *vini curatione*] *vi in curatione* M, *vi in Curione* R. (Ut nos, YI.)

rans me ad eum perduxerat; in eo autem Lanuvino, quod Lepido tradidi. Ex eo haec primum: „Paullo ante acceperam eas litteras, in quibus magno opere confirmat, ante ludos Romanos." Legi epistolam: multa de meo Catone, quo saepissime legendo se dicit copiosiorem factum; Bruti Catone lecto se sibi visum disertum. 3. Tum ex eo cognovi cretionem Cluvii — o Vestorium negligentem! — liberam cretionem, testibus praesentibus, sexaginta diebus. Metuebam, ne ille arcessendus esset. Nunc mittendum est, ut meo iussu cernat. Idem igitur Pollex. Etiam de hortis Cluvianis egi cum Balbo; nihil liberalius: se enim statim ad Caesarem scripturum; Cluvium autem a T. Hordeonio legare et Terentiae HS. ιↃↃↃ. et sepulchro multisque rebus; nihil a nobis. Subaccusa quaeso Vestorium. Quid minus probandum, quam Plotium unguentarium per suos pueros omnia tanto ante Balbo; illum mi ne per meos quidem? 3. De Cossinio doleo; dilexi hominem. Quinto delegabo, si quid aeri meo alieno superabit et emptionibus; ex quibus mi etiam aes alienum faciendum puto. De domo Arpini, nil scio. 4. Vestorium nil est quod accuses. Iam enim obsignata hac epistola, noctu tabellarius noster venit et ab eo litteras diligenter scriptas attulit et exemplum testamenti.

XLVII. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Posteaquam *abs te, Agamemno*, non *ut venirem*, (nam id quoque fecissem, nisi Torquatus esset,) sed ut scriberem, *tetigit aures nuntius*, extemplo instituta omisi; ea, quae in manibus habebam, abieci; quod iusseras, edolavi. Tu velim e Pollice cognoscas rationes nostras sumptuarias. Turpe est enim nobis illum, qualiscunque est, hoc primo anno egere. Post moderabimur diligentius. Idem Pollex remittendus est, ut ille cernat. Plane Puteolos non fuit eundum, cum ob ea, quae ad te scripsi, tum quod Caesar adest. Dolabella scribit se ad me postridie Idus. O magistrum molestum? 2. Lepidus ad me heri vesperi litteras misit Antio; nam ibi erat — habet enim domum, quam nos vendidimus —; rogat magno opere, ut sim Kal. in senatu; me et sibi et Caesari vehementer gratum esse facturum. Puto equidem nihil esse. Dixisset enim tibi fortasse aliquid Oppius, quoniam Balbus est aeger.

---

1. *in eo*] *meo* YMRI. (Correctum in Cod. Balliol. et Helmst. atque a Manutio.) — *Lanvino* pr. M, *Lanvinio* corr. M, *Lanuuio* R, *lannio* I. — *lepide* M. — *tradidi* Y: *tradidit* MRIE. Cfr. Ep. 48, 2. — 2. *haec* I: *hec* M, *hoc* RE. — *acceperat* Schuetzius. — 4. *quo*] *que* M, *quae* RI, *quem* Asc. pr. (Ut nos, Cod. in mg. Lamb. 1584.) — 5. *disertum. Tum ex* Graevio auctore Schuetzius: *disertum. Ex* MRIE. — 6. *Cluvii - - cretionem* om. MRI. (Suppleta sunt ex XYZ et a Cratandro.) — 8. *arcessendus* MRI: *arcendus*YE. — 9. *Balbo; nihil liberalius* Lambinus: *Balbo illiberalius* mg. Crat., *Balbo liberalius* MRIE. — 10. *a T.*] *Attico* MI. — 11. *HS. LIII.* I. — 13. *Plocum* I. — 14. *illum mi Attice ne* R. — *quidem deos in io doleo* M, *quidem deos. mi doleo* R, *quidem deos in leo* I. — 15. *Quinto Q. delegabo* R. — 16. *nil - - nil* MRI: *nihil* E. — 19. *testamenti* om. R. — 22. *Agamemnon ut* R. — 23. *scriberem - - habebam* Lambinus cum YZ, item Huraltino et mg. Crat.: *scriberem, tetigit, omisi ea quae in manibus habebam* MR, *scriberem fecit: omisi - - habebam* I, *scriberem, tetigit omnia quae - - habebam* Iac. Gronovio auctore E. — 25. *Tu vero velim* R. — 28. *ut ille*] *utile* pr. M. — 30. *Idus. Vale.* Nova. Epistola: *O* Cratander. — 34. *aliquid* om. I. — *quoniam* om. I.

Sed tamen malim venire frustra quam desiderari, si opus esset; moleste ferrem postea. Itaque hodie Antii; cras ante meridiem domi. Tu velim, nisi te impedivisti, apud nos pridie Kal. cum Pilia. 3. Te spero cum Publilio confecisse. Equidem Kal. in Tusculanum recurram. Me enim absente omnia cum illis transigi malo. Q. fratris epistolam ad te misi, non satis humane illam quidem respondentem meis litteris, sed tamen quod tibi satis sit, ut equidem existimo. Tu videbis.

XLVIII. *(A. U. C.* 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Heri nescio quid in strepitu videor exaudisse, cum diceres te in Tusculanum venturum; quod utinam! iterum utinam! tuo tamen commodo. Lepta me rogat, ut, si quid sibi opus sit, accurram. Mortuus enim Babullius. Caesar, opinor, ex uncia — etsi nihil adhuc —, sed Lepta ex triente. Veretur autem, ne non liceat tenere hereditatem: ἀλόγως omnino, sed veretur tamen. Is igitur si accierit, accurram; sin minus, non antequam necesse erit. 2. Tu Pollicem, cum poteris. Laudationem Porciae tibi misi correctam; eo properavi, ut, si forte aut Domitio filio aut Bruto mitteretur, haec mitteretur. Id si tibi erit commodum, magno opere cures velim; et velim M. Varronis et Lollii mittas laudationem; Lollii utique. Nam illam legi; volo tamen regustare. Quaedam enim vix mihi credo legisse.

XLIX. *(A. U. C.* 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Atticae primum salutem, quam equidem ruri esse arbitror; — multam igitur salutem —, et Piliae. De Tigellio, si quid novi; qui quidem, ut mihi Gallus Fadius scripsit, μέμψιν ἀναφέρει mihi quandam iniquissimam, me Phameae defuisse, cum eius causam recepissem; quam quidem receperam contra pueros Octavios Cn. filios non libenter, sed et Phameae causa volebam. Erat enim, si meministi, in consulatus petitione per te mihi pollicitus, si quid opus esset; quod ego perinde tuebar, ac si usus essem. Is ad me venit dixitque iudicem operam dare sibi constituisse eo die ipso, quo de Sestio nostro lege Pompeia in consilium iri necesse erat. Scis enim dies illorum iudiciorum praestitutos fuisse. Respondi non ignorare eum, quid ego deberem Sestio;

---

1. *malui* MI. — 2. *ferro postea. itaque* MR, *ferre. Postea itaque* I. — 3. *velim sis nisi* I. — 4. *Publio* RI. — 11. *tamen tuo* I. — 12. *Mortuo enim Babulio* I. Malim cum Lambino: *Mortuus est enim.* Or. — 16. *sin*] *si* RI. — *non antequam* Graevius in Add. sec.: *antequam* MRI, *haud antequam* cum Manutio E, *neutiquam* Stuerenburg ad Off. p. 145., *haud unquam* Hand Turs. III. p. 39. — 17. *correctam: eo* Lambinus in Curis sec.: *correctam aveo* pr. M, *correctam*: *ac eo* RIE et corr. M. Cfr. Hand Turs. I. p. 455. Spengel ad Varr. p. 65. — 18. *Domitii* Ernestii operae. — *haec mitteretur* om. I. — 20. *Olli* - - *Olli* MI, *Ollii* - - *Ollii* R. — 21. *legisse* MRI: *legisse me* cum C2dd. Malasp. et Cratandro E. — 24. *rure* MI. — *arbitror; — multam igitur salutem —, et Piliae* Orellius: *arbitror. Multam igitur salutem et Piliae* Ceteri. Cfr. Hand Turs. II. p. 518. — 26. *Fadius* Orellius: *Fabius* MRIE. — 27. *me Phameae*] *Ephamee* M, *Ephameae* I. — *rescripsissem* (sic) *causam* I. — 28. *reciperam* M. — *Octavius* M, *Octavii* R. — *sed Phameae* R, *sed Ephameae* I. — 32. *dare: ibi* I. — 32 et 34. *Sestio* MRI: *Sextio* E. — 34. *quod* I et pr. M.

quem vellet alium diem si sumpsisset, me ei non defuturum. Ita tum ille discessit iratus. Puto me tibi narrasse. Non laboravi scilicet nec hominis alieni iniustissimam iracundiam mihi curandam putavi. 2. Gallo autem narravi, cum proxime Romae fui, quid audissem; neque nominavi Balbum minorem. Habuit suum negotium Gallus, ut scribit. Ait illum me animi conscientia, quod Phameam destituissem, de se suspicari. Quare tibi hactenus mando, de illo nostro, si quid poteris, exquiras; de me ne quid labores. Est bellum aliquem libenter odisse; et quemadmodum non omnibus dormire, ita non omnibus servire. Etsi mehercule, ut tu intelligis, magis mihi isti serviunt, si observare servire est.

L. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Admonitus quibusdam tuis litteris, ut ad Caesarem uberiores litteras mittere instituerem, cum mihi Balbus nuper in Lanuvino dixisset se et Oppium scripsisse ad Caesarem me legisse libros contra Catonem et vehementer probasse; conscripsi de his ipsis libris epistolam Caesari, quae deferretur ad Dolabellam; sed eius exemplum misi ad Oppium et Balbum, scripsique ad eos, ut tum deferri ad Dolabellam iuberent meas litteras, si ipsi exemplum probassent. Ita mihi rescripserunt nihil unquam se legisse melius epistolamque meam iusserunt dari Dolabellae. 2. Vestorius ad me scripsit, ut iuberem mancipio dari servo suo pro mea parte Hetereio cuidam fundum Brinnianum; ut ipse ei Puteolis recte mancipio dare posset. Eum servum, si tibi videbitur, ad me mittes. Opinor enim ad te etiam scripsisse Vestorium. 3. De adventu Caesaris idem, quod a te, mihi scriptum est ab Oppio et Balbo. Miror te nihildum cum Tigellio, velut hoc ipsum, quantum acceperit; prorsus aveo scire, nec tamen flocci facio. 4. Quaeris, quid cogitem de obviam-itione; quid censes, nisi Alsium? et quidem ad Murenam de hospitio scripseram; sed opinor cum Matio profectum. Salustius igitur urgebitur. 5. Scripto iam superiore versiculo, Eros mihi dixit sibi Murenam liberalissime respondisse. Eo igitur utamur. Nam Silius culcitas non habet. Dida autem, opinor, hospitibus totam villam concessit.

LI. (A. U. C. 709.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Ad Caesarem quam misi epistolam, eius exemplum fugit me tum tibi mittere; nec id fuit, quod suspicaris, ut me puderet tui, ne

---

6. *destituissem, de se suspicari*] *destituissem de suspicari* MR, *destituis suspicari* I. — 8. *odisse libenter* I. — 9. *et* om. R. — *quemadmodum non omnibus dormire, ita non omnibus servire* Lambino auctore Schuetzius: *quemadmodum non omnibus servire* MRIE. — 10. *tu* om. I. — *mihi* om. I. — 15. *mitterem: institueram* MRI. (Ut nos, Codd. Bosii.) — *Lanuino* M, *Lanuvio* R, *lavino* I. — 17. *iis* I. — 20. *si ipsi*] *sumpsi* pr. M. — 22. *dari* MR: *dare* IE. — *servum suum* Holomano auctore Schuetzius. — 27. *vel ut* RIE. — 29. *obvia initione* M. — 30. *opinor eum cum* mg. Repett. Lamb. — 31. *Heros* I. — 83. *Silius*] *Salustius* malebat Corradus. — *culcitras* RI. — 38. *tum* om. I.

ridicule hemicillus; nec mehercule scripsi aliter, ac si πρὸς ἴσον ὅμοιόνque scriberem. Bene enim existimo de illis libris, ut tibi coram. Itaque scripsi et ἀκολακεύτως et tamen sic, ut nihil eum existimem lecturum libentius. 2. De Attica nunc demum mihi est exploratum. Itaque ei de integro gratulare. Tigellium totum mihi, et quidem quam primum; nam pendeo animi. Narro tibi, Quintus cras. Sed ad me, an ad te, nescio. Mi scripsit Romam VIII. Kal. Sed misi, qui invitaret; etsi hercle iam Romam veniendum est, ne ille ante advolet.

LII. (*A. U. C.* 709.)

CICERO ATTICO S.

1. O hospitem mihi tam gravem! Ἀμεταμέλητον· fuit enim periucunde. Sed cum secundis Saturnalibus ad Philippum vesperi venisset, villa ita completa militibus est, ut vix triclinium, ubi coenaturus ipse Caesar esset, vacaret; quippe hominum CIↃ CIↃ. Sane sum commotus, quid futurum esset postridie; ac mihi Barba Cassius subvenit: custodes dedit. Castra in agro; villa defensa est. Ille tertiis Saturnalibus apud Philippum ad horam VII., nec quemquam admisit; rationes opinor cum Balbo. Inde ambulavit in litore. Post horam VIII. in balneum; tum audivit de Mamurra; vultum non mutavit. Unctus est; accubuit; ἐμετικὴν agebat. Itaque et edit et bibit ἀδεῶς et iucunde; opipare sane et apparate; nec id solum sed

— bene cocto,
Condito, sermone bono et, si quaeri', libenter.

2. Praeterea tribus tricliniis accepti οἱ περὶ αὐτὸν valde copiose. Libertis minus lautis servisque nihil defuit. Nam lautiores eleganter accepti. Quid multa? Homines visi sumus. Hospes tamen non is, cui diceres: „amabo te, eodem ad me, cum revertere." Semel satis est. Σπουδαῖον οὐδὲν in sermone; φιλόλογα multa. Quid quaeris? Delectatus est et libenter fuit. Puteolis se aiebat unum diem fore, alterum ad Baias. Habes hospitium sive ἐπισταθμίαν odiosam; mihi, dixi, non molestam. Ego paullisper hic, deinde in Tusculanum. Dolabellae villam cum praeteriret, omnis armatorum copia dextra sinistra ad equum nec usquam alibi. Hoc ex Nicia.

---

1. *hemicillus*] *Micillus* MRI. (Ut nos, Y.) — 2. *aestimo* R. — 6. *Narro*] *narrabo* MR, *narrabit* I. (Ut nos, Codd. Bosii.) — 7. *Mi* MRI: *Mihi* E. — 8. *Romam iam* I. — 11. *αμεταμελητως* R. — 12. *sed scilicet cum* R. — *secondis* M. — *Philippum*] *me* R. — 13. *completa a militibus est* MI, *completa est a militibus* R. — 14. *CIↃ. CIↃ.*] *CCCC.* I, om. R. — 15. *ac*] *at* malebat Ernestius. — 16. *tertiis*] *certis* MI. (Ut nos, R et mg. M.) — 17. *ad horam VII.*] *ad VIII. Kl.* R, *ad VIII. Nonas* I. — 18. *Post horam VIII.*] *Post haec* R, *Post non. VIII.* I. — *balnest: dum* Z et Lambinus 1566. — 19. *adivit* I et corr. M. — *vultum* om. MRI. (Insertum ex XZ, et a Cratandro.) — *εμετιχεν* (sic) *αδεως agebat* R. — 20. *ut edit* R. — *bibit* (spatium) *et iucundi* (sic) R. — 23. *Condito* Manutio auctore Schuetzius: *et condito* MRIE. — *quaeri'* Aldus nepos: *quaeris* MRIE. — *libenter* om. R. — 25. *nichil* pr. M, *mihi* corr. M. — *accepi* MRI. (Ut nos, Asc. pr.) — 26. *tamen novis qui* RI. — 27. *ambo* I. — 28. *οὐδὲν* om. R. — 30. *επισταθμειαν* MR. — *duxi* cum Asc. pr. Manutius et Lambinus.

LIBER XIV.

I. (A. U. C. 710.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Deverti ad illum, de quo tecum mane. Nihil perditius: „explicari rem non posse. Etenim si ille tali ingenio exitum non reperiebat, quis nunc reperiet?" Quid quaeris? Perisse omnia aiebat; quod haud scio an ita sit; verum ille gaudens: affirmabatque minus diebus xx. tumultum Gallicum; in sermonem se post Idus Mart. praeterquam Lepidi venisse nemini; ad summam, non posse ista sic abire. O prudentem Oppium! qui nihilo minus illum desiderat, sed loquitur nihil, quod quemquam bonum offendat. Sed haec hactenus. 2. Tu, quaeso, quidquid novi — multa autem exspecto — scribere ne pigrere. In his, de Sexto satisne certum, maxime autem de Bruto nostro; de quo quidem ille, ad quem deverti, Caesarem solitum dicere, „Magni refert, hic quid velit; sed quidquid vult, valde vult:" idque eum animadvertisse, cum pro Deiotaro Niceae diceret: valde vehementer eum visum et libere dicere: atque etiam — ut enim quidque succurrit, libet scribere — proxime, cum Sestii rogatu apud eum fuissem exspectaremque sedens, quoad vocarer, dixisse eum, „Ego dubitem, quin summo in odio sim, cum M. Cicero sedeat nec suo commodo me convenire possit? Atqui, si quisquam est facilis, hic est; tamen non dubito, quin me male oderit." Haec et eiusmodi multa. Sed ad propositum. Quidquid erit, non modo magnum sed etiam parvum, scribes. Equidem nihil intermittam.

II. (A. U. C. 710.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Duas a te accepi epistolas heri. Ex priore theatrum Publiumque cognovi; bona signa consentientis multitudinis. Plausus vero L. Cassio datus etiam facetus mihi quidem visus est. 2. Altera epistola de Madaro scripta, apud quem nullum *σαλακώνισμα*, ut putas. Pro-

---

3. *perditus* pr. M. — 4. *rem*] *te* I. — *ille tibi tali* I. — 5. *haud*] *aut* I. — 6. *affirmatque* MR, *affirmat* I, *affirmabat* Cratander. (Ut nos, YZ.) — 7. *se*] *si* I. — *Lepido* Cod. Faërni, quod malebat Manutius. — 8. *nemini* MRI: *neminis* cum Bosio E. (Cfr. Stuerenburg ad Offic. p. 173. et pro Archia p. 96.) — *ad summam*] *assumam* I. — *ista sic* M: *istaec sic* RE, *istuc et sic* I. — *pudentem* Ernestio auctore Schuetzius. — 12. *Sestio* R. — 13. *illo* I. — *diverti* I. — 14. *vult* Victorius: *volt* YZ et corr. M, *volet* RIE et pr. M. — *valde vult* Victorius: *valde volt* YZ et corr. M, *valde volet* RE et pr. M, om. I. — 15. *nicae* M, *Nicee* R, *vitae* I. — *edixerit* MI, *dixerit* R. (E Cod. Longolii et auctore Ursino correxit Ernestius.) — 16. *eum*] *enim* auctore Ernestio Schuetzius in Ed. mai. — *quicquam* R. — 17. *Sexti* I, sed epist. 2, 3. *Sestii*. — 20. *est: si facilis* I. — 26. *Publiliumque* M. — 29. *Madaro*] *mandato* R. — *σαλακώνισμα* I. F. Gronovio auctore Schuetzius: *σαλάκωμα* R, *φαλάκρωμα* E cum Vb. (De M non liquet.) — *ut putas*] *tu puta* Y, *ut putat* Vb et Cod. in mg, Repett. Lamb. Malim *ut tu putas*. Or.

cessi enim, sed minus. Diutius sermone [enim] sum retentus. 3. Quod autem ad te scripseram, obscure fortasse, id eiusmodi est: aiebat Caesarem secum, quo tempore Sestii rogatu veni ad eum, cum exspectarem sedens, dixisse: „Ego nunc tam sim stultus, ut hunc ipsum facilem hominem putem mihi esse amicum, cum tamdiu sedens meum commodum exspectet?" Habes igitur φυλάκρωμα, inimicissimum otii, id est, Bruti. 4. In Tusculanum hodie; Lanuvii cras; inde Asturae cogitabam. Piliae paratum est hospitium, sed vellem Atticam; verum tibi ignosco; quarum utrique salutem.

III. (*A. U. C.* 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Tranquillae tuae quidem litterae; quod utinam diutius! Nam Matius posse negabat. Ecce autem structores nostri ad frumentum profecti, cum inanes redissent, rumorem afferunt magnum, Romae domum ad Antonium frumentum omne portari. *Πανικὸν* certe; scripsisses enim. Corumbus Balbi nullus adhuc; et mihi notum nomen: bellus enim esse dicitur architectus. 2. Ad obsignandum tu adhibitus non sine causa videris; volunt enim nos ita putare; nescio cur non animo quoque sentiant. Sed quid haec ad nos? Odorare tamen Antonii *διάθεσιν*· quem quidem ego epularum magis arbitror rationem habere quam quidquam mali cogitare. Tu, si quid *πραγματικὸν* habes, scribes; sin minus, populi *ἐπισημασίαν* et mimorum dicta perscribito. Piliae et Atticae salutem.

IV. (*A. U. C.* 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Nunc quid putas me Lanuvii? At ego te istic quotidie aliquid novi suspicor. Tument negotia. Nam cum Matius, quid censes ceteros? Equidem doleo, quod nunquam in ulla civitate accidit, non una cum libertate rem publicam recuperatam. Horribile est, quae loquantur, quae minitentur. Ac vereor Gallica etiam bella; ipse Sextus quo evadat. 2. Sed omnia licet concurrant, Idus Martiae consolantur. Nostri autem *ἥρωες*, quod per ipsos confici potuit, gloriosissime et magnificentissime confecerunt. Reliquae res opes et copias desiderant, quas nullas habemus. Haec ego ad te, ut, si quid novi — nam quotidie aliquid exspecto — confestim ad me; et, si novi nihil, nostro more tamen ne patiamur intermitti litterulas; equidem non committam.

---

1. *Processit* MRI. (Emendavit Manutius.) — *minus diutius. Sermone* MRI. (Ut nos, distinxit Bosius.) — *enim* seclusit Orellius. Malim cum Lambino in mg. Repett. *minus: diu* (vel *diutius*) *eius sermone sum.* Or. — 2. *obscure*] *obsecro* MRI. (Correxit Victorius ex mg. Crat.) — 3. *spectarem* I. — 4. *stultus sim* R. — 5. *cum*] *quin* pr. M. — 7. *amicissimum* R. — *id est, Bruti*] Suspecta haec erant Ernestio. — 12. *quidem tuae* I. — 13. *Matius*] *maius* MI, *mavis* R. — 16. *torumbus* R, *Corimbus* I. — *balbinullus* M. — *et*] *sed* Ernestio auctore Schuetzius, *est* Wesenberg. — *bellus*] *Balbus* I. — 21. *pragmaticum* R. — *habere* M. — *scribes* I: *scribises* pr. M, *scribe* E cum Victorio et corr. M, *rescribe* R. — *sin*] *in* I. — 22. *minorum* MR. — 26. *Numquid* quidam apud Lambinum. — 27. *cetero* RI. — 28. *nulla* I. — 31. *Martii* I. — 32. *per se ipsos* RI et corr. M. — 36. *equidem*] *siquidem* RI et pr. M. (*equidem* corr. M et mg. Crat.)

V. (*A. U. C.* 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Spero tibi iam esse, ut volumus, quoniam quidem ἠσίτησας, cum leviter commotus esses; sed tamen velim scire, quid agas. Signa bella, quod Calvena moleste fert se suspectum esse Bruto. Illa signa non bona, si cum signis legiones veniunt e Gallia. Quid tu illas putas, quae fuerunt in Hispania, nonne idem postulaturas? Quid, quas † Annius transportavit? Caninium volui, sed μνημονικὸν ἁμάρτημα. Ab aleatore φυρμὸς πολύς. Nam ista quidem Caesaris libertorum coniuratio facile opprimeretur, si recta saperet Antonius. 2. Meam stultam verecundiam! qui legari noluerim ante res prolatas, ne deserere viderer hunc rerum tumorem; cui certe si possem mederi, deesse non deberem. Sed vides magistratus, si quidem illi magistratus: vides tamen tyranni satellites in imperiis; vides eiusdem exercitus; vides in latere veteranos; quae sunt εὐρίπιστα omnia: eos autem, qui orbis terrae custodiis non modo saepti, verum etiam † magni esse debebant, tantummodo laudari atque amari, sed parietibus contineri. Atqui illi quoquo modo beati; civitas misera. 3. Sed velim scire, quid adventus Octavii: num qui concursus ad eum, num quae νεωτερισμοῦ suspicio. Non puto equidem; sed tamen quidquid est, scire cupio. Haec scripsi ad te proficiscens Astura III. Idus.

VI. (*A. U. C.* 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Pridie Idus Fundis accepi tuas litteras coenans. Primum igitur melius esse; deinde meliora te nuntiare. Odiosa illa enim fuerant, legiones venire. Nam de Octavio susque deque. Exspecto quid de Mario; quem quidem ego sublatum rebar a Caesare. Antonii colloquium cum heroibus nostris pro re nata non incommodum. Sed tamen adhuc me nihil delectat praeter Idus Martias. Nam, quoniam Fundis sum cum Ligure nostro, discrucior, Sextilii fundum a verberone Curtilio possideri; quod cum dico, de toto genere dico. 2. Quid enim miserius quam ea nos tueri, propter quae illum oderamus? Etiamne

---

3. *ICEIΓHCAC* M (teste Victorio), om. R. (Corr. ex XYZ et a Corrado.) — 4. *cum*] *quem* MI, *quam* I. (Correxit Corradus) — 5. *se* om. MI, post *suspectum* ponit R. — 6. *cum insignis* R. — *e* om. MI. — 7. *quid qua sanius* MI, *quid eas quas annius* R. (*Asinius* malebat Strothius; recte, opinamur.) — 8. *transportavi* I. — *sed* om. R. — *a balneatore* Codd. Bosii et mg. Crat., *a baleatore* I. — 10. *Antonius* suspectum erat Ernestio. — 12. *mederi*, *deesse*] *me deridisse* pr. M, *mederi ipse* I et corr. M, *mederi odisse* R. (Correxit Victorius.) — 13. *illi*] Malim *isti*, ut Ep. 6, 2. Or. (*magistratus illi sunt* I.) — *tamen* delevit Schuetzius in Ed. mai. — 14. *in* om. MI. — 15. *custodes* I. — 16. *magni esse*] *vagisse* Y, *magisse* Z. An *ἅγιοι esse*? Or. — *debeant* R. — *tantummodo* MRI: *tantum non* YE. Cfr. Luenemannum ad. Cic. Epp. Vol. IV. p. 36. — 17. *Atque* MRI. (Ut nos, Y.) — 19. *quidem* I. — 21. *III.*] *IV*. Cod. in mg. Repett. Lamb. (*Astura. Vale. III. Id.* R.) — 24. *Fondis* M. — 25. Fortasse *Odiosa illa mi fuerant*. Cfr. Hand Turs. II. p. 399. Or. — 26. *susque deque*. *Exspecto*] *scis quid de eo expecto* M, *scis que deque Quinto exspecto* R, *scis quae exspecto* I. — 27. *rebare Caesare* M, *rebar e Caesare* I. — 29. *Martii* I. — 30. *Sestulii* M. (*nostro destructo res est ulli fundum* R, *nostro structore Sexti illi fundum* I. Correxit Manutius.) — *fondum* M. — 32. *miserius ea re quam* R. — *Etiam nec* MI.

consules et tribunos pl. in biennium, quos ille voluit? Nullo modo reperio, quemadmodum possim *πολιτεύεσθαι*. Nihil enim tam *σόλοικον*, quam *τυραννοκτόνους* in caelo esse, tyranni facta defendi. Sed vides consules, vides reliquos magistratus, si isti magistratus; vides languorem bonorum. Exultant laetitia in municipiis. Dici enim non potest, quanto opere gaudeant, ut ad me concurrant, ut audire cupiant verba mea ea de re; nec ulla interea decreta. Sic enim *πεπολιτεύμεθα*, ut victos metueremus. Haec ad te scripsi apposita secunda mensa; plura et *πολιτικώτερα* postea; et tu, quid agas quidque agatur.

VII. (A. U. C. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Postridie Idus Paullum Caietae vidi. Is mihi de Mario et de re publica †[aliqua] quaedam sane pessima. A te scilicet nihil; nemo enim meorum. Sed Brutum nostrum audio visum sub Lanuvio. Ubi tandem est futurus? Nam cum reliqua, tum de hoc scire aveo omnia. Ego e Formiano exiens XVII. Kal., ut inde altero die in Puteolanum, scripsi haec. 2. A Cicerone mihi litterae sane *πεπινωμέναι* et bene longae. Cetera autem vel fingi possunt: *πῖνος* litterarum significat doctiorem. Nunc magno opere a te peto, de quo sum nuper tecum locutus, ut videas ne quid ei desit. Id cum ad officium nostrum pertinet, tum ad existimationem et dignitatem; quod idem intellexi tibi videri. Omnino, si ego, ut volo, mense Quinctili in Graeciam, sunt omnia faciliora. Sed cum sint ea tempora, ut certi nihil esse possit, quid honestum mihi sit, quid liceat, quid expediat; quaeso da operam, ut illum quam honestissime copiosissimeque tueamur. Haec et cetera, quae ad nos pertinebunt, ut soles, cogitabis; ad meque aut quod ad rem pertineat, aut, si nihil erit, quod in buccam venerit, scribes.

VIII. (A. U. C. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Tu me iam rebare, cum scribebas, in actis esse nostris; at ego accepi XVII. Kal. in deversoriolo Sinuessano tuas litteras. De Mario probe; etsi doleo L. Crassi nepotem. Optime tam etiam Bruto nostro

---

3. *quam* om. R. — 4. *consules*] *eos* MI. — 5. *exultat* M. — *mancipiis* I. — 6. *quantopere* MRIE. — *mea verba de re* RI et pr. M, *mea verba de re p.* corr. M. (Ut nos, Y.) — 12. *Paullum Caietae* Manutius et corr. M: *Paulum in Caietae* pr. M, *Paullum in Caieta* RIE, *Paullum in Caietano* Cod. in mg. Repett. Lamb. et Vb. — 13. *aliqua* MRI, quod seclusit Orellius: *alia* cum Asc. pr. E. — 15. *cum*] *quin* pr. M, *tum* I. (*cum* corr. M.) — 17. *πεπυκνωμεναι* R, *πεπυκνωμέναι* (*πινω* superscr.) mg. M. Ut nos, ZM.) — 18. *πυκνῶς* R. — 19. *tecum nuper* R. — 21. *aestimationem* R. — *videri. Omnino, si ego, ut volo,* Wesenberg: *videri omnino si ego'st volo* Cod. Lamb. (Z?), *videri omnino si ago est volo* Y, *videri omnino. Si ergo est volo* MRIE. — 22. *Graeciam, sunt* MRI: *Graeciam. Sint* XYE. — 25. *copiosissime* I. — 30. *actis*] *agris* Beroaldus, *hortis* Pius. — *at* Cratander et I. F. Gronovio auctore Schuetzius: *et* MRE, *ut* I. — 31. *VII. Kal. inde versoliolos* (sic): *in Vessano* I. — 32. *probo* R, *probes* I. — *et si* I. — *L. Crassino putem* I. — *tam*] *tuam* R.

probari Antonium. Nam quod Iuniam scribis moderate et amice scriptas litteras attulisse, mihi Paullus dedit ad se a fratre missas, quibus in extremis erat sibi insidias fieri; se id certis auctoribus comperisse. Hoc nec mihi placebat et multo illi minus. Reginae fuga mihi non molesta est. [Sed] Clodia quid egerit, scribas ad me velim. De Byzantiis curabis ut cetera; et Pelopem ad te arcesses. Ego, ut postulas, Baiana negotia chorumque illum, de quo scire vis, cum perspexero, tum scribam, ne quid ignores. 2. Quid Galli, quid Hispani, quid Sextus agat, vehementer exspecto. Ea scilicet tu declarabis, qui cetera. Nauseolam tibi tuam causam otii dedisse facile patiebar; videbare enim mihi legenti tuas litteras requiesse paullisper. De Bruto semper ad me omnia perscribito, ubi sit, quid cogitet; quem quidem ego spero iam tuto vel solum tota urbe vagari posse. Verumtamen . . .!

IX. (A. U. C. 710.*)*

CICERO ATTICO S.

1. De re publica multa cognovi ex tuis litteris, quas quidem multiiuges accepi uno tempore a Vestorii liberto. Ad ea autem, quae requiris, brevi respondebo. Primum vehementer me Cluviana delectant. Sed quod quaeris, quid arcessierim Chrysippum: tabernae mihi duae corruerunt reliquaeque rimas agunt. Itaque non solum inquilini, sed mures etiam migraverunt. Hanc ceteri calamitatem vocant; ego ne incommodum quidem. O Socrates et Socratici viri! nunquam vobis gratiam referam. Dii immortales, quam mihi ista pro nihilo! Sed tamen ea ratio aedificandi initur, consiliario quidem et auctore Vestorio, ut hoc damnum quaestuosum sit. 2. Hic turba magna est, eritque, ut audio, maior. Duo quidem quasi designati consules . . .! O Dii boni! vivit tyrannis, tyrannus occidit? Eius interfecti morte laetamur, cuius facta defendimus! Itaque quam severe nos M. Curtius accusat, ut pudeat vivere; neque iniuria. Nam mori milies praestitit quam haec pati, quae mihi videntur habitura etiam vetustatem. 3. Et Balbus hic est multumque mecum; ad quem a Vetere litterae datae pridie Kal. Ianuar., cum a se Caecilius circumsederetur et iam teneretur, venisse cum maximis copiis Pacorum Parthum; ita sibi esse eum ereptum, multis suis amissis; in qua re accusat Volcatium. Ita mihi videtur bellum illud instare. Sed Dolabella et Nicias viderint. Idem Balbus meliora de Gallia. XXI. die litteras habebat: Germanos illasque nationes, re audita de Caesare, legatos misisse ad Aurelium, qui est praepositus ab Hirtio, se,

1. *quod Iuniam*] *quo divinam* pr. M, *quod divinam* corr. M, *quod Cluvium* R, *quod uinam* I. (Correxit Manutius.) — 2. *dedit Paullus* I. — *se et a* I. — 4. *non* om. R. — 5. *molesta est* R et corr. M: *molesta* IE et pr. M. *Sed* seclusimus auctore Wesenbergio. — 6. *arcesse* MI. (Corr. ex R et Codd. Bosii.) — 10. *tuam* Schuetzius: *tum in* MI, *tum* RE. — *videbare* RI: *videbar* ME. — 13. *solum* om. R. — 16. *De ea repu.* I. — *multa* om. I. — *multiiugis* I. — 19. *mi* R. — 20. *reliquae* RI. — 21. *etiam* om. I. — 22. *et*] *o* I. — 24. *ea* om. R. — 27. *tyrannis*] *Tyrannus ?* R. — *Cuius - - eius facta* malebat Ernestius. — *cuius*] *cum* I. — 28. *M. Curius* Lamb. cum Cod. in mg. Repett. — 32. *a se*] *abs te* I. — *Catilius* MI, *Catillius* R. — *circumsideretur* R. — *et iam*] *etiam* I. — 33. *Pacorum*] *paucorum* I. — 34. *excusat* I. — *Vulcatium* RI, *L. Statium* malebat Corradus. — *mihi*] *nihil* I.

quod imperatum esset, esse facturos. Quid quaeris? Omnia plena pacis, aliter ac mihi Calvena dixerat.

X. (*A. U. C.* 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Itane vero? Hoc meus et tuus Brutus egit, ut Lanuvii esset? ut Trebonius itineribus deviis proficisceretur in provinciam? ut omnia facta, scripta, dicta, promissa, cogitata Caesaris plus valerent, quam si ipse viveret? Meministine me clamare, illo ipso primo Capitolino die senatum in Capitolium a praetoribus vocari? Dii immortales! quae tum opera effici potuerunt, laetantibus omnibus bonis; etiam sat bonis, fractis latronibus! Liberalia tu accusas. Quid fieri tum potuit? iam pridem perieramus. Meministine te clamare, causam perisse, si funere elatus esset? At ille etiam in foro combustus laudatusque miserabiliter; servique et egentes in tecta nostra cum facibus immissi. Quae deinde? ut audeant dicere, „tunc contra Caesaris nutum? Haec et alia ferre non possum. Itaque γῆν πρὸ γῆς cogito. Tua tamen ὑπηνέμιος. 2. Nausea iamne plane abiit? Mihi quidem ex tuis litteris coniectanti ita videbatur. Redeo ad Tebassos, Scaevas, Frangones. Hos tu existimas confidere se illa habituros, stantibus nobis? in quibus plus virtutis putarunt, quam experti sunt. Pacis isti scilicet amatores, et non latrocinii auctores? At ego cum tibi de Curtilio scripsi Sextilianoque fundo, scripsi de Censorino, de Messala, de Planco, de Postumio, de genere toto. Melius fuit perisse illo interfecto — quod utinam accidisset! — quam haec videre. 3. Octavius Neapolim venit XIIII. Kal. Ibi eum Balbus mane postridie; eodemque die mecum in Cumano, illum hereditatem aditurum. Sed, ut scribis, † ῥιξόθεμιν magnam cum Antonio. Buthrotia mihi tua res est, ut debet, eritque curae. Quod quaeris, iamne ad centena Cluvianum: adventare videtur; sed primo anno LXXX. detersimus. 4. Q. pater ad me gravia de filio, maxime quod matri nunc indulgeat, cui antea bene merenti fuerit inimicus. Ardentes in eum litteras ad me misit. Ille autem quid agat, si scis, nequedum Roma es profectus, scribas ad me velim; et hercule, si quid aliud. Vehementer delector tuis litteris.

---

2. *Calvenna* MR. — *dixerit* I. — 8. *Meministine me* Lambinus: *Meministine* MI, *Meministine te* R, *Meministi me* Malaspina auctore E. — 9. *a praetoribus vocari oportere* Schuetzius. Malim *oportere a praetoribus vocari*. OR. — 10. *etiam sat bonis* om. R. — 11. *accusa* I. — *tum*] *dum* R. — 14. *tegentes* pr. M. — 15. Fort. *et talia*. OR. — 17. *coniectanti*] *cum letanti* MI, *tum lectitanti* R. (Ut nos, mg. Crat.) — 18. *Theobassos* R, *Thebassos* I. — *scevas* pr. M, *Suevos* RI et corr. M. — *Francones* R. — *extimas* M, *estimas* R. — 19. *putarunt virtutis* I. — 21. *scripsi* post *fundo* ponit I. — *Sestulitanoque* MR, *Sestilianoque* I. (Ut nos, Manutius.) — 22. *Messala*] *Mustela* Manutio auctore Schuetzius in Ed. mai. — *postumo* M. — 23. *toto*] *tuo* I. — *utinam* I. F. Gronovius: *nunquam* MRIE. — 24. *quam* om. I. — *venit Neapolin* R. — 26. *ῥιξόθεμιν* MR: *ῥοιζόθεμιν* cum Bosio E, *ῥησόθεμιν* Victorius. Malim *ῥηξίθεμιν*. OR. — 27. *Quid* I. — 28. *ad Cenachavianum* M, *ad Cenacluavianum* R, *ad Clanaclanianum* I. — 29. *deterrimus* I. — *Q.*] *Que* MR, *quae* I. — *matri quod maxime* I. — 32. *Rome profectus M*, *Romae profectus* R. — 33. *delecto* pr. M.

XI. (A. U. C. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Nudius tertius dedi ad te epistolam longiorem; nunc ad ea, quae proxime. Velim mehercule, Asturae Brutus. Ἀκολασίαν istorum scribis. An censebas aliter? Equidem etiam maiora exspecto. Cum equidem contionem lego, DE TANTO VIRO, DE CLARISSIMO CIVI, ferre non queo; etsi ista iam ad risum. Sed memento: sic alitur consuetudo perditarum contionum; ut nostri illi, non heroes sed dii, futuri quidem in gloria sempiterna sint, sed non sine invidia, ne sine periculo quidem. Verum illis magna consolatio conscientia maximi et clarissimi facti: nobis quae? qui interfecto rege liberi non sumus. Sed haec fortuna viderit, quoniam ratio non gubernat. 2. De Cicerone, quae scribis, iucunda mihi sunt; velim, sint prospera. Quod vero curae tibi est, ut ei suppeditetur ad usum et cultum copiose, per mihi gratum est; idque ut facias, te etiam rogo. De Buthrotiis, et tu recte cogitas et ego non dimitto istam curam. Suscipiam omnem etiam actionem; quam video quotidie faciliorem. De Cluviano, quoniam in re mea me ipsum diligentia vincis, res ad centena perducitur. Ruina rem non fecit deteriorem, haud scio an iam fructuosiorem. Hic mecum Balbus, Hirtius, Pansa. Modo venit Octavius et quidem in proximam villam Philippi, mihi totus deditus. Lentulus Spinther hodie apud me; cras mane vadit.

XII. (A. U. C. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. O mi Attice, vereor, ne nobis Idus Martiae nihil dederint praeter laetitiam et odii poenam ac doloris. Quae mihi istim afferuntur? Quae hic video? Ὦ πράξεως καλῆς μέν, ἀτελοῦς δέ! Scis, quam diligam Siculos et quam illam clientelam honestam iudicem. Multa illis Caesar, neque me invito, etsi Latinitas erat non ferenda; verumtamen .... Ecce autem Antonius, accepta grandi pecunia, fixit legem a dictatore comitiis latam, qua Siculi cives Romani; cuius rei vivo illo mentio nulla. Quid? Deiotari nostri causa non similis? Dignus ille quidem omni regno, sed non per Fulviam. Sexcenta similia. Verum illuc referor: tam claram tamque testatam rem tamque iustam, Buthrotiam, non tenebimus aliqua ex parte? et eo quidem magis, quo iste plura? 2. Nobiscum hic perhonorifice et peramice Octavius; quem qui-

---

4. *velim me mehercule* R. — 5. *Cum equidem*] *Quin equidem* MI, *Quin etiam* R. — 6. *cive* R. — 7. *visum* I. — *aliter* I. — 8. *ut*] *et* I. — 9. *sint*] *fuit* I. — *sine invidia*, *ne* om. MRI. Ut nos, Codd. Bosii. Fort. *sed non sine periculo*, *ne sine invidia quidem*. Or. — 12. *ratione gubernat* M. — 13. *quod vere tibi est* M, *quod vero tibi est curae* I, *quod curae tibi est* Victorius. (Ut nos, iam R.) — 14. *idque*] *id. que* M. — 15. *etiam*] Fort. *etiam atque etiam*. Or. — 16. *curam. Sed suscipiam* I. — *etiam*] *istam* I. Fort. *eam*. Or. — 18. *Ruina*] *una* MR, *nam* I. — 19. *iam*] Cum Lambino malimus *etiam*. — 20. Fort. *Philippi. Mihi t. d. est*. Or. — 25. *penam* MR, *plenam* Cod. in mg. Repett. Lamb. et Vb. — *istim* M: *istinc* RIE. — 28. *verumtamen autem ecce* I. — 29. *finxit* I. — 31. *Quid de Deiotari* I. — *non*] *num* I et corr. M. — 33. *refero* MRI. (Ut nos, Bosius tacite. Fort. *praevertor*. Or.) — 34. *ista* RI. (Correctum est in Vb. De M non liquet.) — 35. *peramice* cum mg. Crat. Lambinus: *amice* MRIE.

dem sui Caesarem salutabant, Philippus non: itaque ne nos quidem; quem nego posse esse bonum civem: ita multi circumstant, qui quidem nostris mortem minitantur, negant haec ferri posse. Quid censes, cum Romam puer venerit, ubi nostri liberatores tuto esse non possunt? Qui quidem semper erunt clari; conscientia vero facti sui etiam beati. Sed nos, nisi me fallit, iacebimus. Itaque exire aveo, *ubi nec Pelopidarum*, inquit. Haud amo vel hos designatos, qui etiam declamare me coëgerunt, ut ne apud aquas quidem acquiescere liceret. Sed hoc meae nimiae facilitatis. Nam id erat quondam quasi necesse; nunc, quoquo modo se res habet, non est item. 3. Quam dudum nihil habeo, quod ad te scribam; scribo tamen, non †ut delectem his litteris, sed ut eliciam tuas. Tu, si quid erit de ceteris; de Bruto utique, quidquid. Haec conscripsi X. Kal. accubans apud Vestorium, hominem remotum a dialecticis, in arithmeticis satis exercitatum.

XIII. (A. U. C. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Septimo denique die litterae mihi redditae sunt, quae erant a te XIII. Kal. datae; quibus quaeris atque etiam me ipsum nescire arbitraris, utrum magis tumulis prospectuque an ambulatione *ἁλιτενεῖ* delecter. Est mehercule, ut dicis, utriusque loci tanta amoenitas, ut dubitem, utra anteponenda sit.

— — ἀλλ᾽ οὐ δαιτὸς ἐπηράτου ἔργα μέμηλεν,
Ἀλλὰ λίην μέγα πῆμα, διοτρεφές, εἰςορόωντες
Δείδιμεν· ἐν δοιῇ δὲ σαωσέμεν ἢ ἀπολέσθαι.

2. Quamvis enim tu magna et mihi iucunda scripseris de D. Bruti adventu ad suas legiones, in quo spem maximam video, tamen, si est bellum civile futurum, quod certe erit, si Sextus in armis permanebit, quem permansurum esse certo scio; quid nobis faciendum sit, ignoro. Neque enim iam licebit, quod Caesaris bello licuit, neque huc neque illuc. Quemcunque enim haec pars perditorum laetatum Caesaris morte putabit — laetitiam autem apertissime tulimus omnes — hunc in hostium numero habebit; quae res ad caedem maximam spectat. Restat, ut in castra Sexti aut, si forte, Bruti nos conferamus. Res odiosa et aliena nostris aetatibus, et incerto exitu belli; et nescio quo pacto tibi ego possim, mihi tu dicere:

---

1. *nos*] *vos* M. — 2. *posse esse bonum* Lambinus: *posse bonum* MRIE. — *huius qui*] *cui* RI. — 3. *nostri* MRI. — *minitantur. Negant* E. — *negat hec ferri* M, *negat haec fieri* RI. (Ut nos, XZ.) — 4. *ibi* R. — *tuto* R: *tuti* IE. (De M non liquet.) — *possunt? Quidem semper* I et pr. M, *possunt? Semper quidem* R et corr. M. — 6. *Pelopi clarum* I. — 7. *inquit* suspectum Ernestio. — 10. *Iam dudum* Popma, *Quamquam dudum* I. F. Gronovio auctore Schuetzius. Cfr. Hand Turs. II. p. 302. — 11. *ut delecter his* RI, *ut delecter meis* Manutius, *ut te delectem his* mg. Repett. Lamb., quod malimus. — 12. *quidquid erit* R. — 19. *tumulus* I. — *ἁλιτενεῖ* om. R. — 20. *Est*] *Et* R. — *amoenitas tanta* R. — 22. Graeca om. R. — 28. *certe* MRI. (Ut nos, Lambinus.) — *sit* Corrado auctore Lambinus: *est* MRIE. — 29. *bello iam licuit* I. — 30. *Quemcunque*] *quidem. Cumque* pr. M. — *Caesaris morte* MR: *morte Caesaris* IE. — 31. *putavit* RI. — Ante *tulimus* fortasse excidit *prae nobis*. Or. — 33. *si* om. I. — *nos* om. pr. M. — 34. *et* ante *incerto* malim deletum. Or.

Τέκνον ἐμόν, οὔ τοι δέδοται πολεμήϊα ἔργα,
Ἀλλὰ σύγ᾽ ἱμερόεντα μετέρχεο ἔργα λόγοιο.

3. Sed haec fors viderit, ea, quae talibus in rebus plus quam ratio potest. Nos autem id videamus, quod in nobis ipsis esse debet, ut, quidquid acciderit, fortiter et sapienter feramus et accidisse hominibus meminerimus; nosque cum multum litterae, tum non minimum Idus quoque Martiae consolentur. 4. Suscipe nunc meam deliberationem, qua sollicitor; ita multa veniunt in mentem in utramque partem. Proficiscor, ut constitueram, legatus in Graeciam? Caedis impendentis periculum nonnihil vitare videor, sed casurus in aliquam vituperationem, quod rei publicae defuerim tam gravi tempore. Sin autem mansero, fore me quidem video in discrimine, sed accidere posse suspicor, ut prodesse possim rei publicae. Iam illa consilia privata sunt, quod sentio valde esse utile ad confirmationem Ciceronis me illuc venire; nec alia causa profectionis mihi ulla fuit tum, cum consilium cepi legari ab Caesare. Tota igitur hac de re, ut soles, si quid ad me pertinere putas, cogitabis. 5. Redeo nunc ad epistolam tuam. Scribis enim esse rumores me, ad lacum quod habeo, venditurum; minusculam vero villam [utique] Quinto traditurum, vel impenso pretio, quo introducatur, ut tibi Quintus filius dixerit, dotata Aquillia. Ego vero de venditione nihil cogito, nisi quid, quod magis me delectet, invenero. Quintus autem de emendo nihil curat hoc tempore. Satis enim torquetur debitione dotis; in qua mirificas †Egnatio gratias agit. A ducenda autem uxore sic abhorret, ut libero lectulo neget esse quidquam iucundius. 6. Sed haec quoque hactenus. Redeo enim ad miseram seu nullam potius rem publicam. M. Antonius ad me scripsit de restitutione Sex. Clodii; quam honorifice, quod ad me attinet, ex ipsius litteris cognosces — misi enim tibi exemplum —; quam dissolute, quam turpiter quamque ita perniciose, ut nonnunquam Caesar desiderandus esse videatur, facile existimabis. Quae enim Caesar nunquam neque fecisset neque passus esset, ea nunc ex falsis eius commentariis proferuntur. Ego autem Antonio facillimum me praebui. Etenim ille, quoniam semel induxit animum sibi licere quod vellet, fecisset nihilo minus me invito. Itaque mearum quoque litterarum misi tibi exemplum.

A.

ANTONIUS CONSUL S. D. M. CICERONI.

1. Occupationibus est factum meis et subita tua profectione, ne tecum coram de hac re agerem. Quam ob causam vereor, ne absen-

2. *γαμοιο* R. — 4. *ipsis* om. 1. — 6. *multae* MR. — *minus* R et corr. M. — 7. *qua*] *quia* R. — 9. *Caedis*] *credis* MRI. (Corr. Manutius.) — *in pendentis* M. — *periculi* RI et corr. M. — 11. *mansero equidem video* MI, *mansero: video equidem* R. (Ut nos, XYZ et Cratander.) — 15. *cum* om. I. — 18. *ad locum* (sic) *quem* I. — *illam* I. — *utique* om. Codd. ψ. Ball. Helmst. R, probante Graevio. De M non liquet. Nos seclusimus. — 19. *quod* R. — 22. *dubitatione* I. — 23. *mirificas sub. Q. Egnatio* Y, *mirificas Q. Egnatio* M. Ut nos, iam RI; sed latet corruptela. Or. — 24. *quidquam* ante *libero* ponit I. — 28. *ita* om. R. — 29. *extimabis* M. — 30. *neque fecit neque fecisset* RI et corr. M. — *neque passus esset* om. MRI. (Supplevit Victorius e mg. Crat.) — 31. *autem* om. R. — 33. *vellet sibi fecisset* pr. M. — 38. *non vereor* malebat Henr. Stephanus, probante Weiskio.

tia mea levior sit apud te. Quodsi bonitas tua responderit iudicio meo, quod semper habui de te, gaudebo. 2. A Caesare petii, ut Sex. Clodium restitueret; impetravi. Erat mihi in animo etiamtum sic uti beneficio eius, si tu concessisses. Quo magis laboro, ut tua voluntate id per me facere nunc liceat. Quodsi duriorem te eius miserae et afflictae fortunae praebes, non contendam ego adversus te. Quamquam videor debere tueri commentarium Caesaris. Sed mehercule, si humaniter et sapienter et amabiliter in me cogitare vis, facilem profecto te praebebis et voles P. Clodium, optima in spe puerum repositum, existimare non te insectatum esse, cum potueris, amicos paternos. 3. Patere, obsecro, te pro re publica videri gessisse simultatem cum patre eius. Non contempseris hanc familiam. Honestius enim et libentius deponimus inimicitias rei publicae nomine susceptas quam contumaciae. Me deinde sine ad hanc opinionem iam nunc dirigere puerum et tenero animo eius persuadere non esse tradendas posteris inimicitias. Quamquam tuam fortunam, Cicero, ab omni periculo abesse certum habeo, tamen arbitror malle te quietam senectutem et honorificam potius agere quam sollicitam. Postremo meo iure te hoc beneficium rogo. Nihil enim non tua causa feci. Quod si non impetro, per me Clodio daturus non sum; ut intelligas, quanti apud me auctoritas tua sit, atque eo te placabiliorem praebeas.

B.

CICERO ANTONIO COS. S.

1. Quod mecum per litteras agis, unam ob causam mallem coram egisses. Non enim solum ex oratione sed etiam ex vultu et oculis et fronte — ut aiunt — meum erga te amorem perspicere potuisses. Nam, cum te semper amavi, primum tuo studio, post etiam beneficio provocatus, tum his temporibus res publica te mihi ita commendavit, ut cariorem habeam neminem. 2. Litterae vero tuae cum amantissime, tum honorificentissime scriptae sic me affecerunt, ut non dare tibi beneficium viderer sed accipere a te ita petente, ut inimicum meum, necessarium tuum, me invito servare nolles, cum id nullo negotio facere posses. 3. Ego vero tibi istuc, mi Antoni, remitto; atque ita, ut me a te, cum iis verbis scripseris, liberalissime atque honorificentissime tractatum existimem; idque cum totum, quoquo modo se res haberet, tibi dandum putarem, tum do etiam humanitati et naturae meae. Nihil enim unquam non modo acerbum in me fuit sed ne paullo quidem tristius aut severius, quam necessitas rei publicae postulavit. Accedit, ut ne in ipsum quidem Clodium meum insigne odium fuerit unquam; semperque ita statui, non esse insectandos inimicorum amicos, praesertim humiliores, nec his praesidiis nosmet ipsos esse spoliandos.

---

2. *Clodium*] *Celium* pr. M. — 4. *ut*] *et* MR, *ut et* I. — *tuam voluntatem* pr. M. — 5. *nunc* om. I. — *liceat* om. R. — 6. Malim *praebebis*. Or. — 8. *te profecto* I. — 9. *optima in spe* Lambinus in Curis sec. e Cod.: *in optima spe* MRE, *in spe optima* I. — 11. *obsecro, te pro* Orellius: *obsecro te, pro* E. — 15. *inimicitias* om. I. — 16. Malim *mi Cicero*. Or. — 25. *egisse* cum Gruteri operis E. — 29. *cum*] *tum* I. — 34. *iis* Orellius: *his* MRIE.

4. Nam de puero Clodio tuas partes esse arbitror, ut eius animum tenerum, quemadmodum scribis, iis opinionibus imbuas, ut ne quas inimicitias residere in familiis nostris arbitretur. Contendi cum P. Clodio, cum ego publicam causam, ille suam defenderet. Nostras concertationes res publica diiudicavit. Si viveret, mihi cum illo nulla contentio iam maneret. 5. Quare, quoniam hoc a me sic petis, ut, quae tua potestas est, ea neges te me invito usurum, puero quoque hoc a me dabis, si tibi videbitur: non quo aut aetas nostra ab illius aetate quidquam debeat periculi suspicari aut dignitas mea ullam contentionem extimescat, sed ut nosmet ipsi inter nos coniunctiores simus, quam adhuc fuimus. Interpellantibus enim his inimicitiis, animus tuus magis patuit quam domus. Sed haec hactenus. Illud extremum: ego, quae te velle quaeque ad te pertinere arbitrabor, semper sine ulla dubitatione summo studio faciam. Hoc velim tibi penitus persuadeas.

XIV. (A. U. C. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. *Iteradum eadem ista mihi.* Coronatus Quintus noster Parilibus? Parilibus. Solusne? Solus. Etsi addis Lamiam; quod demiror equidem; sed scire cupio, qui fuerint alii: quamquam satis scio nisi improbum neminem. Explanabis igitur hoc diligentius. Ego autem casu cum dedissem ad te litteras VI. Kalend. satis multis verbis, tribus fere horis post accepi tuas et magni quidem ponderis. Itaque ioca tua plena facetiarum de haeresi Vestoriana et de Pherionum more Puteolano risisse me satis nihil est necesse rescribere. *Πολιτικώτερα* illa videamus. 2. Ita Brutos Cassiumque defendis, quasi eos ego reprehendam, quos satis laudare non possum. Rerum ego vitia collegi, non hominum. Sublato enim tyranno tyrannida manere video. Nam, quae ille facturus non fuit, ea fiunt, ut de Clodio; de quo mihi exploratum est illum non modo non facturum sed etiam ne passurum quidem fuisse. Sequetur Rufio Vestorianus, Victor, nunquam scriptus, ceteri, quis non? Cui servire ipsi non potuimus, eius libellis paremus. Nam Liberalibus quis potuit in senatum non venire? Fac id potuisse aliquo modo: num, etiam cum venissemus, libere potuimus sententiam dicere? Nonne omni ratione veterani, qui armati aderant, cum praesidii nos nihil haberemus, defendendi fuerunt? Illam sessionem Capitolinam mihi non placuisse tu testis es. Quid ergo? Ista culpa Brutorum? Minime illorum quidem; sed

---

1. *esse* om. R. — 2. *iis* R : *his* MIE. — 4. *contentiones* RI. — 6. *hoc* om. R. — 8. *videbitur*, *ut animum eius conciliatum reddas : non* I. — 11. *iis* R. — *tuus magis* MR: *tuus mihi magis* IE. — 13. *attinere* R. — 17. *Iterandum* RI. — 18. *Solusne? Solus* Lambinus: *Solusne?* MRIE. Cfr. Terent. Heautont. 5, 1, 32. — 19. *fuerunt* I. — 20. *Explorabis* «prisci Codices.» Pius. — 23. *Vestorina* I et Cod. in mg. Repett. Lamb. — *Pherionum*] *pharionum* sive *farionum* I. F. Gronovius, *Phetrionum* Iac. Gronovius. (Ut nos, libri adhuc noti.). — 24. *necesse rescribere* MR: *necesse me rescribere* I, *necesse me scribere* cum Asc. pr. et Grutero E. — 25. *Casiosque* I. — *ego eos* R. — 28. *Clodio*] *Clelio* pr. M. — 29. *etiam* deletum mavolt Beier ad Offic. II. p. 322. — *Rufo* MI, *Ruffo* R. (Corr. Manutius.) — 30. *scriptus*] Fort. *spectatus*. Cfr. Inscriptt. Latt. II. p. 377. Or. — 32. *modo fieri: num* I. — 35. *secessionem* Beroaldus. — 36. *Quid ergo ista culpa Brutorum?* Hand Turs. II. p. 459. — *culpa ista* I.

aliorum brutorum, qui se cautos ac sapientes putant: quibus satis fuit laetari, nonnullis etiam gratulari; nullis, permanere. 3. Sed praeterita omittamus: istos omni cura praesidioque tueamur; et, quemadmodum tu praecipis, contenti Idibus Martiis simus; quae quidem nostris amicis, divinis viris, aditum ad caelum dederunt, libertatem populo Romano non dederunt. Recordare tua. Nonne meministi clamare te omnia perisse, si ille funere elatus esset? Sapienter id quidem. Itaque, ex eo quae manarint, vides. 4. Quae scribis Kalendis Iuniis Antonium de provinciis relaturum, ut et ipse Gallias habeat et utrisque dies prorogetur: licebitne decerni libere? Si licuerit, libertatem esse recuperatam laetabor; si non licuerit, quid mihi attulerit ista domini mutatio praeter laetitiam, quam oculis cepi iusto interitu tyranni? 5. Rapinas scribis ad Opis fieri; quas nos quoque tum videbamus. Nae nos et liberati ab egregiis viris nec liberi sumus. Ita laus illorum est, culpa nostra. Et hortaris me, ut historias scribam? ut colligam tanta eorum scelera, a quibus etiamnunc obsidemur? Poterone eos ipsos non laudare, qui te obsignatorem adhibuerunt? Nec mehercule me rauduscuIum movet; sed homines benevolos, qualescunque sunt, grave est insequi contumelia. 6. Sed de omnibus meis consiliis, ut scribis, existimo exploratius nos ad Kalendas Iunias statuere posse, ad quas adero; et omni ope atque opera enitar, adiuvante me scilicet auctoritate tua et gratia et summa aequitate causae, ut de Buthrotiis senatus consultum, quale scribis, fiat. Quod me cogitare iubes, cogitabo equidem; etsi tibi dederam superiore epistola cogitandum. Tu autem, quasi iam recuperata re publica, vicinis tuis Massiliensibus sua reddis. Haec armis, quae, quam firma habeamus, ignoro, restitui fortasse possunt, auctoritate non possunt.

XV. *(A. U. C.* 710.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Epistola brevis, quae postea a te scripta est, sane mihi fuit iucunda, de Bruti ad Antonium et de eiusdem ad te litteris. Posse videntur esse meliora, quam adhuc fuerunt. Sed nobis, ubi simus et quo iam nunc nos conferamus, providendum est. 2. O mirificum Dolabellam meum! Iam enim dico meum; antea, crede mihi, subdubitabam. Magnam ἀναθεώρησιν res habet: de saxo, in crucem, columnam tollere, locum illum sternendum locare. Quid quaeris? ἡρωϊκά! Sustulisse mihi videtur simulationem desiderii, adhuc quae serpebat in dies et inveterata, verebar, ne periculosa nostris tyrannoctonis esset. 3. Nunc prorsus assentior tuis litteris speroque meliora; quamquam istos ferre non possum, qui, dum se pacem velle simulant, acta nefaria defendunt. Sed non possunt omnia simul. Incipit res melius ire, quam

4. *praecipis*] *petis* I et pr. M. — 11. *domini*] *domi* pr. M. — 13. *Nec nos liberati* R. — 15. *colligam*] *cui legam* MI. — 17. *me* om. I. — *Rauduscrulus* R. — 23. *me* om. I. — 30. *Epistola - - providendum est* cum Ep. XIV. coniungit Cratander, quod placet. Or. In MI coniunguntur Epp. XIV. et XV. — 32. *fuerint* I. — 34. *subdubitavi* R. — 36. *ἡρωϊκά* Orellius: *heroica* MRIE. — 37. *serpat* pr. M. — 38. *inveterata videbatur verebar* R. — *tyrranni octonis* R.

putaram. Nec vero discedam, nisi cum tu me id honeste putabis facere posse. Bruto certe meo nullo loco deero; idque, etiamsi mihi cum illo nihil fuisset, facerem propter eius singularem incredibilemque virtutem. 4. Piliae nostrae villam totam, quaeque in villa sunt, trado, in Pompeianum ipse proficiscens Kalend. Maiis. Quam velim Bruto persuadeas, ut Asturae sit.

XVI. (A. U. C. 710.*)*

CICERO ATTICO S.

1. v. Non. conscendens ab hortis Cluvianis in phaselum epicopum has dedi litteras, cum Piliae nostrae villam ad Lucrinum, villicos, procuratores tradidissem. Ipse autem eo die in Paeti nostri tyrotarichum imminebam; perpaucis diebus in Pompeianum; post in haec Puteolana et Cumana regna renavigaro. O loca ceteroqui valde expetenda, interpellantium autem multitudine paene fugienda! 2. Sed ad rem ut veniam, o Dolabellae nostri magnam *ἀριστείαν*! quanta est *ἀναθεώρησις*! Equidem laudare eum et hortari non desisto. Recte tu omnibus epistolis significas, quid de re, quid de viro sentias. Mihi quidem videtur Brutus noster iam vel coronam auream per forum ferre posse. Quis enim audeat †laudare, proposita cruce aut saxo? praesertim tantis plausibus, tanta approbatione infimorum? 3. Nunc, mi Attice, me fac ut expedias. Cupio, cum Bruto nostro affatim satisfecerim, excurrere in Graeciam. Magni interest Ciceronis vel mea potius vel mehercule utriusque me intervenire discenti. Nam epistola Leonidae, quam ad me misisti, quid habet, quaeso, in quo magno opere laetemur? Nunquam ille mihi satis laudari videbitur, cum ita laudabitur: „Quomodo nunc est." Non est fidentis hoc testimonium sed potius timentis. Herodi autem mandaram, ut mihi *κατὰ μίτον* scriberet; a quo adhuc nulla littera est. Vereor, ne nihil habuerit, quod mihi, cum cognossem, iucundum putaret fore. 4. Quod ad Xenonem scripsisti, valde mihi gratum est. Nihil enim deesse Ciceroni cum ad officium, tum ad existimationem meam pertinet. Flammam Flaminium audio Romae esse. Ad eum scripsi me tibi mandasse per litteras, ut de Montani negotio cum eo loquerere; et velim cures epistolam, quam ad eum misi, reddendam, et ipse, quod commodo tuo fiat, cum eo colloquare. Puto, si quid in homine pudoris est, praestaturum eum, †ne spero quodam modo dependatur. De Attica pergratum mihi fecisti, quod curasti, ut ante scirem recte esse quam non belle fuisse.

---

1. *me* om. I. — 5. *Quam primum velim* I. — 9. *v.*] *Quinto* I. — *epicopium* I. — 11. *Ipso* malebat Ernestius. — 12. *haec*] *hoc* M. — 13. *renavigaro* Bosius ex Y: *renavigare* MRIE. — *ceteroqui* Victorius: *cetera quam* RIE. (De M non liquet.) Cfr. Nat. Deor. 1, 22, 60. Hand Turs. II. p. 42 et 44. — 15. *aristian* M. — 19. *laudare* pr. M: *violare* RIE et corr. M. (De XYZ non constat.) Malim *laedere*. Or. — *aut*] *vel* I. — 21. *cupioque eum* I. — 26. *est* om. Ernestii operae. — 27. *mandatum* I. — *κατὰ μίτον* om. R. — 28. *cognossem* MI: *cognoscerem* RE. — 30. *cum*] *tum* I. — *aestimationem* R. — 31. *Flammam*] *Flaminem* I. — 33. *loquerer* R. — 34. *fiet* R. — *cum eo* om. R. — *colloquere* RI. — 35. *ne spero quodam modo* M, *nec sero quodam modo* R, *non spero quodam modo* I, *ne pro se quodam modo* Victorio auctore E. Malim: *ne sero cum damno* (Montani). Or. — *mihi pergratum* R. — 36. *ut* om. MRI. (Suppletum e Codd. Bosii.)

XVII. (A. U. C. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. In Pompeianum veni v. Nonas Mai., cum pridie, ut antea ad te scripsi, Piliam in Cumano collocavissem. Ibi mihi coenanti litterae tuae sunt redditae, quas dederas Demetrio liberto prid. Kal., in quibus multa sapienter, sed tamen talia, quemadmodum tute scribebas, ut omne consilium in fortuna positum videretur. Itaque his de rebus ex tempore et coram. 2. De Buthrotio negotio, utinam quidem Antonium conveniam! Multum profecto proficiam. Sed non arbitrantur eum a Capua declinaturum; quo quidem, metuo, ne magno rei publicae malo venerit. Quod idem L. Caesari videbatur, quem pridie Neapoli affectum graviter videram. Quamobrem ista nobis ad Kal. Iun. tractanda et perficienda sunt. Sed hactenus. 3. Q. filius ad patrem acerbissimas litteras misit, quae sunt ei redditae, cum venissemus in Pompeianum; quarum tamen erat caput, Aquilliam novercam non esse laturum. Sed hoc tolerabile fortasse; illud vero: „se ab Caesare habuisse omnia, nihil a patre, reliqua sperare ab Antonio" — ! O perditum hominem! Sed μελήσει. 4. Ad Brutum nostrum, ad Cassium, ad Dolabellam epistolas scripsi. Earum exempla tibi misi, non ut deliberarem, reddendaene essent — plane enim iudico esse reddendas —, sed quod non dubito, quin tu idem existimaturus sis. 5. Ciceroni meo, mi Attice, suppeditabis quantum videbitur, meque hoc tibi onus imponere patiere. Quae adhuc fecisti, mihi sunt gratissima. 6. Librum meum illum ἀνέκδοτον nondum, ut volui, perpolivi. Ista vero, quae tu contexi vis, aliud quoddam separatum volumen exspectant. Ego autem — credas mihi velim — minore periculo existimo contra illas nefarias partes vivo tyranno dici potuisse quam mortuo. Ille enim nescio quo pacto ferebat me quidem mirabiliter; nunc, quacunque nos commovimus, ad Caesaris non modo acta verum etiam cogitata revocamur. De Montano, quoniam Flamma venit, videbis. Puto rem meliore loco esse debere.

A.

CICERO DOLABELLAE COS. SUO S.

1. Etsi contentus eram, mi Dolabella, tua gloria satisque ex ea magnam laetitiam voluptatemque capiebam, tamen non possum non confiteri cumulari me maximo gaudio, quod vulgo hominum opinio socium me adscribat tuis laudibus. Neminem conveni — convenio autem quotidie plurimos; sunt enim permulti optimi viri, qui valetudinis causa in haec loca veniunt, praeterea ex municipiis frequentes necessarii mei

3. *Nonas*] *Kal.* I. — *ante* R. — 11. *quem quidem pridie* R, *quem quidem* I. — 13. Fort. *Sed haec hactenus.* Cfr. Lib. 14, 1, 1. Ep. 13, 6. Ep. 13 b. 5. Or. — 16. *a* R. — *nihil* MRI: *nil* cum Bosio E. — 18. *et Cassium et ad Dolabellam* I. — 19. *quarum* I. — 20. *plane*] *ut plane* pr. M. — *sed* om. R. — 22. *tibi hoc* I. — 23. *meum*] *eum* M, *enim* RI. — 24. *contexi vis*] *convexius* M, *connecti vis* RI. — 25. *credas*] *predas* pr. M, *prodas* corr. M. — 27. *potuisse dici* R. — 29. *cogitare vocamur* pr. M, *cogitata vocamur* RI. (Ut nos, corr. M.) — 30. *Flamma*] *fama* I. — 33. *Etsi* cet.] Eadem Epistola ad Fam. 9, 14. in multis correctior exstat; notavimus littera F. — 37. *qui* om. MR. — 38. *in haec loca veniunt* F: *in his locis conveniunt* MR, *in haec loca veniant* I, *in his locis conveniant* suo arbitratu E.

— quin omnes, cum te summis laudibus ad caelum extulerunt, mihi 'continuo maximas gratias agant. Negant enim se dubitare, quin tu meis praeceptis et consiliis obtemperans praestantissimum te civem et singularem consulem praebeas. 2. Quibus ego quamquam verissime possum respondere te, quae facias, tuo iudicio et tua sponte facere nec cuiusquam egere consilio, tamen neque plane assentior, ne imminuam tuam laudem, si omnis a meis consiliis profecta videatur, neque valde nego. Sum enim avidior etiam, quam satis est, gloriae. Et tamen non alienum est dignitate tua, quod ipsi, Agamemnoni, regum regi, fuit honestum, habere aliquem in consiliis capiendis Nestorem. Mihi vero gloriosum te iuvenem consulem florere laudibus quasi alumnum disciplinae meae. 3. L. quidem Caesar, cum ad eum aegrotum Neapolim venissem, quamquam erat oppressus totius corporis doloribus, tamen ante, quam me plane salutavit, „O mi Cicero", inquit, „gratulor tibi, cum tantum vales apud Dolabellam, quantum si ego apud sororis filium valerem, iam salvi esse possemus. Dolabellae vero tuo et gratulor et gratias ago; quem quidem post te consulem solum possumus vere consulem dicere": dein multa de facto ac de re gesta; tum nihil magnificentius, nihil praeclarius actum unquam, nihil rei publicae salutarius; atque haec una vox omnium est. 4. A te autem peto, ut me hanc quasi falsam hereditatem alienae gloriae sinas cernere meque aliqua ex parte in societatem tuarum laudum venire patiare. Quamquam, mi Dolabella — haec enim iocatus sum — libentius omnes meas, si modo sunt aliquae meae, laudes ad te transfuderim, quam aliquam partem exhauserim ex tuis. Nam cum te semper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuisti, tum his tuis factis sic incensus sum, ut nihil unquam in amore fuerit ardentius. Nihil est enim, mihi crede, virtute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius. 5. Semper amavi, ut scis, M. Brutum, propter eius summum ingenium, suavissimos mores, singularem probitatem atque constantiam; tamen Idibus Mart. tantum accessit ad amorem, ut mirarer locum fuisse augendi in eo, quod mihi iampridem cumulatum etiam videbatur. Quis erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? Tantum accessit, ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexisse. 6. Quare quid est, quod ego te horter, ut dignitati et gloriae servias? Proponam tibi claros viros, quod facere solent, qui hortantur? Neminem habeo clariorem quam te ipsum. Te imitere oportet, tecum ipse certes. 7. Ne licet quidem tibi iam, tantis rebus gestis, non tui similem esse. Quod cum ita sit, hortatio non est necessaria; gratulatione magis utendum est. Contigit enim tibi, quod haud scio an nemini, ut summa severitas animadversionis

---

1. *quin* F: *qui* MRIE. — *ad caelum summis laudibus* R. — 2. *agunt* MRI. (Ut nos, F.) — *tu meis*] *tum in his* pr. M. — 4. *possim* I. — 5. *te* om. MRE. (Supplevimus ex FI.) — 10. *habere* om. MR. — *Nestorem habere. mihi* R et corr. M. — 14. *salutaret* R, *salutaverit* I; *salutaverat* malebat Schuetzius. — 16. *iam*] *tam* M, *tum* I. — 17. *possumus* FR: *possum* MIE. — 18. *deinde* I. — 19 *salutarius testatus est: atque* I. — 20. *ut* FI: *uti* MRE. — 21. *meque - - patiare* om. R. — 23. *sint* I. — 24. *transferam* Z, *transtulerim* RI. — 26. *ut nunquam* R. — *in amore mihi fuerit* I. — 32. *Quis enim erat* R. — 34. *ante* R. — 36. *te ipsum. Te imitere*] *te ipsum. Imitari* M, *te. teipsum imitari* R.

non modo non invidiosa sed etiam popularis esset et cum bonis omnibus, tum infimo cuique gratissima. Hoc si tibi fortuna quadam contigisset, gratularer felicitati tuae; sed contigit magnitudine quadam cum animi, tum etiam ingenii atque consilii. Legi enim contionem tuam. Nihil illa sapientius. Ita pedetentim cum accessus a te ad causam facti, tum recessus, ut res ipsa maturitatem tibi animadvertendi omnium concessu daret. 8. Liberasti igitur et urbem periculo et civitatem metu; neque solum ad tempus maximam utilitatem attulisti sed etiam ad exemplum. Quo facto, intelligere debes in te positam esse rem publicam tibique non modo tuendos sed etiam ornandos illos viros, a quibus initium libertatis profectum est. Sed his de rebus coram plura propediem, ut spero. Tu, quoniam rem publicam nosque conservas, fac, ut diligentissime te ipsum, mi Dolabella, custodias.

XVIII. (A. U. C. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Saepius me iam agitas, quod rem gestam Dolabellae nimis in caelum videar efferre. Ego autem, quamquam sane probo factum, tamen, ut tanto opere laudarem, adductus sum tuis et unis et alteris litteris. Sed totum se a te abalienavit Dolabella, ea de causa, qua me quoque sibi inimicissimum reddidit. O hominem pudentem! Kal. Ian. debuit; adhuc non solvit, praesertim cum se maximo aere alieno Faberii manu liberarit et opem ab eo petierit. Licet enim iocari, ne me valde conturbatum putes. Atque ego ad eum IIX. Idus litteras dederam bene mane; eodem autem die tuas litteras vesperi acceperam in Pompeiano, sane celeriter, tertio abs te die. Sed, ut ad te eo ipso die scripseram, satis aculeatas ad Dolabellam litteras dedi; quae si nihil profecerint, puto fore, ut me praesentem non sustineat. 2. Albianum te confecisse arbitror. De Patulciano nomine, quod mihi suppetiatus es, gratissimum est et simile tuorum omnium. Sed ego Erotem ad ista expedienda factum mihi videbar reliquisse; cuius non sine magna culpa vacillarunt. Sed cum ipso videro. 3. De Montano, ut saepe ad te scripsi, erit tibi tota res curae. Servius proficiscens, quod desperanter tecum locutus est, minime miror; neque ei quidquam in desperatione concedo. 4. Brutus noster, singularis vir, si in senatum non est Kal. Iuniis venturus, quid facturus sit in foro, nescio. Sed hoc ipse melius. Ego ex iis, quae parari video, non multum Idibus Martiis profectum iudico. Itaque de Graecia quotidie magis et magis cogito. Nec enim

3. *magnitudine quadam cum* R et corr. M: *magnitudine quam cum* pr. M, *magnitudine tum* I, *magnitudine cum* E. — 5. *pedetentim*] *pedetentim et gradatim* I. — *cum* R: *tum* MIE. — 6. *consensu* I. — 7. *Liberas tu igitur* pr. M. — 11. *iis* R. — 16. *nimis* bis ponit pr. M. — 18. *et* ante *alteris* om. I. — 19. *te a se* Ernestio auctore Schuetzius. — 20. *impudentem* XZI. (Ut nos, YMR.) — 21. *Faberii* om. I. — 22. *et Opis opem* malebat Schuetzius. Placet. Or. — 28. *Petulciano* I. — *suppetiatus* Montagnano auctore Schuetzius: *suspendiatus est* Z et pr. M, *suppeditatus est* I, *suppeditatus es* RE et corr. M. — 29. *Sed ego errorem* M, *sed nego errorem* I. — 31. *vacillatum (vacillatumst)* «Alii Codices.» Pius. Receptum est in Asc. tertia et Hervagiana; nec displicet. Or. — 32. *scripserit: tibi* I. — 34. *senatu* I. — 36. *iis* R: *his* MIE. — *Idus Martias* MI.

Bruto meo exilium, ut scribit ipse, meditanti video quid prodesse possim. Leonidae me litterae non satis delectarunt. De Herode tibi assentior. Saufeii legisse vellem. Ego ex Pompeiano VI. Idus Mai. cogitabam.

XIX. (A. U. C. 710.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Non. Mai. cum essem in Pompeiano, accepi binas a te litteras, alteras sexto die, alteras quarto. Ad superiores igitur prius. Quam mihi iucundum opportune tibi Barnaeum litteras reddidisse. Tu vero cum Cassio, ut cetera. Quam commode autem, quod id ipsum, quod me mones, quatriduo ante ad eum scripseram exemplumque mearum litterarum ad te miseram. Sed cum ex Dolabellae † atisia — sic enim tu ad me scripseras — magna desperatione affectus essem, ecce tibi et Bruti et tuae litterae. Ille exilium meditari: nos autem alium portum propiorem huic aetati videbamus; in quem mallem equidem pervehi, florente Bruto nostro constitutaque re publica. Sed nunc quidem, ut scribis, non utrum vis. Assentiris enim mihi nostram aetatem a castris, praesertim civilibus, abhorrere. 2. Antonius ad me tantum de Clodio rescripsit, meam lenitatem et clementiam et sibi esse gratam et mihi voluptati magnae fore. Sed Pansa furere videtur de Clodio itemque de Deiotaro; et loquitur severe, si velis credere. Illud tamen non belle, ut mihi quidem videtur, quod factum Dolabellae vehementer improbat. 3. De coronatis, cum sororis tuae filius a patre accusatus esset, rescripsit se coronam habuisse honoris Caesaris causa; posuisse luctus gratia; postremo se libenter vituperationem subire, quod amaret etiam mortuum Caesarem. 4. Ad Dolabellam, quemadmodum tibi dicis placere, scripsi diligenter. Ego etiam ad Siccam; tibi hoc oneris non impono; nolo te illum iratum habere. Servii orationem cognosco; in qua plus timoris video quam consilii. Sed, quoniam perterriti omnes sumus, assentior Servio. Publilius tecum tricatus est. Huc enim Caerellia missa ab istis est legata ad me; cui facile persuasi mihi id, quod rogaret, ne licere quidem, non modo non lubere. Antonium si videro, accurate agam de Buthroto. 5. Venio ad recentiores litteras; quamquam de Servio iam rescripsi. „Me facere magnam *πρᾶξιν* Dolabellae." Mihi mehercule ita videtur; non † potuisse maior tali re talique tempore. Sed

---

1. *scribit* Corradus: *scribis* MRIE. — *possum. Leonidem eae l.* I. — 3. *Saufeium* MR, *Saufen* (sic) I. (Corr. a Bosio ex XYZ.) — *VI. Idus Mai. cogitabam. Non. Mai. cum essem in Pompeiano* om. RI. (Suppleta sunt in Cratandrina. De M non liquet.) — 9. *Barneum* R, *Barnachum* I. (Ut nos, XYZM.) — 10. *cetera quam commode. Opportune autem* R. — *quod* ante *id* suspectum Ernestio. — 12. *ex Dolabellae* Cratander et Cd. in marg. Repett. Lamb.: *Dolabellae* MRIE. — *atisia* Y: *aritia* MI, *Aricia* R, *ἀριστείᾳ* Pius, *ἀτιαίᾳ* Bosio auctore E. — 13. *et Bruti* om. I. — 14. *partum* I. — 17. *Assentires* MRI. — 18. *praesertim a castris civilibus* RI. — *M. Antonius* RI et corr. M. — 20. *Clodio*] *Clelio* M. — *itemque de Iotario* M, *itemque Deiotaro* R. — 21. *belle*] *velle* R. — 23. *De corona* malebat Schuetzius. — 24. *coronam se* R. — 27. *Ergo* cum Cod. in mg. Repett. Lamb. Bosius. — *Sicham* M. — 28. *Servii*] *Servilli* pr. M, *Servi* corr. M, *Servilii vel* R. — *agnosco* auctore Ernestio Schuetzius. — 29. *Sed* om. R. — 30. *Publius* MI. — 31. *ad me est legata* I. — 33. *Bruto* I. — 35. *potuisse maior* MRI: *potuisset maior* cum Iunio E. Malim vel *potuisse maiorem* vel *potuit esse maior*. OR.

tamen, quidquid ei tribuo, tribuo ex tuis litteris. Tibi vero assentior maiorem πρᾶξιν eius fore, si mihi, quod debuit, dissolverit. Brutus velim sit Asturae. 6. Quod autem laudas me, quod nihil ante de profectione constituam, quam, ista quo evasura sint, videro, muto sententiam. Neque quidquam tamen ante, quam te videro. Atticam meam gratias mihi agere de matre gaudeo; cui quidem ego totam villam cellamque tradidi; eamque cogitabam v. Idus videre. Tu Atticae salutem dices. Nos Piliam diligenter tuebimur.

XX. (A. U. C. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. E Pompeiano navi advectus sum in Luculli nostri hospitium VI. Idus, hora fere III.; egressus autem e navi accepi tuas litteras, quas tuus tabellarius in Cumanum attulisse dicebatur, Nonis Mai. datas. A Lucullo postridie eadem fere hora veni in Puteolanum. Ibi accepi duas epistolas, alteram Nonis, alteram VII. Idus Lanuvio datas. Audi igitur ad omnes. 2. Primum, quae de re mea gesta et in solutione et in Albiano negotio, grata. De tuo autem Buthroto, cum in Pompeiano essem, Misenum venit Antonius; inde ante discessit, quam illum venisse audissem; a quo in Samnium. Vide, quid speres. Romae igitur de Buthroto. L. Antonii horribilis contio, Dolabellae praeclara. Iam vel sibi habeat nummos, modo numeret Idibus. Tertullae nollem abortum; tam enim Cassii sunt iam quam Bruti serendi. De regina velim atque etiam de Caesare illo. Persolvi primae epistolae; venio ad secundam. 4. De Quintis, Buthroto, cum venero, ut scribis. Quod Ciceroni suppeditas, gratum. Quod errare me putas, qui rem publicam putem pendere e Bruto, sic se res habet: aut nulla erit aut ab isto istisve servabitur. Quod me hortaris, ut scriptam contionem mittam, accipe a me, mi Attice, καθολικὸν θεώρημα earum rerum, in quibus satis exercitati sumus. Nemo unquam neque poëta neque orator fuit, qui quemquam meliorem quam se arbitraretur. Hoc etiam malis contingit. Quid tu Bruto putas, et ingenioso et erudito? De quo etiam experti sumus nuper in edicto. Scripseram rogatu tuo. Meum mihi placebat, illi suum. Quin etiam, cum ipsius precibus paene adductus scripsissem ad eum de optimo genere dicendi, non modo mihi sed etiam tibi scripsit, sibi illud, quod mihi placeret, non probari. Quare sine quaeso sibi quemque scribere.

Suam cuique sponsam, mihi meam; suum cuique amorem, mihi meum.

---

2. *praxin* M. — *debui* Z, *debet* Malaspina auctore Lambinus. — 4. *sententiam. Sed tamen neque quidquam antequam* R. — 6. *de matre* om. R. — 11. *adductus* R. — 13. *tabellarius in Cumanum attulisse* mg. Cratandri: *tabellarius attulisse* MRIE. — 14. *hora veni* MI et mg. Crat.: *hora qua veni* RE. — *in Puteolanum. Ibi accepi duas epistolas, alteram Nonis, alteram* om. MRIE. (Suppleta sunt ex mg. Crat.) — 20. *contentio* MRI. — 21. *Tercyllae* pr. M. — 22. *Cassium* I. — 24. *Quinti Buthroto* corr. M, *Quintis ac Buthroto* R, *quintis buthrotiis* I. — 25. *errare me*] *errarem* pr. M. — 26. *pendere Bruto* MI, *pendere in Bruto* Cod. in mg. Repett. Lamb. — *istiusve* MI. — 28. *exercitati sumus satis* I. — 31. *etiam*] *etiam me* M, *etiam eruditi atque* R. — *experti sumus*] *expertissimum* pr. M. — 35. *quemque sibi* I.

Non scite. Hoc enim Attilius, poëta durissimus. Atque utinam liceat isti contionari! Cui si esse in urbe tuto licebit, vicimus. Ducem enim novi belli civilis aut nemo sequetur aut ii sequentur, qui facile vincantur. 4. Venio ad tertiam. Gratas fuisse meas litteras Bruto et Cassio gaudeo. Itaque iis rescripsi. Quod Hirtium per me meliorem fieri volunt, do equidem operam, et ille optime loquitur; sed vivit habitatque cum Balbo, qui item bene loquitur. Quid credas, videris. Dolabellam valde placere tibi video; mihi quidem egregie. Cum Pansa vixi in Pompeiano. Is plane mihi probabat se bene sentire et cupere pacem. Causam armorum quaeri plane video. Edictum Bruti et Cassii probo. Quaeris, ut suscipiam cogitationem, quidnam istis agendum putem: consilia temporum sunt; quae in horas commutari vides. Dolabellae et prima illa actio et haec contra Antonium contio mihi profecisse permultum videtur. Prorsus ibat res. Nunc autem videmur habituri ducem: quod unum municipia bonique desiderant. 5. Epicuri mentionem facis et audes dicere μὴ πολιτεύεσθαι? Non te Bruti nostri vulticulus ab ista oratione deterret? Quintus filius, ut scribis, Antonii est dextella. Per eum igitur, quod volemus, facile auferemus. Exspecto, si, ut putas, L. Antonius produxit Octavium, qualis contio fuerit. Haec scripsi †citatim. Statim enim Cassii tabellarius. Eram continuo Piliam salutaturus; deinde ad epulas Vestorii, naviculà. Atticae plurimam salutem.

XXI. (*A. U. C.* 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Cum paullo ante dedissem ad te Cassii tabellario litteras, v. Idus venit noster tabellarius, et quidem, portenti simile, sine tuis litteris. Sed cito conieci Lanuvii te fuisse. Eros autem festinavit, ut ad me litterae Dolabellae perferrentur, non de re mea — nondum enim meas acceperat —, sed rescripsit ad eas, quarum exemplum tibi miseram, sane luculente. 2. Ad me autem, cum Cassii tabellarium dimisissem, statim Balbus. O dii boni, quam facile perspiceres timere otium! Et nosti virum, quam tectus; sed tamen Antonii consilia narrabat: illum circumire veteranos, ut acta Caesaris sancirent idque se facturos esse iurarent, ut rata omnes haberent eaque duumviri omnibus mensibus inspicerent. Questus est etiam de sua invidia; eaque omnis eius oratio fuit, ut amare videretur Antonium. Quid quaeris? Nihil sinceri. 3. Mihi

1. *scire* I. (Fort. *Non scite? Hoc tamen A.* Or.) — *clarissimus* I. — *isti liceat* I. — 2. *esse*] *essem* pr. M. — *urbem* R. — 3. *hi* MI. — 5. *his* MRI. — *scripsi* R. - 6. *loquetur* pr. M. — 9. *se ne sentire* M, *se assentire* I. — 13. *mihi* om. R. — 14. Malim: *videbatur*. Or. — 17. *Antonii* om. MRI. (Suppletum est ex XZ et a Cratandro.) — 18. *quod*] *ut* I. — *si* om. I. — 19. *Qualis enim contio haec fuerit: scripsi* R. — 20. *citatim* om. MRI. (Insertum est ex X a Bosio.) Malim *summatim*. Or. — *tabellarius eram* pr. M, *tabellario daturus eram* corr. M. — 21. *epistolas Nestorii* I. — *plurimam*] *plura* pr. M, *piliae* corr. M. — 25. *petenti* I. — *similes in tuis* MRI. (Corr. ex Z et mg. Crat.) — 26. *autem* om. R. — 27. *literas* M. — *nundum* M. — 28. *quarum*] *quae in* pr. M. — 29. *A* I. — *demisissem* MI. — 30. *statim*] *statum* pr. M. — *Balbus venit. O* I. — *dei* M. — 31. *virum*] *utrum* pr. M. — 32. *circuire* R. — Malim *acturos*. Or. — *esse* om. I. — 33. *ut rata*] *utram* I et pr. M, *ut iam* corr. M, *utrum* R. (Pio ex parte praeeunte correxit Victorius.) — *duumviri*] *divini viri* R. - 34. *eius omnis* I.

autem non est dubium, quin res spectet ad castra. Acta enim illa res est animo virili, consilio puerili. Quis enim hoc non vidit, regni heredem relictum? Quid autem absurdius:

Hoc metuere, alterum in metu non ponere —?

Quin etiam hoc ipso tempore multa ὑποσόλοικα. Pontii Neapolitanum a matre tyrannoctoni possideri? Legendus mihi saepius est Cato maior ad te missus. Amariorem enim me senectus facit. Stomachor omnia. Sed mihi quidem βεβίωται. Viderint iuvenes. Tu mea curabis, ut curas. 4. Haec scripsi seu dictavi, apposita secunda mensa, apud Vestorium. Postridie apud Hirtium cogitabam: et quidem πεντέλοιπον. Sic hominem traducere ad optimates paro. Λῆρος πολύς. Nemo est istorum, qui otium non timeat. Quare talaria videamus. Quidvis enim potius quam castra. Atticae salutem plurimam velim dicas. Exspecto Octavii contionem et, si quid aliud; maxime autem, ecquid Dolabella tinniat, an in meo nomine tabulas novas fecerit.

XXII. (A. U. C. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Certior a Pilia factus mitti ad te Idibus tabellarios, statim hoc nescio quid exaravi. Primum igitur scire te volui me hinc Arpinum XVI. Kalend. Iun. Eo igitur mittes, si quid erit posthac; quamquam ipse iam iamque adero. Cupio enim ante, quam Romam venio, odorari diligentius, quid futurum sit. Quamquam vereor, ne nihil coniectura aberrem. Minime enim obscurum est, quid isti moliantur — meus vero discipulus, qui hodie apud me coenat, valde amat illum, quem Brutus noster sauciavit —, et, si quaeris — perspexi enim plane — timent otium; ὑπόθεσιν autem hanc habent eamque prae se ferunt, clarissimum virum interfectum, totam rem publicam illius interitu perturbatam; irrita fore, quae ille egisset, simul ac desistemus timere; clementiam illi malo fuisse; qua si usus non esset, nihil ei tale accidere potuisse. 2. Mihi autem venit in mentem, si Pompeius cum exercitu firmo veniat, quod est εὔλογον, certe fore bellum. Haec me species cogitatioque perturbat. Neque enim iam, quod tibi tum licuit, nobis nunc licebit. Nam aperte laetati sumus. Deinde habent in ore, nos ingratos. Nullo modo licebit, quod tum et tibi licuit et multis. Φαινοπροσωπητέον ergo et ἰτέον in castra? Millies mori melius, huic praesertim aetati. Itaque me Idus Martiae non tam consolantur quam antea. Magnum enim mendum continent. Etsi illi iuvenes

3. *autem hoc absurdius? Hoc* R. — 5. *ponti* RI. — 6. *tyranno* (spatium) *possideri* I. — 7. *enim* om. R. — 9. *seconda* M. — 10. *et quidem*] *equidem* I. — *παντελικον* R. — 11. *optumates* R. — *Λῆρος πολύς* om. R. — 14. *et quid* I. — 15. *tinniatam in* I. — 20. *XV.* R. — 22. *Quamquam minime vereor ne non nihil* R. - *ne a coniectura* Cratander. — 25. *timet* RI. — 26. *clarissimum virum* Orellius: *clarissimum* M, *virum clarissimum* RIE. Cfr. L. 15, 20, 2. — 28. *desistamus* Ernestio auctore Schuetzius. — 29. *quasi* I et pr. M. — *esset*] *fuisset* I. — *potuisset* MRI. (Emendavit Cratander.) — 30. *Pompeius*] *Sextus* «Alii» in mg. Repett. Lamb. — 31. *certe* MRI: *certo* E. — 32. *neque enim iam* Victorius: *ne geniam* M, *ne gemam* RI, *neque enim* (omisso *iam*) E. — 34. *licebit modo* I.

ἄλλοις ἐν ἐσθλοῖς τόνδ᾽ ἀπωθοῦνται ψόγον.

Sed, si tu melius quidpiam speras, quod et plura audis et interes consiliis, scribas ad me velim simulque cogites, quid agendum nobis sit super legatione votiva. Equidem in his locis moneor a multis, ne in senatu Kalendis. Dicuntur enim occulte milites ad eam diem comparati, et quidem in istos; qui mihi videntur ubivis tutius quam in senatu fore.

LIBER XV.

I. a. (A. U. C. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. O factum male de Alexione! Incredibile est, quanta me molestia affecerit; nec mehercule ex ea parte maxime, quod plerique mecum: „Ad quem igitur te medicum conferes?" Quid mihi iam medico? aut si opus est, tanta inopia est? Amorem erga me, humanitatem suavitatemque desidero. Etiam illud: quid est, quod non pertimescendum sit, cum hominem temperantem, summum medicum tantus improviso morbus oppresserit? Sed ad haec omnia una consolatio est, quod ea condicione nati sumus, ut nihil, quod homini accidere possit, recusare debeamus. 2. De Antonio iam antea tibi scripsi non esse eum a me conventum. Venit enim Misenum, cum ego essem in Pompeiano; inde ante profectus est, quam ego eum venisse cognovi. Sed casu, cum legerem tuas litteras, Hirtius erat apud me in Puteolano; ei legi, et egi. Primum quod attinet, nihil mihi concedebat; deinde ad summam, arbitrum me statuebat non modo huius rei sed totius consulatus sui. Cum Antonio autem sic agemus, ut perspiciat, si in eo negotio nobis satisfecerit, totum me futurum suum. Dolabellam spero domi esse. 3. Redeamus ad nostros: de quibus tu bonam spem te significas habere propter edictorum humanitatem. Ego autem perspexi, cum a me XVII. Kal. de Puteolano Neapolim Pansae conveniendi causa proficisceretur Hirtius, omnem eius sensum. Seduxi eum et ad pacem sum cohortatus. Non poterat scilicet negare se velle pacem; sed non minus se nostrorum arma timere quam Antonii; et tamen utrosque non sine causa praesidium habere; se autem utraque arma metuere. Quid quaeris?

---

1. *ἄλλοις ἐν*] οισιν R. — 2. *in te res* I. — 4. *legatione votive quidem in* M, *legatione votive quod in* R, *legatione. Votivae quidem in* I. — *moveor* I. — 5. *cal. absim. Dicuntur* I, *c. adsim. Dicuntur* Ascens. tertia. — *comparari* Corrado auctore Schuetzius in Ed. mai. — 11. *te* om. I. — 13. *desidero* om. I. — 17. *a* om. pr. M. — 18. *inde* om. I. — 20. *litteras*] *epistolas* R. — *Puteolanum* R. — 21. *concedebas* pr. M. — *summum* MI. — 22. *arbitrium* I. — 23. *in eo negotio si* I. — 25. *de quibus bonam spem tute* R, *quibus in bonam spem te* I. — 28. *seduxi eum* mg. M: *sed vix enim* MI, *sed vix eum* R, *seduxi enim* E. — 31. *metuere*] *timere* I. — *quaeris?* (spatium) *Qu. F.* I.

Οὐδὲν ὑγιές. 4. De Q. filio tibi assentior; patri quidem certe gratissima; et bellae tuae litterae fuerunt. Caerelliae vero facile satisfeci; nec valde laborare mihi visa est, et, si illa, ego certe non laborarem. Istam vero, quam tibi molestam scribis esse, auditam a te esse omnino demiror. Nam quod eam collaudavi apud amicos, audientibus tribus filiis eius et filia tua † *τὸ ἐκ τοῦ οὖ* [quid est hoc?]. Quid est autem, cur ego personatus ambulem? Parumne foeda persona est ipsius senectutis? 5. Quod Brutus rogat, ut ante Kalendas: ad me quoque scripsit; et fortasse faciam. Sed plane, quid velit, nescio. Quid enim illi afferre consilii possum, cum ipse egeam consilio, et cum ille suae immortalitati melius quam nostro otio consuluerit? De regina, rumor exstinguetur. De Flamma, obsecro te, si quid potes.

I. b. (A. U. C. 710.*)*

[CICERO ATTICO S.]

1. Here dederam ad te litteras exiens e Puteolano, deverteramque in Cumanum. Ibi bene valentem videram Piliam. Quin etiam paullo post Cumis eam vidi. Venerat enim in funus, cui funeri ego quoque operam dedi. Cn. Lucullus, familiaris noster, matrem efferebat. Mansi igitur eo die in Sinuessano; atque inde mane postridie Arpinum proficiscens, hanc epistolam exaravi. 2. Erat autem nihil novi, quod aut scriberem aut ex te quaererem; nisi forte hoc ad rem putas pertinere: Brutus noster misit ad me orationem suam habitam in contione Capitolina, petivitque a me, ut eam, nec ambitiose, corrigerem ante, quam ederet. Est autem oratio scripta elegantissime sententiis; verbis, ut nihil possit ultra. Ego tamen, si illam causam habuissem, scripsissem ardentius. Ὑπόθεσις vides quae sit et persona dicentis. Itaque eam corrigere non potui. Quo enim in genere Brutus noster esse vult et quod iudicium habet de optimo genere dicendi, id ita consecutus est in ea oratione, ut elegantius esse nihil possit. Sed ego † solus aliud sum; sive hoc recte sive non recte. Tu tamen velim orationem legas, nisi forte iam legisti,

---

1. *certe*] *parte* I. — *gratissima; et bellae* I: *gratissimae et bellae* MR, *gratissimae et bellissimae* cum Bosio E. — 2. *Cerelee* R. — 3. *laboraram* I. — 6. *filia tua τὸ ἐκ τοῦ οὖ quid* Z: *filia VT TVA TO EK TOΥ TOΥ quid* X, *filia tua TOECTOΥOΥ quid* M, *tua filia* (spatium) *quid* R, *filia tua* (spatium) *Quid* I, *filia: οὐ ταὐτὸ ἐκ τοῦ αὐτοῦ. Quid* Bosio auctore E. — *hoc est* I. — (*Quid est hoc* delevit Lambinus 1566. Nos seclusimus. Cfr. Wesenberg p. 118.) — 9. *illa* pr. M, *ille* R. (*illi* I et corr. M.) — 11. *Flavia* R, *Flama* I. — 15. *Here*] Novae Ep. initium hinc statuit cum Codd. Iunii Schuetzius in Ed. mai. — *Here* mg. M: *Hercle* MRI, *Heri* E. Cfr. Priscian. T. I. p. 622. Kr. — *e*] *a* I. — *deverteramque* R: *diverteramque* ME, *devertamque* I. — 16. *tibi* I. — *bene*] *paene* MRI. (Corr. in Asc. pr.). — *paullo post Cumis eam vidi* Lambinus 1566) et Ernestio auctore Schuetzius: *paullo Cumis eam vidi* XZ, *paullo clam iis eam vidi* MRI, *Baulos Cumis eam vidi* Bosio auctore E, *paullulum Cumis eam vidi* Hand Turs. II. p. 93. — 18. *efferat* I et pr. M. — 19. *Suessano* I. — 21. *aut certe ex* R. — 22. *noster*] *vero* R, om. I. — 23. *ne ambitiose* MRI. (Ut nos, X. Malim: *nec tamen ambitiose.* Or.) — 24. *et verbis* I. — 25. *Ego tamen*] *cogitamen* pr. M. — 26. *sit et persona* Orellius: *sit persona* MRIE. — *iam corrigere eam non* R, *iam corrigere non* I. — 28. *id ita*] *edita* pr. M, *et ita* I et corr. M, *ita* R (Correxit Cratander.) — *est* del. corr. M. — *in*] *sine* I. — 29. *nihil esse* I. — *solus aliud* M: *solus alius* RIE, *secutus aliud* Pii Codd., *totus alius* Malaspina et Ursinus, probante Spaldingio ad Quintil 9, 4, 1. — *sive hoc*] *saepe. hoc* R, *spe. hoc* I. — 30. *velim tu morationem* pr. M, *velim tum orationem* corr. M, *velim eam orationem* R. — *iam*] *eam* pr. M.

certioremque me facias, quid iudices ipse. Quamquam vereor, ne cognomine tuo lapsus ὑπεραττικὸς sis in iudicando. Sed si recordabere Δημοσθένους fulmina, tum intelliges posse et ἀττικώτατα gravissime dici. Sed haec coram. Nunc nec sine epistola nec cum inani epistola volui ad te Metrodorum venire.

II. (*A. U. C.* 710.)

CICERO ATTICO S.

1. xv. Kalend. e Sinuessano proficiscens, cum dedissem ad te litteras devertissemque a Cumis, in Vescino accepi a tabellario tuas litteras; in quibus nimis multa de Buthroto. Non enim tibi ea res maiori curae aut est aut erit quam mihi. Sic enim decet te mea curare, tua me. Quamobrem id quidem sic susceptum est mihi, ut nihil sim habiturus antiquius. 2. L. Antonium contionatum esse cognovi tuis litteris et aliis sordide; sed, id quale fuerit, nescio; nihil enim scripsisti. De Menedemo, probe; Quintus certe ea dictitat, quae scribis. Consilium meum a te probari, quod ea non scribam, quae tu a me postularis, facile patior; multoque magis id probabis, si orationem eam, de qua hodie ad te scripsi, legeris. Quae de legionibus scribis, ea vera sunt. Sed non satis hoc mihi videris tibi persuasisse, † quid de Buthrotiis nostris per senatum speres confici posse; † quod puto. Tantum enim video: non videmur esse victuri. † Sed, etiam nos hoc fallat, de Buthroto te non fallet. 3. De Octavii contione idem sentio, quod tu; ludorumque eius apparatus, et Matius ac Postumius mihi procuratores non placent; Saserna collega dignus. Sed isti omnes, quemadmodum sentis, non minus otium timent quam nos arma. Balbum levari invidia per nos velim; sed ne ipse quidem id fieri posse confidit. Itaque alia cogitat. 4. Quod prima disputatio Tusculana te confirmat, sane gaudeo; neque enim ullum est perfugium aut melius aut paratius. Flamma quod bene loquitur, non moleste fero. Tyndaritanorum causa, de qua † causa laborat, quae sit, ignoro. Hos tamen, πεντέλοιπον, movere ista videntur, in primis erogatio pecuniae. De Alexione doleo; sed, quoniam inciderat in ita gravem morbum, bene actum cum illo arbitror. Quos tamen secundos heredes, scire vellem, et diem testamenti.

---

2. *tuo* om. I. — *hyparaticus* M, *υπαττικος* R, *hypraticus* I. — *Sed*] *et* pr. M. — 3. *Attico tota* MRI. (Correxit Victorius.) — Cum Lambino malim *et gravissime*. Or. — 4. *Nunc* om. R. — *nec* ante *sine* om. I. — 8. *Suessano* I. — 9. *divertissemque* MRIE. — *a Cumis*] *acutius* MI. — *Vescino* Cod. in mg. Repett. Lamb.: *Vesciano* MRIE. (Cfr. Bentleium ad Lucan. 2, 425.) — *litteras*] *epistolas* R. — 14. *scripti* pr. M. — 15. *probeque certe* MRI. — *te*] *se* MRI. — 17. *meum* RI et pr. M. — *hoc die* I. Cfr. Hand Turs. III. p. 97. — 19. *tibi*] *sibi* MI. — *quid*] Cum I. F. Gronovio malim *qui*. Or. — *Buthrotis* R. — 20. *quod*] Cum I. F. Gronovio malim *Haud*. Or. — *enim odium video* R. — 21. *victori* M. — *Sed etiam* M: *Sed, si etiam* RE, *Sed etiam si* I. Malim: *Sed, ut etiam*. Cfr. huius libri Ep. 5, 2. Or. — *haec* R. — 23. *Postumus* pr. M. — *procuratores eius non* R. — 25. *invidiam* pr. M. — 26. *alia*] Fort. *alio*. Or. — 27. *est sane perfugium* R. — 28. *Flamam* M, *Flaviam* R, *Flama* I. — 29. *qua causa laborat* XMI: *qua tam laborat* R, *qua tam laboras* cum Cod. Helmst. E, *qua laborat* Victorius. Malim cum Cod. Ursini et mg. Repett. Lamb. *qua Pansa laborat*. Or. — 30. *Hos tamen. Πεντέλοιπον* cum Bosio distinguit E. Fort. *Hoc tamen* (gaudeo): *πεντέλοιπον m*. Or. — *monere* I. — 31. *ita*] *ira* pr. M, *tam* RI et corr. M. (Emendavit Victorius.)

III. (A. U. C. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. xi. Kalend. accepi in Atinati duas epistolas tuas, quibus duabus meis respondisti. Una erat xv. Kal., altera xii. data. Ad superiorem igitur prius. Accurres in Tusculanum, ut scribis, quo me vi. Kal. venturum arbitrabar. Quod scribis parendum victoribus, non mihi quidem, cui sunt multa potiora. Nam illa, quae recordaris, Lentulo et Marcello consulibus acta in aede Apollinis, nec causa eadem est nec simile tempus, praesertim cum Marcellum scribas aliosque discedere. Erit igitur nobis coram odorandum et constituendum, tutone Romae esse possimus. Novi conventus habitatores sane movent. In magnis enim versamur angustiis. † Sed si ista parvi: quin et maiora contemnimus. Calvae testamentum cognovi, hominis turpis ac sordidi. Tabula Demonici quod tibi curae est, gratum. De † malo scripsi iam pridem ad Dolabellam accuratissime; modo redditae litterae sint. Eius causa et cupio et debeo. 2. Venio ad propiorem. Cognovi de Alexione, quae desiderabam. Hirtius est tuus. Antonio, quam est, volo peius esse. De Q. filio, ut scribis, *A.* M. C. De patre coram agemus. Brutum omni re, qua possum, cupio iuvare; cuius de oratiuncula idem te, quod me, sentire video. Sed parum intelligo, quid me velis scribere, quasi a Bruto habita oratione, cum ille ediderit. Qui tandem convenit? An sic, ut in tyrannum iure optimo caesum? Multa dicentur, multa scribentur a nobis; sed alio modo et tempore. De sella Caesaris, bene tribuni; praeclaros etiam xiv. ordines! Brutum apud me fuisse gaudeo; modo et libenter fuerit et sat diu.

IV. (A. U. C. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. x. Kalend. hora iix. fere, a Q. Fufio venit tabellarius. Nescio quid ab eo litterularum, uti me sibi restituerem: sane insulse, ut solet; nisi forte, quae non ames, omnia videntur insulse fieri. Scripsi ita, ut te probaturum existimo. Mihi duas a te epistolas reddidit, unam xi., alteram x. Ad recentiorem prius et † leniorem. Laudo. Si vero etiam Carfulenus: ἄνω ποταμῶν. Antonii consilia narras turbulenta; atque uti-

3. *Undecimo* IE. — *accepi nati nati duas* X, *accepi nati duas* Z, *accepi duas* MRI. (Corr. Bosius.) — 4. *respondes* I. — *xv.*] *vi.* I. — 8. *acta me in* I. — 10. *nobis cura moderandum* MRI. (Ut nos, mg. Crat.) — *tutone*] *tuto ut* I. — 11. *habitatoris* M. — *sane*] *an ne* MI, *sane me* R. (Ut nos, Victorius.) — 12. *si ista* MI: *sunt ista* RE. Malim: *st! ista*, ut ad Fam. 16, 24, 2. Or. — *calve* pr. M, *calvi* corr. M. — 13. *De tabula* Manutio auctore Schuetzius in Ed. mai. — 14. *gratum de malo* MI: *gratum est. De malo* R, *gratum. De Mario* Manutio auctore E. Malim cum Beroaldo et Mureto: *gratum. De Matio.* Or. — 15. *a quo modo litterae mihi redditae* I. — *sunt* MI. — *eius enim causa* I. — 16. *propriorem* pr. M, *posteriorem* corr. M. — 17. *quam*] *quoniam* MRI. (Corr. Pius. Fort. *quam iam.* Or.) — *peius*] *penis* I. — *De Q. filio ut*] *de que fui* M, *de questu ut* I, *de Q. filio quod* R. — *scribis, A. M. C. De* M: *scribis IAAC de* X, *scribis ad me: A. L. Q. de* R, *scribis. de M. C. De* I, *scribis. De* E. — 18. *omnis res* pr. M. — 21. *sicut in* RI. — 27. *hora* om. MRI. Fuit *H.* Or. — *a Q.*] *ea que* pr. M, *ea que a* corr. M, *ea quae a* RI. — *Fusio* RI. — 28. *quis* I et corr. M. — *ab eo* om. R. — *litterarum* R. — *solet*] *solum* I et pr. M. — 29. *quae*] *quem* MRI. (Corr. Bosius.) — *insulsa* R. — 30. *existimo* MR: *existimem* IE. — 31. *x. Kal.* I. — *prius et leniorem. Laudo* MR: *prius et leviorem laudo* I, *prius. Et legio? Rem laudo* Bosio auctore E. Malim *pleniorem*, ut est ad Fam. 11, 12, 1. Ante *Laudo* videtur aliquid excidisse. Or. — 32. *Culfulenus* M et mg. Crat., *Calsulenus* R, *consulemus* I.

nam potius per populum agat quam per senatum! † cui quidem ita credo. Sed mihi totum eius consilium ad bellum spectare videtur, si quidem D. Bruto provincia eripitur. Quoquo modo ego de illius nervis existimo, non videtur fieri posse sine bello. Sed non cupio; quoniam † caretur Buthrotis. Rides? At ego doleo non mea potius assiduitate, diligentia, gratia perfici. 2. Quod scribis te nescire, quid nostris faciundum sit, iam pridem me illa *ἀπορία* sollicitat. Itaque stulta iam Iduum Martiarum est consolatio. Animis enim usi sumus virilibus; consiliis, mihi crede, puerilibus. Excisa enim est arbor, non evulsa. Itaque, quam fruticetur, vides. Redeamus igitur, quoniam saepe usurpas, ad Tusculanas disputationes. Saufeium † per te celemus; ergo nunquam indicabo. Quod te a Bruto scribis, ut certior fieret, quo die in Tusculanum essem futurus: ut ad te ante scripsi, VI. Kal.; et quidem ibi te quam primum per videre velim. Puto enim nobis Lanuvium eundum, et quidem non sine multo sermone. Sed *μελήσει*. 3. Redeo ad superiorem: ex qua praetereo illa prima de Buthrotiis; quae mihi sunt inclusa medullis; sit modo, ut scribis, locus agendi. De oratione Bruti, prorsus contendis, cum iterum tam multis verbis agis. Egone ut eam causam, quam is scripsit? Ego scribam non rogatus ab eo? Nulla *παρεγχείρησις* fieri potest contumeliosior. At, inquis, *Ἡρακλειδεῖον* aliquod. Non recuso id quidem; sed et componendum argumentum est et scribendi exspectandum tempus maturius. Licet enim de me, ut libet, existimes — velim quidem quam optime —: si haec ita manant, ut videntur — feres, quod dicam —, me Idus Martiae non delectant. Ille enim nunquam revertisset; nos timor confirmare eius acta non coëgisset: aut — ut in Saufeii eam relinquamque Tusculanas disputationes, ad quas tu etiam Vestorium hortaris — ita gratiosi eramus apud illum, quem dii mortuum perduint! ut nostrae aetati, quoniam interfecto domino liberi non sumus, non fuerit dominus ille fugiendus. Rubeo, mihi crede. Sed iam scripseram; delere nolui. 4. De Menedemo, vellem verum fuisset. De regina, velim verum sit. Cetera coram, et maxime, quid nostris faciendum sit; quid etiam nobis, si Antonius militibus obsessurus est senatum. Hanc episto-

---

1. *populum*] *polutum* pr. M. — *cui* I, mg. Crat. et pr. M: *quod* RE et corr. M. — 4. *caretur Buthrotis* Codd. Bosii et MR: *caret Buthrotis* I, *cavetur Buthrotiis* Victorio auctore E. — 5. *At ego doleo* Lambinus: *aps condoleo* M (teste Victorio), *ab Cordolio* R, *Ap. S. condoleo* I, *Ast condoleo* cum Victorio E. — *potius*] *potuisse* R. — 7. *isteuluta* pr. M. (*stulta* corr. M et Petrarcha.) — *yduum* M. — 8. *est* ante *Id.* ponit R. — 11. *per te*] *pete* MRI. (Ut nos, X.) — *cedemus* R. — *iudicabo* I. — 12. *a Bruto requiri scribis* R. (Vel excidisse vel intelligendum esse *rogari* vidit Schuetzius.) — 13. *futurus*] *venturus* cum C2dd. Malaspinae Lambinus. Cfr. Hand Turs. III. p. 348. — 13. *et quidem*] *Equidem* R. — 14. *pervidere* MRI. (Divisit I. F. Gronovius.) — *et quidem*] *equidem* I. — 15. *μελησῃ* R. — 16. *Buthrotis* MRI. — *quae* om. I. — 18. *cum iterum*] *committere* pr. M, *mecumque iterum* n et corr. M, *mecum iterum* I. (Ut nos, XZ.) — 19. *Ego*] *egi* I. — *nullam* M. — *fieri παρεγχειρησις* R. — 20. *Ἡρακλειδεῖον* R: *Ἡρακλείδιον* E. (De M non constat.) — *aliquid* Wesenberg. — 23. *manant* MI: *maneant* R, *manent* E. — 24. *nonquam* M, *aut nunquam* Schuetzius. — *reviruisset* Pius. — 25. *ut* om R. — *Saufeii eam*] *Saufeleam* MR, *Saufel eam* I. (Ut nos, X. Post *Saufeii* videtur excidisse *αἵρεσιν* vel simile quid. Or.) — 26. *reliquamque* Z, *reliquam que* M, *reliquasque* R. (Ut nos, XI.) — 27. *dii*] *di* M. — *mortum. Tu ut* pr. M, *mortuum perdunt. Tu ut* RI et corr. M. (*per dii inter* mg. M, sed haec verba postea sunt deleta. Ut nos, mg. Crat.) — 30. *fuissesset* (sic) R. — 31. *nostris quid* I.

Iam si illius tabellario dedissem, veritus sum, ne solveret. Itaque misi dedita opera. Erat enim rescribendum tuis. 5. Quam vellem, Bruto studium tuum navare potuisses! Ego igitur ad eum litteras. Ad Dolabellam Tironem misi cum mandatis et litteris. Eum ad te vocabis; et, si quid habebis, quod placeat, scribes. Ecce autem de traverso L. Caesar, ut veniam ad se, rogat, in Nemus, aut scribam, quo se venire velim; Bruto enim placere se a me conveniri. O rem odiosam et inexplicabilem! Puto me ergo iturum, et inde Romam; nisi quid mutaro. Summatim adhuc ad te; nihildum enim a Balbo. Tuas igitur exspecto, nec actorum solum sed etiam futurorum.

V. (A. U. C. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. A Bruto tabellarius rediit; attulit et ab eo et Cassio. Consilium meum magno opere exquirunt; Brutus quidem, utrum de duobus. O rem miseram! Plane non habeo, quid scribam. Itaque silentio puto me usurum; nisi quid aliud tibi videtur. Sin tibi quid venit in mentem, scribe quaeso. Cassius vero vehementer orat ac petit, ut Hirtium quam optimum faciam. Sanum putas? *῾Ο γναφεὺς ἀνθρακεύς.* Epistolam tibi misi. 2. Ut tu de provincia Bruti et Cassii per senatus consultum, ita scribit et Balbus et Hirtius; qui quidem, se actutum. Etenim iam in Tusculano est; mihique, ut absim, vehementer auctor est: et ille quidem periculi causa, quod sibi etiam fuisse dicit: ego autem, etiam ut nullum periculum sit, tantum abest, ut Antonii suspicionem fugere nunc curem, ne videar eius secundis rebus non delectari, ut mihi causa ea sit, cur Romam venire nolim, ne illum videam. 3. Varro autem noster ad me epistolam misit sibi a nescio quo missam — nomen enim delerat — in qua scriptum erat veteranos eos, qui reiiciantur — nam partem esse dimissam —, improbissime loqui; ut magno periculo Romae sint futuri, qui ab eorum partibus dissentire videantur. Quis porro noster itus reditus, vultus incessus inter istos? Quodsi, ut scribis, L. Antonius in D. Brutum, reliqui in nostros; ego quid faciam? aut quo me pacto geram? Mihi vero deliberatum est, ut nunc quidem est, abesse ex ea urbe, in qua non modo florui cum summa, verum etiam servivi cum aliqua digni-

---

1. *solverit* MI. — 2. *opera* om. MI. (»*dedita*] Sic Ms., oratione elliptica. Glossarium: *dedita*, *'επιτηδές*.« Iunius.) — *Quam*] Novae Ep. hic initium fecit Mongaltius. — 3. *potuisses*] *potius se* pr. M, *potuisse* I et corr. M. — *Dolobellam. Ad Tyronem* R. — 5. *traverso* M: *transverso* RIE. — 10. *actorem* R. — 13. *Cassio litteras. Consilium* R et corr. M. — 15. *quid* MI: *quod* RE. — 17. *orat ac petit*] *errat. Petit* Lambino auctore Schuetzius. — 18. *putas ΟΓΕΝΑΤCΑΝΘΡΑΚΕΤC* X, *putas ΟΓΝΑΤΕC ΑΝΘΡΑΚΕΤC* Z, *putas, ὅτε ναῦς ἄνθρακες* mg. Cratandri, *putas ανθρακες* R, *putas ὁ θησαυρὸς ἄνθρακες* e vestigiis M, quae nobis enotata non sunt, Victorius. (Ut nos, Bosius.) — 19. *provincia a Bruti* R. — *Cassi per scita scribit* MR, *Cassii perscita scribit* I. (Corr. Victorius.) — 20. *qui* om. MRI. (Suppletum e X.) — *acturum* MRI. (Ut nos, X.) — 21. *auctor et ille* M, *auctor est ille* R, *angor. Et ille* I. (Corr. Lambinus.) — 23. *nunc*] *non* MRI. (Ut nos, Z.) — 24. *secondis* M. — *causa ea sit* Wesenberg: *causa esset* MRI. *causa sit* Manutio auctore E. — *cur*] *ut* MR. (Corr. in I.) — 26. *deerat* I. — 29. *Quis* MI: *Qui* RE. — 30. *voltus* M. — *scribit* RI et fort. M. (Ut nos, Codices Pii.) — *L. Antonius in D. Brutum, reliqui* I: *L. Antonius inde cum in d. Brutum reliqui* M, *L. Antonius videlicet cum in D. Brutum. Reliqui* R, *L. Antonius in Decimum, reliqui* E. — 31. *pacto*] *facto* pr. M, *fato* RI et corr. M. (Correxit Victorius.) — 33. *summa fama verum* I.

tate. Nec tam statui ex Italia exire, de quo tecum deliberabo, quam istuc non venire.

VI. (A. U. C. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Cum ad me Brutus noster scripsisset et Cassius, ut Hirtium, quem adhuc bonum fuisse sciebant neque eum confidebant fore, mea auctoritate meliorem facerem — Antonio est enim fortasse iratior, causae vero amicissimus —, tamen ad eum scripsi eique dignitatem Bruti et Cassii commendavi. Ille quid mihi rescripsisset, scire te volui; si forte idem tu, quod ego, existimares, istos etiamnunc vereri, ne forte ipsi nostri plus animi habeant, quam habent.

HIRTIUS CICERONI SUO S.

2. Rure iam redierim, quaeris. An ego, cum omnes caleant, ignaviter aliquid faciam? Etiam ex urbe sum profectus. Utilius enim statui abesse. Has tibi litteras exiens in Tusculanum scripsi. Noli autem me tam strenuum putare, ut ad Nonas recurram. Nihil enim iam video opus esse nostra cura, quoniam praesidia sunt in tot annos provisa. Brutus et Cassius utinam, quam facile a te de me impetrare possunt, ita per te exorentur, ne quod calidius ineant consilium! Cedentes enim haec ais scripsisse: quo? aut quare? 3. Retine, obsecro te, Cicero, illos, et noli sinere haec omnia perire, quae funditus mediusfidius rapinis, incendiis, caedibus pervertuntur. Tantum, si quid timent, caveant; nihil praeterea moliantur. Non mediusfidius acerrimis consiliis plus quam etiam inertissimis, dummodo diligentibus, consequentur. Haec enim, quae fluunt, per se diuturna non sunt; in contentione praesentes ad nocendum habent vires. Quid speres de illis, in Tusculanum ad me scribe.

4. Habes Hirtii epistolam: cui rescripsi, nil illos calidius cogitare; idque confirmavi. Hoc qualecumque esset, te scire volui. Obsignata iam epistola, Balbus ad me, Serviliam redisse, confirmare non discessuros. Nunc exspecto a te litteras.

VII. (A. U. C. 710.)

CICERO ATTICO S.

Gratum, quod mihi epistolas; quae quidem me delectarunt, imprimis Sexti nostri. Dices, „quia te laudat." Puto mehercule id quoque esse causae; sed tamen etiam ante, quam ad eum locum veni, valde mihi placebat cum sensus eius de re publica, tum scribendi [cura]. Servius vero pacificator cum librariolo suo videtur obisse legationem et om-

---

4. om. M. — 5. *qui adhuc bonus fuisset* pr. M. — 6. *eum* delevit Manutius. — *confidebam* pr. M. — 7. *meliore* I. — *facerem* om. pr. M. — *iratior fortasse* R. — 8. *Bruti et C. dignitatem* I. — 13. *redieram* R. — 14. *ut illius enim statum odi abessem* R, *ut illius enim statu abessem* I. (Correxit Victorius. De M non liquet.) — 18. *de* om. Ernestii operae. — *possint* I. — 19. *callidius* RI. — *ineam* I. — 20. *retineo* pr. M. — *Cicero et illos. Noli* I. — 21. *que fonditus* M. — 22. *Tamen* R. — 25. *contentiones* I. — 27. *callidius* MRI. — 29. *epistola* om. MI. — *non* om. I. — 34. *nostri*] *Nevii* I. — 36. *rep. cum tum* M. — *scribendi* (omisso *cura*) M, *cura scribendi* R, *scribendi causa* I. Videtur excidisse vocabulum Graecum, varie nunc suppletum. Or. — 37. *pacificato* MR, *pacificatus* I. (Correxit Manutius.) — *libertolo* MI. — *videntur* MI.

nes captiunculas pertimescere. Debuerat autem, non: „*ex iure manum consertum*“, sed quae sequuntur: tuque scribes.

VIII. (A. U. C. 710.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Post tuum discessum binas a Balbo; nihil novi; itemque ab Hirtio, qui se scribit vehementer offensum esse veteranis. Exspectat animus, quidnam agam de Kalend. [Martiis.] Misi igitur Tironem et cum Tirone plures, quibus singulis, ut quidque accidisset, dares litteras; atque etiam scripsi ad Antonium de legatione, ne, si ad Dolabellam solum scripsissem, iracundus homo commoveretur. Quod autem aditus ad eum difficilior esse dicitur, scripsi ad Eutrapelum, ut is ei meas litteras redderet, legatione mihi opus esse. Honestior est votiva; sed licet uti utraque. 2. De te, quaeso, etiam atque etiam vide. Velim possis coram; si minus possis, litteris idem consequemur. Graeceius ad me scripsit C. Cassium sibi scripsisse, homines comparari, qui armati in Tusculanum mitterentur. Id quidem mihi haud videbatur; sed cavendum tamen villaeque plures videndae. Sed aliquid crastinus dies ad cogitandum nobis de ea re.

IX. (A. U. C. 710.*)*

CICERO ATTICO S.

1. III. Nonas vesperi a Balbo redditae mihi litterae, fore Nonis senatum, ut Brutus in Asia, Cassius in Sicilia frumentum emendum et ad urbem mittendum curarent. O rem miseram! primum ullam ab istis, dein, si aliquam, hanc locatoriam provinciam! Atque haud scio, an melius sit quam ad Eurotam sedere. Sed haec casus gubernabit. Ait autem eodem tempore decretum iri, ut et iis et reliquis praetoriis provinciae decernantur. Hoc certe melius quam illa *Περσικὴ* porticus. Nolo enim Lacedaemonem, †longinquo quom Lanuvium existimavit. Rides, inquies, in talibus rebus? Quid faciam? Plorando fessus sum. 2. Dii immortales! quam me conturbatum tenuit epistolae tuae prior pagina? Quid autem iste in domo tua casus armorum? Sed hunc quidem nimbum cito trans-

---

1. *autem, non: »ex* Orellius: *autem, Non ex* Ceteri. - *manum* Lambinus: *manu* MRIE. (Festiva est *παρῳδία* partim formulae iuris civilis: *Inde ego te ex iure manum consertum voco* (pro Mur. 12.), partim versiculorum Ennianorum Ann. VIII. 34. *Non ex iure manum consertum, sed mage ferro Rem repetunt.* Sed nostrum *non* Ciceronis est, non Ennii. Or. — 2. *tuque* MR: *tu quoque* IE. — 5. *binos* R. — 6. Fort. *exspectat anxius* (Hirtius). Or. — 7. *Martiis* Popma auctore seclusimus. — 8. *pluris* MRI. — *quisque* RI. (Corr. ex Z et a Victorio. De M non satis constat.) — 13. *De re* Lallemandus. — 14. *consequimur* MI. — 15. *comparare* I. — 16. *mihi haud videbatur* Orellius: *mihi videbatur* MRI, *mihi non videbatur* Pio auctore E. — *tamen cavendum* R. — *villaeque*] *ut ille que* M, *ut illae quae* I, *et ille que* R. (Corr. ex Z.) — 18. *de ea re*] *dare* ZM, *dabit* R, *dare pollicetur* I. (Corr. e X.) — 21. *III. Nonas*] *IIII. non* R, *Mionne* I. — 23. *nullam* I et corr. M. — *istis legationem dein* R. — 24. *locatoriam* X: *legatoriam* ZMIE, *legatariam* R. — 25. *qua* X. — *Sirotam* I. — *haec* om R. — 26. *ut et iis* Victorius: *ut et his* MI, *et his* R, *ut iis* post Bosium E. — 27. *decernentur* pr. M. — *Περσικὴ* Orellius: *Persice* ME, *Persei* R, *persiae* I. — 28. *longinquo quom* (*quam* R) *Lanuvium existimavit* ZMR: *loci in quo quoniam Lanuvium existimavi* X, *longinquo quo in Lanuvium existimavit* I, *longinquam: Lanuvium existimavi* E. Malim: *longinquum quoniam Lanuvium existimavi.* Or. — 29. *Dii*] Hinc novae Ep. initium fecit Lambinus.

isse laetor. Tu quid egeris tua cum tristi, tum etiam difficili ad consiliandum legatione, vehementer exspecto. Est enim inexplicabilis. Ita circumsedemur copiis omnibus. Me quidem Bruti litterae, quas ostendis a te lectas, ita perturbarunt, ut, quamquam ante egebam consilio, tamen animi dolore sim tardior. Sed plura, cum ista cognoro. Hoc autem tempore, quod scriberem, nihil erat, eoque minus, quod dubitabam, tu has ipsas litteras essesne accepturus. Erat enim incertum, visurusne te esset tabellarius. Ego tuas litteras vehementer exspecto.

X. (*A. U. C.* 710.)

CICERO ATTICO S.

O Bruti amanter scriptas litteras! O iniquum tuum tempus, qui ad eum ire non possis! Ego autem quid scribam? Ut beneficio istorum utantur? Quid turpius? Ut moliantur aliquid? Nec audent nec iam possunt. Age, quiescant auctoribus nobis! Quis incolumitatem praestat? Si vero aliquid de Decimo gravius, quae nostris vita, etiamsi nemo molestus sit? Ludos vero non facere; quid foedius? Frumentum imponere; quae est alia Dionis legatio? aut quod munus in re publica sordidius? Prorsus quidem consilia tali in re ne iis quidem tuta sunt, qui dant. Sed possim id negligere proficiens. Frustra vero qui ingrediar? Matris consilio cum utatur vel etiam precibus, quid me interponam? Sed tamen cogitabo, quo genere utar litterarum. Nam silere non possum. Statim igitur mittam vel Antium vel Circeios.

XI. (*A. U. C.* 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Antium veni ante VI. Idus. Bruto iucundus noster adventus. Deinde, multis audientibus, Servilia, Tertulla, Porcia quaerere, quid placeret. Aderat etiam Favonius. Ego, quod eram meditatus in via, suadere, ut uteretur Asiatica curatione frumenti; nihil esse iam reliqui, quod ageremus, nisi ut salvus esset: in eo etiam ipsi rei publicae esse praesidium. Quam orationem cum ingressus essem, Cassius intervenit. Ego eadem illa repetivi. Hoc loco fortibus sane oculis Cassius — Martem spirare diceres — „se in Siciliam non iturum. Egone ut beneficium accepissem contumeliam?" Quid ergo agis? inquam. At ille, „in Achaiam se iturum." Quid tu, inquam, Brute? „Romam," inquit, „si tibi videtur." Mihi vero minime; tuto enim non eris. „Quid? si possem esse,

2. *legationem* M. — 6. *dubitabam an tu* R. — 8. *exspecto vehementer* R. — 13. *Nec audient nec iam possum* pr. M, *nec audient nec iam possunt* R et corr. M, *nec iam possunt nec audent* I. (Ut nos, Cratander.) — 15. *de D.* (sic) *Graeceiisque nostris* M, *de D. Grecisque* R, *de Deciis Gracchisque* I. (Correxit Lambinus.) — 18. *quidem*] *quid dem* corr. M. — *his* MI. — 19. *possum* RI. — *quid* R. — *consilium* MRI. (Correxit Manutius.) — 20. *vel* om. RI et corr. M. — 21. *Nam silere* om. MRI. (Supplevit mg. Crat.) — 22. *Circaeos* Vb et fort. M. (Ut nos, RI.) — 25. *ante* om. I. — *Idus* Strothio autore Schuetzius: *Kal.* MRIE. — 26. *audientibus deinde Servilia* pr. M. — *Tertulia* I. — 27. *Fabonius* pr. M. — 28. *Asiatica*] *hac Attica* pr. M. — 29. *salvus esset* Corrado auctore Schuetzius: *salvos esse* MRIE. — 31. *matrem* R. — 32. *sperare* MI, *spectare* R. — *dicere* R. — *in* om. I. — *Ego* I. — *beneficio* R. — 33. *accepissem contumeliam* MI: *accepisse in contumeliam* XZR, *accepisse in contumelia* cum Asc. pr. E.

placeretne?" Atque ut omnino neque nunc neque ex praetura in provinciam ires; sed auctor non sum, ut te urbi committas. Dicebam ea, quae tibi profecto in mentem veniunt, cur non esset tuto futurus. 2. Multo inde sermone querebantur — atque id quidem Cassius maxime — amissas occasiones Decimumque graviter accusabant. Ego negabam oportere praeterita; assentiebar tamen. Cumque ingressus essem dicere, quid oportuisset — nec vero quidquam novi, sed ea, quae quotidie omnes — nec tamen illum locum attingerem, quemquam praeterea oportuisse tangi, sed senatum vocari, populum ardentem studio vehementius incitari, totam suscipi rem publicam; exclamat tua familiaris: „Hoc vero neminem unquam audivi!" Ego repressi. Sed et Cassius mihi videbatur iturus — etenim Servilia pollicebatur se curaturam, ut illa frumenti curatio de senatus consulto tolleretur —, et noster cito deiectus est de illo inani sermone. Velle enim se dixerat. Constituit igitur, ut ludi absente se fierent suo nomine. Proficisci autem mihi in Asiam videbatur ab Antio velle. 3. Ne multa: nihil me in illo itinere praeter conscientiam delectavit. Non enim fuit committendum, ut ille ex Italia prius, quam a me conventus esset, discederet. Hoc dempto munere amoris atque officii, sequebatur, ut mecum ipse:

Ἡ δεῦρ' ὁδός σοι τί δύναται νῦν, θεοπρόπε;

Prorsus dissolutum offendi navigium vel potius dissipatum. Nihil consilio, nihil ratione, nihil ordine. Itaque etsi ne antea quidem dubitavi, tamen nunc eo minus, evolare hinc, idque quam primum, ubi

Nec Pelopidarum facta neque famam audiam.

4. Sed heus tu, ne forte sis nescius, Dolabella me sibi legavit a. d. IV. Nonas. Id mihi heri vesperi nuntiatum est. Votiva ne tibi quidem placebat. Etenim erat absurdum, quae, si stetisset res publica, vovissem, ea me, eversa illa, vota dissolvere; et habent, opinor, liberae legationes definitum tempus lege Iulia, nec facile addi potest. Aveo genus legationis, ut, cum velis, introire exire liceat; quod nunc mihi additum est. Bella est autem huius iuris quinquennii licentia. Quamquam quid de quinquennio cogitem? Contrahi mihi negotium videtur. Sed *βλάσφημα* mittamus.

---

1. *provincias* R. — 2. *ires? sed* E. — 5. *accusabant* R et Cod. in mg. Repett. Lamb.: *accusabat* MIE. — *Ego*] *ea* MRI. (Corr. Victorius.) — 6. *praeterea* R. — *Cumque*] *quamquam* MRI. (Corr. Manutius.) — *dicerem* M. — 8. *ullum* R. — *attingerem* I. Fr. Gronovio auctore Schuetzius: *attingere* MRIE. — 9. *vocare* XZ. — *incitare* XZ. — 10. *suscipi* Orellius: *suscipere* MR, *suscipe* I, *susciperem* I. Fr. Gronovio auctore E. — *verbo* I. — 11. *Ego* om. R. — 12. *curaturum* pr. M. — 13. *noster Brutus cito* RI et corr. M. — *delectus* pr. M. — 14. *enim se*] *esse* MI. — 16. *conscientia mea delectavit* M, *conscientiam meam delectavit* RI. — 20. *θεοπρεπεσ* R. — 22. *ne* del. corr. M. — *dubitabit habitam nunc* MI, *dubitaveram tamen nunc* R. — 25. *Sed*] *Et* MRI. (Ortum ex scriptura *set*, id quod notandum erat propter Hand Turs. III. p. 73.) — *ne scis nescius* I. — *legabit* R. — 26. *IV*] *III*. Lambinus in Cur. sec. e Codice. — *Nonas*] *Nonas Apriles* MRI. (Correxit Lallemandus.) — 27. *res publica bovis si meam et versa* M (Victorio teste), *resp. bonis, si meam et versa* M (teste del Furia) et I, *res publica bonis non sumere: eversa* R. (Correxit Victorius.) – 28. *dissolverem* R, *diis solvere* Pius. — 29. *difinitum* M. — *Aveo*] *adeo* MI, *Idque adeo* R. (Corr. Iac. Gronovius.) – 31. *quamquam quinquennio* MI, *quamquam enim quinquennium* R. — 33. *βλασφημιαν* R.

XII. *(A. U. C.* 710.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Bene mehercule de Buthroto. At ego Tironem ad Dolabellam cum litteris, quia iusseras, miseram. Quid nocet? De nostris autem Antiatibus satis videbar plane scripsisse, ut non dubitares, essent quin otiosi futuri usurique beneficio Antonii contumelioso. Cassius frumentariam rem aspernabatur. Eam Servilia sublaturam ex senatus consulto se esse dicebat. Noster vero, *καὶ μάλα σεμνός*, in Asiam, posteaquam mihi est assensus tuto se Romae esse non posse — ludos enim absens facere malebat —, statim autem se iturum, simul ac ludorum apparatum iis, qui curaturi essent, tradidisset. Navigia colligebat; erat animus in cursu. Interea in eisdem locis erant futuri. Brutus quidem se aiebat Asturae. 2. L. quidem Antonius liberaliter litteris sine cura me esse iubet. Habeo unum beneficium; alterum fortasse, si in Tusculanum venerit. O negotia non ferenda! quae feruntur tamen. *Τῶν δ' αἰτίαν τῶν Βρούτων τίς εἶχεν;* Octaviano, ut perspexi, satis ingenii, satis animi; videbaturque ergà nostros *ἥρωας* ita fore, ut nos vellemus, animatus. Sed quid aetati credendum sit, quid nomini, quid hereditati, quid *κατηχήσει*, magni consilii est. Vitricus quidem nihil censebat; quem Asturae vidimus. Sed tamen alendus est; et, ut nihil aliud, ab Antonio seiungendus. Marcellus praeclare, si praecipit † nostro nostri: cui quidem ille deditus mihi videbatur. Pansae autem et Hirtio non nimis credebat. Bona indoles, *ἐὰν διαμείνῃ*.

XIII. *(A. U. C.* 710.*)*

CICERO ATTICO S.

1. VIII. Kal. duas a te accepi epistolas. Respondebo igitur priori prius. Assentior tibi, ut nec duces simus nec agmen cogamus; faveamus tamen. Orationem tibi misi. Eius custodiendae et proferendae arbitrium tuum. Sed quando illum diem, cum tu edendam putes? 2. Induciae, quas scribis, non intelligo fieri posse. Melior est *ἀναντιφωνησία*, qua me usurum arbitror. Quod scribis legiones duas Brundisium venisse, vos omnia prius. Scribes igitur, quidquid audieris. 3. Varronis *διάλογον* exspecto. Iam probo *Ἡρακλειδεῖον*, praesertim cum tu tanto opere delectere; sed quale velis, velim scire. Quod ad te antea atque

---

5. *dubitaris* MI. — *quin essent* R, rursusque Lambinus. — 7. *ex*] *de* R. — 8. *vero Brutus* Graecis omissis R. — *καὶ μάλα σεμνῶς* cum mg. Crat. Manutius, *καὶ μάλ' ἄσμενος* Cod. (?) Ursini, quod placet. Or. — 9. *absensus* pr. M, *adsensus* corr. M. — 10. *his* MI. — 11. *tradidissent* pr. M. — 12. *hisdem* M. — *se alebat ad sture* pr. M. — *Asturae affuturum* I. — 14. *fortasse, si in* cum Ascens. pr. et sec. Schuetzius in Ed. mai.: *fortasse in* MRI, *fortasse, ni in* XE. — 15. *τὰν δὲ* Victorius. (Ut nos, X. De M non satis constat.) — *τις εἰχεν!* Lambinus. — 16. *in Octavio* I. — *videbatur quae* I. — 17. *erga*] *apud* R. — 21. *nostro nostri*] Latere videntur vv. Graeca. Or. — 22. *nimis*] *minus* R. — 23. *διαμενη* R. — 26. *Octavo* IE. — *epistolas* del. corr. M, *litteras* I. — 28. Malim: *Eius et custodiendae*. Or. — 29. *tuum sit* I. — *diem cum tuenda putes* MR, *diem tu tuendum putes* I. — 30. *αναντιφορησια* R. — 31. *legationes* MRI. (Corr. e mg. Crat.) — 32. *nos* R. — 33. *Iam probo*] *Improbo* MRI. (Corr. Manutius.) — *Ἡρακλειδεῖον* R: *Ἡρακλείδιον* E.

adeo prius scripsi — sic enim mavis — ad scribendum † tibi vere dicere, fecisti me acriorem. Ad tuum enim iudicium, quod mihi erat notum, addidisti Peducaei auctoritatem, magnam quidem apud me et imprimis gravem. Enitar igitur, ne desideres aut industriam meam aut diligentiam. Vettienum, ut scribis, et Faberium foveo. Clodium nihil arbitror malitiose: quamquam. Sed quid egerit. De libertate retinenda, qua certe nihil est dulcius, tibi assentior. Itane C. Annio? O hominem nequam! quid enim dicam aliud? Cautum Marcellum! me sic, sed non tamen cautissimum. 4. Longiori epistolae superiorique respondi. Nunc breviori propiorique quid respondeam nisi eam fuisse dulcissimam? Res Hispanienses valde bonae. Modo Balbilium incolumem videam, subsidium nostrae senectutis. De Anniano item, quod me valde observat Visellia. Sed haec quidem humana. De Bruto te nihil scire dicis: sed Selicia venisse M. Scaptium; eumque † non qua pompa, ad se tamen clam venturum sciturumque me omnia: quae ego statim. Interea narrat eadem Bassi servum venisse, qui nuntiaret legiones Alexandrinas in armis esse, Bassum arcessi, Cassium exspectari. Quid quaeris? Videtur res publica ius suum reciperatura. Sed ne quid ante. Nosti horum exercitationem in latrocinio et amentiam. 5. Dolabella vir optimus. Etsi, cum scribebam, secunda mensa apposita, venisse eum ad Baias audiebam; tamen ad me ex Formiano scripsit — quas litteras, cum e balineo exissem, accepi — sese de attributione omnia summa fecisse: Vettienum accusat; tricatur scilicet, ut homo talis. Sed ait totum negotium Sestium nostrum suscepisse, optimum quidem illum virum nostrique amantissimum. Quaero autem, quid tandem Sestius in hac re facere possit, quod non quivis nostrûm? Sed, si quid praeter spem erit, facies ut sciam. Sin est, ut arbitror, negotium perditum, scribes tamen; neque ista res commovebit. 6. Nos hic φιλοσοφοῦμεν — quid enim aliud? — et τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος magnifice explicamus προςφωνοῦμενque Ciceroni. Qua de re enim potius pater filio? Deinde alia. Quid quaeris? Exstabit opera peregrinationis huius. Varronem hodie aut cras venturum putabant. Ego autem in Pompeianum properabam; non quo hoc loco quidquam pulchrius; sed interpellatores illic minus molesti. Sed perscribe quaeso, quae causa sit Myrtilo — poenas quidem illum pependisse au-

1. *mavis*] *maius* MR, *nimis* I. — *tibi vere dicere* MRI: *tibi itero dicere* Iac. Gronovio auctore E. (Requiritur hoc fere: *ad scribendum tibi*, *vere dicam*. Or.) — 2. *alacriorem* Lambinus. — *Ad*] *Ut* MI. — 3. *me*] *te* I, om. M. — 5. *Vettienum* Orellius: *Vectenum* MRIE. — *Faverium* RI. — *Clodium* R: *Cloelium* ME, *Choelium* I. — 6. *quamquam si quid egerit* R, *quamquam sceleste quidem egerit* I, *quamquam sed quod egerit* Victorius et fort. M. (Ut nos, Manutius.) — 7. *C. Annio? O hominem* Huschkius: *Gallo animo hominem* MRI, *Gallo Caninio? O hominem* Corrado auctore E. — 8. *sic*] *sicut* I. — 12. Fort. *De Anniano*, *idem quod tu. Me valde observat Visellia. Sed haec quidem humane* (non moleste, ut v. c. Caerellia). Or. — 14. *Seliciam* I, *Servilia* Corrado auctore Schuetzius. — *non qua pompa*] Malim: *nunc qua pompa!* Or. — *ad se*] *ad te* R. — 15. *narras* X. — 18. *recuperatura* RI. — *ne quid*] *nequit* I. — 19. Malim *optimust*. Or. — *Etsi*] *Sed si* M, *Sed sic* I. — 20. *eum*] *eas* R. — 21. *e* om. R. — *balneo* RI. — 22. *accipi* M. — *se dicebat a Trebatio: nec omnia summa vi* (om. *fecisse*) I. — *Vettienum* Orellius: *Vettinum* M, *Vectenum* RI, *Vectinum* I. — 23. *trigatur* M, *fugatur* I. — *ut monetalis* Schuetzius; quod malim. Cfr. Lib. 10. Ep. 11, 5. Or. — 25. *quaere* I. — 26. *quivis*] *quis* MRI. (Corr. Malaspina.) — 27. *scribas* R. — 28. *philosophumena* M. — *τὰ* om. R. — 34. *Myrtilio* R, *Myrtillo* I. Malim *Μυρτίλου*. Or.

divi —, et, satisne paret, unde corruptus? 7. Haec cum scriberem, tantum quod existimabam ad te orationem esse perlatam. Hui, quam timeo, quid existimes! Etsi quid ad me, quae non sit foras proditura nisi re publica reciperata? De quo quid sperem, non audeo scribere.

XIV. (*A. U. C.* 710.)

CICERO ATTICO S.

1. VI. Kal. accepi a Dolabella litteras, quarum exemplum tibi misi; in quibus erat omnia se fecisse, quae tu velles. Statim ei rescripsi et multis verbis gratias egi. Sed tamen, ne miraretur, cur idem iterum facerem, hoc causae sumpsi, quod ex te ipso coram antea nihil potuissem cognoscere. Sed quid multa? Litteras hoc exemplo dedi:

CICERO DOLABELLAE COS. SUO.

2. „Antea cum litteris Attici nostri de tua summa liberalitate summoque erga se beneficio certior factus essem; cumque tu ipse etiam ad me scripsisses te fecisse ea, quae nos voluissemus: egi tibi gratias per litteras iis verbis, ut intelligeres, nihil te mihi gratius facere potuisse. Postea vero quam ipse Atticus ad me venit in Tusculanum huius unius rei causa, tibi ut apud me gratias ageret, cuius eximiam quandam et admirabilem in causa Buthrotia voluntatem et singularem erga se amorem perspexisset; teneri non potui, quin tibi apertius illud idem his litteris declararem. Ex omnibus enim, mi Dolabella, studiis in me et officiis, quae summa sunt, hoc scito mihi et amplissimum videri et gratissimum esse, quod perfeceris, ut Atticus intelligeret, quantum ego te, quantum tu me amares. 3. Quod reliquum est, Buthrotiam et causam et civitatem, quamquam a te constituta est — beneficia autem nostra tueri solemus —, tamen velim receptam in fidem tuam a meque etiam atque etiam tibi commendatam, auctoritate et auxilio tuo tectam velis esse. Satis erit in perpetuum Buthrotiis praesidii magnaque cura et sollicitudine Atticum et me liberaris, si hoc honoris mei causa susceperis, ut eos semper a te defensos velis. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo."

4. His litteris scriptis, me ad συντάξεις dedi; quae quidem, vereor, ne miniata cerula tua pluribus locis notandae sint: ita sum μετέωρος et magnis cogitationibus impeditus.

---

1. *paret* Lambinus: *patet* MRI, *pateat* Ernestius. — *correptus* cum Cod. Faërni Schuetzius. — 2. *esse prebui quam* M, *esse praebui. Quam* RI. (Corr. ex mg. Crat.)— 3. *quae*] *quod* I. — 4. *recuperata* MRI. — 7. *Sexto* I. — 8. *Statimque rescripsi* I. — 13. *cum litteris* R: *cum literas* MI, *cum per litteras* cum Asc. sec. E. — 15. *te* om. I. — 16. *his* MI. — 18. *ageret, cuius* R: *ageret ut tum* pr. M, *ageret ut tuam* I et corr. M, *ageret, ut cuius* cum corr. M et Iac. Gronovio E. — 19. *erga ea morem* pr. M, *erga me amorem* et *erga se amorem* corr. M. — 20. *tenere* R.— 23. *quantum ego te* om. I. — 24. *quantum tu* RI: *quam tu* cum Victorio E. (De M non liquet.) — 27. *atque etiam* om. pr. M. — *et auctoritate* R. — *tectam*] *tuta* R, *tutam* I et mg. M. — *esse velis* I. — 28. *praesidii*] *consilii* R. — 33. *miniata cerula tua*] *miniata cervia tua* M, *minio ac cera tua* R, *nimia* (spatium) *tua* I. (Correxit Politianus.) — *notanda* RI.

XV. (*A. U. C.* 710.)

CICERO ATTICO S.

1. L. Antonio male sit! siquidem Buthrotiis molestus est. Ego testimonium composui; quod, cum voles, obsignabis. Tu nummos Arpinatum, si L. Fadius aedilis petet, vel omnes reddito. Ego ad te alia epistola scripsi de HS. cx., quae Statio curarentur. Si ergo petet Fadius, ei volo reddi; praeter Fadium nemini. Apud me item puto depositum. Id, scripsi ad Erotem, ut redderet. 2. Reginam odi. Me iure facere scit sponsor promissorum eius Ammonius; quae quidem erant *φιλόλογα* et dignitatis meae, ut vel in contione dicere auderem. Saran autem praeterquam quod nefarium hominem cognovi, praeterea in me contumacem. Semel eum omnino domi meae vidi. Cum *φιλοφρόνως* ex eo quaererem, quid opus esset, Atticum se dixit quaerere. Superbiam autem ipsius reginae, cum esset trans Tiberim in hortis, commemorare sine magno dolore non possum. Nihil igitur cum istis; nec tam animum me quam vix stomachum habere arbitrantur. 3. Profectionem meam, ut video, Erotis dispensatio impedit. Nam cum ex reliquis, quae Nonis April. fecit, vel abundare debeam, cogor mutuari; quodque ex istis fructuosis rebus receptum est, id ego ad illud fanum sepositum putabam. Sed haec Tironi mandavi, quem ob eam causam Romam misi. Te nolui impeditum impedire. 4. Cicero noster quo modestior est, eo me magis commovet. Ad me enim de hac re nihil scripsit, ad quem nimirum potissimum debuit. Scripsit hoc autem ad Tironem, sibi post Kal. April. — sic enim annuum tempus confici — nihil datum esse; tibi pro tua natura semper placuisse teque existimasse id etiam ad dignitatem meam pertinere, eum non modo liberaliter a nobis sed etiam ornate cumulateque tractari. Quare velim cures — nec tibi essem molestus, si per alium hoc agere possem — ut permutetur Athenas, quod sit in annuum sumptum ei. Scilicet Eros numerabit. Eius rei causa Tironem misi. Curabis igitur et ad me, si quid tibi de eo videbitur, scribes.

XVI. a. (*A. U. C.* 710.)

CICERO ATTICO S.

Tandem a Cicerone tabellarius; et mehercule litterae *πεπινωμένως* scriptae, quod ipsum *προκοπὴν* aliquam †significaret; itemque ceteri

3. *fit* I. — 4. *obsignavi* MRI, *obsignabitur* Cod. in mg. Repett. Lamb., *obsignabo* Manutius. (Ut nos, Asc. pr.) — *Tu nummos*] *Turnum mos* pr. M. — 5. *omnis* MRI. — *alias epistolas* RI. — 6. *de* om. MRI. — 8. *odit. Me* MRI. Malim: *odi. Id me.* Or. — 9. *scit sponsor* Wesenberg: *Sit sponsor* MR, *scit. Sponsor* IE. — *que* M. — *quidem promissorum eius erant* MRI. (Ut nos, Manutius.) — 10. *Saran* MRI: *Saram* E. — 11. *cognovi hominem* I. — 12. *eum*] *enim* R. — 15. *quam stomachum* MRI. (Suppletum est *vix* e Codd. Bosii.) — 18. *vel* om. MRI. (E Cod. Ball. inseruit Graevius.) — 21. *molestior* R. — 23. *sibi*] *scribit* corr. M. — 24. *confici tempus* R. — Ante v. *tibi* excidisse *Ego vero memini* vel simile quid cum Mongaltio censebat Schuetzius. — 26. *modo per aliter* pr. M, *modo perliberaliter* R et corr. M, *modo operaliter* I. — *comulateque* M. — 27. *ne tibi esse* I. — 29. *sumptum ei. Scilicet* Cratander: *sumptum et scilicet* MRI, *sumptum, ei scilicet* E. — *numeravit* RI. — 33. *a Ciceronem* pr. M, *ad Ciceronem* I et corr. M. — *et*] *sed* MRI. (Corr. Victorius.) — *πεπυκνωμενως* R. (De M non liquet. Ut nos, Victorius.) — 34. *quod id ipsum* MR. — *προκοπὴν* om. R. — *significarent* I. Malim cum Schuetzio *significat*. Or.

praeclara scribunt. Leonides tamen retinet suum illud ADHVC. Summis vero laudibus Herodes. Quid quaeris? Vel verba mihi dari facile patior in hoc, meque libenter praebeo credulum. Tu, velim, si quid tibi est a Statio scriptum, quod pertineat ad me, certiorem me facias.

XVI. b. (A. U. C. 710.)

CICERO ATTICO S.

Narro tibi: haec loca venusta sunt, abdita certe, et, si quid scribere velis, ab arbitris libera. Sed nescio quo modo *οἶκος φίλος*. Itaque me referunt pedes in Tusculanum. Et tamen haec *ῥωπογραφία* ripulae videtur habitura celerem satietatem. Equidem etiam pluvias metuo, si *προγνωστικὰ* nostra vera sunt. Ranae enim *ῥητορεύουσιν*. Tu, quaeso, fac sciam, ubi Brutum nostrum et quo die videre possim.

XVII. (A. U. C. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Duas accepi postridie Idus, alteram eo die datam, alteram Idibus. Prius igitur superiori. De Bruto, cum scies. De consulum ficto timore cognoveram. Sicca enim *φιλοστόργως* ille quidem, sed tumultuosius ad me etiam illam suspicionem pertulit. Quid tu autem? *τὰ μὲν διδόμενα*? Nullum enim verbum a Siregio. Non placet. De Plaetorio vicino tuo permoleste tuli quemquam prius audisse quam me. De Syro prudenter. L. Antonium per M. fratrem, ut arbitror, facillime deterrebis. Antroni vetui; sed nondum acceperas litteras; nec cuiquam nisi L. Fadio aedili. Aliter enim nec caute nec iure fieri potest. Quod scribis tibi deesse HS. C., quae Ciceroni curata sint; velim ab Erote quaeras, ubi sit merces insularum. Arabioni de Sitio nihil irascor. Ego de itinere, nisi explicato *Α*, nihil cogito; quod idem tibi videri puto. 2. Habes ad superiorem. Nunc audi ad alteram. Tu vero facis, ut omnia, quod Serviliae non dees, id est, Bruto. De regina gaudeo te non laborare; † certe etiam tibi probari. Erotis rationes et ex Tirone cognovi et vocavi ipsum. Gratissimum, quod polliceris Ciceroni nihil defuturum; de quo mirabilia Messala; qui Lanuvio, rediens ab illis, venit ad me: et mehercule ipsius litterae sic et *φιλοστόργως* et *εὐπινῶς* scriptae, ut eas vel in acroasi au-

---

1. *Leonides* MRI: *Leonidas* E. Cfr. ad Fam. 16, 21, 5. — 2. *Erotes* I. — *Quid quaeris*] *quidque res* pr. M. — 3. *neque* I. — 4. *tibi estatius* pr. M, *tibi ex Statio* I. (Ut nos, XR et corr. M.) — 7. *Narro*] Novae Ep. initium hinc fecimus cum Schuetzio. — 8. *liberasse nescio* I et pr. M, *liberas sed nescio* corr. M. — Graeca om. R. — 9. *τοπογραφια* R. — 10. *ripule videntur* M. — *habituram* pr. M. — 11. *προγνωστικὰ* Orellius: *prognostica* MRIE. — *Tuque* RI. — 12. *possem* MI. — 15. *Duas accepi* MRI: *Duas epistolas accepi* E. — 17. *cognoveram sic ea enim* M, *cognoveram sic. Ea enim* I. — 18. *autem tamen διδομενα* R, *autem tamen* I. — 19. *Syregio* R, *Sara regio* I. F. Gronovio auctore Schuetzius. — *Plectorio* I. — 21. *M. Antonium fratrem* I. — *ut arbitror* om. R. — *Antroni vel vi sed* ZM, *autoritate vel vi* R. (*ante III. nonas septembris a. l. nec cuiquam dederas nisi* I. Ut nos, X.) — 23. *deesse*] *desere* ZM, *de serae* I. — 24. *sit* om. I. — 25. *desicio* I. — 26. *Α* M: *Α* RIE, quod explicant *annuo*. — *videri puto*] *deriputo* pr. M. — 27. *audi ad*] *audiat* M. — *facies* MI. — 28. *desit est Bruto* M, *desit et Bruto* RI. (Corr. Victorius.) —*certe*] *teste* I et Oxon. Q, *testem* Lambinus prob. Wesenbergio p. 10. — 29. *tibi* om. I. — *Erote* I. — 31. *istis* I. — 32. *πυκνως* R, *πινῶς* Victorius, *πεπινωμένως* Corradus. (De M non liquet.) — *eos* pr. M.— *acroasi*] *agro si* MRI. (Corr. Victorius.)

deam legere: quo magis illi indulgendum puto. De Buciliano Sestium puto non moleste ferre. Ego, si Tiro ad me, cogito in Tusculanum. Tu vero, quidquid erit, quod me scire par sit, statim.

XVIII. (A. U. C. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. xvii. Kal. etsi satis videbar scripsisse ad te, quid mihi opus esset, et quid te facere vellem, si tibi commodum esset, tamen, cum profectus essem et in lacu navigarem, Tironem statui ad te esse mittendum, ut iis negotiis, quae agerentur, interesset; atque etiam scripsi ad Dolabellam me, si ei videretur, velle proficisci, petiique ab eo de mulis vecturae itineris. 2. †Et in eis, quoniam intelligo te distentissimum esse qua de Buthrotiis, qua de Bruto, cuius etiam ludorum suorum curam, etiam administrationem suspicor ex magna parte ad te pertinere; ut ergo in eiusmodi re, tribues nobis paullum operae; nec enim multum opus est. Mihi res ad caedem et eam quidem propinquam spectare videtur. Vides homines; vides arma. Prorsus non mihi videor esse tutus. Sin tu aliter sentis, velim ad me scribas. Domi enim manere, si recte possum, multo malo.

XIX. (A. U. C. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Quidnam est, quod audendum amplius de Buthrotiis? Stetisse enim te frustra scribis. Quid autem se refert Brutus? Doleo mehercules te tam esse detentum: quod decem hominibus referendum est acceptum. Est illud quidem *ἐργῶδες*, sed *ἀνεκτὸν* mihique gratissimum. De armis, nihil vidi apertius. Fugiamus igitur. At, ut ais, coram. Theophanes quid velit, nescio. Scripserat enim ad me. Cui rescripsi, ut potui. Mihi autem scribit venire ad me se velle, ut et de suis rebus et quaedam, quae ad me pertinerent. Tuas litteras exspecto. Vide quaeso, ne quid temere fiat. 2. Statius scripsit ad me locutum secum esse Q. Ciceronem valde asseveranter, se haec ferre non posse; certum sibi esse ad Brutum et Cassium transire. Hoc enimvero nunc discere aveo; hoc ego, quid sit, interpretari non possum. Potest aliquid iratus Antonio; potest gloriam novam quaerere; potest totum esse *σχεδίασμα*· et nimirum ita

---

1. *ille* pr. M. — 2. *non*] *nam* M. — 3. *statim* xvii. *cal. abibo. etsi* I. — 7. *esset, et quid*] *sit et quid* M, *sit quid* R, *sit te: quid* I. — 8. *in lacuna vigilarem* MRI. (Corr. Beroaldus.) — 9. *his* MI. — 10. *de mullis victure* M (teste Victorio), *de mulis vecture* R, *de multis vecturae* I. — 11. *itineris* om. Z. — *Et in eis*] *et meis* R, *et vicis* I, *ut in his* I. F. Gronovio auctore Schuetzius. (Ut nos, M. Malim *Tu in eis*. Or.) — *quoniam*] *cum* MRI; *quamquam* malebat Ernestius. (Ut nos, X.) — *distantissimum* MI. — 12. *qua de Buthrotiis* om. I. — *suorum* MRI: *seorsum* XE. — 13. *pertinere*] *vertere* Z. Fort. *vergere*. Or. — 14. *ut ego* I. — *huiusmodi* R. — 15. *expectare* MI. — 17. *Sin*] *ni* R, *si* I. — 18. *malim* I. — 21. *audiendum* RI; *agendum* malebat Schuetzius. — *Stetisse*] Fort. *Stitisse*. Or. — 22. *mehercules* MR: *mehercule* IE. — 23. *distentum* Lambinus. — *quod*] *et* I. — *decem*] *septem* Schuetzius. — *referendum est* MRI: *referendum* E. — 24. *ἐργῶδες* om. R.— 25. *At*] *et* MRI. (Ut nos, Bosius.) — *coram te Ophanes* M. — 26. *Cui rei scripsi* MI.— 27. *Scripserat enim ad me: se* R. — *et de*] *ei de* MRI. — 28. *pertinerent* MRI: *pertineant* Corrado auctore E. — 29. *esse secum* R. — *Q.*] *quae* I. — 31. *nec discere habeo* MI. — 32. *iratius* M. — 33. *gloriam iam novam* MR.

est; sed tamen et ego vereor et pater conturbatus est. Scit enim, quae ille de hoc: mecum quidem ἄφατα olim. Plane, quid velit, nescio. A Dolabella mandata habebo, quae mihi videbuntur, id est, nihil. Dic mihi, C. Antonius voluitne fieri septemvir? Fuit certe dignus. De Menedemo est, ut scribis. Facies omnia mihi nota.

XX. (*A. U. C.* 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Egi gratias Vettieno; nihil enim potuit humanius. Dolabellae mandata sint quaelibet, mihi aliquid, vel quod Niciae nuntiem. Quis enim haec, ut scribis, † anteno? Nunc dubitare quemquam prudentem, quin meus discessus desperationis sit, non legationis? 2. Quod ais, extrema quaedam iam homines de re publica loqui et eos quidem viros bonos: ego, quo die audivi illum tyrannum in contione c l a r i s s i m u m v i r u m appellari, subdiffidere coepi; postea vero quam tecum Lanuvii vidi nostros tantum spei habere ad vivendum, quantum accepissent ab Antonio, desperavi. Itaque, mi Attice, fortiter hoc velim accipias, ut ego scribo. Genus illud interitus, quo causae cursus est, foedum duces et quasi denuntiatum nobis ab Antonio. Ex hac naxa exire constitui, non ad fugam, sed ad spem mortis melioris. Haec omnis culpa Bruti. 3. Pompeium Carteiae receptum scribis; iam igitur contra hunc exercitum. Utra ergo castra? Media enim tollit Antonius. Illa infirma, haec nefaria. Properemus igitur. Sed iuva me consilio, Brundisione an Puteolis. Brutus quidem subito; sed sapienter. Πάσχω τι. Quando enim illum? Sed humana ferenda. Tu ipse eum videre non potes. Dii illi mortuo, qui unquam Buthrotum! Sed acta missa. Videamus, quae agenda sint. 4. Rationes Erotis etsi ipsum nondum vidi, tamen et ex litteris eius et ex eo, quod Tiro cognovit, propemodum cognitas habeo. Versuram scribis esse faciendam mensum quinque; id est, ad Kal. Nov. HS cc.: in eam diem cadere nummos, qui a Quinto debentur. Velim igitur, quoniam Tiro negat tibi placere me eius rei causa Romam venire, si ea te res nihil offendet, videas, unde nummi sint; mihi feras expensum. Hoc video in praesentia opus esse. Reliqua diligentius ex hoc ipso exquiram; in his, de mercedibus dotalium praediorum; quae si fideliter

---

2. *nolim* MRI. (Ut nos, Victoriana altera.) — 4. *cur antonius voluit ne fieret* I. — *de meo domi est* MI, *Demea domi est* R. (Corr. Victorius.) — 8. *Vettieno* Orellius: *Vecteno* MRIE. — 9. *mihi*] *modo* Manutius. — 10. *enteno* X. — *quamquam* MI. — 11. *discessus legationis sit: non desperationis* R. — 16. *Itaque*] *Idque* R, *Atque* I. — *velim hoc fortiter suscipias* R. — 17. *quo causae cursus est* Popma: *qua causa cursus est* Z, *quo casurus est* MRIE. — *dices* R. Malim *foedum est.* (*duc* e gemin.) Or. — 18. *noxa* I. — 20. *Carthela* MRI. — 21. *Utar* MR. — 22. *iuva*] *tua* M, *utar hoc* I. — *consilio Brundusio nam puteolis Brutus* M, *consilio ut Brundusio: nam Puteolis Brutus* I. — 23. *Πάσχω τι* om. R. — 24. *Dii illi*] *duelli* I.— 25. *unquam Puteolum venit: sed* I. — 26. *rationis* RI. — 27. *cognovi propemodum cogitans* M. — 28. *fitiendam* M. — *mensum* Cd. in mg. Repett. Lamb.: *mensium* MRIE. — 29. *cc. M. in* R. — *cadere*] *ea de re* M. — *numos quinque deventur* M, *nummos quinque debentur* R, *nummos quinque donent* I. (Corr. Manutius.) — 30. *rei* om. I. — *si ea te res* Cd. in mg. Repett. Lamb.: *si fateres* M, *si faceres* RI, *si te ea res* E. — 31. *offendat videas. Videas enim unde* MI, *offenderes videas enim unde* R. (Corr. Manutius.) — 32. *Haec* R. — Malim: *ex ipso* (Tirone). Or.— *requiram* I.

Ciceroni curabuntur, quamquam volo laxius, tamen ei propemodum nihil deerit. Equidem video mihi quoque opus esse viaticum. Sed ei ex praediis, ut cadet, ita solvetur; mihi autem opus est universo. † Quidem etsi mihi videtur iste, qui umbras timet, ad caedem spectare; tamen nisi explicata solutione non sum discessurus. Sitne autem extricata necne, tecum cognoscam. Hanc putavi mea manu scribendam; itaque feci. De Fadio, ut scribis; utique alii nemini. Rescribas velim hodie.

XXI. *(A. U. C.* 710.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Narro tibi: Q. pater exsultat laetitia. Scripsit enim filius se idcirco profugere ad Brutum voluisse, quod, cum sibi negotium daret Antonius, ut eum dictatorem efficeret, praesidium occuparet, id recusasset; recusasse autem se, ne patris animum offenderet; ex eo sibi illum hostem. Tum me, inquit, collegi, verens, ne quid mihi ille iratus tibi noceret. Itaque eum placavi. Et quidem cccc. certa, reliqua in spe. Scribit autem Statius illum cum patre habitare velle. Hoc vero mirum; et id gaudet. Ecquem tu illo certiorem nebulonem? 2. *Ἐποχὴν* vestram de re Cani [deliberationis] probo. Nihil eram suspicatus de tabulis; *ἀκεραίως* restitutam arbitrabar. Quae differs, ut mecum coram, exspectabo. Tabellarios, quoad voles, tenebis; es enim occupatus. Quod ad Xenonem, probe. Quod scribo, cum absolvero. Quinto scripsisti, te ad eum litteras: nemo attulerat. 3. Tiro negat iam tibi placere Brundisium, et quidem dicere aliquid de militibus. At ego iam destinaram, Hydruntem quidem. Movebant me tuae quinque horae. Hic autem quantus *πλοῦς*! Sed videbimus. Nullas a te xi. Kal.; quippe: quid enim iam novi? Cum primum igitur poteris, venies. Ego propero, ne ante Sextus; quem adventare aiunt.

XXII. *(A. U. C.* 710.*)*

CICERO ATTICO S.

Gratulor nobis Q. filium exisse; molestus non erit. Pansam bene loqui credo. Semper enim coniunctum esse cum Hirtio scio. Amicissimum Bruto et Cassio puto, si expediet. Sed quando illos videbit? Inimicum Antonio: quando aut cur? quousque ludemur? Ego autem scripsi

---

2. *ei* Malaspina auctore Lambinus: *id* MRIE. — 3. *ut ea det* I. — *universo. † Quidem etsi* Wesenberg (proponens *Equidem* vel *Quod*): *universo quidem. Etsi* MRIE. — 4. *expectare* I. — 5. *nisi* om. I. — *extricata*] *excitata* MR, *excitato* I. (Corr. Bosius e X.) — 6. *Hanc - - scribendam* MRI: *Haec - - scribenda* cum Codd. regiis (?) Lallemandi E. — 7. *nemini alii* I. — *rescribis* MI. — 10. *naro* M. — *tibi: Q.*] *tibique* M, *tibi quae* I. — 12. *occuparet*] *paret* I. — 13. *se* om. R. — *sibi illum*] *sibullum* MI. — *hostem. Tum*] *ostentum* I. — 15. *noceret patris* (*patri* R) *scilicet. Itaque* MRI. (Corr. Manutius.) — *cccc. M. certa* R. — 16. *illud* M. — 17. *Quem* MRI. (Corr. ex XZ.) — 18. *de re Cani*] *de re causam* R, *decretam* I, *de re Canae* Schuetzius. Cfr. Lib. 13, 41, 1. — *deliberationis* Ernestio, Schuetzio, Wesenbergio auctoribus seclusimus. — *eram*] *iram* MI. — 20. *tenebis eos enim* MRI. (Corr. ex mg. Crat.) — *occupatos* M. — 21. *probe scribo* I. — *absolvero*] *ad solveret* M, *absolveret* RI. (Corr. Manutius.) — 22. *litteras misisse: nemo* I. — 23. *dicere*] Fort. *timere*. Or. — *aliquid* om. I. — 24. *Monebant* R. — *Hinc* Ernestio auctore Schuetzius. Cfr. Lib. 16, 4, 4. — 27. *aiunt*] *audiunt* M, *audivit* I. — 30. *nobisque filium* M. — 33. *ludemur* om. I.

Sextum adventare, non quo iam adesset, sed quia certe id ageret, ab armisque nullus discederet. Certe, si pergit, bellum paratum est. Hic autem noster Cytherius, nisi victorem, neminem victurum. Quid ad haec Pansa? utro erit, si bellum erit? quod videtur fore. Sed et haec et alia coram; hodie quidem, ut scribis, aut cras.

XXIII. (*A. U. C.* 710.)

CICERO ATTICO S.

Mirifice torqueor, sine dolore tamen; sed permulta mihi de nostro itinere in utramque partem occurrunt. Quousque? inquies. Quoad erit integrum; erit autem usque dum ad navem. Pansa si rescripserit, et meam tibi et illius epistolam mittam. Silium exspectabam; cui ὑπόμνημα compositum. Si quid novi. Ego litteras misi ad Brutum; cuius de itinere etiam ex te velim, si quid scies, cognoscere.

XXIV. (*A. U. C.* 710.)

CICERO ATTICO S.

Tabellarius, quem ad Brutum miseram, ex itinere rediit VII. Kal. Ei Servilia dixit eo die Brutum H. IIII. profectum. Sane dolui meas litteras redditas non esse. Silius ad me non venerat. Causam composui; eum libellum tibi misi. Te quo die exspectem, velim scire.

XXV. (*A. U. C.* 710.)

CICERO ATTICO S.

De meo itinere variae sententiae; multi enim ad me. Sed tu incumbe, quaeso, in eam curam. Magna res est. An probas, si ad Kal. Ian. cogitamus? Meus animus est aequus, sic tamen, ut si nihil offensionis sit; † et tu etiam scite, quo die olim piaclum, mysteria scilicet. Ut ut sit res, casus consilium nostri itineris iudicabit. Dubitemus igitur. Est enim hiberna navigatio odiosa, eoque ex te quaesieram mysteriorum diem. Brutum, ut scribis, visum iri a me puto. Ego hinc volo prid. Kal.

XXVI. (*A. U. C.* 710.)

CICERO ATTICO S.

1. De Quinti negotio video a te omnia facta. Ille tamen dolet dubitans, utrum morem gerat Leptae, an fidem infirmet filio. Inaudivi

---

1. *quod* Lambinus. — 2. *nullis* I. — 3. *Cicherius* I. — 4. *cum utro cum* Cod. (?) Ursini et Lambino Graevius. — 9. *quousque inquiesco aderit* M, *quousque quiesco aderit* I. — 10. *usque*] *his quam* M, *hucusque* R. — *si tuere scripserit* M, *vero si scripserit* R, *sic vere scripserit* I, *si mi rescripserit* Wesenberg. (Ut nos, Manutius.) — 11. *epistulam* M. Sic plerumque. — *hipponema* I. — 12. Malim: *compositumst. Si* cet. Or. — 17. *Ei*] *Et* MRI. — *H.* IIII.] *H. nis* Z, *his* MRI. (Corr. e X.) — *dolus* pr. M. — 18. *Silvius* I. — 23. *quaeso: mea cura magna* I. — 24. *aequis* I. — *sic*] *si* MI. (Ut nos, XZR.) — *ut si nihil* XZM: *ut nihil* RIE. — 25. *scire quo die Olympia cum m.* MRI. (*piaculum* E. Ut nos, X.) — 26. *ut tu scires* MRI. (Ut nos, X.) — *iudicavit dubitem his* I. — *igitur enim yberna* MI, *igitur. Hiberna enim* R. (Ut nos, XZ.) — 27. *navigatio eo odiosa* MRI. (Ut nos, XZ.) — 28. *hinc*] *huic* I. — 32. *a* om. M. — 33. *an*] *in* I. — *filio mandibili L.* MI, *Silio inaudibili L.* R. (Ut nos, Bosius.)

L. Pisonem velle exire legatum *ψευδεγγράφῳ* senatus consulto. Velim scire, quid sit. Tabellarius ille, quem tibi dixeram a me ad Brutum esse missum in Anagninum, ad me venit ea nocte, quae proxima ante Kal. fuit, litterasque ad me attulit, in quibus unum alienum summa sua prudentia, idem illud, ut spectem ludos suos. Rescripsi scilicet primum me iam profectum, ut non integrum sit; dein, *ἀτοπώτατον* esse, me, qui Romam omnino post haec arma non accesserim, neque id tam periculi mei causa fecerim quam dignitatis, subito ad ludos venire. Tali enim tempore ludos facere illi honestum est, cui necesse est; spectare, mihi ut non est necesse, sic ne honestum quidem est. Equidem illos celebrari et esse quam gratissimos mirabiliter cupio; idque ita futurum esse confido, et tecum ago, ut iam ab ipsa commissione ad me, quemadmodum accipiantur ii ludi; deinde omnia reliquorum ludorum in dies singulos persequare. Sed de ludis hactenus. 2. Reliqua pars epistolae est illa quidem in utramque partem, sed tamen nonnullos interdum iacit igniculos viriles; quod quale tibi videretur, ut posses interpretari, misi ad te exemplum epistolae. Quamquam mihi tabellarius nostêr dixerat tibi quoque se attulisse litteras a Bruto easque ad te e Tusculano esse delatas. 3. Ego itinera sic composueram, ut Nonis Quinct. Puteolis essem. Valde enim festino; ita tamen, ut, quantum homo possit, quam cautissime navigem. 4. M. Aelium cura liberabis: is me paucos specus in extremo fundo, et eos quidem subterraneos; servitutis putat aliquid habituros: id me iamiam nolle neque mihi quidquam esse tanti; sed, ut mihi dicebas, quam lenissime, potius ut cura liberetur, quam ut me succensere aliquid suspicetur. Item de illo Tulliano capite libere cum Cascellio loquare. Parva res est; sed tu bene attendisti: nimis callide agebatur. Ego autem, si mihi imposuisset aliquid, quod paene fecit, nisi tua malitia affuisset, animo iniquo tulissem. Itaque, ut ut erit, rem im-

---

1. *vellem* MRI. (Corr. Bosius.) — *exiri* I. — *ΨΕΟΤΔΕΝΓΡΑΦΩΣ* M, *ψευδεγγραφῶς* mg. M, *ψευδογραφον* R. — *senatus consulto* om. RI. — 2. *a* om. M. — 3. *esse* om. I. — *Ananinum* M, *Aninum* I. — 4. *me*] *te* MI. — 5. *idem* MI: *id est* R, [*id est*] E. — *spetiem* pr. M, *speciem* I. (*spectem* corr. M.) — 6. *non* om. MRI. (Corr. Victorius.) — *dein*] *de me* MRI. (Corr. idem.) — *me esse* MRI. (Corr. idem.) — 7. *hac* pr. M, *hec* corr. M. — 8. *venirem* R, *veniret* I. — *Tali*] *alio* MI. — 10. *sic neminem ne* MI, *sic venire ne* R. (Corr. Manutius.) — *honestum. Est quidem* I. — 11. *celebrare* MI. — *ita*] *ista* pr. M. — 12. *ago*] *ego* MI. — 13. *accipiantur ii* (*hi* M) *ludi; deinde* MR: *hi ludi accipiantur: deinde* I, *accipiantur: deinde* (om. *ii ludi*) Manutio auctore E. — *omnia* MRI: *omnino* Manutio auctore E. — *reliquorum ludorum in dies* Lambinus in Curis sec.: *reliquorum ludorum dies* MRI, *reliquorum dies* (om. *ludorum*) Manutio auctore E. — 14. *epist. illa namque in utramque. Sed* MRI. (Ex XZ et mg. Crat. corr. Bosius.) — 15. *tamen*] *tam enim* MI. — *nullos* I. — 16. *possis* I. — 18. *easque a Tusculano* MRI. (Ex XZ corr. Bosius.) — 19. *Puteoli* R. — 20. *possit homo quoniam* R. — 21. *liberavis* (sic) *me paucos specus in* Z, *liberabis me paucas spe in* pr. M, *liberabis me pauca spe in* corr. M, *libera vis me pauca spe in* R, *liberaris: meque pauca spe in* I. (Ex X corr. Bosius.) — 22. *putat aliquid*] *apud talis quid* X, *apud tale quid* MRI. (Ut nos, Iac. Gronovius.) — 23. *iamiam* MRI: *iam* cum Iac. Gronovio E. — *quidquam*] *quam* MI, *nam* R. (Corr. Victorius.) — 25. *Item* Manutius: *Idem* MRIE. — *de*] *ut de* I. — *capite libere*] *cupide libere* X, *cupide libero* MRI. (Corr. Bosius.) — *Cascellio* I: *Cascelio* MRE. — 26. Malim *loquére*. Or. — *bene*] *vere* Cod. in mg. Repett. Lamb. — *calide* M. — 27. *nisi*] *ubi* corr. M. — 28. *iniquo*] *in quo* pr. M.

pediri malo. Octavam partem † tuli luminarium in aedium astira memineris. † Cui Caerellia, videris mancipio dare ad eam summam quae sub praecone fuit maxima; id opinor esse CCC LXXX. 5. Novi si quid erit atque etiam si quid prospicies, quod futurum putes, scribas ad me quam saepissime velim. Varroni, quemadmodum tibi mandavi, memineris excusare tarditatem litterarum mearum. † Mundus is. Tu M. Ennius quid egerit de testamento — curiosus enim — facias me velim certiorem. Ex Arpinati, VI. Non.

XXVII. (A. U. C. 710.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Gaudeo id te mihi suadere, quod ego mea sponte pridie feceram. Nam cum ad te VI. Non. darem, eidem tabellario dedi etiam ad Sestium, scriptas *πάνυ φιλοστόργως*. Ille autem, quod Puteolos prosequitur, humane; quod queritur, iniuste. Non enim ego tam illum exspectare, cum de Cosano rediret, debui, quam ille aut non ire ante, quam me vidisset, aut citius reverti. Sciebat enim me celeriter velle proficisci, seseque ad me in Tusculanum scripserat esse venturum. 2. Te, ut a me discesseris, lacrimasse moleste ferebam. Quodsi me praesente fecisses, consilium totius itineris fortasse mutassem. Sed illud praeclare, quod te consolata est spes brevi tempore congrediendi; quae quidem exspectatio me maxime sustentat. Meae tibi litterae non deerunt. De Bruto, scribam ad te omnia. Librum tibi celeriter mittam de Gloria. Excudam aliquid *Ἡρακλειδεῖον*, quod lateat in thesauris tuis. 3. De Planco, memini. Attica iure queritur. Quod me de Bacchide, de statuarum coronis certiorem fecisti, valde gratum; nec quidquam posthac non modo tantum sed ne tantulum quidem praeterieris. Et de Herode et Mettio meminero et de omnibus, quae te velle suspicabor modo. O turpem sororis tuae filium, cum haec scriberem! Adventabat autem *βουλύσει* coenantibus nobis.

XXVIII. (A. U. C. 710.*)*

CICERO ATTICO S.

Ego, ut ad te pridie scripseram, Nonis constitueram venire in Puteolanum. Ibi igitur quotidie tuas litteras exspectabo, et maxime de lu-

1. *tuli luminarium in aedium astira* X: *tulii luminarum medium ad strane* ZM, *tullii luminarium medium abstrahere* R, *tuli luminarium aedium Asturae* I, *tuli luminarium in aedium adstranae* E, *tolli luminarium aedium ad Streniae* Corradus et Cod. regius (?) Lallemandi. — 2. *Cui*] *Cur* I. — *Cerelia* M. — *mancupio* M. (*Quod Caerellio, videris mancipio dari* I. F. Gronovio auctore Schuetzius.) — 5. *ex causa retarditatem* M. — 6. *Mundus is. Tu* X: *Mundus istum* MR, *et modum istum* I. (*Mundus iste cum M. Ennio* Wesenberg.) — 7. *curiosius* RI. — *enim sum* Wesenberg. — 12. *ad te* om. I. — *dedit* M. — 13. *φιλοστοργους* R. — *persequitur* Cod. in mg. Repett. Lamb. — 14. *expectarem* MI. — 15. *debuitque ille* I. — 17. *Te*] *tu* pr. M. — *ut* om. pr. M. — *a*] *ad* M. — 18. »*ferebo* vetus Cod. Fort. *fero*.« mg. Repett. Lamb. — 19. *tutius* I. — 21. *derunt* M. — 22. *tibi c. mittam. Tibi de gloria excudam* I. — 23. *Ἡρακλειδεῖον* mg. Cratandri: *Ἡρακλείδιον* ME, om. R. — *memini. Attica*] *Memmio Attica* R, *in Emineatica* I. — 24. *de Bacchi, de st.* MI, *de Bachide* (sic) *st.* R. (Ut nos, Asc. pr. et Cod. Ball.) — 25. *certiorem me fecisti* M. — *valde est mihi gratum* I. — 26. *tantullum* M. — *Et*] *Sed* MRI. (Corr. Victorius.) — *Erote* I. — *Metio* MRI. — 27. *suspicor* MRI. (Corr. ex XZ.)— *O* om. MRI. (Insertum ex XZ. *suspicor. Modo turpem* distinguunt MR(I). — *turpem*] *tu ipse* I. (*Obturbabat me s. t. filius* Schuetzius.) — 32. *Puteolanum* Mongaltio auctore Schuetzius: *Tusculanum* MRIE. Cfr. Ep. 26, 3. — 33. *Ibo* MRI. (Corr. ex mg. Crat.)

dis; de quibus etiam ad Brutum tibi scribendum est; cuius epistolae, quam interpretari ipse vix poteram, exemplum pridie tibi miseram. Atticae meae velim me ita excuses, ut omnem culpam in te transferas, et ei tamen confirmes me minime totum amorem eo mecum abstulisse.

XXIX. (A. U. C. 710.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Bruti ad te epistolam misi. Dii boni! quanta ἀμηχανία! Cognosces, cum legeris. De celebratione ludorum Bruti, tibi assentior. Ad M. Aelium nullus tu quidem domum, sed sicubi inciderit. De Tulliano semisse, M. Axianum adhibebis, ut scribis. Quod cum Cosiano egisti, optime. Quod non solum mea verum etiam † tua me expedis, gratum. Legationem probari meam gaudeo. Quod promittis, dii faxint! Quid enim mihi meis iucundius? Sed istam, quam tu excipis, metuo. Brutum cum convenero, perscribam omnia. De Planco et Decimo, sane velim; Sextum scutum abiicere nolebam. De Mundo, si quid scies. 2. Rescripsi ad omnia tua. Nunc nostra accipe. Quintus filius usque Puteolos — mirus civis, ut tu Favonium, Asinium dicas —, et quidem duas ob causas et ut mecum, et σπείσασθαι vult cum Bruto et Cassio. Sed tu quid ais? Scio enim te familiarem esse Othonum. Ait hic sibi Iuliam ferre, constitutum enim esse discidium. Quaesivit ex me pater, qualis esset fama. Dixi nihil sane me audisse — nesciebam enim, cur quaereret — nisi † de ore et patre. Sed quorsus, inquam? At ille, filium velle. Tum ego, etsi ἐβδελυττόμην, tamen negavi putare me illa esse vera: σκοπός — hoc est enim — huic nostro nihil praebere. Illa autem οὐ παρὰ τοῦτον. Ego tamen suspicor hunc, ut solet, allucinari. Sed velim quaeras — facile autem potes — et me certiorem. 3. Obsecro te, quid est hoc? Signata iam epistola, Formiani, qui apud me coenabant, Plancum se aiebant hunc Buthrotium pridie, quam hoc scribebam, id est, III. Nonas, vidisse demissum, sine phaleris; servulos autem dicere eum et

3. *te*] *me* Asc. tertia. — *transferens* MR. — 4. *confirmen me minuo tutam amore meo* M, *confirmem memmio tutam amore meo* R, *confirmes me minime totum amorem ab ea* I. (Ut nos, Manutius.) — *abstulisse* I: *attulisse* MRE. — 7. *quanta*] *quam* R. — 10. *M. Axianum*] *Maxianam* MI, *maximam* R. (Corr. ex X.) — *Coziano* RI. — 11. *tua me expedis* MR: *tua expedis* IE. Fort. *tua mi expedis* (in meam utilitatem). Or. — 12. *leg. tibi probari R.* — *dii faxint*] *difuse sint* M, *diffuse sint* R. — 13. *tu*] *tum* MI. — 15. *nolebam* om. MRI. (Insertum est ex XZ et mg. Crat. *De - - velim, Sextum scutum abiicere. Nolebat. De* Stuerenburg ad Off. p. 147.) — *mondo* M. — 16. *tua* om. MRI. (Insertum est ex XZ.) — *Puteolos venit* I. — 17. *Favonius* MI. — *Asinium*] *alterum* malebat Ernestius. — 18. *et ut σπ.* MRI. (*et mecum σπ. vult et cum* Lambinus in Curis sec.) — *et* ante *Cassio* om. MR. — 19. *Othonis* I. — *huc* R. — *sibi*] *mihi* I. — *Iuliam*] *uiliam* (id est, *Villiam*) R, *Tutiam* »Alii« in mg. Repett. Lamb. ex Lib. 16, 2, 5. — *ferre*] *fere* X, *ferri* Lambinus. (*Iuliam non velle amplius ferre* I.) — 20. *esses sed excidium* M, *esse. Sed excidium* R, *ex se dissidium* I. (Ut nos, Manutius.) — *quali* R. — 21. *sane me nihil* I. — 22. *de ore putri* Schuetzius. — *quorsus*] *cursus* M, *cur sus* R, *rursus* I. (Corr. ex Y.) — 23. *negavi putare me illa*] *negavi pubabulla* M, *negavi pubabula* R, *negavi pulavi illa* I, *negavi putare illa* (om. *me*) cum quodam apud Corradum Madvig I. p. 112. (Ut nos, Cod. in mg. Repett. Lamb.) — 25. τοῦτον Codd. Bosii: τουτω R, τοῦτο cum Asc. pr. E. (De M non liquet.) — 27. *Signatam - epistolam* MI, *Obsignata - epistola* Lambinus. Cfr. tamen Lib. 11, 1, 1. — 28. *se aiebant*] *sinebant* MRI. (Corr. Victorius.) — *Buthrotum* R. — *III.* MRI: *IIII.* cum I. Gronovii operis E. — 29. *vidi esse* MRI. (Corr. a Beroaldo et ex Codd. Bosii.) — *dimissum* R. — *servos* R.

agripetas eiectos a Buthrotiis. Macte! Sed amabo te, perscribe mihi totum negotium.

LIBER XVI.

I. (A. U. C. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Nonis Quinct. veni in Puteolanum. Postridie iens ad Brutum in Nesidem haec scripsi. Sed eo die, quo veneram, coenanti Eros tuas litteras. Itane? Nonis Ivliis? Dii hercule istis! Sed stomachari totum diem licet. Quidquamne turpius quam Bruto Ivliis? Redeo ad meum igitur *ἔτ' ἐῶμεν*? Nihil vidi. 2. Sed quid est quaeso, quod agripetas Buthroti concisos audio? quid autem Plancus tam cursim — ita enim inaudiebam — diem et noctem? Sane cupio scire, quid sit. 3. Meam profectionem laudari gaudeo. Dymaeos agro pulsos mare infestum habere. Nimirum videndum est, ut mansio laudetur. *Ἐν ὁμοπλοίᾳ* Bruti videtur aliquid praesidii esse. Sed, opinor, minuta navigia. Sed iam sciam, et ad te cras. 4. De Ventidio, *πανικὸν* puto. De Sexto, pro certo habebatur, haud arma. Quod si verum est, sine bello civili video serviendum. Quid ergo? ad Kal. Ian. in Pansa spes? *Λῆρος πολὺς* in vino et in somno istorum. 5. De ccx., optime. Ciceronis rationes explicentur. Ovius enim recens; is multa, quae vellem: in iis ne hoc quidem malum, in mandatis sat abunde: HS. lxxii. satis esse, affatim prorsus; sed Xenonem perexigue et *γλίσχρως* praebere [id est, minutatim]. Quo plus permutasti quam ad fructum insularum, id ille annus habeat,

---

1. *ellectos* M, *electos* RI. — *a Buthrotis* R, *ab uthrotis* I. — 5. *Postridie* om. MRI. (Insertum ex YZ et mg. Crat.) — *iens*] *flens* MRI. (Corr. in Asc. pr.) — *ines idem* pr. M, *in eisdem* R et corr. M, *mnesidem* I, *in Neside* Beroaldus. (Ut nos, YZ.) — 6. *Sed ego de quo* MI. — *Eros*] *Fors* I. — 7. *nobis Iuliis* MI, *nobis in iis* R. (Corr. Victorius.) — *Dii*] *de* MRI. (Corr. ex X.) — *istis mehercule* I. — 8. *Iuliis*] *nil* R, *Iulius* I. — 9. *ἔτ' ἐῶμεν* Lambinus: *ETEΩMEN* Codd. Bosii et M, *ἔτι ἐῶμεν* cum Bosio E, *ελϑωμεν* R et mg. M. — 11. *inaudiebam* Lambinus 1566. et Bosius in Curis sec.: *mediabam* MI, *meditabar* R, *audiebam* Manutio auctore E. — 12. *Dyemachos* R, *Dimachos* I. (*Dymaeos - - nil mirum* Ernestius posuit post v. *laudetur.*) — *habere. Nimirum* MR: *habere: mirum* I, *habere, nil mirum* Victorio auctore E. — 13. *ενομοττλοιαι* M, *ἐνομοτία* mg. M, *ενωμοτια* R. — 15. *et attendas. De* I. — 16. *haud*] *ad* MRI. (Ut nos, X. *ad arma. Quod - - in bello* Stuerenburg ad Off. p. 146. Fort. *haud ad arma.* Or.) — *video* om. I. — 17. *ad Kal.* Cod. in mg. Repett. Lamb.: *Kal.* MRIE. Cfr. Wesenberg p. 116. — *spes* (spatium) *invenio et in sumptu* I. — 18. *cccx.* Z. — *optime. Ciceronis* distinxit Lambinus, probante Wesenbergio p. 117. Ceteri: *optime Ciceronis.* — 19. *Obius enim recessis multa que* M, *Ob ius enim recessus, multaque* R, *Ob ius enim recenses, multa quae* I. (Ut nos, XZ.) — *iis* RI: *his* ME. — 20. *sat abunde*] *si habunde* M, *si abunde* R, *sit abunde* ZI. (Ut nos, Manutius. Auctore Ernestio delevit haec Schuetzius.) — 21. *Zenonem* R. — Pro *γλίσχρως* spatium vacuum in R. — *id est, minutatim* Corrado aliisque auctoribus ante nos seclusit Ernestius, delevit Vb et Schuetzius. — 22. *Quo*] *que quo* MR, *quae quo* I, *Quod* Ernestio auctore Schuetzius. Sed cfr. Madvig I. p. 73. — *annus*] *omnis* R. — *habebat* I.

in quem itineris sumptus accessit. Hinc ex Kal. April. ad HS. LXXX. accommodetur. Nunc enim insulae tantum. Videndum enim est, quid, cum Romae erit. Non enim puto socrum illam ferendam. Pindaro de Cumano negaram. 6. Nunc, cuius rei causa tabellarium miserim, accipe. Q. filius mihi pollicetur se Catonem. Egit autem et pater et filius, ut tibi sponderem; sed ita, ut tum crederes, cum ipse cognosses. Huic ego litteras ipsius arbitratu dabo. Eae te ne moverint. Has scripsi in eam partem, ne me motum putares. Dii faxint, ut faciat ea, quae promittit! Commune enim gaudium. Sed ego . . . nihil dico amplius. Is hinc VI. Idus. Ait enim attributionem in Idus, se autem urgeri acriter. Tu ex meis litteris, quo modo respondeas, moderabere. Plura, cum et Brutum videro et Erotem remittam. Atticae meae excusationem accipio eamque amo plurimum; cui et Piliae salutem.

II. (*A. U. C.* 710.)

CICERO ATTICO S.

1. VI. Idus duas epistolas accepi, unam a meo tabellario, alteram a Bruti. De Buthrotiis longe alia fama in his locis fuerat; sed cum aliis multis hoc ferendum. Erotem remisi citius, quam constitueram, ut esset, qui Hortensio; et quia † equibus quidem ait se Idibus constituisse. Hortensius vero impudenter; nihil enim debetur ei nisi ex tertia pensione, quae est Kal. Sext.; ex qua pensione ipsa maior pars est ei soluta aliquanto ante diem. Sed haec Eros videbit Idibus. De Publilio autem, quod perscribi oportet, moram non puto esse faciendam. Sed cum videas, quantum de iure nostro decesserimus, qui de residuis CCCC. HS. CC. praesentia solverimus, reliqua rescribamus: loqui cum eo, si tibi videbitur, poteris, eum commodum nostrum exspectare debere, cum tanta sit a nobis iactura facta iuris. 2. Sed amabo te, mi Attice — videsne, quam blande? — omnia nostra, quoad eris Romae, ita gerito, regito, gubernato, ut nihil a me exspectes. Quamquam enim reliqua satis apta sunt ad solvendum, tamen fit saepe, ut ii, qui debent, non respondeant ad tempus. Si quid eiusmodi acciderit, ne quid tibi sit fama mea potius. Non modo versura verum etiam venditione, si ita res coget, nos vindicabis. 3. Bruto tuae litterae gratae erant. Fui enim apud illum multas horas in Neside, cum paullo ante tuas litteras accepissem. Delectari mihi Tereo videbatur et habere maiorem Accio quam

---

1. *Hic* MRI. (Corr. Manutius.) — 2. *enim* om. I. — 5. *se*] *sequi* I. — 6. *tum*] *cum* I. — *cognosces* MI. (Corr. in R.) — *Hinc* I. — 7. *Eae te*] *et te* M, *ea te* R, *ea et te* I. (Corr. in Asc. sec.) — 10. *hinc*] *huic* I. — *VI.*] *VII.* MI. (Ex R corr. Ernestius.) — *in*] *III* R. — *se*] *sed* M. — 11. *respondeas meditabere* R, *respondeas video. Moderabor* I. — 13. *salutem dico. Vale.* I. — 16. *Sexto* IE. — *alteram Bruti* MRI. (Corr. Lambinus.) — 17. *locis*] *locum* M. — *multis aliis* I. — 19. *qui*] *cum* R. (Ut nos, XZMI.) — *quia*] *qui* I. — *equibus* M: *equitibus* RIE. Latet in v. corrupto *Publilio* vel *cum Publilio*. OR. — 22. *Idus* I, om. R. — *Publio* RI. — 24. *cum*] *eam* I. — *quid eres. CCCC.* M, *quid heres. CCCC.* R, *quid haeres. CCCC.* I. (Corr. Manutius.) — 25. *CC. praesentia*] *CC. in praesentia* R, *si praesentia* I. — *loci quo meo* M teste Victorio, *loci qua meo* R et M teste del Furia, *loco quidem meo* I. (Corr. Victorius.) — *si tibi videbitur* MRI: *si videbitur* cum Bosio E, sed sine auctoritate. — 26. *eum*] *tum* RI. — *debere*] *iubere* R. — 30. *sint* I. — *fit*] *sic* MI. — 32. *venditionis* MRI. (Corr. in Asc. sec.) — 34. *Veside* R. — Fort. *accepisset*. OR. — 35. *Actio* R. — *quam* om. I.

Antonio gratiam. Mihi autem quo laetiora sunt, eo plus stomachi et molestiae est populum Romanum manus suas non in defendenda re publica sed in plaudendo consumere. Mihi quidem videntur istorum animi incendi etiam ad repraesentandam improbitatem suam. Sed tamen:

Dummodo doleat aliquid, doleat quidlibet.

4. Consilium meum quod ais quotidie magis laudari, non moleste fero: exspectabamque, si quid de eo ad me scriberes. Ego enim in varios sermones incidebam. Quin etiam idcirco trahebam, ut quam diutissime integrum esset. Sed quoniam furcilla extrudimur, Brundisium cogito. Facilior enim et exploratior devitatio legionum fore videtur quam piratarum, qui apparere dicuntur. Sestius VI. Idus exspectabatur, sed non venerat, quod sciam. Cassius cum classicula sua venerat. Ego, cum eum vidissem, V. Idus in Pompeianum cogitabam, inde Aeculanum. Nosti reliqua. 5. De Tutia, ita putaram. De Aebutio, non credo; nec tamen curo plus quam tu. Planco et Oppio scripsi equidem, quoniam rogaras: sed, si tibi videbitur, ne necesse habueris reddere. Cum enim tua causa fecerint omnia, vereor, ne meas litteras supervacaneas arbitrentur. Oppio quidem utique, quem tibi amicissimum cognovi. Verum, ut voles. 6. Tu, quoniam scribis hiematurum te in Epiro, feceris mihi gratum, si ante eo veneris, quam mihi in Italiam te auctore veniendum est. Litteras ad me quam saepissime: si de rebus minus necessariis, aliquem nactus; sin autem erit quid maius, domo mittito, Ἡρακλειδεῖον, si Brundisium salvi, adoriemur. De Gloria misi tibi. Custodies igitur, ut soles; sed notentur eclogarii, quos Salvius, bonos auditores nactus, in convivio dumtaxat legat. Mihi valde placent; mallem tibi. Etiam atque etiam vale.

III. (A. U. C. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Tu vero sapienter. Nunc demum enim rescribo iis litteris, quas mihi misisti, convento Antonio Tiburi. Sapienter igitur, quod manus dedisti quodque etiam ultro gratias egisti. Certe enim, ut scribis, deseremur potius a re publica quam a re familiari. Quod vero scribis te magis et magis delectari, O TITE SI QVID EGO: auges mihi scribendi alacritatem. Quod Erotem non sine munusculo exspectare dicis, gaudeo

---

1. *quo* om. M. — 3. *laudando* MRI. (Corr. ex XZ et mg. Crat.) — *videtur* I. — 5. *doleant aliquid, doleant* MRI. (Corr. Bouherius ad Tusc. 4, 20, 45.) — *quidlibet* MI: *quod lubet* R, *quodlibet* E. — 9. *furcilla*] *furo illa* M, *Furore illa* (sic) R, *frustra illa* I. (Corr. ex XZ.) — *extrudimus* I. — *Brundusium pergere cogito* I. — 13. *Idus* Corrado auctore Lambinus et Schuetzius: *Kal.* MRIE. — *Aeculanum* Cratander et C1d. Malasp.: *Aculanum* MRIE. — 14. *Tucia* RI. — *Aebutio*] *Evictio* R, *Emetio* I, *C. Metio* Vb et fort. M. (Corr. ex XZ.) — 17. *fecerim* I. — 18. *amplissimum* MRI. (Corr. Victorius.) — 20. *est* MRI: *sit* cum Bosio E, sine auctoritate. — 21. *si* XZ: *sed* MRIE. — 22. *mitto* I. — Ἡρακλειδεῖον Cratander: Ἡρακλείδιον RE. — 24. *nolent* I. F. Gronovio auctore E. — *nactis* pr. M. — 25. *legant* MRI. — 29. *iis* R: *his* MIE. — 30. *Tiburi*] *tibi iri* R. — 32. *otius* M, *ocius* RI. (Corr. Victorius.) — *a re familiari quam a rep.* malebat Ernestius. — *vero sine munusculo scribis* I. — 33. *et magis* om. MRI. (Insertum ex X.) — *O Tite*] *otio* MRI. (Corr. Victorius.) — *ego: auges mihi* Lambinus: *ages mihi* pr. M, *ages addis mihi* I et corr. M, *agis addis mihi* R, *ego: addis mihi* cum Manutio E.,

non fefellisse eam rem opinionem tuam; sed tamen idem σύνταγμα misi ad te retractatius, et quidem ἀρχέτυπον ipsum crebris locis inculcatum et refectum. Hunc tu tralatum in macrocollum lege arcano convivis tuis; sed, si me amas, hilaris et bene acceptis, ne in me stomachum erumpant, cum sint tibi irati. 2. De Cicerone, velim ita sit, ut audimus. De Xenone, coram cognoscam; quamquam nihil ab eo arbitror neque indiligenter neque illiberaliter. De Herode, faciam, ut mandas; et ea, quae scribis, ex Saufeio et e Xenone cognoscam. 3. De Q. filio, gaudeo tibi meas litteras prius a tabellario meo quam ab ipso redditas; quamquam te nihil fefellisset. Verumtamen . . . Sed exspecto, quid ille tecum, quid tu vicissim; nec dubito, quin suo more uterque. Sed eas litteras Curium mi spero redditurum; qui quidem, etsi per se est amabilis a meque diligitur, tamen accedit magnus cumulus commendationis tuae. 4. Litteris tuis satis responsum est; nunc audi, quod, etsi intelligo scribi necesse non esse, scribo tamen. Multa me movent in discessu, imprimis mehercule, quod diiungor a te; movet etiam navigationis labor, alienus non ab aetate solum nostra verum etiam a dignitate, tempusque discessus subabsurdum. Relinquimus enim pacem, ut ad bellum revertamur; quodque temporis in praediolis nostris et belle aedificatis et satis amoenis consumi potuit, in peregrinatione consumimus. Consolantur haec: aut proderimus aliquid Ciceroni aut, quantum profici possit, iudicabimus. Deinde tu iam, ut spero et ut promittis, aderis. Quod quidem si acciderit, omnia nobis erunt meliora. 5. Maxime autem me angit ratio reliquorum meorum: quae quamquam explicata sunt, tamen, quod et Dolabellae nomen in iis est et attributione mihi nomina ignota, conturbor; nec me ulla res magis angit ex omnibus. Itaque non mihi videor errasse, quod ad Balbum scripsi apertius, ut, si quid tale accidisset, ut non concurrerent nomina, subveniret; meque tibi etiam mandasse, ut, si quid eiusmodi accidisset, cum eo communicares: quod facies, si tibi videbitur, eoque magis, si proficisceris in Epirum. 6. Haec ego conscendens e Pompeiano tribus actuariolis decemscalmis. Brutus erat in Neside etiamnunc, Neapoli Cassius. Ecquid amas Deiotarum, et non amas Hieram? Qui, ut Blesamius venit ad me, cum ei praescriptum esset, ne quid sine Sexti nostri sententia ageret, neque ad illum neque ad quemquam nostrûm rettulit. Atticam nostram cupio absentem suaviari;

---

2. *retractius* I. — 3. *refertum* R. — *tralatum et in* I. — *macrocollum* MRI: *macrocolum* E. — *lege arcano*] *legi archano* ZMI, *lege in Arcano* Asc. pr. (Ut nos, R. Cfr. Charisium p. 173 et 179. P.) — *conviviis* M, *comminiis* I. — 5. *audivimus* Asc. pr., *audiimus* Victoriana pr. — 6. *ab eo nihil* I. — 7. *Erote* I. — 8. *Aufeio* MRI. — *e*] *ex* RI. (Ut nos, Vb et fort. M.) — 10. *Sed* om. I. — 12. *mi spero* R: *in yspero* M, *in hispero* I, *mihi spero* E. — *rediturum* MI. — 13. *accedet* MI. — 14. *etsi*] *et sed* M, *et* I. — 16. *disiungor* R. — 17. *nostra solum* R. — 18. *absurdum* I. — *relinquemus* I. — 20. *peregrinationem* MR. — 23. *maximi* M. — 25. *his* I. — *et in attributione* malebat Ernestius. — 28. *mandasse memor fui si* I. — 29. *eo* om. M. — *si tibi*] *sed tibi* M. — 30. *Haec*] Novae Ep. initium hinc fecit Graeterus. — 31. *condescendens* R. — *tribui* MRI. Corr. Manutius.) — *decemscalmis* Victorius: *decem scalmi* MI, *decemscalmi* R, *decem scalmis* cum Lambino E. — 32. *Veside* R. — *Neapolim* M. — *et quid* MRI. — 33. *Hieram*] *Eram* MRI. (Corr. Lambinus.) — *ei*] *et* MI. — 34. *Sestii* R. — 35. *absentem* om. MRI. (Insertum ex XZ et a Cratandro.)

ita mihi dulcis salus visa est per te missa ab illa. Referes igitur ei plurimam itemque Piliae dicas velim.

IV. (*A. U. C.* 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Ita ut heri tibi narravi vel fortasse hodie — Quintus enim altero die se aiebat — in Nesida VIII. Idus. Ibi Brutus. Quam ille doluit de N o n i s I u l i i s! Mirifice est conturbatus. Itaque sese scripturum aiebat, ut venationem eam, quae postridie ludos Apollinares futura est, proscriberent III. ID. QVINCT. Libo intervenit. Is Philonem, Pompeii libertum, et Hilarum, suum libertum, venisse a Sexto cum litteris ad consules sive quo alio nomine sunt. Earum exemplum nobis legit, si quid videretur. Pauca παρὰ λέξιν, ceteroqui et satis graviter et non contumaciter. Tantum addi placuit, quod erat C O S S. solum, ut esset, PRAETT. TRIBB. PLEB. SENATVI; ne illi non proferrent eas, quae ad ipsos missae essent. 2. Sextum autem nuntiant cum una solum legione fuisse Karthagine, eique eo ipso die, quo oppidum † Boream cepisset, nuntiatum esse de Caesare; capto oppido, miram laetitiam commutationemque animorum concursumque undique; sed illum ad sex legiones, quas in ulteriore reliquisset, revertisse. Ad ipsum autem Libonem scripsit nihil esse, nisi ad larem suum liceret. Summa postulatorum, ut omnes exercitus dimittantur, qui ubique sint. Haec fere de Sexto. 3. De Buthrotiis undique quaerens, nihil reperiebam. Alii, concisos agripetas; alii, Plancum, acceptis nummis, relictis illis, aufugisse. Itaque non video sciturum me, quid eius sit, ni statim aliquid litterarum. 4. Iter illud Brundisium, de quo dubitabam, sublatum videtur. Legiones enim adventare dicuntur. Haec autem navigatio habet quasdam suspiciones periculi. Itaque constituebam uti ὁμοπλοίᾳ. Paratiorem offendi Brutum, quam audiebam. Nam et ipse Domitius bona plane habet dicrota; suntque navigia praeterea luculenta Sestii, Buciliani, ceterorum. Nam Cassii classem, quae plane bella est, non numero ultra fretum. Illud est mihi submolestum, quod parum Brutus properare videtur. Primum confectorum ludorum nuntios exspectat; deinde, quantum intelligo, tarde est navigaturus, consistens in locis pluribus. Tamen arbitror esse commodius tarde navigare quam omnino non navigare; et si, cum processerimus, exploratiora videbuntur, Etesiis utemur.

---

1. *per te*] *parte* R. — *ei*] *et* pr. M. — *plurimam salutem itemque* I. — 5. *Quintus*] *Quae* RI. — 6. *Esida* RI. — *ibi*] *tibi* MRI. — 8. *eam* Ernestio auctore Schuetzius: *etiam* MRIE. — *est*] *esset* malebat Ernestius. — 9. *in III.* mavult Wesenberg. — *libertum* post *Pompeii* expunxit Lambinus. — 10. *libertum* post *suum* Manutio auctore expunxit E. — 11. *si*] *Dixi* Cod. in mg. Repett. Lamb. et Lambinus 1566. — 12. *ceteroque* pr. M, *cetera* R, *ceteraque* I et corr. M. Cfr. Hand Turs. II. p. 44. — 14. *et senatui* I. — *ad se ipsos* RI et corr. M. — 15. *nuntiavit* I. — *sola* R. — 16. *Carthaginem* R. — *eique*] *iique* M, *Ii quoque* R. — *Eboram* Turnebus, *Bigerram* Schuetzius. — *cepissent* R, *corruisset* I. — 19. *ulteriore Hispania reliquisset* I. — 21. *buthroticis* I. — 24. *sciturum*] *securum* I. — *ni*] *ne* M, *in* R. — *Iter*] *Item* I. — 25. *Brundisinum* Pius. — 28. *sunt. Quae* I. — 29. *Sexti* I. — *Bucilani* MI. — *ceterorumque* I. — 32. *nontios* pr. M. — 35. *Etesiis*] *et testis* M, *et tectis* R, *et testibus* I. (Corr. ex Z.)

V. *(A. U. C.* 710.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Tuas iam litteras Brutus exspectabat; cui quidem ego † non novum attuleram de Tereo Accii. Ille Brutum putabat. Sed tamen rumoris nescio quid afflaverat commissione Graecorum frequentiam non fuisse; quod quidem me minime fefellit. Scis enim, quid ego de Graecis ludis existimem. 2. Nunc audi, quod pluris est quam omnia. Quintus fuit mecum dies complures; et, si ego cuperem, ille vel plures fuisset: sed, quantum fuit, incredibile est, quam me in omni genere delectarit, in eoque maxime, in quo minime satisfaciebat. Sic enim commutatus est totus et scriptis meis quibusdam, quae in manibus habebam, et assiduitate orationis et praeceptis, ut tali animo in rem publicam, quali nos volumus, futurus sit. Hoc cum mihi non modo confirmasset, sed etiam persuasisset, egit mecum accurate multis verbis, tibi ut sponderem se dignum et te et nobis futurum, neque se postulare, ut statim crederes, sed, cum ipse perspexisses, tum ut se amares. Quodnisi fidem mihi fecisset iudicassemque hoc, quod dico, firmum fore, non fecissem id, quod dicturus sum. Duxi enim mecum adolescentem ad Brutum. Sic ei probatum est, quod ad te scribo, ut ipse crediderit, me sponsorem accipere noluerit eumque laudans amicissime mentionem tui fecerit, complexus osculatusque dimiserit. Quamobrem etsi magis est, quod gratuler tibi, quam quod te rogem, tamen etiam rogo, ut, si quae minus antea propter infirmitatem aetatis constanter ab eo fieri videbantur, ea iudices illum abiecisse; mihique credas multum allaturam vel plurimum potius ad illius iudicium confirmandum auctoritatem tuam. 3. Bruto cum saepe iniecissem de ὁμοπλοίᾳ, non perinde, atque ego putaram, arripere visus est. Existimabam μετεωρότερον esse; et hercule erat, et maxime de ludis. At mihi, cum ad villam redissem, Cn. Lucceius, qui multum utitur Bruto, narravit illum valde morari, non tergiversantem, sed exspectantem, si qui forte casus. Itaque dubito, an Venusiam tendam et ibi exspectem de legionibus: si aberunt, ut quidam arbitrantur, Hydruntem, si neutrum erit ἀσφαλές, eodem revertar. Iocari me putas? Moriar, si quisquam me tenet praeter te. Etenim circumspice; sed ante, quam erubesco. 4. O dies in auspiciis Lepidi lepide descriptos et apte ad consilium reditus nostri! Magna ῥοπὴ ad proficiscendum tuis litteris. Atque utinam te illic! Sed ut conducere putabis. 5. Nepotis

---

3. *ego* om. R. — *non* Corrado auctore et cum Ox. Q. delevit Schuetzius. Malim: *ego nuntium novum.* Or. — 4. *Tereo. at ille* R, *te reo. ille* I. (Ut nos, M et mg. Cratandri.) — 6. *quod*] *quae* MRI. (Corr. e Codd. Bosii.) — 7. *existimarem* R. — 8. *plures*] *pluris* MRI. — 9. *quantum*] *quamdiu* Lambinus, ut malebat Ernestius. — 14. *tibi' responderem* RI et pr. M. (Ut nos, corr. M.) — 16. *mihi fidem* I. — 19. *ei*] *et* I. — 20. *voluerit* I. — 21. *gratulor* I. — 24. *allatura - - auctoritate tua* I. — 26. *saepe*] *spem* R. — *accipere* R. — 30. *si*] *sed* pr. M. — *casus occurrant. Itaque* I. — 31. *si aberunt*] *stabunt* R, *stabiliverunt* I. — *quidem* MI. — 32. Post v. *revertar* MRI inserunt Lib. 12. Ep. 3. integram, loco suo ab iisdem non omissam. — *te puta* R. — 33. *tenet*] *te nec* R. — *circumspicies* R. — 34. *ante quam erubesco* cum mg. Crat. Lambinus: *ante erubesco* MRIE. — *in auspiciis*] *inhispicos* I. — *lepide* om. MRI. (Insertum ex X et Cod. Faërni.) — 35. Malim: *in tuis.* Or. — 36. *illic*] *illis* I. — *ut cum duce reputabis* MRI.

epistolam exspecto. Cupidus ille meorum? qui ea, quibus maxime *γαυριῶ*, legenda non putet. Et ais, *μετ' ἀμύμονα.* Tu vero *ἀμύμων.* Ille quidem *ἄμβροτος.* Mearum epistolarum nulla est *συναγωγή*, sed habet Tiro instar septuaginta. Et quidem sunt a te quaedam sumendae. Eas ego oportet perspiciam, corrigam; tum denique edentur.

VI. (A. U. C. 710.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Ego adhuc — perveni enim Vibonem ad Siccam — magis commode quam strenue navigavi; remis enim magnam partem, prodromi nulli. Illud satis opportune: duo sinus fuerunt, quos tramitti oporteret, Paestanus et Vibonensis; utrumque pedibus aequis tramisimus. Veni igitur ad Siccam octavo die e Pompeiano, cum unum diem Veliae constitissem: ubi quidem fui sane libenter apud Thalnam nostrum; nec potui accipi, illo absente praesertim, liberalius. IX. Kal. igitur ad Siccam. Ibi tamquam domi meae scilicet. Itaque obduxi posterum diem. Sed putabam, cum Rhegium venissem, fore, ut ibi *δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντες* cogitaremus, corbitane Patras, an actuariolis ad Leucopetram Tarentinorum, ast inde Corcyram; et, si oneraria, statimne freto, an Syracusis. Hac super re scribam ad te Rhegio. 2. Mehercule, mi Attice, saepe mecum, *ἡ δεῦρ' ὁδός σοι τί δύναται;* cur ego tecum non sum? cur, ocellos Italiae, villulas meas non video? Sed id satis superque, tecum me non esse. Quid fugientem? periculumne? At id nunc quidem, nisi fallor, nullum est. Ad ipsum autem revocat me auctoritas tua. Scribis enim in caelum ferri profectionem meam, sed ita, si ante Kal. Ian. redeam; quod quidem certe enitar. Malo enim vel cum timore domi esse quam sine timore Athenis tuis. Sed tamen prospice, quo ista vergant; mihique aut scribe aut, quod multo malim, affer ipse. Haec hactenus. 3. Illud velim in bonam partem accipias, me agere tecum, quod tibi maiori curae sciam esse quam ipsi mihi. Nomina mea, per deos, expedi, exsolve. Bella reliqua reliqui; sed opus est diligentia. Coheredibus pro Cluviano Kal. Sext. persolutum ut sit; cum Publilio

---

1. *γαυριῶ* om R. — 2. *legenda*] *ableganda* R, *delegenda* I. — 4. *in instar* M. (Latet hic aliquid corrupti, etiam in numero nimis exiguo. Or.) — *Et quidem*] *equidem* MRI. (Ut nos, Cratander.) — *sumenda* MRI. — 8. *adhuc videbo. perveni* I. — *ad*] *et* MRI. (Corr. Cratander.) — 9. *perdomui* I. — 10. *oporteret*] *oportet et* MR. (*oportet: pellicani et prestani* (sic)*: sed et V.* I. Corr. Cratander et Ernestius.) — 11. *praestanii* M. (*prestanus et* mg. M.) — *pedibus equis* ZM, *pedibus* R, *pedibus et equis* I. (Corr. Salmasius.) — *transmisimus* MI. — 12. *Veliae*] *vellem* MR. — *constitisse* R. — 13. *Talanam* MI, *Testam* cum nescio quo apud Ursinum Schuetzius. — 14. *IX.*] *VIII.* R. — 15. *meae utique obduxi* I. — 16. *ut ibi* M: *uti si* R, *utili* I, *ut illic* cum Victorio E. — Pro Graecis spatium vacuum in R. — 17. *a Nactariolis* I. — *Leucopetras* MRI. — 18. *ast* MI: *ac* R, *atque* Lambino auctore E. — 20. *η δευρο οδος σοι δυναται νυν Cur* R. — 21. *satis* om. MRI. (Suppletum in Asc. pr.) — 22. *Quid* om. MRI. — *periculumne? At id* e Cod. Lambinus, Bosius in Curis sec., Schuetzius: *periculum ne ad id* MI, *periculum nec id* R, *periculumne? Id* E. — 23. *ullum* R. — *autem* Schuetzius: *enim* MRIE. — 24. *fieri* I. — 25. *quodque idem* I. — 26. *perspice* RI. — 29. *sciam tibi maiori curae esse* R. — *ipse* MRI. — 30. *exsolvi* MRI. — *reliqua* om. MRI. (Insertum ex XZ et mg. Crat.) — *reliqui - - cum* Orellius: *reliqui. Sed - - diligentia. Coheredibus - - sit. Cum* RIE. — 31. *Duviano* R. — *sextilibus solutum sit* I. — *Publio* R, *Plubio* I.

quo modo agendum sit, videbis. Non debet urgere, quoniam iure non utimur; sed tamen ei quoque satisfieri plane volo. Terentiae vero, quid ego dicam? Etiam ante diem, si potes. Quin, si, ut spero, celeriter in Epirum, hoc, quod satisdato debeo, peto a te, ut ante provideas planeque expedias et solutum relinquas. 4. Sed de his satis; metuoque, ne tu nimium putes. Nunc negligentiam meam cognosce. De Gloria librum ad te misi: at in eo prooemium id est, quod in Academico tertio. Id evenit ob eam rem, quod habeo volumen prooemiorum. Ex eo eligere soleo, cum aliquod *σύγγραμμα* institui. Itaque iam in Tusculano, qui non meminissem me abusum isto prooemio, conieci id in eum librum, quem tibi misi. Cum autem in navi legerem Academicos, agnovi erratum meum. Itaque statim novum prooemium exaravi; tibi misi. Tu illud desecabis, hoc agglutinabis. Piliae salutem dices et Atticae, deliciis atque amoribus meis.

VII. (A. U. C. 710.*)*

CICERO ATTICO S.

1. VIII. Id. Sext. cum a Leucopetra profectus — inde enim tramittebam — stadia circiter CCC. processissem, reiectus sum austro vehementi ad eandem Leucopetram. Ibi cum ventum exspectarem — erat enim villa Valerii nostri, ut familiariter essem et libenter — Rhegini quidam, illustres homines, eo venerunt, Roma sane recentes; in iis Bruti nostri hospes, qui Brutum Neapoli reliquisset. Haec afferebant: edictum Bruti et Cassii, et fore frequentem senatum Kalendis; a Bruto et Cassio litteras missas ad consulares et praetorios; ut adessent, rogare. Summam spem nuntiabant fore, ut Antonius cederet, res conveniret, nostri Romam redirent. Addebant etiam, me desiderari, subaccusari. Quae cum audissem, sine ulla dubitatione abieci consilium profectionis, quo mehercule ne antea quidem delectabar. 2. Lectis vero tuis litteris, admiratus equidem sum, te tam vehementer sententiam commutasse; sed, non sine causa, arbitrabar. Etsi, quamvis non fueris suasor et impulsor profectionis meae, approbator certe fuisti, dummodo Kal. Ian. Romae essem. Ita fiebat, ut, dum minus periculi videretur, abessem, in flammam ipsam venirem. Sed haec, etiamsi non prudenter, tamen *ἀνεμέσητα* sunt; primum quod de mea sententia acta sunt; deinde, etiamsi te auctore, quid debet, qui consilium dat, praestare praeter fidem? 3. Illud admirari satis non potui, quod scripsisti his verbis: V e n i i g i t u r, t u, q u i *εὐθανασίαν*. V e n i. R e l i n q u e s p a t r i a m? An ego relin-

2. *ei quoque satisfieri*] *et satisfieri quoque* I. — *plane volo. Terentiae*] *plavolo Terentiae* M, *volo Publio Terentiae* I. — 7. *missum* Cod. in mg. Repett. Lamb. — *at*] *et* MRI. (Ut nos, Bosius et Cod. in mg. Repett. Lamb.) — 12. *exaravit tibi* pr. M, *exaravit et tibi* RI et corr. M. — 13. *et hoc* I. — 17. *Octavo* IE. — 18. *ab austro* R et Cod. Balliol. — 21. *his* I. — 22. *Hoc* I. — 23. *Bruti et Cassii edictum* I. — 24. *adessent*] *adcensent* pr. M. — 26. *subaccusarique* R, *et subaccusari* I. — 31. *fuisti*] *fuisse id* pr. M, *fuisti . id* RI et corr. M. — 32. *abesse: ut flammam* I. — 33. *hoc* I. — 34. *acta sunt*] *accasum* pr. M, *occasum* corr. M. — 36. *Bene igitur - - Bene* MRI. (Ut nos, Cod. in mg. Repett. Lamb.) — 37. *Relinques* Lambinus in Curis sec. et Bosius: *relinque* MI, *relinquis* RE. (*εὐθανασίαν venaris, relinquis* Asc. tertia, sicque affert Schmid ad Horatii Epp. T. I. p. 441.)

quebam aut tibi tum relinquere videbar? Tu id non modo non prohibebas, verum etiam approbabas. Graviora, quae restant: *Velim σχόλιον aliquod elimes ad me, oportuisse te istuc facere.* Itane, mi Attice? Defensione eget meum factum, praesertim apud te, qui id mirabiliter approbasti? Ego vero istum ἀπολογισμὸν συντάξομαι, sed ad eorum aliquem, quibus invitis et dissuadentibus profectus sum. Etsi quid iam opus est σχολίῳ? Si perseverassem, opus fuisset. „At hoc ipsum non constanter." Nemo doctus unquam — multa autem de hoc genere scripta sunt — mutationem consilii inconstantiam dixit esse. 4. Deinceps igitur haec: *Nam si a Phaedro nostro esset, expedita excusatio esset. Nunc quid respondemus?* Ergo id erat meum factum, quod Catoni probare non possem? flagitii scilicet plenum et dedecoris. Utinam a primo ita tibi esset visum! Tu mihi, sicut esse soles, fuisses Cato. 5. Extremum illud vel molestissimum: *Nam Brutus noster silet;* hoc est, non audet hominem id aetatis monere. Aliud nihil habeo, quod ex iis a te verbis significari putem; et hercule ita est. Nam XVI. Kal. Sept. cum venissem Veliam, Brutus audivit. Erat enim cum suis navibus apud Haletem fluvium, citra Veliam milia passuum III. Pedibus ad me statim. Dii immortales, quam valde ille reditu vel potius reversione mea laetatus, effudit illa omnia, quae tacuerat! ut recordarer illud tuum, nam *Brutus noster silet.* Maxime autem dolebat me Kal. Sext. in senatu non fuisse. Pisonem ferebat in caelum; se autem laetari, quod effugissem duas maximas vituperationes: unam, quam itinere faciendo me intelligebam suscipere, desperationis ac relictionis rei publicae, flentes mecum vulgo querebantur, quibus de meo celeri reditu non probabam; alteram, de qua Brutus et qui una erant — multi autem erant — laetabantur, quod eam vituperationem effugissem, me existimari ad Olympia. Hoc vero nihil turpius quovis rei publicae tempore, sed hoc, ἀναπολόγητον. Ego vero austro gratias miras, qui me a tanta infamia averterit. 6. Reversionis has [speciosas] causas habes, iustas illas quidem et magnas; sed nulla iustior, quam quod tu idem aliis litteris: *Provide, si cui quid debetur, ut sit unde par pari respondeatur. Mirifica enim δυςχρηστία est propter metum armorum.* In freto medio hanc epistolam legi, ut, quid possem providere, in mentem mihi non veniret, nisi ut praesens me ipse defenderem. Sed haec hactenus. Reliqua coram. 7. Antonii edictum legi a Bruto, et horum contra; scriptum praeclare. Sed quid ista edicta

---

1. *prohibebas*] *iubebas* pr. M. An *vetabas*? Or. — 3. *istud* I. — 5. *istum*] *iustum* H. Stephanus. Probat Schneiderus ad Plat. Civ. III. p. 243. (*istum* est: »quem tu impensius modo requiris.« Or.) — 7. *At*] *ad* M. — 8. *autem*] *aut* M. — 9. *dixi* I.— 10. *hoc* RI. — *nostro esset*, *expedita* R: *nostro esse expedita* MI, *nostro*, *expedita* cum Asc. pr. E. — 12. *possim* MRI. (Correxit Ernestius.) — 16. *quod et iis* M, *quod ex his* RI, *quod his* Lambinus. — 17. *Nam cum xv. Kal. Sept. venissem* I.— 18. *Heletem* MRI. (Ut nos, Lambinus.) — *fluvium*] *fretum* RI. (Corr. Victorius. De M non liquet.) — *circa* R et corr. M. — 24. *relegionis* pr. M, *religionis* RI et corr. M. (Ut nos, Beroaldus et Cod. Ball.) — 25. *flentes*] *euntes* Cod. in mg. Repett. Lamb. — *celeri*] *scelere* R. — 30. *speciosas* suspectum Ernestio, *has speciosas* seclusit Luenemannus; nos saltem *speciosas*. Cfr. Wesenberg p. 119. — 32. *provides* RI. — *quod* R et fort. M. — *par pari* seclusit Luenemannus. — 35. *mihi non venisset* R, *non veniret mihi* I. — *ut*] *quod* MRI. Corr. e Codd. Bosii.) — 37. *Bruto*] *utro* RI, *Bruto et Cassio* Lambinus. — *dicta* I.

valeant aut quo spectent, plane non video; nec ego nunc, ut Brutus censebat, istuc ad rem publicam capessendam venio. Quid enim fieri potest? Num quis Pisoni est assensus? Num rediit ipse postridie? Sed abesse hanc aetatem longe a sepulcro negant oportere. 8. Sed obsecro te, quid est quod audivi de Bruto? Piliam *πειράζεσθαι παραλύσει* te scripsisse aiebat. Valde sum commotus; etsi idem, te scribere sperare melius. Ita plane velim. Ei dicas plurimam salutem et suavissimae Atticae. Haec scripsi navigans, cum Pompeianum accederem, XIIII. Kal.

VIII. *(A. U. C.* 710.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Cum sciam, quo die venturus sim, faciam, ut scias. Impedimenta exspectanda sunt, quae Anagnia veniunt; et familia aegra est. Kal. vesperi litterae mihi ab Octaviano. Magna molitur. Veteranos, quiqui Casilini et Calatiae sunt, perduxit ad suam sententiam. Nec mirum: quingenos denarios dat. Cogitat reliquas colonias obire. Plane hoc spectat, ut se duce bellum geratur cum Antonio. Itaque video paucis diebus nos in armis fore. Quem autem sequamur? Vide nomen, vide aetatem. Atque a me postulat, primum ut clam colloquatur mecum vel Capuae vel non longe a Capua. Puerile hoc quidem, si id putat clam fieri posse. Docui per litteras id nec opus esse nec fieri posse. 2. Misit ad me Caecinam quendam Volaterranum, familiarem suum, qui haec pertulit: Antonium cum legione Alaudarum ad urbem pergere, pecunias municipiis imperare, legionem sub signis ducere. Consultabat, utrum Romam cum CIↃ CIↃ CIↃ. veteranorum proficisceretur, an Capuam teneret et Antonium venientem excluderet, an iret ad tres legiones Macedonicas, quae iter secundum mare superum faciunt; quas sperat suas esse. Eae congiarium ab Antonio accipere noluerunt, ut hic quidem narrat, et ei convicium grave fecerunt contionantemque reliquerunt. Quid quaeris? Ducem se profitetur nec nos sibi putat deesse oportere. Equidem suasi, ut Romam pergeret. Videtur enim mihi et plebeculam urbanam et, si fidem fecerit, etiam bonos viros secum habiturus. O Brute, ubi es? quantam *εὐκαιρίαν* amittis! Non equidem hoc divinavi, sed aliquid tale putavi fore. Nunc tuum consilium exquiro. Romamne venio, an hic maneo, an Arpinum — *ἀσφάλειαν* habet is locus — fugiam? Romam; ne desideremur, si quid actum videbitur. Hoc igitur explica. Nunquam in maiore *ἀπορίᾳ* fui.

---

3. *Num*] *nunc* pr. M. — 7. *Ei*] *Et* MI. — *plurimam salutem*] *plus. al.* M. — 8. *accederem. Vale.*· (Epistola nova.) *Quartodecimo Kal. cum* I. — 12. *Anagnia*] *Annia* R, *a Vina* I. — 13. *mihi litterae* R. — *Octaviano redditae sunt. magna* I. — 14. *qui* R, quod praefero. OR. — *sunt* om. MR. — 15. *quingentos* I. — 16. *te* R. — 19. *vel non longe a Capua* om. MRI. (Inserta sunt e Cratandrina et Cod. in mg. Repett. Lamb.) — *si*] *sed* I. — 20. *Docui - - - posse* om. R. — *docui per literis* pr. M, *docui literis* I et corr. M. — 21. *quondam* MI. — 22. *hoc* RI. — *Antonium cum*] *tanto cum* pr. M, *tantum Antonium* Asc. tertia et corr. M. — 23. *sub*] *suis* MRI. (Ut nos, »Alii« apud Pium et Asc. tertia.) — 24. *cum* (spatium) *veteranorum* R, *cum ccc. veteranorum* I, *cum manu veteranorum* corr. M. (Ut nos, pr. M.) — 27. *Eae* R: *et* I, *Hae* E. — *ut hic*] *vel ut* pr. M, *vel ut hic* corr. M. — 28. *grande* I. — 29. *sibi* om. R. — 33. *veniam - - maneam* mavolt Wesenberg. — 34. *locus. Fugiam Romam* R, *locus fugam.* (sic) *Romam* I.

IX. (A. U. C. 710.)

CICERO ATTICO S.

Binae uno die mihi litterae ab Octavio; nunc quidem, ut Romam statim veniam; velle se rem agere per senatum. Cui ego, non posse senatum ante Kal. Ian.; quod quidem ita credo. Ille autem addit, consilio tuo. Quid multa? Ille urget: ego autem *σκήπτομαι*. Non confido aetati. Ignoro, quo animo. Nil sine Pansa tuo volo. Vereor, ne valeat Antonius; nec a mari discedere libet; et metuo, ne quae *ἀριστεία* me absente. Varroni quidem displicet consilium pueri; mihi non. Si firmas copias habet, Brutum habere potest; et rem gerit palam; centuriat Capuae; dinumerat. Iam iamque video bellum. Ad haec rescribe. Tabellarium meum Kalend. Roma profectum sine tuis litteris miror.

X. (A. U. C. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. VII. Id. veni ad me in Sinuessanum. Eodem die vulgo loquebantur Antonium mansurum esse Casilini. Itaque mutavi consilium. Statueram enim recta Appia Romam. Facile me ille esset assecutus. Aiunt enim eum Caesarina uti celeritate. Verti igitur me a Minturnis Arpinum versus. Constitueram, ut V. Idus aut Aquini manerem aut in Arcano. 2. Nunc, mi Attice, tota mente incumbe in hanc curam. Magna enim res est. Tria sunt autem, maneamne Arpini, an propius accedam, an veniam Romam. Quod censueris, faciam. Sed quam primum: avide exspecto tuas litteras. VI. Idus mane in Sinuessano.

XI. (A. U. C. 710.)

CICERO ATTICO S.

1. Nonis accepi a te duas epistolas, quarum alteram Kal. dederas, alteram pridie. Igitur prius ad superiorem. Nostrum opus tibi probari laetor; ex quo *ἄνθη* ipsa posuisti, quae mihi florentiora sunt visa tuo iudicio. Cerulas enim tuas miniatulas illas extimescebam. De Sicca ita est, ut scribis. At st! aegre me tenui. Itaque perstringam sine ulla contumelia Siccae aut Septimiae; tantum, ut sciant *παῖδες παίδων* sine † vallo Luciliano, eum ex Galli Fadii filia liberos habuisse. Atque utinam eum diem videam, cum ista oratio ita libere vagetur, ut etiam in Sic-

---

3. *uno*] *in* M. — *Octaviano* R. — 4. *Cui - - senatum* om. R. — 5. *addit*] *adiit* M, om. R, *ut utar* mg. M. (*credo ut utar consilio* I.) — 9. *Si firmas* Z et Cratander: *Firmas* MRIE. — 10. *centurias* R. — 11. *At hoc* I. — 12. *miror. VI. Kal. veni ad me* Codd. Bosii, *miror. CN. veni ad me* M, *miror. Cneus venit ad me* R, *miror. VI. Arpinum veni ad IIII.* I. (Ut nos, Lallemandus.) — 15. *volgo* M. — 17. *recta via Appia* I. — *esset ille* R. — 18. *Caesariana* R. — *Menturnis* M. — 19. *V. Idus* Mongaltio auctore Lallemandus: *II. Idus* MIE, *pridie Idus* R.— 21. *autem mihi curae: maneamne* I. — *Arpini pocius* pr. M, *Arpini ne an propius* R. (Ut nos, I et corr. M.) — 22. *censuerat* pr. M. — 23. *Suessano* I. — 28. *ἄνθη*] *ante* MI, *antea* R. (Corr. Lambinus.) — *florentia* MRI. (Corr. e mg. Crat.) — 30. *At st! aegre* Bosius: *aste aegre* Z, *hasta ea egre* MR, *hastaca aegre* I, *Ast aegre* Victorio auctore E. — 31. *aut*] *ut* I. — *sciam* MRI. (Corr. Victorius.)— 32. *vallo* MRI: *sillo* Iac. Gronovio auctore E. — *Lucullano* R. — *ex Galli Fadii filia* Cod. in mg. Repett. Lamb.: *ex galifa difilia* M, *ex Gallissa Difilia* I, *ex C. Fadii filia* RE. Cfr. Philipp. 2, 2, 5. — 33. *ut* om. M.

cae domum introeat! Sed illo tempore opus est, †quod fuit illis triumviris. Moriar, nisi facete! Tu vero leges Sexto eiusque iudicium mihi perscribes. *Εἷς ἐμοὶ μύριοι.* Caleni interventum et Calvenae cavebis. 2. Quod vereris, ne *ἀδόλεσχος* mihi tu: quis minus? cui, ut Aristophani Archilochi iambus, sic epistola longissima quaeque optima videtur. Quod me admones, tu vero etiamsi reprehenderes, non modo facile paterer, sed etiam laetarer; quippe; cum in reprehensione est prudentia cum *εὐμενείᾳ*. Ita libenter ea corrigam, quae a te animadversa sunt. Eodem iure, quo Rubriana potius, quam quo Scipionis; et de laudibus Dolabellae deruam cumulum. Attamen est isto loco bella, ut mihi videtur, *εἰρωνεία*, quod eum ter contra cives in acie. Illud etiam malo, indignissimum est hunc vivere, quam: quid indignius? 3. *Πεπλογραφίαν* Varronis tibi probari non moleste fero; a quo adhuc *Ἡρακλείδειον* illud non abstuli. Quod me hortaris ad scribendum, amice tu quidem; sed me scito agere nihil aliud. Gravedo tua mihi molesta est. Quaeso adhibe, quam soles, diligentiam. O TITE tibi prodesse laetor. Anagnini sunt, Mustela *ταξιάρχης* et Laco, qui plurimum bibit. Librum, quem rogas, perpoliam et mittam. 4. Haec ad posteriorem. *Τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος*, quatenus Panaetius, absolvi duobus. Illius tres sunt; sed cum initio divisisset ita, tria genera exquirendi officii esse: unum, cum deliberemus, honestum an turpe sit; alterum, utile an inutile, tertium, cum haec inter se pugnare videantur, quomodo iudicandum sit, qualis causa Reguli, redire honestum, manere utile: de duobus primis praeclare disseruit; de tertio pollicetur se deinceps: sed nihil scripsit. Eum locum Posidonius persecutus. Ego autem et eius librum arcessivi et ad Athenodorum Calvum scripsi, ut ad me *τὰ κεφάλαια* mitteret; quae exspecto: quem velim cohortere et roges, ut quam primum. In eo est *περὶ τοῦ κατὰ περίστασιν καθήκοντος.* Quod de inscriptione quaeris, non dubito, quin *καθῆκον* officium sit, nisi quid tu aliud; sed inscriptio plenior, de officiis. *Προςφωνῶ* autem Ciceroni filio. Visum est non *ἀνοίκειον*. 5. De Myrtilo dilucide. O quales tu semper istos! Itane in D. Brutum? Dii istis! 6. Ego me, ut scripseram, in Pompeianum non abdidi, primo tempestatibus, quibus nil tetrius; deinde

---

1. *quo fuerint illi triumviri* I. F. Gronovio auctore Lallemandus. Comprobo. OR. (*Triumvir.* (sic) R.) — 2. *facete nisi* MR et, teste Bosio, Z. (Ut nos, I et, teste Lambino, Z.) — 3. *ειθε μοι μυριοι* R. — *Caleni*] *talem* MR. — *calvenne* M. — 4. *Quod vereris*] *quereris* R. — *ΔΙΔΟΛΕCΧΟC* M, om. R. (Correxit Victorius.) Malim: *ἀδόλεσχος·* — *ἀδόλεσχος mihi tu?* OR. — 5. *epistola tua longissima* Lambinus. — 6. *vero*] *me* R. — *reprenderes* I. — 7. *quippe; cum* Orellius: *quippe cum* Ceteri. — *reprensione* I. — *est*] *et* MRI, *sit* Corradus. (Corr. Manutius.) — 8. *συμμενεια* R. — 10. *Et tamen* R. — 11. *ter contra*] *percontra* MI, *contra* R. (Corr. Corradus.) — 12. *indignissimum est*] *indignius esse* MRI. (Corr. ex XZ.) — 13. *Ἡρακλειδεῖον* R: *Ἡρακλείδιον* E. — 16. *O Tite*] *Librum meum illum O TITE* Z. — 18. *Haec*] *hoc* R, *Nunc* Schuetzius. — 19. *absolvit* MRI. (Corr. Manutius.)— 21. *deliberamus* I. — *honestum aut turpe* pr. M. — 23. *primis duobus* R. — 24. *deinceps scripturum: sed* RI et corr. M. — 25. *prosecutus* I. Malim: *persecutust.* OR. — *accersivi* MRI. — 26. *calvom* R. — 27. *quae*] *quem* MRI. (Corr. ex XZ.) — 28. *est*] *enim* R et corr. M, *enim est* I. — 29. *quin το καϑηκον* R.— 30. *προσφωνω et ανοικειον* mediis om. R. — 31. *ἀνοίκειον* Baiterus: *ἀνοικεῖον* E. — *De M. Caecilio de Lucide* R. — *qualis* MRI. — 32. *in*] *tu* R. — *Dii*] *de* MRI. (Corr. ex X.) — 33. *nihil* I.

ab Octaviano quotidie litterae, ut negotium susciperem, Capuam venirem, iterum rem publicam servarem; Romam utique statim.

- - - αἴδεσθεν μὲν ἀνήνασθαι, δεῖσαν δ' ὑποδέχθαι.

Is tamen egit sane strenue et agit. Romam veniet cum manu magna; sed est plane puer. Putat senatum statim. Quis veniet? Si venerit, quis, incertis rebus, offendet Antonium? Kal. Ian. erit fortasse praesidio; aut quidem ante depugnabitur. Puero municipia mire favent. Iter enim faciens in Samnium venit Cales, mansit Teani. Mirifica ἀπάντησις et cohortatio. Hoc tu putares? Ob hoc ego citius Romam, quam constitueram. Simul et constituero, scribam. 7. Etsi nondum stipulationes legeram — nec enim Eros venerat — tamen rem pridie Idus velim conficias. Epistolas Catinam, Tauromenium, Syracusas commodius mittere potero, si Valerius interpres ad me nomina gratiosorum scripserit. Alii enim sunt alias; nostrique familiares fere demortui. Publice tamen scripsi, si uti vellet eis Valerius, aut mihi nomina mitteret. 8. De Lepidianis feriis Balbus ad me usque ad III. Kalend. Exspectabo tuas litteras; deque Torquati negotiolo sciturum puto. Quinti litteras ad te misi, ut scires, quam valde cum amaret, quem dolet a te minus amari. Atticae, quoniam, quod optimum in pueris est, hilarula est, meis verbis suavium des volo.

XII. (*A. U. C.* 710.)

CICERO ATTICO S.

Oppii epistolae, quia perhumana erat, tibi misi exemplum. De Ocella, dum tu muginaris nec mihi quidquam rescribis, cepi consilium domesticum. Itaque me pridie Idus arbitror Romae futurum. Commodius est visum frustra me istic esse, cum id non necesse esset, quam, si opus esset, non adesse; et simul, ne intercluderer, metuebam. Ille enim iam adventare potest; etsi varii rumores multique, quos cuperem veros. Nihil tamen certi. Ego vero, quidquid est, tecum potius, quam animi pendeam, cum a te absim, et de te et de me. Sed quid tibi dicam? Bonum animum. De Ἡρακλειδείῳ Varronis, negotia salsa. Me quidem nihil unquam sic delectavit. Sed haec et alia maiora coram.

XIII. a. (*A. U. C.* 710.)

CICERO ATTICO S.

1. O casum mirificum! VI. Idus cum ante lucem de Sinuessano surrexissem venissemque diluculo ad pontem Tirenum, qui est Minturnis,

---

1. *Octavio* I. — 2. *statim veni* (spatium) *Is* I. — 4. *venit* I. — 5. *statim venire. Quis* I. — 6. *incertis in rebus* I. — 8. *Theani* R. — 9. *Ob*] *ab* MI. — 10. *et* MI: *ac* RE. — 11. *nec Emmeros* I. — 12. *Taurominium* RI. — 13. *interpres*] *in tres* M, *Mitres* R, *nitres* I. (Corr. Victorius.) — 14. *alias*] *aliis* I. — 15. *si uti*] *sicuti* I. — *ei Valerium* MRI. (Corr. Victorius.) — *Lepidianis* RI: *Lepedianis* M, *Lepidanis* E. — 16. *feris* MRI. (Corr. Corradus.) — *IIII*. cum Iac. Gronovii operis E. — *deque*] *neque* MRI, *meque de* mg. Repett. Lamb. (Ut nos, Victorius.) — 17. *negotiolo stiturum* X, *negociolos iturum* I. — 18. *doluerat minus* I. — 19. *pueris*] *pluribus* I. — *suavia* R. — 20. *des volo* Z: *des. Vale* E. (*des. Valoppi epistolam* R, *des. Valoppi epistola* I. De M non liquet.) — 23. *Occella* R. — 30. *tibi* om. I. — 31. *Bonum animum. De*] *pono uni enim. De* X et Huralt., *bonum enim de* Z, *bonam enim unde* MRI, *Πονοῦμαι enim. De* Bosius. (Ut nos, Victorius et Helmstad.) — *Me quidem*] *equidem* I. — 35. *Occasum* R. — *v*. MRI. (Ut nos, X.) — 36. *Tiretium* MRI. (Ut nos, XZ.)

in quo flexus est ad iter Arpinas, obviam mihi fit tabellarius, qui me offendit *δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντα*. Ego statim, cedo, inquam, si quid ab Attico. Nondum legere poteramus; nam et lumina dimiseramus nec satis lucebat. Cum autem luceret, ante scripta epistola ex duabus tuis prior mihi legi coepta est. Illa omnium quidem elegantissima. Ne sim salvus, si aliter scribo, ac sentio: nihil legi humanius. Itaque veniam, quo vocas, modo adiutore te. Sed nihil tam *ἀπροςδιόνυσον* mihi primo videbatur quam ad eas litteras, quibus ego a te consilium petieram, te mihi ista rescribere. 2. Ecce tibi altera, qua hortaris *παρ' ἠνεμόεντα Μίμαντα, νήσου ἐπὶ Ψυρίης*, Appiam *ἐπ' ἀριστέρ' ἔχοντα*. Itaque eo die mansi Aquini. Longulum sane iter et via mala; inde postridie mane proficiscens, has litteras dedi * *

XIII. b. (A. U. C. 710.*)*

CICERO ATTICO S.

1. * * * * et quidem, ut a me dimitterem invitissimus, fecerunt Erotis litterae. Rem tibi Tiro narrabit. Tu, quid faciendum sit, videbis. Praeterea, possimne propius accedere — malo enim esse in Tusculano aut uspiam in suburbano — an etiam longius discedendum putes, crebro ad me velim scribas. Erit autem quotidie, cui des. 2. Quod praeterea consulis, quid tibi censeam faciundum, difficile est, cum absim. Verumtamen, si pares aeque inter se, quiescendum: sin; latius manabit, et quidem ad nos, deinde communiter.

XIII. c. (A. U. C. 710.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Avide tuum consilium exspecto. Timeo, ne absim, cum adesse me sit honestius: temere venire non audeo. De Antonii itineribus nescio quid aliter audio, atque ut ad te scribebam. Omnia igitur velim explices et ad me certa mittas. 2. De reliquo quid tibi ego dicam? Ardeo studio historiae — incredibiliter enim me commovet tua cohortatio — quae quidem nec institui nec effici potest sine tua ope. Coram igitur hoc quidem conferemus. In praesentia mihi velim scribas, quibus consulibus C. Fannius M. F. tribunus pl. fuerit. Videor mihi audisse P.

---

2. *Ego tamen statim* R, *Et ego statim* I. — 3. *nundum* pr. M. — 8. *ad eas* Manutius: *ad has* MRE, *de his* I. — 9. *tibi alteras qua* M, *tibi has alteras quas* R. — Graeca om. R. — 10. *Appiam*] *Appiam scilicet* RI et Cod. in mg. Repett. Lamb., item corr. M. — *ἐπ'*] *ἐν* MR. — *αριστερα* R. — 11. *mala* Wesenberg: *amata* X, *mata* Z, *inata* MR, *inepta* IE et Cod. Helmst. — 15. * * *et quidem*] Novae Ep. hinc initium cum Tunstallo fecit Schuetzius: *dedi. Et quidem* MRIE. — *invitissimum* I. — 17. *possim an propius* I. — *esse in* om. I. — 18. *an etiam*] *ante tam* M, *an* I. — *putas* MRI. (Corr. Corradus.) — 22. *manebit* MI. — 25. *Avide*] Novae Ep. initium hinc faciunt Codd. Bosii in Add. et mg. Cratandri. — 26. *honestius: temere venire* Lambinus et Cod. Bosii (Z) in Add.: *honestius timere venire* pr. M, *honestius. Venire* RIE et corr. M. — 27. *atque ut ad* MRI: *atque ad* cum Lambino E. Cfr. Hand ad Wopkens p. 119. et Turs. I. p. 471. — *te omnia scribam. Omnia* R. — 28. *ego tibi* I. — 32. *consulibus C. Fannius M. F. tr. - - L. Mummio censoribus. Id* Cratander et Cod. in marg. Repett. Lamb.: *consulibus C. Fannius M. F. tr. - - L. Mummio. Id* MR, *consulibus an C. Fannius an M. Fabius tr. - - L. Mummio. Id* I, *censoribus C. Fannius M. F. tr. - - L. Mummio. Id* cum Codd. Bosii E. Wesenbergio p. 119. contra dicenti ante omnia refutandus erat Pighius Ann. ad a. u. c. 611. p. 477.

Africano, L. Mummio censoribus. Id igitur quaero. Tu mihi de iis rebus, quae novantur, omnia certa, clara. III. Id. ex Arpinati.

XIV. (A. U. C. 710.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Nihil erat plane, quod scriberem. Nam cum Puteolis essem, quotidie aliquid novi de Octaviano, multa etiam falsa de Antonio. Ad ea autem, quae scripsisti — tres enim acceperam III. Idus a te epistolas — valde tibi assentior, si multum possit Octavianus, multo firmius acta tyranni comprobatum iri quam in Telluris atque id contra Brutum fore; sin autem vincitur, vides intolerabilem Antonium; ut, quem velis, nescias. 2. O Sestii tabellarium, hominem nequam! Postridie Puteolis Romae se dixit fore. Quod me mones, ut pedetentim, assentior; etsi aliter cogitabam. Nec me Philippus aut Marcellus movet. Alia enim eorum ratio est, et, si non est, tamen videtur. Sed in isto iuvene, quamquam animi satis, auctoritatis parum est. Tamen vide, si forte in Tusculano recte esse possum, ne id melius sit — ero libentius; nihil enim ignorabo — an hoc, cum Antonius venerit. 3. Sed, ut aliud ex alio, mihi non est dubium, quin, quod Graeci καθῆκον, nos officium. Id autem, quid dubitas, quin etiam in rem publicam praeclare caderet? Nonne dicimus, consulum officium, senatus officium, imperatoris officium? Praeclare convenit; aut da melius. 4. Male narras de Nepotis filio. Valde mehercule moveor et moleste fero. Nescieram omnino esse istum puerum. Caninium perdidi, hominem, quod ad me attinet, non ingratum. Athenodorum nihil est quod hortere; misit enim satis bellum ὑπόμνημα. Gravedini, quaeso, omni ratione subveni. Avi tui pronepos scribit ad patris mei nepotem se ex Nonis iis, quibus nos magna gessimus, aedem Opis explicaturum, idque ad populum. Videbis igitur et scribes. Sexti iudicium exspecto.

XV. (A. U. C. 710.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Noli putare pigritia me facere, quod non mea manu scribam; sed mehercule pigritia. Nihil enim habeo aliud, quod dicam; et tamen in tuis quoque epistolis Alexim videor agnoscere. Sed ad rem venio. Ego, si me non improbissime Dolabella tractasset, dubitassem fortasse, utrum remissior essem, an summo iure contenderem. Nunc vero etiam gaudeo mihi causam oblatam, in qua et ipse sentiat et reliqui omnes me ab illo abalienatum; idque prae me feram, et quidem [me] mea

---

1. *his* MRI. (Ut nos, Manutius.) — 7. *tris* RI. — 8. *si multum*] *simul cum* I. — 9. *in Telluris*] *intellexeris* I. — 10. *ut quam* pr. M, *ita ut quae* I. (*ut quem* corr. M.) — 11. *Sesti* I. — 14. *ratio est, et* Wesenberg: *ratio, et* MRIE. — 16. *Tusculanum* MI. — *possim* R. — *ne id* RI: *nec id* M, *idne* cum mg. Repett. Lamb. E. — 17. *hoc*] Fort. *hic.* Or. — 19. *in Repub.* R. — 20. *consultum* M. — *imperatoris officium* om. MRIE. (Ex Z inseruit Lambinus.) — 24. *novi gratum* R. — 25. *omnia* M. — *subveni. Avi tui* auctoribus Mureto et Ernestio Schuetzius: *subveni Quinctus aut tui* X, *subveni. Q. tui* MR, *subveni qui tui* I, *subveni.* [*Quintus*] *tui* E. — 27. *explicatorem* MI et mg. Crat. — 28. *scribis* M. — 31. *facere me* I. — 32. *quid* RI. — 33. *Alexin* R. — *video cognoscere* R. — 37. *alienatum* I. — *quidem* [*me*] *mea* Orellius: *quidem mea causa* M, *quidem me mea causa* R, *quidem me* (om. *mea*) I.

† facere et rei publicae causa, cur illum oderim: quod, cum eam me auctore defendere coepisset, non modo deseruerit, emptus pecunia, sed etiam, quantum in ipso fuit, everterit. 2. Quod autem quaeris, quomodo agi placeat, cum dies venerit, primum velim eiusmodi sit, ut non alienum sit me Romae esse; de quo, ut de ceteris, faciam, ut tu censueris. De summa autem agi prorsus vehementer et severe volo. Etsi sponsores appellare videtur habere quandam δυσωπίαν: tamen hoc, quale sit, consideres velim. Possumus enim, ut sponsores non appellentur, procuratorem introducere — neque enim illi litem contestabuntur —; quo facto non sum nescius sponsores liberari. Sed et illi turpe arbitror eo nomine, quod satisdato debeat, procuratores eius non dissolvere; et nostrae gravitatis ius nostrum sine summa illius ignominia persequi. De hoc quid placeat, rescribas velim; nec dubito, quin hoc totum lenius administraturus sis. 3. Redeo ad rem publicam. Multa mehercule a te saepe ἐν πολιτικῷ genere prudenter; sed his litteris nihil prudentius: quamquam enim † postea in praesentia belle iste puer retundit Antonium, tamen exitum exspectare debemus. At quae contio! Nam est missa mihi. Iurat, ita sibi parentis honores consequi liceat; et simul dextram intendit ad statuam. Μηδὲ σωθείην ὑπό γε τοιούτου! Sed, ut scribis, certissimum esse video discrimen, Cascae nostri tribunatum; de quo quidem ipso dixi Oppio, cum me hortaretur, ut adolescentem totamque causam manumque veteranorum complecterer, me nullo modo facere posse, ni mihi exploratum esset eum non modo non inimicum tyrannoctonis verum etiam amicum fore. Cum ille diceret ita futurum: Quid igitur festinamus? inquam. Illi enim mea opera ante Kalend. Ianuar. nihil opus est. Nos autem eius voluntatem ante Idus Decembr. perspiciemus in Casca. Valde mihi assensus est. Quamobrem haec quidem hactenus. Quod reliquum est, quotidie tabellarios habebis, et, ut ego arbitror, etiam, quid scribas, habebis quotidie. Leptae litterarum exemplum tibi misi; ex quo mihi videtur στρατύλλαξ ille deiectus de gradu. Sed tu, cum legeris, existimabis.

4. Obsignata iam epistola, litteras a te et a Sexto accepi. Nihil iucundius litteris Sexti, nihil amabilius: nam tuae, breves; priores erant uberrimae. Tu quidem et prudenter et amice suades, ut in his locis

1. *facere*] Malim vel *feram* vel deletum v. Or. — *reip. cui illum* M, *reip. ut illum* R, *reip. causa cui illum* I, *reip. caussa ut illum* E. (Ut nos, Manutius et rursus Tunstallus p. 191.) — 2. *deseruit* MI. — 3. *fuerit* MI. — 8. *sponsores non appellentur* Cod. (?) Ursini: *sponsores appellemur* MI, *sponsores appellentur* RE. Fort. *sponsores non appellemus*. Ceterum cfr. F. L. Kelleri librum de Litis Contestatione p. 463. Or. — 9. *procuratorem* MRI et Bosius in Ed. 1580.: *procuratores* cum operis repetitionis Bosianae (apud Plantinum 1582.) E. — *interducere* R. — 11. *non* om. R. — 12. *ignorantia* I. — 13. *et dubito* MI, *et non dubito* R. (Corr. ex XZ et mg. Crat.) — 14. *levius* RI. — 15. *εν εμποντικω* R. — 16. *postea in praesentia*] Malim: *post principia*. Cfr. pro Sestio §. 118. Or. — 17. *retrudit* R, *recondit* I. — 20. *υπο του τοιουτου* R, *εἴ ποτε τοιοῦτο* Asc. tertia. (Ut nos ZM.) — 21. *Appio* MI. — 23. *ullo* MI. — *ni* om. I. — 24. *eum*] *cum* I. — *non* om. I. — 27. *persciemus* MI, *sciemus* R. (Corr. Victorius.) — *Valde mihi* M: *mihi valde* E. — 28. *hoc* R. — *reliquo inest* MI. — 29. *tabellarius habebit* I. — *quid* MRI: *quod* cum Lambino E. — 31. *stratillax* MI, *stratilax* R, *στρατηλάτης* Malaspina auctore Lambinus, *στρατοφύλαξ* Schneiderus in Lex. — *dilectus* MI. — *degradatus. sed* I. — *existumabis* M. — 34. *erant litterae uberrimae* MRI. (Ut nos, Manutius.)

potissimum sim, quoad audiamus, haec, quae commota sunt, quorsus evadant. 5. Sed me, mi Attice, non sane hoc quidem tempore movet res publica; non quo aut sit mihi quidquam carius aut esse debeat; sed desperatis etiam Hippocrates vetat adhibere medicinam. Quare ista valeant; me res familiaris movet: rem dico? immo vero existimatio. Cum enim tanta reliqua sint, ne Terentiae quidem adhuc, quod solvam, expeditum est. Terentiae dico? Scis nos pridem iam constituisse Montani nomine HS. xxv. dissolvere. Pudentissime hoc Cicero petierat, ut fide sua. Liberalissime, ut tibi quoque placuerat, promiseram; Erotique dixeram, ut sepositum haberet. † Non modo; sed iniquissimo fenore versuram facere Aurelius coactus est. Nam de Terentiae nomine, Tiro ad me scripsit te dicere, nummos a Dolabella fore. Male eum credo intellexisse, si quisquam male intelligit; potius, nihil intellexisse. Tu enim ad me scripsisti Cocceii responsum et iisdem paene verbis Eros. 6. Veniendum est igitur vel in ipsam flammam. Turpius est enim privatim cadere quam publice. Itaque ceteris de rebus, quas ad me suavissime scripsisti, perturbato animo, non potui, ut consueram, rescribere. † Consenti in hac cura, ubi sum, ut me expediam; quibus autem rebus, venit quidem mihi in mentem: sed certe constituere nihil possum, priusquam te videro. Qui minus autem ego istic recte esse possim, quam est Marcellus? Sed non id agitur, neque id maxime curo. Quid curem vides. Adsum igitur.

XVI. (A. U. C. 710.*)*

CICERO ATTICO S.

1. Iucundissimas tuas legi litteras. Ad Plancum scripsi: misi; habes exemplum. Cum Tirone quid sit locutus, cognoscam ex ipso. 2. Cum sorore ages attentius, si te occupatione ista relaxaris.

A.

M. CICERO [L.] PLANCO PRAET. DES. S.

3. Attici nostri te valde studiosum esse cognovi, mei vero ita cupidum, ut mehercule paucos aeque observantes atque amantes me habere existimem. Ad paternas enim magnas et veteres et iustas necessitudines magnam attulit accessionem tua voluntas erga me meaque erga te par atque mutua. 4. Buthrotia tibi causa ignota non est: egi enim

---

1. *commoda* MR. — *quorsus* MI: *quorsum* RE. — 3. *aut sit*] *ausit* pr. M, *ea sit* RI et corr. M. (Ut nos, Victorius et Cod. in mg. Repett. Lamb.) — *at esse* R. — 5. *res familiares movent* Cod. in mg. Repett. Lamb. — 6. *solvam*] *solum* MRI. (Corr. Manutius.) — 7. *Terentiae* Lambinus: *Terentiam* MRIE. — 8. *nomen* Lambinus. — *xxii*. MI, *xxxv*. R. (Ut nos, Codd. Bosii.) — *Prudentissime* MR. — *fide sua*] *inde suo* MRI, *de suo* Pius. (Corr. ex XZ.) — 9. *Erotique*] *per te quam* M, *per teque* R, *pro te quae* I. — 10. *Non modo versuram facere, sed iniquissimo fenore coactus est* Pius, *Non modo non fecit; sed* cet. Lambinus. Excidit sane aliquod v. veluti *grandi* cet. Or. Fort. *Non modico sed* cet. Bait. — 13. *nihil* om. I. — 14. *Coccei* R, *Ceteius* I. — *responsum*] *rursum* I. — 16. *suavissime scripsisti*] *suavis scripsisti summe* pr. M. — 17. *Consenti*] *Constitui* Oxon. ψ, quod malim. Or. — 18. *ubi*] *uni* I. — *veni* M. — 19. *mihi quidem* R. — *certe*] Fort. *certi*. Or. — 22. *igitur. Vale*. R. — 25. *scripsi: misi: habes* Cratander: *scripsi unsi habes* pr. M, *scripsi: habes* RIE et corr. M. — 27. *relaxares* M, *relaxaris. Vale* R. — 29. *L.*] *CN.* Pighio auctore Schuetzius. Ego seclusi. Or. — 30. *mei*] *mi* pr. M.

saepe [de ea re tecum] tibique totam rem demonstravi; quae est acta hoc modo: ut primum Buthrotium agrum proscriptum vidimus, commotus Atticus libellum composuit. Eum mihi dedit, ut darem Caesari. Eram enim coenaturus apud eum illo die. Eum libellum Caesari dedi: probavit causam; rescripsit Attico aequa eum postulare; admonuit tamen, ut pecuniam reliquam Buthrotii ad diem solverent. 5. Atticus, qui civitatem conservatam cuperet, pecuniam numeravit de suo. Quod cum esset factum, adiimus ad Caesarem, verba fecimus pro Buthrotiis, liberalissimum decretum abstulimus; quod est obsignatum ab amplissimis viris. Quae cum essent acta, mirari equidem solebam pati Caesarem convenire eos, qui agrum Buthrotium concupissent, neque solum pati sed etiam ei negotio te praeficere. Itaque et ego cum illo locutus sum, et saepius quidem; ut etiam accusarer ab eo, quod parum constantiae suae confiderem: et M. Messalae et ipsi Attico dixit, ut sine cura essent; aperteque ostendebat se praesentium animos — erat enim popularis, ut noras — offendere nolle: cum mare transissent, curaturum se, ut in alium agrum deducerentur. 6. Haec illo vivo. Post interitum autem Caesaris, ut primum ex senatus consulto causas consules cognoscere instituerunt, haec, quae supra scripsi, ad eos delata sunt. Probaverunt causam sine ulla dubitatione seque ad te litteras daturos esse dixerunt. Ego autem, mi Plance, etsi non dubitabam, quin et senatus consultum et lex et consulum decretum ac litterae apud te plurimum auctoritatis haberent, teque ipsius Attici causa velle intellexeram, tamen hoc pro coniunctione et benevolentia nostra mihi sumpsi, ut id a te peterem, quod tua singularis humanitas suavissimique mores a te essent impetraturi. Id autem est, ut hoc, quod te tua sponte facturum esse certo scio, honoris nostri causa libenter, prolixe, celeriter facias. 7. Mihi nemo est amicior nec iucundior nec carior Attico; cuius antea res solum familiaris agebatur eaque magna; nunc accessit etiam existimatio, ut, quod consecutus est magna et industria et gratia, et vivo Caesare et mortuo, id te adiuvante obtineat. Quod si a te erit impetratum, sic velim existimes, me de tua liberalitate ita interpretaturum, ut tuo summo beneficio me affectum iudicem. Ego, quae te velle quaeque ad te pertinere arbitrabor, studiose diligenterque curabo. Da operam, ut valeas.

B.

CICERO PLANCO PRAET. DES. S.

8. Iam antea petivi abs te per litteras, ut, cum causa Buthrotiorum probata a consulibus esset, quibus et lege et senatus consulto permissum erat, VT DE CAESARIS ACTIS COGNOSCERENT, STATVERENT, IVDICARENT,

1. *saepe* [*de ea re tecum*] *tibique*] *saepe de ea tecum tibique* Lambinus in Curis sec. et rursus Ernestio auctore Schuetzius, *saepe tibique* MRI. Verba suspecta nos seclusimus. — 3. *daret* pr. M. — 4. *Eum*] *Cum* I. — 8. *adimus* MI et mg. Crat., *adivimus* R. — 10. *facta* R. — *equidem* Lambinus: *quidem* MRIE. — 12. *etiam*] *eum* I. — 16. *cum autem mare* RI et corr. M. — *transisset* RI. (Corr. Pius. De M non liquet.) — 17. *ut* om. pr. M. — *autem*] *vero* I. — 18. *senatus consulto*] *se* R. — *consules*] *eas* I. — *cognoscerent* pr. M. — 19. *supra* om. I. — 20. *causam*] *causas* MRI. (Ut nos, Corradus et Cod. Ball.) — 21. *quin et*] *qui nec* pr. M. — 24. *id* om. R. — 26. *certe* I. — 27. *non prolixe sed celeriter* I. — 30. *et* ante *vivo* om. R. — 36. *L. Planco* R.

eam rem tu adiuvares, Atticumque nostrum, cuius te studiosum cognovi, et me, qui non minus laboro, molestia liberares. Omnibus enim rebus magna cura, multa opera et labore confectis, in te positum est, ut nostrae sollicitudinis finem quam primum facere possimus. Quamquam intelligimus ea te esse prudentia, ut videas, si ea decreta consulum, quae de Caesaris actis interposita sunt, non serventur, magnam perturbationem rerum fore. 9. Equidem, cum multa — quod necesse erat in tanta occupatione — non probentur, quae Caesar statuerit, tamen otii pacisque causa acerrime illa soleo defendere; quod tibi idem magno opere faciendum censeo; quamquam haec epistola non suasoris est sed rogatoris. Igitur, mi Plance, rogo te et etiam oro, sic mediusfidius, ut maiore studio magisque ex animo agere non possim, ut totum hoc negotium ita agas, ita tractes, ita conficias, ut, quod sine ulla dubitatione apud consules obtinuimus propter summam bonitatem et aequitatem causae, id tu nos obtinuisse non modo facile patiare, sed etiam gaudeas. Qua quidem voluntate te esse erga Atticum saepe praesens et illi ostendisti et vero etiam mihi. Quod si feceris, me, quem voluntate et paterna necessitudine coniunctum semper habuisti, maximo beneficio devinctum habebis; idque ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

C.

CICERO CAPITONI SUO S.

10. Nunquam putavi fore, ut supplex ad te venirem; sed hercule facile patior datum tempus, in quo amorem experirer tuum. Atticum quanti faciam, scis. Amabo te, da mihi et hoc: obliviscere mea causa, illum aliquando suo familiari, adversario tuo, voluisse consultum, cum illius existimatio ageretur. Hoc primum ignoscere est humanitatis tuae; suos enim quisque debet tueri; deinde, si me amas — omitte Atticum —, Ciceroni tuo, quem quanti facias, prae te soles ferre, totum hoc da, ut, quod semper existimavi, nunc plane intelligam, me a te multum amari. 11. Buthrotios cum Caesar decreto suo, quod ego obsignavi cum multis amplissimis viris, liberavisset ostendissetque nobis, se, cum agrarii mare transissent, litteras missurum, quem in agrum deducerentur, accidit, ut subito ille interiret. Deinde, quemadmodum tu scis — interfuisti enim —, cum consules oporteret ex senatus consulto de actis Caesaris cognoscere, res ab iis in Kal. Iun. dilata est. Accessit ad senatus consultum lex, quae lata est a. d. IV. Non. Iun.; quae lex EARVM RERVM, QVAS CAESAR STATVISSET, DECREVISSET, EGISSET, consulibus cognitio-

---

5. *consules* MI. — 6. *sint* MRI. (Corr. in Vb et e Cod. in mg. Repett. Lamb.) — *non serventur magnam*] «In his verbis desinit Codex (M), non quod mutilus sit, sed quia scriptor haud ultra processit. Immediate enim post haec verba, quibus ultima paginae linea fere absolvitur, legitur: *Hic liber est Colucii Pyeri de Stignano.* Ac pone sequitur: *Donatus Acciaiolus emit a Donato Aretino, Leonardi filio.*» DEL FURIA. — 11. *et etiam*] Cfr. Hand Turs. II. p. 522 et 551. — *oro*] *rogo* iterum R. — 12. *maiori* R. — *non agere* R. — 16. *voluntate te esse* Lambinus: *voluntate esse* RIE. Cfr. Hand ad Wopkens p. 14. — 17. *quem voluntatem* (sic) *et quem paterna* I. — 24. *et hoc*] Cfr. Hand Turs. II. p. 518. — 25. *noluisse* I. — 28. *da* om. RI. (Insertum ex XZ. Cfr. Matthiae ad Epp. sel. p. 313.) — 29. *multum* om. I. — 35. *his* I. — *a Kal. Iun.* R. — *Accessit - - lata est* om. R. — 36. *a. d. IV.*] *ad III.* RI.

nem dedit. Causa Buthrotiorum delata est ad consules. Decretum Caesaris recitatum est et multi praeterea libelli Caesaris prolati. Consules de consilii sententia decreverunt secundum Buthrotios; * * Plancum dederunt. 12. Nunc, mi Capito — scio enim, quantum semper apud eos, quibuscum sis, posse soleas, eo plus apud hominem facillimum atque humanissimum, Plancum —, enitere, elabora vel potius eblandire, effice, ut Plancus, quem spero optimum esse, sit etiam melior opera tua. Omnino res huiusmodi videtur esse, ut sine cuiusquam gratia Plancus ipse pro ingenio et prudentia sua non sit dubitaturus, quin decretum consulum, quorum et lege et senatus consulto cognitio et iudicium fuit, conservet; praesertim cum hoc genere cognitionum labefactato acta Caesaris in dubium ventura videantur; quae non modo ii, quorum interest, sed etiam ii, qui illa non probant, otii causa confirmari velint. 13. Quod cum ita sit, tamen interest nostra Plancum hoc animo libenti prolixoque facere. Quod certe faciet, si tu nervulos tuos mihi saepe cognitos suavitatemque, qua nemo tibi par est, adhibueris. Quod ut facias, te vehementer rogo.

D.

CICERO C. CUPIENNIO S.

14. Patrem tuum plurimi feci; meque ille mirifice et coluit et amavit; nec mehercule unquam mihi dubium fuit, quin a te diligerer. Ego quidem id facere non destiti. Quamobrem peto a te in maiorem modum, ut civitatem Buthrotiam subleves decretumque consulum, quod ii secundum Buthrotios fecerunt, cum et lege et senatus consulto statuendi potestatem haberent, des operam, ut Plancus noster quam primum confirmet et comprobet. Hoc te vehementer, mi Cupienni, etiam atque etiam rogo.

E.

CICERO PLANCO PRAET. DES. S.

15. Ignosce mihi, quod cum antea accuratissime de Buthrotiis ad te scripserim, eadem de re saepius scribam. Non mehercule, mi Plance, facio, quo parum confidam aut liberalitati tuae aut nostrae amicitiae; sed cum tanta res agatur Attici nostri, nunc vero etiam existimatio, ut id, quod probavit Caesar, nobis testibus et obsignatoribus, qui et decretis et responsis Caesaris interfueramus, videatur obtinere potuisse, praesertim cum tota potestas eius rei tua sit, ut ea, quae consules decreverunt secundum Caesaris decreta et responsa, non dicam comprobes, sed studiose libenterque comprobes. 16. Id mihi sic erit gratum, ut nulla res gratior esse possit. Etsi iam sperabam, cum has litteras acce-

---

3. *litteras ad Plancum* Manutio auctore Schuetzius. (Fort. excidit *cognitorem*. Or.) — 7. *Omnis* R. — 8. *eiusmodi mihi videtur* R, *huiusmodi mea videtur* I. — *esse* om. R. — 11. *labefacto* R. — 12. *videntur* I. — *ii* om. I. — 13. *confirmare* RI. (Corr. Pius et Faërnus.) — 15. *facies* I. — 16. *tibi nemo* R. — *adhibeas* R. — 20. *plurimum* I. — 21. *Ego* om. I. — 24. *senatus constatuendi* I. — 26. *probet* RI. (Ut nos, mg. Crat. et Cod. in mg. Repett. Lamb.) — 27. *rogo. Vale* R. — 29. *L. Planco* R. — 31. *scripseram* I. — *ea de re* R. — 32. *quod* R. — *confido* R. — 34. *Caesar, nobis*] *Cos. nobis* R, *con.* (sic) *a nobis* I.

pisses, fore, ut ea, quae superioribus litteris a te petissemus, impetrata essent; tamen non faciam finem rogandi, quoad nobis nuntiatum erit te id fecisse; quod magna cum spe exspectamus. Deinde enim confido fore, ut alio genere litterarum utamur tibique pro tuo summo beneficio gratias agamus. Quod si acciderit, velim sic existimes, non tibi tam Atticum, cuius permagna res agitur, quam me, qui non minus laboro quam ille, obligatum fore.

F.

CICERO CAPITONI S.

17. Non dubito, quin mirere atque etiam stomachere, quod tecum de eadem re agam saepius. Hominis familiarissimi et mihi omnibus rebus coniunctissimi permagna res agitur, Attici. Cognovi ego tua studia in amicos, etiam in te amicorum. Multum potes nos apud Plancum iuvare. Novi humanitatem tuam. 18. Scio, quam sis amicis iucundus. Nemo nos in hac causa plus iuvare potest quam tu. Et res ita est firma, ut debet esse, quam consules de consilii sententia decreverunt, cum et lege et senatus consulto cognoscerent. Tamen omnia posita putamus in Planci tui liberalitate; quem quidem arbitramur cum officii sui et rei publicae causa decretum consulum comprobaturum, tum libenter nostra causa esse facturum. Adiuvabis igitur, mi Capito; quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

---

3. *magna* om. I. — 5. *non*] *ut* . . . — 15. *ista* RI. (Corr. Pius, et ita XZ.) — 16. *consilii*] *consulibus* I. — *decreverint* I. — 18. *sui*] *tui* RI. (Corr. Manutius.) — 20. *te vehementer* RI: *vehementer te* Lambinus, *vehementer* E. — 21. *rogo. Vale* R.

PSEUDOCICERONIS

EPISTOLARUM

AD

BRUTUM

LIBRI II.

LIBER I.

I. CICERO BRUTO S. D.

1. L. Clodius, tribunus plebis designatus, valde me diligit vel, ut ἐμφατικώτερον dicam, valde me amat. Quod cum mihi ita persuasum sit, non dubito — bene enim me nosti —, quin illum quoque iudices a me amari. Nihil enim mihi minus hominis videtur quam non respondere in amore iis, a quibus provocere. Is mihi visus est suspicari, nec sine magno quidem dolore, aliquid a suis vel per suos potius iniquos ad te esse delatum, quo tuus animus a se esset alienior. Non soleo, mi Brute, (quod tibi notum esse arbitror,) temere affirmare de altero; est enim periculosum propter occultas hominum voluntates multiplicesque naturas; at Clodii animum perspectum habeo, cognitum, iudicatum. Multa eius indicia, sed ad scribendum non necessaria; volo enim hoc testimonium tibi videri potius quam epistolam. Auctus Antonii beneficio est. Eius ipsius beneficii magna pars a te est. Itaque eum salvis nobis vellet salvum. 2. In eum autem locum rem adductam intelligit — est enim, ut scis, minime stultus —, ut utrique salvi esse non possint; itaque nos mavult. De te vero amicissime et loquitur et sentit. Quare si quis secus ad te de eo scripsit aut si coram locutus est, peto a te etiam atque etiam, mihi ut potius credas, qui et facilius iudicare possum quam ille nescio quis, et te plus diligo. Clodium tibi amicissimum existima civemque talem, qualis et prudentissimus et fortuna optima esse debet.

II. CICERO BRUTO S.

1. Scripta et obsignata iam epistola, litterae mihi redditae sunt a te, plenae rerum novarum; maximeque mirabile, Dolabellam quinque co-

---

Epistolarum harum subditiciarum Liber primus a rhetore aliquo personarum ac rerum gestarum, de quibus verba facit, haud nimis gnaro, adulatore autem Messalae Corvini (cfr. Ep. 15.) viginti vel triginta annis post Ciceronis interitum videtur esse compositus. Antiqua de iis testimonia supersunt apud Plutarchum in Bruto cap. 22., Ammianum Marcellinum 29, 5, 24. et Nonium p. 421. ubi in Codd. aliquot affertur ex Lib. IX. Epp. ad Brutum, non ex primo. Cfr. Tunstalli *Observations* p. 65. Or. — 2. *L.* om. I. — 3. *dicam* om. MR. (Habet Nonius l. l.)— 4. *iudices et a* M. — 6. *his* MR. — 7. *magno meo quidem* I. — *inimicos* Iunta. (i.) — 10. *naturas; at Clodii* M: *naturas. Clodii* RIE. — 12. *iudicia* I. — *testimonium hoc* R. — 14. *Ita* I. — 16. *possimus* malebat Ernestius. — 23. *Scripta et*] Hanc Ep. cum praecedente coniungit Lambinus. In Victoriana altera a. 1571. Libri I. Ep. 1. excipiunt Libri II. Epp. 1 — 7., varie quidem discerptae, et septimae ultimis verbis *tui . XIII. Kalend. Maias* tamquam appendix subiungitur Libri I. Ep. 2. *Scripta et.* Nostrum ordinem exhibet Cod. Mediceus, a quo ut a ceteris notis abest Liber II. — 24. *mirabile* M: *mirabilium* RIE, *mirabiles* i. Malim *memorabilest*. Or.

hortes misisse in Chersonesum. Adeone copiis abundat, ut is, qui ex Asia fugere dicebatur, Europam appetere conetur? Quinque autem cohortibus quidnam se facturum arbitratus est, cum tu eo quinque legiones, optimum equitatum, maxima auxilia haberes? Quas quidem cohortes spero iam tuas esse, quoniam latro ille tam fuit demens. 2. Et tuum consilium vehementer laudo, quod non prius exercitum Apollonia Dyrrhachioque movisti, quam de Antonii fuga audisti, Bruti eruptione, populi Romani victoria. Itaque, quod scribis, postea statuisse te ducere exercitum in Chersonesum nec pati, sceleratissimo hosti ludibrio esse imperium populi Romani, facis ex tua dignitate et e re publica. 3. Quod scribis de seditione, quae facta est in legione quarta, de Antoniis, in bonam partem accipies: magis mihi probatur militum severitas quam tua. Te benevolentiam exercitus equitumque expertum vehementer gaudeo. 4. De Dolabella, ut scribis, si quid habes novi, facies me certiorem; in quo delector me ante providisse, ut tuum iudicium liberum esset cum Dolabella belli gerendi; et id valde pertinuit, ut ego tum intelligebam, ad rem publicam; nunc iudico, ad dignitatem tuam. 5. Quod scribis me maximo otio egisse, ut insectarer Antonios, idque laudas, credo ita videri tibi; sed illam distinctionem tuam nullo pacto probo. Scribis enim, a c r i u s p r o h i b e n d a b e l l a c i v i l i a e s s e q u a m i n s u p e r a t o s i r a c u n d i a m e x e r c e n d a m. Vehementer a te, Brute, dissentio; nec clementiae tuae concedo; sed salutaris severitas vincit inanem speciem clementiae. Quodsi clementes esse volumus, nunquam deerunt bella civilia. Sed de hoc tu videris. De me possum idem, quod Plautinus pater in Trinummo:

Mihi quidem aetas acta ferme est; tua istuc refert maxime.

6. Opprimemini, mihi crede, Brute, nisi providetis. Neque enim populum semper eundem habebitis neque senatum neque senati ducem. Haec ex oraculo Apollinis Pythii edita tibi puta; nihil potest esse verius. XII. Kalend. Maias.

III. M. T. CICERO M. BRUTO S.

1. Nostrae res meliore loco videbantur. Scripta enim ad te certo scio, quae gesta sunt. Quales tibi saepe scripsi consules, tales exstiterunt. Caesaris vero pueri mirifica indoles virtutis. Utinam tam facile eum florentem et honoribus et gratia regere ac tenere possimus, quam facile adhuc tenuimus! Est omnino illud difficilius; sed tamen non diffi-

---

1 et 9. *Chersonesum* RI: *Chersonessum* M, *Cherronesum* E. — 3. *quidnam se* MR: *quid se nam* IE. — *eo*] Cfr. Hand Turs. II. p. 410. — 5. *Et tuum* MI: *Tuum* RE. — 6. *prius tuum exercitum* I. — 10. *e*] *ex* MR. — 11. *de Catoniis* Vb. item pr. M et mg. Crat., *de C. Antonio* Lambinus. — *Antoniis, quod dicam in* I. — 12. *tua*] *tua lenitas* malebat Ernestius. (Est ὀξύμωρον. OR.) — 13. *expertum esse vehementer* I. — 15. *quo delector* MR: *quo valde delector* IE. — 16. *et* om. R. — *pertimuit* M. — 17. *nunc* M: *ut nunc* RIE. — *iudico*] *video* corr. M. — 18. *otio*] *animo* Manutius prob. Ernestio, *odio* Lambinus. — 20. *iracondiam* M. — 21. *neque* I. — 22. *severitas*] *vigor*, alii melius: *rigor* Ammian. Marc. 29, 5, 24. — 23. *voluerimus* I. — 27. *providetis* MRI: *provideritis* E. — 28. *senati*] *senatus* RI. — 29. *edicta* R. — *XII.* M: *XIV.* RIE. — 32. *certe* I. — 33. *sint* RI. — 34. *virtutis . et utinam* pr. M. — 35. *tenere*] *cernere* pr. M. — 36. *diffidimus*] *difficillimum* R.

dimus. Persuasum est enim adolescenti, et maxime per me, eius opera nos esse salvos. Et certe, nisi is Antonium ab urbe avertisset, periissent omnia. 2. Triduo vero aut quatriduo ante hanc rem pulcherrimam timore quodam perculsa civitas tota ad te se cum coniugibns et liberis effundebat. Eadem, recreata a. d. xii. Kalend. Maias te huc venire quam se ad te ire malebat. Quo quidem die magnorum meorum laborum multarumque vigiliarum fructum cepi maximum, si modo est aliquis fructus ex solida veraque gloria. Nam tantae multitudinis, quantam capit urbs nostra, concursus est ad me factus. Ea cum usque in Capitolium deductus, maximo clamore atque plausu in Rostris collocatus sum. Nihil est in me inane; neque enim debet: sed tamen omnium ordinum consensus, gratiarum actio gratulatioque me commovet; propterea quod popularem me esse in populi salute praeclarum est. 3. Sed haec te malo ab aliis. Me velim de tuis rebus consiliisque facias diligentissime certiorem, illudque consideres, ne tua liberalitas dissolutior videatur. Sic sentit senatus, sic populus Romanus, nullos unquam hostes digniores omni supplicio fuisse quam eos cives, qui hoc bello contra patriam arma ceperunt; quos quidem ego omnibus sententiis ulciscor et persequor, omnibus bonis approbantibus. Tu quid de hac re sentias, tui iudicii est. Ego sic sentio, trium fratrum unam et eandem esse causam. 4. Consules duos, bonos quidem sed dumtaxat bonos, amisimus. Hirtius quidem in ipsa victoria occidit, cum paucis diebus magno proelio ante vicisset. Nam Pansa fugerat, vulneribus acceptis, quae ferre non potuit. Reliquias hostium Brutus persequitnr et Caesar. Hostes autem omnes iudicati, qui M. Antonii sectam secuti sunt. Itaque id senatus consultum plerique interpretantur etiam ad tuos sive captivos sive dediticios pertinere. Equidem nihil disserui durius, cum nominatim de C. Antonio decernerem, quod ita statueram, a te cognoscere causam eius senatum oportere. x. Kalend. Maias.

IV. BRUTUS CICERONI S.

1. Quanta sim laetitia affectus, cognitis rebus Bruti nostri et consulum, facilius est tibi existimare quam mihi scribere. Cum alia laudo et gaudeo accidisse, tum quod Bruti eruptio non solum ipsi salutaris fuit sed etiam maximo ad victoriam adiumento. 2. Quod scribis mihi, trium Antoniorum unam atque eandem causam esse; quid ego sentiam, mei iudicii esse: statuo nihil nisi hoc: senatus aut populi Romani iudicium esse de iis civibus, qui pugnantes non interierint. At hoc ipsum, inquies, inique facis, qui hostilis animi in rem publicam homines cives appelles. Immo iustissime. Quod enim nondum senatus censuit nec populus Romanus iussit, id arroganter non praeiudico neque revoco ad arbitrium meum. Illud quidem non muto, quod ei, quem me occidere

9. *Ea cum*] *Cum ea* R, *Ea sum* Pius, *Ea quum* Cratander, *Ab ea quum* Lambinus; item Ernestius, addens *essem* post v. *deductus*; om. Cod. Barberinus apud Garaton. Philipp. 14, 5. p. 554. — 10. *tum maximo* Lambinus. — 13. *me* Grutero auctore del. Schuetzius. — *essem* R. — 14. *aliis audire. Me* I. — 18. *sequor* I. — 21. *bonos consules amisimus* MR. — 32. *est*] *esset* pr. M. — 34. *scribis mihi trium* MI: *scribis trium* RE. — 37. *his* MI. — 38. *iniqui* R.

res non coëgit, neque crudeliter quidquam eripui neque dissolute quidquam remisi, habuique in mea potestate, quoad bellum fuit. Multo quidem honestius iudico magisque quod conducere possit rei publicae, miserorum fortunam non insectari quam infinite tribuere potentibus, quae cupiditatem et arrogantiam incendere possint. 3. Qua in re, Cicero, vir optime atque fortissime, mihique merito et meo nomine et rei publicae carissime, nimis credere videris spei tuae, statimque, ut quisque aliquid recte fecerit, omnia dare ac permittere; quasi non liceat traduci ad mala consilia corruptum largitionibus animum. Quae tua est humanitas, aequo animo te moneri patieris, praesertim de communi salute; facies tamen, quod tibi visum fuerit: etiam ego, cum me docueris. Nunc, Cicero, nunc agendum est, ne frustra oppressum esse Antonium gavisi simus, neu semper primi cuiusque mali excidendi causa sit, ut aliud renascatur illo peius. 4. Nihil iam neque opinantibus aut patientibus nobis adversi evenire potest, in quo non cum omnium culpa, tum praecipue tua futura sit; cuius tantam auctoritatem senatus ac populus Romanus non solum esse patitur, sed etiam cupit, quanta maxima in libera civitate unius esse potest; quam tu non solum bene sentiendo sed etiam prudenter tueri debes. Prudentia porro, quae tibi superest, nulla abs te desideratur nisi modus in tribuendis honoribus. Alia omnia sic adsunt, ut cum quolibet antiquorum comparari possint tuae virtutes. Unum hoc, grato animo liberalique profectum, cautiorem ac moderatiorem liberalitatem desiderat. Nihil enim senatus cuiquam dare debet, quod male cogitantibus exemplo aut praesidio sit. Itaque timeo de consulatu, ne Caesar tuus altius se adscendisse putet decretis tuis, quam inde, si consul factus sit, descensurum. 5. Quodsi Antonius, ab alio relictum regni instrumentum, occasionem regnandi habuit, quonam animo fore putas, si quis auctore, non tyranno interfecto, sed ipso senatu, putet se imperia quaelibet concupiscere posse? Quare tum et facilitatem et providentiam laudabo tuam, cum exploratum habere coepero Caesarem honoribus, quos acceperit, extraordinariis fore contentum. Alienae igitur, inquies, culpae me reum subiicies? Prorsus alienae, si provideri non potuit, ne exsisteret. Quodutinam inspectare possis timorem de illo meum! 6. His litteris scriptis, te consulem factum audivimus. Tum vero incipiam proponere mihi rem publicam iustam et iam suis nitentem viribus, si istuc videro. Filius valet et in Macedoniam cum equitatu praemissus est. Idibus Maiis, ex castris.

---

2. *equidem* mg. Crat. — 3. *conducere - rei publicae* mg. M: *concedere - res publica* MRIE. — 4. *infinita* I. — *petentibus* Bessarionis liber. — 6. *atque* MR: *ac* IE. — *mihique bene merite* (sic) I. — 8. *recte* om. I. — 12. *nunc agendum*] *id agendum* Cod. Oxon. — 13. *mali causa excidendi causa sit*, *cur* Lambinus. — 17. *maxime* MRI. — 20. *sic adsunt* MR: *sic abunde adsunt* IE. — 21. *possint. Tuae virtutes unum hoc - - desiderant* M et liber Bessarionis. (*tuae virtutes* Manutio auctore delevit Lambinus.) — 22. *a grato* Lambinus. — 24. *exemplum* M. — Vv. *de consulatu* expungenda censuit Faërnus. — 25. *escendisse* cum C2dd. Regiis (?) Lallemandus. — 26. *sit*, *esse descensurum* I, *sit ascensurum* Manutio auctore Middletonus. Sed v. Tunstalli *Obs*. p. 392. — 28. *putes* I. — 29. *putat* I. — *facilitatem* MRI: *felicitatem* cum Grutero E. — 32. *subiicies*] *facies* i. — *provideri non potuit* R: *provideri potuit* MIE. — 33. *spectare* R.

V. CICERO BRUTO S.

1. A. d. v. Kalendas Maias, cum de iis, qui hostes iudicati sunt, bello persequendis sententiae dicerentur, dixit Servilius etiam de Ventidio et ut Cassius persequeretur Dolabellam. Cui cum essem assensus, decrevi hoc amplius, ut tu, si arbitrarere utile eque re publica esse, persequerere bello Dolabellam; si minus id commodo rei publicae facere posses sive non existimares e re publica esse, ut in iisdem locis exercitum contineres. Nihil honorificentius potuit facere senatus, quam ut tuum esset iudicium, quid tibi maxime conducere rei publicae videretur. Equidem sic sentio, si manum habet, si castra, si ubi consistat uspiam Dolabella, ad fidem et ad dignitatem tuam pertinere, eum persequi. 2. De Cassii nostri copiis nihil sciebamus. Neque enim ab ipso ullae litterae neque nuntiabatur quidquam, quod pro certo haberemus. Quanto opere autem intersit opprimi Dolabellam, profecto intelligis; cum ut sceleris poenas persolvat, tum ne sit, quo se latronum duces ex Mutinensi fuga conferant. Atque hoc mihi iam ante placuisse, potes ex superioribus meis litteris recordari; quamquam tum et fugae portus erat in tuis castris et subsidium salutis in tuo exercitu. Quo magis nunc liberati, ut spero, periculis, in Dolabella opprimendo occupati esse debemus. Sed haec cogitabis diligentius, statues sapienter; facies nos, quid constitueris et quid agas, si tibi videbitur, certiores. 3. Ciceronem nostrum in vestrum collegium cooptari volo. Existimo omnino absentium rationem sacerdotum comitiis posse haberi; nam etiam factum est antea. C. enim Marius, cum in Cappadocia esset, lege Domitia factus est augur; nec, quo minus id postea liceret, ulla lex sanxit. Est etiam in lege Iulia, quae lex est de sacerdotiis proxima, his verbis: QVI PETET CVIVSVE RATIO HABEBITVR. Aperte indicat posse rationem haberi etiam non praesentis. Hac de re scripsi ad eum, ut tuo iudicio uteretur, sicut in rebus omnibus. Tibi autem statuendum est de Domitio et de Catone nostro. Sed quamvis liceat absentis rationem haberi, tamen omnia sunt praesentibus faciliora. Quodsi statueris in Asiam tibi eundum, nulla erit ad comitia nostros accersendi facultas. 4. Omnino Pansa vivo celeriora omnia putabamus; statim enim collegam sibi subrogavisset; deinde ante praetoria sacerdotum comitia fuissent. Nunc per auspicia longam moram video. Dum enim unus erit patricius magistratus, auspicia ad patres redire non possunt. Magna sane perturbatio! Tu tota de re quid sentias, velim me facias certiorem. III. Nonas Maias.

VI. BRUTUS CICERONI S.

1. Noli exspectare, dum tibi gratias agam. Iampridem hoc ex nostra necessitudine, quae ad summam benevolentiam pervenit, sublatum

---

2. *his* MI. — 3. *etiam*] *et cetera* pr. M. — 5. *utile fore et ex re* I. — 6. *sin* Lambinus. — 7. *e*] *ex* I. — 9. *quid tibi maxime conducere r. p. videretur* Vb (et M): *quid maxime conducere r. p. tibi videretur* RIE. — 12. *ullae erant litterae* R. — 14. *cum*] *tum* I. — 16. *ante*] *in te* MI. — 20. *quid*] *quod* I, *et quid* Middletonus. — 21. *videbitur etiam certiores* R. — 24. *in* om. M. — 26. *PETET* R: *PETIT* MIE. — 29. *et* om. R. — 32. *accersendi* MRI: *arcessendi* E. — 33. *subrogavisset* MR: *subrogasset* IE. — 37. *III. Nonas Maias* M: *Vale. III. Non. Maias* R, *III. Non. Maias Vale* IE.

esse debet. Filius tuus a me abest. In Macedonia congrediemur. Iussus est enim Ambraciam ducere equites per Thessaliam, et scripsi ad eum, ut mihi Heracleam occurreret. Cum eum videro, quoniam nobis permittis, communiter constituemus de reditu eius ad petitionem aut commendationem honoris. 2. Tibi Glycona, medicum Pansae, qui sororem Achilleos nostri in matrimonio habet, diligentissime commendo. Audimus eum venisse in suspicionem Torquato de morte Pansae custodirique ut parricidam. Nihil minus credendum est; quis enim maiorem calamitatem morte Pansae accepit? Praeterea est modestus homo et frugi; quem ne utilitas quidem videatur impulsura fuisse ad facinus. Rogo te, et quidem valde rogo, — nam Achilleus noster non minus quam aequum est laborat —, eripias eum ex custodia conservesque. Hoc ego ad meum officium privatarum rerum aeque atque ullam aliam rem pertinere arbitror. 3. Cum has ad te scriberem litteras, ab Satrio, legato C. Trebonii, reddita est mihi epistola, a Tillio et Deiotaro Dolabellam caesum fugatumque esse. Graecam epistolam tibi misi Cicereii cuiusdam ad Satrium missam. 4. Flavius noster de controversia, quam habet cum Dyrrhachinis hereditariam, sumpsit te iudicem. Rogo te, Cicero, et Flavius rogat, rem conficias. Quin ei, qui Flavium fecit heredem, pecuniam debuerit civitas, non est dubium; neque Dyrrhachini infitiantur, sed sibi donatum aes alienum a Caesare dicunt. Noli pati a necessariis tuis necessario meo iniuriam fieri. xvii. Kalend. Iun. ex castris, ad imam Candaviam.

VII. BRUTUS CICERONI S.

1. L. Bibulus quam carus mihi esse debeat, nemo melius iudicare potest quam tu, cuius tantae pro re publica contentiones sollicitudinesque fuerunt. Itaque vel ipsius virtus vel nostra necessitudo debet conciliare te illi; quo minus multa mihi scribenda esse arbitror. Voluntas enim te movere debet nostra, si modo iusta est aut pro officio necessario suscipitur. In Pansae locum petere constituit. Eam nominationem a te petimus. Neque coniunctiori dare beneficium, quam nos tibi sumus, neque digniorem nominare potes quam Bibulum. 2. De Domitio et Appuleio quid attinet me scribere, cum ipsi per se tibi commendatissimi sint? Appuleium vero tu tua auctoritate sustinere debes. Sed Appuleius in sua epistola celebrabitur. Bibulum noli dimittere e sinu tuo, tantum iam virum, ex quanto, crede mihi, potest evadere, qui vestris paucorum respondeat laudibus.

VIII. CICERO BRUTO S.

1. Multos tibi commendavi, et commendem necesse est. Optimus enim quisque vir et civis maxime sequitur tuum iudicium, tibique omnes

2. *Ambraciam* i: *Ambrachia* M, *Ambracia* RIE. — 3. *Eum cum* R. — 4. *aut commendationem* MRI: *aut ad commendationem* E. — 5. *Glycona* M: *Clitona* R, *Helicona* I, *Glaucona* E. Cfr. Sueton. Aug. 14. — 7. *eum*] *enim* I. — 11. *est aequum* e Codd. Regiis (?) Lallemandus. — 12. *elaborat* I. — 14. *a Satrio* R, *ab Satyro* I. — 15. *epistola mihi* R. — *Tullio* RI. (Ut nos, Vb et M; rursusque Ernestius.) — 16. *Cicereii* MR: *Cytherei* I, *Cycherei* E. — *Satyrum* I. — 18. *assumpsit* R. — 22. *xiiii.* pr. M, *xiii.* R. — 25. *L.* om. RI. — 34. *Appuleius*] *Domitius* I. Cfr. Tunstalli *Obs.* p. 392. — 35. *emittere* R. — *e* M: *ex* RIE. — 39. *commendavi*] *commendo* i. — 40. *maxime* om. I. — *tuum iudicium* MR: *iudicium tuum* IE.

fortes viri navare operam et studium volunt; nec quisquam est, quin ita existimet, meam apud te et gratiam et auctoritatem valere plurimum. 2. Sed C. Nasennium, municipem Suessanum, tibi ita commendo, ut neminem diligentius. Cretensi bello, Metello imperatore, octavum principem duxit; postea in re familiari occupatus fuit. Hoc tempore cum rei publicae partibus, tum tua excellenti dignitate commotus, volt per te aliquid auctoritatis assumere. Fortem virum, Brute, tibi commendo, frugi hominem et, si quid ad rem pertinet, etiam locupletem. Pergratum mihi erit, si eum ita tractaris, ut merito tuo mihi gratias agere possit.

IX. CICERO BRUTO S.

1. Fungerer officio, quo tu functus es in meo luctu, teque per litteras consolarer, nisi scirem iis remediis, quibus meum dolorem tu levasses, te in tuo non egere, ac velim facilius quam mihi, nunc tibi tute medeare. Est enim alienum tanto viro, quantus es tu, quod alteri praeceperit, id ipsum facere non posse. Me quidem cum rationes, quas collegeras, tum auctoritas tua a nimio maerore deterruit. Cum enim mollius tibi ferre viderer, quam deceret virum, praesertim eum, qui alios consolari soleret; accusasti me per litteras gravioribus verbis, quam tua consuetudo ferebat. Itaque iudicium tuum magni aestimans, idque veritus, me ipse collegi; et ea, quae didiceram, legeram, acceperam, graviora duxi tua auctoritate addita. Ac mihi tum, Brute, officio solum erat et naturae; tibi nunc populo et scenae, ut dicitur, serviendum est. Nam cum in te non solum exercitus tui sed omnium civium ac paene gentium coniecti oculi sint, minime decet, propter quem fortiores ceteri sumus, eum ipsum animo debilitatum videri. Quam ob rem accepisti tu quidem dolorem — id enim amisisti, cui simile in terris nihil fuit—, et est dolendum in tam gravi vulnere, ne id ipsum, carere omni sensu doloris, sit miserius quam dolere; sed ut modice, ceteris utile est, tibi necesse est. 3. Scriberem plura, nisi ad te haec ipsa nimis multa essent. Nos te tuumque exercitum exspectamus; sine quo, ut reliqua ex sententia succedant, vix satis liberi videmur fore. De tota re publica plura scribam, et fortasse iam certiora iis litteris, quas Veteri nostro cogitabam dare.

X. CICERO BRUTO S.

1. Nullas adhuc a te litteras habebamus; ne famam quidem, quae declararet te, cognita senatus auctoritate, in Italiam adducere exercitum; quod ut faceres idque maturares, magno opere desiderabat res publica. Ingravescit enim in dies intestinum malum, nec externis hostibus magis quam domesticis laboramus; qui erant omnino ab initio belli, sed faci-

1. *navare*] *dare* I. — 2. *me apud te auctoritate et gratia* R. — 3. *Suessanum*] *vesanum* I. — 4. *octavum*] *octavo in* (= *octavom*) M. — 6. *volt* mg. M: *valuit* M, *voluit* mg. Crat., *valeat* I, *vellet* RE. — 12. *iis* MR: *his* IE. — *tu*] *tum* R. — 13. *quam mihi* I: *quam in tuo mihi* M, *quam tunc mihi* RE, *quam tunc ego mihi* Lambinus. — 14. *enim*] *autem* R. — *quantus* R et Olx., item mg. Crat.: *quam* M, *ut* IE. — *praeceperis* I. — 15. *cum*] *tum* I. — 16. *Et cum eum* I. — 19. *existimans* Cod. Oxon. — 20. *ipsum* I. — 22. *tibi enim nunc* I. — 24. *ceteris* R. — 26. *admisisti* M. — 32. *iis* R: *his* MIE.

lius frangebantur. Erectior senatus erat, non sententiis solum nostris, sed etiam cohortationibus excitatus. Erat in senatu satis vehemens et acer Pansa, cum in ceteros huius generis, tum maxime in socerum; cui consuli non animus ab initio, non fides ad extremum defuit. 2. Bellum ad Mutinam gerebatur, nihil ut in Caesare reprehenderes, nonnulla in Hirtio. Huius belli fortuna, ut in secundis, fluxa; ut in adversis, bona. Erat victrix res publica, caesis Antonii copiis, ipso expulso. Bruti deinde ita multa peccata, ut quodammodo victoria excideret e manibus; perterritos, inermes, saucios non sunt nostri duces persecuti; datumque Lepido tempus est, in quo levitatem eius saepe perspectam maioribus in malis experiremur. Sunt exercitus boni sed rudes Bruti et Planci; sunt fidelissima et maxima auxilia Gallorum. 3. Sed Caesarem meis consiliis adhuc gubernatum, praeclara ipsum indole admirabilique constantia, improbissimis litteris quidam fallacibusque interpretibus ac nuntiis impulerunt in spem certissimam consulatus. Quod simul atque sensi, neque ego illum absentem litteris monere destiti, nec accusare praesentes eius necessarios, qui eius cupiditati suffragari videbantur; nec in senatu sceleratissimorum consiliorum fontes aperire dubitavi. Nec vero ulla in re memini aut senatum meliorem aut magistratus; nunquam enim in honore extraordinario potentis hominis vel potentissimi potius — quandoquidem potentia iam in vi posita est et armis — accidit, ut nemo tribunus plebis, nemo alio magistratu, nemo privatus auctor exsisteret. Sed in hac constantia atque virtute erat tamen sollicita civitas. Illudimur enim, Brute, cum militum deliciis, tum imperatoris insolentia. Tantum quisque se in re publica posse postulat, quantum habet virium; non ratio, non modus, non lex, non mos, non officium valet, non iudicium, non existimatio civium, non posteritatis verecundia. 4. Haec ego multo ante prospiciens fugiebam ex Italia tum, cum me vestrorum edictorum fama revocavit. Incitavisti vero tu me, Brute, Veliae. Quamquam enim dolebam in eam me urbem ire, quam tu fugeres, qui eam liberavisses, quod mihi quoque quondam acciderat, periculo simili, casu tristiore; perrexi tamen Romamque perveni, nulloque praesidio quatefeci Antonium, contraque eius arma nefanda praesidia, quae oblata sunt Caesaris, consilio et auctoritate firmavi. Qui si steterit idem mihique paruerit, satis videmur habituri praesidii. Sin autem impiorum consilia plus valuerint quam nostra, aut imbecillitas aetatis non potuerit gravitatem rerum sustinere, spes omnis est in te. Quamobrem advola, obsecro, atque eam rem publicam, quam virtute atque animi magnitudine magis quam eventis rerum liberavisti, exitu libera. Omnis omnium concursus ad te futurus est. 5. Hortare idem per litteras Cassium. Spes libertatis nusquam nisi in vestrorum castrorum principiis est. Firmos omnino et duces habemus ab occidente et exercitus. Hoc adolescentis praesidium equidem adhuc firmum esse confido; sed ita multi labefactant,

2. *Erat praeterea in* R. — 3. *cum*] *tum* I. — 6. *ut in adversis*] *ita in adversis* R. — 7. *expulso. Bruti deinde* MR: *expulso a Bruto. Deinde* IE. Cfr. Tunstalli *Obs*. p. 232. — 9. *inermis* corr. M, *inermos* Vb. — 12. *et etiam maxime* I. — 24. *cum*] *tum* RI. — 30. *quam*] *a qua* I. — 32. *perspexi* R. — 39. *liberavisti* MR: *liberasti* IE. — 41. *principiis*] *praesidiis* R.

ut, ne moveatur, interdum extimescam. Habes totum rei publicae statum; qui quidem tum erat, cum has litteras dabam. Velim deinceps meliora sint; sin aliter fuerit — quod dii omen avertant! — rei publicae vicem dolebo, quae immortalis esse debebat. Mihi quidem quantulum reliqui est?

XI. BRUTUS CICERONI S.

1. Veteris Antistii talis animus est in rem publicam, ut non dubitem, quin et in Caesare et Antonio se praestaturus fuerit acerrimum propugnatorem communis libertatis, si occasioni potuisset occurrere. Nam, qui in Achaia congressus P. Dolabellae milites atque equites habenti, quodvis adire periculum ex insidiis paratissimi ad omnia latronis, maluerit, quam videri aut coactus esse pecuniam dare aut libenter dedisse homini nequissimo atque improbissimo, is nobis ultra et pollicitus est et dedit HS. xx. ex sua pecunia; et, quod multo carius est, se ipsum obtulit et coniunxit. 2. Huic persuadere cupiimus, ut imperator in castris remaneret remque publicam defenderet. †Statuit id sibi, quoniam exercitum dimisisset. Statim vero rediturum ad nos confirmavit, legatione suscepta, nisi praetorum comitia habituri essent consules. Nam illi ita sentienti de re publica magno opere auctor fui, ne differret tempus petitionis suae. Cuius factum omnibus gratum esse debet, qui modo iudicant hunc exercitum esse rei publicae; tibi tanto gratius, quanto maiore et animo gloriaque libertatem nostram defendis, et dignitate, si contigerit nostris consiliis exitus, quem optamus, perfuncturus es. Ego etiam, mi Cicero, proprie familiariterque te rogo, ut Veterem ames velisque esse quam amplissimum; qui etsi nulla re deterreri a proposito potest, tamen excitari tuis laudibus indulgentiaque poterit, quo magis amplexetur ac tueatur iudicium suum; et mihi gratissimum erit.

XII. CICERO BRUTO S.

1. Etsi daturus eram Messalae Corvino continuo litteras, tamen Veterem nostrum ad te sine litteris meis venire nolui. Maximo in discrimine res publica, Brute, versatur victoresque rursus decertare cogimur. Id accidit M. Lepidi scelere et amentia. Quo tempore cum multa propter eam curam, quam pro re publica suscepi, graviter ferrem, tum nihil tuli gravius quam me non posse matris tuae precibus cedere, non sororis. Nam tibi, quod mihi plurimi est, facile me satisfacturum arbitrabar. Nullo enim modo poterat causa Lepidi distingui ab Antonio:

---

4. *debeat* I. — *aliquantulum* I. — 5. *est. Vale* R. — 7. *in re p.* Cod. Balliol., probante I. Gronovio. — 8. *et* ante *in* om. I. — 10. *congressus P. Dolabellae - - habenti* R: *congressus, P. Dolabella - - habente* MIE, *congressus primo Dolabella - - habente* e C1d. regio (?) Lallemandus. — 13. *et* ante *pollicitus* om. I. — 14. *sestertia xx.* M. — 15. *cupiimus* Vb: *cupimus* M et mg. Crat., *cupivimus* e Cod. regio Lallemandus, *coepimus* RIE. — 16. *et statuit* I. — *id* MI: *eundum* RE. — 17. *se rediturum* Lambinus. — 19. *magno opere* om. I. — 21. *iudicarint* I. — *esse utilem rei p.* I. — 22. *maiore et* MR: *maiore ex* I, *maiore* Vb, *et maiore* E.— *dignitate* MR: *dignitatem* IE. — 23. *perfunctus* C1d. Oxon., *perfructurus* Lambinus. (Vv. *perfuncturus es* deleta malebat Gruterus.) — 24. *etiam*] *etiam atque etiam* Weiskius. Cfr. Hand Turs. II. p. 551. — 27. *et*] *id* R. — *gravissimum* I. — 29. *continuo* om. R. — 31. *Brute* om. I. — 34. *nihil etiam tuli* I. — 35. *plurimum* I.— 36. *ab Antonii* Lambinus. Cfr. pro Sex. Rosc. Amer. C. 48.

omniumque iudicio etiam durior erat, quod, cum honoribus amplissimis a senatu esset Lepidus ornatus, tum etiam paucis ante diebus praeclaras litteras ad senatum misisset, repente non solum recepit reliquias hostium, sed bellum acerrime terra marique gerit; cuius exitus qui futurus sit, incertum est. Ita cum rogamur, ut misericordiam liberis eius impertiamus, nihil affertur, quo minus summa supplicia, si — quod Iuppiter omen avertat! — pater puerorum vicerit, subeunda nobis sint. 2. Nec vero me fugit, quam sit acerbum parentum scelera filiorum poenis lui. Sed hoc praeclare legibus comparatum est, ut caritas liberorum amiciores parentes rei publicae redderet. Itaque Lepidus crudelis in liberos, non is, qui Lepidum hostem iudicat. Atque ille si armis positis de vi damnatus esset, quo in iudicio certe defensionem non haberet, eandem calamitatem subirent liberi bonis publicatis. Quamquam, quod tua mater et soror deprecatur pro pueris, id ipsum et multa alia crudeliora nobis omnibus Lepidus, Antonius et reliqui hostes denuntiant. Itaque maximam spem hoc tempore habemus in te atque exercitu tuo. Cum ad rei publicae summam, tum ad gloriam et dignitatem tuam vehementer pertinet, te, ut ante scripsi, in Italiam venire quam primum. Eget enim vehementer cum viribus tuis, tum etiam consilio res publica. 3. Veterem pro eius erga te benevolentia singularique officio libenter ex tuis litteris complexus sum; eumque cum tui, tum rei publicae studiosissimum amantissimumque cognovi. Ciceronem meum propediem, ut spero, videbo; tecum enim illum et te in Italiam celeriter esse venturum confido.

XIII. BRUTUS CICERONI S.

1. De M. Lepido vereri me cogit reliquorum timor. Qui si eripuerit se nobis, — quod velim temere atque iniuriose de illo suspicati sint homines! — oro atque obsecro te, Cicero, necessitudinem nostram tuamque benevolentiam obtestans, sororis meae liberos obliviscaris esse Lepidi filios meque iis in patris locum successisse existimes. Hoc si a te impetro, nihil profecto dubitabis pro iis suscipere. Aliter alii cum suis vivunt; nihil ego possum in sororis meae liberis facere, quo possit expleri voluntas mea aut officium. Quid vero aut mihi tribuere boni possunt, si modo digni sumus, quibus aliquid tribuatur; aut ego matri ac sorori puerisque illis praestaturus sum, si nihil valuerit apud te reliquumque senatum contra patrem Lepidum Brutus avunculus? 2. Scribere multa ad te neque possum prae sollicitudine ac stomacho, neque debeo. Nam si in tanta re tamque necessaria verbis mihi opus est ad te excitandum et confirmandum, nulla spes est facturum te, quod volo et quod oportet. Quare noli exspectare longas preces; intuere me ipsum, qui hoc a te, vel a Cicerone, coniunctissimo homine, privatim

---

4. *acerrime* MRI: *acerrimum* E. — 5. *Ita* MI: *Itaque* RE. — *impertiamur* I. — 8. *parentum* MRI: *parentium* E. — 15. *Lepidus et Antonius* I. — *etiam reliqui* R. — 16. *Cum*] *Tum* I. — 18. *te, ut ante scripsi, in Italiam* MR: *te in Italiam, ut ante scripsi* IE. — 19. *cum*] *tum* I. — 23. *et te* vel delendum vel in *esse* mutandum censebat Manutius. — 27. *tuamque benevolentiam* Vb (et M): *tuamque in me benevolentiam* RIE. — 29. *iis* MR: *his* IE. — 30. *iis* M: *his* IE, *me* R. — 31. *nihil ego non possum* Lambinus. — *liberos* RI. — 40. *hoc a te, vel* MRI: *hoc vel* E.

vel a consulari [tali] viro, remota necessitudine privata, debeo impetrare. Quid sis facturus, velim mihi quam primum rescribas. Kalend. Quinct. ex castris.

XIV. CICERO BRUTO S.

1. Breves litterae tuae: breves dico? immo nullae. Tribusne versiculis his temporibus Brutus ad me? Nihil scripsissem potius. Et requiris meas. Quis unquam ad te tuorum sine meis venit? Quae autem epistola non pondus habuit? Quae si ad te perlatae non sunt, ne domesticas quidem tuas perlatas arbitror. Ciceroni scribis te longiorem daturum epistolam. Recte id quidem; sed haec quoque debuit esse plenior. Ego autem, cum ad me de Ciceronis abs te discessu scripsisses, statim extrusi tabellarios litterasque ad Ciceronem, ut, etiamsi in Italiam venisset, ad te rediret. Nihil enim mihi iucundius, nihil illi honestius. Quamquam aliquoties ei scripseram sacerdotum comitia mea summa contentione in alterum annum esse reiecta; quod ego cum Ciceronis causa elaboravi, tum Domitii, Catonis, Lentuli, Bibulorum: quod ad te etiam scripseram. Sed videlicet cum illam pusillam epistolam tuam ad me dabas, nondum erat tibi id notum. 2. Quare omni studio a te, mi Brute, contendo, ut Ciceronem meum ne dimittas tecumque deducas; quod ipsum, si rem publicam, cui susceptus es, respicis, tibi iam iamque faciendum est. Renatum enim bellum est; idque non parvo scelere Lepidi. Exercitus autem Caesaris, qui erat optimus, non modo nihil prodest, sed etiam cogit exercitum tuum flagitari; qui si Italiam attigerit, erit civis nemo, quem quidem civem appellari fas sit, qui se non in tua castra conferat. Etsi Brutum praeclare cum Planco coniunctum habemus. Sed non ignoras, quam sint incerti animi hominum et infecti partibus, et exitus proeliorum. Quin etiam, si, ut spero, vicerimus, tamen magnam gubernationem tui consilii tuaeque auctoritatis res desiderabit. Subveni igitur, per deos, idque quam primum; tibique persuade, non te Idibus Martiis, quibus servitutem a tuis civibus reppulisti, plus profuisse patriae quam, si mature veneris, profuturum. Pridie Idus Quinct.

XV. CICERO BRUTO S.

1. Messalam habes. Quibus igitur litteris tam accurate scriptis assequi possum, subtilius ut explicem, quae gerantur quaeque sint in re publica, quam tibi is exponet, qui et optime omnia novit et elegantissime expedire et deferre ad te potest? Cave enim existimes, Brute, — quamquam non necesse est ea me ad te, quae tibi nota sunt, scribere: sed tamen tantam omnium laudum excellentiam non queo silentio praeterire —, cave putes probitate, constantia, cura, studio rei publicae quidquam illi esse simile; ut eloquentia, qua mirabiliter excellit, vix in eo locum ad laudandum habere videatur. Quamquam in hac ipsa,

---

1. *tali* om. corr. M. Nos seclusimus. — *debeo impetrare* MR: *impetrare debeo* IE. — 5. *litterae tuae* MR: *tuae litterae* IE. — 6. *scripsisses* Middletonus. — 12. *ad Ciceronem dedi, ut* R. — 19. *adducas* I. — 26. *incerti et animi hominum, infecti* Lambinus. Cfr. Tunstalli *Obs.* p. 382. — 28. *res publica desiderabit* I. — 30. *reppulisti* MRI: *depulisti* Ernestius. — 31. *Pridie* R: *II.* MIE. — 37. *necesse est* MR: *est necesse* IE. — *sint* I.

sapientia plus apparet; ita gravi iudicio multaque arte se exercuit in verissimo genere dicendi. Tanta autem industria est tantumque evigilat in studio, ut non maxima ingenio, quod in eo summum est, gratia habenda videatur. 2. Sed provehor amore. Non enim id propositum est huic epistolae, Messalam ut laudem, praesertim ad Brutum, cui et virtus illius non minus quam mihi nota est, et haec ipsa studia, quae laudo, notiora. Quem cum a me dimittens graviter ferrem, hoc levabar uno, quod ad te tamquam ad alterum me proficiscens et officio fungebatur et laudem maximam sequebatur. Sed haec hactenus. 3. Venio nunc longo sane intervallo ad quandam epistolam, qua mihi multa tribuens, unum reprehendebas, quod in honoribus decernendis essem nimius et tamquam prodigus. Tu hoc: alius fortasse, quod in animadversione poenaque durior; nisi fortasse utrumque tu. Quod si ita est, utriusque rei meum iudicium studeo tibi esse notissimum; neque solum, ut Solonis dictum usurpem, qui et sapientissimus fuit ex septem et legum scriptor solus ex septem. Is rem publicam contineri duabus rebus dixit, praemio et poena. Est scilicet utriusque rei modus sicut reliquarum, et quaedam in utroque genere mediocritas; sed non tanta de re propositum est hoc loco disputare. 4. Quid ego autem secutus hoc bello sim in sententiis dicendis, aperire non alienum puto. Post interitum Caesaris et vestras memorabiles Idus Martias, Brute, quid ego praetermissum a vobis quantamque impendere rei publicae tempestatem dixerim, non es oblitus. Magna pestis erat depulsa per vos, magna populi Romani macula deleta: vobis vero parta divina gloria; sed instrumentum regni delatum ad Lepidum et Antonium; quorum alter inconstantior, alter impurior, uterque pacem metuens, inimicus otio. His ardentibus perturbandae rei publicae cupiditate, quod opponi posset praesidium, non habebamus. Erexerat enim se civitas, in retinenda libertate consentiens. 5. Nos tum nimis acres; vos fortasse sapientius excessistis urbe ea, quam liberaratis; Italiae sua vobis studia profitenti remisistis. Itaque cum teneri urbem a parricidis viderem, nec te in ea nec Cassium tuto esse posse, eamque armis oppressam ab Antonio, mihi quoque ipsi esse excedendum putavi. Tetrum enim spectaculum, oppressa ab impiis civitas, opitulandi potestate praecisa. Sed animus idem qui semper, infixus in patriae caritate, discessum ab eius periculis ferre non potuit. Itaque in medio Achaico cursu, cum Etesiarum diebus Auster me in Italiam quasi dissuasor mei consilii rettulisset, te vidi Veliae, doluique vehementer. Cedebas enim, Brute, cedebas; quoniam Stoici nostri negant, fugere sapientis. 6. Romam ut veni, statim me obtuli Antonii sceleri atque dementiae; quem cum in me incitavissem, consilia inire coepi Brutina plane — vestri enim haec sunt propria sanguinis — rei publicae liberandae. Longa sunt, quae restant, praetereunda; sunt enim de me: tantum dico, Caesarem

---

1. *sapientiae* Faërnus. — 2. *vigilat* Gulielmius. — 9. *assequebatur* I. — 13. *forte* Lambinus. Cfr. Hand Turs. II. p. 728. — 14. *studeo tibi* MRI: *tibi cupio* E. — 15. *sapiens unus fuit* MRI. (Corr. Victorius in Var. Lectt. 23, 7.) — 16. *contineri duabus rebus* M: *duabus rebus contineri* RIE. — 18. *tantum* R. — 20. *alienum non puto aperire* I. — *C. Caesaris* I. — 26. *otii* e Codd. regiis (?) Lallemandus. — *Iis* R. — 29. *liberarastis* (sic) M, *liberastis* I. — 34. *idem qui semper, infixus in* MRI: *idem, qui semper infixus est in* E. — 38. *vestri* i.

hunc adolescentem, per quem adhuc sumus, si verum fateri volumus, fluxisse ex fonte consiliorum meorum. 7. Huic habiti a me honores nulli quidem, Brute, nisi debiti; nulli, nisi necessarii. Ut enim primum libertatem revocare coepimus, cum se nondum ne Decimi quidem Bruti divina virtus ita commovisset, ut iam id scire possemus; atque omne praesidium esset in puero, qui a cervicibus nostris avertisset Antonium: quis honos ei non fuit decernendus? Quamquam ego illi tum verborum laudem tribui, eamque modicam. Decrevi etiam imperium; quod quamquam videbatur illi aetati honorificum, tamen erat exercitum habenti necessarium. Quid enim est sine imperio exercitus? Statuam Philippus decrevit, celeritatem petitionis primo Servius, post maiorem etiam Servilius. Nihil tum nimium videbatur. 8. Sed nescio quomodo facilius in timore benigni quam in victoria grati reperiuntur. Ego enim, D. Bruto liberato, cum laetissimus ille civitati dies illuxisset, idemque casu Bruti natalis esset, decrevi, ut in fastis ad eum diem Bruti nomen adscriberetur: in eoque sum maiorum exemplum secutus, qui hunc honorem mulieri Larentiae tribuerunt, cui vos pontifices ad aram in Velabro facere soletis. Quod ego cum dabam Bruto, notam esse in fastis gratissimae victoriae sempiternam volebam. Atque illo die cognovi haud paullo plures in senatu malevolos esse quam gratos. Eos per ipsos dies effudi, si ita vis, honores in mortuos, Hirtium et Pansam, Aquilam etiam. Quod quis reprehendit, nisi qui, deposito metu, praeteriti periculi fuerit oblitus? 9. Accedebat ad beneficii memoriam gratam ratio illa, quae etiam posteris esset salutaris. Exstare enim volebam in crudelissimos hostes monumenta odii publici sempiterna. Suspicor illud tibi minus probari, quod a tuis familiaribus, optimis illis quidem viris sed in re publica rudibus, non probabatur, quod, ut ovanti introire Caesari liceret, decreverim. Ego autem — sed erro fortasse: nec tamen is sum, ut mea me maxime delectent — nihil mihi videor hoc bello sensisse prudentius. Cur autem ita sit, aperiendum non est, ne magis videar providus fuisse quam gratus. Hoc ipsum nimium; quare alia videamus. D. Bruto decrevi honores, decrevi L. Planco. Praeclara illa quidem ingenia, quae gloria invitantur; sed senatus etiam sapiens, qui, qua quemque re putat, modo honesta, ad rem publicam iuvandam posse adduci, hac utitur. At in Lepido reprehendimur; cui cum statuam in Rostris statuissemus, iidem illam evertimus. Nos illum honore studuimus a furore revocare. Vicit amentia levissimi hominis nostram prudentiam. Nec tamen tantum in statuenda Lepidi statua factum est mali, quantum in evertenda boni. 10. Satis multa de honoribus; nunc de poena pauca dicenda sunt. Intellexi enim ex tuis saepe litteris te in iis, quos bello devicisti, clementiam tuam velle laudari. Existimo equidem nihil a te

---

13. *reperimur* i. — 17. *Laurentiae* R. — *cui vos*] *vos cuius* RI et pr. M, *vos cuivis* corr. M, *cuius vos* Vb. — *Velabro sacrificium facere* MRI. (Ut nos, Lambinus et Cod. Oxon.) — 19. *sempiternam memoriam volebam* I. — *haud paullo* Vb: *paullo* MRIE. (*multo* malebat Ernestius.) — 22. Fort. *reprehendet*. Or. — 24. *esset*] *posset esse* i et Cod. Oxon. — 25. *tibi minus* MR: *minus tibi* IE. — 26. *a* M: *ab* RIE. — *quidem illis* R. — 27. *probatur* I. — 31. *fuisse* om. I. — 33. *qua quemque*] *quacunque* I. — 36. *illum etiam honore* I. — 39. *dicenda sunt* MR: *sunt dicenda* IE. — 40. *his* I. — 41. *nil* I.

nisi sapienter. Sed sceleris poenam praetermittere — id enim est, quod vocatur ignoscere — etiamsi in ceteris rebus tolerabile est, in hoc bello perniciosum puto. Nullum enim bellum civile fuit in nostra re publica omnium, quae memoria mea fuerunt, in quo bello non, utracunque pars vicisset, tamen aliqua forma esset futura rei publicae. Hoc bello victores quam rem publicam simus habituri, non facile affirmarim; victis certe nulla unquam erit. Dixi igitur sententias in Antonium, dixi in Lepidum severas; neque tam ulciscendi causa, quam ut et in praesens sceleratos cives timore ab impugnanda patria deterrerem; et in posterum documentum statuerem, ne quis talem amentiam vellet imitari. 11. Quamquam haec quidem sententia non magis mea fuit quam omnium; in qua videtur illud esse crudele, quod ad liberos, qui nihil meruerunt, poena pervenit. Sed id et antiquum est et omnium civitatum; siquidem etiam Themistocli liberi eguerunt. Et, si iudicio damnatos eadem poena sequitur cives, qui potuimus leniores esse in hostes? Quid autem queri quisquam potest de me, qui, si vicisset, acerbiorem se in me futurum fuisse confiteatur necesse est? Habes rationem mearum sententiarum, de hoc genere dumtaxat honoris et poenae. Nam de ceteris rebus quid senserim quidque censuerim, audisse te arbitror. 12. Sed haec quidem non ita necessaria; illud valde necessarium, Brute, te in Italiam cum exercitu venire quam primum. Summa est exspectatio tui; quodsi Italiam attigeris, ad te concursus fiet omnium. Sive enim vicerimus — qui quidem pulcherrime viceramus, nisi Lepidus perdere omnia et perire ipse cum suis concupivisset —, tua nobis auctoritate opus est ad collocandum aliquem civitatis statum: sive etiamnunc certamen reliquum est, maxima spes est cum in auctoritate tua, tum in exercitus tui viribus. Sed propera, per deos! Scis, quantum sit in temporibus, quantum in celeritate. 13. Sororis tuae filiis quam diligenter consulam, spero te ex matris et ex sororis litteris cogniturum. Qua in causa maiorem habeo rationem tuae voluntatis, quae mihi carissima est, quam, ut quibusdam videor, constantiae meae. Sed ego nulla in re malo quam te amando constans et esse et videri.

XVI. BRUTUS CICERONI S.

1. Particulam litterarum tuarum, quas misisti Octavio, legi, missam ab Attico mihi. Studium tuum curaque de salute mea nulla me nova voluptate affecit. Non solum enim usitatum sed etiam quotidianum est aliquid audire de te, quod pro nostra dignitate fideliter atque honorifice dixeris aut feceris. At dolore, quantum maximum capere animo possum, eadem illa pars epistolae scripta ad Octavium de nobis affecit. Sic enim illi gratias agis de re publica, tam suppliciter ac demisse, — quid scribam? pudet condicionis ac fortunae; sed tamen scribendum est —: commendas nostram salutem illi; quae morte qua non perniciosior? ut

6. *sumus* I et pr. M. — 10. «*documentum* suspectum Grutero defendit Gronov. Obss. IV. 11. p. 648.» Schuetzius. — 13. *et* ante *antiquum* om. I. — 14. *Themistoclis* I. — 16. *quisquam potest* MR: *potest quisquam* IE. — *de se* corr. M. — *qui se si vicisset acerbiorem in* I. — 21. *quodsi* MR: *qui si* IE. — 27. *Scis, quantum* MR: *Scis enim, quantum* IE. — 32. *et* ante *videri* om. I. — 38. *maximum capere animo* MR: *animo maximum capere* IE. — 39. *scripta* MR: *scriptae* IE. — 42. *quae qua morte* R.

prorsus prae te feras non sublatam dominationem sed dominum commutatum esse. Verba tua recognosce, et aude negare servientis adversus regem istas esse preces. Unum ais esse, quod ab eo postuletur et exspectetur: ut eos cives, de quibus viri boni populusque Romanus bene existimet, salvos velit. Quid, si nolit, non erimus? Atqui non esse quam esse per illum praestat. 2. Ego mediusfidius non existimo tam omnes deos aversos esse a salute populi Romani, ut Octavius orandus sit pro salute cuiusquam civis, non dicam pro liberatoribus orbis terrarum. Iuvat enim magnifice loqui et certe decet adversus ignorantes, quid pro quoque timendum aut a quoque petendum sit. Hoc tu, Cicero, posse fateris Octavium, et illi amicus es? aut, si me carum habes, vis Romae videri; cum, ut tibi esse possem, commendandus puero illi fuerim? Cui quid agis gratias, si, ut nos salvos esse velit et patiatur, rogandum putas? An hoc pro beneficio habendum est, quod se quam Antonium esse maluerit, a quo ista petenda essent? Vindici quidem alienae dominationis, non vicario, ecquis supplicat, ut optime meritis de re publica liceat esse salvis? 3. Ista vero imbecillitas et desperatio, cuius culpa non magis in te residet quam in omnibus aliis et Caesarem in cupiditatem regni impulit et Antonio post interitum illius persuasit, ut interfecti locum occupare conaretur, et nunc puerum istum extulit, ut tu iudicares precibus esse impetrandam salutem talibus viris, misericordiaque unius, vix etiamnunc viri, tutos fore nos, haud ulla alia re. Quodsi Romanos nos esse meminissemus, non audacius dominari cuperent postremi homines, quam id nos prohiberemus, neque magis irritatus esset Antonius regno Caesaris quam ob eiusdem mortem deterritus. 4. Tu quidem consularis et tantorum scelerum vindex — quibus oppressis vereor, ne in breve tempus dilata sit abs te pernicies —, qui potes intueri quae gesseris, simul et ista vel probare vel ita demisse ac facile pati, ut probantis speciem habeas? Quod autem tibi cum Antonio privatum odium? Nempe quia postulabat haec: salutem ab se peti, precariam nos incolumitatem habere, a quibus ipse libertatem accepisset, esse arbitrium suum de re publica, quaerenda esse arma putasti, quibus dominari prohiberetur. Scilicet, ut illo prohibito rogaremus alterum, qui se in eius locum reponi pateretur, an ut esset sui iuris ac mancipii res publica? Nisi forte non de servitute sed de condicione serviendi recusatum est a nobis. Atqui non solum bono domino potuimus Antonio tolerare nostram fortunam sed etiam beneficiis atque honoribus ut participes frui, quantis vellemus. Quid enim negaret iis, quorum patientiam videret maximum dominationis suae praesidium esse? Sed nihil tanti fuit, quo venderemus fidem nostram et libertatem. 5. Hic

5. *noluerit* I. — 11. *si* om. I. — *habes ac vis* I. — 12. *videre* Barthius Adverss. p. 1803. — 14. *habendum est* MR: *est habendum* IE. — 15. *Supplicat vindici illi quidem - - non vicario. Et quis* I. — 16. *non vicario*] *nedum vicario* malebant Barthius et Marklandus. Sed cfr. Huldrici Programma Turic. 1797. — *et quis* MRI. — 20. *conaretur*] *niteretur* I. — *istum ita extulit* Lambinus. — 21. *misericordiamque* I. — 26. *oppressus* R. — 29. *habeas*] *praebeas* Lambinus ad Horat. Epp. 1, 18, 2. — 30. *privatim* I. — *a* R. — 32. *de re publica, quaerenda* RIVb: *de re publica. Quaerenda* E. — 36. *recusandum* R. — 38. *negaret* Cratander, ut volebat Ernestius: *neget* MRIE. — 39. *dominationis suae* MR: *suae dominationis* IE.

ipse puer, quem Caesaris nomen incitare videtur in Caesaris interfectores, quanti aestimet, si sit commercio locus, posse nobis auctoribus tantum, quantum profecto poterit, quoniam vivere et pecunias habere et dici consulares volumus! Ceterum nequicquam perierit ille; cuius interitu quid gavisi sumus, si mortuo nihilo minus servituri eramus, nulla cura adhibetur? Sed mihi prius omnia dii deaeque eripuerint quam illud iudicium, quo non modo heredi eius, quem occidi, non concesserim, quod in illo non tuli, sed ne patri quidem meo, si revivescat, ut patiente me plus legibus ac senatu possit. An hoc tibi persuasum est, fore ceteros ab eo liberos, quo invito nobis in ista civitate locus non sit? Qui porro id, quod petis, fieri potest, ut impetres? Rogas enim, velit nos salvos esse. Videmur ergo tibi salutem accepturi, cum vitam acceperimus? quam, si prius dimittimus dignitatem et libertatem, qui possumus accipere? 6. An tu Romae habitare, id putas esse incolumem? Res, non locus oportet praestet istuc mihi. Neque incolumis Caesare vivo fui, nisi postquam illud conscivi facinus; neque usquam exsul esse possum, dum servire et pati contumelias peius odero malis omnibus aliis. Nonne hoc est in easdem tenebras recidisse? Ab eo, qui tyranni nomen ascivit sibi, cum in Graecis civitatibus liberi tyrannorum oppressis illis eodem supplicio afficiantur, petitur, ut vindices atque oppressores dominationis salvi sint? Hanc ego civitatem videre velim aut putem ullam, quae ne traditam quidem atque inculcatam libertatem recipere possit? plusque timeat in puero nomen sublati regis, quam confidat sibi, cum illum ipsum, qui maximas opes habuerit, paucorum virtute sublatum videat? Me vero posthac ne commendaveris Caesari tuo; ne te quidem ipsum, si me audies. Valde care aestimas tot annos, quot ista aetas recipit, si propter eam causam puero isti supplicaturus es. 7. Deinde quod pulcherrime fecisti ac facis in Antonio, vide ne convertatur a laude maximi animi ad opinionem formidinis. Nam si Octavius tibi placet, a quo de nostra salute petendum sit, non dominum fugisse sed amiciorem dominum quaesisse videberis. Quem quod laudas ob ea, quae adhuc fecit, plane probo; sunt enim laudanda, si modo contra alienam potentiam, non pro sua suscepit eas actiones. Cum vero iudicas tantum illi non modo licere sed etiam a te ipso tribuendum esse, ut rogandus sit, ne nolit esse nos salvos, nimium magnam mercedem statuis; id enim ipsum illi largiris, quod per illum habere videbatur res publica. Neque hoc tibi in mentem venit, si Octavius ullis dignus sit honoribus, quia cum Antonio bellum gerat, iis, qui illud malum exciderint, cuius istae reliquiae sunt, nihil, quo expleri possit eorum meritum, tributurum unquam populum Romanum, si omnia simul congesserit. 8. Ac vide, quanto diligentius homines metuant, quam meminerint. [Quia] Antonius vivat atque in armis sit! De Caesare vero, quod fieri potuit ac debuit, trans-

2. *existimet* I. — 6. *cura adhibetur* Vb (et M): *cura ab aliis adhibetur* RI, *cura ab aliis adhibeatur* E. — *deaeque omnes erip.* RI. — 8. *revivescat* Vb (et M): *reviviscat* RIE. — 13. *demittamus* I. — 14. *esse incolumem* M: *incolumem esse* RIE. — 15. *Caesare vivo fui* MR: *fui Caesare vivo* IE. — 17. *peius*] *prius* R. — *odero*] *duxero* mg. M. — 18. *recidisse? ab eo* nos: *cecidisse? Ab eo* MR, *recidisse, cum ab eo* IE. — 21. *illam* R. — 26. *existimas* M. — 28. *ac*] *et* I. — *Antonium* i. — 40. *populo Romano* I. — *Ac* MR: *At* IE. — 41. *Quia* seclusit Orellius, ut sit exclamatio.

actum est neque iam revocari in integrum potest. Octavius is est, qui quid de nobis iudicaturus sit, exspectet populus Romanus? Nos ii sumus, de quorum salute unus homo rogandus videatur? Ego vero, ut istuc revertar, is sum, qui non modo non supplicem, sed etiam coërceam postulantes, ut sibi supplicetur. Aut longe a servientibus abero mihique esse iudicabo Romam, ubicunque liberum esse licebit; ac vestri miserebor, quibus nec aetas neque honores nec virtus aliena dulcedinem vivendi minuere potuerit. 9. Mihi quidem ita beatus esse videbor, si modo constanter ac perpetuo placebit hoc consilium, ut relatam putem gratiam pietati meae. Quid enim est melius quam memoria recte factorum et libertate contentum negligere humana? Sed certe non succumbam succumbentibus nec vincar ab iis, qui se vinci volunt; experiarque et tentabo omnia, neque desistam abstrahere a servitio civitatem nostram. Si secuta fuerit, quae debet, fortuna, gaudebimus omnes; sin minus, ego tamen gaudebo. Quibus enim potius haec vita factis aut cogitationibus traducatur quam iis, quae pertinuerint ad liberandos cives meos? 10. Te, Cicero, rogo atque hortor, ne defatigere neu diffidas; semper in praesentibus malis prohibendis futura quoque, nisi ante sit occursum, explores, ne se insinuent; fortem et liberum animum, quo et consul et nunc consularis rem publicam vindicasti, sine constantia et aequabilitate nullum esse putaris. Fateor enim duriorem esse condicionem spectatae virtutis quam incognitae. Bene facta pro debitis exigimus; quae aliter eveniunt, ut decepti ab iis, infesto animo reprehendimus. Itaque resistere Antonio Ciceronem, etsi maxima laude dignum est, tamen, quia ille consul hunc consularem merito praestare videtur, nemo admiratur. 11. Idem Cicero si flexerit adversus alios iudicium suum, quod tanta firmitate ac magnitudine direxit in exturbando Antonio, non modo reliqui temporis gloriam eripuerit sibi, sed etiam praeterita evanescere coget. Nihil enim per se amplum est, nisi in quo iudicii ratio exstat. [Quia] neminem magis decet rem publicam amare libertatisque defensorem esse vel ingenio vel rebus gestis vel studio atque efflagitatione omnium. Quare non Octavius est rogandus, ut velit nos salvos esse: magis tute te exsuscita, ut eam civitatem, in qua maxima gessisti, liberam atque honestam fore putes, si modo sint populo duces ad resistendum improborum consiliis.

XVII. BRUTUS ATTICO S.

1. Scribis mihi mirari Ciceronem, quod nihil significem unquam de suis actis. Quoniam me flagitas, coactu tuo scribam, quae sentio. Omnia fecisse Ciceronem optimo animo scio. Quid enim mihi exploratius esse potest quam illius animus in rem publicam? Sed quaedam mihi videtur, quid dicam? imperite vir omnium prudentissimus, an am-

---

1. *provocari* MRI. — 2. *ii* MR: *hi* IE. — 4. *istoc* I. — *etiam* om. I. — 7. *nec virtus* M: *neque virtus* RIE. — *alienam* Bouhierius ad Tuscul. 1, 45. — 12. *his* I. — 14. *sin*] *si* MRI. — 16. *his* I. — 22. *incogitatae* Vb et pr. M. — *quae si aliter* I. — 23. *veniunt* MR. — *iis* R: *his* MIE. — 24. *maxima* MR: *magna* IE. — 27. *ac*] *aut* I. — 30. *Quia* vel delendum vel leg. *Quin*. Or. Itaque seclusimus. — *decet rem* MR: *decet quam te rem* IE. — 33. *tute te* Vb (et M): *tu te* RIE. — 38. *me flagitas* MRI: *efflagitas* E.

bitiose fecisse; qui valentissimum Antonium suscipere pro re publica non dubitarit inimicum. Nescio, quid scribam tibi, nisi unum: pueri et cupiditatem et licentiam potius esse irritatam quam repressam a Cicerone; tantumque eum tribuere huic indulgentiae, ut se maledictis non abstineat, iis quidem, quae in ipsum dupliciter recidunt, quod et plures occidit uno, seque prius oportet fateatur sicarium, quam obiiciat Cascae, quod obiicit; et imitatur in Casca Bestiam. An quia non omnibus horis iactamus Idus Martias, similiter atque ille Nonas Decembres suas in ore habet, eo meliore condicione Cicero pulcherrimum factum vituperabit, quam Bestia et Clodius reprehendere illius consulatum soliti sunt? 2. Sustinuisse mihi gloriatur bellum Antonii togatus Cicero noster. Quid hoc mihi prodest, si merces Antonii oppressi poscitur in Antonii locum successio; et si vindex illius mali, auctor exstitit alterius, fundamentum et radices habituri altiores, si patiamur? ut iam ista, quae facit, dominationem, an dominum, an Antonium timentis sint. Ego autem gratiam non habeo, si quis, dum, ne irato serviat, rem ipsam non deprecatur. Immo triumphus et stipendium! et omnibus decretis †hortationis pudeat concupiscere fortunam, cuius nomen susceperit, consularis, ut Ciceronis est? 3. Quoniam mihi tacere non licuit, leges quae tibi necesse est molesta esse. Etenim ipse sentio, quanto cum dolore haec ad te scripserim, nec ignoro, quid sentias in re publica, et quam desperatam quoque sanari putes posse. Nec mehercule te, Attice, reprehendo. Aetas enim, mores, liberi segnem efficiunt; quod quidem etiam ex Flavio nostro perspexi. 4. Sed redeo ad Ciceronem. Quid inter Salvidienum et eum interest? Quid autem amplius ille decerneret? Timet, inquies, etiamnunc reliquias belli civilis. Quisquam ergo ita timet profligatum, ut neque potentiam eius, qui exercitum victorem habeat, neque temeritatem pueri putet extimescendam esse? An hoc ipsum ea re facit, quod illi propter amplitudinem omnia iam ultroque deferenda putat? O magnam stultitiam timoris, id ipsum, quod verearis, ita cavere, ut, cum vitare fortasse potueris, ultro arcessas et attrahas! Nimium timemus mortem et exsilium et paupertatem. Haec mihi videntur Ciceroni ultima esse in malis; et, dum habeat a quibus impetret quae velit, et a quibus colatur ac laudetur, servitutem, honorificam modo, non aspernatur; si quidquam in extrema ac miserrima contumelia potest honorificum esse. 5. Licet ergo patrem appellet Octavius Ciceronem, referat omnia, laudet, gratias agat, tamen illud apparebit, verba rebus esse contraria. Quid enim tam alienum ab humanis sensibus est quam

2. *dubitavit* I. — 5. *his* MI. — 11. *Sustinuisse se mihi* Lambinus. — *togatus est Cicero* I. — 14. *si*] *sic* MRI. — *facit*] *faciscunt* (sic) I. — 15. *dominationem, an dominum, an Antonium* MRI: *non dominationem, non dominum, sed Antonium* i, *non dominationem, sed dominum Antonium* Ernestius. — 17. *stipendium! et* MI: *stipendium decernitur et* RE. — *decretis hortationis . pudeat* pr. M: *decretis hortationibus pudeat* corr. M, *decretis hortatur . pudeat* R, *decretis ornatur . hortationibus pudeat* I, *decretis ornatur . Pudeat* E. Malim: *decretis hortationes. ut audeat.* Or. — 18. *concupiscere*] *conspicere* R. — *susceperit an consularis aut Ciceronis est* R. Malim: *susceperit; id consularis aut Ciceronis est?* Or. — 20. *molestas* I. — *hoc* I. — 21. *scripserim* MR: *perscripserim* IE. — 23. *etiam*] *et* I. — 24. *ex*] *in* Lambinus. — 25. *Salvidienum* Orellius: *Salvidenum* MRIE. Cfr. Onomasticon in hoc v. — 31. *accersas* MI. — *Nimirum* I. — 32. *Haec mihi videntur* MI: *Haec videntur* RE. — 34. *ac*] *et* R. — 37. *referat*] Malim: *deferat.* Or.

eum patris habere loco, qui ne liberi quidem hominis numero sit? Atqui eo tendit, id agit, ad eum exitum properat vir optimus, ut sit illi Octavius propitius. Ego vero iam iis artibus nihil tribuo, quibus Ciceronem scio instructissimum esse. Quid enim illi prosunt, quae pro libertate patriae, de dignitate, quae de morte, exsilio, paupertate scripsit copiosissime? Quanto autem magis illa callere videtur Philippus, qui privigno minus tribuerit, quam Cicero alieno tribuat? Desinat igitur gloriando etiam insectari dolores nostros. Quid enim nostra victum esse Antonium, si victus est, ut alii vacaret, quod ille obtinuit? 6. Tametsi tuae litterae dubia etiamnunc significant. Vivat hercule Cicero, qui potest, supplex et obnoxius, si neque aetatis neque honorum neque rerum gestarum pudet. Ego certe, quin cum ipsa re bellum geram, hoc est, cum regno et imperiis extraordinariis et dominatione et potentia, quae supra leges se esse velit, nulla erit tam bona condicio serviendi, qua deterrear, quamvis sit vir bonus, ut scribis, Antonius: quod ego numquam existimavi. Sed dominum ne parentem quidem maiores nostri voluerunt esse. Te nisi tantum amarem, quantum Ciceroni persuasum est diligi ab Octavio, haec ad te non scripsissem. Dolet mihi, quod tu non stomacharis, amantissimus cum tuorum omnium, tum Ciceronis. Sed persuade tibi de voluntate propria mea nihil esse remissum, de iudicio largiter. Neque enim impetrari potest, quin, quale quidque videatur ei, talem quisque de illo opinionem habeat. 7. Vellem mihi scripsisses, quae condiciones essent Atticae nostrae. Potuissem aliquid tibi de meo sensu perscribere. Valetudinem Porciae meae tibi curae esse non miror. Denique quod petis, faciam libenter; nam etiam sorores me rogant. Et hominem noro et quid sibi voluerit.

XVIII. CICERO BRUTO S.

1. Cum saepe te litteris hortatus essem, ut quam primum rei publicae subvenires, in Italiamque exercitum adduceres, neque id arbitrarer dubitare tuos necessarios, rogatus sum a prudentissima et diligentissima femina, matre tua, cuius omnes curae ad te referuntur et in te consumuntur, ut venirem ad se a. d. IIX. Kal. Sext., quod ego, ut debui, sine mora feci. Cum autem venissem, Casca aderat et Labeo et Scaptius. At illa rettulit quaesivitque, quidnam mihi videretur: arcesseremusne te atque id tibi conducere putaremus, an tardare, an commorari te melius esset. 2. Respondi id, quod sentiebam et dignitati et existimationi tuae maxime conducere, te primo quoque tempore ferre praesidium labenti et inclinatae paene rei publicae. Quid enim abesse censes mali in eo bello, in quo victores exercitus fugientem hostem per-

---

1. *ne*] *nec* I. — 3. *his* I. — *Ciceronem scio* MR: *scio Ciceronem* IE. — 5. *quae de dignitate* Lambinus. — 7. *Cicero qui alieno* MRI. — 10. *hercule* om. I. — Malim: *quam potest supplex.* Or. — 12. *quin*] *qui* I. — 15. *Antonius*] *Octavius* Tunstallus *Obss.* p. 194. — 16. *estimavi* M. — 18. *diligi ab* MRI: *diligi se ab* cum Lambino E. — *non* I: *nunc* MRE. — 19. *cum* MR: *tum* IE. — 20. *proprie*, vel *propria* deletum malebat Ernestius. — 23. *tibi aliquid* I. — 25. *me*] *meae* Cod. Oxon. Fort. *me meae*. Or. — 26. *nosco* R. — *voluit* Vb et fort. M. — 30. *a dilig. et prud.* R. — 34. *accerseremusne* I. — 35. *tibi id* I. — *an commorari* MR: *et commorari* IE. Fort. *ac commorari*. Bait. — 36. *sciebam* I. — 38. *inclinatae paene rei* MR: *inclinatae rei* IE.

sequi noluerunt? et in quo incolumis imperator, honoribus amplissimis fortunisque maximis, coniuge, liberis, vobis affinibus ornatus, bellum rei publicae indixerit? Quid dicam, in tanto senatus populique consensu cum tantum resideat intra muros mali? 3. Maximo autem, cum haec scribebam, afficiebar dolore, quod, cum me pro adolescentulo ac paene puero res publica accepisset vadem, vix videbar, quod promiseram, praestare posse. Est autem gravior et difficilior animi et sententiae maximis praesertim in rebus pro altero quam pecuniae obligatio. Haec enim solvi potest et est rei familiaris iactura tolerabilis: rei publicae quod spoponderis, quemadmodum solvas, si is dependi facile patitur, pro quo spoponderis? 4. Quamquam et hunc, ut spero, tenebo multis repugnantibus. Videtur enim esse indoles, sed flexibilis aetas multique ad depravandum parati, qui, splendore falsi honoris obiecto, aciem boni ingenii praestringi posse confidunt. Itaque ad reliquos hic quoque labor mihi accessit, ut omnes adhibeam machinas ad tenendum adolescentem, ne famam subeam temeritatis. Quamquam quae temeritas est? Magis enim illum, pro quo spopondi, quam me ipsum obligavi. Nec vero poenitere potest rem publicam me pro eo spopondisse, qui fuit in rebus gerendis cum suo ingenio, tum mea promissione constantior. 5. Maximus autem — nisi me forte fallit — in re publica nodus est inopia rei pecuniariae. Obdurescunt enim magis quotidie boni viri ad vocem tributi; quod ex centesima collatum impudenti censu locupletium in duarum legionum praemiis omne consumitur. Impendent autem infiniti sumptus cum in hos exercitus, quibus nunc defendimur, tum vero in tuum. Nam Cassius noster videtur posse satis ornatus venire. Sed et haec et multa alia coram cupio, idque quam primum. 6. De sororis tuae filiis non exspectavi, Brute, dum scriberes. Omnino ipsa tempora — bellum enim ducetur — integram tibi causam reservant. Sed ego a principio cum divinare de belli diuturnitate possem, ita causam egi puerorum in senatu, ut te arbitror e matris litteris potuisse cognoscere. Nec vero ulla res erit unquam, in qua ego non vel vitae periculo ea dicam eaque faciam, quae te velle quaeque ad te pertinere arbitrer. VI. Kalend. Sext.

---

2. *nobis* I. — *ornatis* M. — 10. *solvas, si* MR: *solvas, nisi* IE. — *deprehendi* R. — 12. *enim esse* MR: *enim in eo esse* IE. — *indoles*] *bona indoles* I. — 14. *perstringi* I. — 17. *me ipsum obligavi* MR: *me obligavi* IE. — 19. *gerundis* R. — *cum*] *tum* RI. — 21. *Obsurdescunt* cum Manutio et Lambino malim. Or. — 22. *locupletium* MRI: *locupletum* E. — 24. *cum*] *tum* I. — 27. *ipsa* MR: *iam* IE. — 28. *tibi* om. R. — 29. *diuturnitate possem* MI: *diuturnitate non possem* IE. — 32. *arbitror* I, *arbitrabor* Cratander. — *VI.* Vb (et M): *Vale. VI.* RIE.

LIBER II.

I. CICERO BRUTO S.

1. Cum haec scribebam, res existimabatur in extremum adducta discrimen; tristes enim de Bruto nostro litterae nuntiique afferebantur. Me quidem non maxime conturbabant. His enim exercitibus ducibusque, quos habemus, nullo modo poteram diffidere. Neque assentiebar maiori parti hominum. Fidem enim consulum non condemnabam, quae suspecta vehementer erat. Desiderabam nonnullis in rebus prudentiam et celeritatem; qua si essent usi, iampridem rem publicam recuperassemus. Non enim ignoras, quanta momenta sint in re publica temporum et quid intersit idem illud utrum ante, an post decernatur, suscipiatur, agatur. Omnia, quae severe decreta sunt hoc tumultu, si aut, quo die dixi sententiam, perfecta essent, et non in diem ex die dilata, aut quo ex tempore suscepta sunt, ut agerentur, non tardata et procrastinata, bellum iam nullum haberemus. 2. Omnia, Brute, praestiti rei publicae, quae praestare debuit is, qui esset eo, in quo ego sum, gradu senatus populique iudicio collocatus; nec illa modo, quae nimirum sola ab homine sunt postulanda, fidem, vigilantiam, patriae caritatem; ea sunt enim, quae nemo est, qui non praestare debeat. Ego autem ei, qui sententiam dicat in principibus de re publica, puto etiam prudentiam esse praestandam; nec me, cum mihi tantum sumpserim, ut gubernacula rei publicae prenderem, minus putarim reprehendendum, si inutiliter aliquid senatui suaserim quam si infideliter. 3. Acta quae sint quaeque agantur, scio perscribi ad te diligenter. Ex me autem illud est, quod te velim habere cognitum, meum quidem animum in aciem esse neque respectum ullum quaerere, nisi me utilitas civitatis forte converterit. Maiores autem partes animi te Cassiumque respiciunt. Quamobrem ita te para, Brute, ut intelligas, aut, si hoc tempore bene res gesta sit, tibi meliorem rem publicam esse faciendam aut, si quid offensum sit, per te esse eandem recuperandam.

II. CICERO BRUTO S.

1. Planci animum in rem publicam egregium, legiones, auxilia, copias ex litteris eius, quarum exemplum tibi missum arbitror, perspicere potuisti. Lepidi, tui necessarii, qui secundum fratrem affines habet quos oderit proximos, levitatem et inconstantiam animumque semper inimicum rei publicae iam credo tibi ex tuorum litteris esse perspectum. 2. Nos exspectatio sollicitat, quae est omnis iam in extremum adducta discri-

1. *CICERO BRUTO S.*] Epistolae hae septem, quibus auctore Schuetzio *Librum secundum* indicem fecimus, a Cratandro *(Cr.)* primum editae sunt; nec tamen ullus earum unquam liber manu scriptus reperiri potuit. Ab Italo aliquo vel Germano Sec. XV. Ciceroni videntur esse suppositae. OR. — 6. *contemnebam* malebat Ernestius. — 8. *publicam* om. Cr. (Inseruit Lambinus et Vb.) — 15. *esset eo* Cr.: *esset in eo* cum Lambino E. — 24. *acie* Lambinus.

men. Est enim spes omnis in Bruto expediendo, de quo vehementer timebamus. 2. Ego hic cum homine furioso satis habeo negotii, Servilio, quem tuli diutius, quam dignitas mea patiebatur; sed tuli rei publicae causa, ne darem perditis civibus hominem, parum sanum illum quidem, sed tamen nobilem, quo concurrerent; quod faciunt nihilo minus: sed eum alienandum a re publica non putabam. Finem feci eius ferendi. Coeperat enim esse tanta insolentia, ut neminem liberum duceret. In Planci vero causa exarsit incredibili dolore, mecumque per biduum ita contendit et a me ita fractus est, ut eum in perpetuum modestiorem sperem fore. Atque in hac contentione ipsa, cum maxime res ageretur, a. d. v. Idus Apriles litterae mihi in senatu redditae sunt a Lentulo nostro, de Cassio, de legionibus, de Syria; quas statim cum recitavissem, cecidit Servilius, complures praeterea; sunt enim insignes aliquot, qui improbissime sentiunt: sed acerbissime tulit Servilius assensum esse mihi de Planco. Magnum illud monstrum in re publica est * * *

III. BRUTUS CICERONI S.

* * * sed quo nos amisisse; quem sic vexari a Dolabella audio, ut iam non videatur crudelissimum eius facinus interfectio Trebonii. Vetus Antistius me tamen pecunia sublevavit. Cicero, filius tuus, sic mihi se probat industria, patientia, labore, animi magnitudine, omni denique officio, ut prorsus nunquam dimittere videatur cogitationem, cuius sit filius. Quare, quoniam efficere non possum, ut pluris facias eum, qui tibi est carissimus, illud tribue iudicio meo, ut tibi persuadeas, non fore illi abutendum gloria tua, ut adipiscatur honores paternos. Kalend. April. † Charachio.

IV. CICERO BRUTO S.

1. Datis mane a. d. vi. Id. April. Scaptio litteris, eodem die tuas accepi Kal. April. Dyrrhachio datas vesperi. Itaque mane prid. Id. Apr. cum a Scaptio certior factus essem non esse eos profectos, quibus pridie dederam, et statim ire, hoc paullulum exaravi ipsa in turba matutinae salutationis. 2. De Cassio laetor et rei publicae gratulor; mihi etiam, qui, repugnante et irascente Pansa, sententiam dixerim, ut Dolabellam bello Cassius persequeretur. Et quidem audacter dicebam sine nostro senatusconsulto iam illud eum bellum gerere. De te etiam dixi tum, quae dicenda putavi. Haec ad te oratio perferetur, quoniam te video delectari Philippicis nostris. 3. Quod me de Antonio consulis, quoad Bruti exitum cognorimus, custodiendum puto. Ex iis litteris, quas mihi misisti, Dolabella Asiam vexare videtur et in ea se gerere teterrime. Compluribus autem scripsisti Dolabellam a Rhodiis esse exclusum; qui si ad Rhodum accessit, videtur mihi Asiam reliquisse. Id si ita est, istic tibi censeo commorandum; sin eam semel cepit, mihi crede, * * non erit. Id. April.

---

1. *expedienda* Cr. — 8. *per* om. E. — 15. *est*] Deest huius Epistolae pars extrema et sequentis exordium. — 25. *Dyrrhachio* correxit Vb. ex Ep. 4, 1. — 27. *III.* Vb. — 30. *dederat* Middletonus. — 37. *iis*] *his* Cr. E.

V. BRUTUS CICERONI S.

1. Litteras tuas valde exspecto, quas scripsisti post nuntios nostrarum rerum, et de morte Trebonii; non enim dubito, quin mihi consilium tuum explices. Indigno scelere et civem optimum amisimus et provinciae possessione pulsi sumus, quam recuperari facile est. Neque minus turpe aut flagitiosum erit, post recuperari. 2. Antonius adhuc est nobiscum; sed mediusfidius et moveor hominis precibus et timeo, ne illum aliquorum furor excipiat; plane aestuo. Quodsi scirem, quid tibi placeret, sine sollicitudine essem. Id enim optimum esse persuasum esset mihi. Quare quam primum fac me certiorem, quid tibi placeat. 3. Cassius noster Syriam, legiones Syriacas habet, ultro quidem a Murco et a Marcio et ab exercitu ipso arcessitus. Ego scripsi ad Tertiam sororem et matrem, ne prius ederent hoc, quod optime ac felicissime gessit Cassius, quam tuum consilium cognovissent tibique visum esset. 4. Legi orationes duas tuas, quarum altera Kal. Ian. usus es; altera de litteris meis, quae habita est abs te contra Calenum. Nunc scilicet hoc exspectas, dum eas laudem. Nescio, animi an ingenii tui maior in his libellis laus contineatur. Iam concedo, ut vel Philippici vocentur, quod tu quadam epistola iocans scripsisti. 5. Duabus rebus egemus, Cicero, pecunia et supplemento; quarum altera potest abs te expediri, ut aliqua pars militum istinc mittatur nobis, vel secreto consilio adversus Pansam vel actione in senatu; altera, quae magis est necessaria, neque meo exercitui magis quam reliquorum. Hoc magis doleo Asiam * * at in Asiam censeo persequendum. Nihil mihi videris hoc tempore melius acturus.

VI. CICERO BRUTO S.

1. Quod egere te duabus necessariis rebus scribis, supplemento et pecunia, difficile consilium est. Non enim mihi occurrunt facultates, quibus uti te posse videam, praeter illas, quas senatus decrevit, ut pecunias a civitatibus mutuas sumeres. De supplemento autem non video quid fieri possit. Tantum enim abest, ut Pansa de exercitu suo aut delectu tibi aliquid tribuat, ut etiam moleste ferat, tam multos ad te ire voluntarios; quomodo equidem credo, quod his rebus, quae in Italia decernuntur, nullas copias nimis magnas esse arbitretur: quomodo autem multi suspicantur, ne te quidem nimis firmum esse velit; quod ego non suspicor. 2. Quod scribis, te ad Tertiam sororem scripsisse, ut ne prius ederent ea, quae gesta a Cassio essent, quam mihi visum esset, video te veritum esse id, quod verendum fuit, ne animi partium Caesaris, quomodo etiamnunc partes appellantur, vehementer commoverentur. Sed antequam tuas litteras accepimus, audita res erat et pervulgata; tui etiam tabellarii ad multos familiares tuos litteras attulerant. Quare neque supprimenda res erat, praesertim cum id fieri non posset, neque, si posset, non divulgandam potius quam occultandam putaremus. 3. De

---

5. *pulsi* Cr.: *depulsi* cum Lambino E. — 6. *erit post rec.* Cr.: *erit, si potest, non rec.* cum Lambino E. Scripserat fortasse Pseudobrutus: *quam recuperari neque facile est, neque - - erit post rec.* Or. — 13. *et ad matrem* Vb. — 22. *quae* ante *magis* delendum censebat Ernestius. — 31. *ut et iam* Cr. — 32. *equidem* Cr.: *quidem* E. — 34. *suspicantur, ne* Cr.: *suspicantur, quod ne* E. — 38. *quomodo*] F. *quoniam.* Or.

Cicerone meo et, si tantum est in eo, quantum scribis, tantum scilicet, quantum debeo, gaudeo; et, si, quod amas eum, eo maiora facis, id ipsum incredibiliter gaudeo, a te eum diligi.

VII. CICERO BRUTO S.

1. Quae litterae tuo nomine recitatae sint Id. April. in senatu eodemque tempore Antonii, credo ad te scripsisse tuos; quorum ego nemini concedo. Sed nihil necesse erat eadem omnes; illud necesse me ad te scribere, quid sentirem tota de constitutione huius belli et quo iudicio essem quaque sententia. Voluntas mea, Brute, de summa re publica semper eadem fuit, quae tua; ratio quibusdam in rebus — non enim omnibus — paullo fortasse vehementior. Scis mihi semper placuisse non rege solum sed regno liberari rem publicam. Tu lenius, immortali omnino cum tua laude; sed quid melius fuerit, magno dolore sensimus, magno periculo sentimus. Recenti illo tempore tu omnia ad pacem, quae oratione confici non poterat; ego omnia ad libertatem, quae sine pace nulla est; pacem ipsam bello atque armis effici posse arbitrabar. Studia non deerant arma poscentium, quorum repressimus impetum ardoremque restinximus. 2. Itaque res in eum locum venerat, ut, nisi Caesari Octaviano deus quidam illam mentem dedisset, in potestatem perditissimi hominis et turpissimi M. Antonii veniendum fuerit; quocum vides hoc tempore ipso quod sit quantumque certamen. Id profecto nullum esset, nisi tum conservatus esset Antonius. Sed haec omitto. Res enim a te gesta memorabilis et paene caelestis repellit omnes reprehensiones; quippe quae ne laude quidem satis idonea affici possit. Exstitisti nuper vultu severo; exercitum, copias, legiones idoneas per te brevi tempore comparasti. Dii immortales! qui ille nuntius, quae illae litterae, quae laetitia senatus, quae alacritas civitatis erat! Nihil unquam vidi tam omnium consensione laudatum. Erat exspectatio reliquiarum Antonii, quem equitatu legionibusque magna ex parte spoliaras. Ea quoque habuit exitum optabilem. Nam tuae litterae, quae recitatae in senatu sunt, et imperatoris et militum virtutem et industriam tuorum, in quibus Ciceronis mei, declarant. Quodsi tuis placuisset de his litteris referri, et nisi in tempus turbulentissimum post discessum Pansae consulis incidissent, honos quoque iustus et debitus diis immortalibus decretus esset. 3. Ecce tibi Idib. April. advolat mane celer Pilus, qui vir! dii boni, quam gravis! quam constans! quam bonarum in re publica partium! Hic epistolas affert duas, unam tuo nomine, alteram Antonii; dat Servilio tribuno plebis; ille Cornuto: recitantur in senatu. ANTONIVS PROCOS. Magna admiratio, ut si esset recitatum, DOLABELLA IMPERATOR, a quo quidem venerant tabellarii; sed nemo Pili similis, qui proferre litteras auderet aut magistratibus reddere. Tuae recitantur, breves illae quidem sed in Antonium admodum lenes. Vehementer admiratus senatus. Mihi autem non erat explicatum, quid agerem. Falsas dicerem? Quid, si tu eas approbasses? Confirmarem? Non erat dignitatis tuae. Itaque ille dies si-

---

2. *debet* malebat Ernestius. — 5. *sunt* Cr. — 8. *tota de* Cr.: *de tota* E. — 15. *poterant* Cr. — 17. *deerant* Cr.: *deerunt* E. — 20. *fuit* Cr. — 30. *imperatoris et* Cr.: *imperatoris consilium et* E.

lentio. 4. Postridie autem cum sermo increbuisset, Pilusque oculos vehementius hominum offendisset, natum omnino est principium a me. De proconsule Antonio multa: Sestius causae non defuit; post, me cum quanto suum filium, quanto meum in periculo futurum diceret, si contra proconsulem arma tulissent. Nosti hominem: causae non defuit. Dixerunt etiam alii. Labeo vero noster nec signum tuum in epistola nec diem appositum nec te scripsisse ad tuos, ut soleres. Hoc cogere volebat, falsas litteras esse et, si quaeris, probabat. 5. Nunc tuum est consilium, Brute, de toto genere belli. Video te lenitate delectari et eum putare fructum esse maximum: praeclare quidem, sed aliis rebus, aliis temporibus, locus esse solet debetque clementiae. Nunc quid agitur, Brute? Templis deorum immortalium imminet hominum egentium et perditorum spes, nec quidquam aliud decernitur hoc bello, nisi utrum simus necne. Cui parcimus aut quid agimus? His ergo consulimus, quibus victoribus vestigium nostrûm nullum relinquetur? Nam quid interest inter Dolabellam et quemvis Antoniorum trium? quorum si cui parcimus, duri fuimus in Dolabella. Haec ut ita sentiret senatus populusque Romanus, etsi res ipsa cogebat, tamen maxima ex parte nostro consilio atque auctoritate perfectum est. Tu si hanc rationem non probas, tuam sententiam defendam, non relinquam meam. Neque dissolutum a te quidquam homines exspectant nec crudele. Huius rei moderatio facilis est, ut in duces vehemens sis, in milites liberalis. 6. Ciceronem meum, mi Brute, velim quam plurimum tecum habeas. Virtutis disciplinam meliorem reperiet nullam quam contemplationem atque imitationem tui. XIII. Kalend. Maias.

---

1. *increbuisset* Cr.: *increbruisset* E. — 3. *Sestius* Cr.: *Sextius* E. — *defuit, post me cum quanto - - diceret* Vb: *defuit. Post mecum: quanto - - diceret* Cr, *defuit. Post mecum: quanto - - duceret* E. — 11. *agatur* Cr. — 21. *nec* Cr.: *neque* E.

PSEUDOCICERONIS

EPISTOLA

AD

OCTAVIUM.

CICERO OCTAVIO S.

1. Si per tuas legiones mihi licitum fuisset, quae nomini meo populique Romani sunt inimicissimae, venire in senatum coramque de re publica disputare, fecissem; neque tam libenter quam necessario. Nulla enim remedia, quae vulneribus adhibentur, tam faciunt dolorem, quam quae sunt salutaria. Sed quoniam cohortibus armatis circumsaeptus senatus nihil aliud vere potest decernere nisi se timere — in Capitolio signa sunt, in urbe milites vagantur, in Campo castra ponuntur, [et] Italia tota, legionibus ad libertatem nostram conscriptis ad servitutem adductis equitatuque exterarum nationum distinetur —: cedam tibi in praesentia foro, curia et sanctissimis deorum immortalium templis; in quibus, reviviscente iam libertate, deinde rursus oppressa, senatus nihil consulitur, timet multa, assentitur omnia. 2. Post etiam paullo, temporibus ita postulantibus, cedam urbe; quam per me conservatam, ut esset libera, in servitute videre non potero. Cedam vitâ, quae quamquam sollicita est, tamen, si profutura est rei publicae, bona spe posteritatis me consolatur; qua sublata, non dubitanter occidam atque ita cedam, ut fortuna iudicio meo, non animus mihi defuisse videatur. Illud vero, quod et praesentis est doloris indicium et praeteritae iniuriae testimonium et absentium sensus significatio, non praetermittam, quin, quoniam coram id facere prohibeor, absens prosim; siquidem mea salus aut utilis rei publicae est aut coniuncta certe publicae saluti. Nam, per deûm im-

---

1. *CICERO OCTAVIO S.*] Subditicia haec Epistola reperitur iam in Edd. principibus R et I. Praeterea notavimus varietatem Cod. Turnebi in Adverss. 16, 8. p. 481. (T.) — 2. *populique Romani* (nomini) R: *populoque Romano* IE. — 5. *non faciunt dolorem, quamvis sint* T. — 7. *nisi se timere* Cratander: *nisi timere* RIE. — 8. *et* om. Cratander et Lambinus; nos seclusimus. — 10. *detinetur* I. — 13. *Post - - postulantibus* om. R. — 19. *est doloris* RI: *doloris est* E. — 21. *absens pro me expostulem tecum, atque ita dico pro me, si salus mea aut* T.

mortalium fidem — nisi forte frustra eos appello, quorum aures atque animus a nobis abhorrent — perque fortunam populi Romani — quae, quamquam nobis infesta est, fuit aliquando propitia et, ut spero, futura est —, quis tam expers humanitatis, quis huius urbis nomini ac sedibus usque adeo est inimicus, ut ista aut dissimulare possit aut non dolere aut, si nulla ratione publicis incommodis mederi queat, non morte proprium periculum vitet? 3. Nam, ut ordiar ab initio et perducam ad extremum et novissima conferam primis, quae non posterior dies acerbior priore? et quae non insequens hora antecedente calamitosior populo Romano illuxit? M. Antonius, vir animi maximi, — utinam etiam sapientis consilii fuisset! — C. Caesare fortissime sed parum feliciter a rei publicae dominatione semoto, concupierat magis regium, quam libera civitas pati posset, principatum. Publicam dilapidabat pecuniam, aerarium exhauriebat, minuebat vectigalia, donabat civitates; ex commentario dictaturam gerebat; leges imponebat; prohibebat dictatorem creari plebiscito; ipse regnabat in consulatu; provincias unus omnes concupiebat. Cui sordebat Macedonia provincia, quam victor sibi sumpserat Caesar, quid de hoc sperare aut exspectare nos oportebat? 4. Exstitisti tu vindex nostrae libertatis, ut tunc quidem, optimus — quodutinam neque nostra nos opinio neque tua fides fefellisset! — et veteranis in unum conductis et duabus legionibus a pernicie patriae ad salutem avocatis, subito prope iam affectam ac prostratam rem publicam tuis opibus extulisti. Quae tibi non ante, quam postulares, maiora, quam velles, plura, quam sperares, detulit senatus? Dedit fasces, ut cum auctoritate defensorem haberet, non ut imperio se adversum armaret. Appellavit imperatorem, hostium exercitu pulso, tribuens honorem, non ut sua caede caesus ille fugiens exercitus te nominaret imperatorem. Decrevit in foro statuam, locum in senatu, summum honorem ante tempus. 5. Si quid aliud est, quod dari possit, addet. Quid aliud est maius, quod velis sumere? Sin autem supra aetatem, supra consuetudinem, supra etiam mortalitatem tuam tibi sunt omnia tributa, cur aut ingratus crudeliter aut immemor beneficii sui scelerate circumscribis senatum? Quo te misimus? a quibus reverteris? contra quos armavimus? quibus arma cogitas inferre? a quibus exercitum abducis? et quos adversus aciem struis? Cur hostis relinquitur? civis hostis loco ponitur? cur castra medio itinere longius adversariorum castris et propius urbem moventur? 6. O me nunquam sapientem et aliquando id, quod non eram, frustra existimatum! Quantum te, popule Romane, de me fefellit opinio! O meam calamitosam ac praecipitem senectutem! O turpem exacta dementique aetate canitiem! Ego patres conscriptos ad parricidium induxi; ego rem

---

2. *abhorret* I. — 12. *dominatione*] *gubernatione* R. — *semoto* RI: *summoto* E. — 13. *posset* R: *poterat* IE. — 14. *donabat civitates immunitate et nationes* T, *exhauriebat. civitates minuebat. vectigalia donabat* R. — 15. *plebiscito* om. T. (*creari legibus senatus consulto ipse repugnabat in senatu* RI.) — 16. *unus provincias omnes concupierat* T, *omnes unus* R. — 19. *ut nunc quidem optamus* T. — 21. *advocatis* R. — 22. *affectam ac prostratam*] *desperatam et afflictam* T. — 25. *non ut*] *ut non* I. — 29. *addet* I: *addat* RE. — 31. *aut ut ingratum crudeliter aut ut immemorem* R et alter Turnebi liber. — 32. *beneficii sui scelerate* RI: *beneficii tui scelerate* T, *beneficii scelerate* E. — 34. *adversus quos* I. — 35. *ex medio* Cratander.

publicam fefelli; ego ipse senatum sibi manus afferre coëgi, cum te Iunonium puerum et matris tuae partum aureum esse dixi. At te fata patriae Paridem futurum praedicebant, qui vastares urbem incendio, Italiam bello, qui castra in templis deorum immortalium, senatum in castris habiturus esses. 7. O miseram et in brevi tam celerem et tam variam rei publicae commutationem! Quisnam tali futurus ingenio est, qui possit haec ita mandare litteris, ut facta, non ficta videantur esse? Quis erit tanta animi facilitate, qui, quae verissime memoria propagata fuerint, non fabulae similia sit existimaturus? Cogita enim Antonium hostem iudicatum, ab eo circumsessum consulem designatum eundemque rei publicae parentem: te profectum ad consulem liberandum et hostem opprimendum, hostemque a te fugatum et consulem obsidione liberatum; deinde paullo post fugatum illum hostem arcessitum, tamquam coheredem mortua re publica ad bona populi Romani capienda; consulem designatum rursum inclusum eo, ubi se non moenibus sed fluminibus et montibus tueretur. Haec quis conabitur exponere? quis credere audebit? Liceat semel impune peccasse; sit erranti medicina confessio. 8. Verum enim dicam. Utinam te potius, Antoni, dominum non expulissemus, quam hunc reciperemus! non quo ulla sit optanda servitus, sed quia dignitate domini minus turpis est fortuna servi. In duobus autem malis cum fugiendum maius sit, levius est eligendum. Ille ea tamen exorabat, quae volebat auferre: tu extorques. Ille consul provinciam petebat: tu privatus concupisti. Ille ad malorum salutem iudicia constituebat et leges ferebat: tu ad perniciem optimorum. Ille a sanguine et incendio servorum Capitolium tuebatur: tu cruore et flamma cuncta delere vis. Si, qui dabat provincias Cassio et Brutis et illis custodibus nominis nostri, regnabat, quid faciet, qui vitam adimit? Si, qui ex urbe eiiciebat, tyrannus erat, quem hunc vocemus, qui ne locum quidem reliquit exsilio? 9. Itaque si quid illac maiorum nostrorum sepultae reliquiae sapiunt, si non una cum corpore sensus omnis uno atque eodem consumptus est igni, quid illis interrogantibus, quid agat nunc populus Romanus, respondebit aliquis nostrûm, qui proximus in illam aeternam domum discesserit? Aut quem accipient de suis posteris nuntium illi veteres Africani, Maximi, Paulli, Scipiones? quid de sua patria audient, quam spoliis triumphisque decorarunt? An esse quendam annos XVII. natum, cuius avus fuerit argentarius, adstipulator pater; uterque vero precarium quaestum fecerit, sed alter usque ad senectutem, ut non negaret; alter a pueritia, ut non posset non confiteri: eum agere, rapere rem publicam, cui nulla virtus, non ullae bello subactae et ad imperium adiunctae provinciae, nulla dignitas maiorum conciliasset eam potentiam, sed forma per dedecus, pecuniam et nomen nobile conscleratum impu-

1. *ipsum* Cratander. — 2. *Ac* I. — 3. *praedicebant* Lambinus: *praedicabant* RIE. — 8. *memorata fuerint* R. — 13. *accersitum* I. — 14. *capienda* RI: *rapienda* E. — 17. *peccare* I. — *errantis* I. — 19. *quo* R et e Cod. Iac. Gronovius: *quod* IE. — 21. *ea tamen* RI: *tamen ea* E. — 23. *malorum*] *maiorem* I. — 27. *Si* om. R. — *qui ex urbe* RI: *qui urbe* E. — 28. *hunc* om. R. — 29. *sepulturae* T. — 31. *agat res publica* (om. *nunc*) R. — 32. *proxime* T. — 33. *discesserit* RI: *decesserit* TE. — 35. *XIIII.* RI. — 37. *fecerit quaestum* I. — 39. *non ullae* RI: *nullae* E. — *bello* om. I. — 40. *conciliasset opem potentium* R, *concil. ei potentiam* I. Fort. *concil. opem et potentiam.* OR. — 41. *impudicitiae* RI.

dicitia dedisset: veteres vulneribus et aetate confectos Iulianos gladiatores, egentes reliquias Caesaris ludi, ad rudem compulisset? quibus ille saeptus omnia misceret, nulli parceret, sibi viveret; qui tamquam in dotali matrimonio rem publicam testamento legatam sibi obtineret. 10. Audient duo Decii servire eos cives, qui ut hostibus imperarent, victoriae se devoverunt. Audiet C. Marius impudico domino parere nos, qui ne militem quidem habere voluit nisi pudicum. Audiet Brutus eum populum, quem ipse primo, post progenies eius a regibus liberavit, pro turpi stupro datum in servitutem. Quae quidem si nullo alio, me tamen internuntio ad illos celeriter deferentur. Nam si vivus ista subterfugere non potero, una cum istis vitam simul fugere decrevi.

---

3. *nullis* R. — 4. *rei publicae t. legatum* R. — 10. *celeriter ad illos* R.

Hoc volumine continentur:

875.1 Cicero, M. T. 4716
C066 Opera ex recensione Io. Casp. Orellii
Ed. altera emendatior.

NAME	DATE	NAME	DATE

Stanford University Libraries
3 6105 013 490 813